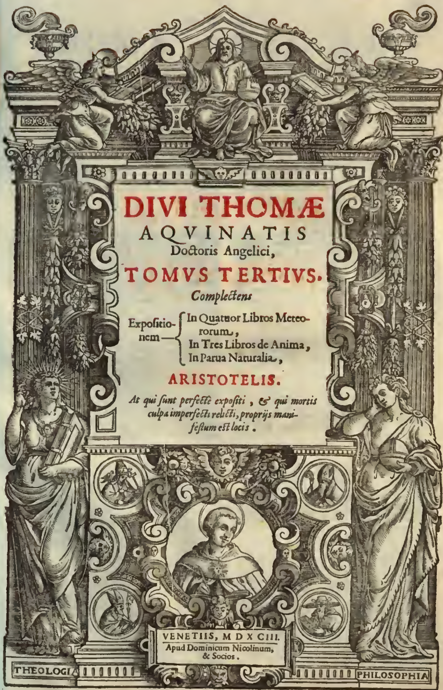

DIVI THOMAE AQVINATIS

Doctoris Angelici,

TOMVS TERTIVS.

Complectens

Expositionem — In Quatuor Libros Meteororum, In Tres Libros de Anima, In Parua Naturalia,

ARISTOTELIS.

At qui sunt perfectè expositi, & qui mortis culpa imperfecti relicti, proprijs manifestum est locis.

VENETIIS, M D X CIII.
Apud Dominicum Nicolinum, & Socios.

DIVI THOMÆ AQVINATIS

IN QVATVOR LIBROS METEORORVM ARISTOTELIS EXPOSITIO.

LIBER PRIMVS.

LECTIO PRIMA.

ANTIQVA INTERPRETATIO.

DE primis quidem igitur causis naturæ, & de omni motu naturali. Adhuc autem de secundum superiorem lationem perornatis B astris, & de elementis corporalibus quot & quæ, & de ea quę inuicem permutatione, & de generatione, & corruptione communi, dictum est prius.

b Reliqua autẽ pars huius methodi est adhuc consideranda, quam omnes priores Metæorologiam vocabant.

c Hæc autem sunt quęcumque accidunt secundum naturã quidem inordinatiorem. ante ea, C quæ primi elementi corporum circa locũ maxime propinquũ lationi astrorum, puta de lacte & cometis, & ignitis, & motis phantasmatibus.

VICOMERCATI INTERPRETATIO.

DE primis quidem naturæ causis, & omni motione naturali, præterea de sideribus in supra latione ordi- B *ne dispositis, ac de corporeis elementis, quot & quæ sint, quæ ne eorum mutua mutatio, & de ortu ac interitu communi, antea dictum est.*

Reliquum autem quid huius methodi, quod superiores omnes Meteorologiam nuncuparunt, adhuc videndum est.

Hæc autem sunt, quæ natura qui- C *dem, sed minus ordinata quam primum sit corporum elementum, in loco siderum lationi maxime vicino (ut via lactea & cometæ, & ea quæ incenduntur mouenturque imagines) eueniunt.*

a SICVT in rebus naturalibus nihil est perfectum dum est in potentia, sed solum tunc simpliciter perfectũ est, qñ est in vltimo actu: qñ vero medio modo se habens fuerit, inter purã potentiam & purum actum, tunc est quidem secundũ quid perfectum, no tamẽ simpliciter, sic & circa scientiã accidit: scientia autẽ, quæ hr de re tantum in vniuersali, non est scientia cõpleta secundũ vltimum actum, nã aliquis scit aliquid in vniuersali, & scit quidẽ aliquid eorum actu, quæ sũt in propria ratione eius: alia vero sciẽs in vniuersali non scit actu, sed solũ in potẽtia, puta, qui cognoscit animal solum, sic scit partem diffinitionis hominis in actu .s. genus eius, differẽtias autem constitutiuas speciei nondum scit actu, sed potẽtia tantum: vnde est, ꝙ complemẽtum scientiæ requirit, ꝙ non sistatur in communibus, sed procedat vsque ad species. indiuiduum enim non cadit sub consideratione artis: non enim eorum est intellectus sed sensus. Quia igit̃ Aristoteles i libro de generatione determinauit de transmutationibus elementorum in communi, necessarium fuit ad complementum scientiæ naturalis determinare de speciebus transmutationum, quæ accidunt circa elemẽta & de his determinat in hoc qui intitulatur Meteorologica. Et igitur intentio eius in hoc libro determinare de D transmutationibus q̃ accidunt circa elementa ſm singulas species, & ad manifestandã suã intentionem præmittit proœmiũ, in quo tria facit: Primo.n. enumerat ea de quibus tractatum est in libris scientiæ naturalis præcedentibus hunc librum. Secundo manifestat de quibus in hoc libro sit agendum, ibi. [Reliqua autẽ pars huius.] Tertio, ostẽdit de quibus in sequentibus libris restat agendum ibi. [Pertranseuntes autem de his.] Præcedunt autem hunc librum ſm ordinem in sciencia naturali tres libri. Vnde tria facit, primo ponit de quo sit actum in libro Physicorum, in quo quidem quantum ad duos primos libros eius agitur de causis naturæ, & hoc tangit concludens ex determinatione præcedentium librorũ cum dicit. [De primis causis naturæ.] vt intelligantur primæ causæ naturæ, prima principia quæ sunt materia, forma, & priuatio, & quatuor genera causarum scilicet E materia, forma agens, & finis. In sequentibus autem libris Physicorum agitur de motu in generali, & hoc est quod subdit. [Et de omni motu naturali.] Secundus scientiæ naturalis liber est liber de Cœlo & mundo in cuius prima parte, scilicet in duobus eius primis libris agitur de cœlo & stellis, quæ mouentur motu circulari, & quantum ad hoc dicit, adhuc autem de secundũ superiorem lationẽ perornatis astris, perornatis, idest valde orna- A te dispositis [secundum superiorem lationem] idest secundum motum circularem, quo mouentur omnia corpora cælestia. In secũda aũt parte huius libri, s. tertio. & quarto libro determinat de numero elementorũ & de motu locali eorum, & quantũ ad hoc dicit. [Et de elemẽtis corporalibus, quot & quæ sint.] Dicit aũt elementa corporalia ad differentiam primorũ principiorum, scilicet materiæ & formæ quæ non sunt corpora, sed corporum elementa, seu principia. Ignis autem & aqua & terra, corpora sũt, & sunt aliorũ corporũ elementa. Tertius liber scientiæ naturalis, est, liber de Generatione, in quo determinat de permutatione elementorũ in inuicem, s. de generatione, & corruptione in communi. Et hoc tangit consequenter cum dicit. [Et de ea quæ inuicem permutatione.] Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat de quo sit in hoc agẽdũ, & circa hoc duo facit. Primo ponit nomen consuetũ huius doctrinæ. Secundo enumerat ea quæ in hac doctrina continẽtur. Dicit ergo primo, ꝙ reliqua methodi.i. scientiæ naturalis pars, quam præ manibus habemus restat considerãda, quam omnes priores philosophi vocabant Meteorologiam a meteore quod est excedens, vel eleuatus, & logos, quod est sermo vel ratio. Cõsiderantur.n. in hac doctrina ea quæ D in excelsis generantur, sicut stellæ cadẽtes, stellę comatæ, pluuię, niues, & alia huiusmodi, quamuis & alia quædã considerentur quæ fiũt in imo, sicut Fulmina, Terræmotus, & alia huiusmodi. Sed quia ea quæ fiunt in alto sunt mirabiliora & magis desiderata, ideo ab eis tota doctrina nomen accepit. Secundo ibi.

c ¶ Enumerat ea, de quibus in hac doctrina cõsideratur, quæ videntur in quatuor distingui, quædã.n. sunt, quæ fiunt in loco supremo propinquo corpori cęlesti, & hæc primo tangit. cũ dicit. Hæc aũt sunt. s. de quibus adhuc restat considerandũ, quæcunq; accidunt quidem ſm naturam, sed inordinatam, & casualiter, vt quidã putabant. Natura tñ inordinatior non est natura illa, quæ est primi elementi corporum. i. corporis cęlestis, quod dr̃ elemẽtum, quia est pars totius vniuersi corporalis, licet non veniat in compositionem corporis mixti, sicut elementa. Non est aũt natu- E ra inordinata natura corporis cęlestis, quia ea. quæ sunt in cælesti corpore, simpliciter se habent, in huiusmodi aũt transmutationibus inferiorũ corporũ, accidit multa varietas, ꝑꝑ quam quidã crediderunt, ꝙ hæc non a natura. sed a casu accideret, non considerantes, ꝙ naturaliter fiunt non solum ea, quæ sunt semper, sed ẽt quæ sunt vt in pluribus. Hæc inquam accidunt circa locũ maxime ꝓpinquũ lationi astrorũ. i. astris circulariter motis. Et hoc ponit ad differentiam subsequentiũ. Et exẽplificat dicens, puta

d Et quæcunque ponemus vtique aeris esse communes passiones, & aquæ.

e Adhuc autem terræ quæcunque partes, & species, & passiones partium, ex quibus etiam de spiritibus, & terræmotibus considerabimus omnes causas, & de his, quæ fiunt secundum motus horum, in quibus hoc quidē dubitabimus, hæc autem attingemus aliquo modo. G

f Adhuc autem & de fulminum casu, & de tiphonibus & incensionibus, & alijs circularibus, quæcūque propter coagulationem accidunt passiones ipsorum corporum.

g Pertranseuntes autem de his, speculabimur si quid possumus, secundum inductum modum, assignare, de animalibus, & plantis, vniuersaliterque, singillatim. Fere enim his dictis, finis vtiq; factus erit omnis eius, quæ a principio nobis electionis. H

LECTIO II.

a Hinc igitur incipientes, dicamus de ipsis primo. Quoniam.n. determinatum est prius a nobis vnum quidē principium corporū: ex quibus constat circulariter latorum corporum natura: alia autem quatuor corpora propter quatuor principia quorum duplicem esse dicimus motum: hunc quidem a medio, hūc autem ad medium. I quatuor autem existētibus igne, aere, & aqua, & terra, omnibus quidem his supereminens esse ignem, substans autem terram, duo autem, quæ ad ipsa his proportionaliter se habent, aerem quidem igni propinquiorē alijs, aquam autem terræ. qui itaque circa terram totam mundus, ex his constat corporibus, de quo accidētes passiones dicimus esse sumendum. K

F de lacteo idest, de lacteo circulo, qui galaxia dicitur, & stellis, quæ cometæ dicuntur, & phantasmatibus idest, apparitionibus ignitis, & motis, quæ dicuntur stellæ cadentes. Secundo cū dicit. d ¶ Enumerat ea, quæ sub prædictis sunt, s. quæcunque ponuntur esse passiones cōmunes aeris, & aquæ, quia ex materia aquea in loco aeris generantur, uaporibus in aquam transmutatis. Tertio cum dicit.

e ¶ Enumerat ea, quæ fiunt in fundo, & dicit. Adhuc autem oportet dicere de his, quæ sunt partes terræ puta oriens, occidens, septentrio, meridies: & q̄ sunt species, puta quòd quædam terra est calida, & arenosa, quædam frigida & calcarea & passiones partiū terræ, puta, quod quædā est sulfurea, quædam lapidosa, vel aliquo modo dissoluta, ex quibus terræ rationibus, considerabimus omnes causas spirituum idest vētorum, quorum differentia attenditur secundum diuersitatem terræ, similiter de terræmotibus, quorum etiam causæ assignantur ex diuersa specie terræ, & de omnibus quę fiunt [secundum motus horum] idest uentorum & terræmotuum, in quibus non omnia perfecte, & secundum certitudinē tradere possumus, sed quędam sub dubitatione relinquemos, ad vtràque partem rationem inducentes, in quibus tam uero veritatem attingemus aliquo modo. Quarto libi

f ¶ Enumerat ea, quæ ex alto in infimum descendunt, ex ventis causata, dicens. Adhuc autem dicemus de casu fulminū & tiphonibus, qui dicuntur tiphi, & incensionibus, quę circa huiusmodi tiphones accidunt, & alijs circularibus, quęcunq; propter coagulationem accidunt passiones ipsorum corporum, scilicet elementorum. Dicit autem hoc, quia tiphones ex materia compacta generantur, cum quadam rotatione, & multa alia similia accidunt tiphonibus, ex materia coagulatione compacta, cum quadam circulatione: vel potest hoc referri ad Iridem, & Alonem, idest circulum continentem solem, & lunam, & stellas. quæ accidunt ex reuerberatione radiorum ad aliquam materiam. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit de quo restat agendum in libris sequentibus, & dicit quòd primo, quando pertrāsiuerimus de his, quę dicta sunt, tunc speculabimur, secundum nostrum posse, modo inducto, in libris pręcedentibus, scilicet non tantum recitando opiniones aliorum, sed etiam causas inquirendo [de animalibus, & plantis] in vniuersali, & secundum singulas species, & tunc fere erit finis sciētię naturalis, quam a principio elegimus tradere. Dicit autem ferè, quia non omnia naturalia ab homine cognosci possunt.

Et quæcunque aeris, & aquæ affectiones communes ponere possumus.

Item, quæ terræ species, & partes, & partium affectiones, equibus ventorum & terræ motuum, & omnium, quæ horū motionibus fiunt, causas contemplabimur, quorum de alijs quidem dubitamus, alia quodammodo attingimus.

Præterea fulminum casus, & turbines, & præsteres, & alia horum ipsorum corporum circulares affectiones, quæ per concretionem fiunt.

De his autem cum disseruerimus, animalia & plantas cum vniuersim, tum separatim (si dicere quidpiam possumus) modo exposito contemplabimur. His enim traditis, finem propemodum habebis omne nostrum ab initio institutum.

Tractatus primi, primi libri: in quo determinatur in vniuersali de causis impressionum in elementis apparentium. C. II.

Itaque de ipsis primum dicamus, ita exorsi. Cum a nobis antea statutum sit, vnum quidē corporum principium, e quibus corporum, quæ in orbem feruntur, constat natura, alia vero quatuor corpora ob quatuor principia, quorum motionem esse duplicem dicimus, vnam a medio, alteram ad medium: cumque hæc quatuor sint, ignis, aer, aqua, & terra, id quod super omnia hæc eminet, ignem esse: quod subsidit, terrā, duo, quæ his proportione respondeant: si quidem aer ad ignem, aqua ad terram propius q̄ cætera accedit. Ex his sane corporibus is, qui terram complectitur mundus, in quo quæ accidunt affectiones, esse sumendas dicimus, constat.

LECTIO II.

Completo proœmio, in quo Philosophus suam intentionem manifestauit, hic incipit procedere ad suum propositum prosequendum, & diuiditur in duas partes, in prima resumit ea quæ sunt necessaria ad cognoscendum principia transmutationum, de quibus in hoc libro tractaturus est: in secunda incipit de eis tractare, ibi. [Resumentes igitur eas.] Circa primum duo facit: primo enumerat principia harū transmutationum, & differentiam eorum ad inuicem: secūdo, ostēdit quomodo se habeant ad inuicem in causando, ibi. [Est autem ex necessitate continuus.] Dicit ergo primo, q̄ determinatum est tam in libro de cœlo, quam de generatione & corruptione, q̄ inter alia principia corporalia, quæ sunt principia aliorum corporum, vnum est principium illorum corporum, ex quibus constituitur natura corporū circulariter motorum, scilicet sphærarum & stellarum, hoc autem principium dicit ipsam quintam essentiam, ex quo omnia huiusmodi formantur: alia vero principia corporum inferiorum sunt quatuor propter primas tangibiles qualitates, q̄ sunt principia agendi, & patiendi, scilicet calidum, frigidū, humidum & siccum: quarum sunt tantum quatuor possibiles combinationes. nam calidum & siccum est ignis: calidum & humidum est aer: frigidum & humidū aqua frigidum & siccū terra, calidum vero, & frigidum, vel humidum & siccum aliqd esse impossibile est: horum autē quatuor corporum sunt duo motus, vnus quidem qui est a medio mundi sursum, qui est motus leuium. s. ignis, & aeris: alius autem motus ad medium, qui est motus grauium. s. terræ & aquæ. Et sic est triplex motus corporum scilicet ad medium, qui est grauium: a medio, qui est leuium: & circa mediū, qui est corporum cœlestium, quæ neque sunt grauia, neq; leuia. Leuium autem & grauium est quędam differentia. nam aliqd est leue simpliciter. s. ignis qui supereminet omnibus: aliqd est graue simpliciter. s. terra, quæ subsidet omnibus: alia vero duo sunt sm quid grauia, & leuia. nam aer est leuis respectu terræ & aquę, grauis vero respectu ignis: aqua autem est leuis respectu terræ, grauis autem respectu ignis & aeris, & ideo hæc duo ad alia duo extrema proportionaliter se habent. vt. s. sicut aer est ꝓpinquior igni, ita aqua est propinquior terræ. Sic igitur patet, q̄ iste mundus, qui est circa terram, cōstat ex quatuor corporibus. & huius mundi oportet nos in hoc libro passiones cōsiderare, quæ sunt transmutationes varię in elementis inuentæ. Deinde cum dicit.

Principium Libri.

Idem primo celi tex. cō men. 18.

b ¶ Ostendit

b ¶ Ostendit, quomodo principia prædicta se habeant ad inuicem in causando, & dicit, quod necessarium est, q̄ ille mundus inferior consistat ex quatuor elementis, sic continuatis superioribus lationibus, idest corporibus circulariter motis. Continuum autem hic accipit pro contiguo, vt. s. nihil sit medium inter e... Cuius quidem necessitatis ratio est, non solum, quia impossibile est locū vacuum esse, vnde corpora oportet corporibus coniungantur, sed etiam propter n... em, vt. s. tota virtus inferioris mundi gubernetur superiorib. corporibus, quod non esset nisi se tangerēt: oportet enim, quòd agens corporale tangat passum, & motū ab ipso: quòd autem inferior mundus regatur a superioribus corporibus & moueatur, probat duabus rationibus. quarum prima talis est. Causa mouēs vnde. s. est principium motus, necesse est, quod sit prima causa: & hoc intelligitur per respectum ad causam formalem, & materialem: nam mater a patitur ab agente, agens autem naturaliter est prius patiente, forma etiam est effectus mouentis, qui educit materiam de potentia in actū: sed finis est prior agēte, quia mouet agentem. nō tamē semper est prior in esse, sed solum in intentione: manifestum est autē, corpus cœleste inter naturalia esse primā causam, q̄d eius incorruptibilitas & nobilitas demonstrat. oportet igitur, q̄ corpus cæleste, respectu horum corporū inferiorū, sit causa vnde principium motus. Secūda ratio talis est. Motus cœlestis corporis est perpetuus, & hoc apparet ex ipsa dispositione loci nam in linea recta est accipere finem in actu. s. extremum ipsius lineæ: in circulo vero non est accipere finem, secundum locum: & ne aliquis crederet propter hoc, q̄ motus corporum circulariter motorum esset imperfectus sicut motus rectus antequam perueniat ad finē, subiungit, q̄ motus circularis semper est in fine; quodlibet. n. signum tactum in circulo est principium, & finis: & motus circularis in qualibet parte ita est perfectus, sicut motus rectus, quando est in fine. Sic igitur apparet ex ipsa dispositione loci, quod motui cœlesti competit perpetuitas: motus autem inferiorum corporū non potest esse perpetuus, quia inferiora corpora mouentur motibus rectis: motus autem rectus non durat vnus existens nisi secundū mensurā magnitudinis rectæ, per quam transit: motus autem reflexus non est continuus, vt in octauo Physicorum probatum est. vnde, cum omnia corpora inferiora distent finitis locis ab inuicem, & nullum eorum sit infinitum, vt probatum est in tertio Physicorum, & in primo de cœlo, necesse est, q̄ motus eorum sint finiti, & non perpetui. illud autem, quod est perpetuum & semper, consequenter est motiuum eorū, quæ non sunt semper, vnde elementa inferiora. s. ignē & terrā, & alia syngenea i. congenerabilia his. s. aerem, & aquam, & quæ ex eis componuntur, oportet putare causas accidentium circa ipsum mundum inferiore, vt in specie materiæ, idest per modum causæ materialis, quia hoc modo di-

A cimus subiectum. & patiens esse causam rerum, vt vnde principium motus idest per modum causæ mouentis, causandum est, idest extimādum est esse causam eā uirtutē, quæ est semper motorum, idest corporum cœlestium, quæ semper mouentur, quod enim semper mouet comparatur ad id, quod non semper mouetur, sicut agens ad patiens.

b Est autē ex necessitate continuus iste superioribus lationibus, vt omnis ipsius virtus gubernetur inde. Vnde. n. motus principium omnibus, illam causam putādū primam. Adhuc autem hic quidem perpetuus, & finem non habens motus in loco, sed semper in fine: hæc autē corpora omnia finitis distant locis ab inuicem. Quare accidentiū circa ipsum ignem quidem, & terram, & syngenea his, vt in materiæ specie eorum, quæ fiunt, causas oportet putare, subiectū enim & patiēs appellamus hoc modo. Quod autem sit causa, vt vnde motus principium, eam quæ semper motorum causandum virtutem.

Mundus autem iste superis motionibus necessario quodammodo est continuatus, vt eius inde omnis facultas regatur. Nam vnde motionis principium in omnia deriuat, primam causam eam esse censendum est. Accedit etiam, quod illa sempiterna est, & motionis quæ in loco fit nullo fine terminatur, sed semper in fine est: omnia autē hæc corpora inter se locis finitis di- B *stant. Ignem itaque & terram, & quæ his sunt cognata, eorum, quæ accidunt in eo, causam in genere materiæ esse, censendum est, (subiectum enim & quod patitur, hoc modo nominamus.) quæ autem ita causa est, vt vnde motus principium, in eorum quæ semper mouentur, facultatem, est referenda.*

LECTIO III.

Tractatus primi: primi libri: in quo determinatur de quantitate elementorum in comparatione ad cœlum. Cap. III.

C

RESumentes igitur eas, quæ a principio positiones & determinatas prius determinationes, dicamus & de lactis phantasia, & de cometis, & alijs quæcumque existunt his syngenea entia.

EA igitur quæ principio sunt posita, quæque antea constituta, repetentes, de lacteo qui apparet circulo, & de cometis, ac cæteris, quæ his sunt cognata, dicamus.

b Dicimus itaque ignē, aerem & aquam, & terram, fieri ex inuicem, & vnumquodq; horum in vnoquoq; existere in potentia, sicut & aliorum, quibus vnum aliquid, & idem subijcitur, in qd etiam resoluuntur vltimum.

Ignem autem & aerem, & aquam & terram uicissim ex se oriri, eorumque singula in singulis potestate inesse dicimus, perinde ac alia, quibus vnum quid ac idem subiectum est, in D *quod postremo dissoluuntur.*

c Primum quidem igitur dubitabit vtique quis, circa vocatum aerem quam oportet accipere ipsius naturam in mundo

Ac primum quidem dubitauerit aliquis de eo, quod uocatur aer, quæ eius natura in eo, qui terram ambit, mundo accipienda sit, &

LECTIO III.

OStenso quę sunt principia actiua & quæ sunt principia materialia passionū, de quibus intendit tractare, incipit nunc determinare de eis. Et diuiditur in partes duas, in prima determinat de particularibus transmutationibus elementorum, quibus secundum se transmutantur. In secunda determinat de transmutationibus eorum secūdum quod veniunt in compositionē mixti, in quarto libro. ibi. [Quoniam autem secūdum da'ū duo.] Prima autem pars diuiditur in duas, in prima enim determinat de trāsmutationibus, seu passionibus elementorum, quæ in alto accidunt: in secunda de his, quæ accidūt in infimo. & hoc in secundo libro: ibi, de mari autem. prima autem pars diuiditur in tres, in prima dicit de quo est intentio: in secunda præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad subsequētium determinationem. ibi, [Dicimus vtique ignem & aerem.] in tertia incipit determinare de principali proposito. ibi, [His autem determinatis:] Dicit ergo primo, dicendum est de phantasia lactis, idest de lacteo circulo, & de cometis, & de alijs omnibus huiusmodi, quæ sunt his syngenea, idest congenerabilia: ita tamen, quòd resumamus positiones a nobis positas in prioribus libris. & determinationes in eis prius determinatas, & in istis vtamur ad propositum manifestandum, cum opus fuerit. Deinde cum dicit. συλλατίς

b ¶ Præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad subsequentia, & circa hoc duo facit, primo præmittit aliquid, quod per- E tinet ad transmutationem elementorum adinuicem: secundo dicit quod ordinatione eorum in mundo, & specialiter de aere. ibi, [Primo quidem dubitabit:] Dicit ergo primo. quòd ignis, aer, & aqua & terra fiunt ex inuicem, quamuis Empedocles contrarium senserit, & hoc resumit, ut probatum est in secundo de generatione: & huius rationem assignat, quia unumquodque elementorum est in alio, in potentia: & quæ sic se habent, ad inuicem generari possunt. Vlterius huius rationem assignat, quia communicant in vna materia prima, quæ eis subijcitur, & in quam sicut in vltimum resoluuntur. omnia enim quorum materia est vna communis, sic se habent, quòd unum eorum est potentia in alio, sicut cultellus est potentia in claui, & clauis in cultello, quia vtriusque materia communis, est ferrum. Deinde cum dicit.

c ¶ Inquirit de ordine elementorum & præcipue aeris, & circa hoc tria facit, primo mouet quæstionem, & dicit, quòd primo dubitatur circa corpus, quod uocatur aer quam naturam

abeat in mūdo, qui ambit terram vtrum, & licet totum sit aer, & si non, quomodo ordinetur ad alia elementa. Secundo ibi.

d ¶ Proponit quædam circa ordinem elementorum manifesta: quorum primum est de terra, scilicet quod non est immanifestum, quanta sit moles terræ, per comparationem ad ambientes magnitudines, scilicet cęlestium corporum, & aliorum elementorum, iam enim apparuit per cōsiderationes astrologicas, quòd terra est multo minor quibusdam astris & q in comparatione ad vltimam spheram obtinet vicem puncti. Secundū proponit de aqua.

e ¶ Et dicit, quòd non videmus aquam per se constantem, & separatam à corpore locato circa terram, scilicet mari, & fluminibus, quæ sunt manifesta nobis, & a congregationibus aquarū, si quæ sunt in profundo terræ immanifestæ nobis, vt quidam posuerunt: conuenit aūt aquam sic congregatam esse, eo quod humidum aqueum non terminatur nisi termino alieno. Iterum ibi.

f ¶ Hic prosequitur quæstionem suam iā motam, qua quærit quid est inter prædicta medium, & circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quòd non totum spatium, quod est a supremis stellis vsque ad terram, est plenū vno aliquo corpore, scilicet igne aere, aut vtroque sed supra hoc est aliquod corpus præter illa. Secūdo, ostēdit quomodo ad illud supremum corpus ordinētur alia corpora, secundum positionem ibi, [Reliquum autem:] Circa primum sic procedit, primo dicit, q dubium est, vtrum inter terram & inter astra vltima, quæ dicuntur non errantia sed fixa, sit putandum esse vnū corpus, secundum proprietatē naturæ, vel plura, & si plura quot sunt & vbi terminentur secūdum locum. Secundo ibi.

g ¶ Resumit quoddam in libro de cęlo determinatum, quod est, quale est secundū virtutem primum elementum, scilicet cęleste corpus, & quòd totus ille mūdus qui est circa superiores lationes, idest q mouentur motu circulari, est plenus illo corpore: omnia enim corpora cœlestia ad naturam illius primi elementi pertinent. Et quia Philosophi ponebant contrarium, ideo ne sua opinio noua videretur, subiungit, quòd hanc opinionem nō solum ipse habuit, sed fuit et aliqua opinio priorum hominum. Illud.n.corpus quod dr æther, quod nos cœlum dicimus, antiquam habet appellationem: sed Anaxago. vr putasse, q significaret idem quod ignis. Accepit enim q æther dicitur non propter semper currere, idest continue moueri, sed ab ethio quod est ardere. ita superiora corpora credidit esse plena igne, & quāuis in hoc male diceret vt ibi probatum est, tamen hoc rectè putauit, quòd nihil ætheris conueniret alicui potentiæ corporali, quæ est pter illa corpora. Omnes.n. antiqui visi sunt opinari, & determinauerunt illud corpus nominari æthera, quod semper currit idest mouetur. & quod est quoddam diuinum, idest perpetuum secundum naturā suā, tamquam illud corpus, nulli corporum quæ sunt apud nos sit idem. Nec est mirum, si hanc opinionem qua nos de nouo videbamur assumpsisse, etiam antiqui habuerunt: quia non dicimus, quòd eædē opiniones sunt recitatæ in hominibus postquam defierunt propter neglīgētiam illorū, non tantum bis vel ter, sed infinities. hoc autem dicit secundum suam opinionem, qua putauit mundum & generationem hominū fuisse ab æterno, vt apparet ī prioribus libris. hoc enim supposito, manifestum fit quasdam opiniones, & artes a quibusdā certis temporibus incepisse, & oportet dicere, quòd millesies, vel magis infinities sunt destitutæ propter bella, vel alias corruptiones. Et iterum reinuentæ. Tertio ibi.

h ¶ Ostendit, quòd non est vnum horū corporum inferiorū corpus, quod circulariter mouetur: & circa hoc tria facit. primo, ostēdit hoc quantum ad ignem. secundo, quantum ad aerem, ibi. [At vero neque aer.] Tertio quātum ad vtrumq; ibi. [Et etiam si duobus.]

ambientem terram, & quomodo se habet ordine ad alia dicta elementa corporum.

d Moles quidem enim vtiq; terræ quanta quidem vtique sit ad ambiētes magnitudines non immanifestum, iam enim visum est per astrologica theoremata a nobis, quòd multo etiam quibusdam astris minor est. G

e Aquæ autem naturā constantem, & separatam, neq; uidemus neque contingit separatam esse ab eo, quod circa terram locatū est corpus, puta, a manifestis, mare, & fluminibus, & vtiq; si quid in profundo immanifestum est nobis.

f Intermedium autem terræ, & vltimorum astrorum, vnum aliquod putandum secundum naturam esse corpus, aut plura: & si plura quot, & vsquequo determinata sunt locis. H

g Nobis quidem igitur dictum prius est de primo elemento quale secundum uirtutem est, & quia totus qui circa superiores lationes mundus illo corpore plenus est. Et hanc opinionem non solum nos existimamus habentes, uidetur autem antiqua quędam existimatio ipsa & priorum hominum. Dictus.n. æther antiquam accepit appellationē, quam Anaxagoras quidem, igni idem mihi putasse uidetur: putans superiora plena igne esse. Et ille eam quæ ibi potentiā æthera uocari putauit, hoc quidem rectè putans. Quod enim corpus semper currens simul & diuinum aliquid secundum naturam, visi sunt existimare. & determinauerunt nominari æthera, quòd tale tanquam nulli eorum quæ apud nos existens idē. Non enim dicemus semel, neq; bis, neque raro easdem opiniones reiterare factas in hominibus, sed infinities. I K

h Quicunque autem ignem purum esse aiunt quod ambiēs nō solū lata corpora. Quod autem inter medium terræ est & astrorum, aerem. Considerantes vtique nunc ostensa per mathematica, sufficienter, utique desi-

qua ordine disponatur ad alia, quæ corporum elementa nominantur.

Terræ enim moles ad eas, quæ ambiunt magnitudines, quanta sit obscurum non est: quippe cum iam ex Astrologiæ theorematibus perspectū nobis sit, multo minorem eam esse nonnullis sideribus.

Aquæ autem naturam consistentem, & secretam non cernimus, nec fieri potest, vt a corpore, quod circa terram situm est, diuellatur; cuiusmodi sunt, & quæ nobis patent, mare & flumina, & si profunditas aliqua minus nobis comperta sit.

Illud verò quod inter terram, & vltima sidera interiectum est, vtrum censendum sit corpus vnum aliquod secundum naturam, an plura. & si plura, quot, & quatenus suis locis distincta sint?

Primum igitur elementum, quam vim habeat, à nobis antea dictum est, & quam ob causam totus ille, qui superis motionibus cietur, mundus eiusmodi corporis esset plenus, & hanc quidem opinionem non nos solum habemus, sed vetus quædam priscorum hominum sententia videtur. Nam qui æter dicitur, vetusta appellatione vocatus est, cuius significationem eandem quæ πυρὸς, hoc est, ignis esse, mihi visus est Anaxagoras putasse: quippe qui & superas partes, ignis plenas esse, & vim, quę ibi esset, æthera appellandam esse existimauit, quod rectè quidem censuit. Corpus.n. ἀεὶ θεῖον idest, quod semper cursu rapitur, simul & θεῖον hoc est, diuinum, existimasse illud visi sunt, & quòd esset tale, æthera nuncupare, tamquam ab omnibus, quæ apud nos sunt, diuersum esset, constituerunt. Non enim semel aut bis aut raro, easdem in hominum animos in orbem redire opiniones, sed infinite dicimus:

Quicumque autem id, quod ambit, & non solum ea, quæ feruntur, corpora ignem purum aiunt esse, quod autem inter terram, & astra interiectum est, aerem, si ea, quæ nunc in Mathematicis, monstrantur, satis essent contemplati, ab hac fortasse

prima par. q 61. 3.

Idem primo cœli tex. 46 mens. 2. 5.

Circa

ſterent ab hac pueriliopinione. Valde enim ſimplex putare vnũquodque latorum eſſe paruum magnitudinibus quia videtur aſpicientibus hinc nobis ſic. Dictum eſt quidem igitur & prius in his, quæ circa ſuperiorem locum theorematibus, dicimus autem eandem rationẽ & nunc. Si enim & diſtantiæ plenæ igne, & corpora conſtant ex igne, olim annihilatum vtique eſſet vnumquodque aliorum elementorum.

i At vero neque aere ſolo plena: multum enim vtiq; excederet æqualitatem communis analogiæ ad coelementaria corpora.

k Et etiam ſi duobus elementis plenus qui intermedium terræ & cœli locus eſt, Nulla enim vt eſt dicere pars terræ eſt moles, in qua contenta eſt, & omnis aquæ multitudo ad ambientem magnitudinem. Videmus autem non in tanta magnitudine factum exceſſum molis, cum ex aqua diſgregata aer fiat, aut ignis ex aere. Neceſſe autem eandem rationem habere, quantam habet tantilla & parua aqua ad factum ex ipſa aerem, & totum ad totam aquam.

l Differt autem nihil, neque ſi quis dicat quidem non fieri hæc ex inuicem, æqualia tamen virtute eſſe. Secundum enim hunc modum, neceſſe eſt æqualitatẽ virtutis exiſtere magnitudinibus ipſorum, quemadmodum vtiq; ſi facta ex inuicem exiſterent. Quod quidem igitur neque aer, neque ignis tantum replet intermediũ locum, manifeſtum eſt.

tam puerili opinione ſeſe abduxiſſent. Illud enim ſimpliciter minus exiſtimatur, ſingula, quæ feruntur, magnitudine parua eſſe: quòd ſi ea hinc ſpectentur, eiuſmodi appareant. Dictum quidem eſt, & antea in his, quæ de ſupero loco contemplati ſumus: ſed ſermonem eundem nunc quoque repetamus: ſi enim interualla igne eſſent referta, & corpora ex igne conſtarent, quod uis B *reliquorum elementorum, iam pridem interijſſet.*

Atqui nec aeris duntaxat ſunt plena. Communis enim ad ea corpora, quę eiuſdem ordinis ſunt, proportionis æquabilitatem excederet.

Idque etiam ſi duobus elementis is locus, qui inter cœlum & terram medius eſt, plenus ſtatuatur. Nam terræ moles, qua omnis etiam aquarum mul- C *titudo comprehenditur, nulla (vt ita dicam) pars eſt, ad eam, quæ continet magnitudinem, comparata. Nec vero moles tanta ſe excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua ſecreta aer oritur, aut ignis ex aere. At neceſſe eſt vniuerſam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem quam aqua tantulũ, parſque exigua ad eum habet aerem, qui ex ea progignitur.*

Nihil autem intereſt, ſi hæc non oriri mutuo, ſed facultatem tamen paria eſſe aliquis dixerit. Hoc enim modo vires pares in illorum magnitudinibus D *inſint, neceſſe eſt, non aliter, ac ſi alia ex alijs vicißim orirentur. Perſpicuum ergo eſt, nec aerem, nec ignem ſolum, intermedium locum replere.*

Circa primum ſciendum eſt, quòd aliqui putauerunt ſolum corpora cœleſtia delata, ideſt ſolẽ lunã & ſtellas eſſe naturę igneę quod vero eſt inter, eas eſt naturæ aereæ. Quidam vero poſuerunt totum, eſſe naturæ igneæ ſicut Anaxag. dixit. Dicit ergo, quod quicumque poſuerunt non ſolum corpora delata ignem purum ſed totum ambiens ſcilicet omnes ſpheras, & id qđ eſt inter medium terræ & aſtrorum eſt aer ſi cut a terra vſque ad orbem lunæ, & quod eſt deſuper totum eſt ignis. qui nequam ſic dicunt, ſi conſiderarent ea quæ nũc ſunt ſufficienter oſtenſa per mathematicã de magnitudinibus corporum, forte deſiſterent ab hac puerili opinione. Valde enim ſimplicis hominis ẽ, & inertis, putare ſtellas eſſe paruas magnitudinibus, quia videntur paruæ nobis iã a remotis aſpicientibus. Iterum dictum eſt de hoc in ſuperioribus theorematibus, ſcilicet in ſecundo de cœlo. ſed etiã nunc eadem ratione dicem' ad deſtructionem prædictæ poſitionis: cum enim corpora aſtrorum, ideſt ſpherarum quaſi improportionabiliter excedant quantitatem terræ & eorum quæ ſunt circa terram, ſi non ſolum corpora ſtellarum conſtarent ex igne, ſed etiam diſtantiæ quæ ſunt inter eas, eſſent plenæ igne, iam olim annichilatum eſſet vnumquodq; aliorum elementorum propter exceſſum ignis ſuper ea. Deinde cũ dicit.

i ¶ Oſtendit idem de aere, quantum ad aerem dicens, quod non eſt poſſibile, q̃ iſtæ diſtãtiæ ſint plenæ aere. Manifeſtum eſt enim, quod adhuc quantitas aeris multum excederet æqualitatẽ analogiæ, ideſt proportionis quæ debet eſſe communis inter elemẽta adhoc, quòd elemẽta conſeruentur. Deinde cum dicit.

k ¶ Oſtendit idem quantum ad vtrumque. & circa hoc duo facit. primo ponit rationem, ſecundo excludit quandam cauillationem. ibi. [Differt autem nihil.] Dicit ergo primo, quòd proportio debita elementorum non ſeruatur, ſi totus locus qui eſt medius inter terram & ſupremum cœlum, eſt plenus duobus elementis, ſcilicet igne & aere. quia moles terræ in qua continetur etiam omnis aquæ multitudo, nulla pars eſt habens proportionem ad totam magnitudinem ambientium corporum, cum

A ad ſolam vltimam ſpheram obtineat vicem puncti, ſecundum aſtronomos. Videmus autem, quòd cum ex aqua per diſgregationem ſiue rarefactionem fit aer, ſiue ex aere ignis, non eſt tam immenſus exceſſus quantitatis. oportet autem ad hoc, quòd conſeruetur debita proportio in elemẽtis, quòd eandem rationem ideſt proportionem, habeat hæc parua aqua ad aerem factum ex ipſa, & tota aqua ad totum aerem, vt videlicet quantũ excedit quantitas aeris quãtitatem aquæ ex qua fit, tantum excedat in mundo quantitas totius aeris quantitatem totius aquæ. Deinde cum dicit.

l ¶ Excludit quandam cauillationẽ dicens, quòd nihil differt ad propoſitum ſi quis dicat ſecundum opinionem Empedoclis, quòd elementa nõ generantur ex inuicem, oportet enim ſecundum eius opinionem elementa eſſe ęqualia proportione virtutis. Vnde ſic oportet, quòd conſeruetur æqualitas proportione virtutis in magnitudinibus elementorum ſi non generantur ex inuicem ſicut ſi generarẽtur: deinde recolligit qđ dictum eſt, concludens ex dictis manifeſtum eſſe, quòd neque aer tantum replet medium locum qui eſt inter terram, & ſupremas ſtellas, neq; ignis ſed præter hæc duo elementa oportet ſuper ipſa eſſe corpus cœleſte. quòd nullum inferiorũ eſt elementorum.

LECTIO IIII.

R Eliquum eſt autem perſcrutantes, dicere, quomodo ordinata, ſunt duo ad primi corporis poſitionem. Dico autem aeremque, & ignem.

b Et propter quam cauſam, caliditas a ſuperioribus aſtris fit his qui circa terram locis.

Tractatus primi: primi libri: in quo determinatur de ordine & ſitu elementorum. Cap. IIII.

R Eſtat autem vt dubitando dicamus, quonam modo duo hæc, E *ignis & aer, ad primi corporis ſitum diſpoſita ſint.*

Et qua de cauſa, calor in terrenis locis a ſuperis gignatur.

LECTIO IIII.

P Oſtquã Philoſophus oſtẽdit ignẽ & aerẽ, nõ eſſe corp' cœleſte qđ vocat̃ primũ elemẽtũ ſiue primũ corpus, nũc intẽdit oñdere quomodo ignis & aer ſe habent ad illud primũ corpus: & circa hoc duo facit. primo mouet hac qõnem, & duas alias neceſſarias ad ꝓpoſitũ. ſecũdo ſoluit eas, ibi. [Nos autẽ dicamus.] Prima diuiditur in tres, ſecundum tres quæſtiones quas mouet. [Secũda incipit ibi.] Propter quã cauſam. Tertia ibi. [De aere ergo.] Dicit ergo primo, q̃ poſt prædicta, relinquitur perſcrutari de ordine aeris & ignis ad primum corpus, ſcilicet cęleſte, ex quo oſtenſum eſt ipſum eſſe aliud præter iſta. Deinde cũ dicit.

b ¶ Mouet ſecundam quæſtionem, ſcilicet propter quam cauſam a ſuperioribus ſtellis cauſetur caliditas in his locis q̃ ſunt circa terram: & hæc etiam quæſtio habet ortum ex præmiſſis.

Videtur enim secundum naturam esse, quòd simile generet sibi simile, Si igitur corpus cæleste non est calidum, quia non est ignis, neque aer, vt supra habitum est, remanet in dubio quomodo a corpore cælesti possit causari calor in istis inferioribus. Deinde cum dicit.

c De aere igitur dicentes, primo sicut supposuimus dicamus, sic & de his iterum. Si itaq; fit aqua ex aere, & aer ex aqua, propter quam quidem causam non constat nubes secundum superiorẽ locum? Conueniebat enim magis, quanto remotior a terra locus & frigidior, quia neque sic G prope astra calida existentia est, neque prope radios a terra refractos, qui & prohibent prope terram constare disgregantes caliditate consistẽtias. Fiunt enim nubium cõgregationes, vbi desinunt iam radij propter spargi in immensum. Aut igitur non ex omni aere nata est aqua fieri, aut si similiter ex omni, qui circa terram non solum aer est, sed velut uapor, propter quod iterum cõ stat in aquam. At vero, si tantus existens aer omnis vapor est, vi- H debitur vtique multum excedere quæ aeris naturam & quæ aquę. Siquidem superiores distantiæ plenæ sunt aliquo corpore, & igne quidẽ impossibile, quia exiccarentur vtique alia omnia. Relinquitur autem aer, & quod circa terram totam aqua. Vapor enim aquæ disgregatio est. De his quidem igitur dubitatum sit hoc modo.

De aere igitur primum, vt proposuimus, deinde vero etiam de his rursus dicamus. Si ex aere aqua, & ex hac aer oritur, quid causæ est, cur nubes supero in loco non concrescant? Eo enim magis conueniebat, quo remotior a terra, atque frigidior locus est, quod nec adeo sideribus, si calida statuantur, propinquus sit, nec radijs qui a terra reflectuntur, qui calore concretiones disijciendo, concrescere nubes prope terram prohibent. Fiunt enim & nubium densationes, qua radij procumbunt, quandoquidem in vastum disijciuntur. Aut igitur non ex quouis aere aqua oriri apta est, aut si æque ex quouis, is qui in vicinia est terræ, non solum est aer, sed veluti vapor: atque ideo in aquam rursus cogitur. Aut si aer totus, cum tantus sit, vapor est aeris profecto, & aquæ natura multum excedere videbitur: siquidem eorũ quæ in loco supero sunt, interualla, corporis alicuius plena sunt, ignisque esse non possunt, quod reliqua iam omnia exiccata fuissent. Restat vero, vt aeris, & quod omnem terram circum est aquæ, quippe cum aquæ sit secretio. De his igitur hoc modo dubitatum sit.

c ¶ Mouet tertiam dubitationẽ, quæ tamen ex præmissis ortum habet: dixerat enim prius, quòd oportebat considerare quomodo sit accipienda natura aeris in vniuerso, & hoc ideo, quia multa eorum de quibus determinaturus est, generationem habent in aere. Dicit ergo, quòd sicut supra supposuimus, oportet primo aliquid dicere de aere, & sic erit dicendũ de alijs duabus quæstionibus motis. Vnde statim incipit mouere dubitationem ad naturã aeris pertinentem. Ostensum est enim in libro de generatione, quòd aqua fit ex aere & econuerso, cũ autem ex condensationibus nubium generatur pluuia, hoc est aerem conuerti in aquam. Quærit ergo, si aqua fit ex aere, & aer ex aqua, quare in superiori parte aeris, non inspissentur nubes ad generationem aquæ? & inducit rationem ad ostendendum, quòd hoc fieri deberet. Manifestum est enim, quòd condensatio nubium fit ex frigiditate: nã sicut calidi est rarefacere, ita frigidi inspissare: locus autẽ aeris qui est remotior a terra, videtur esse frigidior, quia videntur ibi cessare duæ causæ calefactionis, quarũ vna est propinquitas ad astrum, ex quibus causatur calor, & hoc tãgit cum dicit, quòd neque ille locus aeris superior, scilicet est prope astra existentia calida, scilicet secundum effectum, vt caliditas astrorum posset impedire inspissationem nubium. Alia causa calefactionis est reuerberatio radiorum solis a terra: & hoc tangit cum dicit, Neque iterum ille locus superioris aeris, est prope radios refractos, idest reuerberatos a terra, qui prohibent congregari nubes prope terram per hoc, quòd sua caliditate disgregant consistentias uaporum. Et quòd hæc secunda causa non impediat congregationem, manifestat per signum. Manifestum est enim, quòd congregationes nubium fiunt ibi, vbi radij repercussi a terra iam desinunt habere virtutem calefaciendi, propter hoc, quòd in immensum sparguntur, & sic multum distant à radijs cadentibus, vnde non multiplicatur causa caloris. Ad huius autem intelligentiam sciendum est, quòd radij procedentes a sole ad terram, sunt causa caliditatis. Cum autem radius in terram cadens repercutitur, fit iterum alius radius a terra quasi resursum tendens. Quanto ergo hi duo radij fuerint magis sibi inuicem propinqui, tanto plus de calore causatur: quia uirtus vtriusque radij, scilicet cadentis, & reflexi, pertingit ad eandem partem aeris, & inde est, quòd vbi radius solis cadens super terram facit angulum rectum, ibi est maximus calor, quia reflexio fit in eadem parte: quanto vero radius cadens in aliquo loco fecerit angulum maiorem recto, tanto est minus de calore, quia cum repercusio fiat secundum pares angulos, radius repercussus multum distat a radio primo cadente. Manifestum est autẽ quòd quanto duæ lineæ continentes angulum, magis procedunt, tanto magis distant ab inuicem. Vnde quanto magis receditur a terra vbi fit reuerberatio, tanto magis prædicti radij distant ab inuicem, & est minor calor. Et ideo propter immensam separationẽ prædictorum radiorum ab inuicem in loco superiori, desinit calor & condensatur ibi nubes propter frigus, & hoc est quod dicit. [Nubium congregationes] fiunt vbi desinunt iam radij propter spargi in immensum.] Sic igitur vtraq; causa quæ posset impedire congregationem nubium in superiori parte aeris, cessat, vt dictum est. Et cum ibi non condensentur nubes, oportet dicere, quòd aqua non sit nata fieri ex omni aere: aut si similiter se habet omnis aer ad hoc, quòd generetur ex eo aqua, oportet, quòd iste aer qui est circa terram, non solum sit aer, sed sicut vapor; & ex hac causa cõgregatur ad generationem aquæ: superior autẽ qui est purus aer, non posset condensari in aquã. Sed hoc non potest esse, quia si totus iste aer qui est circa terrã cum sit tam magnus vapor, videtur sequi, quòd natura aeris, & aquæ, multum excedat alia elementa: quia superiores distantiæ, quæ scilicet sunt inter stellas, sunt plenæ aliquo corpore, cum nihil sit vacuum, vt in quarto Physicorum probatum est. Impossibile est K autem, quòd sint plenæ igne, quia sic omnia alia exiccarentur, vt supra probatum est: relinquitur ergo, quòd sint plenæ aere, & illud quod est circa terram sit plenum aqua. Sed hic aer est vapor, quia vapor est quædam disgregatio aquæ, idest aqua rarefacta & sic positis tribus quæstionibus quasi colligens subdit, quòd de prædictis dubitatum sit hoc modo. Deinde cum dicit.

d Nos autem dicamus simul, & I ad dicenda determinantes, & ad nunc dicta. Quod quidem enim sursum & vsque ad lunam dicimus esse corpus alterũ ab igne & aere, quinimmo, & in ipso hoc quidem purius esse, hoc autem minus sincerum & differentias habere & maxime quæ desinunt ad aerem & ad eum qui circa terram mundum.

Nos autem quæ simul, & ad ea quæ tradenda sunt, & quæ tradidimus, conducant, statuentes dicamus. Superum enim, & quod ad Lunam vsque protensum est corpus, ab igne quidem & aere diuersum esse dicimus. Sed tamen aliquid in eo syncerius esse, aliquid minus syncerum, ac varietate distinctum: potissimum qua ad aerem desinit, & ad mundum qui terram circuitu suo complectitur.

d ¶ Soluit propositas quæstiones, & primo eam quæ de ordinatione elementorum: Secundo eam quæ est de generatione nubium, ibi. [Eius quidem igitur.] Tertio eam quæ est de caliditate a stellis in inferioribus causata ibi. [De facta autem caliditate.] Circa primum tria facit. Primo resumit quod dictum est de natura primi corporis dicens, quòd ad intellectum & eorum quæ nunc sunt quæsita & eorum quæ postmodum sunt dicenda, oportet determinãdo dicere, quòd supremũ corpus vsq; ad lunam, est alterum ab igne & aere, sicut iam ostensum est, & quòd in ipso supremo corpore est aliquid purius, & aliquid minus purum

c Lato autem primo elemẽto circulariter & corporibus quæ in ipso quod propinquum semper inferioris mundi, & corporis motu disgregatum accenditur, & facit caliditatem. Oportet autem intelligere sic & habere incipientes. Quod enim sub ea quæ sursum circulatione corpus, velut materia quædam existens & potentia calida, frigida, sicca, & humida, & quæcumque his aliæ assequuntur passiones, fit talis, & est a motu, & immobilitate eius quòd causam, & principium diximus prius.

f In medio quidem igitur, & circa mediũ est, quòd grauissimũ, & frigidissimum segregatum terra & aqua. Circa hæc autem, & habita his aer, quemq; propter consuetudinem vocamus ignẽ, Non enim est ignis. Excessus.n. calidi & velut feruor est, quòd est ignis. Sed oportet intelligere dicti a nobis aeris. quòd quidem circa terram velut humidum & calidum esse propter vaporẽ, & exhalationẽ habere terra Quod autem super hoc calidũ iam & siccũ est. Vaporis.n. natura humidum & calidum exhalationis autem calidũ & siccum. Et est vapor quidem potẽtia velut aqua. Exhalatio autem potentia velut ignis.

LECTIO V.

EIus quidem igitur, quòd in eo qui sursum loco nõ constare nubes, hanc existimandum causam esse, quia non inest aer solum, sed magis velut ignis.

b Nihil autẽ prohibet, & eam quæ in circuitu lationẽ ꝓhibere nubes cõstare in superiori loco

Cum autem primum elementum, & quæ in eo sunt, corpora in orbem ferantur, corporisque inferioris pars, quæ illi proxima est, motu semper discreta incenditur, caloremque gignit. Id vero concipere animo sic decet, hinc quoque exordio sumpto. Nam quod sub conuersione supera corpus est, tum veluti materia quædam sit, & potestate calida, frigida, humida,
B *& sicca, & cæteris, quæ his consequuntur, affecta, talis redditur atque est, partim a motu, partim ab immobilitate, cuius rei causam atque originem antea docuimus.*

Itaque quod grauissimum est, & frigidissimũ, terra videlicet, & aqua, in medio, & circa medium secretũ est: circa autem hæc, ea, quæ illis hærent, aer, & id quod ex consuetudine πῦρ id est, ignem, cum tamen non sit, nuncupamus: si quidem πῦρ, caloris est
C *exuperatio, & veluti feruor, Sed intelligendum est eius, quod a nobis aer dicitur, & uocatur, partem terræ circumfusam, quia uapor ueluti sit, & terræ halitum habeat, quasi humidam, & calidam esse: eam autem, quæ superior hac est, calidam, & siccam. Vaporis enim natura, humida est, & calida; halitus autem, calida, & sicca: vaporque potestate est, vt aqua, halitus potestate, ut ignis,*

Tractatus primi libri: in quo soluuntur duæ quæstiones motæ, & non solutæ in quarto capitulo. Cap. V.

D
QVod igitur nubes summo in loco non concrescant, hanc esse causam censendum est; quia aer tantum illic non sit, sed potius ignis.

Quanquam nihil etiam prohibet, conuersione impediri, quo minus nubes in supero loco cogantur. In

purum vel sincerum, non, quòd ibi sit aliqua compositio, vel mistio extraneæ naturæ, sed magis purum dicitur quod est magis nobile, magis virtuosum, magis formale. Vnde & habet differentias in virtute & nobilitate. & maxime ista differentia manifesta est ex illa parte, qua desinit ad aerem, & ad mundum inferiorem, qui est circa terram. In luna enim apparet defectus luminis, & quando est plena apparet in ea quædam robustitates. secundu ibi.
e ¶ Ostendit effectum quẽ habet corpus superius in inferiora & dicitur, quòd primo elemẽto, idest coelo circulariter moto & motis corporibus quæ sunt in ipso, idest sole & stellis. illa pars inferioris mũdi quæ est ei propinquior quasi disgregata, seu rarefacta per motũ superioris corporis, accenditur & sic fit caliditas. Et subiungit rationem dicens, quòd hoc oportet intelligere incipiẽdo. Tota.n. materia corporalis, quæ est sub corpore circulariter moto, est sicut quædam materia existens in potentia, ad caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem & ad alias passiones & formas quæ consequuntur ad hæc, & quia materia reducitur in actum, a primo agente, natura enim corporalis fit talis actu ꝑ hoc, quòd participat de motu, vel non participat, sed immobilis permanet a corpore cœlesti, quòd supra diximus esse causam, & principium vnde motus est in istis inferioribus. Non est autem intelligẽdum, quòd corpora inferiora recipiant huiusmodi passiones a superioribus tanquam accidentaliter, & nõ secundum naturam, vt aqua calefacta ab igne, sed ipsam naturam, vel formam secundum quam naturaliter sunt calida, vel frigida a superiori corpore recipiunt multo principalius quam ab generante, nam principium generationis primum est corpus cœleste. Tertio ibi.
f ¶ Ostendit ordinem elementorum. Si enim per participationem motus fit calor in istis inferioribus, & per elongationem a motu cœlesti e cõuerso fit frigus, necesse est quòd illud quod est frigidissimum, & grauissimum. i. aqua & terra sit magis remotum a motu cœlesti existens in medio quantum ad terram: & circa medium quantum ad aquam: vel dicit circa medium eo quòd medium cum sit indiuisibile non potest esse locus corporis, sed circa medium, idest centrum mundi est terra, & aqua, centrum autem terræ est in centro totius. Circa hæc autem scilicet terram, & aquam, & habita his, idest quæ ordinãtur post ipsa est aer, & id quod consuetudo nomine vocamus ignem in quibus abundat calor. Exponit autem quod dixerat, quòd quartum elementum supra aerem ordinatum non proprie vo-
A catur ignis. Ignis enim significat excessum calidi, & est quasi quidam feruor, & accensio quædam, sicut glacies non est elementum, sed est quidam excessus frigoris ad aquam congelatam. Id autem ad quod sic se habet ignis sicut gelacies ad aquam, nõ est nominatũ, & ideo nominamus ipsum nomine ignis, sicut si aqua non haberet nomen, & nominaremus elementum aquæ glaciem. Sed oportet intelligere quòd de toto isto corpore quòd a nobis dicitur aer, vna pars quæ est ꝓpinqua terræ, est quasi calida, & humida, propter id quod habet de vapore, & exhalatione terræ: sic enim elementa sunt ordinata secundum quod eorum naturæ competit. Vnde quia aer secundum naturam suam est calidus & humidus, sic est dispositus vt vaporem terræ suscipiat ad eius calorem, & humiditatem seruandam. Sed illa pars corporis quæ communiter vocatur aer, quæ est superior, est calida & sicca, & hanc partẽ vocamus elementum ignis, & sic aer nomen cõmune est duobus elemẽtis. Et quia dixerat de vapore, & de exhalatione, ostendit interea, & dicit quòd natura vaporis est esse humidum calidum: natura autem exhalationis est esse calidũ, & siccum, & sic vapor propter humiditatem, est quasi in potentia ad aquam, exhalatio autem propter siccitatem, est quasi in potentia vt ignis.

LECTIO V.

SOluta quæstione de ordinatione elementorum, soluit quæstionẽ de inspissatione nubiũ. & ponit duas solutiones, quarum primam concludit ex prædictis dicens, quòd hanc existimandum est esse causam quare in superiori parte non congregantur nubes, quia pars eius superior, quæ communiter uocatur aer, est magis quasi ignis ut dictum est. Sed quia etiam multo
E inferius infra illam partem adhuc non generantur nubes, necesse fuit ut poneret aliam solutionem. Vnde secundam solutionem ponit. ibi.
b ¶ Et dicit, quòd nihil prohibet etiam propter motum aeris in circuitu prohiberi, quod nubes non congregentur in superiori loco, quia necessarium est, quòd totus aer qui est in circuitu terræ fluat circulariter motus. Sed ab isto fluxu excipit aerem, qui capitur inter periferiam idest, circunferentiam definitam idest quæ continetur infra partes terræ, vt sic tota terra inueniatur esse sphærica cum aere incluso inter partes terræ, & sic ille aer, qui excedit omnem altitudinem montium in circuitu fluit, aer autem qui continetur infra montium altitudinem, impeditur ad hoc fluxu ex partibus terræ immobilibus, & propter hoc, generatio

ventorum videtur esse nunc in locis terræ stagnantibus, idest in aere, qui continetur infra partes terræ, ac si essent stagna aeris quiescentis. Si enim aer in quo generantur venti moueretur circulariter, oporteret, quòd omnes uenti cum eo circulariter circumferrentur: nunc autem uidemus ex diuersis partibus uentos flare. Et quia in aere fluenti non generantur uenti, sed in quiescenti, secúdum hoc uenti non excedunt montes altos. Dicitur enim ab antiquis, q sacrificijs factis in altissimis montibus, post annum inueniebatur cinis adhuc ibi, in eodem loco manens. Et hoc, q uenti non generantur ibi est signum, q etiam nubes ibi non condensantur in pluuias. Quare autem aer qui excedit montes fluat, ostēdit subdens, quòd ideo fluit in circuitu, quia simul trahitur cum circulatione cęli. Ignis enim est continuus, idest contiguus cum corpore cęlesti, aer autem cum igne. Quia ergo superior aer fluit, per eius motum prohibetur congregari in aquam, quia motus ita efficit & congregationem impedit. Sed si qua pars illius aeris aliquo modo condensetur, aut aliquod spissum aliquo modo fiat, per aliquam violentiā feretur deorsum, idest in locum aeris propinqui terræ, & siquid calidum erat in ea, feretur sursum. Et alia pars illius aeris, quæ non grauatur feretur sursum cum igne exhalato, & sic dum eorum quæ resoluuntur a terris & aquis aliquid manet in loco aeris, aliquid autem fertur ad locū ignis: continue, unus locus manet plenus aere, & alius plenus igne, non tamen ita, q semper maneat idē aer & ignis numero incorruptus, sed semper corrupta una parte aeris uel ignis, uel per uiolentiā ad terram expulsa, generatur alia. aliaq; sursum a terra & aqua eleuatur: & ita licet semper maneat in loco aeris, aer, & in loco ignis, ignis, tamen vnumquodque ipsorū fit aliud & aliud per continuam generationem & corruptionē, sicut in fluuio decurrenti patet, in quo semper manet aqua non tamen eadem numero, sed una defluente & alia succedente. Deinde recolligit ea quæ dicta sunt, ibi,

c ¶ Et dicit. Tanta sunt dicta a nobis de eo, quod non fiunt nubes, neque inspissatio uaporū in aquam in superiori parte aeris, & de hoc quomodo oporteat accipere de loco qui est inter suprema astra & terram, quo scilicet corpore plenus est.

d ¶ Soluit tertiā quæstionem & primo dicit de quo est intentio

Fluere.n. necesse est omnē qui in circuitu aerem, quicumq; ve-ro intra periferia capitur definitum, & ut terra sphęrica sit tota, videtur enim & nunc vētorum generatio in stagnantibus terrę locis, & non excedere uentos altus montes, fluit quoque aer in circuitum quia simul trahitur cum totius circulatione. Ignis quidem enim cum eo quod sursum elemento, cum igne autem aer continuus est. Quare & propter motum prohibetur cōgregari in aquam. Sed semper quæcumq; pars ipsius grauetur, extrusio in superiorem locum calido deorsum fertur: alia autem in parte simul fertur sursum exhalato igni, & sic continue hoc quidem perseuerat aere plenū, hoc autem igne, & semper aliud & aliud fit vnumquodque ipsorum.

c De eo quidem igitur quod est nō fieri nubes, neque in aquam congregationem, & quomodo oportet accipere de loco medio astrorum & terræ, & quo est corpore plenus, tāta dicta sunt.

d De facta autē caliditate quam exhibet sol, magis quidem diligenter & secundum seipsum in his quæ de sensu conuenit dicere. Calidum enim passio quædā sensus est, propter quam autem causam fit, non talibus existentibus illis secundum naturam, dicendum & nunc.

e Videmus itaq; motum, quòd potest disgregare aerem & ignire, ut & lata liquefacta videantur sæpe.

f Eius quidem igitur quod est fieri æstum & calorem, sufficiēs est efficere & solis latio tantum: velocem.n. oportet & non longe esse, quæ quidem igitur astrorum uelox quidem, longe autē, quæ Lunæ, deorsum quidem, tarde autem: quæ autem solis, ambo hæc habent sufficienter.

F *orbem enim fluat aer omnis, est necesse, quicunque intra ambitum non comprehenditur sic aquatum, vt in vniuersa terra globi speciem habeat. Ventorum enim etiam ortus in paludosis quoque locis esse nunc videtur, altissimosque montes, spiritus non transcendunt. In orbem autem*

G *fluit, quod vna cum vniuersi conuersione simul trahatur. Ignis namque supero elemento, & igni aer continuatur. Quare & mota prohibetur, quominus in aquam concrescat. Sed quæcumque pars grauitatem habet, ea, calore in superam locum expresso, semper deorsum fertur, aliud autem vna cum igne, qui exhalatur, vi-tissim sursum euehitur. Ita alius locus ignis plenus, alius aeris perpetuo perseuerat, & aliud semper, atque aliud fit, vterque ipsorum.*

H

Itaque, cur nubes non gignantur, nec in aquam fiat concretio, & quemadmodum de loco inter sidera, & terram interiecto, sentire debeamus, atque etiam cuius corporis plenus sit, hæc sint dicta.

Quoniam autem calor, quædam sensus affectio est, de eo qui a sole gignitur calore per se ac exquisita disserere, in libro de sensu magis congruit. Sed quam ob causam

I *gignatur, cum talem naturam illa non habeant, nunc quoque dicendum est.*

Motionem igitur secernendi incendendique aeris facultate præditam videmus, vt ea etiam, quæ feruntur, liquari sæpe conspiciamus.

Itaque Solis vna motio tempori, calorique afferendo est satis. Incitatam enim esse oportet, & procul non distare. At quæ sidorum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Lunæ, inferior est, sed tarda: Solis au-

K *tem motio, satis vtrunque habet.*

dicens, quòd de caliditate quam sol facit in istis inferioribus, magis conueniet dicere, secundum se & diligenter. i. perfectè in his quæ dicenda sunt in libris de sensu: quia calidum est quædam sensuum passio, est.n. obiectum sensus tactus. Sensus autem & sensibile habent eandem scientiam, cum ad inuicem dicantur quodammodo. Sed q̄a materia præsens hoc requirit, dicendum est nunc propter quam causam cum corpora cœlestia non sint calida in sui natura, fit ab eis caliditas in istis inferioribus. Secundo ibi.

e ¶ Soluit quæstionem & diuiditur in duas partes. primo ponit quæstionis solutionem, secundo probat verum esse, quod in quæstione supponebatur, ibi. Signum autem sufficiens, prima diuiditur in duas causas quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo assignat causam propter quam a corporibus cœlestibus non calidis existētibus, calor in istis inferioribus generatur & dicit, quòd sensibiliter videmus, q motus, quia potest disgregare aerem, & rarefacere, pōt etiam ignire: nam raritas, & igneitas se consequuntur, vt frigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur sicut sagittæ, si habeant plumbum & ceram, sæpē videntur liquefieri quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cælum suo motu calefacit ista inferiora. Secundo ibi.

f ¶ Assignat causam quare in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alicuius alterius corporis superioris, & dicit, quòd sol solus sufficiens est facere ęstuantem calorem in istis inferioribus. Nam calor qui fit ex alijs corporibus cælestibus, est quasi insensibilis respectu caloris qui fit a sole, huius autē ratio est q̄a motus qui causat vehementem calorem oportet, q sit velox, & q propinquus nobis. Vnde motus astrorum fixorum, & quinque errantium, quæ sunt supra solem sm opinionē Aristo. s. Saturni, Iouis, Martis, Veneris, & Mercurij, est quidem velox remotos tamen a nobis longe. Motus autem lunæ, licet sit propinquus, est tñ tardus. Motus autē solis habet vtrūq; sufficienter ad causandum calorem in istis inferioribus, s. & velocitatem, & propinquitatem. Quod autem hic dicitur de velocitate motus solis, referendum est ad motum quo mouetur sm motum diurnum, non ad proprios motus stellarum. Manifestum est.n. q motum diurnum

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquod cęlestium corporum est propinquius centro, tanto minorem circunferentiam circuit, vnde tardius mouetur, secundum autem proprios motus Luna uelocissime mouetur. Tertio ibi.

g ¶ Assignat causam quare magis generatur calor ex motu ipsius solaris corporis, quam ex motu sphęrę eius, & dicit quòd rationabile est quòd motus fiat magis cum ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his quę sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinus rebus spissis, quæ feruntur per uiolentiam, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter, quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cum ipsum corpus solare sit magis solidum, quàm cęterę partes sphęrę ipsius, cum non sit diaphanum, magis ex motu eius generatur calor, quam ex motu sphęrę eius. Sic igitur propter causam istam, caliditas a sole pertingit ad locum istum, quamuis sol non sit calidus. Nec huic causę impedimentū præstat, quòd luna est inter solem & nos, quæ calefieri non potest, quia licet non calefiat a sole, aliquo tamen modo immutatur ab eo, videmus enim quòd illuminatur ab eo, non semper autem eadē specie immutationis mutatur medium ca- tremum. sicut radius solis non infiammat uas uitreum plenum aqua; sed stupā oppositam. Apparet etiā ratio quare ubi est umbra, non est tantus calor, quantus est in loco vbi radii solares proijciuntur, quia scilicet umbra causatur ex aliquo corpore opposito soli, qđ interrumpit cōtinuationem transmutationis, quæ est a sole, sed actio solis pertingit ad locum umbrę per quandam reflexionem. Nec tamen putandum est, quòd motus solis inquantum motus tantum causet calorem, sed inquantum est motus talis corporis in sua natura habentis uirtutem calefaciendi. Omnes enim formæ corporum inferiorum, reducuntur in corpora cęlestia, sicut in quędam principia, & inde est quòd diuersa corpora cęlestia, diuersos effectus in rebus corporalibus habent non solū secundum calidum, sed etiam secundum alias passiones, & formas. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit propriam causam caliditatis generatę ex motu solis, quę tamen non est uniuersalis, sed particularis, unde dicit quòd frequenter ignis, qui ambit inferiores partes mundi ex motu corporis cęlestis, fertur quadam uiolentia deorsum, & spargitur per aerem, quia sicut supra dictum est: superior pars aeris & ignis, quendam fluxum habet ex motu cœli, Deinde cum dicit.

g Fieri autem magis simul cum sole ipso caliditatem rationabile sumentes simile ex his, quę apud nos sunt. Etenim hic violētia latus vicinus aer, maxime fit calidus, & hoc rationabiliter accidit. Maxime enim motus solidi, disgregat ipsum: propter hāc B igitur causam pertingit ad hunc locum caliditas.

h Et quia ambiens ignis per aerem spargitur motu frequenter & fertur uiolentia deorsum.

i Signum autem sufficiens, qđ qui sursum locus non sit calidus neq; ignitus est discursus astrorum. Ibi quidem enim non fiūt. Deorsum autem: quamuis quæ magis mouentur & citius: igniā- C tur citius. Adhuc autem sol, qui maxime uidetur esse calidus, videtur albus, sed non igneus existens.

LECTIO VI.

His autem determinatis, dicamus propter quam causam flammæ accensę apparent circa cęlum, & discurrentia sidera: & uocati a quibusdā: dali, & eges: hæc enim omnia sunt idem, & propter eandem D causam: differunt autem per magis & minus.

b Principium aūt, & horum, & multorum aliorum hoc est. Et enim calefacta terra a sole: exhalationem necessarium fieri: non simplicem ut quidā putant: sed duplicem: hanc quidem magis vaporosam: hāc aūt magis spumosam. hāc quidem eius quod in terra & supra terram humidi uaporem: hanc autē ipsius terræ E

Porrò calorem una cum Sole excitari, rationi consonum esse intelligimus, ex his, quæ apud nos fiunt, sumpta similitudine Nam etiam hic, si quę dam ui ferantur, proximus aer plurimum incalescit, idque recta euenit ratione, quandoquidem res solida motus, aerem maxime secernit. Partim itaq; hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur.

Partim quòd ignis aerem ambiens motione sæpius diuellatur, & ui deorsum feratur.

Superum autem locum calidum non esse, neque ignitum, etiam stellarum transcursus satis declarant. Hi enim eo in loco non fiunt, sed in infero, cum tamen ea, quæ incitatius mouentur, tum celerius, tum plenius ignescant. His accedit, quod Sol, qui maxime calidus uidetur, candidus, non igneus apparet.

Tractatus secundi libri primi: in quo determinatur de stellis discurrentibus & alijs similibus illis. C. 1.

His constitutis dicamus, quæ causa sit, cur flammæ succensæ, & transcurrentes stellæ, & quæ a nonnullis δαλοὶ καὶ αἶγες idest faces, & capræ nominantur, in cęlo appareant. Hæc enim omnia idem sunt, & per eandem causam, sed intensione & remissione differunt.

Horum autem, atque aliorum multorum principium hoc est. Cum enim terra ui solis incalescit, exhalationem fieri necesse est, non illam quidem unam & simplicem (ut aliqui existimant) sed duplicem, unam, quæ uapor magis sit, altera, quæ magis spiritus. Ac uaporem quidem eam esse, quæ ex eo humore est, qui intra & supra terram continetur: quæ autem

A ¶ i Manifestat quòd quæstio supponebat, scilicet quòd corpora cœlestia non sunt calida, aut ignita, & hoc per duo signa. Primum est, quia ibi non apparent discursus astrorum quæ uidentur cadentia, quæ ex ignitione generantur inferiori loco, quod non esset, si corpora cęlestia essent calida aut ignita, quia ibi est motus maior & velocior, ubi citius aliquid ignitur. Secundum signum est, quòd sol qui maxime uidetur esse calidus, ex effectu uidetur coloris albi & non ignei.

LECTIO. VI.

Positis his quæ ad manifestationem sequentium phylosophus induxerat. incipit primo determinare de his, quæ in alto ex materia sicca generantur: secundo de his quę ex materia humida in alto generantur. ibi. [De loco autem positione.] Prima diuiditur in tres. primo determinat de stellis cadentibus, & his quæ similem habent causam. Secundo determinat de cometis. ibi. [De cometis autem.] Tertio, de lacteo circulo qui dicitur galaxia. ibi. [Quali ei autem & propter quā causā.] Circa primū duo facit: primo enī determinat de stellis cadētibus, & alijs huiusmodi. secundo determinat de quibusdam alijs apparitionibus, quę in aere videntur. ibi. Apparent autem alij nocte. Circa primū duo facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quòd post determinationem prædictorum, dicendum est propter quam causam apparent in cœlo flammæ accensæ. & sydera discurrentia, & vocati a quibusdam dali, idest tiziones & eges idest capræ. Ideo autem dicendum est simul de omnibus illis, quia oia huiusmodi sunt idem secundum speciem, & secundum eandem causam fiunt, sed differunt per magis & minus, vt infra patebit. Secundo ibi.

b ¶ Determinat propositum, & circa hoc duo facit, primo præmittit causas generationis prædictorum, & dicit, quòd principium prædictarum passionum & multarum aliarum, tam actiuū quàm materiale, est quod dicetur. Cum enim terra calefacta fuerit per motum solis, oportet aliquam exhalationem resolui a terra, quæ non est unius modi, vt quidam putant, sed est duplex: quædam enim est magis vaporosa & humida, quædam vero est magis spumosa & sicca, nam ab humido aqueo, quod est super terram, resoluitur & eleuatur uaporosa exhalatio & humida: ab ipsa autem terra quæ est siccæ naturæ, eleuatur exhalatio fumosa siue spumosa. harum autem exhalationum, spumosa quidem supereminet propter calidum quod in ea dicatur & magis ipsam subtiliat. Siccum enim & calidum leue est, & talis est ignis natura. Vaporosa autem exhalatio quæ est magis humida,

subest

subest spumosæ propter pondus, non enim ita rarefit. calidum enim & humidum pertinent ad naturam aeris, qui subest igni calido & sicco existenti, & huic attestatur ordo elementorum, qui sunt supra terram. Nam sub circulari motu cœli primo est locatum id quod est calidum & siccum, quod communiter dicitur ignis, licet non sit nomē proprium, vt supra dictum est. Quia enim id quod est commune omni fumosæ exhalationi, est innominatum, & quod tale est maxime natum est exuri, ꝓpter hoc sic necessarium fuit uti nominibus, ut talis fumosa exhalatio ignis diceretur, sub fumosa autem exhalatione est aer. Sic ergo posita est causa & effectiua prædictarum passionum, quæ est latio solis, & causa materialis quæ est fumosa exhalatio. Secundo ibi.

c ¶ Determinat de generatione prædictarum passionum & circa hoc duo facit. primo assignat rationē generationis harū passionum, secundo assignat rationē quorundam accidentium circa ipsas, ibi Propter positionē. Circa primum, tria facit. primo assignat causam prędictarum passionum in communi, secundo assignat differentias eorum adinuicem, ibi. Quæcunque igitur (Tex. cōm. 47. part. 7.) maxime. Tertio mouet dubitationē circa determinata, ibid. Dubitabit utiq; aliquis. Dicit ergo primo, quod prædicta oportet intelligere hic, quod nunc diximus, ignem, scilicet fumosam exhalationem esse vt quoddā hypercauma, hoc est quædam materia incendi, & quod ordinatur in rotunditate quæ est circa terram vltimo, incipiendo, s. a terra, quod ꝗ propter propinquitatem ad motum cœlestem sæpè exuratur, sortiens augmētum caloris modico motu, idest cum parum mouetur ex motu superioris corporis, sicut accidit de fumo, dum incēditur & fit flamma. Nihil enim est aliud flāma nisi ardor spiritus, idest fumi sicci. Ipsa ergo flammatio prædicti hypercaumatis communiter loquendo

existentis, siccæ spumosam. Et harum spumosam quidem supereminere propter calidum, humidiorem autem subesse propter pondus. Et propterea hoc modo ordinatum est quod in circuitu. Primo quidem enim sub circulari latione est quod calidum & siccum, quod dicimus ignem, innominatum enim, quod commune in omni fumosa disgregatione. Attamen quia maxime natum est tale exuri corporum, sic necessarium uti nominibus, sub hac autem natura est aer.

c Oportet autem intelligere velut hypercauma, hoc quod nūc diximus ignem ordinatum circa ultimum sphærę quę circa terram, ut modico motu sortiens exuratur sæpè sicut fumus. Est.n. flamma, spiritus sicci ardor.

d Quaecunque igitur se habet maxime optime talis consistentia, quando a circulatione mota fuerit, aliqualiter exuritur. Differt autem secundum hypercaumatis positionem, aut multitudinem. Siquidem enim latitudinem habeant & longitudinem hypercaumata multoties videntur accensa, sicut flamma velut in area ardentis stipulæ. Si autem secundum longitudinem solum uocati dali, & eges: & sidera, aut siquidem plus hypercauma fuerit. Si autem secundum longitudinem & latitudinem, quando quidem quasi ex scintilla simul combustum, hoc autem fit propter igniri secundum modicam quidem, ad principium autem eges vocatur, quādo autem sine hac passione, dalus, quando vero longitudines exhalationis permodica & multipliciter dispersæ fuerint, & similiter secundum latitudinem & profunditatem sidera putata uolare fiunt. Aliquando quidem igitur a motu exhalatio exusta generat ipsa, aliquando autem sub frigore consistente aere extruditur & segregatur calidum, propter quod & latio ipsorum assimilatur magis proiectioni, sed non exustioni.

terrę exiccata est, fumidam, quarum ea, quæ spiritus naturam habet, ob calorem emineat. quæ autem humidior, præpondere subsistat. Ob eamque causam id quod ambit, hoc ornatu & ordine dispositum est. Primum quidem, sub conuersione calidum illud ac siccum est, quod πῦρ, id est ignem, nomina-

G *mus. Nam quod fumidæ omni secretioni commune est, nomine uacat. Sed quoniam, quod eiusmodi est, maxime omnium corporum succendi natura potest, nominibus hoc modo utamur necesse est. Infra hanc naturam, aer est.*

At illud quidem animo concipiendum est, hoc, quod πῦρ id est ignem ueluti ὑπέκκαυμα hoc est succensionis fomitem, nominauimus, circum extremum globi, qui terram ambit, exten-

H *sum esse, ut simul ac leuiter fuerit cōmotum, ardorem quasi fumus sæpe cōficiat. Est enim flamma, spiritus sicci feruor.*

Qua igitur ex parte constitutio eiusmodi idonea maxime fuerit, cum a conuersione aliquo modo agitatur, incenditur. Sed pro materiæ, quæ incensioni apta est, copia & situ, differentia existit. Nam si in latum & longum ea materia expansa sit, ardens sæpe flamma conspicitur, qualis est stipulę

I *quæ in agris incenditur. Si autem in longitudinem solum distendatur ea, quę & faces, & capræ, & stellæ nominatur. Si uero in longum magis, quàm in latum successioni materia distenta sit, cum simul incensa ueluti scintillas mittit, id quod fit, quoniam per partes quidem exiguas, sed cohęrentes principio incendatur, capra nuncupatur, quum autem præter hanc affectionem, fax. At si exalationis longitudines per partes exiguas & frequentes, ęqualisque latitudinis ac magnitudinis sparsę fuerint, stellæ fiunt, quæ uidentur pro-*

K *silire. Ac interdum quidem exhalatione, motu succensa, oriuntur: interdum aere, qui frigore cogitur, quod calidum est, extrudente atque excernente. Quo fit, ut iaculationis potius earum motio speciem habeat, quàm accensionis.*

F est generatio prędictarum passionum, ex appropinquatione materiæ præparatæ causæ efficienti. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat differentiam prædictarum passionum, ostendens quomodo sit accipienda differentia earum, & dicit quòd ex qua parte se habet prædicta materia quomodocunque se habet consistentia, idest, prędicta materia incendii optime disposita adhoc, quòd igniatur, tali modo exuritur, quando fuerit mota per calefactionem a circulari motu cœli. & differt passio exignita secundum positionem prędictæ materię, & multitudinem. Si enim prędicta materia habeat magnam longitudinem, & latitudinem, videtur esse quædam flamma accensa in cœlo, sicut cum stipula ardet in area. Si vero non habeant multum i latitudine, sed solum in longitudine, generantur, & apparent illic dali, idest, titiones. & eges idest, capræ, & sidera discurrentia. quòd si prędicta materia fuerit plus secundum lōgitudinē ꝙ latitudinem, & quādo simul dū cōburit ignis scintillat. i. videtur salire, & discurrere quasi eges. i. sicut caprę, quod quidem fit propter hoc quod incipit igniri non tota materia simul, sed secundum aliquas paruas partes incipiens ex aliquo principio illius materiæ, quādo inquā hoc fit, tunc uocant eges, i. capræ: sed quando fit incensio prędictę materiæ sine prędicta passione, idest, sine scintillatione, eo ꝙ materia tota accenditur simul. tunc uocatur dalus. i. titio. Sed quādo exhalatio nō fuerit continua, sed frequens & dispersa per modicas partes, & multis modis, tā secundum longitudinem, quàm secundum latitudinem quā etiam secundum profunditatem, tunc fiunt sidera quę putātur volare, eo quòd illa materia cito consumitur & desinit esse ibi vbi prius accensa fuerat, sicut accidit de stuppa si modicum de ea per longitudinem disponatur, & accendatur, currit.n. combustio, & uidetur similis esse motui alicuius corporis ignei. Sic igitur patet, ꝙ populum habet de materia flamma accēsa mediocriter, propter

pter quod uocantur titiones, & capræ, minimum autem stellæ discurrentes, & propter hoc frequenter apparent. Sed quia sidera volantia habent aliam causam suæ generationis, ideo subiungit, quod exhalatio exusta a sole generat ea, aliquando autem è inspissato aere propter frigus, illud, quod est ibi calidum inspissatum extruditur inferius, & separatur ab eo frigido: & propter hoc illud inspissatum ignitur, & uidetur stella cadens; propter quod, & motus siderum cadentium non assimilatur exhalationi, sed proiectioni potius.

LECTIO. VII.

Quia assignauit duas causas generationis siderum discurrentium, hic mouet quandam dubitationem circa ea, & circa hoc duo facit. primo mouet dubitationem, quæ est: utrum discursus siderum currentium fiat hoc modo, sicut cum fumosa exhalatio inferioris candelæ, inceditur a flamma superioris candelæ, vel lucernæ. Tunc enim uidetur ignis descendere cum mirabili uelocitate, & uidetur proiectio unius, & eiusdem ignis, & non uidetur, quòd ignis fiat in alio, & alio corpore. Aut secundum ueritatem discursus siderum cadentium sunt proiectionis alicuius eiusdem corporis cadentis. Secundo ibi.

b ¶ Soluit propositam dubitationem, & circa hoc duo facit. Primo dicit, quòd propter vtramque causam videtur esse discursus siderum cadentium: quandoque enim sic fit talis discursus per continuam ignitionem materiæ, sicut dictum est de fumo lucernarum quandoque autem aliqua ignita proijciuntur propter hoc, quòd expelluntur a superiori frigore, sicut cum aliqua cadunt expulsa ex digitis, ut nux cerasij. Vnde & in terram, & in mare, videntur cadentia, & hoc tàm in die quàm in nocte serenitate existente. Dicit autem de die, & non solum per noctem, quia huiusmodi ignis cadens, nisi propinquaret terræ, non appareret de die. Dicit autem [serenitate existente] quia tempore nebuloso talis ignis ab humiditate dubium, & aeris extinguerentur. Sed licet ista quæ cadunt expulsa sint ignita, & ita vt videtur deberent esse leuia, & ascendere, tamen deorsum iaciuntur, quia coagulatio frigoris impellens, ea inclinat deorsum, & propter hanc causam fulmina cadunt deorsum, licet sint ignita, quia generatio omnium horum sic cadentium, non est per exustionem ab aliquo calido igniente, sed per separationem ab aliquo frigido expellente, quia omne calidum, secundum naturam habet ferri sursum. Secundo ibi.

c ¶ Assignat differentiam inter discursus siderum ex duabus causis prouenientes, & dicit, quòd quæcunque siderum discurrentium magis generantur in supremo loco, fiunt per adustionem exhalationis. Quæcunque demissius generantur, fiunt propter hoc, quod humidior exhalatio concernitur & inspissatur, & infrigidatur. hoc enim humida exhalatio cóngregata deorsum tendens impellit, & quasi proijcit calidum deorsum cum aliqua materia inspissata Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat rationem quorundam accidentium circa prædicta, & circa hoc duo facit. primo assignat rationem de modo motus, huiusmodi astrorum cadentium, secundum dispositionem ipsorum. Secundo determinat locum generationis eorum ibi [omnia autem hæc sub luna.] Dicit ergo primo, quòd si secundum diuersam propositionem exhalationis in latitudine, & profunditate secundum hoc diuersimode fertur stella cadens, aut sursum, aut deorsum, aut ad latus expulsionis a frigore, quod si materia frigida inspissata expellens fuerit adonata, & sursum, stella cadens per expulsionem fertur deorsum: si autem fuerit adunata inferius, fertur sursum: cum autem ex neutra parte adunatur, tunc fertur ad latus quasi oblique, & in diametrum, & hoc pluries euenit, quia calidum expulsum, fertur duabus lationibus: naturaliter enim inquantum est calidum fertur sursum, sed per violentiam expulsionis fertur deorsum, omnia autem talia, quorum motus sic com-

LECTIO VII.

Dvbitauit vtique quis: utrum velut quæ sub lucerna posita exhalatio a superiori flamma accendat inferiorem lucernam. Mirabilis enim, & huiusmodi velocitas est & similis pro-
B iectioni, sed non in alio, & alio facto igne, aut proiectiones eiusdem alicuius corporis sunt discursus.

b Videtur itaque propter ambo. Etenim sicut a lucerna fit, & quædam propter expelli proijciuntur, velut quæ ex digitis elabentia, vt in terram, & in mare, videantur cadentia, & nocte, & per diem uidentur serenitate e-
C xistente. Deorsum autem iaciuntur, quia coagulatio ad deorsum inclinat propellens, propter quod, & fulmina deorsum cadunt. Omnium enim horum generatio non exustio, sed segregatio ab expulsione est, quoniam secundum naturam calidum sursum natum est ferri omnino.

c Quæcunque quidem igitur magis in supremo loco consi-
D stunt, ex exusta fiunt exhalatione. Quæcunque autem demissius, segregata propter concerni, & infrigidari humidiorem exhalationem: hæc enim congregata & deorsum tendens propellit inspissata, & deorsum facit calidi proiectionem.

d Propter propositionem autem exhalationis qualitercunque contingat, posita latitudine & profunditate, sic fertur, aut
E sursum, aut deorsum, aut ad latus, plurima autem ad latus propter duabus ferri lationibus, violentia quidem deorsum, natura autem sursum. Omnia enim secundum diametrum feruntur talia: propter quod & discurrentium syderum plurima obliqua fit latio. Omnium itaque horum causa, vt quædam materia exhalatio, vt autem mouens aliquando quidem quæ sursum latio, aliquando autem aeris concreti coagulatio.

LECTIO VII.

Dvbitauerit enim aliquis, num quemadmodum halitus lucernæ subditus, ex superiore flamma lychnum inferiorem accendit (admirabilis enim & iaculationi similis huius quoque est velo-
B *citas, sed tamen iaculatio non sic agitur, ut alius, atque alius ignis efficiatur) an eiusdem corporis sint discursus.*

Vtroque autem modo existere uidentur. Nam & ita, ut flammæ a lychno, accenduntur, & aliqua elisione quadam perinde ac e digitis nuclei, iaciuntur, ut & in mare, & in terram tàm noctu, quàm die, ac cælo sereno
C *cadere uisantur. Deorsum autem iaciuntur, quod densitas, quæ propellit in inferum locum iaciat, qua etiam de causa in inferum locum fulmina decidunt. Horum enim omnium ortus, accensio non est, sed excretio, quæ fit elisione, quandoquidem, & calidum quandocunque natura sursum effertur*

Quæ ergo in supero magis loco, generantur, ea exhalationis fiunt incen-
D *sione: quæ uero in inferiore eiusdem secretione, quod exhalatio, quæ humidior est, cogatur, atque refrigeretur. Ea cum tum cogitur ac deorsum inclinat, densata, quod calidum est, depellit, & in locum inferum iaculatur.*

Ob situm autem exhalationis, in superum aut inferum locum, aut ad latus id fertur, prout uidelicet illa in latum, & altum distenditur. Plurimum
E *tamen in latus, quoniam duabus motionibus cieatur, ut quidem in inferum, natura in superum locum. Huius enim generis omnia per diametrum feruntur. Quæ etiam causa est, ut transcurrentium stellarum latio, transuersa plurimum fiat. Horum itaque omnium in materiæ genere causa exhalatio est, ut autem mouens, interdum quidem supera motio, interdum uero aeris concreti coagulatio.*

compositi sunt, feruntur secundum diametrum. idest oblique, quia talis motus est quasi medius inter ascensum & descensum: & ideo motus discurrentium siderum vt plurimum fit obliquus. His autem dictis epilogat quæ dicta sunt, & dicit, quòd omnium prædictorum causam, materialis est exhalatio. causa autem mouẽs est duplex. quandoque quidem motus superioris corporis, quandoque autem condensatio aeris inspissati ex frigore, & ex hoc expellentis calidum. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat locũ generationis prædictorum, & dicit. ꝙ omnia prædicta generantur sub luna. Cuius signum est. ꝙ apparent nobis valde velociter moueri, sicut illa, quæ proijciũtur a nobis. vt potæ sagittæ. & alia huiusmodi, quę propter propinquitatem velocius moueri videntur quàm astra, scilicet sol & luna. quamuis manifestum sit secundum rei veritatẽ, quòd superiora corpora multo velocius mouentur, quam aliquid, quod fit hic.

c Omnia autem hæc sub luna fiunt. Signum autem apparens, ipsorum uelocitas. similis apparens his, quæ a nobis proijciuntur, quæ, quia ꝑpe nos sunt multum uidentur uelocitate prætergredi astra, & solem, & lunam.

LECTIO VIII.

G

APparent autem aliquando nocte, serenitate existẽte, consistentia multa phantasmata in cœlo, puta hiatus, & bothin, & sanguinei colores.

b Causa autem & in his eadem Cum enim manifestum est constans qui sursum aer & ignitio fiat, & ignitio, aliquando quidẽ, talis fit vt flamma videatur ardere, aliquando autem velut dali ferantur, & sidera: nullum inconueniens si coloratur idem iste aer cõstans multimodis coloribus. perspissius enim transparens minus lumen, & refractionem suscipiens aer, omnimodos colores faciet, maxime autem puniceum, aut purpureum: quia hi maxime ex igneo, & albo apparent permistis nigro secundum super apponens velut orientia astra, & occumbentia si fuerit Cauma & per fumũ punicea apparent, refractionem autem facient cum speculum, fuerit tale, ut non figuram sed colorem suscipiat Quare autem non multo tempore maneant hæc consistentia, causa, uelox existentes. H I

c Hiatus autem, disrupto lumine, ex obscuro, & nigro facit putari aliquam profunditatem. Multoties autem ex talibus, & dali excidunt, cum congregetur magis, concretum autem amplius vorago videtur. K

LECTIO VIII.

POstquam philosophus assignauit causam accensionum quæ videntur moueri in aere, hic causam assignat quorundam aliorum nocte apparentium, & circa duo facit. primo proponit illa, quorũ causas assignare intendit, & dicit, quòd aliquando apparent in nocte cum fuerit serenitas phantasma, idest apparitiones in cœlo, sicut ignis, idest quædam aperturæ, ac si cœlum esset apertum: & Bothin. .i. Voragines, quasi profundæ aperturæ, & etiam sanguinei colores. Secundo ibi.

b ¶ Assignat causas horũ: & circa hoc duo facit primo assignat causam quare apparent prædicta. secundo quare multa alia fiunt, quæ non apparent, ibi. Omnino autem in quo albus. Circa primum duo facit. primo assignat causam colorum. secundo assignat causam hiatus. & voraginis. ibi, Hiatus autem. Dicit ergo primo, quòd eadem causa est in his operationibus, quæ est, etiam ignitionum. de quibus supra dictum est. Cum enim manifestum sit, quòd aer superior, quem supra dixit hiperkauma, sic disponitur, quòd in eo fiat ignitio, quæ quidem aliquando talis est, ut videatur ardere flamma. quandoque autem taliter fit ignitio, ut uideantur ferri titiones & sidera, nullum est inconueniens: cum incensiones fiant in aere multiformes, quod ille aer superior coloratus appareat omni genere colorum. Duobus enim modis conuenit, quod aer aliquatenus inspissatus omnes, modos colorum reprę sentet. vno

F

modo quando aliquod minus lumen, quod non sufficit totaliter illuminare, transparet per aliquem fumum: aut uaporem spissiorem. alio modo, quando fit repercussio luminis ad aliquem aerem: aliquatenus inspissatum. sed maxime ex istis duabus casus apparent in aere color puniceus, & purpureus, & rubeus & sub rubeus. quia maxime hi colores, apparent ex aliquo igneo, & albo, mixtis nigro. quę quidẽ mixtio potest fieri secundũ duas supradictas causas, scilicet secundum super appositiones. quod supra dixerat transparentiam minoris luminis per aliquod spissius. sicut sol, & luna, & alia astra apparent punicea, in ortu. & occasu & quasi subrubea, quando eorum lumẽ non est perfectum, sed hoc dico, si fuerit calor, quia quãdo est frigus, vapores sunt condensati, & magis obscurant lumen astrorum orientium, vel occidentium, ut apparere non possit. quando autem est calor, exhalationes sũt rariores; & sic per eas lumen astrorum transparere potest & similiter si astra uideantur mediante fumo, vidẽtur talis coloris. Et secundum etiam aliam prędictam causam, fit prędicta mistio, scilicet per refractionem, cum illud ad quod fit refractio luminis, quod hic speculum dicit. fit sicut nubes aquosa, siue aliquid huiusmodi fuerit, tale ut non reprẽsentes figurã, sed colorem, hęc autem exponet cum de iride agetur. Assignat autẽ causam consequẽter, quare huiusmodi colores cito disparent, & non multo tempore manent, quia scilicet causa apparitionis ipsorum est velox, i. cito pertransiens: aer enim non multo tempore manet similis, sed de facili ingrossatur, vel nubilatur. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam hiatus. & voraginis, & dicit, quod cum lumen, quod apparet in aere discontinuatur ex aliquo obscuro, & nigro, quòd scilicet est propter aliquem uaporem magis spissum apparet, quòd fit aliqua profunditas, & apertura in cœlo, & huius signum est, quòd cum ille vapor interrumpat lumen, magis inspissatur. & ex talibus hiatibus exeunt, vel excidunt titiones ignei. quasi calido expulso a frigore vaporem inspissante sed quando ille uapor obscurus discontinuans lumen, concretũ & inspissatum fuerit magis, facit uideri maiorem profunditatem, quia album separatur a nigro, cum autem fuerit e conuerso, tunc videtur solum hiatus, & apertura. Patet ergo. ꝙ utraqꝫ apparitio. & colorum. & hiatuum, habent similem causam, scilicet admistionem adinuicem albi, & nigri Sed color purpureus, aut puniceus, fit ex albo transparente per nigrum. hiatus autem, & uo-

Omnia autem hęc infra Lunam giguntur. Cuius rei signum est eorum uelocitas, rerum, quæ a nobis iaciuntur, uelocitati similis: quę, quoniam nobis propinquæ sunt, Solem, Lunam, & sidera videntur celeritate multum superare.

Tractatus secundi libri primi, quod est de hiatu. & uoragine, & coloribus in cęlo apparentibus. Cap. ij.

INterdum uero serena nocte complures in cælo rerum immagines conformatæ apparent, ut hiatus: & fouea: & colores cruenti. Eadem autem horum quoque causa est.

Quoniam enim perspicuum est, superum aerum incensionem modo talẽ fieri, vt nem ita concrescere, ut incendatur, flamma ardens uideatur, modo instar facis, & stellæ ferri, nihil absurdum est, si idem ipse concretus aer omnis generibus coloribus inficiatur. Nã & exiguum lumen, cum per densius quidpiam translucet, & aer reflexionem accipiens, varij generis refert colores, ac in primis puniceum, quod hi maxime ex ignei, & albi commixtione, cum alter alteri superinditur, oriãtur. Veluti sidera, cum oriuntur. & occidunt, si æstus fuerit, atque etiam per fumum punicea apparent. Ac repercussu id ipsum efficient cum eius generis speculum fuerit, ut non figuram, sed colorem accipiat. Cur autem hæc diutius non permaneant, concretio causa est, quæ cito intercidit.

Hiatum autem profunditas, quædã fieri uidetur, lumine per cæruleum, & atrum disrupto. Ac sæpe faces ex eis exiliunt, cum maior fuerit concretio, cum autem concrescit, hiatus uidetur.

& uorago ex nigro interrumpente album. Deinde cum dicit.
d ¶ Ostendit, quod multa huiusmodi fiunt, quæ non apparēt, & dicit, quod album coniunctum nigro, multas facit differentias colorum. sicut apparet de flamma in fumo, quæ facit diuersos colores, secundū quòd fumus fuerit depressior, vel densior, vel rarior Sed de die sol sua claritate prohibet huiusmodi colores apparere, de nocte uero, non apparent nisi rubeus, quia alij colores, sicut viridis, & alij obscuriores, sunt similes colori noctis propter obscuritatem. Vltimo epilogat prædeterminata, & dicit, quòd prędictas causas oportet existimare de astris discurrentibus, & ignitis, & de alijs huiusmodi apparitionibus, quęcunque festinas faciunt phantasias, idest, quæcunque pertranseuntes videntur absque magna mora temporis.

d Omnino autem in nigro album multum facit varietates, velut flamma in fumo. De die quidem igitur sol prohibet, nocte autem, excepto puniceo, alij propter similem colorationem non apparent. De discurrētibus quidem igitur astris, & ignitis, adhuc autem, & de aliis phantasmatibus talibus, quęcunque festinas faciunt phantasias, has existimare oportet causas.

A *Omnino autem, quod album est, in nigro multas efficit varietates, velut flamma in fumo. Ac interdiu quidem sol prohibet, noctu vero reliqui præter puniceum, ob coloris similitudinem, non apparent. Transcurrentium igitur astrorum, & rerum* B *incensarum, præterea eius generis imaginum, quę celeriter apparent, has esse causas putandum est.*

LECTIO IX.

a DE cometis autem, & vocato lacte dicamus: dubitantes ad dicta ab aliis primo.

Tractatus secundi, libri primi, in quo determinatur de cometis secundum opiniones aliorum.
Cap. III.

DE cometis autem, & eo quod lac nominatur, dicamus, deijs primū dubitantes, quæ ab alijs, sunt tradita.

b Anaxagoras quidem igitur, & Democritus, aiunt esse cometam simphasim errantium stellarum cum propter prope uenire putentur, tangere inuicem.

C *Anaxagoras igitur, & Democritus aiunt, crinitas stellarum uagarum simul apparentium speciem esse, cum sese ob appropinquationem uidentur contingere.*

c Italicorum autem quidam vocatorum, Pythagoricorum, vnum dicunt ipsum esse errantium siderum. sed post multum tempus phantasiam ipsius esse, & excessum ad modicum quod accidit, & circa Mercurii stellā. Quia enim modicum digreditur, sępe non apparet, ita, vt post tempus appareat multum.

Quidam uero ex Italicis, & his, qui Pytagorici nuncupantur, unam ex stellis errantibus esse inquiunt, sed longis temporum internallis apparere, parumque excidere: quod Mercurij, etiam sideri euenit. Nam cum parum digrediatur, multis apparendi temporibus occulitur, ut per longa tempo- D *ris interualla conspiciatur.*

d Similiter his, & qui circa Hippocratem Chium, & discipulū eius Eschylum enunciauerunt, sed comam non ex ipso aiunt, habere, sed errantem propter locum aliquando accipere refractu nostro uisu ab humore, attracto ab ipsa ad solem. Quia autē descendit tardissimo tempore: apparet post tempus plurimum aliorum astrorum. Vnde cum ex eodem appareat subdeficiens per totum suum cir-

Idem quoque Hippocrates Chius, & eius discipulus Aeschylus tradiderunt, nisi quod comam, non ex se, inquiunt habere, sed errando ex loco interdum assumere, dum aspectus noster ab humore, qui ab illo attractus est, ad Solē reflectitur. Quod autem tardissime relinquatur per longiora temporis internalla, quàm reliqua sidera conspici, ut cum ex eodem E *cernitur toto suo circulo relictus. Relinqui autem illud, & ad septentriones, & ad austrum. Ac in loco quidem*

LECTIO. IX.

a POstquàm phylosophus determinauit de stellis cadentibus, & huiusmodi. hic determinat de cometis. & primo dicit de quo est intentio, dicens, quòd nunc dicendum est de cometis, & lacteo circulo: hoc ordine seruato circa vtrumq; vt primo referamus dubitationes, idest, obiectiones ad ea quæ dicta sunt ab aliis, & postea determinemus quod nobis uidetur. Secundo ibi.
b ¶ Prosequitur propositum ordine pręmisso. Vnde primo ponit opiniones aliorum de cometis. secū do determinat de eis secundum opinionē suam ibi. [Quoniam autē de manifestis.] Prima diuiditur in duas, in prima ponit opiniones: in secunda improbat eas ibi. [Omnibus autē] prima diuiditur in tres, secundum tres opiniones ponit. Primo ergo ponit opinionē Anaxago. & Democ. qui dixerunt, cometas esse simphasim, idest coapparitionem stellarum errantium. quę sunt quinque, scilicet Saturnus, Iuppiter, Mars, Venus, & Mercurius, quorum aliquę, cū appropinquant, videntur se tangere, & ita videtur vna stella, & apparet ei coma propter augmentum luminis. Secundam opinionem docet ibi.
c ¶ Et fuerunt quidā Pytagoricorū in Italia, commorantium, q̄ dixerūt cometā esse vnā de stellis errantibus, sed non esse phātasiam, idest visionē eius, nisi post multū tempus, propter hoc, q̄ excedit, idest, recedit a sole modicum sicut, quod accidit circa stellā Mercurij, quæ quia modicum digregatur, idest, elongatur a sole frequenter non apparet, ita, q̄ post longum tempus appareat, cum diu non apparuit. Tertiam opinionem ponit ibi.

d ¶ Quæ fuit quorundam sequentium Hippocratem, & Eschylum eius discipulum, quæ quidem opinio in hoc similis est secundæ, quod posuit stellam cometam esse vnam de erranti bus, sed in hoc differt ab ea, quòd secunda opinio posuit, quòd illa stella erratica habet comam ex se, sed ista tertia opinio ponit, quod non habet comam ex se ipsa; sed cum sit errans, ex loco aliquando accipit comam, quia dicebant, quòd ab ipsa stella attrahitur quidā humor, & cum ponerent, quòd visus fieret extramittendo, posuerunt, quòd radius visualis pertingens ad illum humorem attractum ab ea, repercutitur usq; ad solem, & sic ille uapor attractus est quasi quoddam speculum igneum solis, nam repercussio est causa, quòd aliquid in speculo videatur, & ita dicunt fieri comam. Asßignat autem consequenter causam de tēpore apparitionis, & dicit, quòd stella cometa apparet post plurimum tempus aliorum astrorū idest magis occultatur, quàm aliquo aliæ stellæ, quia tardissime descendit a sole secūdum tempus, videlicet cum perierit totum suum circulum, quod appellat subdeficere. dicuntur enim stellæ erratores subdeficere respectu primi motus, quia mouentur motu contrario, & sic uidentur secundū proprium motum posteriorari, uel quia sicut quidam dixerunt tardius mouentur q̄ primū coelum, quod reuoluit omnia motu diurno, sic autem dicebant, quòd stella cometa subdeficit a sole, totum suum circulum peragendo, & ideo cum redierit ad illum terminum ex quo incipit discedere, iterum apparet, quousque iterum cōiungatur soli: & dicebant etiam, quòd illa stella in suo motu recedit a sole, non tantum secundum longitudinem, sed etiam, secundum latitudinem declinās ad arctum, & austrum, idest ad septentrionem, & meridiem. Asßignat etiam consequenter causam circa locum apparitionis huius stellæ, & dicit, quod hęc stella non apparet in medio duorum tropicorum, scilicet Cancri, & Capricorni, quia per illam partem coeli mouetur sol, & consumit humiditatem, unde in ea parte coeli, non potest stella attrahere aquam, sed cum declinat ad austrum recedens a uia solis, inuenit copiam ibi talis humiditatis, eo quod non est consumpta a sole, sed propter obliquitatem orizontis, nobis, qui habitamus in parte septentrionali pars circuli paralelli, quæ est supra terram est parua. quæ autem est sub terra est maior, & sic sol, qui de nocte cum uidetur cometa, est sub terra, tantum distat ab humore attracto a stella, quòd non

non potest visus hominum repercuti ab humore ad solem, neque si sol sit propinquus tropico, scilicet capricorno, neque si sit in æstiuis versionibus, idest in tropico æstiuo, qui sit cancer, Vbicunque enim fuerit sol sub terra erit maior distantia eius ad vaporem contractum, quàm sit conueniens repercussioni, vel ex circulo, vel ex latitudine zodiaci: sed quando stella relinquitur a sole versus boream, idest ad septentrionalem partem tunc potest recipere comam, quia ibi est multum de humiditate, & periferia cæli, quæ est super orizontem, est ibi magna, & quæ est subter est parua, & sic de facili visus hominum refractus, potest pertingere ad solem.

culũ, cedere aut ipsum, & ad Arctum, & ad Austrũ. Intermedio quidem igitur loco tropicorum non attrahere aquam ad ipsum, quia consumpta est a solis latione, ad austrum autẽ cum feratur copia habere talis humiditatis: sed quia parua est decilio circuli, quæ est super terram, quæ autem deorsum multiplex, non potest visus hominum fractus ferri ad solem, neq; appropinquante tropico loco, neq; in æstiuis versionibus existente sole, propter q̃d in his quidem locis non fieri cometam ipsum. Quando uero ad boream relictus extiterit: accipere comam: quia magna est periferia, quę dicitur orizontis. Quæ autem subtus pars circuli parua, facile enim visus hominum pertingere tunc ad solem.

solstitijs interiecto, quod motione Solis flagret, ad se aquam non trahere: cum uero ad austrum fertur, eius quidem humoris copiam habere, sed quod circuli superior pars, exigua sit, inferiorque multiplex, hominum aspectum, ad Solem usque reflecti non posse, nec cũ ad austrum Sol propius accidit, nec cum ad æstiuas cõuersiones: itaque nec cometen hisce in locis existere. Cum autem ad septentriones derelinqui cõtingerit, comam accipere, propterea quod orbis ambitus, qui est supra horizontem, magnus sit, parsque inferior, exigua. tum enim hominum aspectum ad Solem facile perduci.

LECTIO X.

POsitis opinionibus, hic improbat eas, & primo ponit modum improbãdi, & dicit, quòd quędam intendit inducere, quæ sunt communiter contra omnes prædictas opiniones: quædam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tãtum. Secundo ibi.

b ¶ Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam, quæ fuit Pytagoricorum: secundo contra tertiã, quæ fuit Hippocratis. ibi. Adhuc autem si propter. tertio contra primam, quæ fuit Democriti, & Anax. ibi, Commune autẽ & his. Contra primã ponit duas rationes quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt, idest quasi mouẽtur subdeficiendo, sicut expositum est in circulo animalium, qui dicitur zodiacus: sed multi cometę visi sũt huoc extra hũc circulum. ergo non omnes cometæ sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sępe visi sunt cometæ plures vno simul facti, nõ igitur cometa est vna stellarum errantium. Harum rationum prima est communis. contra has opiniones. secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

Improbat Hippoc. geometre. Pri. ratio

e ¶ Improbat positionem Hippocratis per tres rationes. circa primam quarum dicit, quòd si aliquis planetarum propter refractionem uisus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oporteret, quod aliquando hæc stella erratica appareret sine coma: & hoc ideo, quia non vbique habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quòd etiam in aliis locis subdeficit, quasi discedens a sole. & ita oportet, quòd aliquando uideatur sine coma. sed nulla stella visa est sine coma errans, pręter quinq; supra stellas, nominatas: quę quandoque omnes apparent simul eleuatę super orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sole, nihilominus apparent cometę, & sic manifestum est, quòd cometa non semper est una quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has. ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparens, quod oportet, si comam ex seipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secundã ponit ibi.

d ¶ Et dicit, quòd nõ est uerum, quod cometa fiat solum in loco, qui declinat ad septentrionem, hoc simul obseruato, q sol tunc sit circa tropicos estiuales, quasi propinquus stellę, quia magnus cometes, qui factus est eo tempore quo fuit factus terremotus magnus in Achaia, & supergressio fluctuum ortus fuit ab occasibus æquinoctialibus: & ita manifestum est quòd fuit infra tropicos. Et iam etiam multi facti sunt ad austrum. Falsum est ergo, quod dicunt, quòd fiat tantum ad septentrionem. Tertiam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd tempore cuiusdam principis Atheniensium, facta fuit stella cometa sole existente circa tropicos hyemales, idest circa capricornum, & hoc mense Gamelione, scilicet decembri uel Ianuario, & hoc videtur esse impossibile fieri. & ipsi dicũt, quòd fiat tanta retra-

H

LECTIO X.

OMnibus autem his hæc quidem coniunctim, accidit dicere impossibilia, hęc autem separatim.

b Primo quidem igitur dicentibus, quòd errantium est vna stellarum cometa. errãtes enim omnes in circulo animalium subdeficiunt, cometę autem multi visi sunt extra circulum. Deinde, & plures vno simul facti sunt sæpe.

c Adhuc autem si propter refractionem comam habẽt sicut ait Hippoc. oportebat aliquando apparere, & sine coma stellã habere, quoniam quidem subdeficit quidem, & ad alia loca, comam autem habet non vbique: nunc autem nulla uisa est, præter quinque stellas. istę autem sæpe simul omnes eleuatæ apparent super orizontem, & manifestis existentibus ipsis omnibus, & non apparentibus omnibus, sed quibusdã existentibus circa solem, nihilominus cometæ apparent facti sæpe.

d Ad vero neque hoc verum, quod in loco ad actum fit cometes solum, simul, & Sole existẽte circa tropicos æstiuales. magnus enim cometes factus circa eum qui in Achaia terræmotum, & circa fluctus ascensum ab occasibus ęquinoctialibus ortus fuit, & ad austrum iam multi facti sũt.

e Sub principe autem Atheniensium gloriosissimo Molo

LECTIO X.

HIs autem omnibus accidit, ut ex his, quæ esse non possunt, quedã communiter, quedam separatim inquiant.

Ac primum quidem his, qui cometen sideribus errantibus unum esse statuunt. Errantia enim sidera a Sole in circulo signorum relinquuntur. Cometæ autem multi extra circulum conspecti sunt: simulque etiam plures uno sæpius orti sunt.

Ad hæc: si ob reflexionem comam habent, ut Hippocrates, & Aeschilus aiunt, oportebat sane, hoc sidus absque coma interdum uideri, quandoquidẽ, & in alijs locis derelinquitur, comamque omni in loco non accipit. Nunc autem præter quinque sidera nullum conspectum est. Hæc uero supra horizontem, omnia simul sublimia sæpius uisuntur, Sed seu omnia appareant, seu non omnia, propterea quod aliqua Solem subierint, existere tum sæpenumero cometæ nihilominus cernuntur.

At neque hoc uerum est, in septentrionali solum loco cometas oriri, cum Sol in solstitio est æstiuo. Nam magnus cometes, qui circiter id tẽpus extitit, quo in Achaia terra quassatio, & innundatio fuit, ab occasu æquinoctiali exortus est, & ad Austrum quoque multi iam orti sunt.

Cum autem Eucleus Molonis filius Athenis Rempub. gereret, men-

ctio visus nostri ad solem propter distantiam eius, quę est tunc temporis de nocte ad solem,& propter magnitudinem decisionis circuli,qui est sub orizonte. Falsum ergo dicunt, quòd non appareat cometa, nisi sole existente circa tropicum ęstiuale. Deinde cum dicit.

A meta extendit vsque ad tertiam partem cœli, quasi simul, & non paulatim crescens in lumine, ita vt ille ascensus luminis, vocatus fuerit via cometæ, & ascendit, etiam retrocedens a sole vsque ad quasdam stellas, quæ vocantur zona Orionis. & ibi fuit dissoluta, non appropinquando ad solem, sed magis ac magis discedendo ab eo. Hæc etiam ratio est contra omnes opiniones prædictas,quæ dicunt cometam esse vnã, vel plures stellarum errantium. Et sic patet per hanc rationem, quòd illud, quod Democritus dixit, ad confirmandum suam opinionem, non fuit sufficiẽs. Dixit enim, quòd dissolutis cometis, aliquando apparuerunt stellæ quædã remanẽtes. quod ideo est insufficiens, quia oportebat ipsũ probare, quòd non aliquando. sed semper remãserunt stellæ, dissolutis cometis, quod apparet esse falsum ex eo quod dictum est. Tertiam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est, Aegyptij dicunt, quod fiunt coniunctiones stellarum errantium adinuicem, & ad alias fixas stellas, & dicit se vidisse stellam Iouis se supposuisse cuidam stellæ, quæ est in Geminis ita, quòd fecit eam disparere. sed tamen non fuit factus cometa, quod oporteret, secundum opinionem Democriti, & Anaxagoræ. Quartam rationem ponit ibi.

i ¶ Quæ talis est. Quãuis stellarum quædam videantur esse maiores. quædã minores adinuicem comparatæ, tamen vnaquæque secundũ se considerata, videtur quasi punctalis, & indiuisibilis: sed si essent naturæ indiuisibilis se inuicem tangentes, non facerent maiorem magnitudinem, ut probatum est in sexto physicorum: ergo, quando videntur indiuisibiles, licet non sint, quando coniunguntur adinuicem, non debent videri maiores, secundum apparentem magnitudinem: & ita ex contactu stellarum, non debet videri cometa, quasi propter augmentum luminis. Hæ autem duæ vltimæ

f ¶ Improbat primam opinionem a quatuor, p rationes, quarum prima est cõtra omnes prędictas opiniones dicentes, cometas esse stellas erraticas, quia etiam quędã stellarum non errantium accipiunt comam, & hoc non solum oportet credere Aegyptiis studentibus in mathematicis, qui hoc dicunt: sed ipse Aristo. dicit se hoc vidisse, quòd una stellarum, quæ est in figuratione canis apud femur eius, comam habuit, sed debilem quo parum, quia quando aliquis fortiter intendebat in ipsam, debilitabatur lumen comæ: sed quando aliquis iaciebat uisum in stellam non nimis intense,& remissius,plus apparebat lumen comę. Secundam rationem ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd omnes cometæ, quę suo tempore fuerunt uisę, apparuerunt in loco super orizonte. [sine occasu].i. sine appropinquatione ad solem. Tunc enim dicitur occasus stellarum, quando intrant sub radiis solis: sed cometę apparentes suo tempore disparuerunt sine hoc, quod appropinquarent ad solem, adhuc super orizontem existentes longe a sole. Et disparuerunt quasi paulatim consumpti, ita quod non derelinqueretur, neque corpus unius stellæ, neque plurium: quia magna stella, de qua supradiximus, quod fuit tempore terremotus in Achaia, apparuit tempore hyemis, in vespere, existente gelu, & serenitate, sub Asio principe Atheniensium, & primo die nõ apparuit ipsa stella, sed coma eius solum. quasi occidens, ante solem: secundo autem die apparuit quãdo possibile fuit, quia per modicum tempus remansit post solem, & mox occubuit: sed lumen co-

ne factus fuit cometa stella. mẽse Gamelione.sole existente circa tropicos hyemales, & quidã tantã refractionem factã esse, & ipsi impossibilium esse aiunt.

f Cõe aũt his, & contactum dicentibus, primo qdẽ, quia non errantiũ etiã accipiunt comã q̃dam. Et hoc non solum Aegyptiis credere oportet, equidem & illi aiunt, sed & nos uidemus. 3 Earum enim quę in fæmore canis,stella quędam habuit comã, debilem tamen, intendentibus quidem enim in ipsa debile factum est lumen, adiacentibus autem uisum remisse plus.

g Adhuc autem oẽs, qui apud nos visi sunt sine occasu disparuerunt in cœlo super orizontẽ consumpti paulatim, ita ut neque vnius stellę derelinqueretur corpus, neque plurium,qm̃, & C magna stella,de qua prius meminimus,apparuit quidem hyeme, & gelu, & serenitate a vespero sub Asio principe, a primo qdẽ die non apparuit tanquam pręoccumbens ante solẽ, sequenti autem die apparuit quãtum cõtigit,minimum. n. relictum fuit & mox occubit, lumen autẽ extendit usq; ad tertiã partem cæli,velut simul:pp quod, & voca- D ta fuit via. Ascendit aũt vsque zonam Orionis, & ibi dissoluta fuit.Et qdẽ Democritus obtinere voluit pro opinione sua:ait.n. apparuisse, dissolutis cometis stellas quasdam hoc autem non aliquando quidem oportebat fieri, aliquando autem non,sed semper.

h Adhuc autem, & Aegyptii aiunt errantium,& ad seipsas, & ad alias fieri conuentus. Et nos ipsi vidimus stellam Iouis in Geminis subeuntem cuidam iam, & disparere facientem,sed non Cometam factum.

i Adhuc autem, & ex ratione est mánifestum.stellæ enim,& si maiores, & minores appareant, sed tamen indiuisibiles per se esse uidentur quemadmodum vtique si essent indiuisibiles tangentes, nullam facerent magnitudinem maiorem, sic, & quoniã nõ sunt qdẽ.videntur aũt indiuisibiles, & cõuenientes nihil videbuntur maiores, secundum

se Ianuario, cum Sol in solstitio est hiberno, crinitum sidus ad septentriones uisum est: cum tamen illi etiam negent tantam fieri reflexionem posse.

His autem, & illis, qui contactum ponunt, commune est, primum quidem quòd inerrantium, etiam nonnullæ comam assumant: quod non solis Aegiptis credere, nam, & illi hæc tradunt, oportet, verum nos quoque conspeximus. Quædam enim ex his stellis, quæ in canis coxa sunt, comam quamuis obscuram, assumpsit. Intenta enim acie ipsam aspicientibus lumen remissius fiebat, remittentibus, illum splendidius.

Adhuc quotquot apud nos conspecti sunt supra orizontem, priusquam occiderent, paulatim euanuerunt, ita ut nec vnius, nec plurium siderum corpus relinqueretur. Nam & magnum sidus, de quo antea meminimus, hieme conglaciantibus rebus cęlo sereno vesperi cõspectum est, Aristeo magistratum gerente. Ac prima quidem die uisum nõ est, quod, antequam Sol occiderit. Posteriori, autem uisum est, propterea, quòd, quàm minimo fieri potuit, spatio, relictum est, & continuo accidit. Sed splendor vsque ad tertiam cęli partem, vt saltus diffusus est, ideoque uia vocata est. Ad Orionis vero vsque Zonam ascendit, atque ibi solutũ est, sed Democritus opinionem suam confirmare contendit. Ait enim stellas quasdam cometis dissolutis uisas fuisse. Ad hoc alias fieri alias non fieri non oportebat, sed semper.

Aiunt praeterea Aegiptij stellas errantes tum inter se, tum cum inerrantibus congredi. Quin & ipsi Iouis stellam, cum una earum, quę in Ge- E *minis sunt, bis congredi, eamque occultasse vidimus, nec propterea factum cometen, sed ratione quoque perspicuum est.*

Nam stellæ seu maiores seu minores appareant, nihilominus singula separatim indiuidua videntur. Itaq; vt si essent indiuidua, cũ sese contingerent, nullam maiorẽ efficerent magnitudinẽ, sic, cũ indiuiduę non sint, sed videntur, nullam congredientes ampliorem magnitudinem referent. Causas igitur

me rationes, sont contra opinionem Democriti. Vltimo autem recolligit illud, quo 1 dictum est, & patet in litera.

LECTIO XI.

Postquam Philosophus reprobauit opiniones aliorum, hic incipit ponere opinionem propriam de cometa, & primo ostendit modum certitudinis, qui est in hac materia exquirendus: & dicit, quòd de talibus, quæ sunt immanifesta sensui non est exquirenda certa demonstratio, & necessaria, sicut in mathematicis, & his, quæ subiacent sensui, sed sufficit per rationem demonstrare, & ostendere causam, ita quòd quæstionem soluamus per aliquam solutionem possibilem, ex qua non sequatur aliquod inconueniens per ea, quæ hic apparent secundum sensum. Vnde hoc modo, in proposito, ad habendam causam est procedendum. Secundo ibi.

b ¶ Secundum prædictum modum incipit assignare causam de apparitione cometæ, & circa hoc duo facit. Primo assignat causam de apparitione cometæ. Secundo de loco, & tempore apparitionis. ibi [Eius autem quod est.] prima diuiditur in duas. in prima assignat causã apparitionis cometæ: secundo hoc manifestat per signum. ibi [De eo autem quod est.] Circa primum duo facit. primo ostẽdit cometas apparere ex duabus causis: secundo ostendit differentiam inter cometas, ex diuersis causis apparentes, ibi [Quandoquidem ergo.] Circa primum tria facit. primo resumit quædam superius dicta ad manifestandum propositum, & dicit, quòd oportet supponere supradicta, quòd huius inferioris mundi, qui est circa terrã prima pars, & suprema, sub corporibus circulariter motis, est exhalatio calidi & sicci. Iterum oportet supradicta supponere, quòd ista exhalatio calida, & sicca, & multa pars aeris, qui continguatur ad ignem simul circunducitur circa terram, sub sphera cęlesti, motu circulari, quasi si delata & circumducta circulatione cœli. Et tertio, oportet supponere, quòd exhalatio prædicta sic mota, frequenter ignitur: quocunque modo sit disposita ad hoc, quòd ignis in ea be-

magnitudinem existentes. Quod quidem igitur dictæ de ipsis causæ falsum existunt entes, si non per plura, sed tamen per hæc sufficienter palam est.

LECTIO XI.

Qvoniam autem de immanifestis sensui putamus sufficienter demonstrare secundum rationem, si hoc ad possibile reduxerimus, ex his, quæ nunc apparent existimabit vtiq; aliquis, sic de his maxime accidere.

b Supponitur enim nobis mundi huius, qui circa terram quantum sub circulari latione esse primam partem exhalationem siccam & calidam. Ipsa autem & continui sub ipsa aeris ad multum simul circunducitur circa terram sub sphera, & motu circulari, lata autem, & mota hoc modo, quacunque contingit bene dominabilis existens, sæpe ignitur: propter: quod dicimus fieri & dispersorum siderum discursus.

c Cum igitur in talem condensationem incidit propter superiorem motum principium igneum, neq; sic, ut multum exuratur, neque sic, vt cito extinguatur, sed plus & ad multum: simul autem de subtus accidat ascendere bene dispositam exhalationem, hoc fit stella cometa, qualitercunque exhalatum extiterit figuratum, siquidem omniquaq; similiter, cometes: si autem longitudines, vocatur pogonias.

d Sicut autem talis latio, stellæ latio uidetur esse, ita & mansio quasi similis stellæ mansio uidetur esse. Simile enim quod fit, velut si quis in palearum cumulum, aut multitudinem, immiserit titionem, aut ignis initiat principium modicum: videtur enim similis & siderum discursus huic. Cito enim propter dispositionem hipercaumatis aptam succedit in longitudinem, si itaque hoc maneat, & non consumatur, pertram

ab illis traditas falsas esse, si non pluribus, his saltem satis constat.

Tractatus secundi libri primi, in quo determinatur de cometis, secundum opinio. Aristot. Cap. iiij.

Qvoniam autem cẽsemus ea, quæ sensum effugiunt, satis ratione
G *demonstrata esse, si ad id, quod esse potest, ea reduxerimus, ex his quæ nunc dicuntur existimare aliquis possit, sic potissimum in his accidere.*

Positum enim a nobis est, eius mundi, qui circa terram est, partẽ primam, quæ conuersioni subest, eam omnem halitum siccum esse & calidum. Ac eum quidem, vna cum aeris magna parte, quæ illi est continuata, latione; & ea, quæ in orbem fit, motione circa terram circumagi, eoque modo latione & motu agitatum qua parte tem-
H *peratum esse contigerit, accendi, ex quo & siderum, quæ sparguntur, discursus fieri dicimus.*

Cum igitur igneum principium superorum corporum motu in eiusmodi densitatem inciderit, idque, nec adeo copia exuperans fuerit, ut celeriter, et quam plurimum incendat, nec tam debile, ut cito extinguatur, sed amplum, & late patens, simulque halitum apte
I *temperatum ex infero loco ascendere contigerit, crinitum sidus existit, probalitus illius figura: Nam si omni ex parte similis sit, cometes; idest, crinita nuncupatur; si autem in longitudinem extenditur, Pogonias, idest barbata.*

Vt autem talis motus, sideris motus, sic status, sideris status uidetur. Perinde enim fit, ac si aliquis facẽ, aut exiguum ignis principium in palearũ cumulum, ac multitudinem inijceret. Nam & stellarum discursus, huic rei similis uidetur. Ob materiæ enim, quę ad ignem concipiendum apta est, ha-
K *bilitatem, in longum celeriter serpit. Hoc uero si permanserit, nec in transitu extabuerit, qua parte in-*

ne dominetur, propter quam causam fiunt discursus siderum, vt dictum est. Secundo ibi.

c ¶ Assignat causam apparitionis cometę, & dicit quòd quando talis exhalatio fuerit condensata, & propter motum superioris corporis inciderit in ipsam exhalationem aliquod principium igneum, ita scilicet quod ex aliqua parte incipiat exuri, sic, quòd ignis non sit tam multus, vt cito exurat materiam, neque etiam sit ita debilis, ut cito estinguatur, priusquã accedatur, sed sit talis, quòd plus, & diu possit pmanere cum quantitate ignis, & dispositione materiæ inspissatę, cum hoc etiam, quòd simul de inferioribus ascendat cõtinue exhalatio bene disposita ad hunc modum exustionis, ut scilicet diu duret, tũc fit stella cometa, quia illud, quod iam ignitum est, videtur quasi stella, reliqua autem, scilicet exhalatio, quæ nõdum est perfecte ignita, sed apta ignitioni, uidetur coma eius, quia qualitercunque figuretur talis exhalatio, huiusmodi figura uidebitur, quia si exhalatio sit vndique circũposita stellę, i. principio vel parti ignitæ videtur quasi coma, vnde & cometes dicitur, si autem disponatur ad longitudinem principij igniti, videtur exhalatio esse quasi barba stellę, & ideo vocatur pogonias, idest quasi barbatus. Tertio ibi. πωγωνίας

d ¶ Manifestat quod dictum est de cometa per comparationẽ ad stellam cadẽtem. Dictum est enim supra, quod motus ignis accensi in tali materia, cum fuerit motus per expulsionem, uidetur esse motus stellæ, & similiter mansio, vel quies ignis principij in prædicta materia, uidetur esse mansio, uel quies stellę. Dicit autem stellam cometã quiescere, ad excludendum motum, qui apparet in stellis cadentibus, non autem ad excludendum motum cometæ, secundum quòd circumuoluitur simul cum cœlo, de quo post dicet. Huiusmodi autẽ mansio prędicti principij accidit propter hoc, quòd materia non statim consumitur, tũ propter multitudinem & spissitudinem, & ignis debilitatem, tum propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis in magnum cumulum palearum immiserit titionem, aut aliquod quodcunque ignitum, non enim statim discurret quasi exurens paleam,

paleam: sed vr ignitio diu uno loco manere. Ita si qs recte cōsiderat, videtur similitudinem quādam habere discursus stellarum cadētium apparitioni cometæ, quia in stellis discurrētibus cito procedit ignitio in lōgitudinē, ꝑꝑ dispositionem. s. hypercaumatia, ad hoc, ꝙ de facili aduranturi sed si ignitio, maneret, & nō pertransire: cōsumendo materiā, aut materia esset multū densa, ut non posset cito cōsumi, tunc quasi subtracto medio discursu, remaneret solummodo stella manens. sicut est in principio discursus, & in termino. & tale quid, est cometa, ut imaginemur, ꝙ cometa sit quasi stella discurrēs, prout talis stella est in principio. & fine discursus, subtracto motu discursionis. Sic igitur conclusit, quòd qñ principium consistentiæ ipsius fuerit in inferiori loco. i. sub globo lunari dicitur cometa per se apparēs, sine aliqua stella errante vel fixa.

e ¶ Assignat alium modum apparitionis cometę & dicit, quòd quādo sub aliqua stellarum errantium, uel non errantium, exhalatio adunatur per motum illius stellæ, tunc aliqua stellarū dictarum fit cometa, non quòd stella, quæ apparet, sit aliquod igneum in aere, sicut in superiori dictū est, sed est verax stella, errans, vel non errans, non tamen coma eius fit in loco cælesti, vbi sunt astra: sed est sub cęlo, in aere, & ponit exemplum de halo. i. de aere qui videtur aliquando circumstare solem, & lunam, etiam sole, & luna motis: huiusmodi enim halo non est in loco solis, & lunæ licet sequatur solem, & lunam etiam sole, & luna motis, hæc enim passio fit in aere condensato, sub motu solis, & lunæ, vt infra dicetur. sicut igitur halo se habet ad solem, & lunam, ita coma se habet ad stellas fixas, uel erraticas, quando apparent cum comis, & est aliqua exhalatio inferius, scilicet in superiori loco aeris, cōsequēs motum illarum stellarum. Sed tamen hæc est differentia inter halo, & comam, quia color eius, quod dicitur halo, non est, ex ipso uapore, sed est ex reuerberatione ad nubem, vt infra ostēdetur: sed hoc quod uidetur de comis, est proprie color ipsarū exhalationum fumosarum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostēdit differētiā inter cometas, ſm duos modos apparētes, & dicit, ꝙ qñ exhalationis adunatio fit ſm aliquā stellā fixam, vel erratitē, necesse est, ꝙ in cometa manifeste uideatur motus, q est stellæ cui adhæret coma. Sed qñ stella cometa est ꝑ se ignis existēs in aere, siue aliqua superiorū stellarū, tūc uidētur subsidētes, ꝙ hoc manifestat ꝑ hoc, ꝙ latio inferioris mūdi, q est circa terrā talis est, s. tardior motu cælesti quis. n. circulo soluat ignia, & magna pars aeris ꝑ motū firmamēti no ꝑt tū attingere ad velocitatē motus cælestis. Exhalatio igit ignita existēs in superiori pte aeris circūuoluit solū cū aere, & igne, sed qa mot⁹ horū corporū ē tardior motu firmamenti, ideo cometa existēs in aere remanet post corpora cælestia, quæ velocissime mouentur, & sic videtur habere motum contrarium firmamento, sicut & planetæ ex sola retardatione, quod ēt quidā opinati sunt circa planetas. & inde est etiā ꝙ prædictę opiniones posuerunt cometas esse planetas. Sed hoc ꝙ cometa sæpe fit per se, & frequentius quàm circa aliquam stellarum determinatarum, idest, fixarum quæ habent esse fixum & determinatum in cœlo, maxime manifestat, ꝙ cometa non est repercussio facta in exhalatione quam nominat hypercaumma ad ipsam stellam cui adhæret coma, sicut est in halo: si autem esset sicut est in halo, fieret repercussio visus ab exhalatione ad ipsam stellam, & non ad solem, sicut dicit sequaces Hippoc. sed de halo posterius dicetur. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat quod dixerat per signum, & dicit quòd hoc est quod consistentiam cometarū esse igneā uel quantum ad comam apparentem, argumentum est, quòd plurea cometæ significant siccitatem, & spiritus siccitatis. Manifestum est enim ꝙ venti & siccitates fiūt propter hoc, quòd multa exhalatio sicca est segregata a terra, unde necasse est aerem esse sicciorē, & humiditas, quæ euaporat ab aquis raro fit, & dissolui potest propter multitudinem calidæ exhalationis, ita quòd non de facili vapores in aquam condensentur, sed magis generentur uenti, qui causantur ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestius quā do dicetur de ventis. Sic igitur quando apparent frequentes, & multi cometæ, qđ accidit ꝑꝑ multitudinē exhalationis siccæ, oportet ꝙ āni sint notabiliter sicci, & vētosi. Sed qñ rarius fiunt cometæ, & nō ita magni fiūt, nō sunt anni notabiliter sicci, & ventosi. Sed tamen vt frequenter fit excessus vēti, aut ſcđm tēpus, qa diu durat, aut ſcđm magnitudinē non quia vehementer flat, & ponit exemplū. Aliqñ. n. in quibusdā fluuijs cecidit lapis ex aere ꝑ diē, eleuatus a vēto, & tunc fuit factus quidam cometa circa uesperū, & similiter circa illū magnū cometā de quo supra diximus fuit hyems sicca, & borealis, & propter contrarietatem uentorum factus fuit super excessus fluctuū, ita ꝙ propter hoc destructæ dicuntur quædā ciuitates, quia extra in pelago flabat magnus auster, sed in sinu vincebat boreas. Similiter sub principe Nicomacho apparuit quædam cometa, & tūc etiam fuit factus maximus vētus apud Corinthū. Deinde cū dicit.

h ¶ Assignat cām de loco, & tpe apparitionis cometæ, & dicit ꝙ

fiens, aut maxime dēsatū est hypercaumma, fiet utiq; principiū lationis consumatio discursionis & talis cometa est stella velut discursus syderum habens in ipso terminū & principium. Qñ quidem igit, in ipso superiori loco principium consistentię fuerit per se cometa, apparet.

e Qñ aūt sub astrorū aliquo, aut non errātiū, aut errātiū, a motu cōsistit exhalatio, tūc cometes fit horū aliqd. Nō. n. circa ipsa astra coma fit: sed quēadmodū halo circa solē apparet, & lunā, assequētes, & qdem trāslatis, cum sic fuerit condensatus aer, vt passio hæc fiat sub solis itinere, sic & coma astris velut halo est, attamen halo quidem fit propter refractionem talis coloris, ibi autem in ipsis exalationibus color apparens est.

f Qñ quidem igit ſm stellā fiet talis cōcretio, eandē necesse est manifestare lationē. & motū cometā, qua qdē fertur stella. cū aūt cōstiterit ꝑ se, tunc subeardantes videntur. talis. n. latio mundi, qui circa terram, hoc. n. maxime insinuat nō esse refractionem quandam cometā, ut halo in hypercaumate puro ad ipsam stellam factā. & non vt dicunt, qui circa Hippoc. ad solem, quia & per se fit cometa sæpe, & frequentius, quàm circa aliàs determinatarum stellarum. De halo quidē igitur cām posterius dicemus.

g De eo autem, quod est esse igneā consistentiā ipsorū argumētū, oportet putare ꝙ significant facti plures spūs, & siccitates. Palā. n. ꝙ fiunt propter multū esse talem segregationē, quare ficciorem necessarium esse aerē, & disgregari & dissolui euaporans humidum a multitudine calidæ exhalationis, vt nō cōsistat facile in aquā. Manifestius aūt dicem⁹ & de hac passione, qñ & de spiritibus dicendi fuerit tempus. Qñ qdē igit crebri, & multi apparēt, sicut dicimus, sicci, & spumosi fiunt anni, notabiliter. qñ aūt rariores, & tenniores. magnitudine, similiter qdē nō fit tale, attamen, vt frequens fit qdē excessus spūs, aut ſm tps, aut ſm magnitudinē. qm & qñ in Aegyptiis flouiis cecidit lapis, ex aere, & spiritu, eleuatus cecidit per diem. Accidit autem & tunc cometes stella factus a vespere, & circa magnam stellam cometam sicca erat hyemis, & borealis, & fluctus ꝑꝑ cōtrarietatem ventorū factus fuit. in sinu qdē n. boreas obtinuit, extra autem auster flabat magnus. Adhuc autem sub principe Nicomacho factus fuit paucis diebus cometes, circa æquinoctialem circulū. vt a vespera faciens ortum in eoque circa Corintum spiritus inuentus est.

h Eius autem qđ est non fieri multos sæpe cometas, & magis extra tropicos,

consistens materia maxime densa. est discursus finis. motionis initium fit. Talisq; est crinitum sidus quales sideris discursus qui principium & finem in se habeat. At cum in infero ipso loco concretionis principium fuerit, per se crinita apparet.

Cū aūt exhalatio sub aliquo sidere seu in errante seu errāte motione cōcreuerit tū eorum aliquod crinitū efficitur. Ipsis. n. sideribus crines nō fiūt sed perinde ac corona quæ solem ac Lunam ambire & ea quamuis locum mutātia consequi uidētur. cum sic aer fuerit densatus, ut hæc affectio sub solis cursu oriatur: sic crines in sideribus, corona ea cū obtinent. Sed hæc quidem ex reflexione talem referre colorem illæ autem eo qui apparet, colore inficiūtur. At cū ad sidus cōcretio huiusmodi ipsa fuerit, cometes eodē quo sidus, motu moueri uideatur necesse est.

Cum autem separatim concreuerit, tum derelinqui uidetur. Mundi enim, qui ad terram pertinet, talis est motio. Quòd vero plerumque per se, ac sæpius, quàm circa aliqua certa sidera, oriatur cometes, maximum argumentum est, non perinde ac coronam ex pura succensionis materia ad sidus, non sed ad Solē. ut inquit Hippocrates reflexionem esse. Sed causam coronæ, posterius trademus.

At eorum concretionem igneā esse. hoc argumento censeri debet, quòd plures si fiāt flatus ac siccitates denunciant. Perspicuum enim est eos fieri, quòd magna eiusmodi secretionis copia habeatur, āerem itaque sicciorem esse. & cum humorem qui exhalatur, exhalationis calida multitudine derimi, & solui, ut non facile in aquam cōcrescat, necesse est. Sed cum de flatibus disserendi tēpus erit, de affectione hac dilucidius dicemus. Cum igitur crebri, & plures apparent sicci, & flatuosi, quemadmodū diximus, anni insigniter reddūtur. Cum uero rariores, & magnitudine obscuriores, non æque tale quiddā euenit, sed tamen uenti nimia quadam ui existit, aut tempore aut magnitudine. Nam cum lapis flatu sublatus in Aegos flumen ex aere decidit interdiu decidet, & uesperi crinitum sidus exortum est. Sed & magni cometæ tempore hyems sicca fuit, & Aquilonia & ob uentorum contrarietatem inundantes facta est. Sinum enim Aquilo tenebat & extrinsecus Auster uehemēs spirabat. Nicomacho item Athenis imperante, circa æquinoctialem circulū paucis diebus, cometes exortus est, isque non vespere, cuius tempore Corinthi uentum contigit exoriri.

Sed quamobrem nec multi nec frequenter fiant cometæ, & extra potius Tropicos,

cã eius φ nõ fiãt multi, & sæpe, magis extra tropicos.i.extra viã solis quàm intra, est φ per motum solis, & astrorum, non solum sunt exhalationes calidæ actu resolutæ, sed etiam si aliquid est in huiusmodi exhalationibus consistens, & spissum per motum solis & stellarum, disgregatur, & sic impeditur causa apparitionis cometæ, nisi quando fuerit superabundans talis exhalationis multiplicatio, quod raro accidit, & maxime est causa etiam raræ apparitionis cometarum quia plurimum de materia tali, ex qua causatur cometa, adunatur in regione lactei circuli, vt infra dicetur unde raro tantum multiplicatur exhalatio, quòd sufficiat apparitioni cometæ, & lactei circuli.

LECTIO. XII.

POstquàm Phil. determinauit de stellis cadentibus, & cometis, nunc determinat de lacteo circulo, & primo ostendit de quo est intentio, & dicit, quod iam dicendum est de lacteo circulo, qualiter, & propter quã causam est apparitio eius, & quid est illa claritas, quæ est quasi lac, hoc seruato ordine, ut primo discutiamus ea quæ ab alijs dicta sunt. Secundo ibi.

b ¶ Exequitur propositum, & primo ponit opiniones aliorum: secundo opinionem propriam ibi. [Nos autem dicamus,] prima diuiditur in tres, secundum tres opiniones, quas ponit secunda incipit ibi.] Qui autem circa Anaxagoram, tertia ibi. [Amplius autem tertia.] Circa primum duo facit. primo ponit opinionem, & dicit, quòd quidam de numero philosophorum, qui uocantur pythagorici, dixerũt quod lacteus circulus est quædam uia, sed ĩ hoc diuersificati sunt: quidam enim dixerunt quòd erat via alicuius stellæ, quæ per hanc partem cœli transiuit, derelicto proprio cursu, tempore exorbitationis cœli quæ dicitur in fabulis fuisse facta sub phaetonte. Sed alij dicunt, quòd per istum circulum quandoq. transiuit Sol, & ita per motum solis uel stellæ, locus iste cœli est quasi exustus, uel passus aliquam talem passionẽ vt uideatur ibi quædam albedo Secundo ibi.

c ¶ Improbat hanc opinionem & dicit quòd incõueniẽs fuit φ ponentes hanc opinionem non simul intelligebant quòd si transitus solis, vel stellæ esset causa, huius claritatis in hac parte cœli, multo magis oportebat quòd hæc dispositio esset in circulo zodiaco q̃ in circulo lacteo, quia non solum sol, sed omnes stellæ feruntur per zodiacum, circulus autem zodiacus totus manifestus est nobis diuersis temporibus, quia de nocte semper apparet medietas zodiaci super terram terra enim obtinet uicem puncti respectu sphæræ stellarum fixarum. unde per grossitiem terræ nihil occultatur nobis de zodiaco, sed quàmuis totus zodiacus sit a nobis uisibilis, tamen non uidetur in eo aliqua talis dispositio nisi in parte, qua coniungitur lacteo circulo. Deinde cum dicit.

quàm intra causa solis & astrorum motus, non solum segregans calidum, sed & disgregans quod consistit. Maxime autem causa, quia plurimum in lactis congregat regionem.

LECTIO XII.

QValiter autem, & propter quã causam sit, & quid est lac dicamus, iã præ. incutientes autem & de hoc, quæ ab alijs dicta sunt primo.

b Vocatorum quidem igitur Pythagoricorum, quidam aiunt viam esse hanc hi quidem excedentium cuiusdam astrorũ secundum dictam sub Phaetonte lationẽ, hi autem solem hoc circulo delatum esse aliquando aiunt. Velut igitur exustum esse hunc locum, aut aliquam aliam talẽ passionem passum esse a latione ipsorũ.

c Inconueniens autem non cointelligere, quòd si quidem hæc erat causa, oporteret zodiacum circulum sic habere, & magis quàm eũ qui lactis. Omnia enim in ipso feruntur errantia, & non sol solũ. Manifestus autem nobis totus circulus, semper enim ipsius manifestus semicirculus nocte, sed nihil videtur tale passus, nisi quæ copulatur pars ipsius ad lacteũ circulum.

H

d Qui autem circa Anaxagoram, & Democritum, lumen esse lac astrorum quorum quorundam aiunt, sole. n. sub terra latum non respicere quædam astrorum. Quæcunq. quidem igitur aspiciuntur ab ipso, horum quidem non apparere lumẽ prohiberi. n. a solis radijs quibuscunque autem obstruit terra, ut non aspiciantur a sole, horũ propriũ lumen aiũt esse lac.

e Manifestum est autem, φ & hoc impossibile, lac quidem enim semper idem & in eisdem est astris. apparet enim maximus circulus. a sole autem semper altera, quæ nõ aspiciuntur, quia non in eodem manet loco. Oportebat igitur translato sole transferri & lac. non autem nunc apparet hoc factum.

I

f Adhuc autem si, quemadmodum ostenditur nunc in his quæ circa Astrologiam theorematibus solis magnitudo maior est quàm terræ & distantia multo maior quæ astrorum ad terram, quam solis, sicut quæ solis ad terram, quàm lunæ, non itaque longe alicubi a terra conus, qui a sole communicet radios. Neq. itaq. vmbra terræ, quæ uocatur nox erit apud astra, sed necesse solem in omnia astra prospicere & nulli ipsorum terram obsistere.

g Amplius autem est tertia quædam suspitio de ipso. Dicunt enim quidam

F

d ¶ Ponit secundam opinionem, & primo recitat eam, & dicit quod sectatores Anaxagoræ, & Democriti, dixerunt claritatem lacteam, quæ apparet in cęlo esse lumen quarundam stellarum. Cum enim sol fertur sub terram dixerunt, quòd vmbra terræ pertingit vsque ad sphæram stellarum fixarũ, & occultat quasdam stellas, ne recipiãt radios solis, nõ autem omnes, quia propter paruitatẽ terræ vmbra eius nõ occupat totum cęlum, sed aliquam paruam partẽ. Dicebant enim quòd claritas stellarum, quæ respiciuntur ã sole nõ apparet, quia prohibetur apparere radijs solis ad eas pertingentibus, & sic circa eas nõ videtur claritas lactis, sed illarũ stellarum, ad quas nõ pertingunt radij solis impediente terra apparet proprium lumen, quod dicebant esse claritatem lactis. Secundo ibi.

e ¶ Reprobat hanc opin per duas rationes, quarum primam ponit. dicens manifestam esse hoc quod dictũ est esse impossibile, quia claritas lactis semper apparet ĩ eisdem stellis, quia circulus lacteus videtur esse vnus de maximis circulis sphęrę. qui diuidit eã per mediũ. Sed quia sol nõ semper manet in eodem loco cœli, oportet, quòd semper sint alia, & alia astra, quæ occultantur a radijs solis per vmbrã terræ, quia oportet imaginari motũ vmbrę in oppositũ motui solis. Si igitur occultatio stellarum per vmbram terræ esset causa apparitionis lacteæ claritas, oporteret moto sole, trãsferri & lacteã claritatẽ, sed hoc non videtur fieri, quia semper apparet in eodẽ loco: & in eisdẽ stellis, vt dictũ est, falsa est igitur prędicta opinio. Secũda rõne ponit ibi.

k

f ¶ Dicens, φ probatũ est per astrologicas rões, & cõsiderationes, quòd sol est maior terra, & φ plus distãt astra fixa à terra quã sol, sicut & plus distat quã luna. Quando autem corpus lucidũ est maius corpore opaco ex cuius oppositione fit vmbra, vmbra non ascẽdit in immensum, sed piramidaliter ascendit in conum vsque ad aliquã quãtitatẽ, & tanto minorẽ, quãto corpus lucidũ magis distat a corpore opaco, & quãto magis excedit ipsum. vnde manifestiũ est, φ nõ multũ lõge conus vmbræ terræ projicitur ad radios, qui sunt a sole, neque vmbra terræ, quæ vocatur nox est apud astra fixa, sed necesse est, quòd sol aspiciat oĩa astra fixa. & quòd nulli eorũ obsistat terra, obsistit autẽ lunæ eclipsans ipsam quia est inferior sole, vt dictum est, & sic patet, quòd prædicta opinio falsum supponebat. Tertiam opinionem ponit ibi.

g ¶ Et primo recitat ipsã dicẽs, φ qdã tertia opin fuit d̃ circulo lacteo. dixerũt. n. qdã, φ claritas lactea ẽ ex eo, φ visus noster repercutiebat a stellis qbusdã ad solẽ: & iõ apparebat claritas circa illas stellas repcutiẽtes visũ, ita φ sint quasi quoddã speculũ claritatis solaris, sicut Hippocr. dixit de apparitione cometæ. Scdo ibi.

h ¶ Improbat

quàm intra Solis & siderum motus causa est, qui non solum calorem externat, sed id quod concretum est, dissipat. Postrema autem causa est, quòd plurimum in lacteo locum cogatur.

Tractatus secundi libri primi in quo agitur de galaxia, secundum opinionem antiquorum. Cap. V.

G

QVa autem modo et qua ex causa procreatur quid item lac sit iam dicamus. Sed quæ ab alijs autem dicta sunt, de hoc quoque primi differamus.

Eorum ergo qui Pythagorici nuncupantur nonnulli viam hanc esse aiunt, alij quidem sideris alicuius ex ijs, quo in eo interita qui Phaethontis tempore fertur accidisse, deciderit: alij vero inquiunt Solem per hunc circulum aliqu motum fuisse. Hunc igitur locum ex eorum motione uelut arsisse, aut ro alio quopiam affectum fuisse.

Absurdum autem est non eos simul intelligere. si hæc sit causa, signifero quoque hoc idem, & magis quàm lacteo circulo euenire oportuisse Vaga enim omnes stellæ, & non Sol unus in eo feruntur. Est vero vniuersus circulus nobis conspicuus (nam eius medietas semper noctu apparet) nec tamen ro ulla eiusmodi affectus uidetur, nisi qua sui parte cũ lacteo circulo copulatur.

H

Anaxagoras autem & Democritus, quarundam siderum lumen lac esse aiunt. Eorum Solem, dum sub terra fertur, sidera quadam non aspicere. Quare eorum quæ ab eo circumspiciũtur, quòd eius radijs prohibentur lumen non aedere quibus autem terra sic obijcitur, ut a Sole non aspiciãtur eorum lumen proprium lac esse inquiunt.

At nec hoc quoque esse posse, perspicuũ est; lac enim idem semper in ijsdem est sideribus, quandoquidem circulus maximus esse cernitur. Quæ autem a Sole non spectantur, quòd eodem in loco nõ permaneat, alia perpetuo sunt et alia Lacteũ igitur circulum, Sole locum mutante, loco transferri oportebat, quod fieri minime uidetur.

I

Ad hæc si ita sit ut in theorematibus de Astrologia demonstratur, Solisq. magnitudo maior est quàm terra, & interuallum quod a sideribus ad terrã porrigitur. multiplex est eius quod a Sole non secus atque id, quod a Sole ad terram est, eius quod a Luna, profecto non procul a terra turbo qui a Sole est radios alicubi coniunget: nec terræ umbra, quæ nox uocatur, ad sidera perueniet, sed necesse erit, sidera omnia a Sole aspici, nec ulli eorum terram sese obijcere.

Tertia quędam præterea de eo est opinio. Nam quidam, ut cometen, est

h ¶ Im,pbat hãc opin. p duas rões, quarũ primã ponit dicens q impossibile est qđ pdicta opinio ponit, & pmittit hãc ppositionẽ. Si oẽ .i. totũ hoc .s. vidẽs, & speculũ, & res q̃ vr̃ p speculũ immobilis maneat, necesse est, q eadẽ pars emphaseos .i. formæ apparentis, appareat in eodẽ signo speculi .i. in eodẽ pũcto ad qđ fit repcussio lineæ visualis, sed si speculũ moueat̃, & similiter res visa p speculũ, vidẽs aũt quiescat, & illa duo q̃ mouent̃ sp remaneat in eadẽ distãtia ad videntẽ, sed adinuicẽ cõparata, neque æquali velocitate mouent̃, neq; sunt sp in eadẽ distantia, ipossibile est q eadẽ apparitio fiat in eadẽ pte speculi, q̃a nihil differt, q speculũ & res visa moueant̃ diuersa velocitate, q̃ si vnũ moueret̃, & alterũ qesceret, qđ si esset, manifestũ est, q videret in alia & alia parte speculi forma rei visæ. pp diuersã oppõnẽ s̃m situm. & hoc dico si vidẽs qescat, q̃a si videns moueatur, & speculũ qesceret, & res visa moueatur, posset forma rei visæ apparere in eadẽ pte speculi, q̃a p motũ vidẽtis recõpẽsaretur qđ deesset motu rei visæ, si sic pportionaliter mouerent̃. Vñ oportet, q quãdo vidẽs quiescit & speculũ & res visa mouẽtur in ęquali velocitate, q forma nõ appareat in eade parte speculi. Sed astra q̃ sunt in circulo lacteũ existẽtia, q̃ ponitur quasi speculũ, mouent: & similiter sol mouet̃ ad quẽ ponit̃ fieri repercussio vis9, & sic obtinet locũ rei visæ. Nos aũt q̃ sum9 vidẽtes qescim9 pp qetẽ terræ. Motus autẽ quo mouemur p terrã nõ facit aliquã sensibile differentiã, respectu terræ magnitudinis. Astra aũt pdicta & sol mouentur ęqualiter (nobis qdẽ) & distãtia eorũ super æqualis nobis, qđ nõ sic itelligẽdũ, q ęqualis sit distantia nobis ad solẽ, distãtiæ q̃ est a nobis ad stellas cũ supra dictũ sit, q stellæ sunt supra solẽ. Sed q sol p motũ suum nõ fit a nobis magis vel minus distans, & similiter cõuenit stellæ. Vt intelligatur, maior vel minor distantia quæ sit notabilis respectu distantiæ quæ est inter solem & stellas, & hoc pp paruitatẽ terrę. sed a seipsis sol & stellę non super distant æqualiter, quia [Delphis,] hoc est constellatio. Delphini, quę est in lacteo circulo, quandoque oritur in media nocte, quandoq; diluculo: & manifestum est quód plus distat a sole quando oritur in media nocte, q̃ quando oritur diluculo. Sed partes lactei circuli, super manẽt in eodem loco, quod nõ oportebat si esset apparitio ex repercussione pueniẽs. Nõ .n. eẽt hęc

lac esse refractionẽ nostri vis9 ad solem, sicut & stellam cometã.

h Impossibile autem & hoc. Siquidem enim videns quieuerit & speculum. & quod videtur oẽ, in eodẽ signo speculi eadẽ apparebit utique pars emphaseos. Si aũt moueatur speculũ & qđ videtur in eadem qdẽ distãtia ad vidẽs & quiescens, & ad inuicẽ, aut
B neq; ęquè velociter, neq; ĩ eadẽ super distantia, impossibile eadẽ emphasim in eadẽ parte esse speculi. Quæ autẽ in lactis circulo lata astra mouẽtur, & sol ad quem refractio manentibus nobis, & similiter ęqualiter ad nos distantia, ab ipsis autẽ non æqualiter. Quandoq; quidem medijs noctibus Delphis oritur, quandoque aũt diluculo. Partes aũt lactis eędem manent in unoquoque &
C quidem non oportebat si erat emphasis: sed non in eisdem adhuc esset hęc passio locis.

i Adhuc autem nocte in aqua & talibus speculis lac quidẽ illucescit aspiciẽtibus, visũ aũt refrãgi ad solẽ quo modo possibile? Qđ quidem igitur neq; via planetarum nullius: neq; lumen est non respectorũ astrorum, neque refractio ex his manifestum: fere autem hęc solum sunt q̃ vsque nũc tradita sũt ab alijs ante nos.

LECTIO XIII.

D Nos aũt dicamus, resumẽtes supposirũ nobis pricipiũ. Dictũ ẽ. n. pri9, q extremũ dicti aeris potẽtiã hẽt ignis & motu disgregato aere segregat talis cõsistentia, qualẽ & cometas stellas eẽ dicimus.

b Tale itaq. oportet intelligere factũ, qđ qdẽ in illis cũ non ipsa p se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorum aut fixorũ aut errãtiũ. Tunc enim ibi uidentur cometæ, quia assequuntur ipsorũ lationẽ, quemadmodũ soli ta
E lis cõcretio a qua propter refractionem halo apparere dicimus, cum sic fuerit dispositus aer.

c Qđ itaq. s̃m vnũ astrorũ accidit, hoc oportet accipere factũ circa totũ cœlũ & supiorẽ lationem oẽm. Rõnabile. n. siquidem

A claritas in eisdẽ locis (vt ostensum est.) Secđam rõnem ponit ibi. i ¶ Et dicit, q de nocte in aqua & alijs huiõi corporibus specularibus, aspicit forma lactei circuli. Sed incõueniẽs est dicere, q visus repercutiat̃ ab aqua ad solẽ, vel pp distãtiã. Vr̃ .n. valde et incõueniẽs, q sint ibi duę repercussiones: vna .s. ab aqua i lacteũ circulum, & alia a lacteo circulo ad solẽ. Vltimo aũt epilogando cõcludit, q lacteus circulus neq; est via alicuius planetarũ, vt prima opinio dixit, neq; est lumen stellarũ q̃ nõ respiciuntur a sole: vt dixit secunda opinio, neque est repercussio visus a stellis ad solẽ, vt dixit tertia opinio. Hæ .n. opiniones fuerũt ante eum de Galaxia. γαλαξια

Lac aspectus nostri ad Solem reflexionem esse, inquiunt.

Sed hoc quoq; esse nõ põt. Nã si hæc oia, id qđ uidet, et speculũ et qđ uidet, quieuerint, eadẽ profecto imaginis apparet, pars q̃ eodẽ in speculi pũcto apparebit. At si speculũ, et id qđ cernit, moueãtur, ac idẽ quidẽ ad id qđ uidet, & quiescit, internallũ sit: sed eorũ inter
B *se nec ęqua sit celeritas, nec idẽ semp interuallũ, fieri non potest, vt q̃ eadem rei, q̃ cernitur imago, in eadem speculi parte appareat. At stellæ, q̃ in lacteo sunt circulo, præterea & Sol, ad quem est reflexio, quiescentibus nobis mouẽtur, et similiter & pari a nobis, inter se aũt nõ pari interuallo distantia. Delphinus .n. nõnunq̃ nocte media, aliquando ante lucẽ exoritur. Lactis autẽ partes eadẽ in quaq; pmanent: q si esset imago, quæ appareret, nec in ipsis loci affectio hæc inesset, fieri non oporteret.*
C

Noctu preterea in aqua et similibus speculis Lac aspicientib. apparet. Qua aũt fieri põt, ut ad Solẽ aspectus reflectatur? Perspicuũ igitur ex his est, nec stellæ errantis alicuius uiam esse, nec stellarũ nõ conspectarũ lumẽ, nec reflexionẽ. Atque hæc tantũ fere sunt, q̃ ad hãc usq; ætatẽ ab alijs sunt tradita.

Tractatus secundi libri primi: in quo Arist. determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

D *NOs autem dicamus, principiũ, qđ a nobis positum est, resumendo. Antea enim dictum est, aeris extremũ ignis uim habere, ita ut aere per motum disiecto, talis concretio secernatur, qualẽ crinitas stellas esse dicimus.*

Quiddam uero huiusmodi fieri intelligendum est, quale in illis, cum non ipsa per se secretio coaluerit, sed sub aliqua stella uel fixa, uel uaga. Tales enim tum stellæ crinitæ apparent, quód earum motionem consequatur, non aliter ac Solem talis concretio, in
E *qua ex reflexione coronam tum dicimus apparere, cum aerem ita esse temperatum contigerit.*

Quod autem uno in sidere euenit, illud idem in toto cęlo, motioneque supera uniuersa fieri sumendum est. Nam rationi consonum est, si unius sideris motio accendi, omnium

LECTIO XIII. REprobatis opinionibus aliorũ de circulo lacteo, hic ponit ppriã opinionẽ & circa hoc duo facit: primo resumit q̃dam superius dicta, q̃ sunt vtilia ad propositum manifestandũ: secundo, manifestat propositum ibi. [Qđ itaque s̃m vnũ astrorũ accidit.] Resumit aũt duo. primo quod supra dictũ est de positione siccæ exhalationis, & eius inflãmatione. Vnde dicit, q vult resumere id quod supra posuit tanq̃ principium. Dictum est enim supra, q cõiter uocatur aer totum hoc. quod est inter terrã & globum lunarem: huius autẽ suprema pars: licet non proprie possit dici ignis, quia ignis significat excessum in caliditate, sicut glacies in frigore: tamen illa pars superior aeris habet virtutem ignis, quia est calida & sicca ita q cum aer per motũ cælestem disgregat̃, talis consistentia exhalationis prædictæ, segregatur a terra, & ab aere inferiori, & eleuatur sursum & ex hoc dicimus apparere stellas cometas. Secundo ibi.

b ¶ Resumit quod dictum est de vno modo apparitionis cometæ, & dicit q oportet intelligere aliquid simile esse in lacteo circulo, qđ fit in cometis. qñ cometa nõ fuerit aliqua exhalatio eleuata & ignita p se existens absq; aliqua stella, sed fit eius apparitio ab aliqua stellarũ fixarũ vel errãtiũ (sicut dictũ est) q̃ tũc apparẽt cometę pp hoc. q tales exhalationes eleuatę cõsequũt motũ stellarũ, q̃ vident̃ cometæ, sicut ẽt solẽ sequit talis adunata exhalatio, ex qua pp repcussionẽ radiorũ apparet halo, cũ aer ad hoc fuerit dispositus. Deinde cũ dicit,

c ¶ Manifestat propositum: ostendens quæ sit causa apparitionis lactei circuli: & circa hoc tria facit. primo proponit causam apparitionis lactei circuli: secundo inducit signum eorũ

quę dicta sunt ibi. [Signum autem.] tertio concludit propositũ ibi [Quare autem si quis.] Circa primum duo facit, primo ostẽdit causam lacteę apparitionis: & dicit, ꝙ illud quod accidit in apparitione, secundum unam stellam, oportet accipere esse factũ circa totum cęlum, & circa totum motum ipsius: quia rationabile est, quòd si motus vnius stellæ attrahit, & circundabit aliquã exhalationẽ, ꝙ multo magis hoc possit facere motus omniũ stellarũ, & pręcipue in loco illo cęli vbi apparẽt frequentissimæ stellæ, & plurimæ & maxime. Scdo ibi. d ¶ Ostendit causam quare in hac determinata parte cæli circuli lactei claritas apparet, & dicit, quòd circulus animalium qui dicitur zodiacus dissoluit adunationẽ prædictę exhalationis propter hoc, ꝙ per zodiacum mouetur sol, & alij planetę, & hæc est etiam causa propter quam vt plurimum, cometę non apparent in zodiaco, sed extra tropicos, (vt dictum est,) & hæc est etiam causa propter quam circa solem & lunam non fit coma: quia videlicet ꝑ motum solis, & lunæ citius disgregatur exhalatio, quã diximus esse causam apparitionis cometæ & lactei circuli, quàm vt possit adunari ad causandum apparitiones prædictas. Sed iste circulus i quo apparet nobis videntibus lactea claritas, est vnus maximorũ circulorum, quia diuidit spheram per medium: & est sic dispositus secundum situm, vt ex vtraque parte multum excedat vtrunque tropicum. scilicet hyemalem & ęstiuum, licet interseceтur a zodiaco: & etiam hic locus istius circuli est plenꝰ magnis stellis fulgidis, & quæ propter frequentiam & spissitudinẽ vocantur sporaticæ, idest seminatę in cęlo, quod etiam manifeste oculis videri potest. ita quòd propter huiusmodi causam semper in tali parte cœli adunetur exhalatio, quia videlicet in hac parte cæli est efficax virtus stellarũ ad attrahẽdam exhalationẽ, & non est causa vehemens, quæ impediat eius adunationem, sicut accidit sub zodiaco circulo. Ita igitur exhalatio adunata sub tali parte cœli, facit ibi videri lacteam claritatem: sicut & exhalatio consequens aliquam stellã, facit ibi videri comam. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quod dictum est per signum dicens. Signum prædictorum est, ꝙ in prædicto lacteo circulo vnus eius semicirculus duplatur, & habet amplius de lumine, cuius causa est, quia i illo semicirculo sũt plures stellæ, & magis frequentes ꝙ in alio, ac si nulla esset alia causa claritatis apparentis, quã motus astrorum, plurimorum frequentium, quia si in illo circulo apparet claritas i quo plures stellæ ponuntur, & in illa eius parte plus apparet i qua sunt stellæ plures & magis frequentes, verisimile est multitudinem stellarum esse causam huius apparitionis. Quod aũt dictum est de illo circulo, & de stellis i eo existentibus, potest considerari ex descriptione, quia astrologi describunt totam spheram cum stellis in ea existentibus. Exponit autẽ consequenter quare in circulo lacteo existentes stellæ vocãtur sporatice, idest seminatę, quia videlicet sic sũt dispersæ per illã partem cęli, quòd non conuenit eas ordinare sub aliqua figuratione, sicut stellas existentes in alijs partibus cœli, quia vnaquęque earum nõ habet aliquam determinatam positionem, vt possit ad similitudinem alicuius figuræ reduci, & hoc est manifestum aspiciẽti in cęlo, quia i solo hoc circulo spatia intermedia inter stellas maiores, sunt plena quibusdam paruis stellis. Sed in alijs locis cęli manifeste deficiunt stellæ: quia ꝑpter intermedia apparent vacua a stellis. Deinde cum dicit. σπόρος

f ¶ Concludit ex supradictis suam intentionem, & dicit, quòd si causa supra assignata de apparitione cometæ accipienda est tanquam mediocriter dicta, quia scilicet nullum habet inconueniens manifestum, existimandũ est etiam sic se habere de circulo lacteo: quia qđ in cometis est coma circa vnã stellã, candẽ passionẽ accidit fieri circa quẽdã circulũ, ita quòd

F vnius astri motus. & cum qui omnium facere tale aliquid, & arripere, & cum his adhuc secũdum quem locum creberrima, & plurima, & maxima existunt entia astrorum.

d Qui quidem igitur animaliũ,
G propter solis lationem, & planetarum dissoluit talem consistentiam, propter quod multi quidẽ cometarum, extra tropicos fiũt. Adhuc autem, neque circa solẽ: neque circa lunam fit coma. Citius enim disgregantur, quàm vt constet talis concretio. Iste autem circulus in quo lac apparet, aspicientibus, & maximus est existens, & positus situ sic, vt multum tropicos excedat. Adhuc autẽ locus plenus est astris maximis, & fulgidissimis, & adhuc sporaticis vocatis: hoc autẽ est,
H & oculis videre manifestum: ut propter hoc continue & semper omnis aggregetur concretio.

e Signum autem. Etenim ipsius circuli amplius lumen est in altero semicirculo habente duplatum. In hac enim plura & crebriora sunt astra quàm in altero. tanquàm non propter alterã aliquam causam facta claritate, ꝙ propter astrorum lationem. Si enim & in isto circulo fit, ĩ quo
I ponuntur plurima astrorum, & istius circuli in quo videtur magis spissa esse, & multitudo, & magnitudo astrorũ: hanc verisimile existimare conuenientissimam causam, esse passionis. Consideretur aũt & circulus, & quæ in ipso astra ex subscriptione. Sporatica aũt uocata, siquidem in spherã non erit ordinare, quia nullam determinatam habet vnumquodque positione. ad cęlum autem respicientibus est palam. In solo enim hoc cir-
K culorum intermedia plena talibus astris sunt. In alijs autem, deficiunt manifeste.

f Quare siquidẽ & de apparendo cometas acceptamus causã tanꝙ dictam mediocriter, & de lacte eodem modo existimandum habere. Quod enim ibi circa vnum est passio coma, hæc

etiam tale quiddam efficere, ignemque excitare, idque eo in loco, vbi sidera frequentissima sunt, plurima & maxima.

G *Signorum quidem orbis ob Solis, & errantium stellarum motionem, einsmodi concretionem dissoluit, quam sane ob causam cometarum plurimi, extra solstitiales circulos fiunt. Prĝterea nec circa Solem, nec circa Lunam spargitur coma, quòd celerius discutiant, quàm ut concretio huiusmodi possit cogi. At circulus in quo Lactis species conspicientibus apparet, maximus est, eamque situm habet, ut solstitiales circulos multum excedat. Plenus item stellarum est, tum maximarum, tum splendidissimarum: earum item quæ σποράδες, idest sparsę nominantur,*
H *quod quidem oculis intueri licet, ut ob hac ipsa continẽter & perpetuo omnis hac cogatur secretio.*

Cuius rei signum est, quòd in ipsius orbis altero, qui duplicatur, semicirculo, lumen maius inest. In hoc enim plura & densiora, quàm in altero, sunt sidera, quasi nulla alia causa sit, cur splendor oriatur, quam siderum motio. Nam si in hoc circulo oritur, in quo plurima posita sunt stellę, & in ea ip-
I *sius circuli parte, in qua & magnitudine & multitudine siderum magis densus apparet, uerisimile fuerit, huiusce affectionis hanc maxime proprie causam esse existimare. Sed tam circulus, quam ea quę in illo sunt sidera, ex descriptione spectentur. Quæ autem sporades, hoc est, sparsę nuncupantur, non adeo licet in sphæra describere, quòd nulla earum usquequaque euidentem situm obtineat. Sed spectantibus cęlum manifestĝ sunt: in hoc enim uno orbe, huius generis siderum interualla sunt plena, cum in alijs aperte destituantur.*

K

Quare si causam, cur cometę appareant, ut mediocriter traditam amplectimur, de Lactis quoque specie, eodem modo rem habere putandum est. Quę enim ibi in uno affectio coma est, hanc eandem in circulo, aliquo fieri

quòd lactea claritas vt ita dicatur, quasi diffiniendo nihil aliud sit lactea via, quàm coma eiusdem maximi circuli in coelo apparens, propter segregationem idest eleuationem a terra exhalationis ad illam partem adunatæ: & ideo sicut prius dictum est, non fiunt multi cometæ, neque frequenter: quia talis adunatio exhalationis, quæ eleuata est a terra, eleuatur secundum vnamquamque circulationem, & adunatur maxime in loco lactei circuli, ita quòd a lacteo circulo exhalatio superabundans non relinquitur, quæ possit esse materia apta ad cometæ apparitionem. Vltimo autem recapitulat ea quæ dicta sunt & dicit, quòd dictum est de his quæ fiunt in hoc mundo, qui est circa terram, qui scilicet est suppositus generationi, & corruptioni quàtum ad illum locum, qui est continuus, idest contiguus motibus cœlestibus, scilicet discursu astrorū, & de ignita flamma, & de cometis, & lacteo circulo, quia huiusmodi passiones apparent circa locum istum superiorem.

LECTIO XIIII.

Postquàm phylosophos determinauit de his, quæ causantur ex exhalatione sicca ad supremū locum aeris eleuata, hic determinat de his quæ causantur ex exhalatione humida, & primo de his quæ causantur ex exhalatione humida super terram. Secundo de his, quæ causantur ex exhalatione humida in terra. ibi. [De ventis autem.] Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est intentio dicens, quòd nunc dicendū est de his quę fiūt in loco, qui secundum situm descendendo est secundus post locum supremū aeris, in quo fiunt ea, quæ dicta sunt. Sed ascendendo est primus immediatus circa terrā quę inferior pars aeris est. Iste enim locus est communis, & aquæ & aeri quia in eo aer est secundū naturalē ordinē elemētorum, & aqua ex vaporibus eleuatis ibi generatur. Vnde non solum est commune aquæ, & aeri, sed etiam eis quę accidunt circa generationem ipsius aquę & aeris, quę fiunt superius dum aqua resoluitur in uapores, qui pertinent ad naturam aeris, & vapores congregantur in aquam. Ostendit etiam modum determinandi de illis dicens, quòd debemus sumere primo principia cōmunia, & causas omnium horū accidentium. Secundo ibi.

circa circulum quendam accidit fieri eādem. Et ex hoc (vt est dicere) velut diffinitum, maximi circulo propter segragationem coma, propter quod quemadmodum prius diximus non multi, neq; sæpe fiunt cometæ, quia cōtinue segregata est, & segregatur secundū vnamquamque periodū in hunc locum semper talis consistentia De factis quidem igitur in eo qui circa terrā mundo continuo lationibus dictum est de discursu quidē astrorum & ignita flamma, adhuc autem de cometis & vocato lacte. Fere enim sunt tot passiones apparentes circa hunc locum.

LECTIO XIIII.

De loco autem positione secundo post hunc, primo autem circa terram dicamus. Iste enim locus communis est aquę & aeris, & accidentium circa eā, quæ sursum generationē ipsius. Sumendum autem & horum principia, & causas omnium similiter.

b Quod quidem igitur vt principale, mouens, & primum principiorum circulus est, & in quo est manifeste solis latio disgregans, & congregans in fieri prope, aut longius causa generationis, & corruptionis est.

c Manēnte autem terra, quod circa ipsam humidum a radijs & ab alia quæ desuper caliditate euaporans, sursum fertur

d Caliditate autem, quæ duxit sursum, relinquente, & hæc quidem directa ad superiorem locum, hæc autem & extincta propter suspendi longius in aere, qui super terram constat: iterum vapor infrigidatus: & propter derelictionem caloris, & propter locum, fit aqua ex aere: facta aūt, iterū fertur ad terram.

A *contingit, estque Lac, ut (illud veluti definientes, ita dicamus,) maximi circuli, quæ ex secretione est, coma. Ideo (vt diximus) nec multi nec sępe fiunt cometæ, propterea quod in hunc locū eiusmodi concretio secretà semper fuerit, & in quoque circuitu continenter secernatur. Ac de his quidem, quæ in mundo, qui terram ambit, superisque*

B *motionibus continuatus est, oriuntur, uidelicet de siderum discursu, de flamma succensa, de cometis, & eo quod γαλα idest, Lac nominatur, dictum est, Tot enim fere sunt affectiones, quæ hoc in loco apparent.*

Tractatus tertii libri primi: in quo determinatur de pluuia, rore, pruina, niue. Cap. I.

C *NVnc autem de loco, qui ab hoc quidem positione secundus est, at circa terram primus (hic enim & aquæ, & aeris communis est locus) de his item; quæ insupera eius generatione accidunt, dicamus.*

Horum autem omnium principia, & causæ eodem modo sumenda sunt. Principium igitur, ut mouens, & pręcipuum, & primum orbis est, in quo solis motio, quæ manifeste segregat,

D *& cogit eo quòd propius, aut longius accedat, ortus & interitus est causa.*

Stante autem terra, is, qui circa eā est, humor radiorum, & reliqui superi caloris efficientia, in uaporem conuersus, sursum conscendit.

Cum vero calor, quo effertur, eum deserit partimque in superum locum dissipatur, partim extinguitur, propterea quòd in aerem, qui supra terrā est,

E *sublimis remotius efferatur, uapor refrigeratus, tum ex caloris defectione, tum etiam ex loco, rursus concrescit, & ex aere aqua gignitur, quæ mox vbi genita est, rursus in terram fertur.*

b ¶ Determinat propositum: & primo ponit ea, quæ communiter pertinent ad causam omnium huiusmodi passionum: secundo autem determinat de singulis passionibus ostendens differentiam inter eas ibi. [Eleuato autem humido.] Circa primū tria facit. primo ponit causam effectiuam harum passionum: & dicit quòd illud quod est causa sicut mouēs & principale, & primum principiū omnium harum passionum, est circulus zodiacus in quo manifeste mouetur sol, q disgregat resoluendo vapores a terra & cōgregat eos per suam absentiam: frigore enim inualescente in aere per absentiam solis, nubes condensantur in aquam: & ideo subiungit, quòd hoc, quod quandoq; fit prope nos, quandoque autem elongatur a nobis existit causa generationis & corruptionis: fit prope autem nobis, secundum proprium motum, quando accedit ad signa septentrionalia: elongatur autē à nobis dum mouetur in signis meridionalibus. Secundò ibi.

c ¶ Ostendit causam materialem harum passionum: & dicit quòd cum terra quiescat in medio, illud humidū aqueū quod est circa ipsam tum a radijs solis, tū ab alia caliditate, quę est a superiorib' corporibus, resoluit in uaporem & sic subtiliatur per uirtutem calidi sursum fertur. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit modū generationis horum, de quibus intēdit: & circa hoc tria facit; primo, ponit in communi modō generationis harū passionum & dicit quòd vapor, q sursum fertur per uirtutem caloris deseritur a caliditate, quę sursum eum ferebat: quod quidem cōtingit dupliciter; Vno modo per hoc, q id, quod erat subtilius, & calidius in uapore, eleuatur vlterius ad superiorem locum exhalationis siccæ, & sic residua pars vaporis remanet frigida: alio modo per hoc, quod calor, qui est in vapore, extinguitur propter hoc, quod longe eleuatur a terra in aera, qui est supra terram, ubi deficit calor propter hoc, quòd radij reuerberati a terra in immensum sparguntur, ut supra dictum est. Sic igitur deficiente calore calefaciente, & eleuante vaporem aqueum, vapor aqueus redit ad naturam suam: coadunante etiam frigiditate loci: & sic infrigidatur: & infrigidatus inspissatur: & inspissatus cadit ad terram. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit quid sit medium in prædictis transmutationibus. In prima enim transmutatione, secundum quam aqua subtiliatur, & eleuatur, medium est uapor: nam ipsa exhalatio resoluta ab aqua uocatur vapor, qui est medius inter aerem & aquam. In illa autem transmutatione, secundum quam aer condensatur in aquam medium est nubes: quæ est via generationis aeris: sed cum nubes condensatur in aquam, id quod est residuũ de nube, quod scilicet in aquam condẽsari non potuit, est caligo nebulæ: & ideo nebula magis est signum serenitatis q̃ pluuię quia nebula est quasi quædam nubes sterilis, idest sine pluuia: quę est naturalis effectus nubis. Contingit tamen aliquando nebulam eleuari in ipsa exhalatione uaporum: anteq̃ condensentur in nubem perfecte: & tunc nebula potest esse signum pluuię. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit quando in prædictis transmutationibus repræsentatur similitudo primæ causę mouentis, scilicet circulationis solis: attenditur enim quædam circulatio in prędictis trãsmutationibus, dum aqua resoluitur in vapores qui condensantur in nubes: & nubes in aquam: quæ cadit in terram. Dicit ergo, quòd illa circularis trãsmutatio imitatur circularem motum solis: sed enim permutatur ad diuersas partes cæli: puta ad septentrionem, & meridiem: & circulatio ista completur in hęc, quòd vapores ascendunt sursum, & descendũt deorsum. Sed oportet intelligere, quòd ille fluxus vaporum ascendentium, & descendentium, fit quasi quidã fluuius circularis, cõmunis aeri, & aquæ: nam quod ex aqua resoluitur in vaporem, ad aerẽ attinet, quod autem nubes in aquã condensantur, ad aquam. Cum ergo sol prope existit, iste fluuius uaporum ascẽdit sursum: cum autem elõgatur sol, descendit deorsum: & hoc indesinenter fit secundum ordinem prædictum. Vnde concludit quòd forte antiqui dicentes Oceanum esse quendam fluuium circundantẽ terram, occulte loquuntur de hoc fluuio, qui circulariter fluit circa terram: ut dictum est. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de prædictis passionibus in speciali: ostendendo differentias earum adinuicem: & diuiditur in duas partes. In prima determinat de generatione illorum, quæ manifestiorem habent causam. In secunda de generatione grandinis, circa quam est maior difficultas: ibi: [Ipsa autem aqua.] Circa primum duo facit: primo determinat de pluuijs dicens quòd cum humidũ aqueum eleuetur ex virtute calidi, & iterum feratur deorsum propter infrigidationem, secundum quasdam differentias, huiusmodi passionibus aeris, diuersa nomina imponuntur: quia quando per modicas partes vapores inspissati in aquam cadunt, tunc dicuntur [psecades:] idest guttæ: sicut aliquando contingit q̃ paruæ guttæ decidũt: quando vero secundum maiores partes decidunt guttæ ex vaporibus generatæ, vocatur pluuia. Secũdo ibi.

h ¶ Determinat de rore: & pruina: & circa hoc tria facit: primo determinat modum generationis eorum: & dicit, quòd ros, & pruinã contingunt ex hoc, quòd de die, sole existente super terram, aliquid euaporat ex humido aqueo propter solis calorem: quod quidem euaporat, & non multum suspenditur: vel eleuatur super terram: propter hoc, quòd ignis, idest calor eleuans huiusmodi vaporem est pannus in comparatione ad humorem aqueum: qui eleuatur: & ita cum de nocte infrigidatus fuerit aer, inspissatur ille vapor eleuatus de die: & cadit in terram: & vocatur ros: vel pruina: vt ita se habeat accessus solis, & recessus, secundum motum diurnum, ad generationem roris, & pruinæ secundum quod se habet ad generationem pluuię secundũ motum proprium: secundum quod accedit, & recedit ęstate, & hyeme. Secundo ibi.

i ¶ Ostendit differentiam eorum, dicens, quòd pruina fit quando vapor prius congelatur, quàm condensetur in aquam: & propter hoc fit in hyeme: & hyemalibus locis, idest in frigidis locis. Sed ros fit quando vapor inspissatur in aquam: neque est tantus æstus, quòd uapor eleuatus desiccetur: neque est tantum frigus, quòd vapor congeletur: & ideo oportet quòd fit, aut in tempore,

e Est aũt quæ quidem ex aqua exhalatio, vapor: quæ autem ex aere in aquam, nubes: caligo autem nebulę, decidentia eius, quę in aquam concretionis: propter quod signum magis est serenitatis, quam aquarum. Est enim caligo velut nebula sterilis.

f Fit autem circulus iste imitans solis circulum simul enim ille ad plagas permutatur & iste sursum & deorsum. Oportet autem intelligere hunc, velut fluuiũ fluẽtem, circulum, sursum & deorsum, communem aeris & aquæ. Prope quidem enim existente sole uaporis sursum fluit fluuius elõgato autem deorsum, aquæ. Et hoc indesinens vult fieri secũdum ordinem. Quare si quidem enigmatizabant Oceanum priores, forte vtique hunc fluuium dicebant: circulariter fluentem circa terram.

g Eleuato autem humido semper propter calidi virtutem, & iterum lato deorsum propter infrigidationem ad terram, proprie nomina passionibus imponuntur, ex quibusdã differentiis ipsarum, cum quidam enim secundum modica feratur, psecades, quando autem secundum maiores partes, pluuia uocatur.

h Ex eo autem, q̃ de die euaporat, quantũ non suspensum fuerit, propter paucitatem sursum ducentis ipsum ignis, ad eam, quæ eleuatur, aquam, iterum deorsum latum, cum infrigidatum fuerit nocte, vocatur ros: & pruina.

i Pruina quidem quando vapor congelatur priusquã in aquam condensetur iterum, fit autem in hyeme, & magis in hyemalibus locis, ros autem cum concretus fuerit, in aquam uapor, & neque sic fuerit ęstus, ut ex siccetur sursum ductus, neque sic frigus, ut congelatur uapor ipse, propterea quòd aut locus calidior, aut tempus: fit enim ros magis ĩ tẽperie, & in temperatis

Quæ autem exhalatio ex aqua ortum habet, uapor est, at quæ ex aere in aquam mutatur, nubes, nubisque eius, quę in aquam concreuit, excrementum, nebula. Ideo cęli sereni potius est signum, quàm aquarum. Est enim nebula ueluti sterilis nubes.

G *Orbis autem hic fit, qui Solis orbem imitatur: simul enim, & ille ad latera, & hic sursum, & deorsum conuertitur. atque hunc fluminis instar sursum deorsumq; in orbem fluentis, quod aeris & aquę commune sit, intelligere oportet. Nam cum sol propius adest, uaporis fluuius sursum fluit cum autem ab est, aquæ fluuius descẽdit, & hoc quidem continenter atque ordine efficitur. Quare, Oceanum ueteres (siquidem obscure loquebantur) forte, hunc ipsum fluuium, qui terram circumfluit, esse dicerent.*

H *Cum autem humor, caloris ui sursum semper euehatur, & refrigeratione in terram rursus feratur, affectionibus differentijsque eius nonnullis nomina proprie posita sunt. Cum enim exiguis partibus fertur, gutta, cum plenioribus, imber uocatur.*

I *Eius autem uaporis, qui interdiu educitur, quicquid ob caloris sursum ferentis paucitatem aquæ sublatę comparatione in sublime non tollitur, rursus, cum noctu refrigeratum fuerit, delatum, ros & pruina nuncupatur.*

Pruina quidem cum vapor ante conglaciauerit, quàm rursus in aquã concrescat. Fit autem hyeme, & magis in locis brumalibus. Ros uero, cum in aquam uapor concreuerit,

K *nec tepor eiusmodi est, ut id, quod in sublime elatum est, exiccet, nec tale frigus, ut uaporem gelet, propterea quod, aut locus calidior sit, aut tempus. Ros enim in cœli temperie locisq; tẽperatis magis gignitur. pruina cõtra, ut dictũ est. Siquidẽ constat aqua*

A tempore, aut in loco calido: quia ros semper fit in tempore temperato, & in locis temperatis: sed pruina, sicut dictum est, fit in tempore, & loco magis frigidis: cum enim uapor fit calidior aqua, quia adhuc est in eo aliquid de calore eleuante, maior frigiditas requiritur ad congelationem vaporis, quam aquę: & sic pruina nunquam fit nisi in magno frigore. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit qualiter existente aere disposito fit ros: & pruina: & primo ostendit hoc communiter quantum ad vtrunque: secundo specialiter de rore: ibi, [Fit autem ros ubique.] Circa primum duo facit: primo ostēdit quod proponit: secundo ponit quoddam signum prædictorum: ibi.]Signum autē.] Dicit ergo primo, quòd tam ros q̄ pruina fiunt cum aer fuerit serenus absque nubibus & pluuiæ: & tranquillus absque vento: quia si non sit serenus, non possunt eleuari vapores de die, propter defectū caloris: si autem non fuerit tranquillitas, vento flante, non poterunt uapores condensari, vt generetur ros. Nam ventus commouendo aerem impedit congregationem aquarum. Deinde cum dicit.

l ¶ Manifestat per signum quod supposuit de generatione roris: & pruinæ: & dicit, quòd signum huius, q̄ ros, & pruina caosentur ex hoc, quòd vapor non longe eleuat a terra, est hoc, quòd in montibus non fit pruina: cum tamen ibi magis videatur fieri propter loci frigiditatem. Huius ergo sunt duæ causę: una quidem, quia uapor ex quo generatur ros, & pruina, eleuatur ex locis infimis, & humefactis, ex quibus multi vapores generantur, & eleuantur, unde caliditas, quæ eos eleuauit, non potuit eleuare eos ad multam altitudinem, quasi portans onus, quod excedit suam virtutem, sed prope loca infima dimittit calor uapores, & cedit ros, & pruina; vnde in montibus altis pruina esse non potest. Secunda autem causa est, quia aer superior excedens montes, sicut supra dictum est, fluit quasi tractus ex motu cæli: & ideo suo fluxu dissoluit adunationem huiusmodi uaporum, quę est causa roris, & pruinæ: plus autem de motu requiritur ad multam materiam vaporotum disgregandam, quàm disgregandam paruam: materia au-

locis: pruina autem, sicut dictū est, contrarie: palam enim quòd vapor calidior aqua: habet enim eleuantem adhuc ignem: quare amplioris frigiditatis ipsa coagulare.

k Fiunt autem ambo serenitate, & tranquillitate: neque enim leuabuntur non exigente serenitate, neque constare poterunt vtique uento flante.

B l Signum autem, quia fiunt hæc prope, & quòd non longe suspenditur uapor, in montibus quidem etenim non fit pruina. Causa autem vna quidem hæc, quia sursum ducitur ex submissis, & humectis locis: quare, uelut onus portans, maius, sursum ducens caliditas, quàm secundum ipsam, non potest eleuare ipsum ad multum locum altitudinis, sed prope dimittit iterum. Alia autem, quia fluit maxime aer existens in altis; qui dissoluit consistentiam talem.

C m Fit autem ros ubique australibus, non borealibus, præterquàm in Ponto: ibi autem contrarie, borealibus quidem enim fit, non australibus.

n Causa autem similiter, sicut quia temperie quidem fit, hyeme autem non fit; Auster quidem temperiem facit, Boreas autem hyemem; frigus enim; quare ex hyeme exhalationis extinguit caliditatem.

D o In Ponto autem Auster quidem non sic facit temperiem, vt fiat vapor, Boreas autem propter frigiditatem antiparistasim faciens, calidum congregat, quare plus uaporat magis. Sæpe autem hoc & in exterioribus locis est uidere factum, uaporāt enim putei borealibus magis, quàm australibus; sed borealia quidem extinguunt antequàm constet aliqua multitudo, in australibus autem sinitur congregari exhalatio.

E tem pluuiæ, & niuis, est multa: materia autem roris, & pruinæ est pauca simpliciter: licet sit multa in comparatione ad calorem paruum eleuantem ipsam: vnde in montibus altissimis propter maiorem fluxum aeris, neque pluuia, neque ros, neque pruina cadit: in montibus autem non ita altis cadit pluuia & nix, propter minorem fluxum: non autem ros, & pruina. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit specialiter de rore quali dispositione fiat: & circa hoc tria facit. primo proponit veritatem: dicens quòd ros fit in omnibus locis flantibus australibus ventis: non tamen ita validis, quòd impediant congregationem vaporum: non autem sic flantibus borealibus ventis, nisi in regione Ponti, quæ est frigidissima: ibi enim contrarie accidit: nam tempore boreali fit ros: nō autem tempore australi. Secundo ibi.

n ¶ Assignat causam eius quod communiter accidit, & dicit q̄ causa huius est similis ei, quod dictū est, quia scilicet ros fit in tempore temperato, sed nō fit in hyeme, idest in tempore valde frigido. & rationem similitudinis ostendit, quia Auster facit temperiem, sed Boreas facit hyemē: & frigus. est enim tūc frig⁹: & ideo ex hyeme idest ex frigiditate extinguit caliditatem exhalationis: vt scilicet non possint vapores eleuari ad generationem roris. Tertio ibi.

o ¶ Assignat causam eius quod accidit in Ponto: & est quòd ibi, propter magnam frigiditatem, auster non sufficit ad facere tantam temperiem, quæ sufficit ad eleuationem vaporis, & iō tempore australi ibi non fit ros. Sed boreas propter suā frigiditatem congregat calidum, quod est in locis humectis, antiparistasim faciens. i. cum quadam contrarietate circūstans calidum: cum enim frigidum circunstat calidum si nō omnino possit extinguere ipsum, congregat illū, & sic ex cōgregatione calidi, vigoratur effectus eius: & ideo magis resoluitur vapor: & hoc nō tm̄ in Pōto accidit: sed in alijs locis videt̄ fieri frequēter, q̄a putei magis vaporāt flatibus vētis borealibus, q̄ australibus: p̄p calorē congregatum ex frigore interius: sed tamen in alijs locis, frigiditas boreæ extinguit caliditatem vaporum, antequam aliqua multitudo possit adunari ad generationem roris: sed quando sunt

calidiorem vaporem esse, propterea quòd ignem, a quo educitur, adhuc retineat, ita ut maiori frigore congeletur.

Sereno autem & tranquillo cęlo ambo oriuntur. Serenum enim nisi sit, nihil euehetur, nec ventus si flauerit, poterit concrescere.

At uero hæc fieri, quòd non procul uapor efferatur, hinc perspici licet, quòd in montibus pruina non fiat. Ac causa quidem hæc una est, quòd ex locis cauis & humidis euehitur. Itaque calor, qui euehit, tanquam maius onus ferens, quam uires eius ferre possint, in locum longe editum attollere non potest, sed in proximo rursus dimittit. Altera est, quòd aer in locis excelsis diffluit, qui eiusmodi concretionem dissoluit.

Fit autem ros vbiq; Austrinis flatibus, non Aquilonijs, præterquam in Ponto. vbi contra, Aquilonijs gignitur, Austrinis non item.

Causa autem similis est, atque eit, cur cęli temperie gignatur, bruma minime. Auster enim temperiem facit, Aquilo autem, quandoquidem frigidus est, brumam. Ideo frigoris ui aspirationis calorem extinguit.

At in Ponto non eam Auster affert temperiem, ut uapor gignatur: Aquilo uero frigore undequaque circunstans calorem colligit. Ita ut amplior factus, magis uaporet. Quod in locis extra Pontum licet uidere: Putei enim Aquilonijs magis quam Austrinis flatib⁹ uaporant. Sed Aquilonij ante restinguunt, quàm multitudo aliqua concrescat. Austrinis autem aspiratio colligi permittitur.

venti australes non impeditur congregatio vaporum: vt generetur ros. Sed in Ponto etiam aliquando propter boream extinguitur calor vaporum: & impeditur eorum eleuatio: sed aliquando propter multitudinem frigoris, multum de calido includitur intra terram: & fit multa exhalatio vaporum; ita quod ad modicum tempus resistat frigiditati aeris, donec congregetur tantum, quod sufficiat ad generationem roris.

p ¶ Postquam Philosophus determinauit de generatione pluuiæ, roris, & pruinæ, hic incipit determinare de generatione grandinis, & circa hoc tria facit: primo ostendit locum generationis grandinis: secundo enumerat quædam accidentia circa grandinem, quæ faciunt difficultatem circa generationem ipsius, ibi, [Oportet autem accipere.] Tertio assignat causam generationis eius, ibi, [Jo his quidem igitur.] Dicit ergo primo, quòd licet vapor congeletur in hoc aere vicino terræ: tamen aqua nó coagulatur hic ad generationem grandinis, sicut coagulantur in loco nubium: ex illo enim loco ueniunt tria corpora inspissata propter infrigidationem: scilicet aqua pluuiæ & nix, & grando, sed duobus horũ corporũ quæ iam proportionalia fiunt in loco inferiori vicino terræ, quæ ex eisdem causis generãtur: sed differunt a pluuia, & niue secundum magis, & minus, prout scilicet citius, uel tardius fit generatio, & secundum multitudinem, & paucitatem: Nix enim, & pruina, proportionaliter sũt idem, & similiter pluuia, & ros: sed differunt secundum multum, & paucum: quia pluuia fit ex multo vapore infrigidato: huius autem multitudinis causa est, & locus magnus, & spatiosus, & multum tempus, in quo uapor adunatur, & colligitur, & multus etiam locus ex quo colligitur. Quia enim in alto generãtur pluuiæ, ex multis partibus illuc concurrunt uapores, ros autem habet paucum de uapore: quia tempus in quo colligitur est paruum, consistentia enim illius uaporis est ephi-

F meros, idest unius diei: & locus, in quo congregatur, paruus est: quia congregatur in propinquo terræ, & hoc manifestum fit per hoc, quod generatio roris est uelox: & multitudo eius est parua. Et sicut se habet de rore, & pluuia, ita se habet de niue & pruina: quando enim tota nubes congelatur fit nix: quando uero aliquis paruus uapor congelatur circa terram, tunc fit pruina: & ideo utrũque eorum est signũ temporis, aut regionis frigidæ: quia cum in vapore, & nube adhuc sit aliquid de caliditate, non cõgelaretur, nisi esset magnum frigus superuincens caliditatem ipsã: quia in nube moltum residuum est de calore, qui facit euaporare humidum aqueum a terra, in vapore autẽ adhuc magis Sic ergo, sicut pluuia & nix fiunt superius, ita ros & pruina inferius: sed tamẽ licet grando fiat superius, non conuenit ei proportionale inferius: & huius causa erit manifesta, cũ exposita fuerit cã generationis grandinis.

LECTIO XV.

P Roponit quædã accidentia quæ accidunt circa grandinem, & faciunt difficultatem circa generationem ipsius: & proponit duas difficultates circa generationem ipsius: secundam ponit, ibi, [Inconuenients autem.] Dicit ergo primo, quòd oportet accipere ea quæ accidunt circa generationem grandinis, quæ putantur esse rationabilia: & non sunt falsa, & primo proponit, quòd grando est sicut christallus quidam, idest, aqua uehementer cõgelata: & proponit iterum, quod aqua maxime cõgelatur in hyeme, ex quibus uidetur sequi, quod grando maxime fiat in hyeme: sed contrarium uidetur accidere, quia grandines maxime fiunt in uere, & in autumno & primo in tempore fructuum, idest in æstate, & circa principium autumni: minus autem in hyeme, & tunc quando fuerit minus, & frigus hyemis; & uniuersaliter grandines, fiunt in locis magis temperatis, niues autem in frigidioribus locis, & temporibus.

p Ipsa autem aqua non coagulatur hic: quemadmodum in circa nubes loco. Inde enim tria ueniunt corpora constantia propter infrigidationem: aqua, nix, & grando, horum autem duo quidem proportionabiliter, & propter easdem causas fiũt his, quæ inferius, differentia secundũ magis, & minus, & multitudine, & paucitate. Nix enim & pruina idem & pluuia & ros, sed hoc quidem multum, hoc autẽ paucum. Pluuia quidem nãx multo uapore fit infrigidato, huius aũt causa, & locus multus, & tẽpus existens, in quo colligitur, & ex quo: paucũ autem ros, ephimeros enim consistentia, & locus paruus, manifestat autem generatio existẽs uelox: & parua multitudo. Similiter autẽ & pruina, & nix: cum enim congeletur nubes, nix est: cum autem uapor, pruina: propter quod aut temporis, aut regionis signum est frigidæ. Non enim utique coagularetur adhuc multa in existẽte caliditate, si non superuinceret frigus: in nube enim adhuc inest multum calidum residuũ ignis, qui euaporare fecit ex terra humidum. Grando autẽ quidem fit ibi: in propinquo autem terræ uaporante hoc deficit: quemadmodum enim diximus: ut quidem ibi nix, hic fit pruina: ut autem ibi pluuia, hic ros: ut autem ibi grando, hic non correspondet simile: causa autem cum dixerimus de grandine erit manifesta.

Ipsa autem aqua non concrescit, vt in nubium loco. Inde enim tria corpora frigore concreta proficiscuntur, aqua, nix, & grando. Quorum duo proportione his, quæ in loco inferiori fiunt, respondent, & iisdem de causis, quibus ea generantur, sed intensione ac remissione, multitudine uẽ & paucitate differunt. Nix enim &

G *pruina, idem sunt. Item pluuia & ros, sed aliud multum est, aliud paucum: pluuia enim ex multo refrigerato uapore generatur. Cuius rei causa est loci & temporis, in quo & ex quo colligitur, magnitudo. Quod autem paucum est, ros est. Vnius enim diei concretio est, & locus paruus. Quod etiam procreatione, quæ celeriter existit, & multitudine exigua indicatur. Similis pruinæ & niuis ratio est. Nam cum nubes conglaciata fue-*

H *rit, nix est: cum autem uapor, pruina. Ideo aut regionis, aut tempestatis frigidæ signum est. Nisi etiam frigus euicisset, non conglaciasset, cum multus etiam calor intus extaret. Si quidem in nube multus calor adhuc inest, qui ignis reliqua pars est, quo humor e terra secretus est. Grando autem illic quidem generatur, sed in vaporum loco terræ proximo deficit. Vt enim diximus: quemadmodum illis nix, ita, & hic pruina: & vt illic pluuia, ita hic ros oritur, ut uero illic grando, ita hic simile non redditur. Cuius causa perspicua erit, cum de grandine dixerimus.*

I

LECTIO XV.

O Portet autem accipere simul; & accidentia circa generationem ipsius: quæque non

K seducentia, & putata esse rationabilia. Et quidem enim grando cristallus: coagulatur autem in hyeme aqua, grandines autem fiunt uere & autumno maxime: deinde autem & tempore fructuum: hyeme autem rarius: & quando minus fuerit frigus: vniuersaliter autem fiunt, grãdines quidem in temperatioribus locis, niues autem in frigidioribus locis.

Tractatus tertij, libri primi, in quo determinatur de grandine.
Cap. II.

S Vmenda autem etiam ea sunt, quæ in eius ortu eueniunt, partim quæ non fallunt, partim quæ præter rationem videntur. Grando enim glacies est, aqua autem hyeme gelatur, fiuntque grandines vere & autumno maxime, deinde & fructuum prouentus tempore, hyeme uero rarius idque cum minor est vis frigoris. Omninoque in locis temperatioribus grandines, infrigidioribus niues generantur.

poribus. Vnde & grandines, in quibus apparet maior congelatio, magis deberent fieri locis, & temporibus frigidis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit secūdam difficultatem, & circa hoc tria facit: Primo, difficultatem ponit, & dicit, q inconueniens vr̃, q aqua cōgeletur superius, quia nō potest congelari antequam sit facta: neque postquam est facta remanere congelata, & eleuata: quia statim cadit. Vnde non vr̃, q possit dari tempus, in quo congeletur ad generationem grādinis. Secondo ibi.

c ¶ Ponit quandam apparentem solutionem huius difficultatis: posset enim aliquis dicere, q aqua diuisa in partes minimas, remanet in aere quasi ei commista: & non cadit statim, sed immoratur in aere, per hūc modum accidit, quādo cadunt psecades: de quibus supra dictum est. Et simile est etiam de auro respectu aquæ, quæ ita se habet ad terram, sicut aer ad aquam; frequenter enim aurum, vel terra supernatat aquæ propter paruitatem partium: sed si congregarentur illæ partes terræ, vel auri, caderent sub aqua. Vnde congregatis paruis partibus aquæ, quæ resident in aere, fiūt magnæ guttæ, & sic deorsum feruntur psecades. & ita posset aliquis dicere quòd aqua imbdens aeri, congelaretur ad generationem grandinis. Tertiò ibi.

d ¶ Excludit dictam solutionē dicens, q nō contingit fieri in grādine, sicut contingit in psecadibus: quia partes aquæ congelatæ, si essent partes, non possent uniri, ut facerēt aliquod magnū, sicut est grando, sicut continuantur partes aquæ humidæ existētis: quia duriora, ut sunt congelata, non ita adunantur, sicut humidiora. Vnde oporteret, quòd tanta aqua, quanta est magnitudo grādinis sursum maneret in aere non cadens: quod patet, quia non esset tanta post cōgelationem, si nō fuisset tāta ante congelationē ex multis. n. paruis nō possunt fieri multa magna continua: sed q tanta aqua sursum maneat non cadens, uidetur impossibile. Deinde cum dicit,

e ¶ Assignat causam generationis grādinis, & primo ponit opinionem, aliorum, secundo opinionem propriam: ibi [Sed quoniam videmus] Circa primum duo facit: Primo proponit opinionem aliorum, & dicit, q quibusdam vr̃, quod cum nubes fuerit ex magno calore impulsa in superiorem locum, qui est valde frigidus, ex eo quòd ibi desinunt radij refracti a terra, aqua ueniens ibi coagulatur propter frigiditatē loci: & ideo in æstate in regionibus calidis fiunt grādines, quia magnus calor multū impellit nubes in superiorē locum sursum longe a terra. Secundo ibi.

f ¶ Impugnat prędictā positionē tribus rōnibus, quarū prima est, q videmus in altis montib. non fieri grandines, qđ tamē oportebat, si per eleuationem vaporis in locum multū altum generarentur grādines, sicut et videmus in montibus altis fieri niues, quæ generātur in alto. Secundā rationem ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd sępe uisæ sunt nubes quæ feruntur prope terrā cū multo sono ita ut quidam audiētes cadentes terreantur, ac si aliquod maius futurum portendatur. aliquando et talibus nubibus uisis prope terrā sine sono, fit multa grando, incredibilis magnitudinis, & figuræ non rotundæ. Hoc autem. s. quòd grando non sit figurę rotundæ, & quòd sit magnæ quantitatis, accidit ex hoc, quòd congelatio grādinis ē facta prope terrā, & ideo paruo tpe fit motus ipsius, quia si multo tpe fieret, diminuta fuisset quantitas grandinis, & figura fuisset facta rotunda: motu dissoluente præcipue partes angulares, fortius diuidentes aerem & magis ei resistentes. Non ergo uerū est, quòd generatio grādinis fit multum longe a terra: Tertiā rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd necesse est, quòd magnitudo grādinis cōtingat ex fortitudine causæ coagulationis grandinis: quia grando est quoddam congelatum: sicut christallus, ut est cuilibet manifestum. Sed magnitudo

b Inconueniens autem & coagulati aquam in eo, qui sursum loco: neque enim congelatam esse possibile antequam aqua sit facta, neque aquam vllo tempore possibile manere eleuatam existentem.

c Ac vero neq; quemadmodū psecades, sursum quidem insidēt propter paruitatē, immorantes aūt in aere, sicut & in aqua terra: & aurum propter paruitatē partium sæpe supnatat sicut in aere aqua: conuenientibus autē multis paruis, magnæ deorsum feruntur psecades.

d Hoc enim non contingit fieri in grandine: non enim copulantur congelata quemadmodū humida. Palam igitur, quòd sursum tanta aqua maneret: non enim utique congelata esset tāta.

e His quidem igitur videtur passionis causa huius, & generationis, cum propulsa fuerit nubes in superiorem locum magis existentem frigidum: propterea q desinunt ibi refractiones radiorum a terra: & ueniens ibi aqua, coagulatur: propter quod æstate magis in calidis regionibus fieri grandines, quoniam amplius calidum sursum pellit a terra nubes.

f Accidit autem in valde altis minime fieri grandinem: quāuis oportebat: quemadmodum & niuem uidemus, & in altis maxime factam.

g Adhuc autem sæpe uisæ sunt nubes delatæ cum sono multo secus ipsam terram: ut terribile esset audientibus, & uidentibus, tanquam futuro aliquo maiori: aliquando autem & sine sono talibus uisis nubibus, grando fit multa, & magnitudo incredibilis, & figuris non rotunda, propterea quòd non multo tempore fit latio ipsius, tanquam prope terram facta coagulatione.

h At uero si necessarium ab ea quæ maxime causa coagulationis, maximas fieri grandines, christallus. n. grādo. & hoc omnibus manifestum, magnæ autē

A *Illud etiam absurdum est, aquam in supero loco congelari, cum nec congelari ante possit quàm oriatur, nec ullo tempore sublimis pendere.*

B *At neque ut gutta, quæ per superū locum ob paruitatem uehuntur, in aere uersata (quemadmodum enim in aqua, terra & aurum ob partium exiguitatem sæpe innatant, sic & in aere aqua) paruisque multis coheuntibus, magna deferuntur, ita in grādine fieri hoc potest.*

Namque gelu concreta sunt, non coalescunt, ut humida. Perspicuum itaque est, tantum aquæ in supero loco permansisse, non enim tanta fuisset congelata.

C *Quibusdam itaque huius affectionis, & procreationis causa hæc uideturesse, quòd cum nubes in superum locum, qui quod radiorum e terra reflexiones ibi desinant, paulo frigidior est, pellitur, ubi illuc peruenerit, aqua geletur. Ideo æstate magis & locis tepidis grandines fieri, quod calor longius à terra nubes repellat.*

D *At in locis admodum editis, grandines generari minime contingit, quod tamen oportebat, perinde ac niuem in excelsis locis gigni conspicimus.*

E *Nubes præterea tam vehementi sonitu prope terram ferri sæpius visum est, vt audientibus & videntibus terror incuteretur, quasi maius quippiam futurum esset. Interdum etiam absque sono eiusmodi conspectis nubibus multa grando, & magnitudine incredibili, & figura non rotunda existit. propterea quod multo tempore nō deferatur, quasi prope terram facta sit gelatio, non ut illi inquiunt.*

Atqui necesse est ab eo, quod gelationis causa maxime est, magnas grandines effici. Grando enim glacies est, Atque hoc cuiuis constat. Magna autem sunt quæ figura non

magnitudo grandinis maior est in grandinibus, quæ non sunt rotundæ: ex quo potest concludi, quòd grandines, quæ non sunt figuræ rotundæ, habeant fortem causam congelationis: sed hoc, quòd grando non sit figuræ rotundæ, est signum, quòd sit congelata prope terram, quia si venirent de longe circumquaque essent attritæ, propter motũ a longinquo, & sic essent figuræ rotundæ: & magnitudine minores. Vnde concludit, ꝙ coagulatio grãdinis non accidit propter hoc, quòd vapores compellantur in locum frigidum supremum, multum remotum a terra. Deinde cum dicit.

i ¶ Assignat causam generationis grandinis, in quo primo excludit vnam difficultatem superius motã, secundo excludit aliã, ibi. [Accidit autẽ hoc.] Dicit ergo primo, ꝙ per experimẽtum videmus, quòd calidum, & frigidum sua contrarietate circunstante seinuicem, & aggregant: & hoc manifestum est in terra. Nam in æstu interiora terræ sunt frigida, propter hoc, ꝙ caliditas aeris frigiditatem terræ circunstat, vnde coogregatur interius: econuerso autem tempore frigoris, interiora terræ sunt calida, propter hoc. ꝙ frigus concludit interius calorem, qui erat i terra. & inde est ꝙ aqua fontiũ in æstate est frigida, & in hyeme calida: Et hoc oportet putare fieri, etiam in superiori loco. Vnde in tempore calido, frigidum cõtrarietate calidi circunstantis inclusum, vehementius operatur: vnde aliquãdo valde cito ex nube facit aquam. & propter hoc, multo maiores guttæ fiunt in calidis diebus, q̃ in hyeme & aquæ pluuiæ fiunt lubricæ, idest violentiores. quæ quidem magnitudo, & violentia, accidit ex eo, ꝙ quasi tota simol descendit pluuia. quod accidit propter celeritatem congelationis. Et sic contrarium accidit ei, quod Anaxagoras dicebat: volebat. n. hoc accidere, quãdo vapor ex quo generatur pluuia, ascendit in aerem valde frigidum: sed nos econuerso dicimus, ꝙ hoc accidit, cum vapor descendit in aerem calidum. Sic igitur ex calido circunstante frigidum, & congregante ipsum, fiunt magnæ guttæ pluuiarum, & violentæ: sed cum frigidum magis congregatur, conclusum

sunt, quæ figuris non rotundę: hoc autem signum est, quòd sit congelata prope terram, latent enim de longe, propter fieri de longe, circum attritæ fiunt, figuræq; rotundæ, & magnitudinis minoris: quòd quidem igitur non expropellendi in superiorem locum frigidum coagulatio accidit, palam. G

i Sed quoniam videmus, quòd fit antiperistasis calido, & frigido inuicem, propter quod in æstibus frigida inferiora terræ, & calida in gelu, hoc oportet præsentire & in eo qui sursum fieri loco. Quare in calidioribus temporibus antiperistasim passum intra frigidum, & propter eam quæ in circuitu caliditatem, aliquando quidem cito aquam ex nube facit, propter quod & guttæ multo maiores in calidis fiũt diebus quàm in hyeme, lubricæ enim quidem dicuntur, cum subito simul totę, magis subito autem propter celeritatem coagulationis, hoc autem fit ipsum cõtrarium quemadmodũ, vt Anaxagoras dicit, hic quidem enim cum in frigidum aerem ascenderit, ait hoc pati, nos autem cum in calidum descenderit & maxime cum maxime, cum autem adhuc magis antiperistasim patiatur intus frigidum ab exteriori calido, aquam autem faciens, coagulauit, & fit grando. H I

k Accidit autem hoc, cum citius fuerit coagulatio, quàm aquæ latio deorsum. Si enim fertur quidem in tanto tempore, frigiditas autem vehemens existens in minori coagulauit, nihil prohibet eleuatam congelari, si in minori fiat tempore coagulatio, quàm quæ deorsum latio. Et quanto utique propinquius, & magis subito fiat coagulatio, aquæ lubricæ magis fiunt, & guttæ, & grandines maiores, propterea quòd breui ferantur loco, & non crebræ guttæ, quæ magnæ cadunt, propter eandem causam. K

coalescunt rotunda. Quo declaratur prope terram concrescere, nam quæ e longinquo feruntur, quòd per longum spatium ferantur, undique corrusa rotunda fiunt, & magnitudine minori. Perspicuum igitur est, pulsu in superum locum frigidum congelatione non fieri.

Quoniam autem calorem & frigus sese undique uicissim coercere & comprimere conspicimus (qua de causa subterranea loca tum calidis temporibus frigida sunt, tum gelidis calida) hoc ipsum fieri in supero loco censendum est. Temporibus itaque calidioribus frigus calore ambiente introrsum undique compulsum, interdum quidem aquam ex nube celeriter facit, interdum grandinem. Quocirca & guttę diebus tepidis, quàm hyeme multo maiores, & aquæ impetuosæ magis gignuntur. Magis autem impetuosæ fiunt, cum magis concernatæ: magis uero concernatæ ob densationis celeritatem. Atque hoc contra quàm Anaxagoras inquiat, euenit. Ille enim ita affici ait, cum in frigidum aerem ascenderit: nos autem, cum in calidum descenderit, & maxime, cum maxime. Cum autem frigus a calore exteriore circumstante introrsum magis compressum fuerit, mox ubi aquam genuit, conglaciat, efficiturque grando.

Hoc autem accidit, cum gelatio celerior fuerit, quàm aquæ in inferum locum delatio. Nam si tanto temporis spatio deorsum feratur, frigus autem uehemens breuiori conglaciet, nihil prohibet, tum cum suspensa est, gelari, si gelatio minori tempore efficiatur, quàm deorsum latio. Quo uero propior, & magis collecta gelatio fuerit, eo impetu maiore aquæ decidunt, & guttæ grandinesque maiores, propterea quòd per breue spatium ferantur, nec densæ ea, quæ magna sunt, ob eandem causam guttę cadunt. Rarius autem fit æstate, quàm uere & autumno: quanquam magis quam hyeme, aer enim æstate est siccior, qui uere adhuc est humidus: autumno uero iam humescit.

ab exteriori calido, non solum subito condensantur nubes in aquam, sed vlterius aqua congelatur ex uehementi virtute frigidi inclusi, & sic fit grando. Vnde patet solutio primæ difficultatis, quare scilicet aqua congelatur in grandinem, magis tempore æstatis, quam hyemis. Deinde cum dicit.

k ¶ Soluit secundam difficultatem, & circa hoc tria facit: primo soluit difficultatem, secundo assignat rationem de tẽpore generationis grandinis, ibi, [Minus autem æstate] tertio, ponit quoddam conferens ad celeritatem generationis grandinis, ibi, [Confert autem. Fuit autem secũda difficultas ex hoc, quòd non videbatur posse dari tempus, in quo superius aqua congelaretur in grandinem, quia statim dum aqua generatur, cadit: & antequã generetur, congelari nõ potest. Ad soluẽdam igitur hanc difficultatem dicit, quòd generatio grandinis accidit, quando est velocior aquæ cõgelatio, propter virtutẽ frigoris aggregãtis, quam motus aquæ pluuiæ deorsum. Et ꝙ hoc sit possibile, ostendit: cum enim omnis motus localis sit in tempore, manifestum est, quòd in aliquo determinato tempore aqua pluuiæ fertur deorsum. Contingit autem, quòd in minori tempore frigiditas, propter suam uehementiam, congregat aquam, quam sit tẽpus descensus eius. vnde nihil prohibet si congelatio fiat in minori tẽpore, quam motus deorsũ aquæ si frigidũ existat fortius, & vehemens. & hinc est, ꝙ quanto propinquius nobis fit generatio aquæ, uel grandinis, tanto magis subito congelentur, calido existẽte fortiori prope terrã, & vehemẽtius expellente, & concludente frigidum. & ideo oportet, ꝙ & aquæ pluuiæ fiant violentiores: & tam guttæ pluuiarũ, quàm grandinum fint maiores: propter hoc, ꝙ per minus spatium feruntur: & minus ex eis dissoluitur: illæ autem guttæ, quæ cadunt magnæ, nõ sunt crebræ, propter eandem causam: quia enim subito, & simul congelantur in magnas, non in multas partes diuiduntur, & subito etiam cadunt, sicque materia pluuiæ, & grandinis, non iam spissum cadit. Deinde cum dicit.

Assignat

l ¶ Assignat rationem de tempore generationis grandinis, & dicit, quòd minus cadunt grandines æstate, quam in vere, & in autumno: sed magis quàm in hyeme, ideo autem minus in æstate, quia æstas est siccior, in vere autem est adhuc humidum, propter hyemem præcedentem: & in autumno iam incipit humectari, & sic in æstate non est tanta materia vaporum humidorum ad generationem grandinis, sicut in vere, & in autumno, licet sit maior calor: in hyeme autem licet abundet materia, deficit tamen calor, qui sit potens cōcludere frigidum ad generationem grandinis. Fiunt etiam grandines tēpore maturationis fructuum, idest in fine æstatis, propter eandem causam, quia tunc calor adhuc viget, & etiam aerem incipit humectari. Deinde cum dicit,

m ¶ Quia difficultatem superius motam soluerat, propter velocitatem generationis grandinis contingentem ex vehementia frigoris, ponit hic aliud ad celeritatem eandem conferens, & dicit, quòd confert ad celeritatē coagulationis, quod aqua fuit præcalefacta, adiuuante materia vaporosa caliditatem tēporis, & ideo citius infrigidatur, quia frigus vehementius agit in ipsam, & potest intrinsecus penetrare aquā rarefactam per calorem, & ideo multi, cum volunt infrigidare calidā aquam ponunt eam ad solem primo. Et illi etiam qui piscantur in regione Ponti, cum fecerint habitacula tempore glaciei ad venādum pisces, quos venantur scindētes glaciem fluuiorum, vel maris, circumfundunt aquam calidam calamis, quibus venātur, vt citius coaguletur, & sic vtuntur glacie, quasi plumbo, vt calami firmiter quiescāt. Sed & in regionibus, & in temporibus calidis, aqua calida fit cito frigida, eo quòd cito inspissatur propter prædictam causam, & ideo in Arabia, & Aetiopia fiunt pluuiæ æstate, & non hyeme, quia scilicet vapores cito infrigidantur ex contrarietate calidi circunstantis, cum regio illa sit valde calida. Vltimo autem epilogat quæ dicta sunt & est planum in litera.

A

l Minus autem æstate fit, quàm vere, & autumno, magis autem quam hyeme, quia siccior aer æstate, in vere autē adhuc humidus in autumno aūt iam humectatur. Fiunt autem: quemadmodum iam dictum est, & in maturatione fructuum grandines, B propter eandem causam.

m Confert autem adhuc ad celeritatem coagulationis: & præcallefactam esse aquam, citius.n. infrigidatur, propter quod multi cum calidā infrigidare cito uoluerint, ad solem ponūt primo. Et qui circa Pontū, cum in glacie habitacula fecerint, ad piscium venationem, uenantur.n. decidentes glaciem, aquam calidam, calamis circumfundunt, propterea, quòd citius coagula- C tur, ututur.n. glacie, quasi plumbo, ut quiescant calami. Calida aūt fit cito constans aqua: in regionibus, & in temporibus calidis. Fiunt aūt & circa Arabiam, & Aethiopiam, æstate aquæ nō in hyeme, & hæ vehementes, & eadem die sæpe, propter eandem causam: cito enim infrigidantur antiparistasi: quæ fit propter calidam esse regionem valde. De pluuia quidem igitur, & rore, & niue, & pruina, & grandine propter quam causam fiunt, D & quæ natura ipsorum est, dicta sint tanta.

LECTIO XVI.

DE ventis autem, & omnibus spiritus, adhuc autē de fluuijs, & mari dicamus, primo & de his dubitantes ad nos ipsos, sicut enim & de alijs, sic & de his, nihil accipiemus dictum tale, quod non & quilibet dicat vtique.

E

b Sunt aūt quidam, qui aiunt uocatum aerem motum quidē, & fluentem, uentum esse, consistētem aūt eundem hunc iterū nubem, & aquā, tanquàm eadē natura existēte aquæ & spiritus, & uento existēte motu aeris. Propter quod & eorum, qui sapienter uolūt dicere, quidam unum

Quin etiam interdum fructuum prouentus tempore, grandines (vt dictum est) fiunt.

Ad gelationis autem celeritatem aqua ante excalfacta aliquid confert: Celerius enim refrigeratur. ideo multi, cum refrigerare celeriter voluerint, Soli primum eam exponunt. Ponti etiam accolæ, cum in glacie domos extruunt, ad piscium venationem (venantur enim glacie perfracta) aqua calida arundines perfundunt, propterea quod celerius geletur. Nam glacie pro plumbo vtuntur, vt immotæ arundines consistant. Quæ autem calidis temporibus, & locis concrescit aqua, cito incalescit. Aestate etiam, non hyeme, tunc in Arabia, tū in Aetiopia pluuiæ oriuntur, & illæ quidem vehementiores, & eadem die sæpius, ob eandem causam. Citò enim refrigeratur propter antiperistasin, quæ ob loci vehementem calorem exstitit. De pluuia igitur & rore, & niue, & pruina, & grandine, quam ob causam fiant, & quæ natura eorum sit; hæc sint dicta.

Tractatus quarti, libri primi: in quo determinatur de generatione Fontium, & Fluuiorum.
Cap. I.

DE ventis autem, & omnibus flatibus, atque etiam de fluminibus & mari dicamus, de his quoque primum aduersus nos ipsos dubitantes. Vt enim & de alio quouis, ita etiam de his nihil traditum accepimus, quod non vel quiuis diceret.

Sunt autem quidam, qui aiunt id, quod nuncupatur aer, cum mouetur, & fluuit, ventum esse: id ipsum vero cum rursus cogitur, nubem & aquam; perinde ac aqua & flatus eadem natura sit, aerisque motionem ventum esse. Quapropter nonnulli scite dicere volentes, ventos omnes ventum vnum esse inquiunt, quod accidit vt vniuersus aer qui mouetur, vnus &

LECTIO XVI.

POstquam Philosophus determinauit de his, quæ generātur ex alto ab exhalatione humida, hic determinat de his quę generantur in terra ex eadem materia, scilicet de fontibus, & fluminibus: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de causa generationis fluuiorum: in secūda de duratione eorum, ibi. [Non super eadē loca. Circa primū tria facit; primo dicit de quo est intentio, & dicit quod est de ventis, & omnibus, quæ ex ventis causantur, & de fluuijs & de mari, de quibus hoc ordine dicetur, quod primo proponemus dubitationes ad nos ipsos, & postea declarabimus veritatē ad nosipsos, & non ad alios, quia de talibus nihil accipiemus dictum ab alijs, quod non quilibet possit dicere, tam facilia sunt dicta eorum, & ideo nō multum curabimus ea. Secundo ibi.

b ¶ Ponit opiniones quorundam de ventis, & dicit, quòd quidam dixerunt, quod corpus, quod dicitur aer, dum fluit, & mouetur est vētus: dum autem constat, & inspissatur, est nubes; & aqua, ac si eadē natura sit aquæ, aeris, & vēti, & nihil aliud sit ventus, quàm aer, & aqua. Et quia aer totus est vnus, ideo quidam volētes multum sapienter loqui, dixerunt, quòd non est nisi vnus ventus, & quòd videātur vēti differre, hoc non est nisi ex differentia locorum in quibus mouentur, quod est simile, ac si dicerent, quod omnes fluuij sunt vnus fluuius, & quòd omnis aqua est vna, quod manifeste falsum est. Vnde multitudo hominum qui vulgariter, & sine inquisitione Phylosophiæ loquūtur de vētis, melius loquūtur quàm illi, qui sic inquirēdo errauerunt, quia si hoc esset verū quod omnes fluuij fluerent ex vno principio, & hoc etiā posset aliquo modo esse verum, quòd omnes venti essent ex vnō principio. Sed de ventis etiam sicut de fluuijs manifestum est, quòd id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de

hoc

hoc considerare in proprio tractatu, quid est ventus, & quomodo generatur & quid mouet ipsum, & vnde est principium ventorũ, & vtrum oporteat accipere ventũ fluentem sicut ex aliquo vase, qui tam diu flat donec illod euacuetur, ac si esset emissum ab aliquo ventre, vt fabulatur Homerus: aut non est ex vno principio, sed ex multis, vt pictores pingunt, diuersos ventus emittentes ex se principium flatuũ. Tertio ibi.

c ¶ Inducit similes opiniones de generatione fluuiorum, propter hoc enim induxerat quod dictũ est de ventis. Et circa hoc tria facit, primo ponit quorundã falsam opinionem: secũdo reprobat eam, ibi. [Quamuis manifestum] tertio excludit quandam rationem ipsorum, ibi. [Non solum, sed & talia.] Dicit ergo primo, quòd similiter videtur quibusdã se habere de generatione fluuiorum, sicut dictum est de generatione ventorum: dicunt enim, ꝙ cum aqua eleuatur a terra per vaporationem, & iterum fluit deorsum, cõgregatur sub terra: & sic fluit ad generationem fontium, & fluuiorum, sicut si intelligatur exire ex aliquo magno ventre, id est ex aliqua magna voragine, vbi fit congregata multa aqua, siue ita sit, ꝙ omnes fluuij fluãt ex vno principio tali, siue ex diuersis talibus principijs diuersi fluuij fiant. Et secũdum hoc, aqua non generatur sub terra de nouo ad fluxum fontium, & fluuiorum, sed illa, quæ prius fuit collecta in prædicta receptacula est principiũ multitudinis aquarũ & fluuij. & huius signum dicebant esse, quòd in hyeme est maior fluxus fluuiorum quàm in æstate. Et hinc assignant causam, quare quidã fluuiorum sunt ppetui, & quidam non perpetui. quando enim propter magnitudinem voraginis tanta

aiunt ventum esse omnes ventos: quia accidit & aerem motũ vnum & eundem esse omnium, videri autem differre nihil differentem, propter loca, vndecumque extiterit fluens. similiter dicens, quemadmodum vtique si quis putet omnes fluuios vnum fluuium esse, propter quod melius multi dicunt sine inquisitione, quàm cum inquisitione sic dicẽtes. Si quidem enim ex vno principio omnes fluuij & ibi spiritus, eodem modo, forsitan dicerent vtique aliquid dicẽ: es sic, si autem similiter hic, & ibi, palam ꝙ hoc leue dictũ erit vtique mendacium, quoniam hoc quidem opportunam habet considerationem, quid est ventus, & qũo sit, & quid mouens, & vnde principium eorum, & primo vtrũ quemadmodũ ex vase oportet accipere fluentem ventum, & vsque adhuc fluere, donec vtique euacuetur vas, velut ex vtribus emissum, aut quemadmodum pictores pingunt, ex seipsis principium emittentes.

c Similiter autem de generatione fluuiorum videtur quibusdam habere, eleuata enim a sole aqua: & iterum plura, congregata sub terra, fluere, ex ventre magno, aut omnes ex vno, aut alium ex alio, & non fieri aquam vllam, sed collectam ex hyeme in talia susceptacula terræ: hanc fieri multitudinem fluuiorum, propter quod & maiores semp hyeme currere, quàm æstate: & hos quidẽ perpetuos, hos autem non perpetuos. Quorumcumque quidem enim propter magnitudinem ventris multa collecta aqua est, vt sufficiat, & non prius consumatur anteq̃ superueniat imber in hyeme iterum, hos quidem perpetuos esse in finem: Quibuscumque autem minora susceptacula, hi propter paucitatem aquæ exsicantur, antequam superueniat quæ de cœlo, euacuato vase.

d Quamuis manifestum si quis velit faciens susceptaculũ præ oculis quotidianæ aquæ fluentis continuæ intelligere multitudinem, excedit vtique magnitudine, terræ molem, vel non multum deficiet suscepta oĩs fluens aqua per annum, sed palam, ꝙ accidunt quidem & multa alia in multis locis terræ.

e Non solum, sed & inconueniens, si quis non putet propter eandem causam aquam ex aere

F *idem uideatur. Cumque nihil differat, cum tamen differre ob loca, unde perpetuo effluit, uideri. Qui perinde dicunt, ac si quis omnes fluuios, unum esse fluuium existimet. Quocirca multitudo absque perscrutatione rectius his dicit, qui adhibita perscrutatione sic loquuntur. Nam si ex vno principio omnes fluerent, itemque flatus eodem modo, fortasse qui sic aiunt, aliquid dicerent. At si non aliter hic atque illic res habet, constat hoc illorum figmentum falsum esse. Consentanea enim* G *perscrutatio de hoc est, quid uentus sit, & quomodo generetur, quidque sit, quod eos moueat, & unde eorum principium ducatur. Et utrum uentus quasi ex uase fluere sumendus sit, & consque ex illo fluere, quoad uacuum reddatur, tanquam ex utribus emittatur, an quemadmodum etiam pictores pingunt, ex se initium emittant.*

H

Fluuiorum quoque ortus non dissimilis esse quibusdam uidetur. Aquam enim quæ a sole sublata est, rursus cum pluit, sub terra collectam, tanquam ex magno uentre fluere, aut omnes ex uno aut aliũ ex alio, nullamq; aquam generari, sed ex ea, quæ hyeme in hæc principia collecta est, fluuiorum multitudinem effici. Ideo maiores semper hyeme quàm æstate fluere, & alios quidem perennes esse, alios non perennes. Quorum enim ob aluei ma- I *gnitudinem aqua collecta multa est, ut sufficiat, nec antea consumatur, quàm hyeme imber redeat, eos perennes semper esse. Quorum uero minora sunt receptacula, eos ob aquæ paucitatem exiccari prius uase exinanito quàm ea, quæ e cœlo defluit, superueniat.*

K *At constat, si quis ei aquæ, quæ quotidie fluit, facto ante oculos susceptaculo, multitudinem eius considerare uoluerit, fore, ut quod aquam anno fluentem recipit, terræ molem magnitudine exuperet, aut certe parum uincatur. Atqui perspicuum est multa etiam eiusmodi, multis in terræ locis accidere.*

Sed illud absurdum est, si quis non putet ob eandem causam aquam ex aere etiam intra terrã oriri, ob quam

aqua congregata in hyeme sub terra, ut sufficiat ad perpetuitatem fluuij, ita quod non deficiat aqua fluens, priusquam iterum superueniat in noua hyeme: tunc fluuius fit perpetuus vsque in finem: si autem receptaculum fit paruum, tunc propter paucitatem aquę deficit origo fluuij: quasi euacuato vase, antequa iterum fluat aqua de cęlo: & ideo fluuius non perenniter fluit. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat prædictam positionem, quadrupliciter: primo quidem dicens, quòd si aliquis velit præ oculis considerare multitudinem aquæ, quæ continue fluit per fluuios per totum vniuersum, excederet totã quantitatem terræ, uel parum ab ea deficeret, si oporteret esse aliquod receptaculum sub terra, vel unum, uel plura vnde flumina fluerent, & sic oporteret totam terram interius esse cõcauam ad capiendam tãtam multitudinem aquæ, & hoc ipsum non sufficeret, hoc autem patet esse falsum: cum enim terra naturaliter sit in medio, & naturaliter partes tendant ad ad medium, non potest dici, quòd terra sit tantum concaua interius ad suscipiendam aquam, licet nõ sit inconueniens, ꝙ in multis locis terræ, sint aliqua receptacula aquarum. Secundo ibi.

e ¶ Ponit secundam rationem, & dicit ꝙ inconueniens est si quis non putet, quòd ex aere euaporato intra terram fiat aqua propter eandem causam, propter quam fit etiam supra terrã in aere. Vnde si supra terram in aere, aer euaporatus propter frigiditatem cõdensatur in aquam, oportet putare, quòd etiã a frigiditate terræ hoc idem fiat. Et sic non solum aqua separatim existens in terra, quasi in aliquo receptaculo, fluit per fluuios, sed continue intra terram generatur per infrigidationem uaporum: &

hæc

hæc effluet per fluuios. Sed quia posset aliquis dicere: quòd ex vaporibus infra terram generatur quædam aqua, sed tota simul colligitur in aliquibus receptaculis, ex quibus fluuij fluunt, quod esset simile, & quasi idem positioni prædictæ, ideo tertio hoc excludit per quoddam signum. ibi.

f ¶ Et dicit, quòd adhuc non est intelligendū tale esse principium fluuiorum, quod aqua quidem non generetur infra terram, sed existat ibi quotidie, dum flumina fluunt, ac si essent quædam stagna aquarum sub terra, vt quidam dicunt, sed oportet intelligere sic fieri intra terram, sicut fit supra terram: supra terram.n. dum primo condensatur vapor, fiunt paruæ guttę, quę adunantur cum aliis, & sic facile aqua fluens descendit cum quadam multitudine ita etiam fit intra terrā: primo enim paruę guttę generantur, & sic principia fluuiorum sunt quędā scaturigines in imo terrę. Et hoc manifestatur per opus, qui.n. uolūt ducere aquas, puta facientes puteos, uel aliquod tale, colligunt aquas in locis infimis, & defossis, ac si fieret quędam resudatio terrę per aquam a locis excelsis ad infima. Et ex hoc apparet, q aqua guttatim profluit a terra ad generationem fluuiorum, & fontiū, non autem ita q in terra sint loca, quę sint quasi stagna aquarum actu excuntium. Quarto ibi.

g ¶ Ponit aliud signum ad idem sumptum ex naturali fluxu aquarum, nam præce-

fieri, propter quam quidem super terram, & in terra. Quare si quidem & ibi propter frigiditatem constat vaporans aer in aquam, & ab ea, quæ in terra frigiditate idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregatam aquam in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue. B

f Adhuc autem non ea quæ fit, sed existente aqua quotidie, nō tale esse principium fluuiorum, velut sub terra stagna quædam segregata, sicut quidam dicunt, sed similiter, sicut in eo, qui super terram, loco, paruæ consistentes guttæ, & iterum ipsæ cū alijs multis, tandem cum multitudine descendit plura aqua, sic & in terra ex paruis colligi pri- C mo, & esse velut scaturigines in imum terræ principia fluuiorū. Manifestat autem ipsum opus: qui enim aquæductus faciunt, humilibus, & desossis colligunt, ac si utique sudante terra ab excelsis.

g Propter quod & reumata fluuiorum ex montibus uidentur fluentia, & plurimi, & maximi fluuij fluunt ex maximis montibus. Similiter autem & fontes plurimi montibus & locis altis uicinantur, in campestri- D bus autē, sine fluuijs pauci sunt omnino. Montana autem & alta loca uelut spongia spissa suspēsa, secūdum modica quidem, in multis autē locis producunt, & colligunt aquā: suscipiunt.n. aduenientis aquæ magnam multitudinem. Quid.n. differt concauam, & supinam, aut conuexam periferiam esse, & gibbosam? Vtroque enim modo æqualē molem cōprehendet corporis, & ascendentem vaporem infrigidant & concernunt iterum in aquam: propter quod quemadmodū diximus, ma- E ximi fluuiorum ex maximis videntur fluentes montibus. Palam aūt est hoc, considerantibus terræ periodas, has.n. ex inquirere a singulis sic descripserunt, quæcunq; non accidit ipsosmet vidisse dicentes. In Asia quidem igitur plurimi ex Paropaniso vocato monte, videntur fluentes & maximi fluuij. Hic autem mons dicitur esse maximus omnium, qui ad Orientem hyemalem. Ascendenti enim in hunc apparet, q extra mare, cuius terminus non palam, his, qui hic. Ex hoc quidem fluunt alij fluuij, & Bactrus, & Choaspes, & Araxes. Adhuc autem dicitur Tanais pars existens in Meotidem paludem: fluit autem & Indus ex ipso, oīum fluuiorum reumata plurimum. Ex Caucaso autem alij fluunt multi,

A cedens signum fuit sumptum ex opere, & dicit, quòd propter eandem causam [reumata,] idest, fluuiorum fluxus videntur esse ex motibus, & maximi fluuij fluunt ex maximis montibus, & fontes, vt plurimum sunt vicini montibus, & locis altis. Sed campestribus sunt pauci fontes separati a fluuijs, & hoc ideo est, quia loca montana, & alta sunt sicut quędam spongia spissa propter soliditatem lapidum ad eijciendam aquam, & sunt suspensa ad hoc, q aqua possit fluere, & sic producūt aquam in multis locis. Et colligunt etiā aquam desuper compluta, sed hoc secūdū modicas partes, non tamen ita, quòd infra montes sint voragines, in quibus congregatur aqua: & ideo dicunt, q colligunt aquam, quia suscipiunt magnā multitudinem aquæ desuper aduenientis per pluuiam. Et ad hoc cooperatur figura montium: nam figura rotunda est capacissima figurarum. Nihil autem differt ad recipiendū multitudinem aquæ, an circumferētia sit disposita supremè secundum cōcauitatem, an secūdum conuexam globositatem: quia vtroque modo ęqualem quātitatem capiet. Vnde licet montes non sint positiō secundum concauitatem, sed secūdum globositatem potius, tamen multitudinem aquarum suscipere possunt, & nō solum colligunt multitudinem aquarum, vt aliunde receptam propter figuram, sed etiam producūt eam vt interius generatā propter frigiditatem . quia

supra terram oriatur. Quare, si illic aer, qui vaporis naturam obtinet, in aquam frigoris vi concrescit, ab eo etiam frigore, quod intra terram est, idem fieri putandum est, nec aquam tantum ea secerni & fluere, sed continenter quoque oriri.

B

Præterea, si aqua in dies non gignatur, sed iam sit, non tale esse fluuiorum principium, quales lacus quidam subterranei secreti sunt, quēadmodum aliqui inquiunt, sed vt supra terram exiguæ guttæ cōcrescunt, & illæ rursus cum alijs coeunt, demū ingens aquæ pluuiæ copia decidit, sic in terra ex paruis primum colligi, ac fluuiorum esse principia. terra in C *vnum veluti stillante. Res autem ipsa hoc indicat. Qui enim aquæductus faciunt, cuniculis & suffusionibus congregant, tanquam ab excelsis terra sudorem mittente.*

Quapropter fluminum fluxus e montibus labi cernuntur, plurimaque & maxima flumina e maximis montibus fluunt, Fontes similiter plurimi montibus & locis altis propinqui sunt D *in planis autem pauci admodum, & illi quidem sine fluuijs existunt. Nam montosa & edita loca, quasi spongia suspensa, paulatim quidem, sed multis in locis stillant, colliguntque aquam. Aquæ enim descendentis ingentem copiam excipiunt. (Quid enim refert cauus ne sit & supinus, an pronus & deuexus ambitus? siquidem æqualem corporis molem vtroque modo ob densitatem excipiet.) & vaporem ascendentem refrigerant, ac in aquam rursus conuertunt. Ideo maxima flumina ex maximis (vt diximus) montibus fluere cernuntur. Hos autem bis perspicuum est, qui terræ circui-* E *tus inueniunt. Quoscunque enim ijs, qui narrant, cernere non contigit, eos a singulis interrogando, hunc in modum descripserunt. In Asia igitur ex monte, qui vocatur Paropanisus, plurima & maxima flumina fluere cernuntur. Hic vero omniū consensu, montium omnium, qui ad ortum brumalem sunt, maximus est. Si quis.n. eius verticem superauerit, ei mare externum inde apparet: cuius terminus conspicuus non est ijs, qui sunt citra. Ex eo ergo defluunt, tum alij fluuij, tum Bactros, & Choaspis, & Araxes. Cuius tanais pars in Mæotidem paludem effunditur. Indus quoque, cuius inter omnes fluuios fluxio maxima est, ex eodem decurrit. Ex Caucaso vero, tum plerique alij, & numero permulti, & magnitudine excellentes, defluunt, tum Phasis. Caucasus autem mons est eorum, qui ad æstiuum Solis exortum siti sunt, amplissimus pariter & altissimus. cuius celsitudinis*

quia vaporem re solutum a terra & ascendentem propter caliditatem innatam frigiditas terræ infra terram partim coagulat: & sic iterum condensat ipsum in aquam. & ideo, vt dictum est, maximi fluuiorum fluunt ea maximis montibus. Et hoc manifestum est, si quis consideret circularem dispositionem terræ, qui enim sic descripserunt terram, vel ipsi viderunt, vel ab alijs inquisiuerũt flumina, & regiones. Ponit ergo primo exemplum in Asia de Paropaniso, qui est ad ortũ hiemalem, & de Caucaso, qui est ad ortum æstiualem: ex quibus cum sint maximi mõtes, multi & maximi fluuij oriuntur. In Europa autem de monte Pyreneo, qui est ad occasum æquinoctialem, & de quibusdam alijs montibus, qui sunt ad septentrionẽ in Scythia: ex quibus etiam fiunt magna flumina, & in Africa

& secundum multitudinem, & secundum magnitudinem excedentes, & Phasis, Caucasus autẽ maximus mons est eorum, qui ad orientem æstiualem, & multitudine, & altitudine. Signa autẽ altitudinis quidem, quia videtur a vocatis profundis, & a nauigãtibus in stagno. Adhuc autẽ illustrantur sole ipsius summitates vsque ad tertiam partem noctis, & ab oriente, & iterum a vespera. Multitudinis autẽ, quia multa habens iuga in quibus habitant gentes multæ, & stagna aiũt esse magna, attamẽ omnia iuga aiunt esse manifesta vsque ad vltimum verticem. Ex Pyreneo autem, (hic autem est mons ad occidentem æquinoctialem in Celtica) fluunt Ister & Tartessus: iste quidem igitur extra columnas, Ister autem per totam Europã in Pontum Euxinum. Aliorum autem fluuiorum plurimi ad arctum ex montibus Hercynijs: hi autem & multitudine, & altitudine maximi sunt circa hũc locum. Sub ipsa autem vrsa super vltimam Schytiam vocatæ ripæ, de quarum magnitudine valde dixere sermones qui dicuntur fabulosi. fluunt igitur plurimi, & maximi, post Istrum, aliorũ fluuiorum hinc, vt aiunt. Similiter autem & circa Libiam, qui quidem ex Aethiopicis montibus, & Agon, & Nises, maximi autem diuulgatorum, Thiomættius vocatus, qui in exterius mare fluit, & Nili fluuius, qui ex argenteo vocato monte. Eorum autem qui circa Elinitum locum, Achelous quidem ex Pindo & Inachus: Strimon autem & Nessus, & Hebrus, omnes tres existentes ex Combro, Multi autem fluxus, & ex Rhodope sunt: similiter autem & alios fluuios inueniat quis vtique fluentes. Sed testimonij gratia hos diximus: quoniam & quicumque ipsorum fluunt ex paludibus, paludes sub montibus positas esse accidit: fere omnes autem sub locis altis ex præparatione. Quòd quidem igitur non oportet putare sic fieri principia fluuiorum, vt ex determinatis ventribus, manifestum. Neque enim vtique locus sufficiens esset, qui terræ, vt est dicere, sicut neque qui nubium, si existentem sub montibus oportebat fluere solum, & non hoc quidem deficeret, hoc autem fieret, sed semper ab existente accipiebatur. Et sub montibus esse fontes attestantur, quia ex confluere ad modicum ex multis scaturiginibus paulatim distribuit locus: & fiunt sic fontes fluuiorum.

h Et non solum, sed talia esse loca habentia multitudinem aquæ velut stagna nihil inconueniens, sed non ad tanta, vt hoc accidat, nihil magis quàm si quis putet, quæ manifesta, esse fontes fluuiorũ, fere enim ex fontibus plurimi fiũt simile igiĩ illa, & hoc putare esse corpus aquæ omnium. Quòd autem tales fontes, & voragines terræ, manifestant absorti fluuiorum. Accidit autem hoc in multis locis terræ, puta, Peloponesi, Plurima talia circa Arcadiam

F Africa, siue in Libia, de quibusdam alijs magnis montibus, ex quibus alia magna flumina fluunt: & similiter dicit esse de alijs montibus, & fluuijs: & quòd quicunque alij fluuij fluunt ex paludibus, paludes illæ sunt positæ prope montes, & sic in idem redit. Et sic exemplis positis, concludit propositum dicens, Quod quidem igitur. Non oportet repetere quod supra dictũ est, quia planum est in litera. Deinde cum dicit.

h ¶ Excludit rationem ponentium prædictam positionem & dicit, quòd non est inconueniens quod inueniantur aliqua loca habentia actu multitudinem aquæ, ac si essent stagna, sed non ad tantum hoc valet, vt ex hoc possit accidere fluxus fluuiorum: non enim magis possumus dicere, quòd aquę siquæ cõtinentur subterra vel in montibus, contineant totam

tudinis argumentum est, quòd & ab eo loco, quem Bathea, hoc est profunda Ponti vocant, & ab his qui in paludem nauigant, cernitur: & præterea eius cacumen noctu tam mane quàm uesperi, ad tertiam usque partem a Sole illuminatur. Amplitudinis uero, quòd cum multas sedes habeat, in quibus & populi multi inhabitãt & mul-
G *tos lacus esse ferunt, eas tamen omnes ad summum vsque cacumen conspicuas esse affirmant. Ex Pyrenæo autem (qui mons est in Celtica ad æquinoctialem occasum) Danubius & Tartesus defluunt, quorum hic quidem vltra columnas, Danubius uero per totam Europam in Pontum Euxinum, Cæterorum fluminum plurima ad septentriones ex Hercynijs montibus descendunt, qui montes eo in loco, & altissimi sunt, & amplissimi. Sub ipsis autem septentrionibus ultra extremam Scythiam hi sunt, qui Riphei nuncupantur. De quorum magnitudine fabulosa admodum sunt ea quæ traduntur.*
H *Inde igitur plurima & aliorum post Danubium flumina maxima fluere inquiunt. Eodem autem modo & in Africa, alij quidem, vt Aegon, & Nyses, ex Aetiopum montibus defluunt, alij qui inter celebres maximi sunt, Chremetes, qui in exterum mare influit, & Nili principium, e monte qui Argyrus nominatur. Eorum autem, qui sunt in Græcia, Achelous e Pindo oritur, indeque Inachus: Strymon uero, Nessus, & Hebrus, omnes tres, e Scombro. Multæ item aquarum fluxiones, e Rodope existunt. Nec aliter cæteros amnes fluere quispiam deprehendet. Sed testimonij gratia, hosce attulimus. Nam quicunque e paludibus fluunt, ex illis fluunt, quas fere omnes sub montibus, aut locis, quæ sensim assurgunt, sitas esse accidit. Perspicuum igitur est, non ita de fluuiorum*
I *principijs censendum esse, quasi ex alueis quibusdam definitis oriuntur. Nec enim terra locus, ut ita dixerim, sufficeret, quemadmodum nec dubium, si eam duntaxat, quæ iam est, fluere oporteret, nec altera pars deflueret, altera oriretur, sed semper ex ea quæ esset, dispensatio fieret. Quòd item flumina ad montium radices fontes habeant, id ipsum testatur, quoniam locus aquam propterea distribuit, quòd tenui quodam fluxu paulatim ex multis guttulis confluat. Atque hoc sane modo, amnium fontes oriuntur.*

K

Nec tamen absurdum est, eiusmodi esse loca, quæ ueluti stagna, aquarum multitudinem contineant: quanquam non ea capacitate, ut hoc nihilo magis eueniat, quàm si quis fluuiorum fontes perspicuos esse arbitretur. Fere enim e fontibus plurimi effluunt. Perinde igitur fuerit, hos atque illa uniuersum aquæ esse corpus, existimare. Terræ autem cauernas eiusmodi esse, & hiatus, ea quæ absorbentur, flumina declarant: quod quidem multis terræ in locis accidit, ut in Peloponneso, in Arcadia plurima huius generis habentur.

tam aquam fluuiorum, quàm si quis dicat, quòd fontes, qui manifeste apparent extra terram, totam aquam fluuiorum actu contineant, plurimi enim fluuiorum fluunt ex fontibus. Quod dicit propter hoc, quod aliqui fluunt ex paludibus, vt dictum est, vnde simile est putare, quòd contineant totum corpus aquæ, quæ fluit per flumina illæ collectiones subterraneæ, vt existimare, quòd ipsam contineant istæ collectiones aquarum, quæ inueniuntur extra terram in fontibus. Sed hoc manifeste est falsum, quod etiam de collectionibus aquarum, quæ sunt sub terra manifestū esse potest per hoc, quòd multa flumina absorbentur a terra: & hoc manifestat per multa exempla, & est planum in littera.

A sunt Causa autē, quia montosa existens, non habet effluxus ex alueis in mare: repleta.n.loca, & non habentia effluxum ipsius inueniunt transitum in ꝓfundum: cogente desuper veniente aqua. Circa Helladem quidem parua talia omnino sunt facta, sed sub Caucaso stagnum, quod ibi vocant mare, hoc.n. multis fluuijs, & magnis ingredientibus nō habens effluxum manifestum, deriuat sub terra iuxta Coraxos, circa vocata profunda Ponti, hæc autem sunt infinita quædam maris profunditas, nullus.n. vnquā, qui descenderit, potuit terminū inuenire, hæc autem longe a terra fere ad trecenta stadia potabilem reddunt aquam in multum locum, non in directum, sed in tres partes. Et circa Ligusticam non minor Rhodano absorbetur quidam fluuius, & iterū egreditur secundum alium locum Rhodanus est fluuius nauibus transmeabilis. B C

LECT. XVIII.

a Postquam Philosophus ostendit causam generationis fluuiorum: hic determinat de duratione eorum: & circa hoc duo facit, primo ponit opinionem suam circa hoc & dicit, q non semper eadem loca terræ sunt aquosa, uel arida, sed hoc permutatur secūdum quod fluuij generantur de nouo, uel deficiunt, propter quam causam fit permutatio circa terram: ut quæ nunc est arida, aliquando fiat mare, & econuerso, & non semper in una & eadem parte terræ sint mare, vel terra sicca, sed hoc non accidit casu, sed secundum quendam ordinem, & aliquam circulationem cœli: sicut & omnes transmutationes, quæ fiūt in istis inferioribus, ordinantur secundū motum cœli: secundo ibi.

b ¶ Manifestat quod dixerat: & circa hoc duo facit, primo assignat cām unam eius, quod dictum est. Secūdo, excludit quandam

LECTIO XVIII.

a Non semper autem eadem loca terræ, neque aquosa sunt, neque arida, sed permutantur secundum fluuiorum generationes, & defectus, propter quod, & quæ circa aridam permutantur, & mare, & non semper hæc quidem terræ, hoc autem mare perseuerant omni tēpore, sed fit mare quidem vbi ante aridam, vbi autem nunc mare quidem, iterum hic terra, secundum tamen quendam ordinem putare oportet hoc fieri, & periodum. D

b Principium aūt horum, & causa, quia terræ, & quæ intus, sicut corpora plantarum, & animaliū statum habent, & senectutē, sed illis quidem nō ſm partem hoc accidit pati, sed simul totum in statu esse, & detrimentum pati necessarium, terræ autē hoc fit secundū partem propter frigus, & caliditatem. Hæ quidē igitur crescunt, & minuuntur pp circulationem & solem, pp hæc aūt & virtutem partes terræ accipiunt differentem, & vsque ad tempus aquosa possunt permanere, deinde exsiccantur, & senescunt iterum, alia autem loca uiuificantur, aquosa fiunt secundum partem. Necesse autem locis factis siccioribus, & fontes exterminari, his autem accidentibus fluuios quidem ex E

dam causam ab alijs opinatam, ibi. [Qui quidem igitur respicit.] Circa primum duo facit: primo assignat causam prædictæ transmutationis, secundo assignat causam: quare prædicta transmutatio latet, ibi. [Sed propter quod fit.] Dicit ergo primo, quòd causa & principium transmutationis prædictæ hæc est, q virtus terræ habet suo modo statū, & senectutem: sicut corpora animalium, & plantarum, in hoc tamen est differētia, quòd animalia, & plātæ, patiuntur senectutem, & statum, non successiue, secundum diuersas partes, sed simul secundum totum, sed in terra hæc transmutatio est secūdum partem, & partem, propter caliditatem & frigus, crescente vna parte in caliditate, vel frigore, & alia diminuta propter motum solis, & alias circulationes cœlestium corporum. Et inde est, quod secundum diuersum situm in aspectu solis & stellarum, partes terræ recipiunt diuersam virtutem, ita quòd aliquæ partes terrę possunt diu permanere in humiditate, & aquositate, secundum aliquod determinatum tēpus, quod est eis quasi iuuentus, vel status, & postmodum siccari. quod est terræ quasi senectus: quæ naturaliter propter defectum humorum habet desiccare & dum hæ partes terræ exsiccantur, alia loca terræ viuificantur, & fiunt aquosa: secundum aliquā partem, quod patet per hoc, quia in vere omnia quasi iuuenescunt per humiditatē: quæ in hyeme postea senescunt propter nimiā siccitatē. & in vere etiam nostræ partes terræ sunt in vigore, alibi vero sunt iā desiccata omnia. Et sic patet, q senectus & iuuentus, non accidunt secundum totum terræ, sicut in animalibus & plantis, sed secundum partem & partem. Sic igitur in aliquibus par-

tur. Cuius rei causa est, quòd cum montosa sit, ex alueis in mare effluxum non habet. Repleta enim loca illa, nec effluxum habentia, sibi transitum intimo inueniunt, vim afferente aqua ea, quæ super delabitur. In Hellade sane perpauca omnino huiusmodi eueniunt, At vero Caucaso monti B *lacus subiectus est, quem accolæ mare nominant. Multorum enim ac vastorum omnium, qui in ipsum influunt, effluxum, manifestum non habens, terram subit, at per Coraxos erumpit circiter loca Ponti: quæ Bathea, hoc est profunda appellantur, Hæc autem immensa quædam sunt maris altitudo, vt nullus vnquam descendendo, terminum inuenire potuerit. Illic igitur longe a terra trecentis circiter spatijs dulcis aqua per longum tractum redditur, non continenter quidem, sed tribus locis. Quinetiam in* C *Liguria, non minor Rhodano fluuius quidem absorbetur (fluuius autem nauigabilis Rhodanus est) & rursus alio in loco emergit.*

Quarti tractatus, primi libri, in quo determinatur de duratione fontiū & fluuiorum. Cap. II.

Non semper autem eadem terræ loca aquosa sunt, vel arida, sed pro fluminum ortu ac defectione mutantur, quamobrem mutatio quoque est inter continentem, & mare, D *nec semper loca hæc terra illa, mare omni tempore permanent. Sed vbi terra erat, nunc mare est, & vbi nunc mare rursus erit terra: quamquam ordine quodam ac periodo fieri ista censendum est.*

Horum autem principium & causa est: quòd terræ interiora, quemadmodum & stirpium, & animalium E *corpora, vigentem statum & senectutem habeant, Sed hoc interest, quòd illis non per partes, eiusmodi affectiones vsueniant, sed vniuersum simul corpus & vigere & senescere necesse est, terra autem ob calorem & frigus, per partes hoc euenit. Ac illa quidem vi solis & conuersionis augescunt & imminuuntur, ex quibus etiam terræ partes vim differentem accipiunt. Quare ad aliquod vsque tempus humida possunt permanere, deinde exsiccantur, & rursus senescunt. Alia autem loca reuiuiscunt, & per partes humida redduntur. Cum autem loca sicciora euadunt: fontes euanescant necesse est, idque cum euenerit, flumina ex ingentibus primum exigua fieri, tum*

partibus terræ deficcatę modo prædicto fontes destruuntur: & ex hoc sequitur q; fluuij primo quidem ex magnis rediguntur in paruos, & tandem totaliter exsiccantur, propter siccitatem sortiũ, es quibus oriebantur. Et sic in vna parte terræ quæ iam senuit, exsiccantur, in alia autem, quæ facta est aquosa proportionaliter de nouo fiunt fontes, & flumina: & ita facta transmutatione circa flumina, vt. s. in vna parte terræ deficiant, in alia esse incipiant de nouo, transmutatur per consequens mare, & vbi abundauerat primo per excrescentiã fluuiorũ, siccatis fluuijs recedit mare & remanet arida. Vbi vero mare exsiccabatur, per aliquã aliã rõnẽ causatã ex aliquib. fluuibus superuenientibus terræ, iterum ibidẽ stagnat, aquæ abundãtia congregata. Secũdo ibi.

c ¶ Assignat rationem quare prædictæ transmutationes latẽt: & dicit quòd prędictæ transmutationes maris, & aridæ latẽt, quia omnis naturalis transmutatio nõ fit subito, sed successiue: & prædictæ trãsmutationes, quæ accidunt circa magnas partes terrę, sũt in temporibus longissimis, & prius fit interitus, & corruptio omnium gẽtiũ, quàm maneat memoria trasmutationis talis a sui principio vsque in finem. Si enim semper eędem gentes

ex magnis paruos primo, deinde autem fieri tandem siccos. Fluuiis autem trãsmutatis, & his quidem exterminatis, in alijs autem propertionabiliter factis, transmutari mare: vbi quidem enim excrescens a fluuijs abundauit, abscedens aridam facere necessarium, vbi autem fluctibus abundans exsiccabatur ad terrã

G hic iterum stagnare.

c Sed propterea, quòd fit omnis naturalis circa terram generatio per successionem, & in tẽporibus longissimis ad nostram vitam, latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus fiũt, & corruptiones, quàm memoretur horum permutatio a principio in finem. Maxime quidẽ igitur corruptiones fiunt, & citissi-

H me in prælijs. aliæ autem in infirmitatibus, hæ autem sterilitatibus, & in his, hæ quidem magnæ. hæ autem secundum modicum, vt lateant talium gentium: & transmigrationes, propterea q; hi quidem derelinquunt regiones, hi autem permanserunt vsque ad hoc, donec vtique non amplius posset alere regio multitudinem vllam. A prima igitur desertione ad vltimam, verisimi

I le fieri longa tempora, vt nullus memoretur, si saluatis adhuc permanentibus obliuionem factam esse, propter temporis multitudinem. Eodem autem modo oportet putare & inhabitationes latere, quando primum factæ sunt gentibus singulis, deinde permutata, & facta sicca ex paludosis & aquosis. Etenim hic paulatim ex multo fit tempore additio, vt non sit memoria qui primi, & quando, & qualiter habentibus locis, venerunt, velut accidit & circa Aegiptum. Etenim hic locus semper siccior videtur factus, & tota regio fluuij attritio existens Nili, Propter autem paulatim exsiccatis paludibus propinqua inhabitari, ex temporis lon-

K gitudine ablatum est principium. Videntur igitur & ora omnia, excepto vno Canobico manufacta & non fluuij existentia, & antiquitus Aegiptus Thebe vocatus. Insinuauit, autem & Homerus sic recens existere, vt est dicere, ad tales permutationes. Illius enim loci facit memoriam, tanquam non adhuc Memphi existente, aut totaliter: aut tanta. Hoc autem verisimile sic accidere, inferiora. n. loca posterius habitata sunt, paludosa enim ad amplius tempus necessarium esse, propinquiora alterationi propter stagnare in vltimis semper magis, permutatur autem hoc, & iterum apte habet: desiccata enim loca veniunt ad bene habere: quæ autem prius bene temporabiles, exsiccata aliquando fiunt

F tes remanerent in eisdem partibus terræ, posset remanere aliqua memoria rerum etiam antiquissimarum, & transmutationum: sed quando aliqua gens deletur, & superuenit noua in locum eius, non remanet in secunda gente memoria antiquitatum, quæ fuerunt in prima gente, & multo minus in tertia vel quarta. Corruptiones autem gentium, quæ nouissimæ sunt, fiunt per prælia, aliæ aũt fiunt per infirmitates, & epidimias, aliæ autem per sterilitates, & harum sterilitatũ & corruptionũ, quædam sunt magnæ simul, quædam vero fiunt paulatim, vt ẽt transmutationes gentium de loco ad locum lateant, eo quòd aliqui a principio, ex eo, quòd incipit terra fieri sterilis, vel infirma, vel propter guerras relinquunt regionem: alij autem permanent quandiu possunt ibi nutriri, ita quòd a primo discessu vsque ad vltimum, quandoque fit magnum tempus, & non est memoria primi recessus, etiam si homines nõ moriantur, sed transmigrẽt. Et sicuti est de desertione terrarum, ita etiam est de habitatione earum, quia nõ est memoria propter longinquitatem temporis, quando, & a quibus habitari cępit. & quando sunt immutata ex paludosis in siccitatem, vt habitari possint, quia hoc paulatim factum est,

ad extremum siccescere, fluminibus uero loco mutatis, & hic quidem exsiccatis, alibi ratione simili genitis, mare mutati. Eum enim locum, in quo fluminum impulsu redundabat, cum recedit, siccum reddat necesse est, ubi uero fluxionibus abundans terra adaggerata exiccatum est, ibi rursus stagnare.

Sed quoniam omnis quæ ad terram pertinet generatio, sensim, & longissimo ad nostram uitam temporum tractu efficitur, fieri hæc nos latet, ac prius integræ gentes perduntur, atque intereunt, quàm horum a principio ad finem mutatio memoria ulla comprehendi possit, ac maximi quidem & celerrimi interitus in bellis fiunt, alij in morbis, alij in sterilitatibus, & in his alij magni, alij paulatim. Quocirca & huiusmodi gentium migrationes ignorantur, propterea quòd alij regionem deserant, alij eousque permaneant, quoad nullam amplius multitudinem alere regio ualeat. Inter primam igitur & vltimam migrationem, longum temporis spatium intercedat, uerisimile est: quo quidem fiat, ut nemo meminerit, quin si ij, qui remanserunt, superstites uiuant, illorum memoriam temporis longitudine deleta sit. Eodem modo existimandum est tempus latere, quo inhabitari primum ea loca cœperint, quæ mutata fuerunt, & ex aquosis & palustribus arida reddita. Illa enim paulatim multo in tempore ampliantur, ut nulla sit memoria, quinam primum, & quo tempore, & quo locorum statu in ea euenerint, quemadmodum & in Aegypto euenit. Hic enim locus siccior semper fieri, totaque regio, Nili fluminis alluuie uidetur concreta. Sed quia paludibus siccescentibus a finitimis paulatim incoli cœperunt, longinquitas temporis initium obliterauit. Itaque ostia omnia, vno Canopico excepto, manu facta, non fluminis uidentur. Quinetiam antiquitus, quæ Theba appellantur, erat Aegyptus: id quod Homerus etiam docet, qui non adeo multo post eiusmodi mutationes extitit. Huius enim loci meminit, tanquam Memphis aut omnino non esset, aut certa non tanta. Hoc vero ita accidisse uerisimile est. Humilia enim loca posterius quàm edita incoli cęperunt, quandoquidem necesse est ea loca, quæ concretioni ex alluuie propiora sunt, cuius extremis semper locis magis stagnent, diutius palustria remanere. Id autem mutatur, & rursus in melius euadit: quippe cum in meliorem statum ea, quæ exsiccantur, loca rediguntur, & quæ prius temperata erant, cum nimis siccescunt, deteriora fiunt, Quod Græcia, Arginorum, Mycæneorumque regioni contingit. Troicis enim temporibus, Argiua, propterea quod palustris esset, paucos alere poterat,

est,& in multo tépore:& ponit exéplum de terra Aegypti, q̃ paulatim exiccata é quasi a fluuio, & de quibusdam alijs terris,quæ sunt trãsmutatæ,& desiccatę ab aquositate,& econuerso:& est planum in litera. Deinde cũ dicit.

d ¶ Excludit cãm a quibusdã opinatã: & circa hoc tria,facit. primo excludit causam falsam:& dicit q̃ aliquid respiciẽtes ad aliquid modicum,volunt iudicare de toto cælo, putant.n.cãm taliũ trãsmutationũ esse mutationẽ totius mũdi, ac si cęlũ,& mũdus de nouo sit generatus:& ex hac eã dicunt, q̃ mare est minoratũ,quia a principio cæpit desiccari a sole: vñ plura loca apparẽt mõ desiccata,quæ prius essent aquosa. & hoc verũ est: licet ẽt cõtrariũ verũ sit:q̃a in aliq̃b. locis inueniũr superuenisse mare ubi prius erat arida: sed hoc ẽ falsum , q̃ cã huius transmutationis sit mundi generatiõ:derisibile enĩ vr̃ ponere transmutationẽ in tota pp trãsmutationẽ in paruis partib.: magnitudo autem terræ quasi nihil est cõparatiõne ad totum cælũ: obtinet.n.vicem puncti. Secundo ibi.

e ¶ Resumit veram cãm,& dicit q̃ vera cã istarũ transmutationũ est, q̃ sicut vnus annus diuidit p diuersa tp̃a.s.per hyemem,& æstatẽ & cõsueta,& sic magna aliqua circulatio diuidit sm̃ statuta tp̃a p magnã hyemẽ,i qua accidũt excessus ĩbriũ & magnã æstatẽ,in qua est siccitas magna. Non aũt ita, q̃ simul fiat iste magnus excessus ĩbriũ, vel siccitatis , secundum totam terrã vel

deteriora,quod quidem accidit A Helladi,& circa Mycenæorũ regionem & Argorum.Sub troicis quidem.n.quæ Argorũ paucos poterat alere,quia paludosa erat,Mycenæ autem bene habebant propter quod honoratiores erant.Nunc aũt contrarium pp prędictam causam,hæc quidem.n.inutilis facta est, & sicca prorsus,huius aũt,quæ tunc pp stagnare inutilis,nunc vtilis facta est. Sicut igitur accidit in hoc loco paruo existere, ita oportet putare idem hoc accidere & circa magna loca;& regiones totas. B

d Qui quidem igitur respiciũt ad modicum tantum putãt causam esse talium permutationũ totius per mutationem:tanquã generato cælo,pp quod, & mare minus fieri aiunt, tanquam exiccatum,quia plura loca apparet hæc passa nunc,quam prius. Est aũt horum hoc quidem uerum hoc aũt non verum,plura quidem.n.sunt,quæ prius aquosa,nunc autem arida,nõ solum sed contrarium:in multis.n. locis considerantes,inuenimus superuenisse mare,sed huius causam non mundi generationem oportet putare: derisibile enim propter paruas,& momẽtaneas mutationes mutare totum;terræ autem moles,& magnitudo nihil est ad totum cælum. C

e Sed horum oĩum cãm existimandum. quia fit per tempora finita,velut in temporibus, quæ sm̃ annum,hyems sic periodo quandam,magna hyems.& excessus imbrium. Hoc antẽ non D semper secundum eadem loca, sed quemadmodum vocatus sub Deucalione Cataclysmus etenim hic circa Hellenicũ locum factus fuit maxime,& huiusmodi circa Helladem antiquam.Hęc autem est circa Dodonem,& Acheloũ , iste enim multis in locis rheuma permutauit;habitabant enim Selli hic, & uocati tunc quidem Gręci , nunc autem Hellenes. E

f Cum igitur talis factus fuerit excessus imbrium,putare oportet ad multum tp̃s sufficere,& sicut nunc eius, qđ est perpetuos esse quosdã fluuiorum,hos aũt nõ , hi quidẽ aiũt cãm esse magnitudinẽ sub terra uoraginum;uos ãt magnitudinẽ altorũ locorũ,& spissitudine,& frigiditatẽ ipsorũ.Ista enim plurimã,& operiunt aquã,& suscipiunt,& faciunt,quibuscunque aũt paruæ suspensæ montium consistentię,aut cinuserę,& lapidosæ, & argillosæ, hæc prędeficere ; sic putare oportet in quibus utique facta fuerit talis humi-

A *Mycenæa uero recte affecta erat, ob eamque causam in maiori pretio habebatur,nunc autem contra ob eam quę dicta est,causam. Illa enim sterilis facta est,& prorsus sicca. Huius uero, quæ tũc quia stagnabant,sterilia erãt, utilia nunc reddita sunt. Quod igitur paruo illo in loco accidit, idem & in magnis locis, & integris regionibus euenire putandum est.*

B

Qui igitur parum considerant,uniuersi mutationem, quasi cęlum ortum sit,harum affectionum causam esse arbitrantur. Quamobrem mare etiam quasi exsiccetur, imminui inquiunt, quod plura nunc, quam antea, ita affecta loca cernãtur. Est autem hoc partim quidem uerum , partim falsum. Complura enim quidem sunt, quæ cũ ante aquosa essent,continẽs terra nũc sunt: sed contra etiam res habet. Qui enim considerauerint, multis in locis C *effusum mare deprehendẽt. Cuius rei causam mundi ortum esse putare non debemus. Ridiculum enim est, ob paruas leuesq; mutationes, uniuersum mutare. Moles autem ac magnitudo terrę nihil certe est ad uniuersum cęlum.*

Sed horum omnium causam censere debemus, quod per tempora fato constituta,at hiems anniuersarijs temporibus,ita magno quodã temporum cir D *cuitu hyems magna fiat,immensaque aquarum pluuia, & illa quidem nõ in ijsdem semper locis,sed talis qualis eluuio,quæ Deucalionis nominatur. Hæc enim per Græciam potissimum fuasit, atque adeo per ueterem illam Græciã quæ ad Dodonem,& Acheloum sita est;quippe cum ille multis in locis cursum mutauit. Ibi enim Selli habitabant,& qui tum Græci, nunc Hellenes appellantur.*

E

Cum igitur eiusmodi imbrium uis magna fuerit, censendum est, ad multum tempus perdurare. Et quemadmodum quod alia flumina perennia sint, alia non sint, alij quidem antrorum subterraneorum uastitatem causam esse inquiunt,nos uero editorum locorum magnitudinem,eorumdemque densitatem, & frigus, quandoquidem illi plurimum aquam & excipiunt,& continent,et gignunt,& quibus montes exigui,aut fungosi, & lapidei atque argillosi suspensi sunt, eos antea deficere censemus, ita putandum est,in quæ loca ea aquarum copia ceciderit,eam illorum humores uelut perennes efficere. Hæc autem

semp sm̃ easd partes:sed i diuersis partib.& ponit exẽplũ eiusdẽ in facto tp̃e D.u. aliorũ, in quada determinata parte regię.s.e ... ibi.

f ¶ Assignat ex p̃dictis cãm diuturnitatis fluuiorum,& dicit q̃ cũ i aliqua terra facta s fuerit magnus excessus ĩbriũ, ita imbibitur in terra humiditas, q̃ sufficit ad multũ tp̃s ad generatiõnẽ fluuiorũ, q̃ qdẽ cõe est diuersis opinionib. Sicut.n.dicat. q̃ p̃petuitas fluuiorum est ex magnitudine voraginum cõtinentiũ multã aquã, ut q̃dã dicũt,sicut p̃dictum est:siue dicas: sm̃ nostrã opinionẽ superius positã, q̃ cã p̃petuitatis fluuiorũ est magnitudo, & spissitudo,& frigiditas altorum locorũ, ita q̃ huiusmodi loca p̃nt recipere multã aquam, & continere ea & generare. Sed illa loca in q̃b.sũt paruę substantię montium,& non multũ eleuatę in altũ,aut sunt quasi spongiosę,vt non possit in eis conseruari humiditas, & sũt lapidosę,ut non possint recipere aquã, & sũt argillosę,ut non possint eã generare,i talib.ĩ quã locis deficit fluxus fluuiorũ,quoad vsq; iterũ loca humectentũ. Sic ergo oportet putare, q̃ in quibuscunq; locis aduenerit abundantia ĩbrium i magna hyeme,humiditates locorum erunt magis p̃petuę,i.diuturnę. Sed tamen p̃cedente tp̃e exsiccãt,& q̃dã eorum fiunt minus humida,donec iterũ reuertatur periodus sm̃ q̃ fiat excessus imbrium. Et sic ultimo concludit,q̃ in toto uniuerso necesse est fieri permutationẽ,

non tamen ita ꝙ generetur aut corrũpatur. Et si totus mundus est perpetuus, necesse est sicut dictum est, ꝙ non semper eadẽ loca sint humida per mare, vel fluant et sicca. Sed quæ prius fuerunt humida, fiunt sicca & econuerso. Deinde eam dicit.

F satus & semper tendens in angustum propter eandem causam. Deinde inducit conclusionem principaliter intentam dicens, quod ex quo tempus non deficit & totum vniuersum est æternum, quod dicit secundum opinionem suam positam in libro physicorum, & de cælo & mundo, sequitur quod neq; Tanais, neq; Nilus qui sunt maximi fluuij, semper fluxerunt: sed aliquando locus, unde fluunt, erat siccus quia opus eorum. s. fluxus ipsorum hēt causam: & similiter est in alijs fluuijs. Et si hoc est de fluuijs, dēt dici quod sit de mari: in qđ intrant fluuij: & sic secundum diuersa tēpora permutatur mare: & arida: hoc tamen ꝙ supponit, mundum & tempus æternum est erroneum, & alienũ a fide: nec rōnes quib. hoc probauit, sunt demonstrationes: ut alibi est ostensũ. Deinde recapitulat ꝙ dixerat: & est planũ in litera.

g ¶ Manifestat quod dictum est per exēpla, & circa hoc tria facit, primo ponit tria exempla, quorũ vnum est de terra Aegypti, quæ inuenitur demissior mari circunstante, propter quā causam impediti sunt quidam reges ne cōiungerēt duo maria, uidentes per hoc destrui fluxum fluuij. Secundũ exemplum ponit de Meotide palude, in qua propter exsiccationem fluuiorũ semper maior arctatio facta est: itaquòd poterat ferre multo minores naues tempore suo, quàm ante sexaginta annos. Tertium exemplum est de Bosphoro diuidēte Europam ab Asia qui inuenitur mino-

ditates locorum magis. Tempore autē hæc exsiccata, facta sunt magis altera, aut minora, q̃ aquosa, donec veniat idē descensus periodi eiusdem. Quoniam necesse autem totius quidē fieri quandam permutationē, nō tamen generationem & corruptionem, siquidem maneat totum, necesse, quemadmodum nos dicimus, non eadem semper loca esse humida, mari, & fluuiis, & sicca.

tempore magis siccescere cernuntur; illa, quandoquidem aquosa sunt, minus, quo ad eiusdem circuitus constitutio redierit. Quoniam autem necesse est vniuersi quandam mutationem fieri, non tamen ortum & interitum, siquidem uniuersum permanet, idcirco oportet, quemadmodum diximus, non eadem semper loca mari, & fluminib. humida esse, & sicca. In quod euentu indicatur.

G

g Manifestat autem quod fit. Quos.n. animos antiquissimos esse hominum Aegyptios, horũ regio tota facta videtur, & existens fluuij opus, & hoc secundum regionem ipsam aspicienti palam est. Et quæ circa rubrũ mare, & argumentum sufficiēs.

Aegyptiorum enim, quos hominũ uetustissimos esse dicimus, regio omnis, facta, ac fluminis opus uidetur, idque regionem ipsam intuenti perspicuum est, atque etiam ex mari rubro conyci satis potest. Hoc enim rex quidam perfodere tentauit, propterea ꝙ totus ille tractus nauigabilis redditus, magnas illi attulisset

H Hoc.n. regum aliquis acceptauit perfodere: nō.n. paruas haberet ipsis vtilitates nauigabilis totus locus factus: dr̃ aũt primus Sesostris conatus fuisse antiquorum, sed inuenit mare existēs altius terra; pp quod ille primo & Darius posteriꝰ cessauit fodiens vt nō corrũperetur fluxus fluuij commisto mari. Manifestũ igit̃, ꝙ oĩa vnũ mare, huic continuũ esset: pp quod & aquæ circa Libiam, Ammonicā regionem, humiliores vñr, & profundiores, preter rationē inferioris regionis. Palā.n. ꝙ alteratione facta; facta sunt stagna: & arida: tempore autem facto derelicta & stagnata aqua, desiccata est iā annihilata. At vero & quæ circa Meotidē paludē addiderunt alterationem fluuiorum, tm̃ vt minores magnitudine naues nunc innatent, ad operationē, q̃ anno sexagesimo. Quare ex hoc facile proportionaliter accipere, ꝙ & primo sint multa stagnorũ: & hoc opus est fluuiorũ; & tandē necesse oē fieri siccũ. Adhuc aũt, Bosphorus semp quidē fluit pp alterari, & est adhuc videre oculis quonā accidit mō. Qñ vero.n. ab Asia interceptionē faciebat fluxus, ꝙ posterius factum fuit stagnum paruum, deinde exsiccatum est vtiq;: post hoc autē alia, q̃ ab intercepto, & stagnũ ab hac & hoc sēper similiter accidit sic. Hoc aũt facto sępe, necesse tpe procedente velut fluuium fieri, tādem autem & hunc siccum. Manifestum igitur, qm̃ qñ tēpus non deficit, & totum ęternum, ꝙ neque Tanais, neque Nilus semper fluxit; sed erat aliquando siccus locus, a quo fluunt: opus enim habet ipsorum terminum; tp̃s autem non habet. Similiter autem hæc, & in aliis fluuis cōgruit dicere. At vero siquidem fluuii fluunt, & corrumpũtur, & nō semper eadem loca terrę aquosa, & mare necesse pmutari similiter. Mari autem hęc quidem deserente, hæc aũt supergrediente semper manifestũ, ꝙ oĩs terra nō semper eadem. Hæc qdem ipsa sunt mare, hæc aũt arida semper: sed permutantur tpe oĩa. Quia quidem igit̃ non semper eadem, neque arida sunt terræ, neque natabilia sunt, & pp quā causam hæc accidunt, dictum est: similiter autem & pp quid hi quidem perpetui, hi autem non sunt fluuiorum.

utilitates. Primus aut ueterum Sesostris aggressus id fuisse fertur, Sed mare terra altius inuenit. Quocirca ille primum, tum Darius fodere destitit, ne admisso mari fluminis fluxus corrumperetur. Palam igitur est, omnia hęc, mare unũ continuum fuisse. Quod idem causa est, cur Ammonia Africa regio demissior, & magis caua, quam inferioris tractus rem postulet. Constat enim adaggeratione ueluti facta, stagna, & terram extitisse, ac procedente tempore aquā eam, quæ intercepta fuerat & stagnauerat exiccatam, iam prorsus euanuisse. Quin etiam ad Maoticum lacum tanta accessio, fluuiorum adaggeratione facta est, ut multo minora nauigia lucri gratia, illum nunc ingrediantur, quam sexaginta ab hinc annos, quocirca ex hac ipsa re facile est ratione colligere, illum, ut multos quoque alios, fluminum opus initio fuisse, ac tandem necesse esse, ut uniuersus exsiccetur. Praterea & Bosporus semper quidem fluit ob adaggerationem, idque ipsis quoque oculis quonam pacto factum sit, licet perspicere. Cum enim fluxus ex Asia litus efficeret, id quod a tergo remanebat, lacus primum exiguus fiebat, deinde exsiccabatur, post uero rex eo aliud littus, & lacus existebat, idque ad hunc modum semper euenit. Hoc autem sæpius facto necesse est temporis progressu, ueluti flumen euadere, quod tandem etiam exsiccabitur. Quoniam igitur nec tempus unquam desinit, & uniuersum sempiternum est, constat neq; Tanaim, neque Nilum semper defluxisse, sed locum, unde fluunt, aliquando siccum fuisse. Eorum enim opus terminũ habet, tempus non habet. Eodem autem modo & de alijs fluminibus dicere conuenit. Atqui si flumina oriuntur & intereunt, nec eadem semper loca humecta sunt & aquosa, mare quoque itidem mutetur necesse est. Cumque mare alia loca semper deserat, alia inuadat, perspicuum est, non easdem uniuersæ terræ partes, semper alias mare esse, alias continentem, uerum tempore omnia mutari. Quam igitur ob causam non eadem semper terræ partes aut siccæ sunt, aut nauigabiles, eodemque modo cur fluminum alia perrennia sint, alia non sint, dictum est.

I

K

FINIS LIBRI PRIMI
Meteororum.

ARISTOTELIS
METEORORVM
LIBER SECVNDVS.

Cum D.Thomæ Aquinatis præclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

a Postquam Philosophus determinauit de his, quæ generantur in alto: siue ab exhalatione sicca, siue a vapore humido: adiungens etiam de generatione fluuiorum: propter similitudinem ad generationem pluuiarum: nunc incipit determinare de his, quæ fiunt in parte inferiori ab exhalatione sicca. & diuiditur in partes duas: in prima determinat de quibusdam principalib. passionibus: in secunda de quibusdam consequentibus, & hoc in tertio libro: ibi, [De residuis autem.] Prima diuiditur i duas: in prima determinat de mari: cuius salsitudo exsiccitate causatur: in secunda determinat de uentis, & his, q ex eis causantur: ibi, [De spiritibus autem dicamus.] Satis autem apparet conueniens ordo quem philosophus obseruat. Nam post ea, quæ i supre ma parte aeris generantur ab exhalatione sicca, quæ stellæ cadentes cometæ, lactie circul, & similia sunt, in secundo loco determinauit de his q in inferiori loco generantur ab exhalatione humida. i. de pluuiis, & huiusmodi: & quia eodem modo hñt flumina causam generationis in terra, sicut pluuię in aere. post pluuias de fluminibus determinauit: post quæ determinat de mari: in quod omnia flumina decurrunt. Circa hoc ergo primo manifestat de quo est intentio, & dicit q dicendũ est de mari: quæ. i. sit natura ipsius, & utrum sit naturalis locus aquæ: uel accidẽtaliter ibi congregentur & propter quam causam tanta multitudo aquæ est salsa, & de prima generatione maris: utrum scilicet habeat principium suæ generationis: & quomodo. Secundo, ibi.

b ¶ Exequitur propositum: & circa hoc duo facit: primo ponit opiniones aliorum de mari: secundo, inquirit ueritatem: ibi, [Quod si quidem igitur fontes.] Circa primum duo facit: primo ponit opiniones antiquorum theologorum: secundo naturalium: ibi, [Qui autem sapientiores.] Circa primum sciendum est, quod ante tempora Philosophorum fuerunt quidam qui vocabatur poetę theologi: sicut Orpheus, Hesiodus, & Ho-

A merus: quia sub tegumento quarundam fabularum diuina hominibus tradiderunt. De his ergo dicit, quòd posuerunt, quòd mare habeat fontes proprios ex quibus causatur: & hoc posuerunt, vt terrę & mari non ponerent extranea principia: sed propria: putauerunt enim quòd terra, & aqua sint reuerendissima, quasi hęc sit magna pars totius uniuersi: & dicebant totũ coelum esse propter terram, & aquã: & ideo circulari terram, & aquã ab aliis corporibus, & ab ipso, ac si hæc pars esset honoratissima, & primũ principiũ inter omnia corpora mundi. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit opiniones Philosophorum naturalium de mari, & ponit tres opiniones, quarũ prima est de generatione maris, & dicit quòd illi qui fuerunt sapientiores prædictis Poetis, [sapientia humana,] quod dicit quia isti naturales nõ tractauerunt de diuinis, vt illi, sed de naturalibus, quæ est sapientia, proprie humana, idest conformis humano intellectui: isti ergo dixerunt quòd mare habet generationem, quia a principio totus locus, qui est circa terram, erat humidus, & plenus aqua, sed desiccatus a sole per euaporationem humidi: & illud quidem, quod euaporauit, secundũ eos causauit aeré, & ventos: & hoc dicũt causari ex motu solis, & lune, & stellarum. Illud autem quod est relictum, nondum exsiccatum est mare. Vnde putant quòd per continuam exsiccationem semper minoretur, & tandem aliquando totum exsiccabitur, & mare iam non erit, hæc dicitur fuisse opinio Anaxa. & Diogenis. Secunda opinio est de salsedine maris. Empedocles enim dixit. quòd terra calefacta a sole emittit quendam sudorem, quem credidit esse aquam maris, & propterea dicit, quòd est mare salsum, quia etiam sudor aliquando inuenitur salsus. Tertia opinio est Anaxagoræ de salsedine maris, qui dixit, quòd terra, per quam transit aqua, vel quæ admiscetur aquæ, est causa salsedinis maris: sicut enim aliquod quod colatur per cinerem fit salsum, sic & aqua maris per admistionem terræ fit salsa. Deinde cum dicit.

LECTIO I.

a DE mari autem, & quę natura ipsius, & propter quam causam est salsa tanta aquæ multitudo. Adhuc autem de ea, quæ a principio generatione, dicamus.

b Antiqui quidem igitur, & versantes circa theologias, faciunt ipsius fontes, ut ipsis sint principia & radices terrę, & maris. Magis tragicum enim sic, & reuerentius forte esse existimauerunt quod dicitur: tanquam magna quędam hæc pars omnis existens, & reliquum cælum totum circa hunc locum consistere, & huius gratia, tanquam eundem honoratissimum, & principium.

c Qui autem sapientiores humana sapientia faciunt ipsius generationem: esse enim primo humidum omnem locum qui circa terram: a sole autem exsiccatum quod quidem euaporauit, spiritus versiones solis, & lunæ aiunt facere: reliquum autem mare esse; propter quod, & minus fieri exsiccatum putant, & tandem fore aliquando totum siccum. Quidam autem ipsorum aiunt calefacta a sole terra, uelut sudorem fieri; propter quod salsum esse: etenim & sudor salsus est. Quidam autem salsedinis causam terram esse aũt: quemadmodum enim & quod per cinerem colatur salsum fit, eodem modo & hoc salsum esse mista ipsi tali terra.

LECTIO I.

DE mari autem, & quæ natura eius sit, & quam ob causam tanta aquæ copia salsa est, de primo item eius ortu, dicamus.

B

Veteres igitur, & qui in Theologia versantur, eius fontes faciunt, ut maris ac terræ principia habeant, & radices. Tragice enim & grauiter magis fortasse id dici existimarunt, tanquam magna quædam pars vniuersi hæc esset, reliquumque totum mundũ circa hunc locum positum esse, eiusq; gratia constitutum, vt qui summo honore dignus sit atque principium, opinantur.

C

Qui autem humana sapientia magis excellunt, eius ortum faciunt. Nam cum omnem locum, qui terram ambit, principio humidum fuisse; sed cum a sole exsiccaretur, id, quod in vapores solutum est, flatus, Solisque & Lunæ conuersiones inquiunt effecisse, & quod remansit, mare esse. Itaque exsiccatione imminui semper, & ad extremum exsiccatũ iri uniuersum arbitramur. D *Eorum autem nonnulli cum terra ui Solis incalescit, veluti sudorem aiunt fieri: quamobrem salsum esse, cum & sudor salsus sit. Alij terram salsedinis causam esse inquiunt. Vt enim aqua cum per cinerem colatur, salsa redditur, sic & mare salsum esse, ob eius generis terræ admistionem.*

E

non tamen ita q generetur aut corrūpatur. Et si totus mundus est perpetuus, necesse est sicut dictum est, q non semper eadē loca sint humida per mare, vel fiuant e: sicca. Sed quæ prius fuerunt humida, fiunt sicca & econuerso. Deinde cum dicit. F

g ¶ Manifestat quod dictum est per exēpla, & circa hoc tria facit, primo ponit tria exempla, quorū vnum est de terra Aegypti. quæ inuenitur demissior mari circunstante, propter quā causam impediti sunt quidam reges ne cōiungerēt duo maria, uidentes per hoc destrui fluxum fluuij. Secundū exemplum ponit de Meotide palude, in qua propter exsiccationem fluuiorū semper maior ariditas facta est: ita quòd poterat ferre multo minores naues tempore suo, quàm ante sexaginta annos. Tertium exemplum est de Bosphoro diuidēte Europam ab Asia qui inuenitur mino-

ditates locorum magis. Tempore autē hæc exsiccata, facta sunt magis altera, aut minora, q̄ aquosa, donec veniat idē descensus periodi eiusdem. Quoniam necesse autem totius quidē fieri quandam permutationē, nō tamen generationem & corruptionem, siquidem maneat totum, necesse, quemadmodum nos dicimus, non eadem semper loca esse humida, mari, & fluuiis, & sicca. G

g Manifestat antem quod fit. Quos.n. animos antiquissimos esse hominum Aegyptios, horū regio tota facta videtur, & existens fluuij opus, & hoc secundum regionem ipsam aspicienti palam est. Et quæ circa rubrū mare, & argumentum sufficiēs.

Hoc.n.regum aliquis acceptauit perfodere: nō.n. paruas haberet ipsis vtilitates nauigabilis totus locus factus: dr̄ aūt primus Sesostris conatus fuisse antiquorum, sed inuenit mare existēs altius terra; pp quod ille primo & Darius posteri⁹ cessauit fodiens vt nō corrūperetur fluxus fluuij commisto mari. Manifestū igit̄, q oīa vnū mare, huic continuū esset: pp quod & aquæ circa Libiam, Ammonicā regionem, humiliores vīr, & profundiores, preter rationē inferioris regionis. Palā.n. q alteratione facta; facta sunt stagna: & arida: tempore autem facto derelicta & stagnata aqua, desiccata est iā annihilata. At vero & quæ circa Meotidē paludē addiderunt alterationem fluuiorum, tm̄ vt minores magnitudine naues nunc innaient, ad operationē, q̄ anno sexagesimo. Quare ex hoc facile proportionaliter accipere, q & primo sint multa stagnorū: & hoc opus est fluuiorū; & tandē necesse oē fieri siccū. Adhuc aūt, Bosphorus semp quidē fluit pp alteraci, & est adhuc videre oculis quonā accidit mō. Qn̄ vero.n. ab Asia interceptionē faciebat fluxus, q posterius factum fuit stagnum paruum, deinde exsiccatum est vtiq;: post hoc autē alia, q̄ ab intercepto, & stagnū ab hac & hoc sēper similiter accidit sic. Hoc aūt facto sępe, necesse tpe procedente velut fluuium fieri, tādem autem & hunc siccum. Manifestum igitur, qm̄ qn̄ tēpus non deficit. & totum ęternum, q neque Tanais, neque Nilus semper fluxit; sed erat aliquando siccus locus, a quo fluunt: opus enim habet ipsorum terminum: tp̄s autem non habet. Similiter autem hæc, & in aliis fluuis cōgruit dicere. At vero siqdem fluuii fluunt, & corrumpūtur, & nō semper eadem loca terrę aquosa, & mare necesse pmutari similiter. Mari autem hęc quidem deserente, hæc aūt supergrediente semper manifestū, q oīs terra nō semper eadem. Hæc qdem ipsa sunt mare, hæc aūt arida semper: sed permutantur tpe oīa. Quia quidem igit̄ non semper eadem, neque arida sunt terræ, neque natabilia sunt, & pp quā causam hæc accidunt, dictum est: similiter autem & pp quid hi quidem perpetui, hi autem non sunt fluuiorum.

ratus & semper tendens in angustum propter eandem causam. Deinde inducit conclusionem principaliter intentam dicens, quod ex quo tempus non deficit & totum vniuersum est æternum, quod dicit secundum opinionem suam positam in libro physicorum, & de cęlo & mundo, sequitur quod neq; Tanais, neq; Nilus qui sunt maximi fluuij, semper fluxerunt: sed aliquando locus, unde fluunt, erat siccus quia opus eorum.s. fluxus ipsorum hēt causam: & similiter est in alijs fluuiis. Et si hoc est de fluuiis, dēt dici quod fit de mari: in qđ intrant fluuii: & sic secundum diuersa tēpora permutatur mare: & arida: hoc tamen q supponit, mundum & tempus æternum est erroneum, & alienū a fide: nec rōnes quib. hoc probauit, sunt demonstrationes: ut alibi est ostensū. Deinde recapitulat q dixerat: & est planū in litera.

tempore magis siccescere cernuntur; illa, quandoquidem aquosa sunt, minus, quo ad eusdem circuitus constitutio redierit. Quoniam autem necesse est vniuersi quandam mutationem fieri, non tamen ortum & interitum, siquidem uniuersum permanet, idcirco oportet, quemadmodum diximus, non eadem semper loca mari, & fluminib. humida esse, & sicca. In quod euentu indicatur. G

Aegyptiorum enim, quos hominū uetustissimos esse dicimus, regio omnis, facta, ac fluminis opus uidetur, idque regionem ipsam intuenti perspicuum est, atque etiam ex mari rubro coniici satis potest. Hoc enim rex quidam perfodere tentauit, propterea q totus ille tractus nauigabilis redditus, magnas illi attulisset utilitates. Primus aut ueterum Sesostris aggressus id fuisse fertur, Sed mare terra altius inuenit. Quocirca ille primum, tum Darius fodere destitit, ne admisto mari fluminis fluxus corrumperetur. Palam igitur est, omnia hęc, mare unū continuum fuisse. Quod idem causa est, cur Ammoniæ Africa regio demissior, & magis caua, quam inferioris tractus rem postulet. Constat enim adaggeratione ueluti facta, stagna, & terram extitisse, ac procedente tempore aquā eam, quæ intercepta fuerat & stagnauerat exiccatam, jam prorsus euanuisse. Quinetiam ad Mæoticum lacum tanta accessio, fluuiorum adaggeratione facta est, ut multo minora nauigia lucri gratia, illum nunc ingrediantur, quam sexaginta ab hinc annos, quocirca ex hac ipsa re facile est ratione colligere, illum, ut multos quoque alios, fluminum opus initio fuisse, ac tandem necesse esse, ut uniuersus exsiccetur. Praeterea & Bosporus semper quidem fluit ob adaggerationem, idque ipsis quoque oculis quonam pacto factum sit, licet perspicere. Cum enim fluxus ex Asia litus efficeret, id quod a tergo remanebat, lacus primum exiguus fiebat, deinde exsiccabatur, post uero rex eo aliud litus, & lacus existebat, idque ad hunc modum semper euenit. Hoc autem sæpius facto necesse est temporis progressu, ueluti flumen euadere, quod tandem etiam exsiccabitur. Quoniam igitur nec tempus unquam desinit, & uniuersum sempiternum est, constat neq; Tanaim, neque Nilum semper defluxisse, sed locum, unde fluunt, aliquando siccum fuisse. Eorum enim opus terminū habet, tempus non habet. Eodem autem modo & de alijs fluminibus dicere conuenit. Atqui si flumina oriuntur & intereunt, nec eadem semper loca humecta sunt & aquosa, mare quoque itidem mutetur necesse est. Cumque mare alia loca semper deserat, alia inuadat, perspicuum est, non easdem uniuersæ terræ partes, semper alias mare esse, alias continentem, uerum tempore omnia mutari. Quam igitur ob causam non eadem semper terræ partes aut siccæ sunt, aut nauigabiles, eodemque modo cur fluminum alia perrennia sint, alia non sint, dictum est.

FINIS LIBRI PRIMI
Meteorotum.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER SECVNDVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

a Postquam Philosophus determinauit de his, quæ generantur in alto: siue ab exhalatione sicca, siue a vapore humido: adiungens etiam de generatione fluuiorum: propter similitudinem ad generationem pluuiarum: nunc incipit determinare de his, quæ fiunt in parte inferiori ab exhalatione sicca. & diuiditur in partes duas: in prima determinat de quibusdam principalib. passionibus: in secunda de quibusdam consequentibus, & hoc in tertio libro: ibi, [De residuis autem.] Prima diuiditur i duas: in prima determinat de mari: cuius salsitudo exsiccitate causatur: in secunda determinat de uentis, & his, q̃ ex eis causantur: ibi, [De spiritibus autem dicamus.] Satis autem apparet conueniẽs ordo quem philosophus obseruat. Nam post ea, quæ i supre ma parte aeris generantur ab exhalatione sicca, quæ stellæ cadentes cometæ, lacte⁹ circul⁹, & similia sunt, in secundo loco determinauit de his q̃ in inferiori loco generantur ab exhalatione humida. i. de pluuijs, & huiusmodi: & quia eodem modo hñt flumina causam generationis in terra, sicut pluuię in aere. post pluuias de fluminibus determinauit: post quæ determinat de mari: in quod omnia flumina decurrunt. Circa hoc ergo primo manifestat de quo est intentio, & dicit q̃ dicendũ est de mari: quæ. i. sit natura ipsius, & utrum sit naturalis locus aquæ: uel accidẽtaliter ibi congregentur & propter quam causam tanta multitudo aquæ est salsa, & de prima generatione maris: utrum scilicet habeat principium suæ generationis: & quomodo. Secundo, ibi.

b ¶ Exequitur propositum: & circa hoc duo facit: primo ponit opiniones aliorum de mari: secundo, inquirit ueritatem: ibi, [Quod si quidem igitur fontes.] Circa primum duo facit: primo ponit opiniones antiquorum theologorum: secundo naturalium: ibi, [Qui autem sapientiores.] Circa primum sciendum est, quod ante tempora Philosophorum fuerunt quidam qui vocabatur poetę theologi: sicut Orpheus, Hesiodus, & Ho-

A merus: quia sub tegumento quarundam fabularum diuina hominibus tradiderunt. De his ergo dicit, quòd posuerunt, quòd mare habeat fontes proprios ex quibus causatur: & hoc posuerunt, vt terrę & mari non ponerent extranea principia: sed propria: putauerunt enim quod terra, & aqua sint reuerendissima, quasi hęc sit magna pars totius uniuersi: & dicebant totũ cœlum esse propter terram, & aquã: & ideo circulari terram, & aquã ab alijs corporibus, & ab ipso, ac si hæc pars esset honoratissima, & primũ principiũ inter omnia corpora mundi. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit opiniones Philosophorum naturalium de mari, & ponit tres opiniones, quarũ prima est de generatione maris, & dicit quòd illi qui fuerunt sapientiores prædictis Poetis, [sapientia humana,] quod dicit quia isti naturales nõ tractauerunt de diuinis, vt illi, sed de naturalibus, quæ est sapientia, proprie humana, idest conformis humano intellectui: isti ergo dixerunt quòd mare habet generationem, quia a principio totus locus, qui est circa terram, erat humidus, & plenus aqua, sed desiccatus a sole per euaporationem humidi: & illud quidem, quod euaporauit, secundũ eos causauit aerẽ, & ventos: & hoc dicũt causari ex motu solis, & lune, & stellarum. Illud autem quod est relictum, nondum exsiccatum est mare. Vnde putant quòd per continuam exsiccationem semper minoretur, & tandem aliquando totum exsiccabitur, & mare iam non erit, hæc dicitur fuisse opinio Anaxa. & Diogenis. Secunda opinio est de salsedine maris. Empedocles enim dixit. quòd terra calefacta a sole emittit quendam sudorem, quem credidit esse aquam maris, & propterea dicit, quòd est mare salsum, quia etiam sudor aliquando inuenitur salsus. Tertia opinio est Anaxagoræ de salsedine maris, qui dixit, quòd terra, per quam transit aqua, vel quæ admiscetur aquæ, est causa salsedinis maris: sicut enim aliquod quod colatur per cinerem sit salsum, sic & aqua maris per admistionem terræ sit salsa. Deinde cum dicit.

LECTIO I.

a De mari autem, & quę natura ipsius, & propter quam causam est salsa tanta aquæ multitudo. Adhuc autem de ea, quæ a principio generatione, dicamus.

B

b Antiqui quidem igitur, & versantes circa theologias, faciunt ipsius fontes, ut ipsis sint principia & radices terrę, & maris. Magis tragicum enim sic, & reuerentius forte esse existimauerunt quod dicitur: tanquam magna quędam hæc pars omnis existens, & reliquum cælum totum circa hunc locum consistere, & huius gratia, tanquam eundem honoratissimum, & principium.

C

c Qui autem sapientiores humana sapientia faciunt ipsius generationem: esse enim primo humidum omnem locum qui circa terram: a sole autem exsiccatum quod quidem euaporauit, spiritus uersiones solis, & lunæ aiunt facere: reliquum autem mare esse; propter quod, & minus fieri exsiccatum putant, & tandem fore aliquando totum siccum. Quidam autem ipsorum aiunt calefacta a sole terra, uelut sudorem fieri; propter quod salsum esse: etenim & sudor salsus est. Quidam autem salsedinis causam terram esse aiũt: quemadmodum enim & quod per cinerem colatur salsum sit, eodem modo & hoc salsum esse mista ipsi tali terra.

D

E

LECTIO I.

De mari autem, & quæ natura eius sit, & quam ob causam tanta aquæ copia salsa est, de primo item eius ortu, dicamus.

Veteres igitur, & qui in Theologia uersantur, eius fontes faciunt, ut maris ac terræ principia habeant, & radices. Tragice enim & grauiter magis fortasse id dici existimarunt, tanquam magna quadam pars vniuersi hac esset, reliquumque totum mundũ circa hunc locum positum esse, eiusq; gratia constitutum, vt qui summo honore dignus sit atque principium, opinantur.

Qui autem humana sapientia magis excellunt, eius ortum faciunt. Nam cum omnem locum, qui terram ambit, principio humidum fuisse; sed cum a sole exsiccaretur, id, quod in vapores solutum est, flatus, Solisque & Lunæ conuersiones inquiunt effecisse, & quod remansit, mare esse. Itaque exsiccatione imminui semper, & ad extremum exsiccatũ iri vniuersum arbitramur. Eorum autem nonnulli cum terra ui Solis incalescit, veluti sudorem aiunt fieri: quamobrem salsum esse, cum & sudor salsus sit. Alij terram salsedinis causam esse inquiunt. Vt enim aqua cum per cinerem colatur, salsa redditur, sic & mare salsum esse, ob eius generis terræ admistionem.

d ¶ Inquirit veritatem circa prædictas opiniones: & primo circa opinionem Poetarum theologizantium: secundo circa opiniones Philosophorum naturalium, ibi. [De generatione autem ipsius. si factum est.] Circa primum duo facit: primo ostendit, quòd mare non habet fontes, vt illi dixerunt: secundo remouet quoddã, quod videtur suæ rationi contrariũ: ibi. [Fluens autem vi detur.] Circa primum ponit duas rationes, quarum prima est, q aquarum quæ sunt circa terram, quædã sunt fluxibiles, quædam stationariæ. De his quæ fluunt manifestum est, quòd omnes deriuantur ex fontibus, & quòd non oportet intelligere, quòd fontium sit aliquod principiũ, quasi vas continens multitudinẽ aquæ, ex quo flumina deriuentur: sed oportet intelligere, vt prius dictũ est, quòd ex multis partibus, in quibus generatur aqua, ad vnum concurrit, & confluendo primũ sibi occurrit, vt in tanta multitudine fit: sed aquarum statio variarum, quædam sunt collectæ, & sustentatæ ab aliquo impediẽte fluxum earum, vel per naturam, quæ dicuntur paludosæ, vel per artem sicut puteales, & quædam stagna. Differunt hæc autem multitudine, & paucitate. Nam si fuerint multæ aquæ sic collectæ, dicuntur stagna: si autem paucæ, paludes: quædam autem aquæ stationariæ sũt fontanæ, idest, in ipso fonte suæ stant: & omnes istæ sunt manufactæ: sicut illæ quæ dicuntur puteales: omniũ enim harum aquarum sic per artem stãtium, oportet esse aliquẽ fontẽ qui esset principium fluxus, nisi impediretur per artem. Vnde patet, q omnes aquę fontales & fluuiales, sponte fluunt secundum impetum naturæ, vel indigent operatione artis ad hoc, quòd stent. Quibus determinatis, patet, quòd aqua maris nõ est de fontibus: quia in nullo duorũ dictorum generũ continetur; quia nec fluit, vt fluuialis, nec potest dici quòd sit manufacta: vt putealis. Omnes autem aquæ, quæ sunt ex fontibus, vel fluunt, vel stant per artem: nisi forte aliquæ sint paruę aquæ: quæ sponte stent non per artem: sicut contingit cum aqua fluens inuenit aliquam concauitatem, aut aliquod obstaculum, sed hoc non potest esse in magna quantitate: quia dum multiplicatur aqua fluens, oportet quòd vel supergrediatur obstaculum, & iterum fluat, vel

d Quod quidem igitur fontes maris impossibile sit esse, per existentia iam considerare oportet. Aquarum enim, quæ circa terram hæ quidẽ fluxibiles existunt euntes, hæ autem stationariæ: fluxibiles quidem igitur omnes fontales, de fontibus autem diximus prius, q oportet intelligere, non tanquàm ex vase deriuatum principiũ esse fontium, sed ad vnum semper factã & confluentem concurrere primum; stationariarum autem, hę quidem collectiuæ, & substantiuæ, velut paludosę, & quęcunq; stagnales, multitudine, & paucitate differentes, hæ autem fontaneæ, hæ autem omnes manufactæ. Dico autem velut puteales vocatæ: omnium enim oportet superius fontem esse fluxus: propter quod & quædam spontanee fluunt: quæ fontales: & fluuiales, hę autem arte indigẽt operante. Differentię igitur tot, & tales aquarum sunt: his autẽ sic determinatis, impossibile fontes esse maris: in neutro enĩ horum generum possibile est esse ipsum: neque enim effluxibile est, neq; manufactum; fontales autem omnes, horum alterum passæ sunt; spontaneam autem tantam multitudinem, nullam videmus fontalem factam.

e Adhuc autem quoniam plura sunt maria, ad inuicem non commista secundum vllum locum quorum mare rubrum videtur secũdum modicum communicans ad id quod extra columnas: Hircanicum autem, & Caspium separata; ad hæc & circumhabitata in circuitu, non vtiq; laterent fontes; si secundũ aliquem locũ ipsorum essent.

f Fluens autẽ mare videtur secundum angustias: sicubi propter adiacentem terrã in modicũ ex magno coartatur pelago propterea q liberatur huc & illuc sępe; hoc aũt in magna multitudine ĩmanifestũ. Quare aũt

F submergatur in terra: sicut in multis locis accidit, vt supra dictum est. Vnde non potest dici, quòd tanta aqua, sicut aqua maris, possit spontanee stare: si sit fontibus: relinquitur ergo, quòd mare non habet fontes. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd multa maria sunt quæ in nullo loco adinuicem commiscetur. Nam mare rubrum coniungitur quidem secundum modicum ad mare Oceanum: quod est extra colũnas Herculis, a quo mari omnino separata sunt mare Hircanum, & Caspium: quod est mare Ponticum, & habitantur vndique per circuitum, ita quòd non laterent fontes illius maris, si illud mare fontes haberet. Non ergo verum est quòd maris sint aliqui fontes. Deinde cum dicit.

f ¶ Quia in quibusdam maribus apparet communis fluxus ne videatur mare esse fluxibile tanquam ex fontibus procedens, cuius contrarium in prima ratione supposuerat, assignat causam fluxus: qui videtur in mari: & circa hoc tria facit primo ostendit quare aliqđ mare fluit: secundo, manifestat quoddã quod supponit, per signum: ibi. [De eo autem quòd qui;] tertio recapitulat, ibi. [Quod quidẽ igitur.] Assignat autem fluxus maris tres causas, quarum prima est, quòd mare fluit propter eius angustiã: vbi ex magno pelago restringitur in modicum spacium, propter hoc, quòd coarctatur ab adiacẽte terra. Aqua autẽ maris sæpe mouetur huc & illuc: & maxime secũdũ consequentiam ad motum lunæ: quæ secundum naturam propriam habet commouere humidum: hæc autem aquę commotio in magno mari & amplo, est immanifesta, sed vbi obtinent paruum locum propter angustiã terræ, magis apparet. Secunda causa est, quòd illud mare, quod continetur infra Herculeas columnat, non continuatur alicui: sicut de mari Pontico iam dictum est. Illud inquam fluit propter multitudinem fluuiorum, & propter eandem causam vnum mare decurrit in aliud. Nam Meotis fluit in mare Ponticum. Ponticum fluit in Aegeum. In alijs autem maribus, minus hoc videtur, sed in prædictis maribus hoc accidit propter multitudinem fluuiorum: quia in prędicta maria multa flumina intrant. Tertia propter hoc, quòd mare

At fieri quidem non posse, vt maris vlli sint fontes, ex ijs, quæ sunt, dispiciendum est. Aquarum enim quæ in terra sunt, aliæ fluxiles sunt, aliæ stantes, ac fluxiles quidem omnes fontanæ. De fontibus autem antea diximus, non ita fontem principium esse intelligi debere, quasi e vase promatur, sed in quod primum ea
G *quæ perpetuo gignitur, & confluit, labatur. Stantium autem aliæ sunt collectitiæ, & subsidentes, vt palustres, & quæcunque lacustres copia ac paucitate differunt, aliæ fontanæ: atque hę omnes manu extructæ sunt. Dico autem eas, quæ puteariæ nominantur. Omnium enim fontem superiorem, quam fluxio sit, esse oportet: quapropter fontanæ & fluuiatiles sponte fluunt, hę vero arte quę operetur, indigent. Et hę qui-*
H *dem aquarum tot & tales sunt differentiæ. His autem ita constitutis, fieri non potest, ut maris vlli sint fontes, cum in neutro horum generum esse possit. Nam nec fluxile est, nec manu fabricatum, quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit. Tantam vero aquę copiam, quę fontana sit, sponte stantem nullam uidemus.*

I

Prĕterea cum multa sint maria, quæ inter se nullo in loco commiscentur, quorum rubrum, quidem, cum eo mari, quod extra est columnas, parum videtur communicare: Hircanum uero, & Caspium ab illo etiam separata, & in orbem habitata, fontes profecto, si quo in loco haberentur, non ignoraremus.

K

Fluere autem mare in angustijs videtur, sicuti ob ambientem terram ex uasto pelago in paruum colligitur, propterea quod ultro citroque sępius liberetur. Hoc uero in uasto mari perspicuum non est. At si ob terræ angustias arcto continetur loco, libra

mare occupat multum de terra, secundum proportionẽ quantitatis aquæ & vnum est minus profundũ quam aliud. Illud autem quod est minus profundũ semper decurrit ad profundius. Vnde illud mare semper uidetur profundius, ad quod aliud decurrit, sicut Ponticũ est profundius Meotide, & Pontico mare Aegeum, & Aegeo Siculum. Sardicum autem & Tyrrhenum sunt profũdissima. Sed mare qđ ẽ extra colũnas nõ est profundum: quod apparet ex luto apparente in aqua quę fluit ex ipso, & huius signum est, ꝙ sunt sine uẽto ac si existant in aliqua concauitate. Sicut igitur particulariter fluuii uidẽtur fluentes ex altiorib. locis ad demissiora, sic in mari fluxus fit ex altioribus locis terræ, quæ sunt ad sepẽtrionem ut sic maria septentrionalia, quæ emittunt aquam, non sint ita profunda, sicut maria meridionalia, ꝗ recipiunt. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat per signum quoddam quod dixerat, scilicet, quod terra ex parte septentrionis sit altior, & huius signũ accipit ex hoc, ꝙ quidam antiquorum crediderunt, ꝙ sol non iret sub terra, sed solum circa terram, & disparere de nocte propter altitudinem septentrionalis partis occultantis. Deinde recapitulat quod dictum est, & est planum in litera.

LECTIO II.

a HIc incipit inquirere ueritatem circa opiniones, quas habuerũt antiqui naturales de mari, & primo, ostẽdit de quo est intentio, dicens, quod est de generatione maris si est factum] & de sapore eius, quæ sit causa salsedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi.

b ¶ Exequitur propositum, & diuiditur in partes tres: in prima determinat đ natura maris, utrũ scilicet sit naturalis locus aquæ: in secũda determinat đ generatione eius, utrũ sit factum, vel non, ibi. [De salsedine autem eius] in tertia determinat de sapore maris, quare. s. sit salsum, ibi. [De salsedine.] Prima autẽ pars diuiditur in partes duas: in prima ostendit opinionem antiquorum de natura maris: in secunda obiicit contra eã: ibi. [Oppositum autem.] Dicit ergo primo, quod antiqui putauerunt, quod mare sit principium omnis aquæ, & sit substantia, & corpus totius aquæ, & quod mare sit naturalis locus aquæ. & causa inducẽs eos ad hoc fuit quod uidebatur rationabile esse, ꝙ sicut omnium aliorum elementorum magnitudo est congregata in unum locum, & est vnũ principium, vnde deriuatur partialiter elementum, & commiscetur alijs elementis propter multitudinem substantię elementaris in illo loco existentis, ita est in aqua: videmus enim, quod multitudo ignis est in superiori loco huius inferioris mundi, qui est naturalis locus eius: & similiter multitudo aeris est sub loco ignis, quasi in proprio loco cõgregata, & manifestũ est, ꝙ corpus terræ est in medio, circa quod alia corpora sunt congregata ordinate: vnde manifestum est, quod necesse est etiam secundum eandem rationem esse aliquẽ locum, ubi sit congregata multitudo aquæ: quasi in proprio loco, & naturali. huiusmodi autem nõ potest esse aliud quam mare, quia aquę fluuiorum non sunt omnes simul, cum tamẽ oporteat vnius elementi esse vnum locum continuum: iterum, aqua fluuiorum non est stabilis, sed fluens, cum tñ oporteat oẽ elementum stare in proprio loco: fluuij

propter angustiam terrę modicum obtinet locum, necessariũ eam quæ in lato modicam librationem ibi apparere magnam. Quod autem intra herculeas columnas, totum secundum terræ cõcauitatem fluit, & fluuiorum multitudinem: Meotis quidem enim in Põtum fluit, iste autem in Aegeum. Qui autem iã extra hęc pelagi, minus faciunt hoc euidenter. Illis autem, & propter fluuiorum multitudinem accidit hoc, plures. n. fluuii in Euxinum fluunt, & Meotim, aut multiplicem regionem ipsius & propter breuitatem profunditatis: semper enim ibi profundius uidetur existens mare: & meotide quidem pontus: hoc autem Aegeum: Aegeo autem Siculũ, Sardonicum autem, & Hircanicum profundissima omnium. Quæ autem extra colnmnas, breuia quidem ꝑꝑ lutum, sine flatu autẽ sunt, ut in concauo mari existente. Si igitur & secundum partem ex altis fluuii uidentur fluentes: sic & totius terræ ex altioribus, quę ad arctum, fluxus fit plurimus: vbi hi quidem propter effusionem, non profundi; qui autem extra pelagi profundi.

g De eo autem, quod quę ad arctum sunt terrę, altę, signum qđdam, & multos persuasos esse antiquorum meteorologorum, solem non ferri sub terra, sed circa terram, & locum hunc: disparere autem, & facere noctem ꝓpterea, quod alta sit, quæ ad arctum terra. Quod quidem igitur, neque fontes possibile sit esse maris, & propter quam causam sic uidentur fluentes, talia, & tanta nobis dicta sufficiant.

LECTIO II.

a DE generatione autem ipsius, si factum est, & de sapore, quæ causa salsedinis & amaritudinis, dicendum.

b Causa quidem igitur, quę fecit priores putare mare principiũ esse, & corpus omnis aquæ hęc est, uidetur enim utique rationabile esse quemadmodum aliorum elementorum est, congregata moles, & principium ꝑꝑ multitudinẽ: unde ꝑmutatur partiũ, & miscetur alijs: puta ignis qdẽ in superiorib. locis: aeris aũt

A *mentum, quod in mari exiguum est, magnum illic uideatur necesse est. Id autem, quod intra Herculis columnas continetur, totum terræ concauitate, & fluminum multitudine fluit. Nam Maotis in Pontum, hic in Aegeum fluit, Quæ uero extra hæc maria sunt, hoc minus perspicue faciunt. Illis autem & propter fluminum multitudinem hoc euenit (plura enim flumina in Euxinum & Maotidem influunt, quam in locum eius multiplicem) & propter modicam altitudinem: mare nanque profundius subinde cernitur.*
B *Ac Mẹotide quidem Pontus, hoc uero Aegeum, Aegeo Siculum, & omnium profundissima Sardum, & Tyrrhenum. Quę autem extra columnas sũt, modice quidem ob lutum profunda sunt: sed flatibus uacant, quasi mare in cauo locatum sit. Vt igitur in terra partibus, e locis editis fluere flumina uidentur, sic e totius terræ editioribus, quæ ad Septentrionem sita sunt, plurima fit fluxio; qua propter aliqua, ob effusionem, profunda non sunt: quæ autem extra habentur, profundiora sunt.*

C

Porro loca ad Septentriones sita excelsa eße, eo declaratur, quod ueterum, Meteorologicorum multis persuasum fuit, Solem sub terram non ferri, sed circa terram atque hunc locum. Occultari autem eum & noctem facere, propterea quod terra ad Septentriones edita esset. Maris ergo & fontes nullos esse posse, & quam ob causam fluere hunc in modum uideatur,
D *tot atque talia a nobis dicta sint.*

Tractatus primi, libri secundi, de natura & loco maris, secundum propriam opinionem. Cap. II.

DE eius autem ortu, si ortum est, & de sapore, quæ salsedinis & amaritudinis causa sit, dicendum est.

E

Causa quidem quę ueteres adduxit ut mare uniuersę aquę principium & corpus esse existimarent, hęc est. Nam consentaneum uideri potest, qđ dam totius aquæ corpus esse, quemadmodum & aliorum elementorũ moles est coagmẽtata, & principiũ ob copiã unde distributa mutatur, et alijs admiscetur, ut ignis quidẽ in loco supo, aeris aũt copia in eo, qui est citra ignem

Tho. in Meteo.

autem fluuiorum aqua, vt pote quæ videtur semper generari, non quiescere in eodem loco. Propter hanc igitur dubitationē putauerunt, ꝙ mare esset principium omnis aquæ & omnium humidorum: & propter hoc putauerunt, ꝙ omnia flumina non solum intrant in mare, sed etiam fluunt a mari, quia locus naturalis alicuius elementi videtur esse principium & terminus motus omnium illorum quę sunt de natura illa: quia omnia naturaliter tendūt ad locum proprium. Et secūdum antiquos erat etiam principium quia ponebant quod elemēta erant generabilia & corruptibilia: vnde aqua generabatur de nouo: & sic oportebat, quòd vbicunq; aqua extra locum propriū inueniretur, quod influeret a naturali loco aqua. Et quia posset aliquis obijcere quod mare est salsum, & aqua fluuiorū est dulcis: & sic non videtur fluere a mari: ad hac obiectionē excludendā subdit; quod illud quod est salsum, quādo colatur, fit dulce: & sic aqua maris, quādo colatur per terram, efficitur potabilis in fluuijs. Deinde cum dicit.

e ¶ Mouet quasdā dubitationes circa prædeterminata, & primo vnam cōtra hoc, quòd mare est locus naturalis aq̄: secundo cōtra hoc, quod dictum est, ꝙ mare est terminus aquarum currentiū: ibi. [Quærere autē antiquam.] Circa primum duo facit: primo mouet dubitationem: quæ talis est. Si mare est principiō omnis aquæ, quare naturalis locus aquæ existens aqua maris non est dulcis, & potabilis, sed salsa? omne.n.elemētum in primo loco videtur esse intrasmutatum, & naturaliter se habens: salsedo autem non est naturalis ꝓprietas aquæ, sed ex aliqua trasmutatione ei accidit. Secundo ibi.

d ¶ Soluit prædictā dubitationē. & circa hoc tria facit: primo præmittit quoddam, resumēs ex ꝓdictis quod est necessariū ad solutionē, secūdo ex hoc, ꝙ propositū est, excludit q̄dam opinionem ibi. [Propter quod & deridendi] tertio soluit dubitationem: ibi. [Potabile quod m igitur.] Dicit ergo primo, quòd assignando causam prædictæ dubitationis, non solum soluetur dubitatio, sed necessarium erit per hoc accipere veram opinionem de mari. Remanit ergo, quòd aqua est ordinata circa terram sicut sphęra ignis super aërem, & sphæra aeris super aquam. Ignis enim est supremum elementorum, siue ignis extimetur esse cœleste corpus, vt plurimi dicunt, siue sit aliquod corpus ordinatum sub cęlesti corpore, sicut ipse supra dixit. Cum igitur ex solis motu causetur generatio, & corruptio, & omnes permutationes in istis inferioribus, oportet quòd illud, quod est subtilissimum, & dulcissimū in aqua rarefacta, euaporans continue feratur in superiorē locum: & ibi iterū condensatum ex virtute frigoris, feratur deorsum in terram: & hoc semper fit secundum naturam: vt prius dictum est. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit quandam falsam opinionē per pręmissa, & primo ponit opinionem, & dicit, quòd ꝑ prædicta patet ꝙ deridendi sunt antiqui, qui dixerunt, quòd sol cibaretur humido aquoso, & ob hanc causam circumiret, quia idem locus nō potest semper præbere huiusmodi alimentū, quod est necessarium ipsum habere, aut nisi ipsum haberet, corrumperetur. Putabant enim, ꝙ sol esset naturę igneę. Manifestum est autem, ꝙ ignis quamdiu habuerit nutrimentum, tandiu durat. Solum autē humidum est nutrimētum ignis. Vnde cōsumpto totaliter humido, extinguitur ignis. Secundo ibi.

f ¶ Improbat prædictam positionem quinque rationibus. quarū prima est, & vapor, qui sursum eleuatur, non ascendit vsque ad locum solis, vt exinde possit cibari, & hoc satis ex prædictis potest esse manifestum. Secunda uero est; quod ponētes hoc, quod dictum est, videntur existimare,

quod

multitudo, ꝙ post ignis locū terræ autem corpus circa qđ hæc omnia posita sunt, manifeste. Quare palam, quia secundum eandem rōnem & de aqua necesse quere. Tale autem nullum aliud corpus uidetur positū totum simul sicut & aliorum elementorum præter maris magnitudinem. G Quod.n. fluuiorū: neque totum simul; neque stabile; sed ut factum semper uidetur quotidie. Ex hac itaque dubitatione, principium omnium humidorum & omnis aquæ; putatū e esse mare. Propter quod & fluuios non solum in hoc; sed ex hoc quidam aiunt fluere; collatum enim fieri quod salsum potabile.

H c Opponitur aūt altera ad hanc opinionem dubitatio; cur quidem non est cōsistens aqua hęc potalis, siquidem principium omnis aquæ, sed salsa?

d Causa autem simul; & huius dubitationis solutio erit, & de mari accipere propriam existimationem necessarium recte; aqua.n. circa terrā ordinata, sicut circa hanc aeris sphæra, & circa hanc quæ dr̄ ignis; hic enim est I horum ultimus, siue ut plurimi dicunt, siue ut nos, Lato autem sole hoc modo, & propterea ꝑmutatione & generatione; & corruptione existente, quod quidem subtilissimum, & dulcissimum, sursum ducitur per singulos dies, & fertur iterum disgregatum, & uaporans in superiorem locum, ibi autem rursus constans propter infrigidationem deorsum fertur iterum ad terram; & hoc semper uult fa K cere natura, sicut dictum est prius.

e Propter ꝙ & deridendi sunt oēs, quicūq; priorum existimauerunt solem cibari humido. Et ꝑꝑ hoc aiūt uersiones facere ipsum, nō.n. semper posse eadem loca exhibere ipsi alimētum, necessarium aūt esse hoc accidere circa ipsum, aut ipsum corrūpi: etenim manifestum ignē quandiu habuerit alimentum vsq; ad hoc uiuere, humidum autem igni esse alimentum solum.

f Tanquā pertingat usque ad solem, quod sursum ducitur,

terra corpus, id, circa quod omnia hac manifeste sunt posita. Ex quo constat, eadem ratione de aqua etiam necessario esse inquirendum. Nullum autem aliud tale collectum corpus, præter maris vastitatem: vt cæterorum elementorum, positum videtur. Amnium enim nec collectum est, nec manet, sed veluti quotidie gignatur, semper conspicitur. Mare igitur humidorum, & totius aquæ principium esse, ob hanc dubitationem uisum est. Quocirca & flumina non tantum in ipsum, sed ex eo quoque fluere, aliqui inquiunt. Quod enim salsum est, si colatur, fieri potabile.

Huic autem opinioni dubitatio altera opponitur, quid tandem causæ sit, cur aqua hęc simul stans potabilis non sit, sed salsa? siquidem totius aquæ principium est.

Causa autem simul & huius dubitationis solutio erit, & efficiet, ut primam de mari existimationem recte necessario sumamus. Cum enim aqua circa terram, quemadmodum & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtendatur, (hic enim omnium extremus est, seu ut plurimi inquiunt, seu vt nos) Sol autem hoc modo feratur, ob eamque causam mutatio existat, & ortus atque interitus, id quod tenuissimum est, & dulcissimum, quotidie effertur, secernique & in vaporem mutatum superiora petere videtur. Illic autem rursus, ob frigus cōcretum ad terram iterum defertur, idque natura hoc modo perpetuo facere, vt antea dictum est, instituit.

Quocirca hi omnes veteres ridendi sunt, quotquot Solem humore ali existimarunt. Quam etiam ob causam eorum nonnulli aiunt, illius fieri conuersiones. Non enim eadem loca posse ei perpetuo alimentum suppeditare, necessarium autem esse, aut hoc ei contingere, aut interire; siquidem & ignis hic conspicuus tantisper uiuit, dum alimentum suppetit. Humorem uero solum igni esse alimentum.

Quasi omnis qui attollitur humor, ad solem vsq; pertingat, aut ascensus

quòd talis sit ascensus vaporis ad solem qualis est ascensus fumi ad flammã: ex qua acceperunt signum ad sic opinandum de sole. Sed non est simile: quia flãma non semper manet eadem: sed continue fit noua per hoc, quòd materia alia, & alia continue inflammatur: quæ quidem prius est humida, apta inflammationi, per ignem totaliter exiccatur: & desinit inflammari: & succedit alia: & sic patet, & quòd flamma nõ nutritur, quia quod nutritur, oportet manere idem, vt patet in plantis: & animalibus, sed flamma, quasi nullo tempore permanet, vt dictum est: sed hoc non potest accidere circa solem: quia si sic nutriretur, secundum quod ipsi dicunt, continue renouaretur: & non solũ semel in die, sicut posuit Heraclitus. Tertiam rationem ponit dicens, quòd eleuatio vaporis humidi ad solem, similis est calefactioni aquarum in ollis igne supposito. Ignis autem ardens sub olla non nutritur ab aqua euaporante. Vnde nec etiam sol, si faciat euaporare tãtam aquam. Quarta ratio est, quòd attribuerent tantum soli nutrimentum, & non alijs stellis: ad eorum salutem: cum tamen ponãtur ab eis igneæ naturę: quæ quidem astra sunt tot, & tam magna, quòd tota aqua non sufficeret ad nutrimentum eorum. Quinta autem ratio ponitur ibi, Idem autem accidit, & dicit hãc rationem esse communiter contra hanc opinionem & contra eos, qui dixerunt, quòd a principio tota terra erat cooperta aquis: & postea aqua vaporãte ex calore solis, esse factum aerẽ: & sic totum cęlum est augmentatũ per hoc, quòd aer sit rarior, plus occupat de loco q̃ aqua, ex qua generatur: & hoc, quod sic est resolutũ ab aquis, causat ven

humidi autem ascensus talis sit, qualis quidem factæ flammæ, propter quod signum accipientes, sic & de sole putauerunt. Hoc autem non est simile: flamma quidẽ enim per continuum humidum, & siccũ, per mutata fit, & non alitur: non enim eadem existens permanet vllo tempore, vt est dicere. Circa solem autem impossibile hoc accidere quoniam alito quidem eodem modo, sicut illi dicunt, palam q̃ & sol nõ solum, sicut Heraclitus ait, nouus in die est, sed semper nouus cõtinue. Adhuc autem quæ a sole eleuatio humidi similis est calefactis ab aquis ab igne. Si igitur neque subardens ignis alitur neque solem verisimile erat existimare, neque si omnem calefaciens euaporare fecerit aquam. Inconueniens autem & solum curasse de sole; aliorum autem astrorum ipsos negligere salutẽ tantis & magnitudine & multitudine existẽtibus. Idem autem accidit & his irrationabile, & dicentibus primo humida existente terra, & mundo qui circa terram, a sole calefactum aerem, aut factum esse: & totum coelum augmentatum: & hoc spiritus exhibere; & versiones ipsius facere: Manifeste enim semper sursum ductum videmus; descendens iterum in aquam: & si non per annum reddatur, & per singulas regiones similiter, sed in aliquibus ordinatis temporibus redditur omne acceptum: velut neque alitis superioribus, neque hoc quidem manente aere iam post generationem. Hoc autem facto, & corrupto iterum in aquam,

g Potabile quidẽ igitur, & dulce propter leuitatẽ sursum ducitur; salsum autẽ omne subtus manet, propter grauedinem: vt in eo qui conuenienti ipsius loco proprio: hoc. n. putandum dubitandum esse conueniẽter: irrationabile. n. si non aliquis est locus aquæ, sicut & aliorum elementorum; & hanc esse solutionẽ. Quem enim videmus locum occupans mare, iste nõ est maris, sed solum aquæ; videtur aũt maris; quia quod salsum quidem, deorsum manet, propter pondus; dulce autem, & potabile, sursum ducitur, propter leuitatem; quemadmodum in animalium corporibus. Etenim in his, alimento ingredienti

A *talis sit, qualis ad flammam, quæ gignitur, ex qua, cum similitudinem duxissent, ita de Sole existimarunt: sed non est simile. Flamma enim ex humoris & siccitatis perpetua commutatione gignitur, non alitur; quippe quæ nullo, ut sic dicam, tempore eadem manet, quod in Sole contingere non potest. Nam si Sol eo modo, quo illi aiunt, alitur, constat eum non solum iuuenem (ut Heraclitus ait) quotidie esse, sed perpetuo ac continenter iuuenem futurum. Humorem præterea per solem educi simile est, ac cum aqua ab igne incalescunt.* B *Si igitur subiectus ignis non alitur, nec Solem quoque ali uerisimile est existimare, etiam si totam aquam calefaciens, in uaporem conuerteret. Absurdum uero etiam est, solius Solis solicitudinem habere, aliorum autem siderum conseruationem contemnere, quæ & multitudine, & magnitudine tanta sunt. Idem autem absurdum his euenit, & illis, qui aiunt, cum terra principio humida esset, & mundus terram ambiens incalesceret a Sole, aerem genitum fuisse,* C *totumque cælum creuisse, ac eundem flatus præbere, & illius conuersiones efficere. Id enim omne, quod ex aqua sublatum est, rursus semper descendere perspicue cernimus. Ac, si non similiter annis singulis, & in quaque regione, quibusdam tamen definitis temporibus, totum id, quod sublatum est, redditur, quod nec supera ex eo aluntur, nec partim quidem aer post generationem remaneant, partim uero gignatur, & in aquam rursus intereat sed uniuersus similiter dissoluatur,* D *& in aquam rursus concrescat.*

Itaque quod potabile est, & dulce, uniuersum ob leuitatem attollitur: quod autem salsum est, præ pondere subsidit, non in suo ipsius proprio loco. Etenim existimandum est, de hoc recte dubitatum esse (absurdum namque est, nisi aliquis aquæ, ut cæterorum quoque elementorum, sit locus) E *atque hanc esse solutionem. Is enim locus, quo contineri mare cernimus, maris non est, sed potius aquæ. Maris autem uidetur, propterea quod pars salsa subsidit præ pondere, dulcis uero ac potabilis ob leuitatem attolitur, perinde atque in animalium corporibus, in quibus, cum dulce alimentum ingestum est, alimenti humidi sepimentum, atque excrementum amarum salsumque cernitur. Pars enim dulcis & potabilis a calo-*

tos: & motum cæli. Vtraq; igitur harũ opinionum destruitur per hoc, q̃ manifeste videmus illud, quod eleuatur sursum, iterum redire ad terram: & si non per eundem locum: & similiter p omnes regiones, qa aliqñ & in quibusdam regionib. plus euaporat, quã pluat, ibi. Sed tamen in aliquibus locis, per aliquam ordinationem temporis, omne, quod sursum eleuatur, redit iterum ad terram. & sic patet, q̃ neque superiora corpora aluntur ex vaporibus, neq; aliqua pars vaporis remanet aer, & alia iterum redit i aquã. Deinde cum dicit. g ¶ Ex eo, quod supra præmissum est, concludit solutionem prædictę dubitationis: & dicit, q̃ cum vapor eleuetur superius, illud, q̃ est dulce, & potabile, eleuatur superius ppter id, quod est leuius: illud autem, quod est salsũ, quia grauius est, manet deorsum: quasi i proprio loco: hoc enim uidetur rõnabile, & conuenienter esse dictum in præmissa dubitatione, q̃ mare est loc⁹ naturalis aquę. Irrationabile enim est si aqua non habeat proprium locũ naturalem: sicut alia elementa: sed solum est mota dubitatio contra hoc, quod dictum est de salsedine. Probat ergo q̃ locus quem mare occupat, est loc⁹ naturalis aquæ, inquantum aqua: sed tamen videtur esse locus naturalis aquę maris solum: propter hoc, quod salsum manet deorsũ propter grauitatẽ: dulce autem euaporauit sursum, propter leuitatem. Et ponit exemplum de eo, quod accidit in corporibus aliqñ: quia cum cibus assumptus sit dulcis, & humidus, hypostasis, quæ remanet ex cibo, & superfluum alimenti, apparet amarum, & salsum: propterea, q̃ illud quod est dulce, ẽ attractũ a calore natu

tali ad carnem, & ad quamlibet partē corporis sicut quælibet apta nata est nutriri. per hoc ergo concludit a simili, q̃ sicut inconueniens esset, si qs putaret, quod uenter nō esset locus cibi, sed solum superfluitatis, quia dum nutriuntur membra, cito sumitur materia cibi, & superfluū remanet: sed tamen iste non bene existimaret quia, ut pri' diximus, iste est locus naturalis cibi, inquantum cibus & non solū cibi in uentre existentis. similiter & in proposito, iste locus occupatus a mari, est locus naturalis aquæ: & oīs aqua mouetur ad ipsum, tanquam ad locum proprium. Fluxus. n. aquæ est ad id, qđ est magis concauum, & talis est locus maris. Sed q̃uis locus iste sit naturalis aquę, tamen illud quod est dulce, cito fertur sursū pp solem eleuantē uaporem: illud aūt qđ est salsum, remanet inferius propter prędictam causam.

LECTIO III.

a Hic philosoph' mouet aliā dubitationē circa hoc quod dictū est, q̃ mare est terminus fluuiorum: & circa hoc tria facit: primo mouet quæstionem, qoam dicit esse antiquā, ꝓpter quid s. cum singulis diebus flumina, & innumerabilia numero, & immensa magnitudine, intrēt in mare, non tamē uidetur crescere: & hoc in ipso non apparet, quòd tanta multitudo aquæ ad ipsum deueniat. Secundo ibi.

b ¶ Soluit dubitationem: & dicit, q̃ licet non sit inconueniens, quòd sint aliqui, qui circa hoc dubitent: tamen, si quis recte consideret, non est difficile uidere solutionem huius, quia si aliqua aqua diffundatur per aliquam latitudinem, supposito q̃ sit eadem multitudo aquæ in diuersis locis diffusa, si non

F dulci, humidi elementi hypostasis, & superfluum, apparet ens amarum, & salsum: dulce .n. & potabile ab innato calore attractum in carnes, & aliam eō pactionem uenit partium, ut q̃libet nata est. Sicut igitur ibi inconueniens, siquis potabilis alimenti non putet locum esse uētrem solum quia cito consumitur, sed superflui, quia hoc est subsidens, non utiq; existimabit bene, similiter aūt & in his. Est

G quidem .n. sicut dicimus, locus iste aquæ, propter quod & fluuii fluunt in ipsum omnes, & omnis quæ fit aqua: utique .n. in quod maxime cōcauum, fluxit, & maxime talem obtinet locum, sed hoc quidem sursum fertur cito propter solem. Hoc autem derelinquitur propter dictam causam.

LECTIO III.

H a QVærere autem antiquam dubitationem, propter quid tanta multitudo aquę nusquam apparet, per singulos enim dies fluuiis fluentibus innumerabilibus, & magnitudine immensis, nihil mare fit amplius.

b Hoc quidem nullum inconueniens dubitare aliquos, non tamen intuentem difficile uide-

I re. Eadem .n. multitudo aquæ in latum diffusa, & tota simul, nō inęquali tempore exiccatur: sed differt in tantum ut hoc quidem permaneat per totū diem, hoc autem quemadmodum si quis super mēsam magnam diffuderit aquæ cyatum, simul perspicientibus vtique exterminabit totum, quod vtique & circa fluuios accidit. Continue enim fluentibus, simul totum semper quod peruenit in immensum,

K & latum locum, exiccatur cito & latenter.

c Quod autem scriptum est in phædone, de fluuiis, & mari impossibile est. Dr̄ enim quod omnia quidem inuicem perforata sunt sub terra, principium autē omnium sit, & fons aquarum, uocatus Tartarus circa mediū aquæ quędam multitudo, ex quo & fluentia, & non fluentia prodeunt omnia. Circunfluentiam autem faceret ad singula rheumatum, propterea, quod moueatur semper, quod primum, & principium, propter non habere enim sedem, sed semper circa medium uolui,

F *re innato attracta in carnes, aliarumq; partium constitutionem abiit procul, insque illarum natura. Quemadmodū igitur illic, si quis censuerit, uentrem potabilis alimenti, propterea quod cito euanescat, locum non esse, sed excrementi, quia subsidere illud uideat, non recte censuerit, sic & in his. Est enim (ut diximus) aquæ hic locus. Quapropter & flumina in eum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quæ gignitur. In id enim quod maxime cauum est, fluxio est, talemque terræ locum mare obtinet. Sed*

G *alia pars uniuersa a Sole celeriter attollitur, alia relinquitur ob eam quæ dicta est, causam.*

LECTIO III.

H *VEterem autem illam dubitationem afferre, cur tanta aquæ copia nusquam appareat, quando innumeris uastæ magnitudinis fluminibus quotidie in mare influentibus, nihilo amplius cernitur.*

Hanc inquam, aliquos dubitationē afferre, absurdum quidem non est, sed tamen difficile non est eum qui consi-

I *derauerit, perspicere. Eadē enim aquę copia, quæ in latitudinem expansa sit & quæ simul collecta, non æquali tempore resiccatur. sed usque adeo differt, ut hæc quidem integrum diem permaneat, altera, perinde ac si quis aquę cyathum super magnam mensam effuderit, simul atque id cogitauerimus, tota euanescet. Id quod fluminib. quoque usu uenit. Illis enim continenter collectim fluentibus, id quod in uastū latumque locum peruenit, cito, semper, atque occulte exsiccatur.*

K

Illud autem esse non potest, quod de fluminibus & mari in Phędone scriptum est. Mutuis enim meatibus inter se sub terra concurrere dicitur, principiumque & fontem aquarum omnium id esse, quod Tartarus nominatur, quædam uidelicet aquæ copia in medio posita, e qua tam fluētes amnes, quam non fluentes redduntur. In singulos autem fluuios influxum fieri, propterea quod primum atque principium agitetur.

Non enim sedem, in qua consistant, habere, sed circa medium perpetuo reuolui: sursum uero & deorsum agi

sit eadem quantitas latitudinis, non est æquale tempus desiccationis aquæ effusæ, sed erit differentia ex diuersitate latitudinis, in qua aqua diffunditur: q̃ aliquando manet aqua & non exsiccatur, per totum diem: aliquādo aūt statim ad oculum exsiccatur: sicut si aliquis unū cuprum aquæ diffunderet super magnam mensam, statim tota aqua exsiccaretur: si autem in aliquo paruo loco tantum de aqua proiiceretur, diu cōseruaretur: sic igitur accidit circa fluuios & mare. Nō totum quod ex fluuiis ad mare peruenit, dispergitur in locum maximę latitudinis: & cito desiccaī per continuam euaporationē aquæ: de qua supradictum est. Tertio ibi.

c ¶ Excludit quandam falsam solutionem prædictæ dubitationis, & primo ponit ipsam solutionē, & dicit: quod impossibile est esse verum quod a Platone de mari, & fluuiis dicitur in libro suo, qui intitulatur Phædon: dicit enim ibi, quod omnia flumina, & mare, concurrunt sub terra ad aliquod principium quasi terra sit perforata a mari & fluuiis: hoc autem principium, quod secundum ipsum est principium aquarū omnium, uocatur Tartarus, quæ est quædam magna multitudo aquæ existens circa medium mundi: ex quo quidem principio dicit prodire omnes aquas, quæ non fluunt: sicut sunt mare, & stagna: & quę fluunt, sicut fontes, & flumina. Dicit autem, q̃ Tartarus vndiq; fluit ad singula [Rheumatum] idest ad singulos discursus aquarū: quod ideo contingit quia illud pricipiū aquarū semper mouetur. & hoc ideo: quia non habet aliquem locum fixū, quo qescat: sed semper mouet circa medium, quasi uacillās hinc inde: & sic dū mouet sursū, facit effu-

effusionem . rheumatum .i. discursus marium, & fluuiorum, non tantum uersus illam partem terræ: quam nos habitamus, sed ex multis alijs partibus terræ effundi, & alia stagna, quale est mare quod est apud nos, sed omnia maria, & flumina, quadam circulatione reducuntur ad illud principium, unde primo effluxerunt: sed diuersimode. Nam quędam redeunt secundum eundem locum, secundum quem effluxerunt, ut sit quidam motus reflexus, quędam uero ex contraria parte redeunt parti, unde effluxerat, ut puta, si effluxerunt de subtus, reingrederentur desuper. Non est tamen sic intelligendum de subtus, & desuper, quod aliquid possit esse subtus respectu medij, in quo ponitur primũ principium aquarum, quia a superficie terræ usque ad medium, est descensus: sed de cætero, si secundum rectam lineã ultra procederet aqua, esset motus ad sursum, idem enim est moueri a medio, & moueri sursum, & secundum hoc facile est assignare causam diuersitatis colorum, & saporũ in aquis, quia aqua fluens recipit colorem, & saporem, secundũ modum terrę, per quam effluit, secundo ibi.

d ¶ Improbat prædictam positionem quinque rationibus, quarum prima est, quod cum quãdoq; flumina recedãt per eandem uiam, quandoque autem per cõtrariam, sequitur secundum hanc positionem, quod fluuiorum fluxus non semper fit ad eandẽ partem: quia enim redeunt ad medium, a quo fluxerunt, non magis fluent subtus quam supra, comparando superficiẽ terrę ad medium, quod semper intelligitur: a superficie terræ, vocatur aliquid sursum, & aliquid deorsum propter altitudinem, & demissionẽ. Si enim motus fluuiorum causatur ex effluentia Tartari, effluentia autem Tartari est ad oẽm partem, sequitur, quòd aqua quasi impulsa a Tartaro indifferenter fluat ad quamlibet partem, sicut & Tartarus fluctuans tendit ad omnem partem, & sic accidit illud quod dicitur in Prouerbio. Sursum fluuiorum, scilicet quod flumina sint superiora fontibus, uel quod sursum fluant, & hoc est impossibile. Secunda uero est, quod secundum prædictam positionem uidetur, quod oporteat semper æqualem aquam tollitar, quia quantum fluit de aqua a Tartaro, tantum ponit, quod

motum autem sursum & deorsum facere effusionem rheumatibus. Hoc autem in multis quidem locis stagnare quale, & qđ apud nos esse mare, omnia autem iterum circulo circumduci ad principium, vnde incępe runt fluere, multa quidem ſm eundem locum, quędam autẽ, & e regione contraria positioni effluxui, puta si fluere incępe runt desubtus, desuper ingredi,
B esse autem vsque ad medium descensum: de cætero enim ad sursum iam omnibus esse lationẽ. Sapores autem, & colores habere aquam per qualem utiq; contigerit fluens terram.

d Accidit ergo fluuios non ad eundem semper locum secundum rationem hanc. Quoniam enim ad medium influũt a quo circumfluunt, nihil magis fluũt
C de subtus quàm desuper, sed ad quodcunque tenderit fluctuans Tartarus, quamuis hoc accidente fiet vtique quod dicitur: Sursum fluuiorum: quod quidem impossibile. Adhuc quæ sit aqua, & quæ sursum ducitur iterum, vnde erit? hoc enim totum excludere necessarium, siquidẽ semper saluatur æqualis, quantum enim extra fluit, iterũ fluit ad principiũ. Quamuis omnes fluuij videantur terminantes ad
D mare, quicunque non in alios: in terram autem nullus: sed & si dispareant, iterum prodeunt. Magni autem fiunt fluuiorum, qui longe fluunt per cõcauum, multorum enim suscipiũt rheumata fluuiorum, detruncantes loco, & longitudine vias. Propter quod quidem & Istrus, & Nilus, maximi fluuiorum sunt eorum, qui in hoc mare exeunt, & de fontibus alij dicunt, vniuscuiusquę fluuiorum alias cau
E sas, quia multi in eundem incidunt. Hæc itaque omnia manifesta, quod impossibile est accidere aliter, quàm & mari principium inde habente. Quod quidem igitur aquæ locus est iste & non maris, & propter quam causam, quod quidẽ

tatum fundi in fluuios. Nonnullos autem multis in locis stagnare, ueluti apud nos mare est. Rursus omnes principium, e quo fluere cæperunt, in orbem repetere, multos quidem per eundem locum, aliquos uero per eum, qui aduersum positum ei habeat, e quo effluxerunt, ut si ex infero loco fluere cæperit, in supero influere. Esse
B *autem descensum, usque ad medium. Reliquum enim omnem cursum, omnibus iam ascensum esse. Vapores etiam, & colores aquam contrahere pro terrę, per quam fluere contingerit, natura.*

Sed hac ratione efficitur, ut flumina eodem non semper fluant. Quoniam enim in medium influunt, ex quo effluunt, ex infero nihilo magis
C *fluent, quam ex supero, sed utramlibet in partem exęstuans Tartarus delapsus fuerit. Atque si hoc accidat, id eueniet, quod dicitur, Sursum flumina, quod fieri non potest. Illa item qua oritur aqua, & quę rursus attollitur, unde nam erit? hanc enim uniuersam tollit necesse est siquidem: ęqualis semper seruatur, propterea quod quantum effluit, tantundem ad principium refluat. Atqui & flumina, omnia, quotquot non in alia se immittunt, desinere in mare cernuntur; in terram autem nullum, at si occul*
D *tentur, rursus emergunt. Illa autem ingentia euadunt, quæ longo tractu per cauua fluunt. Multorum enim omnium fluxús excipiunt, loco & longitudine eorum cursibus interceptis. Quam ob causam, Danubius & Nilus fluminum eorum, quę in hoc mare illabuntur, maxima sunt. Ac de cuiusque fluminis fontibus alij alias reddunt causas, propterea quod multa in idem confluant. Constat igitur nihil horum fieri posse, mari pręsertim originem inde ducente. Hunc ergo locum aquę esse & non maris, &*
E *quamobrem pars potabilis pręter eam quæ fluit, occulta sit, alia uero pars maneat, cur item mare, aqua potius sit finis quam principium, non secus ac in corporibus totius alimen-*

A iterum refluat ad principium, & sic oportet totaliter excludere generationem aquæ in aere, & eleuationem aquę a terra p euaporationem, quod patet esse falsum. Tertiam rationem ponit, dicens, quod omnes fluuij terminantur ad mare, quicunque non terminantur ad alios fluuios, & nullum flumen est sic terminatum ad terram, quasi terram perforans, quod uadat ad tartarum: sed si sunt aliqua flumina intrantia in concauitatem terræ, iterum exeunt in aliquo loco, & sic non uidetur uerum, quod flumina iterum redeãt ad Tartarum. Quarta ratio est. Si cursus fluuiorum causatur ex effluentia Tartari: oporteret, quod ab ipso sut principio flumina haberent multitudinem aquæ: sed hoc non inuenitur, quia inter fluuios illi inueniuntur magni, qui per longam viam fluunt, eo quod recipiunt discursiones multorum fluuiorũ, & detruncant uias eorum: & secundum locũ, quia sunt profunda magis, & magis concaua, & secundum longitudinem, quia longiorem viã currunt. Nam Ister, idest Danubius, & Nilus, sunt maximi fluuiorũ, qui in mare Mediterraneũ exeunt, & de fontibus eorum diuersi diuersa dicunt, propter diuersitatem fluuiorum, qui in hos intrant. Quinta uero est, quod ultra prędicta inconuenientia est etiam hoc, quod sequeretur, quod mare habeat principium a Tartaro: qđ inconueniens est, quia mare uidetur esse locus naturalis aquarum, sicut supra dictum est. Deinde recolligit quæ supra dicta sunt, & dicit, quod tanta dicta sunt de hoc, quod locus, quem mare occupat, est locus naturalis aquæ, & non solum locus naturalis maris, idest, aquæ salsæ existentis: & dictum est, quod illud, quod est potabile, & dulce, non manifestatur in mari, sed in aquis fluentibus: illud autem quod salsum est, subsidet in mari, quasi derelictum post euaporationem eius, quod erat potabile, & dulce: & dictum est, quod mare magis est terminus aquarum, quam principium, quia scilicet aqua extra mare generatur, & sursum in aere, ut dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terrã, ut dictum est de generatione fontium, & fluuiorum: & tamen ubicumque generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur, & sic aqua salsa se habet sicut illud, quod est superfluum

perfluum alimenti in corporibus animalium, nam superfluum alimenti est salsum, uel amarum, quod uerum est de superfluo cuiuslibet alimenti: sed maxime de superfluo alimenti humidi sicut urina quæ est magis indigesta, & ideo est magis amara, & salsa, ut patet.

LECTIO IIII.

a Postquam philosophus determinauit de natura maris, ostendens, quòd est locus naturalis aquę: hic inquirit de generatione ipsius, & primo dicit de quo est intétio, & dicit, quod dicendum est de salsedine maris, & iterum utrum mare est sempiternum, aut fuit aliquod temp' quando nõ erat mare, & erit aliquod tempus quo non erit, sed totaliter deficiet. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur ꝓpositum: destruendo opiniones aliorum circa hoc, & primo destruit opinionem antiquorũ: secundo rationem eorum eorum excludit, ibi[Acceperunt ergo hanc.] Circa primum duo facit: primo destruit opiniones antiquorum de inceptione maris, & dicit quod quidam putauerunt quod mare non sẽper fuit, sed quandoque incepit, & posuerunt etiam quòd totus mundus esse incepit per generationem quandam, dicẽtes quod simul generatum est mare cum mundo: & hoc rationabiliter, quia cum mare sit aliquo modo locus aquę, quę est unum elementum, oportet, quod sit de principalibus partibus mundi, & ideo quãdocunque fuit mundus, fuit mare: & ideo sicut illi argumentantur, quod quia mundus genitus est, & mare sit generatum, ita possumus econuerso argumentari, ꝙ si mũdus est perpetuus, & mare sit perpetuũ: ꝙ autem mundus sit perpetuus, pręsupponit ex his, quę ꝓbauit in libr. physicorum, & in libro de coelo, quamuis hoc sit falsum, & alienum a fide, ut supra dictum est. Secundo ibi.

Destruit opiniones antiquorũ de defe- F ctu maris, & primo comparat opinionem istam opinionibus fabulosis, & dicit quod putare hoc, quod mare fiat minus, secundum quantitatem, & tandem deficiat, secundum quod dixit Democritus, non differt a fabulosis opinionibus Aesopi, qui dixit fabulose, quod Calybdis, quæ est quædam uorago in mari, bis absorbuit mare: ita ꝙ ante, aqua totam terram circundabat: uorago autem lantum de aqua absorbuit, ꝙ montes apparuerũt discooperti ab aqs: & terra quæ interiacet montibus: secundo autem tantũ de aqua absorbuit, ꝙ apparuerunt insulæ. Vltimo autem absorbebit totam aquam maris, & sic vndique remanebit terra arida, sine mari. Sed licet componere fabulam talem congrueret Aesopo fabularum inuentori, qui hoc dixit, dũ forte esset iratus ad Portmeum, idest ad quandam portũ uel linus maris, ut iratus aquis, quasi fingeret eas omnes esse absorbendas, tamen talia dicere philotophis inquirentib. ueritatem minus conuenit. Secundo ibi.

d ¶ Improbat prædictam positionem per rationem. & dicit ꝙ propter quácunque causá aqua maris primo mansit circa terram, oportebit, ꝙ semper maneat: siue dicatur ꝙ hoc accidit propter grauitatẽ aquæ, quæ pondere suo hoc habet, ꝙ subsideat aeri, & pemineat terræ, quę quidem causa est uera, & manifesta siue quæcũq; alia causa sit, pp hoc oportet, ꝙ si aliquãdo fuit aqua maris super terrã, quę semper maneat, quia aliter, si hoc non esset oporteret eos dicere ꝙ aqua quæ eleuatur a sole euaporata, non redat iterum ad terram, cuius contrariũ manifeste uidemus in pluuiis, aut si aqua eleuata redit, necesse est, uel quod semper duret mare, si aqua semp eleuatur, & redit, aut ꝙ remaneat quamdiu hoc fuerit, ꝙ aqua redit, & iterũ oportebit ferri sursum per euaporationẽ illud, quod est potabile in aqua. & sic nunquã exsiccabitur mare in tali alteratione, quia iterum aqua descendet

potabile immanifestum uerun tamen fluens, hoc aũt subsidẽs, & qđ terminus magis aq̃ q̃ principium est mare, quẽadmodũ qđ in corporib. supfluũ alimenti, & omnis, & maxime, qđ humidi, dicta sint tanta nobis.

ti, sed humidi potissimum, excrementum, his a nobis traditum sit.

G Tractatus primi, libri secundi, de perpetuitate maris, & eius nouitate. Cap. III.

LECTIO IIII.

a De salsedine autem ipsius dicendum, & utrum sẽper est idem: aut neque erat, neque erit, sed deficiet.

De eius autem salsedine, & utrum perpetuo idem sit, an nec fuerit, nec futurum sit, sed deficiet, dicendum est.

b Etenim sic putant quidam. Hoc quidem igitur uisi sunt homines confiteri, quod factum est siquidem & omnis mundus; simul enim ipsius faciunt generationem. Quare palam, quod si quidem perpetuum omne, & H de mare existimandum.

Hoc enim modo aliqui sentiunt. Omnes quidem genitum esse uidentur fateri, siquidem & mundum uniuersum, simul nanque eius ortum faciunt. Quare constat, si uniuersum sempiternum est, non aliter de mari existimandum esse.

c Putare autem minus aeri secundum multitudinem, sicut ait Democritus, & tandem deficere, ab Aesopi fabulis nihil differre videtur, persuasus sic. Etenim ille fabulose composuit, qđ bis quidem Charybdis absorbens, primo quidem montes fecit manifestos, secundo autem insulas, ultimo autem sorbens, aridam faciet omnino. Illi quidem igitur congruebat irato ad Portmeum, talem dicere fabulam. Veritatem autem quęrentibus, minus.

Censere autem ipsum, ut Democritus ait, decrescere & ad extremum defecturum, ita inquam, aliquem sibi persuadere, nihil ab Aesopi fabulis uidetur differre. Nam & ille fabulatus est, Charybdim, cum bis aquas exorbuisset, primum quidem montes manifestos fecisse, deinde insulas, demum, ubi exorbuerit, terram omnino aridam effecturam: Sed Aesopum in portitorem iratum eiusmodi fabulam commentum esse congruebat. Eos au- I *tem, qui ueritatem inquirunt, non item.*

d Propter quam causam mansit primo, siue propter pondus ut etiam quidam horum aiunt, in promptu enim huiuscemodi causam uidere: siue & propter aliud aliquid, palam quod propter hoc permanere necessariũ & reliquo tempore ipsum. Aut enim dicendum ipsis, quod neque eleuata a sole ueniet iterum, K aut siquidem hoc erit, necessarium, aut semper, aut quandiu quidem fuerit hoc, remanere mare: iterum sursum ferri illud prius oportebit, quod potabile. Quare numquam exsiccabitur: iterum enim illud præueniet descẽdens in ipsum, quod præascendit. Differt enim nihil semel hoc dicere, aut sępe. Siquidem igitur solem cessare faciat quis a latione, quid erit exsiccans? si autem permittat

Quam enim ob causam prius permansit, seu propter pondus, ut nonnulli hoc quoque aiunt (facile enim est huius rei causam perspicere) seu ob aliud quidpiam, constat, necessarium esse, ut reliquum quoque tempus ob eam ipsam permaneat. Aut enim ab eis dicendum est, aquam a Sole sublatam non rursus delatum iri, aut si deferretur, necessarium esse, uel semper, uel quoad hoc fuerit, mare permanere illudque potabile sursum prius rursus attolli. Quare nunquam exiccabitur. Quod enim antea ascendit, in idem prius descendet, quippe cum nihil intersit, hoc semel an multoties dicamus. Quod si Solem quiescere quis statuat, quid erit, quod exiccet? Sin uero conuersionem esse patietur, id quod potabile est accessu suo, quemadmodum diximus, per-

det in mare,& non differt verũ hoc semel fiat, scilicet q aqua eleuata semel . e.cendat sæpe: quia vtroque modo non minuitur aliquid de aqua, quia scilicet posset dici, q hæc alternatio non semper erit motu solis cessante, ideo subiungit, quod si aliquis dicat, q motus solis cesset, nõ remanebit aliquid, quod possit exsiccare aquã maris: si autem motus solis semper maneat, oportet quod semp sol appropinquãs ad aliquã partem terræ, eleuet per euaporationẽ aquã, & quando longius recedit, eam cadere ꝓpter frigiditatem: & sic non potest dici q mare totaliter exsiccetur, siue motus solis cesset, siue nõ. Deinde cũ dicit. c ¶ Excludit rationem mouentem eos ad hoc ponendum, & dicit, q acceperũt hanc opinionẽ q.s. totaliter exsiccaretur mare, & quod quandoque inceperit, propter hoc, q multa loca apparet magis sicca nunc, q̃ prius. Sed causa, ꝓp qua accidit hæc passio, dicta est prius, quia scilicet scd̃m quædam determinata tempora fiunt excessus aquarum, sed non accidit propter hoc, quod totum vniuersum generetur, seu eius partes generantur: & rursũ scd̃m alia determinata tp̃a erit contrariũ, scilicet, quod erit magnus excessus siccitatis, & cum factus fuerit, iterum desiccabitur terra, quæ erat cooperta aquis propter excessum aquarum prius factum: & necesse est, quod hoc semper procedat circulariter, scilicet quod post excessum aquarum determinato tẽpore, fiat excessus siccitatis, & econuerso. Rationabilius enim est sic opinari quam ponere, quod totum cœlum permutetur ꝓpter quaidam permutationes partium apparentes circa terra. Et quia prædicta positio, contra quã locutus est, in superficie rationabilis apparet: subiungit, q circa quod immoratus est eius sermo, plusquam dignum fuerit.

LECTIO V.

Postquã Philosophus determinauit de natura maris, & eius generatione, nunc determinat de eius salsedine, & primo inquirit de ea secundum opiniones aliorum, secundo ponit suam opinionem ibi. [Nos autem dicamus.] Circa primum prosequitur de salsedine maris secundum tres opiniones philosophorum naturalium, in principio huius tractatus de mari positas. Dicit ergo primo, quod illi qui dixerunt, q mare semel generatum, uel quicumq; posuerunt ipsius generationem, nõ possunt assignare causã salsedinis. Dicunt enim illi, quod principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnã partẽ aquæ ex quo contingit, quod magna pars terræ remansit discooperta aquis: & illud quod fuit residuũ, & non dum desiccatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudine aquæ maris, quæ secundum naturam suam deberet esse dulcis, facta est causa salsedinis propter admixtionem alicuius terræ ad aquam quæ remansit, quæ potuit dulce conuertere in tãtam salsedinem, cũ redeũte per pluuias aqua, quæ euaporauit, necesse sit, quod æqualis multitudo aquæ conseruet supra terram, ut supra dictum est, necesse est, quod etiam primo, antequã sol inciperet desiccare, mare esset salsum: uel si prius non fuit salsum neq; posterius salsum erit, ex quo tota aqua quæ eleuata est, redit. Et sic nõ potest dici, q terra admixta facit aquam existentẽ nũc minoris quantitatis salsam, quod nõ poterat facere salsam totam, cũ sit æqualis quantitatis nunc, & prius. Si autem ẽt a principio mare erat salsum, remanebit assignare causam salsedinis, & etiã dicendum est, quare si a principio non ferebatur sursũ aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. De inde, cum dicit.

d ¶ Prosequitur secundã opinionem, & dicit q illi, qui dixerunt admixtionẽ terræ esse causã salsedinis maris, non sufficienter ostẽdunt, quare mare est salsum: dicunt enim q terra habet multos sa-

esse circulationem, semper propinquans potabile sicut diximus, sursum ducet, dimittet autem iterum recedens.

c Acceperunt autem suspitionem hanc de mari, eo quod multa loca apparent sicciora nunc quam prius, de quo causam diximus, quia secundum quædam tempora excessibus factis aquæ, hæc est passio, sed non propter totius generationem & partium. Et iterum erit contrarium & cum factum fuerit, iterum exsiccabitur. Et hoc sic circulariter necessarium semper ire, magis enim sic rationabile existimare, quam propter hoc cœlum totum permutari. Sed de his quidem plus, quam dignum immoratus est sermo.

LECTIO V.

De salsedine autem, his quidem, qui semel generauerunt, & totaliter ipsum generant, impossibile est salsum facere. Si enim omnis humidi, quod circa terram erat, & eleuati a sole, residuum factum est mare, sique inexistit tantus sapor in multa aqua, & dulci propter immixtam esse quandam terram talem, nihil minus cum adiuuerit iterum aqua, quæ euaporauit, necesse quali existente multitudine, & primo, aut si neque prius, neque posterius salsum ipsum esse. Si autem & primo, confestim erat dicendum quæ causa & simul propter quod: si non, & tunc sursum latum fuerit, & nunc patitur hoc.

b At uero, & quicunque terram causam ponunt salsedinis immixtam: habere enim multos sapores aiunt ipsam, ut fluuiis simul delatam propter mixturam facere salsum, inconueniens autem non & fluuios salsos esse. Quomodo enim possibile in magna quidem multitudine aquæ euidens sic facere mixturam terræ talis, in vno quoque autem non; palam

A *petuo euehet, dimittetque rursus abscessu.*

Hanc autem opinionem de mari conceperunt, quod plura nunc, quam antea sicciora loca appareat; cuius rei causam attulimus, hanc uidelicet affectionem certo quodam temporis imbrium, & aqua ingenti copia excita
B *ta existere, non autem ob uniuersi & partium ortum. Ac rursus contrariũ futurum, idque cum fuerit, exsiccatũ rursus iri, hocque modo in orbem necessario id commeare. Rationi enim magis consonum esse ita censere, quã ob hæc totum cælum mutari. Sed in his quidem diutius quam par esset, oratio institit.*

C Tractatus primi, libri secundi, est de salsedine maris. Cap. III.

Quod autem ad salsedinem attineti, ij qui semel, aut omnino id generant, salsum statuere nõ possunt. Nam seu illius qui terram ambibat, & a Sole sublatus est, humoris omnis residuum mare effectum est, seu tantus sapor in multa & dulci aqua insitus esset, propter talis cuiusdam terræ admixtionem, ipsum profecto necesse
D *est aqua illa, quæ in vaporem conuersa est, rursus aduenientе, cum æqualis sit multitudo, primum quoque nihilo minus, aut si non primum, non etiam post salsum fuisse. Quod si a principio fuit, dicendum erat, quæ causa sit & simul quamobrem, si tum sublata est, non nunc quoque idem illi eueniat.*

E

At qui & quotquot terram salsedinis causam aiunt esse, admixta enim cum sit, multos sapores habere dicunt, ita ut a fluminibus simul delata ob admixtionem salsum efficiat, ijs absurdum est flumina quoque salsa non esse. Quo pacto enim in multa quæ copia, terra huiusmodi admixtio conspicua esse potest, in singulis autem non potest? Constat enim si mare uniuersa aqua flumi-

sapore secundum diuersas sui partes, ita ꝙ terra, quam flumina deferunt ad mare, admiscetur mari, & facit ipsum salsum, sed hoc inconueniens uidetur, ꝙ mare sic fiat salsum per admistionem terræ, & fluuii non sint salsi, qui sunt minoris quantitatis: si ergo magna multitudo aquæ maris permutatur ad salsedinē ex admistione terræ, multo magis immutaret̄ aqua vniuscuiusq; fluuii. Manifestum est.n. ꝙ mare est congregatio omniū fluuialium aquarum: In nullo enim differt aqua maris ab aquis fluminum, nisi per salsedinem aquæ, q̄ non accidit in aquis fluminum, sed solū in loco in quo omnia flumina congregantur, & hoc non uidetur possibile, si sola admistio terræ a fluminibus delatæ salsedinē causaret. Tertio ibi.

c ¶ Improbat tertiā opinionem tribus rationibus, quarū prima est sumpta ex hoc, ꝙ immanifeste causam salsedinis assignauit, & dicit, ꝙ derisibile est si quis putet aliquem plene dixisse dicētem, mare esse sudorem terræ, & ob hoc esse salsum, sicut Empedocles dixit: forte enim sufficienter dixerat, si intendit metaphorice dicere secundum modum poeticum. Dicere enim aliquid per metaphoras pertinet ad poetas, & probabile est, quod Empedocles, qui metrice scripsit, ut dicit multa metaphorice protulerit: sed tamen sic aliquid dicere non sufficit ad cognoscēdam naturam rei, quia res naturalis p similitudinem quæ assumitur in metaphora, non est manifesta. Quomodo.n. cum illud, quod homo potat, sit dulce, sudor inde regeneratus, fiet salsus. Non enim fit manifestum p metaphoram, utrum scilicet sudor remaneat salsus per separationē alicuius, quod erat dulcissimum in poculo: aut efficiatur salsus per commistionem alicuius, sicut accidit in aquis quæ colantur per cinerem, quia permistione cineris fiunt salsæ, vel amaræ. & eadem causa uidetur de sapore urinę, quæ est superfluitas

F collecta in uesica, quia huiusmodi superfluum fit amarum, & salsum, cum humidum potatum sit dulce. Si igitur ita est, quod aqua colata per calcem fit amara, & etiam cum vrina differtur, inuenitur in ea aliqua res talis uirtutis, quod possit salsam facere, nam in uasis in quibus residens conseruatur urina, inuenitur quędam limositas salsa, & similiter est in sudore, ꝙ est in eo aliquid simile, & cum sudor resoluitur a carnib⁹, quidem facit salsum, tāquam si hoc humidum quod exit a corpore per sudorem, abluat a carnibus illam superfluitatem, quæ facit sudorem salsum: si inquam ita est in istis tribus rebus, & metaphora de sudore est bene accepta, manifestum est, quod etiam in mari erat causa salsedinis aliquid terrestre admistum aquis: quid autem sit, quod facit salsedinem in corpore animalis, in sudore, & vrina, cognoscitur, quia est hypostasis alimenti, idest illud, quod subsidet residuum ab eo, qđ attrahitur in usum alimenti nutriti. & hoc quidem est causa salsedinis, quia non est digestum: sed quid sit illud, quod hoc modo possit facere salsedinē in mari, adhuc esset dicendum. Empedocli, cum non sit manifestum, & sic patet, ꝙ in hoc peccauit Empedocles, ꝙ non manifeste assignauit causam. Secunda ratio est, quia desiccata, & calefacta tāta multitudine aquæ, quāta a mari segregatur, tamen tota aqua maris salsa remanet: pars autem quæ eleuatur a terra per euaporationem, est submultiplex illius aquæ quæ in terra relinquitur, dicitur autem submultiplex, quæ comparatur ad aliud sicut dimidium ad duplum, uel sicut subtriplum ad triplum & sic de aliis: unde non videtur, qđ aqua maris, cum sit maior pars, quam aqua eleuata per euaporationem, ex hoc possit fieri salsa: nam sudor, & vrina, quæ fiunt salsa, sunt multo minora, quam humiditas in corpore remanens. Tertia uero est, ꝙ quærendū est ab Empedocle, quare nūc terra

enim quod mare est omnis fluuialis aqua, in nullo enim differt nisi eo quod salsum sit a fluuiis, hoc autem illis accidit in loco, in quem omnes simul fluunt.

c Similiter autem & derisibile, & si quis dicens sudorem terræ esse mare, putet aliquid planum dixisse, sicut Empedocles. Ad Poesim quidem enim, sic dicēs forte dixit sufficiēter, metaphora enim est poetica. ad cognoscendum autem verum, nō sufficienter. Neque enim sic palā hoc qualiter ex dulci poculo salsus fit sudor, utrum ascendente quodam solum, puta dulcissimo, aut cōmixto quodam sicut in his quæ per cinerem colantur aquis. Vr̄ aūt eadem causa esse & circa superfluū in vesica collectum, etenim illud amarum, & salsum fit potato eo, ꝙ in alimento humido existente dulci. Si itaque quemadmodum, quæ per calcem colatur aqua, amara fit, & adhuc quidem simul cum vrina delata tali quadam uirtute, qualis & vr̄ subsistēs in uasis salsedo: cum sudore autem, cū segregata ex carnib. uelut abluēte, quod tale ex corpore exeunte humido, palam quod & ī mari: quod ex terra cōmixtum humido causa salsedinis. In corpore quidem igitur fit tale, quæ alimenti hypostasis pp indigestionem: in terra enim secundum quem modum existit dicendū. Omnino autem quomodo possibile tantam aquæ multitudinē desiccatam, & calefactam segregari, sub multiplicē enim oportet ipsam esse partem: aut in terra. Adhuc autem propter quid & nunc cum exsiccata fuerit terra, siue amplior, siue minor nō dat? humiditas enim & sudor fiunt amara. Si quidem enim & tunc & nunc oportebit. non videtur autem hoc accidens; sed humida quidem existens nihil patitur tale. quō igitur possibile circa primā generationem humida existente terra sudare exsiccatā, sed magis verisimile sicut aiunt quidam assumpto plurimo, & eleuato humido ppter solem, & reliquum esse mare, hu

non sit, nihil a fluminibus, nisi quod salsum sit, differre, hoc uero illis in eo loco euenit, in quem collectim fluunt.

G

Similiter ridiculum est, si quis mare, sudorem terræ esse dicat, seque perspicuum aliquid dixisse existimet, quemadmodum Empedocles. Qui enim ita locutus est, pro poeta fortassis satis dixit, quandoquidem translatio poetica est: ad naturæ autem cognitionem non satis. Nec etenim hic constat, quonam modo ex dulci potione salsus sudor existat, utrum alicuius, ueluti partis dulcissimæ dumtaxat recessu, an admistione, ut

H *in aquis quæ per cinerem colantur. Eadem autem causa in eo excremento uidetur esse, quod in uesicam colligitur. Nam & illud salsum & amarum redditur, cum potus & alimenti humor dulcedine præditus sit. Itaque fit, ut aqua quę per cinerem colatur, ita hæc amara reddantur, urina quidam, quod facultas quædam eius generis, qualis in uasis salsugo subsidere cernitur, una cum ea deferatur; sudor autem, quod simul e carnibus secernatur humore, qui effluit, tale quiddam a corpore, ueluti abluendo: extrahente, perspicuum*

I *est, id quoque, quod ex terra humori admiscetur, salsedinis maris causam esse. Sed in corpore, alimenti sedimentum ob cruditatem tale efficitur. In terra autem quomodo inerat, dicendum fuit. Omnino uero, qui fieri potest, ut cum exiccaretur, & incalesceret, tanta aquæ copia fuerit excreta: eius enim quod in terra relictum est, minimam esse partem oportet. Quid item causę est, cur nunc quoque cum exiccatur terra, seu multa sit, seu pauca, non sudat?*

K *Nam si humor ac sudor amarus redditur, si tum, nunc quoque oporteret, quod tamen accidere non cernitur. Sed cum sicca est, humectatur. cum humida, re nulla eiusmodi afficitur. Quo igitur pacto in primo ortu, cum humida terra esset, exiccatione ponit sudare? sed magis, quod aiunt quidam, uerisimile est, cum plurimum humoris abscessisset, & in sublime solis elatus fuisset, id quod remansit; mare extitisse. Fieri autem non potest, ut cum humida sit, sudet. Quæ igitur de salsedine causa*

terra, postquam desiccata est a sole in aliq ua parte sui, siue maiori, siue minori, non sudat ita, quod sudor eius appareat amarus: si enim hoc fuit a principio ꝙ terra sudaret sudorem amarum, & nunc deberet fieri: sed hoc non videtur nunc accidere, unde n... enim, ꝙ terra cum est humida, siccari potest, & postquam est sicca, non patitur aliquid tale. Sic sudere: neque igitur possibile fuit, quod ĩ prima generatione mundi terra existens humida, quia circundata aqs, sudaret ꝑ exsiccationem, sed magis verisimilis est opinio illorum, qui dixerũt, ꝙ mare non est sudor terræ, sed aqua relicta post exsiccationem alicuius partis terræ: quòd enim terra humida existẽs sudet, uidetur impossibile. Et sic ultimo concludit, quod causæ quæ adducuntur de salsedine maris, videntur effugere.

LECTIO VI.

a Reprobatis opinionibus de salsedine maris, hic ponit opinione propriam, & circa hoc tria facit, primo præmittit quæ sunt necessaria ad propositum manifestandũ: secũdo assignat causam salsedinis maris ibi, [His sic se habentibus,] tertio manifestat quod dixerat per signa ibi. [Quod autem est in commistione.] Circa primum duo facit, quorum primum resumit ex prædictis, videlicet quod est duplex exhalatio, vna humida, & alia sicca, & hãc putandum est esse principium horum, scilicet salsedinis maris: Secundum est, quod mouet dubitationẽ, de qua oportet primo videre veritatem, antequam propositum manifestet, & est ista quęstio: vtrum partes maris semper maneant eædem numero, aut mutentur secundum numerũ, & maneãt eadem quantitate, aut permutentur, sicut accidit ĩ aere, & aqua potabile fluminum. & in igne. In his.n. omnibus partes fiũt aliæ, & aliæ numero, sed species uel forma multitudinis harum partium manet eadẽ, & hoc apparet maxime in aquis fluentibus, &

midam autem existentem sudare, impossibile. Quæ quidem igitur dicuntur salsedinis causæ, diffugere uidentur rationem.

LECTIO VI.

a Nos autem dicamus principium sumentes idem, quod & prius. Quoniam enim positum est duplicem esse exhalationem; hanc quidem humidam, hanc uero siccam, palam, quod hoc putandum principiũ esse talium. Et vtrique & de quo prius dubitasse necessarium; utrum, & mare semper permanet earumdem existens partium numero, aut specie, & quantitate permutatis semper partibus, quemadmodum aer, & potabilis aqua, & ignis: semper enim aliud & aliud fit horum unumquodque, species autem multitudinis uniuscuiusque horum manet: sicut quæ fluentium aquarum, & flammæ fluxus. Manifestum itaque & hoc, & probabile, quod impossibile non eandem esse de omnibus his rationem & differre uelocitate, & tarditate permutationis, in omnibusque corruptionem esse, & generationem, hoc tamen ordinate accidere omnibus ipsis.

b His autem sic se habentibus, tentandum reddere causam de salsedine. Manifestum itaque per multa signa, quod fit talis sapor, propter commistionem in corporibus, quod quia indigestissimum salsum, & amarum, sicut, & prius diximus, indigestissimum, enim superfluum humidi alimenti. Talis autem omnis hypostasis maxime autem, quæ in uesica. Signum autem, quia subtilissima est, digesta autem omnia constare nata sunt. Deinde sudor semper in his, in quibus idem corpus, cum segregatur, quod fecit saporem hunc. Similiter autem & in adustis, ubi enim utique obtinuerit calidum, in corporibus quidem fit superfluitas, in adustis autem cinis.

c Propter quod, & mare quidẽ ex usta aiunt factum esse terra,

A in fluxu flammæ: quæ per successionem fumi semper innouantur: vt supra dictum est, & tamen flamma semper manet eadẽ in numero. Vnde probabile est, non esse eandem rationem in his omnibus: nam ad minus differentia est secundum uelocitatem permutationis. Manifestum est enim, quod citius permutantur partes aquæ fluentis, quam partes terræ. In omnibus.n. est generatio & corruptio secundum partes per aliquem ordinem. Deinde, cum dicit.

afferuntur, rationem uidentur effugere.

LECTIO VI.

B *Nos autem idem quod prius principium sumentes dicamus. Cum enim positum sit duplicem esse exhalationem, alteram humidam, alteram siccam, constat, hanc rerum eiusmodi principium esse existimandũ. Atque etiam eius, de quo prius dubitare necesse est, utrum mare iisdem numero partibus constans semper permaneat, an specie, & quantitate partibus semper mutatis, quemadmodum, & aer & potabilis aqua, & ignis. Horum enim unumquodque aliud semper & aliud efficitur, cuiusque autem eorum* C *multitudinis species permanet, ut aquarum fluentium species, & flamma fluxus. Hoc igitur constat, ac probabile est, fieri non posse, ut non eadem omnium ratio sit, mutationisque celeritate ac tarditate differans, & omnium ortus sit et interitus, ita tamen, ut hæc ordinate omnib. conueniant.*

D

Hæc cum ita se habeant, salsedinis quoque causam reddere enitendum est. Multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commistione quadam existere, in corporibus enim, quod minime coctum est, salsum est & amarum, ut antea diximus. Humidi nanque alimenti excrementum incoctum est, eiusque generis omne sedimentum est, idque maxime, quod in uesicam colligitur. Quo inde dignosci potest, quia tenuissimum E *sit, cum ea omnia quæ concoquuntur, natura sua crassescant. Post illud sudor est, in quibus idem corpus, quod hunc reddit saporem, una excernitur. Nec aliter res habet in his, quæ aduruntur. Quod enim a calore euictum non fuerit, in corporibus quidem excrementum efficitur, in his autem quæ aduruntur, cinis.*

Atque hæc causa est, cur nonnulli ex adusta terra mare fieri inquiant

b ¶ Assignat causam salsedinis maris, & circa hoc duo facit, primo ostendit in generali unde causetur sapor salsus: secundo unde causetur salsedo in mari, ibi [Propter quod & mare.] Dicit ergo primo, ꝙ cum præmissa sic se habeant, ut dictũ est, oportet reddere causam de salsedine maris. Manifestum est autem per multa signa, ꝙ sapor salsus causatur ex admistione alicuius. Videmus enim quod in corporibus animaliũ illud quod est indigestissimum, est salsum, & amarum: hoc autem est superfluitas maxime alimenti, & maxime quæ cõgregatur in uesica, & quod hęc sit indigestissima, significatur per hoc, ꝙ est subtilissima inter omnes superfluitates: omnia autem digesta uidentur inspissata esse a calore, & sicut est de urina, ita est de sudore: similiter.n. cum sudore segregatur aliquid indigestum, quod facit talem saporem: similiter est in adustis, quia illud quod est residuum ab actione caloris, inquantum calor non potest uincere, in corporib. animalium fit superfluitas: in adustis autem fit cinis, per cuius admistionem aqua ẽt redditur salsa & amara. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam specialiter salsedinis maris, & circa hoc tria facit, primo facit quod dictum est, secundo hoc manifestat per quædam signa ibi. [Et propter hoc auster] tertio excludit quasdam obiectiones ibi. [Eleuatur autem semper aliqua pars.] Dicit ergo primo, quod propter hoc, quod sapor salsus, & amarus inuenitur causari ex ad-

admistione alicuius indigesti, vel adusti, quidam dixerunt, quòd F mare erat factum ex terra adusta. quod quidem inconueniens est, si intelligatur secundum quod dr: sed si intelligatur dictum per similitudinem, vt scilicet salsedo in mare causetur per admistionem alicuius, quod est simile cum terra adusta, sic verũ est: sicut enim contingit in prædictis. s. vrina, sudore & cinere, sic oportet intelligere, & in tota terra. Sicut enim ex ignitis relinquitur aliquid, quod non potuit ignis dissoluere, ita oportet intelligere reliqui circa terram ab actione caloris aliquid simile cineri relicto ab actione ignis. Et huius similitudinẽ habet exhalatio, q̃ fit ex arida, cuius multitudinem terra exhibet: huiusmodi igitur exhalatio sicca, cũ admiscetur vaporosæ exhalationi, quæ condensatur in nubes & pluuiam, necesse est q semper in illa exhalatione humida cõtineatur aliquid virtutis huius scilicet exhalationis siccæ: & sic simul vtrunqi commistum feretur deorsum aqua pluẽte: hoc autem fit secundum quendam ordinem semper: vt s. exhalationes commistæ eleuentur, & iterum cadant per pluuiam. Dico autem hoc secundum ordinem fieri, secũdum quod ea, quæ hic inferius fiũt, possunt participare ordinem: nõ enim sic pure participant ordinem, vt fint semp eodem modo, sicut est de corporib. cælestibus: sed accidũt vt frequenter. Et sic concludit q dictũ est, v.. fiat generatio salsi in aqua maris. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat quę dixerat per quædã signa: & dicit quod propter hoc, quod exhalatio sicca admiscetur euaporationi humidę, aquę australes, & aquæ quę primo cadunt in autumno, fiũt latiores. i. grauiores: & magis ad salsedinẽ ẽ dẽtes: & primo manifestat hoc de aqs australibus, i. quę cadunt austro flante. Auster. n. & flatu & magnitudine est ualde calidus. Flat enĩ a locis calidis & siccis: in quibus est parum de humido: & iõ est calidus. Sed quia posset aliquis dicere, q flat a locis frigidis. s. a polo antartico, quem oportet esse frigidum, propter distantiam a sole. ideo subiungit, q etsi hoc dicatur, quòd non fiat a locis calidis, sed frigidis, tamen oportet, q transeat ad nos per loca calida, & sicca. ex locis propinquis: & ideo est calidus: sed Boreas qui venit ad nos immediate ex locis frigidis congregat multos vapores humidos: & frigidos: & propter hoc est frigidus: sed tamen nobis est serenus, quia impellit huiusmodi vapores ad partem oppositam, sed in locis & regionibus meridionalibus est aquosus: quia illuc impellit uapores: & econuerso Auster ẽ serenus illis, qui habitant in meridionalibus. s. circa Lybiã, cũ nobis sit pluuiosus. sic igitur, quia auster colligit multum de exhalatiõe sicca, talis ventus confert multum ad hoc, q descendat aqua salsa: & sic patet ratio vnius eorũ quæ dicta sunt, scilicet quare aquæ australes sunt latiores.

quod sic quidem dicere est incõueniens: quod tamen ex tali uerum; sicut enim & in dictis sic, & in toto, & ex nascentibus, & factis secundum naturam, semper oportet intelligere sicut ex ignitis, quod relinquitur, talem esse terram Et itaq; & eam, quæ in arida, exhalationem omnem. hæc enim exhibet multam hãc multitudinem. Mista autem sicut diximus existente vaporosa exhalatione, & sicca, cum constiterit in nubes, & aquam, necessarium est intercipi aliquam multitudinem semper huius virtutis: & simul deorsum ferri iterũ cum pluuia: & hoc semper fieri secundum quendam ordinem ut contingit quæ hic, participare ordinem. vnde quidem igitur generatio salsi inest in aqua dictum est. H

d Et propter hoc australes aquę latiores, & primæ autumnaliũ: Auster enim & magnitudine, & spiritu estuosissimus est ventus, & flat a locis siccis, & calidis. Quare cum pauco vapore, propter quod & calidus est; si enim & non talis, sed unde incipit flare frigidus, nihil minus procedens, propterea quod comprehendit multam exhalationẽ siccam ex propinquis locis, calidus est. Boreas autem, velut a frigidis locis, vaporosus: propter quod frigidus. Eo autem, quòd propellat, serenus hic, in oppositis autem aquosus, similiter autem, & Auster serenus his, qui circa Libiam: multum igitur in deorsum lata aqua confert quod tale, & autumno latæ aquæ, necesse enĩ grauissima primo deferri. Quare in quibuscunque inest talis terrę multitudo, tendunt citissime deorsum hæc. Et calidum etiam mare propter hoc est, omnia enim quæcunque ignita fuerint, habent potentia caliditatem in ipsis, videre autem licet, & calcẽ, & cinerem & hypostasim animalium, & siccam humidam calidissimorum secundum vẽtrem animaliũ, accidit calidissimam esse hypostasim. I K

e Fit igitur semper alterum propter hanc causam. Eleuatur autẽ

Quod hoc quidem modo dicere absurdum est, illud autem, ex ea qua talis sit, uerum. Nam, ut in his, quæ dicta sunt, sic etiam in uniuerso, ex his quæ nascuntur, & natura gignuntur, animo semper concipiendum est, eius generis terram, quinimo et omnem aridę terræ exhalationem remanere, quale id est, quod ex adustis restat; ea. n. hanc ingentem halitum copiam suppeditat. Quoniam autem inter se, ut diximus, uaporosa & sicca exhaltio admistæ sunt, cum in nubem & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia una comprehendatur, & rursus cum pluuia deorsum feratur, necesse est, idque semper ordine quodã fieri, quoad ea, quæ hic sunt, ordinem possint participare. Vnde igitur in aqua salsus sapor existat, dictum est.

Ac propterea Austrini imbres & qui autumnalium primi sunt, salsiusculi habentur. Auster enim & magnitudine, & flatu calidissimus uentus est, & a locis siccis calidisque spirat: quare cum exiguo uapore, ob eamque rem calidus est Ac quamuis talis non esset, sed unde spirare incipit frigidus, nihilominus longius procedens calidus est, quod e proprioribus locis multum siccæ exhalationis corripiat. Aquilo autem, ut qui ab humidis locis spiret, uaporis plenus est, ob idq; frigidus. Quod uero propellat, hic serenitatem affert, aquam uero in locis contrarijs, similique modo Auster in Africa securus est. Quod igitur tale est, in imbre, qui deorsum fertur, multum conducit. Atque autumno salsiusculæ imbrium guttæ sunt. Quæ enim grauiora sunt, primum deferantur necesse est. Quare in quibus eiusmodi terra inest copia, hæc celerrime deorsum inclinant. Acque hanc sane ob causam, calidum mare est. Quæcunque enim adusta sunt, facultate calorem in se habent: idque uidere licet in cinere, in calce, & in animalium sedimento, tam humido, quam sicco. Quin etiam accidit, ut quorum animalium aluus est calidissima eorũ et sedimẽtum calidissimum habeatur.

Salsius igitur quidem hanc ob causam semper euadit. Eius uero aliqua

Sed quia hoc etiam dixerat de primis aquis autumnalib. assignat etiam huiusmodi causam, q scilicet necesse est, quod ea, quæ sunt grauissima in uaporibus eleuatis, prius deorsum ferantur: grauissima aũt sunt, in quib. est plurimũ de terrestri, & ideo aquæ primo cadentes in autumno post æstatem sunt latiores, ualde plurimũ de terrestri habentes. Aliud ẽt signũ assignat pdictæ roni assignatæ de salsedinis causa: quia scilicet propter hoc mare est calidũ: & regiones propinquæ mari sunt calidiores: pp abundantiã scilicet prædictæ exhalationis, mistæ aquæ maris. Quęcũque. n. fuerit ignita, ẽt post extinctionẽ uidentur habere virtutem caloris in se ipsis, ut patet in cinere: & calce & superfluitate animalium habentium calidos ventres: & huius rõ ẽ, q in hmõi manet uirtus caloris alterantis cũ exhalatione sicca. Vnde cũ exhalatiõẽ siccã resolutã a terra desiccata, dixerit ẽsse cãm salsedinis maris, cõsequens est vt ẽt in mari caliditas ex hoc abundet. Deinde cum dicit.

a ¶ Excludit quasdam dubitationes circa pdicta: & circa hoc duo facit: primo excludit dubitationes: secundo concludit ex præmissis causam salsedinis maris: ibi. [Nunc autem tantum.]

prima

A prima diuiditur in duas, secundum duas dubitationes quas soluit. Est autem prima dubitatio, cum aqua maris non continue maneat eadem numero secundum partes, sed euaporet, & iterum cadat, non uidetur esse causa salsedinis maris exhalatio sicca admista, sed magis euaporatio ab aqua salsa. Ad hanc dubitationem tollendã dicit, q aqua maris semper sit altera & altera secundum partes, & quęlibet pars, habet in sui generatione predictam causam salsedinis, idest admistionem terrestris exhalationis. Verum est etiam, q semper aliqua pars aquæ salsę eleuatur per euaporationem cum dulci: sed cum citius euaporet subtile, quam grossum, & dulce est subtilius quam salsum, oportet, quod minus de salso eleuatur, quã de dulci, sed per admistionem exhalationis siccę illud dulce accrescit iterum in salsedinem, & sic mare semper cõseruatur, ęquale & in quantitate, & in salsedine: & hoc ad totum .i. per comparationem ad totũ mare, cõseruatur æquale, uel quasi ęquale. Non enim semper punctalis conseruatur prędicta quantitas. secundam dubitationem soluit ibi. [Quod autem dicere sit vaporãs, & est dubitatio.] Cũ aqua maris sit salsa, unde contingit, q e vaporibus ab aqua maris generatur aqua dulcis. Ad hoc soluendum dicit. Iterum dicendum est, q illud, quod euaporat in mari, quando cõdẽsatur, fit aqua potabilis, & dulcis, & ideo non conuertitur in mare .i. in aquam salsam, sed in aquã simpliciter, & hoc idem patiuntur alia sicut uinum, & omnes humores, c i condensantur, cõuertũtur in aquã simpliciter, cum enim euaporant, vapores illi condensati conuertuntur in aquam. & huius ratio est, quia principium omnium humorum est aqua, resoluuntur autem omnia in sua principia: omnia autem alia humida generantur ex aqua per aliquam passionem uel alterationem, quę passiones variantur propter admistionem, & fit sapor eius secundum conditionem eius quod miscetur, & propter hoc in generatione variatur aqua, & fit salsa. Sed quia unumquodque resoluitur in suum principium simpliciter (ut dictum est) consequens est, vt tam ex aqua maris salsa, quam ex omnibus humoribus cuiuscunque sint vaporis, per euaporationem generetur aqua simpliciter. Deinde cum dicit.

f ¶ Ex omnibus pręmissis colligit causam de salsedine maris, & dicit, q nunc dicendum est: quod semper aliqua pars aquæ maris sursum ducitur per euaporationem & fit potabilis quando condensatur, & iterum, cum aqua desursum pluerit, descẽdit aliquid terrestre, quod non fuit sursum ductum ex aqua maris, sed ex arida, & hoc terrestre propter pondus subsidet potabili, & dulci: cum sit quòd id, quod est subtilius, magis euaporet, & ideo propter continuam generationem & corruptionẽ non deficit mare, sicut nec fluuii, nisi forte hoc accidat in aliquibus locis, tam in mari, q in fluuiis secundum aliquas determinatas periodos ut supra dictũ est: nec tamen semp eędem partes remanent, aut maris, aut terræ, sed solum tota moles vtriusque: sic enim oportet extimare & terra, sicut de mari, q una pars sursum eleuatur per exhalationẽ, & alia descendit. & q etiã illa, quę supernatãt, & quæ descendunt, transmutãt loca, vt sic quęlibet pars vtriusque corrumpi, & generari possit. Considerandum est autem q supra Ari. causam salsedinis maris assignans, ubi tractauit de loco naturali aquæ, dixit quod salsedo maris causatur per euaporationem eius quod est subtibile, & dulce: hæc autem causa nulla esset si i aqua maris nihil alienum admisceretur, quia oporteret hoc etiã, quod remanet, esse dulce, & potabile, secundum naturam simplicitatis aquæ: & ideo ad ostendẽdũ quomodo aqua maris sit salsa, ostendit quod sit aliquid extraneum admistũ quod succedẽs post eleuationem dulcis potabilis reddit aquam maris salsam, & propter hoc dicit terrestre adustũ esse admistum vaporibus ex quibus generatur aqua.

Vnde cum quęlibet pars maris sic generetur, relinquitur quod singulis partib. maris sit huiusmodi terrestre admistum quod secundum plurimum subsidet dulci, & subtili, in maiori parte eleuato, & quia ex eo, quod euaporat, generatur aqua dulcis: omnis autem aqua fontium & fluuiorum, ex eo quod euaporat generatur, vel supra terram, uel infra terram, consequens fit ut aqua fontium, & fluuiorum sit dulcis, utpote propinqua principio generationis: aqua autem maris sit salsa, utpote, residuum existens uaporum eleuatorum a sole, & ultimus terminus, in quem aquæ generatæ colliguntur. Deinde, cum dicit.

g ¶ Manifestat quod ex cõmistione terrestris causatur salsus sapor, & ponit multa signa, quorũ primũ est de vase cæreo, q si claudatur, & ponatur in aqua, quod resudat interius, efficitur dulce, tanquam depurato terrestri per ceram. Aliud signum est quod

semper aliqua pars ipsius cum dulci, & minor tanto, quanto & in pluuia salsa, & lata, dulci minor, propter quod quidem ęquale est, ut ad omne dicere. Quod autem sit vaporans potabile, & non in mare concernitur vaporans, quando cõstiterit iterum, tentantes dicamus. Patiuntur aquam, & alia idem, etenim uinum, & omnes humores quicũque vaporãtes, iterum in humidum, cum constiterint aquæ fiunt. Alię enim passiones aquę sunt propter quandam commistionem, & qualecunq; fuerit, quod commistum talem facit saporem. Sed de his quidem in aliis temporibus conuenientib. faciendum considerationem.

f Nunc autem tantum dicimus quod maris existens semper aliquid sursum ducitur, & fit potabile, & deorsum in pluuia descendit aliud factum, non quod sursum ductum, & propter pondus subsidet potabili, & propter hoc non deficit, sicut fluuii, nisi locis quibusdam, hoc autem & in ambobus necesse accidedere similiter, neque semper eædem partes permanent, neq; terræ, neque maris, sed tantum tota moles, etenim de terra similiter oportet existimare hoc quidem enim sursum uenit; hoc autem iterum condescendit, & loca permutant, & quæ supernatantia, & quæ descendentia iterum.

g Quod autem est in commistione alicuius salsum, palã non solũ ex dictis, sed & si quis vas cæreũ formans posuerit in mare, circumligans os talibus, ut non per rimam aliquam intret mare, quod enim ingreditur per partes cereas, fit potabilis aqua; quasi .n. per linguam ceræ qđ terrestre, secernitur, & faciẽs

pars una cum dulci semper attollitur, sed tanto minor, quanto & in pluuiis quod salsum est, a dulci exuperatur. Quo fit, ut æqualitas quędam (ut omnino dixerim) seruetur. Cum autem in uaporem abiit, potabile fieri, nec in maris aquam, cum rursus coiuerit id, quod in uaporem abiit, concrescere, docti experiẽtia dicimus. Hoc autem mõ et cętera afficiuntur. Vinum namque, & quotquot humores uaporantes rursum in humorem concrescunt, aqua efficiuntur. Cetera enim aquæ affectiones sunt, quę ex quadam admistione existunt, & quale id, quod admistum est fuerit, talem saporem gignit. Sed hec tempore alio magis oportuno sunt consideranda.

Nunc autem hoc tantum dicamus cum sit mare aliquid ex eo semper attolli, & potabile reddi quod de supero loco in pluuiis in aliud mutatum, non autem, id quod sublatum est, descendit atque ex pondere parti potabili subsidit, hancque ob causam non deficit, ueluti flumina, nisi locorum ratione. Hoc autem utriusque æqualiter euenire necesse est, nec eadem semper seu maris, seu terra (etenim & de terra similiter censendum est) partes permanent. sed uniuersa tantum moles, quippe cũ alia pars ascendat, alia rursus descendat, ac locum mutant tum ea quæ conscendunt, tum quę rursus descendunt.

Salsedinem autem in quadam mistione positam esse, non ex his tantum quæ dicta sunt, perspicuum est, uerum etiam ex eo, quod si quis certo uase affictio, eiusque ore talib. rebus obturato, ut maris nihil illabatur, in mare illud posuerit id quod per cereos parietes ingreditur, aqua dulcis reddatur. Quod enim terreum est, & salsedinẽ ex admistiõe facit, veluti conatũ secernitur

ꝙ aqua maris plus ponderat, q̃ dulcis. Tertium signũ est, quòd aqua maris ẽ grossior quam aqua fluuiorum: ita quòd naues oneratę plus profundantur in aquis fluuiorũ, q̃ maris. Quartum signũ est, quòd oua si sint plena, supernatat in aqua, quæ sit salsa p admistionem salis, & etiam supernatãt in mare: vnde & mare videtur, sicut lutum propter grossitiem: & hoc faciũt saliẽtes, vt accipiãt signum, vt sal sit bene mistum aqua ex hoc, quòd oua supernatant: igitur & aqua maris est grossa per admistionem alicuius terrestris in grossantis. Quintum signum est, ꝙ in stagno Palestinæ, quod est salsum vel amarum, si quis immerserit hominem, vel asinum, non submergitur: & vestimenta ibi ꝑfusa fœdantur. Sextum autem signum est de quodã fonte aquæ latæ, i. salsæ in prouincia Chao-

salsedinẽ pp cõmistionem. Hęc enĩ causa & grauedinis: plus. n. trahit salsa q̃ potabilis grossitiei: etenim grossities differt intm̃, vt naues ab eodẽ pondere rerum, in fluuiis quidẽ fere submergant, in mari aũt mediocriter se habeant; & nauigabiliter: pp quod quidẽ aliqui in fluuiis onerantium, pp hanc ignorantiam damnificati sũt. Argm̃ autẽ misti quod grossior est moles: si. n. aliquis aquam salsam fecerit, valde miscens sal, supernatant oua, & si sint plena. Fere. n. sicut lutum fit: tantã hẽt corpulentam magnitudinẽ mare. Idẽ aũt hæc operant & circa salsiterias. Si aũt est, sicut fabulant quidã, in Palestina tale stagnum, ĩ quod, siqs immerserit colligatũ hoĩem, aut subiugale, supernatare, & nõ submergi in aq̃, testimonium vtiq; erit aliqđ dictis: dñt aũt amarũ sic esse stagnũ & salsum, ut ibi nullus piscis innascat, vestimenta aũt sordidari, siquis humectans permouerit. Sũt autem, & omnia talia signa dictorum quod salsedinem iacit corpus aliquod, & terrestre est, quod inexistit. In Chaonia enim fons quidẽ est aquæ latæ; effluit autem in prope dulcem quidem, pisces autem non habentem; elegerunt enim vt qui ibi fabulantur, potestate data ab Hercule, quando venit ab Erithia, ducens boues, sales pro piscibus, qui fiunt ipsis ex fontibus. Huiusmodi enim aquæ decoquentes aliquam partem, ponunt, & fit frigida, cum euaporauerit humidum cum calido, sales non grossi compacti, sed laxi, & subtiles; sicut nix: sunt autem virtute debiliores aliis, & plus delectant, & colore non similiter albi. Tale autem alterum fit & in Vmbris: est enim quidam locus, in quo nascuntur calami, & scyrpus: de his comburunt, & cinerem emittentes, decoquunt in aquam. Cum autem dimiserit partẽ aquæ, infrigidata salis fit multitudo. Quæcũque autem sunt salsa rheumata fluuiorum, aut fontium, plurima calida aliquando oportet putare, deinde principium quidẽ extingui ignis, per quam autem penetrant terrã adhuc manere existentem, velut calcem, & cinerem. Sũt autem in multis locis, & fontes, & rheumata fluuiorum omnimodos habentia sapores; quorum omnium causam ponendum inexistentẽ, aut quæ infit uirtutem ignis; exusta enim terra secũdum magis & minus, omnimodas accipit formas & colorum, & saporum; stipticæ enim & calcis, & aliorum talium, fit plena uirtutibus, per quæ penetrãtes aquę, dulces existentes, permutantur. Et hæ quidem acetosæ fiunt, quemadmodum quæ in Sicana Siciliæ: ibi enim aqua acetosa simul, & salsa fit; & vtuntur sicut aceto ad quædam eduliorum suorum. Est autem & circa Lyngon fons quidam aquæ acetosæ, circa Scithyam autẽ amarus, quod autem defluit ab ipso, fluuium, in quẽ ingreditur, facit amarum totum. Differentiæ autem horum inde manifestæ tales sapores ex qui-

F *Hoc uero & ponderis causa est (quæ enim salsa est, plus trahit, quam quæ potabilis) & crassitiei, quoniam tanto crassior fit, ut quæ nauigia pari rerum, quæ uehuntur, pondere fere fluminibus demerguntur, in mari commode, & ad nauigandum apte se habet se habeant. Quam ob causam, nonnulli in fluminibus nauigijs onustis ex hac ignoratione damnum perpessi sunt. Molem autem rei alicuius admistione crassiorem esse, hoc argumento intelligitur, quod si quis aquam sale admixto*
G *ualde salsam effecerit, oua quamquam plena, supernatabunt. Fere enim, ut lutum redditur, tanta est in mari corpulentæ materię copia. Hoc idem faciunt, & in salsugine. Quod si in Palestina, ut quidam fabulantur, eiusmodi est lacus, in quem si quis hominem, aut iumentum ligatum iniecerit, illud supernatet, & in aqua non mergatur, eorum quæ dicta sunt, testimonium profecto erit. Aiunt enim lacum adeo amarum, & salsum esse, ut piscis nullus in eo oriatur, uestesque extergantur, si quis eas made-*
H *factas excusserit. Hæc autem etiam omnia ea, quę dicta sunt, declarant, nempe corpus aliquod salsedinem afferre, & quod inest, terreum esse. In Chaonia enim fons est quidam aquæ salsioris, fluitque in uicinum fluuium, dulcem quidem, sed pisces non habentem. Iam enim ab Hercule, cum uaccis ab Erythia abactis eo uenisset, optione (ut ij qui ibi incolantur, fabulantur) tradita pro piscibus salem, qui ex fonte eis redditur, elegerunt. Huius enim aquæ portionem aliquam cum excoxerunt eam deponunt, quæ refrigerata, cum humor una cum calore exhalatus fuerit, sal efficitur, non*
I *densus, sed rarus ac minutus, niuis instar, qui & cæteris facultate imbecillior est, & copiose mictus delectat, & colore non æque candidus est. Aliud autem quiddam tale in Vmbricis etiam fit. Quidam enim locus est, in quo arundo, & iuncus nascuntur. Hæc igitur comburunt, ac cinerem in aqua decoquunt. Cumque aliquid aquæ residuum fuerit, ea refrigerata in salis copiam uertitur. Quicunque autem fluuiorum aut fontium fluxus salsi sunt, eos magna ex parte calidos interdum fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinctum fuisse, sed tamen terram, per quam colantur, ueluti calcem, aut cinerem remansisse. Sunt autem multis in locis fontes, & fluuiorum fluxus omnis generis saporibus effecti, quorum omnium causa in ignis, quæ in eis insita est, aut in-*
K *gignitur, facultatem est referenda. Cum enim terra aduritur; quia magis, aut minus aduratur, omnis generis colorum saporumque species accipit. Aluminis enim & calcis, & aliarum huiusmodi facultatum plena redditur, per quas dulces aquæ dum colantur, commutantur. Et alia quidem acida fiunt, ut in Sicania Siciliæ. Illic enim fit acida muria, & ea uelut aceto ad edulia utuntur. Quin & circa Lyncum aquæ acidæ fons est. In Scythia uero amarus, cuius aqua fluuium, in quem influit, totum amarum reddit. Horum autem differentię inde sunt manifestæ. Qui uero sapores, ex quibus temperamentis oriantur, separatim alibi dictum est.*

De aquis igitur, & mari, quas ob causas perpetuo continenterque sint, & quæ eorum sit natura,

niæ: qui effluit in quendam fluuium dulcem: sed non habentẽ pisces: in quo quidem fluuio propter admistione fontis inuenti sunt aliquando sales pro piscibus: cuius quidẽ aqua uertitur per decoctionem in sales euaporante calido, & humido: huiusmodi autem sales non sunt spissi, sed subtiles sicut nix & sunt debiliores aliis & isti in cibariis magis delectant. Septimum autem signum est, ꝙ in quodam loco calami, & scirpi comburuntur, & eorũ cinis, dũ in aqua decoquitur, post infrigidationem efficitur sal, secũdum terrestris combusti mistionem, quam dixerat, esse causam salsedinis: vñ oportet, ꝙ tam in aqua horum cinerum, quam in aqua maris, combustio sit, quę causet salsedinem: & hinc est, ꝙ vniuersaliter quęcunq; aqua fluẽs fontium, uel fluuiorum, est salsa, aliquando fuit calida &

& combusta ut potest ex terra ignita procedens, sed postea ignis extinguitur infra terram & terra quæ ex combustione fit sulphurea uel aliquid huiusmodi, remanet adhuc cōbusta ad modum calcis uel cineris, vnde aqua trāsiens per eam fit salsa: & non solum fit salsa, & salsedinem recipit aqua ex terra per quam transit, sed et alios sapores, ut manifestat quædam exempla & litera plana est. Vltimo autē recapitulat ea quæ dicta sunt, & hoc etiam est planum in litera.

LECTIO VII.

POstquam philosophus determinauit de mari, cuius salsedo causatur ex admixtione exhalationis siccæ terrestris, consequenter determinat de uentis q ab eadē exhalatione sicca causantur, & diuiditur in partes duas, in prima determinat de uentis, in secunda de quibusdam passionibus ex uentis causatis, ibi. [De agitatione autem &c. motu] Prima iterū diuiditur in duas, in prima determinat de uentis in communi: in secunda de speciebus uentorum ibi [De positione] Prima diuiditur in tres partes: in prima determinat de generatione uentorum, in secunda de motu locali eorum ibi, [Latio autem ipsorum] tertio de augmento & quietatione ipsorum ibi, [Sol autem & cessare.] Circa primum tria facit, primo præmittit principia generationis uentorum secūdo ponit modum generationis eorum ibi, [Exhalatione autem sicut,] tertio manifestat quod dictum est, ibi. [Hoc autem quod isto modo.] Circa primum duo facit, primo assignat principium materiale uentorum, & dicit, quod cum dicendum est de spiritib. idest de uentis oportet resumere hoc principium, quod iam prius dictum est, quod sunt duæ species exhalationis: una quidem humida quæ uocatur uapor: alia

bus fiunt commistionibus, dictum autem de ipsis seorsum in aliis. De aqua quidem igitur, & mari propter quas causas, & semper continuæ sunt, & quomodo permutantur, & aquæ natura ipsorum, adhuc autem quascunque passiones secundum naturam ipsis accidit facere aut pati, dictum est nobis fere plurimis.

LECTIO VII.

B

a DE spiritibus autem dicam' sumentes principium qđ dictum est nobis iam prius: sunt autem duæ species exhalationis ut diximus; hæc quidem humida, hęc autem sicca, uocatur autem hæc quidem uapor, hæc autem secundum totum quidem innominata: eo autem quod in parte, necessario utentes, uniuersaliter appellare ipsam uelut fumum; est autem nec humidum sine sicco, nec siccum sine humido, sed omnia hæc dicuntur secundum excessum.

C

b Lato autem sole circulo, & cum quidem appropinquauerit caliditate eleuante humidum, longius autem facto, propter infrigidationem consistente iterum sursum ducto uapore in aquam, propter quod hyeme magis fiunt aquę, & nocte quam per diem, sed non uidetur, quia latent nocturnæ magis quā diurnę, descedens itaque aqua distribuitur omnis in terram: existit autem in terra multus ignis, & multa caliditas, & sol nō solum supernatans terrę, humidum trahit, sed & terram ipsam desiccat calefaciens.

D

c Exhalatione autem, sicut dictum est, duplici existente, hanc autem uaporosam, hanc autem fumosam, ambas necessarium fieri. Harum autem, quę quidem humidi plus habens exhalatio principium pluentis aquæ est, sicut dictum est prius: sicca autem spirituum principium: & natura omnium.

E

d Hoc autem quod isto mō necessarium est accidere, ex ipsis operib. palā, cetera exhalationem

A *tura, & quemadmodum mutentur: præterea quot eis accidat natura sua affectiones generare, & pati, maximus fere ex parte a nobis dictum est.*

Tractatus secundi, libri secundi, qui est de principio materiali uentorum. Cap. I.

DE uentis autem dicamus, eo sumpto principio, quod iam a nobis antea statutum est. Duæ enim, ut diximus, exhalationis sunt species, una humida, altera sicca; ac illa quidem uapor dicitur, hæc uero genere quidem nomine vacat: sed eo, quod ex parte est, utentes, eam ut fumum uniuersum necesse est nominare. Nec uero humida absque sicca est, nec sicca absque humida, sed omnia hæc ex eo quod excedit, dicuntur.

Cum igitur Sol in orbem feratur, & cum quidem propius accedit, calore humidum attollat: cum uero longius recedit, uapor sublatus rursus in aquam ex refrigeratione concrescat, tum hyeme magis aquæ gignuntur, tum nocte magis quàm die, quamquā non uidetur, quòd res nocturnæ magis quàm diurnæ lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur. Inest uero, & in terra multus ignis, multusque calor, ac Sol, non enim solum humorem, qui in superficie terræ est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exsiccat:

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quæ uaporis plena est, altera fumida, vtramque fieri necesse est. Harum vero exhalatio ea quæ maiorem humoris copiam obtinet, aquæ pluuię, ut antea diximus, principium est; sicca autem uentorum principium & natura.

Hęc autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

autem sicca, quę quia non habet commune, a quadam sui parte uocetur fumus, nam fumus, proprie dicitur exhalatio sicca lignorum ignitorum: duę autem hæ exhalationes nō sic discretæ sunt ab inuicem, q humidū sit sine sicco, & siccum sine humido, sed ab eo, quod excedit utraqȝ denominatur. Secundo ibi.

b ¶ Ponit principiū efficiens quod est motus solis: & dicit quòd cum sol suo motu appropinquat ad aliquam partem terrę, sua caliditate eleuat humidum, eo autem elongato, vapor eleuatus, condensatur propter frigiditatem in aquā: & inde est, quod in hyeme magis pluit quam in æstate: & in nocte, quam in die, licet aquæ nocturnæ lateant propter somnum. Aqua autem pluens ducitur per terram, & bibitur ab ea. In terra autem est multū de calore ex actione solis, & aliorum corporum cęlestiū: & sol desuper eam calefaciens, non solum attrahit per euaporationem humidum, quod supernatat terræ ut puta aq̃ maris, fluuiorum, & stagnorum, sed etiā ipsam terram desiccat, attrahens humorem imbibitū i terra. Quod ergo exhalat ab humido supernatante, dicitur uapor. Quod aūt exhalat per desiccationē terræ, dr̃ fumus, sicut in simili dicit fumus, q exhalat a lignis calefactus. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat generationē vētorum, & dicit, q cū exhalatio duplex sit, ut dictum est, una vaporosa, & alia fumosa, necesse est q ex motu solis fiat vtraque. Ea autem q̇ plus habet de humido, est principium pluentis aquæ, ut supra dictum est, quod dicit pp hoc, quia supra dixerat ei admisceri aliqd de exhalatione sicca: sicca autem exhalatio est principium uentorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat quod dictū est de generatione uentorū: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat per rōnem: secūdo ex

differre necessarium. Et solem, & eã, quę in terra; caliditatem hoc facere non solum possibile, sed etiam necessarium est.

e Quoniam autem utriusque species, manifestum quod differunt, & non eadem est, quæ uenti natura, & q̃ pluuiæ aquæ: sicut quidam aiunt; eundem.n. aerem motum quidem uẽtum esse, cõsistentem autem iterum aquam. Aer quidem igitur, sicut in sermonibus, ante hoc diximus, fit ex his. Vapor quidem frigidum & humidum bene terminabile, hic quidem naturæ humidum, qui autem aquę est, frigidũ propria natura, sicut aqua non calefacta, fumus autem calidus & siccus: quare quemadmodum ex symbolis consistit, qui sursum aer humidus & calidus. Etenim incõueniens si qui circa singulos circunfusus aer, iste sic motus, spiritus & vndecunque extiterit motus, ventus erit: sed sicut fluuios existimamus non qualitercumque esse aquæ fluentis, neque si habeat multitudinem, sed oportet fontale esse quod fluit, sic & de uẽtis habet. Mouebitur enim utique magna multitudo aeris ab aliquo magno casu, non habens principium, neque fontem.

f Attestantur autem quæ fiunt ex eis; quia enim continue quidem magis, & minus, & maior, & minor fit exhalatio, semper nubes fiunt, & spiritus: secundum tempus unumquodque, ut nata sunt. Quia autem aliquãdo quidẽ uaporosa fit multiplicior, aliquando autem sicca, & fumosa, quandoque quidem pluuiosi anni fiunt, & humidi: quandoque antẽ ventosi, & sicci. Aliqñ quidẽ igit̃ accidit & siccitates, & imbres multos esse simul, & s̃m continuã sunt regionem: aliquando autem secundum partes: sæpe enim quæ in circuitu regio, accipit tempo raneos imbres, & multos. In aliqua enim parte huiusmodi siccitas est; aliquando autem contrarium; ea, quę in circuitu omnium, aut mediocriter utente aquis, aut magis sicca, una aliqua pars aquę copiosam accipit multitudinem. Causa autem, quia ut secundum plurimum quidem, eandem passionem ad plurimã pertingere verisimile, regionem: quia similiter ponunt ad solẽ, quæ prope

F *diuersam esse necesse est, & Solem, ac eum, qui in terra inest, calorem, hæc efficere, non solum possibile est, sed necessarium.*

Quoniam autem utriusque diuersa est species, perspicuum est inter se differre, nec eandem uenti & aquæ pluuiæ esse naturam, ut nonnulli aiunt: eundem enim aerem, cum mouetur, uẽtum esse, cum rursus concrescit, aquam. Aer quidem, ut in anterioribus diximus, ex his oritur. Vapor enim humidus est & frigidus. Nam, ueluti humidum, facile terminatur, quod uero
G *aqueus sit, suapte natura frigidus est, ueluti aqua non excalfacta. Fumus autem calidus est & siccus. Aer igitur ueluti ex symbolis humidus & calidus constituitur. Etenim absurdum est eum aerem, qui cuique est circumfusus, cum mouetur, flatum fieri, & undeuis casu agitatus fuerit, uentum existere; non autem censere, quemadmodum omnes, non quomodocunque fluentem aquam, etiã si multa sit, existunt,*
H *sed ea quę fluit, fontanam sit necesse est, sic etiam in uentis rem habere. Magna enim aliqua aeris copia, nec principiũ, nec fontem habens, ingenti aliquo casu potest moueri.*

Porro ea, quæ dicta sunt, rerum euentis comprobantur. Quia enim continuo quidem, sed tamen magis, &
I *minus, amplior que & minor exhalationis copia gignitur, nubes semper ac spiritus singulis tempestatibus, ut natura comparatum est, oriuntur. Quod autem interdum quidem ea, quæ uaporis plus habet, interdum sicca, & fumida multiplicata gignatur, pluuij & humecti anni aliquando redduntur, aliquando flatuosi, & sicci. Interdum quidem euenit, ut siccitates, & imbres multi simul, & per magnum continentemque regionis tractum existant, interdum per*
K *partes. Sæpe enim regio, quę circumquaque adiacet, tempestiuos, aut etiam plures recipit imbres, cuius tamen partem aliquam siccitas occupat, quandoque uero contrarium euenit, cum tota in orbem regio, aut modicis aquis utitur, aut potius squalet, unam aliquam eius partem aquę immensam copiam accipere. Cuius rei causa est, quod eandem affectionem magna ex parte regionem, longe lateq; peruadere uerisimile est, propterea q̃ uicina loca consimilem ad Solem situm obtineant, nisi quid proprium differens habue-*

hoc, quod dictũ est: excludit falsas opiniones de vẽtis ibi. [Quoniam autẽ altera,] tertio hoc manifestat p signa, ibi. [Attestantur autem, quæ fiunt.] Dicit ergo primo, quod cũ sit duplex exhalatio, propter duo, ex quibus coniunctæ, s. terra, & aqua, possibile est, immo necessariũ q̃ sol & caliditas, quæ est circa terram, possit causare resolutionem vtriusque exhalationis. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsas opiniones de vẽtis, & primo quantũ ad hoc, quòd dicebant, quòd eadem natura est venti, & pluuiæ quod quidẽ excludit per hoc, q̃ diuersorum uniuersi sunt effectus: unde cum exhalatiões differant secũdum siccum & humidũ, necesse est, quòd non sit eadem natura vẽti, & natura aquæ pluuialis, ut quidam posuerunt, dicentes quòd ille aer quando mouetur, est uẽtus, quando condẽsatur, fit aqua: sed sicut dictum est in libro de generatiõe, aer habet aliquid vaporis, & aliquid fumi, vapor eius est frigidus, & humid⁹, & bene terminabilis propter grossitiẽ, & hoc conuenit aeri inquantum est humidus. sic etiã vapor, qui eleuatur ab aqua, est frigidus secundum suam naturã: sicut & aqua non calefacta, sicut autẽ aqua nõ calefactare manet frigida secũdum naturã, ita vapor, sed fumus ẽ calidus & siccus: sicc⁹ qui ẽ pp terram, calidus p̃pter ignem. Vnde manifeste patet, q̃ superior aer, q̃ est calidus & humidus, habet similitudinem cum vtroq;. Secũdo, excludit falsam opinionẽ quantum ad hoc, quòd dicebant, quòd uentus nihil aliud est quàm aer motus: & dicit quòd inconueniens est si quis existimet quòd iste aer, qui circunflat unumquemque nostrum, quando mouetur, est uentus: uel, quod vnusquis-

que motus, qui accidit in aere, ut uẽtus: sicut etiam non existimamus esse fluuium aquam quamlibet fluentem, etiã si multa sit: sed solum quũ fluit ex aliquo principio determinato: quod est fons ex terra, sic ẽt est de uentis: non.n. est uentus, si aer moueatur aliquo modo casu, etiam ĩ magna multitudine nisi hẽat principium quasi fontem exhalationem siccam eleuatam. Sic igitur non est uerũ, q̃ aer motus est uentus, tum quia quandoq; paruus aer, mouet, tum quia nõ habet principium. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat q̃d dictum est de generatione ventorum per signa: & diuidit in partes tres: secundum tria signa quę ponit. Secunda pars incipit ibi. [Adhuc autem post imbres] tertia ibi, [Adhuc autem fiendi.] Dicit ergo primo, q̃ ea q̃ fiunt circa uentos, & pluuias, attestant̃ his, quæ dicta sunt de generatione eorum: quia enim continue fit exhalatio, licet quandoq; magis, & quandoq; minus: propterhoc nubes, ex quibus causantur uenti, & pluuiæ semper fiunt: secundum quod natura temporis hẽt: quia quandoq; magis fit, quandoq; minus, secundum diuersam temporis cõditionem; & quia q̃doque exhalatio uaporosa plus eleuat, quandoque autem plus de fumosa, s̃m diuersos effectus solis, & stellarum, ideo quandoq; fiunt anni magis pluuiosi, & humidi, quandoque autem magis uentosi & sicci; quod quidem contingit dupliciter: uno modo, s̃m unam totam regionem cõtinuam, in qua aliquo t̃pe multiplicã tur pluuiæ, & aliquo tempore uẽti: alio modo, fit secundum partes. Qñque n. in vna parte unius regionis accidunt multi imbres, in alia uero parte eiusdem regionis accidit

cidit multa ficcitas:qñq; etiam cõtingit cõtrariũ, quod tota regio circunstans habet mediocres aquas,vel etiam parum excedit in ficcitate:alia vero abundat multitudine aquarum. Et huius causam assignat dicens, ꝙ causa huius est, quòd verisimile est quòd eadem passio vel ficcitatis, uel humiditatis, pertingat frequentius ad multam regionem ex hoc ꝙ loca quæ sunt prope,eandem habent positionem, vel situm, solis qui ẽ causa uentorũ & pluuiarum: nisi forte al qua habeat aliquid proprium, qđ immutet dispositionem eius, ut puta, montes, vel aquas. Sed,quamuis ut plurimum hoc accidat quod tota regio eãdem participet passionem,tamen quãdoque contingit,ꝙ secundum vna partem unius regionis abundet exhalatio ficca ad generandũ ventos: aliquando autem humida ad generandũ pluuias: & quandoque contingit contrarium, ut scilicet ubi olim abundauit pluuia, ibi nunc abundet uentus,& huiusmodi diuersitatis cã ẽ, quia contingit de utraque exhalatione quòd transcendat exhalationem alterius regionis habitæ.i.consequenter se habentis, utputa quãdoque ficca exhalatio facit fluxũ uentorum in illa regione vnde eleuat: sed exhalatio humida a uentis impellitur ad aliquam regionem propinquã terræ uentosæ, & aliquando remanet humida,& trãsfert ficca. Sicut enim in corpore animalis aliquando superior ventositas quæ ex stomaco exhala;cõtrarie disponitur inferiori,quæ exhalat ex intestinis, sic & circa loca accidit ꝙ patiuntur quãdam contraiacentiam ex permutatione exhalationum,s. dũm in regione ex qua trãsfertur exhalatio humida,abundat ficcitas.& in illa,ad quã transfertur, abũdat humiditas. Deinde cum dicit,

g ¶ Ponit secundũ signum, & dicit quòd pluries fit uẽtus post pluuias in locis,in quib. pluit, & conuersa uenti cessant aqua pluente: & hoc accidit propter hoc, quod dictum est de principiis pluuię, & uentorum: quia scilicet unum eorum fit ex exhalatione ficca,

nisi aliquid differens habeant ꝓprium. Quinimmo aliquando secundum hanc quidem partẽ ficca exhalatio facta ẽ amplior, secũdum aliam autem uaporosa,aliquando aũt contrarium.& ipsius autem huius causa, quia vtraque transmutatur in habitæ regionis exhalationẽ: puta ficca quidem ſm propriam regionem fluit,quæ autem humida B ad uicinam: aut & in aliquem remotorum locorum propulsa est a spiritib. Aliquãdo quidem autem hoc quidem mansit: contraria autem idem fecit: & accidit hoc sępe,sicut in corpore animalium si supior venter siccus fuerit,inferior autem contrarie disponatur,& hoc ficco existente,humidum esse superiorem & frigidum, sic & circa loca antiparistasim pati, & permutari exhalationes.

C

g Adhuc autem post imbres uẽtus,ut secundum multa,fit in illis locis,secundum quæ contigerit fuisse imbres, & spiritus cessant aqua facta. Hoc enim necesse accidere propter dicta principia:cum.n.pluerit,terra desiccata ab eo,quod in ipsa calido, & ab eo,quod desuper exhalat,hoc autem erat uenti corpus,& cũ talis segregatio fuerit, & uẽti obtineant,cessantibusque, quia segregatur calidum semper,& sursum fertur in superiorem locũ, D constat uapor infrigidatus.& fit aqua. Et cum in idem compellantur nubes, & contra circunsteterit ad ipsas frigiditas aquæ, & infrigidat ficcam consequenter exhalationem: cessare igitur faciunt factæ aquę uentos & cessantibus, ipsæ fiunt propter has causas.

E

h Adhuc autem fiendi maxime spiritus ab ursa, & meridie,eadem causa;plurimi.n.Boreæ, & Austri fiunt uentorum.Sol.n.sola hæc loca non supergreditur, sed ad hæc, & ab his: super occasus autem, & super orientes semper fertur:propter quod nubes consistunt in lateralibus;

A *rint. Atqui interdum hac in parte ficca exhalatio multa ascendit,in alia uero uaporosa, interdum contrario modo. Quin & illud huius rei causa est, quod utraque exhalatio, in eam quæ cohærentis est regionis,incidat. Veluti ficca quidẽ propria in regione fluit, humida uero in finitimam, aut etiam in remotiorem aliquem locum, a uentis impulsa est. Aliquando autem hæc* B *quidem mansit, contraria uero illud ipsum facit. Atque sæpius euenit, ut quemadmodum in corpore, si uenter superior siccus fuerit, inferior contrario modo afficiatur, & si hic siccus,superior humidus sit, ita & in locis exhalationes uicissim se circunstent, & commutentur.*

C *Præterea post imbrem flatus ijs in locis, quibus imbrem decidere contingit, plurimum existunt, ijdemque superueniente aqua desistunt. Hæc enim ob ea quæ tradita sunt principia, eueniant necesse est. Terra nanque post delapsam pluuiam a calore partim interno, partim superno ficcitate affecta halitum reddit,hic autem uenti est corpus. Et cum secretio eiusmodi extiterit,uenti etiam uigent, quibus conquiescentibus, propterea quod calor semper secernatur, & in superum locum* D *conscendat, uapor refrigeratus cogitur,& in aquam mutatur. Ac quoties eandem in locum nube compulsa sunt, ac frigus circunstans eas comprimit, oritur aqua, halitumque ficcum refrigerat. Has igitur ob causas uenti aquis exorientibus sedantur,& illis sedatis exoriuntur.*

E *Quin & eadem causa est,cur tum a septentrionibus, tum a meridie uenti potissimum oriuntur. Aquilones.n.& Austri inter uẽtos oẽs maxime excitantur. Sol nãque hęc una loca nõ peruadit,sed ad ea sese applicat, ab eisq; abducit,ad occasum uero & exortum perpetuo fertur. Quam ob causam, nubes ad latera coguntur. Et ac-*

aliud ex humida,quia cum pluuia ceciderit, & humectat terram,iterato a terra exhalat exhalatio ficca,quę est materia uentorum: desiccata ipsa terra,tum a caliditate intrinseca, tum a superiori caliditate solis, & hæc est causa, quare post pluuias fiunt uenti,cum uenti scilicet inualescant per separationem talis eleuationis a terra, & cessant propter hoc, quod ex uirtute caloris iterato separatur calidus vapor a terra,& eleuatur in superiorem locum, & propter frigiditatem ibi condensatur, & fit pluuia. & hæc est causa, quare post uentos pluuiæ superueniunt: nec solum pluuię succedunt uẽtis, sed etiam destruunt eos,quia cũ nubes a uento adunetur in unum locum, frigiditas circunstans condensat eas, & generantur aquæ. Aqua uero infrigidat & humectat exhalationem ficcam,quæ erat materia uentorum. Vnde manifestum est, quod aqua fluens facit cessare uentos, & succedunt ipsis cessantibus pluuiæ propter prædictas causas. Et hoc accidit, ut signum ad ostendendum,quod uentus, & pluuia fiunt ex causis contrariis. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit tertium signum, quod uenti generentur ab exhalatione ficca. Hæc enim est causa,quare fiunt uenti maxime ab ursa, idest a septentrione, quod uocantur ab ursa,eo ꝙ duæ ursæ maior, & minor, circumeunt polum septentrionalem de propinquo,& iterum a meridie: inter omnes enim uentos magis abundant Boreę: qui sunt a septẽtrione,& Austri,qui sũt a meridie, & huius causa est,quia super ista loca non mouetur sol, sed accedit ad ea, & recedit ab eis:ad polum quidẽ septentrionalem maxime accedit: cum peruenit ad principium Cancri,ꝙ tũc incipit ab eo recedere continue magis, quousque perueniat ad principium Capricorni: tunc enim maxime accedit ad polũ contrarium, a quo iterum recedens circulariter,redit ad principiũ Cancri,& propter hoc hęc duo puncta, scilicet Cancri & Capricorni,dicuntur tropica,idest conuersiua, & quando est in prin-

cipio Cancri, fit uersio æstiua: quando autem est principio Capricorni, uersio hyemalis. Vltra autem hęc duo signa, non accedit ad alterum um polorum, sed super orientem, & occidentem semper fertur: adeo in locis, qui linealiter se habent ad uiam solis, multæ nubes congregantur: quia appropinquante sole, fit exhalatio humidi ꝑpter calorem: recedente autem sole ad locum contrarium, fiunt pluuiæ & hyemalia frigora Sic igitur propter hoc, ꝙ sol accedit ad tropicos, uel recedit, fit æstas, & hyems, & eleuatur aqua per euaporationem, & iterum pluit: quia cum in cælo accedit sol ad principium Cancri. fit ęstas oobis, & eleuantur plurimi uapores propter calorem ex uicinitate solis. cum autem accedit ad principium Capricorni, fit nobis frigus, hyems, & multitudo pluuiarum, propter elongationem solis a nobis: econuerso autem accidit in illa parte terrę, sita ad alium polum. Quia igitur in istis locis, qui sunt ad meridiem & septentrionem, plurima aqua descendit. oportet quod ibi etiam plurima fiat exhalatio: sicut ex lignis uiridibus, & humidis maior exhalat fumus quam ex siccis. Vnde cum exhalatio talis sit principium uentorum, rationabile est, quod plures, & maximi uentorum sint, qui flant a meridie: & vocantur Austri, & qui a septentrione, uocantur Boreæ. Considerandum est autem, quod Aristotel. hic dicit Austrum flare a meridie secundum aliorum opinionem, sed contrarium infra dicet secundum suam opionem, & aliam causam assignabit de uehementia huius ueneri.

& fit accedente quidem, exhalatio humidi, abscedente autem ad contrarium locum, aquæ, & imbres: propter lationem quidem igitur quæ ad tropicos & a tropicis, ęstas fit, & hyems & eleuatur sursum aqua, & fit iterũ. Quoniam autem plurima descẽdit aqua quidem in his locis, in quibus uertitur, & a quibus, hęc autem sunt, quę ad arctum, & meridiem: ubi autem plurimã aquam terra suscipit, hic plurimam necessarium fieri exhalationem, simili modo ut ex uiridibus lignis fumum: exhalatio autem hæc uentus est, rationabiliter utique hinc fient plurimi, & principalissimi spirituum. Vocantur autem qui quidem ab arcto, Boreæ, qui autem a meridie, Austri.

LECTIO VIII.

a LAtio autem ipsorum, obliqua est; circa terram enim flant, in rectum facta exhalatione: quia omnis qui in circuitu aer consequitur lationem.

b Propter quod, & dubitabit utique aliquis, unde principiũ spirituũ est, utrum de supra, aut de subtus. Motus quidem. n. desuper est; & contingit ante flare, aer autem euidens, si fuerit nubes, aut caligo: significat enim mota spiritus principium ante manifeste venire vẽtum; tanquã desuper ipsis habentibus principium. Quoniã autẽ est uentus, multitudo quędam siccæ ex terra exhalationis mota circa terrã, palam ꝙ motus quidem principium desuper, materiæ autẽ, & generationis desubtus; qua quidem. n. tendit, quod ascendit, inde latio; causa. n. eorum, quæ longius a terra ducuntur & simul de subtus quidẽ in rectum

cedente quidem eo, humidi fit exhalatio, ad locum autem contrarium abeũte, aqua & hyems. Ob motionem igitur quę ad conuersiones, & a conuersionibus est, æstas fit & hyems, et aqua sursum educitur, ac rursus generatur.

G *Quoniam autem plurimum aqua in his locis descendit, ad qua, & a quib. conuertitur (hæc autem sunt ad Septẽtriones, & ad Meridiem) & ubi aqua copiam terra excipit, ibi plurima exhalatio, non aliter ac ex uiridibus lignis fumus, reddatur necesse est, ipsaque exhalatio uentus est, ratione recta euenit, ut plurimi maximeque principes uenti inde oriantur, quorum ij, qui a Septentrionibus spirant, Aquilones, qui a Meridie, Austri nominantur.*

H

LECTIO VIII.

EOrum autem motio, obliqua est. Cum enim exhalatio recta ascendat, circa terram spirant, quando circunfusus omnis aer conuersionem consequitur.

Quocirca & in dubium quis reuocauerit, unde nam uentorum principium est, e supero ne, an ex infero loco? Motus enim e supero est, & antequam spirent, illustratur aer, etiam si nubilus, aut caliginosus fuerit. Nam priusquam uentus manifeste veniat, flatus principium moueri significat, tanquam principium desuper habeãt.

I *Quoniam autem uentus, quędam est exhalationis siccæ e terra ascendentis multitudo, quę circa terram mouetur, perspicuum est, motionis principium e supero, materiæ autem et generationis, ex infero. Nam qua ex parte id quod ascendit, fluet, inde est causa. Conuersio enim his, quę a terra longius distãt, dominatur, ac simul ex infero loco recta effertur, cunctaque plus uirium*

K *habent, cum in propinquo sunt. Orsum*

L E C T I O VIII.

a POstquam determinauit de generatione uentorum, hic determinat de motu ipsorum, & circa hoc tria facit: primo, ostendit qualis sit motus eorum: secundo, inquirit de principio motus eorum: ibi. [Propter quod, & dubitabit] tertio, ostendit quomodo uenti procedant a suo principio: ibi. [Quod autem exhalationibus.] Dicit ergo primo, quod quamuis exhalatio, quæ est principium uentorum, sursum eleuetur in rectum, tamen motus eorum non est in rectum: flant enim uenti circa terram ab una parte in aliam procedentes sicut ab oriente in occidentem: uel econuerso; & causa talis motus est, quod ut supra dictum est, superior aer, & uenti mouentur circulariter secundum motũ cæli, & hoc in illo

F superiori aere non flant venti, ut supra dictum est, sed in aere inferiori, qui est infra altitudinem montium supremorum, tamen ille etiam aer aliquid participat de motu superioris: licet illa circulatio non compleatur: & ex hoc contingit, quod exhalationes commouentes aerem, non mouent ipsum in sursum, aut in deorsum, qđ uidetur exigere subtilitas exhalationis calefactæ, aut frigiditatis iam condensatæ: sed cõmouent aerem in obliquũ, quasi aere retinente aliquid de utroque motu. Vnde nõ oportet, quod semper motus uenti sit ad occidentem: sicut est motus cæli: sed fit in oppositum exhalationis cõpellentis, quæ tamen impulsio ex motu cœli habet, ꝙ fit obliqua: nec propter hoc sequitur quod motus uenti non sit naturalis: quia obliquitas eius causatur ex motu corporis cęlestis: tum quia motus qui fiunt in inferiorib. a corpore cœlesti dicuntur naturales, licet non sint secundum naturam corporis inferioris, vt patet in fluxu & refluxu maris, quia corpora inferiora naturaliter subduntur superiorib. tum q̃a naturale est unicuiq; , qđ consequitur ipsum ex cã suæ generationis Vnde cum cã actiua uẽtorum sit motus solis ut supra dictum est, sequit, quod obliquitas motus ex motu cœli cãta, sit ei naturalis. Deinde cum dicit.

b ¶ Inquirit de prĩcipio motus uentorum, & primo vnde incipiunt moueri: secũdo qualiter ex illo principio procedant: ibi. [Quod autẽ exhalationib.] Dicit ergo primo, ꝙ quia nõ est motus uenti in rectũ, s. neq. sursum, neque deorsum, sed in obliquum, dubitabit utique quis, unde sit principium motus uentorum: utrum sursum, aut deorsum. Sed ꝙ principium motus uentorum sit sursum, manifestat ipse aer in quo apparet motus uenti antequam ventus flauerit in terra. Nam si apparuerit aliqua nubes, aut calign, uidetur moueri a uento iam existẽte in aere, antequam veniat circa terram, tanquam vento habẽte principium motus sursum. Sed quia uentus generatur ex multitudine exhalationis siccæ resolutæ a terra, manifestum est, quod licet principium motus sit desuper, tamen materiale principium generationis est de subtus: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus uenti, in quem tendit exhalatio sicca eleuata. sicut ab illo loco incipit descendere pluuia, quo ascendit uapor: & hoc apparet ex hoc, quod motus venti magis dominatur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum sursum feratur, ibi incipit motus: & in loco, ubi ap-

appropinquat illi principio, magis potest ventus, sed tamen manifestum est, quod principium generationis venti est ex terra. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quomodo venti procedunt a suo pricipio & dicit, quod sicut principia fluuiorū paulatim congregantur ex diuersis partibus terræ ita enā paulatim ab exhalationib. adunatis congregatur ventus: & hoc manifestat per duo signa: quorum vnum est, quod uēti minimi apparent in locis, in quibus oriuntur, sed procedentes fiunt maximi. Aliud signum est, quod in partibus septentrionalibus, in hyeme est tranquillitas: & loca illa sunt sine uento boreali; sed secūdū quod receditur ab eis, paulatim crescit ventus & fit maximus. Vltimo recolligit, quod dictum est, & est manifestum in litera: sed oportet attendere quod eosdem uentos hic Notos uocat: quos supra dixit Austros. Deinde cum dicit.

sursum feruntur, & omne causatum existens prope suum principium ualet magis prope; generationis autem principium palam quod ex terra est.

c Quod autem exhalationibus conuenientibus secundum modicum, sicut fluuiorum principia fiunt e manente terra, palam & operibus. Vnde autem singulariter flant, minimi omnes sūt: procedentes autem & longe ualidi flant. Adhuc autem, & qui circa actum in hyeme tranquilla & sine flatu secundum ipsum illum locum: sed secundum modicum ulterius flans & latens, extra procedens, iam spiritus fit in signis. Quæ quidem est uenti natura, & quomodo fit, adhuc autem de siccitate, & de imbrositate, & propter quam causam cessant, & fiunt post imbres, & propter quid Boreæ, & non plurimi uentorum sunt, dictum est, adhuc autem, & latione ipsorum:

A *Ortus autem principium constat ex terra esse,*

Multis porro exhalationibus paulatim coeuntibus eos existere, non aliter ac amnium fontes, terra humorem scaturiente fiunt, re etiam ipsa perspicuum est. Vnde enim quisque spirat, ibi omnes minimi habentur; progre- B *dientes autem longius, illustriores spirant. Præterea loca ad Septentriones sita, per hyemem tranquilla sunt, & a flatibus libera. Sed quod sensim spirat, ac latet, id ubi ultra progreditur, uentus iam illustris euadit. Quæ igitur uēti natura sit, & quonammodo oriatur, præterea de siccitatibus & pluuia, quæ sue ob causas post pluuiam & sedantur & fiunt, cur item Aquilones ac Austri plurimi inter uentos spirent, & ad hæc de eorum motione dictum est.*

C

LECTIO IX.

a SOl autem & cessare facit, & commouet spiritus Debiles enim, & paucas existentes exhalationes exterminat ampliori calido; quod in exhalatione intus existens disgregat. Adhuc autem ipsam terram præuenit exiccans, antequā facta fuerit simul multa congregatio, sicut si in multum ignem inciderit modicum exustibile, præuenit sępe, antequam fumum faciat exustum. Propter has quidem igitur causas cessare facit uentos, & a principio quidem prohibet, consumptione qdē, cessare faciēs, celeritate antem siccitatis, fieri prohibens. Propter quod & circa orionis ortum maxime fit tranquillitas, & usque ad Etesias, & prodromos.

b Vniuersaliter autem fiunt trāquillitates, propter duas causas, aut enim propter frigus extincta exhalatione, uelut cum fuerit gelu forte, aut marcefacta a suffocatione. Plurimæ autem & intermediis temporibus, aut eo ꝙ nondum facta sit exhalatio, aut eo quod iam præteriit, exhalatio; & alia nondum aduenerit.

Tractatus secundi, libri secundi, de causa, qua mouet uentos, & eos facit cessare. Cap. II.

SOl autem uentos & sedat & ciet: Nā exhalationes quæ debiles sunt & paucæ, tabefacit, & ampliore suo calore minorem eum, qui in exhalatione est, dissipat. Ipsam quoque terram prius exiccat, quam in unam collecta secretio orta sit, non secus ac si in magnum ignem materia combustioni idonea exigua inciderit, antea sæpe deuri- D *tur quam fumum edat. Ob has igitur causas, & uentos sedat, & quominus initia exoriantur, prohibet: hanc quidē consumptione sedans, illam uero exiccationis celeritate, prohibens gigni. Quocirca in Orionis ortu, usque ad Etesias, & Prodromos, tranquillitas aeris maxime oritur.*

E

Omnino autem aeris tranquillitas duabus de causis existit, aut enim præ frigore, ꝙ exhalationem extinguat, ut cum gelu uehemens fuerit, aut cum ab æstu cunsumitur; frequenter uero, & medijs temporibus, aut ꝙ nondum exhalatio reddita sit, aut quod iam euanuerit, nondumq; alia affluat.

LECTIO IX.

a POstquam philosophus determinauit de generatione, & motu uētorum, hic determinat de augmento, & diminutione eorum: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de diminutione uētorum: in secunda de augmento eorum: ibi [indiscretus autem, & difficil.] Circa primum duo facit: primo ostendit quomodo sol sit causa diminutionis uentorum; secundo unde saliter colligit causas, ex quibus contingit uentos e: ssare, uel diminui: ibi. [Vniuersaliter autem fiunt.] Dicit ergo primo, quod sicut sol mouet uentos, ita etiam eos cessare facit. Cum enim sunt paucæ [exhalationes, & debiles.] caliditas solis, quod est magis calidum in exhalatione, distrahit ipsum consumendo, & dissoluendo exhalationes, sicut maior flamma exterminat minorē, consumendo materiam eius & sic cessant uenti. Nec solum facit eos cessare iam existētes, sed etiam impedit eos ne fiant, dum ꝓpręuenit exiccādo terram, & congregationē exhalationis, quæ est materia uētorum. Et hoc contingit maxime temporibus, & locis calidis, & siccis. Vt si quis proiiceret modicum combustibile in magnum ignem, ea uehementia ignis desiccatur prius combustibilis humiditas, quā fumus inde exhalare possit. Sic igitur sol & cessare facit uentos, cōsumendo materiam iam recollectam, & impedit ne fiant, ue lociter desiccando terram & ideo circa ortum Orionis, i. ante tp̄s in quo constellatio incipit apparere, exiēs de subradiis solis, tempore feruentis æstatis, fit maxima tranquillitas in aere a uentis, usq; ad Etesias, i. ad uentos annuales, qui annuatim consueuerunt flare in æstate: & prodromes, i. pręcursores: quia Etesias aliquando aliqui uenti pręcurrunt: Propter hoc, ꝙ aliquando aliqua materia uelocius ꝓparet. Deīde cū dicit.

b ¶ Colligit cām cessationis uentorū & dicit, ꝙ tranquillitas a uentis fit ꝑꝑ duas causas: aut ꝑꝑ magnum frigus extinguens caliditatē resoluentem exhalationem, si accidit tēpore, quo ē magnū gelu, cum supradictum sit, ꝙ pruina impeditur a uentis: & ideo cum est magnū frigus, & pruina, non sunt uenti: aut ēt accidit ꝑpter maximum calorē, qui suffocat, & extinguit exhalationem, ut supra dictum est: sed etiam temporibus intermediis, s. inter maximum frigus & maximum calorem, fiunt plurimę trāquillitates: uel quando nōdum facta est exhalatio post impedimentū frigoris, aut caloris: aut qn̄ iā facta est aliqua exhalatio, & pterijt, & alia nōdū aduenit, postq̄ ex ꝑterita guasi fiunt uenti. Deinde cū dicit.

c Indiſeretus antem & difficilis Orion eſſe videtur: & occumbens, & oriens, quia in permutatione temporis accidit occaſus, & ortus æſtate, aut hyeme, & propter magnitudinem aſtri dierum fit pluralitas. Permutationes autem omnes turbatione plenæ propter indeterminationem ſunt.

d Eteſiæ autem! flant poſt verſiones, & canis ortum, & neque tunc, quando maxime prope fuerit ſol; neque quando longe & diebus quidem flant, noctibus autem ceſſant.

e Cauſa autem quia prope quidem exiſtens præuenit exſiccãs, antequam fiat exhalatio, cũ autem abſceſſerit modicum, medioctis iam fit exhalatio, & caliditas, nt congelatæ aquæ liqueſeant, & terra exſiccata, & a propria caliditate, & ab ea, quæ ſolis, quaſi turgeſcat, & exhalet. Nocte autem deficiunt, quia congelatę liqueſcentes deſiſtũt, propter frigiditatem noctium. Exhalat autem, neque congelatum, neque nihil habens ſiccum, ſed cum habeat ſiccum humiditatem, hoc calefactum exhalat.

f Dubitant antem quidam ꝓpter quid Boreæ fiunt cõtinue; quos vocamus Eteſias: poſt ęſtiuales tropicos, Noti autem ſic non fiunt hyemales.

g Habet autem non irrationabiliter, fiunt enim vocati Leuconoti oppoſito tempore, non ſic autem fiunt continui; propter quod latentes faciũt inquirere. Cauſa autem, quia Boreas quidem a locis, quæ ſub arcto ſtant quæ plena aqua & niue ſũt multa, quibus liquefactis a Sole poſt æſtiuales verſiones magis, quam in ipſis flant Eteſiæ, ſic.n.

F *Orion autem, & cum occidit & cũ oritur, incertus difficiliſque eſt, quod in temporis æſtatis hyemis ue uariatione, eius occaſus ortuſque accidant, idque propter ſideris magnitudinem diebus multis perdurat. Omnium autem mutationes quoniam ſunt indeterminatæ,*

G *turbulentę ſunt.*

Eteſiæ autem poſt ſolſtitium, & circa Canis exortum ſpirant, nõ cum Sol maxime, aut propinquus eſt aut remotus, & interdiu quidem ſpirant, noctu autem deſinunt.

Cuius rei cauſa eſt, quod cum prope adeſt, ante exſiccet, quam exhalatio oratur: cum autem paululum receſſit,

H *moderatus iam calor gignitur, ita ut aquæ gelu concreta colliqueſcant, ac terra, tum proprio, tum Solis calore exſiccata, uelut in fumum halitumque abeat. Noctu autem ceſſant, quoniam quæ conglaciata ſunt præ noctum frigore deſinant liquari. Nihil uero, quod aut gelu conſtrictum ſit, aut ſiccitatem ullam non habeat, halitum reddit, ſed quod humorem cum ſiccitate coniunctum obtinet, id cum incaleſcit, exhalationem mittit.*

I *Sed quidam dubitant, cur Aquilones, quos Eteſias nominamus, poſt conuerſiones æſtiuas continenter ſpirent, Auſtri uero poſt brumales non oriuntur.*

Id uero non abſque ratione euenit. Tempore enim contrario hi, qui Leuconoti appellantur, oriuntur quidem, non ita tamen continenter. Ideo cum lateant, inquirendi occaſionem præbent. Cauſa autem eſt, quod Aquilo a locis, quæ ſub Septentrione ſunt, ſpirat;

K *quę loca aquæ ac niui multæ ſunt plena, quibus a Sole liquatis poſt conuerſiones æſtiuas magis quam in eis Eteſiæ ſpirant.*

e ¶ Determinat de augmento ventorum: & primo de augmento quod accidit in ortu Orionis: ſecundo de augmento quod accidit poſt ortum canis: ibi, [Eteſiæ autem.] Dicit ergo primo, quod figuratio Orionis in ſuo Ortu, & occaſu, idest quando incipit apparere, & quando incipit diſparere, eſt indiſereta, ſiue intolerabilis, & difficilis, i. habet graues, & tẽpeſtuoſos ventos. Nec eſt contrarium ei, quod ſupra dixit: nam ante ortũ Orionis eſt quædam tranquillitas, vt ſupra dixit: in ipſo ortu, & occaſu eſt tẽpeſtas. Cauſa autẽ huius eſt, quia ort⁹ ipſius accidit in ꝑmutatiõe æſtatis ad autumnum. Occaſus autem in permutatione autumni ad hyemem: vtrunque autem tẽpus. & ortus, & occaſus, per plures dies durat ꝓpter multitudinem conſtellationis, quę non ſimul tota incipit apparere, vel diſparere. In permutationibus aũt temporum accidũt multæ perturbationes: quia quãdo tempus nõ eſt determinatũ ad vnum, modo declinat ad hoc, modo ad contrarium: & ideo multiplicãtur pluuiæ & venti ꝓꝑ exhalationes. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de augmento vẽti poſt ortum canis, & circa hoc tria facit: primo proponit propoſitum: ſecundo aſſignat cauſam: ibi. [Cauſa autem:] tertio, circa prædicta mouet dubitationẽ; ibi, [Dubitant autẽ quidam.] Dicit ergo primo. ꝙ Eteſię, idest venti quidam annuales, quaſi ſemper flantes in eodẽ tempore, flant poſt conuerſiones. i. poſt ſolſticium æſtiuale: & non ſolum ſtatim poſt ipſum ſolſticiũ, ſed etiam poſt ortũ caniculæ: & hoc ideo, quia non flãt, quãdo ſol maxime appropinquat nobis, ſcilicet in prima verſione, ſcilicet in principio Cancri.

ἐτησίαι

neque quando eſt longe, vtpote quando eſt in ſignis meridionalibus. Et iterum Eteſiæ flant diebus, noctibus ceſſant. Deinde cum dicit.

e ¶ Aſſignat cauſam prędictorum: & primo quare de die flãt Eteſiæ: & maxime in mane: & circa veſperum, dicens, ꝙ quando ſol eſt maxime propinquos, exſiccat humorẽ: ex quo poſſet congregari materia venti, ſi reſolui poſſet. Sed quando aliquantulum recedit, tunc exhalatio reſoluitur: & ſit mediocris: & caliditas etiam eſt mediocris: ita quòd aquæ cõgelatæ liqueſcunt. & terra, dum exſiccatur tum a caliditate ſolis, tum a caliditate intrinſeca, quaſi turgeſcit: & dum multiplicatur humiditas reſoluta, exhalat: & ſic generantur uenti. Deinde oſtendit etiam quare uenti noctu deſinunt, & dicit quod hoc ideo accidit, quia frigiditas noctium congelat humores liqueſcentes: ita ſic exhalatio ceſſet. Manifeſtum eſt enim, quod neque id quod eſt congelatum exhalat: neque ſiccum non habens humiditatem: & ideo neque in maxima propinquitate ſolis flãt Eteſiæ, propter deſiccationem, neque in noctibus propter congelationem: licet etiam huius poſſit aſſignari alia ratio, quia ſcilicet in nocte ſol maxime diſtat a nobis, & ideo exhalationem eleuare non poteſt. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem circa prædeterminata, & circa hoc tria facit: primo mouet dubitationẽ: ſecundo ſoluit: ibi, [Habet autem non irrationabiliter,] tertio excludit quoddã quod uidetur ſolutioni contrariũ: ibi, [Auſter autẽ ab ęſtiuis.] Dicit ergo primo, quod quidã dubitant, quare ſic uenti Boreales continue flant poſt ſolſtitium æſtiuale: & Noti. i. Auſtri non ſic flant poſt ſolſtitium hyemale. Videtur enim quod ſicut poſt appropinquationẽ ſolis ad polum ſeptentrionalem flant uenti ex ſua parte, ita poſt appropinquationem ſolis ad polum contrarium, deberet flare uenti ex parte oppoſita. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit prædictã dubitationem, & dicit quod oppoſito tempore fiunt quidã uenti, qui uocantur Leuconoti: ſic dicti, quia in ſereno flant: nam leucos, in græco album ſignificat, ſed non ſic fiunt continui, ſicut Eteſiæ Boreales: & ideo, quia latent, latentia cauſat prædictam dubitationem. Cauſa autem quare non flant continue, eſt iſta, quia Boreas flat a locis, qui ſunt ſub polo arctico: in quibus eſt abundantia aquarũ,

λευκόνοτοι

& niuium: quæ quidem liquefiunt a ſole magis, poſt uerſiones æſtiuas quam in primis uerſionibus, licet tunc ſol maxime appropinquet nobis: & ideo poſt æſtiuas uerſiones, & non ipſis uerſionibus flant Eteſiæ. Ita etiam maxime ſuffocationes caliditatum fiunt, non quando ſol maxime appropinquat nobis, qui ſumus in parte ſeptentrionali, ſed poſt eſt maior calor propter continuationem calefactionis in longo tempore. Primo, enim quando ſol accedit uerſus tropicũ, inuenit materiã diſpoſitã, ſed paulatim dſiando in ipſam, magis imprimit effectum ſuum poſtquã incipit recedere: cum tñ adhuc ſit prope. Et ideo poſt ortũ canis, in dieb. ſ. canicularib. eſt maior calor, ꝙ ante ſolſtitium:

tium: vel in ipso solstitio: & magis etiam tunc liquefiunt & aquæ, & niues: & ideo tunc plures fiunt exhalationes: & magis flant venti. Sed verum est quod in ipso solstitio, quando est magis prope, magis exsiccat: vt supra dixit, & magis disponit materiam ad exhalationem, sed exhalatio maior fit post ortū canis: & tunc flant Etesiæ: & continue i & similiter. Post versiones hyemales flāt Ornithiæ dictę ab auibus vel gallinaquia, oriente aliqua congelatione auis: flant: sicut Etesiæ post ortum canis has autē Ornithias supradixit Leuconotus: & dicit quod Ornithię sunt debiles; quia sunt minores, & tardius flāt, quam Etesiæ incipiūt enim flare septuagesimo die post versionem hyemalem: quasi circa principiū veris: & hoc ideo, quia necesse est quod sol multum elongetur, & minus inualescat: & non totaliter extrat regionem illam, ex qua flant venti australes: vt possint aliquæ exhalationes eleuari ad generatione ventorum. Et hæc est ratio, quare non continue flāt quia quædam humiditates in superficie terræ existentes, & debiles, exhalant ex illa parte terræ sole sic longato, ex quib. non potest generari continuus ventus: aliæ autem humiditates, quæ sunt magis congelatæ, indigēnt maiori caliditate ad hoc, quod exhalent: quum. s. caliditas, quam tunc exhibet sol, sit parua quia sol est distans: & ideo illi venti non continue, sed interpolate flant: donec iterū post versiones ęstiuas flauerint Etesiæ ex parte septentrionis; huiusmodi enim venti Aquilonares, magis habent aptitudinem, ut continue flent: propter supradictam causam. Deinde cum dicit.

ex calore fiunt, non quādo maxime appropinquauerit ad arctum, sed cum calefecerit ampliori tempore; adhuc aūt prope. Similiter autem, & post hyemales versiōes flant Ornithiæ etenim hi Etesiæ sunt debiles, minores autem, & tardiores Etesiæ flant, B septuagesimo enī die incipiunt flare propter longe existentem solem inualescere minus. Non continui autem similiter flant, quia hac quidē in superficie, & debilia quandoque segregātur, hęc autem magis congelata ampliori indigēt caliditate, propter quod interpolantes isti flāt, donec subuersionibus iterum ęstiualib. flauerint Etesię, quoniam uult quam maxime continue hinc semper flare uentus.

C

LECTIO X.

AVster autem ab æstiua uersione flat; & non ab altera vrsa.

b Duab. n. existentibus decisionibus possibilis habitari regionis, hac quidē ad superiorē polum, qui sup nos, hac aūt ad alterū, & ad meridiem, & utraq; existente uelut typano, talem figuram terræ excidunt, q̄ ex centro ipsius ductæ, & faciūt duos conos, hunc quidē hn̄tem basē tropicū hunc semp manifestum uerticē aūt in medio, terræ, eodē autē mō ad inferiorē

LECTIO X.

QVia in solutione prædictæ dubitationis posuerat, quod venti australes non flant continue post hyemales uersiones, sicut aquilonares post æstiuas, causamque assignauit, in qua supponebat quod uenti australes non flarent a locis, in quibus abundant aquę, & niues, quod esset falsum, si auster flaret ab altero polo, quia etiam ibi abundat talis materia, ut supradictum est, ideo nunc intendit ostendere quod auster nō flat ab altero polo, sed a loco, qui est sub tropico æstiuali; & circa hoc tria facit, primo proponit quod intendit: secundo manifestat dispositionem terræ habitabilis: ut melius accipiatur quod intendit, ibi, [Duabus igitur existentibus:] tertio manifestat quod proponit: ibi, [Quoniam autem simul.] Dicit ergo primo, quod auster flat nobis ab æstiua uersione. idest a loco, qui est sub tropico æstiuali, s. sub cancro, & non ab altera versa idest ab altero polo immanifesto nobis. Vtitur autem tali modo loquendi, quia polum arcticum, qui nobis apparet, circūeunt constellationes ursæ maioris scilicet, & minoris. Deinde cum dicit.

Ita enim & æstus fiunt, non cum maxime ad Septentriones accesserit, sed cum longiori tēpore calefecerit, propinquusque etiam fuerit. Eodem modo & post conuersiones brumales Ornithiæ perflant. Sunt enim & hi Etesiæ imbecilles, minores vero, & tardius quàm Etesiæ spirant. B *Septuagesimo nanque die flare incipiunt, propterea quòd Sol, quia procul abest, minus virium habeat: non ita vero cōtinuati spirant, quoniam quæ in summa telluris parte extant, imbecillaque sunt, tum secernuntur, quę vero gelu magis sunt astricta, ampliorem calorem requirunt. Quo circa per interualla hi spirant, donec rursus in conuersionibus ęstiuis Etesiæ perflēt, quandoquidem ab eo tempore semper ventus, quàm maxime constanter spirat.*

C

LECTIO X.

AVster autem ab æstiua spirat conuersione, & non ab altera Vrsa.

Nam terræ habitabilis segmenta duo sunt, vnum ad superum nostrum polum, alterum ad reliquum, & ad meridiem, eaque tympani speciē habēt. D *Talem enim terrę figuram lineæ ab eius centro ductę dissecant, duosq; turbines efficiūt, quorum vnus basim ad Tropicum obtinet, alter eum, qui semper conspicuus est, circulum, atq; ad terrę medium, verticem, eodemq; modo ad inferiū polum duo alij turbines terrę sectiones efficiunt. Hęc*

A b ¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostendit, quod figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, [Propter quod & ridicule.] Dicit ergo, quòd duæ partes sunt, quæ possunt habitari: vna quidem, quę est versus superiorem polū arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera vero est versus alterum polum, & est nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum, sed utrum illa terra habitetur relinquit manifestum, vtriusque tamen partis est figura ad modum tympani, cuius imaginationem oportet sic accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum est enim, q̄ aliqua pars cœlestis sphere est nobis semper apparens, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatem, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis immanifesta, scilicet a polo contrario vsque ad aliquam quantitatē: quæ etiā tanto maior est, quanto est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter vtrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad vtranq; partem: vbi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali versus polum arcticum, est tropicus æstiualis, idest principiū cancri. Vbi autē magis d̄clinat versus polum occultum nobis, est tropicus hyemalis, idest principium capricorni. Hęc ergo est tertia pars cęlestis sphere: quę est inter duos tropicos. Duæ aūt aliæ partes considerantur, vna. s. inter tropicum æstiualem, & id. q̄d est semper nobis manifestum, alia inter tropicum hyemalem, & id q̄d est nobis occultum de cœlo. Et quia tota terra sphęrica est, & in centro cęlestis sphęræ locata, necesse est q̄ sub singulis partibus sphęræ cęlestis, considerentur singulę partes sphęrę terrestris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describatur A. in puncto vero, qui est sub termino partis semper manifestę E describatur B. in puncto vero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto vero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto aūt, qui est sub termino partis sp occultæ, describatur E. in puncto aūt, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto aūt, qui est in centro terræ describatur Z. & producantur rectæ lineæ a centro terrę. s. in B. & in C. faciunt duos angulos cū linea ducta per superficiē terræ, quos angulos hic conos vocat, & q̄ linea ducta per superficie terræ est curua eo q̄ terra ē sphęrica, manifestū est, q̄ prędictę duę lineę faciūt figurā tympani, descindētes superficiē terrę in figurā nō circularē & hoc est, q̄d dicit. Talē. n. figurā. i. tympani terrę habitabilis excidunt duę lineæ ductæ ex centro ipsius. i. terræ, & faciunt duos conos. i. duos angulos cū linea ductā p superficiē terræ: hunc quidē habentē talē tropicū. i. existentē in basi in tropico puncto, hunc uero sp manifestum. i. aliū angulum apud terminum partis cęlestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, idest

polum, alij duo, cũ terræ excisiones faciunt. Hæ autem habitari sole possibiles, & neque ultra uersiones: umbra.n.non utique esset ad arctum, nunc autem inhabitabilia fiunt prius loca, antequam subdeficiat, aut permutetur umbra ad meridiẽ quæ sub ursa a frigore inhabitabilia. Fertur autem & corona G secundum hunc modum, uidetur enim super caput facta nobis, cum fuerit secundum meridianum.

c Propter quod & ridiculose scribunt nunc periodos terræ, describũt enim circularem habitatam. Hoc autem est impossibile & secundum apparentiã, & secundum rationem Ratio enim ostendit, ꝙ ad latitudinẽ quidem determinata est, circulo autem copulari contingit propter temperantiam: non H autem excedunt æstus, & frigus secundum longitudinem, sed ad latitudinem: quare si nõ alicubi prohibet maris multitudo, totum est perambulabile. & secũdum apparentiã circa nauigationes, & itinera, multum. n. longitudo differt a latitudine, quod enim ab Herculeis columnis usque ad indicum, eo quod ex Aethiopia ad Meotidem, & ad extrema Scythiæ loca, plus quàm quinque ad tria, secundum magni- I tudinem est, si quis nauigationes ratiocinetur, & uias, ut contingit accipere talium certitudines. Et quidem ad latitudinẽ usque ad inhabitabilia scimus habitatam: hic quidem enim propter frigus iam habitant, hic autem propter æstum, quæ autem extra indicum, & columnas Herculeas, propter mare non uidentur copulari, propter continuam esse omnem habitabilem. K

autem solum inhabitari poßunt, non ea quę ultra Tropicos habentur, non enim ad Septentriones umbra profecto existeret, nunc uero loca inhabitabilia prius redduntur, quam aut deficiat, aut ad meridiem umbra mutetur. Quę autem sunt sub Septentrionibus, pręfrigore habitari non queunt. Fertur, & corona per hunc locum. Vi G *detur enim nobis supra caput esse, cum in circulo meridionali fuerit.*

Neat itaque terrę circuitus ridicule describuat. Habitabilem enim terram in orbem piagunt, quod tum ex apparentibus, tum ratione esse non potest. Eam enim latitudine terminata esse, ratio ostendit. Circulo autem ob temperiem coniungi potest, quandoquidem in latum ęstus & frigus exuperant, non in longum. Quam ob H *causam, peruia tota est, nisi mare alicubi prohibeat. Quin & ea quę in nauigationibus & itineribus uidentur. Longitudo enim latitudinem multum excellit. Nam quod ab Herculis colũnis ad terram usque indicam porrigitur, id quod ab Aethiopia usque ad Męotim & extremos Scythię terminos pertingit, maiori supera proportione, quam sit quinque ad tria; si quis tam nauigationes, quã terrestria itinera, quatenus talium certitudo sumi potest, mensus computauerit. Atque habitabilem terram usque ad lo-* I *ca inhabitabilia in latitudinem nouimus. Hic enim præ frigore, illic prę ęstu habitari pręterea nõ potest. Quę ultra Indiam, & columnas Herculis sita sunt, ob mare continuari, ita ut habitabilis tota continens sit, non uidentur.*

caput trianguli. Z. B. C. cuius basis est. B C. faciunt in medio terræ idest in centro. Et eodem modo ex alia parte versus inferiorem polum, quia illam parte excidunt duæ lineæ ductæ a centro, scilicet in D. & in E. & hæ duæ partes solæ possunt habitari. Nam illa pars, quæ est inter duos tropicos, videtur inhabitabilis propter immensitatẽ caloris: eo quod sol pertransit quasi directe super eã, & super summitatem capitis habitantium: si habitaretur. Aliæ vero partes, quæ sunt sub parte coeli semper manifesta, & occulta nobis, prope vtrumque polum, sunt inhabitabiles propter immensitatem frigoris ex distantia solis. Et quòd illa pars, quæ est vltra tropicũ æstiualem nõ habitetur, ostendit, quia si habitaretur, non semper apud omnes homines versus polum arcticum habitantes, vmbra fieret versus septentrionem: si enim sol aliquando esset inter eos & septentrionem, fieret aliquando eis umbra ad meridiem, in oppositũ, scilicet solis: si autẽ aliqui habitarent ultra tropicum æstiuũ prope polũ arcticũ, tunc quando sol est in tropico ęstiuo, esset inter eos & polũ arcticum. Vnde umbra tũc fieret eis uersus meridiẽ: sed hoc non inuenitur ad loca habitabilia, quod deficiat umbra aut ꝑmutetur ad meridiẽ. Ibi quidẽ deficit umbra, ubi sol transit super summitates capitum, ut sic in nullam partem umbra fieri possit: ibi autem umbra fit ad meridiem, ubi sol declinat magis ad septentrionẽ. Talia autem loca dicit esse inhabitabilia, quia & si aliqui habitent ibi propter aliquam contemperantiam, aut aquarũ, aut montium, tamen raræ sunt habitationes & graues. Sicut autem prædicta loca inhabitabilia sunt ꝑpter nimium æstum, ita loca, quæ sunt sub constellationẽ ursę, quæ quidem pars cęli semper nobis apparet, sunt inhabitabilia propter frigus, causatum ex distantia solis: similiter ergo pars illa terræ in qua nos habitamus, est inter utrunque circulum, scilicet inter eũ, qui transit per tropicum ęstiualem, & eum qui terminat partem cęli, semper nobis manifestam: & hoc euidenter apparet ex hoc, ꝙ constellatio coronæ, quæ quidem est inter utrunque dictorum circulorum, fit nobis super summitatem capitum, quando fuerit in circulo meridiano, idest in circulo, qui transit per polos mundi, & per punctum qui est supra caput nostrum. Deinde cum dicit.

c ¶ Excludit quorundam falsam opinionem, & dicit, ꝙ per prædicta apparet, ꝙ deridendi sunt describentes terram ha-

F bitatam a nobis quasi circularem: hoc enim apparet impossibile, & secundum rationem. & secundum signa apparentia: ratio enim ostendit quod habitatio terræ determinatur secundum latitudinẽ ex una parte ad loca inhabitabilia propter æstũ, & ex alia parte inhabitabilia propter frigus: sed quãtũ ad longitudinem posset copulari circulus ut tota pars terræ prædicta undique habitaretur propter eius tẽperantiam. Non.n. inuenitur excessus frigoris, & caloris, secũdum distantiam orientis, & occidentis, secundum quam longitudo terrę attenditur, sed secundum latitudinem, quæ attendit secundum distantiam post ad circulum æquinoctialem, eo quod in superficie maior dimensio uocatur longitudo, minor uero latitudo: ab oriente uero in occidentem designatur totus semicirculus: a polo autem arctico usque ad æquinoctialem circulum, quarta pars circuli, Ratio nabiliter etiam distantia orientis, & occidentis non diuersificat calorẽ & frigus, quia per hoc non fit maior, aut minor appropinquatio ad uiã solis, sicut fit per distantiam latitudinis. Vnde nisi alicubi ꝓhiberet multitudo maris, totũ esset perambulabile. quod est ab occidente in oriẽtem: & uerũ ab oriente in occidentem, quia totum nũ esse temperatum, non tamen inuenitur habitatũ de terra, nisi secundum quantitatẽ semicirculi ab oriente in occidentem; ad alium enim semicirculum prohibet accessum nobis multitudo maris. Sic igitur ratio ostendit sufficienter, quod superficies terræ habitabilis non est circularis, uel sphærica, & hoc etiam apparet per signa apparentia circa nauigationes & itinera, quia multum differt secundũ quantitatem longitudo a latitudine, & sic superficies terræ habitabilis non est sphærica. & quod multum differat, patet, quia illud quod est à columnis Herculis, q sunt in vltimis partibus Hispaniæ, quasi in vltimo termino occidentis, vsque ad Tanaim indicum. quæ est lõgitudo, plus excedit secundum magnitudinem id quod est ab vltimis terminis Ethiopiæ vsque ad extrema Scythiæ loca, quæ est latitudo nostræ habitabilis, quam sit proportio quinque ad tria. Si quis ratiocinetur nauigationes & itinera, prout conuenit talium distantiarum, accipiet certitudinem: sed in hoc differt secundum longitudinem & latitudinem, quia scimus locum illud quod est habitabile de terra secundum latitudinem, esse habitatum, vsque ad loca inhabitabilia, quæ non habitantur vel propter frigus, vel propter æstum: sed non est ita de longitudine, quia

Id quod est circa terminum indicum ex parte orientis, & quod est circa columnas Herculis ex parte occidentis, non uidentur posse copulari ad inuicem, ut sic reditus ex alia parte, & sic tota ista portio terrae sit habitabilis continue, quia impeditur accessus propter mare, unde non est nobis certum, utrum aliqui habitent ibi, uel non. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit propositum de principio austri: & circa hoc tria facit: primo ostendit, quod Auster non flat ab altero polo: secundo quod non flat a tropico hyemali, sed aestiuo ibi, [Quoniam autem neque ille.] tertio ostendit causam uehementiae austri ibi, [Ille autem.] Dicit ergo primo, quod sicut ista pars terrae, in qua habitamus, se habet ad polum arcticum, ita etiam necesse est, quod aliqua alia se habeat ad polum oppositum. Vnde oportet quod proportionabiliter sic ibi flatus uentorum sicut & hic. Vnde sicut flat Boreas a polo arctico, ita ibi flat aliquis uentus a polo opposito, quem nominat aliam ursam: sed ille uentus qui flat ab alio polo non potest pertingere huc, quia Boreas non solum non potest pertingere ad aliam partem terrae habitabilem, sed nec etiam in totam istam habitabilem nostram pertingere potest. Est enim Boreas uentus apogeneos, quod non multum procedere potest. Sed propter hoc, quod ista nostra habitabilis posita est ad arctum, plurimi Boreae flant nobis, sed sicut hic flant plurimi Boreae, & austri, ita & extra mare libicum, quod est ad austrum, flant plurimi Euri, & Zephyri. Sic igitur manifestum est, quod auster non flat ab alio polo. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quod non flat a tropico hyemali, quia si Auster flaret a tropico hyemali, alium oporteret dare uentum, qui flaret a tropico aestiuali, cum ista duo loca sibi proportionabiliter correspondeant. Sed hoc non contingit. Solus n. unus uentus flat nobis ex illa parte. Quare necesse est, quod A auster fit uentus flans a tropico aestiuali, ubi est exusta regio. Deinde cum dicit.

f ¶ Quia supra assignauerat causam uehementiae Boreae, & Austri, supponendo quod flant a duobus polis oppositis, secundum aliorum opinionem, quae supra impugnata est. ideo hic ostendit ueram causam uehementiae Austri, secundum opinionem propriam. Dicit ergo, quod licet in illo loco, idest, sub tropico aestiuali, non sit multa materia fumans, sicut est circa polum, quia propter uicinitatem solis non sunt ibi multae aquae, neque pascua, idest loca herbosa, & humida, ex quibus possint peruenire Etesiae, idest uenti continui, tamen ad illum locum, propter eius magnitudinem congregatur ex diuersis regionibus materia Austri, qui propter magnitudinem locorum, ex quibus per longum tempus adunata est materia eius in magna abundantia, est uentus magis stabilis, & fortis, quam Boreas, & ex consequenti, magis durare potest, & pertingere ad locum Boreae, quam Boreas possit pertingere illuc, idest ad locum Austri.

d Quoniam autem similiter habere necesse locum quendam ad alterum polum, sicut quem nos habitamus ad eum, qui super nos, palam quod proportionaliter habebunt aliamque & uentorum existentiam. Quare quemadmodum hic Boreas est, & illis ab illa, quae ibi ursa aliquis uentus sit existens, quem nihil possibile B pertingere huc, quoniam neque Boreas idem in eam, quae hic habitationem omnium est. Est enim uelut apogeneos spiritus Borealis, donec Boreas iste in eam quae hic habitationem flet. Sed quia habitatio ista posita est ad arctum plurimi Boreae flant, tamen & istic deficit & non potest longe peruenire, quoniam circa id quod extra Lybiam mare australe, quemadmodum hic Boreae, & Austri flant, sic ibi euri, & Zephyri succedentes continui semper flant. Quod quidem igitur C auster non est ab altero polo flans uentus palam.

f Quoniam autem neque ille, neque qui ab hyemali uersione, oportebit enim utique alium ab aestiuali esse uersione, sic enim proportionabile assignabit, nunc autem non est: unus enim solus uidetur flans exinde locis, quare necesse est eum, qui ab exusto loco flantem uentum, esse Austrum.

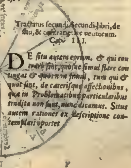
D g Ille autem locus propter solis uicinantiam, neque habet aquas, neque pascua, quae propter liquefactionem facerent Etesias, sed quia multo maior est locus ille, & expansus, maior & amplior, & magis uerax uentus est auster Borea, & pertingit magis huc, quam iste illuc. Quae quidem igitur causa horum est uentorum, & quomodo se habeant ad inuicem, dictum est.

A *Quoniam autem necesse est, quendam locum ad alterum polum esse, qui eam ad illum rationem habeat, quam is, quem incolimus, ad eum qui supra nos est, habet, perspicuum est ut caetera alia, ita uentorum quoque flatum pro portione respondere. Quare ut nobis Aquilo, sic & illis uentus quidam ab ea qua illic est Vrsa existit, qui huc penetrare non potest, quandoquidem neque hic Aquilo totam quae apud nos est habitabilem terram peruadat. Aquilonius nanque spiritus ceu abterraneus est. sed quoniam habitatio haec ad Septentriones posita est, Aquilones plurimi spirant. Quanquam, & apud nos deficit, & progredi longe non potest. Nam in mari australi, quod extra Africam porrigitur, ut hic Aquilonij & Austri, ita illic Vulturnus, & Fauonius uicissim semper sibi succedentes continenter spirant. Perspicuum igitur est, non ab altero polo Austrum spirare.*

C *Quoniam autem non ille est, nec ille quoque est, qui a conuersionibus brumalibus spirat. Alium enim ab aestiua conuersione esse oporteret, quandoquidem proportio hunc in modum redderetur. Nunc autem nullus est, quippe cum unus tantum ex illis locis spirare uideatur. Quare necesse est eum uentum, qui ex loco adusto spirat, Austrum esse.*

D *Locus autem ille propter Solis propinquitatem aquas non habet, aut pabulum, quod liquefactum Etesias exciteт. At quoniam locus ille multo amplior est, & longe lateque patet, Auster maior & crebrior, calidiorque est, quam Aquilo, magisque huc quam hic illuc solet pertingere. Quaenam igitur horum uentorum causa sit, & quemadmodum inter se afficiantur, dictum est.*

LECTIO XI.

Tractatus secundi Secundi libri, de situ, & contrarietate uentorum. Capu III.

DE positione autem ipsorum, & qui contrarii quibus, & quos simul flare contingit, & quos non adhuc autem & qui, & quot existunt entes, & adhuc de aliis passionibus, quaecunque contingit dicta esse in problematibus particularibus nunc dicamus. Oportet autem de positione simul & rationes ex descriptione considerare.

E *DE situ autem eorum, & qui contrarij sint, quosue simul flare contingat & quos non simul, tum qui & quot sint, de caeterisque affectionibus, quae in Problematibus particularibus tradita non sunt, nunc dicamus. Situs autem rationes ex descriptione contemplari oportet*

LECTIO XI.

POstquam philosophus determinauit de motu, & causis motus uentorum, hic determinat de positione, & contrarietate, & aliis passionibus, siue effectibus eorum, & primo praemittit intentionem suam dicens, quod post determinationem praedictorum, dicendum est [de positione] idest situ, & ordine ipsorum uentorum & de contrarietate, s. qui sint contrarii inter se, & quos possibile est simul flare, & quos impossibile. Considerandum etiam qui sunt secundum nominis rationem, & qui sint secundum numerum. Adhuc autem de passionibus, & accidentibus siue de affectibus eorum quae contingit

coa-

consíderare in particularibus problematibus. Et hunc ordinẽ oportet manifestare ex descriptione singulari, describendo singulos uentos. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur intentum suum, & circa hoc tria facit; primo ostendit positionem, & ordinem ventorum: secundo determinat de contrarietate eorum, ibi, [Quoniã igitur plurimũ] Tertio, de accidentibus, siue affectibus eorum ibi, Sic igitur ordinatis vẽtis. Prima iterum in duas, primo præmittit q̃dã necessaria ad propositum ostẽdẽdũ. Secundo, concludit propositum ibi, [Si igitur in quo. a.] Circa primũ duo facit, primo præmittit q̃dam necessarium ad ostendendam positionem uẽtorum, secũdo, quoddam q̃d est necessariũ ad declarandam eorũ cõtrarietatem ibi [Supponatur autem primo quidem.] Dicit ergo primo, quòd ex quo opportunũ est ordinem ventorum manifestare ex descriptione; ut magis manifesta sint dicẽda, describatur orizon, quia orizon est circulus quidã, propter quod etiam est rotundus, decidens cœlum, s. in duo hemisperia, & ex consequenti terminans visum nostrum, circa terram, quia diuidit hemisperia. i. partem cœli visam a nobis a parte non visa. Considerandum est autem, quod orizontes plures sunt, & diuersę, secundum diuersas partes terrę habitabilis. Non enim est idem orizon habitantibus hic Parisius, & habitantibus Romæ. Nam cum terra Parisius sit decliuior, & Romæ altior, eo quòd tota terra est rotunda, qui habitant Parisius, non uident eandem partem cœli, quam vident Romani: quia terra existens Romæ altior, occupat visui eorum vnã partẽ, sed tamen in singulis describi possunt uenti ordine consequenti. Deinde, cum dicit.

c ¶ Præmittit quoddã, quod est necessarium ad ostendendum qui uenti sunt contrarii, & dicit q̃ supponere debemus, primo q̃ contraria s̃m locum, sunt quæ maxime distant secũdũ locũ sicut contraria secundum spẽm. i. formã. dñr, q̃ maxime distant secũdũ formã. Contraria. n. sunt, quæ maxime distant in eodem genere, &c. Non tamen est intelligendum, quod con-

Describatur quidem igitur, ut magis insinuabiliter habeat ĝs orizõtis circulus, propter quod rotundus, oportet autem intelligere ipsius alteram decisionẽ, quæ a nobis habitatur: erit. n. & illam diuidere eodem modo. c Supponatur ẽt prima quidem contraria s̃m locum esse plurimũ distantia secũdũ locũ, sicut s̃m spẽm contraria, plurimum distantia s̃m speciem: plurimũ enim distant s̃m locum posita ad inuicẽ secundũ diametrum. d Sit igitur in quo. A. occidens equinoctialis, contraria autem huic, in quo B. oriens æquinoctialis, alia autẽ diameter hanc ad rectam incidens, & quæ in quo. I. sit ursa, huic autẽ contraria ex opposito sit in quo T. meridies, quod autem in quo Z. oriens æstiualis, quod autem, in quo. E. occidens æstiualis, quo autem in quo. D. oriens hyemalis, quod autem in quo. c. occidens hyemalia a. Z aũt ducatur diameter ad. G. & a D. ad. E.

F traria secundum formam distent proprie, i. distantia locali, sed ideo dicuntur maxime distare, quia sunt maxime dissimilia naturaliter. Maxime autem distant secundum locum, quæ distant secundum diametrum, idest quæ sunt extrema unius lineæ rectæ diametralis, adinuicem contra posita, sicut est illa distantia lineæ rectæ, quæ transit per centrum orizontis. Deinde cum dicit.

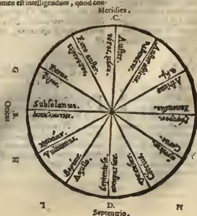
Vt igitur res clarior euadat, horizon circulus, ob eamque causam rotundus describatur. Alterum autẽ ipsius segmentum, quod a nobis habitatur, animo concipiendum est, quandoquidem & illud eodem modo diuidere licebit.

G *Id vero primum ponatur, contraria loco esse, quæ loco plurimum distant, quemadmodum contraria specie ea sunt, quæ specie plurimum differunt. Ea autem plurimum loco disiunguntur, quę per diametrum e regione sunt posita.*

Sic igitur A occasus æquinoctialis; Huic contrarius locus B. ortus equinoctialis. Alia autem dimetiens hanc ad H *perpendiculum secans, cuius G. sit Vrsa, hoc est Septentrio. Huic uero contrarium H, idest, meridies. F. ortus æstiuus. E occasus æstiuus. D. ortus brumalis. C. occasus brumalis. Ab F. vero ad C dimetiens ducatur, itemque ab D ad E.*

d ¶ Concludit propositum, distinguẽs orizonta secundum diuersa puncta in habitudine ad solem orientem, & occidẽtem, supra ipsum, & dicit, q̃ ad euidentiam ꝓpositi describatur prædictus circulus orizontis, & ducatur linea p centrũ eius ab oriẽte in occidentem, q̃ dicitur equinoctialis, & in vna parte eius, scilicet in puncto occidentis, describatur. a. in altera vero parte scilicet in puncto orientis contrario huic, idest occidentis, describatur. b. Deinde ducatur alia diameteros, idest alia linea recta transiens per centrum orizontis, & diuidẽs prædictã lineam æquinoctialem ad angulos rectos, in cuius capite erit vrsa, idest

I polus septentrionis: in alio vero capite erit meridies, idest polus meridionalis. in puncto ergo meridionali describatur c. in puncto autem septentrionali d. Rursus ex parte æstiuali orientis, idest latere orientis, ex parte aquilonari, quam vocat oriens æstiualis, quia cum sol est in illa parte orientis, facit æstatem, signetur. g. ab alio vero latere orientis, quod vocatur oriens hyemalis: ratione prædicta, quia sol existens in illa parte scilicet a parte meridionali facit hyemem, designetur. h. sic etiam ex parte occidentis: a parte aquilonari, quę est occidens ęstiualis, designetur e, a parte meridionali, quæ est occidens hyemalis. f. Iterum ad latus meridies ex parte Orientis describatur. i. ex parte vero occidentis. K. sic ex parte Aquilonis, nam ex parte orientis describatur. l. ex parte vero occidentis. m. & secundum hunc ordinem disponuntur uenti, ut in sequenti figura apparet. Deinde cum dicit.

e Quoniam igitur plurimum distantia secundum locum contraria secundum locum, plurimum autem distant, quę secundum diametrum, necessarium, & uentorum hos inuicem conttarios esse, quicunque sunt secundum diametrum.

Quoniam igitur, quæ loco plurimū absunt, loco sunt contraria: quæ autem ex diametro oppponuntur, plurimum absunt, necesse est, & ventos, qui per diametrum positi sunt, inter sese esse contrarios.

B f Vocantur autem secundum positionem locorum venti sic, Zephyrus quidem, qui ab.a hic autem occidens æquinoctialis; contrarius autem huic Apeliotes: hic autē oriens æquinoctialis. Boreas autem, & Aparotias ab.i.hic enim vrsa, contrarius autem huic auster.a.t. Meridies autem hęc; a qua flat.& t.ipsi.i.cōtrarium: secundum diametrum enim.A.Z autem Cæcias: hic.n. oriens ęstiualis contrarius autē, C non qui ab.e.flat, sed qui, a.g. Libs: iste enim ab occidente hyemali; contrarius autem huic, secundum diametrum enim ponitur.a.d.autem Eurus: iste enim ab oriente hyemali flat, vicinus austro, propter quod, & sæpe Euronoti dicuntur flare: cōtrarius autem huic non qui, a.g. Libs: sed qui ab, c.quem uocant, hi quidem Argestem, hi autem Olympiam, hi autem scirona: iste.n.ab occidente ęstiuali; & secundum D diametrum ipsi opponitur solus. Sic quidem igitur qui secundum diametrum positi venti, & quibus sunt conttarii.

Ita uero ex locorum situ flatus nominantur. Zephyrus quidem, idest, Fauonius ab A. occasus enim æquinoctialis hic est. Hic cōtrarius ἀπηλιώτης, id est, Subsolanus a B. hic namque ortus est æquinoctialis Boreas vero, & Aparctias, hoc est, Aquilo, & Septentrio, a G. Siquidem ibi Vrsa est. Contrarius huic Auster, ab H. meridies enim est unde spirat. & H. ipsi G. aduersatur, cum per diametrum posita sint. Ab F. autem Cæcias, ortus enim æstiuus illud est. Contrarius uero ei est, non qui ab E. spirat, sed qui a C. Africus, quippe cum ab occasu brumali spiret, atque hic illi aduersatur, cum per diametrum distet. Eurus idest, Vulturnus a D. a brumali enim ortu spirat, Austro uicinus, ob idque Euronoti dicuntur sæpius spirare. Huic autem cōtrarius est, non qui a C. Africus, sed qui ab E. quem alij Argestē alij Olympiam, alij Scirona nominant. Hic.n.ab occasu flat æstiuo, solusque per diametrum ei opponitur. Venti igitur qui per diametrum positi sunt, & quibus alij aduersantur, ij sunt.

g Alii aūt sunt, secundum quos nō sūt contrarii vēti.a.e. qdē.n. quē vocāt Thrasciam, iste.n. medius argesti, & Apparetię.a.g.autē, q̄ uocat Mesem: iste.n. medius Cæciæ, & Apparetiæ; q̄ aūt.c.K. diameter vult quidem secūdum semper apparentem esse, nō certitudinaliter aūt, contrarii enim E non sunt his uentis, neq; Trascia, neque Mesi; flaret enim utique aliquis ab eo, in quo.m.hic.n. secundum diametrum; neque ipsi.c.Trasciæ: flaret.n. utique ab.n.hoc est signum s'm dia

Alij autem sunt, quibus contrarij flatus nulli sunt. Ab i. enim is, quem uocant Thrasciam, inter Argesten, & Aparctiam medius. Ab ipso autem R is, quem Mesen nominant, inter Cęciam, & Aparctiam medius. Atque diameter.R. iuxta circulū semper conspicuum esse solet, non tamen exacte. His vero flatibus contraria E non sunt, neque uidelicet Mesi; aliquis enim spiraret ab. M. quod per diametrum opponitur, neque Thrasciæ, ab N. enim, quod punctum per diametrum aduersum est, spiraret, nisi ab eo ueniat, qui tamen non longè

e ¶ Ostendit qui uenti sint contrarii adinuicem: & circa hoc duo facit: primo ostendit qui sint contrarii: secundo, ut melius hoc intelligatur, determinat de nominatione eorum; ibi. [Vocatur autem] Dicit ergo primo, quod ex quo contraria secundū locum sunt, quæ maxime distant secundum locum, maxime autem secundum locum distant, quę sunt in extremis oppositis lineæ recte vt supradictum est, illi uenti sunt contrarii, q distant s'm lineam rectam diametralem: quæ transit per centrum orizontis. Sciendum tamen est, quòd venti habent duplicē contrarietatem adinuicem: quarum vna est secundum locū, de qua hic loquitur Ari. alter a est secundum qualitates actiuas, & passiuas: quæ attenditur non secūdum contrarietaté vnius qualitatis tantum: sed utriusque. Et secundum hoc, Sub solanus qui oritur in puncto B. & est calidus, & sicc', contrariatur Fauonio qui oritur in pūcto A. occidentis: & est frigidus, & humidus. Auster autem, qui oritur sub puncto. E. meridiei est calidus & humidus: & contrariatur septentrioni: quia oritur sub puncto, D. Aquilonis: & est frigidus, & siccus. Similiter Vulturnus qui oritur sub puncto. H. & est calidus temperate, siccus autem excellenter, quarem minuitur caliditas eius propter propinquitatem ad septentrionem, & augetur siccitas propter eandem causam, est cōtrarius Afrıco: qui oritur sub pūcto. E. & est frigidus temperate & humidus excellenter: quia remittitur frigiditas eius propter propinquitatem ad austrū: & eadem causa augetur humiditas. Eurus, qui oritur sub puncto. G. & est calidus excellenter, & siccus temperate, quia propter vicinitatem ad austrum augetur eius caliditas, & remittitur siccitas, est contrarius Coro: qui oritur in puncto. F. & est frigidus excellenter, & humidus temperate: quia propter vicinantiam ad septentrionem augetur eius frigiditas: & remittitur humiditas: & propter eandem causam Austerafrico est calidus temperate, & humidus excellenter: & contrariatur Aquloni: qui est frigidus temperate: & siccus excellenter: sic etiam Euroauster est contrarius Circio: quia eadem ratione ille est calidus excellenter, & humidus temperate, hic autem frigidus A temperate: & siccus excellenter. Sic igitur hi omnes perfecte contrariantur hac duplici ratione, s. quia flant ex opposito secundum lineam rectam, & quia habent qualitates contrarias, sciendum etiam est quod cum in omnibus uentis inueniatur exhalatio sicca mixta cum humida, licet in eis exhalatio sicca prædominetur, ut supradictum est, secū dum diuersam proportionem mistionis prædictarū qualitatum uēti, magis & minus excedunt in prædictis qualitatibus, quę tamen in eis etiam augentur, propter loca, in quibus oriuntur, & per quæ transeunt. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de nominatione ventorum; ex quo magis determinate apparet qui venti quibus sint contrarii, & dicit quod venti denominantur secū dum positionem locorum ex quibus flant: quia Zephyrus dicitur ille, qui oritur ab. A. scilicet ab occidenti æquinoctiali: & contrarius ei, qui scilicet distat secūdum diametrum, & flat ab oriente æquinoctiali, sub puncto. B. dicitur, Apeliotes. Primus autem a latinis dicitur Fauonius: secundus autem Sub solanus. Boreas autem qui flat. a. D. ubi est vrsa: id est a polo septentrionis: dicit Aper Kias, a nobis autem dicitur Septentrio. Contrarius autem huic, qui flat. a. C. qui est punctus meridiei, dicitur auster: a Græcis autem vocatur alio nomine Notus. A. G. uero, quod est oriens ęstiualis, flat Eurus.

Contrarius autem ei est, non qui flat ab occidente ęstiuali, sed qui flat ab occidente hyemali: qui est ei oppositus secundum lineam rectam: & dicitur Corus: vel Argetes, uel Olympius: vel Scirena. Ab occidente autē æstiuali sub puncto E. flat ille, qui dicitur a nobis, Africus, vel Libs: & contrarius est ei, qui oritur sub puncto. H. ab oriente hyemali: & dicitur Cecias vel alio nomine.

g ¶ Determinat de contrarietate uentorum minus principalium: & dicit quod alii sunt uenti minus principales: & manifesti in regione illa, quibus non sunt aliqui contrarii nobis manifesti: sicut est ThraKias, qui flat a puncto. M. & mediat inter Argetem, & AperKiam. i. inter Septentrionem, & Corum: & a nobis dicitur Circius. Et similiter Meses, a nobis dictus Aquilo: qui

qui oritur in puncto. L. & est medius inter Cæciam, & ApertKiam, hoc est inter Vulturnum, & Sepetrionem. Sed a punctis oppositis. s. ab I. & a K. nullus apparet nobis sensibiliter flare uentus, uel si flant, illi sunt tenues, & modici, & non pertingunt ad nos, sicut est ille, qui ab incolis loci dicitur Phænicias, a nobis uero Austerafrico, & etiam ille, qui dicitur Euro auster, sunt enim modici flatus. & idem nobis non apparēt. Dicit autem ꝙ prædicti uenti non hent contrarios, quia contrarietas est principaliter inter quatuor principales, inter alios autem non est nisi participatiue, quia mediū participat naturam extremorum. Deinde cum dicit.

F est medius & communis utrique. Sic occidentales qui sunt propinquiores occidenti, & communis utrique, qui oritur in puncto occidentis. Australes uero propinquiores Austro, & medius inter eos. Et Boreales, qui sunt uiciniores Septentrioni, & qui mediat inter eos, ut patet in præmisso circulo. Notandum est autem, ꝙ Aristot. quandoque nominat & nominari dicit ab aliis unū uentum nomine alterius, quia propter magnā uicinitatem, quam habet locus, in quo oritur unus, ad locum alterius, vnus uidetur participare naturam, & nomen alterius, ut Septentrio dicitur Boreas, & sic de singulis. Ostendit deinde, quare extenso nomine omnes uenti dicuntur Boreales, uel australes, & sumit rationem ex similitudine qualitatum. Venti enim occidentales, qui uocātur Zephyri, quia coniunguntur Boreæ sunt frigidiores: orientales autem qui iunguntur Australibus, sunt calidiores, & ideo ꝓpter similitudinem harum qualitatum orientales uocantur Australes: occidentales autem dicuntur Boreales, & sic omnes uenti dr̄ Boreales, aut Australes. Assignat autem causam quare australes uenti sunt calidiores, quia scilicet pluri tempore, id est longiori tempore flant sub sole, & Boreales ex opposito sunt frigidiores quia minus flāt sub sole. Potest etiam assignari alia causa, quia scilicet Australes transeunt per loca calidiora, & ideo continue magis calefiunt, Boreales uero per frigidiora, & iō semper magis fiunt frigidiores. Deinde cum dicit.

b ¶ Quia superius Aristotele. supposuerat, ꝙ plures uēti flant a parte boreali, quam a parte australi: ideo hic ostendit causam huius & dicit, causa quare a locis ad arctum, idest ad Septentrionem inter polum arcticum & orientem flant plures uenti quā a parte opposita. s. austri, est, quia nostra habitabilis ꝓpinquior est isti parti, quam illi: & ideo uenti qui ibi generantur magis sentiuntur, a nobis ꝙ alii qui flant a parte opposita. Deinde aliam causam assignat per quā ostēditur simpliciter quare plures uenti generantur hic quā ibi: superior enim ratio hoc ostendebat solū quo ad nos, & est quia ibi sunt plures aquæ & niues propter remotionem a sole ꝙ in alia parte, quæ est subiecta soli, & eius lationi qui non permittit aquam ibi congelari, licet. n. uentus generetur ex exhalatione sicca, tamē exhalatio sicca non potest continuari aut condensari in uentum sine humiditate cōtinuāte partes siccæ exhalationis: ad arctū igitur magis eleuantur exhalationes siccæ, & fiunt plures uenti. Deinde cum dicit.

metrum sed non ab ipso ad modicum flat quidam uentus, quē vocant, qui circa locum illum, Phæniciam. Principalissimi quidem igitur uenti, & determinati, sunt hi; & hoc ordinati sunt modo.

h Essendi autem plures uentos a locis ad arctum, quam ab his, qui ad meridiem, causa, habitabilem supponi ad hunc locum, & quia multos plus aqua, & nix reponitur in hanc partem, quia illa sub sole sunt, & illius latione, quibus liquefactis in terram, & calefactis a sole, & terra necessarium ampliorem, & ad plurem locum fieri exhalationem, propter hanc causam.

i Est autem dictorum uentorum, Boreas quidem quique Apparctias, & Meses, principalissime, & Thrascias, & Meses, cōmunis autem, Argesti, & Boreæ. Austri autem quicumque Ithagenes, qui a meridie, & Libs, Apeliotes autem quicunque ab oriente ęquinoctiali. & Eurus, Phænicias autem communis. Zephyrus autem, quique Ithagenes & Argestes uocatus. Vniuersaliter autem hi quidem Boreales horum uocantur, hi autem Australes: opponuntur autem Zephyri quidem Boreę, frigidiores enim quia ab occidente flāt. Austri autem Apeliotici; determinatis igitur frigido, & calido, & æstuoso uentis, sic uocauerunt, calidiores enim qui ab oriente his, qui ab occidente, quia pluri tempore sub sole sunt, qui ab oriente: qui autem ab occidente, dereliquerunt citius & appropinquant loco tardius.

progrediatur uentus quidam, quem accolæ Phœniciam uocant. Maxime igitur præcipui, & definiti uenti, hi sunt, huncque in modum hi dispositi.

Cur autem a locis, qui ad Septentriones positi sunt, plures uenti exoriātur, quam ab iis, qui ad meridiem, causa est, quoniam habitabilis terra huic loco subiciatur, quodque in hanc partem plus aquarum, & niuis, quoniam illa Soli ac eius motioni subdita sint, depellatur, quibus in terram liquescentibus, & a Sole ac terra incalescentibus, necesse est maiorem exhalationis copiam, & in ampliori loco, hanc ob causam oriri.

Eorum autem, qui dicti sunt, flatuum Aparctias, hoc est, Septentrio maxime proprie, Thrascias, & Meses Aquilo sunt. Cęcias uero Subsolani, & Aquilonis communi. Auster & is qui uerus ac germanus est, a meridie est, & Africus. Subsolanus is, qui ab ortu æquinoctiali est. & Vulturnus, Phænicias communis Fauonius et is qui uerus ac germanus, & qui uocatur Argestes. Omnino autem aliqui horum Aquilonij nominantur, aliqui Austrini. Ac Fauonij quidem ad Aquilonem adiciuntur. Nam, quod ab occasu spirant, frigidiores sunt. Subsolani uero Australes sunt, propterea quod calidiores, ut pote ab ortu spirantes: Ventos igitur frigore, & calore atque tempore distinctos ita nominauerunt. Porro ea quæ ad ortum pertinent, calidiora his sunt quæ ad occasum, quod lōgiori tempore sub Sole illa sint. Ea autem quæ ad occasum citius deserit, ad eumque locum tardius accedit.

K

LECTIO XII.

SIC autem ordinatis uentis, palam quod simul flare contrarios quidem non possibile; secundum diame-

LECTIO XII.

CVm autem uenti hunc in modum dispositi sint, perspicuum est eos, qui contrarij sunt, simul spirare non posse, per dia-

LECTIO XII.

DEterminat de his, quæ consequuntur uentos, & circa hoc duo facit. Primo, determinat de quibusdā accidentibus uentorū: secundo determinat de effectibus eorum, ibi, [Contrarii autem non idem.] Circa primum tria facit. Primo ostendit, qui uenti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidentia uentorum, ibi, [Incidunt autem aliis.] tertio de giratione eorum, ib. [Girationes autem fiunt Dicit ergo primo, quod si uenti sic disponuntur, ut pręmissum est, scilicet quod contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, quod contrarii non possunt simul flare, quia cum unus

i ¶ Ostendit ad maiorem euidentiam prædictorum, qui sint uenti Boreales, & qui Australes, & dicit quod Boreales sunt, qui etiam dicuntur quandoque AperKias & Thrascias, idest Septentrio & Circius, qui mediant inter Argetem, idest Corum, & Boream, sed Australes sunt Auster, qui etiam Itagenes dicitur, & Libs, qui flant a meridie Orientales uero sunt Apeliotes &c. & uniuersaliter orientales sunt duo, qui sunt propinquiores orienti, & tertius ille, qui oritur in puncto orientis, qui

trum enim alter igitur cessabit violentiam passus: non sic autē positos adinuicem nihil prohibet: puta Z. & D. propter hoc simul flant aliquando ambo omnino ad idem signum: non ex eodem, neque eodem spiritu. Secundum tempora autem contraria contrariū maxime flant, puta circa æquinoctium vernale Cæcias: & totaliter quæ vltra tropicum æstiualem; circa autumnale autem Libs: circa versiones autem æstiuales Zephyrus: circa hyemales autem Eurus.

B

b Incidunt autem alij maxime, & cessare faciunt Aparctię, & Thrasciæ, & Argestes: maxime enim de prope impetus ipsorum est: crebrique & fortes flant maxime isti: propter quod & serenissimi sunt ventorum, C flantes enim de prope maxime repellentes alios ventos cessare faciunt, & efflantes consistentes nubes, faciunt serenitatem, si non frigidi uehementer fuerint simul existentes, tunc autem non sereni: si enim fuerint magis frigidi, quàm magni præueniunt coagulātes magis, quā propellentes, Cæcias autem nō serenus, quia reflectitur in seipsū, vnde, dicitur prouerbium, Trahens ad seipsum, ut Cæcias nubem.

D

c Girationes autem fiunt ipsorum cessantium in habita, secundum solis translationem, quia mouetur maxime habitū principio, principium autem sic mouetur ventorum vt sol.

d Contrarii autem, aut idem faciunt, aut contraria idem: puta humidi, Libs, & Cęcias, quem Hellespontiam quidam vocant, & Eurus, quem Apeliotem, sicci autē Argestes, & Eurus a principio iste siccus, consumens autem aquosus. E

e Nebulosus autem Meses, & Apartias; maxime isti enim frigidissimi, grandinosus autem

A *metrum enim opponuntur. Alter igitur uim passus cessabit. Eos autem, qui ita inter se collocati non sunt, ut F. D. nihil probibet; ob eamq; causam secundi ad idem punctum interdum utrique spirant, non ex eodem loco, nec spiritu eodem. Temporibus autem contrarijs qui contrarij sunt, maxime spirāt, ut circa æquinoctium uernum Cęcias, & omnino qui ultra æstiuum* B *Tropicum positi sunt, circa autumnalem Africus. At circa conuersiones æstiuas Fauonius, brumales Vulturnus.*

Septentrio autem, & Trascia, & Argesta, quod e loco proximo ortum habeant, in alios maxime incidūt, eosque sedant, hique omnium maxime crebri ac ualidi spirant, ob eamq; causam, omnium maxime sereni sunt. C *Nam cum ex propinquo spirent, uim inferentes et reliquos flatus sternunt, & nubes concretas discutiendo, serenitatem inducunt, nisi forte etiam frigidi fuerint. Si quidem sereni tunc non sunt. Si enim magis frigidos quā uehementes esse contigerit, antea gelant quam repellant. Cęcias autem, quoniam ad se reflectat, serenus non est. Vnde, & prouerbium dictum est, Ad se trahens ut nubes Cęcias.*

D

Mutationes autem fiunt illis in eo, qui barent, pro Solis mutatione desinentibus; propterea quod illud maxime moueatur, quod cum principio cohęret, Ventorum autem principium ita, ut Sol mouetur.

Hi porro qui contrarij sunt, aut idē aut contrarium efficiunt, ut humidi quidem Africus & Cæcias, quē Hellespontia nominant, & Vulturnus, quē subsolanum. Sicci autem Argestes & E *Vulturnus. Atque hic initio siccus, desinens uero aquosus.*

Niuosi sunt Meses, atque maxime Septentrio, quandoquidem sunt frigidissimi. Grandinosi Septentrio, Thra.

vnus flet, contra alterum, vel ambo essent æquæ fortes, & sic mutuo se impedirent, vel vnus eorum esset fortior, & sic totaliter exterminat, ventum debiliorem, sed illi, qui non sunt contrarij, possunt quandoque simul flare, sicut G. E. I. Eurus, & Africus, quandoque simul flant, & ad eandem partem. sed nō omnino ex eodem signo, quia Eurus flat ex signo G. Africus autem a signo E. Neque etiam flāt eodem spiritu, æquali flatu, sed unus fortiori, & alter debiliori secundū diuersitatem materię, & contrarij repellētes: flant autem venti contrarij non simul, sed in diuersa tempora, & contraria, quia contrariorum contrariæ sunt causæ. Diuersa autē tempora sunt contraria scđo qualitates contrarias, vt exempli grā, Cęcias flans ab oriente hyemali flat frequenter circa æquinoctiū vernale. & vniuersaliter ad tropicum æstiuū accedente sole. Libs autem flat circa æquinoctium autumnale, declinante sole a pdicto tropico. Zephyrus autē flans ab occidente æquinoctiali, flat circa solsticium vel conuersionē æstiualē. Eurus vero, & Apeliotes circa hyemalē.
b ¶ Determinat cōsequenter de incidentia vētorum. Dicitur autem ventus incidere alteri, qui flans contra alterū, facit eum cessare. Dicit ergo, q Aparctias & Thrascias & Argestes, qui Boreales dicuntur, maxime incidunt aliis, & faciunt eos cessare, & ratio est, quia flatus illorum est nobis, qui habitamus sub septentrione de prope, & et flat ipsorum est fortis, quia in loco ubi oriūtur tales uenti, est multitudo materiæ, s. ex qua fit exhalatio sicca. Vnde de facili repellunt ventos debiliores quibus incidunt, & sic frequenter faciunt eos cessare, & sunt causa serenitatis aeris, quia pp vehementiā flatus propellunt cōsistentiam nubium eis obuiantium. Sed hoc contingit quando non sunt uehementer frigidi, tunc enim non serenant aerem: sed ita frigidi raro insufflant, & ingrossant vaporem in nubem, sicut exempli gratia Cęcias frequenter cōgregat nubes, & nō est omnino serenus, quia non flat omnino lateraliter circa terram, sed de sursum quasi versus terram, & quando a terra reflectitur, tūc propellit nubes obuiantes ad locum suum, a quo incepit flare, & ibi eas congregat, quod sic est causa nubium, & pluuiæ. Vnde dicitur in prouerbio de auaro, q ad seipsum trahit pecuniam, sicut Cæcias nubem. Deinde cum dicit.
c ¶ Determinat de giratione ventorum. Vocat autem girationem generationem uenti propinqui, circumeundo orizontem post cessationem primi. Sicut exempli gratia, quando post cessationem subsolani generatur eurus, qui est ei propinquus, tunc dicitur giratio ventorum, quia generatur secundum quendam girum. Dicit ergo, q girationes uentorum cessā tium in habitu, idest generationes sequētium qui sunt habiti id est consequenter se habentes ad præcedentes, fiunt secūdum translationē solis, quia sol per accessum ad diuersa loca eleuat exhalationem siccam, quæ est principium uentorum, & ita in illis facit generare ventos: per recessum uero, quia deficit eleuatio materiæ facit eos cessare & quia sol accedit, & recedit secūdum quendam girum, iō facit girationes, hoc est generationes uētorum per girum. Igitur quia sol primo eleuat exhalationes in tropico æstiuali, deinde in solsticio autumnali, postea in tropico hyemali, & deinde in solsticio vernali, sic etiam consequenter uenti se habent proportionabiliter, & similiter. Deinde cū dicit.
d ¶ Determinat de effectibus uentorū: & circa hoc duo facit, primo, determinat de effectibus primariis: secundo, de effectibus secundarijs, ibi, [Nubilosus autem.] Dicit ergo primo quod uenti contrarii aliquando faciunt idem: & aliquando contrarium idem faciunt per accidens, & contraria per se, cum per se effectus contrariorum sint contrarii. Sicut Boreas per se frigefacit, sed per accidens congregando, s. calidum calefacit: frigefaciendo enim cogit calidum congregari in unam aliquam partem, & sic calefacit ut de visceribus terrę in hyeme supradictum est, sed Libs, & Cæcias humectant. Eurus vero quem propter propinquitatem ad uentū orientalem quidam Apeliotem vocant, & Argestes, desiccant. Sed tamen Eurus in fine fit aquosus, propter commixtionem uaporis humidi, Deinde cum dicit.
e ¶ Agit de effectib. eorum secundariis, & dicit q Aparctias & Meses sunt factiui nubium, quia sunt frigidissimi, frigidi autem est congregare vaporem, & condensare eum in nubem.

Sed

Sed per accidens, propter uehementiam flatus, serenant, propellendo nubes ad partem contrariam. Sed generatiui grandinis vt frequentius, sunt idem Aperkias, i. Boreas, & Thrascias, & Aegestes, propter frigiditatem vehementem, cuius est congelare. & calefactiui sunt Auster, Zephyrus, & Eurus, vel propter

F tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violétiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo quod Ecnephiæ maxime fiunt in autumno, deinde in vere. Et illos vētos maxime faciūt Aperkias, & Thrascias, & Argestes, quia Ecnephiæ maxime fiunt, quando aliqui venti incidunt alijs,

caliditatem exhalationis eleuatæ, uel propter caliditatem regionis, per quam feruntur. Quod autem hic dicitur de caliditate uētorum australium ppter caliditatem regionis, per quam transeunt, verum est etiam in Borealibus: sicut .n. Auster est calidus propter caliditatem regionis, ita etiam Boreas contrarius ei est frigidus propter frigiditatem regionis, in qua oritur, & per quam transit: contrariorum .n. effectuum in natura sēper causæ sunt contrariæ: sed Cæcias valde condensat cœlum idest aerem nubibus, & Libs contrarius ei, rariushoc facit, quia Cæcias reflexus propellit nubes ad suum locum, in quo a principio oritur, & etiā est frigidus, & cum hoc habet multam materiam, quā propellit, quia à loco ē Apeliotes. i. prope uentum Apeliotem ubi sol eleuat multam exhalationem. Et Aperkias, & Thrascias, & Argestes, serenāt, propter causam prius dictam per accidēs s. propter uehementiam flatus. Et idem uenti, similiter, & Meses faciunt coruscationes, quia sunt frigidi, & flant de prope idest de partibus septentrionalibus, quæ sunt frigidæ. Coruscationes enim, & fulgura fiunt a frigido, quia frigus faciēdo nubes exhalationem siccā in ipsis conclusam, & semiaccensam expellit, & exire cogit. Et propter eandem causam a quibusdā istorum fiunt factiui grandinis, quia frigiditate citò congelāt nubem in grandinem. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qui uenti magis faciunt Ecnephias. Sciendū est aūt quod Ecnephia dupliciter sumi pōt: uno mō & principaliter, ingrū est spiritus quidā fluēs ex nubus cū uiolentia ad terrā, & sm hunc modū determinabit de ipsa in tertio huius: alio mō sumitur pro mo-

Apertias, & Thrascias, & Argestes; æstuosus autem. Auster, & Zephyrus, & Eurus, nubibus autem condensant cœlum. Cæcias autem ualde, Libs autem rarius. Cæcias autem propterea, quod reflectit ad ipsum, & quia communis est Boreæ, & Euro, quare quia frigidus est coagulans uaporem aere constare facit; quia G autem a loco, & Apeliotæ est, habet multam materiam, & uaporem, quem propellit, sereni autē Apertias & Thrascias, & Argestes, causa autem dicta est prius. Coruscationes faciunt maxime autem hi, & Meses, quia .n. de prope flāt, frigidi sunt, propter frigidum autem fulguratio fit, segregatur. n. constantibus nubibus, propter quod & quidam eorundem horum grandinosi sunt, cito enim coagulant.

H

f Ecnephiæ autem fiunt, autumno quidem maxime, deinde uere, maxime & Apertias, & Thrascias, & Argestes. Causa autem, quia Ecnephiæ fiunt maxime, quando aliis flantibus, inciderit alii, isti autem incidunt, maxime aliis flantibus, causa autem dicta est huius prius. Etesiæ autem girant habitantibus circa occidentem, & ex Apertiis, in Thrascias, & Argestes, & Zephyros: Apertias enim Zephyrus est, incipiētes quidem ab ursa, terminantes autem qui ad orientem girāt, usque ad Apeliotem. De uentis qui dem igitur, & de ea quæ a principio generatione ipsorum, & substantia, & de accidentibus, & passionibus, communiter, & secundum unumquemque, talia nobis dicta sunt.

scias, & Argestes; æstuosi, Auster Fauonius, & Vulturnus. Nubibus autem cœlum densant, Cæcias quidem uehementer, Africus uero rarioribus, ac ille quidem quod ad se reflectat, quodque Aquilonis & Vulturni communis sit. Eo igitur, quod frigidus sit, eum qui exhalatus est aerem coagulando nubes constituit, quòd uero ex loco in Subsolanis habeatur, multam materiam uaporemque obtinet, quem propellat. Sereni sunt Septentrio, Thrascias & Argestes, cuius causa antea dicta est. Fulgura autem hi maxime & Meses adducunt. Quòd enim de prope ueniunt, frigidi sunt, frigoris uero efficientia fulgur excitatur, quippe quod coeuntibus nubibus excernitur: Quocirca & horum nonnulli grandinem aduehunt, celeriter enim gelu efficiunt.

At procellæ autumno quidem maxime, deinde uere existunt, ac Septentrio potissimum, & Thrascias, & Argestes. Cuius rei causa est, quod procellæ maxime fiunt, cum in alios spirantes alij incidunt: quod hi potissimū alijs flantibus faciunt. Cuius quidem rei causa antea dicta est: Porro Etesiæ his, qui occasum incolunt, ex Septentrionibus in Thrascias, Argestas & Fauonius (siquidem Septentrio Fauonius est) transeunt, ab Vrsa quidem I *incipientes, ac in eos desinentes, qui longe absunt, his autem qui ortum, ad Subsolanum usque permutantur. Ac de uentis quidem, et primo eorum ortu & essentia atque affectionibus, quæ tam communiter quam unicuique accidunt, hactenus dictum sit.*

propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est: sed hoc faciūt prædicti venti, qui sunt maxime flatus, & maxime incidunt alijs, ut supra dictum est. Etesiæ autem, idest uenti annuales, fiunt girando secūdum circulum, quia habitantibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrasciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyrum, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridiē, usque ad Apeliotem, qui flat ab oriente æquinoctiali. Deinde recapitulat quæ dicta sunt dicens, quòd tanta a nobis dicta sint de uētis, scilicet de substātia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & proprijs, secundum vnumquemque ipsorum.

LECTIO XIII.

Tractatus tertii, libri secundi, in quo determinatur de terræmotu, secundum opiniones Antiquorum.
Cap. I.

a DE agitatione autem, & motu terræ post hoc dicendum, causa autem huius passionis habita huic generi est.

K *DE terræ autem concussione & motu, post hæc dicēdum est, affectionis enim causa huic generi consequens est.*

b Sunt āt tradita usq; ad præsens tēps tria, & a trib. Anaxagoras enī clazomenius, & prius abnaxime nes milesī̄ enūtiauerūt, et his posteri Democrit. Abderites. Ana

Tria uero, & a tribus ad hoc usq, tempus tradita sunt. Nam Anaxagoras Clazomenius, & ante eum Anaximenes Milesius, & post utrumque Democritus Abderita de eo enuntia-

LECTIO XIII.

a POstquam Philosophus determinauit de his, quę generantur circa terram ex sicca exhalatione, hic determinare intendit de his, quæ generantur interius in terra, puta de terræmotu, & accidentibus circa ipsum, & circa hoc duo facit. Primo præmittit intentionem suā, dicens, quòd post determinationē de uentis, determinandum est [de agitatione, & motu terræ.] & ratio huius est, quia causa vel negotium terræmotus est habita, idest consequenter se habet ad negotiū uentorum, cum vtrunque ex eadem causa generetur. Secundo ibi.

b ¶ Exequitur propositū, & primo ponit opiniones aliorū & quasdam improbat: secūdo determinat de terręmotu & accidentibus eius, secūdum opinionem propriam, ibi, [Sed quoniam manifestum.] Circa primū tria facit, secundum quod tres sunt

sunt opiniones, quas ponit, primo enim ponit opinionem Anaxagoræ, secundo opinionem Democriti, tertio opinionem Anaximinis. Circa primam iterum duo facit: primo ponit opinionem Anaxagoræ: secundo improbat eam, ibi. [Ad hanc ꝙ igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ usque ad suum tēpus sunt traditę tres opiniones de terræ motu, & a trib. philosophis: primus. n. fuit Anaximene. Milesi°, scd's Anaxagoras Clazomenius, tertio uero Democritus Abderites. Circa primā igi: opinionē considerandum est, quod Anaxagoras opinatus est ꝙ terra esset rara, & sponginosa in parte & inferiori: i parte aūt inferiori, in superficie esset compacta, & constricta pp imbres descendentes. Et ēt opinatus est, ꝙ terra sit latæ, & planæ figuræ, & quod continetur ab orizonte ad superius usq; ad cœlū, illud sit sursum: qd autem ē subtus, hoc est deorsum. Dixit ergo Anaxagoras, ꝙ aer, vel æther incidens terræ in inferiori parte, in qua ē arenosa, & spōgiosa, natus est moueri sursum, & quia non pōt libere ferri sursum, sic mouet terram, & facit terræmotum. hoc autem opinatus est Anaxagoras, ac si totius sphere mundi una pars esset inferior, alia superior, sic. s. ꝙ illa in qua nos habitamus, esset sursum, & alia opposita deorsum, q̄ hodie ēt est opinio uulgariū. secūdo ibi.

c ¶ Reprobat prædictam positionem quatuor rationibus: quarum prima est contraria, quod Anaxagoras dicit, quod illud, quod est a superficie terræ ad cęlum, est sursum: Quod autē est sub ea, est deorsum: si. n. ita esset, grauia quæ mouentur super terram, non mouerentur deorsum, sed sursum: & leuia quæ mouentur a centro terræ ad superficiē, non mouerētur sursum, sed deorsum: & etiam, si aliquod leue ascenderet a terra ad oppositū hemisphærium ascenderet deorsum. Sic igitur patet, ꝙ Anaxagoras male accepit sursum, & deorsum. Secunda ratio est, quia male dixit quod terra est latæ, & planæ figuræ: quia ambulantes longo tempore per terram, continue uident alium, & aliū orizontem, & alia & alia astra, & hoc est signum, ꝙ terra sit gibbosa & figuræ circularis, si. n. esset planæ figuræ, semper ui-

tus Abderites. Anaxagoras quidem igitur ait, ætherem natum ferri sursum, incidentē aūt in inferiora terrę concaua, mouere ipsam, quę quidem. n. sursum feruntur propter imbres, quoniam terram omnem similiter esse somniferam tanquam, existentem, hoc quidem sursum: hoc autē deorsum totius sphæræ, & sursum quidem hac existente parte, in qua habitamus, deorsum autem altera.

B

c Ad hanc autem causam nihil forte oportet dicere; tanquam ualde simpliciter dictam: sursū enim, & deorsum putare sic habere, ut non ad terram quidem undique ferantur grauitatem habentia corporum, sursum autem leuia, ut ignis, stultum. Et hoc uidentes orizontem perhabitatam, quantum nos scimus, alterum semper factum translatis, tanquam existente gibbosa, & spherica, & dicere quidem quod propter magnitudinem in aere manet; agitari autem, dicere percussam de subtus per totum, Adhuc autem nullum reddit accidentium circa terręmotus; neque enim regiones, neque tempora quæcūque participant hanc passionem.

C

d Democritus autem ait, terrā plenam aqua existentem, & suscipientem multam aliam pluuialem aquam, ab hac moueri; facta autem ampliori, quia non possunt suscipere uentres uim inferentem, facere terræmotū: & exsiccatam trahentem in uacua loca ex repletionibus transientem incidentem moueri.

D

e Anaximenes ait, plutam terrā, & exsiccatam rumpi, & ab his ruptis frustis incidentib. concuti, propter quod & fieri terræmotus in siccitatibus & iterum in pluuiosis, in siccitatib. enim sicut dictum est, exsiccatam rūpi, & ab aquis super humectatā decidere.

E

rum. Anaxagoras igitur ait, æthera, qui sursum ferri aptus est, cum in terræ partes inferas, & cauas incidit, eā mouere. Superas enim ob imbres constipatas esse, quandoquidē natura tota fungosa æque sit, perinde quasi totius sphæra pars altera supera, altera infera sit, ac supera, in qua habitamus, infera, altera.

Sed contra hanc causat, ut simpliciter nimis pronuntiatam, nihil fortasse dicere conuenit. Stultum enim est, superum & inferum non ita esse existimare, ut corpora pondere prædita, non omni ex parte in terram ferrantur, leuia autem & ignis in superum, idque cum cernamus, orbem eum, qui omnē eam, quam scimus, habitalem terminat, nobis locum mutātibus alium semper fieri, tanquam gibbosa terra sit, & in rotundam figuram conglobata. Præterea dicere, eandem in aere propter magnitudinem consistere, quati uera ab imo sursum uersus, per totum uerberatam. Ad hæc nihil de his, quæ in terræmotibus accidunt, tradit: nec eūm regiones queuis, aut tempora affectionem hanc participant.

Democritus autem ait, terram, cū aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam & cum amplior facta est, quod in cauitates excipit non possit, uim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania attrahit eam, quæ locum mutat, irrumpendo commouere.

Anaximenes autem ait & terram, cum madet, & cum siccatur, rumpi, ab hisque fragmentis incidentibus concuti. Ob eamque causam in squalloribus, ac tēpore pluuio concusfiones terræ fieri. In squaloribus quidem (ut dictum est) exsiccatum disrumpi, ab imbribus uero ualde madefactam decidere.

A derentur eadem astra. Tertia ratio sumitur ex hoc, quod si terra nataret supra aerem, propter magnitudinem, ut ipse uolebat, aer propter hoc non deberet mouere terram, uel impellere eā. Cum enim aer sit multo maioris quantitatis, quam terra, terra non cooperiret totum aerem, & sic ab omni parte de sub terra exire posset, sine commotione, & motu terrę: aut si terra moueretur, moueretur magis deorsum exeunte aere sub ea quam sursum, uel ad latus. Quartam rōnē ponit dicens, ꝙ adhuc ultra prędicta, ista opinio est insufficiens, quia non potest assignare rationem accidētium circa terræmotus, neque scilicet, quare magis fit in una regione, quam in alia, neque quare magis in uno tēpore, quā in alio. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit opinionem Democriti, & dicit quod Democritus dixit terræmotū fieri ex duabus causis: prima est, quia terra habet suos uētres plenos aqua. Quando igitur pluit, aqua plura non inuenit susceptaculū intra terram, sed uim faciens impellit eā, sicque terra onerata, & impulsa ab aquis, tremit, & causat terræmotum. Secunda causa est, quia terra exsiccata in aliqua parte interiori, quasi sitiens trahit aquas ex susceptaculis superioribus, qui sunt magis repleti propter imbres, ad loca uacua, & sic aqua cadens cum impetu, causat terręmotum. Contra hanc autem opinionē Democriti, Arist. nihil determinate dixit, quia satis patet, quod superficialiter ualde posita est, & fragilitas eius apparebit in positione opinionis ppriæ.

e ¶ Ponit hic consequenter opinionem Anaximenis, & circa hoc duo facit, primo, ponit opinionē eius. Scdo, improbat eā ibi. [Oportebat aūt hoc.] Dicit ergo primo, ꝙ Anaximenes dixit, ꝙ terra quibusdam temporib. i. pluuialibus madefit, & impletur aquis, tēporibus autem siccitatis, tantum calefit a sole, & desiccatur, ꝙ necesse est eam frangi, & rumpi in partes, quæ partes decidentes a superiorib. ad inferiora, percutiunt terram, quæ percussa tremit, & facit terræmotum. Et propter hoc dixit, terræmotum fieri in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, quia in siccitatibus, & temporib. pluuiosis, partes exsiccatæ decidunt, in pluuiosis autem, partes ingros-

ingrossatae, & ponderosae factae propter imbres superuenientes, decidunt ad inferiores partes, & faciunt terraemotum. Deinde enim dicit.

f ¶ Improbat praedictam opinionem per tres rationes. Primo enim sequeretur si haec esset uera causa terraemotus, quod nunc fere tota terra esset subuersa propter cōtinuam illam decidētiam. Secundo etiā illa causa uidetur insufficiens, quia per eam non potest assignari rō, quare terraemotus fiat magis in uno loco, quam ī alio. Tertio sequeretur etiam, quod terraemotus cōtinue deberēt fieri minores, & tandem totaliter cessare: quia illae cō cauitates semp magis replerentur. si ergo hoc nō apparet, manifestum est, quod illa non est uera causa terręmotus.

f Oportebit autem hoc accidēte submersam multipliciter apparere terram: adhuc autem propter quā causam circa quasdam loca saepe fit haec passio nulla differentia excessu tali ad alia? & quidem oportebat, omnino autem sic existimantibus necessarium dicere minus semper terraemotus fieri, & tandem cessare aliquando cōcussām, sic enim decidens, talem habet naturam: quare si hoc impossibile, palam quia & impossibile hanc esse causam.

Oportebat autem, si hoc eueniret, terram plerisque in locis in sese refugere conspici. Quam praeterea ob causam affectio haec, quibusdam in locis accidit, nulla eiusmodi exuperantia ab alijs differentibus? Atqui oporteret. Omnino autem ij, qui ita censent,
G *terraemotus minores subinde fieri, & ad extremum tandem cessaturos inquiant, necesse est. Quod enim constipatum est, eiusmodi natura pręditum est. Hoc igitur si fieri non potest, perspicuum quoque est, hanc causam esse non posse.*

LECTIO XIIII.

Tractatus tertii, libri secundi, in quo determinat de terraemotu, secundum opinionem propriam. Cap. II.

a Sed quoniam manifestum, quod necessarium, & ab humido, & sicco fieri exhalationem, sicut diximus in prioribus, necesse his existentibus fieri terraemotus. Existit enim terra per se quidem sicca, propter imbres autem habens in seipsam humiditatem multam, ut, & a sole, & ab eo, qui in ipsa, igne calefacta, multus quidem extra, multus autem intra spiritus fiat, & hic aliquando quidem continuus extra fluit omnis, aliquando autem intra omnis; aliquando autem & partitur.

Quoniam autem constat, & ab humido, & a sicco exhalationem, ueluti antea diximus, reddi oportere terraemotus, cum haec sint, fiant
H *necesse est. Est enim terra per se quidem sicca, ob imbres autem multum in se habet humorem, ita ut & a Sole & ab igne quem continet, excalfacta multum spiritus extra intraque gignatur. Atque is interdum quidem totus continenter extra fluit, interdum uero totus intra, nonnumquam etiam distribuitur.*

b Si itaque hoc impossibile aliter habere, post hoc considerandum ubique erit, quale maxime motiuum erit corporum: necesse enim quod ad plurimum natum ire, & uehementissimum maxime tale esse. Vehementissimum quidem igitur ex necessitate, quod certissime fertur: percutit enim maxime propter uelocitatem: ad plurimum autem natum est pertransire, quod per omne ire maxime potest tale autem, quod subtilissimum, quare si quidem spiritus natura talis, maxime corporum spiritus motiuus; etenim ignis, quando cum spiritu furit, fit flamma, & fertur celeriter.

I *Si igitur hoc habere aliter non potest, id quod sequitur, considerandum est, quodnam uidelicet corporum mouendi uim maxime habeat. Id. n. quod longissime progredi aptum atque uehementissimum est maxime tale sit necesse est; ac uehementissimum quidē necessario, est quod celerrime fertur, quippe quod ob celeritatē uehemēter percutiat, longissime autem progredi id aptum est, quod per totum transire maxime potest, atque hoc est, quod tenuissimum est. Itaque si spiritus natura eiusmodi est, maxime omnium cor-*
K *porum mouendi uim spiritus habebit. Nam & ignis, quando cum spiritu fuerit, flamma efficitur, & celeriter fertur.*

c Non igitur aqua, neque terra, causa utique erit: sed spiritus

Non igitur aqua aut terra motionis erit causa, sed spiritus, cum eum,

LECT. XIIII.

a Reprobatis opinionib. aliorum, hic determinare intendit de terrę motu & accidentibus eius, secundū opinionem propriā. Circa quod duo facit: primo ostendit quę sit uera causa terremotus: secundo hoc manifestat per quaedam signa, & similitudines: ibi, [Propter quod fiūt tranquillitates.] Prima iterum in tres: nam primo ostendit quid sit, quasi radicale principium terraemotus: secundo, quid sit eius formale principium ibi, [Si itaque hoc impossibile:] tertio ostēdit quid sit eius totale principium: ibi, [Non igitur aqua: neque.] Dicit ergo primo, quod si uerum est, quod supra diximus, quod exhalatio cōllet ex humido, & sicco, licet aliqua uocetur exhalatio sicca, alia uero exhalatio humida, uel uapor, aqua, & ruptura terrę nō sunt causa terraemotus; sed causa est ista, quia terra de natura sua est sicca: sed pp imbres super eā descēdentes est humida & calida: humida quidem, pp ipsos imbres, calida autē est intrinsecus propter multam exhalationem siccam, & calefactā, quę ab imbribus repellitur ad terram. & cum eis descendit, & sic terra calefacta, tum a caliditate solis, tum etiam ab igne. i. caliditate quasi ea existente, ut dictum est, emittit multum spiritum, idest multam exhalationem, non solum extra, sed etiam infra terram. Aliquando ista exhalatio habet liberum egres-
F sum ex terra: & tunc totaliter exit: quia propter suam leuitatē naturaliter mouetur sursum. & tunc fiunt magni uenti supra terram: & alię impressiones generatae in suprema aeris regione: de quibus in primo libro dictum est sufficienter: aliquando autem totaliter includitur intra: & non potest egredi. quia pori, & exitus terrae propter imbres obturatur: & tunc fiūt magni terrae motus: aliquando autē partim exit, & partim manet intra, & tunc una pars est principium uentorum, s. quae exit: alia autem quae remanet intus, est principium terremotus. Deinde cū dicit.

b ¶ Ostendit illud, quod est quasi complētum, & formale principium terraemotus, & dicit quod necesse est, quod illud sit tale principium terraemotus, qd pōt mouere corpus graue: quia terra, quae mouetur per terraemotum, est corpus graue: hoc aūt post illud, quod est uelocissimi, & uehementissimi motus & mouetur ad longinquū: sed illa exhalatio, q manet intra propter eius subtilitatem, faciliter penetrat, & ptransit partes terrae: & mouetur ad remotas partes: & ex eo quod est sicca, & calida, est uelocissimi motus & pp hoc uelocissime mouetur intra terram. & uehementissime percutit terram, & causat terręmotum. Illud enim uehemētissime mouetur, qd est uelocissimi motus, & illud mouetur ad plurimum, i. multū durat in motu, quòd faciliter penetrat, & potest ire, ubique: considerandum tamen est, qd esse faciliter penetrabile non est totalis causa durationis motus, sed principalis causa est stabilitas, & fortitudo principii motus in mouente, & secūdario penetrabilitas, & dispositio mobilis. Huius autem signū scilicet, quod exhalatio sicca, in cuius uirtute est ignis uehementissime moueat, est, quia aliquando tam uelociter mouetur: ut inflammetur, ut supra dictum. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit causam totalem terraemotus: & dicit quod ex praedictis patet, quod neque aqua est causa terraemotus, sicut dixit Democritus, neque etiam terra, sed spiritus, i. exhalatio sicca manens intra & motu cum uiolentia, ut feratur extra.

Quia ut dictum est terra est corpus grauissimum, & non mouetur

motus: cum intus fuerit, & fluxerit quærendo exitum.

d Propter quod fiunt trãquillitate plures, & maximi terræmotuum: continuem autem existens exhalatio consequitur, vt in pluribus impetum principij: quare aut intus simul, aut extra fertur omnis. Quosdam autem fieri & spiritu existente nihil irrationabile: videmus enim aliquãdo simul plures flantes ventos: quorum cum in terra feratur alter erit spiritu intus terræmotus: minores autem hi fiunt magnitudine: propter quod diuisum est principiũ, & causa ipsorum. Nocte autem fiunt plures, & maiores terræmotuum qui autem de die, circa meridiem: tranquillissimum enim est, vt in pluribus diei meridies: sol enim cum maxime obtineat, declinat exhalationem in terram: obtinet autẽ maxime circa meridiem: noctes autem diebus tranquilliores propter absentiam solis. Quare intus fit iterum fluxus: sicut recursus in contrarium eius, quæ extra diffusionis: & ad diluculum maxime: tunc. n. & spiritus nati sunt incipere flare. Si igitur intus extiterit permutatũ principium ipsorum, sicut Euripus propter multitudinem, fortiorem facit terræmotum.

e Adhuc autem circa loca talia fortissimi fiunt terræmotus vbi mare fluxibile: aut regio spõgiosa: & subantrosa: propter quod & circa elespontium, & circa Achaiam, & Siciliam, & Enbo eam, circa hæc loca: videtur enim penetrare sub terra mare: propter quod termæ, quæ circa Adepsum, a tali causa factæ sunt. Circa dicta autem loca terræmotus fiunt maximi propter angustiam: spiritus enim factus vehemens, & propter multitudinem maris allati, repellitur iterum in terram: quod natum erat efflare ex terra. Regionesque, quæcumque habent maria, & quæ subtus loca multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.

qui extra exhalatur, intro fluere contigerit.

Hanc ob causam, plurimi, ijque maximi, terræmotus cælo tranquillo fiunt. Continuata exhalatio, principij impetum, ut plurimum sequitur. Quare uniuersa, aut intro simul, aut exorta contendit: Aliquos autem terræmotus etiam uento flante fieri, nihil absurdum est. Plures enim simul spirantes interdum cernimus, quorum cum alter in terram sese receperit, uento spirante terræmotus existent. Minores porro magnitudine hi fiunt, quod eorum principium atque causa diuisa sit. Nocte etiam plures & maiores terræmotus existunt & qui inter diu fiunt, circa meridiem excitantur, quandoquidem meridies omnium diei partium tranquillissima ut plurimum est. Sol enim cum maxime viget, exhalationem in terram concludit. Maxime autem uiget in meridie: quin etiam ob Solis absentiam, noctes diebus tranquilliores fiunt. Quapropter fluxus intro rursus retrocedit (quomodo maris refluxus in contrariam fluxus fit partem) atque ad auroram maxime, quippe cum spiritus eo tempore spirare incipere apti sint. Principium igitur eorum si intro, ut Euripus, recedat, ualidissimum ob copiam terræmotum efficit.

In his præterea locis uehementissimi fiunt terræmotus, ubi mare fluidum est, aut regio fungosa, & cauernarum plena. Ideo in Hellesponto, & Achaia, & Sicilia, & Eubœæ locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas veluti quasdam uidetur subire, Ideo & therma ad Aedepsum, ob talem causam exorta sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam fiunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentis maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera fungosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

netur nisi a corpore, quod potest facere magnam violentiam, quod potest exhalatio sicca, cum sit maxime motiua vt probatum est, igitur rationabiliter exhalatio sicca mouet terram, & causat terræmotum. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat prædictam causam per effectus, & accidentia quædam circa terræmotum, & circa hoc tria facit. Primo manifestat eam per signa, vel accidentia præcedentia terræmotum: secundo eam manifestat per quandam similitudinem in corporibus animatis: ibi, [Oportet enim intelligere:] tertio per quædam alia signa consequentia terræmotum: ibi, [Signa autem horum.] Circa primũ tria facit. Primo ponit vnum signũ sumptum ex dispositione aeris circa terræmotum: secundo ponit aliud signũ sumptum ex loco: ibi. [Adhuc autẽ circa.] tertio ponit signum sumptum ex tempore, ibi. [Et vere autem &cæt.] Primo ergo ponit primum signum, & dicit quod propter hoc, quòd exhalatio sicca inclusa interius est principium terræmotus, propterea terræmotus fiunt existente tranquillitate in aere, & huius ratio est, quia tranquillitas causatur ex eo, quod tota exhalatio manet intra terram. & non perturbat aerẽ, quòd si egrederetur foras, causaret ventum, & commoueret aerem, & tolleret trãquillitatem: intus ergo conclusa cõtinue mouet terram cum violentia, & causat terræmotum. Sed quia posset aliquis obijcere quòd aliquando existente terræmotu fiunt venti superius, quod videtur esse cõtra prædicta, respondet philosophus, & dicit, quòd hoc non est irrationabile, quia sicut videmus ad sensum, quòd aliquando in aere flant plures venti, ex eo, quòd tota exhalatio non colligitur in vno, sed diuiditur in plures ventos, ita etiam prædicta exhalatio partim potest exire foras, & ex ea fieri venti, partim vero manere intus, & ex hac fieri terræmotus. Si ergo contingat alteram partem exhalationis propelli ad terram, altera remanente in aere, tunc fit ventus existente terræmotu, sed tales terræmotus sunt minores, & debiliores secundum virtutem, quia principium, & causa ipsorum, scilicet exhalatio, est diuisa, sed diui-

A sa, & diminuta causa, necesse est & effectum diuidi. Quòd autẽ plures, & maximi terræmotuum fiant existente tranquillitate, patet, quia maximi terræmotus fiunt de nocte & magis etiã circa meridiem, quam in alijs partibus diei, quia tunc aer est tranquillissimus, vel propter præualentiam solis in meridie, vel propter eius absentiã in nocte. In nocte autẽ frequentius fit terræmotus, in diluculo ante principiũ diei, quia tunc exhalatio maxime nata est moueri, tunc etiam propter aduentum solis aer incipit aliqualiter calefieri circa, & ideo frigidum terræ per præsentiam contrarij fortificatum, fortificat vlterius calidũ terræ interius, & tale est principium segregationis, & motus exhalationis, propter aliquam causam propellentem, sicut Euripus, idest spiritus circularis, propter multitudinem exhalationis fit fortior, & maiorem facit terræmotum. Secundo ibi.

e ¶ Ponit secundum signum sumptum ex loco & dicit quod adhuc aliud signũ est, quod exhalatio sicca sit principium terræmotus, quia plures, & uehementissimi terræmotus fiunt in locis, quæ habent mare fluxus coniunctũ, & in quibus est terra spõgiosa, & subantrosa, eo quod in talibus multæ reperiantur exhalationes, quæ propelluntur a mari propter eius frigiditatem ad illas concauitates locorũ, & ideo circa Hellespontũ, Achaiam, Siciliam, & similes insulas, quæ non solũ habet mare coniunctũ, sed etiam mare vr sub eis penetrare, fiũt maximi terræmotus. Et huius ratio est, quia istæ & similes regiones sunt simul constrictæ inter maria circũstantia Quia istæ regiones sunt calidæ, & propter hoc emittunt multas exhalationes, quæ propter multitudinem aquæ maris actu frigidæ, iterum propellũtur ad terrã, & postquã ibi calefactæ sunt a caliditate regionis, rarefiunt, & propter strictitudinẽ terræ non inuenientes locũ, propellunt, & cõmouent terrã, & causant terræmotum. Ipsa. n. exhalatio nata est efflare, & exire foras, sed repulsa a frigiditate aquarum, non potest efflare. Vnde concludendum est, quod omnes regiones, quæ habent subtus concauitates inanes, & vacuas, quæ possunt recipere multam exhalationem, magis concutiuntur, & maiores faciunt terræmotus. Tertio ibi.

f ¶ Ponit tertium signum quod sumitur ex tempore, & dicit, quod propter eandem causam, scilicet quia causa terræmotus est exhalatio inclusa in terra, terræmotus fiunt frequentius in vere & autumno, & in pluuiosis & æstuosis temporibus, quàm in alijs. Et huius ratio est, quia illa tempora habent multam caliditatem & humiditatem coniunctam: & ideo multam proferunt exhalationem. Sed in æstate & in hyeme, minus fluit de exhalatione: quia in hyeme exhalatio cito extinguitur a vehementi frigore, in æstate autem propter excellentiam calidi exterminatur & propellitur in oppositū: & ideo rarius in his temporibus accidit terræmotus. Fit etiam in temporibus siccis temperate: quia in illis temporibus aer est maxime spumosus & multum proferens exhalationē siccam: hoc autem maxime causat terræmotum, quādo magis exhalat de sicco, quam de humido. In pluuiosis autem tēporibus fit, tum quia tunc maior exhibeē materia exhalationis, & plus de ea generatur, tum quia ex eo quòd exhalatio quæ est in superficie terræ, repellitur intus propter pluuiam, ea quæ prius erat intus, in concauitatibus terræ angustatur, compressa in paruo loco, & angustiata quærit locum maiorem, & pellit terram vt fluat exterius, & sic causat terræmotum. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit prædictā causam per quandam similitudinem in corporibus animalium, simul ostendens modum & virtutem spiritus in mouendo, & dicit quòd sicut spiritus intercepts in corporibus nostris dupliciter mouet corpus, scilicet per pulsum, & tremorem, sic etiam existimandum est spiritū, idest exhalationē similiter facere in terra, spiritus enim uitalis in corpore nostro, est causa pulsuum, inquātum per ebullitionem vel respirationem propellitur ad exterius, & etiam est causa tremoris propter frequentem pulsationē, eo quòd frequenter repulsus repellit. Sic etiam similiter ipse spiritus inclusus in terra, aliquando propellit terram ad alteram partem, & vehementer repulsus, facit terram tremere, & causat terræmotum. [illegible] etiam in nobis post vrinationem accidit frequenter tremor quidam, propter hoc, quòd aer frigidus ingrediens interiora per uias vrinæ, propellit spiritum intus, & propellitur ab eo, & sic propellentes se inuicem frequenter, percutiunt membra, & faciunt ea tremere. Eodem modo oportet intelligere de exhalatione, quæ propulsa ad unā partem terræ, repellitur ad aliam, & sic frequenter percutiendo partes terræ facit eā tremere & causat terræmotum. Aliquando autē spiritus mouetur non ad latus, sed sursum motu recto, quasi ebulliēdo, & tunc pellit terram sursum, & causat terræmotū, qui aliquando subuertit domos & turres ingentes, & ciuitates, transportando terram in qua sunt, a loco suo. Nec est incredibile quod dicitur de motu spiritus, quia uirtus eius in mouendo est maxima. Quod si volumus intelligere, oportet considerare eam, non solum ex his quæ fiunt in aere, vbi propter ipsius uehementiā frequenter euelluntur arbores, & subuertuntur ædificia. hoc enim fit, & de facili creditur, propter ipsius magnitudinem, sed etiam oportet illam uirtutem considerare in corporibus animalium, in quibus accidunt tetani & spasmi propter motum ipsius spiritus, quia retractis spiritibus mouentibus neruos, retrahentur nerui & exiccantur, vel replentur humore grosso humido. Sciendum est autem quòd spasmus est retractio neruorū simpliciter, cum dolore uehementi. Tetanus autem est contractio partium anteriorum vel posteriorum. Eodem modo oportet intelligere comparando maiorem motum spiritus factum in aere, ad ictum paruum in corpore animalis, quòd spiritus inclusus in partibus terræ, facit multos uehementes motus, & causat terræmotum. Deinde cum dicit.

σπάσμος

τέτανος

h ¶ Regreditur ad declarādam causam iam dictā per signa consequentia terræmotum, & circa hoc duo facit. Primo eā declarat per signa apparentia in terra: secundo per signa apparētia in

f Et vere autem & autumno maxime, & in pluuiosis & in siccitatibus fiunt, propter eandem causam. Tempora autem hæc maxime spumosa, æstas.n. & hyems, hæc quidem igitur propter gelu, hæc autem propter æstum facit immobilitatem, hoc autem ualde frigidum, hoc autem valde siccum est. Et in siccitatibus quidem spumosus aer, hoc ipsum enim est achimos, quando amplior exhalatio sicca facta fuerit quàm humida. In pluuiosis autem amplior facit eā, quæ intus, exhalationem: eo quòd intercipiatur in angustioribus locis & compellatur in minorē locum, talis segregatio, repletis concauitatibus aqua, cum incepit obtinere, eo quod multa in paruum locum comprimatur, fortiter mouet fluens ventus, & offendens. H

g Oportet enim intelligere, quòd sicut in corpore nostro, & tremorum, & pulsuum causa, est spiritus intercepti virtus, sic & in terra spiritum similem facere, & hunc quidem terræmotum, velut tremorem, esse, hunc autē velut pulsum, & sicut accidit sæpe post vrinationem, per corpus enim fit velut tremor quidam, translato spiritu de foris intus subito, talia enim fieri & circa terram. Quantam autem habeat spiritus virtutem, non solum ex his, quæ in aere fiūt oportet speculari, hoc quidē propter magnitudinem existimabit vtique aliquis posse talia facere, sed in corporibus animalium. Tetani enim & spasmi, spiritus quidem sunt motus: tantum autem vigorem habent, ut multi simul tentantes vi tenere, non possint obtinere motum infirmārium: tale itaque oportet intelligere factum & in terra: vt cōparetur ad paruum maius.

h Signa autem horum & ad nostrū sensum sæpe facta sunt. Iam enim terræmotus in quibusdam locis factis non prius desiit, antequam erumpens in eum, qui super terram locum, manifeste,

F

Vere autem maxime & autumno, ac per imbres & squalores eandem ob causam fiunt. Hæc enim tempora flatibus maxime abundat. Nam æstas & hyems aeris tranquillitatē faciunt, hæc quidem ob gelu, illa ob æstum, quippe cum hyems frigida admodum G *sit, æstas admodum sicca. Atque in squaloribus aer est flatuosus. Siquidem hic demum est squalor cum sicca exhalatio copiosior, quàm humida fuerit. Per imbres autem, quòd exhalatio intra terram copiosior fiat, quodque terra concauitatibus aqua repletis in locis angustioribus eiusmodi secretio intercipiatur, atque in minorem locum compellatur. Cum enim euincere cęperit, quia quod multum est, in paruum locum comprimatur, uentus fluens atque, incurrens grauiter commouet.*

Intelligendum enim est, ut in nostro corpore uis spiritus intercepti & tremorum, & pulsuum causa est, ita & in terra spiritum similia quædam efficere, & terræmotum alium quidem, ut tremorem esse, alium ut pul- I *sum, & qualis cum urina reddita est, in corpore sæpius accidunt (fit enim ut duo tremor quidam, spiritu extrinsecus intro sese confertim recipiente) talia etiam in terra fieri. Quantam autem uim spiritus habeat, non solum* G *ex his quæ in aere oboriuntur, contemplari debemus, (ubi enim magnitudine sua talia posse efficere aliquis putauerit) uerum & in corporibus animalium. Nam & tetani & conuulsiones, idest, distensiones, spiritus motiones sunt, utinque tantam obtinent, ut etiā si multi simul uim repellere conentur, ægrotantium tamen motum euin-* K *cere nequeant. Idem uero & in terra fieri, ut rem magnam cum parua conferamus, intelligendum est.*

Horum autem signa, & ipsi quoque nostro sensui manifesta, multis in locis extiterunt. Nam enim motus, terræ quibusdam in locis excitatus, non ante desiit, quàm uentus ille, qui commouerat, eruptione

in alio: ibi, [Adhuc fieri solem.] prima iterum in duas, secundum dicto signa, quæ ponit: primo enim ponit primum signum, & dicit quod horum, scilicet quæ dicta sunt, facta sunt signa manifesta ad sensum nostrum. Quorum primum est, quòd terræmotus in quibusdam locis factus, non prius cessauit, quàm exhalatio, & spiritus mouens erumperet superius, & fieret ventus Etesius: qui erumpendo ex terra, propellit aerē superius: sicut Enephias procedens ex nube, propellit ipsum inferius, quod est manifestū signū, quòd spiritus intus inclusus est, causa terræmotus. Et hoc dicit esse factum tempore suo circa Heracleam ciuitatem: quæ est in regione Ponti, & similiter circa sacram insulam quæ dicitur Vulcani, & est vna de insulis Aeoli, qui reputabatur ab antiquis illius regionis Deus ventorum. Et propter multitudinem exhalationis in illis locis, quandoque terra incipit intumescere per modum collis, & sonos magnos causat. Et illa exhalatio quādoque effluxit, & eleuauit secum fauillam & cinerem, ex eo quòd tum a caliditate loci, tum a vehementi motu ignita esset, & Liparæorum ciuitatem nō longe existentem cōbussit & incinerauit, & fere inutilem reddidit, & peruenit vsque ad quasdam ciuitates Italicorum. Et illa etiam exhalatio dicit esse causa ignis generati in prædicta insula Etnę. Secundo ibi.

i ¶ Ponit secundum signum sumptum ex his, quę accidunt circa terram & dicit quod aliud argumentum siue signum, quod exhalatio sicca fluat in terra est, quia cum ventus Auster est futurus flare in illa regione, tunc præsignificatur flatus eius per sonū, factum in illis insulis, in parte illa, in qua debet fieri exufflatio eius. Et huius ratio est, quia mare a remotis propellitur ab Austro ad illas insulas, & Auster etiam repellit exhalationē factā exterius & extra terram ad intra, saltem in illa parte, in qua terra supergreditur mare, & illa exhalatio violenter ad interius repulsa, percutit partes terrę, & facit quandoque sonum sine terræmotu, & hoc propter duo: primo propter amplitudinem locorum ad

vt Enephias exiuit qui mouit vētus. Quale & circa Heracleam eam, quæ in Ponto, nuper factum fuit: & prius supra sacram insulam: hæc enim est vna vocatarum Aeoli insularum. In hac enim intumuit aliquid terrę & ascendit velut collis moles cum sono. Tandem aūt rupta, exiuit multus spiritus & fauillā, & cinerem eleuauit; & Liparæorum existentem ciuitatem non lōge, omnem incinerauit: & ad quasdam Italiæ ciuitatū venit: & nunc vbi exufflatio hæc facta fuit, palam est: etenim facti ignis in terra hanc putandum esse causam, cum densum accenditur primo in paruo disrupto aere.

i Argumentum autē est quòd flant sub terra spiritus, & quòd fit circa has insulas. Cùm enim ventus debeat flare Auster præsignificat prius: sonant enim ex quibus fiunt exufflationes, propterea quòd mare propellatur iam de longe, ab hoc autem, quod ex terra exufflans repellatur iterum intus, qua quidem supergreditur mare, hac facit sonum sine scismo, propter amplitudinem locorum: effunditur enim in immensum extra, & propter paucitatem repulsi aeris.

k Adhuc fieri solē caliginosū, & obscuriorē sine nube, & ante matutinos terræmotus aliquando tranquillitatem, & frigus, forte signū dictæ causę est. Solem .n. caliginosum & obscurū necessariū esse, incipiēte spiritu progredi in terrā, dissoluentē aerem, & disgregantē & ad Aurorā, & matutinos, tranquillitatemque, & frigus: tranquillitatem quidem enim necessarium est, vt in plurimū accidere, quemadmodum dictum est prius, velut regressu intro facto spiritus, & magis ante maiores terræmotus: non discretum enim hoc quidē extra, hoc autem intus, sed totum intus simul latū necessarium vale-

supra terram facta, procellæ modo aperte eruperit. Vt in Ponti Heraclia nuper accidit, & antea in Hiera insula, quæ una ex ijs est, quæ Aeoli insulæ nominantur. In hac enim pars terræ intumuit, & cum sono in tumuli speciem ascendit, quoad extremum disrupto multum spiritus prodijt, qui scintillas cineremque sustulit, & Liparæorum urbem, quæ haud procul abest, totam cinere operuit, & ad quasdam B *etiam Italiæ urbes peruenit, atque nunc etiam, ubi efflatio illa facta est, conspicitur. Etenim ignis in terra accensi hanc esse causam putandum est, cum uidelicet spiritus collisus incenditur, dum prius in partes exiguas diuiso.*

At uero spiritum sub terram fluere id quoque est argumento, quòd circa C *has insulas fieri solet. Cum enim flaturus est auster, antea denunciat. Nā ea loca, ubi efflationes fiunt, resonant, quod mare e longinquo propelli iam cœperit, & quod e terra efflat, ab eo rursum intro compellatur qua parte mare inuadit. Sonitum autem sine motu terræ edit, partim propter locorum amplitudinem (intro enim subiens per immensum diffunditur) partim propter aeris, qui repellitur, paucitatem.*

D

Sol præterea, qui caliginosus fit, & obscurior sine nube, aerisque interdum ante matutinos terræmotus tranquillitas, & frigus uehemens, eam quæ dicta est, causam declarant. Cum enim spiritus aerem dissoluens atque dissipans infra terram secedere incipit, & Solem caliginosum & obscurum fieri, & ad auroram atque diluculum tranquillitatem, & frigus esse necesse est. Tranquillitatem E *quidem enim ut plurimum accidere, quemadmodum & prius diximus, oportet, spiritus uidelicet intra terram refluxu: atque id magis ante terræmotus maiores. Nam cum spiritus non partim extra, partim intra distrahitur, sed uniuersus fertur, plus uirium habeat, necesse est.*

A intra, ad quæ exhalatio repellitur, quæ sunt capacissima: & ideo recipiunt in se exhalationem cum sono sine terræmotu. Secundo propter paucitatem spiritus seu aeris repulsi ad interius. Potest etiam assignari alia ratio huius, quia uentus Auster, cum sit calidus, vt superius probatum est, non totam exhalationem repellit ad intra, sed sua caliditate partē disgregat, & eleuat sursum: & ideo propter paucitatē exhalationis repulsæ ad intra fit sonus, sine terræmotu. Deinde cum dicit.

k ¶ Probat idem per signa ex his, quæ apparent superius, & diuiditur in tres partes, secundum quòd tria sunt signa quæ ponit. Circa primum autem signum dicit, quòd signum quòd motus exhalationis in terra fit principiū terræmotus est, quia frequenter contingit circa terræmotum, solē fieri caliginosum & obscurum, sine interpositione nubis, & etiam ante terræmotus matutinos ut frequentius contingit fieri tranquillitatem, & uehemens frigus. Et ratio primi est, quia illa exhalatio & spiritus, qui suo motu rarefacit & disgregat aerem, incipit discedere, & ingredi subtus terram: & ideo aer relinquitur humidus & grossus, & ex hoc, sol qui per ipsum videntur, videtur obscurus sine nube. Et etiam quia ipse spiritus qui propellitur ad terrā, partim remanens in aere propinquo terræ propter frigiditatem terræ & aquæ, frigescit & ingrossatur: & ideo oppositus visui nostro impedit nobis claritatem solis, fit autē tranquillitas & frigus ex hoc, quia illa exhalatio sicca & calida, commouet aerem, cum, ut supra prædictum est, illa fit materia uentorum, & etiam calefacit ipsum: sed quando ad intra propellitur, tūc per absentiam suam facit in aere oppositum, scilicet tranquillitatē & frigus. Eadē enim causa facit quādoque vnum per se, & oppositum per accidens. Accidit autem maxima tranquillitas præsertim ante maiores terræmotus, velut materia non sit diuisa sub & supra, sed tota repulsa est intra. Ex quo sequitur vtrumque maius, scilicet maior tranquillitas supra terram, & maior terræmotus infra: sed quia posset

re magis. Frigus autem accidit propterea ꝙ exhalatio introuertitur: nam calida existens secundum se. Nō videntur autem venti esse calidi: quia mouēt aerem existentem plenum multo & frigido vapore: sicut spiritus p os exsufflatus: etenim hoc quidem de prope est calidus, sicut & cū hyamus, sed propter paucitatem nō similiter manifestum, de longe autem frigidus propter causam eandem ventus: deficiente autem in terra tali virtute, conueniens propter humiditatem vaporosus defluxus facit frigus: in quibus accidit locis hanc fieri passionem.

G

l Idem autem causa, & signi consueti aliquando fieri, ante terræmotum: aut.n. per diem: aut parū post occasum, serenitate existente, nubecula subtilis appareat porrecta: & longa: velut lineæ longitudo: quàmplurimum recta: spiritu deficiente propter translationem. Simile autē accidit & in mari circa litora quādo quidem.n. fluctuans inciderit, uehementer grossæ, & distortæ, fiunt regimines, quando autem tranquillitas fuerit, propterea ꝙ parua sit segregatio, subtiles sūt, & rectæ. Quod quidē igitur mare facit circa terram, hoc spiritus circa eam, quæ in aere, caliginem, ut quando fuerit facta tranquillitas, omnis recta, & subtilis derelinquatur, tanquam nubecula sit regiminis aeris.

H

I

m Propter eandem causam autē & circa eclypses aliquando Lunæ accidit fieri terræmotum. Quando.n. iam prope fuerit interpositio, & nondū quidē omnino sit deficiēs lumē, & ꝙ a sole calidum ex aere, iam aūt marcefactum, tranquillitas fit, contra translato spiritu in terram,

K

Frigus autem accidit, quòd exhalatio, quæ natura per se calida est, intro conuertatur. Calidi vero non videntur venti esse, quia aerem frigido ac multo vapore repletum moueant, quo modo & spiritus ille qui per os efflatur. Nam & hic e propinquo quidem calidus est, qualis etiam est cum eiusmodi loquimur, quæ biante magis ore ennunciamus, sed ob exiguitatem non æque percipitur. Elonginquo autem frigidus est ob eandem causam, ob quam & venti. Tali igitur facultate in terram secedente, vaporosa effluxio ob humorem coiens, in his locis, in quibus affectionem hanc fieri contingit, frigus adducit.

Eadem vero etiam causa est & eius signi, quod terræmotum antecedere consueuit. Aut enim interdiu, aut paulo post occasum sereno tenuis nubecula extenta longum apparet, lineæ instar, rectitudinem exquisitam habentis, quòd spiritus ob loci mutationem languescat. Simile autem quid & in maris litoribus accidit. Cum enim fluctuans exundat, valde crassi & obliqui fluctus appellunt. Cum autem tranquillum est, quòd exigua sit effluxio, tenues & recti. Quòd igitur mare in terra, id spiritus in aeris nebula efficit, ita vt cum aeris tranquillitas fuerit, recta & tenuis nubecula veluti quidam aeris appellens fluctus, derelinquatur.

Ob hoc vero etiam accidit, vt circa lunæ defectus terræmotus interdū efficiatur. Cum enim iam terræ obiectus instat, & nondum prorsus lumen obscuratum est, nec calor Solis aerem dereliquit, sed tamen iam tabescere incæpit, aeris tranquillitas oritur: commigrante in terram spiritu, qui ante defectiones terram mouet.

aliquis dicere. quantum ad frigus, quòd venti videntur ad sensum esse frigidi, & ideo non videtur, quòd per absentiam suam faciant frigus, sed magis per præsentiam, ideo hoc remouet: & dicit, quòd venti secundum propriam naturam sunt calidi: quia ventus est multitudo exhalationis siccæ, & calidæ circa terram motæ: sed videntur frigidi, quia mouent secum aerem existentem plenum multo frigido vapore. Sicut spiritus, idest flatus exufflatus ab ore in principio est calidus, licet non multum appareat, propter paucitatem, sed de longe ab ore est frigidus eadē causa, qua etiam venti sunt frigidi, scilicet quia propellit aerem frigidum. Deficiente igitur in superficie terræ tali virtute scilicet calefactiua exhalationis, rationabile est circa terram fieri frigus, propter fluxum vaporum aquæ & terræ, & terræmotum tunc fieri: quia exhalatio quę est materia eius, repulsa est intra terram. Secundo ibi.

l ¶ Ponit secundum signum: sumptum ex his, quæ videntur in alto: & dicit. quòd idem scilicet propulsio exhalationis in terra fit principium terræmotus, consueuit declarari ex hoc signo quia antequam terræmotus incipiat de nocte, tranquillitate existente de die, aut parum post occasum solis, apparet quandoque in aere nubecula quędam tenuis, porrecta, & extēsa in longum, propter dispositionem materiæ ad modum lineæ rectæ: quod accidit propter translationem spiritus, i. exhalationis siccæ ad terram. Deficiente enim spiritu sicco, & calido, vapor relictus fit tenuis, non extentus per latus, sed longæ figuræ propter defectum materiæ. Cuius simile accidit circa litus maris: quia quando ventus vehemens incidit mari & facit ipsum uehementer fluctuare, tunc fiunt in litore maris regimines & uentositates. vel vnde distortæ & grossæ: sed quando mare est tranquillum a ventis, tunc fiunt regimines subtiles & rectæ: quia tunc spiritus mouens est tenuis & paruus. Dicuntur autem regimines, secundum Alexandrum, figuræ aquæ, idest vndę in litoribus factæ ab infusione spirituum: idest a commotione uentorum: allisæ litoribus irregulariter, idest non semper eodem modo. Et hoc idem quod facit uentus in mare, facit spiritus mouens aerem circa prædictam caliginem: quia quandoque, scilicet quando est potens, facit distortas & inordinatas figuras: quandoque autem, cum est debilis, facit paruas & subtiles. Tertio ibi.

m ¶ Ponit tertium signum: & dicit quòd propter eandem cau-

F sam, s. propter impulsum exhalationis introrsum, & infrigidationem terræ in superficie, contingit quandoque fieri terræmotum circa eclypses Lunæ: quia quando lumen Lunæ adhuc non deficit, licet propinqua sit interpositioni, tunc per virtutem quam accipit a sole, adhuc calefacit aerem, & manet in eo exhalatio sicca: sed quādo fit eclypsis, tunc Luna propter defectum luminis non calefacit terram & aerem: infrigefacto igitur aere circa terram, propellitur a frigido per antiparistasim exhalatio in ipsam terram, in qua fit terræmotus, & fiunt terræmotus, & circa eclypses. Ad cuius euidentiam considerandum est, ꝙ lumen Solis, secundum quod Solis, est generatiuum caliditatis, sicut experientia docet: & propterea, quia Luna a Sole illuminatur, lumen Lunæ, secūdum quod est a Sole, est calefactiuum: quàmuis ab ipsa Luna accipiat virtutē mouendi humida. Et ex hoc contingit ꝙ Luna totaliter illuminata a Sole, inferiora sunt calida: propter quod dicit Arist. in libro de animalibus, ꝙ in plenilunio noctes sunt calidiores. Sed ipsa deficiente, frigescunt aer, & terra: sicut accidit in coniunctione & in eclypsi. Deficit autem illuminatio Lunæ a Sole per interpositionem vmbræ terrę inter Solem & Lunā, licet enim vmbra terræ non agat in Lunā, & ideo non sit per se causa infrigidationis terræ, tamen per accidens est eius causa: quia accedente Luna ad vmbram terræ, Sol incipit sibi fieri oppositus, & ipsa impediente, non illuminat Lunam, & terra non illuminatur a Luna, lumine participato a Sole: neque etiam calefit ab ipsa. Et propter hoc, terra infrigidata, exhalatio concluditur in terra, & causat terræmotū, & fit in aere tranquillitas. Sed quia posset aliquis dicere, ꝙ interdum sunt eclypses non existente tranquillitate aeris, quia quandoque fit ventus ante futuras eclypses per sex horas, sicut quando futura est eclypsis in medio noctis, tunc fit ventus ante in principio noctis, sed quando debet fieri in diluculo, tunc fit antecedente uento in medio noctis. Respondet philosophus, & dicit quòd illius in causa est. quia quādo Luna appropinquat ad locum, in quo futura est eclypsis, tunc caliditas, quę causatur a Luna in superficie terræ, incipit marcescere & remitti: qua remissa, aer, qui prius erat tranquillus, pp excessum caloris, qui prohibebat motū exhalationis, incipit moueri p motū exhalationis, & tunc fit vētus tāto tardior, quāto eclypsis fit tardior, vt dictū est: fit itaq; circa eclypsim Lunæ ventus & terræmotus: & huius ratio est, quia Luna, cuius est mouere humida, præcipue ea mouet

intus reuolutionibus, vt experientia docet in corporibus animalium, & ex hoc in illo tempore causat multam exhalationē, quæ aut exiit in aere supra terram, & fiunt venti, aut includitur intra cauernas terræ, & generatur terræmotus. Sed videtur Aristo. contradicere his, quæ superius dicta sunt: supra enim dixit quòd prædictas eclypses, & terræmotum contingit fieri eas ente tranquillitate: hic autem dicit quòd ante eclypses Lunæ contingit ventus fieri. Hanc autem quæstionem Alexander soluit duob' modis, ex quibus tamen conijcitur vna solutio perfecta. Primo, quia quòd ante eclypses fiunt venti, hoc est propter remissionem caloris qui prohibebat motū exhalationis, ex qua generantur venti: sed quod non fit, sicut prius dixerat, accidit propter infrigidationem aeris circa terram ex qua repellitur exhalatio intra terram. Secūdo dicit, quòd hæc duo dicta intelligi non debent secundū idem tempus, quia quod hic dicitur, quòd ante eclypsis fiunt venti, intelligitur de tempore antecedente eclypsim per sex horas: id quod prius dictum est, intelligi debet de tēpore propinquo terræmotui, vel eclypsi. Deinde cum dicit.

LECTIO XV.

a POstquam philosophus ostendit causam terræmotus, & eā per multa signa declarauit, hic determinat de accidentibus cōsequentibus terræmotū. Primo ergo assignat causam, quare terræmotus quandoq; nō cito cessat, sed durat per longum tempus: & aliquādo è interpolatione facta, post annum vel duos, sentitur notabiliter terræmotus debilior circa eadem loca. Et dicit, quòd quando locis fuerit fact' terræmotus, tunc exhalatio mouens terrā nō statim cessat agitādo. scilicet ipsam semel, vel ad paruum tempus: sed aliquando durat per quadraginta dies: & quandoq; sentitur post duos annos facta interpolatione: sicut prædictum est. Causa autem huius est quia intra cauernas terræ inclusa est magna multitudo exhalationis: & loca etiam, in quibus recipitur illa exhalatio, sunt praua & habent exitus strictos & literalia, quæ cum difficultate franguntur: & ex hoc illa exhalatio non potest cito, & in paruo tempore exire: sed diu durat. Necesse est enim intus retineri, quod non potest faciliter exire.

quæ facit terræmotū ante eclypses. Fiunt autem & venti ante eclypses sæpe: in principio quidem noctis, ante eclypses mediæ noctis: in media autē nocte, ante diluculares: accidit autem hoc, & propter marcescere calidum, quod a Luna, cum prope fuerit B latio in qua facta fuerit eclypsis. Remisso igitur, quo detinebatur aer, & quiescebat, iterum mouetur, & fit spiritus: tardioris eclypsis, tardior.

LECTIO XV.

CVm autem fortis factus fuerit terræmotus, non mox, neque ad semel cessat agitans: sed quod primo quidem vsq; ad circa quadraginta dies agitat: posterius C autem & ad vnū, & ad duos annos notatur: secundum eadē loca. Causa autem magnitudinis quidem multitudo spiritus: & locorum figuræ: per qualia vtique fluxerit: qua quidē enim repulsus fuerit, & non facile pertranseat, & quod concutit maxime, & intus retineri necessariū in resistentibus, velut aqua non potens pertransire. Propter quod, sicut in corpore pulsus, non repente cessante, neque cito, sed per moram marcefacta passio- D ne, & principium a quo exhalatio facta fuit, & ortus spiritus, palam quòd non mox omnem expandit materiam: ex qua fecit ventum: quem vocamus Seismum: quousque igitur consumatur, reliquias horum necesse agitare. Debilius autem, & vsque ad hæc donec vtique minus exhalatum sit, quàm vt possit mouere manifeste. Faciunt autē & sonos qui sub terra fiūt: & eos qui ante terræmotum: & sine terræmotibus iam alicubi fa E cti sunt sub terra.

b Sicut enim, & percussus aer omnimodos emittit sonos, sic & percutiens ipse: nihil. n. differt verberans simul, & ipsum

A re. Velut cum in aliquo loco fuerit magna multitudo aquæ, & foramen per quod exit fuerit strictum, non cito exit: sed longo tempore durat exitus. Et hoc etiam declarat per simile in corpore nostro de motu spiritus febrilis, qui fit in nobis propter putrefactionem humorum, & causat magnos pulsus & frequentes, per quos ostenditur febris in corpore animalis. Sicut igitur spiritus febrilis, non cito, neque repente cessat, sed durat per longū tempus, quousque consumatur materia, quæ est principium talis passionis, sic etiam patet quòd spiritus intus exclusus, non expandit, uel effundit immediate omnē materiam, ex qua fit ventus, & terræ motus: sed necesse est terram agitari quousque consumptæ fuerint reliquiæ exhalationis: sed tamen agitatur continue debilius, quanto minus de materia remanserit intus, quousque iam parum remaneat, quòd nō potest amplius mouere terram. Non assignat autem Aristo. causam interpolationis terræ motus. Potest tamen illa esse causa, quia quandoque remanet exhalatio inclusa per longum tēpus secundum modicam quantitatē: quæ non potest mouere terram: & propter hoc quiescit a terræ motu sed postea per processum temporis augetur illa exhalatio, uel propter eandem constellationē, quæ priorem adduxit, uel propter aliam causam: & sic fortificata exhalatio iterum mouet terram post annum, aut post duos annos. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit causam quare quandoque fit solus ante terræ motum, & aliquādo etiam fit non futuro terræ motu, & dicit, quòd eadem exhalatio, quæ facit terræ motum, facit etiam sonos uel præcedentes terræ motū uel etiam sine terræ motu. Et declarat hoc per simile in aere exteriori: quia sicut aer exterior percussus ad aliquod corpus solidum, & concauum, & etiam percutiens tale corpus, quia nihil differt, utrum aer sit percutiens, uel percussus, ex eo, quòd ad causandum sonū, necesse est percutiens, & percussum esse simul, causat diuersos sonos, secundum diuersam dispositionem percutientis & percussi: sic exhalatio exiens per diuersos poros terræ diuersimode dispositos, & figuratos, facit uarios & diuersos sonos: ita ut aliquando terra

Oriuntur enim & sæpius venti ante defectiones, initio quidem noctis, ante medię noctis defectiones, media autem nocte, ante eas quæ mane fiunt. Id autem accidit, quòd Lunæ calor, iam hebetetur, cum motu proxima est, ad quam cum accesserint, defectio extiB stet. Eo igitur quo aer detinebatur & quiescebat remisso, rursus mouetur & oritur spiritus, tardioris defectionis tardius.

Tractatus tertij. libri secundi, in quo determinatur de caosis accidentium terræ motus. Cap. III.

CVm autem uehemens fit terræ motus, non statim, nec cum semel concusserit, desinit, sed primum quidem ad quadraginta usque dies sæ- C pe protenditur, deinde & ad unum duosque etiam annos, iisdem in locis percipitur. Ac magnitudinis quidem causa est, spiritus copia & locorum, per quæ fluit, figura. Qua enim repercutitur, nec facile penetrat, & maxime quatit, & in locorum angustijs, more aquæ, quæ exire non potest, intercludatur necesse est. Quocirca, ut in corpore, nec celeriter, nec repente pulsus sedantur, sed paulatim, una tabescente affectione, ita perspicuum est, principium a quo exhalatio orta est, spiritusque impetum non etiam omnem illico materiam, ex qua ventum, quem D terræ motum nominamus, excitant, consumpsisse. Quoad igitur horum reliquiæ fuerint absumptæ terram concuti necesse est. Remissius uero, & eo usque, donec quod exhalatur, minus fuerit, quàm ut euidenter possit mouere. Eos uerò etiam sonos qui sub terra, & ante terræ motus fiunt, spiritus efficit. Quanquam & sine motu alicubi iam sub terra facti sint.

E

Vt enim aer, cum uerberatur, uarij generis sonos edit, ita & cum ipse uerberat: siquidem nihil differt. Nam quicquid uerberat, id etiam omne

videatur mugire: vel alios terribiles sonos emittere: sicut dixerunt hi, qui prodigia diuulgabant. Præuenit aūt sonus motum: quia exhalatio aliqua, quæ est subtiliorum partium, & magis penetrabilis, citius exit: & non potens causare terræmotum, facit diuersos sonos: & citius etiam a nobis auditur: quia penetrabilior est sonus, & magis sensibilis quo ad nos, quàm motus terræ causatus ab exhalatione. Tertio ibi.

c ¶ Assignat causam quare tempore terræmotus fiunt inundationes aquarū: & assignat circa hoc duas rationes primo n. dicit, quòd in terræmotibus contingit aliquādo effluxio aquarum. Non tamen credendum est, quòd aqua sit causa terræmotus, sicut posuit Democritus: sed huius ratio est, quia spiritus, uel exhalatio erumpēs, inueniens aquam in superficie terræ, propellit eam vel per se, vel per euersionem terræ: scilicet uel ponendo lapides, & terram quæ erat in fundo loci supra aquā qui descendentes cum impetu causant effusionem aquarum, ut patet ad sensum, uel propellēdo aquam inuentam in superficie terrę ab inferiori. Et hoc modo etiam uenti sunt causa inundationis aquarū, sed non econtra: quia per eandem rōnem posset aliquis dicere terra esse causam terræ motus acti uam: quia ipsa agitata euertitur: sicut aqua agitata effluit, & effunditur. Effusio. n. euersio quædā est. Et ideo potius dicendū est, quòd aqua & terra, & in tali motu se habēt magis passiue, & ut materia, quàm ut agens, quia in hoc motu patiuntur, sed nihil agunt: exhalatio autē, siue spiritus habet se in rōne mouentis. Et hāc rōnem inducit contra Democritum. Secunda uero ratio est, quia aliquando flant supra terram, & supra mare, uenti cōtrarii, quorum unus pugnādo adinuicem succūbit alteri, & repellit extra mare ad cauernas terræ: & in eis manet, & causat terræ motum. Cū igitur iste uentus non possit resistere uento contrario, & spiritus cōtrarius circumuolando supra mare eleuauerit multam aquam, & congregauerit eam in se, proijcit eam in litora, ubi propulsus fuerat vetus cōtrarius, & fit cataclysmus: hoc est inundatio, siue

verbetatum esse. Præuenit autē sonus motum: quia subtiliorū partium est: quia magis per omne penetrat sonus spiritu. Cum autē minor fuerit, quàm vt moueat terram propter subtilitatē, propter facile quidē penetrare non potest mouere: quia autem offendit ad solidas moles, & cōcauas, & omnimodas figuras, G omnimodum emittit sonum; vt aliquādo videatur, quòd quidam dicunt, prodigia vulgantes, mugire terram.

c Cum autē erumpunt aquæ factis terræmotibus, sed non propter hoc aqua causa motus: sed si fuerit ex superficie, aut de subtus vim infert spiritus illam mouens. & sicut fluctuum, venti, nō fluctus, ventorum. Quoniam & terrā sic vtiq; quis causet passionis: euertitur. n. agitata: quemad- H modum aqua: effusio n. euersio quædam est. Sed hæc ambo quidē causa, ut materia patiuntur. n. sed non agunt: spūs autē vt principium, Vbi autem simul cū terræ motu, fluctus factus fuit, causa quando contrarij facti fuerūt spiritus. Hoc autem fit, cum agitans terram spiritus, latum ab alio spiritu mare repellere quidem omnino non possit: propellens autem, & coartans, ad I idem congregauerit multum: tunc enim necessarium victo hoc spiritu, simul multum pulsum a contrario spiritu erumpere: & facere cataclysmum. Fuit autem & factum hoc & circa Achaiam: extra quidē enim erat Auster, ibi autem Boreas: tranquillitate autem facta, & fluente intro uēto factus fuit, & fluctus, & terræ motus simul: & magis propter mare non dare perflationē impetum facienti subterra spiritui, sed obsistere: vim. n. inferentia inuicem, spiritus qui- K dem terræ motum facit, hypostasis autem aquæ, cataclysmū: secundum autem partem fiunt terræ motus, & sæpe ad modicum locum, uenti autem non.

d Secundum partem quidem fiūt terræ motus, & sæpe ad mo-

F diluuium: sicut factum fuit in Achaia, vbi extra mare flabat Auster: intra vero erat Boreas. Cum autem facta esset trāquillitas, ex eo q̄ auster victus fuisset & cessasset, & ingressus fuisset terram, tunc facta est inundatio & terræmotus. Et tunc fit maior terræmotus, & maior inundatio, quia mare non dat exitum spiritui vim facienti de subtus, sed resistit ei, & propter hoc maiori impetu spiritus agitat mare & terram. Ille quidem qui propellitur in terram, faciendo terræmotum, ille autem qui est hypostasis. i. subsistens & remanet supra mare, facit cataclysmū, idest diluuiū. Videtur autem Aristo. contradicere sibi ipsi. Supra enim probatum est, q̄ venti contrarij non possunt simul flare: hic autem dicit, q̄ inundatio aquarum accidit, quia venti cōtrarij simul flant & adinuicē pugnant. Sed considerandū est, q̄ superius probatū est q̄ venti contrarij nō possunt simul flare diu & per longū tempus: sed non inconueniens est, q̄ simul flent per paruū tempus: in cuius signum supra induxit istam rationē, quia si simul flarent, vnus superaret alium: & sic non possunt diu simul flare. Vel intelligēdum est, q̄ superius vocauit ventos cōtrarios tantum, qui opponuntur omnino diametraliter, cuiusmodi sunt Auster, & Septentrio: non autem Auster, & Boreas. Quarto ibi.

d ¶ Comparat terræmotum vento, ostendēs quare terręmotus non fit simul per totam regionē, ventus autem fit per totam regionem: & huius simile dicit esse in siccitatibus & pluuijs, quæ fiunt secundum partes regionis, & non per totam regionem. Huius autem ratio est, quia exhalatio, ex qua causatur terręmotus, propellitur interius ad vnum locum determinatum: vt supradictum est: & ex consequenti terræmotus fit in vno loco: in quo Sol non habet tantam virtutem, quòd possit disgregare huiusmodi exhalationem: impediendo motum eius. hoc autem non accidit de vento: quia illa exhalatio superius existens per virtutem Solis disgregatur: & dispergitur per totam regionem: & ita venti non fiunt per partes, sed secundum totam

simul verberatur. Quòd autem sonus tenuis sit, & facilius quàm spiritus, rem omnem penetret, motum antecedit. At cum minor fuerit, quàm vt terram ob tenuitatem possit mouere, quod quidem facile penetret, mouere non potest: quòd vero in solida corpora & caua, figurisque omnis generis prædita incidat, omnes vocum differentias emittit: adeo, vt nonnunquam terra (vt portentorum scriptores aiunt) mugire videatur.

Iam vero & aqua cum terræmotus fierent, eruperunt. Sed non idcirco motionis causa aqua est. Verum spiritus, seu in summis partibus, seu ab infimo loco vim inferat, ille est qui mouet, quemadmodum fluctuum venti causa sunt, non ventorum fluctus. Nam & terram affectionis huius causam, hoc modo esse aliquis diceret: concussa enim velut aqua euertitur, quippe cum effusio, euersio sit quædam. At hæc quidem ambo, quoniam patiuntur, nec agunt, causa sunt, vt materia: spiritus vero, vt principium. Vbi autem inundatio, vna cum terræmotu facta est, ventorum contrarietas in causa fuit. Hoc autem euenit, cum spiritus terram concutiens mare, quòd ab alio vento fertur, repellere nequit omnino: sed propellendo, & in vnum contrahendo, eius magnam vim colligit. Tum enim spiritu hoc superato, confertim a vento pulsum erumpat, & exundet necesse est. Quod sane circa Achaiam factum est. Extra enim Auster erat, ibi Aquilo. Tranquillitate autem exorta, & spiritu intus fluente, inundatio simul & terræmotus factus est, eoque magis, quòd mare nullam spiritui sub terram excurrenti transpirationem concedebat, verum sese obijciebat. Vim enim sibi vicissim inferendo spiritus terram commouit, inundatioque residens diluuium fecit.

Per partes autem terræmotus fiūt, & plerumque in spatio exiguo.

totam regionem. Sed materia pluuiæ, licet eleuetur in altum, tamen ibi per uirtutem Solis non disgregatur, sed potius frigefacta per illud frigus, congregatur in vno loco: & ex hoc pluuia fit secundum partes, sicut etiam terræmotus, non autem venti: licet ex eadem materia generentur cum terræmotu. Quinto ibi.

dicum locum: venti autem non secundum partem quidem: cum exhalationes, quæ secundum locum ipsum & vicinitatem, conuenerint, in sient & siccitates, fieri diximus & pluuias secundum partem, & terræmotus quidem fiunt per hunc modum, venti B autem non: hi quidem etiam in terra principium habent, vt ad vnum omnes impetuentur, Sol autem non simul potest, pluuiæ autem suspensæ magis vt fluant: cum principiũ acceperint a solis latione iam: secundum differentias locorum ad vnum.

e Quando igitur fuerit multus spiritus, mouet terram: vt autẽ tremor ad latus. Fit autem raro, aut secundum aliqua loca, C velut pulsus sursum de subtus: propter quod minus agitat hoc modo: non enim facile fit multum conuenire principium: ad longitudinem enim multiplex eius quæ a profundo exhalatio. Vbicumque autem factus fuerit talis scismus, egreditur multitudo talium lapidum sicut bullientium in caldarijs: hoc enim modo facto scismo, quæ circa Sipylum, euersa sunt; & campus vocatus Phlegręus: & quæ circa Ligusticam regionẽ. In insulis au- D tem Ponticis minus fiunt terręmotus, quàm in his, quæ ad terram. Multitudo enim maris infrigidat exhalationes, & prohibet pondere suo: & vim infert. Adhuc autem fluit, & non agitatur, obtenta a spiritibus, & quia multum occupat locum, non in hac, sed ex hac exhalationes fiunt: & has consequuntur quæ ex terra. Quæ autem prope terram, pars sunt terrę. in ic. mediũ autem propter paruitatem nul- E lam habet virtutem. Ponticas autem non cõtingit moueri, sine mari toto: a quo cõtentę existunt. De terræmotibus quidem igitur, & qua natura & propter quam causam fiunt, & alijs accidentibus circa ipsos, dictum est fere de maximis.

e ¶ Determinat vltimo de differentijs terræmotuum, simul ostendens quare in insulis remotis a terra minus fiat terræmotus, quàm in propinquis. Primo igitur, tangit id, quod supra dictum est, quod scilicet exhalatio dupliciter mouet terrã, aliquãdo scilicet per modum tremoris, aliquãdo autem per modum pulsus: quia quãdo exhalatio mouetur in terra secũdum latitudinem terræ, & percutitur ad alterum latus, tunc facit multas percussiones, & facit tremere terrã: sed quãdo exhalatio mouet terram sursũ, tunc fit terræmotus per modum pulsus. Et hoc fit raro, quia difficile est tantam exhalationem conuenire in profundo, vt possit terrã projcere sursum: sed quãdo hoc fit, propellitur sursum multitudo lapidum: sicut accidit in caldarijs, quæ bulliunt, in quibus grauia superius propelluntur, & hoc etiam potest esse causa inũdationis aquarum: sicut supra dictum est &c. Et tales terræmotus sunt difficiles, & periculosi, quia eos concomitatur subuersio terræ, & ruina locorum, sicut accidit in terræmotu, qui factus est circa Sipylum ciuitatem in campo qui dicitur Phlegreus, & etiam circa Ligusticam regionem. Assignat autem causam, quare in insulis remotis a terra minus fit terręmotus, quàm in propinquis dicẽs, quod in insulis ponticis quæ sunt multum remotæ a terra, rarius accidit terræmotus, quã in propinquis. propter quatuor causas: Prima est, quia multitudo aquæ maris, sua frigiditate infrigidat exhalationem propinquam in insulis existentem: & ex consequẽti facit eam immobilẽ: quia principium mouendi est calor: qui per infrigidationẽ aufertur. Se- A cunda uero ratio est, quia mare circundans, humefaciendo insulas, facit eas grauiores & ponderosiores: & sic non ita de facili moueri possunt. Ad sensum autem patet, quod terra humefacta grauior est, quam sicca: & ex hoc est magis immobilis terra: quia quod mouetur uno motu, necesse est tunc quiescere ab omni alio motu, eiusdem speciei: siue ex eodem principio immediate causato. Mare autem circunfluens, fertur propter multitudinem uenti huc & illuc: & ex consequẽti non potest moueri motu terræ: & fit immobilis alio motu. Mari autem facto immobili, immobilitantur & insulæ ipsæ. Quarta uero est quia circa illas insulas mare occupat multa loca, exhalatio autem ex qua generatur terræmotus, quæ est exhalatio sicca, generatus in terra, & propter nimiam distantiam non potest ferri ad insulas remotas, quia mare interiacens sua frigiditate cõdensaret ipsam: & ex hoc minus fit ibi terræmotus, sed in insulis propinquis terræ magis generatur exhalatio, & frequentius agitantur, quia propter propinquitatem sunt quasi quædam pars terræ. Et licet inter eas & terram sit intermedium paucum mare, tamen propter paruitatem distantiæ non habet tantam uirtutem, quòd possit impedire motum exhalationis. Sed insulæ ponticæ quæ sunt remotę a terra, nõ possunt moueri nisi moueatur simul totum mare, quod est nimis difficile. Deinde recapitulat ea quæ superius dicta sunt, & dicit, quòd iam dictum est de terræmotibus, quæ sit natura ipsorum, & propter quã causam fiunt, & quomodo, & de accidentibus maximis, & manifestioribus circa ipsos, de quibus sufficienter dictum est supra.

Venti uero non per partes. Ac per partes quidem, cum loci eius atque etiam finitimi exhalationes in vnũ coierint, quomodo & siccitates & imbrium copiam per partes fieri dicebamus. Ac eo quidem modo terræmotus efficiuntur, uenti haud quaquam. Illa enim B *principium in terra obtinent, ut in unum omnes possint confluere, nec adeo in eas Sol potest, magis autem in eas quæ in sublime elatæ sunt, ita ut à Solis motione principium cum sumpserint, pro locorum differentijs in unum fluant.*

Ac spiritus quidem cum multus fuerit, terram quasi tremeret, in latum mouet. Fit uero & quibusdam in locis C *raro (veluti pulsus) ex infero in superum. Quocirca, & rarius hoc modo conuenitur, cum facile non sit, tantam principij multitudinem in unum coire. Illa enim secretio, quæ in longum patet, multiplo illam superat, quæ a profundo. Vbi autem eiusmodi motus factus fuerit, lapidum multitudo in terræ superficiem eijcitur, eorum instar, quę in uannis uentilantur. Hoc enim modo terræmotu facto, Sipilus, & qui Phlegręus ager nuncupatur, ac regio Ligustica euersa fuerunt. Porro in insulis, quę in alto sitæ sunt, terræmotus minus fit, quàm in his, quę ad conti-* D *nentem propius accedunt. Maris enim multitudo exhalationes, refrigerat, & pondere prohibet, atque uim infert. Quin & cum flatibus superatur, fluit, nec concutitur, & quod multum locum occupet, non ad ipsum, sed ex ipso exhalationes proficiscuntur, quas, quę a terra ueniunt, comitantur. Quæ autem insulę continenti uicinę habentur, eius portio sunt: siquidem, quod interiectum est, ob exiguitatem nullam uim habet. At quæ in mari procul a continente sitę sunt, absque toto mari quo ambiuntur, moueri non possunt.* E *Ac de terrę quidem motibus, & quę natura, & quam ob causam fiunt, & de cæteris, quę eis accidunt maxima, dictum est.*

LECTIO VI.

a DE coruscatione autẽ, & tonitruo, adhuc autẽ, de typhone, & incẽsione, & fulmini-

Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de coruscatione, tonitruo secundum ueritatem. Cap. I.

DE tonitru autem, & fulgure, præterea de typhone & præstare, & de fulminibus dicamus. Horum

Tho. in Meteo.

LECTIO XVI.

POstquàm philosophus determinauit de his, quæ generantur ex exhalatione sicca circa terram & in terra, sicut de ventis, & terræmotu: hic determinat

b*,dicam*. Etem horũ idẽ principiũ, existimare oportet oĩum.

b Exhalatione.n.duplici existente,ut diximus,hac autẽ humida, hac aũt sicca, & concretionem habente,ambo hæc potentia,& cõstare faciẽte in nubẽ, sicut dictũ est prius. Adhuc aũt spissiori cõsistẽtia nubiũ facta, ad vltimã summitatẽ: qua.n.deficit calidũ disgregãs in superiorẽ locũ spissiorem, & frigidiorẽ necesse est consistentiã esse. Propter quod & fulmina & Ecnephiæ, & omnia talia feruntur deorsum, quãuis nata sursum calido ferri omniũ. Sed ad contrariũ inspissationis necessarium fieri extruxionem:velut pyrenes ex digitis exilientes: etenim hæc pondus habentia feruntur sæpe sursum.

c Segregata quidem igitur caliditas, in superiorem dispergitur locum: quæcunq; autem intercluditur sicca exhalatio in transmutatione infrigidati aeris, hæc conuenientibus nubibus segregatur : vi autem lata,& offendẽs ad continentes nubes, facit percussuram : cuius sonus uocatur tonitruum. Fit autem percussura eodem modo, ut comparetur maiori minor passio, ei,qui in flamma fit,sono : quod vocãt hi quidem vulcanum ridere, hi autem Vestam deam , hi autem comminationem horum.Fit autem qñ exhalatio in flammã cõuersa feratur, ruptis,& siccatis lignis:sic.n.& in nubibus facta spiritus segregatio ad spissitudinẽ nubium incidens facit tonitruũ. Omnimodi autem soni propter irregularitatem fiunt nubium : & propter intermedios ventres: quando continuitas deficit spissitudinis. Tonitruum quidem igitur hic est: & fit propter hanc causam.

d Spiritus autem extrusus, ẽm multa quidẽ igniĩ, subtili,& debili ignitione : & hoc est, quod

enim omnium idem principium esse, existimandum est.

Nam cum duplex (vt diximus) exhalatio sit, altera humida, altera sicca, cumque concretio ambo hac potestate habeat, & in nubem (vt antea dictum est) concrescat : insuper cum nubium constitutia ad extremum terminum densior fiat: (qua enim calor in supe-
G *rum locum secretus deficit, hac frigidior densiorque concretio sit necesse est:) quocirca & fulmina, & Ecnephia, & omnia eiusmodi deorsum feruntur. nam quàmuis calidum omne sursum ferri natura aptum sit, in partem tamen densitati contrariã expressio fiat necesse est, quo modo & nuclei edigitis elisi, qui pondus tametsi habent, sursum sæpius feruntur.*

Is quidem, qui secernitur calor, in superum locum disseminatur: quan-
H *tum autem siccæ exhalationis in aeris frigescentis mutatione intercipitur, id coeuntibus nubibus excernitur, quæ cum vi feratur, & in nubes, quæ ambiunt, incidat, ictum facit, cuius sonitus tonitru nuncupatur. Fit autem ictus ea modo (vt magnæ paruam affectionem conferamus) quo sonus, qui in flammis excitatur, quem alij Vulcani, alij Vestæ risum nominant, alij horum minas. Fit vero cum exhalatio in flammã conuersa disruptis exic-*
I *catisque lignis fertur. Sic enim & quæ in nubibus fit spiritus secretio, in nubium incidens densitatem, tonitruum facit. Varij autem soni fiunt, tum ob nubium inæqualitatem, tum ob concauitates intermedias, qua videlicet densitatis continuatio deficit. Atque hoc quidem tonitru est, & ob hanc causam efficitur.*

Spiritus autem qui extruditur, te-
K *nui & imbecilli ardore frequenter accenditur, idque est quod fulgur voca-*

de his,quæ generantur ex eadem in nube,& circa hoc duo facit : primo præmittit intentionem suam:& dicit ꝙ determinato de vento,& terræmotu,restat consequenter dicendum de coruscatione:& tonitruo,& de typhone: idest de vento circulari expulso ex nube : & de incensionibus · & fulminibus,& simul de omnibus , quia omnium est idem principium,scilicet exhalatio sicca , & omnia etiã sunt substantialiter exhalatio:quæ differt secũdum motus, & passiones diuersas. b ¶ Prosequitur intentum suum, & circa hoc duo facit: primo,præmittit quædã necessaria ad propositum : secundo , determinat de coruscatione, & tonitruo secundum opinionem propriam: ibi,[Segregata quidem igitur] Circa primum præmittit tria : primum est , ꝙ sicut sæpe dictum est prius , cum aqua & terra calefacta fuerint virtute Solis , eleuatur duplex exhalatio: vna quidẽ humida, quæ est principium pluuiæ , niuis , & grandinis & similium: alia autem sicca,quæ est principium propositorum: sicut videntur , & ẽt quorũdam prius determinatorum.Etiam hæ illæ exhalationes simul eleuantur,quia nec humida, nec sicca sola,sine alia ascẽdit,sicut supra declaratum est.Secundum est,ꝙ aggregatum ex istis duabus exhalationibus , si sit humidum præ dominio , tunc propter frigiditatem conuertitur in nubem, sicut dictum est in præcedẽtibus. Tertium est,ꝙ nubes est densior in parte superiori , quàm in inferiori, & huius ratio est , quia necesse est nubem esse frigidiorem,& ex consequenti densiorem in ea parte , vbi deficit caliditas disgregans nubem , in parte autem superiori magis deficit caliditas: quia pars superior mediæ regionis , magis distat a puncto reflexionis, igitur ibi nubes est spissior . Sed in parte inferiori nubes est rarior, quia est minus frigida,& propterea,quia est minus densa,fulmina,Ecnephiæ,& omnia huiusmodi,quæ fiunt ex sicca exhalatione , propulsa a frigido,mouentur inferius : quàmuis exhalatio sicca sit nata moueri sursum propter naturam caliditatis. Sicut in simili accidit , quia nuclei,& parui lapilli , dum comprimuntur inter digitos ex vna parte,exeunt ex alia, quæ est minus compressa:& densa . Deinde cum dicit.

c ¶ Inquirit causas, & principia aliquorum propositorum,scilicet tonitrui , & coruscationis:quæ sunt nobis magis manifesta: sed in principio tertij libri reddit causam aliorum minus manifestorum.Circa hoc autẽ tria facit.Primo,ostendit causam &

F modum generationis tonitrui.Secundo manifestat causam coruscationis ibi,[Spiritus autem extrusus.]tertio,comparat illa duo similibus. [Fit autem post percussuram.]Dicit ergo primo,quòd exhalatio calida & sicca, eleuata cum vapore humido iuxta primum suppositum, quantum ad partes subtiles dispergitur in aere supra locum frigidum per virtutẽ caliditatis alia pars, quæ est grossior, quæ ꝑꝑ grossitiẽ nõ eleuatur in altum , includitur in partibus aeris frigidi coagulantis nubem : & in nube segregata tamen a frigiditate partium nubis. Et illa exhalatio sic in nube inclusa , propter frigiditatem nubis exitũ petit : & mouetur huc, & illuc , & facit magnam percussionẽ, frangendo latera nubis. Et ex tali pulsione , & fractione causatur sonus , qui vocatur tonitruum . Et hoc declarat per simile:quia fumus exiliens intra lignũ viride aliquando resoluit, & subtiliatur a calido ignis, & sic subtiliatũ,quærit maiorem locum , & petit exitum,& sic percutiendo lignum, vel corticem per violentiam,causat diuersum sonum, secundũ diuersam dispositionem materiæ : & exhalationis mouentis de quo sono dicunt vulgares, fabulas , & prodigia sectantes,ꝙ est risus Volcani,quẽ dicebant esse Deum ignis : alij autem dicunt ꝙ est risus Vestæ: quæ secundũ eos est dea ignis . Aliqui etiam,cum.s.sonus est magnus , & subitus , dicunt, ꝙ est cõminatio vtriusque ad circunstantes. Huic etiã simile apparet in castanea non scissa , & posita ad ignem . Cum enim exhalatio per calorem subtiliata exitum quærit , tunc frangit castaneam cum magno sono. Et eodem modo exhalatio subtiliata quærens exitũ ex nube, & percutiẽs cum violentia latera nubis, habentia spissitudinem , & frangens ea,facit sonum, quem vocamus tonitruum. Causa autem diuersitatis sonorum est,ex diuersitate percussionum, & ex diuersitate, & irregularitate partium nubis: quarum quædam sunt frigidiores, & spissiores· propter quod fortius repercutiuntur: & sonant: aliæ vero sunt minus spissæ , & ex hoc remissius sonant. Tonitruũ igitur est sonus factus propter causam dictam.s.propter collisionem violentam exhalationis siccæ ad latera nubis: a frigido propellente . Deinde cum dicit .

d ¶ Ostendit causam coruscationis: & dicit quòd eadem exhalatio sicca, quæ ex collisione sua causat tonitruum , extrusa , & propulsata inferius , ẽm multas partes , ignitur debiliter in partibus subtilioribus,& coloratur ; sicut etiam apparet in corpore ignibili:

ignobili violenter, ac fortiter moto: qood propter motū ignitur. Et hoc dicimus coruscationem extrusam a nube & coloratom, siue ignitum a calido ignente. Deinde, cum dicit.

e ¶ Comparat ista duo quantū ad tempus apparitionis: & generationis: & dicit ꝙ coruscatio ſm naturā posterius generaſ, q̃ tonitruum: quia tonitruum causatur ex uioléta ꝑcussione ad latera oubis: coruscatio autem est ignitio exhalationis extrusæ a nube. Extrusio aūt. & ignitio, sunt posteriores ꝑcussura. Sed ꝙ coruscatio prius videatur, q̃ audiatur tonitruū, ideo est, quia uisus in apprehendē do anticipat auditū: quia auditus indiget tpe, ut sonus cū motu locali ueniat ad ipsum: sed ꝑfectio visus a visibili non est in tpe: sed in indiuisibili. Et ex hoc sensus uisus ꝑfectior est auditu: vt patet in 1. Meta phy. quia citius, & im materialius immutaſ ab obiecto. Et hoc manifestat Aristo. in motu triremium. i. nauiū, q̃ habent tres ordines remorum: quia quando remigantes eleuant remos a prima percussione, prius uidetur eleuatio remorum, q̃ audiaſ sonus ex ꝑcussione ꝓcedenti. Patet etiā, ꝙ in ripa Senanę ab existētibus de lōge prius uidetur eleuatio percussorij lotri cū purgāt pannos, q̃ audiaſ sonus. Et qui intuentur de longe lapidicidas, vel incidentes ligna, prius uident eleuationem securis, vel mallei, immo prius uident secundam ꝑcussurā, q̃ audiāt sonum primæ. Sic etiā licet tonitruum, & percussura prius generetur, quàm coruscatio, tamē prius apparet coruscatio: quia uisus præuenit auditum.

LECTIO XVI.

a POstquam Philoso. determinauit de coruscatione & tonitruo secundum opinionem propriam, hic ostendit opiniones aliorum suæ opinioni contrarias: & improbat eas. Circa hoc autem duo facit, secundum quod duæ sunt opiniones, quas ponit. Primo ergo dicit, quòd quidam, scilicet Empedocles, & Anaxagoras ponunt in nubib' esse aliquē ignem, qui sit causa coruscationis, & toni-

A trui. Sed illum ignem dicebat Empedocles esse interceptum a radijs solaribus descendētibus deorsum: quos existimabat esse corpora. Sed Anaxa. dixit illum ignem esse aliquam partem ętheris idest ignis extrusam a superioribus: quia opinabatur superiora esse de natura ignis. Et utriq; dixerunt, micationem idest illustrationē ipsius ignis, esse corruscationem. Sed sonū, & frixim. i. stridorem illius ignis extincti, sicut apparet i titione extincto in aqua, vocant tonitruum. Quantum aūt ad comparationē eorum, dicunt ꝙ ambo generantur ſm illum ordinē, quo apparēt. Sed opinio utriusque uidetur irrationabilis magis tñ irrōnabilis est opinio Anaxa. qui dixit ignē esse interceptū per detractionē ab æthere superiori: ꝑ duas rōnes. Prima est, quia de natura ignis, est ascēdere, & nō descēdere, ideo irrōnabile est dicere illum ignē descendere a sua sphera, aut saltem debebat reddere causam quare descēdat, cū natus sit ascendere. Scđa ratio est, quia si ignis descē d t, ꝑ impossibile, nō est maior ratio, quare descendat uno tēpore, q̃ alio. & sic nō magis descenderet tēpore nubis, quàm serenitate existente. Similiter etiam non est ꝓbabilis opinio Empedoclis ꝓpter duas rationes: Prima, quia secundū opinionem Empedoclis eodē modo deberet fieri tonitruū in qualibet parte nubis, uel semper oporteret reponere ī nube aliquod determinatū p se existens in actu: puta ignē in actu: qui sit causa illorū. & a quo separētur. Sed hoc multum differt a veritate: qa oporteret idē dicere de niue, aqua, & grandine, & similibus: cū ista etiam generētur in superioribus: sicut tonitruum, & coruscatio. & sic si oia ista essent prius in actu ī superioribus, non generarētur ibi: sed qa si in quadā apotheca cōseruarētur: & ꝑ ea, quo descendūt, segregarentur ab alijs: qđ est derisibile. Scđa ratio est, quia si nubes inspissata interciperet ignē, eadē ratione aqua calefacta a sole, uel ab igne. quādo postea infrigidatur, pateretur idem, interciperet ignem: & haberet eosdē effectus: quia

vocamus coruscationem: quia vtrique velut excidens spiritus coloratus apparet.

e Fit autem post percussuram: & posterius tonitruo: sed videtur prius: quia uisus anticipat auditum. Patet autem in ductu triremium: iam enim referentibus iterum remos, non prius pertingit sonus, remi percussione.

B

LECTIO XVI.

a QVàmuis quidam dicāt ꝙ in nubibus fiat ignis, hunc autem Empedocles quidem ait interceptum esse de solis radiis. Anaxa. autem de eo, qui desuꝑ æthere: quod etiam ille vocat ignem delatum a desuper deorsum. Micationē quidē igiť huius ignis, esse coruscationē, sonum aūt intus extincti, & frixi, tonitruū: tanq̃ sicut videtur factum: C sic & prius coruscatio fit, tonitruo. Irrationabilis quidem, & ignis interceptio; utroque modo quidem, magis aūt detractio eius, qui desuper ætheris. Quare enim feratur deorsum, natū sursum, oportet dici causam; & ꝑꝑ quod aliquando hoc fit circa cœlum; qñ nubilosum fuerit tantū; sed non continue: sic serenitate existente non fit; hoc. n. oīno vř dictū esse festine. Similiter aūt & dicere eam, q̃ a radiis, interceptā caliditatē in nubibus D esse horū causā, nō ꝓbabile: etenim iste sermo irrationabiliter dictus est ualde. Segregatam. n. necessarium esse causam semꝑ, & determinatā, & quæ tonitrui, & quæ coruscationis, & aliorū talium: & sic fieri & hoc differt plurimū & simile. n. utique, & siquis putet aquam, & niuem, & grandinē in existentē prius, posterius segregari & non fieri velut hypotheo faciente semper concretione, vnūquodque ipso E rum; eodē. n. modo & illa concretiones, & hæc disgregationes existimandum esse, quare si alter horum non fiat; sed sunt, de ambobus eadem congruit ratio. Interceptionēque aliquid vtiq; magis alterū dicet quis; q̃ quem admodū in spissioribus; etenim aqua a sole, & ab igne fit calida; sed tñ, cum iterum constet, & infrigidetur, aqua coa-

mus, qua parte excidens spiritus ceu tinctus uisus fuerit.

Fit uero post ictum, posteriusq; est tonitruo, sed prius apparet, propterea ꝙ aspectus auditum anteuertat, quod triremium remigratione declaratur. Cum enim rursus remos referunt, primus remigrationis sonus ad aures peruenit.

Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de tonitruo, & coruscatione, secundum opiniones aliorum. Cap. II.

QVanquam nonnulli aiunt intra nubes ignem generari. Hunc autem Empedocles id esse ait, quod ex Solis radijs intra eas intercipitur. Anaxagoras vero, quod e superb æthere, quem ille ignem uocat, e sublimi deorsum delatum est. Huius igitur ignis coruscationem fulgur esse, sonitum uero, & stridorem, quem facit, cum intra nubes extinguitur, tonitruum, quasi ut C *fulgur tonitruo prius apparet, ita quoque prius oriatur. Sed illa quoque ignis interceptio a ratione aliena est, & utroque quidem modo, sed tamen magis superi ætheris detractio. Nam & causa dicenda est, cur deorsum id feratur, quod sursum ferri aptum est, & quammobrem in cęlo, cum nubilum est, id tantum fiat, neque id perpetuo cum ita affectum est, sereno autem non fiat. Hoc enim inconsiderate dictum, modis omnibus uidetur. Eodem modo neque id, quod dicitur, calorem e radijs in nubibus interceptum, horum* D *causam esse probabile est. Ratio enim hac oscitanter nimis allata est, quippe cum & tonitrui, & fulguris, & aliarum eiusmodi rerum, secretam semper, ac definitam causam esse atque ita oriri ea oporteat. Hoc autem plurimū differt. simile enim est, atque si quis putet aquam, niuem, & grandinem, cum antea inessent, postea excerni, & non oriri, quasi eorum quodque, vt sub manu fit semper faciente concretione. Eodem namque modo, illa concretiones, & hæc secretiones esse censendum est.* E *Quare si horum altera non fiunt, sed sunt, utrisque eadem ratio congruet. Præterea interceptionem cur magis diuersam quis dixerit, quàm ut in rebus densioribus? Nam & aqua a Sole, & igne calida redditur, nec tamen, cum rursus illa coit, & gelatione refrigeratur, tale quidpiam, quale illi aiunt, excidit. Atqui & spiritum, qui ab igne ingignitur, feruorem pro magnitudinis ratione facere oportebat,*

quia vbi est vna cau&a,ibi est unus & idem effectus:qood tamen non apparet. Quamuis autem verum sit,ꝙ spiritus.i.calida exhalatio facta ab igne in aqoa,faciat aliquem feruorem.i.sonum cōsequentem ebullitionem,non tamen facit frixim.i.stridorē causatum ab extinctione ignis. Illi aūt non dicunt, quòd ille ignis faciat feruorem, uel ebullitionem:sed frixim.i.stridorem. Est autē differētia inter ebullitionem, & frixim, quia ebullitio causatur in frigido humido,a calido euaporante, & resoluente spiritum: sed frixis causatur a frigido calidum extinguente: vel est sonus consequens ipsum: quāuis & frixis videatur esse quædam parua ebullitio, quia in qua parte inciderit ignis qui extinguitur,illam partem paruo tempore ebullire facit & causat sonum. Est autem hoc quod dicitur de extinctione ignis in nube, manifeste contra experientiam sensus. Si enim ille ignis extingueretur in nube,& ex hoc causaret tonitru, coruscatio non appareret nobis tam manifeste ignita, sed extincta: sicut titio extinctus in aqua, & extractus, non videtur incensus. Secundo ibi.

b ¶ Ponit secundam opinionem:& reprobat eam. Dicit ergo, quòd quidam fuerūt, qui dixerunt coruscationem non esse aliquod reale, sed phantasiam & apparentiā quandam. sicut dixit Elidemus:qui probabat hoc per simile de illo, qui de nocte percutit supra mare: tunc enim apparet in mari ex aqua eleuata quidā fulgor sicut in igne. Et ita similiter etiā dicebant, ꝙ in nube uelociter mota a uento, uel aliquo huiusmodi,apparet quidā fulgor, quē dixerunt esse coruscationem. Ex percussione autem nubis,dixerūt causari tonitruū. Hanc autem opinionem reprobat Philosophus,& dicit,quòd antiqui dixerūt hoc, quia nondum erant bene assueti scientiæ de refractionibus radiorum, quæ uidetur esse causa immutationis apparentis in aqua percussa. Cum enim percutitur aqua, & aliqualiter eleuatur aliqua pars eius,uisus ab ipsa refrangitur ad aliquod corpus fulgidum. F In puncto aūt reflexionis apparet color mistus ex colore corporis fulgentis,& aquæ,a qua fit refractio & ideo magis apparet de nocte,quam de die:quia lumen solis ratione magnitudinis obumbrat illam apparitionem. Sed ista causa nō potest esse in apparitione coruscationis. Deinde recollegit ea,q̄ dicta sunt de coruscatione,& tonitruo: tā sm opinionem aliorum,q̄ propriam: & oia sunt clara in litera. Deinde addit,ꝙ oia ista.s.ventus,terræmotus,tonitruum, & coruscatio, sunt idem sm substantiā: quia omnia sunt exhalatio sicca.quæ quidem lateraliter mota,& fluens circa terram est ventus: sed propulsa infra terrā, & ibi angustiam passa est terræmotus: in nubibus autē tabulata & propulsa a frigido,qn nubes congregant in aquā, facit tonitruū,coruscationē, & cætera, quę sunt eiusdem generis. Sicut.n.oia, quę generantur ex vapore humido p coagulationē a frigido, sunt idē sm speciē, differentia sm magis, & minus, & sm diuersas passiones, uel diuersos modos patiendi, sic etiā oia, quę generantur ex sicca exhalatione a calido inflammante, vel frigido propellente, sunt idem secūdū speciē: sed differunt sm ꝙ diuersimode patiuntur a calido: secundū plus & minus, & secundum diuersam repulsionem a frigido. Cōsiderandū tn est, ꝙ terræmotus, tonitruum, coruscatio.& alia hmōi. dupliciter considerari possunt: primo formaliter. s. inquātū terręmotus est formaliter quidā motus, tonitruū est sonus factus ab exhalatione, unde & nomen sumpsit, coruscatio vero est illuminatio facta ab exhalatione incensa. &c. & sic manifestū est,ꝙ sunt diuersarum specierū. Alio modo,cō sdrant fundamentaliter quantum. s. ad fundamentum essentiale ex quo talia immediate generantur. & hoc modo sunt idem secundum speciem,quia omnia immediate fiunt ex exhalatione sicca, licet diuersimode: & secundum diuersos modos generandi, sicut superius dictum est.

gullata, nullam accidit fieri talem excandentiam, qualem illi dicunt,quamuis oportebat secūdum rationē magnitudinis, feruorem facere spiritum intus factum ab igne,quem nō possibile inexistere prius: neque illi sonum feruorem faciunt, sed frixim. Est autem frixis parua bullitio: G qua enim quòd extinguitur, incidens obtinuerit,hæc bulliēs facit sonum.

b Sunt autem quidam,qui coruscationem, sicut & Elodomius, non esse aiunt: sed videri assimilantes:tanquam passio sit similis: & quando mare quis uirga percusserit videtur. n. aqua effulgēs nocte:sic & in nube,raptim moto humido,apparētiam fulgoris esse coruscationem. Isti quidem igitur nondum consueti erant H his, quæ de refractione, opinionibus, ꝙ quidē uidetur causa talis passionis esse. Videtur.n.aqua fulgere percussa, refractio ab ipsa uisu ad aliquod fulgidorum, propter quod & fit hoc magis nocte: die. n. non uidetur: quia amplius lumen existens, quo diei exterminat. Quæ quidem igitur dicuntur ab alijs, & de tonitruo, & de coruscatione, hæc sunt: his quidē,quia refractio coruscatio,his autē quia ignis qui- I dē perlustratio coruscatio,tonitruum aūt extinctio nō intus factum sedm vnāquāque passionē, sed igne inexistente. Nos autem dicimus eandē esse naturam, super terram quidē vētum,in terra autem terręmotū, in nubib᷑ aūt tonitru. Oīa.n.esse hoc sedm substantiā i.exhalationem siccā, quę fluens quidē, qualiter ventus est: sic aūt facit terręmotus: in nubibus autem disgregata,conuenientibus & cōgregatis ipsis, in aquā tonitru, quæ & coruscationes, K & cum his alia naturæ eiusdem his existentia. Et de tonitruo quidem,& coruscatione dictū est.

quam nec antea in esse possibile est, nec illi sonitum feruorem faciunt: sed stridorem. Est autem stridor, exiguus quidam feruor. Qua enim parte quod incidit, dum extinguitur, emicit, ea parte efferuescens,sonitum reddit.

G

Sunt uero & quidam, quemadmodum & Clidemus,qui fulgur aiunt nō esse: sed apparere, ijque similitudine utuntur,quasi affectio similis sit,atque ea qua existit,cum mare quispiam uirga percusserit. Vt enim noctu aqua uidetur splendere, ita & in nebula humore uerberato splēdorem, qui fulgur est,apparere. Sed his,quæ de reflexione sunt opinionibus, assueti nondum H *hi erant: quod quidem uidetur eiusmodi affectionis causa esse. Aqua enim dū percutitur,micare uidetur, aspectu ab ea ad aliquid splendidum reflexo, quamobrem & noctu hoc magis accidit: interdiu namque nō apparet, propterea ꝙ maiore diei lumine obscuretur. Quæ igitur de tonitru, & fulgure ab alijs dicuntur,hæc sunt: alijs quidē fulgur reflexionem esse dicentibus,alijs fulgur quidem esse ignis splendorem, tonitru uero ignis extinctionem, non eius qui in singulis affectionibus in nu-* I *bibus ingeneretur:sed qui insit. Nos autem eandem naturam esse dicimus, super terram uentum,in terra terræmotum,in nubibus tonitruum. Omnia enim hæc essentia idem esse, aridam videlicet exhalationem,quæ modo quodam fluens uentus est, alio modo terræmotus facit: cum uero in nubibus mutata excernitur, illis in aquam coeuntibus,& concrescentibus,tonitrua & fulgura, cęteraque omnia eandem quam hæc naturam habentia. Ac de tonitru quidem, & fulgure dictū est.*

K

Finis Libri Secundi Meteororum.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER TERTIVS

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarißimis Commentarijs.

LECTIO PRIMA.

LECTIO I.

a De residuis autem dicamus operibus segregationis huius: præinducto iam modo dicentes.

b Spiritus n. hic segregatus per modica quidē diffusus, & sæpe factus, & perflans, & subtiliorū partium existēs, tonitrua facit & coruscationes. Si autem multus fuerit simul, & spissior, minus aūt subtilis segregeē, Ecnephias fit uentus, propter quod violentus; celeritas enim segregationis facit validitatem. **B**

c Quando quidem igitur assequatur multa, & cōtinua segregatio, eodem fit modo, quēadmodum cum iterum in contrarium moueatur: tunc.n. fit pluuia, & aquæ multitudo. Existunt quidē igitur ambo hæc potētia secundū materiā. Cū aūt principium factum fuerit potentiæ cuiuscunque, consequitur concretum ex materia: cuiuscūque aūt fuerit multitudo inexistens amplior, amplius; & fit hæc quidem imber, hæc autem alterius exhalationis, vt Ecnephias. **C** **D**

d Quandocūque autē segregatur spiritus, qui in nube alteri contra percusserit sic, vt qñ ex amplo in angustū inferatur ventus in portis, aut viis: accidit.n. sæpe in talibus repulsa prima parte fluentis corporis propter nō succedere, aut pp arctitudinem, vt pp repercutere, circulum, & **E**

Tractatus primi, libri tertij, de Ecnephia, & Typhone. Cap. I.

De reliquis autem secretionis huius operibus, modo iam instituto dicamus.

Nam flatus iste, qui excernitur, cum paulatim, sparsimque diffunditur, persæpeque gignitur, & perflat, atque tenuior est, tonitrua facit, & fulgura. At si confertim, & densior, minusque tenuis excernatur, Ecnephias, hoc est, procella, oritur: quamobrem & uiolētus, quippe cum secretionis celeritas uires adijciat.

Cum igitur multa, eaque continens secretio consecuta fuerit, idem profecto accidit: quod, cum rursus aduersam in partem impetum sumpserit, tum enim pluuia, & aquæ copia exoritur. Ambo itaque hæc potestate quidem in materia insunt: sed cum alterutrius facultatis principium factum est, utrius copia maior fuerit, id, e materia secretum subsequitur. Fitque hoc quidem imber: quod uero ex altera exhalatione, Ecnephias.

Cum autem is flatus, qui in nube inclusus excernitur, ab altera repercutitur, uortex existit, ut fieri solet, cum ex patenti loco in angustum, in portis aut uijs uentus ui adigitur. In eiusmodi enim locis persæpe accidit, ut corporis ita fluentis prima parte repulsa, propterea quòd non cedat, aut ob an-

ἐκνεφίας τυφών

a ¶ POSTQVAM Philosophus determinauit de tonitruo, & coruscatione, in fin. præcedentis libri, in principio huius tertii intendit consequenter determinare de aliis, quæ generantur ex eadē exhalatione sicca extrusa ex nubibus puta de Ecnephia, Typhone, & huiusmodi. Et diuiditur in partes duas: in prima præmittit intentionē suā: & dicit, quòd postquam determinatū est de tonitruo, & coruscatione, q̄ sunt principales passiones in aere generatæ ex materia uentorū, dicēdū est consequenter de residuis effectibus, siue passionibus, quę sunt minus principales, s. de Ecnephia, Typhone, incēsione, & fulmine, secundum modū prius inductum scilicet accipiendo pro principio, quòd duplex sit exhalatio ex terra: vna humida, & alia sicca, & ostendendo, quomodo, & unde sit in ipsis principium motus, & generationis. Secundo ibi.
b ¶ Prosequitur intentum: Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod quatuor sunt passiones, de quibus determinat. primo enim determinat de Ecnephia. secundo de Typhone: ibi. Quando autē segregatus. tertio de incēsione: ibi, Cū detractus igniatur. quarto determinat de fulmine: ibi. Si autē in nube. Circa primū duo facit: primo ostendit, quid sit principium generationis Ecnephię. secundo ostendit causam continuatis, & magnitudinis eius: ibi. Quando quidem igitur. Dicit ergo primo, quòd spūs ille qui exhalatio sicca uocatur, habet partes subtiliores, fluens ex ipsa nube per interpolationem, & dispersus in multa loca, est principium tonitrui & coruscationis; sicut prius dictum est. Si ūt si eadem exhalatio spissior fuerit & minus subtilis & segregetur ex nube multa, simul absque interpolatione, & feratur deorsum velociter, tunc fit Ecnephias, qui est spiritus fluens ex nube secundum rectum deorsum uelociter propter velocem segregationem, quæ fit a magnitudine frigidi. Propter quod Ecnephias est uentus uiolentus: quia velocitas segregationis facit motum velocem: uelox autem motus non est sine uiolentia: segregantur **A** autem celeriter propter fortitudinem frigidi segregantis. Deinde, cum dicit.
c ¶ Ostendit causam multitudinis & continuitatis Ecnephiæ: & dicit quòd quando exhalatio sicca grossa, & compacta, segregatur ex nube, & est multa, ita quòd longo tempore vna pars sequatur alium, tunc spiritus Ecnephias fit magnus, & continuus, propter multitudinem materiæ cōtinuæ exeuntis: sicut & contraria exhalatio. s. humida, cū mouetur, & incipiunt segregari partes, & cadere pluuia, si sit multa, una pars continue cadit post aliā, & fiunt magni, & cōtinui imbres. Quòd autem rationabilis sit similitudo inter istas duas contrarias exhalationes, declarat per hoc, quòd utrunque horum est in potentia in eadem nube, quia vnumquodque est in potētia in materia, ex qua fit: Ecnephias autē fit ex exhalatione sicca inclusa in nube: & pluuia generatur ex uapore ipsius nubis. Et similiter vtrūque fit ab eodem principio, actiuo. s. a vehementi frigiditate. Eadem enim frigiditas loci, & nubes, cōcernit uaporem in aquam: & expellit uiolenter cōtrariam exhalationē calidam ex nube. Propter quod, etiam multoties, cum tale principium fuerit applicatum nubi, in qua vtrunque est in potentia, generat vtrunque simul: & si in nube fuerit maior multitudo exhalationis siccę, fit maior ventus, quàm pluuia: si uero econuerso plus fuerit de uapore humido, generatur maior pluuia: simul tamen fiunt Ecnephiæ. Deinde, cum dicit.
d ¶ Determinat de Typhone, & circa hoc duo facit: primo determinat de ipso Typhone. secundo de effectu eius: ibi, Fit quidem igitur. Prima iterum in tres. primo enim, determinat de principio generationis eius. secundo de motu ipsius: ibi, Deorsum autem fertur. tertio de tempore, & loco generationis eius: ibi, Borealibus autem non. Circa primum duo facit: primo facit quod dictum est secundo cōparat typhonem ad Ecnephiā, quantum ad generationem eorum: ibi, Veruntamen quia sicut. Dicit ergo primo, quòd quādo spiritus inclusus in nube segregatus

gatur,& expellitur a frigiditate loci. & superioris partis o. bis, ex amplo uentre nubis,per angustum exitum,& paruam scissuram, & repercutitur ad aliquod corpus solidum.tunc fit quidam ventus in portis & vijs,flans,per modum turbinis,qui dicitur Thypho. Et hoc fit ex eo, q prima pars repercutit ad terrã, siue ad alhud corpus solidu. vel aliqua alia rõne impeditur anterius procedere, & reuoluitur in parte subsequẽte. Et pars sequens continue impellit priorẽ. Ideo cũ pars prior nõ possit pcedere ante, qa impedit, neq: possit retrouerti, qa impellitur a sequẽti, sinuoluitur a sequẽti, & recedit se ad latus vbi nõ inuenit phibẽs:& sic causat motum quasi circularẽ. Motus.n. qui est vna latio.i.vnus motus localis, si nõ est motus rectus s.sursum, aut deo.:ũ sicut ille, oportet q sit circularis. Sicut aũt mouetur prima pars, ita etiã mouet oẽs subsequẽtes.& pp hoc fit illa reuolutio sup terrã, q̃ hẽt principiũ i nubib. Deinde cũ dicit.

e ¶ Cõparat Typhonẽ ad Ecnephia & dicit, q similiter generant i. p continuã segregatione nubis a spiritu,siue ab exhalatione sicca. qđ pp̃terea necessariũ est,q Typho uelociter mouet circulariter,q̃ nubes nata sit ex seipsa moueri.& ex hoc nubes cõtinue separatẽ ab exhalatione,ita tñ q semp aliqua pars nubis sequit exhalationẽ. Et sic ẽ: generatur Ecnephias:sed tñ ista duo differunt in motu qa Ecnephias mouetur motu recto, Typho aũt mouetur f.m circulũ. propter causam iam dictam. Deinde, cum dicit.

i ¶ Determinat de motu eius & dicit,q Typhon, licet sit generatus superius, tñ mouet deorsũ, sicut Ecnephias, qa fert in contrariũ eius a quo expellit. Expellit aũt a superiori parte nubis.q̃ est magis frigida pp hoc,q ibi deficit calidítas causata a reflexione radiorum solarium, sicut supra dictum est. & ex consequenti mouet ĩoferi. Et uocat ille spũs Typho, qñ mouetur deorsũ circulariter, & non est coloratus, nec i calido ignitus, sicut multæ aliæ impressiones, quod accidit ex hoc, q ille spi

reuolutionẽ fieri spiritus,hic quidem.n.in anterius prohibet procedere,hic autem posterius impellit,quare compellitur in latus quam non prohibet fieri, & sic semper habitum donec utrique vnum fiat, hic autem est circulus.cuius.n.una latio figuræ,hoc necesse est circulum esse, super **G** terram igitur propter hoc fiunt reuolutiones & in nubibus,similiter secundum principium.

c Veruntamen,quia sicut quando Ecnephias factus fuerit, semper nubes segregatur, & fit continuus uentus,sic hic semper cõtinuum assequitur nubes. Propter spissitudinem autem non potens segregari spiritus ex nube:nectitur enim circulo, quod primum,propter dictã causam. **H**

f Deorsum autem fertur,quia nubes semper inspissatur,qua excidit calidum. Vocatur autem si incolorata fuerit hæc passio, Typhon uentus existens, uelut Ecnephias,indigestus.

g Borealibus autem non fit Typhon neque niues habentibus Ecnephias: propterea quòd oĩa hæc spiritus sunt : spiritus autem sicca,& calida fit exhalatio. Gelu **I** igitur & frigus propter obtinere,extingunt mox factum adhuc principium : quod autẽ obtinet palam,neque enim utique esset niuositas,neque Borealia humida:hoc enim accidit esse obtinẽte frigiditate.

h Fit quidẽ igitur Typhon,quando Ecnephias factus, non possit segregari a nube.Est autem propter repulsionem girationis, cũ ad terrã delata fuerit reuolutio **K** simul deducens nubem, non potens absolui:quia autem secundum directum efflat, hac spiritu mouet,& circulari motu uertit, & sursum fert,cuicumque inciderit uim inferens.

LECTIO II.

CVm autem detractus igniatur,hoc autem est cum subtilior spiritus factus fuerit, uocatur incensio : coincendit enim aerem ignitione colorans.

gustiam,aut quod alius flatus contrà spiret, flatus conuoluatur, ac uertigo efficiatur:quippe cum alius, ne progrediatur,prohibet,alius a tergo impellit, vt necesse sit,in obliquum , qua parte non prohibetur,ferri,atque ita semper id quod cohæret,donec unum euadat, quod quidem circulus est. Siquidem cu **G** *ius figuræ motio una est, ea circulus sit, necesse est. Has igitur ob causas vertigines fiunt in terra, eodemq; modo,& in nubibus principij ratione.*

Nisi quod quemadmodum, cum procella fit,semper nubes excernitur, & continuatus fit uentus,ita hic semper nubis continuatio subsequitur. Cum autem flatus ex nube, ob densitatem excerni non possit, in orbem quidem primum, ob eã quæ dicta est causam,conuertitur. **H**

Deorsum uerò fertur, propterea quòd nubes ea parte densentur , qua excidit calor. Hæc autem affectio si coloris expers fuerit, Typhon nominatur,uentusque est, uelut Ecnephias inconcoctus.

Aquilonijs porro temporibus typhon non fit, nec niuosis ecnephias, propterea, quod omnia hæc spiritus sint,& spiritus sicca, & calida exhalatio. Gelu igitur,& frigus, quia eum **I** *cunt principium , cum adhuc fit, statim extingunt. Euincere autem perspicuum est. Non enim nix esset,nec quę Aquilonia sunt, humida. Siquidẽ hæc euincente frigore eueniũt.*

Oritur igitur typhon, si cum Ecnephias fit,excerni a nube non possit. Est autem ob uertiginis obluctationem, cum ad terram conuolutio defertur, **K** *secum nubem adducens, a qua absolui no potest. Qua uero recta protenditur, ea parte spiritu commouet. & quam in rem inciderit , eam motu in orbem vim afferendo contorquet,in sublimeque tollit.*

Tractatus primi,libri tertij,de incensione,& fulmine. Cap. II.

CVm autem auulsus incenditur(id autẽ euenit, si tenuior sit spiritus) πρηστήρ. hoc est incensio, nominatur, aerem enim ardore συνεκπιμπρὰς,hoc est una accendit colore inficiendo.

F ritus est indigestus,& non est totaliter separatus a nube sed semper trahit secum aliquam partem nubis, & eius humiditas impedit eius colorationem,uel ignitionem. Deinde,cum dicit.

g ¶ Determinat de loco,& tempore generationis Typhonis, & dicit quòd Typhoo non generatur in temporibus, & locis Borealibus,idest uehementer frigidis: nec etiam in locis, vel temporibus niuosis,& congelatis, sicut nec Ecnephias. Et huius ratio est, quia ista duo in hoc conueniunt , quòd vterque est spiritus, idest exhalatio sicca. Cum autem obtinet excellẽs frigus,idest quando est tempus, vel locus excellentis frigoris, tunc exhalatio calida statim in suo principio extinguitur a magno frigore. Et propter eandem causam in eisdẽ locis raro, aut nunquam fit tonitruum, & terręmotus. Deinde, cum dicit.

h ¶ Ostendit effectum mirabilem huius uenti,& dicit, q sicut descendendo semper ducit secum aliquam partem nubis,ita quando reflectit a terra , inuoluit secum omnia , super quæ cadit : eradicando, scilicet arbores. cumque euertendo domos,eleuando saxa. Et cum incidit ad mare eleuat secũ, & inuoluit magnitudinem aquæ maris, quandoque autem eleuat naues, ppter quod multum timetur a nautis: quia super quęcunque incidit, illa motu circulari circumeundo & vim faciendo,euertit, & reuertendo, eleuat ea sursum. Deinde,cum dicit.

LECTIO II.

a Determinat de incensione, & dicit, quòd cum spiritus subtilior, quam ille, ex quo generatur Typhon, segregatus fuerit ex nube, & ignitus propter suã subtilitatem,& motũ violentum calidi, tũc fit passio , quæ dicitur incensio. Et hæc exhalatio sic incensa, cadendo, coincendit aerem, per quem cadit : sed quia ista incensio non est fortis, sed debilis , uidetur potius quædam coloratio aeris: ad modũ albi. Deinde,cum dicit.

Deter-

b Si autē in ipsa nube multus, & subtilis extruditur spiritus, hoc fit fulmen, siquidem ualde subtilis non adurens propter subtilitatem, quam Poetæ Argeta vocant: si autem minus adurens, quam Psoloenta uocant.

Quòd si ex ipsa nube multus, ac tenuis spiritus extrudatur, fulmen fit, & ualde quidem tenuis si fuerit, & ob tenuitatem non adurat, id quod Poetæ Argetem nominãt. Si uero minus, adurat autem id quod nominant Psoloëta.

c Hoc quidem enim propter subtilitatem fertur: propter velocitatem autem præuenit pertransiens, antequàm igniatur, & morã faciens denigret: hoc aũt tardius colorauit quidē: adussit autē non; sed præuenit. Propter quod & resistentia quidē patiuntur aliquid, quæ aũt non, nihil: vt quod clypei laminæ liquefactum fuit: lignum autem nihil passum fuit: propter raritatem enim præuenit spiritus penetrãs, & pertransiens, & per vestimenta similiter non combussit: sed velut attritionem fecit.

B *Illud enim ob tenuitatem fertur, & ob celeritatem ante penetrat, quàm ut adurat, & mora facta nigrore inficiat. Hic vero tardior colore quidem inficit sed non adurit, uerum antea transit. Quocirca & quæ reluctantur, aliquid perpetiuntur, quæ non reluctantur, minime: vt scuti æs quoddam liquefactũ est, lignum uero nihil perpessum est: spiritus enim ob raritatem antea percolatus est & transmissus, per vestes quoque transiens, similiter non adussit, sed ueluti in pilos redegit.*

C

d Quare & q ipsis hæc oĩa, palam ex talibus. Est autē aliqñ & oculis uidere, velut & tunc accidit circa templum in Ephœso cõbustum, ad multas.n. partes flamma ferebatur continua: discreta seorsum. Quòd quidem fumus spiritus, & ardet fumus, manifestum est, & dictum est in alteris prius; cum autem multus, & simul cedat, tunc manifeste uidetur spiritus esse: quod quidem in paruis ignitionibus videtur hic: & tunc multa mate

Quare hæc omnio spiritus esse, tum ex talibus constat, tum uero oculis etiam ipsis cernere interdum licet, uelut nunc conspeximus in templi Ephesini cõflagratione, in qua seorsim eunsa flamma multis in locis continua ferebatur. Ac fumum quidem spiritum esse, ac ardere apertum est, alioque in loco antea dictum est. Cum autem confertim secedit, tum manifeste flatus esse uidetur. Quod igitur in paruis rogis D *fieri uidemus, hoc idem, uel tum multa ardente materia longe ualidius fiebat. Diruptis itaque lignis, unde spiris'*

b ¶ Determinat de fulmine, & circa hoc tria facit: primo determinat de fulmine. secundo. de effectu eius. ibi, [hic quidem.n.] tertio, concludit quoddam corollarium ex dictis: ibi, [Quare & hæc omnia.] De primo ergo dicit, q si spiritus subtilis fm substãtiã, & multus in quantitate extrudatur a frigido, quod est in ipsa nube, generatur fulmen, quod penetrat, & frequenter adurit illud, cui incidit. Quod quidē est duplex: nam si spiritus fuerit magis subtilis, q calidus, fit fulmen vehementer penetrans: sed non adurit. Si autem exhalatio fuerit minus subtilis, & magis calida, fit fulmen quod tardius penetrat, & maiorem moram faciendo, adurit. Primum Poetę vocant Argesta: secundum vero Psoloenta. Deinde, cum dicit.

c ¶ Determinat de efficacia, siue effectu fulminis, & dicit, q primum fulmē, quod scilicet est magis subtile q calidum, propter eius subtilitatē velocissime mouetur & penetrat illa, super quæ cadit, antequam ipsa igniat, & est adeo subtile, q penetrat intra res paruos poros, & insēsibiles. Ex quo etiam ratio reddi potest multorum effectuum mirabilium, qui efficiunt ad hoc fulmine. Aliquãdo.n. visum est, q ictu fulminis liquefacta est pecunia in marsupio, illæso marsupio, & hoc ppter eius magnam subtilitatem, propter quã per poros, aut parua foramina, aut per os marsupii penetrauit ad pecuniam, illęso marsupio. Et simili ratione inuenti sunt homines mortui a fulmine uestimētis exterioribus illæsis; puer etiam in utero matris exterminatus est, matre et manente intacta. Dicit etiam Seneca, quòd vinum quandoque sine combustione mãsit & remansit in dolio adustis asseribus, & ad terram proiectis. Et huius ratio esse potest, quia uirtus penetratiua fulminis, per quam confregit asseres, & latera dolij, multo maior est, quàm virtus vini per quam natũ est effundi deorsum: ideo in minori tempore frangit latera uasis, quàm vinum natum sit moueri deorsum: qua propter confracto uase, vinum stare potuit per modicum tempus, maxime si sit uinum viscosum, & grossum, & vas sit porosum: quia tunc facilius fulmen pertransit uas, quod est porosum, quam uas, in quo non inueniũtur pori. Sua etiam caliditate fulmē facit uinum grossum, & viscosum: maxime in superficie facere potest quasi crustam, vt patet de sapa. propter quod uinum tardius effunditur. Sed aliud fulmen, quia est grossius, propter nimiam eius tarditatem, non ita penetrat: & quia est calidius quàm subtile, prius adurit & colorat, q penetret: ita q adustio præuenit motum localem eius in penetrando. Hoc autem fulmen, quia propter suam grossitiem non multum penetrat, ideo minus lædit dura, & resistentia, quam rara: Vnde aliquando inuentum est, quòd excussit aliquando vestem, aliquando pilos & barbam hominis, homine in nullo penitus læso. Sed primum fulmen, ea quæ parum resistunt non colorat, aut adurit: sed cito penetrat, sicut prius dictum est. Ea uero quæ resistut, ut sunt corpora dura, magis patiuntur ab hoc fulmine: quia ea adurit propter duas rationes, primo, quia ea, A quæ sustinent fixionem fulminis maiori tempore, magis patiuntur ab eo, sed fulmen agit in resistentia maiori tempore. Secundo, quia quãdo resistitur spiritui, tũc spiritus fortificatur & multiplicatur, & fortius agit. Et hoc etiam manifesta: duobus exemplis: primo, quia visum est quandoque, quod clypeus a parte interiori erat coopertus ęre in aliqua parte, vel etiam a parte exteriori: & iste clypeus ictus fulmine, & lignum nihil passum fuit: qa propter raritatem cito ipsum penetrauit fulmen: sed æs, quod magis resistebat, liquefactũ fuit. Tēporibus etiã nostris, miles, q percussus est a fulmine, habebat scutum ligneũ suspensum humeris, & sub scuto arma ferrea: fulmen cõfregit, & partim liquefecit ferrum sub scuto, lignum autem scuti in nullo læsum inuentum est. Scđo dicit, q sicut dictum est, fulmen aliquãdo interficit hoiem pp resistentiã: vestimenta vero pp minorē resistentiã, pertransiit. Ex quo concludi potest, q primum fulmen magis periculosum est, q secundum. Si aũt verũ sit, q fulmē habet alios effectus, qui proferũtur vulgo, vt puta, q magis percutiunt cãpanilia ecclesię, & loca sacra, q alia loca, dicendum q non est inconueniens, q dæmones vtant virtute sua circa hos mirabiles effectus naturæ, vt ipsi rerum mirabiliũ authores videantur, sicut aliquãdo se immiscēt nobilissimo effectui naturæ, s. generationi, & propagationi humanæ. Nos tamē hic nõ quærimus, quid Deus permittat, sed quid natura faciat. Et de facili dicere possumus, quòd magis tangit cãpanilia, & ecclesias, quia sunt altiores, & citius ei occurrunt. Sciendum est etiam, q Seneca tres species fulminis dicit esse: sed istæ de facili reducuntur ad duas prędictas, vt patet intuenti. Deinde, cum dicit.

d ¶ Concludit corolarie ex dictis, q fulmen non est lapis, vel aliquod corpus solidum, sicut tame multi crediderũt, sed est spiritus. i. exhalatio sicca incēsa & subtilis. Et hoc quod dicit Philosophus declarat per ea, quæ patent oculis: quia combusto tēplo in Ephœso a fulmine, ibi, quia materia fulminis erat multa, videri po erat, quòd fulmen est spiritus: qa quãdo tēplũ percussũ est, flamma exhalationis incensæ ferebatur hac, illac, ad multas partes templi, & denique cum fumo templi ferebatur sursum incēsa: sicut fumus, propter admistionem humidi grossi, quod exibat ex combustione templi. Sed accidit de huiusmodi exhalatione, sicut de fumo, quia etiam fumus est quidam spiritus, & ardet, sicut exhalatio, sicut prius dictum est. Quando materia est multa, quæ comburitur, tunc fit multus fumus incensus, & manifeste videtur, sicut in incensione fornacis: quãdo aũt materia E est pauca, nõ ita videtur fumus. Sic etiã quando materia fulminis est multa, manifeste apparet, q fulmen est exhalatio incensa, sicut accidit in fulmine percutiẽte prędictũ tēplum. Quando vero materia est pauca, non ita videtur: qđ tamē videtur in vno, iudicandum est etiam in altero. Quòd autem fulmen nõ sit corpus solidum, vel lapis, patet quia tale corpus non potest habere effectus, qui superius dicti sunt procedere a fulmine. Non enim

posse

posse penetrare ad interiora, nisi prius ruptis exterioribus, alioquin duo corpora essent simul in eodem loco, quod naturaliter non potest fieri. Videtur etiam inconueniens esse, quòd tam paruus lapis, euertat turres, & domos. Considerandum tamen est, quod quandoque cum fulmine antefertur lapis, vel aliud huiusmodi deorsum, quod vel est generatū in nube, ab exhalatione calida digerente humidū aqueū in nubis, sicut patet in decoctione laterum, qui lapis etiam quandoque antefertur tonitruo, vel a vento circulari sursum est eleuatum. Sed ille lapis non est fulmen, vt dictum est, neque semper fit, qñ fit fulmē. Deinde cō dicit.

e ¶ Reddit rationem cuiusdam accidentis circa fulmen. quia scilicet illa quæ percutiuntur a fulmine videntur moueri antequam percutiātur. Et huius ratio est. sicut ipse dicit, quia aliquis spiritus, velut suimus, vel scz motus ab ipso fulmine, semper præcedit, & semper sequitur exhalatonē incensam. quæ est fulmen qui spiritus propulsus ante fulmen suo motu mouet corpora, quæ patiuntur a fulmine. Et propter hāc causam, animalia fulmine percussa, vt in pluribus, inueniuntur habere caput cōuersum ad fulmen, quia sentientes hunc motū, qui præcedit fulmē, naturaliter conuertunt caput ad illam partem, vt cognoscant quid sit: & sic percutiuntur fulmine. Deinde cum dicit.

f ¶ Comparat fulmē ad tonitruum, & dicit, q sicut fulmen deijcit, & diuidit corpora, quæ tangit, ita similiter tonitruum, quandoq; diuidit corpora. Sed tamen non est imaginandum, q tonitruū diuidat corpora mediante sono, sed diuidit mediante spiritu, idest exhalatione segregata a nube, quæ incidens alicui corpori, plerumque diuidit illud, sed non exurit, quia non est ita subtilis, & incensa, sicut fulmen. Ipsum vero fulmen diuidit mediante motu exhalationis: exurit autem & colorat propter ignitionem. Deinde recapitulat ea quæ dicta sunt: dicens quod de tonitruo, & coruscatione, & Ecnephia, iterum de typhonibus, & incensione, & fulminibus, dictum est quid sit vnumquodque eorum secundùm substantiam, quia sunt exhalatio sicca. Sed differentia eorum est secundum magis & minus subtile. & secundùm alia accidentia consequentia.

LECTIO III.

a POstquam Philosophus determinauit de his, q generantur ex exhalatione eleuata a terra p motum & alterationē, consequēter intendit determinare de his, quæ fiunt per refractionē luminis ab exhalatione humida cōsistēte superius. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit intentionē suā & dicit, q cū superius deter- F minatum fit de his, quę fiunt ex exhalatione humida per motum, & alterationem, consequenter dicendū est de his, quæ fiūt per refractionem luminis ab eodem vapore humido, consistēte in nube, uel caligine puta de Halo, Iride, & Virgis, & Parelijs. Et circa hoc considerandum est quid sit vnumquodque eorum. & propter quā causam fiunt, quia vnumquodque eorum fit propter eandem causam. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur intentum, & circa hoc duo facit. Primo determinat in generali de accidentibus, & causis Halo, & Iridis, & quorundam aliorum quæ fiunt per refractionem luminis. Secundo, determinat de causa, & principio illorū magis in speciali ibi, [Quòd quidem igitur visus.] Prima iterū diuiditur in duas partes. primo enumerat accidentia circa Halo, & Iridem. secundo determinat de causis dictarū apparentiarum ibi, [Causa autem horū.] Circa primum duo facit. primo determinat de accidentibus Halo. secundo de accidentibus Iridis ibi, [Iridis autem nunquam.] Primo ergo dicit, quòd Halo sæpius apparet secundum circulum perfectum: dicit autem sępe. quia quandoq; propter interruptionem caliginis, a qua fit refractio, circulus interrumpitur: fit etiam Halo circa solem & lunam. & circa astra multum luminis habentia. Adhuc non minus apparet de nocte circa lunam & stellas, quam de die circa solem: immo magis apparet de nocte quàm de die, quia in die lumen solis obscurat apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: K sed in mane & circa occasum minus fit. Vocat autem hic Philosophus occasum, non illud tempus uespertinum, quod communiter sero dicitur, alias sibi contradiceret dicendo, quòd Halo fit in sero, & non fit circa occasum sed uocat occasum declinationem solis a meridie, quæ est ante illud tempus uespertinū, & post meridiem. Et non fit Halo circa occasum, quia tunc propter moram solis, calor est feruentior, & dissipat eius apparentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem. secundo accidentia circa Virgas, & Parelios ibi. [Parelij autē] Circa primū tria facit, primo ostendit accidentia Iridis, quantum ad figurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad tempus apparitionis ibi, [Et post autumnale.] tertio quantum ad colores, & numerum ibi, [Neque duabus plures.] Dicit ergo primo, quod Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, nec quæ apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quę est maior portio circuli, sub qua posšit apparere.

Ille

ria fiebat multo fortius: rupta igitur lignis, vnde principium spiritus erat, multus secedebat simul, qua efflabat, & ferebatur, sursum ignitus, vt videretur flamma ferri, & inuadere domos.

e Semper enim oportet putare assequi fulminibus spiritus, & præcedere: sed nō uidētur, quia sine colore sunt; propter quod & q̄ debet percutere mouētur prius, q̄ percutiantur, tanquam prius incidente principio spiritus.

f Et tonitrua autem diuidunt, nō sono, sed quia simul segregatur, q plagam fecit, & sonum, spiritus: quia si pcusserit, diuidit: exurit autem non. De tonitruo quidem igitur, & coruscatione, & Ecnephia, adhuc autem de incēdentibus, & Typhonibus, & fulminibus dictum est, & quid quidem omnia, & quæ differentia omnium ipsorum.

LECTIO III.

DE halo autem, & de Iride, & quid utraque, & propter quam causam fit, dicamus, & de Pareliis, & virgis: etenī hæc omnia fiunt propter easdem causas inuicem: primo autem oportet accipere passiones, & accidētia circa vnumquodq; ipsorum.

b Ipsius quidem igitur halo apparet sæpe circulus totus, & fit circa solem & lunam: & circa splēdentia astrorum. Adhuc autem minus nocte quàm die, & meridie quàm sero: diluculo autem minus, & circa occasum.

c Iridis autem nūquam fit circulus, nec maior semicirculo, decisio, & occumbente quidem, & oriente minoris quidem cir-

erat initium copiosus, qua parte efflabat, confertim secedebat, & ardens in sublime ferebatur, quare flamma ipsi ferri & incidere in domos uidebatur.

Semper enim spiritum fulmina cō- G *seant & ante ire (quanquàm quòd caloris expers sit, non cernitur) putandū est. Quo fit, ut qua ictus futurus est, commoueatur id prius, quàm plagam accipiat, spiritus nimirum principio in id prius incidente.*

Quin & tonitrua, ac fulgura non sono findunt, sed quòd una spiritus excernitur, ictum, sonumque efficiens, qui si percusserit, findit nec urit. De tonitruo igitur, fulgore, ecnephia: item de presteribus & typhonibus, atque fulminibus, quidnam omnia sint, quæue H *eorum sit inter se differentia, dictū est.*

Tractatus secundi, libri tertij, de Halo, & Iride, Parelijs, Virgis, in generali. Cap III.

DE corona autem, & arcu quid utrunque sit, & quam ob causā fiant, & de Parelijs, & Virgis, & cæteris, quę accidunt, dicamus. Hæc enim omnia ab ijsdem inter se causis oriuntur: primum uero affectiones, & I *quæ eorum unicuique accidunt, sumere oportet.*

Corona igitur integer sępe circulus apparet, & circa solem, & lunā, astraque splendida oritur, ac nihil minus nocte quàm die, in meridie, quàm in occasu, rarius tamen matutino tempore & in occasum.

Arcus uero nunquam existit circulus, nec maior sectio, quàm semicirculus, & occidente, atque oriente minimi quidem circuli: sed

Ἶρις ἅλως.

Ille tamen circulus est minor q̃ circulus quẽ facit in meridie. Cũ aũt sol eleuatur supra orizontem, apparet minor pars semicirculi: circulus tamen quem tunc facit, est maior quàm ille quẽ faciebat oriente, vel occidente Sole. Deinde, cum dicit.

f ¶ Enumerat accidentia Iridis quãtum ad tẽpus apparitionis & dicit, ꝙ post æquinoctium autumnale existentibus diebus breuioribus, iris potest apparere in qualibet hora diei, quia tunc sol non multũ eleuatur super orizõtem, sed in æstate sole existente circa tropicum non fit in meridie. Et hoc maxime in regionibus, in quibus sol multum accedit ad zenith capitum, quia tunc basis pyramidis, sub qua videtur iris, aut directe iacet supra terram, aut modica portio eius est per eam. Et tunc ad uidendã apparentiam Iridis, opporteret, quòd homo iaceret quasi resupinus in terra, & oculus non esset eleuatus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quot sint Irides secundum numerum, & accidẽtia eius, quantum ad colores, & dicit de primo, ꝙ aliquando videntur duæ Irides, sed plures duabus nõ apparent, nisi raro, quarum altera continet alteram, & utraque eatũ habet tres colores principales, eosdem quidem secundum speciem, & æquales secundũ numerum: sed eius, quę est extra, & continet aliam, colores sunt obscuriores & minꝰ apparentes, quàm illius quæ est intra, & continetur. Et isti colores sm̃ situm sunt positi modo contrario, quia Iris interior & quę continetur, habet in maiori periferia i. circumferẽtia, colorem puniceum: in media aũt uiridẽ, & in minori alurgũ i. subalbũ. Sed maior exterior habet in minori circulo puniceũ, & alios proportionabiliter. s. in medio viridem, & in supremo alurgum. Et hi colores, quos dicimus esse in iride, sunt tales, ꝙ eos nõ possunt

culi, maxima autem portio, eleuato autem magis, circuli quidẽ maioris; minor aũt portio.

f Et post autumnale qdẽ ęquinoctium in breuioribus diebus omni hora fit diei, in æstiuis autem non fit circa meridiem.

g Neque duabus plures, irides fiunt simul. Harum autem tricolor quidem vtraque, & colores eosdem, & æquales secundum numerum inuicem habent, obscuriores autem eius, quæ extra & econtrario positos secundũ positionem, quę quidem enim intra, primam habet periferiã, quę maxima, puniceam: quę aũt exterius, minimam quidẽ, propinquissime autem ad hanc & alias proportionabiliter; sunt autem colores hi, quos solos q. dem fere non facere possunt pictores; quosdam enim ipsi miscent. Puniceus autem & uiridis & alurgos, non fit mistus, Iris autem hos habet colores, qui autem inter puniceum, & uiridem apparet, sæpe xanthos.

h Parelii autem, & virgæ fiũt ex latere semper & neque desuper, neque ad terram, neque ex opposito, neque etiam in nocte; sed semper circa Solem. Adhuc autem dum ascendit, aut descẽdit semper, secũdũ plurima aũt ad Occidẽtẽ, in medio autẽ cæli raro, vt in Bosphoro aliquando accidit: per totam enim diẽ simul orientes duo parelii permanserunt vsque ad occasum. Quæ quidem igitur circa vnumquodq; ipsorũ accidũt, hæc sũt.

i Causa autem omnium horũ eadem, omnia enim hæc refractio sunt. Differunt autem modis, & a quibus, & quomodo accidit fieri refractionem ad solem, aut ad aliud aliquid fulgidorum.

k Et per diem quidem iris fit. nocte aũt a luna, vt quidam antiqui putabant, non fiebat: hoc aũt patiebatur ꝑ raritatem: latebat. n. ipsos, fit tamẽ: raro autẽ fit. Causa autẽ, & ꝙ in tenebris

facere pictores. Ipsi enim faciunt colores per admistionem aliorum colorum: sed isti tres colores, quos habet iris, non fiunt per aliquam commistionem. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de accidẽtibus circa Virgas, & Parelios & dicit, ꝙ Parelij, & Virgę apparẽt tantum circa Solem, & ideo nõ fiunt nocte, Sole existente sub nostro hemisperio. Et quando contingit eos apparere, tunc solum apparet ex latere Solis. s. ex parte Septentrionis, vel Meridiei, & non apparent supra Solem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subtus solem uersus terram, neque ex opposito, puta in oriente, vnde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparent Parelij Sole ascendente ab oriente, vel descendente ad Occidentem, sed raro apparent ipso existente in Meridie, quia tunc Sol propter nimium calorem dissoluit materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qđ est mare diuidens Asiam ab Europa, quòd ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis. ab ortu eius vsq; ad occasum per totã diem. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quòd causa & principiũ omnium prædictorum est una & eadem secũdum substantiã, quia omnia secundum substantiam, sunt refractio: quod intelligendum est non formaliter, sed causaliter. Non. n. istæ impressiones sũt formaliter refractio, quia iris formaliter est quędã figura &c. sed sunt refractio causaliter, quia omnia causantur ex refractione aliqua, sed differenter fiunt secundum diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solẽ, vel ad aliqđ aliud astrorum fulgidorum. Sed qualis sit refractio, & qualiter fiat, & ad qđ & a quo, & quæ sit causa eorum quę accidunt circa ipsam refractioné, consequenter ostendit Philosophus, licet textus nostri communiter hoc non habeant. Dicit ergo, quòd radij visuales, refranguntur ab omnibus corporibus, quæ habent aliquam variatẽ opaci, quod impedit illuminationem secũdũ directum. Et ab habentibus planã, & lenẽ superficiem, sicut est aqua, q̃ est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directum, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorans ipsum. Deinde cum dicit.

K ¶ Regreditur ad numerandum quedam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerat alia accidentia Iridis: sed est hic transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quòd Iris de die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

maximus ambitus, magis autem sublato, circuli quidem maioris, sed minor ambitus.

Et post autumni quidem æquinoctium, diebus breuioribus omni diei hora exoritur, æstiuis uero diebus, per meridiem non fit.

Nec plures duobus simul arcus oriuntur, quorum quàmuis uterque tricolor sit eodemque colorum genere, ac pari numero inter se congruant, obscuriores tamen sunt in exteriori, atq; ordine contrario positi. Inter enim primum ambitum, qui maximus est, puniceum habet: exterior vero minimum, qui illi proximus est, et reliquos proportione respondentes. Atque hi colores fere sunt, quos solos pictores exprimere non ualent. Nonnullos enim ij solent temperare, puniceus autem, uiridis & purpureus, temperatione non fiunt, quibus quidem coloribus arcus præditus est, & qui medius inter puniceum & uiridẽ est, is plerunq; flauus apparet.

Parelia autem & uirgę ad latus semper gignuntur, non supra, nec terram uersus, nec e regione, nec noctu quidem, sed semper circa Solem. Præterea aut ascendente, aut descendente, ad occasum frequenter, medium cęli tenente, raro. Id quod in Bosphoro aliquãdo accidit. Duo enim Parelia coorta, per totum diem usque ad occasum durauerunt. Et hæc quidem sunt, quæ in eorum unoquoque eueniunt.

Horum autem omnium eadem causa est: reflexio enim omnia sunt. Modis autem differunt, & his, a quibus, & prout ad Solem, aut aliud quid splendidum reflexionem fieri contingit.

Ac interdiu quidem arcus oritur, noctu vero a Luna, ueteres putarunt, non extitisse. Quod eis accidit propter raritatem; eos enim latuit. Fit nanque, tametsi raro. Cuius rei causa est, quòd colores in tenebris

sibi opposita. Sed de nocte, dixerunt quidam antiquiorum, ipsam non apparere per refractionem luminis, quia in nocte raro fit, propter quod latebat ipsos. Sunt autem tres causæ, propter quas raro apparet de nocte. Prima est, quia colores obscurantur de nocte propter obscuritatem noctis. Secunda causa est quia iris non potest apparere, neque fieri de nocte, nisi solum in uno die naturali mensis. Tertia est, quia iris non fit de nocte nisi luna existente plena in oriente, & in occidente nube opposita existente densa. Et illa ratio simul contingunt. Signum autem raræ apparitionis eius dicit esse, quia in quinquaginta annis, non percepit eā, nisi bis fieri. Deinde cum dicit.

¶ Postquam Philosophus determinauit de causis prædictorū in generali. determinat de eis magis in speciali, & diuidit in partes duas. in prima præmittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum. secundo declarat intentum: ibi, [Primo autem de figura.] Circa primum ergo dicit, quod oportet supponere aliqua, & primo, quod radius visualis procedes ab oculo refrangitur ab aliquo prohibēte eorum directam alterationem propter grossitiem, sicut ab aqua & aere ingrossato propter humiditatem & frigiditatem, & vniuersaliter ab omnibus corporibus grossis, habentibus planam & lenem superficiem, propter quā vniformiter recipiuntur, & refranguntur ad aliquod corpus lucidum. Secundo, supponere oportet, quod corpora specularia, a quibus fit refractio, in quibus apparet species visibilis, sunt duplicia: quædam sunt in quibus apparet figura & color obiecti determinate, quædam autem sunt in quibus apparent colores, non autem figura determinata, sicut sunt illa quę sunt valde parua, & non possunt diuidi in partes quæ comprehendantur a visu: quare relinquitur, quòd in talibus solus color apparebit. Tertio, supponēdū est quod in corporibus specularibus aliquando apparet color clarus, quando. s. speculum est purum, & mundum, non habens aliquem colorem extraneum, & medium similiter est purum, & visus est fortis. i. bene dispositus. Aliquando autem color corporis clari apparet obscurus, propter defectum alicuius istorū triū. De his autem demonstratum est in libro de sensu, & sensato, vel in lib. de sensu. i. in perspectiua communi: nunc autem istis suppositis dicendum est de alijs. Intelligendum est autem circa primam suppositionem, quod visio non fit extra mittendo, sed intus accipiendo, idest radij visuales, per quos videntur res ab extra, non procedunt ab oculo ad obiectum, sed ab obiecto ad oculum. Et idest radij visuales refranguntur ab speculo ad visum: non autē
F ad solem, vel aliud obiectum, quia non refranguntur ad id a quo procedunt. Sed Aristoteles loquitur hic secundum communem opinionem perspectiuorum sui temporis. qui habebāt contrariam opinionem dictis. Nec refert ad propositum quodcumque istorum dicatur, quia eodem modo accidunt omnia circa halo, & iridem, quocunque istorum posito. Ad maiorem autem claritatem dictorum, & dicendorum, notanda sunt duo. Primum est, quod ad quamlibet refractionem tria concurrunt de necessitate. Primum est obiectū, quod imprimit similitudinem suam in speculum, puta, lumen solis, & hoc habet rationem refracti. Speculum quod determinat actionem obiecti, & recipit similitudinem eius, quod habet rationem refrangentis. Et visus qui habet rationem eius, ad quod fit refractio. Secundo notandum est, quòd radius visualis est triplex, scilicet rectus, qui per medium vniforme libere procedit a corpore lucido ad visum. Secundo, reflexus, qui propter densitatem alicuius medij non potest ulterius transire, sed reflectitur, & reuertitur ad corpus luminosum, a quo procedit, sicut accidit de radijs solaribus, qui reflectuntur a terra sursum uersus solē, sicut visum est supra. Tertio est radius refractus, qui propter occursum alicuius medij, non quidem impeditur totaliter ulterius procedere, immo procedit usque ad visum, sed non recte, quia recedit a perpendiculari. Aristoteles tamen in differenter vtitur istis nominibus, cum dicit quòd visus refrangitur ad aliquod corpus lucidum. Deinde cum dicit.

latēt colores, & alia multa oportet coincidere, & omnia hæc in die vna mensis: in plenilunio. n. fieri necesse, si debeat fore, & tunc, aut oriente, aut occumbente. Propter quod quidem in annis quinquaginta, bis comperimus solum.

lateant, quodque alia multa concurrere oporteat, eaque omnia una mensis die. Nam plenilunio fiat, si existere debet, necesse est, idque occidente, aut oriente Luna. Quare in annis supra quinquaginta, bis tantum in eam incidimus.

G ¶ Quod quidem igitur visus refrāgitur, sicut ab aqua, sic & ab aere, & omnibus habentibus superficiem planam, ex his quæ circa visum ostensa sunt, oportet accipere fidem. Et quia speculorum in quibusdam quidem & figuræ apparent: in quibusdam autem colores solum. Talia autem sunt quæcunque parua speculorum, & nullam sensibilem habent diuisionem. In his. n. figuram quidē impossibile apparere videtur. n. H esse diuisibilis: omnis enim figura simul videtur figura esse, & diuisionem habere: quoniam autē apparere aliquid necessariū: hāc autem impossibile, relinquitur colorem apparere solum. Color autem aliquando quidem clarus videtur: clarorum autem aliquādo propter misceri ei, qui speculi, aut propter debilitatem visus, aut quia medium coloratum, alterius coloris efficit phantasiā. I Sic autem de his nobis speculatum in demonstratiuis circa sensus. Propter hoc quidem dicamus, his autem quomodo existunt, utamur ipsis.

Porro ea quæ de aspectu demonstrantur, fidem faciunt, aspectum, ut ab aqua, sic etiam ab aere, & ab omnibus ijs, quæ summam partem leuem habent, reflecti, atque etiam, quamobrem nonnullis in speculis non solum colores, uerum etiam figura appareāt, in nonnullis tantummodo colores. Talia autem sunt, quæcunque parua sint, & nullam ad sensum capiant diuisionem. In his enim fieri non potest, ut figura appareat, quādoquidem diuidua esse uidebitur. Omnis nanque figura, simul figura esse, & omnis ex parte diuidi posse uidetur. Quoniam autem aliquid appareat necesse est, figura uero non potest, colorem solum apparere relinquitur. Color autem splendidorū, interdum quidem splendidus apparet, nonnunquam uero, aut quòd speculi colori admisceatur, aut ob aspectus imbecillitatem, diuersi coloris faciem exhibet. Sed hæc in hys, quæ de sensu demōstrantur, contemplati sumus, ideo nonulla nunc trademus, nonnullis, ut iam constituimus, utemur.

LECTIO IIII.

a PRimo autem de figura halo dicamus, & quare circulus fit, & quare circa Solem, aut Lunam. Similiter autem & de alijs astris: eadem enim in omnibus congruet ratio.

K

Tractatus secundi, libri tertij, in quo determinat in speciali de halo.

Cap. II.

PRimum uero de Corona dicamus, & cur orbis fiat, & quamobrem circa Solem, aut Lunam, eodemque modo, & circa aliorū syderū aliquod: eadē enim in omnibus congruit ratio.

LECTIO IIII.

a PRemissis suppositionibus necessariis ad declarationem tā dictorū quam dicendorum, consequenter prosequitur de Halo. Iride, & reliquis, & primo determinat de halo: secundo de Iride: ibi, [Iris autem.] Et tertio de Parelijs, & Virgis: ibi, [Hasdem autem dictis.] Circa primum duo facit. Primo assignat causam generationis, & modum. Secundo reddit causam cuiusdam accidentis halo: ibi, [Sæpius autem.] prima iterum in tres. Primo ostendit modum generationis halo. Secundo ostendit causam figurę eius: ibi, [Vndique autem.] Tertio ostendit causam coloris illius: ibi, [Oportet autem.] Quantum ad primum igitur, primo pręmittit intentionem suam & dicit, quòd primo dicendum est de halo, & de figura eius in speciali, quare. scilicet, fit circularis figurę, & utrum fiat circa Solem, & Lunam, & similiter circa alia astra, & non ex opposito, vel ex latere alicuius, quia eadem est ratio de omnibus. Secundo ibi.

b ¶ Quia

b Fit quidem igitur refractio uisus consistente aere, & uapore in nubem, si regularis & paruarũ partium consistens extiterit. Propter quod & signum, consistentia quidem aquæ est; tamen distractiones, & marcedines, hæ quidem serenitatis, distractiones autem spiritus. Siquidem .n. neque marcescat, neq; distrahatur, sed permittatur procedere propria natura: aquæ signum uerisimiliter est. Insinuat .n. iam fieri talem consistentiam, ex qua continuitatem accipiente inspissatione, necessarium in aquam uenire: propter quod & nigræ fiunt colore hæ maxime aliis. Cum aũt detrahitur, spiritus signum diuisio autem a spiritu facta, est iam quidem ente, nondum aũt præsente: signum autem huius, quia hic fit uẽtus, vndecunque princi palis facta fuerit distractio. Marcesacta autẽ, serenitatis; si enim non poneretur æqualiter, sic aeri ut obtineret interceptum calidum, neque ueniret inspissationem aquosam, palam quod sic uapor segregatus est ab exhalatione sicca & ignea: hoc autem pulchri temporis signum. Quomodo quidem igitur sic se habente aere fit refractio; dictum est.

c Refrangitur a consistente caligine circa Solem, aut Lunam uisus; propter quod non ex opposito, sicut iris apparet.

d Vndique autem similiter refractio necesse circulum eẽ aut circuli partem; ab eodem enim signo ad idem signum æquales frangentur super circuli lineam semper. Sit enim a signo in quo A. ad B. fracta quæ A. G. B. & quæ A. Z. B. & quæ A. D. B. æquales autem hæ A. G. A. Z. A D. adinuicem: & quę A. D. B. inuicem, puta. G. B. Z. B. D. B. & protrahatur A. C. B. quare trigoni: ęquales etenim super

Reflectitur igitur aspectus, aere & uapore in nubem concreto, si tamen aequabilis, & minutis partibus concreuerit. Ideo & concretio aquam pronunciat. Cum dissipatur quidem, aut emarcescit, marcor serenum, dissipatio uero uentum declarat. Nam si nec emarcescat, nec distrahatur, sed suam ipsius recipere naturam permittatur, B *signum aquę merito est. Talem enim fieri concretionem iam indicat, ex qua continenter densata ad aquam uenire necesse sit. Quam etiam ob causam, cęterarum maxime omnium nigro colore existunt. Cum autem distracta fuerit, uenti est indicium: Siquidem distractio a uento orta est, qui iam quidem incępit, nondum tamen adest. Cuius rei signum est, quod unde præcipua dissipatio fit, inde uẽtus ortum habet, sed cum emarcescit, serenitatis. Si enim aer non ita sese habeat, ut interce-* C *ptum calorem uincere non ualeat, nec item in aqueam concretionem densari perspicuum est, uaporem a sicca & ignea exhalatione nondum esse secretum, quod quidem serenitatis causa est. Quo nam igitur modo aere affecto reflexio fiat, dictum est.*

D

A caligine autem circa Solem & Lunam coacta, aspectus reflectitur. Itaque non e regione, ut arcus, apparet.

Ac cum omni ex parte aqua reflectatur, necesse est, circulum esse, aut circuli partem. Ab eodem enim puncto in idem punctum, ęquales lineę in orbis linea semper flectentur. Sint .n. E *a puncto* A. *ad* B. *inflexa lineę* A. C. B. A. F. B. *&* A. D. B. *Sintque* A. C. A. F. A. D. *inter se ęquales, & quę etiam sunt ad* B. *ducta inter se, atque* A. E. B. *iungatur, profecto triangula aequalia erunt, & similia utpote in aequali.* A. E. B. *Ex angulis, uero ad lineam* A. E. B.

b ¶ Quia halo apparet ex refractione uisus, consistente uapore, uel aere, ideo philosophus declarat, quomodo se habeat uapor huiusmodi, a quo fit refractio. Et dicit quod refractio uisus in apparitionibus halo, fit a uapore, uel aere, idest ab aere uaporoso, ingrossato a frigido in nubem tenuem, paruarum & regularium partium. Et hoc manifestat per signũ: quia si ille uapor, in quo apparet halo, ingrossetur, tunc est signũ pluuiæ. Si autem distrahatur, & disgregetur, tunc est signũ uenti. Si uero euanescat, & extermmetũt, tunc est signum serenitatis. Probat autem primum, quia talis ingrossatio uaporis ostendit continuam inspissationẽ nubis, quam tũ sem necessarium est permutari in aquam. Et propter hoc huiusmodi nubes continue fiunt nigriores, quousque finaliter dispareat halo. Secundum vero, manifestatur: quia illa distractio nõ potest fieri, nisi a uento, qui iam incipit flare. In signum cuius, quando distrahitur halo, uentus incipit manifeste apparere ex illa parte, in qua icepit illa distractio, ex quo possumus etiam cõcludere, quod uentus prius flabat, & distrahebat halo, sed nõdũ erat nobis præsens, & manifestus, uel prius flabat in aliis partibus, sed nondũ erat præsens illi parti, in qua fit halo. Marcescentia aũt siue euanescẽs, est signum serenitatis: quia nõ distrahitur nisi a calido disgregante uaporem nubis, & sic aer uel vapor propter tale calidum, nõ potest condẽsari in nubem, ex quo fit serenitas. Vnde relinquitur, quod halo fit in nube tenui, & densata a frigido, vt dictum est. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quomodo & qualiter se habente nube, secũdum positionem ad astrum fulgidũ, fiat refractio, & dicit quod uisus refrãgitur a caligine existente inter ipsum, & Solem, uel Lunam, & propter hoc non apparet ex opposito, sicut iris, quæ apparet in nube opposita Soli, uel Lunæ uisu existente in medio, nec etiam apparet ex lateribus, sicut virgæ, & parelii. Ad eius intelligentiam considerandum est, quod in apparitione halo, inter uisum, & astrum, mediat nubes tenuis, a qua fit refractio, ita quod astrum uidetur per ipsum, propter quod etiam videtur in eadem superficie cũ ipsa: quia quando aliquod corpus remotum uidetur per aliquod corpus A medium distans a uisu, tunc obiectum videtur esse simul cum medio, quia visus propter distantiam improportionatam sibi, non diiudicat remotionem unius ab altero. Et propter eandẽ causam corpus sphęricũ a remotis uisum, semper apparet planę superficiei, quia visus propter improportionatam distantiã, sicut dictum est, nõ diudicat distantiã, neque figuram, & maximum circulũ eius. Deinde cum dicit.

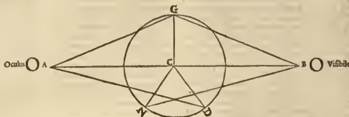
d ¶ Ostendit quæ sit figura halo, & dicit quod nube sic se habente, ut dictum est necesse est quod talis refractio fiat secundum circulum, & ideo necesse est halo esse circulum, si nubes sit continua, & regularis, vel partem circuli, si nubes sit discontinua, & irregularis. Quod quidem facile est probare, si supponamus secundum ueritatẽ quod refrangatur obiectum, non uisus. Nam uisibile producit radios suos pyramidaliter, cuius pyramidis basis est in ipso obiecto; conus uero pyramidis terminatur ad uisum, si radii sint recti. vel si sint refracti, conus est in puncto refractionis, licet sit magis obtusus. In fine autẽ pyramidis semper apparet figura similis obiecto, sicut experientia testatur, tum etiam, quia omne agens naturaliter imprimit suam similitudinẽ in passum, secundum esse perfectum, nisi impediatur. Cum igitur astrum sit circularis figuræ, eius similitudo impressa tum in caligine, tum etiam in oculo, erit figuræ circularis Sed Arist. hic nõ accipit astrũ in alterando refrangi, sed uisum, sicut dictum est prius, non quidem ẽm radium perpendicularem, sed secundum radios declinantes a perpendiculari. Assumptum uero sic probat per rationem mathematicalem. Radii, qui ęqualiter distant a perpendiculari, & refranguntur ad angulos æquales, facientes .s. angulos æquales in puncto refractionis, faciunt figuram circularem; sed radii, quibus uidetur halo, æqualiter distantia perpendiculari: & refranguntur in ęquali distantia ad perpendicularem ad angulos æquales; ergo faciunt circulum. Maior est manifesta, quia astrum æqualiter agit, & illuminat partes existentes inter extremos radios refractos; quia æqualiter distãt. Minorem vero probat in terminis communibus, hoc modo. Sit A. uisus, qui refrangitur. B. autem sit astrum, ad quod

fit refractio secundum antiquos, & protrahatur linea perpendicularis ab. A. in. B. per medium caliginis refrangentis visum in puncto. C. & signentur tria puncta æque distantia ab. C. in periferia, siue circumferentia nubis: s. G. D. Z in quibus franguntur radii luminosi ad lineam perpendicularem, & concurrunt in puncto. A. tunc ibi intelliguntur tres trianguli maiores. scilicet, A. B. G. A. B. D. & A. B. Z. qui sunt æquales ut potest prædicari per propositiones mathematicas, & maxime per quartã primi Euclidis, quæ dicit q duorũ triangulorũ, quorum duo latera unius sunt æqualia duobus lateribus alterius, & duo anguli duobus angulis, toti

F trianguli erunt æquales. Ducantur igitur tres lineæ perpendiculares super lineam. A. B. ad punctum. C. ab illis tribus punctis G. D. Z. in periferia nubis signatis, tunc constituuntur tres parui trianguli, scilicet. A. G. C. A. D. C. & A. Z. C. & isti trianguli etiam sunt æquales, sicut probari potest per eandem quartam, & p octauam primi Euclidis. Sed istæ tres lineę ducuntur directe ex diuersis partibus in eundem pũctum, & sunt plures quam duæ; igĩ talis punctus est centrum circuli, & linea tãgẽs extremitates illarũ linearum erit circulus, ut dicit uigesimatertia ppositio tertii Euclidis. Et ista magis patebunt in sequenti figura. Deinde cum dicit.

æqualem. A. C. B. ducantur aũt catheti ad. C. ex angulis. A. G. quidẽ. G. E. A. Z. autem. Z. E. A. D. autẽ. D. E. æquales itaq; hæ, I æqualib. aũt angulis & in uno plano omnes, ad rectum. n. omnes ei quæ. A C. B. & ad unum signum. E. copulantur. Circulus. n. igitur erit descripta, centrum autẽ. E. est igitur. B. quidem sol A. autẽ visus, quæ aũt circa G. Z. D. periferia nubes a qua refrangitur uisus ad solem.

perpendiculares ducantur, ab angulo quidem. C. linea C. E. ab angulo. F. linea. F. E. ab angulo uero. D. linea. D. E. Aequales autem hę inter se sunt, quandoquidem in æqualibus triangulis habentur, omnesque in uno sunt plano, siquidem omnes lineę A. E. B. ad rectos angulos, & uno in puncto se iungunt. Quę ergo describetur, circulus erit, cuius centrum est. E. Sit uero B. Sol. A. aspectus, ambitus circa C. E. D. nubes a qua aspectus ad Solem reflectitur.

e ¶ Determinat de colore halo, & dicit quod in nube clara, & subtili, quę incipit conuerti in aquam, & diuisæ nube, scilicet da in qua apparet halo, sunt quædam paruæ guttulæ indiuisibiles secundum sensum, quæ sunt parua specula, in quib. apparet tantum color corporis obiecti nõ figura, ex quo in illis simul sumptis apparet color mistus ex lumine stellę, & colore nubis, a qua fit refractio, & hoc iõ, quia nubes non est speculum purum. Nam si esset speculũ purum, non admistum alteri colori, pure representaret colorem obiecti. Et quia color albus est propinquior lumini ipsius stellę, ideo in illa parte halo, q plus obtinet de lumine, s. in medio, apparet color albus, sed in parte remotiori scilicet in circumferentia, apparet maior nigredo, tum propter minus lumen ibi existens, tum etiam propter maiorem albedinem alterius partis, quia opposita iuxta se posita maiora uidentur. Est autem maius lumen in medio, quia radii luminosi super illam partem cadunt perpendiculariter uersus terram, quo quidem modo habent causare maius lumen. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit causam unius accidentis circa halo. s. quare halo sæpius apparet circa Lunam, quam circa Solem, Et huius ratio est, quia Sol propter maiorem caliditatem citius disgregat humorem consistentem in nube, q Luna, quæ habet minorem uirtutem calefaciendi. Sed circa alia astra apparet idẽ halo propter eadẽ causas, uel propter causas proportionabiles dictis, sed tamen nõ eodem modo significat: quia circa Lunam, uel Solem est signum pluuiæ, uel uenti, aut serenitatis, sed circa alia astra est signum tenuis. & debilis caliginis, non habẽtis fęcunditatem. Cõsiderandum est autẽ, quod halo fit etiam circa lucernas de nocte tempore hyemali, & tunc lumen lucernę habet rõnẽ obiecti refracti, aer circunstans humidus, & ingrossatus a frigore, est quasi speculum, oculus vero est id, ad quod fit refractio. Apparet etiam tempore magni caloris circa oculum, & circa lumina propter humiditatem existentem in oculo, maxime quando homo surgit a somno, & fricat oculos, tunc enim euaporare facit humorem existentem in oculo extrinsecus. Apparet autem & uidetur esse prope circa lumen: quia propter paruam distantiam lumen alterat totum medium, usque ad oculum, & ideo uisus totum continuũ indicat unum cum lumine. Quare autem appareat circularis figuræ, cum tamen flamma sit figurę oualis, & oblongæ, ad perspectiuam communem pertinet.

e Oportet autem intelligere cõ H tinua specula, sed propter paruitatem unumquodque quidem inuisibile, quod aũt ex omnib. unum esse uidetur, propter deinceps: apparet autem quod quidem album circulo Sol: continuo unoquoque apparens speculorum. & nullam habens sensibilem diuisionem; uersus autem terram magis; quia tranquillus est; spiritu enim existente I non est statio manifesta. Iuxta hæc autem habita nigra periferia, propter illius albedinem, est uisa nigrior.

f Sępius aũt fit halo circa Lunã quia Sol calidior existẽs, citius dissoluit consistentiam aeris. Circa cętera aũt astra fiunt quidem pp easdẽ causas, non significatiue aũt similiter; quia paruas penitus insinuant consistẽ K tias; & nondum fęcundas.

Specula autem continuata concipere animo oportet, sed quorum singula per sese ob paruitatem cerni non queant. Quod uero ex omnibus fit, unum esse uidetur, propterea quod alia alijs deinceps consequantur. Videtur autem id quidem quod album est, Sol in quoque speculorum in orbem continenter apparens, nullamque sensilem habens diuisionem. Proximus huic ambitus niger est, qui etiam ob illius candorem nigrior uidetur. Ac uersus terrã magis, quod a uento liberior fit is locus, quippe flante uento status euidẽs esse non potest.

Coronę autem circa Lunam sæpius fiunt, propterea quod Sol, calidior cũ sit, aeris concretiones dissoluat. Circa astra vero iisdem quidem de causis fiunt: quoniam tamen concretiones omnino exiguas, & nondum fęcundas indicent, non æque portendunt.

LECTIO

LECTIO V.

a POstquam philosophus determinauit de halo in speciali, determinat nunc de Iride etiam in speciali: & circa hoc duo facit; primo, præmittit intentionem suam, & dicit quod dictum est prius, quod Iris est quædam refractio scilicet causaliter, ut dictum est: sed qualis sit refractio, & propter quam causam, & quomodo fiant singula accidentia circa Iridem, dicimus nunc. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur intentionem suam, & circa hoc tria facit. Primo, ostendit causam, & modum generationis colorum in iride. Secundo, determinat de ea, quantum ad figurã & cõsequẽtia figurã eius ibi. [Quod autem, neque circulum.] Tertio determinat de tempore & mõ apparitionis eius ibi [Quoniam in minoribus.] Prima iterũ diuiditur ĩ duas partes: in prima determinat de generatione colorum principalium: in secunda de generatione colorum minus principaliũ: ibi, [Xanchos autem.] Circa primum tria facit: primo determinat de generatione colorũ iridis in generali. Secundo de generatione primi coloris in speciali ibi, [Qđ quidem igitur iris.] Tertio, de generatione aliorum colorum: ibi, [Quia autem color.] Circa primum iterũ duo facit: primo, ponit quandam suppositionem necessariam ad propositum: secundo, concludit modũ generationis colorũ iridis: ibi [Quoniã autẽ & manifeste.] Dicit ergo primo, ꝙ radius uisualis natus est refrangi ab omni corpore plano, & terminato sicut sunt aer, & aqua. Quod autẽ refrangatur ab aere probat quatuor signis. Primum est quia Antiphoni pp debilitatem sui uisus accidit ꝙ semper uidebat similem suæ faciei in aere ipso aspiciendo propter refractionem suæ faciei in aere: signum est igitur, ꝙ refractio fiat in aere. Intelligendum est autẽ circa istud primum signum, ꝙ Aris. hic loquitur sm opinionem antiquorum mathematicorum ut dictum est supra: sed secundum ueritatem illa est cã passionis accidentis circa Antiphontem,

A quod circa pupillam eius erat humor innaturalis grossus alterans visum & ipse propter infirmitatem iudicabat de isto humore, & de idolo in eo impresso, sicut de quodam extrinseco: quia utebatur pupilla quasi speculo, & humore quasi obiecto, & iudicabat ipsum esse hominem ambulantem propter similitudinem passionis apparentis in colore, & lineatione. Sicut aliis laborantibus infirmitate oculorum, apparet tela aranearum ante oculos, quibusdam aũt muscæ uolantes &c. cum tamen sit humor in pupilla respersus. Secundum signum est, quia summitates nauium s. summitas arboris nauis, & et montes alti i mare, uidentur breuiores: & grossiores: quia aer supra mare existens, magis accedit ad dispositionem opaci, quia est ingrossatus ab humido aere & frigiditate maris, ex quo pôt esse speculum: q̃ non posset esse nisi aer esset aliquo mõ inspissatus, & ingrossatus. Tertiũ signum quod refractio fiat ab aere ita consistẽte & inspissato est, quia cum flant Euri, qui sunt uenti orientales humidi, omnia uidentur maiora, pp refractionem ad aerem ingrossatum a flatu Euri. Quartũ signũ est, quia tpe caliginis, s. in mane q̃do Sol adhuc nõ rarefacit aerem, & i sero, & aliis temporibus nebulosis, Sol, & alia astra, orientia, uel occidentia, uidentur maiora, q̃ in medio cæli pp talem refractionẽ ad aerem istum caliginosum & grossum. Quod autem ab aqua fiat refractio, manifestat, quia si fit ab aere, multo magis fiet ab aqua: quæ est plane superficiei: & est magis densa, quam aer, & ex consequenti magis potest esse speculũ, quam aer, uel caligo. Et adhuc magis fit a caligine incipiente conuerti in aquam, quam a simplici aere, quia et talis caligo magis accedit ad rationem speculi, quam aer. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit modum generationis colorum iridis in generali, & dicit ꝙ sicut dictũ est prius, si fuerit nubes rorida, i. hñs paruas guttulas semilucidas ad modum roris, sicut accidit, cũ

LECTIO V.

a IRis autem quidem est refractio, dictũ est prius: qualis autem refractio, & quomodo & per quam causam, singula fiunt accidentium circa ipsam, dicamus nunc.

B

b Refractus quidem igitur uisus ab omnibus uidetur planis; horum autem est aer, & aqua. Fit autem ab aere quidem, cum factus fuerit consistens Propter visus autem debilitatem sæpe, & sine inspissatione facit refractionem: qualis aliquando accidit cuidam passio, debiliter, & non acute videnti: semper. n. idolum uidebatur præcedere ambulantẽ ipsum ex opposito respiciens ad ipsum. Hoc autem patiebatur, quia visus refrangebatur ad ipsum: sic. n. debilis erat & tenuis valde ab infirmitate, ut speculũ fieret & propinquus aer: & non posset penetrare: sicut qui longe: & spissus. Propter quod & nauium summitates refractæ vniuersaliter ĩ mari: & maiores magnitudines omnium, cum Euri flauerint: & quę in caliginibus, velut & Sol, & astra, orientia, & occumbentia, magis quàm in medio cæli existentia. Ab aqua autem maxime refrangitur: & ab incipiente fieri magis adhuc quam ab aere. Quamlibet enim partium, ex quibus fit constantibus roratio, speculum necessarium esse magis, caligine.

C

D

c Quoniam aũt & manifestum est, & dictũ est prius, ꝙ in talib. speculis color tantũ apparet, figura autem immanifesta, necessariũ, cũ incipiat pluere, & iam quidem consistat in rorationes qui in nubib. aer, nondum tamẽ pluat, si ex opposito fuerit Sol, aut aliquid aliud sic fulgidum, vt & fiat speculum nubes, & refractionẽ fieri ad fulgendum ex opposito, fieriq; ẽphasĩ coloris, nõ figurę ĩ vnoquoq; speculorũ existẽte paruo: & indiuisibili. Ea aũt, q̃ ex oĩb. ipsis continuatæ

E

Tractatus secundi, libri tertii, in quo specialiter determinatur de Iride.

Cap. III.

AReum autem reflexionem quidẽ esse, antea dictum est. Quę uero reflexio, & quemadmodum, quamue ob causam, quæque illi accidant, nunc dicamus.

Aspectus igitur ad omnibus leuibus uidetur reflecti. In eorum autem numero aer est & aqua, & ab aere quidem reflectitur, cum concrescere eum contigerit. Sed tamen, & ob aspectus imbecillitatem etiam absque concretione eum reflectit, qualis nonnunquam affectio cuidam accidit, qui remisse, nõ acriter cernebat. Eius. n. imago e regione ipsum aspiciens, ambulanti ei praire semper uidebatur: quod ei accidebat, propterea quod aspectus ad ipsum reflecteretur. Nam pre ægritudine adeo imbecillus omnino erat, ut propior aer, perinde ac qui procul, densusque esset, speculum fieret, nec eiusmodi aerem posset repellere. Quocirca & promontoria in mari reuulsa, & Euro spirante maiora omnia uidentur. Ea item, quæ per caliginem cernuntur, ut sol & astra cum oriuntur, & occidunt magis quam cæli medium tenentia. Ab aqua autem maxime reflectitur, & ab ea etiam magis, quæ fieri incipit, quam ab aere. Quæque enim partium, ex quibus concretis gutta oritur, magis, quam nebula speculum sit, necesse est.

Quoniam autem perspicuum est, anteaq; etiam dictum est, in eiusmodi speculis colorem solum apparere, figurã uero non apparere, necesse est, cũ pluere incipit, iamq; aer, qui in nubib. inest, in guttas concrescit, nondũ tamen pluit, si Sol aut aliud quid splẽdidum e regione fuerit, ita ut nubes speculum euadat, ac reflexio ad id splendidum, quod e regione est, fiat, colorem, non figuram apparere. Cum autem quodque eorum speculorum exiguum sit, & aspectum effugiat, magnitudinis uero, quæ ex omnibus illis existit, continuatio uidetur, continuata

incipit pluere, antequam pluat, vel etiam cum desinit, & talis nubes posita fuerit ex opposito Solis, vel alterius astri fulgidi, ita vt hac speculum refrangens visum ad oppositum, s. ad astrũ, tunc fiunt colores iridis in tali speculo. Sed quia illæ paruæ guttulæ nubis sunt specula parua, & indiuisibilia secundũ sensum, ideo in illis apparet color tãtum, non autem figura obiecti. Quia autẽ sunt continuatæ adinuicem, ideo in illis apparet color cõtinuus non interruptus. Sed ista reuerberatio colorum solũ contingit, quando nubes & astrũ, ponuntur ex opposito & visus noster est in medio ipsorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit in speciali modum generationis coloris punicei, qui est primus inter principales coloris iridis, & circa hoc tria facit, primo præmittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum: secundo ostendit causam coloris punicei: ibi, [Propter quod iridis] tertio ponit modos generationis talis coloris, declarã do ipsum per quædam signa ibi, apparet itaque iris. Ponit ergo primo tres suppositiones, quarum prima est, ꝙ iris est refractio, i. apparitio ex refractione causata: & quia causatur ex refractione a nobis opposita, õ semper fit ex opposito ad astrum: halo autem fit circa ipsum, conoeniunt tamen in hoc ꝙ utrique fit ex quadam refractione. Secundum tamen qđ supponit est quędam differentia inter halo & iridem: quia in halo non est illa Varietas colorum quę est in iride. Verũ in iride est refractio a longe, & a nigro, sed halo fit de prope, & ab aere albiori secundum naturam. Tertia suppositio est, ꝙ fulgidum seu lucidum visum in nigro, vel p nigrũ, apparet puniceum. In signum cuius, ignis lignorum viridium hẽt flammam rubeã, quia magna multitudo fumi, qui est niger, miscetur tali igni lucido. Sol ẽt visus per caliginem, vel fumum, apparet puniceus idest subrubeus, tendens ad albedinem Sciendum est autem, quod quando aer, vel aliud perspicuum est in propria natura purũ, & non aliquo colore coloratum, tunc habet solum rationem medij, p quod videtur obiectum, non autem habet rationem obiecti. Quando autem est impurum, & coloratum aliquo colore, tunc

F habet rationem medii: & obiecti, & ex colore utriusque, s. medii & obiecti, componitur unum obiectum completum vi us. ex hoc quando lucidum, vel obiectum, transit per fumum vel caliginem, uel aliud nigrum, tunc ex utroque componitur tertius color, qui dicitur puniceus, & hic tanto magis accedit ad albũ, quanto magis in tali mistione dominatur lucidum, & ita similiter de nigro. Et huius signum euidens potest esse, quod radius solaris transiens per amphorã uini nigri, uidetur puniceus, secũdum modum prædictum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit causam coloris punicei in Iride, dicens, quod prima refractio, idest primus color ex refractione causatus, apparet propter refractionem luminis solis a guttis paruis, quæ sunt in nube nigra, & aquosa: quia fulgidum uisũ in nigro apparet puniceum. Sic autem non est de halo. Nõ est autem tanta diuersitas colorum in halo, sicut in iride: quia nubes in qua uidetur halo, nõ est tantæ permanẽtiæ circa Solem, sicut nubes, in qua apparet Iris: quia nubes circa Solem, uel cõuertitur in pluuiã, vel cito dissoluitur: propter calorem solis: sed nubes existens in opposito solis, facit aliquã moram, saltem per totum tempus, in quo generatur aqua ex nube. Quod si esset in nube, in qua generatur halo, tunc vtique halo appareret coloratus, sicut Iris. Et eadem etiã causa, quia Iris fit ex opposito, non fit sub figura circuli completi, sed est figura eius parua: quia non est maior semicirculo diuisa per quasdam virgas, quæ apparent in medio prædictorum colorum. Et si talis caligo aliter fieret circa solẽ, esset maioris figurę Iris. Deide cũ dicit.

f ¶ Declarat modũ generationis coloris punicei per quędam signa. Et primum per quod demonstratur ꝙ Iris fiat per refractionem ad aerem grossum & caliginosum est, quia in hyeme circa lucernas de nocte apparet circulus habens colorẽ puniceum Iridis, quod fit propter refractionem luminis lucernæ ad aerem circunstantem, qui est ingrossatus a frigido, uel ẽt est terminatus per admistionem fumi egredientis a lucerna, & ita est nigrefactus a fumo: hoc autem fit maxime flantib. uentis austra-

magnitudinis, visa necesse continuam magnitudinem eiusdẽ apparere coloris, vnumquodq; enim speculorum eundem reddit colorem continue. Quare, quoniam hæc contingit accidere, cum habeat hoc modo Sol & nubes, & nos sumus in intermedio ipsorum, erit propter refractionem emphasis quædam, quinimmo & videtur nunc, & non aliter habentibus facta iris.

G

magnitudo eiusdem coloris appareat necesse est. Vnumquodque enim speculum ei, quod cohæret, suum ipsius colorem impartitur. Quoniam igitur hæc possunt euenire, cum Sol & nubes hoc modo se habuerint, nosque inter ea positi fuerimus, ob reflexionem aliquis apparebit. Atqui, & tum, & non aliter his habentibus arcus existere cernitur.

d Quod quidem igitur iris sit refractio visus ad solem manifestum, propter quod & ex opposito semper fit: halo autem circa ipsum, quamuis ambo refractio, sed hoc quidem colorum varietate differt, hic quidem ab aqua, & nigro fit refractio, & de longe, hoc autem de prope, & ab aere albiore secundum naturã. Apparet autem fulgidum per nigrum, aut in nigro puniceum. Differt enim nihil a puniceo, videtur autem madidorum lignorum ignem quomodo rubeam habeat flammã propterea quod fumo multo mistus est ignis fulgidus existens & albus, & per caliginem fumum, sol apparet puniceus.

H

Perspicuum igitur est, arcum aspectus reflexionem Solem uersus esse. Quocirca & Sole aduerso semper oritur. Corona autem circa ipsum, & quãquam utrinque reflexio est, arcus tamen colorum uarietate differt. Hæc enim quidem reflexio ab aqua et nigro & e longinquo efficitur, illa uero e propinquo. & ab aere, qui natura est, candidiori. Quod autem splendidum est in nigro, aut per nigrum (nihil enim interest) puniceum apparet. Quod in igne ex lignis uiridibus accenso intueri licet, quemadmodum rubram flammã habeat, propterea quod ignis, qui splẽdidus est & candidus, multo fumo admistus sit. Quin etiã Sol per caliginem & fumum puniceus apparet.

e Propter quod Iridis quidem refractio, quæ prima talem videtur habere colorem; a guttis enim paruis fit refractio; quæ autem ipsius halo, non. De aliis autem coloribus posterius dicem⁹. Adhuc autem circa ipsum quidem solem non fit mora talis cõsistentiæ; sed aut pluit, aut dissoluitur: ex opposito autem in intermedio generationis aquæ fit qđdam tempus. Quoniam siquidẽ fieret, esset vtique colorata halo, sicut iris, nunc autem tota non fiunt talem habentia emphasim: neque circulo: parua autem, & & secundum partem quę uocantur virgæ.

I

Quapropter arcus reflexio prima talem habere uidetur colorem, utpote ab exiguis guttulis facta reflexione, Coronæ autem reflexio minime. De alijs uero coloribus postea dicemus. Præterea circa ipsum Solem nulla eiusmodi concretionis fit mora, sed aut pluit, aut dissoluitur. Cum autem est in contrariis locis, dũ aqua gignitur, aliquod tempus intercedit. Id uero nisi accideret, Coronę, quemadmodum & arcus, colore tinctę apparerent. Nunc autem integra quidem nulla, nec in orbem eo modo apparent, sed exigua quędam, & per partes, quæ uirgæ nominantur.

K

f Quoniam si constaret talis caligo, qualis fiet utique ab aqua aut aliquo alio nigro, sicut dicimus, Apparet utique iris tota,

Nam si eiusmodi nebula, qualis aqua, aut alterius cuiuspiam nigri, ut diximus, esse solet, cogeretur, Iris profecto integra, ut quę circa lucernas

australibus: quia tunc aer est magis ingrossatus propter humorem, quem secum adducunt uenti australes. Et hoc maxime accidit his, qui habent oculos debilitatos propter nimiam humiditatem; tum quia aer etiam tūc magis ingrossatur propter humorem euaporantem ab oculis, tum quia visus facile refrangitur ab aere grosso propter debilitatem supposito secundū antiquos, q̄ uisus fit qui refragantur: sicut supradictū est. Sed tamen possumus dicere quod huius ratio est, quia visus debilis non potest operari circa obiectum forte, cuiusmodi est lumen, propter debilitatem, sicut accidit noctuæ quæ pp debilitatē visus non pōt aspicere lumen solis. Et ideo ꝑpter infirmitatem, quæ quasi velut oculum intuetur lumen lucernæ sub quadam caligine, & uidetur ei lumen etiam magis obscurum, quam sit. Assignat autem duas rationes, quare lumen lucernæ non facit colorem puniceum in sua Iride, sicut lumē Solis. Prima est, quia vis⁹ debiliter alteratur a lumine lucernæ debili existente, & iō lumen non apparet ita album, sicut apparet in alteratione forti. Secunda autē est, quia speculum, in quo lumen uidetur f. aer circūstās, est nigrum porpter fumum lucernæ, & propter hoc ostendit colorem Solis non puniceum, sed purpureum: qui magis accedit ad nigrū quam puniceus. Secundum signum est, quia in aqua maris sursum eleuata a remis nautarum, apparent tales colores, pp refractionem luminis ad aerem ingrossatum propter frigiditatem, & humiditatem aquę maris, & terminatum ē:, & aliquo modo denigratum ab umbra, quam faciunt latera nauis, & ꝑpter hoc tales colores sunt similiores coloribus Iridis lucernæ quam Iridis cælestis: quia talis Iris non habet colorem puniceum, sed purpureū. Refractio autem in tali Iride fit a guttis paruis, & continuis, quæ eleuantur a remis. Tertium signum est, quia quando aliquis est in aliquo loco, qui ex una parte est tenebrosus, & ex alia scilicet ex opposita parte iradiatur a Sole, & tirat, idest distillat humorem aqueum, siue manu, siue ore, siue alio instrumento, subtili stillatione, tunc apparent similes colores Iridis, propter refractionem luminis ad talem aquam stillantem, & nigram apparentem propter vmbram: hoc autem manifeste uidetur in hominibus velociter loquentibus: ab ore A enim eorum, dum loquuntur, sæpe egreditur quidam humor aqueus, [illegible] & inflatus, [illegible] quo apparent colores Iridis, si homo fuerit versus Solem. Pueri etiam quibusdam instrumentis vitreis ori suo appositis, emittunt tales inflationes rotundas ad modum vesicarum, in quibus apparent colores Iridis. Hoc etiam apparet in aqua, dum percutitur, & in sapone, quando lotrices ipsum manibus liquefaciunt, & in multis aliis, a quibus eleuantur huiusmodi inflationes rotundæ & in eis apparent colores Iridis. Signum est ergo quòd Iris cęlestis generetur per refractionē luminis, a nube rorida quia etiam prædicta Iris causatur per refractionem ab aqua rorida. Deinde cum dicit.

sicut quę circa lucernas. Circa has enim secundum plurima australibus existentibus, iris fit hyeme. Maxime autem manifesta fit humidos habentibus oculos: horum enim visus cito propter debilitatem refrangitur. Fit autem & ab humiditate aeris, & ab euaporatione a flamma defluente & mista, tunc enim fit speculum, & propter nigredinem. Fumosa enim euaporatio, illa lucernę autem lumen non album, sed purpureum apparet, circulo & iriale puniceum autem non est, est enim uisus, quia paucus, qui refrangitur, & nigrum speculum. Quę autem a remis sursum lata ex mari iris, positione quidem eodem fit modo ei, quę in cælo, colore autem similior ei, quę circa lucernas: non enim puniceum, sed purpureum habens uidetur colorem. Refractio autē a paruissimis quidem continuis autem fit guttis: hę autem aqua segregata sunt penitus. Fit autē & si quis subtilibus rorationibus roret in aliquem talem locum, qui positione ad Solem uersus sit; & hac quidem illustret, hac autem umbra sit, in tali enim, si quis intus roret statim extra supermutantur radii, & faciunt umbram apparere iridem: Modus autem, & coloratio similis, & causa eadem ei quę a remis; manu enim pro remo utitur rorans.

fit, appareret; circa enim illas hyeme, sperantibus austris, ut plurimum Iris efficitur, quæ his potissimum apparet, qui humidioribus sunt oculis, quorum uidelicet aspectus ob imbecillitatem celeriter reflectitur. Oritur autem & ab aeris humiditate, & a fuligine, quæ a flamma defluit, eique admiscetur. Tum enim speculum fit, idque ob nigrorem: siquidem fumida B *fuligo est. Ac lychni lumen non album, sed purpureum in orbem, Iridi simile; nec puniceum apparet. Nam & aspectus, qui reflectitur, exiguus est, & speculum nigrum. Quæ autem a remis, dum e mari attolluntur, Iris existit, quod ad situm quidem attinet, eodem modo quo cęlestis efficitur. Sed colore ei similis magis est, quæ circa lucernas uidetur. Non n. puniceo colore, sed purpurea uidetur: reflexio vero minutioribus illis quidem, sed continuatis fit guttis, quæ sane aquæ sunt, iam prorsus secre*C*ta. Fit vero etiam, si quis tenuibus aspersionibus locum ita soli obuersum conspergat, ut hac parte illum Sol illuminet, illa vmbram faciat. In eiusmodi enim loco si quis intus aspergat, ei qui extra est, qua parte radij commutantur & vmbram faciunt, Iris appareat. Modus utem & locus similes sunt, causaque eadem, quæ eius quam remi efficiant; siquidem qui aspergit, vice remi, manu utitur.*

D

LECTIO VI.

QVoniam autem color talis, simul palam erit, & de aliorum colorum phantasia ex his. Oportet enim intelligentes, sicut dictum est, & supponentes, primo quidem quia fulgidum in nigro, aut per nigrum colorem facit puniceum, secundo autem quia uisus protensus debilior fit, & minor, tertio: quia nigrum respectu albi uelut negatio est.

LECTIO VI.

COlorem autem talem esse, aliaque etiam colores quales appareant, ex his simul erit perspicuum. Oportet enim quemadmodum dictum est, animo concepisse, atque posuisse, primum quidem, id quod splendidum est, in nigro, aut per nigrum, colore puniceo apparere. Dein, aspectum E *longius extentum languescere, & imminui; tertio, nigrorem, quasi negationem esse: ob aspectus enim*

LECTIO VI.

a POstquam Philosophus ostendit causam, & modum generationis coloris punicei, consequenter assignat causam, & modum generationis aliorum, & circa hoc duo facit, primo assignat causam colorū principalium: secundo cuiusdam alteri⁹ coloris minus principalis, ibi, [xantos autem.] Circa primum duo facit, primo præmittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum. Secundo, ex talibus suppositionibus concludit propositū, ibi, [Qui quidem igitur.] Circa primum igitur dicit, quòd postquam dictum est de uno colore, simul etiam ex dicendis manifestum erit de aliis. Sed oportet prius supponere quędam, & primo, quod sicut dictum est, lu[illegible]dum, [illegible] ue fulgidum apparens in nigro per refractionem, siue per nigrum, tanquam per medium, facit apparitionē coloris punicei, maxime si alteratio fulgidi sit fortis. Secūdo supponendum est q̄ visus de longe videat obiectū, debilius, & minus, q̄ uidēs de prope. Et huius rō est, quia omnē agens naturale debilius agit in multum distas, quā in propinquum, & ex consequenti visibile debilius alterat visum a remotis, quam de propinquo, conuenienti scilicet propinquitate. Tertia suppositio est, quod nigrum in genere colorum est velut priuatio, respectu albi præsertim: contraria enim reducuntur ad priuatiua, & semper alterum contrariorum habet rationē habitus & perfectioris respectu alterius, alterum uero rationem priuationis, & imperfecti respectu primi. sicut declaratur decimo metaphysicæ. Ex quo sequitur, q̄ illud quod vide

F

uisu existente debili, & deficiente, apparet nigrum, quia sicut se habet album ad nigrum, ita se habet uisio albi ad uisionem nigri, & uisus comprehendens unum ad uisum comprehendentem reliquum. Igitur si unum est uelut priuatio, reliquum etiã erit tale. Quarta suppositio, quæ est magis propinqua proposito, est, quia omnia quæ uidentur a longe, apparent nigriora, quam si uiderentur de prope. Cuius causa est secundum mathematicos, quia uisus non pertingit ad illa, aut debiliter pertingit. Sed secundum ueritatem causa est, quia uisibile a remotis min⁹ mouet, quam de propinquo, sicut dictũ est in secunda suppositione, ex qua quasi correlarie concluditur ista. Dicit tamen Aristoteles quod de his diligentius considerandum est in libris de sensu, & sensato, & in perspectiuis, quia illorum est proprium facere cõsiderationem de istis. Propter causam prædictam igitur, ea quæ uidentur de lõge, apparent nigriora, minora, & planiora. Causa primi dicta est: sed causa secundi est, quia, sicut supradictum est, uisibile emittit radios ad uisum, quasi pyramidaliter: & basis pyramidis est in ipso uisibili: conus autem quiest ille angulus acutus pyramidis, terminatur ad uisum. Quanto autẽ magis obiectum distat a uisu, tanto magis pyramis protrahitur, & fit longior, & facit minorẽ angulum in oculo, & ex consequenti uidetur minor. Causa autem tertij est, quia uisus a remotis nõ potest percipere modicam supereminentiam, uel concauitatem, propter debilẽ alterationẽ, ex quo omnia astra apparent planæ figuræ. Et nubes uisæ, per refractionem in aqua, tanquã in quodam speculo, nigriores uidentur, quam uisæ in seipsis. Quod est signum, quod ea quæ uidentur per refractionem uidẽtur nigriora: quia scilicet debilius immutant uisum. Addit autem quod nihil differt, quantum ad præsens propositum, dicere quod uisibile immutat uisum in uisione, quod uerum est; aut dicere quod uisus permutat uisibile, sicut dicebant mathematici antiqui: quia utroque modo accidit idem, quod dictum est. Quinta suppositio est, quod nubes, quãto fuerit pro-

In deficiendo enim uisum apparet nigrum. Propter quod quæ longe omnia nigriora apparẽt; propterea quod non pertingit uisus. Considerentur quidem igitur hęc ex his, quæ circa sensus accidunt; illorum enim proprii de his sermones. Nunc autem quantum necesse de ipsis dicamus. Apparent igitur propter hanc causam, & quę longe, nigriora, & minora, & planiora, & quæ in speculis, & nubes nigriores, aspicientibus in aquã, quam in ipsas nubes; & hæc ualde rationabiliter: propter refractionem.n. pauca uisu aspiciuntur. Differt autem nihil quod uidetur permutari, aut uisum: utroque.n. modo erit idem. Adhuc autem oportet nõ latere & hæc; accidit.n. cum fuerit nubes prope solem, in ipsa quidem respicienti nihil apparere coloratam; sed esse albam: in aquam autem eandem hanc intuenti, colorem habere aliquem: eundem eorũ, qui iridis. Palam igitur quod uisus sicut & nigrum, factus ꝓ debilitatem nigrius facit apparere, & albius minus album, & adducit ad nigrum.

b Qui quidem igitur fortior in puniceum colorem permutauit; habitus autem in uiridem: qui autem adhuc debilior in alurgum.

c Quoniam autem quod plus, non iam apparet, sed in tribus: sicut & aliorum plurima, & horum habuit finem. Aliorum autem insensibili permutatio.

d Propter quod, & Iris tricolor apparet: utraque quidem: opposite autem. Prima quidem igitur exteriorem puniceum habet: a maxima enim periferia plurimus incidit uisus ad Solem, maxime autem quæ extra. Habita autem, & tertia ꝓportionabiliter: quare, si quæ de colorum phantasia dicta sunt bene, necesse tricolorem esse ipsam, & his coloribus colorari solum.

defectum, nigra res apparet. Ideo longinqua, nigriora omnia uidentur, quod aspectus ad ea non perducatur; & hęc quidem ex his, quę sensibus accidunt, considerentur, quum ea quæ de his dicuntur, illorum propria sint. Nunc uero, quoad necesse fuerit, de eis dicamus. Hac igitur de causa, & quę remota sunt,

G

& quę in speculis uidentur, atriora, & minora, & leniora apparent; & in aquam aspicientibus nubes atriores videntur, quam si in eas inspiciatur, idque admodum insigniter; nã ex repercussu, aspectu exiguo spectantur; nihil vero interest vtrum id, quod cernitur, an aspect⁹ mutetur: vtroq; enim modo idem futurum est. Ad hæc ne illud quidem ignorare debemus euenire, cũ nube Soli propior fuerit, in eam quidem inspicienti, nullo colore infectam uideri, sed esse candidam: in aqua uero eam ipsam intuenti, aliquem arcus colorem habere.

H

Perspicuum igitur est, aspectum fractum, quemadmodũ efficit, ut id, quod atrum est, propter imbecillitatem atrius appareat; ita etiam, quod candidum est, minus candidum, efficere, atque ad nigrum adducere.

Validior igitur aspectus puniceum in colorem transit, proximus in uiridem, is qui adhuc imbecillior est, in purpureum.

I

Vltra hos autem nullus pręterea color uidetur. Sed ut maxima rerum aliarum pars, ita hi ternario numero terminantur. Cęterorum vero mutatio sub sensum non cadit.

Quocirca, & arcus tricolor apparet, uterque sane, sed situ contrario:

K

Ac primus quidem extimum ambitũ puniceum habet, quod e maximo ambitu (maximus autem extimus est) aspectus in Solem plurimum incidat; is autem qui sequitur, & tertius, pro portione respondent. Quare si ea, quę de apparentibus coloribus diximus, probe dicta sunt, & tricolor & his solis coloribus arcus sit, necesse est.

pinquior soli, tanto minus est colorata colore Iridis, sed apparet alba: quia tunc magis recepit lumẽ, sed uisa in aqua per refractionem apparet nigrior propter distantiam, & ideo tunc uidetur habere aliquem colorem Iridis. Ex quibus omnibus ultimate concludit, manifestum esse quod alba uisa per refractionem, tum propter maiorem distãtiam obiecti, tum quia radii refracti sunt debiliores, q̃ directi, uidentur minus alba, & quasi tendentia ad nigredinem, quia debilitatio radii facit apparere min⁹ colorem album. Deinde cum dicit.

b ¶ Ex dictis suppositionibus concludit causam aliorum colorum apparentium in Iride, & dicit q̃ ubi est fortior, & intensior actio fulgidi in nubem, propter minorem distantiã, ibi permutatur color clarus solis in puniceum: qui est propinquior albo. Fulgidum enim uisum in nigro uidetur puniceum, sicut dicit secunda suppositio. Et talis refractio fit in prima periferia Iridis. Sed refractio facta a secunda periferia, adhuc est debilior, propter maiorẽ distantiam ideo in ea apparet color uiridis: qui est propinquior nigro, quam puniceus. Et in tertia circunferentia apparet alurgus: quia ẽt est propinquior nigro, quam uiridis; ꝓpter eandem causã. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat rationem numeri colorũ Iridis, & dicit, quod numerus colorũ Iridis statum habet in tribus, & non procedit ultra, sicut ĩ pluribus alijs naturalib. terminus est in tribus: ut patet primo cœli. Permutatio autem, si qua alia fit in alijs partibus nubis, est insensibilis, & nõ facit apparere alium colorẽ præter istos. Ratio autem, quare sunt tantum tres colores in Iride, est, q̃a tot sunt ibi colores, quot sunt loca in nube, a quib. fit diuersa refractio. Sed illa sunt tantum tria, ut iam declaratum est, scilicet supremus, medius, & infimus: a quibus diuersimode refrangitur lumen. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit ordinem & positionem colorum in Iride. Et dicit, q̃ quandoque apparent duæ Irides, & utraque hẽt prædictos colores, licet e contrario positos, quia interior & cõtra, quæ est principalior, habet in maiori periferia colorẽ puniceũ,

in

in media viridem, in infima alurgum, i. cæruleum. Sed exterior, propter maiorem propinquitatem ad Solem, vt dictum est, in minori periferia habet puniceum, in media viridem, & in suprema alurgum. Deinde recapitulat ea, quæ dicta sunt, & dicit quod si, pro quia, ea, quæ prius supposita sunt de apparitione coloris, sunt bene dicta, necesse est in Iride apparere tres colores tantum, & nubem colorari solum tribus colorib. propter rationes, quæ dictæ sunt. Deinde, cum dicit.

e ¶ Determinat de causa apparitionis cuiusdam coloris minus principalis, qui apparet aliquando inter puniceum, & uiridem, & est propinquior albo, quam puniceus. Dr autem Græce xancos, latine autem citrinus. Dicit ergo quod xancos apparet interdum in Iride, non quidem per refractionem, quia tunc essent plures colores principales, quam tres, & etiam talis color tunc deberet apparere plus niger, quam albus, sed causatur iste color per iuxta positionem punicei, & uiridis, quia puniceum positum iuxta uiride, album uidetur. Contraria enim iuxta se inuicem posita uidentur maiora, & manifestiora. Hoc autem probat philosophus per quatuor signa. Et primo, quia quando apparet Iris in nube spissa, & ualde nigra, tunc colores videntur maxime puri.

Et propter hoc xancos apparet in exterior quod signum est, quod xancos fit per iuxta positionem punicei & viridis. Et tunc etiam xancos magis apparet, quam puniceus ex eo, quod nubes in parte exteriori per circuitum nigra, propter iuxta positionem punicei & nigri facit apparere puniceum album, & ex consequenti xancos positus inter album, & uiridem, magis apparet & puniceus magis occultatur. Secundum signum est, quia marcescente nube, idest euanescente, quia tunc rarefit, & perdit obscuritatem, & nigredinem, tunc puniceus fit albior, & mutatur in xancos, propter iuxta positione albi & viridis. Tertium & maximum signum est, quia in iride facta a Luna in nocte, omnes colores apparent albiores, & maxime apparet xancos, quia tunc propter obscuritatem noctis additam nigredini nubis, colores nigri maxime videntur obscuri, & ideo per iuxta positionem nigri maioris, color puniceus uidetur albior & citrinus, quia nigrum additum nigro, facit album iuxta positum apparere magis album, sicut ignis, uel lumen, additum lumini, facit econuerso nigrum iuxta positum apparere magis nigrum. Quartum signum est, quia textores texentes flores in pannis sericeis, vel alterius generis, diuersimode ponunt iuxta se colores, secundum quod volunt causare apparentias diuersas in

e Xãcos autem apparet propter secus inuicem apparere, puniceum enim iuxta uiride album uidetur. Signum autem huius in nigerrima enim nube maxime pura fit iris: accidit autem tunc magis xancon esse uiride, quam puniceum. Est autem xancos in iride color inter puniceum, & uiridem colorem. Propter nigredinem igitur eius quę in circuitu nubis, totum ipsius apparet quod puniceum album: est enim ad illa album. Adhuc marcescente iride propinquissime, cum soluatur puniceum, nubes enim alba existens adiuncta secus viride permutat in xancon. Maximum autem signum horum quę a Luna Iris: apparet enim alba valde. Fit hoc, quia in nube obscura existente apparet: & in nocte. Sicut igitur ignis supra ignem, nigrũ ad nigrũ facit debiliter albũ penitus apparere, albũ hoc autem quod puniceum. Fit autem hęc passio manifesta, & in floribus; in texturis enim, & variaturis ualde differunt secundum phantasiam; alii secus alios positi colorum: velut, & purpurei in albis, aut nigris lanis: sunt autem in ipsa tales uel tales: propter quod & uariatores aiunt peccare operantes ad lucernam: & sępe circa flores decipi: accipientes alios pro aliis. Quare quidem igitur tricolor, & quia ex his solum appareret coloribus iris, dictum est.

f Dupla autem & obscurior coloribus, quę ambiens, & positione colores ex opposito habet positos: propter eandem

A diuersis floribus, vel figuris, & hoc etiam obseruant pictores: nam aliam apparentiam habet color purpureus positus in lana vel serico albo, quam positus in nigro, & melius apparet aurum positum in azurrino, quam in albo, quod non esset, nisi colores iuxta positi aliis coloribus, magis apparerent, & variarent in apparentia. Colores etiam aliter, & aliter positi ad lucernam, idest ad lumen, secundum experientiam variantur, propter diuersam iuxta positionem luminis: propter quod sæpe accidit, quod homines decipiuntur circa colores, propter diuersam positionem colorum iuxta se inuicem. Deinde epilogat, dicens, quod dictum est propter quid Iris habet tres colores principales, & quartum minus principalem, & quare iste, uel quartus appareat inter prædictos colores. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat causam quorumdam dictorum prius de Iride. Dictum est enim supra, quod Irides sunt duæ tantum, quarum vna est continens, altera contenta. Sed continens, i. exterior, habet colores obscuriores, & modo contrario positos. Ratio primi est, quia reflexio Iridis superioris est remotior, tum a sole illuminante, tum etiam ab oculo, sicut dictum est, ideo est debilior, & colores videntur obscuriores. Causa autem secundi, quia quanto magis reflexio est debilis, tanto color est nigrior, & econuerso. Sed maior circumferentia exterioris Iridis est remotior, & ex consequenti, reflexio est debilior, & ideo in ea est color alurgus, quia est magis obscurus. In secunda uero eiusdem Iridis, quæ est minus remota, est color viridis. In tertia adhuc minus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est uiridis, in tertia uero adhuc magis remota, est color alurgus. Quæ omnia, satis manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, quod ut in pluribus non apparent plures Irides duabus; quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimium elongationem, semper refractio debilitatur, ita quod ultra tres colores refractio non pertingit ad uisum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractio. Sed ad maiorem euidentiam illorum, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quædam considerare: primo quidem, vtrum colores Iridis sint colores secundum rei ueritatem, an tantum apparentiam. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, utrum id quod continet inter minorem periferiam Iridis, & maiorem sit coloratum, uel non. Quarto, vtrum medium, quod interiacet duab. Iridib. sit coloratum colore puniceo.

Flauus autem ideo apparet, quod iuxta se positi colores appareant. Puniceus enim color iuxta uiridem albus uidetur. Id uero huius rei signum est, quod maxime purus sincerusque arcus
B *in nube nigerrima efficiatur. Tũ enim contingit colorem puniceum magis flauum uideri. Flauus autem, qui in arcu est, color medius est inter puniceũ & uiridem: ob nubis igitur circunstantis nigrorem, quicquid eius puniceum est album uidetur, quandoquidem puniceus, si ad comparetur, albus est, & rursus euanescente proxime terram arcu, cum puniceus dissoluitur. Nebula enim alba in id, quod viride est incidens, in flauum mutatur. Maximum autem horum indicium arcus est, qui a Luna exoritur, qui prorsus albus apparet, quod euenit, quia & in nube atra & noctu apparet. Ergo vt ignis igni additus, sic quod nigrum est, iuxta nigrum positum, efficit, vt quod remisse album est, qualis est color puniceus, prorsus album appareat. Quin & in floribus, affectio hęc perspicue cernitur. Nam in texturis & variorum colorum operib. alij iuxta alios positi colores, supra quàm dici queat, alij atq; alij apparent, veluti & purpureæ in albis nigrisq; lanis, præterea & in tali aut tali splendore. Quocirca & qui varijs filorum colorib. intexũt flores, in illis ad lucernam conficiendis sese frequenter allucinari aiunt, per imprudentiam alios pro alijs accipientis. Cur*
D *igitur tricolor arcus sic, hisque duntaxat coloribus appareat, dictum est.*

Duplex autem apparet, & is qui complectitur, coloribus languidioribus est, & contrario modo dispositis eandem ob causam. Aspectu

E

Quinto: vtrum possibile sit aliquando tertiam apparere Iridē & propter quam causam. Sexto, uidendum est de causa cuiusdam Iridis quæ apparet, alio modo se habente nube ad solem quam Aristoteles dixit, sicut videbitur. Et ad euidentiam primi quia colores Iridis causantur ex refractione luminis a corporibus specularib. primo uidendum est, utrum lumen in medio sit aliqua qualitas, an non. Secūdo: vtrum lumen refractum in corpore speculari faciat in ipso, a quo refrangitur apparentiam alicuius coloris non existentis prius in eo secundum quod huiusmodi, aut recipiat ab eo vel non.

causam. Longius autē protē sus visus, sicut qđ longius uidet, & quod hoc eodem modo. Debilior igitur ab exteriori fit refractio: qa remotiori fit refractio: quare minor īcidens colores facit obscuriores apparere. Et cōtrario etiam, quia amplior a minori, & interiori periferia incidit ad Solē: propinqor. n. visui

enim longius productus, quomodo id, quod longius distat, eodem, id quod hic est, cernit. A superiori igitur arcu imbecillior reflexio existit, quia remotiore ex loco efficiatur. Quare cum minor incidat, efficit, ut colores languidiores appareant. Ac illi quidem ordine contrario, propterea quod a minori & interiori ambitu ab Solem copiosior incidat. Quę enim aspectui

Primo ergo quęrendum est: utrum lumen sit in medio secūdum esse reale, aut tantum secundum esse intentionale. Et uidetur quod tantum habeat esse intentionale, quia quod habet esse reale in alio, manet in ipso post absentiam generantis, sicut in simili, calidum & frigidum manent in eis, in quib. fiunt in absentia generantis. Sed amoto corpore luminoso, lumen non remanet in medio. ergo &c. Secundo: sensibile positum supra sensum secundum esse reale, nullam facit sensationem, sicut habetur in secundo de anima: sed lumen in medio existēs, uel in sensu, facit sensationem in actu. ergo non habet ibi esse reale.

Præt. Omnis forma realiter recepta in materia inferiorum, habet contrarium: sed luminis in medio nihil est contrarium, ergo non est realiter receptum in medio. Maior probatur, quia in hoc differunt materia corporum superiorum & inferiorū, quia materia superiorum habet formam, quæ complet totum eius appetitum, & ideo non est susceptiua contrariorum: sed materia inferiorum recipit formam non complentem totum eius appetitum. ergo est susceptiua contrariorum, & forma recepta in ea realiter habet contrarium. Pro huius igitur intelligentia sciendum est, quòd lumen in medio habet esse intentionale, quia causat sensationem, sed non solum habet ibi esse intentionale, sed etiam habet esse reale, & naturale, licet tale esse reale debilius sit & minus permanens in medio, quam in corpore luminoso. Et hoc multipliciter probari potest. Primo quia quæ habent unum receptiuum secundum naturam, habent etiam idem esse reale, & eundem modum essendi: sed lumē in corpore luminoso, & in medio illuminato ab eo, habet idem receptiuum scilicet perspicuum, quia lumen per se est actus diaphani, secundum quod huiusmodi, ergo habet idem esse: ergo si in uno habet esse reale, & in reliquo. Maior probatur, quia ad unitatem unius per se relatiui, sequitur unitas alterius: sed receptibile, & receptum dicuntur relatiue. ergo si susceptibile luminis est unum & lumen erit unum, & habebit vnum esse. Confirmatur minor primi argumenti, quia diaphanum in corporibus inferioribus est eiusdem naturæ: differens solum secundum magis, & minus, sicut in simili corporibus superioribus diahpanum in parte stellata, & in parte non stellata, est idem secundum naturam: differens secundum magis & minus densum.

Pręt. secūdo: quorum est una operatio prima, horum est una natura, & ex consequenti unum esse: sed lucis in corpore luminoso, & in medio illuminato, est vna operatio prima: illuminare scilicet perspicuum: ergo, si lux in uno est qualitas realis, & in altero. Maior patet, quia operatio consequitur formam, sicut transmutatio materiam.

Præt. forma aliqua in eo hēt esse reale & naturale, in quo generat ab agente s̄m naturam, s̄m q̄ hm̄oi, per reductionem de potentia naturali ad actum sed lumen est tale in medio, ergo hē: ibi esse reale. Maior est nota: & manifeste ostendit a priori aliqd habere esse reale. Minor uero probatur: quia lumen causatur ab agente naturali, s. a corpore lucido, per reductionem medii de potentia naturali, qua erat lucidum in potentia ad esse lucidum in actu. Deinde, illud quod habet operationem realem & naturalem, secundum quod huiusmodi, uidetur habere etiam esse reale & naturale, quia unumquodque operatur secundum quod est, nono Metaphysicæ, & operatio consequit esse. Sed lumen in medio habet operationem realem, & naturalem, sicut illuminare, calefacere, & huiusmodi, sicut sensus docet, & scientia de speculis comburentibus supponit. Quod autem lumen in medio habeat debilius esse, quam in corpore lucido, satis manifestum est, quia medium, quod est perspicuū, est rarum, & lumen propter raritatem medii, facile pertransit, & non est multæ permanentiæ in eo. Sed in corpore illu-

F minato est densitas, quę corpus lucidum, & etiam lumen aliqualiter terminat, & propter densitatem talis corporis lumen in eo est maioris permanentię. Et in signum huius, lumen existens in medio debilius operatur quam existens in corpore lucido, vel illuminato. Debilior autem operatio consequitur debilius esse, quia modus operandi consequitur modum essendi. Et ppter hoc si aliquis huiusmodi esse debilius nocet esse intentionale, co incidit secundum rē nobiscum, & nomine tantum differens est, de qua differentia non est curā dum inquirentibus ueritatem.

G

Ad primum autē in oppositum dicendum est, q̄ sensibile extra sensum habens esse firmum, quia excellenter mouet sensum, ideo positū supra sensum non mouet sensum ad actum: sed magis ipsum corrūpit propter suam disproportionem ad sensum, quia sensus consistit in quadam medietate, vel armonia: sed tamen sensibile receptum in medio, sub esse reali debiliori, quod proportionatur sensui, potest in ipso habere esse etiam intētionale, & mouere ipsum ad sensationem in actu. De sensibili autem primo modo, cuiusmodi est lumen in corpore lucido, loquebatur philosophus.

Ad secundum nō est difficile illud soluere, quia est duplex generās: vnū, qđ est principium transmutationis rei generatæ tantum, & non conseruationis ipsius esse, sicut domificator est

H causa factionis domus, aliud est generans, quod cum hoc est cā conseruationis rei generatæ, quemadmodum locus est causa rei locatæ per se. Effectus autem manet post absentiam generātis primo modo, non autem post absentiam generantis secundo modo. Eiusmodi est corpus lucidum.

Ad tertium dicendum, q̄ contraria dicuntur dupliciter. Vno modo sumitur contrarietas proprietas proprie, pro repugnantia duarum formarum æqualiter, & maxime distātium sub eodem genere, sicut calidum, & frigidum distant, & per se contrariantur. Alio modo accipiuntur contraria prout extendunt se ad principia opposita, sicut forma, & priuatio, interdū dicuntur contraria. Et hoc modo intelligitur q̄ forma recepta in materia horum inferiorum habet contrarium, non autem primo modo. Sed hoc modo lumen habet contrarium, quia habet priuationem oppositam.

Secundo videndum est: utrū lumē in eo corpore, a quo refrangit, sit principium alicuius coloris non præexistentis. Et uī

I q̄ non, quia si lumen refractum in eo, a quo refrangit esset per se principium alicuius coloris, sequeretur q̄ a quocunque fieret refractio, & in quocunque situ, semper causaret talem colorem: sed hoc est falsum ut ad sensum uidetur, ergo lumen refractum, per se non est principium alicuius talis coloris.

In contrarium est, quia sensus docet q̄ lumen incidens corpori peruio spisso, colorato aliquo colore, puta rubeo, facit ea, a quibus refrangitur apparere per illud, colore vergente ad colorem illius, etiam ea quæ uidentur in speculis viridibus, uidētur sub lumine refracto consimilis coloris, sed tamen quomodo hoc fiat intelligendum est, q̄ color causatur ex psentia luminis in perspicuo terminato per opacum, & secundū diversā proportionem luminis ad opacum in perspicuo diuersificant colores, qa ex multo lumine, & pauco opaco causat color albus. & econuerso color niger, sed medii colores fiunt secūdū proportiones medias, propinquiores quidem albo in plus habendo de lumine, & minus de opaco, etiam propinquiores

K nigro causant opposito mō. Ex quib. patet, q̄ appositio luminis ad opacum, vel econtra, secundum aliam, & aliam quantitatē, variat colores. Ex quo sequitur ad propositum, quod lumen generatum a corpore luminoso secundum rectum, incidens alicui corpori aspero, habenti aliquē colorem in actu, vel in virtute, ita q̄ a profundo eius refrangitur si fuerit multū lumen illuminat tale corpus secundum partē cui incidit, fortius quā esset illuminatum ante, & mutat in ipso colorem pexistentem sensibiliter, secundum diuersam proportionem eius ad opacum: & per consequens facit ibi apparitionem alicuius coloris non praexistentis. Sed quando lumen refrangitur a prima superficie talis corporis propter lenitatem, ita quod lumen non recipiatur in profundo, tunc generatur phantasia. i. apparitio coloris, debilior tamen, quia in parte, in qua incidit lumen, fit fortior illuminatio corporis, a quo fit refractio luminis ad uisum. Et propter huiusmodi fortificationem coloratur non tantum corpus, sed etiam lumē colore proprio corporis, uergēte

ali-

aliquantulum ad clarum, propter adiunctionem luminis ipsi. A Et secundum hunc modum corpus, a quo fit refractio, uidet alterius coloris, quam fit ordinarie. Si uero corpus cui incidit lumen, non habeat aliquem colorem proprium, sed solum naturā perspicui, tunc nulla fiet phantasia coloris, pp defectum opaci.

Ad rationem autem in oppositum dicitur, quod uerum concludit, quando lumē in corpore a quo refrangitur, inuenit opacum actu, uel uirtute. Sed hoc opacū non inuenit in omni eo, a quo refringitur: & ideo non causat in omnibus talem apparentiam colorum, quia sine opaco non possunt fieri. Quare autem lumen faciat magis apparere colores, quam magnitudinem, uel figuram corporis, a quo refrangitur, partim patet ex dictis, & melius manifestatur in sequentibus.

existens refrangitur a periferia propinquissima primæ iridi, propinquissime autem in exteriori iride minima periferia. Quare habebit colorem puniceum: habita autem tertia secundum proportionem. Exterior iris in quo B. interior in quo A. Colores autē in quibus C. puniceus, in quibus D. Viridis, in quibus

propinquior est reflexio, ea ab ambitu, qui primo arcui propinquissimus est, efficitur; qui autem in exteriori arcu ambitus minimus est, is maxime propinquus est. Colore igitur puniceo ille erit, qui uero sequitur, & tertius proportione. Exterior arcus sit B. interior, qui primus est A. color puniceus C. Viridis D. purpureus E. Qui apparet flauus F. Tres

Quæritur tertio: utrum colores Iridis habeant rationem ueri coloris. Et primo arguitur quod non, quia quod causatur ex sola refractione luminis ad uisum, non uidetur uerus color, sed apparens tantum: colores autem Iridis secundum Aristotelem causantur ex sola refractione. ergo non sunt ueri colores.

Præterea. Si tales apparentiæ essent ueri colores, deberēt apparere in quocunque situ, sicut apparet de his, quæ colorantur secundum ueritatem: sed sic non est de coloribus Iridis. ergo non sunt ueri colores.

Præterea. Quod causatur ex debilitate uisus, non est color C secundum ueritatem: sed colores Iridis causantur ex debilitate uisus. ergo non sunt colores secundum ueritatem.

Intelligendum igitur est, quod colores Iridis habent essentiā ueri coloris: debiliter tamen, & imperfecte, sicut lumen in medio, respectu luminis in corpore luminoso, quia quod est motiuum uisus secundum se, hoc est color secundum ueritatem, quia color secundum philosophum secundo de anima est, quod est motiuum uisus secundum se: sed colores Iridis sunt huiusmodi, sicut sensus iudicat, ergo sunt ueri colores.

Secundo: quia ueritas rei idem est, quod essentia rei, differēs solum secundum rationem: sed colores Iridis habent essentiam, & formam coloris, licet secundum esse debile. ergo habent ueritatem coloris. Minor probatur, quia sensus uisus, qui hoc iudicat, non decipitur circa proprium sensibile.

Tertio, id quod uisus iudicat se apprehendere per se primo, est color, secundum ueritatem, qui est obiectum uisus, quia sensus proprius circa proprium & per se obiectum non decipitur: D sed in uisione Iridis uisus iudicat se uidere uerum colorem. ergo &c.

Amplius, ubicunque sunt principia ueri coloris, sm ueritatē, ibi est forma, & essentia ueri coloris, sm ueritatem: sed in Iride actu concurrunt omnia principia coloris, secundum ueritatem, ergo &c. Maior est nota, quia causa & effectus in actu, sunt simul in actu, secundo Physicorum. Minor probatur, quia principium ueri coloris in actu est perspicuum aliquo modo terminatum in ratione materiæ. Et lumen ibi existens actu in rōne formæ, sed ista ambo sunt actu in Iride, sicut in eo, in quo apparet Iris, quia perspicuum æqualiter est terminatum per opacum in rōne descendente sub nube, in qua generatur Iris: aliter non hēret rationem speculi refrangentis: lumen uero a Sole, uel a Luna incidens illi, habet rationem formæ. ergo sequitur, quod cum in Iride sint actu omnia principia ueri coloris, sint ibi ueri colores, licet color ibi habeat esse debile, sicut dictum est, quia principia eius non sunt ita permanentia, sicut in corporibus mistis E terminatis, in quibus principia coloris consequuntur principia intrinseca corporis misti, & sunt ei intrinseca: consequuntur n. ipsa mistibilia, quæ sunt permanentia actu, uel uirtute, & per consequens & color ex ipsis causatus est permanens, & perfectus. Sed non est sic de coloribus Iridis, quia lumē ibi est extraneum, & solum incidit secundum determinatum situm ad uisum & sm quod incidit diuersimode, causat diuersos colores, qui apparent transferri per motum ipsius uisus, & tamen secundum ueritatem transferuntur, quia in aliis partibus rationis de nouo continue generantur.

Ad obiecta autem dicendum est, & ad primum quod color potest causari ex refractione, uel ex concurrentibus ad refractionem luminis ad uisum, sicut dictum est, sed non color secundum esse perfectum & fixum, propter uariationem refractionis. Sed si staret corpus luminosum, & nubes in eadem distantia, & dispositione, Iris haberet esse permanens.

Ad secundum dicendum est, quod assumptum uerum est de coloribus habentibus esse firmum, & fixum in subiecto: non autem de coloribus apparentibus per refractionem, quę non fit nisi ex opposito, uel quasi ex opposito existente luminoso.

Ad tertium dico, quod color qui totaliter causatur ex debilitate uisus, non est uerus color qui talis est pura priuatio, sicut remotio luminis est priuatio. Sed falsum est, quod colores Iridis causentur totaliter ex debilitate uisus, quia causantur primo ex lumine incidente rationi. Est tamen uerū, quod debilitas uisus, sicut & remotio luminis, facit ad hoc, quod colores appareant obscuriores.

Quarto quæritur: utrum colores Iridis sint subiectiue in partibus specularib. rorationis, & uidetur quod non: quia color uidetur esse ibi, ubi uisus iudicat ipsum esse, sed uisus eum iudicat esse in nube, non in partibus rorationis, ergo &c.

Secundo, simile iudicium uidetur esse de idolo apparente in speculo, & de colore Iridis, quia ambo apparent per refractionem, sed idolum apparens in speculo, non dicitur esse in eo, sed in corpore. ergo color Iridis non est in corporibus specularibus, sed in Sole, uel astro, ex quorum refractione apparet.

In oppositum est tamen, quod in illo sunt colores Iridis, sicut in subiecto, in quo concurrunt actu principia ipsorum, sicut in simili in eo sunt sapores, sicut in subiecto, in quo concurrunt principia saporis actu, sed principia coloris Iridis sunt perspicuum partium rorationis, aliquo modo terminatum per opacum, & lumen incidens ei, & refractum ab ipso, quæ simul concurrunt in dictis partibus rorationis sub nube existentis. ergo colores sunt ibi, sicut in subiecto, & non sunt in ipsa nube nigra, licet appareant secundum sensum ibi esse, quia uisus propter nimiam distantiam eorum ab oculo, non percipit remotionem unius ab altero. Quando enim aliquod corpus distans uidetur per alterum, uel iuxta alterum, tunc apparet esse in eadē superficie cum ipso, & propter eandem causam omnia a remotis uisa uidentur plana, sicut dicebatur prius, sed nubes uidetur per Iridem, uel iuxta Iridem, & per consequens uidetur in eadem superficie cum ipsa.

Ad primum dicitur, quod aliud est subiectum colorū iridis, & idolorum uniuersaliter apparentium ex refractione secundum ueritatem, & aliud locus, in quo apparent esse secundū sensū, quia colores Iridis sunt in partibus rorationis specularib. sicut in subiecto secundum ueritatem, sed sunt in nube solum secundum apparentiam, quod concessum est.

Ad secundum dicitur, quod similitudo potest concedi, sed illud quod assumitur, quod idolum non sit in superficie speculari, a qua fit refractio, sed sit in corpore obiecto, negandum est, quia species uisibilis, uel figura uisibilis illius, cuius est idolum, in qua fertur uisus mediante specie, est in eo secundum esse fixum & permanens: sed tamē est in superficie speculi, a quo fit refractio secundum aliud esse, & est quodammodo in medio secundum lineam rectam: sic in proposito, lumen ex cuius refractione generatur Iris, secundum esse magis reale est in corpore luminoso, sed secundum aliud esse eius est in corpore illuminato, & in corpore a quo refrangitur, in quo per admistionem perspicui terminati, facit aliquem colorem ibi existentem.

Quinto quæritur: utrum illud, quod continetur intra minorē periferiam Iridis, & id quod est supra maiorem, sit coloratum, uel non. Videtur quod sic, quia ubi est eadem causa, ibi est idem effectus: sed causa coloris uidetur esse eadem intra minorem, & supra minorem periferiam Iridis, sicut in illa parte, ubi apparet Iris. s. refractio luminis stellæ a roratione descendente sub nube. ergo uidetur, quod illa pars sit colorata.

Respondetur, quod illud est coloratum colore nigro nubis, quia aliquid, qui est in minori periferia Iridis, & est propinquior nigro, dispareret in nigrum, & hoc et sensus docet, sed nō est coloratum aliquo colore Iridis sensibiliter diuerso a colore nubis, cuius rō est, quia ad hoc, quod appareat aliquis color Iridis sensibilis ex refractione luminis solis a roratione opposita, oportet refractionem esse mediam, & fortem secundū Philosophū, sed ab illo loco non fit media refractio, & fortis: non media, propter paruitatem illius intermedii, nec fortis, quia a partib. perpendicularibus, uel propinquioribus perpendicularibus debilius refranguntur radii, & ad minorem angulum. Et propter hoc Philosophus ubi dat naturam colorum Iridis, dicit, quod ab illa parte est permutatio insensibilis colorum.

Ad

Ad rationem in contrarium dicendum est, quod minor est falsa: non enim quæcunque refractio est causa coloris Iridis: sed oportet ipsum lumen multiplicatum esse forte, refractio aũt quæ fit ab illo loco, est debilis.

Sexto quæritur: utrũ medium duarum Iridum sit puniceũ.

E. alurgus Xancos autem apparet in quo Z. Tres autem nõ adhuc fiunt, neque plures irides, quia, & secunda fit obscurior, vt in tertia refractio valde debilis fiat, & impotens sit pertingere ad Solem.

LECTIO VII.

QVoniam autem neque circulum possibile est fieri iridis, neque maiorem semicirculo portionem, & de aliis accidẽtib. circa ipsam, ex descriptione erit considerantibus manifestũ.

b Hemisperio enim existente super orizontem circulum in quo A. centro autem K. alio aũt quodam oriẽte signo, in quo H.

Ad qđ respondet. Alexander in commento, q̃ nõ est ibi aliquis color, qa color i Iride, causatur a determinata distãtia, & situ determinato, inter Solem & uisum, sed talis secundum cum nõ est in tali parte intermedia. ergo ab ipsa nõ est talis refractio, & per consequens nõ mutat ipsam ad aliquem colorem. Et confirmatur, quia sensus nõ indicat de illo colore intermedio. ergo uidetur, quod non sit ponendus.

Sciendum est tamen, quod maior nunc assumpta vera est, sed falsa est minor, quia non vĩ rationabile, neque consonans rationi, quod a supiori Iride, & remotiori, & similiter ab inferiori & propinquiori, possit fieri refractio sensibilis, & q̃ non fiat a parte intermedia, si fuerit materia disposita, sicut hic supponitur: sicut in simili, si accipiantur tria specula, in tali distantia ad se inuicem, & ad corpus obiectum, secundum aliquam proportionem, qualis est distantia duarum Iridum, & partis intermediæ ad se inuicem, & ad Solem & ad uisum, si fit refractio corporis obiecti a duobus speculis extremis ad uisum, & apparitio idoli, tunc etiam fit a speculo intermedio, ut patet ad sensum. Et confirmatur, quia omnia ad colorem talem requisita possunt concurrere in tali intedio scilicet refractio fortis, & multum luminis, si sic ro rano disposita in medio, sicut in extremis: immo fit maior, quã in periferia maiori minoris Iridis & etiam fit propinquior, & maior quàm in periferia minori exterioris Iridis. Est ergo dicendum, q̃ in illa parte intermedia non est color puniceus, sed est alius color secundum aliquid propinquior albo, uel clarior quam sit puniceus, quia plus obtinet de lumine, p iuxta positionem illorum duorum puniceorum, quam puniceus in minori periferia superioris, uel in maiori inferioris. Et ex hoc, iste color in parte intermedia, est albior & clarior.

Ad id autem quod in oppositum inducebatur de sensu, dicẽdum, quod ille color, propter eius claritatem, & non multam differentiam a puniceo, vix discernitur a uisu in tanta distantia nisi subtiliter inuenit: sed tamen sensus non indicat oppositũ. Et hoc apparet ex eo, quia in medio duarum Iridum, apparet quædam citrinitas clara ualde, sed color citrinus est ꝓpinquior claro, & albo quam puniceus, sicut dictum est prius, & inter duos puniceos positus, adhuc magis clarus.

Septimo uidendum est: utrum possibile sit apparere simul plures Irides duab. Et uidetur quod nõ, quia Aristoteles supra dixit, quod propter remotionem secunda Iris habet colores debiliores quam prima, sed situs tertiæ est multo remotior. ergo etiam refractio erit debilior, adeo quod non poterit causare apparentiam alicuius coloris sensibilis.

Dicimus tamen ad quæstionem, quod non est impossibile ꝑparere tertiam Iridem, licet hoc raro cõtingat. Et talis Iris se hẽt secundum situm ad secundam, sicut secunda ad primã, habet obscuriores colores colorib. secundæ: sicut secunda respectu primæ, propter eandem causam. Et talis Iris apparet ꝑꝑ eandem causam, propter quam duæ aliæ apparent: s. propter refractionem luminis ad uisum. Et tunc causatur, quando nubes opposita soli est multum nigra, & spissa, quia tunc potest facere multam, & bene dispositam rorationem, ad refractionẽ. De ordine autem colorum illius Iridis, experimentum nõ habui: rationabiliter tamen uidetur, q̃ haberet colores ordine cõtrario cum colorib. secundæ. s. alurgum in minori periferia: uiridem in secunda, & puniceum in maiori, sicut prima: qa omnis processus fit per assimilationem secundorum ad primam, sed alurgus, qui est in maiori pferia secundæ, est ꝓpinquior nigro.

F igitur rationabiliter in minori periferia tertiæ deberet apparere color alurgus, qui est propinquior nigro, & deinde in secunda uiridis, qui est propinquior huic; deinde in tertia puniceus, qui apparet in albo, uel claro nubis subtilioris, in extremitate.

autem arcus, aut plures non fiunt, quoniam & secundus languidior existat, ita ut tertia reflexio omnino imbecilla reddatur, nec ad Solem queat perduci.

G *LECTIO VII.*

ARcum uero, nec orbem, nec semicirculo maiorem fieri posse, itẽque cætera quæ in illum cadunt, ex descriptione contemplantibus perspicuum fiet.

Hemisphærio enim quod sit A. supra finitorem circulum posito, &
H *centro eius C. alioque etiam quodam puncto ex oriente, quod sit S. si lineæ*

Ad rationem in contrarium dicitur, quod dictum Aristotelis intelligendũ est, ut in pluribus, quia raro uidetur tertia. Consequentia autẽ absolute nõ ualet, quia põt esse q̃ refractio cõtinue fiat debilior, quanto nubes est remotior, & tamen roratio in qua fit tertia iris, nõ sit ita remota, quod non possit colorari a lumine refracto in ipsa.

Quæritur octauo: vtrum non existente nube, possit interdũ apparere Iris in superficie maris. Videtur q̃ nõ. Iris. n. causatur ex refractione luminis a roratiõe sub nube opposita, uisu existẽte in medio: sed i ista apparitione nauigãtibus facta, talia nõ habent locũ, ut suppositum est. ergo nõ potest ibi fieri iris. Sciendum est aũt, q̃ qñq; existente caligine in superficie maris, non multum eleuata, apparuit Iris nauigantibus lateralis habens omnes colores Iridis, & tamẽ erat nubes. Videbatur autem nauigantib' transferri, semper apparens ipsis in eadem distantia, & situ ad ipsos, usque ad defectum caliginis, quia semper ab alia, & alia parte fiebat continue alia, & alia refractio ad uisum. Ad rationem in oppositum dicitur, q̃ omnia illa in prædicta apparitione assignari possunt, quia superior pars caliginis, incidentibus radiis solaribus, antiperistasim passa conuertebat in subtilem rorationem: cuius partes habent rationem speculi, in quo possibile est apparere colorem corporis
I obiecti: non autem figuram, sicut dicebatur prius. Sed mare ex opposito nauigantium existens, apparens nauigantib. altius, & habens circa terram figuram circularem, non planam, cum sit aqua pura, & a remotis uideatur repræsentare colorem nigrum, quemadmodum nubes, habet rationem nubis: lumen uero faciuni a Sole, uel ab aliqua stella & refractum ad uisum a nigredine maris altioris, per subtilem rorationem caliginis, habebat rationem refracti ad uisum, & propter hoc causabat figuram Iridis, & colores.

LECT·IO VII.

POstquam Philosophus determinauit de causa generationis Iridis, & de coloribus eius, determinat consequenter de figura eius, & de his, quę consequuntur ipsam, quantum ad figu-
K ram, & circa hoc primo præmittit intentionem suam & dicit, quod ex figurali descriptione Iridis, quantum ad situm eius, & Solis, & uisus, potest esse manifestum considerantibus, q̃ Iris non potest apparere secundum circulum perfectũ, neque secundum proportionem maiorem semicirculo, & etiam manifestum erit de aliis accidentibus circa ipsam. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur propositum suum, & circa hoc sciendum est, quod Aristoteles intendit probare unam conclusionem quadrimembrem, scilicet quod Iris non est maior semicirculo, sed quando astrum refractum est in oriente, uel occidente, tunc figura Iridis est semicirculi completi: quando autem supra orizontem eleuatum, tunc iris apparet nobis minoris figuræ quã semicirculus, quando uero astrum est in meridie, tunc apparet minime figuræ quam possit appare. Quam conclusionem ipse probat multis suppositionibus, ac propositionibus mathematicalibus præmissis, quas si clare deducere uellem, oporteret multum digredi a physico proposito. Et ideo videantur in litera. Ratio autem physica huius est, quia astrum quodlibet naturaliter emittit radios suos in directum: quoad usque non inuenit corpus opacum prohibens processum radiorum in directum: unde etiam tales radii quoadusque non reflectuntur, dicuntur radii recti, quasi in rectum tendentes. Ex quo patet ratio illius, quod supradictum est, quod

iris

iris fit: ex opposito astro, quia illud agit in partem sibi diametraliter oppositam, & ab ea reflectitur. Astrum autem in nube opposita causat quidem figuram circularem, nisi impediatur, quia omne agens intendit per suam actionem inducere similitudinē suam in passum, sed apparet nobis tantū semicircul⁹, quia reliqua pars nubis, vel rorationis, in qua fit Iris, occultatur sub orizōte. Cum igitur astrum est in oriēte, nubes ei opposita ē in occidēte; dimidia sub orizonte, & dimidia supra, & ex consequēti apparet nobis tantum semicirculus refractionis

si quæ a κ. lineæ ſm conū excidentes faciant, velut axē, in qua h.κ.& a.κ.ad m. adiungatur, cōstringant ab hemisphærio ab h. super maiorē angulum, ad circuli periferiam incident a.κ.& si quidem oriente, aut occidente astro refractio fiat, semicirculus assimilaĩ circuli ab orizonte, q super terram fit: si aūt supra, semper minor semicirculo: minimū autem, cum in meridie fuerit astrum. Sit.n. oriēte primo, cuius h. & refracta sit κ.m. ab h.& planum erectum sit in quo a. qđ a trigono in quo h.κ. m. circulus igitur decisio erit sphæræ, q maximus sit, in quo a. differt.n. nihil, si quodcunque eorum, quæ super h. κ. ſm trigonum κ.m.h. erectū fuerit planum. quę igitur ab his q̄ h.κ. ductæ lineæ in hac ratione constituenĩ semicirculi in quo a. ad aliud, & ad aliud signū. Qm̄.n. quæ κ.h. signa data sunt, & quæ κ.m. data vtiq; erit: & quæ m.h. quare & ratio eius, quæ m.h. ad m.κ. super. Datam igitur periferiam tāget m. Sit itaque hic in qua. n.m. quare decisio periferiarum data est. Apud aliam aūt, quàm ad eā, quæ m.n. periferiam ab eisdem signis: eadem autem ratio in eodem plano non cōsistet. Exponaĩ igiĩ q̄dam linea, quæ d.b.& descindatur: vt m.h. ad m.κ. quę d. ad b. maior autem quę m.h. ea, quæ m.κ. qm̄ semper maiorem angulum refractio coni, sub maiori.n. angulo subtenditur eius, qui m.κ.h. trigoni. Adinueniatur igitur ad eam, quæ b. in qua z. vt sit quod quidem d. ad b. quæ b.z. ad d. deinde ꝙ quidem z. ad κ.h. quæ b. ad aliam fiat, quæ κ.p.& a p. ad m. copulentur quæ m.p. Erit igitur p. polus circuli, ad quem, quæ a κ. lineæ incidunt. Erit.n. quod quidē quæ z. ad κ.h. & quæ b. ad κ.p. & quæ d. ad p.m. Non.n. fit, sed vt ad minorem, aut ad maiorem ea, quæ p.m. nihil.n. differt. ſad p.r. Eandem ergo rationem h.κ.p & p.r. adinuicem habebunt, quā quidem quæ d.b.z. Quæ autem d.b.z. proportionales erant secundum quam quidem quæ d. ab b. quę z. b. ad d. quare quæ quidē quæ p.h. ad p.r. quæ p.r. ad eam q̄ p.κ. Si igitur ab his, quę κ.h. quæ h.r.& κ.r. ad r. cōiungantur, copulatæ hę eandem habebunt rationē, quā quidem q̄ h.p. ad eam, quæ d.r. circa eūdem.n. angulum. ſ.p. proportionabiliter, & q̄ trianguli h.p r. eius, qui κ.r.p. quare & quæ p.n. ad eam, q̄ κ.n. habebit eandē rōnē, & quæ h.p. ad eam quæ p.r. Habet aūt & quæ m.h. ad κ. in hāc rōnem, quā .n. quæ d. ad eam, quæ b. ambę: quare ab h. κ. signis nō solū ad eā, quę m.n. periferiā cōcurrent eandē hn̄tes rōnem, sed & alibi, qđ quidem impossibile: qm̄ igitur quæ d. neq; ad minus eo ꝙ m.p. neq; ad maius. Similiter.n. demonstrabitur palam ꝙ ad ipsum erit. ſ.m. quę m. p. quare erit quod quidē quę m.p. ad p.κ. quæ p.h. ad p.m. Sit igitur eo, in quo p. polo vtens: distantia autem ea, in qua m.p. circulus scribatur; omnes cōtingit angulos, quos refractę faciunt, quæ ab m.a. circulo. Si autem nō, similiter ostendētur eandem habentes rōnem, q̄ alibi, & alibi, semicirculĩ concurrentes: qđ quidem erat impossibile. Si igitur circunducaĩ semicirculū, in quo a circa diametrū, in qua h.κ.p. quę ab h.κ. refractæ ad illud, in quo m. in oībus planis similiter

A *a centro e. in coni speciem productæ, velut axem, lineam f.c. efficiant, & lineę a c. ad n. productę, ab hemisphęrio ad f. supra maiorem angulum reflectantur, lineæ profecto quæ a c. ductæ sunt, in circuli ambitum incident. Ac si in astri ortu, aut occasu reflexio fiat, dimidia circuli portio a finitore relinquetur, ea uidelicet quæ supra terram extat. Si autem astro in superiori parte collocato, minor semper semicirculo, sed minima, cum ad circulum meridianum astrum a.*. esse-*

rit. Sit enim primum in ortu, ubi f. positum est, & linea e.n. ad f. reflecta-

B *tur, planumque a. a triangulo f. c.n. producatur. Circulus sane, sphæræ sectio, maximus erit, itque sit a. nihil enim referet, quodcunque planum ex bis, quæ in linea sunt f. c. per triangulum c. n. f. fuerit productum. Linea igitur ab f. c. punctis ductæ, ad aliud, & aliud semicirculi a punctum hac ratione non constituentur.*

Quoniam enim, & puncta f.e. data sunt, itemque linea f.c. data utique erit & linea n.f. quare, & ratio lineæ n.f. ad lineam n.c. Datum igitur ambitum punctum n. attinget. Sit sane ille. n. m. ambituum itaque sectio data est. Ad aliud autem ambitus. n.m. punctum, ab ysdem pun-

C *ctis in eodem plano dadem ratio non constat. Extra igitur ponatur linea quadam d. b. quæ ita diuidatur, ut quam rationem linea n.f. ad lineam n. c. habet, eandem d. ad b. babeat; maior autem est linea n. f. quam linea n. e. quandoquidem super maiorem angulum turbinis est reflexio, maiori enim angulo trianguli n. e. f. subtenditur. Maior ergo est, & linea d. quam sit b. Accedat igitur ad lineam b. linea f. ut quod est d ad b. fit b. f. ad d. Dehinc, quod est f. ad c. f. id fiat b. ad aliam c. p. atque a puncto p. ad punctum n. linea p. n. ducatur. Igitur p. circuli, in quem lineę a c. ductæ incidunt, polus erit. Quod enim est linea f. ad lineam c. f. & linea b. ad lineam c. p. Linea quoque d. ad lineam p. n, erit. Si enim non fit, sed aut ad minorem, aut ad maiorem, quam p. n. (nihil enim intererit) fit ad lineam p. r. Eandem igitur rationem lineæ f. e. c. p.*

D *& p. r. inter se habebunt, quam lineæ f. b. d. inter se. Lineæ autem f. b. d. similem inter se proportionem ita habent, ut quod est d. ad b. id sit f. b. ad d. Quare quod p. f. ad p. r. id p. r. ad p.e. Si igitur a punctis c. f. lineę f. r. & e. r ad r. ducantur, hæ ductæ eandem habebunt rationem, quam linea f. p. ad lineam p. r. habet. Trianguli enim f. p. r. & eius qui est e. r. p. lineę circa eundem angulum proportionum similitudinem subeunt: quare, & linea f. r. ad lineam c. r. eandem habebit rationem quam linea f. p. ad lineam p. r. Sed & linea n. f. ad lineam n. e. eandem habet rationem, quam linea d. ad lineam b. Ab ysdem igitur punctis f. c. lineæ eandem rationem habentes, non solum ad ambitum n. m. sed, & ad alium locum statuen-*

E *tur. quod fieri non potest. Quoniam igitur linea d. nec ad minorem, quam sit linea p. n. nec ad maiorem (similiter enim demonstrabimus) perspicuum est, ad ipsam p.n. esse. Quare quod linea n. p. ad lineam est p.e. id linea p. f. ad lineam n. p. erit, itemque reliqua n. f. ad lineam n. c. Si igitur circulus p. polo, & p.n. internallo utens describatur, angulos omnes, quos lineæ a punctis f. c. ductę reflexæ faciunt, attinget. Quod si non attinget, quę in alia semicirculi parte coeunt, eandem irationem habere similiter demonstrabuntur, quod quidem erat impossibile. Si ergo semirculum a. circa diametrum f. p. circumagas, quæ ab f. c. ductæ ad punctum n. reflectuntur, in omnibus planis ean-*

Irialis, quia reliqua dimidia pars rorationis occultat sub orizonte, vt dictum est. Quanto autem magis eleuatur astrum super orizontem, tanto magis pars ei opposita, in qua fit Iris, occultatur sub ea: & ideo minor tempus circuli refractionis apparet nobis, quia roratio opposita astro, magis occultatur. Q̄ aūt astrum est eleuatissimū, & est in meridie, tunc minima portio circuli Irialis apparet, quia roratio opposita astro in qua fit iris, maxime occultatur. Nunquā igiĩ apparet maior portio q̄ semicircul⁹, & sępe apparet minor.

habebunt,& æquale faciunt angulum,qui κ. m. h. & quem facient angulum quæ h.p.& m. p. sup eã q̄ h.p.semper æqualem erit. Trianguli igitur super ea quæ h.p.& κ.p.æquales ei. qui h. m.p,& κ.m.p. consistunt:horum aũt catheti ad idem signum ca dent eius,quæ h.p.& æquales erunt, cadent ad o. centrum.ergo circuli o.semicirculus aũt qui circa m.n.absecutus est aũt ab orizonte, superiorem q.dem.n.Solẽ non obtinere:apud terram aũt firmatorum obtinere,& diffundere aerem,& pp hoc iridem non cõiacere circulum.Fit autem & nocte Luna raro,neq;.n.plena semper debiliorq; natura ut obtineat aerem.Maxime aũt stare iridẽ ubi maxime obtinet sol,plurimus.n.ĩ ipsa humor immã sit.Item sit orizon quidem,in quo a.g.ascendit aũt sup h.axis aũt sit nunc in quo h.p alia quidem igiẽ oĩa similiter ostendeẽ,ut & prius.Polus aũt circuli in quo p.erit sub orizonte eo in quo a. g.eleuato signo,in quo h.In eadem aũt,& polus,& centrũ circuli o.quod terminat nunc ortum:est .n. iste in quo h.p.Qm̃ aũt supra diametrũ,quæ a g.ꝙ k.h.cẽtrum erit utique sub orizonte prius eo in quo a. g.in ea,quæ h.p.linea,in quo o.quare minor erit superior decisio semicirculi,in quo f. y. quod.n.f. y. quæ semicirculus erat,nunc autem abscisus est ab g.a orizonte,ꝙ itaq; y.q.disparens erit ipsius eleuato Sole.Manifestum autem cum in meridie,quantum enim superius h.magis inferius polus,& centrum circuli erit.

F *dem habebũt rationem, æqualemque angulum c.n.f.constituent,& quem linea c.p.& p.n.supra linea. f.p.faciunt, æqualis angulus semper erit.Triangula igitur super linea f.p. & linea c.p. æqualia facta sunt, triangulis f.n.p. & c.n.p. Quorum perpendiculares lineæ in idem punctum linea c.p. incident,æqualesque erunt cadant in o. centrum igitur circuli est o.cuius circuli dimidia pars, ea uidelicet, quæ est n.m. ab orizonte ablata est.Rursus sit horizon a.b.g.supra quem punctum f.subuehatur,nuncque axis sit f.p.reliqua sane omnia non secus ac prius ostendentur, circuli autem polus p. sub horizonte a.g.sublato puncto f.erit; in eadem uero linea polus sunt,& centrum circuli, & eius qui ortum nunc terminat:is enim est f.p.Quoniam uero supra diametrum a g.* G *linea f.c.sublata est, circuli centrum o.in linea c.p. infra horizontem a.g.priorem erit.Quare portio quæ supra est, uidelicet n.semicirculo erit minor.Siquidem n.q.m.semicirculus erat,nunc autem ab horizonte a.g.interfectus est. Igitur q.m.Sole sublato,minime apparebit,quoniam & minima apparet,cum in meridie fuerit.Quo enim punctum f.superius est,eo circuli centrum & polus inferius erunt.*

H

c Quod aũt in minoribus quidem diebus his qui post æquinoctium autumnale, cõtingit semper fieri iridem,in longiorib.aũt diebus his qui ab æquinoctio altero ad equinoctium alterum circa meridiem non fit iris, causa est,qa ad arctum decisiones oẽs maiores semicirculo, & semper ad maiores semicirculo, quod autem immanifestum & paruũ. quæ autem ad meridiem decisiones æquinoctialis, quæ quidem sursum decisio, parua: quæ autem sub terra,magna, & semper in maiores, quę longius. Quare in his, quæ ad æstiuas uersiones, diebus, propter magnitudinem decisionis antequam ad medium ueniat decisionis ad meridianum h. subtus iam penitus fit p.propter longe distare a terra meridiem propter magnitudinem decisionis.In his autem, qui ad hyemales uersiones, diebus, quia non multum super terram sunt decisiones circulorum, contrarium necessarium fieri modicum enim eleuato, in quo h. in meridie fit Sol. I K

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacumque hora fieri arcus possit, longioribus uero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper fiunt. quod uero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiem ultra æquinoctialẽ sunt. supra terram quidem exigua sunt. quod uero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f.ad medium eius, circulumque meridianum peruenerit, punctum p. omnino deorsum descenderit, quia uidelicet meridies ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium hybernum sunt, quia circulorum sectiones non multũ supra terram emineant, contrarium fiat necesse est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit: I K

e ¶ Postquam determinauit de figura Iridis, hic determinat de quibusdã aliis accidentibus,& dicit,ꝙ colore Iridis apparent fortiores in extremitatib.Iridis circa terram, q̄ in medio: eo ꝙ in corpore densiori lumen fortius retinetur, & fortificatur magis: nubes autem est densior in extremitatibus, quam in medio. Secundum accidens est, ꝙ iris raro fit a Luna, qđ probat dupliciter. Primo,quia nunquã fit a Luna,nisi in plenilunio,sp debilitatem sui luminis in aliis temporibus. Secundo, quia Luna propter debilitatem sui luminis non sufficit eleuare tantos uapores, ꝙ sup eos possit causari Iris. Tertium accidens, quod accidit ppter eandem cãm.f.propter eleuatione uaporum,est, ꝙ in ea parte hemisphærii maxime fit iris,i qua Sol eleuat maiores uapores,quia ex eis generaẽ nubes,sub qua dẽt fieri Iris.Quartum uero est,quia in diebus breuioribus post æquinoctium autũnale,quando dies sunt minores noctibus, iris apparere potest omni hora diei,sed post æquinoctium uernale, quando dies sunt maiores noctibus,iris non potest apparere oĩ hora, quia non apparet circa meridiem his,quib.solstitium multum eleuatur in meridie. Et huius ratio est, quia portiones circuli,quas sol describit in diebus longioribus super orizontem, sunt minores semicirculo: sed portiones, quas describit, quando accedit ad tropicum hyemalem,sunt maiores, quia quanto plus sol eleuatur supra orizontem, uel supra terram, tanto depressior est polus, & arcus Iridis in parte ei opposita sub terra, sicut dictum est.Magis autem eleuatur sol in uere, & in æstate, quam in autumno & hyeme, & ex hoc etiam maiores causat calores,& arcus Iridis causatus ab eo in parte opposita,est magis depressus intantum, ut propter paruitatem non appareat, quia quod est paruum, uidetur immanifestum, Porro autem circuli Iridis in diebus longioribus, est parua, in diebus autem breuioribus, quia sol non multum eleuatur a terra, ideo decisio circuli Iridis non multum deprimitur, & maior pars remanet super terram, & ex consequenti iris tunc magis apparet. Ex quo corollarie concludi potest, quod defectus integri circuli in Iride, non est ea parte radii luminosi incidentis, sed est ideo,quia nubes, uel roratio in qua fit Iris, occultatur secundum partem sub orizonte.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus determinauit de halo, & Iride: nunc consequenter determinat de virgis, & parelijs, & circa hoc duo facit. Primo determinat de generatione virgarum, & pareliorum. Secundo de accidentibus circa ea; ibi. [Sunt autem sicut diximus.] Circa primum iterū duo facit. Primo ostendit modum, & causam generatiōis virgarum & pareliorū in communi. Secūdo, ostendit eam in speciali de utroque eorū: ibi, [Virgę aūt propterea.] Dicit ergo primo, φ existimandū est, quòd parelij & virgæ fiant propter easdem causas, sicut halo & Iris, quia oīa hæc sunt refractio quædam, licet differant ſm diuersam dispositionem & situm caliginis, a qua fit refractio, quia parelius generatē ex refractione visus a nube aliqua ad solē & virgæ similiter. Et iterū vtit hic Philosophus opinione mathematicorū sui temporis, qui dicebant visum refrāgi ab obiecto ad solē: sed tamen ſm veritatem lumen refrangitur ab obiecto ad visum. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat causam, & modū generationis ipsorū. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit causā generationis virgarum. Secundo generationis pareliorum: ibi, [Parelius.] Prima iterū i duas. In prima comparat virgas ad ea, quæ apparent ex refractione in aliis. Secundo declarat modū generationis virgarū: ibi, [Fit autem hoc, cū irregularis.] Dicit ergo primo, φ virgæ generantur ꝑ ptterea φ uisus qui refrangitur ex nube in latere Solis existēte, est talis ſm effectū, qualis est qñ refrāgitur ab aqua, vel ab aliquo alio humidorum ad nubem visam, sicut diximus prius. Nam nubes prope solem existentes, visæ secūdum rectū aspectum, non uidentur coloratæ diuersis coloribus apparentibus, & propriis, vt frequenter, sed quando aspiciuntur ꝑ refractionem ab aqua, uel ab aliquo humidorū, tunc apparent coloratæ, uel virgulatæ ad modum virgularum. Et tamen in hoc est differētia, quia in aliis apparentiis, illa diuersitas coloris nubis apparet in ipsa nube, sed in uirgis apparet quodāmodo supra ipsam. Et huius ratio est, quia albo & nigro apparentibus in eadem superficie, nigrum uidetur longius, sicut econuerso remotius uisum apparet nigrum, eo φ minus alterat, sed colores uirgarum sunt nigri, uel propinquiores nigro, & sunt in eadē superficie cum fulgido nubis, & per consequens apparent remotiores, quam fulgidum nubis. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat modum generationis virgarum in speciali & dicit, φ generatio virgarum fit a nube, quando nubes a qua fit refractio, est irregularis. s. nō vnius dispositionis per totum, sed in una parte rarior, in alia dēsior, & i vna ꝑpinquior aquæ, in alia remotior. Radii ergo incidentes sup partes rariores, trāseunt ꝑ illas tanquā per foramina: & colorantur reflexis radiis sup parte aquosa, & rorida, in qua apparet color, sine figura. Et ꝑꝑ irregularitatem illius nubis, ad quā refrangūtur radii solares albi, & clari, apparēt diuersi colores virgarū. s. puniceus in parte clariori nubis, & magis ꝑpinqua ad album, uiridis aūt in parte magis dēsa, & ꝑ cōsequens etiam magis nigra: xancos uero apparet, vel ꝑ iuxta positionem duorū prædictorum, sicut dictū est supra, uel ēt apparet in parte proportionabiliter densa; licet autē in generatione virgarū lumē aliquo modo transeat ꝑ partes nubis, tamē fiūt diuersi colores in virgis, sicut in Iride, in qua lumē immediate refrāgitur a nube rorida; quia vt dicit, nihil differt quātum ad generationem colorum diuersorū, uidere Solem per nubē transparentē aliquo modo, & videre ipsum immediate refractū a nube. Deīde quasi recapitulādo dicit, φ virgæ generātur ꝑꝑ irregularitatem speculi, idest nubis roridæ, non secundum figuram, idest, non repræsentando figuram obiecti, sed colorem: quia scilicet nubes non est nata facere unū colorem. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit modum generationis pareliorum, & dicit, quòd parelii fiūt, quando aer idest nubes subtilis, a qua fit refractio, est maxime regularis, uniformis, spissa, & lumen solis fortiter refrangitur a tali nube: tunc apparet ibi color albus ad similitudinē coloris Solis, quasi alter sol, quia regularitas speculi facit colorē apparentē esse unum, & regularem, sicut diuersa dispositio partiū nubis facit colores esse diuersos. Hoc autē declarat per exemplum; sicut enim lumen quod refrangitur ab ære polito, siue ferro, puta ab armis militū, est coloris clari & albi, & est fulgidū, sic lumen quod refrangitur a nube, uel caligine spissa, & existente propinqua ad hoc, quòd conuertatur in aquam,

---

LECTIO VIII.

EAsdem enim dictas causas existimandum, & de pareliis & virgis. Fit enim parelius quidem refracto uisu ad solem.

B b Virgæ aūt propterea φ incidit talis existens uisus, qualē diximus semper fieri, cū prope Solem existentibus nubibus ab aliquo refrangatur humidorū ad nubem. Videntur. n. ipsę qdem incoloratæ nubes ſm rectū aspectum intuentibus, in aqua autē virgis plena nubes: verumtamē tunc quidem in aqua uidetur color nubis esse, in virgis autem super ipsam nubem.

C c Fit autem hoc, cum irregularis fuerit consistentia nubis, & hac quidem spissior, hac autem rarior, & hac quidem magis aquosa, hac aūt minus: refracto enim uisu ad solem, figura quidem non uidetur, color autem vr̃: quia autem ibi irregularis apparet fulgidus, & albus Sol, ad quem refractus est uisus, hic qui dem puniceum vr̃, hic autem viride, aut xancon. Differt. n. nihil per talia uidere, aut a talibus refractum: utroque enim modo apparet colore simili; quare si & illo modo puniceum, & istō: virgæ quidem igitur fiunt propter irregularitatem speculi: nō figura, sed colore.

D d Parelius aūt, cum maxime regularis fuerit aer, & spissus similiter, ꝑꝑ quod apparet albus: regularitas enim speculi facit vnū emphaseos colorē: refractio autem simul totius uisus, ꝑꝑ simul incidere ad caliginem, a spissa existente caligine, & nondū quidem existente aqua, prope autē E aquam, propter quód existens

---

Tractatus secundi, libri tertij, in quo determinatur in speciali de pareliis, & virgis. Cap. IIII.

PArelij autem & uirgarum eas ipsas, quæ dictæ sunt causas esse censendum est. Parelium enim oritur, cum aspectus a re aliqua ad Solem reflectitur.

B *Virgæ uero, propterea quod in nubem aspectus talis incidit, qualem diximus semper esse, quoties nubibus Soli propinquis ab aliquo humido ad nubem refertur. Nubes nanque per directum spectantibus, coloris expertes videntur, in aqua uero uirgarum plenæ. Quanquam cum in aqua spectantur, color nubis in aqua uidetur esse. In uirgis autem in ipsa nube.*

C *Id vero contingit, cum nubis concretio inæqualis fuerit, & partim densa, partim rara, & una parte aquosa magis, altera minus. Aspectu enim ad Solem reflexo, Solis quidem figura ob speculorum paruitatem non cernitur: color uero, quia Sol splendidus & candidus, ad quem fit reflexio, in re inæquabili appareat, alius puniceus, alius viridis, alius flauus uidetur. Nihil enim refert, utrū per talia cernamus, an aspectus a rebus eiusmodi reflectatur, quippe cum utroque modo simili colore appareat. Quare si illo modo puniceus, hoc quoque. Virgæ igitur propter speculi inæquabilitatem non figura, sed colore efficiuntur.*

D *Parelium autem, cum aer quàm maxime æquabilis, similiterque densus fuerit. Quo circa candidum apparet. Speculi enim æquabilitas, ut unus color appareat, efficit. Aspectus enim uniuersi reflexio, propterea quod a caligine, quæ densa est, & nondum quidem aqua est, sed tamen prope est, ut aqua euadat, in Solem incidat, colorem, qui in Sole inest,*

in aquam, nondum tamen in eam conuersi, quæ dicitur nubes rorida, est album, & clarum. Ex isto concludit duo corollaria. Primum, quod parelius est magis signũ pluuię, quam uirgæ, quia generatur per refractionem a nube regulari, & spissa, quæ est propinqua ad dispositionem aquæ: & ideo citius ex ea generatur aqua. Secundum est, quod parelius Australis, idest qui apparet quando flãt uenti australes, uel etiam qui apparet ex parte Australi, est magis signũ pluuiæ, quam Borealis, quia uentus Australis propter calidum temperatum eleuat multos uapores, & congregat eos in nubes, & et nubes permutat in aquas. Sed Boreas propter frigiditatem, & siccitatem, ppellit nubes, & prohibet eleuationem vaporũ: sicut superius dictum est. Deinde cũ dicit. c ¶ Assignat Philosophus cãm accidẽtium circa uirgas, & parelios. Et pro primo dicit, quod virgę, & parelii maxime accidunt circa occasum & ortum Solis. cuius rõ est, quia tunc nubes nõ dispergũtur calore Solis ita de facili, cum calor Solis non sit multũ uehemens. Scđm accidẽs est, quod nõ fiunt supra solem, neq: de subtus. Et rõ est, quia si fierent supra Solem, non uiderentur pp distantiam: licet impossibile sit, quod ibi stãtes supra Solem non fiant nubes, vel roratio, & si sub Sole fierent, dissoluerẽtur, pp radios directe incidentes sub Sole, & et radii solares, non uenirẽt ad nos: sed pp reflexionem potius reuerterentur ad cælũ. Tertium est, quod fiunt a latere solis puta nube existẽte ex parte Meridiei, uel Boreæ, quia quã nubes stant a latere, tũc Sol nõ dissoluit eas: si sit in debita distãtia a Sole, & tunc uisus põt ad illã pertingere, pp conuenientem proportionẽ distantiæ. Quartũ ẽ, quod nõ fiũt multũ ppe Solem, nec etiam multum longe. Et huius rõ est quia prope Solẽ Sol dissoluit consistentiã nubis sua caliditate: de longe autem non uideretur: quia a paruo speculo fit debilis refractio, ut patet: nubes autem remota a Sole, ubi Sol habet paucã uirtutem eleuandi uapores a terra, est parua, &

apud solem, colorem facit apparere sicut ab aere polito fractum propter spissitudinem: quare quoniam color Solis albus, propter hoc & parelius albus apparet idem. Propter hoc magis aquæ signũ parelius; quam virgæ; magis.n. accidit aerem bene operosæ habere ad generationem aquę. Australis autem Boreali magis, quia Australis aer, magis in aquã permutatur, quam qui ad arctum.

e Fiunt autem sicut diximus, circa occasus, & circa ortus, & neque desuper, neque desubtus, sed ex lateribus, & uirgæ, & parelii, & neque prope Solem ualde, neque longe penitus. Prope.n. existentem, sol dissoluit consistentiam: longe autem existente, uisus non refrangetur: a paruo.n. speculo longe protensus debilis fit; propter quod & halo non fit ex opposito solis. Sursum quidem igitur si fiat, & prope, dissoluit Sol: si autem longe minor visus existens quam, ut faciat refractionem, non incidet. In latere autem est tantum distare speculum, ut neque dissoluat Sol, uisusque multus simul ueniat, quia ad terram latus non dispargetur: fient per immensum latus. Sub sole autem non fit: propterea, quia per terram dissolueretur utique a sole; sursum autem in medio cœli, uisus dispargitur. Et totaliter, neque ex latere medii cęli fit. Visus enim non ad terram fertur, ut paucus pertingat ad speculum, & refractus sit omnino debilis. Quęcumque igitur opera accidit habere segregationem in locis his, quæ super terram, fere tot sunt, & talia.

LECTIO IX.

QVæcunq; autem in ipsa terra ĩclusa terræ partib. operatur, dicendũ. Facit.n. duas differẽtias corporum: propterea quod duplex natura est, & hoc quẽadmodum, & in alto. Duæ quidẽ.n. exhalationes, hæc quidẽ uaporosa, hæc autem fumosa, ut diximus, est: duæ autem, & species earum: quæ in terra fiunt: hæc quidem.n. fossibilia, hæc autem metallica.

F ex consequenti non uideretur in ea refractio. Non fiunt etiam, vt in pluribus, Sole existente in Meridie, quia tunc nubes sursum eleuata prope Solẽ, est multum remota a visu, & pp hoc color nubis non fertur ad eum in superficie terræ, sed mouetur per aerem supra terram: & prope Solem: & ibi pp excellentẽ fulgorẽ dispergitur: & ex hoc non facit virgas & parelios. Finaliter recapitulat dicta in præcedentib. dicẽs, quod omnia opera, quæ generantur in locis supra terrã, per motum, & alterationem, & etiam in terra ex segregatione humida, & sicca, fere sunt tot: & talia. Dicit autem, fere, pp quædam accidentia, quorum causas non dixit expresse, quæ tamen ex prædictis reddi possunt, sicut sunt quidam ignes, qui uidentur uolitare in superficie terræ, & lapides, & alia quædam cadentia ex nubibus: & coloratio aquæ descendentis: puta quando pluit aqua sanguinea.

apparere, perinde facit, ut eum ab aere leui ob eius densitatem reflectitur aspectus. Quare cum Sol colore sit candido, Parelium quoque candidum apparet. Hac vero ipsa de causa Parelium aquæ magis signum est, quàm virga. Aerem enim ad aquæ ortum præparatum esse magis indicat, et Australe quidem magis quàm Aquilonare,
G *quoniam aer Austrinus magis quã qui ad Septentriones positus est, in aquam mutatur.*

Fiunt autem, quemadmodum diximus, & virga & parelia in ortu, & in occasu, & nec supra Solem, nec infra, sed ex lateribus, nec prope admodum, nec procul omnino. Propinquam enim concretionem Sol dissoluit. si autem procul absit, aspectus non reflectitur. Nam si a paruo speculo procul
H *protenditur, imbecillus redditur. Quãobrem & Coronæ e regione Solis non fiunt. Si igitur supra fuerit, & proxima, eam Sol dissoluet; si uero procul, aspectus minor, quàm ut reflecti possit, in Solem non incidet. A latere autem fieri potest, ut speculum ita distet, ut a Sole non soluatur, & aspectus uniuersus ad eum perueniat, propterea quod ad terram dum fertur, quasi per immensum feratur, peruenire non queat. Sub Sole uero non fit, quia, cum ad terram proprius accesserit, a Sole*
I *dissoluatur, cum medium cęli locum tenuerit, aspectus distrahatur. Omnino ne a latere quidem, Sole medium cęli tenente efficitur. Aspectus enim sub terram non fertur. Quare exiguus ad speculum perducitur, & qui reflectitur, prorsus imbecillus redditur. Tot igitur ac talia ea fere opera sunt, quæ in locis supra terram positis exhibere secretionem contingit.*

K Tractatus tertij, libri tertii, in quo determinatur in generali de generatione lapidum, & metallorũ. Cap. I. & vlt.

DE his autem dicendum est, quę intra terram efficit, in ipsius terræ partibus inclusa. Duas enim corporum differentias gignit, propterea quòd duplex ibi esse apta sit, quemadmodum & in sublimi. Duæ namque (ut diximus) sunt exhalationes, una uaporosa, altera fumida; duæ item & eorum, quæ in terra oriuntur species, aliæ quidem fossilia, aliæ metallica.

LECT. IX.

POstquam Philosophus in superioribus determinauit de his quæ generantur ex exhalatione humida & sicca, per motum & alterationem, aut etiam per refractionem luminis supra terram, & etiam de aliis, quæ causantur per motũ ab exhalatione sicca in ipsa terra. s. de agitatione & motu terræ, hic determinare intendit breuiter de his quæ generantur in profundo ipsius terræ principaliter per alterationem. Et circa hoc duo facit. Primo, pręmittit distinctionem eorũ quæ fiunt in ipsa terra: & dicit quod sicut in alto. i. supra terram, est duplex exhalatio, una vaporosa. i. humida, ex qua generantur per ingrossationem a frigido: alia autem fumosa & sicca, ex qua fiunt ea, quæ generantur per subtilitatem, vel inflammatiõe, ita similiter in partibus terræ est duplex exhalatio, ex qua generantur duo genera corporum, quorum quædam dicuntur fossibilia, eo quod fodiuntur in terra, & sunt similia terræ defossæ, & generantur ex sicca exhalatione: alia uero dicuntur metallica, quæ magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

b ¶ Assignat causam prædictorū, & primo assignat eām fossibiliū, & dicit, q exhalatio sicca a dn̄io ſm qd̄ est ignita a calido, est principiū oīum fossibiliū: ita qd̄ exhalatio sit materia, ex qua fiunt: sed calidū igneū, ſm qd̄ commensuratur frigido a virtute cœlesti, mediāte cōtinuitate, est quodamodo principium actiuū: ita q princi-piū actiuū principale, est virtus cœlestis, quæ dr̄ virtus mineralis, a qua hūi fossibilia quædā, puta lapides p̄cios, quādā virtute cęlestē & occulta: per quā occultas operationes vere exercēt: principium aūt instr̄ale est calidū as, quæ humidū desiccat, & generat oīa fossibilia: hmōi autē fossibilia sunt genera lapidū nō liquabiliū: qd̄ dicit ad diam quorundā fossibilium, q̄ sunt liquabilia, vt vernix, oricella, & sulphur: & alia hmōi, q̄ oīa generantur a calido exsiccāte exhalationē, & cōsumente humidū, & aliqualiter colorante. Et horum fossibilium quædā fiunt sicut puluis coloratus, sicut illa, q̄ generantur a calido fortiter consumente humidū, & aliqualiter adurente, vt sunt oīa supradicta: alia aūt sunt, quasi lapides aggregati p cōdensatione ex pluribus partibus: & generātur ex eadē exhalatione a calido exhalate humidum superfluum, & fortiter terminante humidum cum sicco. Secundo ibi.

b Sicca quidem exhalatio est, quæ ignita facit fossibilia omnia; puta lapidū genera illiquabilia, & uerniccem, & oricellā, & minium, & sulphur, & alia talia: plurima autem talium fossibilium sunt, hic quidem puluis coloratus, hoc autem lapis ex tali consistentia factus, velut cinnabari.

c Exhalationis autem uaporosæ, quæcunq; metallantur, sunt aut fusibilia, aut ductibilia, puta aurum, ferrum, ęs.

d Facit autem hæc oīa exhalatio uaporosa īclusa, & maxime in lapidibus, pp siccitatem in unum coarctata, & coagulata, velut ros aut pruina cum segregata fuerit. Hie autē & ante segregationē generantur hæc pp quidem, vt aqua hęc sunt: sunt aūt, ut non. Potētia qdē.n. materia, aquæ erāt, est aūt nō adhuc, neq; ex aqua facta pp quandam passionem, sicut humores, neq; .n. sic fit hic quidem ęs; hic aūt aurum; sed ante fieri coagulata exhalatione singula horū sunt. Propter quod & igniuntur oīa, & terram habent: siccam.n. cā habēt exhalationem: aurum autem solum non ignitur. Cōiter quidem igitur dictum est de his omnibus: singillatim autē considerandum intendentibus circa vnumquodque genus.

c ¶ Determinat de his, q̄ fiunt ab exhalatione humida, & circa hoc duo facit. Primo assignat causam generationis corū. Secūdo ostēdit modū & locū generationis corū; ibi. [Facit aū.] Dicit ergo primo, q illa quæ metallā ur, i. habent formā metalli, gn̄antur materialiter ex vaporosa exhalatione, & a frigido cōmensurato coagulante effectiue instrumenaliter: principalr aūt agens est uirtus cœlestis mineralis, sicut supra diximus. Et illorum, quædam sunt fossibilia, & quędam ductibilia: fossibilia, seu liquabilia sunt, quæ plus accedunt ad naturam humidi q̄ sicci, sicut stannum aut plumbum: sed ductibilia sunt, quæ hn̄t humidū magis reductū ad mediū p siccū, ut sunt ea, in quibus est bona terminatio sicci & humidi, sicut in auro, &c. aut in quib. est humidum viscosum non bene separabile a sicco, sicut ferrum, quod calefactum ictu mallei extenditur: sciendum est aūt, quòd corpora quæ hic dr̄ fusibilia, seu liquabilia, non ita sunt fusibilia, quòd non sint ēt ductibilia, q̄uis in hoc loco contra ductibilia distinguantur: sed iō dr̄ esse liquabilia, quia melius & facilius liquatur, quàm ducantur & ductibilia cconuerso dicuntur, quæ facilius ducuntur: quāuis ēt liquari, & fundi possint, ut ferrum & æs. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat modū, & locū gn̄ationis prædictorū & dicit q hmōi generatur ex exhalatione uaporosa inclusa in partib. terræ, & pc pue in lapidibus: pp siccitatē lapidū bene coarctantē humidū uaporosę exhalationis. & pp fortiorē & maiorē coagulationē factam a frigido cōmensurato formæ metallr uirtute cœlesti, q̄ dr̄ uirtus mineralis, ut supra dictum est, sicut ab eodem frigido generant̄ sup. a terrā ros, & pruina, qn̄ a uapore segregata est exhalatio calida & sicca, quę fumū mouebat. Est tn̄ dr̄ia in generatione istorū, qa in generatione roris, &
pruinæ, prius segregat̄ siccitas, antequā materia coaguletur: &

A ros descendat, & ex hoc ros & pruina sunt liquida, sed metalla generantur in partib. terræ ex eadem exhalatione, antequā separetur siccitas & ideo sunt dura, & quanto plus est in eis de siccitate, tanto sunt magis dura. Et pp hoc uerum est dicere, q metalla sunt aqua, sm unum modum, quia. s. fiūt ex uapore humido, a dominio q̄ est i potentia aqua, & est materia aquæ, & secundū aliū modū non sunt aqua, qa. s. siccitas in eis non est segregata. In cuius signū, metalla igniuntur, cōburuntur, & reducunt̄ in puluerē, & terrā, & hoc cōuenit eis solū pp siccā exhalatione, q̄ sola exurit, qa est materia apta ignitioni, pp siccitatē. Et ipsa ēt post exustionē reducunt̄ in minorē q̄titatē, pp separationē alicuius grossi, & ipuri p exhalationē, vel euaporationem humidi grossi, q̄ fit a calido exurēte: vñ ēt post exustionē, uel liquationē metalla sūt duriora, qa tūc humidum metalli est magis separatū: Aurū āt solū non fit min⁹, nec minoris pōderis, qñ exuritur qa est genitū ex sicco & humido subtilissimis, & non habētib. al qd impurū admistū qd̄ p ignitionē separari possit. Ideo ēt de difficili soluit & liquat̄ licet reducat̄ i partes minimas, qa in ipso est optime cōmistū siccū cū humido: & iō, pp fortem commistionē de difficili separantur. Vñ ex his patet, q aurū non solū secundum opinionem hoīum, sed secundum naturā rei est nobilius, & purius q̄ cętera metalla. Qd̄ ēt patet ex uirtute, q̄ hēt in operando mirabiles & nobiliores operationes q̄ alia. Deinde recapitulando dicit q cōiter, & uniuersaliter dictum est de oibus fossibilib. & metallicis, qūo generentur, & quæ sit eorū dr̄ia: sed si quis velit particulariter de eis intendere & considerare, circa vnūquodq; eorū, q̄. s. sint principia generationis, & accidentia & dr̄iæ eorū, hoc facere hēbit in eo, qui de metallicis inscribitur & in alijs, circa quæ Theophrastus negociatus est ſm Alexandrū &
E Cōmentatores. Considerandum est aūt circa principia materialia metallorū, q sunt in duplici dr̄ia: q̄dam.n. sunt materia remota talium metallicorum sicut est vapor inclusus in locis lapidosis terræ, sicut supra declaratum est; alia aūt sunt materia propinqua eorum, & hæc sunt sulphur, & argentum uiuum, sicut Alchimistæ dicunt. nā q in prædictis locis lapidosis terræ, per uirtutem mineralem primo generatur sulphur & argentum uiuum deinde ex ipsis generantur diuersa metalla, ſm diuersam commistionem eorum. Vnde ēt ipsi Alchimistæ per ueram artem alchimiæ, sed tamen difficilem, pp occultas operationes uirtutis cælestis quæ mineralis dr̄, quę ex eo q sunt occultæ, difficulter a nobis imitari possunt per prędicta principia, uel per principiata ab ipsis faciunt aliquādo ueram generationem metallorum, aliquando quidem ex sulphure & argento, prædictis, sine generatione exhalationis: aliquando autem faciendo exudare prædictam exhalationē uaporosam ab aliquib. corporibus, per applicationem caliditatis proportionatæ, quæ est agens naturale.

Sicca igitur exhalatio ardore incēsa, fossilia omnia efficit, ut lapidum genera non liquabilia, & sandaracā, & achram, & rubricam, & sulphur, & alia generis eiusdem. Ac plurima quidem fossilium sunt, alia puluis colore tinctus, alia lapis e tali ortus concretione, ut Cinnabaris.

B

Quæcunq; autem metallica, aut fusilia sunt, aut ductilia, ut ferrum, ęs, aurum, e uaporosa constant exhalatione.

Ea autem omnia uaporosa exhalatia inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob siccitatem in vnum comprimitur, & coagulatur, efficit. Ac quemadmodum ros & pruina fiūt, cum secreta fuerit, ita antequam excernatur,
C *hęc oriuntur. Quocirca hæc quodammoda quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidē potestate aquea est, nondū uero aqua est, nec ex aqua, quæ aliquo modo affecta sit, constant, ueluti sapores. Nō enim ita fiunt, hoc quidem ęs, illud uero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quam in aquā uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurū aūt*
D *solum non ignitur. Ac de omnib. quidē communiter dictum est. Singula uero genera proponentes, quę propria cuiusque sunt, considerare debemus.*

Tertij Libri Meteororum finis.

ARISTOTELIS METEORORVM.

LIBER QVARTVS.

Cum Diui Thomæ Aquinatis præclarissimis Commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Postquam philosophus in superioribus determinauit de particularibus transmutationib. elementorum, quibus secundum se trasmutantur, tam in alto quam infra terram: hic determinat de passionibus, seu transmutationibus eorum, secundum quod veniunt in compositionem mixti. Et quia elementa agunt mediantibus q alterationibus actiuis & patiuntur mediantib' passiuis, determinat de actione primarum qual a ü actiuarum, & de passione passiuarū in mistis. Conueniens autē ordine, iste liber sequitur tertium, quia in fine tertij determinatum est de mineralibus; hęc autem scientia multū valet ad scientiam de mineralib. licet aliqui dicāt quod iste liber est magis cōtinuus cū li. de generatione, quia iste liber quartus liber Meteororū. Cōsiderādū est aūt, q scia istius libri, & similiter ois scia naturalis, nō est ab hoie despiciēdo; immo q ei despicit, despicit seipsū. Et licet multi dicāt, q scia naturalis non dēt appreciari, eo q nō fit utilis ad speculationē diuinorū, in qua uita beatissima, & fœlicitas hoīs cōsistit, sicut dicit ph losof. in 10. Ethic. tamē isti decipiūt seipsos, quia nō solū scia istius libri, sed et tota scia naturalis, in qua nō solū oportet considerare cōia, sed ē specialia & ppria unicuiq; deseruit ad inuē speculationē diuinorum: quia p manifesta & naturalia, tanq per effectus in cognitionē cārum peruenimus. Propter quod, philos. in lib. metaphis. incipit a substantijs sensibilib. & in duodecimo naturā substātiarū separatarū probat per astronomicas rōnes. Et iō q̄cunq; aliarū sciam addiscimus, hoc facimus, ut ad cognitionē diuinorum veniamus, & q alia intētione scias acquirit peruersus est in intētione, nisi necessitate detineatur. Neq; nile est cognoscere hæc particularia naturalia, quia sicut inspicere picturam turpem aliarum, ut melius cognoscantur pulchra per oppositionē turpium, non est utile, item nec causas horū cognoscere, vt veniamus i cognitionē primarum cārum; immo multo mīn' hoc est ut quare mulo immaterialius sunt apud intellectū q̄ apud sēsum. Est aūt utilis scia istius libri, nō solū ad cognitionē diuinorū, sicut dictū est, sed et ad totā sciam naturalē, & maxime ad sciētiam de mineralib. q ab Ari. composita nondū peruenit ad nos. Est et utilis ad medicinā. q a hic dēt pp quid mul. orū, quorū quia tantū considerat in medicina. Et propter hoc al qui uoluerūt exponere librū istum mō medicinali sine logica, sicut Gal. recitat de quodā, q cū quidā es set ab eo q cēt calidū bene rndit, & cū contrariū argueret F statim sibi contradixit, non cognoscens suā contradictionem pp defectū logicæ. Dēt igitur iste liber exponi modo naturali non medicinali, q a sēm Auic. Medicina versatur solū circa corpus humanū ad infirmitatē remouendā & sanitatē inducendā; sed illa quæ in hoc libro determinātur sunt cōia oibus mistis, sicut patet per pcessum. Igitur hęc scia potius applicatur ad medicinam q̄ econuerso, quia cōe applicatur ad spāle. Est insuper utilis ad sciam alchimiæ, qa tantummodo alchimistarū est transmutare metalla sēm veritatem, & non sēm sophisticationē. Qd licet sit difficile & dispendiosum, sicut sa prædictum est, nō tamē est impossibile. Et pp hoc intentio aliquorum est, quòd metalla nō differūt sēm speciē, sed sēm sanum & infirmū, uocantes metallum sanum, & durū, & alia infirma; sic facile eēt metalla adinuicem trāsmutare. Sed credo, q differunt sēm speci., & nihilominus transmutari possent adinuicē, q a sūt naturalia & materia eorū est una. Quod aūt hoc fiat per artē, est difficile, non impossibile. Nō tamen intelligi dēt q artifices principaliter trāsmutent, sed agūt quasi instrumentalia applicando propria agentia propriis passiuis, quia materia propinqua oium metallorū est argētū viuū & sulphur, sicut dictū est, quorū naturas artifices trāsmutare pīt, cōglutinando & cōgelando. Vel ēt alio mō, euaporatio est materia prædictorū, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est utilis ad sciam alchimiæ. Circa determinationē igitur de qualitatib. primis duo facit. Primo, resumit tria superius determinata in secundo de generatione & tertio coeli: quorū primū est, q quatuor sunt causæ elementorum, per quas intelligit quatuor priores qualitates: calidum & frigidum siccum & humidum. Et non sunt causæ materiales, quia quædā sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causis. ergo relinquitur, quòd erunt causæ ut formales & dicitur notanter ut formales, non absolute formales, ad denotandum, q non sunt formæ substantiales elementorum. Secundū, qd resumit K est, q quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibiles harū qualitatū, quia in simplicibus humidū nō potest uniri cum sicco, nec frigidum cum cal do. Et de istis elemētis sicut dicit Cōmentator, medicus dēt credere naturali, quòd sunt quatuor, & quòd magnas habent commoditates & operationes in misto, quarū alt, tamē medicus inquirere dēt ad conseruandum eo temperamentum elementorum, & qualitatū prædictarum in corpore humano. Tertium est, quòd illarum qualitatum, duæ sunt actiuæ, i. calidum & frigidum & d. e pas-siuæ.

LECTIO I.

a QVoniam autem quatuor causę determinatæ sunt elementorū, harū aūt sēm cōiugationes, & elementa quatuor accidit esse, quarum duæ quidem factiuæ calidū & frigidum duę autem passiuę, siccum & humidum, fides āt horum ex est īductione. Vidēt. n. in oīb. caliditas quidē & frigiditas terminantes & copulantes & permutantes, & homogenea & nō homogenea & humectātes & exsiccantes & indurantes & mollificantes. Sicca āt & humida terminata, & alias dictas passiones patiētia, ipsaque sēm se & q̄cunque cōia ex ambob. corpora cōstāt. Adhuc autē ex rōnibus palam, quib. determinamus naturas ipsorum, calidum quidē. n. & frigidum, ut factiua dicimus, cōcretiuum. n. sicut factiuū aliqd est, humidū āt & siccū passiua. Facile. n. terminabile & difficile terminabile, in pari aliquid natura

Tractat' primi, libri quarti Meteororū, in quo Aristoteles reassumit quod iā d ctū in secūdo de generatione. Cap. I.

G QVONIAM *autem elementorum causæ quatuor sunt constituta, ex quarum coniugationibus euenit, vt quatuor quoque existerent elementa, duæ illarum efficiendi uim habent, calor & frigus, duæ vero patiendi, siccitas & humor. id quod inductione probatur. Calor enim & frigus, tum ea, quæ eiusdem, tum quę diuersi generis sunt, determinare, coniungere, immutare, humectare, exsiccare, durare, emollire, in omnibus uidentur. Humida autem & sicca, tum ipsa per se, tum quæ communiter ex vtrinsque concreta sunt corpora terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici.* H *Constat uero etiam ex definitionibus, quibus eorum naturas definimus. Nam calidum, & frigidum ueluti efficientia dicimus: siquidem, quod congregare aptum est, efficientis cuiusdam habet rationem. Humidum autem & siccum, patibilia. Facile enim & difficile terminari res di-*

stiuæ scilicet siccum & humidum; hoc autem intelligi debet, q̃ A tum ad victoriam vnius supra alteram in corpore misto, quia sm̃ se qualibet sunt actiuæ & qualibet passiuę cum sint contraria adinuicem. Et hoc philosophus probat primo per inductionem in omnib. quia in omnibus dicimus calidum & frigidum terminare, coagulare &c. siccum vero & humidum terminari & coagulari: terminare autē est agere, terminari vero est pati. Secundo, probat idem rōne, s. per diffinitionē eorum, quia calidū est quod est congregatiuum similium, frigidum uero est congregatiuum similium, & dissimilium: humidum est, quod est male terminabile termino proprio, bene autē alieno: siccum uero econuerso, quod est bene terminabile termino proprio, male alieno. Quod autem est congregatiuum, est actiuum: quod est terminabile, est passiuum. Secundo cum dicit.

LECTIO II.

a PRosequitur ꝓpositum determinando de operationibus, siue passionibus prædictarum qualitatum. Et diuiditur in tres partes: ī prima determinat de actione qualitatum actiuarum in misto; in secūda determinat de passione passiuarum ibi. [Passiuorum autē.] In tertia determinat de omiomeris quantum ad prædictas qualitates ibi. [Quoniam autem hæc.] Circa primū duo facit, primo determinat de operationib. consequentibus rem in constitutione & destitutione rei. Secundo, de operationib. consequentib. rem iam in esse constitutā, ibi. [Reliquum autem.] Circa primum iterum duo facit: primo determinat de simplici generatione: secundo de corruptione ei opposita ibi. [Putrefactio aūt.] Dicit ergo primo, quod post determinata dicendum est de operibus ꝓdictarum qualitatum, & primo de simplici generatione, quæ fit ab istis uirtutibus, sicut declarabitur, & est in plantis & aliis naturalibus. Est ergo simplex & naturalis generatio, ꝑmutatio facta ab istis uirtutibus actiuis, cum istæ uirtutes in materia subiecta habent rationem, idest proportionem ad unamquanque naturam. Dicit autem [generatio simplex & naturalis] ut exclu-

ipsorum dicitur. quod quidem igitur hæc quidem factiua, hæc autem passiua, manifestum est.

LECTIO II.

DEterminatis autem his, sumendum utique erit operationes ipsorum, quibus operātur factiua & passiuorum species. Primo quidem igitur uniuersaliter simplex generatio, & naturalis permutatio harum uirtutum est opus, & opposita corruptio, secundum naturam. Hęc quidem igitur plantis existunt, & animalibus & partibus ipsorū. Est autem simplex & naturalis generatio, permutatio ab his uirtutibus, cum habeant rationem ex subiecta materia unicuique naturę. Hæ autem sunt dictę uirtutes passiuę; generant autem calidum & frigidum obtinentia materiam. Cum autem non obtinuerint, secundum partem quidem molinsis & indigestio fit. Simplici autem generationi, cōtrarium, maxime putrefactio. Omnis enim secundum naturā corruptio in hac uia est, puta & senectus & euansis. finis autem horum omnium aliorum putredo nisi aliquid uiolentia corrumpatur natura constantium. Est.n. & carnem & os & quodcunque cōburere, quorum finis secundum naturā corruptionis putrefactio est. Propter quod humida primo, deinde sicca, tandē putrefacta fiunt. Ex his.n. facta erant & terminatum fuit humido siccum, operantibus factiuis. Fit autem corruptio, cum id qđ terminatur, obtineat terminans propter circundās. Quinimmo singulariter dicitur putrefactio, in his quæ secundum partem corrumpuntur, cum separentur a natura. Propter quod & putrescunt omnia alia excepto igne, etenim terra & aqua & aer putrescunt. omnia enim hæc sunt materia igni.

cuntur, quod earum natura aliquid perpetiatur.

Tractatus primi: libri quarti: in quo determinatur de generatione simplici & putrefactione sibi opposita. Cap. II.

B *PErspicuum itaque est in aliis efficiendi uim esse, in aliis patiendi. His autem constitutis, efficientium opera sumenda sunt, itemque patibilium species. Principio igitur uniuersi motus simplex & naturalis mutatio harū facultatum est opus: is præterea qui aduersatur, naturalis interitus. Ac ea quidem stirpibus, & animalibus conueniunt, & partibus eorum. Simplex uero & naturalis ortus ab his facultatibus, cum proportionem habuerint, mutatio est, ex subiecta cuique naturæ ma-* C *teria. Hæ autem sunt facultates patibiles iam dictæ. Calor uero & frigus, materiam uincendo generant. Cum autem non uincunt, ex parte quidem, μώλυσις, hoc est imperfecta elixatio, & inconcoctio efficitur. Generationis uero simplicis contrarium maxime commune, putredo est. Naturalis enim omnis interitus, ut senectus & ariditas, ad hanc est uia. Cæterorum namque omniū, quæ natura constant, finis est putredo, nisi si quid ui interierit, quippe cum fieri posse, ut & caro, & os, & quiduis aliud* D *exuratur, quorū naturalis interitus & finis, putredo est. Idcirco humida primum, deinde sicca quæ putrescunt, ad extremum redduntur. Ex his enim orta sunt, & humore siccitas determinata est, efficientium opera. Interitus autem fit, cum id, quod determinatur, eo quod determinat superius est, ob id quod ambit. Atqui putredo in iis proprie dicitur, quę ex parte intereunt, cum a natura discesserint. Idcirco & cætera omnia, uno igne excepto putrescunt. Nā & terra putrescit, & aqua, & aer: quandoquidem materia ignis hæc sunt* E *omnia.*

A dat permutationem uiolentam, & artificialem ab his uirtutib. actiuis. Per permutationem tangit genus, reliquum autem totum sequens, ostendit differentias ad alias permutationes: per materiam autem subiectā intelligit qualitates passiuas, uel materiam affectam his qualitatibus, quę est materia generationis. Dicit ergo, quod hę sunt uirtutes dictæ contra se inuicem. i. contrariæ. Cum igitur actiuę obtinent supra passiuas, tunc sequitur generatio: qn̄ autē passiuæ uincunt actiuas ita, q̄ non sequatur actio actiuarū, tūc sequit̄ indigestio q̄ est via ad corruptionē. Dicitur aūt generatio dupliciter, primo mutatio a non esse ad esse, sicut de ea determinatur in qn̄to physicorum, & hoc modo siue obtineāt qualitates actiuę siue passiuæ, sequitur gn̄atio, & vna & eadē mutatio est generatio vnius & corruptio alterius. Alio modo dicitur gn̄atio, qn̄ id quod ponitur in eē, est nobilius & econuerso dr̄ corruptio, qn̄ quod ponitur in esse, est ignobilius, & hoc modo loquitur hic Arist. de generatione: quia calidū generat aliud calidū sibi simile. cū ergo obtinent qualitates actiuæ, qđ ponitur in esse, est nobilius: quia qualitates actiuæ sūt nobiliores q̄ passiuæ. Corruptio aūt opposita simplici gn̄ationi est putrefactio: qđ probat duplici rōne, primo, quia illa corruptio ad quā oīa terminantur, naturaliter opponitur gn̄ationi simplici, & naturali, sed ad putrefactionē terminantur oīa, ut aīalia quæ naturaliter senescūt, & plātæ & artificialia q̄ ueterascunt, oīa itemq; orta occidunt, & aucta senescūt, nisi forte talia violēter corrūpantur & cōburantur, quia tunc corruptio eorū nō terminatur ad senectutē uel uetustatē, senectus aūt & uetustas sūt q̄dā putrefactiones: scd̄o ꝓbat idē, quia illæ transmutationes opponūtur, quę sunt ex cōtrariis in cōtraria. Generatio aūt & putrefactio sunt hm̄oi, q̄a generatio incipit ab humido & sicco interminatis, & finitur ad terminatione ipsorū. Putrefactio autē ecōuerso incipit ab humido & sicco terminatis, & finitur ad diuisionē ipsorū. Nā qn̄ uirtutes actiuæ obtinēt passiuas, calidū educendo humidū a sicco causat putrefactionē. Quod etiā apparet in aliis trib. elemētis ab igne, q̄ putrescūt ꝓp humidi eductio-

nem factam a calido ignis, solus autem ignis non putrescit, quia nec habet humiditatem quę educatur a sicco, neque inuenitur caliditas uincens caliditatem ignis. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de corruptione opposita generationi simplici quæ est putrefactio, & dicit, quod putrefactio est corruptio propriae & naturalis caliditatis facta a caliditate extrinseca. s. continentis in humido naturali. Patitur autem res naturalis & putrefit a calido extrinseco, quia habet debilē caliditatem intrinsecam, & est indigēs caliditatis, & frigidum uinci. caliditatem naturalem, ex quo sequitur quod tam caliditas extranea, quam frigiditas intrinseca est causa putrefactionis: sed caliditas extrinseca est cā principalis, frigiditas est causa secūdaria: quia quod patitur a calido extrinseco patit propter defectum caliditatis propriæ. Defectus aūt caliditatis ponit frigiditatem contrariam abūdantem, quæ ēt agit ad expulsionem frigiditatis intrinsecæ. Quod aūt putrefactio sit corruptio propriæ caliditatis, probat: quia calido extrinseco educente humidum naturale per exudationē educit ēt caliditatem intrinsecam existentē in humido naturali: sunt. n. coniuncta, & trahunt se inuicem propria caliditas & humidum naturale, propter qd putrefacta prius desiccātur interius, & madescunt exterius: quia humidū foras educitur, deinde totaliter exterius desiccātur a calido totaliter resoluente humidum, & finaliter efficiuntur sicca, & ultimo resoluūtur in terrā, & fimum Sed quod putrefactio fit a caliditate continentis, probat quinque signis sumptis ab his quæ impediunt putrefactionem, quorū primum est, quod in frigorib. res minus putrescunt quam in ęstate, quia i hyeme minor est caliditas cōtinentis aeris uel aquę quam in æstate: & ideo minus potest putrefacere. Scdm est, quod id quod est coagulatum siue cōgelatum forti frigido, sicut sunt mella, non putrescit: quia

b Putrefactio autem est corruptio quędam in unoquoque humido proprię secundum naturam caliditatis ab aliena caliditate, hæc autem est quæ ambiētis. Quare quoniam indulgentiam patitur calidi, indigens autē tali uirtute frigidum existens omne: ambæ utique causæ erunt & putrefactio communis passio frigiditatisque proprię, & caliditatis alienæ. Propter quod sicciora fiunt putrefacta omnia, & tandē terra & fimus. Exeunte enim proprio calido euaporat; quod secūdum naturam humidum & trahens humiditatem non est: adducit enim trahens propria caliditas. Et in frigoribus autem minus putrescunt quàm in æstu. In hyeme quidem enim paucum in ambiente aere, & aqua calidum, quare nihil potest. In æstate autem amplius. Et neq; quod coagulatum, magis enim frigidum quam aer calidus, non igitur obtinetur, monēs autem obtinet. Nemque feruens quam cālidum minor enim quę in aere caliditatis ea quæ in re, quare nō obtinet neque facit permutationem neque unam. Similiter autem, & quod mouetur & fluit, minus putrescit quam non motum. Debilior enim fit motus qui ab ea quæ in aere caliditate, quam qui in re præxistit, quare nihil facit permutati. Eadem autem causa, quare multum minus putrescit pauco. In maiori autem amplior est ignis propri⁹ & frigidum, quam ut obtineant quæ in circunstante virtutes. Propter quod mare secundum partem quidem diuisum cito putrescit. Totum autem non, & aliæ aquę eodem modo. Et animalia fiunt in his quę putrescunt, propterea quod segregata caliditas naturalis existens constare facit segregata. Quid quidem igitur est generatio, & quid corruptio, dictum est.

LECTIO III.

a Reliquum autem est dicere habitas species quascunque dictæ uirtutes operantur ex suppositis natura constantubus iam. Est ita-

F uehementia frigori intrinseci uincit caliditatem extrinsecam. Tertium est, quod ea quæ habent magnam caliditatem intrinsecam, non putrescunt, sicut piper & galanga. præcipue cum exiccantur: quia tunc non est ibi humidum admistum quod educi possit, quia caliditas intrinseca fortiter resistit extrinsecę. Quartum est, quod id quod mouetur, minus putrescit quam id quod stat, ut aqua fluui minus putrescit quam aqua paludis. & ratio est, quia motus causat caliditatem in re mota. & ideo augetur & uigoratur caliditas rei motæ & uincit caliditatem extrinsecā. Quinto, multum simul, minus putrescit quam paucum, quia id quod est magnū siue multum, habet maiorem ignem, i. maiorem caliditatē quam quod est paruum, ut in plurib⁹, & etiam maiorem frigiditatem cęteris paribus: & ideo fortius resistit actioni caliditatis extrinsecę. Propter quod pauca aqua in lacuna citius putrescit quam magna aqua maris quæ non putrescit, tum propter multitudinem, tum propter continuum motum. Quod autem dicitur hic, debet intelligi in continuis, & præsertim in simplicib. quia multa frumenta citius putrescunt quam pauca: Quod autem putrefactio fit in humido, probatur, quia animalia & cætera genita ex putrefactis generantur ex humido, ergo putrefactio fit in humido. Cum enim caliditas naturalis educitur, educit secum humidum subtile & segregat ipsum a re putrefacienda. Virtus autem cœlestis tanquam principale agens, sed calor & humidum segregatum quod circūstat putrefactum loco uirtutis formatiue, generant animalia ex putrefactis.

Putredo autem est eius, qui rei cuiusque humidæ proprius est, & naturalis calor, ab alieno calore interitus: hic uero eius est, quod ambit. Quam ob causam, cum caloris penuria patiatur, idque omne, quod hac facultate destituitur, frigidū fit, efficitur, ut utrunque sit causa, & communis affe- G *ctio putredo, sit tum frigoris proprij, tum alieni caloris. Ob hanc enim causam, & sicciora fiunt quæcunque putrescunt, & ad extremum terra & fimus. Humor enim naturalis una cum proprio calore exhalatur, nec iā quicquam adest quod humorem alliciat, cum naturalis calor sit qui eum trahēdo allicit. Ac frigidis quidem temporibus res minus putrēt, quam calidis. Exiguus nanque per hyemem est calor in continente aere & aqua. Quare nihil pollet, ęstate autem est amplior. Nec id, quod conglaciauit: nam magis frigidum est quam aer calidus, idcirco* H *non uincitur; id autem quod mouet, uincit. Nec id quod feruet, aut calet; minor enim calor est, qui in aere, quam qui in re. Quapropter non uincit, nec ullam facit mutationem. Eodem modo, quod mouetur & fluit minus putret, quam quod in motione non est. Nam caloris, qui est in aere, imbecillior fit motus, quā eius, qui in re prius inest, ideo nullam facit mutationem. Eadem quoque causa est, cur id quod multum est, minus putrescat quam quod paucum. Nam re ampliori ignis amplior & frigus inest, ita ut facultates uincat, quæ in eo sunt, quod circū-* I *stat. Quamobrem & mare per partes diuisum celeriter putrescit, uniuersum autem minime. Eodemque modo aliæ aquæ. Putridis etiam in rebus animalia innascuntur, propterea quod, qui naturalis est calor secretus, ea quæ excreta sunt, cogat. Quid igitur ortus sit, & quid interitus, dictum est.*

K

LECTIO III.

Posquam philosophus determinauit de operationibus qualitatum primarum in constitutione & destitutione rei, nunc determinat de operōnib. ei⁹ quæ cōsequunt

Tractatus primi, libri quarti, in quo determinatur in generali de digestione & indigestione sibi opposita. Cap. III.

Restat, ut eas, quæ consequuntur, species tradamus, quas ea, quæ tradita sunt, facultates ex eorum, quæ natura iam constant, subiectis efficiunt.

rem in esse iam constituto, & circa hoc duo facit. Primo determinat de talibus operationibus secundum se: secundo de speciebus earum ibi. [Pepansis autem.] Circa primum duo facit. Primo determinat de digestione quæ est prima: secundo de indigestione ei opposita ibi. [Indigestio autem.] Circa primum iterum duo facit. Primo diffinit digestionem, secundo, ostendit quando & quomodo fiat ibi. [Accidit autem hoc.] Dicit ergo primo, quod post determinata, reliquum est dicere de operationibus talium qualitatum quę consequuntur res iam constitutas: esse, quæ sunt mixtæ. Calidi enim operatio in misto ē digestio. Digestionis autem species sunt. Pepansis: Epsesis & Optesis. Frigiditatis autē operatio est indigestio. Cuius indigestionis species sunt Omothes. Molinsis. & Statēsis. Considerandum est autem sicut ipse dicit, quod hæc nomina nō sunt propria speciebus digestionis, sed sunt accōmodata per quandā similitudinē, & proportionem. Considerandum est iterum, quod indigestionis ē duplex causa: una per se, & hæc est frigiditas, quia contrariarū causarum sunt effectus per se contrarii. si igitur caliditas est causa digestionis, frigiditas erit cā indigestionis, una per se alia per accidens: & hęc est remotio caliditatis, sicut enim præsentia caliditatis faciebat digestionem, ita ea remota remanet res indigesta. Sed quia remotio caliditatis ponit frigiditatem, absolute dicitur quod causa indigestionis est frigiditas.

Est itaque digestio perfectio quædam, idest transmutatio ducens ad esse perfectum, causata effectiue a proprio & naturali calido qui agit in uirtute formę substantialis, ex oppositis passiuis, i. facta in qualitatibus passiuis quæ sunt oppositæ illis tanquam in materia: fit enim digestio a proprio & naturali calido principaliter, secundario autem fit ab extrinsecis sicut a balneis, ab exercitio moderato, & aliis fomentis calidi intrinseci,

A & naturalis. Sed finis principalis istius digestionis, est introductio naturæ, idest formæ nutritiui in materia quæ digeritur, quia tunc dicimus esse factam digestionem cum in materia est introducta forma nutriti, alius autem finis, & quasi secundarius est quædam forma accidentalis, scilicet calor introductus in materia digesta qui facit euaporare humidū subtile & terminat grossum, sicut apparet in carne elixa, & in musto. Cum enim euaporat humidum subtile, & grossum est terminatum & quasi induratum a calido, tunc dicimus ipsa esse digesta & cocta: simile etiam apparet de lachryma, & apostematibus, cū enim lachryma, & putredo apostematis terminata fuerit a calido uincente & quasi ingrossata, & facta quædam lippitudo grossa, tūc dicimus ea esse digesta. Idem etiā ostendit superfluitas quæ emittitur ex corpore, quædam est liquida & subtilis, dicitur esse indigesta. cum autem est terminata per calidum & ingrossata, tunc dicitur digesta, & signum sanitatis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quomodo & quādo fiat digestio, & dicit quod digestio accidit quando calidum uincit humidum, quod est materia digestionis, quia solum humidum est quod naturaliter terminatur a calido sicut accidit in superfluitatib. emissis sicut supradictū est, & propter hoc necesse est ea quæ sunt digesta, esse siccio ra, & grossiora propter euaporationem, & terminationē humidi factam a calido. Deinde cum dicit.

c ¶ Diffinit indigestionem oppositam digestioni & dicit, quod indigestio est imperfectio facta in qualitatibus passiuis propter indigentiam caliditatis propriæ, & naturalis: sed quia talis indigentia caliditatis est frigiditas, idest ponit frigiditatem, ideo indigestionis causa per se est frigiditas, causa uero per accidēs est remotio caliditatis, sicut supra declaratum est. Quia autem contrariorū contrarię sunt diffinitiones, ideo sicut su-

que calidi digestio, digestionis autem pepansis epsesis adhuc obtesis. Frigiditatis autem indigestio, huius autem omothes molinsis statehnsis. Oportet autem existimare nō proprie hęc dici nomina rebus, sed non iacent uniuersaliter his q̄ similiter quare nō has, sed tales oportet putare esse dictas species, dicamus autem ipsorum vnumquodque qd est. Digestio quidem igitur est perfectio a naturali & proprio calido ex oppositis passiuis. Hęc autem sunt propria unicuique materiæ. Cum enim digestum fuerit, perfectūque est & factum. Et principiū perfectionis a caliditate propria accidit. Et per aliquod exteriorum auxilium cōsumatum est, velut alimentum cum digerit, & per balnea & per aliqua talia: aliudque principium quod in ipso caliditas est. Finis autem C his quidem natura est, natura autem quam dicimus vt speciē & substantiam. Hic autem in subiectam quandam formam finis est digestionis: cum tale fuerit factum & tantum: humidum autem optesim passum, aut epsesim, aut putrefactum, aut aliter taliter calefactum, tunc enim vtile est & digestū esse dicimus. Sicut mustum & quę in nascentiis cōstantia cum facta fuerint, quale & lacryma, cum facta fuerit lippitudo uellimus: similiter autem & alia. D

b Accidit autem hoc pati omnib. cum obtineatur materia & humiditas: hęc enim est quę terminatur ab ea quæ in natura caliditate, quandiu enim insit in ipsa ratio natura hęc est. Propter quod & sanitatis signa quę talia, & urina & secessionis & totaliter superfluitates, & dicū tur digesta esse, cum intinuent caliditatem propriam obtinere E indeterminati. Necesse autem digesta grossiora et calidiora esse, talē.n. efficit calidum melioris molis et grossius et siccius. Digestio quidem igitur hęc est.

c Indigestio autem imperfectio Propter indigentiam propriæ caliditatis, indigentia aūt caliditatis, frigiditas est. Imperfectio

Est autem caloris quidem concoctio, concoctionis uero maturatio, elixatio, assatio; frigoris autem inconcoctio, & eius cruditas, μώλυνσις, id est, imperfecta elixatio, στάτευσις, id est, imperfecta assatio; nomina autem hæc proprie non dici censendum est. Nam rebus similibus posita nō sunt uniuersę. Quare eas quæ dictę sunt species, non has esse censendum est, sed similes. Quid autem B *singulæ sint, dicamus. Concoctio itaque perfectio est, a naturali, & proprio calore ex oppositis patibilib. Hæc autem sunt subiecta rei cuique materia: nam cum concocta sunt, perfecta sunt & genita. Ac perfectionis principium a calore proprio proficiscitur, et si exteriori aliquo adiumento compleatur. Cibus enim per balnea, & eius generis alia concoquitur, sed tamen principium calor est, qui in ipso est. At uero finis aliis natura est, (natura autē, quam ut speciem, & essentiam dicimus) aliis in subiectam quandam for-* C *mam concoctionis finis terminatur, cū humidum, aut assatum, aut elixum, aut putrefactum, aut quoquo alio modo excalfactum tale, tantumque euaserit. Nam tum utile est, & concoctum dicimus, uelut mustum, et quę in tuberculis coeunt, cum suppurauerint, & lachryma, cum densior materia fuerit oborta, similiter & alia.*

Omnibus autem, at sic afficiantur, accidit, cum materia & humor fuerit euictus. Etenim hic est, qui a calore naturali determinatur. Nam dum ratio in ipso inest, natura hoc est. Quocirca, & sanitatis signa sunt eiusmodi, & vrinę, aluı deiectiones, & omnino ex-crementa. Ac dicuntur concocta quod a proprio calore uinci humorem indi- E *cent. Omnia autem quæ concoquūtur, crassiora esse, & calidiora necesse est. Nam quod eiusmodi est, calor corpulentias reddit et crassius, atque siccius. Concoctio itaque est.*

Inconcoctio autem imperfectio est, ob proprii caloris defectionem, caloris uero defectio frigus est:

Imperfectio autem est oppositorum

supra in diffinitione digestionis posuit perfectionem loco generis, caliditas propria, ut efficiens, ita hic ponitur imperfectio loco generis: quia indigestio est uia ad imperfectionem, scilicet ad putrefactionem, & ponitur frigiditas impediens digestionem ut efficiens: sed quia cõtrariorum est eadem materia, ideo utrobique ponitur qualitas passiua idest humidum vt materia. Non autem assignat aliquẽ finem indigestionis: quia indigestio non fit ad aliquem finẽ, sed præter intentionem naturæ cum fit imperfectio, & finis habeat rationem boni, & perfecti.

autem est oppositorum passiuorum, quæ quidem est unicuique naturę materia. Digestio quidẽ igitur & indigestio determinetur hoc modo.

LECTIO IIII.

a PEpansis autem est digestio quædam. Digestio enim alimenti in pericarpiis pepansis dicitur. Quoniam autem digestio perfectio quędam est, tunc autẽ pepansis perfecta est, quando semina quę in pericarpio, possunt efficere tale alterum quale ipsum est: etenim in aliis perfectum sic dicimus. Pericarpij quidem igitur, hęc pepansis quę in naturali calido. Dicuntur autem pepansa & alia multa digestorum secundum eandem quidem speciem metaphorice autem, propterea quod non iacent, sicut dictum H est prius, nomina secundum unamquamque perfectionem circa ea quę terminantur a naturali caliditate, & frigiditate. Est autẽ quæ nascentiarum & flegmatis, & talis pepansis quę a naturali calido digestio inexistentis humidi, impossibile enim terminare non obtinens. Ex spumosis quidem igitur aquosa, ex talibus autem quę terrestria consistunt, & ex subtibilibus super grossiora fiunt pepansim passa omnia, & hoc quidem ipsa natura ducit secundum hoc. hęc autem eiicit. Pepansis quidem igitur dictum est, quid est.

b Omethes aũt est contrarium: contrarium autem pepansi indigestio alimenti in pericarpio. hoc autem est interminata humiditas: propter quod aut spumosa, aut aquosa, aut eorum quę ex ambob. est omethes. Quoniam autem pepansis perfectio quædam est, omethes imperfectio erit. Fit autem imperfectio propter indigentiam naturalis calidi, & incommensurationem ad humidum, quod pepansim patitur. Nullũ aũt humidũ ipsum scdm seipsum pepansim patitur

LECTIO IIII.

a AGit de speciebus digestionis, & indigestionis sibi oppositæ. Et primo agit de Pepansi, quæ sola est naturalis species digestionis, aliæ uero sunt magis artificiales: secũdo agit de aliis speciebus ibi. [Epepansis autẽ.] Circa primum duo facit, primo, determinat de pepansi, secũdo, de Omethẽ ei opposita ibi. [Omethes autem.] Dicit ergo primo quod pepansis est digestio quædã in pericarpiis, idest in illo tegimine siue cooperimẽto quod cooperit semen, uel fructum, siue sit pellis in animalib. siue cortex in fructib⁹. Et quia digestio, ut dictum est, est perfectio, ideo & pepansis quę est eius species, est perfectio quædam. Tunc enim res dicuntur pepansim passa, quando semen in pericarpio potest efficere, & generare tale quale est id a quo procedit. In aliis enim perfectum ẽt dicimus, quod potest generare tale quale est ipsum, ut declaratum est in secundo de anima. Est autem pepansis ab eodem agente, scilicet a naturali calido principaliter, & in eadem materia, scilicet in humido naturali, sicut superius dictum est de digestione in vniuersali. Alio autem modo dicitur Pepansis metaphorice: quia non eodem modo vniuoce, neque etiam pure æquiuoce, sed analogice prædicatur pepãsis de suis subiectis, sicut ridere de animali & pra

πέπανσις
μεταφορικῶς

ὠμὸς ὠμότης

F to uiridi. Est autem pepansis metaphorice non solum in nutrimento viuentium, sed etiam circa alia: ut circa nascentias, i. apostemata & flegmatica vt sunt catarrhi, & circa vrinas & secessiones. Et uniuersaliter dicitur digestio pepansis metaphorice omnis maturatio & terminatio huiusmodi a naturali calido.

patibilium, quæ natura cuique sunt materia. Concoctio itaque & inconcoctio, hoc modo sint definitæ.

Tractatus primi, libri quarti, in quo specialiter determinatur de pepansi, & Omethe. Cap. IIII.

G *MAturatio autem est quædam concoctio. Nam alimenti, qđ in fructibus inest, concoctio, maturatio dicitur. Quoniam autem cõcoctio, perfectio quædam est, tum maturatio perfecta est, cum semina quæ in fructu sũt, aliud tale perficere potuerint, qualis ipse est. Nam & in alijs perfectum sic dicimus. Maturatio igitur fructus est. Ex his autem, quæ concocta sunt, multa alia, idea quidem eadem, sed translatione dicuntur matura, propterea quod nomine (ut antea dictum est) cuique perfectioni in his, quæ naturali calore & frigore terminantur, non sunt posita. Tuberculorũ autem & pituitæ, & huius generis rerum maturatio, eius, qui inest, humoris concoctio est, quæ a naturali efficitur calore. Nam quod non uincit, terminare non potest. Itaque exflatuosis aquea, ex talibus autem terrea concrescunt, & ex tenuibus semper crassiora fiunt, quæcunque maturescunt. Atque alia quidem per hoc in se adducit natura, alia expellit. Maturatio igitur quid sit, dictum est.*

I

K *Cruditas autem est, quod contrarium est, maturationis autem contrarium, alimenti, quod in fructu inest, cruditas est. Hoc uero est indefinitus humor. Quamobrem spiritosa, aut aquea, aut ex utroque est cruditas. Cum autem maturatio, perfectio sit quędam, cruditas erit imperfectio. Fit uero imperfectio propter naturalis caloris defectum, atque ad humorẽ maturandum proportionis uacuitatẽ. Nullus autem humor per se, absque re sicca maturescit. Aqua. n. sola in rebus humidis non crassescit. Porro*

Quod fit, sicut dictũ est, quando calidũ obtinet super humidum. Impossibile enim esset quod terminaret nisi obtineret uictoriam supra ipsum. Fit autem hoc modo. Nam primo calor digerens agit in humidum aereũ, quod est spumosum faciendo euaporare subtiliores partes, & igrossando reliquas ac conuertendo in humorem aquosũ. Deinde subtiliando humorem aquosum facit ipsum euaporare. Reliquum ingrossat, terminat & digerit, & ipsum coniungit cum sicco, & tũc conuertitur in semẽ. Iste autem ordo, apparet in animalibus & plantis. Nam in prima digestione separantur feces. Quãdo autem humidum cibi est reductum ad humorẽ aquosum, tunc in secunda digestione separatur vrina. In tertia uero & quarta fit maturatio cibi & conuersio in semen: hoc ẽt apparet in omnibus pomis & clare in amygdala, in qua pri⁹ a calido separatur humidum aureum, & conuertitur flos in corticem viridem & aquosum: postea separatur humidum aquosum & conuertitur in corticem osseum: & tertio semẽ intra formatur. Et ex hoc, quasi in omnibus seminibus inuenimus corticem extrinsecam magis aeream, secundã magis aqueam, & intra semen bene maturatum & digestum. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de omethe opposita pepansi, & dicit ꝙ ẽ indigestio in pericarpio, sicut pepansis est digestio in eo, ut quando semina non possunt efficere tale quale ipsa sunt, & habet fieri circa humidum interminatum, quia illa q̃ patiuntur omethen sunt spumosa, aut aquosa, siue mixta ex his. Sicut autem pepansis est perfectio, sic & omethes est imperfectio, quæ accidit propter indigentiam calidi, & abundantiam frigidi.

Cum

Cum enim calidũ non est commensuratum & proportionatum humido, tũc sequitur omothes, quia nunquã fit pepãsis in humido solo, sine siccitate quæ fit a calido proportionato, & ex hoc sola aqua inter omnia humida non ingrossatur, quia caret siccitate. fit autẽ omothes pp duas causas, aut s. pp defectum caliditatis, sicut dictum est, aut propter excessum humidi digerendi. Tunc enim calor proprius non potest obtinere humidum & sequitur indigestio. Signum autem huius est, quod omnes fructus, & poma parua in suo genere & humida sunt indigesta, & nõ bene matura. Calida vero & grossa sunt bene digesta, & talia sunt apta ad esũ humanũ & vniuersaliter quæcunque patiũtur omothem, sunt magis frigida & subtilia & humida. Sicut autem pepansis non dr̃ vno modo, sed multis, & dr̃ quandoq; metaphorice, sic & omothes dr̃ quandoque metaphorice, & est idigestio quæ apparet in catarrhis senum, infirmorum & mulierum, & in postulis, & huiusmodi. Adhuc etiam dr̃ omothes magis metaphorice in lateribus, & lacte. Quando enim calidum non obtinet super humidum, in talibus tunc dicuntur indigesta, sicut sensus manifestat. Digestio igitur fit a calido naturali primo & per se, a frigido autem per accidens, frigidũ enim extrinsece circumstans calidum concludit ipsum interius & non permittit ipsum euaporare: & sic retinendo calidum naturale interius, causat digestionem. In cuius signũ ventres animalium sunt calidiores, & magis digerunt in hyeme quã in æstate. Indigestio autẽ fit a frigido per se, a calido autem per accidẽs, sicut supra dictum est.

sine sicco. Aqua enim non ĩgrossatur sola humidorum. Accidit autem, aut eo quod calidum sit paucum, aut quia quod terminatur, multum. Propter quod, & subtiles humores eorum quæ oma sunt, & frigidi magis quam calidi, & inesibiles & im potabiles. Dicitur autem omothes sicut & pepansis multis modis, vnde & vrinæ & secessiones & catarrhi omi dicuntur propter eandem causam: eo enim quod non sunt obtenta a caliditate neque constant, oma omnia appellantur. Longe autem procedentibus, & lateomus, & lac omum: & alia multa dicuntur si possibilia permutari & constari a caliditate nõ passa sint; propter quod & aqua pepsim passa dicitur, oma autem non dicitur, quia non ingrossatur. Pepansis quidem igitur & omothes dictum est quid est, & propter quid vtrunque ipsorum est.

A *id accidit, aut quod calor exiguus sit, aut quod humor, qui definitur, multus. Quam etiam ob causam rerum crudarum succi sunt tenues, & magis frigidi quam calidi, ad esum prætera & potum minime idonei. Dicitur autem cruditas multis modis, perinde atque maturitas; unde & sedimenta, & fluxiones ob eandem causam cruda dicuntur. Nam quod a calore non euincantur, neque concrescant, cruda omnia nuncupantur. Longius autẽ progredientibus & fictile, & lac, aliaque multa dicuntur cruda, si cum calore mutari possint, atque concrescere,* B *impatibilia maneant. Ideo aqua elixa dicitur, non cruda, quia non crassescit. Quid itaque maturatio sit, & cruditas, & propter quid utrunque est, dictum est.*

C

LECTIO V.

a PEpsis autem est secundum totum quidem, digestio a caliditate humida inexistentis interminati in humido, dicitur autem nomen proprie solum in elixatis. Hoc autem utique erit, sicut dictum est, spumosum aut aquosum. Digestio autem fit ab eo, qui in humido igne. Quæ autem in frixuris assantur, ab extrinseco calido patiuntur. In quo autem est humidum, facit illud magis siccum in ipsum assu- D mens. Quod autem elixatur, contrarium facit: segregatur enim ex hoc ipso humidum a caliditate quæ in extrinseco humido. Propter quod sicciora quæ pepsim passa sunt quam assa: non enim attrahunt in seipsa humidum quæ pepsim patiuntur, prævalet enim quæ de foris caliditas, ei quæ intus. Si autem uinceret quæ intus; traheret utiq; in seipsam. Est autem non omne corpus pepsim passibile, neq; enim in quo nullum est humidum, velut in lapidibus, neque in quib. inest quidem, sed ĩpossibile obtineri propter spissitudinem, uelut in lignis. Sed quæcunque corporum habent humiditatem passibilem ab ea quæ in humido ignitione. Dr̃ autem & aurum pepsim pati, & lignum, & alia multa, secundum speciem quidem non eandem, metaphorice autẽ

Tractatus primi libri quarti: in quo specialiter determinatur de pepsi, & de molinsi sibi opposita. Cap. V.

ELixatio autem, vniuersim quidem eius indefiniti quod in humido inest, ab humido calore concoctio est. Nomen vero in his duntaxat, quæ elixantur, proprie dicitur. Hoc autem spiritosum erit uel aqueũ, uerum ab igne, qui est in humido, concoctio efficitur. Nam, quod est in sartagine, assatur; ab externo enim patitur calore. Id autem humidum in quo est, siccum potius reddit, ad se attrahendo. Quod uero elixatur, cõtrariũ facit. Nam a calore, qui in externo inest humido, humor ex eo secernitur. Quamobrem elixa omnia assis sunt sicciora. Quæ enim elixantur, in se humorem non attrahunt, propterea quod interiorem calor exterior euincat. Quod si interior superaret, nimirum ad se attraheret. E *Non est autem corpus omne elixabile. Nam neque id, in quo humoris est nihil, ut in lapidibus, nec in quibus quidem inest, sed euinci ob densitatem non potest, veluti in lignis. Sed quæcunque corpora humorem habent, ab igneo calore, qui est in humido, patibilem. Dicitur autem & aurum elixari, & lignum, & alia multa, non eadem quidem specie, sed translatione. Nam differentijs nomina paria non sunt posita. Atqui & humida dicimus elixa-*

Tho. in Meteo.

LECTIO VI.

DEterminat de alia specie digestionis quæ dicitur Epesis, & fit tã tam ab arte quam a natura, & dicit quod Epesis secundum totum idest uniformiter facta in omnibus partibus, ad differentiam aliarum digestionum, quæ non fiunt æqualiter omnibus partibus, v l secundum totum, i dest in vniuersali, est digestio humidi interminati & subtilis, facta a caliditate extrinseca existente in humido exteriori. Propter quod nomen & ratio Epesis conuenit solis elixatis. Patet autem ex ista diffinitione quod superior species digestionis est magis naturalis, sicut diximus quam sequentes, quia ille motus dicitur naturalis, qui est a principio intrinseco sicut patet in secundo physicorum: Pepansis autem est a caliditate intrinseca, reliquæ autem ab extrinseca, humidũ uero interminatum circa quod fit, Epesis est magis aqueũ vel spumosum quod digeritur per caliditatem humidi extrinseci, sicut patet quando carnes decoquuntur elixæ. Digestio autem epesis fit ab humido extrinseco. ea enim quæ elixantur patiuntur a tali humido sicut econuerso ea quæ assantur in frixuris agunt in ipsum humidum unctuosum, ipsum in se absorbendo, patiuntur autem a sicco calido ignis. Et in signum huius frixa sunt magis sicca exterius & humida interius. Elixa uero econtrario sunt humida exterius quia humefiunt ab humiditate circunstante, & magis sicca interius quia per actionẽ humidi extrinseci siue caliditatis eius ipsum humidũ proprium & non recipiunt alienum, frixa uero retinent proprium & suscipiũt alienum. Omnia igitur corpora quæ ha

bent multum humidũ, & bene passibile a calido qđ est in humido extrinseco, sunt elixabilia, ut carnes, pisces, olus, & huiuimodi: quæcunque vero nõ habent multum humidum, vt lapides, aut si habent, illud non est bene passibile & educibile a caliditate extrinseca sicut ligna, non sunt elixabilia. Quamuis metaphoricæ multa adicātur pati eptesim & elixari, sicut aurũ & ligna & multa alia, quæ licet propriè non elixentur, tamen uocantur elixa ꝑꝑ quandam similitudinem, eo ꝙ non sunt adhuc imposita nomina oĩb. differentiis rerum. Dicitur autem elixari aurum uel lignũ inquantum, uirtute ignis humidum extrinsecum exhalat & separatur ab eis. Eodem modo elixãtur humida.i.mustũ & lac, inquantum virtute ignis a musto separatur humidum aereum, & a lacte separatur serum]Dicit autem ꝙ finis non est idem in omnibus elixatis sicut erat superius ĩ alia digestione, qa alia elixantur ad esum: alia ad sorbitionem.&c. Notandum est autem diligenter, quod in fine textus, vltimo concludit quod illa digestio fit tam a natura quam ab arte ꝑꝑ eãdem causam. Nã sicut per artem carnes elixantur ab humido circunstante, ita natura humidũ nutrimentale in pueris digerit per humidum & calidum circunfusis. Ad sensũ enim manifestũ est. quod in pueris & mulieribus est maior humiditas, quæ quasi elixat humidũ cibi.

Et hoc etiam accidit in flegmaticis. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de specie indigestiõis opposita eptesi, quę dicitur Molinsis & dicit, ꝙ molinsis est. indigestio humidi interminati, quod dictũ est esse elixabile, causata ꝑpter defectum caliditatis existentis in humi-

non enim iacet nomẽ differentiis. Et humida autem pepsim pati dicimus, velut lac & mustum, cum quidem humido humor ĩ speciem aliquam permutatur ab eo, q in circuitu & de foris igne calefaciente. Quare modo quodam simile dictæ pepsi facit. Finis autem non idem omnibus, neque elixatis, neque digestis, sed his quidem ad esũm, his autem ad aliam opportunitatem, quoniam & pharmaca elixari dicimus. Quare quæcumque grossiora possunt fieri aut minora aut grauiora, aut hæc ipsorum talia, hęc autem contraria propter id quòd disgregata, hæc quidem ingrossari, hęc autem subtiliari: sicut lac in serum, & coagulum, omnia elixabilia sunt. Oleum autem non elixabitur ipsum secũdum seipsum, quia horum nullum patitur. Secundum pepsim quidem igitur dicta digestio hæc est, & nihil differt in organis naturalibus & artificialib. siquidem fiat, propter candẽ igitur causam omnia erunt.

b Molinsis autem indigestio quidem est, contraria autem pepsi. Erit autem vtique contraria prima dicta indigestio eius ꝙ in corpore interminat i propter defectum caliditatis, quæ in humido quod in circuitu. Defectus autem cum frigiditate quod est dictum est. Fit autẽ propter motum alium, expellitur enim digerens: Et defectus autem, aut fit propter multitudinem frigiditatis in humido, aut propter multitudinem quæ in pepsim patiẽte. Tunc enim accidit eam quę in humido caliditatem, ampliorem quidem esse quam vt non moueat, minorem autem quam ut regulet & cõdigerat. Propter quod duriora quidem quæ molinsim patiuntur, fiunt, quam pepsim passa, humida autem determinata magis. Pepsis quidem igitur & molinsis dictũ est, & quid est, & propter quid est.

LECTIO VI.

Optesis autem est digestio a caliditate sicca & aliena. Propter quod & si quis pepsim exercẽs facit pmutari & digerit, nõ ab humidi caliditate, sed ab ea q̃ ignis, cũ consummatũ fuerit, assatum fit, & non elixa-

F *ri, vt lac & mustum, cum ab igne in orbem atque extrinsecus calefaciente is qui in humido sapor inest, in speciem aliquam mutetur. Ita ei, quę dicta est, elixationi simile quodammodo efficit. Sed nec elixis nec concoctis omnibus idem est finis, verum alijs est esus, alijs sorbitio, alijs alius vsus, cum etiam medicamenta dicamus elixari. Itaque elixari omnia apta sunt, quęcunque crassiora aut minora & grauiora possunt euadere, aut quorum quędam eiusmodi, quędam cõtraria, quod quę secernuntur, alia crassescant, alia*
G *tenuentur, vt lac in serum & caseum: Oleum autem, quod nihil horum patiatur, ipsum per se nõ elixatur. Quæ igitur per elixationem concoctio dicitur, hec est; ac nihil refert, utrum in arte factis instrumentis, an in naturalibus efficiatur, ab eadem enim causa omnia erunt.*

H

Μώλυνσις autem, idest, imperfecta elixatio, inconcoctio quidem est, sed elixationi contraria. Est autem contraria, quę primum dicta est, indefiniti. quod inest in corpore inconcoctio, ob caloris, qui in humore est circunstãte,
I *defectionem. At uero defectionem cũ frigore esse, dictum est. Fit autem ob motionem aliam. Nam qui concoquit repellitur. Ac defectio est, aut ob frigoris, quod est in humido, copiam, aut ob multitudinem, quę in re elixanda. Nã tum accidit, ut calor qui est in humido amplior sit, quam aut moueat, paucior autem, quam ut æquabilitatẽ præstet, & concoquat. Quamobrem elixis fiũt duriora, humida autẽ magis distincta. Quid igitur & qua de causa elixatio est, atque item imperfecta elixatio, di*
K *dictum est.*

Tractatus primi, libri quarti: in quo specialiter determinatur de optesi & scatensi ei contraria.
Cap. VI.

Assatio autem concoctio est, quæ sicco et alieno calore efficitur, ob eamque causam si quis elixans faciat, vt non ab humoris, sed ignis calore mutetur, & concoquatur, id cum perfectum est, assum existit, non elixum, & ex vi nimia adustum ap-

do circunstante. Talis autem defectus caliditatis est frigiditas, sicut supradictum est. Et ista indigestio accidit propter duas causas.s. aut ꝑꝑ paruitatem caloris in humido circunstante, aut ꝑꝑ multitudinem humidi digerendi, qđ a paruo calore non potest obtineri. Et propter hoc, duriora sunt, quę patiunẽ Molinsim, quam q̃ patiuntur Eptesim, quia paruus calor dissoluit humidum, sed non educit: & ideo iterum magis congelatur & quasi conglutinatur & duriores res facit.

LECTIO VI.

Determinat de optesi, quę est alia spes digestionis & diffinit eam & dicit, optesis est digestio a caliditate sicca ad differentiam eptesis, q̃ est digestio a caliditate humida, & aliena, qđ dicit ad differentiã pepansis quæ non est a caliditate aliena, idest extranea, sed est ab intrinseca.

Vel quia omnis digestio est a caliditate aliena ei quod digeritur, non ei qđ digerit: & ex hoc si quis digerat carnes vel aliud per optesim, cum cõsũm ita fuerit digestio, illud tale erit assum, et nõ elixum. Et si talis caliditas sicca fuerit excessiua, dicetur adustum. Quod autem fiat a sicca caliditate, probat quia ista digestio quæ dicitur assatio, quę citius cõsumatur quàm elixatio, desiccat partes extrinsecas, remanentib. humidis partibus interioribus. Cuius ratio est, quia caliditas sicca sine humiditate desiccando primo partes exteriores constringit poros rei digerendę & ꝑꝑ hoc humiditas resoluta interius non potest exire & ideo non paruam subtilitatem dicit esse bene assare, ita quod exteriora, & interiora regulariter & pariformiter sint

sint decocta ab igne. Dicit autem q̄ optesis & epe sis sunt, non solum ab arte, sed a natura, sicut superius diximus. Et hoc probat, primo, quia ars in suis effectibus imitatur naturam: sicut ergo ars operatur in assando, ita prius didicit a natura: secundo, quia sicut in corpore humano fit digestio similis Epesi, ut apparet in pueris, ita etiā fit in eo digestio optesis: sicut est in iuuenibus, in quib. propter fortitudinem caloris, nutrimentū magis assatur quam elixatur, cuius signū est, quod superfluitates eorum sunt siccæ adustæ. Deducit autem corollarie ex dictis quod animalia, idest uermes nō generantur in superiori uentre scilicet stomachi, sed in inferiori. Et ratio est, quia talia animalia non generantur nisi in loco putrefactionis superfluitatū cibi, cū sint animalia genita per putrefactionē. Superfluitates autem nō putrefiūt in superiori uētre, sed in inferiori. cuius ratio, ut ipse dicit, dicta est alibi. colligi tñ potest ex superioribus: putrefactio n. fit propter defectum caliditatis digerētis, & ex hoc debet fieri in illo loco, in quo est talis defectus caliditatis: in superiori autem uentre non est defectus caliditatis cum sit propinquus cordi, in quo est sedes caliditatis naturalis: sed talis defectus est in uentre inferiori, qui magis distat a proprio loco, caliditatis naturalis. Sciendum tñ est, q̄ id qđ hic dicitur, intelligi dēt ut in pluribus, quia qñque propter debilitatem digestiuæ. s. calidi naturalis ex infirmitate ꝑuenientem, cib. nō digeritur, sed putrefit in stomaco, quod patet ex fetore prouenīente ex stomaco per eructationē, sine alia uia, & ideo ibi etiam quandoque generantur uermes, qui aliquando eiciuntur per os. Deinde cum dicit.

A tum, & excessu adustum esse dicitur. a sicca autem caliditate fit cum siccus fiat consummatum. Propter quod & exteriora sicciora interioribus; elixata autem cōtrarium. & opus est manu artificum maius assare quam elixare. difficile, enim exteriora & interiora regulariter calefacere. Semper enim propinquiora igni exsiccantur citius, quare & magis. Cōclusis igitur exterioribus poris, non potest segregari intus existens humidum, sed includitur cum pori reclusi fuerint. Optesis quidem igitur & pepsis fiūt
B quidem arte. sunt autem sicut dicimus species uniuersaliter eædem & natura. Similes enim quę fiunt passionem, sed innominatæ. Imitatur enim ars naturam, quoniam, & alimenti in corpore digestio similis pepsi est, etenim in humido & calido a caliditate corporis fit, scilicet digestio, & indigestio similis molinsi. Et animal non fit in ipsa digestione sicut quidam aiunt, sed in segregatione putrefacta in in
C feriori uentre, deinde ascendit sursum. digestum est enim in superiori uentre, putrescit autem uter inferiori segregatum, propter quam autē causam, dictum est in aliis.

b Molinsis quidem igitur pepsi contrarium. ei autem quæ ut optesi dictæ digestioni. est quidem aliquid oppositum similiter, minus autem nominatum. Erit au
D tem utique si fiat scatensis, sed non optesis, propter defectum caliditatis quę accidit utique, aut propter paucitatem exterioris ignis, aut propter multitudinem aquæ in eo quod optesim patitur, tunc enim plus quidem est quam ut nō moueat, minor autem quam ut digerat. Quid quidem igitur est digestio & indigestio, & pepsis, & omothes, & eplesis & optesis, & contraria his dictum est.

E

LECTIO VII.

a PAssiuorum autē humidi, & sicci dicendum species. Sūt autem principia quidem corporum passiua, humidum & siccū. Alia autem mixta quidē ex his, cuiusque autē magis, huius magis secundum naturam sunt puta hoc quidē sicci magis, hoc autē humidi. Omnia quidem hęc,

A *p. llatur. A calore autem sicco fit, cum perfectum siccius redditur. Horum itaque exteriores partes, interiorib. sunt sicciores. Elixarum autem contrario modo. Ac in his, quæ manu fiunt operosum, magis est assare, quam elixare. Nam interiora & exteriora aquabiliter calefacere difficile est. Quę enim igni propiora sunt, celerius ꝑpetuo exsiccantur: quare & magis. Coeuntib. itaque exterioribus meatibus, is, qui inest humor, excerni nō potest, sed cum meatus conniuerint, intercluditur. Assatio igitur & elixatio arte quidē fiunt, sed ꝑōs ista, uti diximus, uniuersales sūt,*
B *& a natura similes quadam affectiones existunt, quanquam nomina non habent. Ars enim naturam imitatur. Nā & alimenti, quæ in corpore fit, concoctio, elixationi similis est. Etenim in humido & calido a calore corporis præstatur. Atque etiam inconcoctiones nō nulla praua elixationi similes sunt.*
Nec animal in concoctione ingignitur ut quidam aiunt, sed in secretione, quæ in uentre inferiori putrescit, natum sursum conscendit. In supero enim uentre concoctio efficitur: sed quod in infero
C *secernitur putrescit. Qua autem de causa, alio loco dictum est.*

Μώλυνσις igitur elixationi contraria est, ei autem concoctioni, quæ ut assatio dicitur, aliquid est quidem similiter cōtrarium, sed nomine magis uacat. Erit
D *autem simile, si σκατωσις idest, praua assatio fuerit ob defectum caloris, qui aut ignis exterioris penuria euenit, aut ob aquę copiam quæ in eo inest, quod assatur. Tum enim amplior est quidē, quam ut non moueat, sed minor quam ut ualeat, concoquere. Concoctio itaque & inconcoctio, maturatio & cruditas, elixatio & assatio, hisque contraria, quid sint, dictum est.*

E

Tractatus secundi, libri quarti, de quibusdam generalibus ualentibus ad sequentia: & de duro & molli. Cap. I.

EOrum autem, quæ patiendi uim habent, nempe humidi & sicci, species dicamus. Sunt uero corporum ea principia, quæ patiendi uim habent, humidum & siccum. Cętera autem ex his quidem mixta sunt.
Sed ex utro magis illius magis referunt naturam, ut alia magis sicci, alia humidi. Omnia autem hæc par-

b Determinat finaliter de indigestione opposita opesi quæ dicitur scatensis & dicit quod ista indigestio licet sit parū nota, tamen eam diffinimus dicimus q̄ est indigestio facta propter defectum caliditatis sicca. Et fit propter duas causas, sicut supra in aliis de eis diximus, s. aut ꝓ paruitatem sicci caloris aut ꝓpter multitudinem humidi digerendi. Deinde epilogat, & est clarum in litera. σκατωσις

LECTIO VII.

DEterminat de passionib. qualitatum passiuarum, & circa hoc duo facit.
Primo determinat de eis secundum sē secundo determinat de eis per comparationem ad corpora ibi [His autem passionib.] & circa primum iterum duo facit, Primo determinat de eis in generali secundo determinat de singulis secūdum speciem ibi. [Corporalium autem passionum] Dicit ergo primo, qđ dicendum est de passionibus primarum qualitatum passiuarum, & de specieb. earum.
Hæ autem qualitates sunt, humidum & siccum, quorum passiones sunt primo determinandæ, quia humidum & siccum, sont prima priæ pri passiua omnium corporum mistorum. quod intelligendum est inquantum sunt passiua.
Calidum enim & frigidum, humidum & siccum sunt prima principia corporum inquantum sunt actiua uel passiua, sed inquantum sunt substantiæ, materia prima est primum principium pasiuum corporum, forma substantialis est primum principium actiuum.
Omnia autē corpora aut sunt primo humida sicut est aqua, aut primo sicca sicut terra, aut sunt mista ex his: sed eorum quæ sunt mista

ex his duobus sicut medium ex extremis sicut sunt composita ex elementis, quędam magis accedunt ad unum extremum, quędam uero ad aliud: & quæ magis accedunt ad siccum denominantur sicca a prędominio, ut ligna & lapides, quę autem magis accedunt ad humidum, dicuntur a prædominio humida. Talia autem dupliciter dicuntur, sicut omnia alia entia existentia in genere. Quædam enim sunt talia actu: sicut ea quæ sunt liquida actu, dicuntur actu humida: quędam vero sunt opposito modo, s. in potentia, ut id quod non est actu liquidū, sed est liquabile, sicut sunt metalla. Ratio autem quare ex ambobus composita sunt omnia elementa, est, quia unū non potest bene cōsistere ex terminari sine alio, quia humidum est male terminabile proprio termino, & intrinseco, sed bene terminatur alieno & extrinseco termino, & ideo non potest terminari sine sicco. Quod est bene terminabile proprio termino i. intrinseco, & male alieno: similiter etiam siccū non terminatur sine humido, sed unum est alteri uelut colla, cuius simile accidit in pulmentis: ex farina enim sicca & aqua humida fit & cōglutinatur panis. Et Empedocles etiam Physicus fecit collam tenacem ex farina & aqua, conglutinans vnum alteri per calorem. quod autem aqua sit primo humida, & terra sit primo sicca, ipse probat per duas rationes, quarum prima talis est. Illud enim dicitur primo tale, ratione cuius alia sunt talia, sicut ad longum declaratum est in primo posteriorum: sed omnia corpora terminata siue elementata sunt humida uel sicca in quantū sunt ex aqua uel ex terra, quia nullum talium corporum est sine aqua & terra. ergo aqua & terra sunt primo talia. Dicit autem omnia corporata terminata hic scilicet inferius apud nos ad differentiam corporum superiorum quæ sunt composita ex materia & forma: non tamen sunt terrea vel aquea: sed sunt terminata ęquiuoce cum illis inferioribus. secunda vero ratio est, quia omnia naturaliter appetunt locum continualem & proportionatum suæ naturæ, & naturaliter quiescunt in eo: quia locus naturaliter est conseruatiuus locati, sicut patet in 4. physic. Igitur omnia animalia manent in terra & aqua naturaliter ut in simili suæ naturę loco, & vt nutriri & conseruari possint ab elemento, quod primo habet qualitatem passiuam quæ prędominatur in eis. sic et autem aliqua animalia, dicantur nutriri in alio elemento

hæc quidem actu erunt, hęc autem in opposito: habet autem sicut liquatio ad liquabile. Quoniam autem humidum & bene terminabile, siccum autem difficile terminabile, simile aliquid pulmento & condimentis, quę adinuicem patiuntur: humidum enim sicco causa terminari, & utrunque utrique uelut colla fit. Sicut & Emped: fecit in physicis farinam aquę cō-
G glutinans, & propter hoc ex ambobus est terminatum corpus. Dicuntur autem elemētorum proprissime sicci quidem terra, humidi autem aqua. Propter hoc autem omnia terminata corpora hic non sine terra & aqua, cuiuscunque autem plus secundum potentiam huius unumquodque uidetur. Et in terra & in aqua animalia solū
H sunt. In aere autem & in igne non sunt, quia corporum materia hæc.

b Corporalium autem passionum, has primas necesse existere terminato, duritiem aut mollitiem; necesse enim quod ex humido & sicco, aut durum esse aut molle. Est autem durum quidem quod non cedit in seipsum secundum superficiē, molle autem quod cedit, non econtra circūstando: aqua enim nō
I mollis; non enim cedit impressioni factæ in profundum, sed contra circunstat. Simpliciter quidem igitur durum aut molle, quod simpliciter tale, ad alterum autem, quod ad illud tale. Adinuicem quidem igitur indeterminata sunt per magis & minus. Quoniam autem ad sensum omnia iudicamus sensibilia, palam quod & durum & molle simpliciter ad tactum determi-
K nauimus tanquam medietate utens tactu. Propter quod excedens quidem ipsum durū, deficiens autem molle esse dicim⁹.

F ut aues in aere & salamandra in igne, tamen hæc omnia nutriūtur ex terra & aqua, uel ex his quæ nascuntur in eis. ut manifestum est in auibus. Salamandra autem per longum tempus nutritur in igne, ex sicco terreo adusto & fumoso propter conuenientem similitudinem ad complexionem suam, quæ maxime inuenitur in nostro igne inferiori, quia non habemus hic ignē purum, sed admixtum terreo. Non autem nutriretur in igne puro. Deinde, cum dicit.

b ¶ Determinat de speciebus qualitatum passiuarū, prouenientibus ex humido & sicco: quarū primæ sunt durū & molle: & ideo primo determinat de duro, & molli & dicit, quod omnia corpora, quę generantur ex humido, & sicco, sūt aut dura aut mollia. Et ideo de eis primo dicendum est. Diffinit autem durū & molle, dicens, quod durum est illud quod non cedit in seipsum tāgenti secundum superficiē, ut lapis & lignum: quod intelligendū est de tangēte naturaliter & sine magna uiolentia, quia licet lignū cedat securi & ferrū malleo tāgenti cum uiolentia, tamen dicitur durum, quia non cedit tangenti naturaliter. Molle autem est, quod econuerso cedit tāgenti naturaliter, sine magna uiolentia, & nō circūstat tactui, sed cedit in profundum sui. plus, sicut cera: aqua autem non dicitur mollis neque aliud aliquid, quia non deprimitur in profundo illa pars quæ supponitur tactio, sed quasi diffugit, id est, quod ipse vocat circunstare. Sed durū & molle dupliciter diffinitur, s. absolute & simpliciter, & per comparationem ad alterum, sicut lignū quod respectu ceræ est durū, & per cōparationē ad ferrū est molle. Quia autem in diffinitionibus prædictis cadit sensus tactus, ideo dicit, quod durum & molle diffiniuit per respectum ad tactum, quia uniuersaliter omne sensibile diffinitur per comparationē ad sensum, sunt enim sensus & sensibile correlatiua. Cognoscit autem sensus tactus qualitates mixtorum, secundum quod excedunt aut deficiunt a media qualitate organi tactus. Non.n. potest eas cognoscere in quantum sunt omnino similes tactui, sicut probant rationes Alexandri: sed tamen illa qualitas quæ nō cognoscitur ab uno tactu propter omnimodam similitudinē, cognoscitur ab alio propter dissimilitudinem aliquam, quia nō est omnino eadem qualitas media in organo tactus diuersorum animalium. Et sic vniuersaliter omnis qualitas tangibilis cognoscitur ab aliquo tactu.

tim actu erunt, partim in eo, quod ex aduerso positum est. Hac uero liquationis ad id, quod potest liquari, ratio est. Quoniam autem humidum facile, siccum difficile terminatur, non aliter inter se ufficiuntur atque obsonium, & condimentu. Humidum enim sicco, ut terminetur, causa est, & alterum ulteri ueluti gluten existit; quemadmodum & Empedocles in phisicis fecit, farina, aquę agglutinata. Atque hanc ob causam terminatum corpus ex utroque concretum est. In elementis autem siccum maxime proprie terra est, humidum aqua; ideo terminata omnia quæ hic sunt corpora, absque terra et aqua, non constant. Vtrius autem maiorem uirtutis copiam habuerint, ad id unūquodque uidetur pertinere, in terraque & aqua animalia degunt, propterea quod hęc materia sint corporum. In aere autem & igne non degunt.

Affectionum autem corporearum, duricies & mollicies in corpore terminato primę insint necesse est. Quod enim ex sicco est, & humido, id aut durum, aut molle fit necesse est: Durū autem id est, quod per superficiem in se non cedit; molle est, quod cedit, nec cōpressione undique circunfunditur. Aqua enim mollis non est. Nam superficies, cum premitur, in profundum non cedit, sed compressa undique circunfunditur. Ac id quidem absolute durum est, aut molle, quod absolute tale est, ad aliud autem quod ad illud tale. Ac ea quidem quæ ad alia sunt, indefinita sunt, propterea quod magis aut minus. Cum autem sensu sensibilia omnia dijudicemus, perspicuum est, id quoque, quod absolute durum est, & molle, tactu nos definiuisse, tactu utentes, ut medio. Quare quod eum superat, durum: quod cedit, molle esse dicimus.

Lectio

L E C T I O VIII.

DEterminat de coagulatione & liquefactione, & aliis passionibus quibus differunt corpora secundum quod tangibilia sunt, & circa hoc duo facit. Primo determinat de siccari & humectari, quia omnis coagulatio est quædam siccatio, liquefieri autē est humectari. Secūdo determinat de ipsa coagulatione & liquefactione & aliis speciebus, ibi. [Coagulantur aūt quæ unque.] Prima iterum in duas. Primo .n. determinat de siccatione. Secundo, de humectatione: ibi. [Humectari autem.] Circa primum duo facit. Primo præmittit intentionem suam; Secūdo exequitur propositum: ibi [Facit autem faciens.] Dicit ergo primo, quia sicut dictū est, omne corpus terminatum, est durū, aut molle, si sit terminatum proprio termino, quod dicit pp liquida quæ non terminantur proprio termino, nisi ex magna uiolentia frigidi, terminatio autē non fit sine coagulatione quadā, ideo oīa corpora composita s. ex elementis, non sunt sine coagulatione: ideo prius de ea dicendum est. Sed tamen, quia sicut dictum est, præter materiam sunt duæ causæ entium .s. faciēs, .i. qualitas actiua, & passio .id est qualitas passiua, quę est quasi materia ex qua educitur forma, & spē, licet non sit ꝓprie materia, sed instrumentum materiæ, quo materia patitur, sicut qualitates actiuæ sunt instrumenta, quib. agens agit, & talia instrumenta materiæ sūt duo .s. humidum & siccum, sicut & instrumenta agentis sunt duo .s. calidum & frigidum, ideo prius de humectari & siccari dicēdum est quā de coagulatione. Primū .n. quo materia patitur, est humidum & siccū: & prima corpora passibilia sunt terra & aqua, quæ sunt sicca & humida. Et pp hoc, frigidum quod cōuenit terræ & aquę, ē minus actinū & magis passibile q̃ calidū, q̄ conuenit aeri & igni. Q̄ḋo autē frigidum sit actiuum, ostendit dicens, q̄ est actiuum dupliciter. Primo, quia corrumpere est quoddam agere; frigidū autem est corruptiuum, quia corrumpit est calidum, quæ qualitas generatiua: secundum,

A dicitur agere per accidens, quia circunstat calidum, & ex hoc calidum per antiparistasim, hoc est contra stātiam frigidi, fortificatur, & sic frigidum fortificando calidum per accidens agit ad generationem. Sed considerandum est, quantum ad hoc, quod dī, q̄ frigiditas est per se corruptiua, & per accidens generatiua, q̄ generatio dupliciter dī, sicut supradictū est: primo nō quantum est mutatio a non esse ad esse absolute. Secundo dī generatio quando id qđ producitur in esse, est nobilius, & ecōuerso quod corrūpitur est ignobilius. Corruptio uero dī, qū quod corrumpitur, est nobilius, licet etiam ibi generetur aliquid aliud absolute, ut generatio dī quando ex terra vel aqua generatur aer vel ignis: Corruptio, quando econtrario ex igne vel aere generatur aqua, vel terra. Et hoc modo agitur de generatione, in primo de generatione. loquendo igitur de generatione primo modo, frigiditas est per se generatiua, & non solū per accidens, quia corruptio unius est generatio alterius, & quod per se corrumpit unum, eo ipso actiue generat per se reliquum. Natura enim non operatur per se intendens ad solam corruptionem, quæ est quoddam malum, nisi eadem actione aliquid generaret. Sed de generatione scđo modo, verum est, quod frigidum per se est solummodo corruptiuum, quia frigiditas corrupit ignem, & aerem q̄ sunt nobiliora, & generat terram, & aquam quæ sunt ignobiliora. Deinde cum dicit,

b ¶ Determinat de siccari exequendo intentionem ꝓpositam & dicit, q̄ oīa illa dicūtur desiccari quę sūt aqua aut aquæ species, sicut uinum, serum, & hmōi, aut quæ habent humiditatē connaturalē, ut lac, vel superinductam velut lana madefacta, & uniuersaliter omnia humida, quæ non faciunt residentiam in fundo propter puritatem, & non propter uiscositatem, quod dicit, quia sunt quædam quæ sunt terrea, & grossa, & tamen partes terræ non resident in profundo propter uiscositatem continentem siccū terrestre, sicut oleum & pix. Omnia autem ista aut desiccantur a calido exteriori foras educente humidū, sicut patet in carne elixata,

LECTIO VIII.

NEcesse autem durum aut molle esse terminatū corpus proprio termino; aut enim cedere aut non. Adhuc coagulatum esse: hoc enim terminat. Quare quoniam quidem terminatum & constans, aut molle, aut durum; hæc autem coagulatio sunt oīa, vtique erūt corpora cōposita & terminata non sine coagulatione. De coagulatione igitur dicēdum. Sūt itaq; causæ secus materiam duæ faciens, & passio. Faciens quidem igitur, vt vnde motus. Passio autem: vt vnde species: quare & coagulationis & diffusionis, & eius quod exsiccari & humectari. Facit aūt faciens duabus virtutibus: patitur passionibus duabus, sicut dictum est, facit quidē calido & frigido. Passio autem, aut in præsentia, aut absentia calidi, aut frigidi. Quoniam autē coagulari, aut exsiccari de his aliquo modo, de hoc dicam⁹ primo. Patiens itaq; aut humidū, aut siccum: aut ex his posita, aut humidum corpus aqua, siccum autem terra: hæc autem humidorum & siccorū passiua. Propter quod & frigidum passiuorum magis: in his enim est. Etenim terra & aqua frigida supponuntur. Factiuum aūt frigidū, vt corruptiuum, aut secundum accidens, sicut dictum est prius: aliquando enim comburere dicitur, & calefacere frigidum, non vt calidum, sed insimul ducendo, aut in contra circunstare calidum.

b Desiccantur autem quæcunque sunt aqua, & aquæ species, aut habent aquam, siue superinductam, siue connaturalem. Dico autem superinductam quidem, velut in lana. Connaturalem autem velut in lacte. Aquæ autem species quæ talia, vinum, vrina, serum, & totaliter quęcūque nullam, aut paruam habent hypostasim, non propter viscositatem. Quibusdam enim causa non substandi aliquid visco-

Tractatus secundi, libri quarti, de humectatione & exsiccatione.
Cap. II.

NEcesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durum esse aut molle; aut enim cedere aut non. Præterea coacretum esse: hoc ipso enim terminatur. Quare cum omne terminatum, & consistens, aut molle sit aut durum; hac autem sit concretione, composita omnia & terminata corpora sine concretione non erunt. De concretione itaque dicendum. Causa autem duæ in materia uersantur, efficiens, & affectio; Efficiens quidem, ut ea unde est motus: Affectio uero, ut forma. Erunt ergo, & concretionis & fusionis, & exsicationis & humectationis. Efficiens autem duabus facultatibus efficit, & quod patitur, duabus affectionibus, ut dictum est patitur. Efficit quidē calore & frigore. Affectio vero, aut caloris uel frigoris. C *præsentia, aut absentia. Sed quoniam concrescere, quodammodo siccescere est, de hoc primum dicamus. Itaque quod patitur, aut siccum aut humidum est, aut ex his constat. Humidi autem corpus aquam ponamus, sicci, terram. Hęc enim inter humida & sicca, patiendi uim habent. Quocirca, frigus patibilium est magis, in his enim inest. Nam & terra, & aqua frigida esse posita sunt. Efficiens autem frigus est, ut interimendi uim habet, uel, ut ex accidenti, quemadmodum antea di-* D *ctum est. Etenim frigus & comburere interdum dicitur, & calefacere, nō ut calor, sed quod calorem colligat, aut eū undique coarctet.*

Exsiccantur autem, quæcunq; sunt aqua, aut aquæ species, aut aquam continent, seu aduentitiam, seu natiuam. Aduentitiam dico, qualis in lana, natiuam, vt quæ in lacte. Aquæ autem spe- E *cies hæ sunt, vinum, lotium, serum, & omnino quę nullum, aut exiguum habent sedimentum, non propter lentorem. Nam quibusdam causa est lentor, cur nihil subsidat, ut oleo aut pici. Omnia autem vel cum calescunt, vel refrigeratione exsiccantur, quorum utrumque calore ef-*

elixata, aut a calido interiori, & a frigore circunstante, q̄d fortificat calidum inferius per antiperistasim, sicut apparet in indumentis desiccatis in hyeme a uento frigido. Et sic omnia desiccantur aut a frigido per accidens, aut per se a calido, siue interiori, siue exteriori. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quid sit humectari & dicit, q̄ humectari dr̄ dupliciter. Vno quidem modo est fieri aquā, sicut cum ex nube geocratur aqua pluuię. Secundo modo homectari est liquefieri, sicut cum glacies uel metalla liquescunt. Hoc autem ꝓuenit non ab eadē causa, sed a diuersis: humectantur enim res primo modo a frigido condensante uaporem in aquam sicut supradictum est: humectatre autē secundo modo fit a calido resoluēte.

LECTIO IX.

PRosequitur de coagulabili, & liquefactibili, & dicit, qood omnia quæ coagulātur aut sunt aqua, ut composita ex aqua, & terra; hæc autē omnia coagulantur aut a calido, aut a frigido, aut a sicco. Et hoc ipse probat, q̄a contrariorum effectuum per se sunt contrariæ causæ; sed coagulata dissoluuntur aut a frigido, aut calido, ut patet: quæ ergo dissoluunt a frigido coagulantur a calido, & econuerso, quia dissolutio & coagulatio sunt effectus p se contrarij; sed vr, q̄ quædam coaguletur ab humido, q̄a mel elixatum coagulatur in aqua. ergo vr̄ coagulari ab humido. Dicēdum, q̄ ab humido vt sic nihil coagulari pōt effectiue primo, q̄a humidum est materia coagulationis. Idem autem nō p̄t esse eidem materia & efficiens: secūdo, quia in motu coagulationis humidū est terminus a quo hu-

sitas, sicut oleo aut pici. Desiccantur autem omnia, aut calefactiua, aut frigefactiua, ambo autem calido aut ab īteriori caliditate, aut ab exteriori. Etenim quę in frigiditatione siccantur sicut vestimentum, si fuerit separatum ipsum secundum seipsum humidum, ab interiori calido simul euaporare faciente humidū desiccatur: si paucum fuerit humidum exeunte caliditate a circunstante frigido. Desiccātur quidem, sicut dictum est omnia aut calefacta, aut frigefacta, & omnia calido, aut interiori, aut exteriori coeducēte humidum. Dico autem extra quidem, sicut quæ elixantur. Intra autem quādo ablato a caliditate quam habet consumptum fuerit expirante. De siccari quidem igitur dictum est.

c Humectari quidem enim est unum quidem aquam fieri constantem, vnum autem liquefieri coagulatam. Horum autem cōstat quidem in aquam frigefactus spiritus.

LECTIO IX.

DE liquefactione autē simul, & de coagulatione erit palam. Coagulantur aūt quęcunq; coagulantur, aut existentia aquę aut terræ, & aquæ. Et hoc, aut frigido, aut calido, aut sicco. Propter quod & resoluuntur cōtrariis quæcunq; soluuntur a calido coagulatorum, aut frigido. Quæ quidem enim a sicco calido coagulata sunt, ab aqua soluūtur quæ est humida. Coagulari autē quędam utique putabūtur ab aqua, ut mel elixatum, coagulatur autem non ab aqua; sed ab eo quod in ipsa frigido. Quęcūque quidem igit̄ sunt aquæ non coagulantur ab igne, soluuntur enim ab igne. Idem autē eidem per se non erit causa contrarii. In abscedendo aūt calidum coagulat̄, quare palam q̄ ingrediendo soluetur: quare īgrediēte frigido coagulatur. pp quod & nō ingrossantur talia coagulata, ingrossato. n. humido quidē abeūte sic, sicco aūt constante. Aqua aūt humidorum nō ingrossatur sola. Quæcūque autem communia terrę, & aquæ, & ab igne coagulantur, & a frigido. Ingrossantur aūt ab ambobus: est quidē ut eodem modo, est autē ut aliter.

F *ficitur, aut interiore, aut exteriore. Nam quę refrigeratione exsiccantur, ut uestis, si ipse per se humor separatus fuerit, a calore interiore exsiccantur, qui a circunstante frigore coarctatus exiens, humorem simul in uaporem elicit, cum fuerit exiguus. Siccescunt igitur, ut dictum est, omnia, aut cum calescunt, aut refrigeratione, & calore omnia, aut interiore, aut exteriore, qui humorem in uaporem simul educit. ab exteriore intelligo, ut elixa, ab interiore autem, cum humore sublato caloris, quem continet, expiratione consumitur. Ac de exsic*
G *catione dictum est.*

Humectatio autem uno quidem modo fit, cum quid in aquam cogitur, altero cum id, quod concretum est, liquatur. Horum autem spiritus qui-
H *dem refrigeratus in aquam cogitur.*

Tractatus secundi, libri quarti, de liquefactione, & coagulatione. Cap. III.

DE liquatione uero, & concretione simul patebit. Concrescunt autem quæcunque concrescunt, aut quòd ad aquam attineant, aut ad terram, & aquam, atque hæc aut frigore, aut calore sicco. Ob eam
I *causam, quæcunque calore frigore concreta cum sint, soluuntur, a contrarijs soluuntur. Calore enim sicco concreta, aqua soluuntur, quæ humor est frigidus. Quæ autem concreta sunt, ignis, qui calidus est, resoluit. Quanquam sint quædam, quæ ui aqua concrescere possint uideri, ut mel elixum. Verum non ui aquæ, sed frigore, quo illa afficitur concrescit. Quæ ergo ad aquam attinent, ui ignis non concrescunt, ab igne enim soluuntur.*
K *Idem autem eidem per idem rei contraria causa non est. Cum item concrescant caloris exitu, ingressu solui, manifestum est. Frigoris ergo efficientia concrescunt. Quare quæ huius sunt generis, concretione non crassescunt. Crassities enim fit, cum humore recedente id, quod siccum est, densatur. Aqua autem una ex humidis non crassescit. Quæ autem terrea & aquea communiter sunt, & igne & frigore concrescunt. Crassescunt uero utroque, partim eodem modo, partim alio. Calore enim humorem educente, quandoquidem humo-*

midum enim superfluum expellitur, & reliquum terminatur cum sicco, & sic fit coagulatio: sed mel elixatum coagulatur ab aqua calida, non inquātum est humida, sed inquātum est frigida: non actu, sed virtute. Vel potest etiam dici, quod mel coagulatur ab aqua calida inquātum est calida, si mel præsupponatur esse terreū a prędominio. Quęcunque igitur sunt aquea, non coagulantur ab igne, i. a calido. Quod probat, quia talia dissoluuntur ab igne, vt patet in glacie. igit̄ nō coagulantur ab igne, scilicet a calido, quia idem eidē non potest esse causa contrariorum. Quod igitur in abscessu calidi, & ingressu frigoris coagulatur, dissoluetur econuerso in ingressu caloris, & abcessu frigoris. Et ꝓpter hoc, talia aquea non ingrossantur cū coagulātur, quia ingrossatio fit per separationē humidi superflui, quo separato, reliquum humidū cōstat, & terminatur cū sicco, & sic sequitur ingrossatio, sed aquea siccū nō habent quod separari possit. Quæcunque aūt sunt terrea, coagulātur a calido, sicut sal & lat. &c. qđ patet, quia talia soluuntur ab aqua: si aūt sint aliqua, quæ sint proportionabiliter cōmista ex vtreque, talia coagulant ab utroq; sicut lotom. Quando. n. sunt humida & magis p̄dominat̄ aqua, coagulantur a frigido: quando autem prædominatur terreū, tūc coagulant̄ a sicco calido ignis: sed tamē ista coagulatio diuersimode fit a calido & a frigido. Nā calidū extrinsecū coagulat, educēdo humidum intrinsecū, ut patet ī ouo decocto: frigidum uero extrinsecū expellit calidum intrinsecum, q̄ secum educit humidū intrinsecū, & sic desiccat & coagulat. Dicit autem q̄ sunt quædam, quæ non coagu-

coagulantur in principio a calido, ficut lateres primo in fuţari a frigore, & postea positi in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit separatio humidi indurati: postea finaliter desiccantur per separationé humidi superflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpuntur in fornacib. pp nimiã appropinquationem, uel remotioné ab igne, quia tűc aut parű separatur de humiditate, & nõ funt decocti, aut separatur n mis ex ea, & de facili franguntur. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de liquabili & dicit, ꝙ quęcumque coagulantur a frigido siue sint aquea, siue mista ex aqua & terra, & si habeant in fui compositione plus terrę quam aquę secundum quantitaté, non secundum proportionem uirtutis, talia liquantur a calido, sed ista funt iu duplici differentia. quędam enim coagulãtur a frigido nó educente totum humidum superfluum cum calido intrinseco, & ista soluuntur de facili a calido, ficut lutű, & glacies, huiusmodi. Quædã autem coagulãtur a frigido educente totum humidű superfluum cum calido intrinseco, & ista non possunt solui, nisi a fortissimo igne, ficut funt metalla, & maxime duriora, in q̃bus partes terrestres subtiles sunt optime commistę cum humidis remanétibus. Et cornua, in quib. est humidum viscosum, quod continet siccum ne defluat. Quod autem ita sit ꝙ coagulatio fiat p separationem humidi, & liquatio fiat p separationé sicci terrei, patet triplici signo: primo, quia ferrum, in quo relictű est parű de humiditate, & illa est fortiter cómista cű sicco terrestri, de difficili soluitur, & qñ soluitur & fit humidű, purificatur, quia scoria terrestris subsidet in profundo, & separatur, & ita multoties faciendo artifices fa

A calido quidem humidű educente: euaporante enim humido ingrossatur siccum, & constat. A frigido autem calidum exprimente cum quo humidű recedit simul coeuaporante. Quæcunque quidem igitur mollia, sed non humida, non ingrossantur, sed coagulantur exeűte humido: velut assatus later. Quæcunq; autem humida mistorű & ingrossantur, velut lac. Multa autem & humectantur primo, quæcunque aut grossa, aut dura, aut frigida præextiterint entia, quemadmodum & later. Primo dű assatur vaporat, & mollior fit. Propter quod, & vertitur in caminis,

b Quæcunque quidem igitur a frigido coagulãtur communiű terrę & aquę, plus aűt habentiű terræ, quæ quidem inde calidű egrediendo coagulantur, hæc liquefiunt calido, ingrediente iterum calido, velut lutum cű congelatum fuerit. Quęcunque autem propter infrigidationem & calido simul educto omnino: hęc insolubilia sunt, nisi superabundanti caliditate, sed mollificantur velut ferrum, & cornu. Liquescit & laboratum ferrű, vt humidum fiat, & iterum coaguletur, & chalybes faciunt sic. Subsidet enim subtus, & purificatur scoria: cum autem sępe patiatur, & purű fiat hoc chalybs fit, non faciunt autẽ sępe visum propter absentiam fieri multã, & pondus minus purificari. Est autem melius ferrum, quod habet minorem purificationẽ. Liquescit aűt & lapis pyrimachus, vt stillet, & fluat: qđ autem coagulaĩ cum fluxerit, iterű fit durum, & molle liquatur, vt fluat. Fluens antem coagulatum colore quidem nigrum, simile autẽ fit calci. Liquescit autem & lutum, & terra.

c Quęcunq; aűt a calido sicco coagulãtur, hęc insolubilia sűt quidem: hęc aűt soluuntur humido. Later quidẽ igiĩ, & lapidű quorundã genera: quęcunq; ab igne terra cõbusta fuerit: velut molares insolubilia. Nitrum autem & sales solubilia humido, non omni autẽ, sed frigido propter quod aquæ, & quæcunque aquę species liquescunt calido, frigido autem non liquescunt. Sicco.n. calido contrariű frigidum humidum. si ergo coagulauit alterum: alterum soluit. Sic enim contraria erunt causæ

A *ris in uaporem secretione, quod siceű est, crassescit & cogitur. Frigore autem, quod calorem extrudit, quem humoris in uaporem secretio comitatur, Ac ea quidem mollia omnia, quę liquida non sunt, humore exeunte non crassescunt, sed concrescunt, ut fictile cum coquitur. Quæ autem ex mistis liquida sunt, etiam crassescunt, ut lac. Sed multa etiam primum humectantur, quęcunque aut crassa, aut dura frigore antea facta sunt, ueluti fictile, quod, cum primum assatur, uapo-*
B *rem emittit, & mollius redditur. Quæ etiam causa est, ut in fornacibus torqueatur.*

Ac ea quidem, quæ frigore concreta sunt, ex ijs, quæ ad terram, & aquam communiter, sed plus ad terrã, attinent, si ex eo, quod calor exierit, concreta sint calore, cum rursus aduenerit, liquantur, uelut lutum, cum
C *gelu astrictum est. Quę autem refrigeratione, & caloris uniuersi expiratione, ea non soluuntur, nisi caloris exuperantia, sed molliuntur, ut ferrű, & cornu. Sed ferrum quoque elaboratum liquatur, ita vt humidum fiat, et rursus concrescat. Atque hoc modo calybem conficiunt. Sidit enim recrementum, & in imum secernitur. Quod autem sæpe ita afficitur, & purum redditur id demum fit calybs. Sed raro faciunt, quod dum repurgatur, multum eius abscedat, & pondere imminuatur. Est autem ferrum eo præstan-*
D *tius, quo minus habet excrementi. Liquatur vero & lapis, qui pyrimachus dicitur, ita ut stilles, & fluat. Concrescens autem cum fluxit, rursus durus efficitur. Mylę quoque liquescunt, ita ut fluant. Quod uero fluit, concrescens quidem nigrescit, sed calci fit simile. Liquantur autem & lutum, & terra.*

E *Quæ autem calore sicco concrescunt, alia quidem solui non possunt, alia humido soluuntur. Fictile quidem, & lapidum genera nonnulla, qui terra igni combusta generantur, ut mylę, solui nequeunt. Nitrum autem, & sal, humido soluuntur, non omni, sed frigido. Idcirco aqua, & speciebus aquæ liquantur; oleo autem non liquantur. Nam calori sicco, frigidus humor aduersatur. Itaque si alterum coagulauit, alterum dissoluet. Sic enim contrariorum, contrarię causę erunt. Igne autem duntaxat crassescunt, quę plus aquæ habent, quã terræ; concrescunt autem, quæ terrę.*

ciunt chalybem, qđ est ferrum depuratum, sed nolunt depurare ipsum n ultotics, & facere perfectum chalybem, qũ quia nimi de ferro peruitur in igne, tum quia mul iplicando purificationem, pondus nimis diminu͂itum ẽt, quia melius est ferrű qđ est minus purificatum, q͂a coagulatum quanto pluries dissoluitur, tanto fit durius qũ iterum coagulatur, & iõ ferrum minus purificatű est melius, quia facilius ducitur & magis obedit malleo & manib. artificű. Sm signű est, q͂a & lapis, qui dr̃ pyramicus liquescit, pp eandem causam ita, ut et distillet, quia, s. continue separatur siccum terrestre. Tertium est, ꝙ plumbű, quod in sua natura mul ũ habet de opaco terræ, & ideo est nigrum, ñ liquatur eadẽ caus. efficitur coloris albi ad modű calcis, quia in liquatione separatur siccum terrestre, & humidum aereű supernatat secdm superficiem planam & recipitur lux ubique, & ita recipit album colorem. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quę sint incoagulabilia, & illiquefactibilia, & dicit, ꝙ omnia q̃ coagulantur a sicco calido sunt in duplici differentia: quędã enim prius desiccantur a calido sicco p humidi superflui eductionem, & postea ultimo congelãtur a frigido per fortem terminationem humidi cum sicco, ut lapides & dentes molares, & ista sunt insolubilia. Quædã autem coagulantur absolute a calido igneis, vt Nitrum, & sal, & talia liquantur ab aqua frigida, & humida. Et huius ratio est, quæ supra dicta est, quia contrariorum effectuum, sunt contrariæ causę: si igitur calidum coagulat, frigidum soluet. Vniuersaliter itaque coagulantur ea, quæ sunt terrea, uel aquea a prædominio: aquea coagulantur a frigido, sicut glacies. er-

rea autem coagulantur a calido, ut nitrũ sales lapides, & lateres, propter quod talia sunt magis terrea, quod eorum sal sedo ostendit. Quæ aũt sunt aerea a pdominio non possunt coagulari, neq; liquefieri, ut argentum viuum, & oleũ qđ non coagulatur neque a frigido, neque a calido, tũ propter suam uiscositatem, tum etiam, quia est naturæ aereæ, cuius humiditas de difficili desiccatur. Et propter hoc oleum supnat super aquã, quia aer naturaliter fertur sursũ. Ingrossatur itaque ab ambob⁹. s. calido, & frigido, sed a neutro coagulatur. Ingrossatur etiam oleum, & albescit si duret per longum temp⁹, & fiat aliquantum ingrossatur quidem, quia recedente calido intrinseco aer cõuertitur in elementum grossius, scilicet aqueum, albescit autem, quia euaporat aqueum, & terreum quod inerat prius. Aerea etiã liquari non possunt. Cuius ratio est, qa sicut humidũ aqueũ defluendo intra se facit fluere partes terræ, & mollificat & liquefacit ea; ita humidum aereum ecõuerso adunat siccũ terreum, & cõtinet intra. Vnde ligna ꝓpter hanc causã nõ liquantur. Quod autem ligna sint aerea a prędominio, patet: tum quia sunt materia ignis, ut oleum, tum, quia supernatant in aqua, præter ebanum, quod est magis terrestre, qđ nigredo eius, & põdus ostendit. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de ingrossabili, & non ingrossabili, & dicit, quod ab igne ingrossantur ea, quę habent in sui compositione plus terræ quam aquæ ut lac, & sanguis, & quoddam uinum grossũ, & calidum, in quo siccum terreum, & humidum aqueum sunt proportionaliter commista, sicut est uinum cretense. Abscedit autem ab his omnibus aqua

contrariorum. Ingrossantur quidem igitur ab igne solum, quęcunque aquę plus habent quam terræ: coagulantur autem quęcũque plus terræ. Propter quod nitrum, & sales terrę, sunt magis, & lapis, & later. Maxime autem dubium habet olei natura, siquidem.n. aquæ oportebat coagulari a frigido ut glacies: si autẽ terrę plus ab igne, ut later: nunc autem coagulantur quidem a neutro. Ingrossatur autem ab ambobus. Causa autem est, quia plenũ est aere; propter quod & in aqua supernatat, etenim aer sursum. Frigidum enim ex inexistente spiritu aquam faciens ingrossat, semper enim cum mista fuerint oleum, & aqua, ambob. fit grossius. Ab igne autem tempore ingrossatur & albescit. Albescit quidem auaporante aqua, siqua inerat. Ingrossatur autẽ propterea, ꝙ marcescente calido ex aere fit aqua. Vtroque quidẽ igitur modo eadem fit passio, & propter idem: sed non eodem modo. Ingrossatur quidem igitur ab ambobus. Desiccatur autem a neutro, neque.n. sol neque frigus desiccat: non solum autem quia uiscosum, sed & quia aeris est. Nõ desiccatur autem aqua, & neque exsiccata elixatur ab igne; quia non euaporat propter uiscositatem.

d Quęcunq; aũt mista terrę & aquæ, ſm pluralitatẽ utriusq; dignũ dici. vinũ quoddã & coagulat, & pepsim patitur, uelut mustũ. Abscedit aũt ab oĩb. talib. dũ desiccatur aqua: signum aũt, ꝙ aqua: vapor.n. constat in aquam, sigs uelit colligere, quare quibuscunque relinquitur aliquid hoc terræ. quędã autem horũ, & a frigido, sicut dictum est, ingrossantur, & desiccantur: frigidũ.n. nõ solum coagulat, sed exsiccat quidam aquã, ingrossat autem aerẽ aquam faciens. Coagulatio autem dicta est quędam desiccatio existens. quæcumque quidem igitur non ingrossantur a frigido, sed coagulantur, aquæ sunt magis: uelut vinum, vrina, acetũ, & lixiuium, & serum. Quæcunque autem ingrossantur nõ euaporantia ab igne, hæc quidẽ terrę, hęc autem communia aquæ, & aeris, mel qdẽ terræ: oleum autẽ aeris. Sunt autem & lac & sanguis amborum quidem cõia, & aquę, & terrę. magis aũt quę multa terrę quemadmodum ex quibuscunque humidis nitrum fit

F *Quamobrem nitrum, & sal, & lapis, & fictile, magis sunt terrea. Olei autem natura maxime dubia est: si enim aqueum, frigore, ut gelu, concrescere oportebat: at si magis terreum igne, ut fictile. Nunc autem neutro concrescit, sed contra ab utroque fit crassum. Causa autem est, quòd aeris est plenum, ac propterea in aqua supernatat. Aer enim sursum fertur: Ac frigus quidem spiritu, qui inest, aquam generando, affert crassitiem.*

G *Semper enim cum aqua, & oleum inter se admiscentur, crassius utroque aliquid efficitur. Igne autem & tempore crassescit, & albescit. Albescit quidem aqua, si quæ inerat, expiratione. Crassescit uero, quòd dum calor tabescit, aqua ex aere oriatur. Vtroque igitur modo affectio eadem, & per idem, sed non similiter efficitur, Sed cum ab vtroq; crassescat, a neutro exsiccatur, cum nec sol, nec frigus resiccet, non solum, quia lentum est, sed etiam quòd aereum. Aqua autem ab igne, nec exsiccatur, nec elixatur, quòd ob lentorem in vaporem non abeat.*

H

Quæ autem mista aquea sunt, & terrea, ea pro utriusque copia dicenda sunt. Nam quoddam uinum, & concrescit, & elixatur, ut mustum.

I *Ex omnibus autem huius generis rebus, cum exsiccantur, aqua abscedit. Aquam uero esse, hinc indicatur, quòd vapor in aquam concrescit, si colligere eam quis velit, Ita fit, ut in quibus aliquid restat, terreum id sit. Horum autem nonnulla etiam frigore, vt dictum est, crassescunt, & exsiccantur. Frigus enim non solum coagulat, & exsiccat, sed etiam affert crassitiem. Exsiccat quidem aquam;*

K *crassitiem autem affert, aerẽ in aquam mutando. Concretio uero, exsiccatio quædam esse dicta est. Quæ igitur frigore non crassescunt, sed concrescunt, aquea magis sunt, ut uinum, lotium, acetum, lixiuium, serum. Quæ autem crassescunt, vaporẽ ignis efficientia non reddendo, alia terrea sunt, alia communia aquæ & aeris. Mel quidem terreum est; oleum autem aereum, & aqueum. Sunt autem lac & sanguis, vtrunque quidem & aquæ & terræ communia, fere tamen magis terrea, ut ij etiam humores, e quibus nitrum, & sal gignun-*

dum ingrossatur, quia ingrossatio est quædam desiccatio imperfecta. In cuius signum a tali vino dum decoquit, & ingrossatur ab igne, euaporat humidum aqueũ subtile valde: quod si recolligatur in vase tortuolo admodum stillæ fit aqua, quæ dicitur aqua vitis. Quod ergo relinquitur in tali ingrossato, est magis terreum. Nam ingrossatio fit per separationem humidi superflui, & terminationem humidi derelicti cum sicco. Et ideo omnia aquea a prædominio impinguari, & ingrossari nõ pñt, vt vinũ, vniuersaliter serũ, & cętera similia. Quòd aũt lac, & sãguis sit terrea a prædominio, apparet. De lacte quidem, quia si non separetur serũ, & coquatur ĩ igne, exurit serũ, & id quod restat, cõstat, ꝙ ingrossatur & efficitur stipticum valde, & valet contra fluxum vẽtris: quod etiam potest esse signum, ꝙ ingrossatio fit per separationem aquei, quia serum est aqueæ naturæ: substãtia autem caseata est magis terrea. Si autem lac non habeat substantiam caseatam, tunc ingrossari non potest, & nõ est aptum adeſum, sicut lac cameli, suis, & Asinæ, & tale est aqueũ a prædominio. Et ꝑꝑ hoc artifices vltra substãtiam caseatã lactis, apponunt coagulum quando volũt ingrossare ipsũ, quod est etiã magis terreum. De sanguine etiam apparet, quia repositus desiccatur ꝑꝑ paucitatẽ humidi aquei, & habet quosdam magnos poros, propter partes terrestres restringẽtes se, & continentes humidum, ne fluat ad cẽtrum. Si autem sanguis sit indigestus, propter frigiditatem cõplexionis, tũc non desiccatur repositus, nec hẽt poros, quia partes humide prædominanẽ. & fluit vndique, sed magis est languorosus, &

fluidus

fluidus ad modum humoris flegmatici. Et ex hoc sāguis humanus extractus ex uenis si nō desiccatur, est signū malę dispositionis, & infirmitatis, sicut in uenis existens si cōgeletur est signum eiusdem, quia significat, φ caliditas naturalis est debilis in tali patiente.
Quędam autem ingrossantur etiam a frigido ut aerea, sicut oleum. Frigidū enim nō solum ingrossat, sed etiā desiccat, & coagulat, sicut dictū est. Desiccat enim aquam ut in glacie apparet. Ingrossat autē aerem, & conuertit in aquam, sicut patet in oleo. Frigus.n. aerem existētem in poris cōuertit in aquam, & ingrossat oleum. Calor uero intrinsecus facit euaporare humidum aqueum ipsum subtiliando, reliquum terminat cum sicco. Et idō albescit oleum perspicuo subtiliato. Deinde cum dicit.
e ¶ Agit de mollificabili & nō mollificabili. Mollificatio enim, est quędam uia ad liquefactionem, sicut ingrossatio est uia ad coagulationē, siue coagulatio imperfecta & dicit, φ mollificabilia sunt q̄ coagulantur, siue et ingrossantur a calido tm̄, uel a frigido tm̄: nā q̄ coagulātur a calido tm̄ soluunt siue mollificantur a

& sales, & lapides aut ex quibusdam constant talibus. Propter quod & si non separetur serum, exuritur ab igne decoctū, quod autem terrestre constat: & a coagulo si aliqualiter decoquat quis sicut medici coagulum imponentes; sic autē separatur serum, & caseus: separatum autem serum non adhuc ingrossatur, sed exuritur sicut aqua. Si autem aliquod lac non habeat caseum, aut paucum hoc magis aquæ, & inhesibile. Et sanguis autē similiter: coagulatur enim eo quod desiccetur infrigidatus. Quęcunque autem nō coagulatur uelut qui cerui: tales aquæ magis, & frigidi hi. propter quod, & non habent uias. In eis enim sunt terræ & solidum. quare & extractis non coagulatur. hoc autem est quia non desiccatur: aqua enim manet quod derelinquitur, ut lac caseo ablatō. Signum autem languorosi enim sanguines, nolunt coagulari uelut ichor, aut flegma, & aqua propter indigestum esse separatum a natura.

e Adhuc autem hęc quidem solubilia sūt, uelut sal nitrum, hęc autem insolubilia uelut later, & lapis, & horum hæc quidē mollificabilia uelut cornu, hæc autē non mollificabilia uelut later, & lapis. Causa autem, quia contrariorum contrariæ causę; quare si coagulantur duobus frigido, & sicco, necesse solui calido, & humido, propter quod igne; & aqua soluētur: hęc.n. contraria. Aqua quidem quæcumque igne solo; igne autem, quęcunque frigido solo. Quare sit a duob. accidit coagulari hæc insolubilia maxime. Fiunt autem talia quæcumque calefacta: deinde frigido coagulantur: accidit.n. cum calidum exudauerit egrediens: plurimum humidum comprimi iterum a frigido ut non humido det penetrationem. Et propter hoc, nec calidum soluit, quæcumque enim a frigido coagulantur solo, hæc soluit, neq; ab aqua: quęcunque enim a frigido coagulantur nō soluit sed quæcunque a calido sicco soluit. Ferrum autem liquefactum, a calido frigefactum coagulatur. Ligna autem sunt terræ, & aeris, propter quod uisibilia & non liquabilia, neque mollificabilia, & in aqua supernatant præter ebenum, hęc autem non alia quidem aeris habent plus, ex ebeno autem nigra euaporauit aer, & est plus in ipsa terræ. Latet autem terræ solum, propterea φ desiccatus coagulatur secundum modicum; non.n. aqua introitus habet per quæ solus spiritus exiuit, neq; ignis; coagulauit enim ipse. Quid quidem igitur est coagulatio, & liquefactio, & propter quod, & in quibus est, dictum est.

A *tur. Lapides quoque, ex quibusdam eiusdem generis concrescunt. Ideo serum, cum elixatur, nisi separetur, igne comburitur. Quod autem terreum est, cogitur, etiam a succo, si quis quodammodo elixet, ut medici faciunt, succum indentes. Sic serum a caseo separatur. Separatum autem serum nō amplius crassescit, sed aquæ instar comburitur. Quod si lac aliquod sit, quod casei nihil, aut exiguū habeat, aqueum magis est, & ad alendum inutile. Nec aliter sanguis se habet, concrescit enim cum refrige*
B *ratur, propterea quòd exsiccetur. Qui autem non concrescit, ut cerui sanguis, is aqueus magis est, & frigidissimus, ac propterea fibras non habet. Nam fibræ terreæ sunt, & solidæ. Quapropter illis sublatis non concrescit, (quod idcirco euenit, quia non siccescit; residuū enim aqua est) perinde atque lac, caseo exempto. Cuius rei argumentum est, quod sanguis uitiatus non concrescit. Saniosus enim est. Hoc autem pituita, & aqua, quòd inconcoctus sit, & a natura non*
C *victus.*

Cur autem alia solui possint, ut nitrum, alia non possint, ut fictile, & eorum nonnulla uim habeant, ut mollescant, ut cornu, alia non habeant, ut fictile, & lapis, causa est, quoniam contrariorum contrariæ sunt causæ. Quare si duobus, frigore, & siccitate concreuerunt, calore, & humore necesse est soluantur. Quamobrem igne,
D *& aqua. hæc enim sunt contraria, & aqua quidem, quę igne solo, igne autem, quę solo frigore. Idcirco si accidit, ut aliqua utroque concrescant, hęc minime possunt resolui. Talia autem fiunt, quę calefacta, frigore deinde concrescunt. Fit enim, ut cum calor exiens exsiccauerit, humor plurimus frigore rursus constringatur, ut ne humori quidem transitum prębeat, & ob eam causam, nec calore soluuntur. Ea enim soluit, quæ frigore concreuerunt, nec item aqua. Nam quę frigore concreuerunt, non soluit, sed quę calore duntaxat sicco. Ferrum autem calore liquatum, frigore concrescit. Quare ad concretionem utroque opus habet, ideo solui non*
E *potest. At ligna terrea sunt, & aerea, ideo comburi possunt, non liquari, neque mollescere: & in qua innatant, pręterquam ebenus, quę non innatat. Alia enim plus aeris continent. Ex ebeno autem nigra, aer difflatus est, ac terrę plus habet. Fictile autem terreum solum est, quod dum siccescit, paulatim concrescat. Nec enim aqua per eos meatus habet ingressum, per quos solus spiritus exijt. Nec item ignis, ipse etenim coagulauit. Quid igitur coagulatio sit, & liquatio, & quot ex causis, quotque rebus conueniant, dictum est.*

frigido: quæ autem coagulantur, siue ingrossantur, a frigido soluūtur, & mollificari possunt a calido, quia contrariorū contrariæ sūt causæ, sicut dictum est. Sed quæ coagulātur ab ambobus, s. a calido, & frigido hæc sunt maxime insolubilia, sicut sunt lapides & lateres; q̄ primo desiccantur a calido p humidi abstractionem, & postea coagulantur a frigido terminante reliquum humidū cum sicco. & huius ratio est, quia cū sit coagulatum tam a calido quàm a frigido, a neutro dissolui potest. Contrariorū enim effectuum, nō potest esse eadē causa, sed ut supradictū est, debet esse contraria. Et ppter hāc causam, ferrū quod primo liquefit a calido, & magis purificatur: deinde a frigido coagulante induratur non mollificatur, licet a forti calido liquefiat: ligna autem & etiam lateres non mollificātur, neque liquescunt propter causam superius assignatam, & interius etiam melius declarabitur, quia de mollificabili iterum magis in speciali tractabitur, & de coagulatione, & liquefactione & ingrossatione, & de mollificabilibus, quātum mollificatio est via ad liquefactionem, dictum est in superioribus.

LE-

LE-

LECTIO X.

EX his autem manifestum, quòd a calido, & frigido cõstant corpora, & hæc autem ingrossantia, & coagnlantia faciũr operationem ipsorum: propterea ꝙ quæ ab his condita sunt, in omnibus inest caliditas, aligbus autem, & frigiditas qua deficit. Quare: qm̃ hęc quidem existunt propter facere; humidum autem, & siccum propter pati: participant ipsis cõia omnibus. Ex aqua quidem igitur, & terra omiometa corpora cõstant, ut in plantiş, & in animalibus, & quæcunque metallantur, uelut aurum, & argentum, & quęcũque alia talia ex ipsis, & ex exhalatione ea quæ utrinsque inclusa, sicut dictum est in aliis. Hæc autem differunt abinuicem ex his quæ ad sensus proprios omnia: & in posse aliquid facere, album enim & bene odorans, & sonatiuum, & dulce, & calidum & frigidum in posse aliquid facere in sensum sunt, & in aliis magis conuenientibus passionibus quæcunque in patiendo dicuntur. Dico autem puta liquabile, & coagulabile, & flexibile, & quæcunque alia talia: omnia enim talia passiua sunt, sicut humidum, & siccum. His autem iam differt os & caro, & neru⁹, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum unũquodq; omiomerorum, quidem & naturalium corporũ. Dicamus aũt primo numerum ipsorum quæcunq; s̃m potentiam & impotentiam dñr. Sunt aũt hæc: coagulabile, & incoagulabile, liquabile & illiquabile, & mollificabile non mollificabile, intingibile non intingibile, flexibile, & inflexibile, frangibile, & non frangibile, productibile, & non productibile, communibile, & incommunibile, impressibile non impressibile, formabile informabile, capibile non capibile, trahibile, non trahibile, scissibile non scissibile, detruncabile non detruncabile, viscosum fragile, cõmessabile non cõmessabile, vstibile nõ vstibile, exhalabile non exhalabile. Pluri ma quidem igitur fere corporum, his differũt passionibus. Quam autẽ vnumquodque horum potẽtiam habeat, dicamus.

b De coagulabili quidem igitur et incoagulabili, & liquabili & illiquabili dictum est quidem vniuersaliter prius, attamen re-

F *Tractatus tertij, libri quarti, in quo determinatur de coagulabili & liquefactibili in speciali. Cap. I.*

EX his autem perspicuum est, a calore, & frigore corpora consti tui, atque hęc crassitiem afferendo, & coagulando, sua ipsorum opera efficere. Ob id autem, quod ab his efficiantur, calor inest in omnibus, quibusdam uero etiam frigus, quatenus calor deest. Quare cum hęc efficiendi sint gratia, humidum autem, & siccum patiendi, hac omnia, ea quæ communia G *sunt, participant. Ex aqua igitur, & terra, similium partium constant corpora, cum in plantis, tum in animalibus, atque etiam res metallicæ, ut aurum, & argentum, & alia eius generis, tum ex eis, tum uero ex utriusque aspiratione interclusa, ut alibi est dictũ. Hæc autem omnia inter se differunt, tum proprijs qualitatibus sensilibus, agendique aliquid facultate, album enim, & odorãs, & sonorum, & dulce, & calidum, & frigidum sunt, quod sensum afficiant, tum alijs magis proprijs affectionibus, quæ ex passione dicuntur. Dico autem exempli gratia,* H *quod liquabile est, concretile, flexile, & alia huius generis omnia. Eiusmodi enim cuncta patibilia sunt, ueluti humidum, & siccum. His igitur differunt os, & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum corporum singula, quæ similium quidem sunt partium, sed naturalia. Primum autem ea enumeremus, quæ ex potentia, & impotentia dicuntur, quę quidem sunt concretile, inconcretile, liquabile ineliquabile, emollibile inemollibile, humectile non humectile, flexile inflexile, ruptile non ruptile, fragile non fragile, impressile non impressi-* I *le, formabile non formabile, compressile non compressile, tractile non tractile, ductile non ductile, fissile non fissile, diuiduum indiuiduum, lentum friabile, subactile insubactile, ustile non ustile, suffitu aptum, suffitu ineptum. Corporum igitur plurima his inter se affectionibus differunt. Quam uero facultatem quodque eorum habeat, dicamus.*

K

De concretili igitur, & inconcretili, liquabili, & inliquabili uniuersim quidem antea dictum est; sed nunc quoque dicere aggrediamur. Corpo-

LECTIO X.

POstquam Philosophus determinauit de principalibus speciebus qualitatum passiuarum, consequentibus primo primas qualitates passiuas, scilicet de coagulabili & non coagulabili, de liquabili, & illequabili, & de ingrossabili, & mollificabili, inquantum sunt quasi uia ad coagulationem, vel liquefactioné, nunc determinat de aliis specieb. minus principalibus: & circa hoc duo facit: Primo, quasi corollarie concludit quoddam superius determinatum & dicit, quòd ex dictis est manifestum, quòd corpora, scilicet inferiora constant, & coagulantur a calido, & frigido. Et propter hoc, corpora ingrossantia, & coagulantia, scilicet corpora calida, & frigida faciat operationem calidi, & frigidi quasi ab eis cõstituta sint in esse, scilicet actiuo. Propter hoc etiã in omnibus talibus corporibus est caliditas, quæ est magis actiua, uel ad minus est in eis frigiditas, inquantum deficiũt a caliditate. Alterum enim contrariorum semper est deficiens, & imperfectum respectu alterius, ut frigiditas respectu caliditatis. Et ex hoc, quòd istæ sunt primæ qualitates actiuæ, humidum autem, & siccum sunt primæ passiuæ: ideo hæc conueniunt, & sunt communia omnibus, & ideo ex aqua & terra constituta sunt omnia corpora, tã omiomera quàm plantarum, & animalium, & metallorum sicut auri, & argenti, & omnium aliorum quæ nascuntur ex exhalatione inclusa in utroque, sicut alibi ipse declarauit: sed differẽtia est in hoc inter ea, quòd operatio primarum duarum, scilicet calidi, & frigidi, consistit in agere, & mouere sensus, unde dicuntur qualitates sensibiles. Album.n. odor, sonus dulce, & calidum, & frigidum naturaliter habent facere sensationem, & agere in sensum. Alia autem duo & consequẽtia magis cõsistunt in pati. ut liquabile, coagulabile, flexibile, & alia quib. differunt multa corpora naturalia, sicut os, caro, neruus, & cætera. Et de his nunc est agẽdum, quia alię dictæ qualitates actiuæ in alijs declaratæ sunt. Quæ autẽ & quod sint istæ, de quibus est agẽdum, est clarum in litera. Secundo ibi. b ¶ Dicit, quod de coagulabili & non coagulabili, liquabili & non liquabili dictum est prius vniuersaliter: sed tñ propter maiorem claritatem tam dictorum quam dicẽdorum, dicamus iterum; ꝙ congulatorum, quę iam coagulantur a calido, quæ iam a frigido. calidum quidẽ coagulat, qa exprimit humidum superfluũ: frigidum uero, qa expellit calidum, quod secum exportare facit humidũ. Quę igitur coagulantur a calido per ablationem humidi soluuntur a frigido quod humidum iterum ingredi facit. Quæ autem coagulantur a frigido per expulsionem calidi, soluuntur a calido iterum ingrediente. sicut glacies, & cætera. Aliqua autẽ non soluuntur a frigido, quę sunt coagulata a calido, qa coagulatio fuit fortis, & pori relicti sunt parui adeo ut humiditas dissoluti ua ingredi non possit, sicut sunt lateres. Incongulabilia autem sunt, quę nõ habent humiditatẽ aquosam, sed sunt magis terrea, ut mel & mustum, & ratio est, quia talia sunt uehementer calida & talis caliditas fortiter resistit, & continet humidum intra. Et q̃ sunt aerea a p̃dominio, sicut oleũ, argẽtũ uiuũ, & uiscosa, ut colla.

deamus & nunc. Corporum enim quæcũque coa-A gulantur, & indurantur. hęc quidem a calido patiuntur hoc. hæc autem a frigido, a calido quidem deſiccante humidum, a frigido autem exprimente calidũ. Quare hæc quidẽ humidi abſentia: hęc autem calidi hoc patiuntur, quæcunque quidem aquæ calidi, quæcunque quidem terræ humidi. Quæ quidem igitur humidi abſentia, ab humido liquefiunt, niſi ſic conuenerint, vt minores relicti ſint pori quàm aquę moles, velut later. Quæcunque autem non ſic humido hæc ſoluuntur, velut nitrum, ſales, terra quæ ex luto. Quę autem calidi priuatione calido ſoluuntur, velut glacies, plumbum, æs. Qualia quidem igitur coagulabilia, & liquabilia, & qualia illiquabilia dictum eſt. Incoagulabilia autem quæcunque, aut nõ habent humidi-B tatem aquoſam, aut non aquæ ſunt: ſed plus calidi, & terrę, puta mel & muſtum, velut feruentia enim ſunt, & quęcunque aquę quidem habent. Sunt autem plus aeris, ſicut oleum, & argentum viuum, & ſiquid viſcoſum, velut glutem,

A *rum, quæ concreſcunt, & indurantur, alia a calore ita afficiuntur, alia a frigore. A calore quidem, humorem exiccante, a frigore vero calidum exprimente. Quamobrem alia humoris, alia caloris abſentia ita efficiuntur; quæ ſunt aquea, caloris; quæ terrea, humoris. Ac ea quidem quæ humoris abſentia, humore colliqueſcunt, niſi ita coiuerint, ut meatus minores relicti ſint, quam aquæ ſint moles, ut in fictili. Quæ autem non ita, humido omnia liquantur, vt vinum, ſal, & terrea ex cæno: uerum quæ caloris priuatione, ea a calore eliquantur, ut glacies, plumbum, æs, quæ igitur concreſcere, & liquari poſſunt, & non poſſunt, dictum eſt. Concreſcere autem non poſſunt, quæ aqueum humorem non habent, nam quæ ſunt aquea, ſed plus caloris & terræ, ut mel, & vinum dulce; nam quaſi efferueſcunt. Quin & ea concreſcere non poſſunt, quę habent quidem aquam, ſed plus aeris, ut* B *oleum, & argentum fuſile, & ſi quid lentum fuerit, vt viſcum, & pix.*

LECTIO XI.

LECTIO XI.

a Mollificabilia autem ſunt, coagulatorum quæcunq; non ex aqua, velut glacies aquę, ſed quęcunque terrę magis, & neque euaporauit totum humidum, ſicut in nitro, aut ſale, neq; habet irregulariter, ſicut later, ſed aut trahibilia non entia humectabilia, aut ductibilia non entia aquę, & mollificabilia igne, velut ferrum, & cornu, & ligna.

b Sunt aũt liquabilium, & illiquabilium, hęc quidem intingibilia: hęc autẽ non intingibilia, velut æs: intingibile, liquefactibile exiſtens, lana autem & terra intingibile, madefiunt enim. Et æs quidẽ liquabile, non ab aqua autẽ liquabile, ſed ab aqua liquabilium, quędam non intingibilia, velut nitrum, & ſales, neque enim aliud intingibile nullum, quod non mollius ſit madefactum. Quędam autem intingibilia exiſtentia nõ liquabilia ſunt, velut lana, & fructus. Sunt aũt intingibilia quidem: quęcunq; terræ exiſtentia hñt poros maiores aquę mollibus, exiſtentibus duriobus aqua. Liquabilia autem aqua, quæcũq; per totũ. Propter quod aũt terra liquefit quidem, & intingitur ab humido, nitrũ autem liquefit quidem, intingitur autem non, quia in nitro quidem per totum pori: quare diuiduntur mox ab aqua partes.

Tractatus tertij, libri quarti, in quo determinatur de mollificabili intingibili, & flexibili. Cap. II.

Emolliri autem poſſunt in rebus cõcretis, non quę ſunt ex aqua, ut glacies, (omnis enim glacies aquea eſt) C *ſed quæ potius ſunt terrea, quibus totus humor non eſt exiccatus, ut in nitro, & ſale, quę ne inęquabiliter non habent, ut fictile, ſed ſunt tractilia, non humectilia, aut ductilia, non aquea, & igne emollibilia, ut ferrum, & cornu, & ligna:*

Sunt autem tam in liquabilibus, quam in eliquabilibus alia humectilia, alia non humectilia; ut ęs non humectile eſt, cum ſit liquabile; lana autem, & terra, humectilia, D *quippe quę madefiunt. Ac ęs quidem liquabile eſt, ſed non ab aqua. Atqui, & eorum, quę aqua liquantur, quędam ſunt non humectilia, ut ſal, & nitrum. Nihil enim humectile eſt, quod madefactum mollius non fiat. Quędam autem cum ſint humectilia, non ſunt liquabilia, ut lana, & fructus, Sunt autem humectilia, quę cum terrę ſint, meatus maiores obtinent, quam aquę ſint moles, & ipſa quoque aqua duriores.* E *Aqua vero liquabilia, quęcunque per totum. Cur igitur terra humido liquatur, & humectatur, nitrum liquatur, non humectatur? In cauſa ſunt meatus, qui in nitro per totum habentur, quorum beneficio partes ab aqua affatim diuiduntur. In terra autem permutatim quoque inſunt meatus. Qua-*

a Determinat de mollificabili magis in ſpeciali, & ponit ſex conditiones quas habere debet coagulatum ad hoc, quod mollificetur. & Prima eſt, quod tale coagulatum nõ ſit aqua, vel aqueum a prædominio: ſed ſi eſt in eo exceſſus vnius ſuper alterũ, ſit magis terreum, & propter defectũ huius glacies nõ eſt mollificabilis. Secunda conditio eſt, quod totum humidũ non ſit euaporatum per coagulationẽ, quia mollificabile debet eſſe tam aqueũ quã terreum, vel non multum plus terreũ: & propter hoc nitrum, & ſal, nõ ſunt mollificabiles, ſed ſtatim ſoluuntur. Tertia conditio eſt, quod non habeant ſiccum inęqualiter diſpoſitum, ne pori ſint ſtrictiores quàm humidum aqueum, quod eſt quaſi materia mollificationis, diffundi poſſit: & propter hoc lateres, & lapides non mollificantur. Quarta vero eſt, quod non ſint trahibilia in lõgum, vel ad latus, vt corrigia, & neruus. & ratio eſt, quia talia ſunt viſcoſa, quæ non cedunt tactui in profundi ſui: ſed extra ſe trahuntur in longũ. Mollificabile autem debet cedere tactui in ſe, ſicut manifeſtũ fuit ſuperius in diffinitione mollis. Quinta eſt, quod non ſint humectabilia humido, ſ. alieno, & extrinſeco, ut lana: ſed mollificabile dẽt hr̃e humidum: pprium eſt. n. humidi quod vbique fluat, & ita mollificet. Sexta conditio eſt, quod non ſint ductibilia. & rõ eſt, quia talia hñt plus aquæ q̃ terrę, ſicut metalla. Si autem ſit aliqua quę cum magno labore liquentur, & ducãtur, & tamen non hẽant multum plus aquæ quã terræ, immo forte minus, ſicut ferrũ, talia mollificantur: fit aũt mollificatio tanq̃ a cã efficiente ut in plurib. ab igne ſicut ligna, & cornu mollificantur ab igne. Deinde cũ dicit. b ¶ Proſequitur de intingibili & nõ intingibili. Ad cuius euidentiam ſciẽdũ eſt, quod itingibile hic dr̃, quod eſt ſuſceptiuum humidi extrinſeci p poros amplos, & duros. Rõne primi, ea q̃ ſunt aquea nõ madefiũt neq; intinguntur, quia aquea non hñt poros, ſicut glacies. Metalla aũt non intinguntur, quia licet ſint poroſa, nõ tamen habent poros amplos, ſed ſtrictoſſita quod humidũ non poteſt ingredi & madefacere. Rõne tertij, multa q̃ liquant ab aqua non ſunt intingibilia, ſicut nitrum, & ſal, quia licet talia habeant poros ampla non tamen pori ſũt duri, ſed molles, & paſſibiles, ita quod humidum ingrediens non madefacit, ſed corrumpit illud, in quod intrat. Quæ autẽ habẽt poros amplos, & duros, ſicut lana, pannus, & multa alia, intingunt, quia humidũ igrediẽs p poros amplos,

plos, madefacit siccũ terrestre, & non corrũpit ipsum propter duritiem. Ex his autem patet, ꝙ inungibilia sunt terrea a prædominio, quia in eis dominatur siccum terrestre, & coagulata sunt a calido per abstractionem humidi: ideo inunguntur per nouam humidi introductionem. Patet ẽt ratio, quare terra inũgitur. Nitrum autem, & sal, quę sunt terrea, non inunguntur: primo. s. quia terra hẽt poros duriores quam talia ꝑ maiorem admistionem humidi fluidi ĩ talibus quam in terra. Secundo etiam, quia talia sunt porosa per totum, & ex hoc humidum per totum ingrediẽs, & defluens, cito diuidit ea in partes, & corrũpit. Terra autem habet poros nõ per totum, sed hic illic: & ideo partes magis continentur. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quæ sint flexibilia, & quæ dirigibilia dicens, ꝙ quædã corpora sunt flexibilia, & dirigibilia, ut calamus, & virga: quædam uero non sunt flexibilia, neq; dirigibilia, sicut lateres, & lapides. Ad intelligendum autem quæ sint flexibilia, & dirigibilia, & quæ non, sciẽdum est, ꝙ flexio, vel etiam rectificatio est motus a circulari periferia ĩ rectitudinem, vel a rectitudine in periferiam circularem, manente eadem lõgitudine flexi. Omnia igitur corpora, q̃ possunt moueri ex rectitudine in periferiam circularem, uel econuerso ex periferia circulari, siue cõcaua, siue conuexa, in rectitudinem sũt flexibilia, uel dirigibilia: quæ autem nõ possunt ita moueri, non sunt flexibilia, neq; dirigibilia. Nõ tamen est idem flexio, & rectificatio: immo sunt motus cõtrarii, quia flexio est motus ad concauitatem, uel conuexitatem: rectificatio autẽ est motus ad rectitudinem. Sed philosophus hic non assignat causam prædictorum. & ideo sciendum est, ꝙ humidum fluens sicut superius declarauimus, quærit terminos alienos, quia non bene terminatur terminis proprijs. Siccum uero, quærit terminos proprios, quib. bene terminatur. Flexio igitur est motus ad terminos alienos, quia res q̃do est flexa, non habet proprios terminos suæ longitudinis: sed põt amplius elongari si dirigatur. Rectificatio uero, est motus ad terminos quasi proprios & sibi cõuenientes ſm suã longitudinem: & iõ res rõne humidi fluentis flectuntur, sed rõe sicci retrahentis habet dirigi, & rectificari. Quæ igitur sunt coagulata ꝑ eductionem humidi nõ sunt flexibilia, neq; dirigibilia, sed potius franguntur, ut lateres, & ligna sicca. Quę aũt hñt humi-

F dum viscosum grossum flectuntur de facili, & semper flectuntur ad illam partem, in qua est maior humiditas, sicut tabulæ calefactæ ad ignem, flectuntur versus ignem, quia ignis calefaciendo eas, educit humiditatem ad illam partem. Sed quæ habent humidum viscosum magis subtile, & bene commistum cum sicco aereo subtili non flectuntur ita de facili: sed tamen flexa cito redeunt ad rectitudinem, sicut boni enses: uel si non possint redire ad perfectam rectitudinem, redeunt ad illam partem rectitudinis quam habuerunt in sui coagulatione, sicut bonæ balistę, & arcus emissa sagitta. Sed quę habent humiditatem grossam, & nõ bene commistam cum sicco, nõ redeunt ad rectitudinem sicut praui enses: Arcus, & similia. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de frangibili, & comminuibili, quæ sũt passiones procedentes ex eisdem causis, s. humido, & sicco. Nã quæ habent parum, aut nihil de sicco, & multum de humido, neque sunt frangibilia, neque comminuibilia, sicut liquida. Quæ autem habent multũ de sicco, sunt in trib. differentiis: quædam. n. sunt frangibilia, & non comminuibilia, ut lignũ: quædam sunt cõminuibilia, & non frangibilia, sicut lapis, q a scalpentibus diuiditur in partes minutas: non aũt frãgitur in magnas partes, & paucas numero: quædã vero sunt cõmminuibilia, & frangibilia sicut lateres. Et ratio huius differentiæ est, quia quædam ita coagulantur, ꝙ habẽt paruos poros, numero multos, & propinquos situatione: & ita cõminuuntur, quia comminutio est diuisio in paruas partes, & diuisio rei fit in poris ipsius, nisi scindantur: si ergo pori sunt multi, diuisio fiet secũdum multas partes. Aliqua uero habent poros magnos paucos numero, & distantes situ, & talia sunt frangibilia, quia fractio est diuisio rei in magnas partes, & paucas. Alia uero habent utrunque, s. quosdam poros magnos, & reliquos paruos. & talia sunt frangibilia, & comminuibilia, sicut lateres. Considerandum est autem ad euidentiam prædictorum, quòd porus hic uocatur illa pars rei porosæ, quæ est non quidem uacua, sicut dicebant antiqui credentes vacuum dari: sed plena corpore subtili, siue tale corpus subtile sit eiusdem naturæ cum reliquo, siue alienæ puta aquæ, uel aereæ.

In terra autem permutati sunt pori, quare qualitercunque utique susceperint differt passio.

c Sunt autem & hæc quidẽ corporum flexibilia, & dirigibilia, velut calamus, & vimen, hęc autem inflexibilia corporum velut later, & lapis. Sunt autem & inflexibilia, & indirigibilia: quorumcunque corporum non potest longitudo in rectitudinem ex periferia, & ex rectitudine in periferiam permutari. Et flecti, & dirigi est in rectitudinem, aut in periferiam transmutari, aut moueri, etenim quod reflectiť, & quod deflectitur curuatur. Qui quidem igitur ad conuexitatem aut concauitatem motus longitudine saluata, flexio est. Si enim & in rectum vtique esset simul flexũ, & rectum, quod quidem impossibile rectum flexum esse. Et si flectitur omne, aut reflecteť aut deflectetur, horum autem hoc ad conuexum; hoc autem ad concauum, transmutatio nõ: vtique erit, & quæ ad rectum laxatio, sed est flexio, & rectificatio aliud, & aliud. Et hęc sunt flexibilia, & rectificabilia, & inflexibilia, & non rectificabilia.

d Et hæc quidem frangibilia, & comminuibilia simul, & singillatim, puta lignum quidem frangibile, comminuibile autem nõ glacies autem, & lapis comminuibile, frangibile autem non, later autem & frangibilis, & comminuibilis. Differt autem, quia fractio quidem est in magnas partes diuisio, & separatio, comminutio autem in quascunque & plures duabus. Quæcunque quidem sic coagulata sunt vt multos habeant vicissitudinatos poros, & comminuibilia. usque ad hoc enim pertingit. Quæcunque autem ad multum, frangibilia. quæcunque autem ambo, ambo.

re utro modo exceperis, diuersa est affectio.

Sunt autem & corpora alia flexibilia, & quę dirigi apta sunt, ut arundo, & uimen, alia inflexibilia, ut fictile, & lapis. Flexibilia, & quæ dirigi possunt corpora, sunt, quorum lon-
G *gitudo ex ambitu in rectitudinem, & ex rectitudine in ambitum potest mutari, flectique, ac dirigi est ad rectitudinem, aut ambitum adduci, aut moueri. Flectitur enim, & quod reflectitur, & quod inflectitur. Quę igitur longitudine salua ad conuexum est, aut ad cauum motio, flexio est. Nam si etiam in rectum sit, flexum, & rectum simul essent, quod fieri non potest, ut quod rectum est, flexum sit. Atque si quod flectitur, omnino, aut reflectitur, aut inflectitur: horum autem alterum in conuexum, alterum in*
H *cauum sit transitus, ad rectum quoque flexio non erit. Sed aliud flexio est, aliud directio. Et hęc sunt flexibilia, & directilia, inflexibilia, & indirectilia.*

Et alia quidem sunt, quę rumpi, & frangi possunt, uel simul, uel se-
I *paratim, ut lignum rumpi quidem potest, frangi autem non potest. glacies & lapis, frangi possunt, non rumpi: fictile & frangi potest, & rumpi. Differunt autem, quoniam ruptio est in magnas partes diuisio, atq; diductio, fractio est in quasuis, & plures duabus. Quę igitur ita concreta sunt, ut meatus multos permutatim positos habeant, frangi possunt; eousque enim diducuntur. Quę autem longius productos, rumpi: quæ utrosque,*
K *ea in utroque sunt genere.*

LECTIO XII.

a Ostendit quæ sunt impressibilia, & quę nō, & dicit, quod sunt quædam corpora impressibilia, idest apta nata recipere impressionem: quorum quædam sunt mollia: sicut cæra: quædam uero sunt dura, sicut æs. Alia autem non sunt impressibilia, & horum etiam aliqua sunt mollia, sicut aqua: aliqua autem sunt dura, uelut later, & lapis.

Nam impressio, passiue sumpta, est cessio in profundū, secundum partem superficiei: non econtra circunstando, quod dicitur propter aquam quæ cedit impulsum secundum superficiē, non tamen suscipit impressionem, quia contra circunstat, sicut supradictum est in diffinitione mollis. Et ista fit dupliciter, aut per solam pulsionem tactus, ut in cæra, & in omnibus mollibus: aut per percussionem, ut in metallis, & aliis duris. Vniuersaliter igitur, Eorum, quæ sunt impressibilia: quędam sunt mollificabilia siue mollia actu, ut cęra: quędam uero sunt, dura, ut metalla.

Sed tamen talia sunt, in quibus est humiditas fortis, & bene permista cum sicco terrestri.

Alia autem dura, in quibus non est fortis humiditas: sed est educta a coagulante, & etiam illa debilis, quæ remansit, non est bene commista cum sicco terrestri: talia nō sunt impressibilia, sicut later, & lapis. Non est etiam impressibilis aqua propter rationem superius assignatam, propter quam etiam nō est mollis.

Manifestum est autem ex dictis, quod humiditas, nō fluens, sed bene permista cum sicco terrestri est materia impressionis.

Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de formabili manu, & non formabili.

Et dicit, quod impressibilia sunt duplicia. quædam enim sunt impressibilia, quæ non tantum suscipiunt impressionem de facili, sed etiam retinent eam, & talia sunt etiam formabilia manu, sicut pasta, & cæra: quædam vero sunt, quæ bene retinent impressionem, sed non recipiunt eā de facili, sicut metalla, quę non recipiunt impressionem nisi p fortem percussionem, & talia non sunt formabilia manu: sed tamen formantur per artem: fundēdo scilicet ea.

Quædam etiam sunt quæ de facili recipiunt impressionem: sed eam non retinent, sicut lana, aut spongia, & hæc non sunt manu formabilia ratio scilicet, quod retineant formationem. Quæ autem non sunt impressibilia, non sunt etiam manu formabilia, licet formentur per artem, puta per sculpturam, sicut lateres, & lapides. Ex quibus patet, quod materia impressibilium etiam manu formabilium, est eadem non differens nisi secundum magis, & minus, quia manu formabilia debent esse paulo plus humida quam impressibilia, & ex hoc res fere eodem modo sunt manu formabilia, quot sunt impressibilia, s. per manenter, aut non permanenter. Deinde cum dicit.

c ¶ Agit de capibili, & non capibili, & dicit, quod capibilia sunt, quæ pulsa possunt conuenire, idest contrahi, & reuerti intra se in profundum sui, superficie mutata de maiore in minorē, sicut cum stringitur spongia: & nō diuisa, aut trāslata in aliam partem, sicut accidit in aqua, quę quando comprimitur manibus, quasi effugit ad aliam partem. Et quia multoties in superioribus & nunc in isto loco fecit mentionem de pulsione, & percussione: ideo declarat quid sint, & dicit, quod pulsio est motus factus per solum tactum, scilicet sine magna uiolentia; percussio autem est motus factus cum eleuatione, uel manus, uel alterius instrumenti percutientis, sicut quando faber eleuat malleum, & percutit. Ratio autē quare talia sunt capibilia, est, quia habent poros plenos subtiliori corpore

LECTIO XII.

A ET hæc quidem impressibilia, uelut æs, & cæra: hæc autem non impressibilia. velut later, & aqua. Est autem impressio, superficiei, secundum partem in profundum cessio pulsione, aut percussione totaliter, aut tactu. Sunt autem quæ talia, & mollificabilia, uelut cæra manente alia superficie secundum partem transmutatur, & dura, uelut æs, & non impressibilia, & dura uelut later: non enim cedit in profundum superficies, & humida uelut aqua, cedit quidem: sed non secundum partem: sed econtra transmutatur.

C b Impressibilium autem quæcunque manent impressionem passa, & bene impressibilia manu, hæc quidem formabilia, hæc autem ut non bene impressibilia uelut lapis, & lignum, aut bene impressibilia quidem; non manet autem impressio, uelut lanæ, aut spongię, non formabilia, sed captibilia hæc sunt.

D c Sunt autem captibilia quæcūque pulsa in seipsa cōuenire possunt in profundum, superficie secus mutata non diuisa, & translatę alibi alia parte, uelut aqua facit; hæc enim econtra transfertur. Est autē pulsio motus a mouente, qui fit a tactu: percussio autem cum allatione. Capiūtur autem, quæcunque poros hēnt uacuos connati corporis, & capibilia hęc: quæcunque possunt in propria uacua conuenire, aut in proprios poros, uelut madefacta spongia, pleni enim ipsius pori. Sed quorumcumque pori pleni fuerint mollioribus quam ipsum quod natum est conuenire in seipsum. Capibilia quidem igitur sunt, uelut spongia, cæra, caro. Non capibilia autem, quæ non nata conuenire pulsione in eos, qui in ipsos poros, aut quia non habent, aut quia durioribus habent plenos. Ferrum enim non capibile, & lapis, & aqua, & omne humidum.

Tractatus tertii, libri quarti, in quo determinatur de impressibili, capibili, trahibili, ductibili, scissibili, detruncabili, frangibili, & cōmassabili. Ca. III.

Alia sunt, quæ imprimi possunt, ut æs, & cæra, alia non possunt, ut fictile, & aqua, impressio autem est superficiei per partem pulsu, aut ictu, aut omnino, tactu in profundum transitus. B *Eiusmodi sunt, & res emollibiles, ut cæra, quę manente reliqua superficie, per partem locum mutat, & duræ, ut æs. Res, quę imprimi non possunt partim durę sunt, ut fictile cum in profundum superficies non cedat, partim humidæ, ut aqua, nam cedit quidem, sed non per partem, transfertur enim undique circumfusa.*

Rerum autem, quæ imprimi possunt quęcunque impressę manent, & facile manu imprimuntur, eæ formari aptę sunt, quę uero aut non facile imprimuntur, ut lapis, uel lignum, aut facile quidem imprimuntur, non manet autem impressio, ut lanæ, aut spongię, eæ formari aptę non sunt, sed hę sunt pressiles.

D *Sunt autem pressilia, quæ pulsu, in se possunt coire, superficie in profundum translata, nec diuisa, nec parte altera in alterius locum subeunte, id quod facit aqua. Ea enim resiliendo transfertur. Est uero pulsio, a mouente dimotio, quę tactu efficitur, at ictus, quę latione. Comprimuntur autem, quę uacuos habent meatus corporis congenei, eaque sunt pressilia, quę in uacua coeunt, aut in meatus, quibus sunt referta. Meatus enim, in quos subeunt, uacui interdum non sunt (ueluti spongię humectę, cuius meatus sunt pleni) sed ea, quibus meatus pleni sunt, mol-* E *liora habentur, quam id ipsum, quod aptū est in illos coire. Pressilia igitur sunt, ut lana, spongia, cęra, caro. Non pressilia autem, quæ in suos meatus coire apta non sunt, aut quod eos non habeant, aut rebus duriorib. plenos. Ferrum enim pressile non est, nec item lapis, nec aqua, nec ullum humidum.*

siue tale corpus subtile sit eiusdem naturæ cum reliquo, siue alterius. Nam tale corpus subtile aut egreditur quando capitur si est alterius naturæ, sicut patet in spongia: aut ingrossat & comprimitur: si est eiusdem naturæ sicut in carne. Quæ igitur habent tales poros sunt capibilia: quę autem non hēnt poros, ut aqua & liquida, non capiuntur: quæ uero hēnt poros, sed plenos corpore duro ut ferrum, illa etiam non sunt capilla. Et quibus menifestum est quod capibile hic uocatur non quod cuoque accipi potest: prout nome sonat: sed quod potest restringi & reduci ad minorem superficiem. Ferrum eñ cap.i. accipi potest manibus: tamen dicit, q non est capibile, quia nō potest restringi ad minorē superficiem. Est autem materia capibilium siccū terrestre a pdominio, sicut ex dictis est manifestū. Deīde cū dicit.

d ¶ Determinat de trahibili, & dicit q trahibilia sunt quorum superficies potest mutari de loco ad locum sicut corrigia. Est enim tractio motus corporis secundum longitudinem uel latitudinem, ita q ex illa parte qua mouetur extenditur, ex alia per accidens restringitur, sicut corrigia cum trahitur per longum, extenditur & restringitur secundum latitudinē. Quædam autem sūt trahibilia, & etiam capibilia ut cæra, & lana: aliqua uero sūt trahibilia, & nō capibilia ut flegma, & sputa q trahūtur ad modū fili: aliqua sunt capibilia & nō trahibilia sicut spōgia: sed quæ carent sicco sicut aqua: uel quę non habent humiditatem uiscosā sicut lapis & metalla non sunt trahibilia uel extensibilia, neque etiam capibilia. Ex quib' est manifestum quod illa dicuntur uniuersaliter trahibilia quorū materia est humidū uiscosum a prædominio, & tale humidum propter uiscositatem continet siccum terrestre. Non dr etiam hic trahibile, secundum usum uocabuli apud nos, latini enim grammatici uocant trahibilia omnia quæ possunt moueri de loco ad locum uel per uiolentiam, sicut homo dicitur trahi ad carcerem, uel saltem per motum qui non est naturalis talibus, sicut currus & ligna dicuntur trahi. Sed hic uocatur trahibile tantummodo illud cuius partes mutant locum per extēsionem, sicut accidit in corrigia uel pelle molli, quia trahi est transferri de loco ad locum secundum partes, manente continuitate totius. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quæ sint ductilia & quæ non, & dicit quod ductilia sunt ea quę transferuntur secundum partem superficiei in profundum & ad latus per unam & eandem percussionē, sicut æs, idest species simplices metallorum, ut stannum uel plūbum, quæ per unā & eandem percussionem quando percutiuntur deprimuntur in profundum secundum partem superficiei & etiam extenduntur secundū latera. Vel etiam deprimuntur & extenduntur, secundum totam superficiem, si instrumentum pcutiens sit æquale uel maius ipsa superficie. Quæ autē non psit deprimi & extendi, sicut dictū est, talia non sunt ductibilia sicut lapis, & lignum. Causa autem, quare talia cedunt percutienti in profundum & ad latus, est humiditas bene commista cū sicco terrestri: quæ calefacta & cōmota per percussionem facit secum fluere aliqualiter siccū terrestre. Et quia tale humidum est ualde constrictum, & proportionabiliter commistum cum sicco, non habens magnos poros interceptos, ideo facit siccum fluere ad omnem partem. Ex quo sequitur, quod meliora sunt metalla quæ ducuntur æqualiter ab omni parte, quā quæ ducuntur ex una parte, ex alia autem crepant uel minus ducuntur, quia in talibus humidum est melius permistū cum sicco. Dicit autem, quod omnia q sunt ductibilia, sunt etiam impressibilia: sed (ut est dicere ad omne) idest uniuersaliter loquendo nō conuertitur consequentia, quod scilicet, omne impressibile sit ductibile, quia lignum est impressibile non tamen est ductibile. Similiter capibilium quędam sunt ductilia sicut cęra, q̄dam uero nō, sicut aqua, q̄ nō est ductilis pp nimiam humiditatem continue fluentem. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de scissibili & de truncabili simul, quia ambæ sunt species diuisionis & dicit, quod scissibilia sunt illa quę prius diuiduntur quam a diuidente tangantur, in illa.i. parte secundum quam diuiduntur: sicut asseres ex abiete quę quando tanguntur ut diuidantur in longū, sciduntur remotius quam tangantur a diuidente, ita quod diuisio præcedit tactum. Quæ autem non ita diuiduntur, non sunt scissibilia. Et ex hoc quę sunt mollia, non sunt scissibilia, quia non sic diuiduntur.

d Trahibilia autem sunt, quorumcunque potest ad latus transferri superficies. Trahi enim est transferri ad mouens planum continuum existens. Sunt autē hęc quidem trahibilia, uelut pilus, corrigia, neruus & gluten & pasta, hæc autem non trahibilia uelut aqua & lapis. Hæc quidē igitur eadem sunt trahibilia capibilia uelut lana, hæc autem nō eadem sicut flegma, capibile quidem non est, trahibile autem, & spongia capibilis quidem, non trahibilis autem.

e Et hęc quidem sunt ductibilia uelut æs, hæc autem non ductibilia, uelut lapis & lignum. Sunt autem ductibilia quidem, quæcunque eadem percussione possunt simul in latus & profundū uel superficiem transferri secundum partem: non ductibilia autem quæcunque non possunt. Sunt autem quę quidem ductibilia omnia & impressibilia, impressibilia autem non omnia ductibilia, uelut lignum, ut tamen ad omne est dicere conuertuntur. Capibilium autem hęc quiquidem ductibilia, hæc autem non; cæra quidem & lutum ductibilia, lana autem non, neque aqua.

f Sunt autem & hæc quidē scissibilia, uelut lignum, hæc autem non scissibilia, uelut later. Est autem ad scissibile quod potest diuidi ad plus quam diuidens diuidit. Scinditur enim cum ad plus diuidatur quam diuidens diuidit, & præcedit diuisio. In detruncatione autem non est hoc. Non scissibilia autem, quæcunque non possunt pati hoc. Est autem neque molle nullum scissibile. Dico autē simpliciter mollium & non adinuicem, sic quidem.n. & ferrum erit molle, neque dura omnia, sed quæcunque neque humida sunt, neque

F

Tractilia autem sunt, quorum superficies in obliquum potest transferri. Trahi enim, est, superficiem ad id, quod mouet, transferri continuam: Sunt uero tractilia, ut pilus, lorum, neruus, massa triticea, uiscum: non tractilia, ut aqua & lapis. Aliqua eadem
G *tractilia sunt & pressilia, ut lana. Aliqua non sunt, ut pituita pressilis non est, sed tractilis; spongia pressilis quidem est, sed non tractilis.*

Sunt uero & aliqua ductilia, ut æs, aliqua non ductilia, ut lapis & lignū. Ac ductilia quidem sunt, quorum superficies eodem ictu in latum simul,
H *& in profundum, per partem potest transferri. Non ductilia autem, quorum non potest. Et ductilia quidem omnia impressilia etiam sunt, impressilia uero non omnia ductilia, ut lignum, magna tamen, ut sic dixerim, ex parte reciprocantur. At uero pressilium rerum, aliæ sunt ductiles, aliæ non sunt; cera & lutum sunt ductilia, lana non est, neque aqua:*

I

Sunt & quædam fissilia, ut lignum, quædam non fissilia, ut fictile. Ac fissile quidem est, quod potest ulterius diuidi, quam diuidens diuidat. Finditur enim cum ulterius diuiditur quam diuidens diuiserit, & antegreditur diuisio, id, quod non fit in sectione. Non fissilia autem sunt, quæ ita effici non possunt, nec uero quicquam, quod molle sit, fissile est (dico autem ea, quæ absolute mollia sunt, & non com
K *paratione; quo quidem modo ferrum quoque molle est) nec dura omnia fissilia sunt. Sed quę nec humida sunt, nec imprimi possunt, nec frangi. Eiusmodi autem sunt, quę in longitudinē habent meatus, quibus mutuo copulantur; sed*

Neque

A Neque etiam omnia dura sunt scissibilia, vt ea quæ sunt comminuibilia: sed scissibilia sunt ea quæ sunt sicca, non ratione qua sicca, sed sicca, sed inquantum habent poros dispositos secundũ longitudinem, pleenos corpore passibili & subtili & adnatos, idest propinquos vnum alteri, humida autem uel mollia non sciinduntur, qa carent poris, sicut aqua, pasta, & cæra, & huiusmodi. Comminuibilia autem non scinduntur, qa non habent poros dispositos secundũ longitudinem, sed secundum omnem partem sicut uitrũ. Frangibilia autem, quia non habẽt poros adnatos unum alteri. Multa enim dura non scinduntur, quia pori in eis non sunt pleni corpore subtili & passibili, sed duro & impassibili. Detruncabilia autem sunt, q̇ quando diuiduntur neque diuisio pręcedit tactum, sicut incisione, neque etiam comminuuntur. Et alia sunt quę non sunt humida carentia poris, sed magis habent poros dispositos secũdum latitudinem, & quia aliqua habent multos poros dispositos, secundũ vtranque partem, ideo sunt scissibilia & detruncabilia. Et quia viscositas impedit scisfionem ratione humiditatis, ideo vt sciatur quomodo fit viscosum dicit, ꝙ uiscosum, quod non frangitur sed est trahibile sicut dictum est superius, est humidũ & molle. Talia autem sunt uiscosa propter concatenationem partium ad inuicem. Quæ colligatio aut fit a calido mouente, quod fortiter unit siccũ cum humido terminato, sicut in oleo & pice, aut fit a frigido, quod fortiter & inseparabiliter comprimit humidum cum sicco. Nõ determinat autem de diuisione simpliciter quæ est genus talium: quia diuisio vt sic, accidit potius ratiõe materiæ & quantitatis, quã ratione qualitatum passiuarum. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de commassabilib᷒, & dicit, quod cõmassabilia siue infiltrabilia sunt ea, q̇ sunt capibilia, sed nõ hñt capturã mansiuam, i. non retinent figurã quã habent quando capiuntur, quòd enim talia sint capibilia, conuenit eis ratione pororum interceptorum in partibus eius.

Quod autem redeant ad primam figuram conuenit eis ratione sicci prædominantis. Incommassabilia autem dicuntur propter causas oppositas.

impressibilia, neque comminuibilia. Talia autem sunt quæcunque secundum lõgitudinem habent poros, secundum quos adnascuntur inuicem, sed non secundum latitudinem. Detruncabilia autem sunt, constãtium durorum aut mollium quæcunque possunt neque ex necessitate præcedere diuisionem, neque B comminui diuisa. Quæcunque autem non humida fuerint, talia detruncabilia. Quædam quidem sunt eadem, & detruncabilia & scissibilia, uelut lignum, sed vt multum scissibile quidem secundum longitudinem, detruncabile autem secundum latitudinem. Quoniam enim diuiditur vnumquodque in multa: qua quidem longitudines multæ, quod vnum scissibile hac, qua autem latitudines multæ ꝙ C vnum detruncabile hac. Viscosum autem est quando trahibile aut humidum, existens, molle fuerit. Tale autem fit contatenatione quęcunque uelut catenæ componuntur corporum, hæc enim ad multum possunt extendi, & conuenire. Quæcunque autem non talia, frangibilia sunt.

g Commassabilia autem quęcunque capibilium permanentem habent capturam. Incom- D massabilia autem quęcunque aut totaliter non capibilia sunt, aut non mansiuam habent capturam:

LECTIO XIIII.

a ET hęc quidẽ ustibilia sunt, l hæc autem inustibilia, uelut lignum quidem vstibile, & lana & os, lapis autem & glacies inustibilia quæcunque habent poros susceptiuos ignis, & humiditatem in his qui secundum di- E rectum poris debiliorem igne. Quæcunq; autem non habent, aut fortiorem uelut glacies, & q̃ valde viridia, inustibilia.

b Exhalabilia autem sunt corporum quæcunque humiditatẽ habẽt quidem, sic autem habẽt ut non euaporet ab ignitis seorsum. Est enĩ uapor quæ a calido

non in latitudinem: secari uero ex ijs, quæ concreta sunt, dura, seu mollia ea omnia possunt, quæ uim eam habent, ut nec diuisio necessario antecedat, nec cum diuiduntur, frangantur; quæ autem aut liquida sunt, aut talia secari non possunt. Porro aliqua eadem sectilia sunt & fissilia, ut lignum, sed ut plurimum fissile est in longitudinẽ, sectile in latitudinem. Cum enim vnumquodque in plura diuisum sit, quæ ex parte longitudinibus multis unum constat, ea fissile est. Quæ aũt ex latitudinibus multis, unum est, ea potest secari. Lentum autem est, quod cum liquidum sit, aut molle, trahi potest: talia autem sunt corpora ea, quæ permutatione quadam, catenarum modo componuntur. Hæc enim multum laxari contrahique possunt. Quæ autem non sunt talia, friabilia sunt.

Subactilia sunt, quę in pressibilib. firmam habent compressionem, Non subactilia sunt, quæ aut omnino non sunt pressilia, aut non retinent compressionem.

Tractatus tertii: in quo determinatur de vstibili, exhalabili, inflammabili. Cap. IIII.

ET alia quidem cremari poßunt, alia non possunt, ut lignum cremari, & lana, & os, possunt; lapis & glacies non possunt. Cremari autem ea possunt, quæ et habent meatus igni accipiendo idoneos, & humorem igne imbecilliorem in meatibus directis. Quæ uero aut non habent, aut uehementiorem, ut glacies, & quæ ualde sunt uiridia, ea uri non possunt.

Suffitum autem reddere possunt ea corpora, q̃ humorẽ quidẽ in se habẽt, sed ita habẽt, ut cũ incẽdũtur, ĩ uaporẽ abire separatim nõ queat. Vapor. n. secretio est, quę a calore qui uim hẽt

LECTIO XIII.

OStendit quæ sunt vstibilia & quæ non vstibilia, & dicit, ꝙ quædam corporum coagulatorum sunt vstibilia, sicut lignum & ossa: quædam uero sunt inustibilia, sicut lapides & glacies. Vstibilia autem sunt quæcunque habent poros susceptiuos ignis & humiditatem superabilem ab igne. Talia autẽ sunt quæ habent poros plenos humiditate aerea bene passibili: Dico quod debet habere poros, quia carentia poris non sunt vstibilia ut glacies, quæ ꝓpter defectum siccitatis caret poris. Debet et esse pleni humitate aerea, quia aer est nutrimentum ignis. Et propter hoc Ebenus qui inter omnia ligna est minus aereus & magis terrestris, quod ostendit pondus & nigredo eius, non est ustibilis, Debet etiam talis humiditas esse bene passibilis, quia habentia humiditatem grossam, & fortẽ, non sunt bene vstibilia, sicut ligna multũ uiridia. Vniuersaliter etiam carentia humiditate aerea, nõ sunt vstibilia sicut lapides, qa talis humiditas est materia vstionis. Deinde cũ dicit.

b ¶ Determinat de exhalabilibus & vaporabilibus simul. Ad cuius euidentiã sciendum est, ꝙ aliter locutus est superius de exhalatione & vapore, & aliter ĩ isto loco. Nã sup᷒ dixit, ꝙ exhalatio ẽ segregatio sicca & calida, siue segregaretur a calido vstiuo, siue ab alio & hęc est principiũ vẽti. Vapor aũt est segregatio humida, & talis ẽ principiũ pluuiæ. Hic aũt dicit ꝙ exhalabilia sũt q̃ hẽnt humiditatẽ nõ euaporabilẽ a calido vstiuo, post totum eis, qa talia dicunt uaporabilia: sed poti᷒ exhalabilia dĩr, q ꝓcessu tpis paulatim segregant ĩ aerẽ, sicut apparet, in pomis

antiquatis, In quib. separato paulatim humido aereo ipsa remanent sicca .on trahentia rugas. Vapor aũt est segregatio facta uirtute calidi vstiui, & ideo vapor humectat uaporabile ꝓpter humiditatem. segregatam foris, & colorat ipsum ratione calidi vstiui. Et est principium spiritus, idest venti si sit vapor siue segregatio sicca prædomioio, sed exhalatio non madefacit neque colorat sẽsibiliter ꝓp paucitatem & debilitatem sui, neq; etiã est principium venti. Differt autem talis segregatio in diuersis, quia in lignis, & his similibus, sicut sunt pili & cornua & alia, quæ sunt similiter spissa, & fumabilia, uocatur fumos, quia non est ĩpositum nomen talibus diuersis segregationibus. sicut dicebat Empedocles, licet secundum rem alius sit fumus lignorum & cornuum. In pinguib. autem vocatur in grę o lignis. In vnctuosis autem dicitur Kanisa. Et ea hoc oleũ est exhalabile quia est unctuosum, non tamen est uaporabile, quia ei[9] humiditas nõ permittit, & ideo elixari non põt, quia elixata euaporãt. Aqua aũt ẽ vaporabilis a calido ꝓpter humiditatem, nõ tamen est exhalabilis quia caret siccitate, quæ est materia exhalationis siccæ & calidæ. Simile est cc de uino dulci quod est pingue & grossum, quod patet exhalatione sicut oleũ. Nam sicut oleum non coagulatur a calido neque a frigido ingrossatur, tamen ab utroque sic & istud uinum. Et si figantur, calami paruli in ipso inflam mã tur. Et si sublimetur & permisceatur cũ puluere sulphuris & sale, præstat fomentum flammæ subtili, quia a sulphure augetur in eo vnctuositas, a sale augetur siccitas. Et nõ est uinum solo nomine, quia uini operationem non ha-

vstiuo in aerem & spiritum se- F gregatio ex humido madefacti uo. Exhalabilia autem tempore in aerem segregantur; & hæc quidem disparentia sicca, hæc aũt terra fiunt. Differt autem hæc segregatio, quia neque madefacit neque spiritus fit. Est autem spiritus fluxus continuus aeris ad longitudinem. Exhalatio autem quæ a calido vstiuo communis segregatio sicci, & humidi aeris. Propter quod quidem non madefacit, sed colorat magis. Est autem quæ quidem lignei corporis exhalatio fumus, dico enim & ossa & pilos & omne quod tale in eodem, non enim iacet nomen commune, sed secundum analogiam, tamẽ in eodem omnia sunt, sicut & Empedocles ait. Hæc, pili, & folia, & auium plumæ, spissæ. & squamæ fiunt sup solida membra: quę autem pinguis exhalatio linguis; quæ autem unctuosi Kinsa. Propter quod oleum non patit pepsim neque ingrossatur: quia exhalabile est, sed nõ uaporabile, aqua autem non est exhalabilis, sed uaporabilis. Vinum autem quod quidem dulce exhalat, pingue enim etenim eadem facit oleo. neque enim a frigore coagulatur, uritur que. Est autem uinum nomine, opere autem non est; non enim uinosus humor propter quod non inebriat. Quodcunque autem uinum paruam habet exhalationem, propter quod emittit flammam.

comburendi, ex humore in aerem & spiritum exsistit, quę potest madefacere. Quę autem suffitum possunt reddere, ea in aerem tempore excernuntur, & alia quidem euanescentia sicca fiunt, alia terra. Diuersa uero secretio hac est, quod nec madefaciat, nec in spiritum mutetur. Spiritus autem est continuatus aeris in longitudinem effluxus. At suffitus siccitatis simul & humoris communis est excretio, quę ab eo fit calore, qui incẽdẽdi uim habet. Quare non madefacit, sed colore potius inficit.

G *Est autem lignosi corporis suffitus fumus, ad quod etiam genus ossa, pilos, & eiusmodi omnia refero. Non enim positum est commune nomen, sed tamen ex pro portione eodem omnia continentur, ut etiam ait Empedocles.*

Sunt eadem, frondesque, pili, densęque uolucrum.

Pennę, tum squammę queis fortia membra teguntur.

Pinguis autem rei suffitus, fuligo est unctuosę, nidor. Ideo oleum non
H *elixatur, neque crassescit, quod suffitum possit reddere, non uaporem. Aqua uero uaporem reddere apta est, non suffitum. Vinum autem dulce, quod pingue sit, suffitum mittit, et idẽ, quod oleum, facit. Nam & frigore nõ coagulatur, & comburitur. Est uero uinum nomine duntaxat, re ipsa non est. Non enim uinosus est sapor, ideo ebrietatem non affert, id quod uinum quodcunque solet Exiguum autem habet alitum quamobrem flammã mittit.*
I

bet quæ est inebriare, eo quod non potest euaporare. Non est autem intelligẽdum quod tẽpus sit illud quod per se facit siue segregat exhalationem, quia tẽpus nullius actionis potest esse per se cã sed solum est per sui mensura aliquarum actionum. Segregatur autem talis exhalatio vel a caliditate intrinseca, uel a caliditate solis, siue cõtinentis, non cito & in magna multitudine sicut uapor, sed paulatim & quasi insensibiliter. Et ideo dicit fieri a tẽpore, quia non fit nisi in multo & longo tempore. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit q̃ sunt inflammabilia, & q̃ nõ, sed quia inflãmabilia, sũt quæ pars vstibilium ut melius cognoscatur, quæ sint inflammabilia, iterum repetit sub breuitate q̃ sint ustibilia, & dicit quod talia uidentur esse quæcũque possunt resolui in cinerem: huiusmodi autem sunt quæ fuerunt coagulata a solo calido, uel ab utroque scilicet a calido & frigido, in quib. abundat siccitas propter caliditatem q̃ in coagulatione euaporare fecit humiditatem. Non autem sunt inflammabiles lapides & maxime lapis carbunculus. q̃ uocatur sigillum lapidum, licet uideatur ardere propter fulgorem sue lucis, quia in ipso est fortiter commistum humidum cum sicco, ita quod non potest resolui in cinerem. Sed ustibilium quædam sunt inflammabilia & quędam nõ: omnia enim corpora communia terræ & aquæ quæ non habent multam humiditatem aqueam, sed aeream, & sunt exhalabilia, inflammantur.

Nam talia exhalabilia exhalãt fumum, qui accensus dicitur flamma. Illorum autem quędã faciunt per se flammam, sicut ligna quæ habent siccitatẽ sufficientẽ & exhalant fumũ. Aliqua uero per

c Vstibilia autem uidentur esse quęcunque in cinerem dissoluũtur corporum. Patiuntur autem hęc omnia, quæcunque coagulata sunt aut a calido, aut ab ambobus frigido & calido; hæc. n. uidentur obtenta ab igne, minime autem lapidum sigillum uocatus carbunculus. Vstibilium hęc quidem inflammabilia sũt, hæc autem non inflammabilia, horum autem quædam carbonabilia. Sunt autem inflammabilia quæcumque non humida entia exhalabilia sunt. Et pix autem, aut oleum aut cæra magis cum aliis, quam per se sunt inflammabilia, maxime autem quæcunque fumum emittunt. Carbonabilia autem quæcunque talium, terræ plus habent, quam fumi. Adhuc autem

Cremari aũt posse corpora oĩa uidentur, quæ in cinerẽ soluuntur; q̃ affectio omnib inest, q̃ aut a calore, aut ab utroq;, calido & frigido coagulantur.
K *Hęc. n. ab igne euinci cõspiciuntur. At gẽma ea, quæ carbũculus uocatur, minime lapidũ omnium id patitur. Eorũ aũt quæ cõburi apta sunt alia possunt flammescere, alia non possunt: eorumque nõ nulla idonea sunt, quę in carbones uertãtur. Flãmescere igitur posũt, quæ flammam possunt efficere, quę autem non possunt, nõ flammescunt. Ac flãmescere quidẽ ea possunt, quę cũ nõ sint humida, suffitũ reddere apta sunt. Pix uero, aut oleum, aut cera, magis cum aliis, quam per se edere, flammam possunt; maxime autem quę fumum mittunt. Ex eiusmodi autẽ reb. eę in carbones uerti possunt, quę plus terrę habent quam fumi. Aliquę etiã sunt, quę cum possunt liquari, mittere*

per se quidem quæ non faciunt flāmā, sed appositis siccis faciunt: sicut oleum, Pix & huiusmodi. ratio huius est, quia alia unctuosa licet habeant humiditatem aeream multā, quæ est bene inflammabilis, deficiunt tñ in sicco Econuerso autem sunt a liqua quæ abundant in sicco, sed deficiunt in humido vnctuoso, & ideo apposito eis vnctuoso faciūt flāmam meliorem. Sūt etiam quædam quæ sunt liquabilia & nō inflammabilia, sicut metalla: quædam sunt econuerso inflammabilia, & non liquabilia, sicut ligna: aliqua autem patiuntur utrumque sicut Thus. Causa autem quare ligna sūt inflammabilia, est, quia habent humidum aereum bene diffusum, & continuum in toto ligno. hoc autem humidū est materia ignis. Nō sunt autem liquabilia, tum quia coagulata sunt ab utroq;, tum quia liquabiliū materia est humidū aqueum, nō aereū, quod pdominatur in lignis. Metalla autem non inflammātur; quia habent humidum aqueū multum quod repugnat igni, & aereum paucum quod est materia ignis. Et propter eādem rōnem sunt liquabilia. Thus autem patitur utrunque: nam ratione humidi aerei inflāmatur: ratione uero humidi aquei quod in ipso est commistū cū aereo, liquatur. Vniuersaliter igitur quæ sunt siue terrea siue etiam humidi humiditate aerea, sūt bene inflammabilia, & propter hoc flamma nō est aliud quam spiritus siue fumus ardens, fumus enim est segregatio aerea, & ideo est materia flāmæ. Eorum autem quæ sunt ustibilia & non sunt inflammabilia, quædam sunt carbonabilia, & talia sunt quæcunque habent plus terræ quam aeris, siue fumi qui est exhalatio aerea, sicut ligna uiridia, & ossa. Nam talia ra-

quędam liquabilia entia, non inflammabilia sunt uelut ęs: & inflammabilia non liquabilia; uelut lignum: hæc autem ambo velut thus. Causa autem, quia ligna quidem per totum habent humidum, & per totum continuum est ut peruratur. Aes autē secus vnamquanq; quidem partem; non continuum autem, & minus quam ut flamma facit. Thus autem hac quidem sic, hac autem illo modo habet. Inflammabilia autem sunt exhalabilium quęcunque non liquabilia sunt, propter magis esse terræ. Siccum enim habent cōmune igni: hoc igitur siccum si fiat calidum, ignis fit, propter hoc ꝙ flamma spiritus aut fumus ardens est. Lignorum quidem igitur exhalatio fumus. Cęre autē & thuris & talium & picis & q̄cunque habent picem aut talia lignis, olei aulem & quęcunque oleaginea Kinsa, & quęcunque minime ardent sola, quia paucū sicci habent: transitio autem per hoc, cum altero autem citissime; hoc.n.est quod pingue siccum unctuosum. Exhalantia quidem igitur humidorum humidi magis, ut oleum & pix; ardentia autem sicci.

LECTIO XIIII.

His autem passionibus, & his differentiis omiomera corporum, sicut dictum est, D differunt abinuicem secundum tactum, & adhuc saporibus, & odoribus, & coloribus. Dico autem omiomera velut quę metallantur, ęs, aurum, argentum, stannum: ferrum, lapidem; & alia talia, & quęcunque ex his fiunt segregata, & quę in animalibus, & plantis: velut carnes; ossa: neru⁹, pellis uiscera pili venę, ex quibus iam constant anomiomera, puta facies, manus, pes, & alia talia, & in plantis, lignum, cortex, fo- E lium, & radix & quęcunque talia. Quoniam autem hęc quidē ab alia causa existunt, ex quibus autem hęc quidem ab alia causa existunt, ex quibus autem hæc, materia quidem siccum, & humidum, quare aqua, & terra: hęc enim euidentissimam habent potentiam. & utrunque vtriusque. Facientia autem calidum & frigidum: hęc.n. constare faciunt, & coagulant ex illis, accipiamus omiomerorum qualia terrę species, & qualia aquę, & qualia communes.

A *... flammam nō possunt, ut ęs. & alia, quę ad flammam reddendam apta sunt, nec possunt liquari, ut lignum: nonnullæ utrunque obtinent, ut thus. Causa autem est, quod ligna confertum habent humorem, & per totum continuum. Quare comburuntur, & æs in singulis quidem partibus, sed nō continuum, & minus, quam ut flammam possit efficere. Thus partim hoc modo, partim illo affectum est. Ex suffitu autem aptis, flammam mittere ea possunt, quę, quod terrea magis sint liquabilia non sunt. Siccitatem enim, quę igni communis est hēt. Hoc igitur quod siccum est, si calidum fiat, ignis efficitur. Idcirco flamma spiritus est, aut fumus incensus. Lignorum itaque suffitus, fumus est: ceræ autem & thuris, & picis, & aliorum eiusmodi, & quæ picem habent, atque eius generis, fuligo. Olei vero & oleosorum omnium, nidor. Quę etiam minime sola comburuntur, propterea, ꝙ modicum habeant siccitatis, per quā est transitus, alteri autem adiuncta celerrime. Hoc enim est pingue videlicet siccum vnctuosum. Ea ergo e liquidis ad humorem magis attinent, quæ suffitum reddunt: ad siccitatem autem, quæ comburuntur.*

Tractatus quarti: in quo declaratur per quid potest cognosci in uniuersale cuius naturæ sit aliquod mistum. Cap. I.

D *Hisce autem affectionibus & differentijs similium partium corpora inter se tactu differunt, præterea odoribus saporibus, & coloribus. Dico autem similium partium corpora; vt res metallicas, aurum, ęs, argentū, stannum, ferrum; lapidem & alia eiusmodi, & quę secretione ex hisce fiunt. Item, quę in animalibus, & plantis, ut carnes, ossa, neruos, cutem, uiscus, fibras, pilos, uenas; e quibus ea, quæ dissimilium partium sunt, constant, ut facies, manus, pes, & alia eiusmodi, & in plantis, lignum, cortex; folium, radix, & E quæ eius generis sunt. Cum autem hæc ab alia causa constituantur, eorum uero, e quibus hæc sunt, materia quidem siccum sit & humidum, ob eamque causam aqua & terra (utrunque enim eorum, utriusque facultatem habet euidentissimam quę autem efficiunt calor et frigus (hæc enim ex illis illa constituunt, concretaque efficiunt) quę similium partium genera ad terram pertineant, quæ ad aquam, & quæ utriusque communia sunt, sumamus. Sunt igitur*

tione sicci terrestris sunt passibiles ... ge..., pe. per ... ... uero hur ... aerei. non inflāmantur.

LECT. XIIII.

POstquam philosophus determinauit de qualitatibus actiuis & passiuis secundum se tā in generali quam in speciali de singulis speciebus eorum: nunc determinat de eis per comparationem ad corpora. & circa hoc duo facit: primo determinat de qualitatibus passiuis: secundo, de qualitatibus actiuis ibi. [Qualia autem calida.] Circa primum duo facit: primo præmittit q̄dam necessaria ad propositum: secundo determinat de qualitatibus passiuis per comparationē ad corpora ibi. [Humidorum igitur q̄cunque.] Quantum ad primum igitur, primum quod reassumit ex superioribus est, quod corpora sunt in duplici differentia, quædam enim sunt omiomera siue homogenea, & talia sunt in quibus, partes sunt eiusdem rationis & nominis cum toto sicut aqua, terra lignum, lapis, & in animalibus caro, sanguis, & huiusmodi. Alia autē sunt Anomiomera siue Eterogenea, quæ sunt diuersarum rationum in toto & in partib. sicut Animal, homo. facies, manus, & similia, partes enim hominis ut manus, non sunt homo aut manus. Et omnia talia differunt ab inuicem qualitatib. passiuis. & maxime tangibilibus, differunt etiam odoribus, saporibus, & colorib. & similibus, quamuis istis qualitatibus, magis differant corpora omiomera, quam anomiomera. Secundum, quod reassumit est quod causa talium corporum instrumentalis est duplex. Causa enim instrumentalis ex parte materiæ est humidum, & siccum, & ex con-

lapi lib. Et ista sunt magis terrea, & mollificari no possunt, sicut lapides, & electrum. Nam & electrum videtur esse huius generis coagulatorum ab vtroque: sed lachrymę, & similia, sicut myrrha, thus, gumma, & pori, qui sunt quasi lapides geniti ex humiditate montium distillante in speluncis, coagulantur magis per infrigidationem. Quędam autē sunt a quibus non totum humidum exhalauit, sed aliquid remansit quod siccum fluere facit, & talia non sunt totaliter terrea, & mollificari possunt, sicut ferrum, & cornu: liquabilia vero aut liquantur ab igne, id est a calido, & talia aut sūt aquea a prędominio, sicut glacies aut sunt cōmunia terrę, & aquę, sicut cera. liquata aūt ab aqua sunt terrea, sicut sal: liquata ab vtroque sunt, aut terrea, aut communia, sicut sulphur. Epilogat autem quę dicta sunt de humidis, & coagulatis, & c. dicēs quod hoc modo .s. sicut supra dictum est, cognoscemus quę illorū sint terrea, & quę sint aquea. Deinde quasi corollarie cōcludit ex dictis, quod aurum & argentū, & tā metalla, quam

Et hęc quidē illiquabilia, & immollificabilia, velut electrum, & vt lapides quidam, velut pori, qui in speluncis etenim hi similiter fiunt his, & non velut ab igne, sed vt a frigido exeunte calido coegreditur humidum ab ipso exeunte calido, in alijs autem ab extrinseco igne. Quæcunque autem non tota terra sunt quidē magis, mollificabilia autem velut ferrum, & cornua. Thus autem, & talia similiter lignis uaporant. Quoniam igitur liquabilia ponendum est, & quæcunque liquefiunt ab igne, hęc sunt aquosiora: quædam autem, & communia, velut cæra: quæcunque autem ab aqua, hæc terræ: quęcunq; autem ab altero, hæc aut terrę, aut amborum. Si igitur oīa quidem aut humida, aut coagulata, horum aūt hęc in dictis passionibus, & non est intermediū, omnes vtique erunt dictæ, quib. discernimus vtrum terræ, aut aquæ, aut plurimum commune, & utrum ab igne constat, aut frigido, aut ambobus. Aurum itaque quidem & argentum, & æs,

C & stannum, & plūbū, & uitrū, & lapides multi innominati aqua. oīa.n. hæc liquefiunt calido. Adhuc uina quædam, & urina, & acetum, & lixiuium, & serum, & ichor aquæ. oīa.n. coagulant frigido. Ferrum aūt, & cornu, & vnguis & os, & neruus, & lignum, & pili, & folia, & cortex, terrę magis. Adhuc electrū, myrrha, thus, & omnia dista lachrymæ, & porus, & fructus, uelut legumina, & frumentum, quę talia, hęc quidem ualde: hęc autē minus horum, attamen terrę: hęc

D .n. mollificabilia; hęc autem exhalabilia, & infrigidatione facta, adhuc nitrum, sales lapidum genera quecunque neque infrigidatione, neque coagulabilia. Sanguis autem, & genitura, communia terrę, & aquę, & aeris. Sanguis quidem habens uiam magis terrę, propter quod frigore coagulatur, & humido liquescit. Non habens aūt uias aquæ, propter quod & non coagulatur. Genitura autem coagulatur infrigidatione, exeunte humido cum calido.

A *lore expresso, humor ab ipso calore, qui ex illis exit, una simul educitur, cum in alijs ab igne exteriori eliciatur. Quorum autem non totus, ea magis sunt terrea, sed emolliri possunt, ut ferrum, & cornu. Thus uero, & quæ sunt eiusmodi, perinde ac ligna, uaporem reddunt. Cum autem liquari etiam possint, ponendum est, quę igne liquantur, ea magis esse aquea. Nonnulla uero communia, ut cera. Quæ autem ab aqua, ea sunt terrea: quæ neutro, aut terrea sunt, aut utriusque: Si igitur uel liquida, uel coagulata sunt omnia, ex his autem ea sunt, quibus, quæ tradita sunt affectiones conueniunt, neque ullum est intermedium, omnia profecto dicta sunt, quibus sit ne aliquid terræ, an aquæ proprium, an plurium commune, & utrum calore, an frigore, an utroque concretum, diiudicabimus. Aurum igitur, & argentum, & æs, & stannum, & plumbum, & nitrum, & lapides multi nomine uacantes, ad aquam pertinent; omnia enim hęc calore liquantur. Preterea & uina quædam, & urina, & acetum, & lixiuiū, & serum, & sanies, aquea sunt, cum omnia frigore coagulentur. Ferrum autem, & cornu, & unguis, & os, & neruus, & lignum, & pili, & frondes, & cortex magis sunt terrea: ad hæc, succinum, & myrrha, thus, & quęcunque lachrymę dicuntur, & toffus, & fructus, ut legumina, & frumentum. Eorum enim, quę eiusmodi sunt, alia magis, alia minus quidem quam illa, sed tamen terrea sunt. Alia namque molliri possunt, alia suffitum reddere, & refrigeratione genita sunt. Preterea nitrum, sal, lapidum genera; quę nec refrigeratione coguntur, nec liquabilia sunt. Sanguis autem, & genitura, terrę, & aquę, & aeris communia sunt, & is quidem sanguis, qui fibras habet, magis terreus est, quo fit, ut refrigeratione concrescat, & humore liquetur; qui autem fibras non habet, aqueus, idcirco non concrescit. Genitura refrigeratione coagulatur, humore cum calore exeunte.*

multa alia quæ cito liquescunt ab igne, sunt aquea a prędominio, sicut vrina, vinum, & c. similia: ferrum autē, & cornu, & talia quæ aut non liquescunt per ignē, aut non cito liquescunt sunt terrea magis. Adhuc legumina, lachrymæ, electrū, myrrha, & omnia huiusmodi, quæ mollificantur per aquam sūt terrea. id inter ipsa aliqua sūt, magis terrea, aliqua minus, & quæ sunt magis terrea, sūt exhalabilia: quæ autem minus, sunt mollificabilia. Et vniuersaliter sunt terrea omnia, quæ non coagulantur a frigido. Sanguis vero, & ea, quæ liquefiūt humido: & coagulantur frigido, vt semē animalis, sunt communia terræ, & aquæ; sed aliqua ipsorum sunt magis terrea, aliqua magis aquea, quæ.n. habent vias, idest poros, intra se sunt magis terrea: sed tamen habent multum de aqua: & ideo coagulantur, siue ingrossantur a frigido, sicut sanguis. Quæ au.ē non habent vias sunt magis aquea, sicut semen. Quod tamen non coagulatur a frigido propter viscositatem continētem humidum, ne exeat.

LECTIO XV.

DEterminat de qualitatib. actiuis per comparationem similiter ad corpora, ostendens quæ sint calida, & quę frigida a prędominio, & dicit, quod omnia quę sunt aquea a prædominio sunt vniuersaliter frigida, nisi recipiant caliditatem

LECTIO XV.

QValia autem calida, aut frigida coagulatorum, aut frigidorum humidorum, ex dictis oportet considerare Quęcū que quidem igitur aquę, ut ad multum frigida, si non alienam habeant caliditatē: uelut lixiuiū, vrina, uinum. Quęcunque autem terrę, ut ad multum calida propter calidi operatio-

E Tractatus quarti, in quo Aristoteles docet cognoscere quæ mista sunt calida, & quæ frigida. Cap. I I.

QVæ autem ex concretis, uel liquidis, calida sint, aut frigida, ex his, quę dicta sunt, dispiciendum est. Quę igitur aquea sunt, magna ex parte frigida sunt, nisi alienum habuerint calorem, ut lixiuium, urina, uinum. Quę autem terrea, ut plurimum calida, propter caloris efficientiam, ut calx, & cinis. Sumendum autem est, ma-

aliunde, sicut vrina, quæ recipit caliditate a digerēte caliditate: lixiuium, quod recipit caliditatem a cineribus calidis, per quos colatur. Et vinum ab aere calido circunstante. Terrea autem vniuersaliter sunt calidiora, sicut calx, & cinis. Non est autem intelligendum, quod terrea sint calida ab intrinseco & secundum naturā suam,

suam, quia ratione materiæ. Itam terreę quã aquæ oia mista sunt frigida, quia materia mistorum sunt humidum, & siccũ sicut supradictũ est: humidum autem attribuitur aquæ, quæ est frigida, & humida: siccum uero terræ, quæ est frigida, & sicca. Et ita semper materia mistorũ est frigida, siue sit terra, siue aqua. Sed terra dicitur calidior aqua: tum, quia frigidum conuenit aquę per se primo, terræ autem per participationem. Tum, quia vtrumque ipsorum recipit alienam caliditatem: sed aqua, non ita cito transmutatur ab igne sicut terra, quia terra conuenit cum igne in siccitate: aqua vero in nullo. & quia aqua est rarior terra, ideo calorem nõ recipit in cumulo, nec receptum sic fortiter tenet, ut terra. Et pp hoc uniuersa inter omnia aquea, & humida sunt minus calida q̃ sicca & & terrea: licet autẽ terra, & aqua, sicut dictum est, ex natura sua sint frigida, tamen in omnib. tam terreis a prędominio quam aqueis est recepta aliqua caliditas extrinseca. In cuius signum in talibus generantur animalia ex putrefactione, quorum generatio non posset esse, nisi ĩ tali materia esset recepta aliqua caliditas pticularis cõgẽs, & simul dispones materiã ad influxum cælestẽ, qui est vniuersale generans talia animalia. Quædam autem terrea, vel aquea sũt sine putrefactione, vt metalla, & ideo in his non generantur animalia. Quæ autẽ sunt communia terræ, & aquæ sũt calida, quia talia coagulantur a calido separante humidum, terminãdo humidum cum reliquo sicco. Et ideo talia quandiu retinent, mistã naturam a generãtibus data sũt calida. Corrupta vero, & perdentia naturam sunt frigida magis, pręsertim cum perdatur natura nobi-

nem, ut calx, & cinis. Oportet autem accipere ſm materiam quædam frigidissima esse, quoniam.n: siccum & humidum materia hæc.n.passiua, horum autẽ corpora maxime terra, & aqua sunt; hæc.n.frigiditate determinata sunt, palã est, q̄ omnia corpora quæcunq; utriusque simplieiter elemẽti frigida magis sunt, si non hẽant alienã caliditatẽ, uelut feruens aqua, aut quæ p cinerẽ colata, etenim hęc hẽt eam, q̃ ex cinere caliditatem. In omnib⁹ enim ignitis est calliditas aut amplior, aut minor. propter quod & in putrefactis animalia innascuntur. Inest enim caliditas, quæ corrumpit propriam uniuscuiusq; caliditatẽ. Quæcunq; autẽ cõia habent caliditatem; constant enim plurima a caliditate, quæ digessit; quędã.n. putrefactiones sunt uelut syntegmata. Quare humida quidem ſm naturam calida, & sanguis, & genitura & medulla & lac, & omnia talia: Corrupta autem, & egredientia a natura non adhue; relinquitur enim materia terra existens, aut aqua. Propter quod ambo uidentur quibusdam, & hi quidem frigida: hi autem calida: hæc aiunt esse uidentes cum quidem in natura fuerint calida, cum autem separata fuerint coagulata. Hẽt quidem igitur sic totaliter, vt determinatum est. In quibus quidem materia aquæ secundum plurimũ frigida: opponitur.n. hæc maxime igni, ĩn quib. autẽ terræ, aut aeris calidiora. Accidit autem aliquando hęc fieri frigidissima, & calidissima aliena caliditate. Quæcunque enim maxime coagulata sunt, & solidiora sunt, hæc frigida maxime si priuentur caliditate, & ardent maxime si igniantur uelut aqua, fumo, & lapis aqua urit magis.

LECTIO XVI.

QVoniam autem de his determinatum est, ſm unũquodque dicamus qd caro aut os, aut aliorum omiomerorũ. Habemus.n. ex quib. quæ omiomerorum natura constituit genera ipsorum, cuius generis vnumquod per generationem. Ex elementis quidem.n. omiomera, ex his autem, ut materia oia opera naturæ. Sunt aũt oĩa, ut quidẽ ex materia ex dictis: ut autem ſcd̃m substantiam, rõne

F *teriam, frigus quoddam esse. Nam cũ siccitas, & humor materia fiat (siquidem patiendi uim habent) horum autem corpora maxime terra est & aqua, quæ frigore definita sunt, constat corpora omnia, quæ ad utrinsque simpliciter pertinent elementum, magis frigida esse, nisi alienum habuerint calorem, ut feruens aqua, & ea quę per cinerem colatur. Nanque hęc ex cinere calorem retinet, cum in omnibus combustis aut plus, aut minus insit caloris. Ideo & in rebus pu-*
G *tridis animalia innascuntur, quod calor insit, qui proprium cuiusque perdit calorem. Quę autem communia sunt, calorem obtinet. Plurima enim ui caloris, qui concoxit, concreta sunt. Nonnulla uero putredo sunt, ut colliquationes. Quare, cum naturaliter afficiuntur, calida sunt, sanguis, & genitura, & medulla, et coagulum, et eiusmodi omnia. Cum autem intereunt, & a natura recedunt, non item. Remanet enim materia, quæ terra est, aut aqua. Quocirca utrunque nonnul-*
H *lis uidetur. Et alij quidem frigida, alij calida, hęc esse aiunt, quippe qui uideant, cum in natura sua ea manent, calida esse, cum autem fuerint separata, coagulari. Quod quidem quanquã ita habet, attamen (ut definitum est) quorum materia ad aquam pertinet, ea fere frigida sunt; hęc enim igni maxime opponitur; quorum autem ad terram, aut aerem, ea calidiora. Fit autem interdum, ut eadem frigidissima sint, & alieno calore calidissima. Nã*
I *q̃ ualde sunt concreta, & solidissima, si calore priuentur, frigidissima sunt & ualde comburunt si incendantur sic aqua magis quam fumus comburit, & lapis magis quam aqua.*

K

Tractatus quarti, in quo ponitur continuatio huius libri ad alios naturales libros eum sequentes. Cap. III.

Q*Voniam autem hæc sunt constituta, quid sit caro, aut os, aut alia, quę similium sunt partium, sigillatim dicamus. Ea enim, e quibus illorum, quæ similium partium sunt, conflat natura, genera item ipsorum, & ad quod, unumquodque genus referatur, ex generatione habemus. Nanque, & ex elementis, quæ similium partium corpora sunt, constant, & ex his, tanquam materia ex uniuersa opera na-*

tior, & acquirit forma ignobilior, sicut in mortuis hominibus apparet, & non solum perdentia naturam, sed etiam separata a proprio loco naturali sunt frigidiora, sicut semẽ sanguis, & lac, quãdo sunt extra propria loca. Et rationem huius reddit, quia talia per corruptionem reuertuntur in naturam elementi prædominantis, scilicet aquæ, uel terræ, quę sicut dictum est, sunt frigida. Non autem determinat de igneis uel aeris ostendẽdo utrũ sint calida, uel frigida, tum primo, quia fere in omnib: mistis prædominatur aqua, uel terra, secundum existentiam, uel quantitatem, licet in aliquibus prædominetur ignis, aut aer secundum uirtutem, tum secundo, quia manifestum est, quod talia in quibus prędominatur ignis, uel aer, sunt calida, cum hæc duo elementa respectu aliorũ sint actiua: calidum uero est maxime actiuum propter qđ, et ã ignea sunt magis calida q̃ aerea.

LECT. XVI

DEterminat de Omiomeris, ὁμοιομερῆ idest homo, genes corporibus ostendẽdo quomodo differant per passiones determinatas, & magis continuãdo ea, quę determinata sũt ad libros sequẽtes. Primo igitur præmittit duo: quorum primũ est, q̄ determinando de omiomeris; de facili cognoscemus reliqua: quia omnia cõstant ex omiomeris tanquam ex partibus. Ipsa autem homiomera possunt cognosci ex dictis, quia determinatum a quib. generentur tãquam ab agente, quia scilicet a calido, & frigido, & ex quibus fiant tanquam ex materia quia ex humido, & sicco, & ex cõsequẽti ex aqua, & terra, quæ sunt materia omniũ mistorum. Secundum est, q̄ formæ omio-

Sunt autem omnia, ut quidem materia ex dictis: ut aũt fm̃ substantiam, rõne. Semp aũt magis palã est in posterioribus, & totaliter quæcunque uelut organa, & gratia huius. Magis .n. palam, quod qui mortuus homo æquiuoce. Sic igitur & manus mortui æquuoce, quemadmodum & si fistulæ lapideæ dicantur, uelut.n. & hæc organa quędam uidentur esse minus, aut in carne, & osse talia manifesta sunt. Adhuc autem in igne, & aqua minus, ꝙ.n. cuius gratia, minime hoc palam ubi plurimum materiæ, sicut.n. & si extrema accipiantur. materia q̃dem nihil aliud preter ipsã. Substantia aũt nihil aliud quam rõ: intermedia autem proportionaliter, eo ꝙ prope sit unumquodque. Qm̃ & horũ quodcunq; est gratia huius, & non omnib. modis habens aqua, aut ignis, sicut neque caro, neq; uiscera. hic aũt adhuc magis facies, & manus, omnia autẽ terminata sunt opere. Quæ quidẽ.n. possunt facere ipsorum opus uere sunt unumquodque, puta oculus si uidet: qui aũt non põt uidere æquiuoce, puta mortuus, aut lapideus: neque.n. serra, quæ lignea, nisi ut imago. Sic igitur & caro; sed opus ipsius minus palã quã quod igneę, similiter autem ignis: sed adhuc forte minus manifestum naturaliter quam carnis opus: similiter aũt, & quę in plantis, & inanimata, uelut æs, & argentũ: omnia.n. potentia quadam sũt, aut faciendi, aut patiendi, sicut caro, & neruus, sed rõnes ipsorũ non certæ. Quare qñ existunt, & qñ non, non facile perspicere nisi ualde deperditum fuerit, & figurę solæ sunt relictę, uelut antiquorum mortuorum corpora subito cinis fiunt in sepulchris, & fructus solum figura, sm̃ sensum autem non uidentur inueterari ualde, & ex lacte coagulata. Tales igitur partes caliditate, & frigiditate, & motibus ab his contingit fieri coagulatas calido, & frigido. Dico autem quæcunque omiomera, uelut carnem, os, pilos, neruos, & quæcunque talia. Omnia enim differunt prius dictis differentiis, tensione, tractione, comminutione, duritie, mollitie, & aliis talibus. hæc autem a calido, & frigido a motibus fiunt mistis. Constituta autẽ ex his quæ anomiomera nullo adhuc utique uide-

A *turæ. Ac ex his quidem, quæ dicta sunt, ut materia, constant omnia, sed ut per essentiam, ratione. Hoc autem in posterioribus, & omnino in his, quæ sunt, ut instrumenta, & gratia alicuius, magis constat. Perspicuum enim magis est, hominem mortuum solo nomine hominem esse. Ita igitur emortui manus solo nomine dicitur, quemadmodum lapideæ tibiæ dicerentur, cum & hæc instrumenta esse cuiusis uideantur. In carne autem, & osse hæc minus aperta sunt, Minus etiam in igne, aqua,* B *& terra. In quo enim materiæ inest plurimum, in eo id, cuius gratia, minime apparet. Quemadmodum enim si extrema sumantur, materia nihil est aliud quam ipsa, & essentia nil aliud quam ratio; quæ autem sunt intermedia, proportione respondent, ut quodque proxime accedit, quandoquidem hæc quoque omnia alicuius sint gratia, nec quouis modo se habens aqua est, aut ignis, ut nec caro, aut uiscus, adhuc autem magis facies, & manus. Verum omnia munere sunt definita. Quæ enim suum ipsorum munus possunt obire, uere sunt talia, ut oculus si uideat; quod autem non potest solo nomine, ut mortuus, aut lapideus. Nec enim serra est, quæ lignea est, nisi ut imago. Ita igitur, & caro.*

Sed eius munus, minus quam linguæ, notum est. Similiter, & ignis; sed minus etiam forsitan eius officium notum est naturaliter, quam carnis. Non secus se habent, quæ in plantis sunt, & res inanimæ, ut aes, & argentum. Omnia enim facultate D *quadam constant, aut agendi, aut patiendi, ut caro, & neruus. sed eorum rationes certæ non sunt.*

Ex quo fit, ut cum insint, & cum non insint, non facile sit perspicere, nisi extenuata admodum fuerint, solaque manserit figura, qualia sunt uetusta cadauera, quæ in capsulis in cinerem repente conuertuntur. Item qui fructus admodum inueterati, figura duntaxat, non item sensu deprehenduntur. Preterea quę ex lacte concreta sunt. Eiusmodi igitur E *partes calore, & frigore, eorumque motionibus possunt effici, cum calore, & frigore cogantur.*

Dico autem ea, quę sibi similes habent partes, ut carnem, ossa, pilos, neruos, & quę sunt eiusmodi. Omnia enim hisce differentijs, quę antea dictę sunt, differunt, tensione, tractu, confractione, duritie, mollitie, atque alijs similibus. Hę enim a calore, & frigore, mistisque motionibus fiunt. At

merorum substantiales sunt nobis ignotæ, & ex consequenti talia corpora non sunt nobis cognita, nisi per accidentia prędeterminata, quia cognitionis quidditatiuæ principium est forma substantialis. Quod autem tales formæ sint nobis ignotæ, manifestat, quia formæ quanto sunt posteriores in uia generationis, tanto magis sunt notæ, sicut anima quæ est ultima in uia generationis, & est principium diuersarum operationum, est nota ualde: & ideo discernimus inter animalia uiua, & mortua. Sed forma carnis non est sic nobis nota, & ideo non ita bene discernimus inter carnem uiuam, & mortuam. Adhuc etiam forma ignis, & aeris sunt nobis minus nota. quod autem ita sit, dupliciter probat.

Primo, quia materia, quæ de se est pura potentia, non est cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam. Forma uero, quæ est actus, & perfectio est cognoscibilis per se: formæ igitur intermediæ quanto sunt remotiores a materia, & propinquiores ultimæ formæ, tanto magis sunt notæ. Sed formæ omiomerorum sunt propinquæ materiæ, & elementis, igitur sunt minus notæ. Secundo, omne corpus quod generatur ex materia, habet aliquam formam, per quam determinatur ad speciem, & talis forma cognoscitur per propriam operationẽ, quia unumquodque tunc uere dicimus esse tale, quãdo potest facere proprium opus illius, sicut uere dicimus, esse oculum cum uidet.

Eum autem, qui non uidet, sicut oculus lapideus, aut mortuus, non uocamus oculũ, nisi ęquiuoce, & metaphorice, ut serra lapidea, uel lignea, quæ non potest secare est serra æquiuoce. Operationes autem animæ sunt nobis magis notæ quam operationes carnis, uel ignis.

Et operationes plantarum sunt magis cognitæ quam operationes inanimatorum, ut metallorũ, & aliorum omiomerorum, quia omnia habent aliquam formam & uirtutem, sed non cognoscimus recte rationẽ, & formam ipsorũ, quia operatio earum est nobis incognita. Ex hoc sequitur, quod omnis nostra cognitio quam habemus de formis substantialibus, est per operationem, siue per alia accidentia, ut figuras: & ideo discernimus inter hominem mortuum, & uiuum: non autem discernimus ita bene inter carnem uiuam, & mortuam, quia operatio eius non est cognita, & figura uidetur esse eadem. Cuius autem operatio est incognita, illud non cognoscitur, nisi per figurã, sicut antiquorum mortuorum corpora, quæ sunt redacta in cinerem, non cognoscimus, nisi per aliquam figuram.

Concludit igitur, quod omiomera, idest corpora, quæ habent partes eius rationis cum toto, sicut caro, neruus, pili, fiunt tamquam ab agente, scilicet instrumentali, a caliditate, & frigiditate per motum factum ab ipsis, tanquam ex materia fiunt, ex humido & sicco, & differunt inter se per prædeterminatas passiones, scilicet duritie, mollitie, tractione, comminutione, &c. & ex hac oportet ea cognoscere, quale sit unum quodque ex talibus prędominatis, postquam forma substãtialis est nobis incognita.

Sed corpora dissimilium partium, ut facies, manus, non differunt per tales qualitates; nisi ratione eorum ex quibus componuntur, sicut falx, uel archa non est causa calidum, uel frigidum, nisi in quantum sunt causa argenti, uel ligni, ex quibus talia componuntur, sed differunt

formis

formis naturalibus existentib. in eis, sicut artificialia differunt formis artis: licet materia eorum, ut metalla differant passionib. ipsis. Dein de epilogat dicens, quod illo modo cognoscimus quid sint omiomera, quia tunc cognoscimus aliqd cum cognoscimus causam naturalem eius, uel formalem, & melius cum cognoscimus utram-

buntur, uelut caput, aut manus, aut pes: sed sicut & fiendi ars, quidem aut argentum causa caliditas, & frigiditas, & motus; fiendi di autem serram, aut phialam, aut arcam nō adhuc, sed hic quidem ars, ibi autē natura, uel alia aliqua causa. Si igitur habemus cuius generis unūquodq; omiomerorum, accipiendum, secundum unumquodque quid est, puta quid sanguis, aut caro, aut sperma, aut aliorum unumquodque: sic enim scimus unumqdque propter quid, & quid est, si naturam, aut rationem habemus, maxime autem cum ambo generationis, & corruptionis, & unde principium motus. Manifestatis aūt his, similiter omiomera considerandum, & tamen ex his constituta, uelut hominem, & plantam, & alia talia.

F *quæ ex his constant, dissimiles sibi partes habentia, ut caput, manus, pes, nemini uidebuntur. Sed quemadmodum etiam frigoris, calorisue motio causa est, ut æs, argentumue fiat, ut autem serra, aut phiala, aut arca, non item. Verum hic quidem ars, ibi autem natura, aut alia quadam causa. Cum igitur habeamus, cuius generis unumquodque sit, quod sibi similibus constat partibus, de singulis quid sint, sumendum est, ut quid sanguis, aut* G *quid caro, aut quid semen, aut aliorum unumquodque. Ita enim quid quodque sit, & propter quid nouimus, si materiam, aut rōnem teneamus; sed maxime cum generationis, et interitus utranq; causam, atque ēt unde motionis est initium, His autem declaratis, similiter in eorum, quæ dissimilib. constant partibus contemplatione uersandum est, & ad extremum eorum, quæ ex his constant, ut hominis, plantæ, & aliorum eiusmodi.*

que. Maxime autem cognoscimus aliqd, cū cognoscimus omnes eius causas, quia perfecta cognitio habetur de rebus per omnes causas earū. Cum autem cognoscimus homogenea, quæ sunt partes aliorum, considerandum erit de aliis, ut de animalibus, & plantis, quæ constituuntur ex his partibus.

FINIS LIBRI QVARTI, ET VLTIMI METEORORVM.

Series Chartarum.

A B C D E F G H.

Omnes sunt Quaterniones, Præter H, qui est Ternio.

VENETIIS. M D XCIII.

Apud Dominicum Nicolinum,
& Socios.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

COMMENTARIA IN TRES LIBROS *Aristotelis, de Anima.*

LECTIO PRIMA.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS de Anima Liber Primus.

Antiqua Translatio.

BOnorum & honorabilium notitiam opinantes, magis autem alteram altera, aut secũdũ certitudinem, aut ex eo quod & meliorum, & mirabiliorum est; propter vtraque hæc, animæ historiam rationabiliter vtique in primis ponemus.

Michaelis Sophiani interpret.

B CVm omnem scientiam rem pulchram ac *honorabilem esse existimemus, aliam tamen magis alia, vel quòd exquisitior, vel quod rerum præstantiorum & admirabiliorum sit, propter utraque hęc scientiam* ♯ quę de Anima habetur, iure optimo in primis ponendam esse duxerimus.

* aliter præclaram, nobilem, pretiosam.

* exemplari

Cap. 1. SICVT docet Philosophus in 11. de Animalibus, in quolibet genere rerum necesse est prius considerare communia & seorsum & postea propria vnicuiq; illius generis: quem quidem modum Aristoteles seruat in Philosophia prima. In metaphysica enim primo tractat & considerat communia entis inquantum ens, postea uero considerat propria vnicuique enti. Cuius ratio est, quia nisi hoc fieret, idẽ diceretur frequenter. Rerum autem animatarum omnium quoddã genus est: & ideo in consideratione rerum animatarũ oportet prius considerare ea quæ sunt communia omnibus animatis, postmodum uero illa quæ sunt propria cuilibet rei animatæ. Commune autẽ omnibus rebus animatis est anima, in hoc.n. omnia animata conueniunt. Ad tradendum igitur de rebus animatis scientiam, necessarium fuit primo tradere scientiam de anima tamquàm communem eis. Aristote. ergo uolens tradere scientiam de ipsis rebus animatis, primo tradit scientiam de anima, postmodum vero determinat de ꝓprijs singulis animatis in sequentibus libris. In tractatu autẽ de anima quẽ habemus pre manibus, primo ponit procemium, in quo facit tria, quæ necessaria sunt in quolibet procemio. Qui.n. facit procemium tria intẽdit. primo enim, ut auditorem reddat beneuolum; secundo ut reddat docilem: tertio ut reddat attentum. Beneuolum quidem reddit, ostendendo utilitatẽ scientiæ: docilem, præmittendo ordinẽ & distinctionẽ tractatus: attentũ, attestãdo difficultatẽ tractatus. Quæ quidẽ tria, Aristote. facit in procemio huius tractatus. Primo enim ostendit dignitatẽ huius scientiæ. Secundo uero ordinem huius tractatus, quis sit scilicet & qualiter sit tractandum de anima ibi. [Inquirimus autem.] Tertio uero ostendit difficultatem huius scientiæ. ibi. [Omnino autem & penitus difficillimorum &c.] Circa primum duo facit. Primo enim ostendit dignitatem huius scientiæ. Secundo utilitatem eius, ibi [Videtur autem & ad ueritatem &c.] Circa primum sciendum est, quòd omnis scientia bona est, & nõ solũ bona, uerum etiam honorabilis. Nihilominus tamen una scientia in hoc superexcellit aliam. Quòd autem omnis scientia sit bona patet, quia bonum rei est illud, secundum quod res habet esse perfectum, hoc enim unaquęque res quærit & desiderat. Cum igi. scientia sit perfectio hominis inquantũ homo, sciẽtia est bonũ hominis. Inter bona autem quædã sunt laudabilia, illa scilicet, quæ sunt utilia in ordine ad finẽ aliquẽ, laudamus .n. bonũ equum quia bene currit: quædam uero sunt etiam honorabilia, illa scilicet quæ sunt propter seipsa, honoramus enim fines. In sciẽtiis autẽ, quædam sunt practicæ, & quædam speculatiuæ, & hę A differunt, quia practicæ sunt propter opus, speculatiuæ autẽ propter seipsas. Et ideo scientiæ speculatiuæ, & bonæ sunt & honorabiles sunt, practicæ uerò laudabiles tantum. Omnis ergo sciẽtia speculatiua bona est & honorabilis. Sed & in ipsis scientijs speculatiuis inuenitur gradus quantũ ad bonitatem & honorabilitatem. Scientia nãque ois ex actu laudatur: omnis autem actus laudatur ex duobus, ex obiecto, & qualitate seu modo, sicut ædificare est melius quàm facere lectũ, quia obiectũ ædificationis est melius lecto. In eodem autem respectu eiusdem rei, ipsa qualitas gradum quendã facit, quia quanto modus ædificij ẽ melior, tanto melius ẽ ædificium. Sic ergo, si cõsideretur scientia, seu actus eius ex obiecto patet, quòd illa scientia ẽ nobilior, quæ est meliorum & honorabiliorum. Si vero considerentur ex qualitate seu modo, sic scientia illa est nobilior quę est certior. Sic ergo dicitur una scientia magis nobilis altera, aut quia est meliorũ & honorabiliorum, aut quia est magis certa. Sed C hoc est in quibusdã scientiis diuersum, quia aliquæ sunt magis certæ aliis, & tñ sunt de rebus minus honorabilibus: aliæ uero sũt de rebus magis honorabilib. & melioribus, & tñ sunt minus certæ. Nihilominus tamen illa est melior, quæ de reb. meliorib. & honorabilibus est. Cuius ratio est, quia sicut dicit Philosophus in lib. vndecimo de Animalibus, Magis concupiscimus scire modicũ de rebus honorabilibus & altissimis, etiamsi topice, & probabiliter illud sciamus, quàm scire multũ & per certitudinem de rebus minus nobilib. Hoc enim habet nobilitatẽ ex se & ex sua substãtia: illud uero ex modo & ex qualitate. Hæc aũt scientia. s. de anima, utrumque habet, quia & certa est, hoc enim quilibet experitur in seipso, quòd scilicet habeat animam, & quòd anima uiuificet. Et quia est nobilior, anima enim est nobilior inter inferiores creaturas. Et hoc est quod dicit. Nos (opinãtes notitiam) idest scientiam speculatiuam omnium esse (bonoD rum) idest de numero bonorum (& honorabilium) sed altera scientia est magis bona & honorabilis altera, dupliciter, aut quia est magis certa, ut dictum est, unde dicit (secundum certitudinẽ) aut ex eo quia meliorum, illorum scilicet, quæ sunt in sua natura bona & mirabiliorũ) idest illorum quorum causa ignoratur (ꝓpter vtraque) idest propter hæc duo (animæ historiam.) Et dicit (historiam) quia in quadam summa tractat de anima, non perueniẽdo ad finalem inquisitionem omniũ quæ pertinent ad ipsam animã in hoc tractatu. Hoc enim ẽ de ratione historiæ (in primis) hoc si accipiatur quantũ ad totam scientiam naturalem, non dicit ordinem, sed dignitatem. Si uero ad scientia de rebus animatis tãtum, sic ly in primis dicit ordinem. Consequenter cum dicit.

Doctr. 14. D. Thomas 1 Procemio Physic.

Tex. cõ. 1.

Arist. in 11. Rhe. ad Alexand. & in 3 lib. Rhe. cap. 14.

Aristo. in 1. lib. magnorum Moralium. cap. 1. & 2.

Vel. 1. lib. & parti. animalium. c. 1.

b ¶ Reddit auditorem beniuolum ex utilitate huius scientię di-cēs, quòd cognitio de anima videtur multum proficere ad omnē veritatem quę traditur in alijs scientiis. Ad omnes enim partes philosophię animę nes dat occasionem, quia si ad philosophiā primam attendamus, nō possumus deuenire in cognitionem dignissimarum, & altissimarum causarum, nisi per ea quę ex virtute intellectus possibilis acquirimus. Si n. natura intellectus possibilis esset nobis ignota, nō possemus scire ordinē substātiarum separatarum, sicut dicit Commentator sup. 11. Metaphysicæ. Si vero attendatur quātum ad moralem, nō possumus pfecte ad scientiā moralem puenire, nisi sciamus potentias animæ. Et inde est quòd Philosophus in Ethic. attribuit quaslibet virtutes diuersis potētijs animæ. Ad naturalē uero utilis est, quia magna pars naturaliū est habēs animam, & ipsa anima est fons, & principiū oīs motus in rebus animatis. Est enim anima tāquam principiū animalium, ly (tamquā) non ponitur similitudinarie sed expressiue. Consequenter cū dicit,

Text. co. 3.

Text. co. 5.

Lib. 1. Phy.

Text. co. 4.

Text. co. 5.

b Videtur autē & ad ueritatem omnem, cognitio ipsius multū conducere, maxime autem ad naturam. Est enim tamquàm principium animalium,

c Inquirimus aūt considerare & cognoscere naturā ipsius, & substantiam, postea quæcumq; accidunt circa ipsum. Quorū aliæ propriæ passiones animæ esse videntur, alię autē communes, & animalibus propter illam inesse,

d Oino aūt & penitus difficilimorum est, accipere aliquā fidē de ipsa, cū enim sit quæstio cōis & multis alijs (dico autē eā quæ est circa substātiā, & eā q̄ quidest) fortassis alicui videbit una quædā methodus esse de omnibus, de quibus uolumus cognoscere substātiā, sicut & eorū q̄ sunt fm accidēs, ppriorū demōstrationē. Quare quærendū utiq; erit methodū istā. Si aūt non est, vna quædam cōis methodus de eo quodquidest, amplius difficilius est negociari. Oportebit n. accipere circa vnumquodque, quis modus: si aūt manifestū sit, utrum demonstratio sit, aut diuisio, aut etiam aliqua alia methodus, adhuc multas habet dubitationes & errores, ex quibus oportet q̄rere. Alia enim aliorū principia, sicut numerorum, & planorum. Primum autem fortassis necessariū est diuidere in quo generum, & quid sit. dico aūt, vtrū hoc aliquid & substātia sit, aut qualitas aut quātitas, aut ēt quoddā aliud diuisorū prædicamentorū. Adhuc aūt, utrū eorū quæ in potētia sunt, an magis entelechia quædā sit, differt. n. non aliquid parū. Considerandū aūt, & si partibilis sit, aut impartibilis, & vtrū sit similis speciei oīs anima, an non. Si aūt nō similis speciei, utrū specie differant, aut genere. Non quidē. n. dicentes & quærētes de anima, de humana solū uidentur intendere. Formidandū aūt quatenus non lateat, utrū una ratio ipsius est, sicut animalis, aut fm unum quodq; altera, ut equi, canis, hominis, aut Dei, animal autē uniuersale, aut nihil est, aut posterius. Similiter aūt & si aliquod commune aliud prædicetur.

c ¶ Ostendit ordinem huius tractatus dicēs, q intendimus cōsiderare per signa scilicet, & cognoscere p demōstrationē, scilicet qd sit anima seu natura ipsius, et substantia (& postea quęcunque accidūt circa ipsam) idest passiones eius. Et in hoc est quędā diuersitas, quia quædam videntur passiones animæ animæ, sicut intelligentia & speculatio; quędam vero per ipsam animam inesse videntur communiter animalibus, sicut delectatio, & tristitia sensus & phantasia. Consequenter cum dicit,

Text. co. 6.

Text. co. 7.

d ¶ Ostendit difficultatē huius tractatus. Et hoc quantum ad duo. Primo quantum ad cognoscēdū substantiam animæ. Secundo quātum ad cognoscendum accidētia seu pprias passiones, ibi. [Dubitationem autem, &c.] Quantum autem ad primum. ostendit duplicem difficultatē. Primo quantū ad

Text. co. 8.

F modum diffiniendi ipsam. Secundo quantum ad ea quæ ingrediuntur diffinitionem, ibi. [Primum autem fortassis, & cætera.] Dicit ergo quamuis sit utilis scientia de anima, tamen difficile est scire de anima quid est, & hęc difficultas est in qualibet re, q̄ sit vna communis quæstio animæ & multis alijs, circa substantiam eorum, & circa quod quidest. Est ergo prima difficultas, quia nos nescimus p quā uiam procedendum sit ad diffinitionem, quia quidam dicunt quòd demonstrādo, quidam quod diuidēdo, quidā vero quod componendo. Arist. autem uoluit q componendo. Secūda difficultas est de his quę ponuntur in diffinitione. Diffinitio enim notificat essentiā rei, quæ non potest sciri nisi sciātur principia sed diuersorum sunt diuersa principia, & ideo difficile est scire ex quibus sumantur principia. Illa ergo q̄ ingerit difficultatem ponentibus & inquirentibus diffinitionē reducuntur ad tria, quorum primum est circa substātiam animæ. Secundum circa partes eius. Tertium circa adiutoriū quod necessarium est in diffinitionibus ex accidētibus animæ. Circa substantiam est dubitatio de genere. Hoc enim primo quærim' in diffinitione cuiuslibet rei, vt scilicet sciamus genus. Et ideo quęrendū est in quo genere sit ponēda anima, vtrum scilicet in genere substantiæ vel in quanto, vel quali. Et non solum est accipere genus supremum sed propinquū. Neque enim quando homines diffinimus, substantiam accipimus, sed animal. Et si anima inuenitur in genere substantiæ, adhuc cum vnumquodque gen' dicatur dupliciter, hoc quidem potentia, hoc autem actu, quærendum erit vtrum sit potētia vel actus. Item, quia substantiarum quædam sunt compositæ, quædam simplices, quærendum erit, utrum anima sit composita, aut simplex, & vtrū partibilis uel impartibilis. Est etiam quæstio, vtrū sit unius speciei omnis anima ad omnem animam, aut non. Et si non sit vnius speciei, adhuc est quęstio,

Videtur autem & ad omnem ueritatem cognitio eius magnopere conferre, tum præcipue ad naturam, est enim quasi principium animalium.

Quærimus autem spectare & cognoscere naturam eius & substātiam, deinde quæ circa ipsam accidunt, quorum alia propriæ passiones animæ esse videntur, alia propter illam etiam animalibus inesse,

G

Verum usque quaque difficillimum est aliquam de ea fidem consequi, cum enim illa quæstio communis sit etiam alijs compluribus, intelligo autem eā quę circa substantiam uersatur & ipsum quid est, fortasse putauerit quispiam vnam esse methodum in ijs omnibus, de quibus volumus cognoscere substantiam, ut etiam propriorum eorum quæ ex accidenti sunt, demonstrationem, quare quærenda fuerit hæc methodus. Sin autem non vna sit, & communis methodus de ipso quid est, longe difficilior sit pertractatio, oportebit enim indicare in unoquoque, quis modus, vbi autem manifestum fuerit, utrum sit demonstratio, vel diuisio, vel etiam alia quædam methodus, adhuc multæ sunt quæstiones & errores, ex quibus oporteat quærere, alia enim aliorum principia sunt, veluti numerorum & planorum. Principio forte necessarium fuerit explicare, quo in genere sit, & quid sit, utrum inquam hoc aliquid & substantia, an quale, aut quantum, an etiam aliud quidpiam de expositis prædicamentis, ad hęc, utrum eorum quæ in potentia sunt, an potius entelechia quædam, interest enim non parum. Considerandum etiam num partibilis, an impartibilis sit, & vtrum einsdem speciei omnis sit anima, an non, si uero non einsdem speciei, utrum specie differant an genere. Iam enim qui de anima disputant, & quærunt, de humana sola uidentur considerare. Cęterum cauendum est ne nos lateat, utrum eius una sit ratio, vt animalis, an in unoquoque diuersa, vt equi, canis, hominis, Dei. Animal autem uniuersale, aut nihil est, aut posterius, similiter etiam si aliud quippiam commune prædicetur.

H

I

K

quæstio, vtrum differant etiam genere vel nó. Item adhuc dubitatio est circa ea quæ participant diffinitione. Quędam enim diffiniuntur vt genus, quædam vero vt species. Et ideo videtur esse quęstio, vtrum diffinitio animæ sit sicut generis, aut sicut speciei specialissimæ. Nam aliqui quærentes de anima videntur intendere solú de anima humana.

Text.cõ. 9. Text.co. 10. Et quia apud antiquos Philosophos erat duplex opinio de aīa. Platonici enī qui ponebant vniuersalia separata, scilicet q̄ essent formæ & ideæ & erāt causę rebus particularibus cognitionis & esse, volebat q̄ esset quędā anima separata per se, q̄ esset causa & idea animabus particularibus & q̄ quicquid inuenitur in eis, deriuatur ab illa. Naturales autē Philosophi volebant q̄ non essent substantiæ vniuersales nisi particulares

Tex.cõ. 55. tantū, & q̄ vniuersalia nihil sint in rerū natura. Et propter hoc est quæstio utrum sit quęrenda solum vna communis ratio animæ, sicut dicebāt Platonici, vel huius vel illius animæ, sicut dicebāt naturales, scilicet vt animæ equi, vel hominis, aut Dei. Et dicit (Dei) quia credebant corpora cęlestia esse Deos, & dicebant ea esse animata. Aristo. autem vult q̄ quæratur ratio vtriusque, & cōmunis animæ, & cuiuslibet speciei. Quod autē circa hoc dicit, animal

Quomodo vniuersalia aliquid sint aut nihil, lege interpretem infra li. 2. Tex.c. 60. autem uniuersale, aut nihil ē, aut posterius, sciendū est q̄ de animali vniuersali possumus loqui dupliciter, quia aut secundum q̄ est vniuersale, q̄d scilicet est vnū in multis, aut de multis: aut secundum q̄ est animal, & hoc, vel secū-

Tex. cõ. 52. dum q̄ est in rerū natura, vel secundum q̄ est in intellectu. Secūdum autem quod est in rerum natura, Plato uoluit animal vniuersale aliquid esse, & esse prius particulari, quia vt dictū est posuit vniuersalia separata & ideas. Arist. aūt vult quòd vt sic, nihil est in rerum natura. Et si aliquid est, dixit illud esse posterius. Si autem accipiamus naturam animalis non secundum q̄ subiacet intentioni uniuersalitatis, sic aliquid est & prius, sicut quod est in potentia, prius est quam id quod est in actu. Consequenter cum dicit.

c ¶ Tangit difficultates quæ emergunt circa potentias animæ. In anima.n. sunt tres partes potentiales, scilicet intellectiuū, sensitiuum, & vegetatiuū. Est ergo quæstio, vtrum hæ sint diuersæ animæ, sicut Platonici uolebāt, & etiam ponebant: an sint partes potentiales animę. Et si sint partes potentiales animæ, quæritur etiam vtrum primo debeamus quærere potentias ipsas q̄ actus, aut primo actus quam potencias, vt intelligere ante intellectum, & sentire quod est actus, ante sensitiuum quod est potētia, & similiter in alijs potētijs & actibus. Et si primo debemus quærere actus

e Amplius autem & si non multę animæ, sed partes, vtrū oportet quærere prius totam animā, aut partes. Difficile autem & determinare quænā partes natura alteræ abinuicem sint. Et utrū partes oportet quærere primū aut opera ipsarum, vt intelligere, aut intellectum, & sentire aut sensitiuum. Similiter autem & in alijs. Si autem opera prius, iterū vtiq; dubitabit aliquis, si obiecta horum prius quærendum, sicut sensibile sensitiuo, & intelligibile intellectiuo.

f Videtur autem non solum q̄d quidest cognoscere, utile esse ad cognoscendas causas accidētiū substantiis, sicut in mathematicis quid rectum & quid obliquū, & quid linea, & quid planum, ad cognoscendum q̄ rectis triāguli anguli sunt æquales, sed & ecōtrario, accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendū quod quidest. Cum.n. habeamus tradere secundū phantasiam de accidentibus aut omnibus, aut pluribus, tunc & de substantia habebimus dicere aliquid quàm optime. Omnis.n. demonstrationis principium est quod qdest. Quare secundum quascumq; diffinitiones non contingit accidētia cognoscere, sed neque coniecturari de ipsis facile; manifestū est quòd dialecticæ dictæ sunt, & vanæ omnes.

LECTIO II.

DVbitationem autem habēt & passiones animæ, utrum sint omnes communes & habētis, an sit aliqua & animæ propria ipsius.

A quàm potentias, adhuc erit quęstio utrum sint prius quęrenda obiecta horum actuum quam potentię, ut puta prius debeat quęri sensibile quàm sensitiuum, aut intelligibile quā intellectiuum. Consequenter cum dicit.

f ¶ Ponit difficultates, quæ emergunt quātum ad illa quę sunt in adiutorium diffinitionis animæ, quia in diffinitione oportet nō solū cognoscere principia essentialia: sed etiā accidentalia. Si enim recte diffinirentur, & possent cognosci principia essētialia, diffinitio non indigeret accidētibus. Sed quia principia essentialia rerum sunt nobis ignota ideo oportet quòd utamur differentijs accidētalibus in designatione essētialium, bipes.n. nō est essentiale: sed ponitur in designatione essentialis. Et per eas, scilicet per differentias accidentales peruenimus in cognitionem essentialium. Et ideo difficile est, quia oportet nos cognoscere q̄d quid est animæ, ad cognoscendum facilius accidentia animæ, sicut in mathematicis ualde utile est præaccipere quod quid erat esse recti, & curui & plani, ad cognoscendum quòd rectis trianguli anguli sint æquales. Ecōuerso etiam accidentia si præaccipiantur, multum conferunt ad cognoscendum quod quid erat esse, vt dictum est. Siquis ergo assignet diffinitionem per quam non deueniatur in cognitionem accidentium rei diffinitæ, illa diffinitio non est realis: sed remota & dialectica. Sed illa diffinitio per quam deuenitur in cognitionem accidentium est realis, & ex proprijs, & essentialibus rei.

Præterea, si non multæ sint animę, sed partes, utrum oporteat quęrere prius totam animam an partes? Quin harum etiam quænam inter se diuersæ sint, explicare difficile est. Et utrum partes oporteat quærere prius, an earum opera, ut intelligere, an intellectiuū & sentire an sensitiuum, pariter etiam in alijs.

B *Sin prius opera, rursus quęrat quispiam, an earum opposita prius sint exquirenda, ut sensibile priusquam sēsitiuum, & intelligibile priusquam intellectiuum.*

Videtur autem non solum ipsius Quid est cognitio, utilis esse ad considerandas causas eorum, quæ substantijs accidunt, ut in Mathematicis, quid rectum, & quid curuum, aut quid linea, et planum, ad spectandum quod rectis

C *anguli trianguli sint æquales: sed contra etiam, accidentia magnam partē conferunt ad percipiendum ipsum quidest. Cum enim statuere possumus ex phantasia, de accidentibus, aut omnibus, aut plurimis, tum quoque de substantia, aliquid asserere quàm optime poterimus, omnis enim demonstrationis principium est ipsum quid est. Quare ex quibuscumque definitionibus nō contingit ut accidentia cognoscantur, immo ne conijcere quidem de eis est facile, perspicuum est omnes dialecti-*

D *ce & inaniter esse traditas.*

LECTIO II.

EST etiam de anima passionibus quęstio, utrum sint omnes communes eius quoque quod illam habeat, an sit aliqua etiam anima quæ sit eius propria.

E

L E C T I O II.

POstquàm Philosophus ostendit difficultatem quę est in scientia de anima ex parte substantię, & quodquid est animę, hic consequenter ostēdit difficultatem quę est ex parte passionum & accidentium animæ. Et circa hoc duo facit. Primo mouet dubitationem circa passiones animæ, & soluit eam. Secundo ex huiusmodi solutione ostendit q̄ cognitio de anima pertinet ad Philosophum naturalem seu ad Physicum, ibi. [Et propter hoc igitur iam physici &c.] Dicit ergo primo, quòd dubitatio est circa passiones animæ & operationes, utrum scilicet essent animę proprię sine communicatione corporis, ut Platoni uidebatur, vel nulla sit propria animæ, sed omnes sint communes corporis & compositi. Deinde cum dicit, Lege interpres lec. 10.

b Hoc enim accipere quidem necessarium est, non autem facile. Videtur autem plurimorum quidem, nullum sine corpore pati, neque facere. ut irasci, confidere, desiderare, & omnino sẽtire, maxime autem videtur proprium, ipsum intelligere. Si autẽ est & hoc phantasia quædam, aut non sine phantasia, non cõtinget utique, neque hoc sine corpore esse. G

c Siquidem igitur est aliquid animæ operum aut passionũ proprium contingeret vtique ipsam separari. Si vero nullum est proprium ipsius, non utique erit separabilis: sed sicut recto, inquãtum rectum, multa accidunt, ut tangere æneam sphæram secundum punctum, non tamen tanget hoc, separatum ipsum rectũ. Inseparabile enim, siquidẽ semper cum quodam corpore est. H

d Vidẽtur aũt & animæ passiones omnes esse cũ corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, adhuc gaudiũ, & amare & odire. Simul enim cum his patitur aliquid corpus. Indicat aũt hic, aliquãdo quidẽ duris & manifestis passionibus concidentibus nihil exacerbari, aut timere. Aliquando aũt, & a paruis & debilibus moueri, cũ accendaĩ corpus & sic se habeat sicut cũ irascitur. Adhuc autem magis hoc manifestũ. Nullo.n. terribili imminente, in passionibus fiunt iis inquam quibus rimens. Si aũt sic habet, manifestũ qm̃ passiones rationes in materia sunt. Quare termini tales, ut irasci, motus quidam talis corporis, aut partis, aut potentię, ab hoc & gratia huius. I

Quod sane sumere necessarium est, sed tamen non facile: videtur autem plurima neque pati, neque agere sine corpore, vt irasci, confidere, cupere, denique sentire, maxime autem simile proprio est ĩtelligere. Quòd si hoc etiã phantasia quędam sit, aut non sine phantasia, ne ipsum quidem sine corpore esse possit.

Ergo si operum aut passionum animæ aliquid eius sit proprium, fieri possit ut separetur, si vero nihil est proprium eius, non fuerit separabilis. Sed quemadmodum recto, quatenus rectum multa accidunt, ut tangere ęneã sphęram puncto, non tamen tanget hoc, separatum rectum, inseparabile enim est, siquidem semper cum corpore aliquo est.

Videntur etiam animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, metus, misericordia, fiducia: ad hæc, gaudium & amare, & odisse, nam una cum his patitur aliquid corpus, quod ex eo indicatur, quòd interdum cum graues, ac non obscuri casus accidunt, nihil irritamur, aut timemus, interdum vero vel ab exiguis & obscuris commouemur, cum turget corpus, & perinde affectum est, atque cum irascitur, quod hinc etiam longe manifestius est, nulla enim re terribili accidente, in passionibus sumus eius qui timet: quod si ita est, constat etiam passiones rationes esse materiales. Quare definitiones quoque tales, verbi causa, irasci, motus quidã est talis corporis, aut partis, aut potẽtiæ, ab hoc, gratia huius.

b ¶ Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit difficultatẽ huiusmodi quæstionis. Secundo uero necessitatem, ibi. [Si quidem igitur est aliquid.] Dicit ergo primo, quòd accipere hoc scilicet vtrum passiones & operationes animæ sint communes vel propriæ, est necessariũ, & non est leue, sed valde difficile. Et φ sit difficile ostẽdit dicẽs φ causa difficultatis est, quia ro apparẽti uidetur φ multæ passiones sint cõmunes, & nõ sit pati sine corpore, vtputa irasci, & sentire, & huiusmodi quorum nihil patitur anima sine corpore. Sed si aliqua operatio esset propria aiæ, appareret hoc de operatione intellect⁹. Intelligere enim quę est operatio intellectus, maxime videtur propriũ esse aiæ. Siquis tamen recte cõsideret, non uidetur proprium animæ intelligere. Cum enim intelligere vel sit phãtasia, ut Platonici ponebant, aut non sit sine phantasia, fuerunt enim quidã (sicut antiqui naturales) qui dicebant quòd intellectus non differebat a sẽsu, & si hoc esset, tũc intellectus in nullo differret a phantasia, & ideo Platonici moti sunt ad ponendum intellectũ esse phantasiam. Cum ergo phãtasia indigeat corpore, dicebant φ intelligere nõ est proprium animæ sed cõmune animæ, & corpori. Si autem detur quòd intellectus non sit phantasia, nihilominus tamen nõ est intelligere sine phantasia. Restat igitur φ intelligere non est ꝓpriũ animæ, cũ phantasia indigeat corpore. Non ergo contingit hoc scilicet intelligere esse sine corpore. Quãuis autẽ hoc Arist. satis aperte manifeste: in tertio huius, nihilominus tñ quantum ad hoc aliquid exponemus. Nã intelligere quodammodo est proprium animæ, quodãmodo est coniuncti. Sciendum est igitur, quòd aliqua operatio animæ aut passio est, quę idiget corpore, sicut instrumẽto & sicut obiecto, sicut videre indiget corpore, sicut obiecto quia color, q est obiectum visus, est in corpore. Item sicut instrumento, quia visio & si sit ab anima, non est tamen nisi per organum visus, scilicet pupillam quæ est vt instrumentum, & sic videre non est animæ tantũ, sed etiam organi. Aliqua aũt operatio est quæ indiget corpore, non tamen sicut instrumento, sed sicut obiecto tantũ. Intelligere enim nõ est per organum corporale, sed indiget obiecto corporali. Sicut.n. Philosophus dicit in tertio huius. hoc mõ phãtasmata se habent ad intellectũ, sicut colores ad visum. Colores autem se habent ad visum, sicut obiecta, phantasmata ergo se habent ad intellectum sicut obiecta. Cum autem phantasmata nõ sint sine corpore, videtur φ intelligere nõ est sine corpore, ita tñ φ sit sicut obiectũ & non sicut instrumentum. Et ex hoc duo sequuntur. Vnum est φ intelligere est propria operatio animæ, & non indiget corpore nisi vt obiecto tantum, vt dictum est, videre autem, & aliæ operationes & passiones non sunt animę tantum, F sed coniunctim. Aliud est φ illud quod habet operationẽ ꝑ se, habet etiam esse & subsistentiam per se, & illud quod nõ habet operationem per se, non habet esse per se. Et ideo intellectus est forma subsistens, aliæ potentię sunt formæ in materia. Et in hoc erat difficultas huiusmodi quæstionis, quia scilicet omnes passiões animæ secundũ apparentiam videtur esse coniũctim. Cõsequenter cum dicit.

Al. maxime autẽ videtur esse propriũ intelligere.

Text.cõ.14.

Text.cõ.15.

Lect. 12. Tex. cõ. 30.

c ¶ Assignat causam necessitatis hui⁹ quæstionis, quia scilicet ex hoc habetur vnũ qđ omnes maxime scire desiderãt circa aiã, vtrũ scilicet contingat animã separari, dicens, φ si cõtingat aliquam propriam operationem, aut passionẽ animæ esse, vtiq; continget ipsam animã separari a corpore, quia (vt dictũ est) quod habet operationem per se, habet & esse & subsistẽtiã ꝑ se. Si vero nõ esset aliqua propria operatio seu passio aiæ, eadem ratione non contigeret ipsam animam separari a corpore. sed erit de aia, sicut de recto. Licet.n. multa accidant recto inquãtum rectum scilicet tãgeret æneam sphæram secũdũ punctũ, non tamen accidit ei, nisi in materia. nõ.n. tangit rectum in pũcto ænea sphæra nisi in materia. Sic erit & anima si nõ habet ꝓpriã operationem, φ licet ei multa accidãt non tamen accidunt ei nisi in materia. Cõsequenter cum dicit.

d ¶ Manifestat illud quod supra supposuerat, φ scilicet quædã passiones animæ sũt coniuncti & nõ animę tantum. Manifestat autẽ hoc ex uno quod cõsistit ex duobus. Cuius ratio talis est. Omne ad qđ operatur complexio corporis, non est animæ tantũ, sed etiã corporis: sed cõplexio corporis operatur ad oẽs K passiões aię, vt puta ad irã, mãsuetudinẽ, timorẽ, cõfidẽtiã, misericordia, & hmõi. Videtur ergo aię passiões oẽs esse cũ corpore. Et φ ad hmõi passiones operetur cõplexio corporis ꝓbat dupliciter, primo sic. Quia nos videmus, φ aliqñ superueniũt duræ & manifestæ passiones, & hõ non prouocatur, neq; timet: sed si accẽdatur ex furore seu ea cõplexiõe corp⁹, a valde paruis & debilib⁹ mouetur, & sic se habet sicut cũ irascitur. Secũdo ꝓbat dicẽs. Adhuc sit magis manifestũ φ ad hmõi passiones operetur cõplexio corporis. Videmus.n. φ ẽt si nullũ immineat periculũ, fiũt in aliquibus passiones similes his passionibus q̃ sunt circa aiam, vt puta melãcolici frequẽter si nullũ periculũ immineat, ea ipsa cõplexione inordinata fiunt timentes. Ergo qa sic se habet. s. φ cõplexio operetur ad passiones huiusmodi, manifestũ est φ hmõi passiones (sũt rationes in materia) .i. habẽtes esse in materia. Et ꝓp hoc termini tales .i. diffinitiones harũ passionũ non assignantur sine materia sicut si diffiniatur ira, dicetur φ est motus talis corporis sine cordis, aut partis aut potentiæ. Et hoc dicit quantum ab substantiã seu causam materialẽ (ab hoc) quantũ ad causam efficientẽ (gratia huius) quantum ad causam finalem. Consequenter cum dicit.

e ¶ Concludit

e Et propter hoc igitur iam physici est considerare de anima, aut omni, aut huiusmodi.

f Differenter autem diffiniet physicus & dialecticus vnumquodq; ipsorum, ut ira quid est. Hic quidem.n. appetitum recontristationis, aut aliquid huiusmodi, ille autem feruorem sanguinis, aut calidi circa cor. Horum autẽ alius quidem assignat materiam, alius uero speciem & rationem. Ratio quidem enim hæc species rei. Necesse est autem hanc esse in materia huiusmodi, si erit, sicut domus: ratio quidem talis quædam, quia operimentum prohibens corruptiones a ventis & imbribus & caumatibus. Hæc autẽ dicit lapides & lateres & ligna. Alia vero in his, speciem, propter ista. Quæ igitur naturalis harum? vtrumque circa materiam: rationem autem ignorãs, aut quæ circa rationem solum, aut magis quæ est ex utrisq;? Illorum autem quis uterque. At non est aliquis, qui circa passiones materię non separabiles, & quatenus nõ separabiles, uersetur, sed physicus circa omnes talis corporis, & talis materiæ, actiones & passiones versatur. Quæcunque autem nõ quatenus talia alius. Et de quibusdam quidem est artifex, si contingat, ut structor, aut medicus. At non separabilium quidem, inquãtum autem nõ talis corporis passiones, sed ex remotione Mathematicus. Secundum autem quod separatæ, primus Philosophus.

g Sed redeundũ est vnde sermo. Dicebamus autẽ quod passiones animæ nõ separabiles a physica materia animalium, inquãtum tales

A

Quam demum ob rem ad naturalem spectet considerare, ita anima uel omni, vel tali.

Diuerso tamen modo definiat Naturalis & Dialecticus eorum unumquodque, veluti ira quid est, alter.n. appetitum mutui doloris afferendi, uel aliquid eiusmodi, alter feruorem sanguinis cordi suffusi, aut calidi. Horum autem, alter materiam describit, alter speciem & rationem. Hæc enim est ratio rei, quam necesse est in tali materia esse, si erit, veluti domus ratio huiusmodi esset, integumentum ad arcenda incommoda, quæ a ventis & imbribus & æstibus inferri solent. alia dicit lapides & lateres & ligna, alia formam in his, gratia horum. Quæ igitur earum naturalis est? vtrũ quæ circa materiam versatur, rationem autem ignorat, an quæ circa rationem tantum, an potius quæ ex vtrisque? Iam vero quænam est utraque earum? An non est aliquis qui versetur in passionibus materię non separabilibus, vt non separabiles sunt sed naturalis in ijs omnibus, quæ talis corporis & talis materiæ opera & passiones sunt: quæ vero non quatenus talia sunt, alius considerat, atque de nonnullis quidem artifex, si fors ita tulerit, faber uel medicus, de ijs autem quæ non separabilia quidem sunt, sed quatenus non talis corporis passiones & ex abstractione, mathematicus: vt vero separata sunt, primus Philosophus.

B C D

*Sed eo reuertẽdũ est, vnde digressa est oratio: dicebamus aũt passiones aĩę inseparabiles esse a naturali materia aĩaliũ * ut tales sunt, ut ira, ut timor.*

E

e Concludit ex his quæ dicta sunt quod cõsideratio de anima ptinet ad naturalem. Et hoc ex modo diffiniendi cõcludit. Et ideo hic duo facit. Primo probat propositum. Secũdo insistit circa diffinitiones, ibi. [Differenter autem diffiniet &c.] Probat autem ppositum hoc modo. Operationes animæ & passiones sunt operatiões corporis & passiões, vt ostẽsum est: omnis autem passio, cum diffinitur, oportet quod habeat in sui diffinitione illud cuius est passio: nã subiectũ semper cadit in diffinitione passionis. Si ergo passiones huiusmodi non sunt tantũ animæ, sed etiam corporis, de necessitate oportet quod in diffinitione ipsarum ponatur corpus; sed omne in quo est corpus seu materia, pertinet ad naturalẽ, ergo & passiones huiusmodi ptinent ad naturalem.
Tex.co.16. Sed cuius est considerare passiones, eius est considerare subiectũ ipsarum. Et ideo iam physici est considerare de anima (aut omni) simpliciter (aut huiusmodi) scilicet de ea quę est affixa corpori. Et hoc dicit, quia reliquerat sub dubio vtrũ intellectus sit potentia affixa corpori. Consequenter cum dicit.

f ¶ Insistit circa diffinitiones. Quia enim ostendit quod in diffinitionibus passionũ animæ, aliquæ sunt in quibus ponitur materia & corpus, aliquæ vero in quibus non ponitur materia sed forma tantum, ostendit quod huiusmodi diffinitiones sunt insufficiẽtes. Et circa hoc inuestigat differentiã quę inuenitur in istis diffinitionibus.
Tex.co.18. Aliquando enim datur aliqua diffinitio in qua nihil est ex parte corporis, sicut quod ira est appetitus vindictæ: aliquando assignatur aliqua diffinitio in qua est aliquid ex parte corporis seu materię, sicut quod ira est accẽsio sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secũda vero est physica, cũ ponatur ibi aliquid ex parte materiæ, & ideo pertinet ad naturalem. Hic enim scilicet, physicus assignat materiam cum dicit, quod est accẽsio sanguinis circa cor. Alius uero scilicet, dialecticus ponit speciem & rationẽ. Hoc enim scilicet appetitus vindictæ est ratio iræ. Quòd autem diffinitio prima sit insufficiens, manifeste apparet. Nã omnis forma quæ est in materia determinata, nisi in sua diffinitione ponatur materia, illa diffinitio est insufficiens: sed hæc forma i. appetitus uindictæ, est forma in materia determinata: unde cum non ponatur in eius diffinitione materia, cõstat quod ipsa diffinitio est insufficiens. Et ideo necesse est ad diffinitionem quod in diffinitione ponatur hoc, i. formã esse in materia huiusmodi scilicet determinata. Et sic habemus tres diffinitiones, quia vna assignat speciem & speciei rationem, & est formalis tãtum, sicut si diffiniatur domus quod sit operimẽtum prohibens a ventis & imbribus & caumatibus. Alia autem assignat materiam, sicut si dicatur quod domus est operimẽtum quoddam ex lapidibus, lateribus, & lignis. Alia vero assignat, idest in diffinitione ponit utrumque, materiam scilicet & formam, dicens quod domus est operimentum tale cõstans ex talibus, & ppter talia scilicet, ut prohibeat uẽtos &c. & ideo dicit quod alia diffinitio scilicet tertia ponit (in his) scilicet in lignis & lapidibus quæ sunt ex parte materia (speciem) idest formã (propter ista) scilicet, vt prohibeat uentos. Et sic cõplectitur materiã cum dicit (in his,) & formam cũ dicit (speciem) & causam finalem cum dicit (propter ista) quæ tria requiruntur ad perfectã diffinitionem. Sed si quæratur quæ istarũ diffinitionũ sit naturalis, & quæ non. Dicendũ, quod illa quæ cõsiderat formã tantũ, nõ est naturalis sed logica. Illa autẽ quę est circa materiam, ignorat aũt formam, nullius est nisi naturalis. Nullus.n. hẽt cõsiderare materiam nisi naturalis. Nihilominus tamen illa quæ ex utrisque est. i. ex materia & forma, est magis naturalis. Et duæ harum diffinitionum pertinent ad naturalem: sed una est imperfecta scilicet illa quę ponit materiã tantũ, alia uero perfecta scilicet illa quæ est ex utrisque. Nõ enim est aliquis qui consideret passiones materiæ, non separabiles, nisi physicus. Sed quia sunt aliqui qui aliter considerãt passiones materiæ, ideo ostendit qui sint & qualiter considerent, & dicit quòd sunt tres. Vnũ genus est quod differt a naturali quãtum ad principium, licet consideret passiones prout sunt in materia, sicut artifex qui considerat formã in materia sed differunt, quia huiusmodi principium est ars: physici vero principium est natura. Aliud genus est quod quidẽ considerat ea quæ habent esse in materia sensibili, sed non recipit in diffinitione materiã sẽsibilem, sicut curuum, rectum, & huiusmodi, licet habeant esse in materia & sint de numero nõ separabilium quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliquæ sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem præexistunt qualitatibus, vnde mathematicus concernit solum id quod quantitatis est absolute, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia, omnino, vel quorum esse potest esse sine materia: & hic est Philosophus primus. Et notandum quòd tota ratio diuisionis philosophiæ sumitur secundum diffinitionem, & modum diffiniendi, cuius ratio est, quia diffinitio est principium demonstrationis rerum, res autem diffiniuntur per essentialia. Vnde diuersę diffinitiones rerum diuersa principia essentialia demonstrant, ex quibus una scientia differt ab alia. Consequenter cum dicit.

g ¶ Quia videbatur fecisse quasdam digressiones ex hoc quod institit ad inquisitionem diffinitionum, reducit se ad materiam propriam, dicens quod redeundum est ad materiam propriã, vnde

est sermo habitus, scilicet q passiones animę vt amor, timor, & huiusmodi, nõ sunt separabiles physica materia animaliũ inquã tum tales existunt scilicet inquantum passiones quę non sunt sine corpore, & nõ sunt sicut linea & planũ, idest superficies quę ratione possunt separari à materia naturali. Si ergo ita est, ad naturalem spectat cõsideratio earum, & etiam animæ, sicut supradictum est [De qua]. scilicet anima intendentes ad præsens, necesse est accipere opiniones antiquorum, quicumque sint qui aliquid enũtiauerint de ipsa. Et hoc quidẽ ad duo erit vtile, primo enim illud quòd bene dictũ est ab eis, accipiemus in adiutorium nostrum. Secundo quia illud quod male enuntiatum est, cauebimus.

Interpres legisse videtur ἀπορεῖν, i. bene dubitare, cum εὐπορεῖν legendum sit hoc mõ necesse est simul dubitãtes de iis quibus abundare oportet.

LECTIO III.

Svpra posuit Philosophus proœmium, in quo, & intentionem suam, quid agendum, & difficultatem huius operis ostendit, hic vero prosequitur tractatum secundum ordinem promissum. Diuiditur autem tractatus iste in duas partes. Primo enim tractat de natura animę secundum opinionẽ aliorum Philosophorum. Secundo vero secundum veritatem, & hoc in secundo libro. Prima pars diuiditur in duas partes. Primo enim narrat opiniones aliorũ Philosophorum de anima. Secundo vero inquirit de opinionibus illis. ibi. [Considerandum est autem &c.] Prima pars diuiditur i duas. Primo enim ostendit ex quibus Philosophi habuerunt viam ad inuestigandum de anima. Secundo vero ostendit quomodo diuersi deuenerunt in diuersas opiniones de anima ibi.

Tex. cõ. 20.

existunt furor, & timor, & non sicut linea & planũ. Intendentes autem de anima, necesse est simul dubitantes de quibus bene dubitare oportet, pertranseuntes priorum opiniones comprehẽdere quicumque aliquid de ipsa enuntiauerunt, vt bene quidem dicta accipiamus. Si vero aliquid non bene, hoc vereamur.

F G

LECTIO III.

PRincipium autem quæstionis pręponere quæ maxime videntur ipsi inesse secundũ naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre uidetur, motu & sensu. Accipimus autem & a progenitoribus fere duo hæc de anima.

b Dicunt enim quidam & maxime, & primo animam esse id quod est mouens. Existimantes autem quod non mouetur ipsum, non contingere mouere alterum aliquid eorum quę mouentur, animam sic arbitrati sunt esse. H

c Vnde Democritus ignẽ quẽdam aut calorẽ dicit esse ipsã. Infinitis .n. existentibus figuris, & athomis, quæ speciei rotũdæ ignem & animam dicit, ut in aere mota corpora quæ vocãtur decisiones quę uidẽtur per portas in radijs, quarum omne semen, elementa dicit totius naturæ. Similiter autem & Leucippus. Horum autẽ sphærica, animam, propter id quod maxime possunt per omne penetrare huiusmodi figuræ & mouere reliqua, cum moueantur & ipsa, I

[Dicunt enim.] Dicit ergo primo, quòd principium nostræ quæstionis, idest inquisitionis est apponere omnia quæ secundum natura videntur inesse animæ. Circa quod sciendum est quòd quando inuenimus aliqua duo differre secundum aliquid manifestum, & secundum aliud immanifestum, certum est quod per id quod est manifestum, venimus in notitiam illius quod est immanifestum. Et hunc modum, tenuerunt Philosophi ad inueniendum naturam de anima. Animata enim ab inanimatis differunt, per hoc q animata habent animã, inanimata vero non. Sed quia natura animæ erat immanifesta, & nõ poterat inuestigari, nisi per aliqua manifesta in quibus differunt animata ab inanimatis, inuenerunt illa, & secundum illa conati sunt deuenire in cognitionem naturæ animæ. Illa autem manifesta in quibus animata differũt ab inanimatis, sunt duo, scilicet sẽtire & moueri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, vt scilicet moueant seipsa, & sensu seu cognitione. Vnde credebant q quando scirent principia istorum duorũ, scirent quid est anima. Vnde laborauerũt causam motus & sensus scire, vt per hoc scirent naturam animę, & credebant q id quod K

est causa motus & sensus esset anima & in hoc omnes antiqui Philosophi conueniebant. Sed ex hoc antiqui in diuersas opiniones diuisi sunt, Nam aliqui conati sunt deuenire in cognitionẽ animæ per motum, alij vero per sensum. Et ideo cum dicit. b ¶ Ostendit horum diuersitatem. Et primo de illis qui inquirebant naturam animæ a motu. Secũdo de illis qui inquirebãt eã a cognitione seu sensu ibi. [Quicumque autem ad cognoscere & sentire.] Tertio eorum qui inquirebant naturam eius ex vtroque, ibi. [Quoniam autem & motiuum.] Circa primum sciendum est q illis qui inquisierunt animæ naturã a motu, erat vnũ commune, scilicet q si mouẽtur animata, q animæ sit mouens, & mota. Et huius ratio est, quia existimabant quòd id qđ non mouetur non contingit mouere alterum, idest q nihil mouet nisi moueatur. Si ergo anima mouet animata, & nihil mouet alterũ nisi moueatur ipsum, manifestũ est q anima maxime mouetur. Et hoc est propter quod antiqui naturales arbitrati sunt animã esse eorũ quæ mouẽtur. Sed ex hoc etiam diuersæ opiniones prouenerunt. Et ideo cum dicit.

c ¶ Ponit primo opinionẽ Democriti de anima dicens. Vnde Democritus quidam scilicet antiquus Philosophus, qui excogitans illud quod maxime mouetur, esse naturã animæ, & quia illud qđ maxime mouetur, videtur esse de natura ignis, Et ideo dicit ipsam animã esse ignem quẽdã aut calorẽ. Et opinio sua fuit talis. Ipse enim nihil ponebat esse in rerum natura nisi sẽsibile & corporale. & volebat q principia omniũ rerũ sint corpora indiuisibilia & infinita quæ vocabat athomos. Quę quidẽ dixit esse vnius naturæ sed differre abinuicẽ figura, positione, & ordine. licet hic tantũ ponat de figura, quia hæc sola dĩa quæ est secundum figura necessaria est. Et illa differẽtia quæ secũdum figuram, est q quædã erant rotũda, quædam quadrata, quædã pyramidalis & huiusmodi. Ponebat etiã hæc esse mobilia & nunquã quiescentia, & ex cõcursu ipsorum athomorũ casu esse mundum factum aiebat. Et q hæc indiuisibilia corpora sint mobilia, dabat exẽplũ de decisionibus, quæ mouentur in aere, etiam si nulla tempestas sit, sicut apparet per portas in radijs solis. Vnde cũ ista sint multo minora, quã sũt indiuisibilia, illæ vero q̃ apparẽt in radijs decisiones sũt diuisibiles, manifeste apparet q sint maxime mobilia. Et quia inter alias figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cũ nõ habeat angulos quibus impediatur a motu, & quia credebãt animam maxime moueri, ex eo quòd arbitrati sunt animam efficere motum animalibus, ideo inter ista infinita corpora illa q̃ erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam. Huius etiã opinionis fuit Leucippus qui fuit socius eius. Et ad hoc habebat vnum signum, quia voluit Democritus terminum vitę .i. rationẽ, consistere

Et non ut linea & planum. Considerantes autem de anima, necesse est prius quasi in inopia simus, dum de iis dubitamus quorum copiam habituri simus, atque in orationis progressu: opiniones etiam priscorum adhibeamus quicumque de ea aliquid enuntiarunt, ut quæ quidem recte dicta sunt, sumamus, si quid uero non recte, id uitemus.

LECTIO III.

PRincipium autem huius inquisitionis erit, ea prius ponere quæ maxime ei videntur inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato duobus potissimum differre videtur, motu & sensu. Accepimus etiam a superioribus ætatis philosophis hęc duo fere de Anima.

Dicunt enim nonnulli & maxime, & primo, animam esse id quod mouet existimantes autem quod ipsum non mouetur, non posse mouere aliud, aliquid eorum quę mouentur, animam esse arbitrati sunt.

Quapropter Democritus ignẽ quẽdam & calidum eam esse dicit. Cum enim infinitę sint figurę, & atomi, eas quę rotunda sunt, ignem & animam esse asserit, ut in aere, ea quę uocantur ramenta, quę cerni solent in radijs, qui per fenestras introeunt, quarum omnium farraginem, elementa esse ait totius naturę. Pariter etiam Leucippus horum autem quę rotunda sunt esse animam, eo quòd maxime tales figurę quouis penetrare possunt, & mouere reliqua, cum etiam ipsa moueantur, existimantes animam esse id quod prebet animalibus motum. Et proinde

consistere, in respiratione, licet insufficienter. quia non omnia viua respirant. quæ quidem respiratio necessaria erat secũdum eũ, quia corpora rotunda implent corpus, cũ sint causa motus in corpore animalis secundum eum, & sunt in continuo motu, & eo quod continet, idest corpora nostra aere constringente (& extrudẽte) idest exterius mitten te illas quæ sunt de numero figurarum quæ sunt præbẽtes animalibus motũ, ex eo quod nullo modo quiescũt

Tex. cõ. 31. ne forte eis omnino expulsis a corporibus nostris, deficeret corpora, ideo necessaria est respiratio per quã & intromittũtur alia corpora, & ea quæ sunt intus ab illis quæ respirationem intrant, impediuntur ab exitu. Et tamdiu dixit viuere animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare,

Tex. cõ. 32. Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratio ex hoc dicatur esse ratio vitæ, quod cõtinet ipsa corpora rotũda in corporibus animalium, & immittit etiam ea intus, ne propter exeuntia corpora quæ continue mouentur, deficiat corpus animalis, manifestũ est, quod ipsa corpora sint anima, quæ quidem corpora voluit, Demo. esse de natura ignis, & ex eis causari calorem. Secundo cum dicit.

d ¶ Ponit opinionem quorũdam Pythagoricorum, quæ similis

Tex. cõ. 33. erat opinioni Democriti, nam illud quod Pythagorici dicũt de anima, eandem habẽt intelligẽtiam cum eo quod dicit ipse Democritus, licet pythagorici in eandem sententiam non conueniũt. Nam quidam ipsorũ conuenientes cum Democrito, dixerunt animã esse decisiones quæ sunt in aere, idest corpora indiuisibilia, & infinita, sicut Democritus dicebat. Alij vero ex ipsis Philosophis non dixerũt ipsa corpora indiuisibilia & mobilia esse aiam, sed illam uirtutem quæ mouet ea corpora, animam dicebat. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus Philosophus magister Socratis, ut Augustinus narrat in lib. de Ciu. Dei. Et ratio horũ. s. quare dicebant huiusmodi corpora esse animam dicta est, quia sicut iã patet, uolebãt quod illud quod maxime mouetur esset anima, vnde propter hoc quod hæc corpora continue moueri uidebantur, sicut apparet in aere in quo mouentur etiam si sit tranquillitas, dicebant illa corpora esse animam. Consequenter cum dicit.

e ¶ Reducit in quandam summam opinionem plurium philosophorũ de anima ad has opiniones dicens, quod omnes illi qui diffinientes animam a motu, dixerunt ipsam esse illud quod seipsum mouet (feruntur in idem) idest in eandem intelligentiã cũ prædictis. Omnes enim concordant in hoc & conueniũt quod videtur existimasse motũ maxime & præcipue esse proprium animæ, & quicquid mouetur, mouetur ab anima, ipsam vero animam moueri a seipsa. Et ratio horum, sicut iam tactum est, erat quia com-

arbitrantes animã esse efficiens in animalibus motum, unde & viuendi terminum esse respirationem. Constringente. n. eo quod continet corpora, & extrudente figuras præbẽtes animalibus motum, ex eo quod non est ipsas quiescere nullatenus, auxiliũ fieri de foris, ingredientibus alijs huiusmodi in respirando. Prohibere enim has & quæ insunt animalibus disgregari simul prohibentes constringens & comprimẽs, & viuere autem quamdiu possũt hoc facere.

d Videtur autem & a Pythagoricis dictum, eandem habere intelligentiam. Dixerunt enim quidã ipsorum, animam esse quæ sunt in aere decisiones alij autem has mouens. De his autem dictum est, eo quod continue uidentur moueri, & si sit tranquillitas anima.

e In idem autem feruntur quicumque dicunt animam esse quod seipsum mouens. Videntur autem hi omnes existimantes motum maxime proprium esse animæ, Et alia quidem omnia moueri propter animam, ipsam autem a seipsa propter nihil uiderẽ mouens, quòd non & ipsum moueatur.

f Similiter autem & Anaxagoras animam dicit esse mouentem, & si aliquis alius dixit quod omne mouit intellectus, non tamen penitus sicut Democritus.

g Ille quidem. n. simpliciter dicit idem esse animam & intellectũ: uerum. n. esse, quod uidetur. Vnde bene facere Homerum, quod Hector iacet aliud sapiens: Non itaque utitur intellectu tamquã potentia quadam quæ est circa veritatem, sed idem dicit animã & intellectum.

viuẽdi terminum esse respirationem. Cum enim aer ambiens comprimat corpora, & eas elidat figuras, quæ motum præbent animalibus, quandoquidem nec ipsæ vmquam quiescunt, auxilium ferri extrinsecus, alijs eius generis succedentibus, dum spiritum ducibus: has enim probibere quominus ea etiam quæ insunt animalibus, excernantur, id repellendo, quod comprimit, ac facit concrescere, viuereque, donec possunt hoc facere.

Videtur etiam, quod à pythagoreis dici solet, eandem habere sententiam. Dixerunt enim eorum nonnulli, animam esse ramenta, quæ in aere videntur, alij, id quod ea mouet, de quibus propterea dictum est, quòd continue videantur moueri, quamuis sit tranquillitas maxima.

Eodem tendunt qui dicũt animam esse id quod seipsum mouet. Videntur enim hi omnes existimasse motum rẽ maxime propriam esse animæ, & alia quidem omnia moueri propter animã. hanc autem à seipsa, propterea quòd nihil videbat mouere, quin & ipsum moueatur.

Similiter etiam Anaxagoras Animam esse dicit eam quæ mouet, & si quis alius dixit intellectum mouisse hanc vniuersitatem, non tamen ita plane, vt Democritus.

Is enim dicit idem simpliciter esse animam & intellectum, verum enim esse, quod apparet. Et ideo præclare cecinisse Homerum, quòd Hector iaceret mentis inops. Non ergo vtitur intellectu, vt potentia quadam circa veritatem, sed idem dicit animam, & intellectum.

muniter opinati sunt quòd nihil mouet alterum nisi moueatur & ipsum. Vnde cum anima moueat alia, credebant animã maxime, & præcipue moueri. Tertio cum dicit.

f ¶ Ponit opinionem Anaxa. de natura animæ. Et primo ponit in quo Anaxa. concordabat cum superioribus dicens, quod Anax. & quicũque alius dixit quod intellectus mouet omnia, dicit animam esse mouẽtem omnia, sicut & illi dicunt. Sed in hoc differt, quia noluit quod omne quod mouet alterũ, moueatur & ipsum, immo dixit esse vnũ intellectũ separatum & immixtũ quæ alia moueat, eo non moto, & de natura huiusmodi dicit esse animã. Vnde ex hoc insurrexit error quorũdã, qui dicerẽt animã esse de natura diuina. Sic ergo patet in quo concordabat cũ superioribus, in hoc. s. quod dixit aiam esse mouẽtem. Sed differebat in hoc quod dixit animã non moueri, cuius contrarium illi dicebant. Differebat etiam à Democrito in acceptione intellectus. Et ideo cum dicit.

g ¶ Ponit hanc differentiã. Et primo opinionẽ Democriti dicẽs, quod ille scilicet Democritus dixit (simpliciter) idest vbique & vniuersaliter intellectũ & animam esse idem. Cuius ratio est quia Democritus credebat quod nihil esset in mũdo nisi sensibilia, & sicut nihil erat in mũdo nisi sensibilia, ita dicebat quòd nulla vis apprehẽsiua erat in aĩa nisi sensitiua. Vnde fuit huius opinionis quod nulla veritas determinate haberetur de rebus, & quod nihil determinate cognoscitur, sed quicquid apparet, verum esset, & non magis illud quod cogitat vnus de re aliqua, quã illud quod cogitat alius de eadẽ re, eodẽ tẽpore, verum esse, & ex hoc sequebatur quod poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est, quia ipse (vt dictũ est) non vtebatur intellectu qui est circa veritatem, idest virtute intellectiua, per quam anima intelligit intelligibilia, sed solũ vi sensitiua, & quod nihil cognosceretur nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Vnde cum sensibilia sint in continuo motu & fluxu opinatus est nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non peruenit ad hoc quòd cognosceret intellectum esse potentiam quandam quæ est circa veritatem, idest cuius obiectum est verum, & excedit omnes alias potentias animæ, sed accepit tantum potentias animæ sensitiuas, ideo communiter & indifferenter idem dicit animam & intellectum, quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum qui dixit (quòd Hector iacet aliud sapiens) idest quod secundum sui mutationem, mutatus est intellectus eius, dum aliud saperet victus, & aliud inuictus. Secundo cum dicit.

h ¶ Ostendit in quo differebat Anax. a Democrito. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Anax. Secundo reprobat eã, ibi. [Non uidetur autem &c.] Dicit ergo primo, quod Anaxa. loquitur de anima magis dubie, & minus certificat de ipsa. Nã ipse Anaxa. multoties dicit intellectum esse causam eius quod est bonum operari, i. bonæ operationis. Alibi vero idest in aliis locis dicit hunc intellectũ, scilicet qui est causa bonę operationis & animã esse idẽ. Et hoc apparet, quia constat quòd anima inest omnibus animalibus tã vilibus quàm honorabilius, & tam magnis quàm paruis. Vnde cum in omnibus his dicat intellectum esse, manifestum est quòd idem dicit animam & intellectum. Secũdo cum dicit.

Tex. cõ. 24. h Anaxagoras autẽ minus certificat de ipsis. Multoties quidẽ enim causam eius quod bene & recte, dicit intellectum, alibi aũt intellectum hunc esse animam, in omnibus enim ipsum inesse animalibus magnis & paruis, & honorabilibus & inhonorabilibus.

i Non uidetur autem secũdum prudentiam dictus intellectus, omnibus similiter inesse animalibus, sed neque hominibus omnibus.

k Quicumque quidem igitur animatum in moueri aspexerũt: hi quidem maxime motiuum opinati sunt animam esse.

i ¶ Ostendit contrarietatem esse in huius modi acceptione intellectus secundum Anax. scilicet aliquando hoc quod dicit intellectũ non esse idẽ cum anima: aliquando uero dicit ipsum & animam esse idẽ, quæ sunt contradictoria, & non possunt simul stare. Et hoc probat tali ratione. Constat quod bene operari est proprium intellectus secundum prudẽtiam perfecti, quia bene operari pertinet ad prudentiam. Si ergo idem esset intellectus, qui est causa bonæ operationis cum anima, sequeretur quod intellectus prudens idẽ esset cum anima. Sed hoc est falsum, quia anima inest omnibus animalibus. Intellectus autem secũdum prudentiam dictus, non videtur inesse non solum omnibus animalibus, sed nec omnibus hominibus ergo non est idem, quod anima. Deinde cum dicit.

LECTIO IIII.

QVicũque autem ad cognoscere & sentire ea quę sũt, isti dicunt animam esse principia, alii quidem plura facientes hæc, alij uero unum hoc.

b Sicut Empedocles quidẽ ex elementis omnibus esse, & vnũquodq; horum animam dicẽs; sicut terram quidem terra cognoscimus, æthere æthera diuũ, aquam autem aqua: sed igne ignem obscurum ac latentem, manifestum est, concordia autem concordiam, discordiam discordia tristi.

c Eodem autem modo & Plato in Timæo animam facit ex elementis. Cognosci enim simile simili, res autem ex principijs esse.

Tex. cõ. 25. K Ostendit, quòd omnes illi, qui consideraverunt animata secundum motum, idest secundum id quod est moueri a seipsis, ij opinati sunt animam esse illud quod maxime est motiuum, sicut patet in opinionibus iam dictis.

LECTIO IIII.

SVperius ostendit Philosophus quomodo aliqui venerunt in cognitionem per motũ, hic vero ostendit quomodo aliq venerũt in cognitionẽ animæ per sensum seu cognitionem. Et circa hoc duo facit. Primo .n. ostendit in quo cõuenerũt Philosophi q cõsideraverũt aĩam ex sẽsu. Secũdo vero in quo differũt, ibi. [Sicut Empe. quidẽ &c.] Dicit ergo primo, quod oẽs qcũq; venerũt in cognitionẽ animæ quãtum ad cognoscere & sentire, i. per cognitionẽ & sensum, in hoc cõueniebãt, quia dicebãt aĩam esse ex principijs, quæ quidẽ principia alij, [Faciebant]. i. ponebant esse plura, alij vero vnum tm. Ad ponendum autem animã esse ex principijs cõstitutam, mouebantur, quia ipsi antiqui Philosophi quasi ab ipsa veritate coacti, somniabant quodamodo ueritatẽ. Veritas autem est quod cognitio fit per similitudinem rei cognitę in cognoscente, oportet enim quòd res cognita aliquo modo sit in cognoscente. Antiqui vero philosophi arbitrati sunt, quòd oporteret similitudinem rei cognitę esse in cognoscente secundum esse naturale, hoc est scdm idem esse quod habet in seipsa: dicebant enim quod oportebat simile simili cognosci: vnde si anima cognoscat omnia, oportet quod habeat similitudinẽ omnium in se secundũ esse naturale sicut ipsi ponebãt. Nesciebant enim distinguere illum modũ quo res est in intellectu seu in oculo, vel imaginatione, & quo res est in seipsa. vnde quia illa quæ sunt de essentia rei, sunt principia illius rei, & qui cognoscit principia huiusmodi, cognoscit ipsam rẽ, posuerunt quod ex quo aĩa cognoscit omnia, eẽt ex principijs rerum. Et hoc erat omnibus commune. Sed diuersificati sunt secundũ quod differebant in principijs quæ ponebant. Non enim omnes ponebant eadem principia, sed unus plura, alius vnũ. vnus hoc, alius illud, & secundum hoc differebant in ponendo principia, ex quibus principijs aĩa constituatur, Et ideo cõsequenter cũ dicit.

Anaxagoras autem non admodum de eis aperte loquitur; multis enim locis causam eius quod bene recteque est, intellectum esse asserit: Alibi uero idem esse animam, & intellectum. Cunctis enim eum inesse animalibus, & magnis, & paruis, & nobilioribus & uilioribus.

G *Videtur tamen is quem intellectum prudentię uocamus, non omnibus ęque inesse animalibus, immo ne hominibus quidem omnibus.*

Quicumque igitur ad motum animati respexerũt, hi, quod maxime motiuum est, animam esse existimarunt.

LECTIO IIII.

QVi vero ad vim cognoscendi & sentiendi ea quæ sunt, hi uero asserunt animam esse principia, nempe qui plura faciunt principia, hæc esse, qui uero unum illud idem.

H *Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus esse tamen & eorum unumquodque Animam, sic dicens;*

Iam Terra Terram, iamque Aequore cernimus Aequor,
Aetheraque Aethere, sic rutilum ignis conspicit ignem,
Atque cupidinem Amor, tristis lis denique litem.

I *Eodem etiã modo Plato in Timæo Animam facit ex Elementis, cognosci namque simile simili, res autem ex principijs constare.*

b ¶ Ponit quomodo differunt: Et primo ponit opinionẽ Empe. dicens quod antiqui Philosoph. qui per sensum consideraverunt animam, dicunt ipsam constare ex elementis. Et illi quidẽ qui unum faciunt principium, illud unum dicunt esse animam. Et qui plura ex illis eam componunt sicut Empe. dicit animam esse ex omnibus elementis, & unumquodque horum dicit animam. Circa quod sciendum est quod Empedo. posuit sex principia. 4. materialia, scilicet terram aquã, & aerẽ & ignẽ: & duo activa & passiua scilicet litẽ & amicitiam. Et ideo ex quo ponebat animam oia cognoscere, dixit animam esse ex huiusmodi principijs quæ ponebat. Secundo enim quod est ex terra, terram cognoscimus & secundum quod est ex æthere, idest ex aere, aerem, & ex aqua aquam, sed & ignem ex igne manifestum est. & per concordiam cognoscimus concordiam, & ex tristi discordia cognoscimus discordiam, & ponit ibi (tristi) quia Empe. metrice composuit libros suos. Secundo cum dicit.

c ¶ Ponit opinionem Platonis dicẽs, quod Plato etiam facit animã ex elementis. i. dicit animã ex principijs constitutam esse. Et quod hoc sit uerum. s. quod Plato dicat animam compositam ex principijs rerũ, probat per triplex dictũ Platonis. Primum est quod ipse dicit in Timæo. Ibi .n. dicit duo esse elementa seu principia rerum. s. idem & diuersum. Quędam .n. natura est quę semper eodem modo se habet, & est simplex, sicut sunt immaterialia. Et hãc naturã vocat idem: quædã vero natura est, quæ non semper eodem modo se habet, sed transmutationem suscipit & diuisionẽ, sicut sũt materialia, & hanc uocat diuersum. Et ex istis duobus. s. ex eodẽ & diuerso, animam dicit esse cõpositã, nõ quod sint illa duo in anima ut partes, sed quod sunt quasi media, & quod natura rationalis aiæ superioribus & oino immaterialibus sit inferior & deterior, & materialibus & inferioribus sit nobilior & superior. Et ratio huius erat, quia sicut dictũ est, simile cognoscitur simili, vnde si anima cognoscet omnia, & idem & diuersum sint principia, ponebat animam esse ex istis duobus cõpositam, eo modo quo dictũ est, ut inquantum habet de natura identitatis, cognosceret ea

quæ ponit idem, in quantum verò de natura eorum quæ vocat diuersum, cognosceret diuersum, scilicet materialia. Vnde & hac cognitione vtitur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit eam representare idem ..., quando vero differentias & accidentia assumit, alteritatem assumit. Sic ergo patet, quomodo Plato in Timæo dicit animam ex principijs componi. Secundum dictum Platonis ponit quod ostenditur, quod dixit animam ex principijs esse, ponitur cum dicit.

Tex.com.27. d ¶ Vbi ostendit animam esse ex principijs similiter. Circa quod sciendum est, quod Plato posuit quod intelligibilia essent per se subsistentia, & separata & essent semper in actu, & essent causa cognitionis & esse rebus sensibilibus. Quod Aristoteles tamquam inconueniens nolens euitare, coactus est ponere intellectum agentem. Vnde

Tex.cō. 28. de sequebatur ex positione Platonis quod secundum quod aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqui quæ essent per se subsistentia & in actu. Habemus autem duplicem modum abstractionis per intellectum, unum quo est a particularibus ad vniuersalia, alium per quem abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebantur ex hoc ponere tria subsistentia scilicet sensibilia, mathematica & vniuersalia quæ essent causa, & quorum participatione res etiam sensibiles & mathematicæ essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum & hoc faciebat, quia nesciunt distinguere inter vnum quod conuertitur cum ente. & vnum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, quod cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum quod huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, quod principia omnium entium essent species & numerus specificus, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in vnum & dualitatem. Nam cum ex uno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi uni aliqua subiecta natura a qua multitudo produceretur & hanc uocauit dualitatem: & secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia quam mathematica & vniuersalia immaterialiora mathematicis, ideo primo posuit sensibilia, supra quæ posuit mathematica, & supra hæc, vniuersalia separata & ideas quæ differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quæ differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quæ differant numero, vnius enim speciei unam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilium, quæ quidem constant ex longitudine latitudine, & profunditate. Et ideo dixit ideam longitudinis esse primam dualitatem, longitudo enim est ab vno ad unum scilicet de puncto ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quæ continet longitudinem & latitudinem, ideam dixit esse primam quaternitatem. prima enim figura corporum est pyramis, quæ quatuor angulis consistit. Vnde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam quæ esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dixit esse ex numeris, scilicet ex unitate & dualitate quę ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

e ¶ Ponit tertium dictum Platonis, per quod apparet quod ipse dixerat animam compositam ex principijs. Plato enim posuit numeros, sicut dictum est, species & principia rerum, unde cum loqueretur de anima, posuit eam secundum hoc uenire in cognitionem entium, quia erat composita ex principijs, scilicet ex numeris,

d Similiter autem & in his quæ sunt de philosophia dicta, determinatum est, ipsum quidem animal ex ipsa unius idea & ex prima longitudine & latitudine & altitudine, alia autem similiter modo.

e Adhuc autem & aliter, intellectum quidem unum, scientiam autem duo, singulariter enim ad vnum, plani autem numerum ad opinionem, sensum vero, cum qui firmi. Numerum quidem, species & principia entium dicebantur. Sunt autem ex elementis. Iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu, aliæ vero scientia, aliæ autem opinione, aliæ uero sensu. Species autem numeri hi rerum.

f Quoniam autem & motiuum videbatur anima esse & cognoscitiuum, sic quidam complexi sunt ex vtrisque enuntiantes animam esse numerum mouentem seipsum.

LECTIO V.

Differunt autem de principijs, quæ & quot sunt, maxime corporea fa-

Similiter etiam in ijs quæ de Philosophia dicuntur, expositum est, ipsum quidem animal ex vnius Idea, & ex prima longitudine, & latitudine, & altitudine, cætera vero similiter.

Præterea etiam aliter, vnum quidem ipsum intellectum, duo autem scientiam. Vnico enim modo ad vnum, Plani autem numerum opinionem, Solidi sensum. Numeri enim species ipsæ, & principia dicebantur, sunt autem ex Elementis. Iudicantur vero res, alia intellectu, aliæ scientia, aliæ opinione, aliæ sensu, hi vero numeri species sunt rerum.

Sed cum Anima & mouendi, & cognoscendi vi prædita quiddam videretur, ita nonnulli ex vtrisque connexuerunt, asseruerunt animam esse numerum mouentem seipsum.

LECTIO V.

Contendunt tamen de principijs, quæ scilicet, quotque sint, præcipue quidem, qui corpo-

& omnes operationes eius ab eis procedere. Inuenimus enim in anima quatuor potentias ad apprehensionem entium, scilicet intellectum, scientiam, opinionem, & sensum. Dicit ergo animam habere intellectum, & eius operationem ex idea unius, quia scilicet est in ea natura unitatis, intellectus enim una apprehensione apprehendit unum. Item scientiam ex prima dualitate: scientia enim est ab uno ad unum scilicet de principijs ad conclusionem. Opinionem uero ex prima trinitate: opinio enim est de uno ad duo, est enim de principijs ad conclusionem cum formidine alterius, & sic sunt ibi tria. Principium, & duæ conclusiones, & una conclusa & alia formidata. Sensum autem habet anima a prima quaternitate, est enim quaternitas prima idea corporis quod consistit ex quatuor angulis, ut dictum est: sensus autem corporum est. Si ergo res omnes cognoscuntur ijs quatuor, scilicet intellectu, scientia, opinione, & sensu, & has potentias dicit habere animam secundum quod participat naturam unitatis, dualitatis, & ternarij, & quaternarij, manifestum est quod dixit animam separatam, quam posuit ideam huius animæ, compositam ex numeris, qui sunt principia & elementa rerum. Et sic patet quod Plato dixit animam esse compositam ex principijs. Consequenter cum dicit.

f ¶ Ponit, quod quidam Philosophi consiolerunt & uenerunt in cognitionem animæ ex motu & sensu simul, seu cognitione, dicentes, quia anima uidebatur eis esse motiua per se & cognitiua, complexi sunt ista duo, & diffinierunt animam ex utrisque, scilicet motu & cognitione, dicentes quod anima est numerus mouens seipsum. Per numerum quidem insinuantes potentiam cognoscitiuam, quia secundum quod supra positum est, ex hoc dicebant habere animam uim cognoscitiuam rerum, quod participabat naturam numeri specifici, quod erat de opinione Platonis. Per mouere autem seipsam, insinuantes potentiam motiuam in anima.

LECTIO V.

In præcedentibus ostendit in quo Antiqui Philosophi conueniebant quantum ad considerationem de anima, in hoc scilicet quod anima est principium motus & cognitionis. In parte autem ista ostendit qualiter ipsi Philosophi diuersificati sunt circa hoc commune. Diuiditur autem pars ista in partes tres. Primo enim ponit ipsorum diuersitatis Philosophorum quantum ad considerationem de anima. Secundo vero illam diuersitatem specialiter enumerat, ibi. [Vnde quibusdam &c.] Tertio colligit & epilogat ea quæ circa huiusmodi diuersitates consideranda sunt ibi. [Diffiniunt autem omnes &c] Radix autem diuersitatis Philosophorum in consideratione de anima, est, quia ipsi attribuebant animam principijs sicut dictum est, & ideo secundum differentiam dictorum Philosophorum circa considerationem principiorum, est et differentia ipsorum in consideratione de anima. Dicti vero Philosophi licet omnes ponant animam componi ex principijs, non tamen conueniunt quod ponant animam cōponi ex eisdē principijs, sed sicut differunt de principijs, ita et differunt de consideratione animæ. Differunt autem de principijs quantum ad duo. Primo quantum ad substantiam principiorum (quæ) scilicet sint, & quantum ad numerum (quot) scilicet sint. Quantum autem ad substantiam quidem, quia quidam ponebant principia corporalia, illi scilicet qui posuerunt ignem, aut aquam, aut aerem: quidam vero incorporalia & immaterialia, sicut qui posuerunt numeros & ideas quidam vero miscentes vtraque

sicut

sicut Platonici qui posuerũt principia sensibilia & separata. Circa numerum vero seu multitudinem differunt, quia quidam posuerunt tantum vnum primum principium, sicut Heraclitus qui posuit aerem, & alius igné, quidã vero dicunt plura prima principia, sicut Empe. qui posuit quatuor elementa. Et secundum has suppositiones ꝺ principijs consequenter assignant animã his principiis, quia qui ponebãt principia materialia, dixerunt animam ex ipsis componi, sicut Empe. & similiter hi qui ponebant ĩmaterialia, sicut Plato. Omnes autem existimauerunt animam esse id quod maxime motiuum est. Consequenter cum dicit.

b ¶ Enumerat diuersitates Philosophorũ in speciali. Sciendum autem est, quòd inter illos qui ponebãt vnum corporum esse principium rerũ, nullus dignatus est ponere solam terram, sed alij posuerunt ignem primum principium, alij aerem, alij aquã, terrã vero nullus posuit, nisi q posuit omnia elemẽta quatuor esse primum principium. Et ratio huius est, quia terrã propter suam grossitiem, magis videbatur esse cõposita ex principijs, quàm ipsa esset principium. Et ideo circa hãc partem tria facit. Primo enim ponit opiniones illorũ qui posuerũt primũ principium & animam esse ignem. Secundo vero ponit opinionem illorum qui posuerũt primum principium & animam esse aerẽ, ibi. [Diogenes autem &c.] Tertio vero ponit opiniones illorum qui posuerunt aquam esse primũ principium & animam, ibi. [Magis autem rudium &c.] Circa primum sciendum est, quòd propter hoc, ꝙ animę attribuitur motiuũ & cognoscitiuũ, visum est quibusdã, animã esse illud qđ est maxime motiuum & cognoscitiuum, & quia illud quod est maxime subtile, videbatur eis esse maxime motiuũ & cognoscitiuum, ideo dixerunt animam esse ignem, qui est inter corpora magis subtilis & actiuus. Et licet plures essent huius opinionis, & sic opinarentur animam esse ignem, Democritus tamẽ subtilius & rationabilius dixit, hoc [Enuntians propter quid vtrumq; eorum.] i. rõnem motus & cognitionis magis expressit. Volebat enim sicut dictũ est, quòd omnia essent composita ex atomis. Et licet secundum eum huiusmodi atomi essent principium omniũ rerum, nihilominus tamen volebat, quòd atomi qui sunt figuræ rotũdæ, essent de natura ignis, & ideo dicebat animã cõponi ex illis qui sunt figuræ sphæricæ. Et hæc inquãtum sunt prima principia, dicebat habere rationem cognoscendi, inquantum vero rotunda, rõni mouendi, & ideo inquantum anima erat composita ex hmõi corporibus indiuisibilibus rotundis, dicebat eã cognoscere & mouere omnia. Vnde ponẽs illa corpora rotunda de natura ignis, cõcordabat cum istis, quòd omnia essent de natura ignis. Consequenter cum dicit.

Tex. cõ. 30.

Tex. cõ. 31.

Tex. cõ. 32.

Tex. cõ. 33.

Lectio 3.

cientes & incorporea. His autẽ miscentes, & ab vtrisque principia enunciantes. Differunt autem & circa multitudinem, hi quidem enim vnum, illi vero plura dicunt. Consequenter autem his & animam assignant, motiuum enim naturam primorum existimauerunt, non irrationabiliter.

b Vnde quibusdam visum est ignem esse: Etenim hic in partibus subtilissimus est, & maxime elemẽtorum incorporeus. Adhuc autem mouetur, quia & mouet alia primo. Democritus autem dulcius dixit, enuntians propter quid vtrumq; horum. Animam quidem enim & intellectũ idem esse. Istud autem esse ex primis & indiuisibilibus corporibus. Motiuum autem propter subtilitatem partium & figurã. Figurarum autem leuiter mobilissimam, sphæricam dicit: huiusmodi autem esse intellectum & ignem.

c Anaxagoras autem videtur quidem alterum dicere animã & intellectũ, sicut diximus prius. Vtitur autem vtrisque sicut vna natura. Verumtamen intellectũ ponit principium omnium maxime, solumque dicit ipsum, eorum quæ sunt, simplicem esse & immixtum & purum. Assignat autem vtrumque eidem principio, cognoscereq; & mouere, dicẽs intellectũ mouere omne.

d Videtur autem & Thales, ex quibus reminiscũntur, motiuũ aliquid animã opinari. siquidem dixit lapidem animam habere, quoniam ferrum mouet.

e Diogenes autem sicut & alteri quidam, aerem hunc opinans omnium subtilissimum esse, &

F

rea ea statuunt, cum ijs qui incorporea, contra hos autem, qui permiscuerunt, & ex utrisque principia enuntiarunt, de multitudine etiam habent inter se controuersias, alij enim unum, alij plura dicunt. His consequenter animam quoque describunt, quod enim

G *natura motiuum est, id inter prima collocandum existimant, neque adeo inimia.*

Quamobrem, nonnulli eam esse ignem putarunt. Is enim & subtilissimarum est partium, & præ cæteris elementis incorporeus, Ad hæc & mouetur, & mouet cætera primo. Democritus autem eo etiam politius locutus est, quòd reddiderit causam, cur sit horum utrumque. Animam enim & intellectum idem esse, hoc autem ex primis esse, & indiuisibilibus

H *corporibus; motiuum uero ob exiguitatem partiũ, & figuram: figurarum autem omnium mobilissimam sphæricam dicit, talem autem esse intellectum, & ignem.*

At Anaxagoras uidetur quidem diuersum dicere animam & intellectum, ut prius quoque diximus, utitur tamen utroque quasi una natura,

I *nisi quòd principium plane omnium statuit intellectum, solum enim ex omnibus entibus simplicem & non mixtum & non purum eum esse dicit, tribuit autem hæc utraque eidem principio, cognoscere scilicet & mouere, dicens intellectum mouisse rerum uniuersitatem.*

Videtur etiam Thales ex ijs quæ memorantur, motiuum quidpiam animam existimasse, si quidem lapidem illum dixit habere animam, quia ferrum mouet.

K *Diogenes autem, ut etiam nonnulli alij, aerem, ratus eum esse omnium subtilissimum, & principium, propte-*

ter cum dicit.

c ¶ Ponit Anaxa. opinionem, qui in hoc concordabat cum præcedentibus, quòd eidem scilicet animæ attribuit rationem cognoscendi & mouendi. Hic autem aliquando videtur alterum dicere esse animam & intellectum sicut dictũ est superius, sed aliquãdo vtitur vtrisque scilicet anima & intellectu sicut una natura. Ipse enim dicebat animã esse motiuam & cognoscitiuam, vnde cum ipse poneret intellectum mouentem omnia & cognoscentem, pro eodẽ accipiebat animam & intellectum. Sed in hoc differebat ab alijs, quia Democritus ponebat animam esse naturæ corporeæ, utpote ex materialibus principijs compositam. Anaxa. vero dicit intellectũ esse [simplicem] vt excludat diuersitatẽ in essentia [immixtũ], vt excludat compositionem cum alio [& purum], vt excludat additionem ab alio. Sed mouere & cognoscere assignat eidem principio scilicet intellectui. Nam intellectus ex natura sua habet, ꝙ sit cognoscẽs, motum autem habet, quia ipse, sicut dictũ est, dicit intellectum omnia mouere. Consequenter cum dicit. Lectio 3.

d ¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi scilicet Thaletis qui in hoc solum concordat cũ superioribus, quia illud dicit esse animam quod habet virtutem motiuam. Hic enim, s. Thales fuit vnus de septẽ sapiẽtibus. Et cum omnes alij studerent circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus Et ideo dicit. [Ex quibus reminiscuntur.] scilicet qui volunt quòd aqua esset principiũ omnium rerum. Hic enim secundũ considerationẽ principii in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia seu semina omnium animatorum sint humida, voluit ꝙ illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerũ. Sed tñ non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motiuam. Vnde cum lapis quidam, s. magnes moueat ferrũ, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa. & Thales cũ illis, non quòd dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animã quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit opiniones illorum qui dicunt aerem esse primum principiũ & animã. Et ij quidẽ sunt tres. Primo ergo ponit opinionem Diogenis, qui uolebat ꝙ aer esset principium omnium, & esset subtilissimum omnium corporũ. Vnde & animã dixit esse aerem

aerem, & ex hoc habere virtutē cognoscendi & mouendi. Virtutem quidem cognoscendi habet, quia aer secundum eum est principium omnium. Cum enim cognitio fiat per simile, sicut dictum est, oportebat, quòd si anima cognosceret omnia, esset cōposita ex principijs omnium rerum. Virtutem uero mouendi habet, quia aer est subtilissimum omnium corporum, & ideo maxime mobilis. Secundo cum dicit.

f ¶ Ponit opinionem Heracliti, qui non dicebat simpliciter aerem esse principium rerum, sed aliquod coniunctum aeri, scilicet vaporem qui est medius inter aerem & aquam. Hic enim non posuit aquam, seu ignem vel aerem principium rerum, sed aliud medium, quia non posuit nisi materialia tantum, vnde illud voluit esse principium rerū, quod esset magis remotum a contrarietate. Et hoc videbatur ei quod esset uapor, & ideo secundū hoc voluit quòd anima esset uapor, quia ex hoc dicebat animam maxime cognoscitiuam & motiuam esse. Ipse enim fuit huiusmodi opinionis, quòd omnia essent in continuo fluxu, & quòd nihil ad ad horā quiesceret, nec poterat aliqua oratio determinate dici. Vnde cum uapor esset inter alia maxime fluxibilis, dixit illum esse omniū rerum principiū. Et hunc dicit esse animam. Et dixit quod naturam cognoscitiuam habet ex hoc quòd est principium, motiuā uero ex hoc quòd est incorporalissimum & fluxibile. Tertio uero cum dicit.

g ¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui concordabat cū illis quātum ad motum tantum, qui dicebat animam esse quid mobilissimum. Vnde quia semper mouetur, assimilatur immortalibus, scilicet corporibus cęlestibus, & ideo dicit eam immortalem, sicut corpora coelestia, & sic esse de natura cęlesti & diuina, quæ semper mouetur, ut Luna, & Sol, & huiusmodi, quæ semper mouentur & immortalia sunt. Nam secundum eum, sicut motus causat in eis immortalitatem, ita & in anima quæ naturæ mobilissimę est. Deinde cum dicit.

h ¶ Hic ponit opinionem eorum qui posuerunt aquam primum principium omnium rerum. Fuerunt enim quidā rudes discipuli, & sequaces Thales, qui sicut dictum est, voluerunt cōparare principium unius rei ad principiū totius naturæ. Et isti uidebant quòd principium omnium viuentium sit humidum, unde opinabantur quòd eodem modo principium omnium rerum sit humidū. Cum igitur aqua sit humidius elementum inter cætera, dixerūt ipsam esse principiū omnium rerum, & vsq; ad hoc secuti sunt magistrum suum, scilicet Thaletem. Sed in hoc differunt, quia Thales licet poneret aquam esse omnium principium, non tamen dixit animam esse aquam, sed virtutem mouentem, sicut dictum est. Isti vero de numero rudium dixerunt animam esse aquam, ut Hippo. Hic namque arguebat quosdam qui dicebat animam esse sanguinem, ex hoc quòd sanguis non est genitura, seu semen rerum animatarum, quam dicebant esse primam animam, & hoc attribuebat aquę propter humiditatē. Consequenter cum dicit.

i ¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis considerat animam quātum ad cognitionē, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinē. Cuius ratio est, quia in animali nō est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sine quo nō est sensus animali: exanguia enim pura ossa & vngues, & dentes, sine sensū sunt licet nerui sine sanguine existentes maxime sensitiui sint. Et hoc dixit Critias. Quia vero posset quæri, quare in consideratione de anima non facit mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit.

k ¶ Dicens, quòd secundum hoc opinati sunt de anima, sicut de principijs. Vnde terra. [Nullum iudicem accepit,] idest nullus iudicauit eam esse principiū & per consequens nullus dixit animam esse terrā, nisi forte aliquis dixerit animam componi ex omnib. principijs, sicut Emped. aut omnia principia, sicut Democritus. Deinde cum dicit.

l ¶ Epilogat & colligit ex his omnibus quę dixit, suam intentionē. Et primo quantum ad ipsa principia. Secundo vero quantum ad contrarietates quæ sunt in ipsis principiis, ibi [Quicumque autem contrarietates &c.] Quantum vero ad ipsa principia, quia ipsi tria attribuebant animæ, scilicet quòd sit quid subtilissimum, quod sit cognoscitiuum, & quòd sit quid motiuum, & hæc tria, scilicet sensus, motus, & incorporeum, reducunt in principium: illud enim dicunt esse principium quod est simplex. Item principium ex se habet quòd sit cognoscitiuum, quia sicut dictum est, simile simili cognoscitur, vnde & dicebant animam componi ex elementis, aut esse elemēta, quia dicebant quod simile simili cognoscitur, præter Anaxagoram qui ponebat intellectum immixtum. Item quia principium est subtilissimum, dicebant illud maxime motiuum, & quia

principium, & propter hoc, cognoscere & mouere animam. Secundum quidem, quòd primum est, & ex hoc reliqua cognoscere, secundum vero quod subtilissimum est motiuum esse.

f Heraclitus autem principium esse dicit animam siquidem vaporem ex quo alia constant, etenim incorporalissimum esset & fluens semper. Quod uero mouetur ab eo quod mouetur, cognosci. In motu autem esse quæ sunt, & ille arbitratus est & multi.

g Similiter autem his & Alcmeō opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quòd assimilatur immortalibus. Hoc autem inesse ipsi, tāquam semper motæ, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, solem, astra & totum cęlum.

h Magis autem rudium & aquā quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visi sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniā genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam.

i Alij autem sanguinem, quemadmodum Critias, ipsum sentire, animæ maxime propriū opinantes, hoc autē inesse propter naturam sanguinis.

k Omnia.n. elementa iudicem acceperūt, præter terram. Hanc autem nulli protulerunt, nisi aliquis dixit ipsam ex omnibus elementis esse, aut omnia.

l Diffiniunt autē omnes animā, tribus (vt est dicere) motu, sensu & incorporeo. Horum aūt vnū quodq; reducitur ad principia. Vnde & in cognoscendo diffinientes ipsam, aut elementum, aut ex elementis faciunt, dicentes similiter inuicē præter vnū. Dicunt.n. simile cognosci simili, quoniā autem anima omnia

rea cognoscere, & mouere animam, quatenus quidem primum est, atque ex eo cætera cognoscere, quatenus vero subtilissimum, motiuum esse.

Heraclitus etiam principium esse dicit animam, siquidem exhalationē, ex qua cætera conficit, atque etiam maxime incorporeum & semper fluens. Quod autem mouetur, eo quod mouetur, cognosci, in motu autem esse ea quæ sunt, & illo, & vulgo arbitrabantur.

Similiter etiam, ac ij Alcmaeon putasse de Anima videtur. Nam asserit eam esse immortalem, quòd sit similis immortalibus, id vero ipsi inesse, vtpote ei qua semper moueatur, moueri autem diuina quoque omnia continue semper, Lunam, Solem, Sydera, & vniuersum Cælum.

Non defuere etiam nonnulli molestiores qui aquam assererent, vt Hippo: adducti vero videntur ex genitura, quòd omnium sit humida, namque refellit eos qui animam dicunt sanguinem, quia genitura non est sanguis, hanc autem esse primam animam.

Alij autem sanguinem, vt Critias, sentire animæ maxime proprium esse existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

Enimuero omnia elementa præter terram, indicem aliquem nacta sunt, hanc vero nemo protulit, præterquam siquis eam dixit ex omnibus constare elementis, vel esse omnia.

Definiunt porrò omnes animam tribus prope dixerim, motu, sensu, incorporeo, quorum vnumquodque redigitur ad principia. Quapropter qui cognitione eam definiunt, aut elementum, aut ex elementis faciunt, eadem ferè omnes, præter vnum, dicentes, aiunt enim simile cognosci simili, nam quia anima omnia cognoscit, ex omnibus principijs eam constituunt.

& quia anima cognoscit omnia, dicūt ipsam componi ex oībus principijs. Et hoc dicunt oēs, quia secundum q̄ ponunt principia, ita ponunt animā. Vnde quicunq; ponunt vnam aliquā causam seu principium & elementum vnum, illi dicunt animā esse illud vnū, sicut iam patet, vt ignem, aut aerem seu aquam. Item illi qui dicunt plura principia esse, isti similiter aīū animam esse plura illa, siue ex his componi.

m ¶ Et quia dixerat, q̄ oēs conueniunt in hoc, quod dicunt animam componi ex principijs, quia oportet cognitum assimilari simili, praeter vnum scilicet Anaxagoram, ideo subdicit. [Anaxa. autem solus.] Ostendit qualiter differt ab eis, dicens q̄ Anaxa. solus dixit intellectū esse impassibilē, nec habere aliquid cōe alicui, i. nulli eorum quae cognoscit similem. Sed qualiter cognoscit intellectus, neque Anaxago. dixit, neque est manifestū ex his quae dicta sunt. Cōsequenter etiam cum dicit.

Tex. c6. 35.

n ¶ Colligit intentionem suam quantum ad cōtrarietates, quae in ipsis principijs sūt, dicens quòd quidam ponunt principia rerum contraria, & ij constituunt animam ex principijs contrarijs, sicut Emped. Dās .n. elementis caliditatē, frigiditatē, humiditatem, & siccitatē, dat & aiae inesse contrarietates has.

Tex. c6. 36.

Dixit enim quòd terra terrā intuemur, aquā autem aqua &c. Quidā vero posuerunt principium omnium esse vnum elementorum, & illius qualitate apposuerunt animae, ij quidē ignis caliditatem qui dixerūt principium omnium esse ignem, illi vero q̄ dicunt primum principium omnium aquā, apponunt animae frigiditatem. Vnde secundū qualitates principiorum quę ponūt, dicunt similiter esse animam, vt de natura caloris aut frigoris, & huiusmodi.

Tex. c6. 37.

Tex. c6. 38.

Et hoc etiam ostēdunt ex nominibus quibus nominant ipsam animā, quia illi qui dicebant animam esse de natura caloris, denominabant eā a zin vel zoin idest viuere qd̄ denominatum est a zein qd̄ est feruere. Illi vero qui dicebant animā de natura frigoris, nominabant eā psichron, quod est frigidum, vnde & ab hoc venit psichi, i. animā propter refrigerationem, quae saluat animal ex respiratione. Sic ergo patet quod alij nominabant animam a vita, scilicet illi qui dicebant

ζῆν ζῶν ζέειν ψύ- χειν ψυ- χή.

F ipsam de natura caloris. Alij autem respirationem, scilicet illi qui dicebant quòd erat de natura frigoris. Ex his omnibus concludit dicens, quòd haec sunt quae tradita sunt de anima, & propter quas causas sic dicunt de ipsa.

cognoscit, constituūt eā ex omnibus principijs. Quicūq; quidē igitur vnā aliquā dicūt causam, & elemētum vnum, & animam vnum ponunt vt ignem, aut aerem. Plura vero dicentes principia, & animam plura dicunt.

m Anaxagoras autem solus impassibilem dicit intellectum, & nihil commune nulli aliorū habere. Huiusmodi autem cū sit, quomodo cognoscit, & pp quā causam, neq; ille dixit, neque ex his quae dicta sunt, cōspicuū est.

n Quicumque autem cōtrarietates faciunt in principijs, & animam ex contrarijs constituunt. Quicumq; autem alterum contrariorū, vt calidū aut frigidum, aut aliquid huiusmodi aliud, & animam similiter vnum aliquid horum ponunt, vnde & nominibus consequuntur, vt calidum quidem dicentes, quia propter hoc, et hoc viuere nominatū est. Qui autem frigidum propter respirationem & refrigerationem vocari animam. Tradita quidem igitur de anima, & propter quas causas dicunt sic, haec sunt.

LECTIO VI.

Considerandum autem primum quidē de motu. Fortassis .n. non solum falsum est, substantiā ipsius hmōi esse qualē aiunt dicētes animā esse quod est seipsum mouens, aut possibile mouere, sed vnū quiddam impossibiliū, inesse ipsi motum. Qd̄ quidē igitur non necesse sit mouens & ipsum moueri, prius dictum est. Dupliciter .n. mouetur omne. Aut .n. secundū alterū, aut secundum seipsum. Secundum alterum dicimus, quaecumque mouenī ex esse in eo quod mouetur, vt nautae. Non enim similiter mouentur naui. Haec quidē secundum seipsam mouetur, illi autē ex esse in eo qd̄ mouenī. Manifestum autem in partibus est. Proprius quidem enim motus pedum ambulatio, haec autem & hominum est. Non inest autē nautis tunc, dupliciter itaque dicto moueri, nunc intendimus de anima, si per seipsam mouetur & participat motu.

At ij quidem, qui unam dicunt esse causam, & elementum unum, Animam etiam unum ponunt, ut ignem, aut aerem. Qui vero plura dicunt principia, animam etiam plura dicunt.

G *Solus autem Anaxagoras impatibilem dicit esse intellectum, & nihil cum caeteris habere commune. Qui cū sit eiusmodi, quomodo cognoscat, & quam ob causam, nec ille dixit, nec ex ijs quae dicta sunt, apparet.*

At vero qui contrarietates in principijs statuunt, animam quoque conficiunt ex contrarijs: qui vero alterum contrariorum, ut calidum, aut frigidū, aut eius generis aliud, ij itidem animam unum eorum esse ponunt. Ideo H *nomina sequuntur, qui quidem calidū dicunt, propterea. ζῆν idest viuere vocari. qui vero frigidum ob respirationem & refrigerationē, uocari ψυχὴν idest animam, quae igitur de anima tradita sunt, atque quas ob causas ita asserant, haec sunt.*

LECTIO VI.

I *Primum igitur de motu considerandum est, fortassis enim non solum falsum est talem eius esse substantiam, qualem asserunt qui dicunt animam esse id quod seipsum mouet, uel potest mouere, immo unum de impossibilibus est, inesse ei motum. Ergo non necesse esse id quod mouet, ipsum quoque moueri, prius dictum est. Sed cum bifariam omne moueatur, uel enim per aliud, uel per se: per aliud autem ea moueri dicimus, quaecumque mouentur, quia in eo quod mouetur, sunt, ut nauigantes, non enim similiter mouentur, atque nauigium, id enim per se* K *mouetur: illi uero quod in eo sunt quod mouetur, quod in partibus perspicuum est: proprius namque motus pedum, est incessus, atque hic idem hominum est, sed tunc non adest nauigantibus. Cum inquam moueri bifariam dicatur, nunc consideramus de anima, an per seipsam moueatur, motusque particeps sit.*

LECTIO VI.

Supra posuit Philosophus opiniones aliorum Philosophorum de anima, hic consequenter disputat contra eas. Sūt autem tria, quae dicti philosophi attribuebant animae, scilicet quòd sit principium motus, quòd sit principiū cognitionis, & quòd sit incorporalissimum. Inter quae duo ex eis sunt quasi principalia, quę primo & per se animae attribuebant, scilicet quòd sit principium motus, & quòd sit principium cognitionis. Tertium autē quod attribuebāt animae, scilicet quòd sit subtilissimum, quantum ad aliquid bene dicitur, quantum ad aliquid male. Si enim subtilissimum accipiatur simpliciter dictum de anima, sic bene dicitur, q̄a sine dubio anima incorporalissima & subtilissima est. Si autem non accipiatur simpliciter, sed cum corpore, ut dicatur anima subtilissimū corpus, sic male dicitur. Et iō Philosophus non utitur nisi duobus tantum, s. motu & cognitione. Diuiditur autem pars ista in tres partes. Primo enim inquirit de anima cō tra opiniones Philosophorum secūdum quas dixerunt ipsam animam esse principium motus. Secundo contra opiniones eorum qui dixerunt ipsam esse principiū cognitionis, ibi [Tribus autem modis traditis &c.] Tertio uero mouet quandam quaestionem, utrū scilicet mouere, sentire, & cognoscere attribuantur animae, sicut vni principio, uel sicut diuersis, ibi [Quoniam aūt cognoscere animae est.] Prima pars diuidit in duas. In prima disputat cōtra ea quę dicūtur de anima secundum q̄ est principiū motus, ex eo quòd ponunt ipsam principium motus. Secundo contra quandam opinionē, quia supra hoc quòd dixerant, animam esse principium motus, quidam attribuunt ipsi animae aliquid aliud, s. quòd sit numerus mouens seipsum, ibi [Multis autem his quae dicta sunt irrationabilius.]

b Quatuor aũt motus cum sint, loci mutationis, alterationis, augmenti, & decrementi, aut secũdum unum horum mouebitur, aut ſm plures, aut oẽs. Si vero mouetur non ſm accidens, natura inerit motus ipsi. Si autẽ hoc, & locus. Omnes enim dicti motus in loco sunt. Si autem est substantia animæ, mouere seipsam, non secundum accidens moueri ipsi inerit sicut albo & tricubito, mouentur enim & hæc, sed secũdum accidens. Cui enim hæc insũt, mouetur illud corpus. Vnde non est locus ipsorum. Animæ autem erit, si quidem natura motu participat.

c Amplius autẽ si natura mouetur, & uiolentia mouebitur, & si violentia, & natura. Eodẽ autem modo se habet de quiete. In qđ enim mouetur natura & quiescit in hoc natura. Similiter aũt & ad quod mouetur violentia, & quiescit in hoc uiolẽtia, quales autem violenti motus animæ erunt & quietes, neq; fingere uolentibus facile est reddere.

d Amplius, si quidẽ sursum mouebitur, ignis erit: si uero deor-

Cum autem quatuor motus sint, latio, alteratio, auctio, & diminutio, aut vno eorum mouebatur, aut pluribus, aut omnibus: quòd si mouetur non per accidens, natura ei inerit motus: sin hoc, etiam locus, omnes enim dicti motus in loco sunt. Quòd si animæ substantia est mouere se ipsam, B *profecto moueri non per accidens ei inerit, quemadmodum albo, vel tricubito, mouentur enim hæc quoque, sed ex accidenti, nam id cui insunt, mouetur videlicet corpus. Ideoque non est locus ipsorum, at anima erit, si natura motus est particeps.*

Item si natura mouetur, & vi etiã moueri possit, & si vi, etiam natura. Eodem etiam modo res habet de quiete, ad quod enim natura mouetur, in C *eo quoque natura quiescit, similiter etiam ad quod vi mouetur, in eo quoque vi quiescit. Qui autem violentĩ motus animæ erunt, quietes. ne si fingere quidem velis, facile describas.*

Item, si sursum mouebitur, erit ignis, si deorsum, terra: hi enim

b libus.] Prima pars diuiditur in duas. Primo enim disputat contra opiniones illorum, qui attribuebant motum animæ, secundum quòd ipsi attribuunt animæ motum. Secundo inquirit utrũ per aliquam aliam viam, motus animæ attribui possit, ibi. [Rationibus autem dubitabit &c.] Pars prima diuiditur in duas. Primo enim disputat in communi contra illos qui dicunt animam principium motus. Secundo uero descendit ad quasdã quæstiones in speciali, ibi. [Quidam autem & mouere &c.] Prima pars diuiditur in duas. Primo enim manifestat suã intentionem. Secundo ponit rationes ad propositum ostendendum, ibi. [Quatuor autem modis cum sint &c.] Dicit ergo primo, quod sicut ex superioribus habetũ, Philosophi ex duobus uenerunt in cognitionem animæ, scilicet motu & sensu. Et inter hæc primo considerandum est de motu. Omnes autem Philosophi qui uenerũt in cognitionem animæ ex motu, hoc principiũ habebant commune, scilicet ꝙ omne quod mouet, mouetur: unde quia naturale est animæ quòd moueret, credebant quòd ei sit connaturale ꝙ moueretur, & hoc habere animam ex substantia sua, unde & ponebant in eius definitione motum dicentes animam esse quid mouens seipsum. Est ergo hic contra duo disputandum, scilicet contra rationem positionis, & contra ipsam positionem, utrumque enim est falsum. Nam & ratio positionis istorum, falsa erat, & eorum positio. Hoc enim quod supponebant tamquam per se uerum, scilicet quòd omne quod mouet mouetur, falsum est, sicut latius probatur in 8. Phy. ubi ostenditur quòd est quoddam mouẽs immobile, & quantum ad hoc pertinet, breuiter potest ostendi, quòd si aliquid mouet, non oportet ꝙ moueatur. Constat enim, ꝙ secundum ꝙ mouet, est in actu secundum ꝙ mouetur, est in potentia. & sic idem, secundum idem, esset in actu & potentia. quod est inconueniens. Sed hoc prætermisso disputemus ad positionem eorum, utrum scilicet anima moueatur. Dicebant autem isti duo. s. ꝙ anima moueatur, & ꝙ motus esset de substantia animæ. Arist. autem utrumque negat dicens, ꝙ [Fortassis.] hoc dixit, quia nondum probauerat hoc quod dicit, non solum falsũ est ꝙ motus sit de substantia animæ, secundum quòd dicunt diffinientes ipsam. dicentes animam esse quod est seipsum mouens, aut possibile mouere, sed totaliter possibile est ipsi animæ conuenire ꝙ moueatur. Et hoc prius dictum est. s. in 8. Phy. videlicet ꝙ nõ sit necesse omne mouens moueri. In mouente etiam seipsum, duo sunt, vnum mouẽs & aliud motum, & impossibile est, ꝙ illud quod est mouẽs, moueatur per se. In animalibus autẽ licet non moueatur per se pars mouens, mouetur tamen per accidens. Omne enim quod mouetur, mouet duplicitor, quia uel ſm se, uel secundum alterum, seu per accidens: secundum se quando res ipsa mouetur, ut nauis: per accidens, vel secundũ alterum, quando non mouetur ipsum, sed illud in quo est, sicut nauta in naui mouetur, nõ quia ipse moueatur, sed quia nauis mouetur. Vnde hæc est vera. s. nauis mouetur secundum se, nauta uero secundum accidens. Et ꝙ nõ mouetur nauta per se, patet, quia qñ aliquis mouetur per se, mouetur ſm partes suas, sicut in ambulatione prius est pedum ambulatio, & hoc, cũ est nauta in naui, nõ inest ei. Sic ergo patet quod moueri dicitur dupliciter ſm se, & ſm accidens, sed illi attribuebant animæ moueri ſm se, & ideo prætermisso ad præsens, utrũ anima moueatur per accidens, intendamus de anima si mouetur secundum se, & participat motu, sicut illi dicebãt. Et ꝙ non mouetur per se, probat Arist. sex rationibus. Circa quas rationes cõ- A siderandum est, quòd licet rationes Arist. parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces, quia sunt ad positionem. Aliter enim arguendum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere, sed qui arguit ad positionem procedit ex datis, & ideo frequenter Arist. & quando argumentatur ad positiones, videtur quòd inducat rationes parũ efficaces. quia procedit ex datis ad interimẽdum positionem. Sic ergo primam rationem ponit ibi.

b ¶ Quæ talis est. Si anima mouetur, aut mouetur per se, aut per accidens. Si per accidens, tunc motus non erit de substantia animæ, quod est contra eos. sed mouetur sicut album & tricubitum, quæ mouentur secundũ accidẽs: & ideo non exigitur ad hoc locus ipsis. Si vero mouetur per se, ergo mouetur aliqua specie motus. Species autẽ motus sunt quatuor, scilicet secundũ locum, augmenti, & decremẽti, & alterationis. Generatio. n. & corruptio nõ sunt proprie motus, sed mutationes, quia motus sũt successiui, sed generatio & corruptio sunt mutationes instantaneę. Ergo anima mouebitur aliqua specie istorum motuum, vel secundum locum, vel secundum augmentum, vel secundum decrementum, vel secundum alterationem. Si ergo mouetur aliquo istorũ, & omnes hi motus sunt in loco. ergo anima erit in loco. In hac autem ratione videntur esse duo dubia. Vnum de hoc quod dicit, quòd omnes dicti mo- D tus sunt in loco, quòd quidem de locali & de motu augmenti, & decrementi manifestum est. Sed de alteratione videtur difficile. Quod quidẽ sic intelligitur ab aliquibus, quia. n. oẽ quod alteratur est corpus & corpus est in loco, ideo alteratio dicitur fieri in loco. Sed hoc non saluat literam Arist. quia Arist. dicit, ꝙ huiusmodi motus sunt in loco, & non sunt secundum locum. Et ideo dicendum, ꝙ sine dubio alteratio est in loco. Aliud. n. est motum in loco, & aliud motum esse ſm locum. Alteratio non est secundũ locũ, sed in loco. Nã in alteratione oportet, ꝙ sit appropinquatio alterantis ad alteratũ, & sine hoc nihil alteratur. Vnde cũ appropinquatio fiat per motum localem, oportet ꝙ sit ibi motus localis, vt causa. Secundum dubium est, quia secundum istos, non erit inconueniens si anima esset in loco, cum ponerẽt eam moueri per se, & ideo non vr̃ valere sua ratio. Ad hoc autem potest responderi dupliciter. Vno modo, quòd istud inconueniens deducitur per sequentes rationes. Alio modo, quia propter hoc E est incõueniens, quia si anima esset in loco, oporteret ꝙ assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, & sic non esset forma totius corporis. Secundam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quæ talis est. Si anima mouetur per se, secundũ locum, mouetur naturaliter, omne autem quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, sed si mouetur naturaliter, quiescit naturaliter & si quiescit naturaliter, quiescit violenter ergo anima mouetur violenter, & quiescit violẽter. Sed hoc est impossibile, scilicet quòd moueatur violenter, & quiescat violenter, quia motus animæ & quies sunt voluntarii. In hac autem ratione videtur dubium esse, s. quòd id quod mouetur naturaliter, moueatur violẽter. nam coelum mouetur naturaliter, non tamen violenter. Ad hoc dicendum est, quòd illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera, quia isti nullum corpus ponebãt naturaliter motum, nisi quatuor elementa in quibus videmus motus & quietes naturaliter & violenter fieri, & secundũ hoc procedit ratio. Tertiam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quæ talis est. Illi dicunt, ꝙ anima mouetur, & ex hoc mouet corpus, & hunc motum dicunt habere ab aliquo elementorum,

aut

Tex. cõ. 39. Tex. cõ. 40. Tex. cõ. 31. Tex. cõ. 34.

sum terra, Horum enim corporum motus, hi sunt. Eadem autem ratio & de medijs.

e Quoniam autem vr̄ mouere corpus, rationabile est his mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. Si autem hoc, & conuertentibus erit dicere verum, q secũdum quod corpus mouetur, hoc & ipsa. Corpus autem mouetur secundum loci mutationem quare & anima mouebitur secundum corpus, aut tota, aut secundũ partes translata. Si autẽ hoc contingit, & exeuntem iterum ingredi continget, fieri nullo modo pōt, vt mortui reuiuiscant. Ad hoc autem sequitur, resurgere mortua animalium.

f Motum autem secundũ accidens, & ab altero moueatur. Depellitur enim vtiq; violentia animal. Non oportet autem cui a seipso moueri inest in substãtia, hoc ab alio moueri, nisi secundũ accidens, sicut neq; quod secundũ se bonũ, aut propter seipsum, hoc quidem propter aliud esse, hoc autem alterius causa. Animam autem maxime dicet aliquis vtique a sensibilibus moueri, siquidem mouetur.

g At vero si mouet ipsa seipsã, & ipsa mouetur vtique. Quare si omnis motus ex distantia est ab eo quod mouetur, secundum q mouetur, & anima distabit vtiq; a substantia ipsius secundum seipsam, nisi secundum accidens seipsam moueat, sed est motus substantiæ ipsius per se.

LECTIO VII.

QVidam autem & mouere animam dicunt corpus in quo est, sicut ipsa mouetur, vt Democritus similiter dicens Philippo comœdiarum didascalo. Refert enim Dædalum mobilem fecisse ligneã Venerẽ, cum in illam infundisset argentum fusile, similiter autẽ & De-

motus, horum corporum sunt. Eadem ratio est de intermedijs.

Item, quia videtur mouere corpus, consentaneum est, ut ijs illud moueat motibus, quibus & ipsa mouetur: quod si ita est, etiam facta conuersione, G *dicere uerum est, quo corpus mouetur, eo & ipsam moueri: at uero corpus latione mouetur, quare & anima mouebitur quomodo corpus, aut tota, aut partibus demigrando. Sin autem id fieri potest, fieri etiam poterit ut egressa rursus introeat, cui consequens fuerit, ut mortua animalia resurgant.*

Motu porro, qui per accidens fit, H *etiam ab alio moueri possit, fieri enim potest, ut ui animal impellatur, non oportet autem cuius in substãtia inest, vt a se ipso moueatur, id ab alio moueri, n. si forte per accidens: quemadmodum, neque quod per se bonum, aut propter se, id per aliud esse, aut alterius causa. Animam autem maxime dixerit quispiam a sensibilibus moueri, si mouetur.*

I *Iam uero si mouet ipsa seipsam, ipsa quoque moueatur. Quare si omnis motus recessus est eius quod mouetur, quatenus mouetur, anima etiam recedere possit ex substantia, si non ex accidenti se ipsam moueat, sed motus sit substantiæ ipsius per se.*

LECTIO VII.

K *SVnt etiam qui dicant, animam mouere corpus in quo est, ut ipsa mouetur, ut Democritus, similiter dicens ac Philippus Comicus: inquit enim Dædalum fecisse ligneam illam Venerem, quæ moueretur infuso argento fusili. Similiter etiam Democritus asserit, Inquit enim dum mouentur orbes indiui-*

aut ergo sequitur motum ignis, aut terræ, aut aliorum elementorum. Si ergo participat motum ignis, mouebitur solum sursum: si terræ, deorsum. Sed hoc est falsum, quia anima mouet ad omnem partem. Et hæc ratio procedit ex suppositione. Quartam rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quæ talis est. Vos dicitis animã ex hoc moueri, quod mouet corpus: ergo rationabile est dicere, quia illis motibus mouet corpus quibus ipsa mouetur, & econuerso verum erit dicere, q illis motibus mouetur, quibus mouet corpus. Sed corpus mouetur secundũ loci mutationem, ergo anima mouetur secũdum locũ. Sed si mouet animam secũdũ locũ est mutare corpus, contingit ipsam animam exeuntem, iterũ intrare corpus. Et quia anima ingredi corpus, est viuificare corpus, sequitur ad hoc mortua & oumero animalium, secundum naturã resurgere, quod est impossibile. Contra hanc rationem aliqui obijciunt dicẽtes, quòd hoc, scilicet quòd anima moueat eisdem motibus quibus mouetur, non est verũ, quia anima non mouetur nisi secũdum appetitũ & voluntatem, mouet autem corpus alijs motibus. Ad quod dicẽdũ, q appetere, & velle, & huiusmodi nõ sunt motus animæ, sed operationes. Motus autẽ & operatio differunt, quia motus est actus imperfecti, operatio vero est actus perfecti. Nihilo minus tamen vera est illa propositio secundũ positionem, quia illi dicebant animam non aliter mobilem, nisi secundum quod mouet corpus. Sed numquid sequitur illud inconueniens, q resurgãt corpora animalium, si anima mouetur secundum locum? Dicendum q quidam dixerunt q anima est commixta toti corpori, & vnita secundum quandam proportionem, & q non separatur nisi soluatur illa proportio: vnde quantum ad istos non sequitur, sed quantum ad illos qui dicunt animam esse in corpore, vt in loco, seu in vase, & intrare, & egredi aliquando, sequitur illud inconueniens Aristot. Quintam rationem ponit cum dicit.

f ¶ Quæ talis est. Constat q illud quod secundum se inest alicui rei, non est necesse q insit ei secundum aliud, nisi forte per accidens. Si ergo inest animæ, q moueat secundum se, & secundum naturam suam, necessarium est q anima sit mobilis secũdum se: ergo non indiget quòd moueatur per aliud & ab alio. Sed nos videmus, q mouetur a sensibilibus in sentiendo, & ab appetibili- F bus in appetendo, non ergo anima per se mouetur. Ad hoc obuiant Platonici dicentes, q anima non mouetur a sensibilibus, sed occurrunt motui animæ, inquantum anima discurrit per ea. Sed hoc est falsum, quia sicut Arist. probat, intellectus possibilis reducitur per ipsa scilicet per species rerum sensibilium, in actum: & ideo oportet quòd moueatur ab eis hoc modo. Sextam rationem ponit cum dicit.

g ¶ Quæ talis est. Si anima mouet seipsam, constat quòd ipsa mouebitur secundum suam substantiam, sed omne quod mouetur, distat, uel exit ab eo a quo & secundum quod mouetur, sicut si aliqd mouetur a quantitate, exit & distat ab ipsa quantitate qua mouetur. Si ergo anima mouetur a substantia sua & a seipsa sicut illi dicunt, distabit & exibit a substãtia sua, & sic motus erit sibi causa corruptionis, quod est contrarium illis qui dicebant animam propter motũ ipsum assimilari diuinis, & immortalem esse, ut superius patet. Et hæc ratio procedit quãtum ad eos, qui non distinguebãt inter operationẽ & motum. Operatio. n. non facit distare, sed perficit operantem, sed in motu oportet quòd fit exitus.

LECTIO VII.

SVpra posuit Philosophus rationes in cõmuni cõtra eos qui posuerunt animã secũdum se moueri: hic uero ponit rationes in speciali contra quosdam, qui aliquid specialis difficultatis videntur dixisse circa opinionẽ eorum de motu animæ. Et circa hoc tria facit. Primo enim ponit rationes ad opinionẽ Democriti. Secũdo vero ad opinionem Platonis, ibi. [Eodem aũt modo &c.] Tertio uero ad quandã aliam opinionem, ibi. [Alia autem quædam opinio &c.] Circa primum duo facit. Primo. n. ponit opinionẽ Democriti de motu animæ, & exponit eam. Secundo uero obijcit in contrariũ ibi, [Nos autem interrogabimus.] Circa primum sciendum est, quod in præcedentibus ponitur una ratio, scilicet in quarta Arist. contra illos qui ponunt animã moueri secundũ se, & ex hoc mouet corpus, q si anima mouet corpus, necesse est q illis motibus moueat, quibus ipsa mouetur. Et hoc concedebant quidã, qui dicũt animam mouere corpus in quo est, sicut ipsa mouetur, talibus motibus mouere quibus ipsa mouetur. Et hic fuit Democritus, & inducebat ad hoc similitudinẽ, quia erat quidam magister comœdiarum nomine Philippus. Hic recitauit in libris suis, q quidã nomine

Tex. co. 41. Tex. co. 42. Tex. co. 43. Lectio 7.

mocritus dicit. Motas enim inquit indiuisibiles sphaeras. propter id quod aptae natae sunt nusquam manere, contrahereque, & mouere corpus omne.

b Nos autem interrogabimus, si & quiescere facit hoc? Quomodo autem faciet hoc, difficile aut impossibile dicere.

c Omnino aūt nō sic vř aīa mouere animal, sed per uolūtatem quandam & intellectum.

d Eodem autem modo & Timaeus physiologizat animā mouere corpus. Ex eo enim quod ipsa mouetur, etiam corpus ipsum mouet, propterea quod cū eo connexa est.

e Constitutam autem ex elemētis & dispartitam secundum harmonicos numeros, quaten⁹ cō naturalem sensum harmoniç habeat, & vt omne feratur secundum consonantes motus.

f Aspectū rectū in circulū reflexit, & cū diuidendo, ex vno fecisset duos circulos, dupliciter coordinatos, iterum vnum diuisit in septem circulos, tamquam essent coeli motus, animae motus,

sibiles, eo quod suapte natura numquam possint quiescere, secum rapere, & mouere vniuersum corpus.

Nos autem interrogabimus, num illud idē etiam, quiescere faciat? At quo tandem pacto id faciet, difficile est, immo vero dictu impossibile.

Omnino non ita videtur anima mouere animal, sed electione quadam, & intellectione.

Eodem etiam modo Timaeus dicit animam mouere corpus, quod enim ipsa moueatur corpus etiam mouere, propterea quod connexa sit cum ipso,

Constantem enim ex elementis, & distinctam harmonicis numeris, vt insitum sensum harmoniae habeat, vtque vniuersum feratur consonis lationibus.

Rectitudinem in orbem torsit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus vnū diuisit in septem circulos, vtpote cum Coeli lationes, sint animę motus.

A nomine Daedalus fecit statuam ligneam deae Veneris, & hęc statua erat mobilis ex eo quòd erat intus argentum fusile, idest viuum, & mouebatur motu ipsius argenti viui, simile ergo huic dicit Democritus in opinione sua de motu animae. Dicit enim quòd anima est cōposita ex indiuisibilibus sphaeris vt superius patet. Et quia huiusmodi indiuisibiles sphaerae, idest atomi figurae rotundae, continue mouentur, ex eo quod nunquam quiescunt, contrahunt & mouent totū corpus, secundum quòd mouentur. Deinde cum dicit.

b ¶ Obijcit Aristo. Contra hanc opinionem Democriti, duabus rationibus. Prima ratio talis est. Cōstat quòd anima nō solū est causa motus in animali, sed quietis. Sed secundum opinionē Democriti, anima nō est causa quietis, licet sit causa motus in animali, quia difficile, aut impossibile est dicere, quòd illa corpora sphaerica indiuisibilia quiescant, cum nūquam immota permaneant, vt dictum est. Secundam rationem ponit cum dicit,

Tex.co.45.

c ¶ Quae talis est. Cōstat quod motus quē argētum viuum causat in statua, non est motus voluntarius, sed violentus. Sed motus animae nō est violentus, sed voluntarius, quia mouet per uoluntatem & intellectum, & ideo nulla (vt videtur) est positio Democriti. Deinde cum dicit.

d Ponit opinionem Platonis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Platonis. Secundo reprobat eam, ibi. [Primum igitur, &c.] Circa primum duo facit. Primo ostendit similitudinem opinionis Platonicae ad opinionem Democriti. Secundo explicat opinionem Platonis de anima, ibi. [Constitutam autem ex elementis &c.] Dicit ergo primo, quod sicut Democritus posuit corpus moueri ab anima inquantum anima coniuncta ipsi mouetur, ita & Timaeus qui introducitur a Platone loquens, assignat rationem qualiter anima mouet corpus. Dicit enim quòd anima mouet corpus, inquantum ipsa mouetur, propter hoc quòd anima coniuncta est corpori per modum cuiusdam colligationis. Deinde cum dicit.

e ¶ Explicat opinionem Platonis. Et primo exprimit constitutionem substantiae ipsius. Secundo exponit quomodo ex ea procedit motus, ibi. [Aspectum rectum in circulum reflexit.] Circa primum sciendum est, quòd Plato haec verba quae hic ponuntur, in Timaeo prosequitur, loquens de anima mundi quā imitantur, secundum ipsum, inferiores animae. Et ideo per hoc quòd hic tangitur de natura animae mundi, tangitur quodam modo natura omnis animae. Sciendum est igitur, quòd sicut supra dictum est, Plato posuit substantiam omnium rerum esse numerum ratione superius dicta, Elementa autem numeri ponebat vnum. q. formale, & duo. q. materiale. Ex vno enim & duobus omnes numeri constituuntur. Et quia impar numerus quodammodo retinet aliquid de indiuisione vnitatis, posuit duo elementa numeri par & impar, & ipari attribuit identitatē & finitatem, pari autem attribuit alteritatem & infinitatē. Cuius signum tangitur in tertio Phy. quia si supra vnitatē impares numeri per ordinem addantur, semper producitur eadē figura numeralis. Puta si supra vnum addantur tria, qui est primus impar, consurgunt ipsum quatuor qui est numerus quadratus, q̄bus rursus si addatur secundus impar, scilicet quinarius, consurgit nouenarius, qui item est numerus quadratus & sic semper in infinitū: sed in numeris paribus semp̄ surgit alia & alia figura. Si n. vnitati addatur binarius qui est primus par, consurgit ternarius, q est numerus triangularis, quibus si rursus addatur quaternarius, q est secūdus par, cōsurgit septenarius, qui est septāgula figura, & sic in infinitum. Sic ergo Plato ponebat idem, & diuersum esse elementa omnium rerum, quorum vnum attribuebat numero impari, aliud vero numero pari: quia vero substantiam animae ponebat mediam inter substantias superiores, quae semper eodem modo se habent, & substantias corporeas in quibus alteritas, & motus inuenitur. posuit animam cōstare ex his elemētis. s. ex eodem & diuerso, & ex numeris paribus & imparib⁹. Medium enim debet esse affine vtrique extremorum. Et ideo dicit, quòd posuit eam constitutā ex elementis. Item sciendū est, quòd in numeris sūt diuersae proportiones & infinitae, quarum aliquae sunt harmonicae idest cōsonantiarum causa. Nam dupla proportio est causa consonantiae quae dicitur diapason, sesquialtera proportio causat consonantiam quae dicitur diatessaron. sesquioctaua proportio causat tonum, & aliae consonantiae, quibusdam alijs proportionibus causantur, puta ea quae est composita ex diapason & diapente, causatur ex tripla, ea quę sub diapason causatur ex quadrupla, quā quidem Pythagoras deprehendit, vt Boe. refert in musica, ex percussione quatuor malleorum, qui consonantes sonos reddebant secundum praedictas proportiones, puta si vnus martellus ponderaret 12. vncias, alius 9, alius 8. alius 6. Ille qui esset 12. haberet duplam proportionem ad eum qui 6. & redderetur cum eo consonantia diapason. Ille autē qui est 12. ad eum qui 8. subsexquialtera proportione, & consonat secūdum diapente, & similiter qui 9. ad eum qui 6. Item qui 12. ad eum qui 9. est in sexquitertia proportione & consonat cū eo diatessaron & similiter qui 8. ad eum qui 6. Qui autem 9. ad eū qui 8. cum sit in sesquioctaua proportione, consonat secundum tonum. Licet autē Plato posuerit res omnes ex numeris constitui, non tamen ex numeris habentibus proportiones harmonicas: sed animam posuit esse constitutam secundum numeros habentes huiusmodi proportiones. Et ideo dicit, q posuit eam [dispartitam,] idest, q. dispensatam. [secundum harmonicos numeros.] idest secundum numeros proportionatos adinuicem secūdum musicam proportionem. Posuit enim ex his numeris animā constitutam. s. ex vno, duobus, tribus. 4. 8. 9. 27. in quibus huiusmodi proportiones inueniuntur, duplici autem ex causa animam posuit constitutā ex numeris harmonicis. Vna est, quia vnumquodq; delectatur in eo quod est sibi simile & connaturale, videmus autem quòd anima delectatur in omnibus harmonizatis, & offenditur ex his quae sunt praeter debitam harmoniam, tam in sonis quām in coloribus, quam etiam in quibuscumq. sensibilibus: vnde vř harmonia de natura animae esse. Et hoc est, quòd dicit. [Anima habet sensum], i. cognitionē. [Connaturalem harmoniae.] Alia ratio est, quia Pythagorici & Platonici posuerunt, ex motibus coelorum prouenire sonos optime harmonizatos: & quia motus coelestes ponebant esse ab anima mundi, posuerunt animam esse ex numeris harmonicis, vt posset causare motus harmonizatos, Et hoc est quod dicit. [Et vt omne,] i. vniuersum. [Feratur secundū consonantes motus.] Deinde cum dicit.

Tex.co.26.

f ¶ Docet quō ex anima procedat motus coelestis, vbi considerandum est q omnes numeri secundum naturalem ordinem accepti linealiter dispositi sunt secūdum rectitudinem, prout vnus addit sup alterū. Sed ex naturali serie numerorū pōt aliquis accipere plures series, puta si accipiat homo quasi in vna rectitudine totā seriem duplorum, & in alia totā seriem triplorum, & in alia totā seriem quadruplorum, & sic de alijs. quia igitur homo sua cognitione pōt circa numeros operari, hoc & Deus facit cō-

stituendo

stituendo substãtias rerum ex numeris: vnde in constituẽdo sub F stãtiam animæ ex numeris supradictis, qui oẽs naturali ordine sunt in vna rectitudine, quasi duas lineas diuisit, vnam duplorũ, & alteram triplorũ: hæ enim proportiones oẽs harmonicas cõtinent. Nam dupla proportio diuidit in sexqaltera & sexquitertiam. Et tripla in duplã & sexqui alterã. Igitur in p̃dictis numeris accipitur series duplorũ usque ad numerum cubicum, vt puta unum duo, quatuor, octo, & alia series triplorum eodẽ modo, ut puta unũ, tria, 9. 27. quæ quidẽ duæ series in unitate coniunguntur, ac si essent duæ lineæ rectæ angulum continentes. Rursus si unitati cõiungãtur quæ sunt in linea triplorũ, resultabunt numeri q̃ sũt in linea duplorũ, puta si unitati addatur trinarius fiẽt quatuor, & ecõuerso, si vnitati addatur binarius, fiẽt tria. Et sic constituentur quasi duæ lineæ se se inuicem intersecãtes, secundũ modũ literæ græcæ q̃ vocatur χ. Si autem procedatur vlterius redibitur ad eosdem numeros. Nam a quatuor proceditur ad octo, & a tribus redibitur ad 27. & sic vtrobique concluditur q̃ quidam circulus. Sciendum autem est quòd Plato ea quæ inueniebantur in natura magis composita, dicebat prouenire ex proprietate naturæ magis simplicis, sicut consonantias sonorum ex proportionibus numerorum. Substantiam autem animæ ponebat mediam inter numeros qui sunt maxime abstracti, & inter substantiam sensibilem, & ideo proprietates animæ deducebat ex proprietatibus prædictis numerorum. Nam in anima est considerare primo aspectum rectum, secundum quod aspicit directe ad suum obiectum & postea redditur in circulum, inquantum intellectus reflectit se supra seipsum. Inuenitur etiam in anima intellectiua quasi circulus parium & imparium, inquantum cognoscit ea quæ sunt eiusdem, & quæ sunt diuersæ naturæ, & hoc vlterius protẽditur usque ad substantiam sensibilem cœli, quam anima mouet. Nam in cœlo consideratur duplex motus circularis, vnus simplex & uniformis, secundum quem cœlum mouetur, seu reuoluitur motu diurno ab oriente in occidentem, qui quidem fit secundum circulum æquinoctialem. Alius autem motus est planetarum qui est ab occidente in orientem secundum circulum zodiacum, qui intersecat æquinoctialem in duobus solsticialibus punctis, scilicet in principio Cancri & Capricorni. Et quia motus primus est uniformis, ideo non diuiditur in plures motus, & assimilatur circulo imparium, & propter hoc etiam primus circulus maior est, nã impares numeri superius positi maiores sunt. Secundus autem motus facit multam diuersitatem & ideo uidetur pertinere ad circulum parium & diuiditur in 7. circulos secundum sex interstitia duplorum & triplorum numerorum, vt dicitur in Timæo. Vbi enim sunt sex diuisiones, necesse est esse septem diuisa. Vnde & isti circuli minores sunt & continentur a supremo circulo qui est imparium. Sic ergo legenda est litera. [Vt omne] idest vniuersum [Feratur secundum consonantes motus,] idest vt ex harmonia animæ deriuentur motus cœlestes harmonizati.] Aspectum rectum Deus reflexit in circulum] eo modo quo est expositum & secundum proprietatem numeri, & secundum proprietatem animæ. [Et diuidens ex vno,] propter vnam naturalem seriem numeri, & vnam vim intellectiuam animæ. [In duos circulos,] scilicet parium & imparium quantum ad numeros intelligentiam mobilium, & immobilium quantum ad animam, motum secundum æquinoctialem, & zodiacum, quantum ad cœlum. A Idit autem [dupliciter coordinatos,] quia duo circuli se intersecantes tangunt se in duobus punctis [uerum vnum] scilicet inferiorem, [diuisit in 7. circulos] quasi planetarum. [tanquam cœli motus essent animæ motus,] idest ac si cœlum moueretur per motum animæ.

Tex. com. 46
Tex. com. 47

LECTIO VIII.

PRimum quidem igitur non bene dicitur, animam magnitudinem esse. Eam enim quę omnis, talem esse vult, qualis est aliquando vocatus intellectus. Non enim velut sensitiua est, neque vt desideratiua. Harum enim motus non circulatio est, intellectus autem unus & continuus, G sicut & intelligentia est. Intelligentia autem conceptiones. Hæc autem, eo quòd consequenter vnum, sicut numerus, sed non sicut magnitudo, propter quod neque intellectus sic continuus, sed aut impartibilis, aut non, sic, ut magnitudo aliqua, continuus est.

b Qualiter autẽ intelliget, magnitudo cum sit, vtrum vniuersaliter, an qualibet partium suĩ ipsius? partium autẽ, aut secun- H dum magnitudinem, aut secun-

LECTIO VIII.

PRimum igitur non recte habet, dicere animam esse magnitudinem. Animam enim vniuersi nimirum talem esse vult, qualis est qui vocatur Intellectus: non enim qualis sensitiua est, neque qualis concupiscitiua, harũ enim motus non est conuersio. Intellectus autem vnus est & continuus, vt etiam intellectio, intellectio autem ea est quæ intelliguntur, quę quia deinceps sunt unum, sunt ut numerus, & non ut magnitudo. Quamobrem, nec intellectus hoc pacto continuus est, sed aut carens partibus, aut non ut magnitudo aliqua continuus.

Nam quo tandem pacto si magnitudo sit qualibet suarum intelliget partium? atque ideo partium, quę vel in magnitudine, vel in puncto consistant, si modo oporteat id quoque partem vo-

LECTIO VIII.

POSITA opinione Platonis, hic Aristot. reprobat eam. Vbi notandum est quod Aristot. plerumque quando reprobat opiniones Platonis, non reprobat eas quantum ad intentionem Platonis, sed quantum ad sonum verborum eius. Quod ideo facit, quia Plato habuit malum modum docẽdi. Omnia enim figurate dicit, & per symbola docet, intendens aliud per verba, quàm sonent ipsa verba, sicut q̃ dicit animã esse circulũ. Et ideo ne aliquis propter ipsa verba incidat in errorem, Arist. disputat contra eum quantũ ad id quod verba eius sonant. Ponit autem Arist. rationes decẽ ad destruendum suprapositam opinionem, quarum quædam sunt contra eũ, & quædam contra verba eius. Non enĩ Plato uoluit q̃ secũdum veritatem intellectus esset magnitudo quantitatiua, seu circulus, & motus circularis, sed metaphorice hoc attribuit intellectui. Nihilominus tamen Arist. ne aliquis ex hoc erret, disputat contra eum, secundum quòd verba sonant. Primo ergo Aristo circa primam rationem, manifestat, de qua anima Plato intellexit, scilicet de anima vniuersi. [Et hanc] scilicet animam. [quæ est omnis,] idest vniuersi vult esse intellectiuam tantum. Non enim est vegetabilis, quia non indiget nutrimento, nec est sensibilis, quia caret organo, nec est desideratiua, quia desideratiua consequitur sensitiuam. Et dixit ideo animam uniuersi non esse sensibilem, neque desideratiuam, quia ipse uoluit quòd motus animę uniuersi esset circularis. Vnde cum motus harum, scilicet sensibilis & desideratiuæ nõ sit circularis (non enim sensus reflectitur super seipsum, intellectus uero reflectitur supra seipsum, homo enim intelligit se intelligere) ideo dicit, illam animam intellectiuam tantum esse, & ideo dicit intellectum esse magnitudinem quandam & circulũ. Et hoc Arist. reprobat dicens. q̃ Plato non bene dixit, animam esse magnitudinem: & quod locutus est de ea, sicut de magnitudine circulari, diuidens eam in duos circulos, male fecit. Et quòd male fecerit, ostendit. In natura enim animę hoc est, ut iudiciũ de aliqua potentia animę sumatur ex actu, seu operatione ipsius potentiæ: iudicium uero operationis ex obiecto. Potentię enim cognoscuntur per actus, actus vero per obiecta. & inde est q̃ in diffinitione potentiæ ponitur eius actus, & in diffinitione actus ponitur obiectum. Constat autem quòd res ab eo a quo habet esse & speciem, ab eo etiam habet vnitatem. Si ergo intellectus fit & sortiatur speciem ab intelligibili, cum sit eius obiectũ (dico intellectum in actu, cum nihil sit ante intelligere) manifestũ est q̃ si sit vnus & continuus sicut Plato posuit, q̃ eodem modo intellectus erit unus & continuus quo intelligibilia sunt unũ K & continuum: intellectus enim non est unus nisi sicut intelligentia, idest operatio eius quæ est intelligere, nec actus est vnus nisi sicut obiectum eius est unum, quia actus distinguuntur penes obiecta. Vnde cum obiectum intellectus sint intelligibilia, hæc autem scilicet intelligibilia, non sunt unum ut magnitudo seu cõtinuum, sed sicut numerus, eo quòd consequenter se habeãt, manifestum est q̃ intellectus non est magnitudo, sicut Plato dicebat. Sed aut est impartibilis sicut se habet ratio primorum terminorum, aut non est continuus sicut aliqua magnitudo, sed sicut numerus inquantum unum post aliud intelligimus & sæpe plures terminantur in unum, sicut in syllogismis terminantur propositiones in conclusionem. Secundam rationem ponit ibi.

b Quæ talis est. Posset aliquis dicere quòd Plato non posuit magnitudinẽ in intellectu propter multa intelligibilia, sed oportet q̃ sit in intellectu magnitudo etiam propter unumquodque intelligibiliũ. Contra hoc non potest esse. Plato enim posuit, & opinatus est quòd intelligere non fiat per acceptionem specierũ in intellectu, sed quòd intellectus intelligat per quendam cõtactũ, inquantum

Thom. supra tex. 24.

inquantum scilicet occurrit & obuiat speciebus intelligibilib. & illum contactū attribuit circulo, sicut supra dictū est. Quero ergo a te, si intellectus est magnitudo & intelligit ſm contactum, qualiter intelligat. Aut.n. hoc qđ intelligit, tangit ſm totum, aut ſm partem eius, si ſm totum contingens, intelligit totum, tūc partes nō erūt necessariç, sed erunt frustra, & sic non est necesse q sit intellectus, magnitudo & circulus. Si uero ſm partes contingēs, intelligit partes, aut hoc erit ſm plures partes, aut ſm vnā tm̄. Si ſm vnam tm̄, sic idem quod prius, quia aliæ erūt superfluæ, & sic non erit necessarium ponere intellectum habere partes. Si vero contingens, ſm oēs partes, intelliget, Aut hoc erit ſm partes pūctales, aut ſm partes quantitatiuas: si ſm partes punctales, tunc cum in qualibet magnitudine sint infinita puncta, oportet q infinities tangat antequam intelligat, & sic nunq̄ intelliget, cum nō sit infinita pertransire. Dicit aūt. [Partes punctales.] nō q velit magnitudinē i partes punctales diuidi, sed disputat ad rōnē Platonis q fuit huiꝰ opinionis quod corpus cōponeretur ex superficieb. & superficies ex lineis, & linea ex punctis. Qđ ipse improbat in prin. vj. Phy. vbi oñdit quod punctum additum puncto, nihil addit. Si vero intelligit cōtingēs ſm partes q̄titatiuas, tūc cum q̄libet pars diuidat in multas partes, sequitur q multoties intelligat idem. Item cum oīs quantitas sit diuisibilis in infinitum ſm eandem proportionē, & non ſm eandem quantitatē, sequitur quod infinities intelligat, quod est inconueniens. Videtur ergo, quod non contingat nisi semel, & sic nullo modo debet attribui intellectui magnitudo, neque quantū ad multa intelligibilia, neq; quantum ad unum. Et notandum quod hic Arist. occulte ostendit quod intellectus de natura sua non est partibilis, sed q̄d impartibile. Intelligibile enim ī vnaquaque re est quiditas, & natura rei est tota in qualibet parte, sicut natura speciei est tota in quolibet indiuiduo, tota enim natura hois est in quolibet indiuiduo, & hoc est indiuisibile, vñ illud quod est intelligibile in qualibet re, ē indiuisibile, & per consequens intellectus. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quç talis est. Cōstat quod si nos ponimus intellectū impartibile, de facili patebit rō, qūo intelligat impartibile & partibile, q̄a impartibile intelligit ſm proprietatem suæ naturæ, eo q impartibilis est, ut dictum est, partibile vero intelligit abstrahēdo a partibili. Sed si intellectus ponat partibilis secundū quod Plato vult, impossibile erit inuenire rationem qūo intelliget impartibile. Et sic vr̄ q inconuenienter Plato ponat intellectū esse magnitudinem seu partibilē. Quartā rōnē ponit cū dicit,

Lect.7.

Tex. c6.89.

dum punctum, si oportet & hoc partem dicere. Siquidem igitur secundum punctum, hæc autem infinita, manifestum est quoniā nunquā pertransibit. Si vere ſm magnitudinem, multoties & infinities intelligit idem. Videtur autem & semel contingere. Si autem sufficiens qualibet partium tāgere, quid oportet circulo moueri, aut & omnino magnitudinem habere? Si autem necessarium intelligere toto circulo tāgentem, quis est partibus tactus?

c Amplius, quomodo intelliget partibile impartibili, aut impartibile partibili?

d Necessarium autem esse circulum intellectum hunc. Intellectus quidem enim motus, intelligentia, circuli autem circulatio. Si ergo intelligentia, circulatio, & intellectus vtiq; erit circulus, cuius talis circulatio sit intelligentia. Semper autem aliquid intelliget, oportet enim siquidem perpetua sit circulatio. Practicarum quidem enim intelligentiarum termini sunt, omnes enim alterius causa sunt. Speculatiuæ autem rationibus terminantur similiter. Ratio autē omnis, diffinitio est, aut demonstratio. Demonstrationes uero & a principio sunt, & habent quodam mō finem syllogismū aut conclusionem. Si autem non concludant, sed non reflectuntur iterum in principium, accipientes semper medium & vltimum, recte procedunt, sed circulatio iterum in principium reflectitur. Diffinitiones autē omnes finitæ sunt.

e Amplius autem, si eadem circulatio multoties est, oportebit multoties intelligere idem.

A

care, si igitur puncto, ea autem sunt infinita, constat eum numquam pertransiturum, sin magnitudine, sæpius aut infinities idem intelliget, cum tamen videatur, vel semel fieri posse, quòd si sat sit tangere quamlibet partium, quid oportet in orbem moueri, aut omnino magnitudinem habere? Sin necessarium est intelligere toto circulo tangentem, quænam erit tactio quæ partibus sit?

B

Item quomodo intelliget partibile impartibili, aut impartibile partibili?

Necessarium porro est, intellectum esse circulum hunc, nam motio intellectus, intellectio est, circuli vero circumuectio. Ergo si intellectio est circumuectio, & circulus etiam erit intellectus, cuius talis circumuectio intellectio est. Iamuero semper aliquid intelliget, & quidem oportet, siquidem perennis est circumuectio. Actiuarum enim intellectionum termini sunt, omnes enim alterius gratia sunt. Contemplatiuæ etiam a rationibus terminantur. Ratio autem omnis, vel diffinitio est, vel demonstratio. Demonstrationes vero, & a principio sunt, & habent quodammodò finem syllogismum, aut conclusionem: quòd si non terminantur, at saltem non retro commeant ad principium, sed medium semper & extremum adhibentes, recta progrediuntur: at circumuectio retro ad principium commeat. Diffinitiones etiam omnes terminatç sunt.

C

D

Item si sępius eadem fiat circumuectio, sæpius idem intelligere oportebit.

E

d ¶ Quæ talis est. Tu dicis intellectum esse circulum & dicis intellectum moueri, sed motus circuli est circulatio, motus uero intellectus est intelligentia, hoc est intelligere, ergo si intellectꝰ est circulus, de necessitate intelligentia erit circulatio. Sed hoc est falsum, quia cum in circulatione non sit inuenire actu principium neq; finem, vt probatur in vij. Phys. sequitur &c quod intelligentia seu operatio ipsius intellectus quæ est intelligere, nunq̄ terminatur. Sed hoc est falsum, quia intelligentia hēt actu, & principium & finem: ergo intelligentia, & circulatio non sunt idem, & per consequens, nec intellectus est circulus. Quod autem intelligentiam heat principium & fine actu, probatur, quia omnis intelligentia aut est practica, aut speculatiua. sed cōstat q practicarū intelligentiarum termini sunt.i. fines. Nā omnes sunt alterius cā .i. op. ris, & ad opꝰ terminantur. Speculatiuæ etiam intelligentiæ finem habēt .i. rationes, omnes enim terminantur ad aliqua rationes, quç qui sem rōnes, aut sunt diffinitio] .i. in simplici intelligentia, aut [demonstratio,] s. cum componit & diuidit: sed demōstrationes primç ex principijs certis sunt, & habent quodammodo finem syllogismum aut conclusionem. Et si dicatur q ex vna conclusione sequitur alia, & sic non terminatur, nihilominus tamē pōt dici q conclusiones non sunt circulares, quia nō est circulo demonstrare, vt ꝑbatur in primo posteriorū, sed tendunt in rectū, & īpossibile est in rectum inuenire motū infinitum seu processum. Diffinitiones etiam habēt principium & finem, quia nō est ascendere in infinitum in generibus, sed accipitur quasi primum genus generalissimum, nec ēt est descēdere in infinitum in speciebus, sed est stare in ipsis specialissimis. Vnde genus generalissimum est principium, species vero specialissima, sicut terminus seu finis in diffinitionibus. Et sic patet, quod omnis intelligentia principium habet, & finem actu. Quintam rationem ponit cum dicit:

Tex. c6.79.

e ¶ Quæ pendet quodammodo ex præcedenti, & est quasi quoddam membrum eius: supra enim probatum est q si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligentia erit circulatio, & probauit superiori ratione q intelligentia non est circulatio, & hoc idem probat hic tali ratione. Videmus q hęc differentia est inter circulationem & alios motus, quia impossibile est in alijs motib. vnum & eundem motum reiterari super eandem quantitatem multoties. Et hoc apparet deducendo ꝑ singulas species motus. In alteratione.n. impossibile est eundē motum super idem reiterari, non enim idem secundū idē de albo

sit nigrum & de nigro album. In motu etiam augmenti impossibile est vnum & idem secundum idem augmentari & diminui. In mote etiam locali impossibile est eundem motū secundum idem reiterari, quia in motu locali secundum rectum semper sunt duo termini s. actu. Vnde si reiteraretur, oportet termino ad quem, vti bis, q̄a ut fine & principio, & de necessitate interueniret ibi quies, & sic non esset idē motus numero. In circulatione vero solum hoc contingit q̄ vnus & idē mot⁹ secundum eandem q̄titatem multoties reiteraretur. Cuius ratio est, quia in circulatione non sunt aliqui termini actu, & iō quantumcūq; reiteretur non interuenit quies, nec uariatur mot⁹. Ex hoc ergo sic arguit. Tu dicis q̄ intellectus est circulus, ergo & intelligentia sic circulatio est: sed hoc est inconueniens. s. q̄ intelligentia sit circulatio, ergo & primum. Qđ sit incōueniēs, sic ostendit. Constat q̄ eadē circulatio ſm unum & idē multoties est, i. reiterat̄, ergo si intelligētia est circulatio, sicut tu dicis, intelligētia multoties ſm vnū & eundem motū, & sup idem multoties reiterabit̄ & sic multoties intelliget idem. Intellectus. n. mouendo se tangit, & tangendo intelligit, sicut ipsi dicunt, & circulariter multoties tangit idē, & sic multoties intelliget idē, q̄ est incōueniēs. Sextam rōnē ponit cū dicit.

Tex. cō. 50.

f ¶ Quæ talis est. Si intelligentia circulatio ē, ut tu dicis, dēt assimilari motui, sđ nos uidem⁹ totū cōtrariū, q̄a intelligentia magis assimilatur quieti q̄ motui, ergo intelligētia non est circulatio. Qđ autē magis assimilet̄ q̄eti quam motui, patet, quia sicut ipse dicit in 7. Physi. non pōt fieri aliquis sapiens quando mot⁹ eius non resident nec quiescūt. Vñ in pueris & in oībus in quibus motus non quiescunt, non de facili inuenitur sapientia. Sed tunc aliquis sapientiam acquirit quando quiescit, vnde dicit q̄ in quiescendo & sedendo, aīa sapiens fit & prudens. Sed quia posset dici q̄ hoc verū est de simplic⁹ intelligentia, sed nō de syllogismo, iō Aristo. dicit q̄ eodē mō & syllogismus assimilat̄ magis quieti q̄ motui. Et hoc patet. Ante. n. q̄ sit syllogizatum de aliqua re, intellectus & mens hominis fluctuat ad unā & ad aliā partem, & nō quiescit in aliqua. Sed quando iam est syllogizatum determinat e inheret uni parti & quiescit in illa. Septimam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 51.

g ¶ Quę talis est. Constat q̄ beatitudo animæ est in intelligendo. sed beatitudo non pōt esse in eo quod est uiolētum & pter naturam. cū sit pfectio & finis ultimus animæ, ergo cū motus non sit ſm naturam & ſm substantiam animæ, sed præter naturam eius, impossibile est q̄ intelligere, quod est operatio animæ, & in quo est beatitudo aīæ, sit motus, ut Plato dicebat.

Tex. cō. 52.

Tex. cō. 53.

f Adhuc autem intelligentia assimilatur cuidā statui & quieti magis quàm motui, eodem autem modo & syllogismus.

g At uero neque beatum, quod non facile, sed uiolentum. Si autem est motus ipsius non substantia, extra naturam utique mouebitur.

h Laboriosum autem est, commisceri animā corpori, nec possibile absolui. Et adhuc fugiendum, siquidem melius est intellectui, non cum corpore esse, quemadmodum, & consuetum est dici, & multis videtur.

i Immanifestata autem, & circulo ferri cœlum causa. Neque enim animæ substātia, causa circulariter ferri animam, sed secūdum accidens sic mouetur. Neque corpus causa, sed anima magis illi. At uero neque quia melius dicitur, & tamen oportebat propter hoc Deum facere circulariter ferri animā, quia dignius sit ipsi moueri quàm manere, moueri autem sic quàm aliter. Quoniam autem huiusmodi intentio est alteris rationibus magis propria, hanc quidem dimittamus nunc.

K Illud autem inconueniēs accidit huic rationi, & pluribus q̄ de anima. Copulant enim, & ponunt in corpus animā, nihil determinātes propter quam cām & q̄uo habente corpore. Et tamen videtur hoc vtique necessarium esse, propter enim communitatē hoc quidem agit, hoc autē patitur, & hoc quidem mouet, illud autem mouetur. Horum autem nihil inest adinuicē quibuscunque. Hi aūt solū conātur dicere quale quid sit aīa, de susceptiuo autē corpore ni-

Item intellectio similis est quieti potius cuidam & statui. Eodem etiam modo syllogismus.

Quin ne beatum, quidem est, quod non facile, sed uiolentum est. Quod est motus eius non substantia, utique præter naturam mouebitur.

G *Laboriosum etiam est coniunctum esse cum corpore, nec posse ab eo solui, & insuper etiam fugiendum, siquidem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum dici solet, & inter plerosque conuenit.*

Incerta est etiam causa, cur cęlum circunferatur, neque enim animæ substantia causa est quamobrem circunferatur, sed per accidens ita mouetur, neque corpus est causa, sed illi potius anima, neque uero quod melius dicatur, H *atqui oportebat Deum propterea facere animam circunferri, quòd melius sit ei moueri, quam stare, & ita moueri, quam aliter. Sed quoniam hęc consideratio alijs est disputationibus accommodatur, eam in præsentia prætermittamus.*

Illud autem absurdum accidit, & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent. Compingunt enim & immittunt in corpus Animā, nihil præterea distinguentes, quam I *ob causam, & quomodo se habente corpore. Quod tamen necessarium esse uideatur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil adest inter se quibuslibet. Hi uero solum aggrediuntur dicere, quale quid sit Anima, de recepturo autem corpore nullā addunt distinctionē, qua si possibile sit secundū Pythagoricas*

F Quod autem motus sit præter naturam, aīæ patet ex positione Platonis. Ipse enim animam componi ex numeris, & postea dicit eam dispartitam in duos circulos, & hoc reflexit in 7. & ex hoc sequitur motus, ex quo apparet q̄ motus non inest ei naturaliter, sed per accidens. Octauam rationem ponit cum dicit.

h ¶ Quæ talis est. Videtur quod secundū opinionem Platonis anima de sua natura nō sit vnita corpori. Nā ipse posuit eam primo compositam ex elementis, & postea complexā q̄ adunatā corpori, & inde non posse recedere cū vult. Inde sic. Q̄ñcumq; est aliquod vnitum cōtra naturam suam alicui, & nō pōt inde cum uult recedere, ei est pęnale, & q̄ñcumq; aliq̄d in unione ad aliud deteriorat̄, est fugiendū & nociuū. Sed aīa vnit̄ corpori contra naturā suā, vt dictū est, nec potest inde recedere cū vult, nec nō & deteriorat̄ in vnione ad corpus si cui consuetum ē dici a Platonicis & multis ex eis. Vł ergo q̄ aīę pęnale est & fugiendum, esse cū corpore. Nō ergo cōueniēs est dictū Platonis. s. q̄ aīa cōposita ex elemētis, primo cōmisceat̄ corpori. Nonā rōnē ponit cum dicit.

i ¶ Quæ talis est. Plato loquit̄ de aīa vniuersi, & dicit eam moueri circulariter, sed ſm opinionem suā, cā quare cœlū mouet̄ circulariter, est imanifesta. i. nō assignat̄. Si. n. cęlum mouet̄ circulariter, aut ergo hoc erit pp prīcipia naturaliter, aut pp finē. Si dicat̄, q̄ naturaliter pp prīcipia, aut erit pp naturam animę, aut pp naturam corporis cęlestis, sed non est pp naturam aię q̄a moueri circulariter nō inest aīæ ſm

K substantiam suam, sed p accidens, q̄a (vt dictum est) anima mouet̄ p se, & ſm suam substantiā motu recto, & deinde aspectū rectū reflexit in circulos. Nec ēt pp naturā ipsiu⁹ corporis cęlestis, q̄a corpus non est cā motus aīæ, sed aīa est magis corpori cā q̄ moueat̄. Si aūt dicat̄ q̄ pp finē, nō pōt assignari aliq̄s finis determinatus ſm eum, cū q̄rit̄ quare sic mouetur, & nō alio motu, nisi q̄ sic Deus voluerit eū moueri. Sed Deus pp aliquam cām dignatus est cœlum potius moueri q̄ manere, & moueri sic. i. circulariter q̄ alio motu, q̄ causam Plato nō assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium [alijs rōnibus]. i. in alio tractatu. s. in lib. de Cęlo, iō dimittamus ipsam ad præsens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Lect. 7.

lib. 2. Lect. 3.

K ¶ Quæ nō solū ē cōtra Platonē, sed ēt cōtra multos alios, & ducēs est ad incōuenientia, & ostendens eorū positiones deficientes, q̄ talis est. Cōstat q̄ inter mouēs & motū ē aliqua proportio & inter agēs & patiens, & inter formam & materiā. Non similiter. n. q̄ælibet forma cuilibet corpori conuenit & unitur, neq; oē agens agit in oē patiēs. Neq; quodlibet mouēs mouet quodlibet

quodlibet motum, sed oportet ꝙ sit inter ea aliqua communicatio & proportio, ex qua hoc sit aptum natum mouere, illud uero moueri. Patet autem ꝙ isti philosophi posuerunt animā esse in corpore & mouere corpus: cum ergo loquantur de ipsa natura animæ, uidetur etiam necessarium ꝙ aliquid dixisset de natura corporis, pp quam causam uniatur corpori, & quõ se habeat corpus ad eam, & quõ comparatur corpus ad animam. Nõ ergo sufficienter determinant de anima dum conantur dicere solum quale q̃d sit anima, & negligunt ostendere quale quid sit corpus suscipiens ipsam. Ex quo conuenit eis illud quod in fabulis Pythagoricis habetur, ꝙ quælibet anima i quodlibet corpus igrediat, puta si

Tex.c6. 54. casu cõtingat in corpus elephãtis intrare mam muscæ. Quamuis hoc nõ possit esse, cũ unumquodq; corporum & maxime animalium, habeat propriam formam & propriam

Te.com. 55. spẽm, & proprium mouens, & propriũ motũ, & multũ differat corpus vermis a corpore canis, & corpus elephantis a corpore culicis. Hoc tamẽ dicẽtes. s. ꝙ q̃libet aĩa quodlibet corpus ingreditur, dicunt simile, ac si quis dicat artẽ tex-

Te.com. 56. trinam ingredi in fistulas, & ærariam in telariam. Et tamen si ipsis artibus inesset natura ingrediẽdi corpora seu organa ex seipsis, non quælibet in quodlibet ingrederet, sed fistulatiũa ingrederetur in fistulas, non in lyras, cytharatiua aũt i cytharas, & nõ in fistulas. Eodem igitur modo si animæ cuilibet sit corpus, unaquæque anima non quodlibet corpus ingreditur, immo ipsa anima idoneum format sibi corpus & non assumit paratũ. Sic ergo Plato & alii Philosophi loquentes tantum de animę natura, insufficiẽter dixerunt, non determinantes q̃d sit corpus cõueniẽs cuilibet animę, & qualiter, & quale existẽs uniat sibi.

LECTIO IX.

POstquam Philosophus reprobauit opinionem Platonis, hic consequenter reprobat quandam aliam opinionem cõformem opinioni Platonis quantum ad aliquid. Fuerunt enim qui dam qui dixerunt quod anima erat harmonia. Et isti concordauerunt cum Platone in hoc, quod Plato dixit, quod anima erat composita ex numeris harmonicis, hi uero quod erat harmonia. Sed differebant in hoc quod Plato dixit, ꝙ anima erat harmonia numerorum. Hi uero dixerunt ꝙ harmonia tam cõpositorum quam mixtorum vel contrariorũ erat aĩa. Circa hoc a it tria facit. Primo enim ponit opinionẽ istorum & rõnẽ opinionis. Secundo disputat contra dictã opiuionẽ. ibi [Et q̃dẽ harmonia &c.] Tertio ostendit quõ hęc opinio est multũ ꝓbabilis. ibi. [Si uero alterum aĩa est &c.] Circa primũ duo facit. Primo enim ponit dictam opinionẽ de anima dicens, ꝙ quędã opinio tradita est ab antiquis de aĩa, quę uidebatur habere rectas rationes, & non solum in speciali de anima, sed etiam quantum ad id quod commune est ad omnia principia. Et dicit [q̃-

nil adhuc determinant, tanquã contingẽs sit, secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet in quodlibet corpus ingredi. Videtur enim unumquodque propriam habere speciẽ, & formã. Simile itaque aliquid dicunt, sicut si aliquis dicat tectonicã in fistulas ingredi. Oportet enim artem quidem vti organis, animam autem corpore.

LECTIO IX.

ALia autem quędam opinio tradita est de anima credibilis quidem multis, & nulla inferior earum, quæ dictæ sunt, rationibus tamen tanquam pęnis castigata, atque damnata, & in ijs qui in communi fiũt sermonibus. Harmoniam enim quandam dicunt.

b Etenim harmoniam temperamentum, & compositionem esse contrariorum, & corpus componi ex contrariis.

c Et quidem harmonia, quędã ratio mistorum est, aut compositio, animam autem neutrum possibile est esse horum.

d Amplius autem mouere non est harmoniæ, animæ autem attribuunt hoc omnes.

e Congruit autem magis de sanitate dicere harmoniã, & omnino de corporeis virtutibus q̃ de anima. Manifestum autem si si aliquis tentauerit reddere passiones, & opera animæ harmonia quadam, difficile adaptare.

A *fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. Simile ergo quid piam dicũt, vt si quis dicat artem fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem quidem uti instrumentis, animam uero corpore.*

B

LECTIO IX.

TRaditur etiam alia quadam de Anima opinio, probabilis illa quidem multis, et nulla earum inferior quæ circumferuntur, quæ tamen ueluti ij qui magistratu abijssent, etiam in communibus disputationibus rationes retulit.

C

Harmoniam enim quandam eam nonnulli dicunt, etenim harmoniã temperationem, & cõpositionẽ esse contrariorũ, & corpus cõstare ex contrarijs.

Atqui Harmonia ratio quadam est commixtorum, uel etiam compositio, anima autem neutrum horum esse potest.

Præterea mouere non est harmoniæ, quod tamen omnes fere dixerim, animæ potissimum tribuunt.

D *Magis autem quadrat dicere, harmoniam de sanitate, & omnino de corporis uirtutibus, quam de Anima. Quod apertissimum erit, si quis tentauerit attribuere affectus, & munera animæ alicui harmonię; difficile enim est accommodare.*

tum ad id quod commune est,] quia antiqui philosophi nihil tractauerunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes illi qui magis usi sunt appropinquare ad cãm formalem, fuerunt Democritus & Empedocles, qui. s. Empedocles dixit quod omnia constabant ex sex principijs, quorũ quatuor posuit materialia. s. quatuor elemẽta, & duo formalia partim actiua, & partim materialia. s. amicitiam & litem. Et dicebant ꝙ hæc principia materialia habebant inter se quandam ꝓportionem quę resultabat ex eis, ita ꝙ cõueniebãt in aliquo vno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hanc dicebant formã rerũ & harmoniam q̃dam esse. Vnde sicut de aliis formis, sic dicebant de anima ꝙ erat harmonia quædã. Secũdo cũ dicit.

b ¶ Ponit rõnem hmoi opinionis dicens, ꝙ harmonia est complexio, & proportio, & temperamentum contrariorum in cõpositis, & mixtis. Et hæc proportio quę est inter ista contraria, dr̃ harmonia & forma illius cõpositi. Vnde cum aĩa sit q̃dã forma, dicebãt ipsã esse harmoniã. Dr̃ aũt hæc opinio fuisse cuiusdam Dinarchi, & Simiatis & Emped. Consequenter cum dicit.

c ¶ Disputat cõtra opinionem prædictam. Et circa hoc duo facit. Primo. n. disputat generaliter ad positionẽ dictorum philos. Scdo uero in speciali ad ponẽtem. s. contra Empedo. ibi. [Inuestigabit aũt hoc &c.] Ad positionem autem obijcit quatuor rationes, quarum prima talis est. Constat ꝙ harmonia proprie dicta est consonantia in sonis, sed isti transumpserunt illud nomen ad omnem debitam proportionem, tam in rebus compositis ex diuersis partib. quam in commixtis ex contrarijs. Secundum hoc ergo harmonia duo põt dicere,

E quia vel ipsam compositionẽ aut commixtionem, uel proportionem illius compositionis seu commixtionis. Sed constat ꝙ neutrum istorum est anima, ergo anima non est harmonia. Quod autem anima non sit compositio siue proportio compositionis patet. Isti enim accipiunt animam ut substantiam quandam, sed illa duo sunt accidentia, non ergo idem sunt. Secundam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quæ talis est. Constat ꝙ omnes philosophi dicunt, ꝙ anima mouet, sed harmonia non mouet, immo relinquitur ex mouente, & sequitur, sicut ex motu chordarum, qui est per musicam, relinquitur harmonia quædam in sono. Et ex applicatione & contemperatione partium a cõponente relinquitur proportio quædam in composito, ergo si anima est harmonia, & hæc relinquitur ex harmonizatore, oportebit ponere aliam animam quæ harmonizet. Tertiam rationem ponit cum dicit,

e ¶ Quæ talis est. Philosophus dicit in quarto physicorum. Quicumque assignat diffinitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationib[9] & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur optime quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam ipsius

ipsius rei, sed etiam passiones & accidentia eius. Si ergo anima est harmonia quędam, oportet quod per cognitionem harmonię deueniamus in cognitionem operationum & accidentium animę, Sed hoc est ualde difficile, ut puta si uelimus operationes aię in harmoniam referre. Cuius enim harmoniae est sentire, & cuius amare,

Tex.co.69. aut odire, & intelligere? Sed per cognitioné harmonię magis congruit uenire in cognitionem accidentium corporum, vt si velimus cognoscere sanitatem, diceremus quod est complexio adæquata & contemperata humorum & qualitatum in corpore, & sic de alijs corporeis virtutibus, & sic harmonia magis esset attribuenda corpori quã aię.

Tex.co.45. Quartam rationem ponit cum dicit.

f ¶ Quæ talis est, harmonia inuenitur aliquando in compositis & habentib. cõpositionem & motum, quia qñ hęc sic inuicem simul ponunt & ordinant, [ut nullum congeneũ] .i. ut nullus defect⁹ eiusdem generis ibi sit, tunc illæ partes dicuntur bene harmonizatæ, & compositio ipsarum uocatur harmonia, sicut ligna & lapides, & alia corpora naturalia.

Tex.co.71. Sic etiam & chordę quando bene ordinatæ sunt, vel fistulæ, ut exinde consonantia sonorum resultet, dicuntur bene harmonizatę, & huius consonantia dicit harmonia, & hoc mõ proprie dicitur harmonia. Aliquando enim e nitur in corporibus mixtis ex contrariis. Quãdo enim aliqua contraria sunt complexa & commixta

Tex.co.72. in aliquo, ita ut nulla repugnantia seu excessus alicuius contrarii sit ibi, ut puta calidi, aut frigidi, aut humidi, aut sicci, tunc illa dicuntur bene harmonizata, & horum ratio, i. proportio dicitur harmonia. Si ergo aia e harmõia, ẽm aliquẽ istorũ mõrũ diceretur. Sed cõstat φ neutro istorũ modorũ rõnabile est aĩam dici harmoniam, ergo male dicunt animam harmoniam esse. Et φ neutro istorũ modorũ aia dicatur harmonia, patet. Non.n. aia põt dici harmonia, φ inuenitur in reb. compositis, & habentibus compositioné, quod patet. Nam ordo partium compositarũ in corpore est ualde manifestus, facile.n. est scire ordinem ossium ad ossa, & neruorum ad neruos, & brachii ad manũ, & carnis ad ossa. Sed ratio ordinis partium aię est nobis immanifesta. Non enim per hoc possumus scire ordinem qui est inter intellectũ & sensum & appetitum & amõr. Nec ẽt põt dici harmonia secundum proportionem corporũ commixtorum ex contrariis. Et hoc duplici rõne. Vna rõ est, quia diuersa proportio inuenitur in diuersis partibus corporis, nam commixtio elementorum non habet eandem rõnem. i. proportionem ẽm q̃ est caro, & ẽm quam est os, ergo in diuersis partib. erunt diuersæ animę ẽm diuersam proportionem & multiplicationem partium aĩalis. Alia rõ est, qa oĩa corpora sunt commixta ex elemẽtis & cõtrariis. si ergo pportio cõmixtionis in quolibet corpore ẽ harmonia & harmonia ẽ aĩa, ergo in quolibet corpore erit anima, φ est inconueniens. Et sic patet quod incõuenienter dicunt animã esse harmoniã. Cõsequẽter cũ dicit.

f Amplius aũt dicimus harmoniam in duo respicientes, maxime quidem proprie, magnitudinum in habentib. motum & positionem, compositionẽ ipsarum, cum sic congruant ut nullum congeneum prętermittatur. Hinc autem & eorum q̃ commiscentur rõnem. Neutro quidẽ igitur mõ rõnabile. Cõpositio autem partium corporis multum inuestigabilis est. Multæ enim cõpositiones partium, & multipliciter sunt. Cuius igitur & quomodo cõgruit opinari, intellectum cõpositionem esse, aut & sensitiuum & appetitiuum. Similiter autem & inconueniens & rõnem mixtionis esse animam. Non enim eandem habet rationem commixtio elementorum, secundũ quam caro & secundum quam os, accidet igitur multas aĩas habere, & secundum omne corpus, siquidem oĩa ex elementis commixtis sunt, cõmixtionis autem rõ harmonia & anima.

g Inuestigabit autem hoc utiq; aliquis ab Emped. unumquodque enim horum in rõne quadã dicit esse. Vtrum igitur hæc ratio anima est, an magis alterum aliquid cum sit in mẽbris, ingeneratur.

h Amplius autem utrum concordia cuiuslibet mixtionis cã, an eius quæ secundum rõnem.

i Et hæc utrum ratio est, an alterum aliquid præter rationem. Hęc quidem igitur habent huiusmodi dubitationes.

k Si uero alterum est a mixtione anima, quid igitur simul cum carni esse, interimitur & esse alijs partibus animalis? Adhuc autem siquidem nõ unaquæq; partium habet animam, si non est anima ratio compositionis, quid est quod corrumpitur, anima digressa?

G

Præterea si dicamus harmoniam ad duo spectantes, proprijssime quidẽ in magnitudinib. ijs quę habent motũ & positionem, compositionem earũ, cum adeo hærẽt, ut nihil prorsus eiusdem generis admittant, atque hinc et permixtorum rationem, profecto neutro quidẽ modo rationi consentaneum fuerit, partium tamen compositio nullo negotio refelli potest, multa enim compositiones sunt partium, eaque uarie. Cuius igitur, aut quo tandem pacto existimare oportet intellectum esse compositionem, aut etiam sensitiuũ aut appetitiuum? Pari quoque modo absurdum est animam esse permixtionis rationem, non enim eandem obtinet rationem elementorum permixtio qua caro, & qua os permixtum est ita que fiet ut multas habeat animas eas que per uniuersum corpus, siquidem omnia ex elementis permixtis sunt, ratio uero permixtionis harmonia est et & anima.

H

Hoc etiam aliquis ab Empedocle peteret, nam unumquodque eorum ratione quadam constare dicit, Vtrum igitur anima est ratio, an potius cum aliquid aliud sit, membris accedit?

Ad hæc utrum amor cuiuslibet permixtionis est causa, an eius quæ in ratione consistit?

I

Atque hæc eadem utrum ratio, an aliquid aliud est preter rationem? Ac de ijs quidem, eiusmodi dubitationes oriuntur.

Quod si anima diuersum est a permixtione, cur una cum carni esse, reliquis etiam animalis partib. tollitur? Ad hæc si non unaquæque partium habet animam, si non est anima ratio permixtionis, quid est quod abscedente anima corrumpitur?

K

g ¶ Disputat cõtra Emped. & ponit cõtra eum tres rõnes quas non deducit. Quarũ prima talis est. ipsi ponunt qd' libet corpus cõsistere [rõne,] i. proportione quadam, quã dicunt harmoniam: & hanc dicunt animã quæro ergo utrum aĩa sit ipsa rõ. i. proportio commixtionis, aut aliquid aliud a proportione. Si tu dicis quod est ipsa proportio, tũc cum in uno corpore sint diuersæ proportiones secundum diuersas partes, sequũtur duo inconueniẽtia. s. φ multę animę sint in uno corpore secũdũ diuersas partes, & φ in quolibet mixto sit anima. Si dicas φ est aliud q̃ proportio, tunc cum proportio sit harmonia, anima non erit harmonia. Secũdã rõné ponit cũ dicit.

h ¶ Quæ talis est, Empe. ponebat qd' amicitia esset cã cõgregationis in reb. & lis causa disgregationis: sed in congregatiõe fit aliqua pportio: quæro ergo utrum amicitia sit causa cuiuslibet congregationis, aut tantum cõgregationis harmonizatę. Si tu dicas quod amicitia est cã cuiuslibet congregationis, tũc oportebit ponere aliqd aliud ab amicitia, qd' causet huiusmodi proportionẽ & harmoniã in cõgregationib. harmonizatis: vel erit dicere q̃ hmõi harmonizatio est a casu. Si tu dicas φ ẽ cã solũ cõgregationis harmonizatæ, tunc amicitia non erit cã omnis congregationis, quod est contra eum. Tertiam rationem ponit cum dicit.

i ¶ Quæ talis est. Empe. dicit quod amicitia ẽ q̃ facit cõgregatione in reb. qro ergo utrũ amicitia sit idẽ cũ ipsa cõgregatiõe harmonizata, aut nõ. Si dicat qd' ẽ idẽ, tũc cũ nihil sit cã suipsius, amicitia nõ erit cã illius congregatiõis, sicut Emp. dicebat Si uero dicat φ nõ est idẽ cõtra Cõgregatio harmonizata nihil aliud ẽ q̃ conuenientia qdã, amicitia vero vr̃ esse q̃dã cõueniẽtia, ergo est idem, & sic idem qd' prius. Cõsequẽter cum dicit.

K ¶ Ostendit quomodo hæc opinio est multum probabilis dicens, quod ideo uidetur hæc opinio probabilis, qa posito uno ponitur aliud, & remoto vno, remouetur alterum. Nam recedente

dente ab aliquo corpore harmonia, recedit anima & pmanente harmonia permanet anima. Sed hoc non sequitur, q2 pportio hmôi non est forma, sicut ipsi credebant, sed est dispositio materiæ ad formam. Et sic si accipiatur propria harmonia cõpositionis pro dispositione, bene sequit quod manente dispositione materiæ ad for-

Tex.cõ. 61. mam manet forma, & destructa dispositione, remouet forma. Nõ tamen quod harmonia sit forma, sed dispositio materiæ ad formã. Secundo cum dicit.

Lectio. 6. l ¶ Cõcludit & epilogat, quod anima non mouetur circulariter, sicut Plato dixit. Nec est harmonia sicut Emp. asseruit. Mouetur aũt fm accidens, sicut diximus supra, & mouet

Tex.cõ. 62. seipsã. Et q mouea fm accidens, patet, quia mouetur inquãtum mouetur corpus in quo est, corpus autem mouetur ab anima. Alio modo non est, moueri ipsam secundum locum nisi per accidens.

l Quod quidem igitur, neque harmoniam, possibile est esse animam, neque circulariter moueri, manifestum est ex dictis, Secundum accidens autem moueri est, & mouere seipsam, ut moueri quidem in quo est, hoc autem moueri ab anima. Aliter autem non est possibile moueri secundum locum ipsam.

LECTIO X.

Rationabilius autem dubitabit utique aliquis de ipsa, tamquam quæ mouetur, in huiusmodi respiciens. Dicimus.n. animam tristari, gaudere, confidere, timere. Amplius autem irasci, & sentire, & intelligere. Hec autem omnia motus esse videntur, vnde opinabitur aliquis ipsam moueri.

b Hoc autem non est necesse. Si.n.& quàm maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere, motus sunt, & unumquodq; moueri aliquid. Moueri autem est ab anima, ut irasci aut timere, l eo q cor quodãmodo mouetur. Intelligere autẽ, aut tale est, aut forsitan alterum aliquid.

c Horũ aũt accidũt alia quidẽ, secundum loci mutationẽ quibusdam motis, alia uero secundum alterationem. Qualia autem & quomodo, alterius rationis est. Dicere aũt irasci animã, simile est. & si aliquis dicat eam texere, vel edificare, melius enim fortassis est non dicere animam misereri, aut addiscere,

LECTIO X.

Tex.cõ. 63. Postquam philosophus posuit rationes illorum qui dixerunt, animam moueri ex eo quòd ipsa mouet corpus, & disputauit contra eos. Hic consequenter uult ostendere quod euidentior ratio, q anima mouea-

Tex.cõ. 15 tur, potest sumi ex ipsis operationibus animæ. Et circa hoc duo facit. Primo enim mouet dubitationem illorum qui dixerunt animam moueri ex operibus animæ. Secundo vero soluit dubitationem huiusmodi quantum ad propositum pertinet, ibi. [Hoc autem non est necesse &c.] Dicit ergo primo quod licet prædicti Philosophi dubitauerint, utrũ aĩa moueretur ex eo q mouet corpus, tamen [rationabilius,] .i. est probabilius dubitabit aliquis de aĩa quod moueatur [considerans huiusmodi,] quæ dicentur .i. ex operationib. animæ. Ex his enim poterit probabiliter ostendi quod anima mouetur. [Nos.n. dicimus animam tristari, gaudere confidere] .i. audere [& timere.] Amplius autem dicimus ipsam irasci, sentire, & intelligere. Cum ergo hæc omnia sint operationes animæ, et sint motus quidam, vr, q aĩa moueatur. Hæc autem uero dubitatio vr magis pbabilis quam si prior. Nam illa considerat motum aĩæ ex motu corporis. Dicebat.n. q nihil mouet, nisi moueatur, vñ cum aĩa moueat corpus, manifestũ est q ipsa mouetur. Hæc vero opinio cõsiderat motũ ipsius aĩæ ex proprijs operationib. aĩæ. Consequenter cum dicit.

b ¶ Soluit dubitationem. Circa quod sciendum est, q qñ Aristo. inquirit veritatem aliquam soluendo & obijciendo, aliqñ obijcit, & soluit post determinatam ueritatem, & tunc obijcit & soluit fm suam opinionem, aliqñ vero ante determinatam veritatẽ, & tunc obijcit & soluit supponendo opiniones aliorum, & non fm suam opinionem & ueritatem, quam ipse opi-

Lectio. 8. nat. Et huius exemplum habemus in 3. Phy. ubi Philosophus disputat contra ponentes infinitum, & utitur contra eos nonnullis rationibus, quæ fm se sunt falsæ, licet fm illos reputentur ueræ, puta quod oẽ corpus habet leuitatem. Cuius ratio est, quia

A hoc, scilicet, utrum omne corpus habeat leuitatem & grauitatem, nondum determinauerat, quod postea determinauit in libro de Cœlo. Et ideo reiterauit ibi quęstionem de infinito. Hunc autem modum obijciendi & soluendi seruat hic Aristo. vnde & procedit contra eos supponendo istorum opiniones. Il- Lib. 3.

Nec igitur harmoniam posse esse animam, neque in orbem ferri, perspicuum ex dictis est, moueri tamen, & mouere seipsam per accidens, ut diximus, potest, Verbi causa; moueri quidem id in quo est, atque id demum moueri ab anima. Alio autem modo haud quaquam fieri potest, ut loco moueatur.

B

LECTIO X.

Sed aptius de ipsa quęrat quispiam, ut de ea quæ moueatur, ad hęc animaduertens. Dicimus.n. animam angi, lætari, confidere, timere, ad hæc, irasci, sentire, ratiocinari, quæ omnia esse motus uidentur. Quamobrem eam aliquis moueri putauerit.

C

Quod tamen non est necessarium, Nam etenim si uel maxime angi, uel lætari, uel ratiocinari, motus sunt, atque horum unumquodque est moueri, tamẽ moueri ab anima est, ut irasci, ut timere, eo quod cor ita mouetur. Ratiocinari autem, aut eiusmodi fortassis est, aut aliud quidpiam.

D *Horum autem partim eueniunt, dum latione aliqua mouentur, partim dum alteratione, Quę nam porro illa sint & quomodo, id alio pertinet. Dicere autem irasci animam, uel timere simile est, atque si quis dicat animam texere uel ædificare, melius enim fortassis est non dicere animam misereri, aut discere, aut ratiocinari, sed hominem anima. Quod non ita intelligendũ*

Lectio 5. li.n. & maxime Platonici opinati sunt quod tristari gaudere, irasci, sentire, & intelligere, & huiusmodi quæ dicta sũt, sint motus animæ. Tex.cõ. 18.

Lectio 9. Et quod quodlibet illorum, etiam intelligere, fiat per organum determinatu, & quantum ad hoc non sit differentia inter sensitiuam, & intellectiuam & q omnis anima nõ solum intellectiua sit incorruptibilis. Aristo. uero omnia ista concedit. Ipse enim supponit, q huiusmodi operatiões fiãt per determinata organa, et intelligere. Et quod omnis anima sit incorruptibilis. Hoc tantum negat. s. quod huius operationes, s. sentire gaudere, & huiusmodi sint mot⁹ animæ, sed motus coniuncti, & quantum ad hoc disputat contra eos. Et circa hoc duo facit. Primo.n. ostendit, quod huiusmodi operatiões non sunt motus animæ. Secundo uero probat hoc quodã medio. ibi. [Intellectus autem, &c.] Dicit ergo, quod illi dicunt duo, & primo quòd gaudere & tristari & huiusmodi sunt mot⁹, Secundo q hęc attribuuntur aĩæ, s. irascitur gaudeat, sentiat, & huiusmodi, & sic uidetur quod anima moueatur. Sed hoc non est necesse, immo vtrumq; istorum est falsum, s quia neque huiusmodi operationes sunt motus & neq; attribuuntur aĩæ. s. q irascatur gaudeat, sentiat, & hmôi. Sed dato q sint motus, & loquamur de eis, fm q sunt motus, nihilominus tñ falsum est q attribuantur aĩæ, & per consequens, q fm hmôi operationes mo-

E ueatur. Qđ sic patet. Cõstat.n. q si hmôi operationes sunt motus & attribuant aĩæ q nõ attribuunt sibi, nisi fm aliquas determinatas partes corporis sicut sẽtire nõ attribuit aĩę nisi aliqua parte corporis, vt in oculo sẽsus q est p visũ & irasci in corde & sic de alijs. Similiter manifeste apparet q nõ sint aĩæ tñ motus, sed cõiũcti. Sunt tñ ab aĩa, vt puta in hoc qđ est irasci. Aĩa.n. iudicat aliqd esse dignum ira, cor autẽ aĩalis ex hoc mouet, & feruet circa ipsum sanguis. Sic autem se hẽt ad timores. Nã aliqua particula corporis contrahitur ad terribile & alteratur, & similiter de alijs. Et sic aĩa non mouetur, sed est mouens ab ea in eo q aliquid, vt cor, quodammodo mouetur. Et quia ipse determinabit inferius, q intelligere est quędam operatio aĩæ in qua non communicat cum corpore & non est coniuncti. Iõ dicit q intelligere forsitan est aliquid alterum ab operationib. coniuncti. Et dicit forsitan, quia non loquitur diffiniendo, sed supponendo. Quia uero dixit quod huiusmodi motus nõ sunt animę, sed coniuncti, sunt tamen ab anima. Ideo cum dicit.

e ¶ Vult ostendere, q hmôi motus corporis sunt ab aĩa fm loci mutationem. Sicut patet in ira, quę fit in aĩa, motis quibusdã

particularis ipsius corporis.s. moto corde. Ex ira enim sanguis exit ad partes exteriores, motus a feruore cordis. Alia vero est secundum alterationem, sicut patet in timore. Nam cor ad terribile cōtrahitur & infrigidatur, & alteratur homo & pallescit. Quales autem passiones sint, & quō moueantur, alterius rōnis est dicere. Sic igitur patet φ huiusmodi motus non sunt animæ, sed corporis ab aīa, ut dictum est. Sicut ergo animal habet operationes corporales, & hmōi non sunt animæ, sed corporis, seu coniūcti, ita, & hmōdi operationes, s. sentire & gaudere & huiusmodi non debent referri ad aīam, sed ad

Te.com.66. coniunctum. Nam si aliquis dicat animā irasci, & secundum huiusmodi operationes moueri, simile est ac si dicat ipsam animam texere uel ædificare aut citharizare. Nā & aīa est causa horum motuum. Habitus enim ædificatiuus & textiuus, & citharizandi, est in ipsa anima, &

Tex.co.67. huiusmodi ab anima sūt. Sed sicut melius est dicere quod ædificator ædificat, non ars, licet ædificator ædificet p ædificatiuam artem, sic fortassis melius est dicere φ anima nō miseretur, neque addiscit, neq; itelligit, sed homo per animam. Dicit [Fortassis intelligere,] quia loquitur supponendo, ut dictū est. Quia uero per hoc qđ dicit [φ non mouetur anima.] sed homo per animam, posset intelligi qđ motus existeret in anima sicut in subiecto, iō remouet hoc dicēs, φ cū dico hoīem moueri ab aīa, non sic dico φ motus in illa, s. in anima existat, sed quasi ab illa. Cum.n.dico, hoc mouetur per hoc, istud potest dupliciter intelligi, uel quia aliquando ipsa res qua aliquid mouetur, motus sustinet, ut cum dico hoīem moueri pede, quia ipse pes mouetur: uel quia ipsa aliqñ res nō sustinet motum, sed impellit aliquid ad motum, & hoc mō homo dicitur moueri per animā. Et in hoc est duplex motus, quia aliqñ anima est ut terminus motus, quando.s.motus est ad illam, s. ad animam, sicut in apprehensione sensibilium. Nam qñ anima apprehendit exteriora sensibilia, tunc uirtus sensitiua quæ est in organo, nititur & mouetur ad remittendum & reducendum spēs & intentiones rerum sensibiliū usq; ad illam.s. ad aīam. Aliquando vero anima est ut principium motus, qñ.s. motus operationis initiatus est ab illa, s. aīa ut est reminiscentia, a qua intentiones & phantasmata rerū occultata & recondita educuntur ad intelligendum res sensibiles. Siue aūt motus, aut quietes dicat aliquis phantasmata hmōi sint derelicta interius, non refert quantum ad præsentem materiam. Patet igitur φ huiusmodi motus non attribuuntur animę, sed sunt cōiuncti, ab ipsa aīa tñ, & non sicut motu existente in ipsa aīa. Notandum tamē φ hęc solutio pdictæ dubitationis nō est distinctiua & diffinitiua veritatis, sed obuiatiua. Sciēdum.n. φ motus attribuūtur operationib. animæ a diuersis diuersimode. Nam tripliciter inuenitur motus in operationib. animæ. In quibusdam.n. inuenitur motus proprie, in quibusdā minus proprie, in quibusdā uero minime proprie. Proprie.n. inuenitur motus in operationibus animæ vegetabilis, & in appetitu sensitiuo. In operatione quidem animæ vegetabilis est proprie motus, qđ mouetur, uel incresse na-

aut intelligere, sed hominē anima. Hæc autem non tamquam motu in illa existent, sed aliquādo quidem usque ad illam, aliquando autem ab illa, ut sensus quidem ab his, reminiscentia uero ab illa, ad motus qui sunt in sensibilibus organis, aut quietes.

G

d Intellectus autem uidetur innasci substantia quædā existens, & nō corrumpi. Maxime enim corrūperetur utique ab ea, quæ est in senio, debilitate. Nunc autem quemadmodum in sensoriis accidit. Si enim accipiat senex oculum iuuenis, uidebit sicut & iuuenis, quare senium nō est in sustinēdo aliquid animā, sed in quo, sicut in ebrietatibus & infirmitatibus. Intelligere igi- H tur & considerare marcescunt, alio quodā interius corrupto, ipsum autem passibile est. Cogitare autem, & amare, & odire non sunt illius passiones, sed huius habentis illud, secundum φ illud habet. Quare & hoc corrupto, non reminiscitur, neque amat. Non enim illius erāt, sed communis, quod quidem destructum est. Intellectus autem fortassis diuinius aliquid & impassibile est. Quod quidem igitur non possibile moueri animam, manifestum ex his. Si au- I tem penitus non mouetur, manifestum quod neque a seipsa.

F turæ per nutrimentum, & hic est motus augmenti, & secundū hoc aīa uegetabilis se habet vt agens, corpus vero ut patiens. In appetitu vero sensitiuo proprie inuenitur motus, & secundū alterationem, & secundum motum localem. Nam ad appetitū alicuius rei, homo statim mouetur & alteratur. Vel ad iram sicut in appetitu vindictæ, uel ad gaudium sicut in appetitu delectabilis. Itē ex hoc mouetur ēt sanguis, qui est circa cor ad partes exteriores, & etiam homo de loco ad locū ad consequendum id quod appetit. Minus uero proprie inuenitur motus in operationibus animæ sensitiuæ. In his.n. non est motus secūdū esse naturæ, sed solum secundum esse spirituale, sicut patet in visu, cuius operatio non est ad esse naturale, sed spirituale, quia est p species sensibiles sēm esse spirituale receptas in oculo: sed tñ hēt aliquid de mutabilitate inquantum scilicet subiectum uirtutis uisiuæ est corp⁹. Et sēm hoc habet rōnē mot⁹ licet minus propriā. Non enim dicitur motus in operationib. proprie, nisi cum operatio illa est ad esse naturæ. Minimum autem de proprietate motus, & nihil nisi metaphorice inuenit in intellectu. Nā in opatione intellectus nō est mutatio secundum esse naturale, sicut est I uegetabili, nec subiectū spirituale qđ immateriur, sicut est in sensibilib. sed est ibi ipsa operō, quæ quodammodo dr̄ motus, inquantum de intelligente in potentia fit intelligens in actu. Differt tamen a motu eius operatio, quia eius operatio est actus perfectus, motus vero est actus imperfecti. Et iō patet quō operationes animæ uegetabilis & sensitiuæ non sunt motus animæ, sed coniuncti. Operationes autem intellectus non dicuntur motus nisi metaphorice, & sunt solum aīæ intellectiuæ absque aliquo determinato organo. Sciendum ēt quod sicut in sensu inuenitur vis a petitiua, & apprehensiua, ita & in intellectu inuenitur uis appetitiua, & apprehensiua. Et ideo hæc, amor, odium gaudiū & hmōi, pñt intelligi, & prout sunt in appetitu sensitiuo, & sic hēnt motum corporalem coniunctum: & prout sunt in intelle- K ctu & voluntate tantum absque omni affectione sensitiua, & sic nō pñt dici motus, quia non habent motum corporalem cōiunctum. Et inueniuntur ēt in substantiis separatis secundum quod in sequentibus melius patebit. Consequenter cū dicit.

d ¶ Vult probare ea quæ ostendit, scilicet qđ huiusmodi operationes etiam si sint motus, sicut ipsi dicebant, non attribuuntur animæ, sed corpori & coniuncto. Et hoc probat per quandam opinionem illorum, quæ erat famosa tempore suo, s. quod omnis anima est incorruptibilis, & hoc secundum eos erat de intellectu & de omni anima. Dicit ergo, quod uidetur prædictis Philosophis quod intellectus sit quędam substantia quæ est in fieri & nondum completa, & quod non corrumpitur. Cuius ratio est, quia nos uidemus quod omnes debilitationes quæ sunt circa intellectum & sensum, non adueniunt ad ipsam animam secundum se, sed proueniunt ex debilitate organi. Vnde videtur quod intellectus & oīs aīa sit incorruptibilis & qđ debilitatio in eius operationib. nō sit ex eo qđ ipsa corrūpatur, sed

est, quasi motus in illa sit, sed interdū quidem vsq; ad illam, interdum uero ab illa. Verbi causa; sensus quidē ex his, recordatio uero ab illa, ad eos motus siue mansiones, quę sunt in sensuū instrumentis.

Intellectus autem videtur accedere, ac substantia quędam esse, nec interire, nam ab ea potissimum hebetatione, quę in senio fieri solet, labefactaretur, nunc uero ut in sensoriis euenit, nam senex nactus oculum talem, videbit vtique sicut & iuuenis. Quare senectus non est eo quod anima aliquid sit passa, sed id in quo, quemadmodum in ebrietatibus fit & in morbis. Itaque & intelligere & contemplari languescit, dum quidpiam intus corrumpitur, at ipsum impatibile est. Ratiocinari autem, & amare vel odisse, non sunt illius passiones, sed eius quod habet illud, quatenus illud habet. Itaque hoc corrupto, nec meminit nec amat, non enim illius erant, sed communis illius, quod interijt. Intellectus autem fortasse diuinius quiddā est, & impatibile. Ex his igitur animam moueri non posse perspicuum est. Quod si omnino non mouetur, cōstat eam neque a se ipsa moueri posse.

sed ex eo quod debilitantur organa. Si n. corrumperetur aia, maxime corrumperetur a debilitate quæ est in senectute, sicut accidit in organis sensitiuis quæ debilitantur ex senectute, tamen anima non debilitatur ex hoc, quia si senex accipiat oculum iuuenis, uidebit ut iuuenis. Quare senectus debilita, non quidem quod ipsa aia patiatur, seu uirtus sensitiua, sed id

Tex. c. 67. in quo est. Sicut in ægritudinibus & in ebrietatibus nõ debilitatur, seu alteratur anima, sed corpus. Sic ergo [intelligere,] i. simplex apprehensio [& considerare,] i. operatio intellectus, quæ est in componendo & diuidendo, marcescunt, non quidẽ ꝙ intellectus corrumpatur, & patiatur, sed corrupto quodam alio interius, idest corrupto aliquo quod est organum intellectus. Ipsum autem intelligere est passibile. Hoc aũt dicit Aris.

Tex. com. 68. non ꝙ sit huius opinionis, ꝙ credat intellectũ habere determinatum organũ corporale, sed sicut

De his uide 3. li. tex. 20. & tex. 91. huius lib. 1. dictum est, ipse hoc loquitur supponẽdo opiniones istorum Philosophorum, q. sicut dictũ est, erãt huius opinionis, ꝙ omnes operationes animæ, & ẽt ipse intellectus haberent organa determinata. Et iõ ẽm hoc assignat quare intelligere marcescat, qa hmõi operationes q̃ sunt intelligere, amare, & odire, non sunt passiones [illius] s. animæ, supponendo loquitur. [Sed huius habentis] scilicet coniuncti seu organi corporalis. Organi dico habentis illud, scilicet intelligere & huiusmodi. [Secundum quod illud habet.] Vnde [corrupto hoc] s. determinato organo, huiusmodi operationu quæ est amare, seu intelligere. non rememoratur neque amat. s. anima. Cuius rõ est, quia huiusmodi passiones non erant animæ tm, [sed communis] s. coniuncti, quod est iam destructum & corruptum. Si ergo omnes huiusmodi motus & operationes debilitantur non propter animam, sed propter debilitatem corporis seu organi, ut dictum est, manifestum est quod nõ sunt animæ tantum, sed coniuncti, & per consequens quod anima non mouetur, sed coniunctum, licet anima. Quia uero Arist. locutus est hic de intellectu, supponendo opiniones aliorum, sicut iam patet, ne credatur quod ipse opinetur intellectum sic esse ut supposuit, ideo remouet hoc dicens, quod [Fortassis intellectus est aliquid diuinius & impassibile,] idest aliquid altius, & aliqua maior potentia, & per consequens operatio ipsius animę, quam dicatur hic. Dicit autem [fortassis,] quia nondum hoc de

Lectio. 10. terminauerat. sed postea hoc in Tertio ostendit. Vnde patet ꝙ supponendo loquitur. Consequenter concludit ex omnib. dicens, quod manifestum est ex omnib. his quæ dicta sunt, ꝙ non est possibile animam moueri: quod si non mouetur aliquo modo, manifestum est quod non moueatur a seipsa huiusmodi motibus, sicut isti ponebant.

LECTIO XI.

MVlto autem his quæ dicta sunt irrationabilissimum dicere animam esse numerum seipsum mouentem. Insunt. n. his impossibilia. Primo quidem ea, quæ ex eo accidunt, quod animam moueri asserunt. Propria autem, ex eo ꝙ dicunt ipsam esse numerum. Quomodo enim oportet intelligere unitatẽ motam, & a quo, & quomodo, impartibilem & indifferentem existentem? Si namque est mota & mobilis, differre oportet.

b Amplius quoniam dicunt lineam motam, planum facere, punctum autem lineam, & unitatum motus, lineæ erunt. Punctus aũt unitas est, positionẽ habens. Numerus autem animę iã alicubi est, & positionem habet.

c Amplius autem a numero si auferat aliquis numerum aut vnitatem, relinquitur alius numerus. Plantæ autem & animalium multa diuisa uiuunt, & uidentur eandem habere animam specie.

LECTIO XI.

SEd multo magis, quam quæ dicta sunt a ratione distat, dicere animã numerum seipsum mouentem, adsunt enim his impossibilia. primum, quę ex ipso moueri accidunt, deinde peculiaria quędam, ex eo scilicet quod dicant eã esse numerum. Quomodo enim oportet intelligere unitatem quę moueatur, & B *a quo, & quomodo, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiam? Nam si est motiua & mobilis, differre eam oportet.*

Item quia dicunt motam lineam planum facere, punctum vero lineam, & unitatum etiam motus erunt lineæ, pũctum enim unitas est positionem habens, numerus vero animę alicubi tandem est, & positionem habet.

C

Item si a numero quispiam numerum vel unitatem auferat, relinquitur alius numerus: at uero plantę & pleraque animalium si secentur, uiuunt, & eandem specie habere animam uidentur.

LECTIO XI.

POstquam Philosophus improbauit opinionem illorum qui dixerunt simpliciter animã moueri. Hic consequenter arguit contra opinionẽ Xenocratis, qui supra motũ addit aliquid aliud. s. ꝙ anima esset numerus mouens seipsum. Et hæc opinio est multum irrationabilior opinionibus aliorum Philosophorũ quæ dicta sunt. Nã his qui dicunt aiam esse numerum mouentẽ seipsum, multa impossibilia insũt. Et primo quidẽ ea quæ accidunt [eo ꝙ est moueri,] idest ex motu, quæ etiam accidunt om- A nibus dicentibus animam moueri. Accidunt etiam sic dicentib. & inconuenientia propria, ex hoc, s. quod dicunt animam esse numerum. Et propter hoc Philosophus improbat diffinitionem hanc Xenocratis de anima. & non tantum est disputans ad nomen, sed ad ipsam intentionẽ diffinientis. Circa hoc aũt duo facit. Primo ostendit hanc diffinitionem esse inconuenientem, quantũ ad ipsam animam, vel substantiam aię. Secundo vero quantum ad eius accidẽtia, ibi. [Complectẽtib. igitur in vnum &c.] Circa primũ duo facit. Primo. n. destruit diffinitionẽ prædictam de anima per rationes. Secundo vero ostendit quod ad hãc diffinitionem sequuntur omnia inconuenientia quę sequuntur ad opiniones aliorum Philosophorum, ibi. [Accidit autem sicut diximus &c.] Quod autem prædicta diffinitio sit incongrua ꝓbat sex rationib. Quarũ prima talis est. Tu dicis, animam esse numerum mouentem seipsum, numerus autem constat ex unitatibus, ergo dicis aiam esse unitates. Si aũt dicis aiam eẽ numerum mouẽtẽ seipsũ, ergo & aiam unitates mouentes seipsas: sed oẽ mouẽs seipsũ hẽt duas partes, ut ꝓbat in 8. Physi. quarum una est mouens, & alia mota. ergo oportebit dicerę quòd unitas seu punctum diuidatur in duas partes, quarum una sit mouẽs, & altera mota. Hoc autem est impossibile. ergo impossibile est quod anima sit numerus mouens seipsum. Quod autem sit impossibile unitatem habere unam partem mouentem, & aliam D motam, probat, quia nullo modo illud quod est omnino impartibile, & indifferens, potest intelligi quod moueatur per se, ita quod habeat partem mouentem vnam, & aliam motam. Nam in nullo possunt hæc duo, s. vis motiua uel mota, & mobilis, vel mota esse, nisi differant cum ergo unitas sit impartibilis & indifferens. non potest huiusmodi partes habere, & sic nec moueri, ergo anima non est numerus mouens seipsum. Secundam rationem ponit cum dicit.

b ¶ Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum. ergo & unitates ut dictum est. Inter vnitatem autem & punctũ nulla differentia est, nisi quod punctus habet positionẽ, est. n. punctum vnitas positionem habens. Sed si anima est numerus, oportet ꝙ alicubi sit huiusmodi numerus animæ, & positionem habens. ergo anima erit unitas positionem habens. Huiusmodi autem sunt puncta. ergo erit puncta: sed secundum quod dicunt Platonici, motus puncti facit lineam, linea autem mota facit super E ficiem, superficies uero corpus: sed est anima numerus mouens seipsum. ergo eodem modo & vnitas, & p consequens est punctum mouens seipsum, punctum autem motum non facit nisi lineam. ergo motus animæ non facit nisi lineam. Et sic anima motu suo non causat uitam, sed lineam, quod est falsum. Non est igitur anima numerus mouens seipsum. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quę talis est. Si anima est numerus, ut tu dicis, oportet ꝙ cõsequatur passiones & naturam numeri, sed cõstat ꝙ si aliqs auferat a numero vnitatẽ aliquam, seu addat, mutat spẽm. Nam si huic numero. s. tria addas unitatẽ, mutat spẽm. Alia. n. spẽs est huius numeri quatuor, & alia eius quod est tria. Si uero ab eo dẽ auferas unitatẽ, efficitur duo & mutat similiter spẽm. Constat aũt ꝙ animalia sumunt speciem ab aia, cum unumquodq; consequatur per formam spẽm suam: ergo si aia est numerus,

ex subtractione uel additione alicuius ab anima, relinquetur alia anima specie, & hoc e[st] falsum. Videmus enim in decisionibus plantarum, & animalium an[n]ulosorum quod diuisa, seu decisa uiuunt, & eandem speciem habent. Non ergo anima est numerus mouens seipsum. Quartam rationem ponit cū dicit.

F ro ergo, verum puncta quę sunt anima, sint eadem cum pūctis corporis aut alia. Siquidem sunt altera, ergo in qualibet parte corporis sit anima, in qualibet parte corporis erunt puncta animæ, & sic erunt duo puncta aīe in eodem loco simul. Et si duo pp quid non plura, aut ēt infinita aię? Nam illa quorum loc⁹ est indiuisibilis, & ipsa indiuisibilia sunt, vnde non indiget ampliori loco. Vnde si ponamus duo esse in loco indiuisibili, p cōsequens possunt in eodem loco esse infinita. Si uero dicas quod sunt eadē puncta, quæ sunt in corpore cum his pūctis quæ sunt anima sequitur φ cum omne corpus hēat puncta, quod oē corpus habeat animam, sed hoc est falsum, non ergo anima est numerus mouens seipsū. Sextam rationem ponit cum dicit. v. s. l. ipsis.

Tex. cō. 69. d ¶ Quæ talis est. Tu dicis animā esse numerum, & sicut dictū est sequitur, φ aīa sit unitates positionem habentes, & per cōsequēs quod sit puncta, s[ecundu]m hoc aūt, si recte consideremus, uidebitur vtique φ nihil differt, dicere φ aīa sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere, φ sit unitates positionem habentes. Vnum.n. positionem habēs, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, s[ecundu]m positionem tuā, est numerus mouēs seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia se ipsa, ponamus autē φ corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sint pūcta, quia nō differt sicut dictum est, & sint quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, hmōi aūt puncta mouent seipsa, quia aīa est numerus seipsum mouēs. Sed in mouente seipsum, sicut dictum est, duo sūt ergo erit in ipso puncto, vnū quod est mouēs, & aliud quod est motum. Nec est curādū utrū sint magna, seu parua, dūmodo sint quāta, q[ui]a i quolibet continuo mouente seipsū hoc accidit. s. φ sint duo ibi, unū vt mouens, & aliud vt motū. Et sic necesse est φ sit aliqd motiuum unitatū. In animali aūt, illud quod mouet aial, est anima. ergo & in numero, illud qđ mouet numerum, erit anima. ergo anima nō est id qđ mouetur, sed illud qđ mouet. Et sic mala est diffinitio aīe φ sit numer⁹ mouēs seipsum, sed poti⁹ φ sit numer⁹ mouēs numerū motū. Quītā rōnē ponit cū dicit.

Tex. cō. 45.

Tex. cō. 70.

Tex. cō. 71.

Tex. cō. 72.

d Videbitur autē utiq; nihil differre, dicere unitates, aut corpora parua. Et namque ex Democriti sphęris si fiant puncta, solum autem maneat quantitas, erit aliquid in ipso, hoc quidē mouēs, illud autē quod mouetur, sicut in magnitudine. Non.n. propter hoc, φ est magnitudine differre aut paruitate, accidit quod dictum est, sed quia quantum. Vñ necesse est aliquid esse motiuū vnitatum. Si autem in animali quod mouēs, anima est & in numero, quare non mouens, & qđ mouetur, est anima, sed mouens solum.

c Contingit aūt quodammodo vnitatem hæc esse. Oportet.n. ipsi inesse quandam differentiam ad alias. Puncti autem solitarii, q̄ utique differentia erit, nisi positio? Siquidem igitur sunt alteræ in corpore unitates & puncta, in eodē erūt unitates: obtinebit.n. locum puncti, tamen quid prohibet in eodem esse, si duæ sunt, & infinitas? Quorum.n. locus est indiuisibilis, & ipsa. Si autem ea quæ sunt in corpore puncta sunt numerus animæ, aut si eorum quę in corpore sunt punctorum numerus, est anima, quare non omnia habent animam corpora? Puncta enim in omnibus uidentur esse, & infinita.

f Amplius autē quomodo possibile est separari pūcta, & absolui a corporibus, siquidem non diuidantur lineę in puncta.

g Accidit autem, sicut diximus, partem quidem, idē dicere, corpus quoddam subtilium partiū ipsam ponentibus, partim autē sicut Democritus dicit ab anima moueri, proprium inconueniēs. Si enim est anima ī omni eo qđ sentit corpore, necesse est duo in eodem esse corpora, si corpus aliquod anima. Numerum autem dicentibus, in uno puncto puncta multa, aut omne corpus animam habere, nisi quidem numerus differens fiat, & alius ab his

Nihil autem referre uideatur, siue unitates, siue parua corpuscula dicantur, etenim ex Democriti sphærulis si fiant puncta, modo sola maneat, quantitas, erit in ipsa † quidpiam quod moueat, & quidpiam quod moueatur quemadmodum in magnitudine, neq; G enim quod magnitudine differant aut paruitate, quod dictum est euenit, sed quia quantum sunt, itaque necessariū est adesse aliquid quod sit moturum unitates, quod si in animali id quod mouet anima est, etiā in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur, anima est, sed id duntaxat quod mouet.

Iam uero qui fieri potest, ut ea sit unitas? oportet enim aliquam eius esse differentiam ab alijs, at punctis mona dici quę nam fuerit differentia, nisi positio? Si igitur unitates siue puncta H *quę sunt in corpore diuersa sunt, in eodem erunt unitates, occupabit enim locum puncti. Atqui si duo in eodē sunt quid obstabit cur non etiam infinita sint? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa itidem. Quod si puncta ea quę sunt in corpore, sunt numerus is qui anima est, uel si numerus constans ex punctis ijs quæ in corpore sūt anima est, cur non omnia habent animam corpora? in omnibus enim puncta esse uidentur, eaque infinita.*

I *Præterea qui fieri potest, ut puncta separentur ac soluantur a corporib. siquidem non diuiduntur lineę in puncta.*

Accidit autem quemadmodum diximus, ut partim idem dicant quod ij qui corpus quoddam subtilium partium ipsam statuunt, partim ut Democritus ab anima dicit moueri, peculiare absurdum. Nam si anima est in K *quaque parte eius quod sentit, necesse est in eodem duo esse corpora, si anima corpus aliquod est. Iis aūt qui numerum dicunt, in uno puncto, multa esse puncta aut omne corpus animam habere, si non aliquis differens numerus accedit, atque diuersus a punctis ijs quę in corpore sunt. Accidit etiam,*

f ¶ Et sumitur ex p[ræ]cedenti, quæ talis est. Sicut dictum est, sequitur ex positione Xenocratis, quod anima sit puncta, sed nos uidemus; φ puncta non separantur, nec absoluuntur a corporib. Nam lineę non diuiduntur a superficieb. nec puncta a lineis. Anima uero separatur & absoluitur a corpore. ergo non est puncta, neq; numerus, patet ergo quod diffinitio Xenocratis de anima ē incongrua quantum ad ea quę in diffinitione ponuntur. Consequenter cum dicit.

g ¶ Dicit diffinitionem prędictam esse incongruam, quantū ad inconuenientiam. Nam ex huiusmodi diffinitione de anima, sequuntur omnia inconuenientia q̄ sequuntur ex opinionibus omnium philosophorum de anima. Quidam enim errauerūt circa animā & dixerunt ipsam eē corpus subtilissimarum partium. Ex quo sequebatur φ cum anima sit vbicumq; est sensus in corpore & sensus sit ubique per corpus, φ si anima est corpus, φ duo corpora sint simul. Et hoc idem sequitur si anima est puncta, sicut dictum est, scilicet quod duo sint simul, & etiam infinita, & hoc si puncta animæ sint alia a punctis corporis. Sed si non [fiat differens] punctorum animæ, i. si non differant puncta animæ a punctis quę sunt in corpore, sequitur quod in quolibet corpore sit anima.

e ¶ Quæ talis est. Scđm opinionē Xenocratis cōtingit hāc. s. animā esse unitatē, sed ex hoc cōtingit ipsā esse pūcta, q[ui]a si aīa est unitas, oportet, φ differat ab alijs unitatib. nō poterit aūt differre ab eis nisi p positionē, quæ.n. est differentia [pūcti solitarii] .i. vnitatis intellectę. nisi positio? nulla unitas autē nisi positione habens, est punctum: ergo aīa nō est unitas, sed puncta. Sed anima est in corpore, & quodlibet corpus hēt puncta sua p se. quæ

In quolibet enim corpore est inuenire puncta. Quidam uero, sicut Democritus errauit, dicens animā moueri & corpus, ex motu animę, & cum ipse diceret componi animā ex in[diui]sibi

libus

fibus sphæris, & ex motu ipsarū moueri corpus, sequebatur quod corpus moue-
Tex. cō. 73. retur ex corporibus indiuisibilibus. Et hoc idem inconueniē. sequetur ex diffinitione illorum, s. animal moueri ex numero, & per consequens a pūctis, & non est differētia, dicere sphæras par-
Tex. cō. 74. uas, & vnitates magnas aut qualescunq; vnitates moueri. Nā (vtrobiq;) idest in sphæricis corpibus & vnitatibus, necesse est, q animal moueatur, eo quod ipsa .s. corpora sphærica & puncta seu vnitates mouentur. Consequenter cū dicit. h ¶ Ostendit insufficientiam prædictę diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo q quandocunque diffinitio sufficienter assignatur, non solum debet ducere i cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiā acciden-
Tex. cō. 75. tium. Sed si complicemus in unum ista duo quæ posita sunt in diffinitione animę, s. numerum, & motum, non solum accidunt nobis incōuenientia quæ dicta sunt circa substan-
Tex. cō. 76. tiā ipsius animæ, sed ēt multa alia, quia hæc duo non solum est impossibile esse diffinitionem, i. substantiam animæ, verum etiā est impossibile q ipsa. s. numerus, & motus sint accidētia animę, seu ducant in cognitionem accidentium. Non igitur est con-
Tex. cō. 77. grua diffinitio, cum non ducat in cognitionem accidentiū. Et q non ducat in cognitionē accidentium animæ, manifestum est si quis ex huiusmodi diffinitione conabitur passiones & operationes animæ assignare, puta ratiocinationes, delectationem, tristitiā, & hmōi. Ex ipsis. n. scilicet ex numero, & motu, non solum non erit facile deuenire in cognitionem accidentium & operationum animæ, sed nec diuinare poterimus ex eis aliquid de ipsis passionibus, & operationibus animæ.

quæ in corpore sunt pūctis. Accidit autē animal moueri a numero, sicut & Democritum dixit, ipsum mouere. Quid. n. est differre dicere sphæras paruas, aut vnitates magnas, aut omnino vnitates ferri? Vtrobique. n. necesse est mouere animal, in eo quod mouentur ipsæ.

h Complectentibus igitur in vnum, numerum & motum, & hæc accidunt, & multa alia huiusmodi. Non. n. solum diffinitionem animæ impossibile est hmōi esse, sed & accidens. Manifestū est aūt, si quis conatus fuerit ex ratione hac, passiones & opera animæ reddere, ut cogitationes, sensus, lætitias, tristitias, & quæcunque alia huiusmodi. Sicut enim diximus prius, neq; diuinare est facile ex ipsis.

A *vt animal moueatur a numero, vt & Democritum diximus illud mouere. Quid enim interest, siue paruæ sphærę dicātur, siue vnitates magnæ, aut deni que unitates quæ ferantur? Nam vtro que modo, decesse est moueant animal eo quòd ipsæ moueantur.*

Ac iis quidem sui simul connexuerunt numerum & motum, & hæc, & pleraque id genus alia contingunt, ne que enim solum fieri potest vt aliqua animę definitio eiusmodi sit; verum ne
B *quidem accidens. Quod perspicuū fue rit, si quis ex ratione hac affectus, & munera anima aggrediatur describere, vt cogitationes, sensus, uoluptates, dolores, cæteraque generis eiusdem, vt enim superius diximus, ne diuinare quidem ex ipsis facile est.*

LECTIO XII.

TRibus autem modis traditis secundum quos diffi-
C niunt animam, alii quidem maxime motiuam enuntiauerunt, iu mouendo seipsam. Alij autē corpus subtilissimum, aut incorporalissimum aliorum. Hæc autem quas dubitationes & cōtrarietates habent, præteriuimus fere. Reliquitur autem considerare quomodo dicitur ex elementis ipsam esse. Dicunt. n. quatenus sentiat ea quæ sunt, & unūquodque cognoscat. Necessariū autem est accidere multa & impossibilia rationi. Ponunt enim cognoscere simile simili, tāquā
D si animam res ipsas esse ponāt. Non sunt autem hæc sola, multa uero & alia. Magis autem fortassis infinita numero quæ sunt ex his. Ex quibus igitur est unūquodque horū, esto cognoscere animam & sentire, sed cōpositū quo cognoscet, aut senuet? ut quid Deus aut homo aut caro, aut os? similiter autē qdlibet aliud cōpositorum? Non. n. quo libet mō se habētia elemēta horum unumquodq;, sed rōne quadā & cōpositione sicut Empedicit os. Terra autē adamibilis, in
E amplius receptaculis, duas ex octo partib. sortita est aquæ luminis, & quatuor autē uulcani, ossa autē alba facta sunt: nulla igitur utilitas est, elementa in aīa esse. nisi & rationes inerunt & cōpositio. Cognoscet. n. unumquodque simile. Os autem aut hominem nihil, nisi & hęc ine-

LECTIO XII.

C *CVm autem tres modi tradantur quibus definiunt Animam, partim illorum maxime motiuum asseruerunt, eo quod se ipsa moueat, partim corpus tenuissimarum partium, aut quod maxime inter cætera incorporeū est, quæ quas dubitationes repugnantiasque habeant fere persecuti sumus. Restat considerandum, quomodo dicitur ex elementis eam constare, dicunt enim ut sentiat ea quę sunt, & vnumquodque cognoscat. Cui quidem sententię multa eaque impossibilia accidant necesse est. Ponunt enim cognoscere simile simili, quasi animam res ipsas ponentes. Atqui certe non hęc sola*
D *sunt, sed pleraque etiam alia, immo innumera fortasse, quę ex eis constant. Ea igitur ex quibus est horum vnumquodque, esto, cognoscat anima, & sentiat, at compositum quo cognoscet, aut senties? vt quid Deus, aut homo, aut caro, aut os? similiter etiam quid vis aliud compositorum? neque enim eorum vnumquodque est elemēta quo uis modo se habentia, sed ratione quadam & compositione, quemadmodum Empedocles dicit os?*

E „ *At partes liquidi splendoris Dędala tellus.*
„ *Ex octo geminas, patulis fornacibus hausit.*
„ *Bis geminasque ignis, sunt ossa hinc alba creata.*

Nihil igitur prodest elementa esse in anima, nisi & rationes insint, & compositio, nam unumquodque cognoscet sui simile, os autem vel hominem nihil, nisi & hęc insint, quod fieri non posse, nihil attinet dicere. Quis enim ambigat, an insit in anima lapis aut

LECTIO XII.

POstquam philosophus ostēdit supra quomodo antiqui naturales in cognitionem animæ venerunt per tria, s. per motum & cognitionem, & per esse incorporalissimum, & disputauit contra illos q venerunt in cognitionem animæ per motum, & contra illos qui dixerunt animam esse quid incorporalissimum & maxime simplex hic consequenter disputat contra illos qui dicebant animam omnia cognoscere, quia composita erat ex omnibus, quorum positio fuit q anima cognosceret res oēs, quia cognitio fit p assimilationē quasi hoc a longe diuinātes, dicebant aīam ad hoc q omnia cognosceret, esse cōpositam ex omnib. q similitudo rerum omnium esset in anima secundum proprium modum essendi, s. corporalē. Vnde cum res constent ex elementis, dicebat quod anima erat composita ex omnib. elementis, vt sentiat & cognoscat omnia quæ sunt. Et quia principalis in hac positione fuit Emped. cū poneret animam compositam ex pluribus elementis q̄ aliquis aliorum, io philos. principaliter hic reprobat opinionem suam & disputat contra eā. Et circa hoc duo facit. Primo. n. improbat opinionem Empedo. secundo vero quandam aliā, ibi. [In toto autem quidem ipsa n, &cæt.] Improbat autē opinionem Emped. de cō rōnibus, quantum prima talis est. Empe. dicit q quia cognitio fit per similitudinem, cum aīa cognoscat oīa, oportet aīam compositam esse ex oībus. Sed patet quod huic rōni est necessariū accidere multa incōuenientia, & īpossibilia. cōstat. n. q i qualibet nō sūt hęc sola, s. elemēta, sed multa alia ab elementis, sicut est

pro-

proportio commixtionis & rō vniuscuiusq;. & forte sunt infinita numero, quæ accidunt reb. compositis ex his s. elementis, sicut patet in osse. Nam non solum oportet cognoscere illa ex quibus componitur os, sed etiam proportionem quæ est inter illa ex quib. componitur, & rationem ossis, quia oia quæ sunt composita, non consistunt, quocunque modo se habeant elementa, sed quadā rōne & compositione, s. sint proportionata adinuicem. Nā os cum habeat octo partes, secundum q dicit Emped. vnūquodq; compositū os habere. 8. partes quæ non equaliter attribuuntur omnibus elementis, sed terra habet ibi duas partes. Aer hēt ibi vnam, aqua similiter vnam, sed ignis quatuor, & iō ex maiori participatione ignis dicit ossa esse facta alba, & ex terra sicca. Si ergo in reb. compositis non solum sunt ipsa elementa, sed proportio & rō vniuscuiusque. Inde sic. Aut ergo istæ proportiones sunt in anima cum elementis, aut non: si sunt in anima, ergo in aia sunt ossa, & carnes & huiusmodi, & p consequens homo & lapis, & corpora, & contraria. Vnde nullus dubitat qđ hęc non sunt in anima. Si vero dicas quod non sunt ibi huiusmodi proportiones & rationes, sed solum elemēta, tunc aia non cognoscet proportiones rerū, nec ipsa cōposita: qūo .n. poterit cognoscere, Deum. s. totum cælū, aut hominē, aut lapidem seu os? nullo mō cognoscet, sed elemēta tm̄. Secundā rōnem ponit cū dicit.

b ¶ Quæ talis est. Tu dicis q aia est composita ex principijs: sed diuersorum generum diuersa sunt principia. cū ergo id quod est, dicatur multipliciter, i. ſm diuersa genera, sicut substantiæ, qualitatis, q̄titatis, & aliorum prędicamentorum. ergo erunt diuersa principia. Quæro ergo, utrum aia sit cōposita tm̄ ex principiis substātiæ, aut ex principijs oim generum: si tm̄ ex principiis substantiæ, tunc aia nō cognoscet nisi substantias, & ipsi ponunt eā cognoscere oia. Si uero componitur ex principijs oium generum, tunc cum quicquid est ex principiis substantię sit substantia, & ex principijs quantitatis sit quantitas, & sic de singulis, anima erit substantia, q̄titas, qualitas, relatio, & hmōi. Posset autem responderi contra hanc

runt. Hoc autē quod impossibile sit, nihil oportet dicere. Quis enim dubitabit, an insit in anima lapis aut homo, similiter autem & bonum, & non bonum, eodem modo & de aliis?

b Amplius autem cum multipliciter dicatur id quod est, significat enim aliud quidem hoc aliquid, aliud autem quantitatem aut qualitatem, aut & quoddā aliud diuisorum prędicamentorum, vtrum ex omnibus erit anima, an non? Sed non uidentur cōmunia omnium esse elementa. Num igit̄ quæcumq; substantiarum sunt, ex his solum? Quomodo igitur cognoscet, & aliorum unumquodque? An dicent uniuscuiusq; generis esse elemēta & principia propria, ex quib. animam constare? Erit ergo qualitas & quantitas, & substantia. Sed impossibile est ex quantitatis elementis esse substantiā, & non quātitatem. Dicentib. itaq; ex omnibus, hęc & huiusmodi alia accidunt.

c Inconueniens autem est dicere quidem impassibile esse simile a simili, sentire autem simile simili, & cognoscere simile simili. Sētire autem pati aliquid & moueri ponunt, similiter autem cognoscere & intelligere.

d Multas autem dubitationes, & difficultates hn̄t e ipso dicere, sicut Empe. q corporeis elementis singula cognoscuntur, & ad simile, testatur qđ nunc dictum est. Quęcumque.n. insunt in animalium corporibus simpliciter terrę, ut ossa, nerui, pili, nihil sentire uidentur, quare neque similia & tamen conueniret.

e Amplius autem unumquodque principiorum ignorātia pl9 quam intelligentia existet. Cognoscet quidem enim unumqđ libet, multa autē ignorabit, omnia enim alia.

Accidet autem & Emped. insipientissimum esse Deum. Solus enim elementorum unum non cognoscet, discordiam. Mortalia autem, omnia. Ex omnib. enim vnumquodque est.

homo? itemque bonum & non bonū, sic etiam in alijs.

Præterea uero cum ens multifariā dicatur (significat enim partim hoc aliquid, partim quantum, aut quale,
G *aut aliud quidpiam explicatorum prædicamentorum) utrum ex omnib. erit anima, an non? atqui non uidentur communia omnium esse elementa, nū igitur ex his constat solis, quę substantiarum sunt? quonam ergo pacto cæterorum unumquodque cognoscit? An dicent cuiusque generis esse elementa, & principia propria, atque ex eis animam constare? erit ergo & quantum, & quale, & substantia: atqui fieri non potest, ut ex quantitatis elementis substantia sit, & non quantitas. His igitur qui dicunt ex omnibus, hæc, & huiusmodi alia accidunt.*
H

Absurdum est etiam dicere simile quidem non pati a simili, simile uero sentire simile, & cognoscere simile simili, & tamē illud sentire, pati quoddam & moueri statutum, itemque intelligere & cognoscere.

Cur autem multæ dubitationes ac difficultates oriātur, si quis ut Empedocles, dicat corporeis elementis singula
I *cognosci, & ad simile, fidem facit quod nunc dictum est, quęcunque.n. insunt in animalium corporibus, quæ simpliciter terræ sunt, ut ossa, ut nerui ut pili, nihil uidentur sentire, quamobrem nec similia, & tamen oporteret.*

Præterea unicuique principiorum plus ignorationis, quam cognitionis inerit. Vnumquodque enim unum cognoscet, plera que uero ignorabit, siquidem
K *cætera omnia.*

Accidit etiam Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc unum elementorum non cognoscet, nempe discordiam, mortalia uero res; omnibus enim constat unumquodque.

F rationem Arist. quod principia substantiæ sunt etiam quantitatis & qualitatis & aliorum, cum omnia fundentur supra substātiam, & ideo non oportet q sint in aīa aliqua alia principia, q̄ principia substantiæ & nihilominus cognoscet omnia. Ad hoc dicendum q qualibet res hēt principia proxima & remota, & cognitio oportet q sit per principia proxima. Principia aūt substantiæ, licet sint principia aliorum, sunt tn̄ remota & non proxima: & ideo per ea non pōt haberi cognitio nisi de substantia. Tertiam rationem ponit cum dicit.

c ¶ Quæ talis est. Rō quare anima sit composita ex oib9 elementis, est, quia anima cognoscit oia, & cognitio est per similitudinem: cōtra. Constat.n. q sentire & cognoscere, est pati aliquid: sed inconueniēs est dicere q simile patiat̄ a simili, sed a cōtrario, ergo & incōueniēs est dicere q sentire seu cognoscere, sit simile simili. Quartam rōnem ponit cum dicit.

d ¶ Quæ talis est. Ex hoc quod dictum est superius, testatur q dictum Empe. s. q simile simili cognoscat, hēt multas dubitatiōes & difficultates. Sed adhuc ēt magis apparet difficile & improprie dictū. Nā si aia cognosceret simile simili, sicut Empe. dicit, tūc sequit̄ q elementum aeris cognoscat aera, & sic de alijs: sed nos uidem9 q multæ partes terræ sūt in aiali, q̄ nihil sentiūt sicut pili & ossa, & nerui, & tamē cōueniret q sētirēt ſm positionē eorū, ergo nō cognoscit simile simili, uel nō ē cōposita ex oib. elemētis. Quintam rōnem ponit cū dicit.

e ¶ Quę talis est. Adhuc ex positione Emped. q simile cognoscat simili, sequit aliud inconueniēs, s. q principiū hēt pl9 de ignorātia q̄ de intelligētia. Si .n. cognitio est p simile tm̄, & pricipiū qđlibet sit simplex, & nō habet alicuius similitudinem in se nisi suam, non cognosceret nisi seipsum & ignorabit multa, omnia s. quæ sunt alia ab eo. Sextam rationem ponit cum dicit.

f ¶ Quæ talis est. Adhuc ēt ex dicta positione. s. quod simile cognoscatur simili, accidet aliud inconueniens Emp. hoc uidelicet, quod Deus sit insipiētissimus oium aialium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum.n. q sicut dictū est, Emped. posuit illa omnia

nia inferiora composita esse ex quatuor elementis, & ex lite & amicitia, & q generatio & corruptio prouenit in reb. ex istis duob. s. lite & amicitia. Coelum vero dixit esse Deum, & dixit q erat compositum ex quatuor elementis, & amicitia, sed non ex lite, & ideo est incorruptibile. Si ergo simile cognoscitur simili, cum Deus nõ sit compositus ex lite, non cognoscet litẽ, & sic erit simpliciter insipiẽtior cæteris aialib., quæ cognoscunt litẽ, cũ sint composita ex ea. Septimam ratio nem ponit cũ dicit.

Tex. c5. 82. g ¶ Quæ talis est. Si anima est cõposita ex oib. elementis, sequitur q omnia quæ sunt, habẽt animã: omne enim quod est, aut est ex omnib. elementis, aut ex aliquib.: sed oẽ quod est compositum ex elementis, aut ex elementatis, est corp., ergo omnia corpora habẽt aiam, & omnia quæ sunt, quod falsum

Tex. c6. 83. est. Octauam ratio nẽ ponit cum dicit. h ¶ Quæ talis est. Elementa sunt plura, & contraria, & ubicumque aũt aliqua contraria cõueniũt & componuntur, oportet q sit aliqd aliud quod contineat, & faciat ipsa vnum. Si ergo anima est composita ex oib. elemẽtis, oportet q sit aliud continens illa. Sed hoc est valde dubium quid sit, quia sic esset nobilius & prius anima, quod est impossibile, & ad minus de intellectu,

Tex. c5. 84. quia valde irrationabile est q intellectus sit nobilissimum oium & diuin' ẽm naturam. Itẽ sequeretur q illud esset prius q elemẽta, q est falsum, quia Empe. & alij dicunt elementa esse prima

Tex. c6. 85. inter omnia entia. Non est ergo aia composita ex elementis. Nonã rõnẽ ponit cum dicit. i ¶ Et ostẽdit defectũ, & insufficientiã positionis Empe. & aliorũ oium qui cõsiderãt aiam ex motu seu sensu, q talis est. Apparet ẽt q oẽs, & quicumq; dixerũt aiam esse aliquid motiuũ ẽm locũ, insufficienter dixerũt. Nã multa aiata sunt q non mouentur ẽm locũ, sed manent, sicut platæ & alia hmõi. Similiter aũt & illi qui dixerũt aiam esse quid intellectiuũ & sensitiuum, insufficiẽter dixerunt. Nam multa sunt aiata, quæ neq; sentiunt, neq; intelligunt. Si vero aliquis hoc segregauerit, intellectiuũ, sensitiuũ, & motiuum, & dicat intellectiuũ vnam partem aiæ, & similiter sensitiuũ, non tamẽ pp hoc dicet de omni aia, cum nõ omnes aiæ sint intelle

g Omnino autẽ, propter quam causam nõ omnia habẽt animã, quæ sunt, quoniam omnia, aut elementũ, aut ex elemento, aut vno, aut pluribus aut omnibus? Necesse.n.est, vnum aliquod cognoscere, aut quædam aut oĩa.

h Dubitabit autem utiq; aliqs, & quid est unum faciens ipsa. Materiæ enim comparantur elementa. Maxime autem propriũ est illud continens, quodcumq; est. Anima autẽ aliquid esse melius, & quid principatum obtineat impossibile est. Impossibilius autem adhuc, intellectu. Rationabilissimum autem esse hũc antiquissimum, nobilissimum, & diuinum secundum naturã. Elementa autem dicunt esse prima entium.

i Omnes autem, & qui ex eo q cognoscit & sentit anima, ea quę sunt, ex elementis dicunt ipsam, & qui maxime motiuum, non de omni dicunt anima. Neque enim sensitiua omnia motiua. Videntur enim esse quedam animalium, manentia in loco, & tamen videtur hoc solo motu mouere anima animal. Similiter autem & quicumque intellectum, & sensitiuum ex elementis faciunt. Videntur enim plantæ viuere, non participantes loci mutatione, neque sensu, & animalium multa intelligẽtiam non habere. Si autem aliquis, & hæc segregauerit, posueritque intellectum partem aliq̃ animę, similiter autem & sensitiuum, neque utiq; sic dicent de omni anima, neq; de tota, neque de vna. Hoc autem sustinuit, & quæ est in Orphicis carminibus, rõ. Dicit enim animam ex toto ingredi, respirantibus a ventis. Nõ possibile itaque plantis hoc accidere, neque animalium quibusdam, siquidem non omnia respirant. Hoc autem latuit sic opinantes.

K Si vero elementis animam facere oportet, nihil oportet ex omnibus. Sufficiens enim est altera pars contrarietatis, seipsam

A ctiuæ. Neq; de tota, cum intellectiuum & sensitiuum sint partes animæ. Neque de vna, quia sic non diceret omnes proprietates animæ cuiuscumque, cum in anima sint aliæ proprietates, q̃ sint intelligere & sentire. Et quia quidam Philosophus, qui vocatus est Orpheus defectiue ẽt de anima locutus est, quasi in similem defectũ incidit. Ideo hic adiungit eius defectũ. Sciendũ est autẽ, q Orpheus iste fuit vnus de primis Philosophis q erant quasi poetæ theologi, loquẽtes metrice de Philosophia, & de Deo, & fuerunt tantum tres, Samius, Orpheus, & quidã ali'. Et iste Orphe' primo induxit homines ad habitãdũ simul, & fuit pulcherrimus concionator, ita q hoĩes bestiales, & solitarios reduceret ad ciuilitatẽ. Et pp hoc dr de eo q fuit optimus Citharędus in tm̃ q fecit vel faceret lapides saltare, idest ita fuit pulcher cõcionator, q homines lapideos emolliuit. Post hos vero tres, fuerũt 7. sapientes, quorum vn' fuit Thales. Hic ergo Orpheus volebat q totus aer animatus esset & aia quędã; & q aia corporum viuẽtium nihil aliud esset, nisi illud qđ attrahit animal de aere aiato per respirationẽ, & hoc dicebat metrice. Et ideo dicit Philosophus q rõ Orphei quæ est in metricis carminib. de aia, sustinuit eũdem defectũ quẽ sustinuerũt rões pcedentium, quia sicut dictũ ẽ, ipse voluit q illud esset aia, qđ attrahitur per respirationẽ animalium. Sed hoc insufficienter dictũ est, qa multa aialium sunt quæ nõ respirãt, hoc aũt scilicet, q animalia multa non respirãt, latuit illos q fuerũt pdictæ opinionis. Et sic patet q isti reprehendũtur de insufficientia. Decimã rõnẽ ponit cũ dicit. K ¶ Et arguit eos de superfluitate, quæ talis est. Dicũt. n. isti quod hoc q aia cognoscat, oportet q sit cõposita ex elementis: sed cũ nos videamus q cognitio omnis rei possit haberi per pauciora, ergo & si concedatur animam componi ex elementis, nõ tamen debet dici composita ex elementis omnibus, sed ad plus, ex duobus. Et q cognitio habeatur per pauciora, patet. quia cum compositum constet ex aliquo perfecto & imperfecto, ratio cognoscendi imperfectum est perfectum: & cum contraria reducantur in priuationem & habitum, sufficiens est altera pars, scilicet

Denique, cur non omnia quæ sunt habent animam, cum quodque aut elementum sit, aut ex elemento vno, aut pluribus, aut omnibus? Necesse est enim vnumquidpiam cognoscere, aut nonnulla, aut omnia.

Quæret præterea quispiam, quid B *nam sit quòd ea vnum efficiat? materia enim similia sunt elementa; Potissimum enim est id quod continet, quicquid id tandẽ sit: at animã aliquid esse potius aut dominãs, impossibile est: longe etiam impossibilius intellectu. Maxime enim rationi consentaneum est eum longissime antecedere, & natura esse priorem; & tamen elementa dicunt prima entium esse.*

C *Omnes autem, tum ij qui eo quòd cognoscat & sentiat ea quæ sunt, ex elementis eam constare dicunt, tum qui maxime motiuum eã esse censent, non de omni loquuntur anima. Neq; enim in omnibus ijs quæ sentiunt, motus est. Apparet enim esse nonnulla animalia, quæ in eodem loco semper manent. Atqui hoc solo motu anima mouere animal videtur. Similiter etiã quicumque intellectum & sensitiuum ex elementis faciunt: nam & plantę videntur viuere, cum tamen nec lationis, nec sensus participes sint: necnon* D *animalium complura rationẽ non habere. Quòd siquis hęc quoque concesserit, posueritq; intellectum partẽ aliquam animę, itemque sensitiuum, ne sic quidem dicent vniuersi de omni anima: immo ne de vna quidem tota. Hoc etiam ipsum accidit ei sententię, quæ circumfertur in Orphicis carminibus. Dicit enim animam ex vniuerso ingredi, cum spiritu trahimus delatã a ventis, quę res nec plantis, nec animalium quibusdam contingere potest, siquidem non omnia spirant: Quod tamen fugit* E *eos, qui ita existimant.*

Cæterum, si ex elementis animam facere oportet, non est opus ex omnibus, sufficit enim altera pars contrarietatis, ad se ipsam dyudicandam, &

scilicet illa quæ se habet per modum habitus & perfecti, ad cognoscendum seipsam & alteram partem, quæ est per modum priuationis & imperfecti. Nam per rectum diiudicamus & cognoscimus ipsum rectum, & etiam obliquum. (Canon enim) idest regula est illud per quod habetur iudicium de vtroque. Per obliquú vero, nec ipsú cognoscimus nec rectum. Non ergo fuit necesse animam facere, idest, eam componere ex omnibus elementis, sed ex duobus tantú. s. ex igne & terra, & per hoc cognosceret, & seipsam & contraria, sicut p ignem cognosceret calida & frigida, & per terram, sicca & humida.

F tur, est maxime inconueniens, & ad sensum apparet falsum, & est dictum non habentium rationem. Et non dicere ea in quib. est anima, esse animalia, valde inconueniens est. Nam secúdum hoc in nullo differt, inter esse animam in aliquo corpore, & nó esse. Consequenter cum dicit.

diiudicare & oppositam. Recto .n. & ipsum & obliquum cognoscimus. Iudex. n. vtrorumq; canon est. Obliquum autem neq; suiipsius, neque recti.

oppositam, recto enim tum hoc ipsum, tum obliquum cognoscimus, norma enim vtriusque iudex est, obliquum vero, nec recti.

LECTIO XIII.

Tex. co. 86.

ET in toto autem quidam ipsam mistam esse dicunt. Vnde fortassis, & Thales opinatus est omnia esse plena Dijs.

G *SVnt etiam qui in vniuerso mixtá esse eam dicant, quocirca forte etiam Thales cuncta esse plena deorum putauit.*

b Hoc autem habet quasdá dubitationes: propter quam enim causam, in aere aut in igne aníma cum sit, non facit animal, in mistis aút facit? & hæc in his melior esse putatur? Quæret.n. vtique aliquis, quá ob causam quæ in aere anima, ea quæ in animalibus melior & immortalior? Accidit autem vtrobique inconueniens irrationabile. Etnamque dicere, animal ignem aut aerem, magis irrationabilium est, & nó dicere animalia, cum anima insit, inconueniens est.

De quo quæstiones oriuntur nonnullæ. Cur enim in Aere, aut in Igne si inest anima, non facit Animal, sed in mixtis? idque cum præstantior in eis esse uideatur? Quærat præterea quispiam, cur anima quæ est in aere, ea que est in animalibus præstantior est, & immortalior? H *Accidit autem utrinque absurdum quiddam, & alienum a ratione, etenim dicere ignem uel aerem esse animal, a ratione discrepat; nec dicere animalia, cum anima insit, absurdum est.*

c Opinari autem videntur animam esse in his, quoniam totú partibus similis speciei, quare, necessarium ipsis dicere, & animam similis speciei partibus esse, si intercipi aliquid continentis in animalibus, animata animalia fiunt.

Existimasse autem uidentur animam his inesse, quoniam totum, atque partes eiusdem sunt speciei, quare fateri compelluntur animam, ac partes eiusdem esse speciei, si eo quòd in animalibus intercipiatur aliquid ambientis animata.

I

d Si autem aer quidem discerptus, similis speciei est, anima autem dissimilis partis, hæc quidem ipsius existet, aliud autem non existet. Necesse est igitur ipsam aut similium partium esse, aut non esse in qualibet parte omnis.

Quòd si aer quidem discerptus eiusdem est speciei, anima autem dissimilarium partium, pars quædam eius inerit scilicet, quædam non inerit. Necesse ergo est ipsam, aut similarium esse partium, aut non inesse in qualibet totius parte.

e Manifestum igitur ex dictis est, quòd neq; cognoscere inest animæ, propter id quod est ex elementis, neque moueri ipsam, bene, neque vere dicitur.

K *Perspicuum igitur ex dictis est, cognoscere, non ideo inesse anima, quod constet ex elementis, nec eam moueri recte, ac uere dici.*

LECTIO XIII.

POstquàm Philosophus posuit opiniones ponentiú animam esse ex elementis & rationes ipsorum, & improbauit eas, hic ex incidéti ponit opinionem quorumdá dicentium animam esse in elementis. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit opinioné. Secundo vero rationem opinionis. ibi. [Opinari autem.] Circa primum duo facit. Primo ponit opinioné. Secundo improbat eam, ibi. [Hoc auté &c.] Dicit ergo, q sunt quidá q dicunt animá misceri in toto vniuerso ponentes eam tam in elementis q in elemétatis. Vnde quidam Philosophus nomine Thales fortassis motus ab hac opinione, opinatus est oia plena esse Dijs. Volebat.n. q totum vniuersum esset animatum, & eius aía esset Deus. Vnde sicut aía est in qualibet parte animalis, & tota, ita uolebat q in qualibet parte vniuersi esset Deus, & sic oia essent plena dijs, & forte ex hoc prouenit idolatria. Consequenter cum dicit.

b ¶ Improbat hanc opinioné dicens, q hoc scilicet q anima sit in elementis & in elementatis, habet quasdá dubitationes & oppositiones, quarú una est, quia si anima est in aere & in igne. [In alijs enim duobus dicebant maxime eá esse] difficile erit eis dicere pp quam causam aía in eis non facit animal, idest quare ista non sunt aíalia, cú in mixtis aía faciat animal, idest mixta animata sunt animalia, pcipue, cum putádum sit q hæc scilicet aía sit quod melior in elementis simplicibus, q in elementatis. Alia dubitatio est, quia quæret aliquis ex his utiq; motus, quare aía quæ sm ipsos est in elementis, est melior, & immortalior, q anima quæ est in elementatis, cur hæc quæ est in elementatis constituat animal, & cognoscens & sentiens: illa vero q est in elementis, nó constituat. Ex his aút dubitationibus, quæcumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quòd ignis siue aer sit animal, ut primo dubita-

c ¶ Ponit rationé praemissæ opinionis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & improbat eam. Secundo concludit quid manifestum sit ex oib. quæ dicta sunt, ibi. [Manifestum igit &c.] Circa primú duo facit. Primo.n. ponit rationem opinionis dicens, q ró quare dicti philosophi opinari uidétur animam esse in his, idest in omnib. elementis, est, quia ipsi volebant q totú & partes in elementis cum sint simplicia, q essent similis speciei. vnde cum viderent & opinarentur q pars continentis, s. aeris intercepta in corporib. animalú per inspirationem, & respirationem, sit causa quare animalia fiant animata, & sit anima, necesse erat eis dicere [aiam esse similis speciei partibus] i. totum continens esse animatum. Secundo vero cum dicit.

d ¶ Improbat dictam rationem dicens, q quia aer discerptus & attract' est similis spéi toti aeri, sequetur quod anima animalis sit similis partis aíæ totius aeris. Sed constat q anima aíalis cuiuslibet est dissimilis partis aíæ aeris quia vna ipsis, s. anima aeris [existet] idest immortalis est secundum eos, ut pote quæ semper uiuit sicut omnia uiua. [Aliud autem] s. anima huius, vel illius animalis [nó existet i. est mortalis secundum eos. Necesse est ergo alterú duorum inconuenientium sequi ex hoc, uidelicet quod si aer sit similis partis. s. ille qui est intro, & ille qui est extra, & anima etiam, quod improbatum est. Aut si ipsa anima est dissimilis partis, & aer similis, tunc sequitur q anima non sit in qualibet parte [omnis,] idest totius aeris, quod est contra eos, qui totum aerem animatum ponebant. Consequenter cum dicit.

e ¶ Concludit ex omnibus quæ dicta sunt de opinionib. antiquorum, q neutrum illorum quod ipsi attribuebant animæ, sit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipsi dixerunt, s. q neq; cognoscere inest animæ ex eo q est ex elementis, sicut ipsi ponebant. Neque etiam motus seu moueri inest ei, ex hoc quod ex dictis elementis constabat secundum eos, & hoc satis aperte & clare patet inspicienti ad supradicta.

LECTIO XIIII.

POsitis opinionibus antiquorum de anima, & improbatis, consequenter Philosophus mouet quasdam dubitationes. Et circa hoc duo facit. Primo enim mouet ipsas quaestiones. Secundo uero soluit eas, ibi.[Dicunt itaque &c.] Sciendum est

LECTIO XIIII.

QVoniam autem cognoscere animae est, & sentire & opinari, adhuc autem concupiscere, & deliberare, & omnino appetitiones. Fit autem & secundum locum motus ab anima in animalibus. Adhuc autem & augmentum, & status, & decrementum, utrum toti animae unumquodque horũ insit, & tota anima intelligamus, & sentiamus, & aliorum unumquodque faciamus, & patiamur, aut partibus alteris altera. Et uiuere igitur utrum in aliquo horum sit uno, aut pluribus, aut in omnibus, an & alia aliqua causa.

b Dicunt itaque quidam partibilem ipsam, & alio autem intelligere, alio quidem cõcupiscere.

c Quid igitur continet animã, si partibilis est suapte natura? Non enim utique corpus. Videtur enim contrarium magis anima corpus continere. Nam ea egressa, expirat corpus & marcescit. Si igitur alterum aliquid unam ipsam facit, illud maxime utique erit anima. Oportebit autem iterum, & illud quaerere, utrum unum aut multarum partium sit. Si enim unum est, propter quid non mox & animam unum esse dicimus? Si uero diuisibile, iterum ratio quaeret, quid est continens illud, & sic utique procedet in infinitum.

d Dubitabit autẽ aliquis, & de ipsius partibus quam potentiam habeat unaquęque in corpore. Si enim tota anima omne corp⁹ continet, conuenit & partium unamquãque continere aliquid

LECTIO XIIII.

QVoniam autem animae est cognoscere, & sentire, & opinari; ad hęc cupere, & deliberare, & omnino appetitus: fitque praeterea motus loci animalibus ab anima, itemque auctio, & status & diminutio: utrum toti animae horum unumquodque inest, & tota ipsa intelligimus, & sentimus, & aliorum unumquodque agimus & patimur, an partibus alijs alia? Iam uero uiuere utrum in aliquo horum est, an in pluribus, an in omnibus? an etiam alia quędam causa est?

Equidem sunt qui eam afferant esse partibilem, atque alia parte intelligere, alia cupere.

Ergo quid tandem est quod animam contineat, si partibilis est? profecto non corpus, uidetur enim contra potius anima corpus continere, egressa enim ea, euanescit putrescitque. Si ergo aliud quippiam unam eam faciat illud maxime fuerit anima, sed rursus oportebit illud etiam quęrere, utrum unum, an multarum sit partium, nam si unum, cur non protinus animam quoque unũ esse censendum, est? sin partibile, rursus ratio quaeret quid sit quod illud contineat, atque ita demum procedet in infinitum.

Quin etiam de eius partibus quaerat quispiam, quam quaque habeat in corpore potentiam: si enim tota anima totum corpus continet, conuenit etiam ut pars quęque partem aliquam corporis contineat, quod simile est impos-

autem, quod operationes animae, scilicet sentire, intelligere, appetere, moueri secundum locum & augeri, possunt dupliciter accipi, quia uel secundum modũ operandi, & sic sunt tres potentię aiae, & his attribuuntur huiusmodi actiones, potentiae uidelicet vegetabili sensibili, & intellectuali, quae quidem differunt. Nam nutritiua siue uegetabilis agit mediantibus qualitatibus actiuis, & passiuis, ut calidum, frigidum, & huiusmodi. Sensitiua uero siue sensus, licet nõ indigeat qualitatib. sensibilib. ad sentiendũ, indiget tamen organo corporali. Intellectus uero neutro istorum indiget, quia nec qualitatibus, nec per organum corporale aliquid intelligit, sed perficitur in operatione sua absque aliquo organo. Si autẽ accipiamus huiusmodi actiones secundum genera actionũ, sic sunt quinque potentiae, scilicet nutritiuum, sensitiuum, motiuum secũdum locum, appetitiuum, & intellectiuum, & actiones horum sunt, sentire, nutriri, mouere, appetere & intelligere. Et ideo cũ Philosophus de anima secundum suam totalitatem secundum opiniones, antiquorum supra tractasset, & reprobasset ea, hic inquirit de partib. & operationib. ipsarũ partium, & mouet duas quęstiones, quarum prima talis est. Vtrũ operationes animae quae sunt cognoscere & sentire quantum ad sensũ, & opinari quantũ ad intellectum, adhuc concupiscere quãtum ad concupiscibilẽ, deliberare quantum ad rationalem. & ẽt appetitus qui est in plus, quia concludit cum his duobus irascibilem, & moueri secundum locum & augeri, & stare & diminui, conueniant toti aiae ut scilicet unumquodque eorum sit in omni parte animae, idest secundum quamlibet partẽ animae intelligamus, sentiamus, moueamur, appetamus, & nutriamur. Aut singulum istorũ habeat singulã partem animae determinatam, vt. s. alio intelligamus & alio sentiamus, & sic de alijs. Secunda quaestio est, quia dato quod quęlibet operatio aiae habeat specialem partem, item erit quaestio, utrum hoc quod est uiuere conueniat alicui partium, ita quod sit in aliquo uno, aut in plurib. partibus, aut in omnibus. Et si non in his, utrum sit in aliquo alio? Consequenter cum dicit.

b ¶ Respondet ad quaestiones positas. Et primo ad primam. Secundo vero ad secundam, ibi. [Videtur autem & quae &c.] Respondens autem primae quaestioni, Primo ponit opinionem quorumdam Philosophorum ad hoc. Secundo improbat eam, ibi.[Quid igitur continet, &c.] Quidam enim dicunt quod huiusmodi operationes non conueniunt toti animae. sed partib⁹. Dicit enim animam esse partibilẽ, & alio intelligit & alio concupiscit, sicut qui ponebant sensitiuam in cerebro, uiuificatiuam in corde, & huiusmodi. Sed huiusmodi opinio est quodammodo uera, & quodammodo falsa, quia si in anima intelligas diuersas partes potẽtiales, sic est uerum quod anima habet diuersas partes & uires, & alia intelligit, & alia sentit. Anima.n. est quẽdã totum potentiale, & pars accipitur ibi potentialis respectu totius potestatiui. Siue ro intelligatur quod aia sit quędam magnitudo seu quantitas, & diuidatur i diuersas partes quantitatiuas, sic est falsa. Isti uero Philosophi intelligebant animam eẽ partibilem secundum hunc modum. Et addebant plus, quod huiusmodi potentiae animae erant diuersae animę. Consequẽter cum dicit.

c ¶ Improbat Philosophus opinionẽ pdictam per tres rõnes, quarum prima talis est. Diuersa nõ possunt uni conuenire, nisi ab aliquo uniantur. Si igitur sũt diuersae animae in corpore, oportet quod ab aliquo contineantur, & uniantur, sed nihil est quod uniat eas & contineat, ergo nõ sunt diuersae. Et quod nihil sit continens, & uniens animã, sic patet. Quia aut ẽ corpus in quo est, aut aliquid aliud; sed corpus non unit eam & continet, immo magis anima continet corpus. Videmus.n. quod egrediente aĩa a corpore, corpus deficit & marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia animae est continere & regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quęrere utrum sit una, aut multipartiũ. Et si dicatur, quod multipartium est, iterum erit quęstio quid uniat illud, & sic in infinitum. Si uero dicatur quod est unum [quare non dicunt mox] idest ab ipso principio, quod anima sit vnum? Non igitur anima est diuisibilis in partes quantitatiuas, sicut ipsi dicunt. Secundam rationem ponit cum dicit.

d ¶ Quia si diuersae partes animę sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuilibet operationi animę sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertiam rationem ponit cum dicit.

e ¶ Quia

corporis. Hoc autem assimilatur impossibili. Qualem enim partẽ aut quomodo intellectus continebit, graue est & fingere.

sibili. Quam namque partem uel quo modo intellectus continebit, uel fingere difficile est.

c Dicuntur autem & plantę uiuere diuisę, & animalium quędam incisorum, tamquam eandem habẽtia animam specie, & G si non numero. Vnaquęque quidem enim partium sensum habet & mouetur secundum locũ in quoddam tempus. Si autem non permanent, nullum inconueniens est. Instrumenta.n. non habent quib. saluent naturam, sed nihil minus in utraque partium omnes inexistũt partes animæ, & similis speciei sunt adinuicem, & toti. Adinuicem quidẽ, sicut quæ non separabiles sunt. Toti autem animæ, tamquam H indiuisibili existente.

Videntur etiam plantæ, si secentur uiuere, & animalium nonnulla insectorum, utpote quæ eandem specie animam habeant, tametsi non numero. Vtraque enim partium sensum habet, & aliquamdiu loco mouetur. Quod si non perseuerant, nullum absurdum est; non enim habent organa, quibus conseruent naturam; Sed nihilominus in utraque partium omnes insunt partes animæ, ac eiusdem speciei inter se sunt, & cum tota: inter se quidem, ut pote non separabiles: cum tota uero anima, ut quæ diuisibilis est.

f Videtur autem, & quę in plantis est principium, anima quędã esse. Hanc enim solam communem habent cum animalib. plantę. Et ipsa quidem separatur a sensitiuo principio, sensum autem nihil sine hac habet.

Videtur etiam principium quod inest in plantis, anima esse quædam, hæc enim sola plantarum, & animalium communis est. Atque ea quidem separatur a sensitiuo principio: at uero sine ea, nihil est quod sensum habeat.

e ¶ Quia si diuersæ operationes animę sunt in diuersis partib. F tunc non erit inuenire partem, in qua sint plures operationes simul, nec erunt partes animalis similis speciei: sed nos inuenimus partes aliquorum animatorum, quę habent plures operationes, & quorum anima est eiusdem speciei in toto & in partibus, sicut est in plãtis & in quibusdam animalib. quę decisa uiuunt, sicut est in animalib. anulosis, quorum quælibet pars decisa sentit, & mouetur in qđdam tẽpus. Et si dicatur quod nõ diu viuunt, non refert, quia nõ habent instrumẽta quib⁹ saluent suam ipsorum naturã: nihilo minus tñ existunt in partib. diuersis plures operationes animæ, & sunt similis speciei adinuicem, & etiã toti. Non ergo sũt diuersæ partes animæ in diuersis partib. corporis. Ratio aũt quare decisa uiuũt est, quia quanto, anima est perfectior, tanto exercet plures perfectas operationes, & diuersas. Et ideo ad exercẽdũ huiusmodi operationes, necessaria sunt ei plura, & diuersa organa, uel instrumenta corporalia in corpore in quo est. Quia uero anima rationalis, quãto nobilior & pfectior est, tanto exigit maiorẽ diuersitatẽ organorum, anima aũt quę est in animalib. anulosis & in plantis, quia parum habet de perfectione, nec exercet diuersas operationes; ideo requirit corpus magis simile & uniforme, & saluatur in qualibet parte. Consequenter cum dicit.

f ¶ Soluit secundam quæstionem. Circa quod sciendum quod uiuere, proprie est eorum quæ habent motum, & operationem ex seipsis, sine hoc, quod moueantur ab aliis. Vnde & uiuere dupliciter accipitur. Vno modo accipitur uiuere, qđ est esse uiuentis, sicut dicit Philosophus, quod viuere est esse uiuentibus. Alio modo uiuere est operatio. Dicendum ergo, quod anima quæ est in plantis, scilicet uegetabilis, uidetur esse quasi quoddam principium quod manifestat uitam in reb. inferioribus, quia sine hac nihil uiuit, & in hac sola cõmunicãt omnia quæ uiuunt, in aliis autem non omnia. Animalia enim & plantę in uegetabili conueniunt solummodo. Itẽ uegetabile potest esse sine sensibili & intelligibili, sed hæc non possunt eẽ sine uegetabili. Nullum enim animal habet sensum, seu intellectum [sine hac] scilicet uegetabili ergo sic uiuere attribuitur isti principio, s. uegetabili, sicut sentire tactui. Non tamen quod animal p solam uegetabilem uiuat, sed quia est primũ principium, in quo manifestatur uita.

Finis Primi libri de Anima: cum expositione D. Tho. Aquinatis.

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER SECVNDVS,

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis Commentarijs.

LECTIO PRIMA.

LECTIO I.

QVæ igitur a prioribus tradita de anima sint, prius diximus. Iterum autem nunc tanquam ex principio redeamus, conantes determinare quid sit anima & quæ sit cōmunissima ratio ipsius. B

b Dicimus itaq; unum quoddā genus eorum quæ sunt, substantiam. Huius autem aliud quidē sicut materiam, quæ ſm se quidem non est hoc aliquid: aliud aūt sicut formam, & speciem, secundū quam dicitur iā hoc aliquid, & tertiam quæ ex his. Est autem materia quidē potentia, species autem entelechia. Et hoc dupliciter, hoc quidē sicut scientia, illud autē, sicut considerare. C

LECTIO I.

QVæ igitur a superioribus de anima tradita sunt, dicta sint. Rursus autem tanquam ab initio reuertamur, conantes explicare quid sit anima, & quænam fuerit communissima ratio eius.

Dicimus ergo unum quoddam genus eorum quæ sunt, substantiam, huiusque aliud ut materiam, quod ex se quidem non est hoc aliquid, aliud formam & speciem, ex qua demum dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex eis constat. Est autem materia quidem potentia, species uero entelechia, & hoc bifariam, aliud ut scientia, aliud ut contemplari.

Postquam Arist. posuit opinionē aliorum de anima in Primo libro, in secundo accedit ad determinandum de anima secundum propriam opinionē, & ueritatem. Et circa hoc duo facit. primo dicit de quo est intentio sua, continuans se ad præcedentia. Secundo prosequitur suam intentionem, ibi. [Dicim° itaque unum quoddam &c.] Dicit ergo primo, q in primo libro dicta sunt
Tex. com. 1. ea quæ tradita sunt a prioribus de anima. Sed oportet iterum quasi redeundo, a principio determinare ueritatē. Quod quidem pp suam difficultatem magis oportet ten-
Tex. com. 2. tare, quā securitatē de ueritate inueniēda præsumere. Et cū supra in procemio quæsitū fuerit, utrū prius de anima ipsa determinandum sit, aut de partib. eius, quasi hanc quæstionem determinans, dicit q in principio dicendum est quid est anima in quo notificatur ipsa animæ essentia. Postea autem determinabitur de partibus siue potentiis ipsius. Et quasi hmōi
Tex. com. 3. rōnem assignans subiungit [& q utrq; erit cōissima rō ipsius] Cū.n. ostenditur quid est aīa, traditur id qd̄ est cōe. Cum autē determinatur de unaquaq; partium, aut potentiarum ipsius, traditur id quod est speciale circa aīam. Hic est autē ordo doctrinæ, ut a communib. ad minus cōia procedatur, sicut ostendit Philosophus in principio Physicorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur suam intentionem quam proposuerat. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid est aīa. In secunda determinat de partib. siue potentiis eius. ibi. [Potentiarum aūt animæ &c.] Prima diuiditur in duas. In prima ponit diffinitionem animæ quæ est quasi demonstrationis conclusio. In secun- D
Lect. 1. & 4. da ponit diffinitionem aīæ quæ est quasi demonstrationis principium, ibi. [Quoniam autem ex certis quidem, &c.] Sciendū est. n. q sicut dicitur in Primo posteriorū, omnis diffinitio aut est conclusio demonstrationis, sicut hæc, tonitruū est cōtinuus sonus in nubib. aut est demonstrationis principium, sicut hæc, tonitruum est extinctio ignis in nube, aut est demōstratio, positione, i. ordine differens, sicut hæc, tonitruum est continuus sonus in nubib. propter extinctionem ignis in nube. In hac. n. ponitur & demonstrationis conclusio, & principium, & non ſm ordinem syllogismi. Prima aūt pars diuiditur in duas. In prima ponit diffinitionem primam aīæ. In secunda manifestat eā, E ibi. [Vniuersaliter igitur dictū &c.] Prima diuiditur in duas. In prima præmittit quasdam diuisiones, ex quib. habetur uia ad inuestigandum diffinitionem aīæ. In secunda inuestigat animę diffinitionem, ibi. [Quare omne corpus, &c.] Sciendum autem
Tex. com. 4. est, q (sicut docet Philosophus in septimo Metap.) hæc est dif-
Tex. co. 26. ferentia inter diffinitionem substantiæ & accidētis, q in diffinitione subæ nihil ponitur, qd̄ sit extra substantiam diffiniti, diffinitur. n. unaquæq; substantia per sua principia materialia uel formalia. In diffinitione autem accidētis ponitur aliquid qd̄ est extra essentiam diffiniti. s. subiectum: oportet enim subiectum A poni in diffinitione accidentis. Sicut cum dicitur, simitas est curuitas nasi. Et hoc iō est, quia diffinitio significat quod quid est res, substantia aūt est quid completum in suo esse, & in sua specie. accidens autem non hēt esse completum, sed dependens a substantia. Similiter ēt nulla forma est quid completum in specie, sed complementum speciei cōpetit substantiæ cōpositæ. Vñ sub̄ia cōposita sic diffinitur, q in eius diffinitiōe non ponitur aliquid, quod sit extra essentiam eius. In omni autē diffinitione formę ponitur aliquid, quod est extra essentiam formæ, s. proprium subiectū ei°, siue materia. Vnde cū anima sit forma, oportet q in diffinitione eius ponat materia, siue subiectum eius. Et iō in prima parte ponit duas diuisiones, quarū prima necessaria est. ad inuestigādum id qd̄ in diffinitiōe aię ponitur, ad exprimendam essentiam eius. Alia quę est necessaria ad inuestigandum id quod ponitur in diffinitione animæ ad exprimendum subiectum ipsius, ibi. [Substantiæ autem maxime &c.] Circa primum innuit tres diuisiones, quarum prima est secundum q ens diuiditur in decem prædicamenta. Et hoc innuit per hoc quod dicit, quod substantia dr̄ esse unum genus entium. Secunda diuisio est ſm quod substantia diuiditur in materiam & formam & compositum. Materia quidem est, quæ ſm se non est hoc aliquid, sed in potentia tantum, ut sit hoc aliquid. Forma autem est, secundum quam iam est hoc aliquid in actu. Substantia vero composita est, quę est hoc aliquid. Dr̄. n. esse hoc aliquid, idest aliquid demonstratum quod est completum in esse & specie, & hoc conuenit soli substantiæ compositę in rebus materialibus. Nam substantiæ separatæ quāuis non sint compositæ ex materia & forma, sunt tamen hoc aliquid, cum sint subsistentes in actu & completæ in natura sua. Aīa autem rationalis, quātum ad aliquid, potest dici hoc aliquid ſm hoc quod pōt esse per se subsistens. Sed quia non hēt speciem cōpletam, sed magis est pars speciei, non oīno conuenit ei, q sit hoc aliquid. Est ergo dr̄ia inter materiam & formam, quod materia est ens in potentia, forma aūt est entelechia, i. actus, quo. s. materia fit actu, unde ipsum compositum est ens actu. Tertia diuisio est, quod actus dr̄ dupliciter. Vno modo sicut scientia est actus. Et differentia horum actuum ex potentijs pendi potest. Dicitur enim aliquis in potentia grammaticus, antequam acquirat habitum grammaticæ, discendo uel inueniendo, quæ quidem potentia in actum reducitur, quando iam aliquis habet habitum scientiæ. Sed tunc est iterum in potentia ad usum habitus, cum non considerat in actu, & hęc potentia in actum reducitur, cum actu considerat. Sic igitur & scientia est actus, & consideratio est actus. Deinde cum dicit.

c Ponit diuisiones ex quib. inuestigatur id quod ponitur in diffinitione animæ, pertinēs ad eius subiectū. Et innuit tres diuisiones. Quarum prima est, q substantiarum quædam sunt corpora, & quædam non sunt corpora. Inter quas subas, maxime

sunt

funt manifestæ corporales substantiæ. Nam substantiæ incorporeæ quæcunque sunt, immanifestæ sunt, eo q sunt à sensib. remotæ & sola rone inuestigabiles. Hoc est ergo quod dicit, q corpora maxime uidentur esse substantiæ.] Secunda diuisio est, q corporum, quędam sunt corpora physica, i. naturalia, q̃-

F

c Substantiæ autem maxime esse uidentur corpora, & horum physica, hæc.n. aliorũ principia. Physicorum autem, alia quidem habent vitam, alia autem non habent. Vitam autem habere dicimus id quod per seipsum, alimentum, & augmentum, & decrementum habet.

d Quare, omne corpus physicũ participans vita, substantia erit. Substantia autem sit sicut composita. Quoniam autem corpus est tale, nempe vitam habens, non utique erit corpus, anima. Non.n. eorum quæ in subiecto sunt, corpus. Magis autem sicut subiectum, & materia est. Necesse est ergo, animam substantiam esse, sicut speciem corporis physici potentia uitam habentis. Substãtia autem actus, huiusmodi igitur corporis actus.

G

e Hic autem dicitur dupliciter. Alius quidẽ sicut scientia, alius autem sicut considerare. Manifestum ergo, quod sicut scientia. Nam existẽte in corpore anima

dam non naturalia, sed artificialia. Homo.n. & lignum, & lapis sunt naturalia corpora, dom⁹ & securis sũt artificialia. Magis autem uidentur substãtię corpora natural a q̃ artificialia quia corpora naturalia sunt principia artificialium.
Tex. com. 4. Ars.n. operatur ex materia quã natura ministrat, forma aũt quæ per artem inducitur, est forma accidentalis, sicut figura uel aliquid hmõi. Vnde corpora artificialia non sunt in genere substantiæ per suam formã, sed solum per suã materiã q̃ est naturalis. Habent ergo a corporib. naturalib⁹ q sint substantiæ. Vñ corpora naturalia sũt magis sub̃tiæ, q̃
Tex. com. 5. corpora artificialia, sunt.n. substãtię nõ solũ ex parte materiæ, sed ẽt ex parte formæ. Tertia diuisio est, q corporũ naturaliũ, quædã habent uitam, & quædam nõ habent. Illud aũt dicitur habere vitam, qđ per seipsum hẽt alimentum, augmentum, & decremẽtum. Sciendum aũt est q hæc explanatio magis est per modũ exempli, q̃ per modum diffinitionis. Non.n. ex hoc solo q aliquid hẽt augmentum & decrementum, uiuit, sed ẽt ex hoc q sentit & intelligit, & alia opera uitę exercere põt. Vñ in sub-
Lib. 12. stantijs separatis est uita, ex hoc q habent intellectum & uolũ-
Tex. cõ. 40. tatem, vt patet in 12. Meta. licet non sit in eis augmentum & alimentum. Sed quia in illis generabilibus & corruptibilibus, anima quæ est in plantis, ad quam pertinent alimentum & augmẽtum, vt in fine Primi dictum est, principium est uitę, ideo hic quasi exemplariter exposuit, habens uitam, id quod habet alimentum & augmentum. Propria autem ratio uitę est ex hoc, q aliquid est natum mouere seipsum, large accipiendo motum, prout etiam intellectualis operatio, motus quidam dicitur. Ea enim sine uita esse dicimus, quæ ab exteriori tantum principio moueri possunt. Deinde cum dicit.

I

d ¶ Inuestigat animæ diffinitionem, suppositis pmissis diuisionib. Et circa hoc tria facit. Primo inuestigat partes diffinitionis. Secundo ponit diffinitionem, ibi. Si autem aliquod commune &c.] Tertio ex diffinitione data, excludit quandam dubitationẽ ibi. [Vñ non oportet quærere, &c.] Circa primum duo facit. Primo inuestigat particulas diffinitionis q̃ pertinẽt ad essentiã animæ. Scdo, ea quæ pertinent ad essentiam subiecti, ibi. [Tale aũt quodcunq, organicum.] Circa primum duo facit. Primo inuestigat hanc particulam, q aia est actus. Secundo hanc, q est actus primus. ibi. [Hic aũt dr̃ dupliciter.] Cõcludit ergo primo ex pdictis, quòd cum corpora physica maxime uideantur esse substantiæ, & oẽ corpus habens uitam, sit corpus physicũ, necesse est dicere quod oẽ corpus habens uitam sit substantia. Et cũ sit ens actu, necesse est quod sit substantia cõposita. Quia uero cum dico, corpus habens vitam, duo dico, s. q est corpus, & quod est hmõi corpus. s. habens vitam, non põt dici q illa pars corporis habentis uitam, quæ dicitur corpus, sit aïa. Per animam.n. intelligimus id quo habens vitam viuit. unde oportet, quod intelligat sicut aliquid in subiecto existẽs, ut accipiatur hic large subiectum, non solum prout subiectũ dr̃ aliquid ens actu, per quem modum accidens dr̃ esse in subiecto, seu et sm quod materia prima, quæ est ens in potẽtia, dr̃ subiectum. Corpus autem quod recipit uitam, magis est sicut subiectum, & materia, q̃ sicut aliquid in subiecto existens. Sic igitur cum sit triplex substantia, s. compositum, materia, & forma, & ani-

K

ma non est ipsum compositum, quod est corpus habens vitam, neq; est materia, quæ est corpus subiectum vitæ, relinquitur, p locũ a diuisione, q anima sit substantia sicut forma, vel species talis corporis scilicet, corporis physici habentis in potentia vitam. Dixit aũt [habentis vitam potentia.] & nõ simpliciter habentis vitã.

Porro autem corpora potissimum esse substantia videntur, & ex his, ea quæ naturalia sunt, hæc enim cæterorum sunt principia. Naturalium autem, alia habent uitam, alia non habent, vitã vero dicimus nutritionem quæ per seipsum fit, & auctionem, & diminutionem.

G

Itaque omne corpus naturale vitæ particeps substantia fuerit, & ita substantia, vt composita. Quoniam autem corpus est tale, nempe vitam habens, equidem non fuerit corpus anima, non enim eorum quę sunt de subiecto corpus est, sed potius vt subiectum & materia, necesse est ergo animam esse substantiam, ut speciem corporis naturalis vitam habentis. Hęc vero substantia est actus, ergo talis corporis est actus.

H

Hic autem bifariam dicitur, partim ut scientia, partim ut contemplari, constat ergo eam esse ut scientiam, ex eo enim quòd est anima, & somnus: & vigilia est, proportione autem respon-

Nã corpus habens vitã intelligitur substantia cõposita viuens: cõpositũ aũt non ponitur i diffinitione formæ, sed materia. Materia aũt corporis viui est id qđ cõparatur ad vitã, sicut potẽtia ad actũ, & hoc est aïa, actus sedm quẽ corpus viuit. Sicut si dicerẽ q figura est actus, no quidem corporis figurati in actu, hoc.n. est cõpositum ex figura & corpore, sed corporis qđ est subiectũ figuræ, quod cõparatur ad figurã sicut potentia ad actum. Et ne aliquis crederet, quòd anima sic esset actus, sicut aliqua forma accidẽtalis actus ẽ, ad hoc remouẽdũ, subdit q aïa est sic actus, sicut substãtia est actus, idest sicut forma. Et qa oïs forma est in determinata materia, sequit̃, quòd sit forma talis corporis quale dictum est. Secundũ autẽ est, quòd hæc est differẽtia formæ substantialis ad formã accidentalem, quòd forma accidentalis nõ facit ens actu simpliciter, sed ens actu tale vel tm̃, ut puta magnũ vel albũ uel aliquid aliud huiusmodi. Forma aũt substantialis facit esse actu simpliciter. Vnde forma accidentalis aduenit subiecto iam pexistẽti actu. Forma aũt substantialis non aduenit subiecto a pexistẽti in actu, sed existenti in potentia tantum. s. materiæ primæ. Ex quo patet, quòd impossibile est vnius rei esse plures formas substantiales, quia prima faceret ens actu simpliciter. & oẽs aliæ aduenirent subiecto iã existenti in actu, vnde accidentaliter aduenirent subiecto iam existenti in actu, non.n. facerent ens actu simpliciter, sed sm quid. Per quod tollit̃ positio Auicebron in libro fontis uitæ, qui posuit quod secũ sm ordinẽ generum & specierum est ordo pluriũ formarũ substantialium in una & eadẽ re, vt puta quòd in hoc indiuiduo hominis est una forma, per quam est substantia, & alia p quam est corpus, & tertia per quã est animatũ corpus, & sic de aliis. Oportet.n. secundum pmissa dicere quòd una & eadem forma substantialis sit, per quam hoc indiuiduum est hoc aliquid siue substantia, & per quã est corpus & animatum corpus, & sic de aliis. Forma.n. perfectior dat materiæ hoc, quod dat forma minus perfecta, & adhuc amplius. Vnde aïa non solum facit esse substantiam & corpus, quod etiã facit forma lapidis, sed ẽt facit esse animatum corpus. Non ergo sic est intelligendum q anima sit actus corporis, & quòd corpus sit eius materia, & subiectum quasi corpus sit constitutum per unam formam, quæ faciat ipsum esse corpus, & superueniat ei anima faciens ipsum esse corpus uiuũ, sed quia ab aïa est, & q sit, & quòd corpus sit, & quod sit corpus uiuũ. Sed hoc quod est esse corpus, quod est imperfectius, est quid materiale respectu uitæ. Et inde est quòd recedente aïa, non remanet idem corpus specie, nam oculus & caro in mortuo, non dicuntur nisi æquiuoce, vt patet per Philosophum in septimo Metaphysi. Recedente.n. anima, succedit alia forma substantialis quæ dat aliud esse specificum, cũ corruptio unius non sit sine generatione alterius. Deinde cum dicit. Lect. 10. Tex. cõ. 11

e ¶ Venatur secundã particulã diffinitionis, & dicit q actus dr̃ dupliciter, alius sicut scientia, & alius sicut cõsiderare, ut supra expositum est. Et manifestum est, q anima est actus sicut scientia quia in hoc quòd anima inest, inest animali, & somnus, & uigilia. Et uigilia quidem assimilatur considerationi, quia sicut consideratio est usus scientiæ, ita uigilia est usus sensus, sed somnus assimilatur habitui scientię, qũ aliquis secundum ipsum non operatur,

operatur, in somno enim quiescunt virtutes animales. Horũ autem duorum actuum, scientia est prior generatione, in eodem. Comparatur enim consideratio ad scientiam, sicut actus ad potentiam. Actus autem ut habetur in nono Metaphy. natura est Tex. cõ. 5. prior potentia. Est enim finis & complementum potentiæ. Sed ordine generationis & temporis, vniuersaliter loquẽdo, actus est prior potentia. Nã id quod est in potentia, reducitur in actũ per aliquid ens actu. Sed in vno & eodem, Tex. cõ. 6. potẽtia est prior actu. Nam aliquid est primo in potentia, & postea actus fit. Et propter hoc dicit, quòd [scientia est prior generatione, in eodem, quàm consideratio.] Vnde cõcludit quòd cum anima sit actus sicut scientia, quòd sit actus primus corporis physici, potentia vitam habentis. Sciẽdum autẽ quòd Phi- Tex. cõ. 7. losophus dicit animã esse actum primum, non solum vt distinguat animam ab actu qui est operatio, sed etiam ut distinguat eam a formis elementorũ, quæ semper habent suam actionem nisi impediantur. Deinde cum dicit.

f ¶ Venatur particulam quæ est ex parte subiecti, & quia dixe- Tex. cõ. 8. rat, quòd anima est actus corporis physici habentis vitam in potentia, etiam dicit quòd tale est omne corpus organicum. Et dicitur corpus organicum, quod habet diuersitatem organorũ. Diuersitas autem organorũ necessaria est in corpore suscipiente vitam propter diuersas operationes animæ. Anima enim cũ sit forma perfectissima inter formas rerum corporaliũ, est principium diuersarum operationum, & ideo requirit diuersitatem organorum in suo perfectibili. Formę vero rerum inanimatarum, propter sui imperfectionem sunt principia paucarum operationum, vnde non exigunt diuersitatem organorum in suis perfectionibus. Inter animas autem anima plantarum imperfectior inuenitur, unde in plantis minor est diuersitas organorũ quàm in animalibus. Et ideo ad ostendendum quod omne corpus suscipiens vitam est organicum, accipit argumentũ ex plantis, in quibus est minor diuersitas organorum. Et hoc est qđ dicit, quòd etiam plantarum partes sunt diuersa organa. Sed partes plantarum sunt penitus simplices, idest consimiles, non enim est in eis tanta diuersitas, sicut in partibus animalium. Pes enim animalis ex diuersis partibus compositus est, scilicet carne, neruo, osse, & huiusmodi. Sed partes organicæ plantarum non habent talem diuersitatem partium ex quibus componãtur. Et quòd partes plantarum sint organicæ, manifestat per hoc quòd diuersæ partes sunt ad diuersas operationes. Sicut folium est ad cooperimentum corticis vel fructiferi, idest illius partis in qua fructus nascitur, Cortex autem vel fructiferum, ad cooperimentum fructus. Radices autẽ in plantis sunt proportionabiles ori animalium, quia vtraque attrahunt alimentum, scilicet radix in plantis, & os in animalibus. Deinde cum dicit.

g ¶ Colligit ex omnibus prædictis diffinitionẽ animæ, & dicit quòd si aliqua diffinitio cõis debeat assignari, q̃ conueniat omni animæ, erit hæc. [Anima est actus primus corporis Physici, organici.] Non autem oportet addere, potentia vitam habẽtis. Loco.n. huius ponit organicũ, vt ex dictis patet. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ex diffinitione data, soluit quandam dubitationem. Fuit.n. a multis dubitatum, quomodo ex anima & corpore fieret vnũ. Et quidã ponebant aliqua media esse quibus anima corpori vniretur, & quodãmodo colligaretur. Sed hæc dubitatio iam locũ non habet, cum ostensum sit, quòd anima sit forma corporis: Et

A hoc est quod dicit, quòd non oportet quærere si ex anima & corpore sit vnum, sicut nec dubitatur circa ceram & figuram, neque omnino circa aliquam materiam & formam cuius est materia. Ostensum est enim in 8. Metaph. quòd forma per se vni- Lect. 2. tur materiæ, sicut actus eius, & idem est materiã vniri formæ, Text. cõ. 6. quòd materiã esse in actu. Et hoc est etiam quod hic dicit, quòd cũ vnum & ens multipliciter dicatur, scilicet de ente in potentia, & de ente in actu, id quod proprie est ens & unum, est actus. Nam sicut ens in potentia non est ens simpliciter, sed secundum quid, ita non est unum simpliciter sed secundũ quid: sic enim dicitur aliquid vnum, sicut & ens. Et ideo sicut corpus habet esse per animam, sicut per formam, ita & vnitur animæ immediate inquantum anima est forma corporis. Sed inquãtum est motor, nihil prohibet aliquid esse medium, prout vna pars mouetur ab anima, mediante alia.

ipsa, & somnus & vigilia est. Proportionale autem uigilãtia quidem ipsi considerare, somnus autem, ipsi habere, & non operari. Prior autem generatione, in eodem, scientia est. Vnde anima est actus primus corporis Physici, potentia vitam habentis.

det uigilia quidem ipsi contemplari; somnus uutem ipsi habere & non operari. Prior autem generatione in eadem scientia est; qua propter anima est actus primus corporis naturalis, potentia uitam habentis.

f Tale autem q̃ sit organicum. Organa autem, & plantarũ partes sunt, sed penitus simplices, vt folium, fructiferi, cooperimẽtum. Fructiferum autẽ, fructus, Radices vero ori similes sunt, vtraque enim trahunt alimentum.

B *Cuiusmodi est quodcunque fuerit organicum; sunt porro plantarum quoque partes organa, sed plane simplicia; ut folium in tegumentum est pulpæ, quæ semen complectitur; pulpa autem seminis; radices uero ori pro portione respondent, vtraque enim at trahunt alimentum.*

g Si autem aliquid cõmune de omni anima oportet dicere, erit vtiq; primus actus corporis Physici, organici.

Ergo si quid commune de omni anima sit dicendum, ea fuerit actus primus corporis naturalis organici.

h Vnde non oportet quærere: an vnum sint, anima & corpus, sicut neque ceram, & figuram: neque omnino vniuscuiusq; materiæ, & id cuius materia. Vnum .n. & esse cum multipliciter dicantur, q̃ proprie est, actus est.

C *Idcirco non oportet quærere, an vnum sit anima & corpus, quemadmodum neque ceram & figuram, nec denique uniuscuiusque materiam, & id cuius est materia; unum enim & esse cum multifariam dicatur, quod proprie est, actus est.*

LECTIO II.

VNiuersaliter igitur dictũ est quid sit aĩa. Substantia .n. est, quæ sm rõnẽ. Hæc aũt est qd

LECTIO II.

VNiuerse igitur dictũ est quid sit aĩa; nẽpe substantia ea q̃ in rõne cõsistit; qđ quidẽ est quid erat esse tali

LECTIO II.

POsita diffinitione animæ, Philosophus hic eam manifestat. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat diffinitionẽ præmissam. Secundo ex diffinitione manifestata quandam ueritatem concludit, ibi. [Quòd quidem igitur non sit anima, &c.] Circa primũ duo D facit. Primo manifestat diffinitionem animæ, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur ex parte ipsius animæ. Secundo quantum ad id quod ibi ponitur ex parte subiecti. ibi [Est autem non abijciens animam &c.] Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ ex similitudine rerũ artificialium. Secundo ea partibus eius. ibi. [Considerare autẽ in partibus oportet &c.] Quia enim formæ artificiales accidentia sunt, quæ sunt magis nota quo ad nos quam formæ substãtiales, utpote sensui propinquiora, ideo conuenienter rõnem animæ quæ est forma substantialis per comparationem ad formas accidentales manifestat. Similiter etiam partes animæ siue potentiæ eius manifestiores sunt quo ad nos, quam ipsa anima: procedimus.n. in cognitione animæ, ab obiectis in actus, ab actibus in potentias, per quas anima ipsa nobis innotescit: vnde cõuenienter ei per partes ratio animæ manifestatur. Dicit ergo primo, q̃ E dictum est in uniuersali quid sit anima, cum prędicta diffinitio omni animæ conueniat. Dictum est enim, q̃ anima est substantia, quæ est forma a qua accipitur ratio rei. Est aũt differentia inter formã quæ est substantia, & formam quæ non est substãtia. Nam forma accidentalis quæ non est in genere substantię, non pertinet ad essentiam siue quiditatem subiecti, nõ enim albedo est de essentia corporis albi Sed forma substantialis est de essentia siue de quiditate subiecti. Sic igitur anima est forma substantialis, quia est de essentia siue de quiditate corporis animati. Et hoc est quod subdit. [Hęc autem] scilicet substantia quę est sm rationem [est quod quid erat esse huic corpori] idest corpori cõstituto in specie per talem formam. Ipsa.n. forma pertinet ad essentiam rei, quę significatur per diffinitionẽ significantẽ de re quid est. Et quia formę substantiales cuiusmodi sunt formę corporum naturalium, sunt latentes, manifestat hoc per formas artificiales, quę sunt accidentales. Et hoc est quod subdit [sicut si aliquid organorũ] idest artificialiũ instrumẽtorum, utputa dolabra [esset corpus physicũ] i. naturale, forma sua hoc mõ se haberet ad ipsum, sicut dictũ est. Et ideo subdit. [Erat quidẽ dolabrę esse substantia ipsius] i. forma dolabrę, (sm quã accipit rõ dolabrę,

quam quidem rationem nominat esse dolabræ, eo quod secundum eam dolabra dicitur esse dolabra) hæc inquam forma. esset substantia dolabræ, Et hoc ideo dici, quia formæ corporum naturalium sunt in genere substantiæ. Et vlterius si dolabra non esset solum corpus physicum, sed etiam corpus animatum, forma dolabræ esset anima, & ea separata nõ esset amplius dolabra, nisi æquiuoce, sicut separata anima, non est caro aut oculus, nisi æquiuoce. Nunc autem quia dolabra non est corpus naturale, nec eius forma est quodquid erat esse tali corpori, remota forma dolabræ, adhuc est dolabra, idest substãtia dolabræ. Substantia.n. Tex. co. 9. corporum artificialium est materia eorum, quæ remanet sublata forma artificiali, licet non remaneat ipsum corpus artificiale in actu. Et quia dixerat q alter nunc est in dolabra, & alter esset si esset corpus physicum animatũ, assignat rationem huius dicens, q hoc ideo est, quia [anima nõ est quod quid est esse & ratio,] idest forma huiusmodi corporis, scilicet artificialis Tex. co. 10. [sed corporis physici huiuscemodi] scilicet habẽtis vitam. Et vt manifestet quid sit esse physicũ corpus, subiungit [habentis in seipso principium motus & status.] Naturalia enim sunt, quæ in seipsis principium motus & status habẽt. Huiusmodi enim principiũ, natura dicitur. Vt habes in 2. phy. Deinde cum dicit,

Tex. co. 11. b ¶ Manifestat diffinitionem animæ ex partibus dicens, quod id quod dictũ est de tota anima, & de toto corpore viuente, oportet cõsiderare in partibus vtriusque, quia si oculus esset animal, oporteret quòd visus esset anima eius, quia visus est substantialis forma oculi, & oculus est materia visu, sicut corpus organicum, materia animæ. Deficiente autem visu non remanet oculus nisi æquiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, æquiuoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia æquiuoca sunt, quorũ nomẽ solum commune est & ratio substantiæ diuersa: & ideo sublata forma a qua est ratio substantiæ oculi, non remanet nisi nomen oculi æquiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuente corpore, scilicet quod sicut visus est forma substantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi æquiuoce, ita anima est forma substantialis viuentis corporis & ea remota non remanet corpus viuum nisi æquiuoce, Sicut enim se habet vna pars animæ sensitiuæ ad vnam partem corporis sensitiui, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitiuum inquantum huiusmodi. Deinde cum dicit,

est esse, huiusmodi corporis, sicut si aliquid organorum, physicũ esset corpus, vt dolabra. Erat enim dolabræ esse, substantia ipsius, & anima hoc. Separata autẽ hac non vtiq; amplius dolabra esset, nisi æquiuoce, nũc autem est dolabra. Non enim huiuscemodi corporis quod quid est esse & ratio, anima, sed physici talis habẽtis in seipso principium motus & status. G

b Considerare autẽ in partibus oportet, quod dictũ est. Si enim esset oculus, animal, anima vtique ipsius visus esset. Hic.n. substãtia est oculi, quæ est secundũ rationem. Oculus autẽ materia visus est, quo deficiente, non est adhuc oculus nisi æquiuoce, sicut lapideus, aut depictus. Oportet igitur accipere quod est in parte, in toto viuente corpore. H Proportionaliter namq; habet sicut pars ad partem, totus sensus ad totũ corpus sensitiuum, secundum quod huiusmodi.

c Est autem non abijciens animam potentia ens, vt viuat, sed quod habens, semen autem & fructus. potentia tale corpus est. Sicut igitur incisio & visio, sic & vigilantia, actus. Vt autem visus & potentia organi anima. Corpus autẽ quod potentia est. I Sed sicut oculus est pupilla & visus, & ibi anima & corpus, animal.

d Quòd quidem igitur non sit anima separabilis a corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis naturaliter est, non immanifestum est. Quarundam enim actus partium est ipsarum. At vero secundum quosdã nihil prohibet, propter id quòd nullius corporis sunt actus. Amplius autem immanifestum, si sit corporis actus anima, sicut nauta nauis. K Figuraliter quidem igitur hæc definita de anima sint, atque descripta.

corpori, veluti si quod instrumẽtũ esset naturale corpus, verbi causa securis; esset enim securi esse substantia eius & anima hoc: ea enim separata, non amplius esset securis, nisi æquiuoce; nunc vero est securis; non enim eiusmodi corporis quod erat esse & ratio est anima, sed naturalis, talis scilicet quod in se motus statusue principium habeat.

Hoc vero quod diximus in partibus etiam considerasse non ab re fuerit: nam si oculus esset animal, profecto anima eius esset visus: is enim est oculi substantia quæ in ratione consistit. oculus autem materia est visus, quo deficiente non est amplius oculus, nisi æquiuoce, quemadmodum lapideus & pictus. Ergo quod parti alicui conuenit, in totum viuens corpus est transferendum: proportione namque respondet, vt pars ad partem, sic totus sensus ad totum corpus sensitiuum, quatenus eiusmodi est.

Cæterum quod amisit animam non est id quod potentia est ad videndum, sed quod habet: semen vero & fructus id sane est quod potentia est tale corpus; ergo vt sectio & visio, sic vigilia est actus: vt vero visus & potentia organi, sic anima est: corpus autem est quod potentia est: verum vt pupilla & visus est oculus, ita etiã illic, anima & corpus est animal.

Animam igitur non esse separabilem corpore aut partes quasdam eius si partibilis est, non est obscurum: quarundam enim actus partium est ipsarum: nihil tamen obstat quominus aliquæ sint, propterea quod nullius sunt corporis actus, incertum autem adhuc est, an anima ita sit actus corporis: veluti nauta nauigij. Ac de anima quidem adumbratione quadã sit explicatum descriptumque sit.

F c ¶ Exponit præmissam diffinitionem de anima quantum ad hoc quod dixerat quòd est actus corporis habentis vitam in potentia. Dicitur enim aliquid esse in potentia dupliciter. Vno modo, cum non habet principium operationis. Alio modo cum habet quidem, sed non operatur secundum ipsum. Corpus autem, cuius actus est anima, est habens vitam in potentia, non quidẽ primo modo, sed secundo. Et hoc est quod dicit, quòd corpus [potentia ens vt viuat] idest habens vitam in potentia, cuius est actus anima, nõ sic dicitur esse in potentia ad vitam, quòd [sit abijciens animã] idest carens principio vitæ quod est anima, sed quòd est habens huiusmodi principiũ. Sed verum est quòd semen, & fructus in quo conseruatur semen plantæ, est in potentia ad huiusmodi corpus viuum quod habet animam: nondum enim semen habet animam. Vnde sic est in potentia, sicut abijciens animam. Et vt ostendat quomodo est in potentia ad vitã corpus, cuius actus est anima, subiungit quod ita vigilantia est actus animæ sensitiuæ sicut incisio est actus cultelli, & visio est act9 oculi. Quodlibet.n. istorũ est operatio, & vsus principij habiti, Sed anima est actus primus, sicut visus & quæcumque potentia organi, quodlibet enim horum est principium operationis, Sed corpus quod est perfectum per animam, est potentia habens quidem actum primum. sed aliquando carens actu secundo. Sed sicut oculus est aliquid compositum ex pupilla, sicut materia, & visu, sicut forma, ita animal est compositũ ex anima, sicut forma, & ex corpore, sicut materia. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit quãdam veritatem ex præmissis, quia enim ostensum est quòd anima est act9 totius corporis, & partes sunt actus partium, actus autem & forma non separantur ab eo, cuius est actus vel forma, manifestum est quod anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliquæ partes eius, si nata est aliquo modo habere partes. Manifestum est enim quòd aliquæ partes animæ sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est quòd visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quædam partes animæ nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur de his quæ sunt circa intellectum. Et quia Plato ponebat q anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit q hoc nondum est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut nauta est actus nauis, scilicet vt motor tantum. Deinde epilogando colligit quæ dicta sunt.

sunt & dicit quòd secundum prædicta determinatum est de anima, & posita est animæ descriptio figuraliter quasi extrinsece & superficialiter & incomplete. Complebitur enim determinatio de anima, quando pertinget vsque ad intima, vt determinetur natura vniuscuiusque partis ipsius animæ. A

LECTIO III.

Postquam Philosophus posuit diffinitionem animæ, hic intendit demonstrare ipsam. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur intentum, ibi. [Dicamus igitur principium. &c.] Circa primum duo facit. Primo determinat modum demonstrationis quo vtitur in demonstrando. Secundo manifestat quomodo quædam diffinitiones sunt demonstrabiles, ibi. [Non enim solum quodque &c.] Circa primum sciendum est, quòd cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum deuenire, omnis autem demonstratio adducitur causa notificandi aliud, necesse est, quòd omnis demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos, quibus per demonstrationem fit aliquid notum. B

Text. c6.12. In quibusdam autem eadem sunt notiora quo ad nos, & secundum naturā, sicut in mathematicis, quæ sunt a materia abstracta, & in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter, & notioribus secundum naturam, scilicet ex causis in effectus, vnde dicitur demonstratio propter quid. In quibusdam vero non sunt eadem magis nota simpliciter, & quo ad nos, scilicet in naturalibus, in quibus plerunque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis: & ideo vt in naturalibus, in pluribus

Text. c6.13. proceditur ab his, quæ sunt minus nota secundum naturam, & magis nota quo ad nos, ut dicitur in pri-

Lectio. 1. mo Physic. Et hoc modo demonstrationis intendit hic vti. Et hoc est quod dicit, quòd quia illud quod est certum secundum naturam, & quod est secundum rationem notius, fit certius quo ad nos ex his quæ sunt incerta secundum naturam, certiora autem quo ad nos, per illum modum tentandum est iterum aggredi de anima, demonstrando diffinitionem eius supra positam. Deinde cum dicit.

LECTIO III.

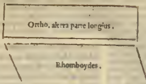
Qvoniam autem ex incertis quidem, sed tamen manifestioribus, certū fit id quod secūdum rationem notius, tentandum est iterum sic aggredi de ipsa.

b Non enim solum quòd sit, oportet diffinitiuam rationem ostēdere, sicut plures terminorum dicunt, sed causam inesse, & apparere. Nunc autem sicut cōclusiones rationes terminorum sunt: vt quid est tetragonismus? æquale altera parte longiori, orthogonium esse æquilaterale. Talis autem terminus, ratio cōclusionis. Dicens autem, quód tetragonismus est mediæ inuentio, rei causam dicit. C

c Dicamus igitur, principiū accipiētes intētiōis, rei determinari D

b ¶ Assignat rationem prædictæ intentionis, ostendendo quod aliquæ diffinitiones sunt demonstrabiles. Et hoc est quod dicit, quod ideo oportet iterum aggredi de anima, quia oportet quod ratio diffinitiua non solum dicat hoc quod est quia, sicut plures terminorum, idest diffinitionem dicunt, sed oportet etiam quod in diffinitione tangatur causa, & quòd per diffinitionem dicentem propter quid, demonstretur diffinitio quæ dicit solum quia. Inueniuntur autem multæ rationes terminorum, idest diffinitiones quæ sunt sicut conclusiones. Et ponit exemplum in geometricalibus. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod figurarum quadrilaterarum quædam habent omnes angulos rectos, & vocantur Orthogonia, idest superficies rectorum angulorum, quædā autem non habent angulos rectos, & uocantur Rhomboydes. Sciendum est autem, quod orthogoniorum quoddā consistit ex omnibus lateribus æqualibus & uocatur quadratū siue tetragonismus, quoddam autē non habet omnia latera æqualia, in quo tū quælibet duo latera sibi opposita, sunt æqualia & vocatur hmōi Orthogoniū altera parte lōgius, sicut patet in sequētibus figuris.

Orthogonium quadratum seu tetragonismus.

Item sciendum est, quod in qualibet superficie rectorum angulorum duæ rectæ lineæ, quæ angulum rectum concludunt, dicuntur totam superficiem continere, quia cum alia duo latera sint æqualia eis, vnumquodque suo opposito, necesse est quòd B vna prædictarum linearum, rectum angulum concludentium, mensuret longitudinem superficiei rectangulæ & alia latitudinem, unde tota superficies rectangula cōsurgit ex ductu vnius in aliā. Vnde si imaginaremur, quod vna earū moueretur per aliā, consurgeret talis superficies. Item sciendū est, quòd cum in orthogonio quod est altera parte longius, duæ lineæ continentes ipsum, sint inæquales, si accipiatur inter eas linea media in proportione, & ducatur in se ipsam, fiet quadratū æquale altera parte lōgiori. * alter rationes terminorum. Et quia hæc demonstrationibus geometricis diffusum esset ostēdere, sufficiat hoc ad præsens manifestare in numeris. Sit igitur orthogonium altera parte longius, cuius maius latus sit nouem palmorum, minus vero quatuor. Accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quæ scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineæ, erit æquale prædicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quòd si quæratur quid est tetragonismus, idest quadratum, quod est æquale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, ut dicatur [esse orthogonium] idest superficies rectorum angulorum [æquilaterale] idest habens omnia latera æqualia & cætera. [Talis autem terminus] idest talis diffinitio est [ratio conclusionis] idest per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quòd [quadratum est inuentio mediæ] scilicet lineæ mediæ in proportione inter duo latera inæqualia orthogonii, altera longioris, idest orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit [dicit causam rei.] Attendendum est autem quòd hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quòd demonstretur diffinitio animæ, non autem quantum ad hoc quod demonstretur demonstratione dicente propter quid. E Deinde cum dicit.

LECTIO III.

Qvoniam autem ex obscuris quidem, sed manifestioribus, nascitur id quod manifestum & ratione notius est, hoc eodem pacto rursus de ea disserere conandum est.

*Neque enim solum ipsum quòd definitiuam rationem aperire oportet, ut plurimæ definitiones explicant, uerum etiam causam inesse et apparere, alioqui, quasi conclusiones * orationes definitionum sunt: ut quid est quadratio? æquale ei quod altera parte est lōgius, rectangulum fieri æquilaterum, quæ sane definitio, ratio est conclusionis, at uero quæ quadrationem dicit esse mediæ inuentionem, ea rei causam dicit.* C

Dicamus igitur initio considerationis accepto, animatū distinctū esse ab

e ¶ Incipit demonstrare diffinitionem animæ superius positā modo prædicto, scilicet per effectum. Et utitur tali demonstratione. Illud quod est primum principium uiuendi, est uiuentium corporum actus & forma. Sed anima est primum principium viuendi, his quæ uiuunt, ergo est corporis uiuentis actus, & forma. Manifestum est autem, quòd hæc demonstratio est ex posteriori. Ex eo enim, quòd anima est forma corporis uiuentis, est principium operum vitæ, & non econuerso. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit, quòd anima est principium uiuendi. Secundo quòd primum principium viuendi est forma corporis viuentis, ibi. [Quo autem quo uiuimus, & sentimus.]

Circa primum tria facit. Primo distinguit modos viuentium. Secundo ostendit, quòd anima est viuendi principium, ibi. [Vnde & vegetabilia oia, &c.] Tertio manifestat quomodo se habeãt partes animæ adinuicem, secundum quas est principium operũ vitæ, ibi. [Vtrum autem vnumquodque horum.] Dicit ergo primo, quòd ad prosequendum nostrã intentionem, qua intẽdimus demonstrare diffinitionẽ animæ, oportet hoc quasi principium accipere quòd animatum distinguitur ab inanimato in viuendo. Animata enim uiuunt, sed inanimata non viuunt. Sed cum

Tex.cõ.14. multiplex sit modus viuẽdi, si vnus tantũ eorum insit alicui, dicitur illud viuens, & animatum. Ponit autem quatuor modos viuendi, quorũ unus est per intellectum, secundus per sensum, tertius per motum, & statum localem, quartus per motum alimenti, & decrementi, & augmenti. Ideo autem quatuor tantum modos ponit viuendi, cum

Tex.cõ.15. supra quinq; genera operationum animæ posuerit, quia hic intẽdit distinguere mo-

Tex.cõ.16. dos viuẽdi, secundũ gradus viuentium, q distinguuntur secundum hæc quatuor. In quibusdam enim uiuentiũ inueniuntur tantum alimentum, augmentum, & decrementum, sic in plantis. In quibusdam autem, cum his inuenitur sensus sine motu locali, sicut in animalibus imperfectis, sicut sunt ostreæ. In quibusdam autem, ulterius inuenitur motus secundum locum, sicut in animalibus perfectis, quæ mouentur

Tex.cõ.17. motu progresiuo, ut bos, & æquus. In quibusdam autem, cum his ulterius inuenitur intellectus, scilicet i hominibus; Appetitiuum autem quod est quintum præter hæc quatuor, nõ facit aliquam diuersitatẽ in gradibus viuentium. Nam ubicunque est sensus, ibi est & appetitus. Deinde cum dicit,

d ¶ Manifestat, quod anima est principium uiuendi secundum oẽs modos prædictos. Et circa hoc tria facit. Primo ostẽdit, quomodo anima est principium viuendi in plantis. Secundo in animalibus, ibi, [Animal autem propter sensum, &c.] Propter q̃ aũt causam &c.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quod anima est principium uiuendi in plantis, & dicit quod cũ dictũ sit, quod quibuscunq; inest unum quatuor prædictorum modorum viuentium dicuntur uiuere, sequitur quod omnia uegetabilia uiuunt. Omnia enim in se ipsis habent potentiam quãdam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quod hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam natura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quòd principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & decrescunt, sed quæcunque nutriuntur, tamdiu viuunt, quamdiu possunt accipere nutrimẽtum, per quod fit augmentũ. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit, quòd prædictũ viuẽdi principium, est primum, & separabile ab alijs. Et dicit, quòd hoc scilicet principiũ augmenti & alimenti potest separari ab alijs principijs viuẽdi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus. Quod ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiæ separatæ, & corpora cœlestia, si tamẽ sunt animata, inuenitur intellectiuum sine nutritiuo. Quòd autem hoc principium sit separabile ab alijs, manifestũ est in his quæ vegetantur, idest in plantis, in quibus nulla alia potentia animę inest, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quòd illud propter quod primũ inuenitur vita in rebus mortalibus, est principium augmenti, & alimenti, quod vocat anima vegetabilis. Deinde cũ dicit.

f ¶ Manifestat quomodo anima est principium viuẽdi in animalibus. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quòd primum dicitur aliqd esse animal, ppter sensum, licet animalia quędam & sentiant, & moueantur. Ea enim dicimus esse animalia, & non solũ uiuere, quæ licet non mutent locum, tamen habent sensum. Sunt enim multa animaliũ talia, quæ naturaliter manent in eodem loco, & tamen habent sẽsum, sicut ostreę q̃ nõ mouent motu pgressiuo. Secũdo ibi.

g ¶ Ostendit, quòd inter alios sensus, primo inest tactus animalibus. Quod probat ex hoc, quòd sicut vegetatiuum potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic tactus potest separari ab aliis sensibus. Multa enim sunt animalia, quę solum sensum tactus habent, sicut animalia imperfecta. Omnia autem animalia habẽt sensum tactus. Vegetatiuum autem principium dicimus illam partem animæ, qua etiam uegetabilia, idest plantæ participant. Sic igitur ex prædictis patent tres gradus uiuentium, primus est plantarum, secundus animalium imperfectorum immobilium, quę habent solum sensum tactus, tertius est animalium perfectorum, quę mouentur motu progressiuo, quę etiam habent alios sensus. Manifestum est autem, q quartus gradus est eorum quę habent cum his etiã intellectum. Deinde cum dicit,

h ¶ Ostendit

F animatum ab inanimato, in uiuẽdo. Multiplicitet autem ipso uiuere dicto, & si unum aliquod horum insit solũ, uiuere ipsum dicimus, ut intellectus & sensus, motus & status secundum locum. Adhuc autem motus & status secundum alimentum, & decrementum & augmentum. G

d Vnde & vegetabilia omnia videntur uiuere. Videntur autem in seipsis habentia potentiam, & principiũ huiusmodi, per quod, augmentum & decrementum suscipiũt, secundum contrarios locos. Non enim sursum quidẽ augentur, deorsum autem non, sed similiter ad utraq; & in omnes partes continue aluntur, & uiuunt, quousque possunt accipere alimentum. H

e Separari autem hoc ab alijs possibile est, alia autem ab hoc, impossibile est in rebus mortalibus. Manifestum est autem in his, quæ vegetãtur. Neque enim vna inest ipsis potentia alia animæ. Viuere igitur, propter hoc principium inest omnibus viuentibus.

I f Animal autẽ propter sensum, primum. Et namque quæ non mouentur, neque mutant locũ, habent autem sensum, animalia dicimus, & non uiuere solum. Videntur autem & huiusmodi multa esse animalium, manentia autem cum sint natura, habent solum sensum.

g Sensum autem, primo inest omnibus tactus. Sicut autem vegetatiuum potest separari a tactu, & omni sensu, sic & tactus ab alijs sensibus. Vegetatiuum autem dicimus huiusmodi partem animæ, qua & uegetabilia participant. Animalia autem omnia uidentur tangendi sensum habentia. K

Inanimato ipso viuere : cum autem pluribus modis viuere dicatur, si vel vnum duntaxat horum insit, viuere ipsum dicimus : vt intellectus, & sensus, & motus & status loci: motusque item alimẽti, & diminutio & auctio.

Quamobrem & quę terra gignit omnia videntur viuere: apparet enim ea in se ipsis eiusmodi habere potentiam & principium, quo auctionem & diminutionem contrarijs capiant locis; neque enim sursum versus augentur: deorsum, non item: sed per æque in vtramq; partem & vndique semper nutriuntur ac pergũt viuere, dum possint capere alimentum.

Atque id quidem ab alijs separari potest: cętera vero ab hoc non possunt in mortalibus. quod perspicuum est in ijs quę ex terra oriuntur; nulla enim alia inest eis animæ potentia. Ac viuere quidem ob hoc principium adest omnibus viuentibus.

Animal autem est ob sensum primo: etenim quæ non mouentur, neque mutant locum, sensum tamen habent, ζῶα, idest animalia dicimus, & non ζῆν, idest viuere.

Ex sensibus autem primo inest omnibus tactus, atque vt nutrimentum potest separari a tactu & omni sensu, sic tactus a cæteris sensibus, nutritiuum vero eam partem animę dicimus, cuius etiam plantę participes sunt, animalia autem omnia videntur tangendi sensum habere.

h ¶ Ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum. Et dicit, quod posterius dicendum est, propter quam causam vtrumque horum accidat, scilicet quòd uegetatiuum potest esse sine sensu, & quòd tactus sine alijs sensibus. Hoc enim dicet io fine libri. Nunc autem sufficiat, intantum dictum esse, quòd anima est principium viuendi
Tex. cō. 18 secundum prædictos modos, & quòd distincta est istis quatuor, scilicet vegetatiuo, quod est in plantis & in omnibus viuentibus, & sensitiuo, quod est in omnibus animalibus, & intellectiuo, quod est in omnibus hominibus, & motu progressiuo, qui est in omnibus animalibus
Text. cō. 19. perfectis sensu vel intellectu.

LECTIO IIII.

Tex. cō. 20. OStēdit superius Philosophus, ꝙ anima est principiū viuendi, secundum diuersa genera uitæ. Et ideo nūc inquirit qualiter principia uiuendi, secundum diuersa genera uitæ sa habeant ad animam, & adinuicem. Et circa hoc duo facit. Primo mouet quæstiones duas. Quarū prima est. Cum anima, quæ est principiū uiuendi, sit determinata vegetatiuo sensitiuo, motiuo secūdum locum, & intellectiuo, utrum quodlibet eorum sit anima per se, aut sit pars animę.
Tex. cō. 21. Et manifestum est, quòd in his quæ tantum augentur, & nutriuntur, sicut in plantis, vegetatiuum est anima. In his autem, quæ vegetantur, & sentiunt, est pars animæ, & similiter est
Tex. cō. 22. de alijs. Secūda quæstio est. Si vnūquodque prædictorum est pars animæ, puta, cū omnia inueniantur in vna anima, sicut in humana, utrum hoc modo sint partes, quòd separentur abinuicem solum secundum rationem, ut scilicet sint diuersæ potentiæ, aut etiam separentur loco, & subiecto, vtpote quòd in una parte corporis sit sensitiuum, in alia appetitiuum, in alia motiuum, & sic de alijs, sicut quibusdam visum fuit. Secundo cum dicit.

b ¶ Soluit propositas quæstiones. Et primo secundam. Secundo primam ibi. [Quod aūt quibusdam animalium.] Circa primum duo facit. Primo soluit secundam quæstionem, quantū ad secundam partem, ostendens, utrum partes animæ sint separabiles loco. Secundo, quantum ad primam, utrū scilicet sint separabiles rōne, ibi. [Ratione autem ꝙ alteræ &c.] Dicit ergo primo, ꝙ de quibusdam partibus animæ, non est difficile videre, utrum sint separabiles loco, idest subiecto, sed de quibusdam dubiū est. Et ad ostendendum, ꝙ in quibusdam hoc facile est videre, præmittit similitudinem de plantis, ibi. [Sicut enim in plantis.] Dicens, ꝙ quædam partes diuisæ ab eis, & separatæ ab alijs partibus, uidentur viuere. Et hoc manifestatur per hoc, ꝙ ramusculi abscisi inferuntur, uel plantantur, & coalescunt, quod non esset nisi remaneret in eis uita, & per consequens aīa, quæ est principiū uiuendi, quod contingit tamquam in unaquaque planta, anima sit una in actu, & multiplex in potentia. Sicut enim accidere ... in formis corporum naturalium inanimatorū, ita in eis, quæ pro-

h Propter quam autem causam vtrumque horum accidit, posterius dicemus. Nūc autem intantum dictum sit solum, quòd est anima, horum quæ dicta sunt, principium, & his determinata est uegetatiuo, sensitiuo, intellectiuo & motu.

LECTIO IIII.

B VTrum autem vnumquodque horū sit anima, an pars animæ, & si pars, vtrum sic, ut sit separabilis ratione solum, an etiam & loco.

b De quibusdam quidem horū, non est difficile videre, quædam autem dubitationem habēt. Sicut enim in plantis, quædam diuisa videntur viuere separata ab inuicem, tamquam existente in his anima actu quidem una, in vnaquaque planta, potentia autem pluribus: sic videmus, & circa alteraa differētias animæ accidere, vt in entomis decisis. Etenim sensum vtraque partiū habet & motum secundum locum. Si autem sensum, & phantasiam, & appetitum. Vbi quidē enim sensus est, & tristitia & lætitia est. Vbi autē hęc sunt, ex necessitate, & desiderium est.

c De intellectu autem, & perspectiua potentia, nihil adhuc manifestum est, sed uidetur genus alterum animæ esse, & hoc solū cōtingit separari, sicut æternum a corruptibili. Reliquæ autem partes animæ, manifestum ex his, quòd non separabiles sunt, sicut quidam dicunt.

Causam autem cur vtrumque horum eueniat, post dicemus, nunc hoc tantum dictum sit, Animam esse principium eorum quę diximus, & his definitam esse, nutritiuo, sensitiuo, dianoetico, motu.

LECTIO IIII.

B *VTrum autem vnumquodque horum sit anima, an pars animæ, & si pars, vtrum ita, vt sit separabilis ratione solum, an etiam loco.*

De nonnullis non est videre difficile, de aliquibus est quæstio. Vt enim in plantis sunt quæ cum secantur, & pars alia ab alia separatur, videantur viuere, vt pote, cum anima quę in eis est una in vnaquaque planta sit, potentia vero plures, sic etiam in alijs animæ differentijs videmus fieri, vt in ijs
C *insectis quæ inciduntur, etenim sensum vtraque partium habet & motum loci quòd si sensum, & phantasiam etiam & appetitum, ubi enim sensus est, & dolor & voluptas consequitur, ubi autem hæc sunt, necessario etiam cupiditas.*

*De intellectu vero et contemplatiua potentia nondum quicquam est manifestum, sed videtur anima, genus diuersum esse, idque solum * posse seperari quemadmodum æternum à cor-*
D *ruptibili. Cæteras autem partes animæ ex his perspicuum est non esse separabiles, vt nonnulli dicunt.*

A pter sui imperfectionem nō requirunt diuersitatem in partibus, quòd in aliquo vno toto anima est in actu vna, & plures in potentia, sicut & ipsum corpus est vnum in actu, & plura in potentia. Potest enim diuidi vnumquodque eorum in diuersas partes similes specie, sicut patet in aere, aqua, & in corporibus mineralibus. Vnde oportet, quòd si partes sunt similes specie adinuicē, & toti, quòd forma specifica post diuisionem sit in vtraque partium. Et eadem ratione, quia anima plantę imperfecta est in ordine animarum, non requirit magnam diuersitatē in partibus: vnde anima totius potest saluari in aliqua partium. Et sic etiam videmus in alijs differentijs animæ, sicut in entomis decisis, idest in animalibus, quę decisa viuunt, quia vtraque partiū habet sensum. Quod patet ex hoc, quòd retrahit se, si pungitur. Et etiam habet motum secundum locum, vt ad sensum apparet. Sic ergo in vna, & eadē parte apparet, & sensitiuū, & motiuū principiū. Et si est ibi sensus, necesse est quòd sit ibi phantasia. Phantasia autem nihil aliud est, quam motus factus a sensu secundum actū, vt infra dicetur. Et similiter si habet sensū pars decisa, necesse est, ꝙ habeat appetitum. Libr. 3. Tex. c. 162.
Ad sensum. n. de necessitate sequitur lętitia & tristitia, siue delectatio & dolor. Necesse est enim si sensibile perceptū, est conueniens, ꝙ sit delectabile: si autem est nociuum quòd sit dolorosum. Vbi autē est dolor & delectatio, oportet ꝙ sit desideriū & appetitus, vnde necesse est, ꝙ si pars decisa sentit, ꝙ etiam habeat appetitum. Sic ergo manifestum est, ꝙ vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, ꝙ nō distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdā potētijs particularibus, manifestum est ꝙ distinguuntur loco. Visus. n. manifeste nō est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animali, est in toto. Sed quod dicit ꝙ phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam à quibusdam, phanta-
E siæ attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendū est, ꝙ phantasia inuenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicetur. Organum ergo aliquod determinatum phātasiæ attribuitur, ad maiorem perfectionem & determinationem sui actus, tex. c. 158. Lectio. 5.
sine quo phantasiæ actus nullo modo esse posset, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestauit, ꝙ in quibusdam potentijs animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit in qua parte animæ circa hoc possit esse dubiū. Et dicit, quòd de intellectu, quocunque nomine vocetur, perspectiua potentia, idest speculatiua, nihil est adhuc manifestū. Nondum enim per ea quæ dicta sunt apparet vtrum habeat aliquod organum in corpore, distinctum loco ab alijs organis, i. est non distinctum. Sed tamen quātum in superficie apparet, uidetur

quòd fit alterũ genus animæ ab aliis partibus animæ, idest alterius naturæ & alio modo se habens, & quòd hoc solum genus animæ possit separari ab aliis partibus animæ, vel etiam quòd sit separatum ab organo corporeo, sicut perpetuum a corruptibili. Sed quod reliquæ partes animæ non sint separabiles loco abinuicem, manifestum est ex prædictis.

d ¶ Ostendit quòd sint separabiles ratione. Cuiuslibet enim potentiæ ratio est secundum ordinem ad actum, unde necesse est si actus sint diuersi secundum speciem, quòd potẽtiæ habeãt diuersam rationem speciei. Et hoc est, quod dicit. quòd alterum est esse sensitiuo, & opinatiuo. idest intellectiuo, idest altera est ratio vniusque potentiæ, si sentire est alterum ab opinari, & similiter est de prædictis aliis potentiis. Deinde cum dicit.

Tex.cõ.23.

Tex.cõ.24.

e ¶ Soluit primam quæstionem, & dicit, quod hoc facit differentiam in animalib⁹, quòd quibusdam animalium insunt omnia prædicta, quibusdam vero quædam horum, aliis vero unum solum. Quibuscunque autem inest vnum solum prædictorum, oportet qđ illud sit anima. In quibus uero insunt plura, quodlibet est pars animæ, sed illa anima denominatur a principaliori, uel sensitiua, uel intellectiua. Quare autem hoc sit, ꝙ quædam habent vnum, quædam plura, quædam omnia, posterius dicetur. Et sicut accidit circa potẽtias animæ, ita accidit circa sensus. Quædam enim habent omnes sensus, sicut animalia perfecta, quędam vero habent quosdã sensus, sed nõ oẽs. vt talpa, quædã vero habent vnum maxime necessarium, s. tactum, ut animalia imperfecta. Potest aũt & hæc particula ad alium sensum referri vt dicatur, quod quia superius ostenderat Philosophus, quòd partes animæ non sunt separabiles abinuicem, loco uel subiecto, in animali in quo sunt, quòd propter hoc etiam non separentur in diuersis aĩalibus, sed cuicunq; inest vnũ, inessent oĩa. Et ideo remouet hoc i hac particula. Deinde cũ dicit.

Tex.cõ.25.

Lib. 3. Tex.cõ.131.

f ¶ Ostenso, quòd anima est primum viuendi principium, cõcludit ex hoc, diffinitionẽ prius assignatam. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat propositũ. Secundo ex ueritate demonstrata, quasdam conclusiones vlterius inducit, ibi. [Propter hoc bene opinantur &c.] Circa primum ponit talem demonstrationẽ. Duorum, quorum utroq; dicimur esse aliquid, aut operari, unum. s. quod primũ est, est quasi forma, & aliud quasi materia. Sed anima est primum quo uiuimus, cũ tamen uiuamus anima, & corpore ergo anima est forma corporis uiuentis. Et hæc est diffinitio superius de aĩa posita, ꝙ anima est actus primus physici corporis, potentia vitam habentis. Manifestum est autẽ, ꝙ medium huius demonstrationis est quædam diffinitio aĩæ, scilicet anima est quo uiuimus primum. Circa hanc autem demõstrationem .4. facit. Primo ponit maiorẽ dicens, quòd quo uiuimus

d Ratione autem, ꝙ alteræ, manifestum est. Sensitiuo. n. esse & opinatiuo alterum. Siquidem & sentire ab ipso opinari. Similiter autem & aliorum vnumquodq; quæ dicta sunt.

e Ad hæc quibusdam animaliũ omnia insunt hæc, quibusdam G vero quædam horum, alteris aũt vnum solum. Hoc aũt facit differentias animalium. Propter q̃ aũt causam sit factum, posterius intendẽdum est. Similiter aũt & circa sensus accidit. Alia. n. habẽt omnes, alia vero quosdam, quædam vero unum, maxime necessarium, tactum.

f Qm̃ aũt quo viuimus, & sentimus dupliciter, sicut quo scim⁹, dicimus aũt hoc quidem scientiam, illud aũt animam, vtroque H . n. horum dicimus scire. Similiter autẽ, & quo sanamur, aliud quidem sanitas est, aliud autem pars quædam corporis, aut etiã totum. Horum aũt scientia quidem & sanitas, forma est & species quædam, & ratio ut actus susceptiuorum, hæc quidem eius quod scientiæ, capax est, illa uero sanabilis. Videtur. n. in patiẽte & disposito, actiuorum inesse actio. Anima aũt hæc quo uiuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo Quare rõ I quædam utique erit, & species, sed nõ ut materia, & ut subiectũ. Tripliciter. n. dicta substantia sicut diximus, hæc quidẽ species, illud uero ut materia, aliud autẽ ex utrisque. Horum aũt materia quidem potentia, species autem actus, postea ꝙ ex utrisque, animatũ, neq; corpus est actus animæ, sed ipsa corporis cuiusdam.

F & sentimus dicitur dupliciter scilicet altero, sicut forma, & altero sicut materia. Sicut & quo scimus dicitur dupliciter, duobus enim dicimur scire, quorum vnum est scientia, & aliud est aĩa. Et similiter quo sanamur, dicitur de duobus, quorum vnum est sanitas & aliud est aliqua pars corporis, vel etiam totum corpus.

Quas tamen diuersas esse ratione perspicuum est, sensitiuo enim esse, & opinatiuo, diuersum est, siquidem sentire & opinari, itemq; cæterorum quę diximus vnumquodque.

G *Præterea vero nonnullis animalibus hæ adsunt omnes, in quibusdam nonnullæ, in aliis vna duntaxat, quæ res facit differentiam animalium, de causa vero post considerabimus, simile quiddam in sensibus euenit, quædam enim habent omnes, quædam* *nonnullos, quædam vnum qui maxime necessarius est, tactum,*

[* al. paucos.]

H *Quoniam autem id quo viuimus & sentimus, duobus modis dicitur, quemadmodum id quo scimus, horum autem vnum dicimus scientiam, alterum animam, nam vtroque eorum scire dicimus, similiter etiam id quo sani sumus tum sanitate, tum parte aliqua corporis, vel etiam toto, horum autem scientia quidem & sanitas forma est & species quędam, & ratio, et veluti actus receptiuorum, illa quidẽ eius quod scire, hæc vero eius quod sanari potest: videtur enim in eo quod patitur, atque afficitur effectiuorum inesse actus. Anima vero, idest quo viuimus & sentimus & διανοούμεθα primo, profecto anima ratio quędam* I *erit & species, non autem vt materia, & subiectum. Cum enim tribus modis substãtia dicatur, vt diximus, quorum aliud est species, aliud materia, aliud id quod ex vtrisque constat, atque horum quidem materia est potentia, species autem actus, cum id quod ex ambobus constat animatum sit, profecto corpus non est actus animæ, sed ipsa corporis cuiusdam.*

Vtrobique autem vnũ est quasi forma, & aliud quasi materia. Nã sciẽtia & sanitas sunt formæ, quasi actus susceptiuorum, scientia quidem forma scientifici, idest partis animæ in qua est sciẽtia, sanitas vero est forma corporis sanabilis. Ideo autẽ dicit [sanabile & sciẽtificum] vt ostendat aptitudinem i subiecto ad tales formas. Semper enim actiuorum actus, idest formæ quæ inducuntur ab agẽtibus in materia, videntur esse in patientia & disposito, idest in eo, quod est natum pati actiones agentis a tali agente, & quod est dispositũ ad consequendum finem passionis, scilicet formam ad quam patiẽdo perducitur. Secundo ibi. [Anima autem hoc.] Ponit minorem propositionẽ & dicit, ꝙ anima est primum quo & viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus. Et referuntur hæc. 4. ad quatuor genera vitæ, de quibus superius fecerat mentionem. Viuere enim refert ad principium vegetatiuum, quia superius dixerat quòd viuere propter hoc principium inest omnibus viuentibus. Sciendum est autem, quòd quamuis sanitate & corpore dicamur esse sani, tamen sanitas est primum quo sani dicimur esse. Non enim dicimur esse sani corpore, nisi inquantum habet sanitatem. Et similiter scientia est primũ, quo dicimur esse scientes. quia anima non dicimur esse scientes, nisi inquantum habet scientiam. Similiter etiam & corpore non dicimur esse viuentes, nisi inquantum habet animam, & propter hoc, hic k dicitur quòd [anima] est primum quo viuimus, & sentimus &c. Tertio, ibi. [Quare ratio quædam.] Ponit conclusionem, & pendet hucusque constructio ab illo loco [quoniam autem quo viuimus &c.] Concludit ergo ex prædictis, quòd anima se habet vt ratio & species, & non sicut materia & subiectum. Quarto, ibi. [Tripliciter enim dicta substantia &c.] Ostendit conclusionem sequi ex præmissis. Non enim videbatur magis sequi de anima, quòd sit forma, quàm de corpore, cum vtroque viuere dicamur. Vnde ad perfectionem dictæ demonstrationis subiungit, quòd cum substantia dicatur tripliciter, vt supra dictum est, scilicet de materia, & forma, & composito ex vtrisque, quorum materia est potentia, & species, siue forma est actus, & compositum ex utrisque est animatum, manifestum est quod corpus non est actus animæ, sed magis anima est actus corporis alicuius, corpus enim est in potentia, respectu animæ. Et ideo cum consequatur ex prædicta demonstratione, quòd vel corpus, vel anima sit species, & corpus, vt dictum est, non sit species animę, sequitur quòd anima sit species corporis. Deinde cum dicit.

Lect. 3.

g ¶ Inducit

g ¶ Inducit quasdam conclusiones ex præmissis, quarum prima est, quòd bene opinati sunt, quibus uisum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus, quia non est materia, sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo, cuius est actus, infert consequenter ibi.

h ¶ Secundam conclusionem scilicet, quòd anima est in corpore, & tali corpore, scilicet physico organico, & hoc non est per modum quo priores physici loquebantur de anima, & unione eius ad corpus, nihil determinantes in quo uel quali corpore esset, & uerè hoc est, sicut nunc dicimus, quòd anima est in determinato corpore, cum non uideatur anima accipere quodcumque corpus contingat, sed determinatum. Et hoc rationabiliter accidit, quia unusquisque actus natus est fieri in propria & determinata materia, unde & anima oportet quòd in determinato corpore recipiatur. Ultimo autem epilogando concludit, quòd anima est actus quidam & ratio habentis esse huiusmodi, scilicet potentia uiuentis.

Text.c.26.

Text.c.27.

g Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neq; corpus aliqđ anima. Corpus enim non est, corporis autem aliquid est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamuis non videatur, quoduis subiectum cuiusuis formę capax esse. Si autem fit, & secundum rationem. Vniuscuiusque enim actus in eo qđ in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterq; fit. Quod quidem igitur actus est quidã, & ratio potentiam habentis vt tale sit, manifestum ex his est.

B

Quamobrem probe censent ij quibus uidetur neque sine corpore esse, neque corpus aliquod anima, corpus enim non est, sed corporis aliquid.

Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coijciebant nulla præterea addita distinctione, in quonam illo, & quali, præsertim cum non uideatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatũ est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

LECTIO V.

C

POtentiarum autem animę, quæ dictæ sunt, alijs quidem insunt omnes, alijs vero quædam harum, quibusdam vero vna sola. Potentias autem dicimus vegetatiuum, sensitiuũ, appetitiuum, motiuum secundum locum, intellectiuum.

LECTIO V.

POtentiæ porro animæ quas commemorauimus, in alijs insunt omnes, in alijs nonnullæ earum, in aliquibus una duntaxat, potentias autem diximus, nutritiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum motu loci, dianoeticum.

LECTIO V.

POstquàm Aristot. diffiniuit animam in communi, nunc accedit ad determinandum de partibus eius. Non autem habet aliter anima partes, nisi secundum quòd eius potentiæ, partes eius dicuntur, prout alicuius potentis multa, partes dici possunt potestates ad singula. Unde determinare de partibus eius, est determinare de singulis potentijs eius. Diuiditur autem hæc pars in duas. In prima determinat de potentijs animæ in communi, distinguendo eas adinuicem. In secunda determinat de singulis earum, ibi. [Quare primum de alimento, & generatione &c.] Prima autem pars diuiditur in duas. In prima distinguit potentias animæ abinuicem. In secunda ostendit quid de potentijs animę, & quomodo, & quo ordine determinandum sit, ibi. [Quare & secundum unumquodque quærendum, &c.] Circa primum duo facit. Primo distinguit potentias animæ abinuicę. Secundo ostendit quomodo ratio communis animæ se habet ad partes prædictas, ibi. [Manifestum igitur est quoniam eodẽ &c. Circa primum duo facit. Primo enumerat potentias animæ. Secundo ostendit quomodo se inuicem consequantur, ibi. [Inest autem plantis. &c.] Dicit ergo primo, quòd de potentijs animę, quæ supra nominatæ sunt, quibusdam insunt omnes, sicut hominibus, quibusdam quædam barũ, sicut alijs animalibus, quibusdam una tantum, sicut plantis. Et quia superius nõ nominauerat eas potentias, sed partes animæ, ideo manifestat, quòd per potentias idem intelligit, quod supra per partes. Quarum quidem sunt quinque genera, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, intellectiuum. Oportet autem hæc duo uidere. Primo quidem quare ponuntur hic quinque genera potentiarum animæ, præcipue cum cõsuetum sit dici triplicem esse animam, uegetabilem sensibilem & rationalẽ. Secũdo considerare oportet, quare hic ponit. v. cum superius posuerit tantũ quatuor. Sciendum autem circa primum, ꝙ cum omnis potentia dicatur actum proprium, potentia operatiua dicitur ad actũ qui est operatio. Potentiæ autem animæ sunt operatiuæ: talis enim est potentia formæ. Unde necesse est secundũ diuersas operationes animę, accipi diuersitatẽ potentiarum. Operatio autem animæ, est operatio rei uiuentis, cum igitur unicuique rei competat

A

propria operatio, secundum quòd habet esse, eo quòd vnumquodque operatur, inquantum est ens, oportet operationes animæ considerare, secundum quòd inuenitur in uiuentibus. Huiusmodi autem uiuentia inferiora, quorum actus est anima, de qua nunc agitur, habet duplex esse. Vnum quidem materiale, in quo conueniũt cum alijs rebus materialibus, aliud autem immateriale, in quo communicant eum substantijs superioribus aliqualiter. Est autem differẽtia inter vtrũque esse, quia secundum esse materiale, quod est per materiã cõtractum, una quęque res est hoc solũ quod est, sicut hic lapis nõ est aliud quàm hic lapis: secundum vero esse immateriale, quod est amplum, & quodammodo infinitum, inquantum nõ est per materiam terminatum, res non solum est id quod est, sed etiam est quodãmodo alia. Vnde in substantijs superioribus immaterialibus, sunt quodãmodo omnia sicut in uniuersalibus causis. Huiusmodi autem immateriale esse, habet duos gradus in illis inferioribus. Nam quoddam est penitus immateriale, scilicet esse intelligibile. In intellectu enim res habent esse, & sine materia, & sine conditionibus materialibus indiuiduantibus, & etiam absque organo corporali. Esse autem sensibile est medium inter vtrumque. Nam in sensu res habet esse sine materia non tamen absque conditionibus materialibus indiuiduantibus, neque absque organo corporali. Est.n. sensus particularium, intellectus uero uniuersalium. Et quantum

I

D

ad hoc duplex esse, dicit Philosophus in tertio huius ꝙ anima est quodammodo omnia. Operationes igitur, quæ competunt uiuenti secundum esse materiale, sunt operationes quæ attribuuntur animæ uegetabili, quæ tamen licet ad id ordinẽtur, ad quod etiam ordinantur actiones in rebus inanimatis, scilicet ad consequendum esse, & conseruandum, tamẽ in uiuentibus hoc fit per altiorem, & nobiliorem modũ. Corpora enim inanimata generantur & cõseruantur in esse, a principio motiuo extrinseco, animata uero generãtur a principio intrinseco, quod est in semine, conseruãtur vero à principio nutritiuo intrinseco. Hoc enim uidetur esse uiuentium proprium, ꝙ operẽtur tanquàm ex seipsis mota. Operationes autem quæ attribuuntur rebus uiuentibus, secundum esse penitus immateriale, pertinent ad partẽ animæ intellectiuam: quæ uero attribuuntur eis ſm esse medium, pertinẽt ad partem animæ sensitiuam. Et secundum hoc triplex esse, distinguitur communiter triplex anima. s. vegetabilis, sensibilis, & rationalis. Sed quia omne esse. est secundum aliquam formã, oportet ꝙ esse sensibile, sit secundum formam sensibilẽ, & esse intellige, ſm formam intelligibilem. Ex unaquaque autem forma sequitur aliqua inclinatio, & ex inclinatione operatio, sicut ex forma naturali ignis sequitur inclinatio ad locum qui est sursum, ſm quã ignis dr̃ leuis, & ex hac inclinatione sequitur operatio, s. motus qui est sursum. Ad formã igitur tam sensibilẽ quàm intelligibilem sequitur inclinatio quædã, quæ dicitur appetitus sensibilis, vel intellectualis, sicut inclinatio consequẽs formam naturalem, dr̃ appetitus naturalis. Ex appetitu aũt sequitur operatio quæ est motus localis. Hæc igitur est ratio, quare oportet esse quinq; genera potẽtiarum animæ, quod primo quærebatur. Circa secundum sciendum est, ꝙ supra Arist. intendens ostendere, ꝙ anima est principium uiuendi in omnibus uiuentibus, distinxit ipsum uiuere secundum gradus uiuentium, & non secundum operationes uitæ secundum quas distinguuntur hæc genera potentiarum. Appetitiuum autẽ non constituit aliquem diuersum

Text.c.29. Lect. 13.

E

gradum in viuentibus, quia omnia quæ habent sensum, habent appetitum, & sic remanent tantum quatuor gradus viuentium, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

a tex. 14. & 27. Supra tex. 30. 2 p. b ¶ Ostendit, quomodo prædictæ potentiæ consequuntur se inuicem, manifestans quod supra dixerat, quod potentiarum quibusdam insunt omnes, quibusdam quædam, quibusdam una sola. Vbi considerandum est quod ad hoc quod vniuersum sit perfectum, nullus gradus perfectionis in rebus intermittitur, sed paulatim natura de imperfectis ad perfecta procedit. Propter quod

Tex. cõ. 10. Lect. 41. etiam Arist. in 8. Meta. assimilat species rerum numeris, qui paulatim in augmentum

Tex. cõ. 18. proficiunt. Vnde in viuentibus quædam habent unum tantum prædictorum scilicet plantæ, in quibus est solum vegetatiuum, quod necesse est in omnibus viuentibus materialibus esse, quia huic potentiæ attribuuntur operationes pertinentes ad esse materiale. Alijs autem, scilicet animalibus inest vegetatiuum, & sensitiuum. Si autem est ibi sensitiuum, oportet quòd adsit tertium, scilicet

Tex. cõ. 39. appetitiuum. Quod quidem diuiditur in tria, scilicet desiderium quod est secundum vim cõcupiscibilem, & iram quæ est secundum uim irascibilem, qui duo appetitus pertinent ad partem sensitiuam, sequuntur enim apprehensionem sensus. Tertium autem est uoluntas quæ est appetitus intellectiuus consequens scilicet apprehensionem intellectus. Quòd autem appetitiuum insit omnibus animalibus, probat duplici ratione. Quarum prima est, quòd omnia animalia habent ad minus vnum sensum, scilicet tactum: quibus autem inest sensus, inest lætitia & tristitia delectatio & dolor. Lætitia o. & tristitia magis videntur sequi apprehensionem interiorem. Sed delectatio & dolor consequuntur apprehensionem sensus, & præcipue sensus tactus. Et si est lætitia, & tristitia, necesse est quod sit aliquid triste & dulce, idest delectabile & dolorosum, oportet n. omne quod sentitur secundum tactum esse vel conueniens, & sic est delectabile, vel nociuum, & sic est dolorosum. Quibuscũque autem inest aliquid delectabile, & triste, his inest & concupiscentia, quæ est appetitus delectabilis ergo de primo ad vltimum, omnibus animalibus quibus inest sensus tactus, inest appetitus. Secundam rationem ad idem ostendendum ponit ibi.

c ¶ Qui talis est. Omnia animalia habent sensum, quo cognoscunt suum alimentum scilicet sensum tactus, qui est sensus alimenti. Et quia necessarium est omnibus animalibus vti alimẽto, vt dictum est, ideo necessarium est, quòd habeãt sensum tactus, quo percipiant alimentum sibi conueniens. Quòd autem tactus sit sensus alimenti, manifestum est, sicuti enim corpora viuentia constant ex calidis, & humidis, & frigidis, & siccis, ita ex his nutriuntur, tactus aũt est sensus discretiuus horum. [Sed aliorũ sensibilium] idest alijs sensibilibus non nutriuntur viuentia, nisi secundum accidens, inquantum videlicet, coniunguntur tangibilibus. Sonus enim & odor & color nihil conferunt in alimentum, inquantum huiusmodi, sed solum inquantum contingit colorata, & odorata & sonantia, esse calida, vel frigida, humida vel sicca. humor autem, idest sapor, est quoddam de numero tangibilium qualitatum, sicut, & gustus est quoddam tactus. Sic igitur patet quòd omnia animalia habent sensum alimenti, quibuscunque autem inest sensus alimenti, his inest esuries & sitis, quorum vtrunque est concupiscentia alimẽti: esuries quidem est concupiscentia calidi & sicci, quod habet rationem cibi, sitis autem frigidi & humidi, quod habet rationẽ potus. Sapor autem est quoddam horum delectamẽtũ, sapor enim delectabilis indicat cõuenientẽ proportionem calidi & frigidi, & humidi & sicci in alimento. Vnde magis pertinet ad delectationem alimenti, quam ad necessitatem. Sic igitur ubicunque est sensus tactus, est etiam appetitus. Quomodo autem phantasia se habet ad appetitiuũ & sensitiuum, posterius dicetur. Quibusdam autem animalibus, supra hęc tria, scilicet vegetatiuum, sensitiuũ, & appetitiuum, inest etiam motiuũ secundum locum. Alijs vero supra hęc quatuor inest etiam intellectiuum & intellectus ipse scilicet hominibus, & si aliquod aliud genus rerum est simile hominibus, aut etiam honorabilius hominibus, inuentus autem aliquid honorabilius hominibus, quibus inest intellectus, est enim in substantijs separatis, & in corporibus cœlestibus, si tamen sunt animata, licet in viuentibus mortalibus

K non est aliquod genus viuentium habentium intellectum, nisi in specie humana. Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt diuersificari habentia intellectum, secundum diuersam complexionem organorum, sicut diuersificantur species sensitiuorum, secundum diuersas complexiones, quibus diuersimode se habẽt ad operationes sensus. Deinde, cũ dicit.

d ¶ Ostendit, qualiter se habet prædicta diffinitio animæ ad partes enumeratas. Et ad huius intellectum, sciendum est, quod Plato posuit vniuersalia esse separata secundum esse, & causam in alijs, quæ se habent consequenter, non posuit vnam ideam communem, sicut in numeris, & figuris, non enim posuit vnam ideã numeri, præter omnes numeros, sicut posuit vnam ideã hominis, præter omnes homines, eo quod numerorum species naturali ordine consequenter se habent. Et sic prima earum, scilicet dualitas est causa omnium consequentium. Vnde non oportet ponere aliquam ideam communem numeri, ad causandum speciẽ numerorum. Et similis ratio est de figuris. Nam eius species cõsequenter se habent, sicut & species numerorũ, trigonum enim est ante tetragonum, & tetragonum ante pentagonum. Dicit ergo manifestum esse, quòd eodẽ modo vna est ratio animæ, sicut vna est ratio figuræ, sicuti enim inter figuras non est aliqua figura, quæ sit

b Inest autem plantis vegetatiuum solum, alteris autẽ & hoc & sensitiuum, si autem sensitiuum, & appetitiuum. Appetitus enim desiderium est & ira, & voluntas. Animalia autem omnia habent vnum sensum tactum, Cui autem sensus inest, huic & lętitia, & tristitia, & dulce, & triste, quibus autem hæc, & concupiscentia. Delectabilis enim rei appetitus est hæc.

c Adhuc autem alimẽti sensum habent: tactus enim alimenti sensus. Siccis enim & humidis, & calidis & frigidis aluntur omnia uiuentia, horum autem sensus est tactus, sed alijs sensibilibus secũdum accidens aluntur. Nihil. n. ad alimentum confert sonus, neque color neque odor. Humor autem unum aliquod est tangibilium, esuries autem, & sitis, est concupiscentia: & esuries quidẽ calidi, & sicci: sitis autem frigidi, & humidi, sapor vero, vt delectamentum horum est. Certificandum autem de his posterius est. Nunc autem intantum dictũ sit, quòd animalibus habentibus tactum & appetitus insit. De phantasia autem immanifestum est, posterius autem intendendum est. Quibusdam autem adhuc inest & secundum locum motiuum. Alterius autem, intellectiuum & intellectus, ut hominibus, & si aliquod alterum huiusmodi est, aut etiam honorabilius.

d Manifestum igitur est, quòd eodem modo vna vtrique erit ratio animæ, & figuræ. Neq; enim

F

Ac plantis quidem adest tantummodo nutritiuum, alijs autem, tum hoc, tum etiam sensitiuum, quod si sensitiuum, & appetitiuum etiam: appetitus enim cupiditas est, & ira, & voluntas, cuncta autem animalia vnum habent ex sensibus, tactum,

G *cui autem sensus inest huic & voluptas & dolor & iucundum & molestum, in quibus autem hæc insunt, & cupiditas inest, hęc enim est appetitus iucundi.*

Pręterea vero sensum habent alimenti, nam tactus, sensus est alimenti, cuncta enim viuentia siccis aluntur & humidis, & calidis & frigidis, quorum sensus, tactus est: cæterorum autem sensibilium per accidens, nihil enim ad alimentum con-

H *fert sonus, nec color, nec odor: sapor autem vnum quoddam est de tangibilibus, fames vero & sitis cupiditas est, ac fames quidem calidi, & sicci, sitis uero frigidi & humidi, porrò sapor est veluti quoddam eorum condimentum. Sed de ijs postea dilucidius agendum est, nunc hoc tantum dictum sit, quòd animalibus habentibus tactum, appetitus quoque inest, de phantasia autem non patet, sed post considerandum est, quibusdam*

I *autem pręter hæc, inest etiam motiuum motu loci, alijs autem & dianoeticum & intellectus, vt hominibus, & siquid extat eius generis aliud, vel etiam nobilius.*

Perspicuum igitur est perinde vnam esse animę rationem, atque figurę, neque enim illic figura vlla est

sit præter triangulum,& alias species consequentes,vt pote quę sit commonis omnium figurarū. ita nec in proposito est aliqua anima, quasi separata existens præter omnes prædictas partes. Sed quamuis non sit una figura separata in esse,præter oēs figuras,etiā fm Platonicos,q ponunt species cōmunes separatas,tñ inuenitur una ratio communis,quæ conuenit omnibus figuris & non est propria alicuius earum,ita est & in animabus. Et ideo ridiculum est,q homo quęrat unam rationem communē, tā in animabus, q in aliis rebus, quæ non conueniant alicui animarum,quæ sūt in rerum natura particulariter. Neq; etiam est conueniens q homo quærat diffinitionem animæ,secūdum unāquamque speciē animę & dimittat diffinitionem cōmunē omnibus animabus,Ergo neque diffinitio communis animę prætermittenda fuit, neque sic est assignanda diffinitio communis animæ, quòd nō cōueniat singulis.tibus. Et quia dixerat,quòd eodem modo se hēt ratio animæ sicut ratio figuræ,ostēdit cōuenientiam inter utrunq; & dicit q similiter se habent figuræ & aię adinuicem in utrisq; enim illud quod est prius, est in potentia in eo, quod est consequenter. Manifestum est enim in figuris. q trigonum, quod est prius,est potentia in tetragono, Potest enim tetragonū diuidi in duos trigonos. Et similiter in anima sensitiua vegetatiuū est,quasi quędā potētia eius,& quasi aīa eius. Et similiter est de aliis figuris, & aliis partibus animę.

ibi figura est præter triangulū, & figuras,quæ cōsequenter sūt, neque hic anima præter prædictas est, fiet aūt vtiq; & in figuris ratio cōis,quę conueniet quidē omnibus: propria autē nullius erit figurę.Similiter aūt & in dictis animabus. Vnde ridiculum

B est quærere communem rationem, & in his & in alteris quæ nullius erit, eorū quę sunt,propria ratio, neque secundū propriam, & indiuiduam speciem, tali definitione omissa. Similiter autem se habent ei,quod de figuris est,& quæ secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter, est in potentia quod prius est, & in figuris,& in animatis, ut in tetragono quidem trigonum est: in sensitiuo autem uegetatiuum.

præter triangulum, & eas quæ deinceps sunt, neque hic anima vlla pręter eas quæ dictæ sunt,fieri tamen poterit,& in figuris ratio communis, quæ omnibus quidem congruat, propria autem nullius sit figura, similiter etiā in dictis animabus. Idcirco ridiculum est,& in his & in cęteris communem quærere rationem, quæ nullius eorum quę sunt,erit propria ratio, neque ex propria & induidua speciem, hac tali prætermissa ratione. Quemadmodum autem in figuris, sic etiam in animares habet,semper enim in eo quod est deinceps, inest potentia id quod prius est,tum in figuris, tum in animatis, ut in quadrato triangulus, in sensitiuo nutritiuum.

LECTIO VI.

C Qvare & secundum vnumquodque quęrendum quęnam sit uniuscuiusque anima, aut quę plantæ, & quę hominis, aut bestiæ,

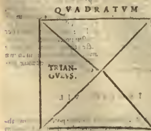
b Propter quam autem causā consequenter sic se habent,cōsiderandum est. Sine enim uegetatiuo, sensitiuum non est. A sensitiuo autem separatur vegetatiuum in plantis. Iterum autē, sine eo quod potest tangere, aliorum sensuum nullus est.

D Tactus autem sine aliis est.Multa enim animalium, neque visū, neque auditum habent, neque odoratus sensum. Et sensitiuorum autem,alia quidē habēt fm locum motiuum,alia uero non

LECTIO VI.

Qvare sigillatim quærendum,quę cuiusq; sit anima, Verbi gratia: quę plantę quęue hominis vel bestię.

Cur autem deinceps sic habeant,cōsiderandum est,nam sine nutritiuo,sensitiuum non est,a sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis: rursu sine tactiuo nullus aliorum est sensuum,tactus uero sine alijs est,pleraque enim animalia neque visum neque auditum, nec odoris plane sensum sortita sunt. Inter sensitiua ēt,sunt quæ habeāt motiuum motu loci,sunt quę non habeāt:ultima aūt & minima rōnē et dianęā,ut

LECTIO VI.

Postquam Philosophus enumerauit genera potentiarum animæ, & quomodo se habet diffinitio communis animę supra posita, ad partes eius, hic ostendit quid aliud modo determinandum sit, & quo ordine. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid determinandum restat de a-

A nima. Secundo ostendit quo ordine determinare oporteat, ibi [Necessariū aūt est debentem.] Circa primum ostendit duo restare ad determinandum,quorum vnum concludit ex prædictis. Lectio. 5.
Dictū est supra,q sicut non est quętenda talis diffinitio communis animæ,quæ nulli animæ partium conueniat, ita non debemus esse contenti diffinitione communi, sed oportet propriam diffinitionem cuiuslibet partis animæ inquirere, & ex hoc concludit, quòd hoc secundum vnumquodque animatum quærendum est, quæ sit uniuscuiusque anima, vt scilicet sciatur quid est anima plantę, & quid anima hominis, & quid anima bestiæ,& hoc est scire de vnaquaque parte animæ.quid sit.Secundo ibi.

b ¶ Ponit aliud quod restat ad determinandum. Dictū est enim supra, quòd partes animæ consequenter se habent adinuicē, sicut species figuræ. Sed considerandum est propter quam causam partes animæ hoc modo se habeāt consequenter. Huiusmodi enim causam in fine libri assignabit. Exponit autē qua inter se habeant consequēter, quia sensitiuum non potest esse sine vegetatiuo, sed vegetatiuū separatur a sensitiuo in plantis. Lectio. 5.
Nec est mirum, quia supra dictum est, q opera vegetatiui ordinantur ad adipiscendum, & conseruandū esse naturale, qd subiacet quasi fundamentum. Iterum etiā consequentia quędam inuenitur in ipsis sensibus,quia sine sēsu tactus,nullus aliorū sēsuū esse potest,tactus autem inuenitur sine alijs sensibus. Multa enim animalium neque visum habent,neque auditum,neq; sensum odoratus,sed solum tactum. Et hoc etiam rationabiliter accidit. Nam tactus est sensus perceptiuus eorum,quæ pertinent ad consistentiam animalis,ex quibus. s. animal constat,& nutritur. Alia vero sensibilia non conferūt, ad hoc nisi per accidens,Vnde alij sensus non sunt de necessitate animalis,& pp hoc non inueniuntur in omnibus animalibus,sed in perfectis. Est etiam consideranda cōsequentia sensitiui & motiui. Nā motiuū nō pōt esse sine sensitiuo,sensitiuū autem pōt esse

E sine motiuo,aliqua enim habent tantum sensum, habent ēt motum secundum locum,sed aliqua nō habent.Sed intelligendū est de motu progressiuo animalium,secundum q animalia mouentur de loco ad locū.Hic enim motus non inest omnibus animalibus, Sed quæ carent hoc motu,habēt aliquem motū localem,scilicet dilatationis & constrictionis,sicut apparet in ostreis.Illud autem quod est vltimum inter omnes partes animæ & minimū,quia nō diuiditur in diuersa secundum speciem, est quod habet rationē & intellectū.quia quibuscumque de numero corruptibiliū inest ratio,his insunt & oīa alia prædicta. Hoc autem dicit,vt præseruet se a substantijs separatis,& a corporibus cęlestibus,si sūt animata,quia cū sint sine generatione & corruptione,non indigent vegetatiuo Iterum,eorum intellectus per se speculatur,ea q sunt secūdū se intelligibilia, vnde nō indigent sensibus ad cognitionem intellectiuam consequendam. Sed in mortalibus habētibus intellectum,necesse est omnia alia præexistere,sicut quædam in-

strumenta

habent, vltimum autem, & minimum, rationem & intellectum, vt homo, aut huiusmodi aliud. Quibus enim inest ratiocinatio, corruptibilium his & reliqua omnia. quibus autẽ illorum vnũquodque non omnibus ratiocinatio, sed quibusdam quidẽ neq; imaginatio, alia autem hac sola viuunt. De speculatiuo autem G intellectu, alia ratio est. quod igitur de horum unoquoque ratio hęc proprijssima, & de anima sit, manifestum est.

e Necessarium autem est, debentem de his perscrutationem facere, accipere unumquodque eorum quid est. Postea sic de habitis & de alijs inuestigare.

d Si autem oportet dicere, quid vnumquodque ipsorum, ut quid intellectiuum, aut uegetatiuum, prius, adhuc dicendum, quid sit H intelligere, & quid sentire. Priores enim potentijs, actus & operationes, & secundum rationem sunt. Si autem sic, adhuc his priora opposita oportet considerare, de illis primum utique oportebit determinare, propter eandẽ causam, ut de alimento, & sensibili, & intelligibili.

LECTIO VII.

Qvare primũ de alimento, & I generatione dicẽdũ est. Vegetatiua.n.anima & alijs inest, & prima, & maxime communis po

strumenta & præparatoria ad intellectum, qui est vltima perfe- F ctio intenta in operatione naturæ Non autem omnibus quibus inest aliquod prædictorum, inest & ratio. Et quia imaginatio videtur habere quandam affinitatem ad intellectum, cum supra dictum sit, ꝙ intellectus vel est phantasia quædam, vel non sine phãtasia, addit de imaginatione, & dicit ꝙ quibusdam animalibus non solum non inest intellectus, sed nec eorũ imaginatio.

Lectio 4. Videtur tamẽ hoc esse cõtrarium ei quod supra dixerat, quia si pars decisa habet sensum & appetitum, habet etiam phantasiã, si tamen phãtasia est idem cũ imaginatione, vt videtur.

Lectio 5. Tex. 136. Dicendũ est igitur, quòd animalia imperfecta

Tex. cõ. 33. (vt in Tertio dicet) habent quidem phantasiam, sed indeterminatam, quia scilicet motus phantasię nõ remanet in eis post apprehensionem sensus. in animalibus autem perfectis remanet motus phantasię, etiam abeuntibus sẽsibilibus. Et secundũ hoc dicitur hic quòd imaginatio non est eadem omnibus animalibus. Sed quædã animalia sunt, quæ hac sola viuunt, carẽtia scilicet intellectu & directa in suis operationibus per imaginationem, sicut nos dirigimur per intellectum. Et licet non omnibus animalibus insit imaginatio sicut nec intellectus, tamẽ de intellectu speculatiuo est alia ratio, quàm de imaginatio

Tex. cõ. 34. ne. Differũt enim ad inuicem, vt infra patebit. Manifestũ est igi-

Lib. 1. Tex. c. 157. tur quòd de vna quaque parte animę proprijssime dicitur hæc diffinitio, quæ assignata est de anima. Deinde cum dicit,

c ¶ Ostendit quo ordine determinandum sit de partibus animæ. Et assignat ordinem, quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quòd ille qui debet de partibus animæ perscrutari, primo debet accipere unumquodque horum, quid est, & postea debet considerare de habitis idest consequentibus partibus, & de alijs quę sunt consideranda circa partes animæ, & circa ipsa animata, sicut de organo, & de alijs huiusmodi. Et iste ordo necessarius est, quia si simul de omnibus determinaretur, esset confusa doctrina. Secundo tangit ibi.

d ¶ Dicens, quòd si oportet de aliqua parte animæ dicere quid est, scilicet quid est intellectiuum, aut sensitiuum, aut vegetatiuum, prius oportet dicere de actibus, scilicet quid sit intelligere, & quid sentire. Et hoc ideo, quia secundum rationem diffinitiuam, actus & operationes sunt priores potentijs. Potentia enim secundum hoc ipsum quod est, importat habitudinem quandam ad actum, est enim principium quoddam agendi uel patiendi, vnde oportet quòd actus ponantur in diffinitionibus potentiarum. Et si ita se habet circa ordinem actus & potentiæ, & actibus adhuc sunt priora opposita idest obiecta. Species enim actuum & operationum, sumuntur secundum ordinem ad obiecta. Omnis enim animæ operatio, vel est actus potentiæ actiuæ vel passiuæ. Obiectã quidem potentiarũ passiuarũ cõparãtur ad operationes earũ, ut actiua, quia reducunt potẽtias in actum. sicut visibile uisum, & oẽ sensibile sensum. Obiecta vero potentiarum actiuarum cõparantur ad operationes ip-

Mlo. 8. sarum, vt fines. Obiecta enim potẽtiarum actiuarum, sunt operata ipsarum. Manifestum est autem, quòd in quibuscumq; præter

quibus enim mortalium inest ratio, ijs quoq; reliqua omnia insunt, in quibus autem vnum quodque illorum, in ijs nõ omnibus inest ratio: sed quibusdam ne phantasia quidem, quadam, hac sola viuunt. De contemplatiuo autem intellectu alia est ratio, ac disputationem quidem de unoquoq; horum maxime etiam ad animam pertinere perspicuũ G *est.*

Necesse autem est eum qui de his consideraturus est, sumere quid quodque eorum sit, atque tunc demum de his, quæ proxima ab his sunt, ac de reliquis exquirere.

Quòd si oportet dicere quid quodque ipsorum sit, vt quid intellectiuum aut sensitiuum, aut nutritiuum, multo ante dicendum est quid sit intelligere, H *& quid sentire, nam operationes, & actiones potentijs ratione sunt priores, quod si ita est, ac obiecta etiam multo prius quàm hæc oportet considerasse, profecto de illis primum ob eandẽ causam differendum fuerit, ut de alimento & de sensibili, & de intelligibili.*

LECTIO VII.

I *Qvare primum de alimento, & de generatione dicendum est, nam nutritiua anima, & cęteris inest, & prima & maxime cõmunis est animę potentia, ex qua*

F operationes, sunt aliqua operata, ꝙ operata sunt fines operationũ, vt dicitur in primo Eth. sicut domus quæ ædificatur, est finis ædificationis. Manifestũ est igitur, quòd omne obiectum cõparatur ad operationẽ animæ, vel ut actiuum, uel ut finis. Ex utroque autem specificatur operatio. Manifestum est enim, quòd diuersa actiua secũdũ speciẽ habent operationes specie differentes, sicut calefactio est a calore, & infrigidatio a frigore. Similiter etiã ex termino, & fine specificatur operatio, sicut sanatio & ægrotatio differunt specie, secundum differentiã sanitatis, & ægritudinis. Sic igitur obiecta, sunt priora operationibus animę in sua diffiniẽdi. Vnde & prius oportebit determinare de obiectis, quàm de actib9, propter eandem causam, propter quam & de actibus prius determinatur, quàm de potẽtiis. Obiecta aũt sunt, sicut alimentum respectu uegetatiui, & sensibile respectu sensus, & intelligibile respectu intellect9. Sed sciendum est, ꝙ ex obiectis diuersis non diuersificãtur actus & potentiæ animę, nisi quando fuerit differentia obiectorum, inquantum sunt obiecta, idest secũdũ rationem formalẽ obiecti, sicut visibile ab audibili. Si aũt seruet eadem ratio obiecti, quæcumque alia diuersitas nõ inducit diuersitatem actuum secũdum speciem, & potentiæ. Eiusdem.n. potẽtiæ est uidere hominem coloratum & lapidem coloratum, quia hęc diuersitas, per accidens se habet in obiecto, inquantum est obiectum. Sciendũ est etiam, quòd intellectus noster possibilis est in potentia tantũ, in ordine intelligibilium, fit autem actu per formam a phantasmatibus abstractã, nihil autem cognoscitur nisi secundum quòd est actu, unde intellectus possibilis noster cognoscit seipsum per speciẽ intelligibilẽ, vt in tertio habetur, nõ autem intuendo essentiam suam directe. Et ideo oportet quod in cognitionem animæ procedamus ab his quæ sunt magis extrinseca, a quibus abstrahuntur species in- Lectio 8.
telligibiles, per quas intellectus intelligit seipsum, ut scilicet per Tex. cõ. 8
obiecta cognoscamus actus, & per actus potentias, & per potentias essentiam animę. Si autem directe essentiam suam cognosceret anima per seipsam, esset contrarius ordo seruandus in animæ cognitione, quia quanto aliquid esset propinquius essentię animæ, tanto prius cognosceretur ab ea. K

LECTIO VII.

POSTQVAM Philosophus distinxit potentias animę ab inuicem, & ostendit quid & quo ordine de eis tractandum sit, hic secundum prætaxatum ordinem de eis determinat. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de singulis partibus animæ, quid sit unaquæque. In secunda assignat causam quare talem consequentiam habent adinuicem, ibi. [Vegetabilem igitur habent animam &c. In penultimo capitulo libri.] Prima diuiditur in partes quatuor. In prima determinat de vegetatiuo. In secunda de sensitiuo, ibi. [Determinatis autem his, dicamus cõmuniter de omni sensu &c.] In tertia de intellectiuo

tētia est aīæ, secūdum quā inest viuere omnibus, cuius sunt opera, generare, & alimento uti.

b Naturalissimum enim operū uiuentibus, quæcunque perfecta & non orbata, aut generationem spontaneam habent, facere alterum quale ipsum, animal quidem animal, planta autem plantam, quatenus ipso semper, B & diuino esse, & immortali participent, secundum ꝙ possunt. Omnia illud appetunt, & illius causa agunt omnia, quæcunque agunt secundū naturam. Id aūt, cuius causa fit aliquid, dupliciter est, hoc quidem cuius, illud vero quo. Quoniam igitur cōmunicare non possunt ipso semp, & diuino, continuatione, propterea quod nihil cōtingit corruptibilium idem & unum nu- C mero permanere. secundum ꝙ potest participare vnumquodque, sic communicat, hoc quidem magis, illud vero minus. Et permanet, non idem: sed numero quidem non vnum, specie autem unum.

c Est autem anima, viuētis corporis causa & principium. Hæc autē multipliciter dicunt̄. Attamen anima secundum determinatos modos tres, causa dicitur

inest viuere in omnibus, cuius officia sunt, generare & alimento uti.

[illegible]

c. Hoc enim est maxime naturale inter omnia officia viuentium, qua perfecta sunt & non mutilia, aut sponte sua nascantur, procreare aliud quale ipsum est, animal, animal, planta plantā, vt æternitatem & diuinitatem participent quoad possunt: cuncta enim illud appetunt, & illius causa agunt, quæcunque secundum naturam agunt. Id autē cuius causa res est, duplex est, vnum, Cuius: alterum, Cui. Ergo quia participare nequeunt æternitatem & diuinitatem continuatione, quia fieri non potest ut corruptibilium quicquam idem & unum numero permaneat, quoad eorū unumquodque participare potest, catenus participat, aliud magis aliud minus, & permanet non ipsum, sed quale ipsum est, numero quidem non unum, specie vero vnum.

Est autem anima viuentis corporis causa & principium, hæc autem multifariam dicuntur. Anima item tribus illis expositis modis causa dicitur, etenim vnde motus, & cu ius cau-

ctiuo, ibi. [De parte autem animæ quā cognoscit &c.] In quarta A de motiuo secundum locum, ibi. [De mouente autem, ꝙ forte animæ sit &c.] De appetitiuo autem non facit specialem tractatum, quia appetitiuum non constituit aliquem specialem gradū uiuentium, & quia simul cū motiuo de eo determinatur in Tertio. Prima autē pars diuiditur in duas. In prima præmittit quædam quæ sūt necessaria ad cognitionē partis vegetatiuæ. In secūda determinat de parte vegetatiua, ibi. [Quoniam autem eadem potentia animæ vegetatiuę, & generatiuæ &c.] Prima diuiditur in duas. In prima dicit de quo est intētio. In secunda manifestat quædam quæ præexiguntur ad cognitionem partis vegetatiuæ, ibi. [Naturalissimum enim operum &c.] Concludit ergo primo ex prædictis, ꝙ cum dicendū sit primo de obiectis & actibus, quam de potētijs, & primo de prima potentia, q̄ de cōsequentibus, sequitur ꝙ primo dicendū est de alimento, quod est obiectum animę vegetatiuæ, & de generatione, quæ est actus eius. Ideo primo dicendum est de obiecto & actu huius modi partis, quam aliarum, quia ista pars est prima inter alias partes animæ, in subiectis in quibus inuenitur cum alijs, est enim quasi fundamētum aliarum, sicut esse naturale ad quod pertinet operationes eius, est fundamentum esse sensibilis, & intelligibilis. Et alia ratio est, quare prius de ea dicendum est q̄a ipsa est communis omnibus uiuentibus, ipsa enim separatur ab alijs: sed aliæ non separantur ab ea, & de communibus prius est agendum. Huiusmodi autem partis opera sunt, generare, & alimento uti: & ideo de illis primo agendum est. Deinde cū dicit.

Tex. co. 36.

b ¶ Determinat quædam quæ præexiguntur ad cognitionē partis uegetatiuę. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit, ꝙ generare pertinet ad partem uegetatiuam, quod ideo necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuit generationem: sed solum augmentum & decrementum. In secunda ostendit, ꝙ opera potentiæ vegetatiuæ sint ab anima, quod ideo necessariū fuit, quia cum his operibus deseruiant qualitates actiuę uel passiuę, posset alicui uideri ꝙ essent a natura, & non ab anima, & præcipuē q̄a in plantis est uita occulta & latens, & hoc ibi. [Est autem anima viuentis corporis &c.] Primū ostendit tali ratione. Omnis operatio q̄ naturaliter inuenitur in omnibus viuentibus, pertinet ad potentiam vegetatiuā secundum quam primo viuere inest omnibus, vt dictū est: sed generare naturaliter inest omnibus uiuentibus, ergo pertinet ad potentiā vegetatiuā. Dicit ergo, ꝙ ideo generare est opus animæ vegetatiuę, quia īter alia opera est magis naturale omnibus viuentibus. Et dicitur naturalissimum, quia in hoc conuenit etiam cum aliis rebus inanimatis, quę generationē habent licet alio modo. habent enim inanimata generationē ab extrinseco generante, sed uiuentia a principio intrinseco, inquātū generant ex semine quod proficit in rē unā. Sed ab ista generalitate uiuentium excipiuntur tria, quibus hoc opus non competit. Primo illa quæ sunt imperfecta. sicut pueri nō generant. Qd' enim pōt alterum facere tale quale ipsum est, in vnoquoque genere, perfectum est. Secundo excipit illa quæ patiūtur aliquē defectum alicuius principij naturalis, sicut sunt spadones & frigidi. Tertio animalia & plantæ quę generant̄ sine semine ex putrefactione. In his enim, propter sui imperfectionem sufficit ad eorū productionē agēs vniuersale, scilicet uirtus corporis coelestis & materia disposita. In animalibus autem perfectis plura requirū tur principia, non enim agens vniuersale sufficit, sed requiritur agens proprium uniuocum. Dicit ergo, ꝙ uiuentia possunt facere alterum, quale ipsa sunt [quæcunque sunt perfecta] ad excludendum pueros, [& non orbata.] ad excludendum eunuchos, & habētes similes defectus, [aut quæcūq; non habēt generationem spontaneā] ad excludendū ea, quæ generātur ex putrefactione, quæ dicuntur quasi spōte nata. q̄a producuntur ex terra sine semine, per illā similitudinem qua dicitur aliquis spōte facere illud, ad quod ab extrinseco nō inducitur. Sic autem intelligitur ꝙ res aīata facit alterum, quale ipsum est, quia aīal facit animal, & planta plantā. Et ulterius secundum speciē tale animal, facit tale aīal, ut homo generat hominem, & oliua oliuam. Ideo aūt est naturale uiuētibus facere alterū tale, quale ipsum est [vt semper participēt secundum quod possunt, diuino & immortali] idest vt assimilent ei secundum posse. Cōsiderandū est. n. ꝙ sicut sunt diuersi gradus perfectionis in aliquo uno & eodē. ꝙ exit de potētia in actum, ita etiā sunt diuersi gradus perfectionis in diuersis entib9, unde quāto aliquid fuerit magis perfectum, tāto pfectioribus magis assimilat. Sicut igitur vnumquodq; qn̄ fuerit exiēs de potētia in actum, cum fuerit in potētia, ordinat ad actum, & appetit ipsum naturaliter, & cum fuerit in actu minus perfecto, desiderat actum perfectiore, ita vnumquodq; qd' est in inferiori gradu rerum, desiderat assimilari superioribus, quātum pōt. Et hoc est quod subiungit, ꝙ [oīa appetunt illud] .i. assimilari diuino & immortali, [& illius causa agunt quæcunque naturaliter agunt.] Sed intelligendum est ꝙ id cuius causa agitur, dicitur dupliciter. Vno modo id cuius causa agitur directe, sicut sanitatis causa agit medicus. Alio modo sicut quo. Quod pōt intelligi dupliciter, uno modo ut intelligamus ꝙ finis dr̄ & subiectum habēs id, cuius causa agitur, vt si dicamus ꝙ finis medicinæ est, non tm̄ sanitas, sed ēt corpus habēs sanitatem. Alio modo vt dicamus ꝙ finis est, nō tm̄ principale intētum. sed et illud, quo illud adipiscimur, vt dicamus ꝙ finis medicinæ est calefacere corpus, q̄a a calore habetur æqualitas cōplexionis, quæ est sanitas. Sic igitur & hic pōt dici, ꝙ ipsum esse perpetuum est id cuius causa agitur, uel res habens perpetuitatē, cui naturalia intendunt assimilari per generationē, in quo. i. est perpetuitas, vel ēt ipsa generatio, qua perpetuitatem adipiscunt. Quia igitur nō possunt cōicare inferiora uiuentia ipsi esse sempiterno & diuino, per modum continuationis, i. ut maneāt eadem numero, propter hoc ꝙ nihil corruptibilium contigit unum & idem numero permanere semper, cum necessitas corruptionis sit necessitas absoluta, utpote proueniens ex ipsa materia, non ex fine, sequitur ꝙ unumquodq; cōicet perpetuitate, sm̄ ꝙ potest, hoc quidem magis, quod est diuturnius, illud vero minus quod est minus diuturnum, & tn̄ permanet semper per generatione, non idē simpliciter, [sed vt idē] .i. in simili secundum speciē. Vnde exponens quod dixerat, subdit ꝙ non permanet unum numero, quod est esse unum simpliciter, sed permanet idem specie, q̄a unumquodq; generat sibi simile sm̄ speciem. Deinde cum dicit.

4 Metaph. Tex. co. 19.

c ¶ Ostendit, ꝙ opera quæ attribuuntur potentiæ uegetatiuæ sunt ab anima. Et circa hoc duo facit. Primo ostēdit ueritatem. Secūdo excludit errorē, ibi. [Empedocles aūt nō bene dixit &c.]

Circa

Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, & dicit quòd anima est principium & causa viuentis corporis. Et cum principium & causa dicatur multipliciter, anima dicitur tribus modis principium & causa viuentis corporis. Vno modo, sicut vnde est principium motus. Alio modo, sicut cuius causa idest finis. Tertio, sicut substātia idest forma corporum animatorum. Secundo ibi.

Tex.co.17. d ¶ Probat quod supposuerat. Et primo quod anima sit causa viuentis corporis, ut forma & hoc duplici ratione, quarum prima talis est. Illud est causa alicuius vt substantia, i. vt forma, quod est cā essendi. Nam per formam vnumquodque

Sup.tex.35. est actu. Sed anima viuentibus est causa essendi: per animam enim viuunt, & ipsū viuere est esse eorū. ergo anima est causa uiuentis corporis vt forma. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ talis est. Id quod est actus alicuius, est ratio & forma eius, quod est in potentia. Sed anima est actus corporis uiuentis, vt

Tex.com.6. ex superioribus patet. ergo anima est ratio & forma viuentis

Tex.com.18 corporis. Secūdo ibi.

f ¶ Ostendit, quòd anima est cā ut finis, & quod sit causa vt finis viuentium corporum, sic ostēdit. Sicut enim intellectus operatur propter finem, ita & natura ut probatur in 2. Phy. Sed in-

Tex.com.79. tellectus in his quæ fiunt per artem, materiam ordinat & disponit propter formā, ergo & natura. Cum igitur anima sit forma viuentis corporis, sequitur quòd sit finis eius. Et ulterius non solum anima est finis viuentium corporum, sed et omnium naturalium corporū in istis inferioribus, quod sic probat. Videmus enim, quod oīa naturalia corpora sunt

Etenim unde motus, & cuius causa, & sicut substantia animatorū corporum, anima est causa.

d Quod igitur sit sicut substātia, manifestum est, Causa enim ipsius esse, omnibus substantia est. Viuere aūt viuētibus esse est. causa aūt & principium horum, aīa.

e Amplius autem eius quod est in potentia, ratio actus est.

f Manifestum autem est, quod & cuius gratia, anima causa est. Sicut enim intellectus, gratia huius facit, eodem modo & natura, & hoc est ipsius finis. Tale est autē in animalibus anima secundum naturā. Omnia enim physica corpora, animæ instrumenta sunt, sicut animalium, sic & plantarum, tamquàm gratia animæ existentia. Dupliciter autē dicitur cuius gratia id, & cuius, & quo.

g At uero & unde principium qui secundum locum motus, anima est, non omnibus autem viuentibus inest potentia hęc. Est aūt & alteratio & augmentum secundum animam. Sensus.n. quædam alteratio esse videtur. Nihil autem sentit, quod non habet animam. Similiter autē & de augmento & decremento se habet, nihil enim decrementum patitur, neque augmentum physice, nisi alatur, alitur autē nihil, quod non communicet uita.

LECTIO VIII.

EMpedocles autē non bene dixit hic, addens augmentum accidere plantis, deorsum quidē radicem mittentibus, propterea quod terra sic fertur secundum naturam, sursum autem propter ignem similiter.

b Neque enim sursum & deorsum bene accipit. Non enim idē

quasi instrumenta animæ, non solum in animalibus, sed etiam in plantis. Videmus.n. quod homines vtuntur ad suam utilitatem animalibus & rebus inanimatis, animalia uero plantis, & rebus inanimatis, plantę autem rebus inanimatis, inquantum. s. alimentum & iuuamentum ab eis accipiunt. Secundum autem quòd agitur unumquodque in rerum natura, ita natum est agi. Vnde videtur quòd omnia corpora inanimata, sint instrumenta animatorum, & sint propter ipsa. Et etiam inanimata minus perfecta sint propter animata magis perfecta. Et consequenter distinguit id cuius causa est. sicut & supra. Tertio ibi.

g ¶ Ostēdit, quod aīa est pricipiū mobilis corporis, sicut vñ motus, & utitur quasi tali rōne. Omnis forma corporis naturalis, est principium motus proprii illius corporis, sicut forma ignis est principiū motus eius. Sed quidā motus sunt proprij rebus uiuētibus. s. motus localis, quo animalia mouēt seipsa motu processiuo sēm locū, licet hoc nō insit oībus uiuētibus. & similiter sentire ē alteratio quædā, & hoc nō inest, nisi habentibus aiam. Itē motus augmēti & decremēti nō inest, nisi illis q alūtur, & nihil alitur, nisi, habens animā. ergo oportet quod anima sit principium oium istorū motuū.

F

LECTIO VIII.

SVperius ostendit Philosophus quòd opera quæ attribuuntur potentiæ uegetatiuæ, sunt ab anima. Nunc excludit quosdā errores, contra determinatam ueritatem. Et diuiditur in partes duas, secundum duos errores quos remouet. Secunda pars incipit, ibi. [Videtur autē quibusdam] circa primum duo facit. Primo ponit errorē. Secundo improbat ipsum, ibi. [Neque enim sursum & deorsum.] Sciendum est igitur circa primum, quod sicut Emp. alias vtilitates quæ in rebus uiuentibus proueniunt, non dixit procedere ex intentione naturæ: sed ex necessitate materiæ, puta quod pedes animalium sic sunt disposisti, non ut sint vtilea ad gressum: sed quia sic contigit materiam dispositam fuisse circa pedes, ita etiam & augmentum uiuentiū non attribuit animæ: sed motui grauium & leuium. Videbat enim quòd uiuentia augentur in diuersas partes, puta sursum & deorsum, quòd apparet manifeste in plantis, quę radices in deorsum mittunt. & ramū in sursum eleuantur. Dicebat igitur, quod augmentum plantarum in deorsum, causatur ex motu terræ quæ est in compositione plantæ, & naturaliter deorsum fertur propter sui grauitatem. Augmentum autem in sursum causatur ex motu ignis, qui propter sui leuitatem, naturaliter sursum fertur. Deinde cum dicit.

b ¶ Reprobat prædictam opinionem dupliciter. Et primo quidem per hoc quod non bene accipit sursum & deorsum. Ad cuius

sa, et substantia animatorum corporum anima causa est.

Constat igitur eam esse causam vt substantiam, causa enim omnibus cur sint, substantia est. Viuere autem viuentibus esse est, quorum causa & principium est anima.

G *Preterea eius quod est potentia ratio est actus.*

Constat item, vt id cuius gratia, animam causam esse, vt enim intellectus gratia alicuius facit; sic etiā natura, et hoc est et finis, eiusmodi autē est in animalibus anima; et secundum naturam; cuncta enim naturalia corpora animæ sunt instrumenta, vt animalium sic etiam plantarum, vtpote quę gratia animę sint. Bifariam autem dicitur id cuius gratia aliquid est, scilicet cuius et cui.

H

Quinetiam vnde primum est motus loci, anima est, verum hęc potentia non omnibus inest viuētibus. Preterea vero & alteratio & auctio ab anima est, uidetur enim sensus alteratio esse quędam, nihil autem sentit, quod non habeat animam. similiter etiam de auctione, et diminutione res habet, nihil enim diminuitur, neque naturaliter augetur, nisi alatur, nihil autem alitur, quin sit vitę particeps.

I

LECTIO VIII.

EMpedocles autem non rectè dixit hoc, addens auctionem fieri in plantis, deorsum quidem radices agentibus, propterea quòd terra sic feratur natura, sursum quę itidem propter ignem.

Neque enim has differentias, uidelicet sursum et deorsum, rectè vsur-

K

euidentiam sciendū est quod sursum & deorsum, & aliæ positionū differentiæ, scilicet ante & retro, dextrum & sinistrū, in quibusdam quidem distinguuntur secundum naturam, in quibusdam vero secundū positione quo ad nos. In quibus.n. sunt determinatæ partes, quę sunt naturaliter principia aliquorū motuum, in his distinguuntur prædictæ positionū differentiæ secundum naturam, sicut in uniuerso, ad cuius medium naturaliter feruntur grauia, ad circūferentiā feruntur naturaliter leuia unde in vniuerso sursum & deorsum naturaliter distinguunt. Et sursum dr̄ locus ad quem feruntur leuia, deorsum siue medium ad quem feruntur naturaliter grauia. In viuentibus etiam & mortalibus, secundum motum augmēti & decrementi determinantur sursum & deorsum Nam sursū dr̄ illa pars unde viuentia alimentum accipiunt, deorsum autem pars opposita, vnde superfluitates emittuntur. Ante vero & retro determinantur in quibusdam animalibus, vel viuentibus sēm sensum, dextrum & sinistrum secundum motum localem. In his vero in quibus non est aliqua determinata pars, principium, aut terminus alicuius motus, in eis non determinantur positionum differentię

differentiæ secundum naturam: sed solum positione quo ad nos A sicut in rebus inanimatis. Vnde eadē columna dr̄ sinistra & dextra, secundum quòd est homini dextra uel sinistra. In quibusdam autem uiuentium in quibus determinatur sursum & deorsū ſm naturam, eodem modo determinantur sicut in uniuerso, ut in homine cuius superior pars, idest caput est uersus sursum vniuersi, inferior aūt est versus deorsū ipsius. In plantis autem est econuerso, nam radices plantarū sunt proportionabiles capiti, ad eundē enim actū ordinantur, nā sicut

Tex. cō. 39. animalia cibum accipiunt ore, quod est in capite, ita plantę radicibus. Instrumenta autem dicuntur eadē & altera, siue similia

Tex. cō. 40. & dissimilia, ex operibus quę sunt fines eorū, unde radices plātarū sunt similes capitibus animaliū, & tamē sunt uersus deorsum, vnde modo

Tex. cō. 41. contrario se habet sursum, & deorsum in plantis, & in uniuerso. In brutis autē animalibus non eodem modo se habet, quia eorum capita non se habent uersus sursum vniuersi, neq; deorsum ipsius. Hoc est ergo quod dicit, φ sursum & deorsum non est idem oībus, scilicet uiuentibus & omni idest vniuerso. Sed Emp. sic accepit sursū & deorsum, ac si eodē modo esset in omnibus uiuentibus & in vniuerso, Si. n. motus aug-

Tex. cō. 42. menti, ſm quem determinatur sursum & deorsum in uiuentibus, fit secundū motū grauium, & leuium, secundum quem determinatur sursum & deorsum i vniuerso, seque quòd eodem modo fit sursum & deorsum in omnibus viuentibus, & in uniuerso. Et ideo etiam ipse in plantis augmētū radicum dicit esse deorsum. Secundo ibi.

c ¶ Reprobat prædictam positionem alio modo. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum elementa non sint actu in mixtis, sed in virtute, non habet in elementum seorsum proprium motum, sed totum mixtum mouetur motu elementi prædominantis in ipso. Si autem quodlibet elementum haberet proprium E motum, ut Emped. ponere videbatur, cum naturalis motus elementorum sit ad contraria loca, sequeretur quod totaliter abinuicem separarentur, nisi esset aliquid continens elementa, quod non fineret totaliter abscedere elementa ab inuicem. Illud autē quod continet elementa, ne totaliter abinuicem segregentur, maxime uidetur esse causa alimenti & augmenti, sed augmentum secundum diuersas partes contingit ex diuersis motibus elementorum. Non enim posset imaginari qualiter esset augmentum, elementis in contraria motis nisi per hoc quod manent ad inuicem coniuncta, quia si totaliter separarentur, esset diuisio, nō augmentum. Illud igitur principaliter est causa augmenti, quod continet elementa, ne totaliter ab inuicem separentur, hoc autem est anima in rebus viuentibus; anima igitur est principium augmenti. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit aliam positionem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit eā Secūdo improbat, ibi. [Hoc aūt concausam &c.] Sciendum est autem, φ hæc opinio differt in hoc a prima, φ prima attribuebat causam augmenti & alimenti diuersis elemētis, scili-

A cet igni & terræ, hæc autem attribuit eorum causam igni tātū. Et mouebantur ad hoc hac ratione. Quia illud videtur esse principiū alicuius passionis, uel motus in aliquo, qđ secundū se habet illam passionē vel motū, sicut ignis qui secūdū se calidus est, est causa caloris in rebus mixtis, & terra quæ secundum se est grauis, ē causa grauitatis in eis. Inter autem elemēta videtur solus ignis nutriri & augeri, si superficialiter de nutrimento & augmēto loquamur. Solus igit ignis rō est factiens augmētū & alimētū i plātis & animalibus. Vtrū vero ignis nutriat & augeatur, iferius erit manifestū. Deide cū dicit.

e ¶ Improbat prædictā positionē. Sciendū tn̄ est φ prædicta positio aliqd habet veritatis. Necesse est enim oē alimētū decoqui, quod quidē fit p ignē, vnde ignis aliquo mō operatur ad alimētū, & per cōsequēs augmentū, nō quidē sicut agēs principale, hoc. n. est aīæ, sed sicut agēs secūdariū & instrumētale. Et ideo dicere φ ignis quodamodo cōcausa est augmenti & alimēti, sicut instrumentum concausa est principalis agētis. Non tn̄ est principaliter eā, ut principale agens, sed hoc modo causa est anima, qđ sic pbat. Illud est principale ī qualibet actione, a quo imponit terminus & rō ei quod fit; sicut patet in artificialibus, φ terminus vel rōarcę, vel domui nō imponit ab instrumētis, sed ab ipsa arte. Nā instrumēta se habēt idifferēter, ut cooperētur ad hanc formam, uel quantitatē, uel aliam. Serra enim quantum est de se, apta est ad secandum lignum secundum qđ cōpetit & ostio, & scamno, & domui, & in quocunq; quantitate, sed φ sic secetur lignum, quod sit aptum ad talem formam, & ad talem quantitatem, est ex virtute artis. Manifestum est autem, φ in omnibus quę sunt secundum naturam est certus terminus & determinata ratio magnitudinis & augmenti. sicut. n. cuilibet speciei debentur aliqua accidentia propria, ita & propria quantitatis, licet cum aliqua latitudine propter diuersitatem materiæ & E alias causas indiuiduales, non enim omnes homines sunt unius quantitatis. Sed tamen est aliqua quantitas tam magna, ultra quā species humana non porrigitur, & alia quantitas tam parua, ultra quam homo non inuenitur. Illud igitur, quod est causa determinationis magnitudinis & augmenti, est principalis causa augmenti, Hoc aūt non est ignis. Manifestū est. n. quod ignis augmētū nō est usq; ad determinatā quātitatē, sed in infinitū extendit, si in infinitū materia cōbustibilis inueniat. Manifestū est igit, φ ignis non est principale agens i augmēto & alimento, sed magis aīa. Et hoc rōnabiliter accidit, quia determinatio quantitatis in rebus naturalibus est ex forma, q̄ est principium speciei, magis q̄ ex materia. Anima autem comparatur ad elementa quę sunt in corpore viuente, sicut forma ad materiā. Magis igitur terminus & ratio magnitudinis & augmenti est ab anima, quàm ab igne.

omnibus sursum & deorsum, & omni: sed sicut caput animaliū, sic radices plantarū sunt, si congruit, instrumenta dicere altera & eadem, operibus. Nam quę ad idem opus accōmodantur, eadē instrumenta esse iudicamus.

c Adhuc autem, quod est continens ea q̄ in contraria ferunt, ignem & terram? Distrahentur enim, nisi aliquid sit prohibens. Si vero erit, hoc est anima & causa augmenti & alimenti. B

d Videtur autem quibusdam ignis natura, simpliciter causa augmenti & alimenti esse. Etenim ignis ipse videtur solū corpore & elementorum, quod alitur & augetur. Vnde & in animalibus putabit vtique quis hoc esse, quod operatur. C

e Hoc autem concausa quidem quodammodo est, non tamen simpliciter causa: sed magis anima. Ignis enim augmentum in infinitum est, quousque fuerit combustibile. Natura autem constātium omnium terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti, Hoc autem est animæ: sed non ignis, & rationis magis quàm materiæ.

LECTIO IX.

D

QVoniam est eadem potentia animæ uegetatiua & generatiua: de alimento necessarium est determinare primum. Separatur enim ab aliis potentijs, opere hoc.

pat, non enim idem est sursum & deorsum omnibus, atque rerum uniuersitati, sed quam caput animalium eam obtinent rationem radices plantarum, siquidem instrumenta diuersa & eadem ex eorum officijs dicere conuenit.

B *Ad hæc, quid est quod continet dū ad contrarias partes feruntur ignem, et terram? distrahentur enim nisi aliquid fuerit quod sit prohibiturum, quòd si erit, id ipsum est anima & causa cur res augescant & alantur.*

Sunt autem qui censeant, ignis naturam simpliciter causam esse nutritionis et auctionis, is namque solus omniū corporum uel elementorum videtur ali & augeri, quamobrem & in plantis et in animalibus putauerit aliquis eum esse id quod operatur.

C

Verum is concausa quodammodo est, non tamen simpliciter causa, sed anima potius, ignis enim auctio in infinitum procedit, quamdiu subest res cremabilis, At omnium natura constantium terminus statutus est, et ratio magnitudinis et auctionis, hæc autem animæ sunt, et non ignis, et rationis potius quàm materiæ.

LECTIO IX.

D

CVm autem eadem sit animę potētia nutritiua et generatiua, primū de nutrimento disserere necesse est, hoc enim officio ab alijs distinguitur potentijs.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus ostendit φ aīa est principiū operationum quæ attribuuntur potentiæ vegetatiuæ, hic intendit de his determinare. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de obiecto

biecto ēm se, s. de alimēto. Secundo determinat de eo ēm q̄ congruit operationibus aīæ vegetatiuæ, ibi [Quoniā aūt nō alitur.] Tertio potentias diffinit, quæ sunt principia harum operationū, ibi. [Quare huiusmodi animæ &c.] Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Scdo proponit id quod primo aspectu apparet de alimento ibi. [Videtur aūt esse alimētū &c.] Tertio mouet circa hoc dubitationē, ibi. [Dubitationē aūt habet.] Dicit ergo primo, q̄ cū vegetatiua & generatiua ab eadē cōmuni potentia aiæ cōtineatur, licet vegetatiua, idest nutritiua sit quædam specialis potētia distincta a generatiua, oportet primū determinare de alimēto, quod est obiectum generatiuæ siue nutritiuæ. Hoc.n. opere scilicet nutritione distiguntur hæc pars animæ ab alijs, scilicet intellectiuo, sensitiuo &c. Nā aliæ operationes hui⁹ partis idest animæ hanc præsupponunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Proponit illud quod primo aspectu de alimento apparet & proponit tria, quorum primū est, quod alimētum uidetur esse contrarium ei qđ alitur, & hoc ideo, q̄a nutrimentum conuertitur ī id qđ nutrit, generationes aūt fiūt ex contrarijs. Secundum aūt est, quod nō videtur quodcūq; cōtrariū sufficere ad rationē alimēti, sed oportet q̄ sit de illis contrarijs quæ habēt generationem ex se inuicē. Nutrimentum enim conuertitur in substantiā nutriti, vnde quæcumq; contraria insunt in substantia secundū quæ fiūt alterationes adinuicem & non generationes, non pertinēt ad rationem alimenti. Non.n. dicimus qđ infirmum sit nutrimētum sani, uel album nigri, aut aliquid huiusmodi. Quo aūt in substantijs sit aliqua cōtrarietas, alia quæstio est. Tertio oportet q̄ sit de illis contrarijs quę augmentum suscipiunt ex inuicem, quia ad alimentū videtur sequi augmentum. Vnde licet igne generetur aqua sicut econuerso, non tamen dicitur q̄ ex igne nutriatur ignis inquantum liquores humidi cedunt in ignis nutrimentum, quia s. dum ignis in aquam conuertitur, non apparet noua aquę generatio, sed ignis præexistens, ad sui conseruationē & augmentum uidetur in se humorem conuertere. Et ideo in elementis videtur solus ignis nutriri, & sola aqua esse eius nutrimentum, secūdum quod ad aquam pertinent omnes humores & liquores. Deinde cū dicit.

c ¶ Mouet quandam dubitationem circa prædeterminata. Et primo obijcit ad vtramque partem. Secundo soluit eam. ibi, [Vtrum autem sit alimentum &c.] Oritur autem dubitatio circa hoc quod supra dictum est, quòd alimentum oportet esse

Tex. 43-44

Sup. tex. 45.

b Videtur autem esse alimētum contrarium alito, non omne autem omni, sed quæcumque contrariorum, non solum generationem habent ex seinuicem, sed & augmentum. Fiunt.n. multa ex inuicem, sed nō omnia augentur, vt sanum ex laborante. Videtur autem neq; illa eodem modo sibi inuicem esse alimentum, sed aqua quidem igni alimētum est, ignis autem non alit aquam. In simplicibus igitur corporibus, hæc esse videntur maxime, aliud quidem alimentum, aliud vero id quod alitur.

c Dubitationem autem habet. Dicunt enim, hi quidem simile simili ali, sicut & augeri. Alijs autem sicut diximus, contrario videtur, ali contrarium contrario, tamquam impassibile sit simile a simili, alimentum autem mutari, & decoqui. Mutatio autem omnibus contrarium est aut medium. Adhuc autem patitur aliquid alimentum ab eo quod alitur, sed non hic ab alimento, sicut nec faber a materia, sed ab illo hæc, faber autem mutatur solum in actum ex ocio.

d Vtrum autem sit alimentum quod ultimo aduenit, aut quod primo, habet differentiam. Si vero utrunque, sed hoc quidē non coctum, illud autem coctum, certe utroque modo continget alimentum dicere, quatenus enim non coctum, eatenus contrariū contrario alitur, quatenus autem coctum, simile simili nutritur. Quare manifestum quod dicunt quodammodo utrique & recte & non recte.

e Quoniam autem nihil alitur, nō participans uitam, animatum vtiq; erit corpus, quod alitur, quatenus animatum, quare & alimentum ad animatum est, & nō secundum accidens.

F

Videtur igitur nutrimentum esse contrarium contrario, non tamen quod uis cuiuis: sed quæcumque contrariorum non solum ex se mutuo generantur, verum etiam augentur, fiūt enim multa ex se mutuo: sed non omnia augentur, ut sanum ex egrotante, quinimmo ne illa quidem eodem modo videntur sibi mutuo esse alimētum, sed aqua quidem ignis est alimentum, ignis autē non alit aquam. Ac in simplicibus quidem corporibus hæc esse videntur maxime, unum alimentum, alterum quod alitur.

G

Sed quæstio existit: sunt enim qui dicant simile ali simili, quemadmodū etiam augeri, contra alijs, vt diximus, contrarium videtur contrario, vt pote cum simile pati non possit a simili, alimentum uero mutetur, ac concoquatur, mutatio uero omnibus in oppositum fiat, aut in medium. Præterea alimentum patitur aliquid ab eo quod alitur: sed non hoc ab alimento, quemadmodum neque faber a materia; sed ea ab illo, faber autem, ex ocio duntaxat ad negocium mutatur.

H

I

Vtrum autem sit alimētum id quod vltimo adhibetur, an id quod primo, differentia est, quòd si utrumque, sed alterum crudum, alterum concoctum, vtroque modo possimus alimentum dicere: nam quatenus crudum est, contrarium contrario alitur, quatenus cōcoctum, simile simili, itaque constat vtrosque quodammodo & recte, & non recte dicere.

Sed quia nihil alitur, nisi sit vitæ particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatū. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

K

contrarium, quibusdam autē videtur q̄ alimentum oporteat esse simile eo quod alit. Alimentum.n. est causa augmenti, oportet autem q̄ simile simili augeatur. Si enim aliquid diuersum apponeretur alicui, non esset eiusdem augmentum, sed naturę extraneæ adiunctio. Videtur igitur quòd oporteat simile simili ali, Alius autē uidetur q̄ alimētum oportet esse contrariū ei quod alitur, secundum id quod supra dictū est. Et ad hoc inducū ur duplici ratione, quarum prima est, quia alimentum in contrarium, aut medium, sicut album, mutatur in nigrum aut pallidū. Med ū aūt est quodā modo cōtrariū. Pallidū.n. albo cōparatū, est nigrū: nigro vero cōparatum, est albū. est enim compositū ex vtroque, ergo nutrimentum est cōtrariū ei quod alitur. & in quod mutatur. Secunda ratio est, quia agens est contrarium patienti, non enim simile a simili patitur. Alimētum autem patitur ab eo quod alit, alteratur enim ab eo, & digeritur. Id autem quod alitur, non patitur ab alimēto. Sicut neque artifex patitur a materia: sed econuerso, materia enim mutatur, non autē artifex, nisi forte per accidens, secundū quod exit de potentia in actum. Videtur igitur quòd alimentū sit cōtrariū ei quod alitur. Prima igitur harū rationū sumitur ex cōtrarietate, quam oportet esse inter terminos mutationis. Secunda vero ex contrarietate quam oportet esse inter agens & patiens, id enim quod alitur, & agit in alimentum, est terminus, in quem alimentum mutatur. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit propositā dubitationem dicēs, quòd differt quātum ad propositam quæstionem, vtrū alimentum dicatur id quod vltimo aduenit, scilicet post decoctionē & digestionem, an illud quod primo assumit, scilicet antequā digeratur & decoquatur. Et si dici possit vtrumque horum alimentum, vnum horum quasi alimentum decoctum aliud uero quasi non decoctum, secundum vtramque partem quæstionis poterit iudicari de alimento. Quia inquantum alimentum dicitur non decoctum, sic contrarium contrario alitur, hoc enim est quod patitur & mutatur. Inquantum uero est coctum, sic alitur simile simili, agens enim assimilat sibi patiens, vnde in fine passionis oportet passum esse simile agenti, & per hunc modū pōt augere id quod alit. Et sic patet q̄ vterq; pręditorū opinantiū, aliquo mō dicit recte & aliquo mō dicit nō recte. Deinde cū dicit.

e ¶ Determinat de alimento secundum quòd cōuenit operationibus animæ vegetatiuæ. Et primo, secundum quòd cōgruit nutritioni. Secundo, secundū quòd congruit augmento, ibi. [Est autem al-

Tex. com. 45

al. l. omnia quanta.

f Est autem alterum, alimento, & actiuo, esse. Secundum enim quod quantum aliquod animatum, est actiuum, secundum autem quod hoc aliquid, & substātiam, & eo vsque hoc fit, quousque alatur.

g Et generationis autem factiuum, non eius quod alitur: sed talis, quale id est quod alitur. Iam enim est ipsa substantia. Generat autem nihil ipsum seipsum; sed saluat.

h Quare tale animę principium, potentia est potens saluare suscipiens ipsam, secūdum quod est huiusmodi. Alimentum autem præparat operationem, vnde priuatum alimento, non potest esse.

i Quoniam autem sunt tria, qđ alitur, & quo alitur, & alens, alēs quidem est prima anima, quod vero alitur est habens hanc, corpus; quo uero alitur, alimentum.

k Quoniam autem a fine appellari omnia iustum est. Finis autem est & generasse quale ipsum est, vtique prima anima, & generatiua talis quale est ipsum.

l Est autē id quo alitur, duplex, sicut & quo gubernatur, & manus, & temo, hoc quidem mouens & motum, illud autē mo-

Est autem aliud alimento & auctifico esse, nam quatenus quātum quoddam est, auctificum est, quatenus vero hoc aliquid & substantia, alimentum, conseruat enim substantiam, & tandiu est, quandiu alitur.

Effectiuumque generationis est, nō eius quod alitur, sed cuiusmodi est id qđ alitur, iam enim est ipsa substantia, et nihil generat se ipsum, sed conseruat.

Quare tale animæ principium eiusmodi est potentia, quę conseruet quod habet ipsam, quatenus tale est, alimentum autem subministrat apparatum ad operandum, quapropter si priuetur alimento, esse non potest.

Cum autem tria sint, quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidē quod nutrit, est prima anima, quod uero nutritur, corpus quod eam habet, quo autem nutritur, alimentum.

Sed quia a fine appellare omnia par est, finis autem est generare quale ipsū est, erit prima anima generatiuum talis, quale ipsum est.

Duplex porro est id quo nutrit, vt etiam id quo gubernat, scilicet manus & temo, aliud quod mouet & mouetur, aliud quod mouet tantummodo,

tem alterum alimento &c.] Tertio secundum quòd congruit generationi, ibi. [Et generationis aūt factiuū &c.] Dicit ergo primo, q nihil nutrit quod nō participet vitā: omne aūt participās vitā, est animatum, sequitur ergo, q corpus quod alitur, sit animatum. Alimentum autem est in potentia ad id quod alitur, cōuertitur enim in ipsum, relinquitur ergo q alimentū inquantum est nutritionis obiectum, sit aliquid existens in potētia ad animatū per se, & nō secundum accidens. Considerandū est autem q nihil proprie nutritur nisi aīatum, ignis autem uidetur quidem per quandā similitudinem nutriri, nō autem proprie nutritur, quod sic patet. Id proprie nutriri dicimus, quod in seipso aliquid recipit ad suipsius conseruationem: hoc aūt in igne
Tex. com. 48 uidetur quidem accidere: sed tamen nō accidit. Cum enim igni accenso aliqua materia cōbustibilis additur, in illa materia cōbustibili nouus ignis generatur, nō autem ita q illud combustibile additum cedat in cōseruationē ignis in alia materia prius accensi. Puta si aliqđ lignum de nouo igni
Tex. com. 49 tur, per hanc ignitionem non cōseruatur ignitio alterius ligni prius igniti, totus. n. ignis qui est ex congregatione multorū ignitorū nō est unus simpliciter: sed videtur unus aggregatione, sicuti aceruus lapidum est unus, & propter talē vnitatē, est ibi quædā similitudo nutritionis. Sed corpora animata vere nutriuntur, quia per alimentū conseruatur vita in illa parte eadem quæ prius fuit. Et propter hoc et sola animata veré augent, quia quælibet pars eorū & nutritur, & augetur, quod non conuenit rebus inanimatis quæ uidentur per additionem crescere. Nō enim crescit id quod prius fuit, sed ex additione alterius constituitur quoddam aliud totū maius. Ideo autē similitudo augmenti & nutrimenti præcipue apparet in igne, quia ignis habet plus de forma, quam alia elementa, & est potentior in virtute actiua, unde propter hoc quòd manifeste alia conuertit in se, videtur nutriri & augeri. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quomodo alimentum congruit augmento. Et dicit q licet idem sit subiecto, quod est obiectum nutritionis prout dicitur alimentum, & quod est obiectum augmenti, prout dicitur augmentatiuum, tamen differt ratione. Dictum est enim, q alimentum est in potentia ad corpus animatū, corpus autem animatum, & est quoddam quantum, & est hoc aliquid & substātia. Secundum igitur q est quoddam quantum, secundum hoc alimentum adueniens ei, (quod etiam & ipsum quantum est) facit augmentum, & dicitur augmentatiuum. Inquantum autem corpus animatum, hoc aliquid & substantia est, sic habet rationem alimenti. Hoc enim est de ratione alimenti, quod cōseruat substantiam eius quod alitur. Quæ quidem conseruatio necessaria est propter continuam consumptionem humidi a calido naturali, & ideo tandiu durat substantia eius quod nutritur, quandiu nutriatur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quomodo alimentum congruat generationi. Et dicit, q etiam alimentum est factiuum generationis. Semen enim quod est generationis principium, est superfluum alimēti. Nō tamen alimentum est principium generationis eius quod alit: sed alterius quod est tale secundum speciem, quale est quod alit, quia substantia quæ alitur, iam est, & q est, non generatur, & nihil generat seipsum, quia quod generat, iam est, quod generatur, nondū est. Sed aliquid pōt agere ad sui conseruationē. Deinde cū dicit,

h ¶ Ex præmissis accipit diffinitionem potentiarum animæ vegetabilis. Et primo potentiæ nutritiuæ. Secundo totius animæ vegetabilis, ibi. [Quoniam a fine &c.] Circa primum primo ex præmissis cōcludit diffinitionem potentiæ nutritiuæ, & dicit, quòd cū dictū sit quòd nutrimentum inquantum huiusmodi, saluat nutritum, manifestū est quod hoc principiū animæ, quod scilicet est principium nutritionis, nihil est aliud q̃ potentia potēs saluare suum susceptiuū inquantum huiusmodi. Alimentum vero est quod præparat operationem huiusmodi potentiæ, inquātū talis potentia mediante alimēto saluat suū susceptiuum. Et propter hoc illud quod priuatur alimento, nō potest conseruari. Et quia dixerat q principium nutritionis est potentia animæ, cuius principium est etiam alimentum, ut ex dictis patet. Ideo secūdo ibi.

i ¶ Ostendit quomodo differenter potentia animæ, & alimentum, sunt principia nutritionis. Dicit ergo, quia in nutritione sunt tria, quod alitur, quo alit, & alens primum. Primū quidem alēs est prima anima, scilicet anima vegetabilis. Illud vero quod alitur est corpus habēs hāc animam: sed illud quo alitur, est alimentum. Sic igitur potentia animæ est principium nutritionis vt agens principale, alimentum autem vt instrumentum. Deinde cum dicit,

k ¶ Diffinit ipsam primam animā, quæ dicitur anima vegetabilis, quæ quidem in plantis est anima, in animalibus pars animæ. Et circa hoc duo facit. Primo diffinit huiusmodi animam. Ad cuius diffinitionis intellectum sciendum est, quòd inter tres operationes animæ vegetabilis, est quoddam ordo. Nam prima eius operatio est nutritio, per quam saluatur aliquid vt est. Secunda autē perfectior est augmentum, quo aliquid pficit in maiorē perfectionem, & secundum quantitatem, & secundum uirtutem. Tertia autem perfectissima & finalis est generatio, per quā aliquid iam quasi in seipso perfectum existens alteri, esse & perfectionem tradit. Tunc enim unumquodque maxime perfectum est, (vt in quarto Meteororum dicitur) cum potest facere alterum tale, quale ipsum est. Quia igitur iustum est quod omnia diffiniantur & denominentur a fine, finis autem operum animæ vegetabilis est generare alterum tale, quale ipsum est, sequitur quod ipsa sit conueniens diffinitio primæ animæ, scilicet vegetabilis, vt sit generatiua alterius similis secundum speciem. Et quia dixerat q alimentum est instrumentum huius animæ, ne credatur q non habeat aliud instrumentum. Ideo secundo ibi. Text. co. 39. Lect. 4.

l ¶ Ostendit, quòd habeat aliud instrumentum, & dicit quòd duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima: vnde temo est instrumētum mouens nauem & motum a manu: sed manus non est instrumētum motum ab aliquo exteriori, sed solū a principio intrinseco est enim pars hominis mouētis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumētum est duplex, & vt separatum quidem, & cuius forma nondū est anima, est nutrimentū. Oportet autem, quòd aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum,

ctum. Necesse est enim quòd alimentum decoquatur: quod autē operatur decoctionem, est aliquid calidum. Sicut igitur gubernator mouet temonem manu, nauē autem temone, ita anima mouet calido alimentum, & alimento nutrit. Sic igitur calidum aliquod, est instrumentum coniūctum huius animę, in quo scilicet rad caliter ē calor naturalis digerens, & propter hoc oportet q omne animatum quod nutrit, habeat calorem naturalem, qui est digestionis principium. Si autem hæc anima non haberet instrumentum coniūctum, non esset actus alicuius partis corporeis, quod soli intellectui competit. Vltimo epilogans quod dixerat, concludit q figuraliter idest vniuersaliter dictum est quid sit alimentum, sed posterius certius tractandum est de alimento, in proprijs rationibus. Fecit enim vnum specialem librum de alimento, sicut de generatione animalium, & de motu animalium. F

nens solum. Omne autem alimētum, necessarium est tale esse, ut concoqui possit. Operatur autem decoctionem, calidum. Vnde omne animatum habet calorem. Figuraliter quidem igitur alimentum quid sit, dictum est. Certificandum autem est posterius de ipso, in proprijs rōnibus. G

Tex. co. 52

LECTIO X.

DEterminatis autem his, dicamus communiter de omni sensu. Sensus autem in moueri aliquid, & pati accidit, sicut dictum est, uidetur enim quædam alteratio esse. Aiunt autem quidam, & simile a simili pati. Hoc autem quomodo possibile, aut impossibile, dictum est in uniuersalibus rationibus de agere & pati. H

b Habet autem dubitationem, propter quid sensuum ipsorum non sit sensus, & quare sine his quæ sunt extra, non faciunt sensum in existente igne, & terra, & alijs elementis, quorum est sens⁹ per se, aut per ea quæ accidunt ipsis. Manifestum igitur est, quod sensitiuum non est actu, sed potētia tantum, unde non sentit, sicut combustibile non comburitur ipsum a seipso, sine combustiuo. Cōbureret enim seipsum neq. indigeret igne actu existēte. I

c Quoniam autem sentire dicimus dupliciter. Potētia enim audiens & videns, audire & uidere dicimus etiam si forte dormiat, & quod iam operatur, dupliciter utique dicetur & sensus, hic quidem sicut potentia, ille vero sicut actu. Similiter autem & sentire, & quod potentia est, & quod actu. K

omne autem alimentum necesse est cōcoqui posse, efficit autem concoctionem calidum, quamobrem omne animatum habet calorem. Ac alimētum quidem sit, dictum est adumbratione quadam, de quo post idoneo loco apertius agemus.

LECTIO X.

HIs expositis, de omni sensu communiter disputemus, sensus fit dum aliquid mouetur, aut patitur, vt dictum est, videtur enim esse alteratio quadam; sunt etiam qui dicunt simile a simili pati; id uero quomodo possibile sit aut impossibile, dictum est in vniuersalibus sermonibus de agendo & patiendo.

Sed oritur quæstio, cur non sensuū quoque ipsorum non sit sensus, & cur sine ys quę sunt extra, non efficiunt sensum, cum insit & ignis & terra, & reliqua elementa quorum est sensus per se, aut ea quæ ipsis accidunt; perspicuum igitur est sensitiuū non esse actu, sed potentia tantummodo, quapropter non sentit, quemadmodū res cremabilis non crematur ipsa per se, sine eo quod vim habet cremandi, se enim ipsa cremaret, nec actu igne indigeret.

Sed cum sentire bifariam dicatur, quod enim potentia audit, videt, id audire & videre dicimus, quamuis forte dormiat, & quod iam operatur, sensus quoque bifariam dicetur, partim vt potentia, partim vt actu, similiter etiam sentire, & quod potentia est, & quod actu.

LECTIO X.

Tex. co. 52. POstquam determinauit Philosoph⁹ de parte vegetatiua, hic incipit determinare de parte sensitiua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de eo quod apparet in hac parte, scilicet de sensibus exterioribus. In secunda determinat de eo qd latet in parte sensitiua ib. [Quod autem non sit sensus alter &c.] Prima diuiditur in partes duas. In prima ostendit q omodo se habet sensus ad sensibile. In secunda determinat de sensibili & sensu, ibi [Dicendum est autem secundum unum.] Circa primum duo facit. Primo resumit quædam, quæ sunt prius dicta. Secundo inuestigat propositum, ibi. [Habet autem dubitationem &c.] Dicit ergo primo quòd determinatis his quæ pertinent ad animam vegetatiuam, dicendū est de his quæ pertinent ad sensum in communi. De his enim quæ pertinent ad unumquemque sensum specialiter, postmodum dicet. Duo autē resumit dicta de sensu, quorum vnum est, q sentire consistit in moueri & pati. Est enim sensus in actu, quædam alteratio, quod autē alteratur, patitur & mouetur. Aliud autem quod resumit, est, q quidā dicunt simile a simili pati. Et propter hoc sentire est pati, & quidā antiqui Philosophi posuerunt quòd simile simili cognoscitur & sentitur, sicut Empe. posuit q terra terra cognoscitur, igne igne, & sic de alijs. Sed hoc quomodo esse possit uel non, q simile simili patiatur, dictum est in uniuersalibus rationibus de agere & pati, idest in libro de Generatione, vbi determinauit de actione & passione in communi. Dictum est enim ibi, quòd idquod patitur a principio dum patitur est contrarium agenti, sed in fine quando iam est passum, est simile. Agens enim agendo assimilat sibi patiens. Deinde cum dicit.

Lectio 14. & inde.
Li. 2. 7. t. c. 57
Li. 9. t. c. 44
Li. 1. t. c. 53.

b ¶ Determinat veritatē circa propositum. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit, q sensus sit in potentia. Secundo, q quandoque est in actu, ibi [Quoniam autem sensus &c. Tertio ostendit quomodo sensus educatur de potentia in actum, ibi [Dicēdum autem &c.] Circa primum considerandum est, q Emp. & quicunque posuerūt simile simili cognosci, posuerūt sensum esse actu ipsa sensibilia: vt. n. cognosceret omnia sensibilia, posuerunt animā sensitiuam esse compositā quodāmodo ex omnibus sensibilibus, in quantum cōstabat secundū eos ex elemētis sensibiliū. Duo ergo ad hāc positionē consequebātur, quorum unum est, q sensus est ipsa sensibilia in actu, vtpote compositus ex eis, & cum ipsa sensibilia in actu sentiri possint, sequeretur quòd ipsi sens⁹ sentiri possent. Secundum est, quod cū sensus sentire possit præsentibus sensibilib⁹, si sensibilia actu sūt in sensu, vtpote ex eis composito, sequitur q sensus possit sentire sine exterioribus sensibilibus. Vtrūq; autē horū est falsum. Et ideo hæc duo incōuenientia q sequūtur ad antiquorū positionē, sub qōne proposuit, tanquam quę per antiquos solui non possint. Hoc est ergo quod dicit, q. [Dubitationem hēt, propter quid non sunt sensus ipsorum sensuum] idest, quare ipsi sensus nō sentiātur: hoc enim uidetur sequi, si sensus sint similes sensibilibus. Itē habet dubitationē [quare nō faciunt sensum] idest quare sensus non sentiunt actu [sine his q sunt extra] sine exterioribus sensibilibus, cum tamē interius existāt in ipsis sensibus (secundū opinionem antiquorū) ignis & terra & aliæ elemēta, quæ sunt sensibilia, aut secundū se, idest secundū suā substantiā, secundum eos, q non discernunt inter sensū & intellectum: intellectus. n. est proprie cognoscitiuus substantiæ, aut secundum accidentia propria, scilicet calidum, & frigidū, & alia huiusmodi, quæ sunt p se sensibilia. Quia igitē hæ dubitationes per se solui non possunt si sensus hēt sensibilia in actu, ut antiqui posuerunt, cōcludit tanq manifestum, q anima sēsitiua non est actu sensibilia, sed potentia tātū. Et propter hoc, sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut cōbustibile, quod est potētia tm ignitū, non cōburit a seipso, sine exteriori cōbustiuo. Si. n. esset actu ignitum, combureret seipsum. & nō idigeret exteriori igne, ad hoc q cōbureret. Deinde cū dicit.

c ¶ Ostendit, q etiā sensus est quādoq; actu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit sensum quādoque esse in actu, per hoc q dupliciter dicimus aliquem sentire. quandoque enim dicimus aliquem uidere, & audire, qui audit & videt in potentia, puta cum aliquis est dormiens; quandoque autem dicimus aliquē videre

videre & audire, eo quod in ipsa operatione audiendi & vidédi. Ex quo patet quod sensus, & sentire dicuntur dupliciter, s. in actu, & in potentia. Secundo ibi.

d ¶ Manifestat, quomodo intelligendum sit quod dictum est, videbatur enim repugnare, quod sentire dr in actu, ei quod dictum est, q sentire est quodam pa-

Tex. cõ. 54. ti, & moueri. Esse .n. in actu ur magis pertinere ad agere. Et ideo ad hoc exponendum dicit, q ita dicimus sentire in actu, ac si dicam⁹ quod pati & moueri sint quoddam agere, i. quoddam esse in actu. Nã motus est quidam actus, sed

Tex. cõ. 6. imperfectus, ut dictum est in 3. Phy. Est enim actus existentis in potentia s. mobilis. Sicut igi-

Tex. cõ. 55. Lect. 11. tur motus est act⁹, ita moueri & sentire est quoddam agere, vel esse sm actum. Per hoc autem quod dicit, primum, significat q quædam alia postmodum subdit ad ostendendum quomodo sensus fiat in actu. Tertio, ibi.

e ¶ Ostendit secũdum prędicta, quõ

Tex. cõ. 5. antiquorum positio non posse esse uera, s. quod simile simili sentitur. Dicit ergo, q omnia quę sunt in potentia, patiútur & mouentur ab actiuo, & existente in actu, quod s. dum facit esse in actu ea q patiuntur, assimilat ea sibi: unde quodammodo patitur aliquis aliquid a simili & quodammodo a dissimili, ut dictũ est, quia a principio dum est in transmutari & pati, est dissimile: in fine autem, dũ est in trãsmutatum esse & passum, est simile. Sic igitur sensus postquã factus est in actu a sensibili, est similis, sed ante non est similis. Qđ antiqui nõ distinguẽtes erravertũ.

d Primum igitur, tamquam sit idem pati, & moueri & agere, & mouere dicimus. Et namq; motus est actus quidã, imperfectus tamen, sicut in aliis dictum est.

e Omnia autem patiuntur, & mouentur ab actiuo, & actu ente. Vnde est quidem tamquã a simili pati, est autem ut a dissimili, sicut diximus. Patiť enim quod dissimile, passum autem simile est.

Ac primum tamquam idem sit pati & moueri, operarique dicamus, etenim motus est actus quidam, sed imperfectus, ut in alijs dictum est.

Omnia autem patiuntur & mouentur ab efficiente & eo quod actu est, icc irco partim a simili patiuntur, partim a dissimili, quemanmodum diximus; B *patitur enim quod dissimile est, vbi autem passum est, simile est.*

LECTIO XI.

Distinguendum est autem de potentia & actu. Nunc enim simpliciter dicimus de ipsis.

b Est enim sicut sciens aliquid, sicut si dicamus hominem scientem esse, quoniam hõ, ex eorũ numero est, quę scientiam hẽre possunt. Est autem, sicut iam esse dicimus scientem, habentem grammaticam. Vterque aũt horũ non eodẽ mõ potens est. Sed hic quidem, quoniã genus huiusmodi & materia est; ille aũt, quia uolens, potest considerare, nisi aliquid prohibeat externũ. Iam autem cõsiderans actu est, & proprie sciens hanc literã A.

c Ambo igitur primi, sm potẽtiã scientes sunt. Sed hic quidẽ per doctrinam alteratus est, & multoties ex contrario mutatus habitu, hic autem ex eo q hẽt sẽsum, aut grammaticã, non agit aũt ex ocio, ad agendum excitatur, uerum aliõ mõ, atque antea cũ nũdũ a habitũ esset adeptus.

LECTIO XI.

Distinguendum etiam est de potentia & actu, nunc enim simpliciter de eis loquimur,

Partim enim ita sciens quidpiam est quasi dicamus hominem scientem, quoniam eiusmodi est humanum genus, ut sciat & habeat scientiam, par- C *tim iam dicimus scientem, eum qui habet grammaticam, uterque autem horum non eodem modo potest, sed unus quidem, quia genus ac materia talis est, alter uero, quia cum uoluerit, potest contemplari, nisi aliquid prohibeat externum, At uero qui iam speculatur, actu est & proprie sciens hoc A.*

Ambo igitur priores illi, potentia quidem sunt scientes, sed alter quidem per disciplinam alteratus, et sępius ex D *contrario mutatus habitu, alter uero ex eo quod habeat sensum uel grammaticam, & non operetur, ad operandum alio modo.*

LECTIO XI.

Postquam philosophus ostendit sensum esse in potentia, & actu, nunc intendit ostendere quomodo educatur de potentia in actum. Et diuiditur in partes duas. In prima distinguit potentiam & actum, & ostendit quomodo diuersimode aliquid educatur de potentia in actum vtens exemplo in intellectu. In secunda parte ostendit propositum circa sensum, ibi. [Sensitiui autem.] Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo distinguit potentiam & actum circa intellectum, ibi. [Est quidem enim sic sciens &c. Tertio ostendit quomodo educitur aliquid de utraque potentia in actum, ibi. [Ambo quidem igitur &c.] Dicit, ergo primo, quod dicẽdum est de potentia & actu, i. ostendendum quot modis dr aliquid in potentia, & quot modis in actu, quod necessarium fuit, quia in superioribus simpliciter, idest absque distinctione usus est potentia & actu. Deinde cum dicit.

b ¶ Distinguit potentiam & actum circa intellectum. Et dicit, quod uno modo dr aliquid in potentia, puta homo sciens, qa habet naturalem potentiam ad sciendum, sicut homo dr esse A de numero scientium, & habentium scientiam, inquantum hẽt naturam ad sciendum, & ad habendum habitum scientię. Secundo modo dicimus aliquem esse scientẽ, quod aliquis sciat, sicut dicimus habentem habitum alicuius scientiæ, puta grammaticæ, esse iam scientem. Manifestum est autem, quod uterq; horum dicitur sciẽs, ex eo quod aliquid potest, sed non eodem modo uterque est potens ad sciendum. Sed primus quidem dicitur potens, quia est genus huiusmodi, & materia, s. quia habet naturalem potentiam ad sciendũ, per quã collocatur in tali genere, & quia est ĩ potentia, puta ad scientiam, sicut materia ad formam. Secundus autem, s. q hẽt habitum scientiæ, dr potens, quia cum vult, põt considerare, nisi aliquid extrinsecum per accidens impediat, puta uel occupatio exterior, uel aliqua indispõ ex parte corporis. Tertius autẽ, qui iam considerat, est in actu, & iste est qui proprie & perfecte scit ea, quæ sunt alicuius artis, puta hanc literã A. quę pertinet ad grãmaticam, de qua supra fecit mentionẽ. Horum igitur trium ultimus est in actu tm, primus in potẽtia tantum, secũdus autem in actu respectu primi, & in potentia respectu secũdi. Vnde manifestũ est, quod esse in potentia dicitur dupliciter, s. de primo, & secundo, & esse in actu dicitur dupliciter, s. de secundo & tertio. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quõ de utraque potẽtia aliquid reducitur in actum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit quomodo de utraque potentia aliquid in actum reducitur. Secundo ostendit, utrum talis reductio sit sm aliquam passionem, ibi. [Non est autem simpliciter neque pati &c.] Dicit ergo primo, quod cum ambo primi sint scientes secundum potentiam, & id quod est in potentia reducatur in actum, alio modo reducitur in actum aliquid de potentia prima, & aliter de secũda. Nam quod est in potentia primo modo, reducitur in actum, E quasi alteratus per doctrinam, & motus ab aliquo alio existẽte in actu, sicut a magistro, & multoties talis mutatio est ex contrario habitu. Quod ideo dicit, quia cum aliquis reducitur de potentia prima in actum, ex ignorante fit sciens. Ignorans autem dicitur dupliciter, uno modo secundum simplicem negationem, quando nec ueritatem cognoscit, nec contrario errore detinetur, & qui sic ignorans est, fit actu sciens, non quasi mutatus de contrario habitu, sed solum sicut acquirens scientiam. Alio modo dicitur aliquis ignorans secundum prauam dispositionem, utpote quia detinetur errore contrario ueritati, & hunc in actum scientiæ reducitur, quasi de contrario habitu mutatus. Qui uero est in potentia secundo modo, ut scilicet iam habens habitum, transit ergo quod habet sensum, aut scientiã, & non agit secundum ea, in agere, quia scilicet fit agens secundum scientiam. Sed alio modo iste fit actu, & alio modo primus. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 57. d Non est autem simplex, neq; ipsum pati, sed aliud quidẽ corruptio quædam a contrario, aliud autem salus magis, eius qđ potentia est ab eo, quod est actu & a simili, atque ita se habente, sicut potentia se habet ad actũ.

Tex. cõ. 58. e Speculans.n. fit, habens scientiam quod certe, aut non est alterari (in ipsum enim additio est, & in actu) aut alterum genus alterationis est. Vñ nõ bene hẽt, dicere sapientem, cum sapiat, alterari, sicut nec ædificatorem, cum ædificat. In actũ igitur ducens, ex potentia ente secundum intelligere, & sapere, non doctrinam appellare, sed alterã habere denominationem, iustum est.

f Ex potentia autem ente, addiscens, & accipiens scientiam ab eo qui actu, & doctus est, & docet, aut neque pati dicendum (sicut dictum est) aut duos eẽ modos alterationis, & eam quæ in priuatiuas dispositiones est, mutationem, & eam, quę est in habitus, & naturam.

Pati quoque non est simplex, sed aliud est corruptio quædam a contrario, aliud salus potius eius quod est potentia, ab eo quod est actu, & simili quomodo potentia se hẽt ad actum.

G *Contemplans enim fit quod habet scientiam, quod sane aut non est alterari, nam in ipsum fit accessio, & in actum, aut certe aliud est genus alterationis. Quamobrem non recte se habet dicere id quod scit, cum scit, alterari, quemadmodum nec ædificatorem cum ædificat. Quod igitur ad actum ducit, ex eo quod est potentia intelligens & sciens, id non doctrinam, sed aliam habere appellationem meretur.*

*Quod autem cum sit potentia discit, & comparat scientiam ab eo quod est actu, & docet, id uel non esse dicendũ pati, quemadmodum diximus, aut cer*H*te duos esse alterationis modos, uidelicet mutationem eam quæ ad priuatiuas fit dispositiones, & eam quę ad habitus & naturam.*

d ¶ Manifestat, utrum secundum quod aliquid educitur de potentia in actum scientiæ primo modo, uel secundo, possit dici pati. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quot modis dicitur pati, Secundo manifestat propositum, ibi.[Speculans autem fit habens sciam. Dicit ergo primo, quod sicut potentia, & actus non dicũtur simpliciter, sed multipliciter, ita & pati non vno modo, sed multipliciter. Dicit.n. pati uno modo, sm quãdam corruptionem quæ fit a contrario. Passio.n. proprie dicta, videt̃ importare quoddam decrementum patiẽtis, inquantum uincitur ab agente, decrementum aũt patienti accidit sm q aliquid a patiente abijcitur, quæ quidem abiectio, corruptio quędam est, uel simpliciter, sicut quando abijcit̃ forma substãtialis: vel sm quid sicut qñ abijcitur forma accidentalis. Hmõi aũt formę abiectio, fit a contrario agente; abijcitur.n. forma a materia nõ sine abiectione, per introductionẽ cõtrariæ formæ, & hoc est a contrario agẽte. Primo igitur modo ꝓprie dicitur passio, sm quod quædam corruptio fit a contrario. Alio modo passio communiter dicitur, & minus proprie, secundũ.s. quod importat quandam receptionem, Et quia quod est receptiuum alterius comparatur ad ipsum, sicut potentia ad actum, actus autem est perfectio potentiæ, ideo hoc modo dicitur passio non secundum quod fit quędam corruptio patientis, sed magis secundum quod fit quædã salus, & perfectio eius quod est in potentia, ab eo quod est in actu: quod.n. est in potentia, non perficitur, nisi per id quod est in actu. Quod aũt in actu est, non est contrarium ei, quod est in potentia, inquantum hmõi, sed magis simile, nam potentia nihil aliud est quam quidam ordo ad actum: nisi autem esset aliqua similitudo inter potentiam & actum, non esset necessariũ quod proprius actus fieret in propria potentia. Potentia igitur sic dicta, non est a contrario, sicut potentia primo modo dicta, sed est a simili, eo modo quo potentia se habet secundum similitudinem ad actum. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat, utrum quod educitur de potentia in actũ scientię, patiatur. Et primo manifestat hoc circa id, quod educitur de secunda potentia in actum purum. Secundo autem manifestat hoc circa id, quod educitur de potentia prima in habitũ, ibi.[Ex potentia autem &c.] Dicit ergo primo, quod habens scientiam, idest habitualiter sciens, fit actu speculans. Sed hoc aut non est uere, & proprie alterari & pati, quia (ut dictum est) non est proprie passio & alteratio, cum de potentia procedit in actum, sed cum aliquid de contrario mutatur in contrariũ. Cum autem habitualiter sciens, fit speculans actu, non mutatur de contrario in contrarium, sed proficit in eo quod iam hẽt. Et hoc est quod dicit, quod[est additio in ipsum, & in actum.] Additur.n. ei perfectio, secundum quod proficit in actum. Aut si dicatur alterari & pati, erit aliud genus alterationis & passionis non proprie dictę. Et hoc manifestat per exemplum dicẽs, quod non bene se habet, dicere sapientem habitualiter, cum sapiat actu, alterari, sicut neque dicimus ędificatorem alterari, cum ædificat. Concludit autem ulterius quod cum ille qui transit de habitu in actum, non accipiat de nouo scientiam, sed ꝓficiat, & perficiatur in eo quod hẽt, doceri autem, scientiam est acquirere, manifestum est, q cum educitur aliquis de potentia in actum, sm hoc quod incipit facere eum intelligere actu & sapere, non est iustum q talis exitus de potentia in actũ hẽat denominationem doctrinæ, sed aliquam aliã põt habere, quę quidem forte non est posita, sed potest poni. Deinde cũ dicit.

f ¶ Manifestat, utrũ cum aliquis exit de prima potentia in actũ

F scientiæ, alteretur & patiatur, & dicit, q cũ aliquis prius sciens in potentia tantum, fit addiscens, & accipiens scientiam, ab eo qui est acto sciens, & a magistro, vel non debet dici pati simpliciter, & alterari, aut dicendum est esse duos modos alterationis, quorum vnus alterationis est secundum[mutationem in priuationis dispositiones[.s. in dispositiones contrarias, quibus priuantur, propter dispositiones prius existentes, q vnum contrariũ est priuatio alterius. Alter vero alterationis modus est secũdum[mutationẽ in habitum, & naturã] .s. est secũdum quod recipiuntur aliqui habitus, & formæ, q̃ sunt perfectiones naturæ, absque eo q aliquid abijciat. Ille igitur qui addiscit scientiam, non alteratur, neque patitur primo mõ, sed secundo. Vr autem hoc esse cõtrarium eius, quod supra dixit, q multotiens qui addiscit scientiam, mutatus est a contrario habitu, & ita videtur q sit alteratio secundum mutationem in priuatiuas dispositiones. Sed dicẽdum quod cum aliquis ab errore reducitur ad scientiam ueritatis, est ibi quędam similitudo alterationis, quæ est de cõtrario ad contrarium, non tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alterationi, quæ est de contrario in contrarium, utrumq;.e per se, & essentialiter competit, s. quod fit a contrario, & quod fit in cõtrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi nigro vel medio, quod respecto albi est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiæ accidit quod ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore, absque hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis, vnde non est vere alteratio de contrario in contrarium. Item dubitatur de hoe quod di

I cit, quod ille qui accipit scientiam, fit acto sciens a sciente in actu, & magistro. Hoc.n. non semper fit, scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inueniendo. Et ad hoc dicendum est, q semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quod hoc fit ab eo quod est actu. Considerandum tamen est, quod aliquid aliquando reducitur de potentia in actum ab extrinseco principio tantum, sicut aer illuminatur ab eo, quod est actu lucidum, quandoque autem & a principio intrinseco, & a prĩcipio extrinseco, sicut homo sanatur & a natura, & a medico, utrobique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est.n. quod in mente medici est ratio sanitatis, secundum quã sanat, oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam esse aliq̃ partem sanam, s. cor, cuius uirtute aliæ partes sanantur, & cum Medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, s. calefaciendo, aut infrigidando, aut aliter transmutando, unde Medicus nihil aliud facit, quam quod auxiliatur naturæ ad expellẽ

K dum morbum, quo auxilio natura non egeret, si esset fortis. Eodem autem modo se habet in scientiæ acquisitione, homo enim acquirit scientiam, & a principio intrinseco dum inuenit, & a principio extrinseco dum addiscit. Vtrobique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Homo.n. per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu prima principia naturaliter cognita, & dum ex eis conclusiones elicit, per hoc q actu scit, uenit in actualem cognitionem eorum quæ potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum, s. ex principijs addiscenti notis, deducẽs eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas. Quod quidem auxilium exterius homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus, quod per seipsum posset ex principijs notis conclusiones elicere, quę quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus & minus.

LECTIO XII.

SEnsitiui autem prima quidē mutatio fit a generante. Cum autem generatum est, habet iam sicut scientiam. Et sentire secundum actum, similiter dicitur ipsi considerare.

b Differunt tamen, quia actiua sensitiuæ operationis, extra sunt nempe, visibile, & audibile. Similiter autem, & reliqua sensibiliū. Causa autem est, quoniam singularium quidem, secundum actum sensus. Scientia autem uniuersalium. Hæc. n. in ipsa quodā modo sunt anima, vnde intelligere in ipsa est, cum velit. Sentire aūt non est in ipsa. Necessarium est. n. ad esse sensibile. Similiter aūt & hoc se hēt, & in scientiis sensibilium, & pp eandem cām quia sensibilia singularia sunt & extrema. Sed de his quidem certificare, tempus erit rursum.

c Nunc aūt tantum sit diffinitū quod cum nō simpliciter sit id,

LECTIO XII.

SEnsitiui autem prima quidem mutatio fit ab eo quod generat; cum autem generatum est, habet iam tanquam scientiam, & sentire, quo'n etiam quod actu est, perinde dicitur atque contemplari.

B *Differentia tamen est, quod ea quæ actu sensum efficiunt, extra sunt, visibile scilicet, & audibile, cætera quæ itidem sensibilium. Cuius rei causa est, quia sensus qui actu est, singularium est, scientia vero vniuersalium, hæc autem in ipsa quodammodo sunt anima, iccirco intelligere quidem est in ipso cum voluerit, sentire autem non est in ipso, necesse enim est adesse sensibile, similiter etiam res se habet in scientijs sensibilium, & ob eandem causam, quia sensibilia singularia et extra sunt,*
C *sed de his apertius differendi erit occasio, etiam alias.*

Verum hoc tantum in præsentia sit distinctum, cum non simplex sit id,

LECTIO XII.

POstquam philosophus distinxit potentiam, & actum, & ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, quod dixerat de intellectu adaptat ad sēsum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quō circa sensum aliqd educitur de potentia in actum. Secundo ostendit differētia inter sensum & intellectum, ibi. [Differunt autem, quia huius quidem accidentia &c.] Tertio colligit epilogando, quæ dixerat de sensu, ibi. [Nunc autem intantum] Cōsiderandum est ergo circa primum, q̄ sicut in scientia est duplex potētia, & duplex actus, ita est & circa sensum. Nam quod nondū hēt sensum, & natū est hēre, est in potētia ad sensum. Et q̄ iam hēt sensum, & nondum sentit, est potentia sentiens, sicut circa scientiam dicebatur. Sicut autem de potētia prima aliquid mutatur in primum actum, dum acquirit scientiam per doctrinā, ita de prima potentia ad sensum, aliquid mutatē in actū, ut s. habeat sensum per generationem. Sensus autem naturaliter inest animali, vnde sicut per generōnem acquirit propriam naturam & speciem, ita acquirit sensū. Sec⁹ autem est de scientia, quæ nō inest homini per naturam, sed acquiritur per inuentionem, & disciplinam. Hoc est ergo quod dicit, q̄ prima mutatio sensitiui fit a generante. Manifestat autē primam mutationem, quæ est de pura potentia in actum primum docens. hæc autem mutatio fit a generante, nam per virtutem quæ est in semine, educitur anima sensitiua de potentia in
D actum cum omnibus suis potētijs. Cum autem animal iam generatum est, tunc hoc modo habet sensum, sicut aliquis habet scientiam, quando iam didicit. Sed quando iam sentit secundum actum tunc se habet sicut ille qui iam actu considerat. Deinde cum dicit.

b ¶ Quia posuerat similitudinem inter sentire in actu, & considerare, vult ostendere differentiam inter ea, cuius quidē differentiæ cām assignare incipit ex differentia obiectorum, s. sensibilium & intelligibilium, quæ sentiuntur, & considerantur in actu. Sensibilia. n. quæ sunt actiua operationis sensitiuæ, s. visibile, & audibile, & alia hmōi, sunt extra animam. Cuius cā est, quia sensus secundum actum sunt singularium, quæ sūt extra animam: sed scientia est uniuersalium quæ quodammodo sunt in anima. Ex quo patet, q̄ ille qui iam habet scientiam, non oportet q̄ quærat extra, sua obiecta, sed habet ea in se, unde pōt
E considerare ea cū vult, nisi forte per accidens impēdiatur. Sed sentire non pōt aliquis cū vult, quia sensibilia non habet in se, sed oportet, q̄ assint ei extra. Et sicut est de operatione sensuum, ita est in scientijs sensibilium, quia et sensibilia sunt de numero singularium, & eorū q̄ sunt extra aiam. Vnde hō non pōt considerare ſm scientiā, oīa sensibilia quæ vult, sed illa tā tum, q̄ sensu percipit. Sed secundum certitudinem determinare de his iterū erit tēpus. s. in 3. vbi agetur de intellectu, & de comparatiōne intellectus ad sensum. Circa ea uero, quæ hic dicūtur, considerandum est, quare sensus sit singulariū, scientia uero uniuersalium, & qūo uniuersalia sint in aīa. Sciēdum est igiē circa primum q̄ sensus est uirtus i organo corporali, intellect⁹ uero est uirtus immaterialis, q̄ nō est actus alic uius organi corporalis. Vnumquodq; aūt recipitur in aliquo per modū sui, cognitio aūt oīs fit per hoc q̄ cognitum est aliquo mō in cognoscente, s. secundū similitudinē, nā cognoscens in actu, est ipsū cognitū in actu. oportet igiē q̄ sēsus corporaliter & materialiter recipiat similitudinē rei, q̄ sētit. Intellect⁹ āt recipit similitu

Tex. cō. 59. · Tex. cō. 60. · Tex. cō. 61. · Tex. cō. 1. & inde.

A nem eius, quod intelligitur incorporaliter & immaterialiter. Indiuiduatio autem naturæ communis in reb. corporalibus & materialibus, est ex materia corporali, sub determinatis dimensionibus contenta, vniuersale autem per abstractionem ab huiusmodi materia, & materialibus conditionibus indiuiduantibus. Manifestum est igitur, quod similitudo rei recepta in sēsu representat rem, secundum, q̄ est singularis: recepta autem in itellectu, representat rem ſm rationem uniuersalis naturæ, & inde est quod sensus cognoscit singularia, intellectus uero vniuersalia, & horum sunt scientiæ. Circa ſm uero considerandum est, q̄ vniuersale potest accipi dupliciter. Vno modo potest dici vniuersale, ipsa natura cōis prout subiacet intētioni uniuersalitatis. Alio modo ſm se. Sicut & album pōt accipi dupliciter, vel id cui accidit esse albū, uel ipsummet, secundum q̄ subest albedini. Ista autē natura cui aduenit intentio vniuersalitatis, puta natura hōis, habet duplex esse, unum quidem materiale, ſm quod est in materia naturali, aliud autem immateriale, ſm qđ est in intellectu. Secundum igitur, quod habet esse in materia naturali, non potest aduenire intentio vniuersalitatis, quia per materiam indiuiduatur. Aduenit igiē ei uniuersalitatis intentio secundum quod abstrahitur a materia indiuiduali. Non est autem possibile, q̄ abstrahatur a materia indiuiduali realiter, sicut Platonici posuerunt. Non enim est homo naturalis id est realis, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut probat Philosophus in 7. Metaph.
D Relinquitur igitur quod natura humana non habet esse præter principia indiuiduantia, nisi tantum in intellectu. Nec tamen intellectus est falsus, dum apprēhendit naturam communem præter principia indiuiduantia, sine quibus esse non potest in rerum natura. Non. n. apprehendit hoc intellectus. s. q̄ natura cōis sit sine principijs indiuiduantib. sed apprēhendit naturam communem non apprehendendo principia indiuiduantia, & hoc non est falsum. Primum aūt esset falsum, sicut si ab hoie albo separarē albedinem hoc modo, quod intelligerem eum nō esse album, esset. n. tunc apprehensio falsa: si autem sic separarē albedinem ab hoie q̄ apprehenderē hominem, nihil apprehendendo de albedine eius, non esset apprehēsio falsa. Nō. n. exigitur ad ueritatem apprehensionis, ut qui apprēhendit rem aliquam, apprehendat omnia quæ insunt ei. Sic igitur intellect⁹ absq. falsitate abstrahit genus a speciebus, inquantum intelli-
E git naturam generis non intelligendo drias. Et similiter abstrahit spēm ab indiuiduis. inquantum intelligit naturam spēi, non intelligendo indiuidualia principia. Sic igitur patet, quod naturæ cōi non pōt attribui intentio uniuersalitatis, nisi ſm esse qđ habet in intellectu, sic. n. solum est unum de multis, prout intelligitur præter principia, quib. unum in multa diuiditur, vnde relinquitur quod vniuersalia ſm quod sunt uniuersalia, nō sunt nisi in anima. Ipsæ autem naturę quibus accidit intentio uniuersalitatis, sunt in rebus. Et propter hoc nomina communia significantia naturas ipsas, prędicantur de indiuiduis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species, quamuis homo sit species. Deinde cum dicit.

c ¶ Recolligit quod dictum est de sensu. Et dicit, quod nūc tm̄ sit diffinitum, quod non simpliciter dicitur id, quod in potētia, sed multipliciter. Vno modo dicimus puerum posse militare, secundum potentiam remotam. Alio modo posse dicimus militare, quoniam iam est in ętate perfecta, & ſm potentiam propinquā. Et similiter se hēt in sensitiuo. Dupliciter. n. est aliquis in potētia ad sentiendū aliquid. ut iā dictum est. Et licet nō sine

Lectio. 7. Tex. cō. 38. Lege inferi⁹ li. 3. tex. cō. & 35.

nomina posita, in quibus harum differentia potentiarum ostendatur, tamen determinatum est, quod illæ potentiæ sunt alteræ abinuicem, & quomodo sint alteræ. Et licet alterari & pati non proprie dicatur aliquid, secundum quod exit de potentia secunda in actum, prout habens sensum sit actu sentiens, tamen necesse est vti hoc ipso, quod est pati & alterari, ac si essent nomina propria, & conueniētia quia sensitiuū in potentia, est tale, quale est in actu sēsibile. Et pp hoc sequitur, quod secundum q patitur a principio, non est similis sensui sentienti, sed secundum quod iam est passum, est assimilatū sensibili, & est tale, quale est illud. Quod quia distinguere nescierunt antiq. Philosophi, posuerunt sensum esse cōpositum ex sensibilib'.

Tex.co.62.

quod potentia dicitur, sed aliud quidem, sicut si dicamur puerū posse militare, aliud autem, sicut in ætate existentem, sic habet & sensitiuum. Quoniam autem innominata est ipsorum differentia, determinatum est autem de his, quod altera sunt, & quomodo altera, vti necesse est ipso pati, & alterari tamquam propriis nominibus. Sensitiuum autem, potentia tale est, quale iam actu est sensibile, sicut dictum est. Patitur igitur non simile existens, passum autem assimilatum est, & est tale, quale illud.

quod potentia dicitur, sed partim, quasi dicamus puerum posse ducem esse, partim ut eum qui per ætatem idoneus sit, sic se habet sensitiuum. Sed quia nomine caret eorum differentia, explicatumque est ea esse diuersa, & quonam pacto diuersa, necesse est nominib. his, pati. s. & alterari, uti tamquam

G *proprijs, sensitiuum autem potentia est tale, quale iam sensibile actu, quemadmodum dictum est. patitur igitur cum nō est simile, vbi autem passum fuerit, simile factū est, & tale est quale illud.*

LECTIO XIII.

Postquam ostendit Philosophus quō se hēt sensus ad sensibilia, incipit determinare de sensibili, & sensu. Et diuidit in partes duas. In prima parte determinat de sensibilibus. In secunda de sensu, ibi. [Quod autem vniuersaliter de omni sensu &c.] Prima diuiditur i duas partes. In prima distinguit sensibilia ppria ab aliis modis sensibilium. In secūda determinat de sēsibilib. proprijs secundum vnumquemq; sensū ibi. [Cuius quidem est visus &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit diuisionem sensibiliū. Scdo exponit membra diuisionis, ibi. [Dico aūt propriū quidē &c.] Dicit ergo primo, q anteq determinetur de sēsu quidnā sit, oportet primo dicere de sensibilib. secundum vnūquemque sensum, quia obiecta sunt præuia potētijs. Sēsibilia uero trib. modis dñr. Vno quidē modo per accidēs, & duob. modis per se, quorum uno dñr sensibilia illa, quæ propria sunt singulis sensibus, alio modo dicuntur sensibilia illa, quæ communiter sentiuntur ab omnibus quæ sentiunt. Deinde cum dicit.

Tex.co.63.

Tex.co.64.

Tex.co.65.

b Exponit mēbra diuisionis. Et primo exponit q̄ sunt sensibilia propria. Et dicit q sensibile proprium est, qđ ita sentitur vno sensu, q non pōt alio sensu sentiri, & circa quod non pot errare sensus, sicut visus proprie est cognoscitiuus coloris, & auditus soni, & gustus humoris. i. saporis, sed tactus hēt plures dñas appropriatas sibi: cognoscit. n. calidum & humidum, frigidum & siccum, graue & leue, & hmōi multa. Vnusquisque aūt horū sensuum iudicat de proprijs sensibilib. & non decipitur in eis,

LECTIO XIII.

Dicendum autem est secundum vnumquemque sensum, de sensibilibus primo. Dicitur autem sensibile tripliciter, quorum duo quidem dicimus per se sentiri, vno autem per accidens. Duorum autem, aliud quidem proprium est vnicuiusque sensus, aliud autem commune omnium.

b Dico autem proprium quidem, quod non contingit altero sensu sentiri, & circa quod non cōtingit errare, vt uisus coloris, & auditus soni, & gust' saporis. Tactus autem plutes hēt differētias. Sed vnusquisque sensus iudicat de his, & non decipitur, neque visus, quoniam color, neq; auditus quid sonus sit, sed qd est coloratū, aut vbi, aut qd sonās. Hmōi igitur dicuntur propria uniuscuiusque sensus obiecta.

c Communia autē sunt motus, quies, numerus, figura, magnitudo: hmōi enim nullius sensus sunt propria, sed cōmunia omnibus. Tactu enim motus aliqs sensibilis est, & uisu. Per se igitur sunt sensibilia hæc.

d Secundum accidens autem dicitur sensibile, ut si album sit Diati filius. Secundum accidens,

LECTIO XIII.

H *Igitur in unoquoque sensu primum de sensibilibus dicendum est. Sensitiuum tribus modis dicitur, quorū duo quidem per se, vnum vero per accidēs sentiri dicimus, duorum autem illorum vnum est proprium cuiusque sensus, alterum commune omnium.*

Id autem intelligo proprium, quod non potest alio sensu sentiri, & in quo non potest fieri error, ut uisus coloris, & auditus soni, & gustus saporis, ta-

I *ctus autem plures habet differentias, sed unusquisque iudicat de eis, neque decipitur q color sit, uel quod sonus, sed quid sit id quod coloratum est, aut vbi: aut quid sit id quod sonat, aut vbi. Hæc igitur dicuntur propria cuiusque.*

Communia autem, motus, quies, numerus, figura, magnitudo; hæc enim nullius sunt propria, sed omnium communia, etenim & tactu motus quidam sensibilis est, & visu. Atque hæc qui-

K *dem per se sensibilia sunt.*

Per accidens autem sensibile dicitur, verbi causa si album sit Diari filius, per accidens enim hoc sentimus,

F ...ut visus non decipitur quod sit talis color, neque auditus decipitur de sono. Sed circa sensibilia per accidens, uel cōia, decipiuntur sensus, bene decipitur visus, si velit iudicare homo per ipsum, quid est coloratum, aut vbi sit. Et similiter decipitur qs si velit iudicare per auditum, quid est, quod sonat. Hæc igitur sunt propria sensibilia vniuscuiusq; sensus. Secundo ibi.

c ¶ Exponit secundum membrum diuisionis dicens, q cōia sensibilia sunt ista quinq; motus, quies, numerus, figura, & magnitudo. Hęc. n. nullius sensus vnius sunt ppria, sed sunt cōia omnibus. Quod nō est sic intelligendū, quasi omnia ista sīt omnibus communia, sed quędam horum, s. numerus, motus, & quies, sunt communia omnib. sensibus. Tactus vero, & visus percipiunt oīa quinq: sic igitur manifestū est quæ sint sensibilia per se. Tertio ibi.

d ¶ Exponit tertiū membrū diuisionis, & dicit quod secundum accidens sensibile dr, vt si dicamus quod Diarus, vel Socrates est sensibile per accidens, quia accidit ei esse albū. Hoc. n. sentitur per accidens, quod accidit ei, quod sentitur p se: accidit autem albo, quod est sensibile per se, q sit Diarus; vnde Diarus est sensibile per accidens. Vnde nihil patit sensus ab hoc, inquantum hmōi. Quamuis autem sensibilia cōia, & sensibilia propria sint p se sensibilia, tñ propria sensibilia sunt proprie per se sensibilia, quia substātia vniuscuiusque sensus, & eius diffinitio est in hoc, quod est aptum natum pati a tali sensibili. Rō aūt vniuscuiusq; potentiæ consistit in habitudine ad propriū obiectum. Dubitat aūt hic de distinctione sensibilium communium, a sensibilibus p accidēs. Sicut enim sensibilia per accidens non apphendūtur, nisi inqtū sensibilia propria apphēdunt, ita nec sensibilia cōia, appręhedūtur, nisi appræhēdantur sēsibilia ppria: nūquā. n. visus appręhēdit magnitudinē, aut figura, nisi inqtū apphēdit coloratū: vr ergo q sēsibilia cōia sint ēe sensibilia p accñs. Dīt igit quidā q hmōi cōia sēsibilia nō sīt sensibilia p accñs, pp duas rōnes. Primo qdē qa hmōi sēsibilia coia sūt propria sēsui cōi sicut sēsibilia ppria sūt ppria singulis sensib. Scdo, qa sēsibilia ppria nō pñt esse sine sensibilib. oibus, possunt āt esse sine sensibilib. per accidens. Vtraque aūt responsio incōpetens est. Prima quidem, quia falsum est, q ista sensibilia communia

Lib. 3. Tex. c. 134. munia sint propria obiecta sensus communis. Sensus.n.communis est quæ iam potentia ad quam terminatur immutationes omnium sensuum, vt infra patebit. Vnde impossibile est, ꝙ sensus cōis habeat aliquod proprium obiectum, quod non sit obiectū sensus proprii. Sed circa immutationes ipsas sensuum propriorū a suis obiectis, hēt sensus cōis aliquas operationes proprias, quas sensus proprij habere non pñt, sicut ꝙ percipit ipsas immutationes sensuum & discernit inter sensibilia diuersorū sensuum. Sensu.n.cōmuni percipimus nos videre, & discernimus inter sensibilia diuersorum sensuum, s. album & dulce. Præterea. Dato ꝙ sensibi-
Tex. cō. 66. lia cōmunia essent propria obiecta sensus cōis, non excluderetur quin essent per accidēs sensibilia, respectu sensuum propriorum. Sic.n. agit de sensibilibus, sm ꝙ habent habitudinem ad sensus proprios, nam potentia sensus cōmunis, nōdum est declarata. Quod autem est obiectum proprium alicuius interioris potentiæ, contingit esse per accidens sensibile, vt postea dicetur.
Lib. 3. Tex. c. 134. Nec est mirum, quia hoc quod est per se sensibile vni sensuum exteriorum, est per accidēs sensibile respectu alterius, sicut dulce est per accidens visibile. Secunda etiam ratio non est competens. Non.n. refert ad id, quod esse sensibile per accidēs, verum id quod est subiectum sensibilis qualitatis, sit per se subiectum eius, vel non per se. Nullus.n. diceret ignem, qui est proprium
Tex. cō. 37. subiectum caloris esse per se sensibile tactum. Et ideo aliter dicendum ꝙ sentire consistit in quodam pati, & alterari, vt supra dictum est. Quicquid igitur facit differentiam in ipsa passione, vel alteratione sensus, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Quod autem nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Vnde & in litera dicit Philosophus, ꝙ a sensibili per accidens, nihil patitur sensus, secundum quod huiusmodi. Differentiam autem circa immutationem sensus, potest aliquid facere dupliciter. Vno modo quantum ad ipsam speciem agentem, & sic faciunt differētiam circa immutationem sensus, sensibilia per se; secūdum quòd hoc est color, illud autem est sonus, hoc aūt est album, illud vero nigrū. Ipsę.n. species actiuorum in sensu actu, sunt sensibilia propria ad quæ habet naturalem aptitudinē potentia sensitiua, & propter hoc sm aliquam differentiam horū sensibilium diuersificantur sensus. Quædam vero alia faciūt differentiam in transmutatione sensuum, non quātum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates.n. sensibiles mouent sensum corporaliter, & situaliter. Vnde aliter mouent secundum quòd sunt in maiori vel minori corpore, & secundum quod sunt in diuerso situ, s. vel propinquo, vel remoto, vel eodem, vel diuerso. Et hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentiam sensibilia communia. Manifestum est.n. ꝙ secundum omnia hæc quinque diuersificatur magnitudo, vel situs. Et quia non habent habitudinem ad sensum, vt species actiuorum, ideo sm ea non diuersificantur potentiæ sensitiuæ, sed remanent communia pluribus sensibus. Viso igitur quomodo dicantur per se sensibilia, & cōia, & propria, restat videndum, qua ratione dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, ꝙ ad hoc quòd aliquid sit sensibile per accidēs, primo requiritur ꝙ accidat ei, quod per se est sensibile, sicut accidit albo, esse hominem, & accidit ei esse dulce. Secundo requiritur, ꝙ sit apprehensum a sentiente: si.n. accideret sensibili, ꝙ lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri. Oportet igitur ꝙ per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiua sentientis. Et hoc quidē vel est alius sensus, uel est intellectus, vel vis cogitatiua, aut vis æstimatiua. Dico aūt ꝙ est alius sensus, sicut si dicamus, ꝙ dulce est uisibile per accidens, inquantū dulce accidit albo, quod apprehendit visu, & ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, s. a gustu. Sed vt proprie lo-

etenim hic sentitur, quoniam album esse, huic accidit, quod sentitur, vnde sensus nihil patitur a sensibili, quatenus tale est. Sensibilium autem secundū se ea proprie propria sensibilia sunt, & ad quæ substantia vniuscuiusq; sensus est naturaliter accommodata.

B

LECTIO XIIII.

CVius quidem est visus, hoc est visibile. Visibile aūt est color quidē, & id, quod orōne quidem dicere possumus, innominatum autem est. Manifestū autē erit, quod dicimus ubi longius erimus progressi.

b Visibile.n. est color, hic autē est, de quo visibile per se prædicatur, secundum se autem, non ratione, sed quoniam in seipso habet causam essendi visibile,

A quimur, hoc non est vniuersaliter sensibile per accidens, sed ꝙ accidens visibile, sensibile autem per se. Quod ergo sensu proprio non cognoscitur, si sit aliquid vniuersale, apprehenditur intellectu, non tamen omne quod intellectu apprehendi potest in re sensibili, potest dici sensibile per accidens, sed statim quod ad occursum rei sensatæ apprehenditur intellectu. Sicut statim cum uideo aliquem loquentē, vel mouere seipsum, apprehendo per intellectum, uitam eius, vnde possum dicere quod video eum uiuere. Si uero apprehendatur in singulari, utputa cū video coloratum, percipio hunc hominem uel hoc animal, huiusmodi quidem apprehēsio in homine fit per vim cogitatiuam, quæ dicitur etiam ratio particularis, eo ꝙ est collatiua intentionum indiuidualium, sicut ratio uniuersalis est collatiua rationum vniuersalium. Nihilominus tamē, hæc vis est in parte sensitiua, quia uis sēsitiua in sui supremo, participat aliqd de ui intellectiua in hoīe, in quo sensus intellectui coniungitur. In animali uero irrationali fit apprehensio intentionis indiuidualis per æstimatiuam naturalem, secundum quod ouis per auditum uel uisum cognoscit filium, vel aliquid huiusmodi. Differenter tamen circa hoc se habet cogitatiua, & æstimatiua. Nam cogitatiua apprehendit indiuiduum, vt existens sub natura communi, quod contingit ei, inquantum vnitur intellectiuæ, in eodem subiecto, vnde cognoscit hunc hominem, prout est hic homo, & hoc lignum, prout est hoc lignum. Aestimatiua autem nō apprehendit aliquod indiuiduum, secundum quod est sub natura communi, sed solum secundum quod est terminus, aut principium alicuius actionis uel passionis, sicut ouis cognoscit hunc agnū, non inquantum est hic agnus, sed inquantum est ab ea lactabilis, & hanc herbam, inquantum est eius cibus. Vnde alia indiui-
D dua ad quę se non extendit eius actio uel passio, nullo modo apprehendit sua æstimatiua naturali. Naturalis enim æstimatiua datur animalibus, ut per eam ordinentur in actiones ꝓprias, uel passiones, prosequendas, vel fugiendas.

quia accidit albo id quod sentimus, quo circa nihil quatenus tale est a sensibili patitur, eorum autem quæ per se sunt sensibilia, ea proprie sensibilia sunt, quę propria sunt, & ad quæ nata, atque apta est cuiusq; sensus substantia.

LECTIO XIIII.

ERgo cuius est uisus, id est uisibile, uisibile autem est color, & quod oratione quidem exprimi potest, nomine autem caret, uerum in orationis progressu maxime perspicuum fiet quod dicimus.

Quippe uisibile est color, quidemum est id quod in eo est, quod est per se uisibile, per se autem non ratione,
C *sed quoniam in se habet causam cur sit uisibile. Omnis autem color motiuus*

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus distinxit propria sensibilia a communibus sensibilibus, & a sensibilibus secundum accidēs, hic determinat de propriis sensibilibus secundum unumquemque sensum. Et primo de proprio sensibili visus. Secundo de proprio sensibili auditus, ibi. [Nunc autem primum de sono, &c.] Tertio de proprio sensibili olfactus, ibi. [De odore autem &c.] Quarto de proprio sensibili gustus, ibi. [Gustabile autem est &c.] Quinto de proprio sensibili tactus, ibi. [De tangibili autem & tactu &c.] Circa primum duo facit. Primo determinat de visibili. Secundo dicit, quomodo visibile videatur, ibi. [Nūc
E autem in eis &c.] Circa primum duo facit. Primo determinat quid est visibile, distinguens visibile in duo. Secundo determinat de vtroq; visibili, ibi. [Visibile.n. est color &c.] Dicit ergo primo, quod cum dictum sit, ꝙ propria sensibilia, sunt q̃ vnusquisque sensus proprie percipit, illud sensibile cuius proprie perceptiuus est visus, hoc est uisibile. Sub visibili autem cōprehenduntur duo. Nam uisibile est color, & est quoddam aliud, quod rōne quidem designari pōt, sed non hēt proprium nomen sibi impositum, quod quidem visibile competit his, quæ vſr de nocte, sicut sunt noctilucę, & putredines quercuum, & huiusmodi, de quibus erit manifestum in processu huius tractatus, postquam ingressi fuerimus in cognitionem uisibilis, ex cognitione coloris, ꝙ est manifestius uisibile. Deinde cūm dicit.
b ¶ Determinat de vtroq; visibili. Et primo de colore. Secūdo de eo, quod dixit esse innominatum, ibi. [Non autem oīa uisibilia &c.] Circa primū duo facit. Primo ostedit quomodo color

Omnis enim color motiuus est eius quod secundum actum est diaphani, & hęc est ipsius natura. Vnde nihil est uisibile sine lumine, sed omnino unusquisque color per lumē uisibilis est. Quapropter de lumine primo dicendum est, quid sit.

c Est igitur aliquid diaphanum. Diaphanū aūt dico, qđ est quidē visibile, nō aūt ſm se uisibile (ut simpliciter est dicere) sed propter extraneū colorem. Hmōi autem est aer, & aqua, & multa solidorum. Non.n. secundum ꝙ aqua neque secundum quod aer, diaphanum est, sed quoniam est natura eadem in his utrisque, & in perpetuo superno corpore.

G

d Lumen autem actus est hmōi diaphani, secūdum quod est diaphanum. Potentia autem, in quo hoc est & tenebra. Lumen autē, ut color est diaphani, secundum quod actu diaphanum ab igne, aut huiusmodi, ut quod sursum est corpus. Etenim huic aliquid inest unum & idem.

H

e Quid quidem igitur diaphanum, & quid lumen, dictum est, quod neque ignis est, neque omnino corpus, neque defluxus corporis ullius. Esset enim utique aliquod corpus & sic, aut ignis, aut huiusmodi alicuius præsentia in diaphano.

f Neque enim possibile est, duo corpora simul in eodem esse.

I

g Videtur autem lumen, contrariorum esse tenebræ. Est aūt tenebra, priuatio huius habitus ex diaphano quare palam est, ꝙ & huius præsentia lumen est.

se habet ad hoc, quod sit visibilis. Secundo determinat de his, quæ requiruntur ad hoc, quod color videatur, ibi. [Est igitur aliquid diaphanum &c.] Dicit ergo primo, quod cum color sit quoddam uisibile, esse uisibile conuenit ei secundum se, nam color in eo quod est color, est uisibilis per se. Per se autem dupliciter dr. Vno mo

F

Tex. cō. 67. do dr̄ propositio ꝑ se, cuius prædicatū cadit in diffinitione subiecti, sicut ista, Homo est animal, animal.n. cadit ī diffinitione hominis: & quia id quod est in diffinitione alicuius, est aliquo modo cā eius, in his q̄ sunt per se, dicuntur

Tex. cō. 68. prædicata esse causa subiectū. Alio modo dicitur propositio ꝑ se, cuius econtrario subiectum ponitur in diffinitione prædicati, sicut si dicat, nasus est simus uel numerus est par, simum.n. nihil aliud est, quam nasus curuus, & par nihil aliud est, q̄ numerus medietatem habens, & in istis subiectū est

Tex. cō. 69. causa prædicati. Intelligendum est ergo, ꝙ color est uisibilis per se, hoc secundo mō, & non primo. Nā uisibilitas est quædam passio, sicut simū ē passio nasi. Et hoc est quod dicit, ꝙ color ſm se est uisibile, (non rōne) .i. nō ita quod uisibile ponai in eius diffinitione, sed quia in seipso hēt causam, ut sit oisibile, sicut subiectū in seipso habet causam ꝓpriæ passiōis. Quod probat per hoc, quod ois color est motiuus diapha ni ſm actum. Dia-

Tex. cō. 70. phanum autem, est idem quod transparens, ut aer uel aqua & hoc hēt color de natura, ꝙ possit mouere diaphanum in actu. Ex hoc aūt ꝙ mouet diaphanum in actu, est uisibile, unde sequitur quod color secundum suam naturam est uisibilis. Et quia diaphanum non fit in acto, nisi per lumen, sequitur quod color non sit uisibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color uideatur, dicendum est de lumine. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de his sine quib. color uideri non potest, s. diaphano, & lumine. Et diuiditur in partes tres. Primo ostēdit qđ sit diaphanum. Scđo determinat de lumine, quod est act⁹ eius, ibi. [Lumen autem est huius actus &c.] Tertio ostendit quō diaphanum est susceptiuum coloris. ibi. [Est autem coloris &c.] Dicit ergo primo, quod cum color sit motiuus ſm suam naturam diaphani, necesse est quod diaphanum sit aliquid. Est aūt diaphanum, quod non hēt proprium colorem, ut ſm ipsum uideri possit, sed est susceptiuum extranei coloris, ſm quē aliquo modo est uisibile. Huiusmodi autem diaphanum est, sicut aer & aqua. & multa corpora solida, ut lapides quidā, & uitrū. Licet aūt alia accidentia q̄ cōueniunt elementis & elemētatis, cōueniant eis ſm naturā elementorum, sicut calidum, & frigidū, graue & leue, & alia huiusmodi, tamen diaphanum non cōuenit prædictis ex natura aeris, aut aquæ, ſm q̄ꝫ huiusmodi, sed consequitur quandam naturam cōem non solum aeri & aquę quæ sunt corpora corruptibilia, sed conuenit & cælesti corpori, quod est perpetuum & incorruptibile. Manifestum est enim

Est eius quod est actu perlucidum, atque id est ipsius natura. Iccirco non est visibile sine lumine, sed omnis color rei cuiusque in lumine videtur, quamobrem, de lumine prius quid sit, dicendum est.

Est ergo aliquid perlucidum. Id autem appello perlucidum, quod est quidem uisibile, sed ut vno verbo dicam, non per se, sed propter alienum colorē visibile, cuiusmodi sunt aer, & aqua, et complura solidorum, non enim quatenus aqua, nec quatenus aer, perlucidū est, sed quia eadem inest natura in vtroque eorum, & in æterno illo supero corpore.

Lumen vero est eius actus, nempe perlucidi quatenus perlucidum est, in quo aūt hoc inest potentia, in eodem tenebræ etiā insunt. Lumen aūt veluti color est perlucidi quando actu fit perlucidum ab igne, aut eius generis aliquo, cuiusmodi est superum corpus.

Quid igitur sit perlucidum & quid lumen, diximus, nimirum quod nec ignis est, nec omnino corpus, neque effluxio corporis ullius: eēt enim uel sic corpus aliquod, sed ignis aut alicuius eiusmodi præsentia in perlucido.

Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt.

Videtur etiam lumen esse contrarium tenebris, sunt uero tenebræ priuatio talis habitus a perlucido. Itaque perspicuum est eius præsentiam esse lumen.

aliqua cælestia corpora esse diaphana. Non enim possemus videre stellas fixas, quæ sunt in octaua sphera, nisi interiores sphæræ planetarum essent transparentes, vel diaphanę. Sic ergo manifestum est, ꝙ diaphanum non est proprietas consequens naturam aeris aut aquæ, sed aliquam communiorem naturam, ex cuiꝰ proprietate oportet causam diaphanitatis assignare, ut postea apparebit. Deinde cū dicit.

d ¶ Ostendit qđ sit lumē, & primo manifestat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. [Quod quidem igitur &c.] Dicit ergo primo, quod lumen est actus diaphani, secūdum ꝙ est diaphanum. Manifestū est enim, ꝙ neq; aer, neque aqua, neque aliquid hmōi, est actu transparens, nisi fuerit illuminatum. Ipsum autem diaphanum ſm se, est in potentia respectu luminis, & respectu tenebræ, quod ē priuatio luminis, sicut materia prima est vt potētia respectu formæ & priuationis. Lumen autē comparatur ad diaphanum, sicut color ad corpus terminatum, quia vtrūq; est actus & forma sui susceptiui. Et ꝑ ꝑ hoc dicit, ꝙ lumen est quasi quidā color diaphani, secundum quod diaphanum est actu factū diaphanū ab aliquo corpore lucēte, siue illud sit ignis, aut aliquid aliud hmōi, siue aliqđ corpꝰ cæleste. Esse.n. lucēs actu & illuminatiuū, cōe est igni & corpori cælesti, sicut esse diaphanū est cōmune aeri, & aquę, & corpori cælesti. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsam opinionem de lumine. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit ꝙ lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solotionem ad rationem quandam, per quam potest ꝓbari lumen nō esse corpus, ibi. [Et non recte Emp.] Circa primum tria facit. Primo ponit intentum & dicit, ꝙ cū dictum sit quid est diaphanū, & quid lumē, manifestum est ꝙ lumē, neq; est ignis, ut quidā dicebant, ponentes tres spēs ignis carbonem flammam, & lumen, neque est aliqđ corpus omnino, neque aliqd defluens ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus lumen esse quasdam decisiones defluentes a corporibus lucidis, s. atomos quosdam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur ꝙ essent corpora uel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam præsentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano: nihil ergo differt dicere ꝙ lumen est corpus, aut ꝙ est defluxus corporis. Secundo ibi.

K

f ¶ Probat quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul. si ergo lumen est corpus, impossibile est ꝙ lumen sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum. ergo lumen non est corpus. Tertio ibi.

g ¶ Probat, quod lumen sit simul cum diaphano. Cōtrariorum enim est idem subiectum, lumen autem, & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quædam contrarietas, ut dr̄ in decimo Metaphy. Manifestum est autem Lect. 7. cō.
quod tenebra est quædam priuatio huius habitus, s. luminis in

A in diaphano, & sic subiectum tenebræ est diaphanum, ergo, & præsentia dicti habitus .i. lucis, est lumen, ergo lumen est simul cum diaphano. Deinde cum dicit.

h ¶ Reprobat quandam responsionem ad rationem quandã quæ potest fieri contra ponentes lumen esse corpus. Potest.n. contra eos sic argui.

h Et non recte Empedocles, neque si aliquis alius sic dixit, quod feratur lumen, & extendatur in medio terræ & cõtinentis, nos autem lateat. Hoc.n. est & extra eam, quæ in ratione, ueritatem, & extra ea, quæ uidentur. In paruo enim spatio latere nos posset. Ab oriente autem in occidens latere, magna admodum quæstio est.

B Si lumen est corp', oportet q̃ illuminatio sit motus localis luminis, deueniens in diaphanum. Nullus autem motus localis cuiuscumque corporis, põt esse subitus, siue in instanti. ergo, illuminatio non est subito, sed successiue. Cuius contrariũ videmus, quia in eodē instanti, in quo corpus lucidum præsentatur, illuminatur diaphanum totum simul, & non pars eius post partem. Non autem recte Emped. neque quicumque alius dixit, quod s. lumē feratur motu locali, tamquã corpus, & extendatur successiue in spatio, quod est medium inter terram & continens, scilicet cælum, & quod illa successio nos lateat, sed videatur nobis quòd totum illuminetur simul & subito. Hoc enim dictum, est contra veritatem, quę potest rõne percipi, quia ad illuminationem diaphani nihil requiritur, nisi directa oppositio, absque obstaculo medio corporis illuminantis ad illuminabile. Iterum autem est cõtra id quod apparet. Posset enim dici, quod successio motus localis paruo spatio lateat nos: sed quòd lateat nos successio in motu luminis, ab oriente, vsque ad occidentem horrizonti nostri, hoc hēt magnam quęstionem, tamquam difficile aut omnino impossibile. C Quia vero hic agitur de natura luminis, & diaphani, & necessitate luminis ad videndum, de his trib. considerandum est. Circa naturam igitur luminis, diuersimode opinati sunt: quidam enim opinati sunt lumen esse corpus, vt in litera dr. Ad quod dicendum, moti sunt ex quibusdam locutionibus, quib. vtimur, loquentes de lumine. Consueuimus.n. dicere, q̃ radius transit per aerem, q̃ reuerberatur, q̃ radij se intersecãt, quę omnia videntur esse corporis. Quę quidem opinio stare non potest propter rões, quas Arist. in litera adducit, & plures alias facile esset adducere. Non.n. facile esset assignare, quomõ huiusmodi corpus per totum hemisphærium subito multiplicaretur, aut generaretur, vel corrumperetur; quomodo etiam sola oppositio corporis opaci esset causa corruptionis huius corporis, in parte diaphani aliqua. Quod autem dr de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut et possemus dicere, quod calor procedit dum aliqua de nouo calefiunt, vel reuerberatur cum hēt obstaculum. Quidam vero alij dixerunt, q̃ lux est quædam natura spiritualis, argumentum D sumētes, quod in reb. intellectualibu, nomine luminis, vtimur, dicimus.n. in substantijs intellectualibus esse quoddam lumen intelligibile. Sed hoc ēt est impossibile. Impossibile est enim quod aliqua natura spiritualis & intelligibilis cadat in apprehensione sensus, qui cum sit virtus corporea, non põt esse cognoscitiuus, nisi rerum corporalium. Si quis autem dicat quod aliud sit lumen spirituale, ab eo quod sensus percipit, non erit cum eo contendendum, dummodo hic dicat quod lumen quod visus percipit, non est natura spiritualis. Nihil enim prohibet unum nomen imponi rebus quantumcumque diuersis. Quod ãt lumine, & his quæ ad visum pertinent, vtamur in reb. intellectualib. contingit ea nobilitate sensus visus qui est spiritualior & subtilior inter omnes sensus. Quod patet ex duobus. Primo E quidē ex suo obiecto. Nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quib. communicant inferiora corpora cum cœlestibus, tactus autem est perceptiuus proprietatum, quæ sunt proprię elementis, s. calidi, & frigidi, & similium: gustus aute, & olfactus, proprietatum, quæ conpetunt corporibus mistis sm diuersam rõnem commistionis calidi, & frigidi, humidi, & sicci. Sonus aũt causatur ex motu locali, qui etiam cõis est corporib. cęlestibus, & inferioribus, licet spēs motus, quę causat sonum, non cõpetat corporib. cælestibus sm sententiam Arist. Vnde ex ipsa natura obiecti apparet, q̃ uisus est altior inter sēsus, & auditus ꝓpinquior ei, & alij sensus magis remoti. Secũdo apparet q̃ sensus visus est spiritualior ex modo immutationis. Nã in quolibet alio sensu non est immutatio spiritualis, sine naturali. Dico aũt immutationem naturalem prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturæ, sicut cum aliquid infrigidatur uel calefit, aut mouetur secundũ locum. Immutatio uero spiritualis est secũdum q̃ spēs recipitur in organo sensus, aut in medio per modum intentionis & non p modũ naturalis formæ. Nõ.n. sic recipitur spēs in sensu sm illud esse quod hēt i re sē-sibili. Patet autem quod in tactu, & gustu, qui est tactus quidã, fit alteratio naturalis, calefit.n. & infrigidatur aliquid per contactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritualis tantũ. Similiter autem immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio autem soni, cum motu locali.

Neque recte Empedocles, aut si quis alius perinde locutus est, ac si lumen feratur, ac demum extendatur inter terram, & cælum ambiens, nos vero lateat: hoc enim est præter ueritatē quæ in ratione posita est, & præter ea quæ apparent; in paruo namque interuallo forte nos lateret, latere uero ab ortu ad occasum, magnum admodum postulatum est.

Sed in immutatione uisus est sola immutatio spiritualis. vñ patet quod visus inter oẽs sensus est spiritualior, & post hũc audit'. & pp hoc hi duo sensus sũt maxime spirituales, & soli disciplinabiles: & his quæ ad eos ptinent, vtimur in intellectualib' & pcipue his, quæ pertinent ad uisum. Quidam vero dixerunt, quod lumen non est nisi euidentia coloris. Sed hoc aperte apparet esse falsum in his, quæ lucent de nocte, & tamen eorum color occultatur. Alij vero dixerunt, qd' lux est forma substantialis, & lumē defluens a luce, hēt esse intentionale, sicut spēs colorum in aere. Vtrumq; aũt horum est falsum. Primũ quidē, quia nulla forma substantialis est per se sensibilis, sed solo intellectu comprahēsibilis. Et si dicatur q̃ id qd vr̃ in sole, non est lux, sed splendor, non erit contendendũ de noīe, dũmõ hoc qd' dicimus lucē. s. qd' ex uisu apprehenditur, non sit forma subalis. Secundum ēt falsum est, quia q̃ hñt solũ esse intentionale, nõ faciũt transmutationē naturalē, radij aũt corporũ cœlestiũ transmutant totã naturã inferiorē. Vñ dicim', q̃ sicut corpora elemētaria hñt qualitates actiuas, p quas agũt, ita lux est qualitas actiua corporis cælestis, p q̃ agit. & est in tertia spē qualitatis, sicut & calor. Sed in hoc differt a calore, qa lux est qualitas primi corporis alterãtis, qd' non hēt contrarium, vñ nec lux contrarium hēt, calori aũt est aliqd cõtrariũ. Et quia luci nihil est contrarium, in suo susceptibili non põt hr̃e contrariam dispõnem, & propter hoc suũ passiuum, s. diaphanum semper est in vltima dispõne ad formam, & propter hoc statim illuminatur, non aũt calefactibile statim calefit. Ipsa igitur participatio uel affectus lucis i diaphano, vocatur lumē. Et si fit sm rectam lineam ad corpus lucidum uocatur radius. Si aũtē causetur ex reuerberatione radij ad corpus lucidũ, uocatur splendor. Lumen autem cõe est ad oēm effectum lucis in diaphano. His igit visis circa naturã luminis, de facili apparet rõ, quare quædam corpora sunt lucida actu, quædã diaphana, quædam opaca. Nã cum lux sit qualitas primi alterantis qd' est maxime perfectum & formale in corporib. illa corpora q̃ sunt maxime formalia & nobiliora, sunt lucida actu: quę autē ꝓpinqua his sunt receptiua luminis, sunt diaphana: quæ autem sunt maxime materialia, neque hñt lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sunt opaca. Quod patet in ipsis elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, licet eius lux nõ appareat nobis, nisi in natura aliena ꝓpter densitatem. Aer autē, & aqua quæ sunt minus formalia, sunt diaphana, terra autem quæ est maxime materialis, est opaca. Circa tertium uero, sciendũ est, quod quidam dixerunt, quod lumen necessarium est ad uidendum, ex parte ipsius coloris. Dicunt enim quod color non hēt virtutem, vt moueat diaphanum, nisi per lumen. Et huius signũ dicunt, quia ille qui est in obscuro, uidet ea quæ sunt in lumine, sed non econuerso. Rõnem ēt ad hoc adducunt, quia oportet quod cum visus sit unus, quod visibile non sit nisi per rõnē vnam, quod non esset, si color esset per se visibilis, non per uirtutem luminis, & item lumen esset per se visibile. Sed hoc est manifeste contra id qd' Aristoteles hic dicit. [& quod habet in se causam essendi visibile.] Vnde secundum sententiam Arist. dicendum est, quod lumen necessarium est ad videndum, non ex parte coloris, eo quod faciat colores esse actu: quos quidam tantum dicunt esse in potentia, cum sunt in tenebris, sed ex parte diaphani, in quantum facit ipsum esse in actu, ut in litera dicitur. Et ad huius euidentiam, considerandum est, quod omnis forma inquantum huiusmodi, est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quædam forma, ex se habet quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est q̃ differentia est inter virtutem perfectam, & imperfectam. Nam forma quæ est perfectę uirtutis in agendo, non solum põt inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed põt ēt disponere patiens, vt sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere, cum fuerit imperfectæ uirtutis. Dicendum est igitur quod uirtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est, quam lux quędam quodammodo obscurata ex admixtione corporis opaci. Vnde non habet uirtutem, vt faciat mediũ in illa dispositione,

qua fit susceptiuum coloris, quod tamen potest facere lux pura. Ex quo etiam patet, quod cum lux sit quodammodo substātia coloris, ad eandem naturam reducitur oē visibile, nec oportet quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibile. Quod autem colores illuminati, ab eo qui est in obscuro, uideantur, contingit ex eo, q etiam medium illuminatur, quantum
Tex. co. 71. sufficit ad immutationem ipsius.

LECTIO XV.

EST autem coloris susceptiuum, quod sine colore, soni autem, absonum. Sine colore autem diaphanum, & inuisibile, aut quod vix videtur, ut quod tenebrosum est. Huiusmodi autem diaphanum quidem est, nō cum sit actu diaphanum, sed cum potentia. Eadem enim natura, quandoque quidem tenebra, quandoque autem lumen est.

b Non omnia autem visibilia sunt in lumine, sed solum vniuscuiusque proprius color. Quædam enim in lumine quidē non videntur, in tenebris autem faciunt sensum, vt quæ ignea vidētur, & lucentia. Non autem nominata sunt hæc vno nomine, vt quercus puttidæ cornu, capita piscium, & squamæ, & oculi. Sed nullius horum videtur proprius color. Propter quam igitur causam hæc videntur, alia ratio.

c Nunc autem intantum manifestum est, quoniam quod quidē in lumine videtur colorem esse, vnde non videtur sine lumine; hoc.n. erat ipsi colori esse, motiuum esse, secundum actum diaphani, actus autem diaphani, lumen est. Signum autem huius, manifestum. Siquis enim ponat habens colorem super ipsum visum, non videbitur. Sed color mouet diaphanum, puta aerem. Ab hoc autem iam cōtinuo existente, mouetur quod sensitiuum est.

d Non enim bene hoc dicit Democritus opinatus, si esset vacuū medium, perspici utique exacte, & si formica in cœlo esset. Hoc enim impossibile est. Patiente.n. aliquid sensitiuo, fit ipsum uidere. Ab ipso igitur, qui videtur,

LECTIO XV.

POstquam Philosophus ostēdit superius, quid est color, & quid diaphanum, & quid lumen. Hic autem ostendit quomodo diaphanū se habeat ad colores. Manifestum est autem ex
Tex. co. 72. præmissis, quod diaphanum est susceptiuum coloris, est enim color, motiuus diaphani, vt supra dictum est. Quod autē est susceptiuum coloris, oportet esse sine colore, sicut qđ est susceptiuum soni, oportet esse sine sono, nihil enim recipit, quod iam habet. & sic patet quod diaphanum oportet esse sine colore. Cū autem corpora sint visibilia per suos co
Tex. co. 73. lores, sequitur quod diaphanum secundum seipsum sit inuisibile. Quia uero eadem est potentia cognoscitiua oppositorum, sequitur q visus, qui cognoscit lucem, cognoscat & tenebram. Licet igitur diaphanum secundū se careat colore & lumine, quorum est susceptiuū, & sic secundum se visibile non sit, eo modo quo sunt visibilia, lucida & colorata, tamen potest dici visibile, sicut videtur tenebrosum quod vix videtur.
Tex. co. 74. Diaphanum igitur est huiusmodi, idest tenebrosum cū non est actu diaphanum, sed in potentia tantum. Eadem enim natura est subiectū, quandoque quidem tenebrarum, quandoque autem luminis. Et sic diaphanum carens lumine, quod ei accidit, dū est potentia diaphanum, oportet quod sit tenebrosum. Deinde cum dicit.

b ¶ Quia iam determinatū est de colore, qđ videtur in lumine, determinat de alio visibili, quod supra dixit esse innominatum. Et dicit q non oīa sunt visibilia in lumine, sed solum proprius color vniuscuiusq; corporis in lumine visibilis est, qdā enim non vīr in lumine, sed in tenebris, sicut aīalia quæ in tenebris vīr ignita, & lucentia, & hæc sunt multa, sed non hñt vnum nomen cōe, sicut putredines quercuum, & aliqđ cornu alicuius aīalis, & capita quorundam piscium, & squamæ, & oculi quorundam aīalium. Sed licet ista uideantur in tenebris, nullius tñ horum proprius color in tenebris vī. Videntur ergo ista in tenebris, & in lumine, sed in tenebris, vt lucentia, in lumine aūt, vt colorata. Sed pp quam causam sic videantur in tenebris lucentia, alia ratio est. Non enim hic inducitur hoc, nisi

F quasi per accidens ad ostendendum comparationem visibilis ad lumen. Videtur autem visibilitatis eorum in tenebris hæc esse ratio, quia huiusmodi ex sua compositione habent aliquid lucis, inquantum lucidum ignis & diaphanum aeris, & aquæ, nō est totaliter in eis comprehensum per opacum terræ. Sed quia

LECTIO XV.

EST autem coloris quidem receptiuum quod colore vacat, soni autem quod sono, vacat autem colore, perlucidum & inuisibile, & quod uix cernitur, cuiusmodi videtur esse tenebrosum, tale autem perlucidum est, nō
G tamen quando actu, sed quando potentia est perlucidum, eadem enim natura modo est tenebra, modo lumen.

Neque vero omnia cerni possunt in lumine, sed suus cuiusque dumtaxat color, sunt enim nonnulla quæ in lumine quidem non cernuntur, in tenebris autē faciunt sensum, veluti quæ ignea apparent, atque splendent, vacant autem vno nomine, vt fungus, vt cornu, vt pi
H *scium capita, & squamæ, & oculi, verum nulliushorum color cernitur suus, causa autem quamobrem cernuntur, ad aliam pertinet disputationem.*

Nunc hoc tantum constat, colorem id esse quod in lumine cernitur, quamobrem sine lumine non cernitur, hoc enim erat ipsi esse colori, motiuo esse eius quod est actu perlucidum, actus autem perlucidi lumen est, cuius euidens indicium est, nam siquis rem colore præditam apponat visui, non videbit,
I *sed color quidem mouet perlucidum, Verbi causa aerem, ab eo autem vtpote continuo, mouetur sensus instrumentum.*

Enimuero non recte hoc dicit Democritus, putans si aëris interuallum fiat vacuum, cerni posse exquisite, si vel formica in cælo fuerit, nam hoc fieri nequit, visio enim fit sensitiuo aliquid patiente, ut igitur ab ipso colore
K *qui cernitur, fieri non pōt; restat ergo*

modicum hñt de luce, eorum lux ad pñsentiam maioris luminis occultatur. Vnde in lumine nō uidentur vt lucētia, sed vt colorata tñ. Lux autem eorum pp sui debilitatem, non potest diaphanum perfecte reducere in actum secūdum quod natū est moueri a colore, vnde sub eorum luce, nec eorū color, nec aliorum videtur, sed solum lux ipsorum. Lux.n. cum sit efficacior ad mouēdum diaphanū, quam color, & magis visibilis, cum minori immutatione diaphani uideri potest. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit qūo color perueniat ad visum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid est necessarium ad hoc q visus moueatur a calore. Secundo ostendit aliquid simile, quod est necessarium in alijs sensibilibus ibi. [Eadem autem ratio.] Circa primum duo facit. Primo determinat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. [Nō enī bene hoc] Dicit ergo primo, q per supra dicta, intantum manifestū sit, q illud, quod vī in lumine, est color, & q sine lumine videri non potest, qa vt supra dictum est, hoc est de ratione coloris, quòd sit motiuum diaphani, qđ quidem fit per lumen, quod est actus diaphani: & ideo sine lumine color videri non potest. Cuius signum est, quia si aliquis ponat corpus coloratum super organum visus, non videbitur, quia non est ibi diaphanum in actu, quod moueatur a colore. Nam & si pupilla sit quoddam diaphanum, non tamen erit diaphanum in actu, si superponatur sibi corpus coloratum. Oportet aūt, q color moueat diaphanum in actu, puta aerem vel aliquid huiusmodi, & ab hoc mouetur sensitiuum.i. organum visus, sicut a corpore sibi continuato. Corpora enim non se immutant, nisi se tangant. Deinde cum dicit. Inf. text. 97 & lib. 3. tex. 145. 66.

d ¶ Excludit errorem dicens, q non bene dixit Democritus qui opinatus fuit, q si medium, quod est inter rem uisam & oculum, esset vacuum, q posset aliquid quantumcumq; paruum videri per quantamcumq; distantiam, puta si formica esset in cælo. Sed hoc est impossibile, oportet enim ad hoc q aliquid videatur, q organū visus patiatur a visibili. Ostensum est aūt, q non patitur ab ipso visibili immediate, quia visibile superpositum oculo non vī. Relinquitur ergo, q oporteat organū visus pati a visibili p aliqđ mediū: necesse est ergo esse aliqđ mediū

inter

inter uisibile & uisum. Si autem est vacuum, nihil est medium, quod posset immutare, & immutari. Relinquit ergo, quod si esset vacuum, omnino nihil videretur. Incidit aute in hanc opinionem Democritus, quia putabat quod causa quare distantia impedit visionem alicuius rei, sit per medium, quod resistit immutationi visibilis, hoc autem est falsum. Non.n. diaphanum habet contrarietatē ad lumen vel colorem, sed est in ultima dispositione ad eorū receptionem, cuius signū est, quod subito immutatur a lumine, vel colore. Causa autem, quare distantia impedit visum, est, quia omne corpus uideatur sub quodam angulo cuiusdā triāguli, vel magis pyramidis, cuius basis est in re visa, & angulus est in oculo uidentis. Tex. co. 175. Neq; differt quantum ad hoc, utrum visus fiat extra mittendo, ita quod lineæ concludentes triangulum, vel pyramidem, sint lineæ uisuales progredientes a uisu ad rē uisam, vel econuerso fiat. dummodo visus fit sub predicta figura trianguli, vel pyramidis. Quod iō necesse est, quia cū res uisa sit maior quātitate, quā pupilla, oportet quod proportionaliter diminuendo, perueniat immutatio visibilis usq; ad visū. Manifestum est aūt, quod quanto lateratriā guli vel pyramidis sūt lōgiora, dūmō sit eadem basis, tanto angulus est minor: & iō quanto a re nō tiori vr̄, minus vr̄, & tanta pōt esse distātia, quod omnino non vr̄. Deinde cū dicit.

e ¶ Ostendit quomodo videatur ignis, & lucida corpora, & dicit, quod uidentur non solum in lumine, sicut colorata, sed etiam in tenebris, sicut illa de quibus supra dixit. Tex. co. 177. Et hoc ex necessitate contingit, quia ignis habet tantum de lumine, quod potest diaphanum omnino facere in actu, ita ut ipsum, & alia uideantur. Nec est tantum debile lumen eius quod ad presentiam maioris luminis obumbretur, sicut accidit in his, quæ sunt dicta supra. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quod similiter se habet in aliis sensibus, sicut in visu, & dicit, quod eadem ratio est de sono, & odore, sicut & de colore. Nullum enim eorum sentitur, si tangit organum sensus, sed ab odore & sono mouentur media, a medio autem utrum que organorū, auditus, s. & olfactus. Sed cum aliquis ponit corpus odorans aut sonans, super organum sensus, non sentitur. Et similiter est in tactu & gustu, licet non uideatur, pp causā, quæ inferius dicetur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quid sit medium in his sensibus, & dicit quod illud, quod mouetur a sono est aer, mediū aūt quod mouet ab odore, est aliquid cōe aeri, & aquæ, sicut & utrumque eorum est medium, quod mouetur a colore, sed a colore mouet utrumq; horum secundum quod diaphanum. Passio autem communis aeris, & aquæ, secundum quam mouentur ab odore, est innominata, non.n. mouentur ab odore, secundum quod sunt diaphana. Et quod vtrunque horum moueatur ab odore, manifestat per hoc quòd animalia aquatica habent sensum odoris, ex quo manifestū est, quod aquæ mouentur ab odore. Homo autem & animalia gressibilia & respirantia, non odorant nisi respirando. Et sic manifestum est, quod aer est medium in odoratu. Horum autē causa posterius dicetur.

colore impossibile ē. Relinquitur autem quod a medio. Quare necesse est aliquod esse medium. Vacuo autem facto, non aliqd certe: sed omnino nihil videbitur. Propter quam igitur causam, colorem necesse est in lumine uideri, dictum est.

e Ignis autem in utrisq; uidetur, & in tenebris, & in lumine, & hoc ex necessitate. Diaphanū enim ab hoc diaphanum fit.

f Eadem autem ratio est, & de sono, & de odore. Nihil enim ipsorum tangens sensorium, facit sensum. Sed ab odore quidem & sono, medium mouetur, ab hoc autem sensitiuorum utrūque. Cum autem super ipsum sensitiuum aliquis apponit olens, aut sonās, nullum sensum faciet. De tactu autem, & gustu habet se similiter, nō autem uidetur: Propter quam aūt causam: posterius erit manifestum.

g Medium autem soni quidem aer est. Odoris autem, innominatum est. Communis.n. quædā passio est aeri, & aquę, sicut diaphanum colori, sic est hn̄ti odorem, alia quędam passio est cōis utrisque his. Videntur.n. animalia aquatica habere odoris sensum. Sed homo & pedibus ambulantia quæcunque respirant, impossibilia sunt odorare, nisi respirantia. Causa autē de his posterius dicetur,

LECTIO XVI.

NVnc autem primum de sono & auditu determinemus. Est autem duplex sonus. Hic quidem enim actu, quidā autem potentia. Alia enim

A *vt ab intermedio: quamobrem necesse est aliquid esse intermedium, quod si uacuum fiat non modo non exquisite, sed prorsus, nihil uidebitur. causa igitur cur necesse sit colorem in lumine videri dicta est.*

B *Ignis autem in utroque cernitur, & in tenebris, & in lumine, idque necessario, nam perlucidum ab eo fit perlucidum.*

Eadem de sono, & odore ratio est; nihil.n. eorum tangendo sensorium, efficit sensum; sed ab odore quidem, & sono mouetur intermedium, ab eo autem instrumentum vtrunque. si autem aliquis ipsi instrumentorū apposuerit olentem, aut sonantem, nullum sensum faciet; De tactu etiam, & gustatu pari quidem modo res habet, C *sed non apparet: causa autem post declarabitur.*

Intermedium autem sonorum quidem, est aer; odoris autem uacat nomine. nam in aere, & in aqua communis est quedam sic affectio. vt res perlucida colori, sic colore prædito, id quod in vtrisque his inest; nam & aquatilia animalia habere sensum odoris uidentur; sed homo quidem & inter pedestria quæ spirant, nisi spiritum tra- D *hant, olfacere nequeunt; quorum etiā causam post reddemus.*

LECTIO XVI.

NVnc de sono primum, & auditu differamus. Duplex est sonus, vnus actu, alter potentia; quædam enim non habere sonum dicimus, vt spongiam, lanam: quędam

LECTIO XVI.

POstquam Philosophus determinauit de visibili, hic determinat de audibili, idest de sono. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de sono in cōmuni. In secunda determinat de quadam specie soni, scilicet voce, ibi. [Vox autem.] Prima in duas partes diuiditur. In prima determinat de sono. In secunda de differentiis sonorum, ibi. [Differentiæ autem sonorum.] Prima diuiditur in duas. In prima determinat de sono. In secunda mouet quandam dubitationem circa prædeterminata, ibi. [Vtrum autem sonat.] Prima diuiditur in duas. In prima determinat de generatione soni. In secunda de immutatione auditus a sono, ibi. [Vacuum autem.] Si autem quæratur, quare determinat hic de generatiōne soni, cum supra nō determinauerit de generatione coloris, sed solum de immutatione sensus, & medij a colore. Dicendum est, quòd color, & odor, & sapor, & qualitates tāgibiles, habent esse permanes, & fixum in suo subiecto. Vnde est alia consideratio ipsarum qualitatum secundum se, & secundum quod immutant sensum, & propter hoc alterius est considerationis vtrunq;. Vn̄ Philosophus de generatione coloris, & saporis, & odoris, determinat in libro de Sensu, & sensato. De qualitatibus aūt tangibilibus, in Libro de Generatione, & quantum ad aliqua, in lib. Meteor. In hoc aūt libro non intendit determinare de Sensibilibus, nisi inquantum sunt immutatiua sensus. Sonus aūt causatur ex motu & non hēt esse fixum, & quiescēs in subiecto, sed in quadā immutatione cōsistit, vnde simul determinatur de eo, sm̄ quod generat in sua specie, & sm̄ quod immutat sensum. Prima aūt pars diuiditur in duas. In prima determinat de prima generatione soni, In secunda de secunda soni generatione, quæ fit per reflexionem, ibi. [Echo aūt fit.] Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod sonus qnq; est in actu, qnq; est in potentia. Secūdo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi. [Fit autem sm̄ actum.] Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de tactu, & de gustu, dicedum est de sono & olfactu: sed primo de sono, quia spiritualior est, vt supra ostēsum est. Sonus autem

autem causatur ex motu,& non habet esse fixum,& quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, vnde simul determinatur de eo,ſm q generatur in sua specie, & ſm quod immutat sensum. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima determinat de prima generatione soni, In secunda de secunda soni generatione, q fit per reflexionem. ibi. [Echo autē fit.] Circa primum duo facit. Primo ostēdit, q sonus quandoque est in actu, quādoq; in potentia. Secundo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi.

Tex. cō. 78. [Fit autem secūdum actum.] Dicit ergo primo, q antequam determinetur de tactu,& de gustu, dicendum est de sono, & olfactu,sed primo de sono, qa spūalior est, ut supra ostēsum est. Sonus autem dupliciter dicitur,dicitur.n. sonus in actu, & sonus in potentia. Dicimus autem aliq̄ rem habere sonum, & quādo actu sonat, & quando habet potentiam sonandi, sicut dicimus,hæc cāpana bene sonat, q̄uis nū sonet in actu. Et secundum hunc modum dicimus, q

Tex. cō. 79. quædam non habent sonum,quia non habent potentiam sonandi,sicut sponga, & huiusmodi mollia. Quędā autem dicuntur habere sonum, quia possunt sonare, sicut ęs,& alia huiusmodi plana,& lenia. Sic ergo patet, quòd sonus quandoque dicitur secundum potentiam,quandoque ſm actum.Sed quod fiat sonus i actu,hoc pertinet, & ad medium,& ad auditum.

Tex. cō. 80. Omne. n. sensibile. dupliciter dicitur esse in actu. Vno modo,quando actu sentitur, hoc est dum species eius est in sensu, & sic sonus est actu,secundum quòd est i andru. Alio modo secundum quòd habet propriam speciem, per quam sentiri potest,prout est in suo subiecto,& sic alia sensibilia fiunt in actu, prout sunt in corporibus sensibilibus,sicut color prout est i corpore colorato,& odor. & sapor, prout sunt in corpore odorifero,& saporoso.Sic autem non est de sono. Nam in corpore sonante,non est sonus,nisi in potentia. In medio autē,quod mouetur ex percussione corporis sonantis,fit sonus in actu.Et propter hoc dicitur quòd sonus in actu est medij, & auditus,nō autem subiecti sonabilis. Deinde cum dicit.

non dicimus habere sonum, vt spongiam,lanam,pilos. Quædā autem habent,vt æs, & quęcunque plana,& lenia sunt, quoniā possunt sonare. Hoc autem est, ipsius medii,& auditus facere sonum actu.

b Fit autem qui secundum actū sonus,semper alicuius ad aliqd,

G & in aliquo. Percussio enim est faciens. Vnde impossibile est,cū sit vnum fieri sonum. Alterū.n. est verberans,& quod verberatē. Quare sonans ad aliquid sonat, Tangit enim aliquid. Cum autē ictu tangitur,sonat. Ictus autem non fit sine motu.

c Sicut aūt diximus, non quorūlibet ictus sonus est, nullū.n. faciūt sonum pili,etsi percutiantur,sed æs, & quæcunque lenia, & concaua sunt. Aes quidē,quoniam lene est. Concaua autē ex

H repercussione faciunt multos ictus post primum in potēti exite,quod motum est.

d Amplius auditur in aere, & in aqua,sed minus in aqua. Non est autem soni proprius aer, nec aqua. Sed oportet solidorū percussionem fieri ad seinuicem & ad aera. Hoc autem fit,cùm permaneat percussus aer, & nō dissoluatur,vnde si velociter,& fortiter percutiatur, sonat. Oportet enim præoccupare motum ferientis, fracturam aeris, sicut si congregationem,aut cumulum

I lapillorum percutiat aliquis latum velociter.

e Echo autem fit, cum ab aere vno facto propter vas determi-

b ¶ Ostendit quō sonus fiat in actu. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit,quot concurrunt ad hoc, quòd sonus constituatur in actu. Secundo ostendit,qualia esse oporteat. ibi. [Sicut aūt diximus.] Dicit ergo primo,q ad hoc,q sonus fiat in acto,oportet tria concurrere. Fit enim semper alicuius,& ad aliquid,& i aliquo,& ideo si fit unum tantum,non potest sonum facere. Et huius ratio est siue signū, quia percussio est causa soni, oportet igitur esse aliquid.i.percutiēs,& aliquid percussum. Et pp hoc dicit, quod [sonus est alicuius ad aliquid] idest percutientis ad percussum. Oportet.n.quòd illud,quod facit sonum,tangat aliquid,& cum tetigerit suo ictu,generatur tunc sonus. Ictus aūt percutientis,non fit sine motu locali,motus autem localis non est sine medio. Vnde relinquitur,quòd oportet esse medium,ad hoc quòd fiat sonus in actu. Et hoc est quod dictum est, quòd

F oportet esse sonum,non solum alicuius, & ad aliquid, sed ēt in aliquo. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit qualia oportet esse ea, q̄ requirunt ad soni generationem. Et primo ostendit,qualia oportet esse percutiens, & percussum. Secundo quale oportet esse medium,ibi.[Amplius autem.] Dicit ergo primo, q sicut ꝑdictum est: sonus nō fit ea pcussione quorumcumq;corporū. Dictum est.n. supra q pili, & spongia, & hmōi mollia non habent potentiā sonandi. uñ nullum sonum faciunt,ēt si pcutiant. Cuius rō est, qa mollia cedūt percutienti, uñ ex percussione non extruditur aer,ut sic in eo possit formari sonus ex ictu percutientis, & resistentia pcussi. Sed si huiusmodi mollia comprimantur,ut aliquā duritiem habeant, & resistant percutienti, sequitur sonus, licet son' surdus. Sed æs,& corpora lenia & cōcaua, sua percussione faciunt sonum. Necesse est.n. q illa, ex quorum percussione sonus redditur,sint dura, vt aer extrudat, quę quidem extrusio est causa generationis soni Requirit ēt, q sint lenia, ut sit aer unus, sicut infra dicetur. Concaua aūt ēt percussa bene reddunt sonum,quia in eis intus aer concluditur. Et cum illud, quod primo motū est, nō possit statim exire, percutit aliū aerem, & sic ex repercussiōe fiunt multi actus,& multiplicatur sonus. Et propter hoc etiam illa, q̄ in sui cōpositiōe habent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut ęs & argentum. In quorum autem compositione aer non bene se habet,non sunt bene sonora,sicut plumbum,& alia huiusmodi,quæ sunt magis feculēta,& terrestria. Deinde cum dicit.

habere,ut ęs,& quæcunq; solida sunt & lęuia, quia possunt sonum edere, idest inter se & auditum actu sonum efficere.

G *Fit autem actu sonus semper alicuius ad aliquid & in aliquo; ictus.n. est qui efficit:itaque fieri non potest, vt si unum sit,sonus fiat:aliud enim est quod uerberat,aliud quod uerberatur. quare id quod sonat,ad aliquid sonat:ictus autem non fit sine latione.*

Verum, ut diximus, non quorūuis ictus,sonus est. nullum.n. sonus edit la si percutiatur. sed æs, & quæcumque lenia & concaua sunt. ęs quidem quia lene est, concaua autem refractione multos post primum ictus efficiunt,

H *dum quod motum est exire nō potest.*

Pręterea & in aere auditur & in aqua,sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est,nec penes aquā; sed oportet solidorum inter se et cū aere constrictionem ictumque fieri: quod tum contingit,cum percussus aer persliterit,nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & uehementer percutiatur, sonū edit. oportet enim ut motus ferientis anticipet dissipationem aeris, non secus ac si quit arena cumulum, aut certe arenam perpetuo lapsu præ

I *cipitantem celeriter diuerberet.*

Echo autem fit cum ab aere,qui propter uas quod eū terminauit fuarique

d ¶ Oñdit quale sit mediū i quo gñat son', & dicit q medium i quo sonus audit ē aer & aqua,sed minus audit i aqua,q̄ i aere,.i.ſi ꝑprissimū mediū tā in gñatione soni q̄ in auditu,ē aer. Et qa mediū in quolibet sensu,qualitatib.sensitiu'b.ſm illū sensū caret, ut possit oēs recipere,manifestū est q neq; aer. neq; aqua hēnt ꝑpriū sonum,sed necessarium est ad ł soni gñatione

K in aere uel aqua q aliqua corpora firma,uel solida & dura pcutiāt seinuicē,& pcutiat aere. Qd aūt simul fiat pcussio solidorū adinuicē,& p cōseq uēs sonus,& ad aera. cōtigit cū aer i sua integritate manet ut possit percuti & nō diuiditur ante percussionem. Et pp hoc uidemus, q si aliqd tardo moto tangat alterum,nō facit sonū,qa prius recedit aer,& dissoluitur,q̄ cōtactus solidorum corporum fiat. Sed si percussio sit uelox & fortis,tūc fit sonus,qa ad hoc q fiat sonus,oportet q motus percutiētis ꝑueniat diuisionē aeris,ut aer adhuc adunatus, siue collectus pcuti possit & in eo sonus generari. Et est simile, sicut cū aliqd uelociter ferit,percutere pot accruū lapidū antequā dissoluat,quod non contingit si tarde moueat. Et propter hoc etiam, quando aliquid uelociter fertur in ipso aere facit sonū ex suo motu,quia ipse aer adhuc adunatus,se hēt in rōne percussi, & non solum medii. Deinde cum dicit.

nans,& prohibens diffundi,iterum aer repellitur,ficut sphera.

f Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono,sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neque enim fieret penitus lumen,sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur sicut ab aqua, aut aere,aut & ab aliquo alio leniū ut umbram faciat, qua lumen determinamus.

LECTIO XVII.

Tex. c6.81. Vacuum autē recte dicitur proprium audiendi. Videtur enim esse uacuum aer. Hic autem est faciens audire, cum moueatur continuus, & unus. Sed propter id qnod fragilis est non sonat, nisi lene sit quod percutitur,tunc autem unus fit. Simul enim propter planum,unū enim est lenis planum.Sonatiuū est igitur id,quod motiuum est unius aeris continuitate usque ad auditum.

Tex c6.82. b Auditus autem connaturalis est aeri, propter id autem qđ in aere est,moto exteriori,& qui intus est, mouetur. Propter quod non ubique audit animal, neq; ubique pertransit aer. Non.n. ubique habet aerem mouenda pars,& animatum, sicut pupilla humidum.

e ¶ Determinat de secunda generatione soni,quę fit per reuerberationem, qui quidem sonus vocatur Echo. Primo ergo determinat quomodo generetur. Secundo ostendit quomodo diuersificetur in sui generatione,ibi.[Vr aūt.] Considerandū est autem circa primum, q generatio soni in aere, consequitur motum aeris,ut dictū est. Sic aūt cōtingit de immutatione aeris apud generationē soni, sicut de immutatione aquæ, cū aliqd in aquā proiicit. Manifestum est enim, q fiunt q̃dam regyrationes i circuitu aquæ pcussę. Quę quidem circa locum percussiōis sunt paruæ,& motus est fortis. In remotis autē gyrationes sunt magnæ, & motus debilior. Tandem motus totaliter euanescit & gyratiōes cessāt. Si aūt anteq̃ motus cessēt, gyrōnes illæ aliquod obstaculum inueniant, fit motus gyrationis in cōtrarium, & tanto uehementius, q̃to propinquius fiunt primæ percussioni. Sic igit̃ intelligēdum est, q ad percussionē corporum sonantium, aer in gyrum mouetur, & sonus undiq; diffunditur. Et in uicino quidem gyrationes sūt minores,sed motus fortior,unde & sonus fortius percipitur. In remotis aūtē gyrōnes sunt maiores, & motus debilior, & sonus obscurius auditur. Tandē autem deficit totum. Si autē anteq̃ huiusmodi gyrationes deficiāt, fiat reuerberatio aeris sic moti, & sonū deferentis ad aliqđ corpus girationes reuertent in contrarium, & sic audit̃ sonus quasi ex aduerso. Et hæc uocat̃ Echo. Quod precipue fit, quādo illud obstans ad quod repercutitur aer motus, est aliquod corpus concauum, quasi quoddā uas determinans, & concludens aerem in sua unitate,& io prohibens ipsum diuidi. Tunc enim ille aer sic unitus & commotus, quia non potest ulterius motum protendere propter corpus obstans, percutit iterum aerē, a quo percutiebatur, & fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proicit pilam,quæ hic sphera dr̄,& inueniens obstaculum retro resilit. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quomodo diuersimode fit echo. Et dicit q vr̄ sēper fieri echo,sed non semper fit certa,i. manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim q accidit in sono, sicut io lumine Lumen enim semper repercutit̃, sed quandoq; quidem est manifesta repercussio luminis,quandoq; autē nō. Manifesta quidem est repercussio luminis, qñ repercutit ab aliquo corpore fulgido,ita q cum quadā claritate fit luminis repercussio,simili mō primæ luminis emissioni. Inmanifesta autem est repercussio luminis,qñ repercutit̃ ab aliquo corpore opaco,quia huiusmodi repercussio fit sine claritate,& radiorum emissione. Nisi enim a corporib. opacis fieret repercussio radiorum solis,nō fieret lumen penitus,i. in qualibet parte aeris superioris hemispherii, sed ubiq; esset tenebra extra solē,i. extra loca,ad q̃ directe perueniunt radii solares. Non tamē sic repercutit̃ lumen a corporib. opacis,sicut ab aqua uel aere, aut aliquo de numero lenium corporum,& tersorum,a qb. fit repercussio,cum claritate & radiorum emissione. Et io qa repercussio,q̃ fit a corporib. opacis,nō est similis repercussioni,q̃ fit a corporibus fulgidis,repercussio quę fit a corporib. opacis fa-

A cit tenebram,idest umbram ex illa parte, ubi determinatur lumen,manifestum quod est ea directa emissione radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus cōcauum,in quo natus est multiplicari sonus,fit echo certa,i. manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reuerberatio soni, q̃ non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

probibuis unus efficitur, retro aer velut pila.

Videtur autem semper Echo fieri, sed non clara quandoquidem, ut in lumine,sic usu uenit in sono:etenim semper lumen refringitur, alioqui non fieret ubique lumen, sed tenebræ, extra B *locum a sole illustratum, sed non ita refringitur, ut ab aqua uel aere, uel quouis alio leuium, ut umbram efficiat, qua lumen terminamus.*

LECTIO XVII.

PEnes vacuum autem recte dicitur esse audiendi potestas, nam aer videtur esse vacuum,is autem est qui audire facit, cum mouetur conti- C *nuus, & vnus, verum quia friabilis est, non personat, nisi res percussa sit leuis, tunc autem vnus fit simul propter planum,nunc enim est leuis planum. Sonatiuum igitur est,quod continuatione vnum aerem, usque ad auditum mouere potest.*

Porro autē in auditu inest aer quidam natiuus, sed quoniam in aere est moto externo,mouetur internum,qua- D *mobrem animal qualibet sui parte nō audit,neque quouis permeat aer, neque enim ubique habet aerem pars mouenda & animata.*

LECTIO XVII.

POstquam Philosophus determinauit de generatione soni, hic determinat de immutatione sensus a sono. Et primo quantum ad immutationem medij. Secundo, quantum ad immutationem instrumenti, ibi. [Auditus autem.] Dicit ergo primo, quòd medium in sono est aer, recte dicitur a quibusdam, quod uacuum est proprium sensui auditus, quia uidetur eis q vacuum sit aer. Aer autem facit audire sonum,cum moueatur, existens unus, & continuus, ut in eo possit formari sonus. Et quia ad hoc quòd formetur sonus, necessaria est unitas,& cōtinuitas aeris, iō non fit sonus, nisi sonabile quod percutitur, sit lene. Lene enim est,cuius una pars nō supereminet alteri. Asperum autem, cuius una pars alicui supereminet. Vnde manifestum est, quod superficies lenis corporis est simpliciter una. Et propter hoc, aer propter unitatem plani,idest superficiei fit unus,& simul existens. Si autem corpus non sit lene, sed asperum, tunc superficies non est una. Et quia aer est frangibilis, idest facile diuisibilis,sequitur quod etiam aer non sit unus,& continuus,unde nō potest in eo formari sonus. Sic igitur patet, quod illud est sonatiuum,i. faciens sonum,quod mouet aerem unum, continuum existentem a se vsque ad auditum. Sic ergo patet,quod illi qui dicunt,quod uacuum est proprium sensui auditus, dicunt aliqd recto,quia esse proprium auditus,competit aeri,quem uacuum esse dicunt. Non autem dicunt recte quantum ad hoc, quod plenum aere dicunt esse uacuum. Deinde cum dicit.

E h ¶ Determinat de immutatione auditus a sono, quantum ad ipsum organum sensus auditus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit,q aer appropriatur organo auditus. Secundo ostendit, qualis sit aer,qui competit organo auditus,ibi. [Per se quidem igitur.] Tertio ostendit, quomodo auditus impeditur, uel non impeditur ex impedimento organi, ibi. [Propter hoc autem & & aqua.] Dicit ergo primo, quod auditus connaturalis est aeri,ita q sicut humidum aqueum conuenit instrumento uisus,ita aer conuenit instrumento auditus. Et hoc ideo,quia si attribuatur aer instrumento auditus, sequitur q eadem passio soni erit in aere exterius moto, & in aere qui mouetur intus, & est instrumentum auditus. Et ideo animal non audit in qualibet parte sui corporis, neque aer sonans generat sonum, siue penetrat quamcunque partem corporis animati, quia animatum non habet in qualibet sui parte aerem, ut quęlibet pars eius possit esse mouenda a sono,sicut etiā animatum habet humidum aqueum, non ubique,sed in quadam parte determinata, scilicet pupilla. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit qualis sit aer, qui appropriatur instrumento auditus.

c Per se igitur insonabilis aer, propter id, quod facile frangibilis est, accedit. Cum uero prohibeatur diffluere, huiusmodi motus sonus est. Hic autem est in aurib. ædificatus, in hoc ut immobilis sit, quatenus exacte sentiat omnes differentias motus.

d Propter hoc autem & in aqua audimus. quoniam non ingreditur ad ipsum connaturalem aerem, sed neque in aurem, pp reflexiones ipsius. Cum autem hoc accidat, non audit, neque si meninga laboret, sicut neq; tũ uidemus, cum ea pellis, quæ pupillam, tegit morbo quopiam laborat.

e Sed signum est audiendi, aut non, sonare semper aurem, sicut cornu. Semper enim quodam proprio motu aer mouetur in auribus, sed sonus extraneus, & non proprius. Et propter hoc dicunt nos audire uacuo, & sonãti, quia audimus habente determinatum aerem.

f Vtrum autem sonet verberãs, an quod verberatur? an utrumque modo autem altero. Est.n. sonus motus possibilis moueri hoc modo, quo quidem saltantia a lenibus cum aliquis ea traxerit. Non igitur, sicut dictum est, omne sonat, quod verberatur, & ucrberans, ut si obiiciatur acus acui, sed oportet quod percutitur, planum lene, regulare esse, ut aer subito dissiliat, & moueatur.

g Differẽtiæ autem sonantium, in sono secundum actum ostenduntur. Sicut enim nõ uident colores sine lumine, sic neque sine sono, acutum & graue.

h Hæc autem dicuntur secundũ metaphoram ab illis quæ tanguntur.

F *Aer igitur ipse soni expers est: propterea quod est friatu facilis; cum autem prohibetur friari, tunc motus eius est sonus, is porro qui in auribus est situs, propterea intus est conditus, ut sit immobilis, nimirum ut exquisite sentiat omnes motus differentias.*

G *Quo fit vt etiam in aqua audiamus, quoniam non penetrat in ipsum natiuum aerem, sed ne in aurem quidem propter anfractus, quod cum contigerit, non audit, neque etiam si membrana ægrotauerit: quemadmodum pellis ea qua pupilla obtenditur, cum ægrotauerit.*

H *Quinetiam signum audiendi uel non audiendi est, si auris semper sonet vt cornu, semper enim aer in auribus conditus motu quodam mouetur suo; ac sonus alienus est, & non proprius; & propterea dicunt nos audire uacuo & sonante, quia eo audimus quod definitum habet aerem.*

Vtrum autem sonat id, quod verberat, an quod uerberatur? An & vtrumque, modo tamen diuerso, est enim sonus motus eius quod potest moueri, veluti quæ resiliunt a lænibus, cum quis percusserit. nam vt diximus, non quiduis sonat dum percutitur & percutit: I *Verbi causa, si acus acum feriat. sed oportet vt id quod percutitur planum sit, ita vt aer confertim resiliat, & quatiatur.*

Differentiæ autem sonantium in sono qui actu est, patefiunt, vt enim colores sine lumine non cernuntur, sic nec acutum & graue sine sono.

Hæc autem per translationem dicuntur a tactilibus.

ditus. Et dicit, quod cũ omne habens sonum sit aptum natum resistere percutienti, manifestum est q aer p se non hẽt sonũ eo q de se non est natum resistere percutienti, i. d facillime cedit. Prohibetur enim cessio eius, siue diffluxus ab aliquo corpore solido, & tũ cum hoc accidit, motus aeris reddit sonum. Dictum est enim, q ad generationem soni, oportet fieri percussionem duorum
Tex. cõ.83. solidorum adinuicẽ, & ad aerem. Sed aer qui est connaturalis auditui [est ædificatus] idest firmiter dispositus in auribus, cũ hac proprietate q sit immobilis, ad hoc q animal possit sentire per certitudinem oẽs differẽtias motus. Sicut enim humidum aqueum, q est in pupilla, caret omni colore, vt possit cognoscere omnes colorum differentias, ita oportet quod aer qui est in-
Tex. cõ. 84. tra tympanum auris, caret omni motu, ad hoc q possit discernere omnes sonorũ differentias. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quomodo impediatur auditus ex impedimẽto organi. Ponit aũt duo impedimenta, secundum duo quæ
Tex. cõ.85. dixit esse necessaria ad organum audit⁹. Quorum primũ est, quod sit ibi aer. Secundum est, q ille aer sit immobilis. Primum ergo impedimentũ est ex hoc quod ipse aer corrũpitur. Et ideo ex prędictis manifestum est, quod in aqua auditus fit, ita dumtaxat quod aqua non ingrediatur ad ipsũ
Tex. cõ.86. connaturalem aerẽ, quem dixit ædificatum esse in auribus, sed neque ẽt in aurẽ ingrediatur, q impossibile est propter reflexiones, quę prohibent introitum aquæ in aurem. Sed cum hoc accidit, q aqua scilicet ingrediatur ad naturalem aerem, non audit animal propter corruptionem aeris, qui est necessarius ad audiendum, sicut etiam, si corrumpatur humidum pupillæ, ex immissione alicuius extranei, impeditur uisio. Et nõ solum ex corruptione aeris impeditur auditus, sed etiã [si meninga] idest pellis circundans aerem, aut aliqua pars coniũcta [laboret] idest infirmetur, sicut etiam visio impeditur, si impediatur pellis pupillæ, quę continet humorem aqueum pupillę. Quidam autem libri habent quod in aqua non audimus. Quod est contra illud quod dictum est, q audimus in aere & in aqua
Li.4.c.8. & contra illud quod Philosophus dicit in Lib. de Hist. animalium, quod animalia audiunt in aqua. Licet enim aqua non ingrediatur ad interiorem aerem, tamen potest eũ commouere, & sic imprimere in ipsum speciem soni. Secundum autem impedimentum auditus, ponit ibi.

e ¶ Et hoc impedimentũ prouenit ex hoc, quod aer, qui est in auribus, non est immobilis, vnde dicit q signum p quod põt discerni, vtrum aliquis sit boni auditus, vel non, est quod semper audiat tinnitum in auribus, & sonum, sicut auditur cũ apponitur cornu ad aures, propter motum aeris in cornu. Cum .n. hoc accidit, homo non est boni auditus. quia aer in aurib. sic audientis tinnitum, semper mouetur quoddam proprio motu. Sed ab instrumento auditus, sonus debet esse extraneus, & nõ proprius, sicut instrumentum visus recipit extraneum colorem, & non hẽt proprium. Si autem haberet propriũ, impediretur visio. Et similiter si aer, qui est in auribus, hẽat proprium motum, & sonum, impedit auditus. Quia igitur auditus fit per aerẽ, propter hoc aliqui credẽtes aerem esse vacuum, dicunt nos audire vacuo, & sonanti, quia .s. pars qua audimus, hẽt aerem determinatum, i. immobilẽ, & distinctum ab aere exteriori. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet quæstionẽ circa generationem soni, vtrum cã actiua soni sit uerberãs, aut quod verberatur. Et determinat quòd vtrumque est causa, sed alio, & alio modo: quia enim consequitur sonus motum, necesse est quod sicut aliquid est causa actiua motus, ita aliquid est cã actiua soni. Generatur aũt sonus ex motu, quo aliquid percutiens, propter resistentiam percussi resilit, eo. s. mõ quo [saltantia] i. resilentia mouentur a lenibus, & duris, cũ aliquid [ea traxerit] .i. fortiter impulerit. Manifestum est igitur, q primum percutiens mouet, & iterum percussum, inquantum facit resilire percutiens, & sic utrumque est cã actiua motus. Et qa in generatione soni necesse est q quædã resilitio fiat ex resistentia percussi, non omne quod uerberat & uerberatur sonat, sicut dictũ est prius, puta si obiiciatur actus acui, non fit sonus. Sed ad hoc q generetur sonus, oportet hoc quod percutitur esse regulare, idest esse sic dispositum, ut aer subito dissiliat ex eius resilentia, & moueatur, & ex tali motu generetur sonus. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de differẽtiis sonorũ. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit quõ percipiant. Secundo quomõ nominentur. ibi. [Hæc aũt dicunt.] Dicit ergo primo, q diuersæ res sonantes faciũt diuersos sonos. Sed huõi differentiæ sonantium, secundum q natæ sunt facere diuersos sonos, non manifestantur qñ sonus est in potentia, sed solum quando sonus est in actu. Sicut .n. non uidentur colores sine lumine, sic non percipiunt acutũ & graue in reb. sonantibus, nisi fiat sonus in actu. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ostẽdit quõ differẽtiæ sonorũ nominent. Et circa hoc quatuor facit. Primo ondit unde sumant noĩa sonorum, & dicit q sumunt sm metaphorã a qualitatib. tãgibilib. Manifestũ est.n. q acutũ & graue inter qualitates tãgibiles cõputant. Secundo ibi.

i ¶ Po-

i ¶ Ponit rationes nominum. Et dicit q̄ ille sonus acutus est, qui multum mouet sensum auditus in pauco tempore, grauis autem sonus est, qui multo tempore mouet parum. Tertio ibi. K ¶ Quia prædictæ rationes videntur esse velocis, & tardi, velox. n. est quod in paruo tempore multum mouetur, tardū aūt quod in multo tempore, parum. Ostendit qualiter se habet acutum, & graue in sonis, ac velox & tardum in motibus: & dicit q̄ velox nō est idem quod acutum, nec graue in sonis est idem quod tardum, sicut nec sonus (cuius differentiæ sunt graue & acutum) est idē quod motus, cuius differētiæ sunt velox & tardum. Sed sicut motus est causa soni, ita velocitas mot⁹ est causa soni acuti, & tarditas motus est causa soni grauis. Sed hoc intelligendū est, cum sonus causat ab vno motu: cū aūt causatur ex pluribus motibus, frequentia motuum est cā acuti soni, & tarditas est causa grauis, vt dicit Boetius in Musica. (Tex. cō. 87.) Vñ & chorda magis tensa acutius sonat, quia ex vna percussione frequētius mouetur. Quarto ibi. l ¶ Assimilat differentias sonorū qualitatibus tangibilibus, a quibus nominant, & dicit, q̄ ea q̄ sunt circa tactum, habēt similitudinem cū acuto, & hebeti in sonis, q̄a acutus sonus quasi pungit auditū, eo q̄ in pauco tēpore mouet ipsum: hæbes autem quasi pellit, quia in multo tēpore mouet. Vnde vnum eorum accidit cum velocitate motus, aliud cum tarditate. (Tex. cō. 88.) Vltimo concludit q̄ sic de sono determinatum sit.

i Acutum enim mouet sensum in pauco tempore multū. Graue autem in multo, paucum.

K Neque tamen uelox est acutum, graue autem tardum. Sed fit illius quidem propter uelocitatem talis motus, huius autem propter tarditatem.

l Et uidentur similitudinē habere, circa tactum cum acuto, & hebeti. Acutum enim quasi pungit, hebes quasi pellit, propter id quod mouet, hoc quidem in pauco, illud autem in multo. Quare accidit, hoc quidem uelox, illud autem, tardum esse. De sono igitur sic determinatum sit.

A *Acutum enim mouet sensum breui tempore, multum; graue longo tempore, parum.*

Neque uero acutum uelox est neq; graue tardum. sed motus unius fit talis propter uelocitatem; alterius, propter tarditatem.

B *Atque uidentur proportione respōdere ei acuto & obtuso quod in tactu consistit; acutum enim quasi pungit: obtusum, quasi pellit: porpterea quod vnum in multo, alterum in pauco mouet tempore; itaque accidit, ut alterū uelox, alterum tardum sit. Ac de sono quidem sic expositum sit.*

LECTIO XVIII.

Vox autem, sonus quidam est animati. Inanimatorū enim nullum uocat, sed secundum similitudinem dicūtur uocare, ut tibia, & lyra, & quæcunque alia inanimatorum, extensionem habent, & melos, & locutionem. Assimilantur enim, quia & uox hæc habet.

b Multa autem animalium, uocem non habent, ut quæ sunt sine sanguine, & sanguinē habentium, pisces. Et hoc rationabiliter, siquidem motus, sonus est. Sed qui dicuntur vocem habere vt qui in Acheloo, sonant branchus, aut quodam altero hmōi.

c Vox aūt sonus animalis est, & non qualibet parte. Sed quoniā omne sonat, verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo, hoc autē

LECTIO XVIII.

C *Vox autem est sonus quidam animati; nullum enim inanimatorum uoce utitur, sed similitudine quadam dicuntur uocem emittere, & tibia, ut lyra: cæterorumque inanimatorum quæcunque habent extensionem & melos & locutionem, sunt enim similia, quia & uox hæc eadem habet.*

Multa autem animalia non habēt uocem, ut exanguia: & inter sanguine prædita, pisces; neque adeo iniuria; siquidem sonus motio quædam est aeris.

D *sed quos ferunt uocem mittere, ut in Acheloo Amne pisces quosdam: ij sonant branchijs, uel eius generis alio.*

Vox autem est sonus animalis, nec quauis parte, sed quoniam omnia sonant percutiente aliquo, & aliquid, & in aliquo, idque est aer, merito, ea

LECTIO XVIII.

Postquam Philosophus determinauit de sono, hic determinat de voce, quæ est species soni. Et diuidit in partes duas. In quarum prima præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad diffinitionem vocis. In secunda diffinit vocem. ibi. [Quare percussio.] Circa primum duo facit. Primo ostendit, quorum sit habere vocem. Secundo quid sit proprium organum vocis, ibi. [Vox aūt sonus.] Circa primum duo facit. Primo ostendit q̄ habere vocem est animatorum. Secundo ostendit quorū animatorum, ibi. [Multa autem animalium.] Dicit ergo primo, q̄ vox est quædam species soni, est enim sonus animati, non autē quorumlibet, sed quorumdam, vt post patebit. (In tex. seq.) Nullum autem inanimatum habet vocem. Et si aliquando aliquod eorum dicatur habere vocem, hoc est secundum similitudinem, sicut tibia, & lyra, & huiusmodi instrumenta dicuntur habere vocem. (Tex. cō. 90.) Habent. n. tria eorum soni, in quibus assimilātur voci. Quorū primum est extensio. Manifestum est enim quòd in corporibus inanimatis ex simplici percussione causatur sonus, vnde cū percussio statim transeat, sonus etiam cito transit, & non cōtinuatur. Sed vox causatur ex percussione aeris ad vocalem arteriā, vt post dicetur, quæ quidē percussio continuatur secundum ap-

A peritum animę, & ideo vox extendi potest, & continuari. Illa igitur instrumenta, de quib. dictum est, ex hoc ipso quod hēnt quandam continuitatem in suo sono, habent similitudinem vocis. Secundum autem, in quo assimilantur voci est melos, idest consonantia. Sonus enim corporis inanimati, cum ex simplici percussione proueniat, vniformis est, non habens in se diuersitatem grauis, & acuti: vnde in eo nō est consonantia, quę ea corū proportione causatur. Sed uoa diuersificat. s̄m graue & acutum, eo q̄ percussio, quæ causat vocem diuersimode fit s̄m appetitū aīalis vocē emittentis. (a. i. sic dictum acutū uelox est, & graue tardū.) Vnde cum in p̄dictis instrumentis distinctio fit grauis & acuti in sono, eorum sonus est cū quadam melodia ad similitudinem vocis. Tertium, in quo sonus horum instrumentorum habet similitudinem uocis, est locutio, i. interp̄tatio sonorum ad similitudinem locutionis. Manifestum est enim, quod humana locutio nō ē continua, vñ & in libro Prędicamētorū, oratio quæ in uoce profertur, ponit species quantitatis discretæ. Distinguntur enim oratio per dictiones, & dictio p syllabas, & hoc accidit propter diuersas percussiones aeris ab anima. Et similiter sonus prędictorum instrumentorū distinguitur s̄m diuersas percussiones, vtpote diuersarum chordarum, vel diuersorum flatuum, aut aliquorum huiusmodi. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quorū animatorum sit habere uocē, & dicit q̄ ēt multa anima- (li. 4. de hist. Aialiū c. 9. Tex. cō. 89.) lia sunt, quæ non habent uocem, sicut oīa carentia sanguine, quorū quatuor sunt genera, ut dr̄ in li. de Animalibus, s. mollia quæ habent mollem carnem exterius, vt pulpi, & sepię, & animalia mollis testæ, vt cancri, & animalia duræ testæ, ut ostreæ, & animalia anulosi corporis, vt apes & formicę, & huiusmodi. Nullum. n. horum hēt sanguinem, neque uocem. Et similiter ēt aliqua animalium habentium sanguinem, non habent vocem, s. pisces. Et hoc rōnabiliter accidit, quia sonus est q̄dam motus aeris, ut supra dictum est. Huiusmodi autem animalia non respirant aerem, & iō non habent proprium sonum, qui sit uox. Sed q̄ aliq̄ pisces dicuntur hr̄e uocē, sicut q̄ sunt in Acheloo, q̄ est proprium nomē fluuii, non habent proprie vocē, sed faciunt quendam sonum cum branchiis, quib. expellunt aquam, & attrahunt aerem, aut aliquo alio instrumento motus. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quid sit est organum uocis. Et circa hoc tria facit. Primo ośdit, q̄ idem est organum vocis & respiratiōis. Secundo ośdit ad q̄d respiratio sit utilis, ibi. [Iam. n. respirato.] Tertio ostendit quid sit organum respirationis, ibi. [Organum autem.] Dicit ergo primo, q̄ quamuis uox sit sonus animalis, non tamen cuiuscumque partis animalis, sonus est uox. Sed quia ad generationem soni requiritur quod sit percussio ali-

alicuius ad aliquid,& in aliquo,quod est aer,rationabile est,ꝙ illa sola animata uocem habeant, quæ aerem respirando suscipiunt,& ex eadem parte,vnde respirant. Deinde cum dicit.

d ¶ Dicit,quod natura vtitur aere respirato,ad duo opa. sicut etiam vtitur lingua ad gustum,& ad locutionem,quorũ duorũ gustus est necessari⁹: est.n.discretiuus alimenti conuenientis, quo conseruat animal, & pp hoc pluribus animalib.inest. Sed iterpretatio quæ fit per locutionem,est ad bene esse. Et similiter aere respirato natura utit ad mitigationem caloris naturalis,quod est necessarium, & huius causa dicta est in libro de Respiratione, & utitur aere respirato ad formationem vocis, quod est ad bene esse.Deinde cum dicit.

Tex. co. 89. e ¶ Ostendit quod sit organũ respirationis, & dicit ꝙ organũ respirõnis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, et ei deseruiat ad aeris attractionem. Aer n. necesse est ut recipiatur in pulmone, q̃a animalia gressiua hñt in hac parte plus de calore,quam in aliis partib Pulmo.n.coniungit cordi,io quo est principium caloris naturalis,& iõ locus qui est circa cor, indiget respirõne ad refrigerium caloris naturalis. Dicit aũt [locus prim',] vel quia est primus post cor,pulmo, vtpote ei viciniot, vel quia cor ẽ prima pars aialis,& quantũ ad ge-

Tex. co. 90. [the marker stands beside "malia gressiua" above]

Tex. co. 91. nerationem, & quãtũ ad cãlitatem motus.& pp hoc necesse est ut aer igrediatur ad pulmonẽ, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc ꝙ dicit, q̃a [in hac parte aialia pedibus gradiẽtia hñt plus caloris aliis] intelligẽdum est aliis aialib. Manifestum est.n. ꝙ aialia habẽtia sanguinem, hñt plus de calore naturali carentib. sanguine. Et in genere habentium sanguinem,habent pisces minus de calore naturali.Et pp hoc,animalia carentia sanguine,& pisces non respirant,ut supra dictum est.Deinde cum dicit.

Tex. co. 87. f ¶ Ex præmissis,vocis diffinitionẽ concludit.Et circa hoc duo facit.Primo ponit diffinitionem vocis.Secundo manifestat eã, ibi. [Non.n.omnis.] Dicit ergo primo ꝙ quia uox est sonus animati,& ex illa parte qua aerem respirat, oĩs autem sonus est ex aliqua percussione aeris, sequitur quod uox sit respirati percussio aeris,ad arteriam vocalem,quæ quidem percussio fit ab anima quę est io his partibus idest principaliter in corde. Quamuis enim anima sit in toto corpore,ut est forma animalis,tamen uis eius motiua est principaliter in corde.Datur aũt hęc diffinitio per causam.Non enim uox est percussio, sed sonus ex percussione causatus.Deinde cum dicit.

est aer, rationabiliter vtique vocem habebunt hæc sola, quæcũque suscipiunt aerem.

d Iam enim aere respirato vtitũ natura ad duo opera, sicut lingua,& ad gustum,& locutionẽ. Quorum quidem, gustus necessarius est, vnde & plurib.inest. Interpretatio autem est propter bene esse.Sic & spiritu, & ad calorem interiorem,quod est necessarium, causa autem in aliis dicetur,& ad vocẽ,ut sit bene.

e Organum autẽ respirationis, vocalis arteria est.Cuius autem causa hæc pars,est pulmo. Hac enim parte plus habent caloris, pedib.gradientia, aliis. Indiget autem respiratione, & circa cor locus primus. Vnde necesse est interius respirante,ingredi aerẽ.

f Quare percussio respirati aeris ab anima, quæ est in his partib. ad uocalem arteriam uox est.

g Non enim omnis sonus animalis vox est,sicut diximus. Est enim & lingua sonare, & sicut tussiẽtes.Sed oportet & animatum verberans,& cum imaginatiõe aliqua. Significatiuus enim quidam sonus est uox,& nõ respirati aeris, sicut tussis,sed isto uerberat eum aerem qui est in arteria,ad ipsam.

h Signum autem est non posse uocem formare respirãtem,neque expirantem, sed detinentẽ. Mouet enim isto retinens. Manifestũ autem, & cur pisces sint sine uoce. Nõ enim habent guttur.Hanc autem partem nõ habent,quia non recipiunt aerem neque respirant.Sed qui dicunt sic peccant.Propter quam igitur causam,altera ratio est.

F sola vocem fundere censendum est, quæcunque recipiunt aerem.

Iam enim spiritu abutitur natura ad duo officia, ut lingua ad gustatum & ad sermonem (quorum gustatus quidem necessarius est,quamobrẽ pluribus etiam inest, sermo uero, ut bene

G sit) sic quoque spiritu tum ad natiuum calorem, ut quod sit necessarium (causa autem alias dicetur) tum vero ad uocem, ut id quod bene est, adsit.

Instrumentum autem spiritus est guttur, id vero cuius gratia hęc pars est, pulmo est; hac enim parte plus habent caloris pedestria quàm cætera. Indiget etiã respiratione locus is qui

H circa cor est primus. quo circa necesse est intro spiritu ductum intrare aerem.

Itaque ictus spiritu ducti aeris ab anima quæ est in his partibus, ad eam partem quæ arteria uocatur,uox est.

Neque enim quilibet sonus animalis uox est, ut diximus: licet enim & lingua sonum edere, ut qui tussiunt,sed oportet id quod verberat animatum esse, & cum phantasia quadam. vox enim sonus est significans, & non aeris qui spiritu ducitur, ut tussis, sed

I hoc ipso ferit eum qui est in arteria, ad ipsam.

Cuius rei indicium est, quòd nemo posset uocem emittere ducens, aut reddens spiritum, sed retinens, hoc enim ipso mouet, qui retinet. Patet etiam causa cur pisces sint uocis expertes, nimirum,quia non habent guttur,hãc porro partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque spirant, sed qui ita dicunt aberrant: causa autem, ad

K aliam sit reiecta disputationem.

g ¶ Manifestat prædictam diffinitionem. Et primo quãtum ad hoc quod dixerat, ꝙ percussio vocalis est ab anima. Secundo quantum ad hoc quod dixit,ꝙ est aeris respirati, ibi. [Signum autem.] Posuerat enim tria in diffinitione vocis. Percutiens scilicet animam. Percussum,scilicet aerem respiratum. Et ad quod fit percussio. s. vocalem arteriam,quorũ tertium supra manifestauerat, vnde restabat quòd duo prima manifestaret. Dicit ergo primo, ꝙ sicut supra dictũ est, non omnis sonus animalis est vox. Contingit enim linguam facere aliquos sonos, qui tamen non sunt voces, sicut & tussientes faciunt sonum,qui tamen non est uox. Oportet enĩ ad hoc quod sit vox, quod verberans aerem sit aliquid animatum, & cum imaginatione ad aliquid significãdum. Oportet enim quòd vox sit sonus quidã significans, vel naturaliter,uel ad placitum, & propter hoc dictũ est,quod huiusmodi percussio est ab anima. Operationes.n. animales dicuntur, quæ ex imaginatione procedunt. Et sic patet quod uox non est percussio respirati aeris, sicut accidit in tussi. Sed id cui principaliter attribuitur causa generationis uocis,est anima, quæ utitur isto aere,scilicet respirato ad uerberandum aerem qui est in arteria, ad ipsam arteriam. Aer ergo non est principale in uocis formatione, sed anima quę utitur aere, ut instrumẽto ad uocem formandam. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit aliam partem diffinitionis, scilicet quod uox sit percussio aeris respirati.& dicit quod signum huius est duplex unum quia animal nõ potest formare uocem,neq; dum attrahit aerem respirãdo, neq; dum expellit expirando,sed dum retinet aerem, quia dum retinet, isto aere retento,& percutiente aerem existentem, in uocali arteria causat motum ad formationẽ uocis.Aliud signum est,ꝙ pisces non habent uocem, non.n. habent guttur,i. uocalem arteriam, & hanc partem non habent, quia non recipiunt aerem,neq; respirant. Sed qui dicunt hoc quod pisces respirant, peccant. Quare autem pisces non respirant, alia ratio est, pertinet enim ad scientiam in qua considerantur particularia accidentia animalium.

LECTIO XIX.

LECTIO XIX.

DE odore autem & olfactibili, minus bene determinabile est, dictis. Non enim manifestum est quale qd sit odor, sicut sonus, aut visibile, aut lumen. Causa autem est, quia sensum hunc non habemus certũ, sed peiorem multis animalib⁹. Praue enim odorat homo, & nihil odorat odorabilium, sine lætitia & tristitia, tanquam non existẽte certo, eo quo sentimus. Rationabile est autem sicut, & fortes oculis colores sentire, & non per manifestas ipsis esse differentias colorum, nisi terrentium & non terrentium, sic & odores hominum genus.

b Videtur enim & olfactus analogiam habere ad gustum, & similiter species humorum, cũ his quæ sunt odoris: Sed certiorem habemus gustum, propter id quod ipse quidem tactus est, hunc autem sensum habet homo certissimum. In aliis enim deficit ab animalibus multis. Secundum autem tactum, longe excellentius certiusque quàm cætera animalia iudicat, unde & prudentissimum animalium est. Signum autem, in genere hominum, secundum sensum hunc ingeniosos esse, & non ngeniosos, secundum alium autem nullum. Duri enim carne, inepti mente. Molles autem carne, bene apti.

LECTIO XIX.

DE odore & odorabili minus facile explicare est, quam de ijs q̃ dicta sunt, non enim cõstat quale quid sit odor, quomodo sonus aut lumen aut color, causa est, quia non habemus exquisitum hunc sensum, sed deteriorem compluribus animalib. homo enim exiliter olfacit, atque sine dolore & uoluptate nihil sentit odorabilium, utpote cum non sit exquisitum hoc instrumentum. Consentaneum etiam est quæ durioribus sunt oculis eodem modo colores sentire, neque perspicuas eis esse colorum differentias, nisi cum terrore & sine terrore, eodem etiam pacto odores hominum genus.

Enim uero species saporum, si ad gustum conferas, cum specieb. odoris habere proportionem ac similitudinẽ uidentur. Sed exquisitiorem habemus gustatum, propterea quod tactus sit quidam, & hunc sensum homo habeat exquisitissimum. in reliquis. n. longe inferior est cæteris animantibus; at uero tactu, præter cætera omnia exquisite suo fungitur munere; & ideo prudentissimum est animalium, argumento quod in genere hominum ob instrumentum hoc, ingeniosi sunt & tardi, nec ob ullum aliud; qui enim duras habẽt carnes, tardo sunt ingenio, qui uero molles, ingeniosi.

POstquam Philosophus determinauit de uisibili & audibili, nunc tertio determinat de odorabili. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de odorabili, ut sic. In secunda determinat de odorabili] secundum q immutat sensum olfactus, ibi. [Est autem olfactus.] Circa primum duo facit. Primo determinat de odorabili secundum se. In secunda de non odorabili secundum quod odoratu percipitur, ibi. [Adhuc autem.] Circa primum duo facit. Primo ostẽdit difficultatem determinandi de odorabili. Secundo ostẽdit quomodo accipiatur cognitio odorabiliũ, ibi. [Videtur enim & analogia.] Dicit ergo primo, q non ita bene determinari potest de odore, & odorabili, sicut de prædictis sensibilibus, s. audibili & uisibili, quia non manifestum est nobis quid sit odor, sicut quid est son⁹, aut quid est uisibile, aut lumen, uel aliquid huiusmodi. Et huius causam assignat, quia sensum odoratus nõ habemus bonum q per spicaciter & per certitudinem cognoscat suum obiectum, sed habemus eum peiorem multis aliis animalibus. Cuius ratio est, quia cum instrumentum sensus debeat esse proportionatum suo sensibili, sicut odor causatur ex calido & sicco, ita ad bonitatem instrumenti odoratus, exigitur uictoria calidi & sicci. Homo autẽ habet cerebrum, in cuius uicino positum est instrumẽtum olfactus, maius omnibus aliis omnibus aliis animalibus, secundum proportionem sui corporis, ut Philosophus dicit in libro de Animalibus. unde cum cerebrum sit humidum, & frigidum in se consideratum, impeditur in homine bonitas olfactus, & ꝓpter hoc praue odorat homo, & nihil odorabilium percipit, nisi qd' est secundum aliquam excellentiam inducens delectationem, aut contrarium, quod contingit propter sensum, qui non est perspicax ad certitudinaliter discernendum de suo obiecto. Vnde rationabile est, quod hominũ genus sic se habeat ad percipiendo odores, sicut se habent animalia habentia duros oculos, ut locustæ, & quidam pisces ad percipiendos colores, quos ꝓpter debilitatem uisus, ex ineptitudine organi, non percipiunt, nisi in quadam excellẽtia, prout ex eis ingeritur eis aliquis terror, uel eius contrarium. Deinde cum dicit.

Tex. co. 93.

Tex. co. 94.

Lib. 2. c. 16.

b ¶ Ostendit quõ innotescant nobis differentiæ odorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, q differentiæ odorũ nobis innotescunt per comparationẽ ad differentias saporum. Secundo ostendit quõ respõdent differentiæ odorum differentiis saporum. ibi. [Est autem sicut humor.] Dicit ergo primo, q sensus olfactus in homine, uidetur habere quandam conuenientiã, & proportionem ad gustum, & similiter species humorum, i. saporum ad species odoris. Vnumquodque autem ignotum cognoscitur per id quod est magis manifestũ. Vnde cum species saporum sint nobis maxime manifestę, species odorum, q̃ sunt nobis ignotę, & habent affinitatem ad species saporum, sub eorũ similitudine a nobis cognoscuntur. Species autem saporũ sunt nobis manifestæ, quia sensus gustus habet hõ certiorem quam alia animalia, quia gustus est tactus quidã, tactum autem hẽt certissimũ aliis aĩalib. licet in aliis sensib. deficiat a quibusdam animalib. Sunt enim quædam animalia quæ melius uident, audiunt, & olfaciunt q̃ hõ, sed hõ s̃m tactum multum differt ĩ certitudine cognitionis, ab aliis animalib. Vnde qa hõ habet optimum tactum, sequitur q sit prudentissimum omnium aliorũ animalium. Et in genere hominum ex sensu tactus accipimus q aliqui ingeniosi sunt, uel non ingeniosi, & non secundum aliquem alium sensum. Qui enim habent durã carnẽ, & per consequens habent malũ tactũ, sunt inepti secũdum mentem: q uero sũt molles carne, & per consequens bonitactus, sunt bene apti mente. Vnde etiam alia animalia habẽt duriores carnes, q̃ homo. Sed uĩ q aptitudo mentis magis rñ[illegible] bonitati uisus q̃ bonitati tactus, qa uis⁹ ẽ spũaliter sẽs⁹, & plures differẽtias rerũ demõstrat. Sed dicen[dum] est, q duplici ex causa bonitas mentis rñdet bonitati tactus. Prima rõ est, quod tactus est fundamentũ omnium aliorum sensuum. Manifestum est quod organum tactus diffunditur p totũ corpus, & qđ libet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus, & illud ex quo aliquid dicitur esse sensitiuum, est sensus tactus. Vnde ex hec quod aliquis habet meliorem tactum, sequitur quod simpliciter habet meliorem sensitiuam naturam, & per consequens quod sit melioris intellectus. Nam bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus. Ex hoc autem q aliquis habet meliorem auditum, uel meliorem uisum, non sequitur quod sit melius sensitiuus, uel melioris sensitiuæ simpliciter, sed solum s̃m quid. Alia ratio est, quia bonitas tactus consequitur bonitatem complexionis siue temperanciæ. Cum enim instrumentum tactus non possit esse denudatum a genere tangibilium qualitatum, eo quod est ex elementis compositum, oportet quod sit in potentia ad extrema, saltem per hoc quod est medium inter ea. Ad bonam autem complexionem corporis sequitur nobilitas animæ, qa omnis forma est proportionata suæ materiæ. Vnde sequitur q qui sunt boni tactus, sunt nobilioris animę, & perspicacioris mentis. Quæritur autem iterum, cum tactus sit certissimus sensuum, quare species odorum denominantur magis a specieb. saporum, quam a qualitatibus tangilib. Et dicendũ, quod odor & sapor causantur ex determinata commixtione qualitatum elementarium, & ideo species odoris magis correspondent speciebus saporis, quam simplicibus qualitatibus tangibilibus. Deinde cum dicit.

Vide inferius Te. 118. 119.

e ¶ Ostendit,

e ¶ Ostendit, quō species odoris correspondent speciebus saporis: & dicit, q sicut humor idest sapor, quidam est dulcis, & quidam amarus, sic etiam & odores distinguuntur. Sed sciendum est, q quędam habent proportionalem odorem & saporem, s. dulcem odorem & dulcem saporem, quędam uero per cōtrarium, s. suauem
Tex. cō. 95. saporem, & non suauem odorem, vel econuerso. Cuius rō est, quia sapor consistit in humido aqueo aliqualiter digesto; odor aūt consistit in sicco aereo aliqualiter contemperato. Contingit aūt quandoq; vtramq; substantiā, scilicet subtilem aeream, & aqueā grossiorem, sm debitam proportionem commistam esse, & sic ē suauitas saporis & odoris. Si uero sit debita proportio in uno, & non in altero, erit in uno suauitas, & in alio non.
Te. cō. 96. Et sicut dictū est de dulci & amaro, quę sunt extrema in saporib. q̄ transferuntur ad odores, ita ēt & acetosum & austerum, i. stypticū, aut ponticum, & acutū, & pingue, odorib. attribuuntur. Sed licet non semp in omnib. correspondeant odores saporib. tñ sicut dixi, pp hoc q odores non sunt multum manifesti, sicut sapores, acceperunt nomina odores a saporibus se-
Tex. cō. 97. cundum similitudinem rerum, qui ut in pluribus odore respondent saporibus. Dulcis.n. odor & sapor dīatur a croco & melle. Acer autem a thymo & a similibus. Et similiter de aliis odoribus & saporibus. Deinde cum dicit.

c Est autem sicut humor: hic quidem dulcis, ille uero amarus: sic & odores sunt. Sed alia quidem habent proportionaliter odorē & humorem. (dico autem dulcem odorem, & dulcem humorem.) alia uero contrarium. Similiter autem & acer, & austerus, & acutus, & pinguis est odor: sed sicut diximus propter id q non multū manifesti sunt odores, sicut humores, ab his acceperunt nomina secundum similitudinem rerū. Dulcis enim a croco, & melle, acer autem a thymo, & huiusmodi. Eodem autem modo & in aliis.

d Adhuc autem, sicut auditus, & unusquisque sensuum, hic quidem audibilis & non audibilis, ille uero uisibilis, & non uisibilis; sic & olfactus odorabilis & non odorabilis. Non odorabile autem, aliud quidem secūdum id quod omnino impossibile est habere odorem, aliud uero paruum habens, & prauum, similiter autem & non gustabile dicitur.

LECTIO XX.

Est autem & olfactus per medium, ut aerem, aut aquam Et namque aquatica uidentur odorem sentire. Similiter autē & quæcumque cum sanguine, & sine sanguine, sicut & quæ in aere. Etenim horum quædam a longe occurrunt ad alimētum, quæ ab odore mouentur.

d ¶ Ostendit etiam quō non odorabilia, odoratu percipiunt, & dicit q sicut auditus est audibilis, & non audibilis & uisus est visibilis & non uisibilis, cum sit eadem potentia cognoscitiua oppositorum, & priuatio non cognoscatur nisi per habitū, similiter olfactus est odorabilis & non odorabilis. Sed non odorabile dicitur dupliciter. Aut q omnino non potest habere odorem, sicut corpora simplicia; aut quod habet parum de odore, aut malum odorem. Et similiter intelligendum est de gustabili, & non gustabili.

LECTIO XX.

Postquam Philosophus determinauit de odorabili, hic determinat de immutatione odoratus ab ipso. Et primo quā tum ad medium. Secundo quantum ad organum sensus, ibi. [Est autem odor sicci.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit medium instrumenti odoratus. Secundo mouet quandam quęstionem circa determinata, ibi. [Vnde dubium] Dicit ergo primo, quod sensus olfactus immutatur ab odorabili per medium, s. aerem, aut aquam. Et quod aer sit medium in olfactu, manifeste apparet, q̄a nos per aerem odoramus. Vñ oportuit manifestare aquam esse mediū in olfactu. Quod quidē ostendit p hoc, quod aīalia aquatica odorem sentiunt, non solum illa q̄ habent sanguinem, sed etiam illa quæ sanguine carent, sicut & aīalia, quæ uiuūt in aere. Quod apparet ex hoc,

F q quædam eorum de longinquo ueniunt ad alimentum, quod non posset esse, nisi inquantum prouocantur ab odore, sicut patet de uulturibus, qui ex multis dieb. dnr ad cadauera conuenire. Quomodo autem odor ad tam remota spatia diffundat, dubitatio est. Sciēdum itaque est, quodam posuisse omnes sensus quodā perfici tactu. Dicebant.n. oportere q sensus sensibile contingat, ad hoc q sentiatur. Alter tamen estimabant hoc accidere in uisu, & ī aliis sensibus. Dicebant. n. q ex uisu egrediebantur lineæ uisuales progredientes usque ad rem uisam, & ex earum cōtactu uisibile uidebatur. In aliis aūt sensibus dicebant, q ecōuerso sensibile perueniebat ad sensum. Et q ī tactu & gustu hoc manifeste uī accidere. Nam tāgibile & gustabile quodam cōtactu sentiuntur, ī auditu etiam idē uī esse. Nam aer motus usque ad auditū pertingit. Circa olfactū etiam idem esse dicebant. Ponebant.n. q a corpore odorabili resoluatur quædam fumalis euaporatio, quę est subiectū odoris, & perueniebat usque ad sensum olfactus. Causa.n. hui9 diuersitatis hæc esse uī, quia antiqui non ponebant nec percipiebāt aliquid de immutatiō: spūalis medii, sed solum de immutatione naturali. In aliis aūt sensibus apparet quædam immutatio naturalis in medio, sed non in uisu. Manifestū est.n. q soni & odores deferuntur per uentos, uel impediuntur, colores autē nullo modo. Manifestū est ēt, quod contrariorum colorum species, per eādem partem aeris deferuntur ad uisum, sicut cum unus uī album, alius nigrū simul existētes in eodē aere, & eodē aere utentes pro medio. qd̄ quidē in olfactu non accidit. Nam contrarii odores etiam in medio se impedire inueniuntur. Et ideo non percipientes immutationem, q̄a medium immutatur a uisibili, posuerunt quod uisus defertur usque ad rem uisam. Sed quia percipiebant immutationem, qua mediū immutatur ab aliis sensibus, credebant quod alia sensibilia de-
K ferrentur ad sensum. Sed manifestum est, q hoc in olfactu non potest accidere. Cum.n. odor cadaueris usque ad quingenta milliaria uel amplius, a uulturibus sentiatur, impossibile esset, q aliqua corporalis euaporatio cadaueris usque ad tantum spatium diffunderetur, præcipue cum sensibile immutet medium undiq; sm eandem distantiam, nisi impediatur. Non autem sufficeret ad occupandum tantum spatium, etiā si totum cadauer resolueretur in fumalem euaporationem, cum sit certus terminus rarefactionis ad quem corpus naturale peruenire potest, qui est raritas ignis, & præcipue cum per huiusmodi odorem, cadauer nō appareat sensibiliter immutatum. Et ideo dicendum est, q ab odorabili resolui quidem potest fumalis euaporatio, quæ tñ non pertingit usq; ad terminum, ad quem odor percipitur, sed immutatur medium spūaliter, ultra quā dicta euaporatio pertingere possit. Quod aūt spiritualis immutatio fit a uisibili magis q̄ aliis sensibilibus, ratio est, quia uisibilis qualitas [illegible] cor-

Quemadmodum autem sapor, alius est dulcis, alius amarus, sic etiam odores, sed alia habent proportionalē odorem & saporem, alia contra: Verbi causa: dulcem odorem, & dulcem saporem; pariter etiam acris, & austerus, & acidus, & pinguis est odor. sed quoniam, ut diximus, odores non admodum manifesti sunt, ut sapores, G *ideo ab eis duxere nomina pro rerum similitudine, dulcis nimirum a croco, & melle; acris a thymo, atque id genus aliis; Sic etiam in cæteris.*

Præterea, ut auditus & unusquisque sensuum alius est rei audibilis, & inaudibilis, alius uisibilis & inuisibilis:
H *sic etiam odoratus rei odorabilis, et inodorabilis. Inodorabile autem dicitur, partim quod nullum prorsus habere potest odorem; partim quod exiguum habet, & exilem; similiter gustabile, & ingustabile dicitur.*

LECTIO XX.

Fit etiā olfactus per intermedium, vt aerem, aut aquam. quippe &
I *aquatilia uidentur odorem sentire, & sanguinea pariter & exanguia, quemadmodum etiā ea quæ in aere degunt. nam & nonnulla eorum odore impulsa procul contendunt ad alimentum.*

ruptibilibus corporibus, secundum quod communicant cum corporibus incorruptibilibus. Vnde habent esse formalius & nobilius quàm reliqua sensibilia, quæ sunt propria corruptibilium corporum. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet dubitationem circa prædicta. Et primo obiicit ad

Tex.c.98. partem. Secundo ad aliam, ibi. [Sed impossibile est.] Tertio soluit, ibi. [Videtur autem:] Dicit ergo primo, quod cum & aquatica odorent per aquam, dubium vr si omnia similiter odorent, quasi habẽtia eundem sensum. Et vr quod non, quia hõ odorat, dum attrahit aerem respirando: quando aũt non respirat attrahẽdo acrẽ, sed emittendo ipsũ, expirat, aut retinet spiritum, non odorat, neque de lõge neque de ppe, ẽt si poneretur odorabile intus i naso. Sed hoc quod sensibile positum supra sensum non sentiatur, commune est omnibus aliis sensib. vel

Tex.c.99. animalib. Sed quod odor non sentiatur sine respiratiõne hoc est proprium hominib. Et hoc manifestum est si quis tentare voluerit. Vnde cum animalia nõ habentia sanguinẽ nõ respirent, uidetur quod habeant alium sen-

Tex.c.100. sum præter olfactũ & alios sensus qui dicti sunt i homine. Deinde cum dicit.

c ¶ Obiicit in contrarium duabus rõnibus. Prima rõ est, quia sensus distinguuntur secundum sensibilia: unde cum sensus olfactus sit sensus odorabilis. s. boni & mali odoramenti, & hoc communiter sentiatur tam ab homine, quàm ab animalibus aliis non respirantibus, sequitur quod idem sensus olfactus sit in homine & in aliis naturalibus. Alia rõ est, quia eiusdem sensus, eadem sunt corruptiua, non enim visus patitur aliquid a sonis, neque auditus a coloribus. Sed sensus animaliũ non respirantium videntur corrumpi a grauibus odoribus

Tex.c.101. & excellentibus ex quibus sensus hominis corrumpitur, s. ab asphalto, quod est quædam confectio ex succis herbarum, & a sulphore, & ab huiusmodi: ergo alia habent sensum olfactus sicut homo, licet non respirent. Deinde cum dicit.

d ¶ Soluit quæstionem, quia ista diuersitas in modo respirãdi, nõ est ex diuersitate sensus, sed ex diuersa dispositione organi

b Vnde & dubium videtur, si omnia quidem similiter odorent, homo autem respirans, odorat, non respirans autem, sed expirans, aut retinens spiritum, non odorat, neque a longe neque a prope, neque si in nasum intus apponatur. Et hoc quidẽ ipso organo positum quo sentitur, insensibile esse, omnibus B cõmune est, sed sine respiratione non sentire, proprium est hominum. Manifestum autem est tentantibus. Quare sanguinẽ non habentia quoniam nõ respirãt, alterum utique quendam sensum habent, preter eos qui dicti sunt.

c Sed impossibile est, siquidem odorem sentiunt. Odorabilis. n sensus, & mali odoramenti, & boni odoramenti, olfactus est. Amplius autem, & corrumpi videntur a fortibus odoribus a quibus hõ corrumpitur, ut alphalto, sulphure, & huiusmodi. Olfactum quidem igitur habere C necessarium etiam non respirantia.

d Videtur autem in hominib. differre hoc sensorium ab iis quæ aliorum animalium, sicut oculi ab iis quæ durorum oculorum sunt. Hi enim habent pragma, & sicut velamen palpebras, quas aliquis non mouens neque retrahens, non videt. Fortia autẽ oculis, nihil huiusmodi habẽt, D sed mox uident, quę fiunt in diaphano. Sic igitur & organum odoratus, aliis quidem sine operculo est, sicut oculus, aliis uero aerem recipiẽtibus, habere cooperimentum, quod respirantib. discooperitur, ampliatis uenis & poris. Et propter hoc, respirãtia non odorant in aqua. Necessarium enim est ea odorem pati re spirando, hoc autem facere in humido impossibile est. E

e Est autem odor, sicci, sicut humor humidi. Odoratiuum autem sensitiuum, potentia huius modi est tale.

LECTIO XXI.

GVstabile autem est quoddam tangibile, & hæc est causa, quare non sit

Proinde uidetur oriri quæstio, si cum cta quidem peræque olfaciant, homo uero spiritum quidem ducẽs olfacit, quod si non ducat, sed reddat, aut cohibeat spiritum, non olfacit, neque e longinquo, neque e propinquo, ne si intra nares quidem apponatur. Ac si quid ipsi quidem apponatur sensorio, id esse insensibile, commune est omnium uõ sentire uero sine respiratione, peculiare est in hominibus, quod in experiendo perspicitur. Itaque sanguine carentia, vtpote quæ non spirent, alium quempiam sensum habere censeas, præter eos qui vulgo dici consueuere.

Res tamen non ita se habet, si quidẽ odorem sentiunt, sensus enim rei odorabilis, & fætidæ et odoratæ olfactus est. Præterea uidentur a uehemẽtibus odoribus corrumpi, a quibus etiam homo corrumpitur, ut bituminis, & sulphuris, atque id genus aliis, olfaciant igitur necesse est, non tamen recipiendo spiritum.

Videtur autem in hominibus differre hoc instrumentum a cæterorum animalium instrumentis, vt oculi ab oculis eorum quæ duros eos habent, nam illi quidem habent septum & veluti vriculum quendam, palpebras, quas nisi moueas, atque attollas, non videt, quæ uero duris sunt oculis, nihil habens eiusmodi, sed illico uidens quæ fiunt in translucido, sic etiam odoratiuum sensorium, aliis sine operculo esse apparet, sicut ille oculus, in iis autem quæ recipiunt aerem adesse videtur operimentum, idque cum spiritum hauriunt aperiri, dilatatis venulis ac meatibus. Quãobrem quæ spirant in humido non olfaciunt, necesse enim est spiritum ducendo olfaciant, quod in humido fieri non potest.

Est autem odor sicci, ut sapor humidi. Odoratiuum vero sensorium, est tale potentia.

LECTIO XXI.

GVstabile autem est tactile quiddam, atque hoc in causa est, cur non sit sensibile per in-

A Organum enim olfactũ in homine, differt ab organis aliorum animalium, sicut oculi hominum differunt ab oculis duris quorundam animalium. Oculi enim hominum habent quoddam phragma, idest pannum ad cooperiendum, scilicet palpebras, vnde homo non potest uidere nisi quodam motu palpebræ retrahantur, quod nõ accidit in animalibus habentib. duros oculos, sed statĩ vident ea quorum species fiunt in diaphano. Ita etiam, & in animalibus non respirantibus organũ odoratus est sine operculo, sed in aialibus respirantib. habent quoddam cooperculum, qđ oportet aperiri, ampliatis poris per respirationem. Et iõ animalia respirantia nõ odorãt in aqua, quia oportet quod patiãtur ab odore, respirando: quod non põt fieri in aqua. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat de instrumẽto olfact⁹. & dicit quod odor fundatur in sicco, sicut sapor i humido. Organum aũt odorat⁹ oportet esse in potẽtia ad odorẽ, & ad siccum, sicut organum uisus est in potentia ad colores & ad lucem.

LECTIO XXI.

POstquam Philosophus determinauit de uisibili & audibili & olfactibili, hic quarto determinat de gustabili. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de gustabili in communi. In secunda de specieb⁹ gustabilis, idest saporis, ibi. [Species aũt.] Circa primum tria facit. Primo inquirit, an gustabile percipiatur per medium. Secundo ostendit, quod percipitur per gustum, quia gustabile & nõ gustabile, ibi. [Sicut autem.] Tertio quale oporteat esse organum sensus gustus, ibi. [Qm aũt humidum.] Hæc. n. tria circa alios sensus tractauit, scilicet medium in quo sentitur, id quod sensu percipitur, & organum sensus, quæ in gustu, vt videbitur oportet esse. Circa primum tria facit. Primo ostendit, quod gustabile non percipitur per medium extraneum. Secundo excludit quandam obiectionem, ibi. [Vnde & si in aqua.] Tertio ostendit quid requiratur ad hoc quod gustabile percipiatur, ibi. [Non autem facit.] Dicit ergo primo, quod gustabile est quoddam tangibile, i. quod tactu discernitur. Et hæc est causa, quare non

F sentitur per medium, quod sit corpus extraneũ. Et dicitur extraneum, quod non est pars animalis. Sentiũtur enim sensibilia, de quibus prius dictum est, per aerem aut aquam, quæ nõ sunt partes animalis. Sed tactus non sentit suum obiectum per medium extraneum, sed per medium coniunctum. Nam caro est

Tex.cõ.101. medium in sensu tactus, vt infra patebit. Et ideo cum gustus sit quidã tactus, & gustabile, sit qddam tangibile non percipietur gustabile per medium extraneum. Quod aũt gustabile sit quoddam tangibile, ostẽdit per hoc, ꝙ humor, idest sapor qui est gustabile, radicatur in humido, sicut in materia propria. Humidum autẽ est quoddam tangibile. Vnde manifestum est, ꝙ gustabile est quoddam tãgibile.

a Sed si gustus est quidam tactus, videtur

Tex.cõ.102. ꝙ nõ debeat distingui contra tactum, cum species non diuidatur ex opposito contra genus: & sic sequitur, ꝙ nõ sunt quinque sensus, sed

Tex.cõ.103. tantum quatuor. Sed dicitur, ꝙ gustus & tactus possũt considerari dupliciter. Vno modo quãtum ad modum sentiendi, & sic gustus est quidam tactus. Nam in tangendo, suum obiectum ꝑcipit. Alio mõ quantum ad obiectũ, & ita oportet dicere, ꝙ sicut se habet obiectũ gustus ad obiectum tactus, sic se habet sensus gustus ad sensum tactus. Manifestum est autem, ꝙ sapor qui est obiectum gustus, nõ est aliqua qualitas de qualitatibus simplicium corporum, ex quibus animal cõstituitur, quæ sunt propria obiecta sensus tactus, sed causatur ab eis & fundatur in aliquo corpo, sicut in materia, i. in humido. Vnde manifestum est ꝙ gustus non est idẽ qꝙ sensus tactus, sed quodãmõ radicatur in eo. Vnde & consueuit de gustu distingui, ꝙ põt accipi gustus ꝓut est discretiuus saporũ, & põt accipi vt est tactus quidã, prout discernit qualitates tangibiles, s. alimenti, cuius sensus est tactus, ut supra dictum est.

Tex. 10. Vnde Philosophus dicit in 3. Etich. ꝙ circa delectationes gu-

Tex.cõ.18. stus, prout accipitur primo modo, non est temperantia, sed so-

Cap.10. lum prout est tactus quidam. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quandam obiectionem. Manifestum est enim, ꝙ si aliquod corpus saporosum dissolubile, per aquã, in aqua ponatur, vt pote mel, vel aliquid huiusmodi, & nos essemus in aqua, (quãuis distantes ab illo corpore saporoso) saporem tñ eius sentiremus in aqua. & sic videtur ꝙ gustus suscipiat suum obiectum per aquam, quod est mediũ extraneum. Et ideo ad excludendum hanc obiectionẽ, concludit ex dictis, ꝙ cum gustabile non percipiatur per medium extraneum, sequitur quod si esse-

sensibile per mediũ, extraneum corpus. Neq; .n. tactus. Et corpus in quo est humor, quod est gustabile, est in humido sicut in materia. Hoc autem quiddam tangibile.

b Vnde & si in aqua essemus, sẽtiremus, vtique appositum dulce. Non autem esset tunc nobis sensus per mediũ, sed ex eo quòd misceretur humido, sicut in potu. Color aũt non sic videtur ex eo ꝙ miscetur, neque defluxionibus. Vt quidem igitur mediũ nihil est. Vt autem color, visibile. Sic gustabile, humor est.

c Non autem facit humoris sensum, sine humiditate, sed habet actu, aut potentia humiditatem, vt salina. Bene enim liquida ipsa est, & liquefactiua linguę.

d. Sicut aũt visus, & visibilis est & inuisibilis, tenebra aũt inuisibilis est, iudicat aũt & ipsas visus. Adhuc aũt & valde splẽdidi est etenim hoc inuisibile est, alio autẽ modo, q̃ tenebra. Similiter autẽ & auditus, soniq; & silentii quorum aliud non audibile, & magni soni, sicut visus est splendidi. Sicut enim paruus sonus inaudibilis quodammodo, sic & magnus, & violentus. Inuisibile autem, aliud quidem omnino dicitur, sicut & in aliis impossibile, aliud autem quamuis aptum natum, non habet, aut praue, sicut quod sine pedib⁹ est, & sine gradu dicitur. Sic autem gustus, gustabilisque, & nõ gustabilis. Hoc autem est prauũ aut paruum habens humorem, aut corruptiuũ gustus. Videtur autem principiũ esse, potabile & non potabile. Gustus enim quidam ambo. Sed hoc quidem vt prauum & corruptiuum gustus, illud autem secũdum naturam. Est autem commune tactus & gustus potabile.

termedium quod sit alienum corpus, nimirum quia nec tactus, corpus etiã in quo est sapor gustabile in humido, ut materia; id vero est tactile quiddã.

G *Idcirco si in aqua essemus, & dulce quidpiam iniiceretur, sentiremus, nec esset nobis sensus per intermediũ: sed quod ad mixtum esset humido, quẽadmodum in potione; at color non hoc modo uidetur, nempe quod misceatur, aut effluxionib. Quod autem ad intermedium attinet, nullum est: Vt autem visibile est color, sic gustabile sapor.*

Nihil autem saporis sensum efficit sine humiditate, sed habet actu aut potentia humiditatem, ut salsum, nam & ipsum facile liquefactu est, & colliquefaciendæ linguæ uim obtinet.

H *Sed ut uisus est rei uisibilis & inuisibilis (nam tenebræ inuisibiles sunt, attamen has etiam visus diiudicat,) Adhæc, ualde splendidi (nam id quoque inuisibile est, alio tamen modo atque tenebræ) sic etiam auditus & soni & silentii, quorum alterum est audibile, alterum non audibile, atq; etiã magni soni, quemadmodũ visus splendidi: ut enim paruus sonus inaudibilis quodammodo est, sic etiam magnus ac violentus. Inuisibile autem, partim sicut etiam in aliis dicitur quod prorsus impossibile est, partim, si eum natum aptumque sit, non habeat, aut certe exiliter, ut apes, & innucleatum.*

I *Sic etiam gustatus, rei gustabilis & ingustabilis, id uero est, quod aut paruum & exilem, aut gustum corrumpentem habet saporem. Videtur autem potabile & impotabile esse principium, sed alterum prauum gustumque corrumpens, alterum secundum naturam. Est autem potabile commune tactus & gustus.*

mus in aqua, sentiremus vtique corpus dulce appositũ in aqua distans a nobis, non tamen esset nobis sensus per medium, sed ex eo quod saporale permiscetur aqueo humido, ut accidit in potu, puta cum permiscetur aquæ, vel uino, mel, vel aliquid huiusmodi: Ipsa enim aqua immutatur naturali immutatione a corpore saporoso. Vnde gustus non ꝑcipit saporem corporis distantis, ut est talis corporis sapor, nisi secundum qd aqua est immutata a tali corpore. Cuius signum est, quod gustus non immutatur ab aqua sic intense, sicut natus est immutari a sapore corporis distantis, eo quod sapor ille debilitaẽ per admixtionem aquæ. Sed color non sic videtur per medium, quod s. corpus coloratum admisceatur medio, aut aliqd eius defluat ad uisũ, ut Democritus ponebat, sed per spiritualem immutationem medii. Vnde uisus non percipit colorẽ, ut aeris, uel ut aquæ seu ut corporis colorati distantis, & secundum eandẽ mensuram. Si ergo uelimus comparare gustum ad visum, nihil est quod sit mediũ in gustu, sicut illud quod est medium ĩ uisu. Sed sicut color est visibile, i. obiectũ uisus, sic humor, i. sapor est gustabile, i. obiectum gust⁹. Deinde cum dicit. al. l. cum quo aqua.

c ¶ Ostendit, quid requiratur ad gustũ ex quo medium non requiritur, & dicit quod nullum saporosum facit sensum sui humoris, idest saporis, sine humiditate. Nam sicut color fit actu visibilis per lumen, ita sapor fit actu gustabilis ꝑ humidum. Et propter hoc oportet, ꝙ gustabile vel actu habeat humiditatẽ aqueam, sicut vinum, vel aliquod huiusmodi, aut sit potentia humectabile, sicut quod sumitur

K per modum cibi. Et ideo oportet vt sit saliua in ore quæ est bene liquida & liquefactiua linguæ, per quam ea quæ sumuntur, humectantur, ut eorum sapor percipi possit. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quid percipiatur per gustum, & dicit ꝙ sicut est de visu & auditu, sic est de gustu. Visus. n. cognoscit uisibile & inuisibile, ut supra dictum est. Inuisibile. n. est tenebra, de qua visus iudicat. Et similiter illud quod est ualde splendidum, ut sol dr̃ inuisibile, sed alio mõ q̃ tenebra. Nam tenebra dr̃ inuisibilis, propter defectum luminis, splendidum autem propter abũdantiam corrũpentis sensum. Et similiter auditus est audibilis, scilicet soni, & non audibilis, ut silẽtii, qđ est priuatio soni, & ẽt non audibilis, i. soni male audibilis, qui uel propter sui excellentiam corrumpit sensum, vel propter sui prauitatem, non sufficienter sensum immutat. Sic ẽt est in omnib. quæ secundũ Tex.cõ.104.

po-

potentiam & impotentiam dicuntur. Nam impossibile dr̃ in omnibus, aut q̃ non habet quod natum est habere, aut quod praue habet. Sicut non gressibile dicitur animal, & quod penitus caret pedibus, & qđ est claudum, aut debile pedib. Similiter autem & gustus, & gustabilis & non gustabilis. Non gusta-

Tex.cõ.104. bile autem dr̃ dupliciter, quod aut parem habet de sapore, aut malum saporem, aut nimis violentum ad corrumpendum sensum. Et q̃ gustabile est humidum aqueum qđ est potabile, & hoc ẽ principiũ saporis, s. humidũ aqueum, uñ q̃ potabile & nõ potabile sit principium eorum quę gustu percipiuntur. Gustus enim pcipit ambo, sed vnum ut prauum & corruptiuum sensus, s. non potabile, aliud autẽ ut conueniens sm̃ naturam, s. potabile. Sicut autem gustabile percipitur gustu, prout gustus est quidam sensus discret a tactu, ita potabi-

Tex.cõ.105. le & non potabile percipitur a gustu, prout gustus est quidam tactus. Nam potabile est cõe, & tactus & gustus. Tactus quidem inquantum est humidum sapotabile. Manifestũ est ergo, q̃ delectationes q̃ sunt ĩ cibis & potib. inquantum sunt sensibilia & potabilia, pertinent ad gustum, inquantum est tactus quidã, vt dicitur in 3. Ethic. Deinde cum di it.

Tex.cõ.106. e ¶ Ostendit quale debeat esse instrumentum gustus. Et primo ponit ueritatem. Secundo manifestat eã per signum, ibi. [Signum autem.] Dicit ergo primo, q̃ quia illud quod est gustabile, oportet esse humidum & saporosum, necesse est organum gustus, neq; esse humidum actu, neque saporosum secundum seipsum, neque esse tale quod non possit fieri humidum, sicut instrumentum visus est quod non habet colorem, sed est susceptiuum coloris. Et hoc iõ est, quia gustus patitur aliquid a gustabili, secũdum q̃ est gustabile, sicut quilibet sensus a sensibili. Vnde cum gustabile inquãtũ gustabile, sit humidum, necesse est quod organũ gustus inquãtum est iam passum, sit humectatum, & tamen saluatẽ in sua natura, vt sit gustatiuum, i. potens gustare, cum possibile est humectari, non tamen est humidum actu. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit q̃ dixerat p signum dicens, q̃ signum prædictorum est, q̃ neq; lingua existens sicca potest sentire neque existens multum humida, quia cum existit valde humida, a præcedente dominante humiditate, fit in ea tactus & sensus pcedentis humidi, & non superuenientis, sicut cũ aliq̃s ante gustauerit aliquem fortem saporẽ, postea si gustet alterum, nõ pcipiet ipsum, quia adhuc manet sensus primi humoris in lingua. Et similiter laborantibus, i. febricitantib. oĩa uidentur esse ama-

A ra, propter hoc quòd sentiunt per linguam plenam humiditate huiusmo i, i. cholera quæ est amara. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de speciebus saporum, & dicit, quòd sicut in coloribus, simplices colores sunt contrarii, vt album nigro, sic in saporibus, simplices sunt contrarii, vt dulce & amarum. Species autem saporũ habitæ, idest immediate consequentes simplices species, sunt pingue, quod sequitur dulce, & salsum, quod sequit amarum. Media autem horũ sunt acetosum & austerum, & ponticum, & acutum, quæ duo in idẽ reducuntur. Ad has autem septem species saporum fere videntur reduci omnes aliæ. Considerandum est autem circa has species, quòd quãuis sapores causentur a calido, & frigido, & humido & sicco, & cõtraria sunt, quæ maxime distant, non tamen secundum maximã distantiam calidi & frigidi, & humidi & sicci attenditur contrarietas in specieb. saporum, sed secundum ordinem ad gustum, prout natus est immutari a sapore, vel cum horrore vel cum suauitate. Vnde non est necessarium quòd dulce uel amarum sit maxime vel calidum vel frigidum, vel humidum vel siccum, sed maxime se habeat in tali dispositione per quam cõparatur ad sensum gustus. De generatione autem saporum ĩ Libro de Sẽsu, & sensato determinatur. Vltimo autem concludit quòd gustatiuũ, idest sensus gustus, vel organum eius, est in potentia ad saporem, & species eius: gustabile autẽ est quod potest reducere ipsum de potentia in actum.

e Quoniam autem humidum quidẽ est gustabile, necesse est, sensorium ipsius neque humidum esse actu, neque impossibile fieri humidum; Patitur enim aliquid gustus a gustabili secundum quod gustabile est. Necessarium est ergo humectatum esse quod possibile humectari saluatum, non humidum autem, gustatiuum sensorium.

B

f Signum autem, neque siccam existentem linguam sentire, neque multum humidam. Hic. n. tactus fit primi humidi, sicut cũ aliquis, qui ante gustauit fortẽ humorem, gustet alterum, & ut laborantib. amara omnia uidentur, propter id quod lingua plena hmõi humiditate sentit.

C

g Species autem humorum, sicut & in coloribus, simplices quidem contrariæ sunt, sicut dulce & amarum. Habitæ autem sunt cum hac quidem pingue, cum illa uero salsum, media autem horum, acre, & austerum & ponticum, & acutum. Fere enim hæ uidentur esse humorum differentię. Quare gustatiuum est potentia tale. Gustabile autem est factiuum actu huius.

Cum autem gustabile sit humidũ, necesse est sensorium eius nec actu humidum, nec eiusmodi esse vt humectari nequeat: patitur enim gustus a gustabili quatenus gustabile. Necesse ergo est id quod humectari potest, humectari ita, vt seruetur, nec esse humidum ipsum, scilicet gustatiuum sensorium.

Indicium huius est, quòd lingua neque cum præ arida est sentit: neque cũ ad modum humida: hic enim tactus fit primi humidi: vt cum quispiam degustato uehementi sapore, degustat aliũ: & quemadmodum ægrotantibus amara omnia videntur, propterea quòd lingua refert ab eiusmodi humiditate sentit.

Species autem saporum, ut etiam in coloribus, simplices quidem sunt, quæ sunt contraria dulce & amarum; Proxima autem sunt, ab vno, pingue: ab altero, salsum. His interiecta sunt acre, & austerum, & acerbum, & acidum. nam hæ propemodum esse saporum differentiæ videntur. Quare gustatiuũ est, quod est tale potentia; gustabile uero, quod est effectiuum actu eius.

LECTIO XXII.

D

De tangibili autem & tactu eadem rõ. Si enim tactus non est unius sensus sed plures, necessarium & tangibilia, sensibilia plura esse. Habet autem dubitationem utrum plures sint, an vnus. Et quid est sensitiuum tangibilis, vtrum caro, & in aliis propoztionale, aut non: sed hoc quidem est medium, primum autem sensitiuum, aliud quiddã est intus.

LECTIO XXII.

De tactili & tactu eadem est ratio: si enim tactus non unus est sensus, sed plures: & tactilia etiam plura esse sensibilia necesse est. Est autem quæstio, utrum plures sint, an unus, & quid sit instrumentum rei tactilis tactiuum, utrum caro, & in aliis quod ei pro portione respondet, an non, sed hoc quidem sit intermedium, primum uero sensorium aliud quidpiam intus sit.

E

LECTIO XXII.

Postquàm determinauit Philosophus de sensibilibus secundum alios sensus, hic determinat vltimo de sensibili secundum tactum, quia tactus inter alios sensus uidetur esse minus spiritualis, licet sit omnium aliorum sensuum fundamentum. Diuiditur autem hęc pars in duas partes. In prima determinat quasdam dubitationes circa sensum tactus. In secunda ostendit ueritatem circa hunc sensum. ibi. [Omnino autem vr̃.] Circa primum duo facit. Primo mouet quæstiones. Secundo determinat eas, ibi. [Ois etenim sensus.] Dicit ergo primo, q̃ quantũ ad ea de quibus inquirendũ est eadẽ ratio est, siue loquamur de tãgibili, siue de tactu. Quod. n. dicit de uno, oportet dici de altero, q̃a si tactus nõ est unus sensus, sed plures, necesse est q̃ tãgibilia nõ sint unũ genus sensibiliũ, sed plura. Iõ autem hoc dicit, q̃a intẽtio sua est, primo determinare de sensibilibus, postmodum determinabit de sensu. Quia uero in his quæ circa

tangibile & tactum dicēda sunt. circa sensum tactus q̄ones mouebit, propter hoc ꝙ cōmodius possunt pertractari q̄ones istæ circa tactum, q̄ si moueantur circa tangibile: idcirco hanc excusationem præmittit, ostendens ꝙ non refert vtrum de tactu, vel tangibili loquamur. Mouet ergo duas quæstiones circa tactum, & tangibile.

b Omnis etenim sensus vnius contrarietatis esse videtur, vt visus albi & nigri: auditus grauis & acuti: gustus amari & dulcis. In tangibili autē multæ insunt contrarietates, calidum, frigidū, siccum, durum, molle, & aliorum quæcunq; sunt huiusmodi.

G

c Habet autem solutionē quādam, ad hanc dubitationem, quod & in alijs sensibus sunt cōtrarietates plures, vt in voce, nō solum acumen, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas vocis, & similia alia: sunt autem & circa colorem differentiæ huiusmodi alteræ.

d Sed quod sit vnum subiectū, sicut auditui sonus, sic tactui: nō est manifestum.

H

e Vtrum autem est sensitiuum intus an non, sed mox caro, nullum videtur esse signum, fieri sensum simul cum tactu. Etenim nunc si aliquis circa carnem extenderit vt pellem, faciens similiter sensum, mox tactū insinuat, & tamen constat quòd non est in hoc sensitiuum. Si autem & connaturale fuerit, citius vtique pertinget sensus.

f Propter quod talis pars corporis videtur sic se habere, sicut si circulariter nobis adunatus eēt & aer. Videremur enim vno quodā sentire & sonum, & odo-

I

Quarum prima talis est. Vtrum sint plures sensus tactus, an vnus tantum. Secunda dubitatio est q̄d est sensitiuum, idest organum sentiendi in tactu, vtrum. s. caro sit organum sensus tactus, in animalibus habentib. carnem, quæ sunt animalia habentia sanguinem, & in alijs quæ carent sanguine, aliquid proportionabiliter respondens carni. Aut non est ita, sed caro quidem. & illud quod proportionabiliter ei rñdet, est mediū in sensu tactus. Sed primū organū sensus tactus, est aliqd intrinsecum circa cor, vt dr̄ in libro de Sensu & sensato. Deinde cum dicit.

Tex.cō.108.

b ¶ Determinat p̄missas dubitationes. Et primo primā. Secundo secundā, ibi. [Vtrum aūt] circa primum tria facit. Primo ostendit ꝙ non est vnus sensus tactus, sed plures. Secundo soluit positā rōnē, ibi. [Habet autem solutionem.] Tertio improbat solutionem, ibi. [Sed ꝙ sit.] Ratio autem quā primo ponit, talis est. Omnis enim vnus sensus uidetur esse unius contrarietatis, sicut uisus albi, & nigri, auditus grauis & acuti; gustus, amari & dulcis. Sed in tāgibili quod est obiectum tactus, sunt multæ contrarietates, scilicet cal d. & frigid. humid. & siccum, durum, & molle. & quædam alia huiusmodi, vt graue, & leve, & acutum & habes, & similia: ergo tactus non est unus sensus sed plures. Deinde cum dicit.

Tex.cō.109.

Tex.cō.110.

c ¶ Ponit quandam apparentem solutionem ad prædictam dubitationem, & dicit, quòd aliquis potest habere solutionem ad prædictam dubitationem, per hoc quòd in alijs sensibus uidentur esse plures contrarietates sicut in auditu. Nam circa uocem audibilem, non solum potest attendi cōtrarietas acuti & grauis, sed etiam magnitudo & paruitas uocis, & lenitas & asperitas eius, & aliqua alia similia. Et similiter circa colorem possunt inueniri aliquæ aliæ differentiæ, præter contrarietatem albi & nigri, sicut quòd aliquis color est intensus, & alius remissus, aliqs pulcher, & aliquis turpis: & tamen per hoc non tollitur quin auditus sit unus sensus, & similiter uisus. Vnde multiplex contrarietas tangibilium non uidetur impedire, quominus tactus sit unus sensus. Deinde cum dicit.

K

d ¶ Excludit positam solutionē, & dicit ꝙ omnium contrarietatum quæ sunt circa audibilia, est vnum subiectum s. sonus, & similiter color circa uisibilia. Sed non potest inueniri aliquid unū, quod sit commune subiectum omnium cōtrarietatū, quæ sunt circa tangibilia. & propter hoc non uidetur esse unum genus tangibiliū, unde neque unus sensus tactus. Ad euidentiā aūt eorum quæ hic dicunt, considerare oportet, ꝙ distinctio potentiarum, & obiectorum proportionabilis est. Vnde cū unus sensus sit una potentia. oportet quod ei sensibile correspōdens sit unum genus. Ostensum est autem in 10. Metaph. ꝙ in uno genere est una prima contrarietas. Vnde oportet ꝙ circa obiectū unius sensus, attendatur tantum una prima cōtrarietas. Et ideo

F

his dicit Philosophus, ꝙ vnus sensus est vnius contrarietatis. Possunt tamen in uno genere esse plures cōtrarietates post primam, vel p modum sub diuisionis, sicut in genere corporū, prima contrarietas est animati & inanimati. Et quia animatū corpus diuiditur per sensibile & insensibile, & ulterius sensibile, p rōnale & irrōnale, multiplicantur contrarietates in genere corporis, vel sūt plures contrarietates unius generis per accidens, sicut in genere corporis est contrarietas albi & nigri, & secundum omnia quę corpori accidere p̄t. Et p hunc modum intelligendum est, quod circa sonū & uocem, pręter primam contrarietatē grauis & acuti quæ est p se, sunt aliæ cōtrarietates, quasi p accidens. In genere aūt tangibiliū sunt plures primę contrarietates per se, q̄ tñ oēs quodammō reducuntur ad unū subiectum, & quodāmodo. Pōt.n. vno mō accipi subiectū contrarietatis, ipsum genus, qd̄ cōparat ad differentias contrarias, sicut potentia ad actum. Alio mō pōt accipi subiectū contrarietatum, substa, quæ est subiectū generis, cuius sunt contrarietates, sicut si dicamus ꝙ corpus coloratum, est subiectū albi & nigri. Si igit loquamur ď subiecto quod est gen°, manifestum est ꝙ non est idem subiectum omnium qualitatum tāgibilium. Si aūt loquamur de subiecto, quod est substantia, unum subiectum est omnium eorum, s. corpus, pertinens ad consistentiam animalis. Vnde infra dicit Philosophus, quod tangibiles qualitates sunt corporis, secundum quod est corpus quibus scilicet elementa corporis distinguuntur abinuicem. Horum enim est sensus tactus discretiuus quę ad consistentiam corporis animalis pertinent. Vnde formaliter loquendo, & secundum rationem, sensus tactus nō est unus sensus, sed plures. Subiecto aūt est unus. Deinde cum dicit.

Quippe omnis sensus unius esse uidetur contrarietatis, ut uisus albi, & nigri, auditus grauis et acuti: gustatus amari & dulcis; at in tactili multa sūt contrarietates, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, & huiusmodi alia.

Sed est solutio quædam huius quæstionis, etenim & in alijs sensibus, plures sunt contrarietates, ut in uoce nō solum acumen & grauitas, uerum et magnitudo & paruitas, & lenitas, et asperitas uocis, cæteraq; generis eiusdem. In colore etiam eiusmodi aliæ sunt differentiæ.

Verum quid sit subiectum, ut auditui sonus, sic etiam tactui, non est manifestum.

Vtrum autem instrumentum sit intus nec ne, sed protinus caro, nullo uidetur esse argumento, quod sensus fiat simul atque res tanguntur. Etenim si quis circa carnem extenderit quidpiā in speciem membranæ redactum: statim ea tacta perinq; sensum imprimet, & tamen constat non esse in ea sensus instrumentum. quod si etiam coalescat multo citius sensus penetret.

Itaque pars hæc corporis perinde se habere uidetur, ac si circumquaque coalitus nobis esset aer: uideremur. n. uno quodam & sonum, & colorem, et odorem sentire, et unus esse sensus au

e ¶ Pertractat secundam quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo docet ueritatem, secundo concludit quoddam, ꝙ pertinet ad manifestationem prioris quęstionis, ibi. [Propter qd̄ talis par.] Circa primum sciendum est, ꝙ posset alicui uideri, ꝙ caro esset organum sentiendi secundum tactū, hac ratione quia statim ad tactum carnis sentimus tāgibilia. Dicit ergo ad excludendum hanc rationem, ꝙ ad iudicandū vtrum organū tactus sit intus, uel non sed statim caro sit organū tactus, nō uidetur esse sufficiens signum hoc, ꝙ simul cum caro tangit, fit sensus tangibilis, i. sentitur, quia & nunc si aliquis supra carnē extenderet aliquam pelliculam, aut telā subtilem, statim ad tactum ipsius quod superextenderetur carni, sentiret tangibile. Sed tamen constat ꝙ organū sensus tactus nō esset in illa pelle superextensa. Et iterum manifestum est, ꝙ si illa pellis super extensa, fieret connaturalis homini, citius per eam sentiretur. Vnde licet ad tactum carnis, quæ est hoī connaturalis, statim tangibile sentiatur, non tamen sequit ꝙ caro sit organum tactus, sed est quoddam medium connaturale. Deinde cū dicit.

f ¶ Concludit quoddam quod ualet ad manifestationē primæ quæstionis, & dicit quod quia caro est sicut mediū cōnaturale in sensu tactus, vē quod hæc pars corporis sic se hēat ad sensū tactus, sicut si aer qui est circa nos, esset connaturalis nobis.

Vido-

Videretur enim tunc quod aer ille esset organum in uisu auditu, & olfactu, quamuis sit medium, & ita videremur vno organo sentire sonum & odorem & colorem, & per consequens videretur esse vnus sensus auditus, visus, & olfactus. Sed nunc quia medium per quod fiunt motus dictorum sensibilium, est [determinatum] id est distinctum a nobis, manifestum est quod diuersa sunt organa trium sensuum dictorum, & per consequens quod sunt diuersi sensus. Sed in

Tex. c. 104. tactu hoc nō est manifestū, quia mediū est connaturale nobis. Et huius diuersitatis rōnē assignat. Aer.n. & aqua, quæ sunt media aliorum sensuum, non possunt esse connaturalia nobis, quia impossibile est quod ex aere puro, & ex aqua pura, consistat animatum corpus. Cum.n. sint

Tex. c. 133. corpora humida, & fluxibilia, non sunt firma, neq; bene terminabilia in seipsis, sed solum termino alieno. Corpus autē animatum oportet esse firmum, & in se terminatum. Vnde oportet quod sit mixtū ex terra, & aere & aqua, sicut vult se habere, i. sicut exigit caro in aialibus habentib. carnem, & illud quod ꝓportionale est, in ani-

Tex. c. 113. malibus nō habentibus carnem. Et sic illud corpus qđ est medium in tactu, s. caro, potest esse adunatum, idest naturaliter unitum tactui, ita quod per ipsum sicut per medium connaturale, fiant plures sensus tactus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit quoddam aliud ad idem manifestandum, & dicit quod hoc idem demonstratur per hoc, quod in lingua fiūt plures tactus. Sentimus enim per linguam omnia tangibilia, quæ sentimus per alias partes corporis & ulterius per ipsam sentimus [humorem] idest saporem, quem non sentimus per aliquam aliam partem corporis. Si autem alia caro sentiret saporem, non discerneremus inter gustum & tactum, sicut nunc nō discernimus inter tactū qui est discretiuus calidi, & frigidi, & tactum qui est discretiuus humidi, & sicci. Sed nunc apparet quod gustus, & tactus sunt duo sensus, quia non conuertuntur adinuicem, non enim per quamcumque partem fit sensus tactus, fit & gustus. Ratio autem quare non per quamcumque partem fit gustus, per quam fit tactus, est, quia sapores non sunt qualitates elementorum, ex quibus corpus animalis constat, unde nec pertinent ad consistentiam animalis, sicut qualitates tangibiles.

rem, & colorem, & unus quidē sensus esse auditus, & visus, & olfactus. Nunc autem quoniā determinatum est per quod fiunt motus, manifestum est prædicta sensoria altera esse. In tactu autem hoc quidem nunc immanifestum est. Ex aere quidē enim aut aqua, impossibile est constare animatum corpus. Oportet enim firmū esse. Relinquitur autem mixtum ex terra, & ex his esse, vt vult caro & ꝓportionale. Quare necessarium est, & corpus quod medium tactus, esse adunatum, per quod fiant sensus qui sint plures.

g Demonstrat autem, quod plures sint is qui in lingua est tact⁹. Omnia.n. tangibilia sentit, secūdum eandem partem, & humorem. Siquidem igitur & alia caro sentiret humorem, uideretur vnus & idem esse sensus, gustus, & tactus. Nunc autem sunt duo, propter id quod non conuertitur.

LECTIO XXIII.

DVbitabit autem aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autem est tertia magnitudo. Quorum autē corporum mediū est aliqđ corpus nō cōtingit ipsa adinuicē se tangere. Humidū aūt non est sine

LECTIO XXIII.

OStenso, quod in sensu tactus requiritur medium connaturale, hic inquirit Philosophus. utrum requiratur in eo medium extraneum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod tactus non fit sine medio extraneo. Secundo ostendit in quo differant tactus, & gustus ab aliis sensibus, qui per medium extraneum sentiunt, ibi. [Verum igitur.] Dicit ergo primo, quod circa tactum potest aliquis dubitare, utrum scilicet habeat medium extraneum, cum ostensum sit quod hēat medium cōnaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus ha-

A ber profundum quod est tertia dimensio. Manifestum est.n. omne corpus tres dimensiones habere, s. longitudinem latitudinem, & profunditatem. Ex quo sequitur quod inter quæcumq; corpora est aliquod corpus medium, ipsa non tangunt se inuicem immediate. Distant enim abinuicem, ex quo aliqua dimensio est inter ea, manifestum est etiā quod ubicumq; est medium humidū, vel humectatum, oportet esse aliquod corpus. Humiditas .n. cū sit qualitas quædam, non est nisi in subiecto corpore. Aut igitur inest alteri corpori secūdum seipsum, & tunc est humidū, sicut aqua: aut hēt humiditatē secundum aliquod corp⁹ sibi aduenies & sic dr humectatum, ex hoc q hēt aquam in superficie tantum, vel in superficie, & profundo. Et hoc est quod dicit, q necesse est oē corpus humidū, vel humectatum, esse aquam, aut habere aquam. Manifestum est autem, quod corpora quæ tanguntur in aqua adinuicem, necesse est q hēant inter se aquā mediū qua repleta sunt ultima eorum, nisi forte dicatur q sint sicca in aqua existentia quod est impossibile. Necesse est.n. q ea q̄ in aqua sūt, sint humectata, ita q habeant aquam in superficie, & sic relinquitur q inter duo tangentia se in aqua, sit aqua medium. Et si hoc uerum est, sequitur q īpossibile sit, q aliquod corpus tangat aliud in aqua immediate. Et similiter eodem modo se hēt de aere, qui est humidus naturaliter, sicut de aqua. Similiter enim se habet aer ad humectanda ea q̄ sunt in aere, sicut se habet aqua ad humectanda ea quæ sunt in aqua. Sed magis latet nos de aere q sit medium, quam de aqua ꝑp hoc, q continue sumus in aere, & sic imperceptibiliter inhæret nobis. Et similiter animalia quæ sunt in aqua, latet si duo corpora humectata p aquā se tāgūt, quia.n. cōtinue sunt in aqua, nō pcipiunt aquā, q̄ est inter ipsa, & corpora tāgētia. Est aūt & alia rō, quare magis latet nos de aere, q̄ de aqua, qa aer est subtilior, & minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, q

E sp qn tangimus aliquid, est medium inter nos & res cū actus, aer vel aqua. Sed dubitatio hic accidit. Oportet .n. illud qđ est medium in aliquo sēsu, esse denudatum a qualitatib. sensibilib. sm illum sensum, sicut diaphanum nullū hēt colorē. Manifestū est aūt, q aer & aqua hūt tangibiles qualitates. nō igit̄ mediantib. eis pōt fieri sensus tactus. Rn̄det autē ad hoc Auer. q nos nō patimur a puro aere uel aqua. Nihil.n. patit̄ nisi a suo cōtrario, sm principiū passionis. aer aūt & aqua nō contrariant̄ nobis, sed sūt nobis similia, cōparant̄.n. ad nos, sicut locus ad locatū, vn̄ tact⁹ nr̄ non patit̄ a qualitatib. aeris uel aq̄, sed ab extraneis qualitatib. Qđ.n. sentit̄ de qualitatib. tangibilib. in aere, & in aqua, est de admixtione extraneorū corporū, vt ipse dicit, qa sicut ignis numq̄ amittit calorē suū, ita nec aqua amittit suā qualitatē. Sed q aliqn sentim⁹ calidum, hoc est ex pmixtiōe extranei. In hac autē rōne est multiplex error. Primo quidem in hoc qđ dicit, q corpora nr̄a non patiunt̄ ab aere uel aqua, quia sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est.n. q corpora nr̄a sortiunt̄ locū naturalem, sicut & motū naturalē, ex natura elementi pdominātis. Non ergo aliter comparant̄ ad lo-

ditus, & uisus, & olfactus; at uero quia distinctum est id, per quod fiunt motus, perspicuum est quæ diximus instrumenta diuersa esse. In tactu vero id nunc obscurum est, ex aere enim, aut aqua corpus animatum constare non potest, requiritur enim, ut solidū quidpiam sit, restat ergo, vt ex terra, & his

B sit mixtum, cuiusmodi uult esse caro, & quod ei pro portione respondet, nam si omnis sensus per intermedium est, etiam tactus. Quare necesse est, & corpus esse inter tactiuum quòd adhæreat coalitumque sit per quod fiunt sensus, qui quidem plures sunt.

Indicat autem eos esse plures is tactus qui in lingua consistit, eadem enim parte cuncta tactilia, & saporem sentit.

C Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus, & tactus idem, & unum esse videretur, nunc vero duo sunt, quia non fit conuersio.

LECTIO XXIIII.

VErum quærat quispiam, si omne corpus habet altitudinem, atque hæc est tertia magnitudo, quibus

D autem duobus corporibus interiacet corpus aliquod, fieri non potest ut ea se mutuo tangant; humidumque non est sine corpore, neque madidū, sed necesse

locum, & ad corpora conducētia, corpora nostra, quam ipsa elementa locata ad elementa locantia. Elemēta autem in suis extremitatibus se alterant, ut patet per philosophum in primo Meteororum, corpus ergo nostrum ab elementis natum est alterari. Item omne quod est in potētia, natum est pati ab eo, quod est in actu. Corpora autem nostra cum sint in quadā medietate constituta inter extremitates tāgibilium qualitatum, quæ sunt in elementis, habent secundum qualitates elementares, ut potentia ad actum. Medium enim est in potentia ad extrema, ut infra dicetur.

Lect. 2.

Tex. co. 19.

Manifestum est igitur, quod corpora nostra nata sunt immutari a qualitatibus elementorum & sentire eas. Prouenit ergo hic error ex eo ꝙ nesciuit distinguere inter elementa, secundum ꝙ sunt sibi inuicē cōtraria & secundum ꝙ sunt se cōtinentia, & sibi similia, ut locus locato.

Tex. c. 114.

Dicendum est igitur, ꝙ elementa possunt dupliciter considerari. Vno modo secundum qualitates actiuas & passiuas, & sic contrariantur adinuicē, & se immutant in suis extremis. Alio modo secundum formas substantiales, quas consequuntur ex impressione corporis cœlestis. Vnde quanto corpus elementale est propinquius corpori cælesti, tanto plus habet de forma. Et quia ad formam pertinet continere, & quod se habeat in ratione totius, inde est quod corpus superius continet inferius & comparatur ad ipsum, sicut totum ad partē diuisam quę est cōparatio loci ad locatum. Vnde & uis locantis & continētis deriuatur ad elementa ea primo continenti, i. corpore cœlesti.

Tex. c. 155.

Et propter hoc, locus & motus localis non attribuūtur elementis secundum qualitates actiuas & passiuas, sed consequuntur formas substantiales elementorum. Aliud est error in hoc quod dicit, ꝙ aqua & aer non alterantur, nisi per admixtiones extranei. Manifestum est.n. quod aer & aqua secundum partem sunt corruptibilia. Corruptio aūt & generatio in elementis potest fieri sine mixtione, & sequitur alterationē, ut patet I libro de Generatione. Vnde manifestum est, ꝙ adhuc durante spē aquæ, potest immutari aqua a sua naturali qualitate, absq; admixtione extranei. Ignis autem cum sit formalior, est magis actiuus inter elementa, quæ oia comparantur ad ipsum, sicut materialia, ut dr̄ in quarto Meteororū. Vnde non est simile de ipso, & de alijs. Dicendū est igitur, ꝙ quia aer & aqua sunt facile mutabilia ab extraneis qualitatib., & præcipue qñ sunt modicæ q̃titatis sicut accidit in aqua, vel aere, q̃ sunt inter alia duo corpora se tangentia, pp hoc non impedit sensus tact⁹, quin p medium aerē & aquā fieri possit. Et minus ẽt impedit aer q̃ aqua, quia aer hēt qualitates tangibiles parum sensibiles.

Li. 2. c. 24. & inde.

Lect. 2. Tex. co. 5.

corpore, neque humectatum; sed necesse est aquam esse, aut habere aquam. Quæ uero tanguntur adinuicem in aqua, nisi sicca extrema sint; necesse est aquam habere mediam: qua repleta sint ultima. Si autem hoc uerum impossibile est aliquod corpus tangere aliud in aqua. Eodem autem modo est, & in aere. Similiter enim se habet aer ad ea quæ sunt in ipso, & aqua, ad ea quæ sunt in aqua. Latet autem magis nos; sicut & ea, quæ sunt in aqua, animalia, si humectatū tangit humectatū.

b Vtrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, sicut nunc uidetur, gustus quidem, & tactus in tangendo, alij autem a longe? Hoc autem non est, sed durum & molle, per altera sentimus, sicut & sonabile, & uisibile, & odorabile. Sed alia quidem a longe, alia uero a prope. Propter quod latet, quoniā omnia quidē sentimus per mediū, sed in his latet. Et quidem sicut diximus prius, & si per pellem sentiremus omnia tangibilia, ignorantes quod prohibet, similiter utique haberemus, sicut & nunc & in aqua & in aere. Putamus.n. nos nunc ipsa tangere, & nihil esse medium.

c Sed differt tangibile a visibilibus, & sonatiuis, quoniam illa quidem sentimus ex eo quòd medium mouet aliquid nos, tangibilia uero nō a medio, sed simul cum medio: sicut per clypeum percussus. Non enim clypeus percussus prius, percussit, sed simul accidit utraque percuti.

est vel aquam esse, vel aquam habere: quæ vero in aqua se mutuo tangunt, cum extrema sicca non sint, necesse est, aquam habeant interiectam, cuius plena sunt extremitates: quòd si hoc verum est, fieri non potest vt aliud tangat aliud in aqua, eodem etiam modo in aere, similiter enim se habet aer

G *ad ea quæ sunt in ipso, atque aqua, latet tamen magis nos, vt etiam ea animalia quæ in aqua sunt, an madidum tangat madidum.*

Vtrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, vt nunc videtur, gustus quidem & tactus tangendo, alij autem e longinquo? Id vero nō ita se habet, sed durum & molle per alia sentimus, quemadmodum & sona-

H *tiuum, & visibile, & odorabile, sed alia e longinquo, alia e propinquo, quapropter latet, quādoquidem omnia sentimus per intermedium verum in his latet. Atqui, vt superius diximus, & si per membranam sentiremus omnia tactilia, nescientes eam intercedere, æque afficeremur, atque nunc in aqua & in aere, videmur enim ea tangere, & nihil esse interiectum.*

Sed tactile differt a visibilibus, &

I *sonatiuis, quia illa quidem sentimus medio aliquid in nos agente, tactilia vero non a medio, sed vna cum medio, veluti in is qui traiecto clypeo percussus est: non enim percussus clypeus percussit, sed contingit vt ambo simul percuterentur.*

F Vnde si intendantur qualitates tangibiles aeris vel aquæ, magis impeditur tactus, ut pote cum aer vel aqua intensam frigiditatem vel caliditatem habuerint. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit differentiā inter tactum & gustum, & alios sensus; Et primo excludit quandam differentiam æstimatam. Secundo ponit differentiam veram, ibi. [Sed differt.] Dicit ergo primo, ꝙ ex quo tactus habet medium extraneum, cōsiderandū est, vtrum omnium sensibilium fiat similiter sensus, aut diuersorū diuersimode, sicut in promptu uidetur hæc esse differentia, quòd gustus & tactus sentiant, ex eo ꝙ immediate tangant: alij autem sensus sentiāt a lōge sua sensibilia, nō tangendo ipsa. Sed hoc verum non est, quòd sic differant: sed durum & molle, & alias qualitates tangibiles sentimus [per altera] id est per media extranea sicut, & obiecta aliorum sensuū, sicut sonabile, uisibile, & odorabile. Sed ista sēsibilia sunt a longe quandoque a sensu, gustabilia autē, & tangibilia sunt de prope, intantum ꝙ mediū est quasi imperceptibile propter paruitatem, & ideo medium latet. Omnia enim sensibilia sentimus per medium extraneum: sed in gustabilibus & tāgibilibus latet, quia sicut prius diximus, si per aliquam pellem nobis circūpositam, omnia tangibilia sentiremus, ignorato ꝙ aliquid esse prohibens, similiter nos haberemus ad sentiendum p medium sicut & nunc nos habemus sentientes in aqua & aere. Putamus enim nunc quòd tangamus sensibilia ipsa, & nihil sit me-

K dium. Deinde cum dicit.

c ¶ Exclusa falsa differentia, ponit ueram, & dicit ꝙ tangibilia differunt a uisibilibus & sonatiuis, ex eo quòd illa sensibilia sentimus per hoc quòd mouent medium, & iterum medium mouet nos, sed tangibilia sentimus per mediū extraneum, non quasi moti a medio extraneo, sed simul cū medio mouemur a sensibili. Sicut patet de eo qui percutitur per clypeum. Non enim accidit sic, quòd clypeus percussus percutiat, sed quia simul accidit vtrumque percuti. Hoc autem quod dicitur [simul] non est intelligendum secundum ordinem temporis tantum, quia etiam in uisu simul mouetur mediū ab obiecto, & sensus a medio, fit enim uisio sine successione. Perceptio autem soni & odoris, cum successione aliqua, ut in Libro de Sensu & sensato dicitur. Sed hoc referendum est ad ordinem causæ. In alijs enim sensibus, immutatio medij est causa quòd immutetur sensus, nō autem in tactu. Nam in alijs sensibus medium est ex necessitate, in tactu autem quasi per accidens, inquantum accidit corpora se tangentia esse humectata. Deinde cum dicit.

d ¶ Deter-

d ¶ Determinat de sensu tactus secũdum veritatem. Et primo quantum ad medium. Secũdo quantum ad qualitatem organi, ibi. [Tangibiles quidem.] Tertio quantum ad obiectum quod percipitur sensu, ibi. [Amplius autem.] Dicit ergo primo, quòd ita videtur se habere caro & lingua ad organum sensus tactus, sicut se habent aer

Tex.c6.116. & aqua ad organum visus, auditus, & olfactus. In nullo enim istorum sensuum potest fieri sensus, si tangatur organum, vt si quis ponat aliquod corpus album in superficie oculi, non videtur. Vnde manifestũ est quòd organum sensiuũ, in sensu tactus, fit intus. Sic enim accidit in hoc sensu, sicut & in alijs. Non enim sentiunt animalia, sensibilia apposita super organũ sensus. Sentiunt aũt sensibilia posita sup carnem, quare ma-

Tex.c6.117. nifestum est ꝙ caro non est organũ sensus, sed mediũ. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quale sit organũ tactus, & dicit quòd tangibiles qualitates sunt differentię corporis, secundum ꝙ est corpus, idest differentiæ quibus elementa distinguun-

Tex.c6.118. tur abinuicem, scilicet calid. frigid. humid. & siccum de quibus dictum est in his, quę sunt de

Lib.2. tex. 48. & inde. elementis, idest in libro de Generatione & corruptione. Manifestum est aũt quòd organum tactus & in quo primo fundat sensus, qui dicitur tactus, est quędam pars, q̃

Tex.c6.119. est in potentia ad huiusmodi qualitates. Organum enim sensus patitur a sensibili, quia sentire ẽ pati quoddam, vnde sensibile quod ẽ agens, facit ipsum es-

Tex.c6.120 se tale in actu, quale est sensibile, cum sit ĩ potẽtia ad hoc. Et propter hoc, organum tactus non sentit illam qualitatem, secundum quã est in actu. Non enĩ sentimus id, quod

Tex.c6.121. est calidum, aut frigidum, durum, aut molle, secundũ illũ modum, quo hæc insunt organo tactus, sed sentimus excellentias tangibilium, quasi organo tactus constituto in aliqua medietate inter contrarias tangibiles qualitates. Et propter hoc organum tactus discernit extrema tangibilium, medium enim est discre-

A tiuum extremorum. Potest enim pati ab vtroque extremorum, eo quod dum comparatur ad unum, habet in se rationem alterius, sicut tepidum in comparatione ad calidum, est frigidum, in comparatione ad frigidum, est calidum: vnde medium patitur ab vtroque extremorum, cum sit quoddammodo utrique contrarium. Et oportet ꝙ sicut organum, quod debet sentire albũ, & nigrum, neutrum ipsorum hẽat actu, sed vtrumque in potentia, & eo. ẽ mõ in alijs sensibus, sic etiam se hẽat in sensu tactus, vt s. organũ neque sit calidum, neque frigidum actu, sed potentia vtrumque. Aliter tamen accidit hoc circa tactum, & circa alios sensus. Nam in visu, organum uisus est in potẽtia ad album, & nigrum, denudatum a toto genere albi, & nigri, est. n. penitus carens colore. Sed organum & medium tactus non potest denudari a toto genere calidi & frigidi, humidi & sicci, componitur. n. ex elementis, quorum hæ sunt propriæ qualitates. Sed sic fit in potentia organũ tactus ad sua obiecta, inquantum est medium inter contraria. Medium enĩ est in potentia ad extrema. Et propter hoc quanto animal habet complexionem magis reductã ad medium, tãto habet meliorem tactum. Vnde homo inter omnia animalia est melioris tact. ut supra dictum est. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de eo quod percipitur per tactum, & dicit quod sicut est uisus quodãmodo uisibilis, & inuisibilis, & sicut alij sensus sunt oppositorum, ut auditus soni, & silentij, sic & tact. est tangibilis & intãgibilis. Intangibile autem dr̃ dupliciter aut illud quod hẽt excellentiam, ita quod corrumpit sẽsum, sicut ignis, aut illud quod habet parum de qualitate tãgibili, sicut aer. Vtrũque. n. dr̃ intãgibile, quasi male perceptibile sensu tactus. Vltimo autem quasi epilogãdo concludit ꝙ [figuraliter] i. in quadam summa dictum est de sensibilibus, s̃m unumquenque sensum. De eis. n. specialiter in libro de Sensu & sensato determinatur.

d Omnino autem videtur caro & lingua, sicut aqua & aer ad visum & auditum & olfactum se habent, sic se habere ad sensitiuum, sicut illorum vnumquodque. Ipso autem sensitiuo tacto, neque ibi, neque hic fiet vtique sensus: vt si quis ponat corpus album in oculi vltimum: Quare & manifestum quòd intus sit, tangibilis sensitiuum. sic enim vtique accidit quod & in alijs. Apposita enim super sensorium non sentiunt. Super autem carnem posita, sentiunt, quare medium tactus est caro.

Omnino uidetur caro, & lingua, ut aer & aqua ad uisum & auditum, & olfactum habet, ita habere ad sensoriũ vt illorum unumquodque; si autem ipsum tangatur sensorium, neque hic, neque illic fiat sensus: veluti, si quis posuerit corpus aliquod album super extremum oculum. Ex quo etiam perspicuũ B *est intus esse rei tactilis sensorium. hoc enim pacto ut in cæteris eueniet: nam si apponantur super sensorium, non sentiunt: at si apponantur super carnem, sentiunt. Quare intermedium tactiuũ caro est.*

e Tangibiles quidem igitur sunt differentiæ corporis, secundum quod corpus. Dico autem differentias, quibus elementa determinantur, calidum, frigidum, humidum, & siccum, de quibus prius dictum est in his, quæ de elementis. Sensorium autem, ipsarum quod tactiuum, & in quo sensus vocatus tactus, est primo, quod potentia huiusmodi pars est Sentire enim pati quoddam est. Quare faciens, quale ipsum actu, tale ille illud facit, cum sit potentia. Vnde similiter calidũ, & frigidum, aut durum, & molle non sentimus, sed excellentia, tamquam sensu velut medietate quadam existente eius, quæ in sensibilibus, cõtrarietatis. Et propter hoc discernit sensibilia. Medium enim discretiuum est. Fit enim ad vtrumque ipsorum, alterum vltimorum. Et oportet, sicut debens sentire album & nigrum, neutrum ipsorum habere actu, potentia vero vtrumque, sic autem & in alijs, & in tactu, neque calidum, neque frigidum.

*Tactiles igitur sunt corporis ut corpus est differentiæ, uoco autem differentias quæ elementa distinguunt; calidũ, frigidum, humidum, siccum; de quibus in libris de elementis ante diximus; Sẽsorium autem ipsorum tactiuum, & in quo primo sensus is quem tactum uo*C *camus inest. pars ea est quæ est talis. Nam sentire pati quoddam est, quare id quod facit quale est ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Quamobrem id quod æque calidum est ac frigidum aut durum, & molle non sentimus, sed excessus, uepote cum sensus mediocritas quędam sit eius contrarietatis, quę in sensibilibus reperitur, & propterea iudicat sensibilia, medium enim uim habet iudicandi, fit enim alterum extremorum, ad utrumque ipsorum comparatum. Et oportet, quemadmodum id quod sensorium est al*D*bum, & nigrum, neutrum eorum esse actu, sed potentia utrumque, sic, & in alijs & in tactu, nec calidum esse nec frigidum.*

f Amplius autem, sicut visibilis & inuisibilis erat quodammodo visus, similiter autem & reliqui oppositorum, sic & tactus, & tangibilis & intangibilis. Intangibile autem, paruam omnino habens differentiam tangibiliũ, vt passus est aer. Et tangibilium excellentiæ, sicut corruptiua. Secũdum quidem igitur vnum quemque sensum, dictum est figuraliter.

Præterea ut rei uisibilis & inuisibilis erat quodammodo uisus, cęterique E *itidem oppositorum, sic quoque tactus, tactilis & intactilis. Intactile autẽ est, tum quod planum leuem habet differẽtiam tactilium, quod usu uenit in aere tum tactilium excessus cuiusmodi sunt quæ corrumpendi uim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim disseruimus adumbratione quadam.*

LECTIO XXIIII.

Oportet autem uniuersaliter de omni sensu accipere, quod sensus est susceptiuus specierum sine materia, ut cera annuli, sine ferro, & auro recipit signum. Accipit autem aureum, aut æneum signum, sed non inquantum aurum, aut æs. Similiter autem, & sensus uniuscuiusque ab habente colorem, aut humorem, aut sonum patitur; sed non inquantum unumquodque illorum dicitur, sed inquantum tale est: & secundum rationem.

b Sensitiuum autem primum est in quo huiusmodi potentia. Et quidem igitur idem, sed esse alterum est. Magnitudo quidem enim quædam erit, quod sensum patitur, nō tamen sensitiuo esse, neq; sensus, magnitudo est; sed ratio quædam, & potentia illius.

c Manifestum autem ex his, & propter quid sensibilium excellentiæ, corrumpunt sensitiua. Si nanque sit fortior sensitiuo motus, soluitur ratio. Hoc autem erat sensus, sicut & symphonia, & tonus, percussis fortiter chordis. Et propter quid plantæ non sentiunt habentes quandam partem animalem, & patientes a tangibilibus. Et nanque frigescunt, & calescunt. Causa enim est non habere medietatem, neq; huiusmodi principium possibile recipere species sensibilium, sed pati cum materia.

LECTIO XXIIII.

Vniuerse autem de omni sensu hoc sumendum est: sensum id esse, quod est capax sensibilium specierum sine materia, ut cera annuli sine ferro & auro recipit signum: sed accipit ea quidem aureum uel æreū signū, non tamen quatenus æs uel aurū est: G *Pariter etiam sensus uniuscuiusque ab eo patitur quod nec odorem hēat, aut saporem aut sonum; uerum non quatenus unumquodque illorum dicitur, sed quatenus eiusmodi est, & ex ratione.*

Id uero est primum sensorium, in quo eiusmodi potentia est, sunt ergo idem, esse uero diuersum est: magnitu- H *do enim quædam fuerit id quod sentit, non tamen sensitiuo esse, neque sensus est magnitudo. sed ratio quædam & potentia illius.*

Ex quibus etiam perspicuum est, cur sensibilium excessu corrumpāt instrumenta; quippe si motus instrumēto ualidior fuerit, dissoluitur ratio: id autem erat sensus, ueluti etiam concētus & tonus, uehementer pulsatis fidi- I *bus. Constat etiam cur plantæ non sentiant, cum tamen habeant quandam partem animæ, atque a tactilibus aliquid patiantur, quippe quę & frigescant, & calescant; causa huius est, quia non habent mediocritatem, neq; eiusmodi principium, quod sit idoneū ad recipiendas species sensibilium, sed patiuntur cum materia.*

LECTIO XXIIII.

Postquam philosophus in parte præcedēti determinauit de sensibilibus sm̄ vnumquemque sensum, hic determinat de sensu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo concludit solutionē quarumdam quæstionum ex diffinitione sensus posita, ibi. [Manifestum aūt ex his &c.] Tertio mouet quasdam dubitationes circa passionē a sensibilib. ibi. [Dubitabit autem.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo ostendit quod sit organum sēsus, ibi. [Sensitiuū aūt.] Dicit ergo primo quod hoc oportet accipere uniuersaliter, & communiter om-

Tex. c. 132. ni sensui inesse, quod sensus est susceptiuus specierum sine materia, sicut cera recipit signum annulli sine ferro & auro. Sed hoc videt̄ esse commune omni patienti. Omne. n. patiens recipit aliquid ab agente sm̄ quod est agens. Agēs autem agit per suā formā. & nō per suā materiam:

Tex. c. 133. oē igit patiens recipit formā sine materia. Et hoc ēt ad sensum apparet. Nō. n. aer recipit ab igne agēte materiā eius, sed formam. Non igitur uī hoc proprium esse sensus, quod sit receptiu' spērum sine materia. Dicendū igitur, quod licet hoc sit cōe oī patienti, quod recipiat formā ab agēte, differentia tamē est in mō recipiendi. Nā forma quæ in patiēte recipitur ab agēte, quandoque quidem hēt eūdē modum essendi in patiente, quem hēt in agente, & hoc quidē contingit, quando patiens habet eandem dispositionem ad formam, quam habet agens: quodcumque. n. recipitur in altero, sm̄ modum recipientis recipitur. Vnde si K eodem modo disponatur patiens, sicut agens, eodem mō recipitur forma in patiente, sicut erat in agente, & tunc nō recipitur forma sine materia. Licet. n. illa & eadem materia numero, quę est agentis, non fiat patientis, fit tamen quodammodo eadem inquantum similem dispositionem materialem ad formā acquirit ei quę erat in agēte. Et hoc modo aer patitur ab igne, & quicquid patitur passione naturali. Quandoque uero forma recipitur in patiēte secundum alium modum essendi, quam sit in agente, quia dispositio materialis patientis ad recipiēdum, non est similis dispōni materiali quę est in agente. Et ideo forma recipitur in patiente sine materia, inquantum patiens assimilatur agenti secundum formam, & non secundum materiā. Et per hunc modum, sensus recipit formam sine materia, quia alterius modi esse habet forma in sensu, & in re sensibili. Nā in re sensibili hēt esse naturale, in sensu aūt habet esse intentionale & spirituale. Et ponitur conueniens exemplum de sigillo & cera. Non. n. eadem dispō est ceræ ad imaginem, quę erat in ferro & auro. Et iō subiungit quod cera accipit signum, i.

F imaginem siue figuram auream, aut æneam, sed non inquantū est aurum, aut æs. Assimilatur enim cera aureo sigillo, quantum ad imaginem, sed non quantum ad dispositionem auri. Et similiter sensus patitur a sensibili habente colorem, aut humorem, idest saporē, aut sonum, sed non inquantum vnumquodque illorum dr̄, i. non patitur a lapide colorato inquantum lapis, neque a melle dulci inquantum mel, quia in sensu non fit similis dispositio ad formam, quæ est in subiectis illis, sed patit̄ ab eis, inquātum huiusmodi, vel inquantum coloratum, vel saporosum, vel sm̄ rōnem, i. sm̄ formā. Assimilatur. n. sensus sensibili sm̄ formā, sed non secundum dispositionem materię. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de organis sensus. Quia enim dixerat quod sensus est susceptiuus specierum sine materia, quod etiam intellectui conuenit. Posset aliquis credere quod sensus non esset potentia in corpore, sicut nec intellectus. Et ideo ad hoc excludendū assignat ei organum, & dicit quod primum sensitiuum, i. primū organum sensus est, in quo est potentia huiusmodi, quę scilicet ē susceptiua specierū sine materia. Organum enim sensus cum potentia ipsa, ut puta oculus, ē idem subiecto, sed esse aliud est, quia rōne differt potētia a corpore. Potētia. n. est quasi forma organi, ut supra tradi- Lect. 2. tum est. Et ideo subdit quod [magnitudo] idest organum corporeum est [quod sensum patit̄] idest quod est susceptiuū sensus, sicut materia formæ. Non tamen est eadem ratio magnitudinis, & sensitiui siue sensus, sed sensus [est quædam ratio] idest proportio & forma, & potentia illius, scilicet magnitudinis. Deinde cum dicit.

c ¶ Ex præmissis concludit solutionem quandam duorū quæ possent quæri, & dicit quod manifestum est ex prædictis, propter quid excellentia sensibilium corrumpat organa sensuū. Oportet enim in organis sentiendi, ad hoc quod sentiatur, esse [quandam rōnem] idest proportionem, ut dictum est. Si ergo motus sensibilis fuerit fortior, quam organum natum sit pati, soluitur proportio, & corrumpitur sensus, qui consistit in quadam proportione organi, ut dictum est. Et est simile, sicut cum aliquis fortiter percutit chordas, soluitur symphonia & tonus instrumenti, qui in quadam proportione consistit. Manifesta est etiā ex prædictis ratio alterius quæstionis [propter quid] s. plantæ non sentiunt, cum tamen habeant quandam partem animæ, & patiant̄ a quibusdam sensibilibus, s. a tangibilibus. Manifestum est enim, quod calescunt & infrigidantur. Causa igitur, quare non sentiunt, est, quia non est in eis illa proportio, quæ requiritur ad sentiendum. Non enim habent medietatem secundum cōplexionem inter tangibilia, quæ requiritur ad organū tactus, sine quo nullus sensus esse potest, & ideo non habent in se huiusmodi prin-

principium quod potest recipere species [sine materia] s. sensus. Sed accidit ei, pati cum materia, scilicet secundum materialem transmutationem. Deinde cum dicit.

d ¶ Mouet quandam dubitationem circa passionem a sensibilibus: quia enim dixerat quod plantæ patiuntur a quibusdam sensibilibus, Primo

Tex. c. 124. mouet dubitationem, utrum ab aliis sensibilibus aliquid possit pati, quod nõ habet sensum, puta ab odore, quod nõ habet olfactum, a colore quod nõ habet uisum, a sono,

Tex. c. 125. quod non habet auditum. Secundo ibi.

e ¶ Inducit duas rationes ad ostendendum quod non, quarum prima talis est. Quia proprium olfactibilis est facere olfactum: odor aũt est olfactibile. ergo

Tex. c. 126. si aliquid facit olfactum, facit hoc per odorem. Vel secundum aliam literam, odor facit olfactũ. Propria igitur actio odoris, inquantum odor, est q facit olfactum, siue facere.

Tex. c. 127. Ex quo sequitur, q suscipiens actionem odoris, inquantum odor, habet sensum olfactus. Quod ergo non habet sensũ olfactus, non potest pati ab odore, & eadem ratio uidetur de alijs, quod nõ sit quorucumque, posse pati a sensibilib⁹, sed solum habentiũ sensum. Secundam rationem ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quod hoc quod prima ratio concludit, manifestũ est per experimentum, quia lumen, & tenebra, & odor, & sonus, nullum effectum faciunt in corpora insensibilia, nisi forte per accidens, inquantum corpora habentia huiusmodi qualitates, aliquid agunt, sicut aer qui quando est tonitruum, scindit lignum. Lignum enim patitur, non a sono per se loquendo, sed ab aere moto. Tertio ibi.

g ¶ Ostendit aliter esse de qualitatib. tangibilib. & dicit quod [tangibilia & humores.] i. sapores faciunt quendam effectum in sensibilibus Sed hoc intelligendum est de saporibus, nõ inquantum sapores sunt, sed inquantum gustabile est quoddã tangibile, & gustus est quidam tactus. Si enim corpora insensibilia non paterentur a qualitatibus sensibilibus, non esset ponere a quo paterentur, & alterarentur corpora inanimata. Nam tangibilia sunt qualitates actiuæ & passiuæ elementorum, secundũ quas accidit uniuersaliter alteratio in corporibus. Quarto ibi.

b ¶ Ostendit etiam, quod alia sensibilia agunt in quaedam res inanimatas, licet non in omnes, dicens [ergo ne & illa?] scilicet sensibilia alia, faciunt aliquem effectum, & olfactum in res inanimatas, quasi dicat sic. Sed tamen non omne corpus passiuum est ab odore, & sono sicut omẽ corpus passiuum est a calore & frigore. Sed ab illis sensibilibus pati possunt sola corpora indeterminata, & quæ non manent, ut aer & aqua, quæ sunt humida, & non bene determinabilia termino proprio. Et quod aer possit pati ab odore, manifestum est, quia aer fœtet, sicut aliquid patiens ab odore. Alia litera hẽt [feret] quia scilicet mediantib. aliis sensibilibus deferũtur species ad sensum. Ratio autẽ huius diuersitatis est, quia qualitates tangibiles sũt causæ aliorum sensibilium, & ideo habẽt plus de uirtute actiua, & possunt agere in quæcũque corpora. Sed alia sensibilia, quæ habent minus de uirtute actiua, non possunt agere, nisi in corpora ualde passibilia. Et similis etiam ratio est de luce corporum coelestium, quæ alterant inferiora corpora. Quinto ibi. al. le. si quid afficit odoratum odor afficit.

i ¶ Soluit rationem supra positam dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet quod odorare est sic aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem. Aer autem non sic patitur, ut sentiat, quia non habet potentiam sensitiuam, sed sic patitur, ut sit sensibilis, inquantum scilicet est medium in sensu.

d Dubitabit autem aliquis, si patiatur aliquid ab odore, quod impossibile est olfactum habere, aut a colore non possibile uidere. Similiter autem & in aliis.

e Si autem olfactibile est odor, si aliquid facit olfactum odor facit. Quare quę nequeunt olfactũ habere, non possunt pati ab odore. Eadem autem est ratio, & in aliis, neque possibilium, nisi inquantum unumquodque sensitiuum est.

f Simul autem manifestum est, & sic. Neque.n. lumẽ, & tenebra, neque sonus, neque odor quicquam facit in corpora, sed ea in quibus sunt, vt aer qui est cum tonitruo, scindit lignum.

g Sed tangibilia, & humores faciunt, si.n. nõ, a quo utique paterentur inanimata, & alterarentur?

h Ergo ne & illa faciunt? Aut non omne corpus passiuum ab odore, & sono: & patientia indeterminata & quæ non manent, ut aer. Fętet enim sicut patiens aliquid.

i Quid igitur est odorare, pręter pati aliquid? Aut odorem sentire est. Aer autem patiens hoc, mox sensibilis fit.

A *Verum, quærat quispiam, num pati possit ab odore id quod olfacere non potest, aut a colore, quod uidere non potest, pari quoque modo in cæteris.*

Sane si odorabile est odor, si quid afficit odoratum, quatenus odor afficit, itaque fit ut eorum quæ olfacere nequeunt, nullum ab odore pati possit. B *Ea demque ratio in cæteris. Sed ne eorum quidem quæ possunt, sed quatenus quodque sensitiuum est.*

Quod etiam perspicuum uel inde est, nam nec lumen & tenebrę, nec sonus, nec odor ullo modo afficit corpora, sed ea in quibus sunt, ut aer comitante tonitru scindit lignum.

Atqui certe tactilia, & sapores afficiunt, C *alioquin a quonam paterentur inanimata, & alterarentur?*

Num igitur illa quoque afficiunt? An non ita natura comparatum est, ut omne corpus ab odore, & sono patiatur, & ea demum ipsa quæ patiuntur, carent termino, neque perstant ueluti aer, redolet enim quasi aliquid passus.

Quid ergo erit olfacere, nisi pati aliquid? D *An olfacere quidem est sentire, aer uero ubi passus fuerit, celeriter sensibilis fit.*

Secundi Libri de Anima cum Sancti Thomæ expositione finis.

ARISTOTELIS DE ANIMA.

LIBER TERTIVS

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis Commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Hic incipit liber tertius apud Græcos. Et satis rõnabiliter, ex hinc. n. Arist. ad inquirendum de intellectu accedit. Fuerunt. n. aliqui qui posuerunt sensum & intellectum esse idem. Manifestum est autem, q intellectus non est aliquid de sensibus exterioribus, de quib. iam dictum est ex eo q non coartatur ad vnũ genus sensibiliũ cognoscendum: vñ Tex. c. 138. restat inquisitio, vtrũ in parte sensitiua sit aliqua alia potentia cognoscitiua, vt ex hoc possit accipi, vtrum intellectus sit aliquo modo sensus. Diuiditur ergo pars ista in partes tres. In Tex. c. 138. prima inquirit an sit aliquis alius sensus, præter quinq; sensus exteriores, de quib. iam dictum est. In secunda ostendit, q intellectus & sensus nullo mõ sunt idẽ, ibi. [Qm̃ autem duabus.] In tertia ostenso quod intellectus non sit sensus, determinat de parte aiæ intellectiua, ibi. [De parte autẽ animæ.] Prima diuiditur in duas partes. In prima ostendit, quod non est alius sensus proprius, pter quinque iam dictos. In secunda ostendit pter sensus proprios, esse sensum communem, ibi. [Quoniam autem sentimus.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non sit alius sensus præter quinque. Secundo ostendit, quare sint plures. & non unum tm̃ ibi. Tex. c. 130. [Inquirit aũt.] Circa primũ duo facit, Primo ostendit, quod nõ sit alius sensus pter quinque, qui sit cognoscitiuus sensibilium propriorum. Secundo ostendit quod non est alius sensus, præter quinque, cuius obiectum sunt sensibilia communia, ibi. [At uero neque.] Circa primum utitur tali ratione. Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod nata sunt cognosci aliqua sensibilia, cognoscit omnia illa sensibilia. per organum illud, sed animalia perfecta habent omnia organa sensus, ergo cognoscunt omnia sensibilia. Cum igitur non habeant nisi quinque sensus, non erit alius (respectu propriorum sensibilium, præter quinque) sensus. Circa hanc rationem hoc modo procedit. Primo proponit quod intendit, dicens, quod ex his quæ sequuntur. potest aliquis sufficienter ad credendum moueri quod sit sensus, præter quinque iam dictos. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit primam propositionem rationis inductæ. s. hanc, quod animal habens aliqđ organum sensus, cognoscit oĩa sensibilia, quæ possunt sentiri per illud organũ. Et hoc quidẽ manifestat ea sensu tactus, eo quod manifestũ est quod sũt qualitates tangibiles. Dictum enim est supra, quod qualitates tangibiles sunt differentiæ corporis elementati, inquantum huiusmodi, quę quidem manifestæ sunt ex his quæ determinata sunt ex elementis, unde manifestum nobis potest esse, quod nos sentimus omnes qualitates tangibiles. Et ex hoc concludit p simile in alijs, quod si habemus aliquod organum, q habemus sensum illorum sensibilium quæ nata sunt cognosci per illud organum. Hoc est ergo quod dicit, q si nos habemus sensum oĩs sensibilis, cuius tactus est pceptiuus, appareret quod omnes passiones tangibiles inquantum huiusmõ sunt a nobis sentiuntur, necesse est uniuersaliter dicere, quod si deficit nobis aliquis sensus aliquorũ sensibilium, quod deficiat nobis aliquod organum, quo nata sunt cognosci illa sensibilia, q a si habemus organũ, cognoscimus sensibilia. Et hoc q uniuersaliter dictũ est, manifestat exemplificando per singula. Et primo quantũ ad ea quæ cognoscuntur absque medio extraneo. Et hoc est q dicit, quod quæcumque nos sentimus [tangẽtes]. i. absq; medio extraneo, possunt sentiri p organum tactus, sub quo intelligit gustus, quẽ habemus. Sed circa illa sensibilia q̃ sentiuntur p medium extranea, q sunt simplicia corpora, s. aer & aqua, & non sentimus ea tangendo, illa sic se habent, vt dicam, uidelicet, quod si per unum organum, plura sensibilia diuersa genere adinuicem, sentiri possunt, necesse est quòd qui habet huiusmodi organum, sentiat utrumque genus. Puta quòd si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si uero econuerso, plura organa sunt susceptiua eiusdem sensibilis, sicut aer & aqua, quorum utrumque est diaphanum, sunt perceptiua coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum, potest pcipere quod est perceptibile per vtrumque, sicut p media. [aut ab ambobus] sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt cõformia medijs. Has autem conditiones io posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

c ¶ Ponit secundam propositionẽ cum sua manifestatione. s. quod omnia organa sentiendi, habentur ab animalib. perfectis. Dicit ergo, q organa sentiendi nata sunt cõstare ex solis duo-

LECTIO I.

Quod autem non sit sensus alius, præter quinque (Dico autem hos, visum, auditum, olfactum, gustum, tactum) ex his credet aliquis.

b Si. n. eius oĩs, cuius est sensus tactus, & nunc sensũ habemus. Oẽs. n. tangibiles, inquantũ tangibiles, passiones, tactu nobis sẽsibiles sunt. Necesse est si deficit aliquis sensus, & organum aliqđ nobis deficere. Et quæcũq; quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia, sunt, quem habemus. Quicũq; uero p media, & nõ ipsa tãgentes, simplicib. interuallis, dico autem, ut aere & aqua, habent autem sic, ut si per unum, plura sensibilia existentia altera abiuicem gñe, necesse sit habentem hmõi sensoriũ, utrorumq; sensitiuũ esse, ut si ex aere est sensorium, & ẽ aer medium soni, & coloris; si vero plura eiusdẽ sint, ut coloris, & aer & aqua, vtraque. n. diaphana, & quod alterum ipsorum est habens solum, sentiet id quod per ũtraq; aut quod ab ambobus.

c Simplicium autem, ex duobus his sensitiua solum sunt, ex aere & aqua. Pupilla quidem. n. aquæ, auditus uero aeris, olfa-

LECTIO I.

Nullum autem alium sensum extare preter illos quinque, intelligo autem hos, uisum, auditum, olfactum, gustatum, ex his crediderit quispiam.

Si enim omnis eius cuius est sensus tactus, nunc quoque sensum habemus, omnes enim rei tactilis ut tactilis est, passiones tactu nobis sensibiles sunt, atque necesse est, si deest aliquis sensus, sensorium quoque nobis deesse aliquod. Et quæcumque quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, quem habemus; quæ uero per intermedia, nec ipsa tangentes, simplicibus, dico autem ut aere, & aqua, ita autem res habet, ut si per unum plura sentiri possunt genere inter se diuersa, necesse sit eum qui eiusmodi hẽt sensorium, amborum sensitiuum esse. Verbi causa; si ex aere sit sensorium & aer sit & soni & coloris, quod si plura eiusdem sunt, ut coloris, & aer aqua, (ambo enim hæc translucida sunt) et qui alterum dumtaxat eorum habet, sentiet id quod per utrumque.

Simplicium autem ex his duobus sensoria tantummodo sunt. uidelicet, ex aere & aqua pupilla enim aquæ: auditus, aeris, olfactus horũ alterius

duobus simpliciũ corporum, s. ex aere & aqua, qa ista sunt magis passibilia, & hoc requirit conditio organi sensus, vt facile mutetur a sensibilis. In pupilla enim est aqua, quia p humorem aqueum in pupilla existeorem, recipit oculus speciem uisibilis. In organo autem auditus est aer, vt supra dictum est. Olfactus aũt in quibusdã attribuit aeri, in quibusdam aquæ, ut supra dictũ est. Ignis aũt ẽm se, nullius sensus organum est, qa ignis est masime actiuus, & minime passiuus. Sed secundum participatione suæ qualitatis, est cõmunis oib. sensib. Nihil enim est sensitiuum sine calore, sicut nec uiuens, cum nihil sentiat, nisi uiuens. Tertia uero pura, nullus sensus est organum, inquantũ ipsum, organum est sensitiuum, sed per cõmistionẽ, appropriatur tactui, qa organum tactus oportet esse medie complexionatum, ut supra dictum est & p cõsequẽs oportet q sit quasi cõpositũ ex omnib. elemẽtis. Vñ relinquitur q nullũ organum sensus est, præter aerem & aquam. Hæc auté organa aeris & aquæ, habent quędam aĩa lia, s. animalia perfecta. Vnde concludit quòd omnia organa sensus habentur ab animalib. non imperfectis ẽm suam naturã, sicut sunt imperfecta animalia immobilia, quę habẽt solum tactum. Et animalibus [non orbatis.] Idest non carentibus aliquo sensu, ex aliqua causa innaturali, sicut homines cæci vel surdi. Vnde & talpa quæ est de genere perfectorum animalium, uidetur habere oculos sub pelle ut assimiletur suo generi. Sed propter hoc q conuersatur sub terra non fuit ei necessarius uisus: & si haberet oculos discoopertos, eius oculos offenderet. Procedit aũt hęc rõ vt manifeste apparet, ex determinatio numero elemẽtorũ, ex quo probauit q organa sensuum, q sunt p media exteriora, sũt p aerẽ & aquã solũ. Et iterũ ex determinatione passionum elementorum, quæ sunt qualitates tangibiles, vñ p eas fit notum, q oẽs qualitates tagibiles cognoscim'. Et iõ concludit q nullus sensus deficit nobis, nisi aliqs dicere velit q sit aliquod corpus elemẽtale, pter quatuor elemẽta, & q sut aliq passiones q̃ pñ tactu discerni, q̃ nõ sũt aliquorũ corporũ hic existẽtiũ, & nobis notorũ. Et hoc ẽ incõueniẽs. Vñ reliquit, q sint quinq; sensus tñ, qui a nobis habentur. Deinde cum dicit.

[Margin: Secũdo te. c. 81. & 83. secundo l. c. 96.] [Margin: Tex. c. 131.] [Margin: Tex. c. 132.] [Margin: Tex. c. 133.] [Margin: Tex. c. 134. Secũdo te. c. 118.]

d ¶ Quia posset aliquis dicere, quod est aliquis alius sensus cognoscitiuus sensibilium cõium. Excludit hoc tali rõne. Quicqd cognoscitur ab vno sensu, vt proprium sẽsibile eius, non cognoscit ab aliis sensibus, nisi p accidẽs: sed sẽsibilia cõia nõ sẽtiunt p accidẽs ab aliquo sensuũ, sed p se a plurib. sensibilia. igitur cõia nõ sunt proprie obiecta alicui' sensus. Circa rõnem hãc, hoc mõ pcedit. Primo ponit cõclusionẽ dicẽs, q nõ põt eẽ aliqđ proprium organũ sensus, cognoscitiuum cõiũ sensibiliũ q̃ sẽtim' vnoquoq; sẽsu per se, & nõ p accidens q̃ sunt mot' & status &c. Scđo ibi. e ¶ Probat, q ista sẽsibilia cõia sentiũt p se, & nõ ẽm accidẽs. Quæcũq; .n. sẽtiunt p hoc q immutat sẽsum, sentiũt p se & nõ ẽm accidens. Nã hoc est p se sẽtire, pati aliqđ a sẽsibili. Sed oia hęc sẽsibilia, p imutationẽ quãdã sentiunt. Et hoc est qđ dicit, q hæc oia setim' [motu] .i. quadã immutatiõe. Manifestum est .n. q magnitudo immutat sensũ, cũ sit subiectũ qualitatis sensibilis, puta caloris aut sapo ris, & qualitates non agũt sine suis subiectis. Ex quo apparet q figurã et cognoscimus cũ quadã immutatione, q in figura est aliquid magnitudinis, quia cõsistit in conterminatione magnitudinis. Est .n. figura quę termino, uel terminis continetur, ut dr̃ in 1. Eucli. Manifestum est ẽt, quod quies cõprehenditur ex motu, sicut tenebræ p lucẽ. Est .n. quies priuatio mot'. Numer' ẽt cognoscit p negationẽ cõtinui .i. dr̃ ẽ magnitudo. Numer' .n. iterũ sensibiliũ, es diuisione cõtinui cãtur: vñ, & proprietates numeri per proprietates cõtinui cognoscuntur. Quia .n. cõtinuũ diuisibile est in infinitũ, & numer' in infinitũ crescere pt, ut patet ex 3. Phy. Manifestũ ẽt, q vnusquisq; sensus p se cognoscit vnũ, ut imutatus ab vno obiecto. Vñ manifestũ est, q ista sensibilia cõia sẽtiuntur per se, & non per accidens. Vñ ex hoc concluditur, q impossibile est esse propriam sẽsum alicuius horũ. Tertio ibi.

f ¶ Osten-

[Margin: In Græco texto est particula ẽ quã Simplici' interpretatur pro naõs. idest quam ob causam.] [Margin: Tex. c. 68. & 69.]

A

ctus autem horum alterius est. Ignis autem, aut nullius est, aut cõis omnib. Nihil enim sine calore, sensitiuum est. Terra vero, aut nullius est, aut in tactu maxime miscetur. Vnde relinquitur, nullum esse sensitiuum extra aerẽ, & aquã. Hæc aũt nunc quædam habent animalia. Oẽs igit̃

B sensus habentur a non imperfectis, neque orbatis, vt̃ enim & talpa sub pelle habens oculos. Quare si non, alterum aliquod est corpus, & passio, quæ nullus est eorũ quæ sunt hic corporũ, neq; ullus vtiq; deficiet sensus.

d At vero neque communium põt esse sensitiuum aliquod proprium, quæ unoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, vt motus, status, figuræ,

C magnitudinis, numeri, unius.

e Hæc enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quędã & figura est. Quiescens autem ex eo quod nõ mouetur. Numerus vero negatione continui, & propriis. Vnusquisque enim vnum sentit sensus. Quare manifestum est q impossibile est cuiusque horũ proprium sensum esse.

f Sic enim erit, sicut nũc uisu

D dulce sentimus. Hoc aũt est, quoniam amborum habẽtes existimus sensum, quo cum concide rint, cognoscimus: si vero non, nequaquã vtiq;, sed tantum ẽm accidẽs sentiremus, ut Cleonis filium, non quia Cleonis filius est, sed quoniam albus. Huic autem accidit, filium Cleonis esse. Communium autem habemus iam sensum communem, non secundum accidens. Non igitur est proprius. Nequaquam enim vtiq; sẽtiremus, nisi sicut dictũ est Cleonis filiũ nos uidere. Ad

E inuicem enim propria, ẽm accidens sentiunt sensus, non ẽm quòd ipsi sunt, sed secundum quòd vnus cũ simul fiat sensus in eodem, vt cholera qdẽ amara & rubicunda. Non enim alterius est dicere, quod ambo sint vnum. Propter quod & decipitur, & si sit rubicundum cholera iram opinatur esse.

est. ignis autem uel nullius, uel communis omnium est, nihil enim sine caliditate sensitiuum est, terra uero, aut nullius, aut in tactu admixta præcipue est. Quapropter relinquitur nullum esse sensarium, præter aerem, & aquam. Quæ nunc etiam nonnulla habent animalia, ergo omnes sensus habentur a non imperfectis, neq; mutilis, nam etiam talpa sub pelle habere oculos uidetur. Quare si non est aliud quidpiam corpus, & passio, quę nullius sit corporum eorum, quæ hic sunt, utique nullum sensum deesse censendum est.

Neque uero communium potest esse sensorium aliquod proprium, quę vnoquoque sensu sentimus per accidens, ut motus, status, figurę, magnitudinis, numeri, unius,

Hęc enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare etiam figuram, nam figura quoque magnitudo quædam est, quod autem quiescit, eo quod non moueatur, numerus uero negatione continui, & propriis, nam unusquisque sensus unum sentit. Quare perspicuum est fieri non posse, ut cuiuslibet horum proprius sit sensus, ut motus,

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc uisu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaque, nisi per accidẽs sentiremus, ut Cleonis filium, nõ quòd Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis: at uero communium habemus iam sensum communem, non per accidens, non igitur est proprius: nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis uidere filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus unus, cum simul factus fuerit sensus in eodem, Exempli gratia: bilem esse amaram & flauam, neque enim alterius est dicere, ambo hæc esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

g Inquiret autem aliquis, cuius causa plures habemus sensus, sed nō solum vnum. Aut quatenus minus lateant nos consequentia, & communia, vt motus, & magnitudo, & numerus. Si enim esset visus solus, & ipse albi, laterēt utique magis, & viderentur esse idem omnia, propter id quod consequuntur se adinuicē simul color & magnitudo. Nunc autem quoniam in aliquo sensibili communia sunt, manifestum facit q aliud quiddam unumquodque ipsorum est.

Verum quaerat aliquis, cur plures sensus & non unum solum habeamus? an ne lateant consequentia & communia, ut motus, magnitudo, numerus, nā si uisus esset solus, isque albi, laterent magis atque idem esse cuncta uiderentur, propterea quod simul se mutuo sequuntur color & magnitudo, at quia quae sunt communia in alio sunt sensibili, es indicat aliud quidpiam esse eorum unumquodque.

LECTIO II.

Q Voniam autem sentimus quod videmus, & audiuimus, necesse est, aut visu sentire, quod videt, aut altero.

b Si autem altero, aut ipsum erit quo videt, aut alterum. Sed idem sensus erit visus & subiecti coloris, quare aut duo eiusdem erūt, aut idem eiusdem.

c Amplius autem si, & alter sit visus sensus, aut in infinitū procedet, aut aliquis ipse suipsius erit iudex, quare in primo hoc faciendum est:

LECTIO II.

Q Voniam autem sentimus nos uidere & audire, necesse est aut uisu sentias se uidere, aut alio.

H *Sed idem etiam erit uisus & subiecti coloris. Quamobrem, aut duo eiusdem erunt, aut ipse suipsius.*

Praeterea, si etiam alius sensus sit uisus, aut in infinitum procedet, aut ipse erit sui ipsius, itaq; in primo illo hoc faciendum est.

f ¶ Ostendit, quod si sentirentur proprie ab aliquo sensu, q essent sensibilia per accidens. Et hoc est quod dicit, q si esset de sensibilibus communib. sicut sunt propria obiecta aliarum sensuum, sicut nunc est quod visu sentimus dulce. Hoc n. est, q nos habemus sensum vtriusque. s. albi & dulcis. Et ideo quando conciduntur in vnum, illud qd est vnius sensus, per se cognoscitur ab illo sensu, per accidēs aūt ab alio. Ideo uidendo albū per se videmus dulce per accidens. Si autem non sit sensibile proprie ab aliquo sensu, numquā hoc erit q sentiatur per accidens ab aliquo alio sensu, ex coincidentia duorū sensuum, uel sensibilium in idem, sed omnino secundum accidens sensibile est, ut supra dictum est. sicut filiū Cleonis sm accidēs sentimus, non quia filius Cleonis est, sed quia albus, cui accidit esse filiū Cleonis, hoc autem, s. esse filium Cleonis, non ita est sensibile visu per accidēs, q sit aliquo alio sensu sensibile per se, sicut erat de dulci. [Communium aūt sensibilium habemus sensum cōem, non sm accidēs] i. cōia sensibilia cōiter sentiuntur a diuersis sensib. per se, & non secundum accidēs. Vnde sequitur, q non sit aliquis proprius sēsus eorū, q a tūc nō sentiremus ea p se a sensib. sed sentiremus ea p accidēs, sicut sentimus filiū Cleonis. Sentiunt. n. sensus ꝓpria sensibilia adinuicē sm accidēs, utputa visus, sensibile auditus, & ecōuerso. Nō. n. visus cognoscit sēsibile auditus, neq; auditus sēsibile visus, sm q ipsa sunt, quia visus nihil patit ab audibili, nec auditus a uisibili. [Sed sm q fit unus sensus] i. una sēsatio sm actū, ut ita loquar, in eodē sensibili. Et dico eūdē sēsum actu, ex eo q simul fit actio utriusq; sēsus, respectu eiusdē sensibilis, sicut cholera simul percipitur, p gustū q sit amara, & p uisum q sit rubicūda, & ideo statim ad aspectū rubicundi iudicamus aliqd esse amarum. Nō est āt aliqs alius sensus, cuius ꝓprium sit cognoscere, q albū & amarum sint unum. Hęc. n. unitas nō ē nisi p accīs & qđ est p accidēs tm, nō pōt esse obiectū alicuius potētię. Et iō qa visus nō pcepit illud qđ est gustus, nisi per accīs, frequēter in talib. decipit sēsus, & iudicamus q si aliqd sit rubeū, q sit cholera. Deinde cū dicit.

g ¶ Inqrit eām pluralitatis sēsuū. Et hoc est quodā pōs spēm totā. & in talib. assignāda est cā finalis, ut phs. docet in ultimo de generatione aialiū. Secū. aūt de accidētib. aduiduui, quorū assignāda est rō ex parte materię, uel agētis, uū & hic assignat cām final. Dicit ergo, q aliqs pōt qrere, cuius cā hēmus plures sēsus, & nō unū tm. Et est rō ad hoc, ut nos nō lateāt ea, q cō sequunt ad sēsibilia propria, & sūt cōia diuersis sensibus sicut motus & magnitudo & numerus. Si. n. esset solus sensus uisus, cū ipse coloris tm sit, & color & magnitudo se cōsequant q a simul cū colore immutat sensus a magnitudine inter colorem nō possem⁹ discernere & magnitudinē, sed uiderent esse idē. Sed nūc qa magnitudo sentit alio sēsu, q uisu, color aūt nō hoc ipsū manifestet nobis q aliud ē color & magnitudo. Et simile est de aliis sēsibilib. cōib. Pōt āt & hæc rō assignari distinctionis sensuū. Manifestū est. n. q cū potētia dicat ad obiectū oportet q sm diuam obiectorū, diuersificet. Et potētię sēsitiuę. Obiectū āt sēsibile est, put est immutatiuū sensus, uū sm diuersa gnā immutat eūn sēsus a sēsibili oportet esse diuersos sēsus. Immutat āt sēsus a sēsibili. Vno mō p cōtactū, & sic ē sensus tactus, q ē di-

F scretiuus eorum, ex quibus constat alias, & sensus gustus, q est perceptiuus qualitatum, q designant conuenientiam nutrimenti, quo conseruatur corpus animalis. Alio mō immutatur sensus per medium. Et hæc quidem immutatio, aut est cum alteratione sensibilis, & sic odor immutat sensum cum aliqua resolutione odorabilis. Aut cum aliquo motu locali. & sic immutat sonus. Aut absque immutatione sensibili, sed per solam immutationem spiritualem medii, & organi, & sic immutat color.

LECTIO II.

P Ostquam Philosophus ostēdit, q non sit alius sensus proprius preter quinque, procedit ad inquirendum, utrum sit aliqua potentia sensitiua, communis his quinque sensib. Et hoc quidem inuestigat ex quibusdam actionibus, quę nō videntur alicuius sensus proprię esse: sed videntur exigere aliā potentiam sensitiuā cōem. Huiusmodi autem actiones sunt duę. Vna est sm qđ nos percipimus actiones propriorum sensuum, puta quod sentimus nos videre & audire. Alia est secūdum quod discernimus inter sensibilia propria diuersorum sensuum, puta quod aliud sit dulce & aliud album. Primo ergo inqrit cui sit attribuenda prima harum actionū. Secundo cui sit attribuenda secunda ibi. [Vnusquisque quidē igitur.] Circa primum tria facit. Primo mouet quęstionem dicens. Quoniam sentimus, quòd videmus, & similiter sentimus quod audimus. & sic de unoquoq; sensibilium, necessarium est per uisum sentire, quòd ipse visus videt, vel per aliam virtutē, & sic de aliis sensibus. Secundo obiicit ad utranque partē ibi.

b ¶ Et primo inducit ad ostendendum quod visus videat se uidere, duas rationes. Quarum prima talis est. Si hō sentit se uidere altero sensu, quam visu, aut hoc erit, quia illo alio sensu hō videt colorem, aut omnino alio sensu videt colorem, & sentit uisionem coloris. Si autem eodem sensu, quo sentit colorē, sentit visionem coloris, sequitur quod vnus & idem erit sensus secundum actum apprehensiuus ipsius uisionis & subiecti coloris. Quare sequitur alterum duorum, quia si iste sensus qui sentit visionem & colorē, sit alius sensus a visu, oportebit quod duo sensus sint vnius subiecti, s. coloris. Aut si iste sensus quo sentimus visionē & colorē, est idem cū sensu visus, sequit quod sit idem eiusdē, s. quòd visus sit sensus suipsius quod a principio negabat. Dicere vero quod ille alter sensus, quo quis sentit se videre non sentiat colorem, est omnino irrationabile, quia si non cognosceret colorem, non posset cognoscere q esset videre, cum videre nihil aliud sit quam sentire colorem. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Quæ talis est. Si sensus visus, i. visionis, quo. s. sentimus nos videre, sit alter a visu iterum quęrendum est de illo sensu, virū s. ille sensus sentiat se sentire, & si non; oportebit quęrere tertium sensum, qui sentiat illum sentire. Aut igitur hoc procedet in infinitum, quod est impossibile, cum impossibile sit compleri actionem, quę dependet ab actionib. infinitis, neq; ēt vnius rei possunt esse potentię infinitę: aut oportebit quod deueniatur ad aliquem sensum, qui sit iudex suipsius, i. percipiat se sentire. Eadem ergo ratione poterit fieri in primo sensu, vt. s. visu sentiret se videre. Nō est ergo alius sensus qui percipit colorem, & q percipit visionem coloris. Deinde cum dicit.

d Obij-

d ¶ Obijcit ad partem contrariam. Et quia primę rationes aliqualiter concludunt utrum, hæc rō per modum dubitationis proponitur, unde & eam soluit. Est autem rō talis. Si visu sentimus nos videre, sentire autem uisu, nihil est aliud quam uidere, ergo uidemus nos videre. Sed nihil videtur, nisi color tm̄, aut habēs colorem. Si igitur aliquis uidet se, quod sit uidens, sequitur ꝙ primum videns qđ secundo fuit uisum, sit habens colorē, qđ vr̄ incōueniens. Nā dictum est supra, ꝙ visus cum sit susceptiuus coloris, est absque colore. Deinde cum dicit.

Tex. c. 137.

Tex. c. 138.

e ¶ Soluit tertio ꝓpositam dubitationem duob⁹ modis. Primo concludens ex prædictis, quod sentire uiso multipliciter dr̄. Ostensū est.n. supra, quod uisu sentimus nos videre. Item ostensum est, quod uisu non sētimus nisi colorem. Sentire ergo visu dupliciter dr̄. Vno modo, ꝯm ꝙ visu sentimus, nos videre. Alio modo, cum visu videmus colorem. Et ꝙ uisu sentire dicatur multipliciter, apparet ex hoc, quod aliquando dicimus sentire visu, cum visus præsentialiter immutatē à uisibili, s. colore. Aliquando aūt discernimus visu, & tenebras & lumen ēt, cum nō videmus p immutationem, s. ab exteriori sensibili. Sed non similiter dr̄ vtroque modo, uisu sentire. Redit ergo solutio ad hoc, ꝙ actio uisus pōt cōsiderari, vel ꝯm quod cōsistit in imutatiōe organi a sēsibili exteriori, & sic nō sētitur nisi color. Vnde ista actione, uisus non uides se uidere. Alio est actio uisus secundum quā, post immutationē organi, iudicat de ipsa pceptiōe organi a sensibili, ēt abeunte sēsibile, & sic uis⁹ nō uidet solū colorē, uel sentit, sed sētit ēt uisionē coloris. Deinde cū dicit.

Tex. c. 139.

Tex. c. 140.

d Habet autem dubitationem. Si enim uisu sentire, videre est, uidetur autem color, aut habens hunc, si uidebit aliquid id, quod est videns, & colorem habebit primum uidens.

c Manifestum igitur, quoniam non est unum omnino, visu sentire. Et namq; cū nō uidemus, visu non discernimus & tenebras, & lumen, sed non similiter.

f Amplius autem & uidens, tāquam coloratum est. Vnūquodque enim sensitiuum susceptiuū est sensibilis sine materia. Vnde & abeuntibus sensibilibus, insūt sensus, & phantasiæ, quibus sentiunt. Sensibilis autem actus & sensus idem est & unus, esse autem ipsorum non idem. Dico autem, ut sonus secundum actum, & auditus secundum actum. Cōtingit.n. auditum habentia non audire, & habens sonū non semper sonat. Cum autem operetur potens audire, & sonet potēs sonare, tunc secundum actum auditus simul fit, & secundum actū sonus. Quorum dicet aliquis, hoc quidem auditionem esse, hoc uero sonationem.

g Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonum, & auditū qui scđm actū in eo qđ est ꝯm potentiam, esse. Actiui.n. & motiui actus, in patiente fit, vnde nō necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditiui aūt, aut auditus, aut auditio est. Dupliciter.n. auditus, & dupliciter sonus. Eadē autē rō est & in aliis sensibus, & sensibilib⁹. Sicut.n. actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & sensibilis actus, & sensitiui, in sensitiuo est. Sed in quibusdam quidē, & nominatum est, ut sonatio, & auditio. In quibusdam autē non nominatum est alterū. Visio.n. dicitur uisus actio, quæ uero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

A *Sed ambiges, nam si uisu sentire, est videre, videtur vero color, vel quod est colore præditum, si quis videbit id quod videt, etiam colorem id habebit quod videt primum.*

B *Perspicuum igitur est visu sentire, non esse vnum, etenim eum non uidemus, visu tenebras lumenque discernimus, sed non eodem modo.*

Quin & id ipsum quod uidet, quodammodo coloratum est, nam sensorium quodque capax est sensibilis sine materia, idcirco vel amotis sensibilibus insunt sensus phantasiæque in sensorijs. Actus porro sensibilis & sensus idem est & vnus, esse autem ipsis non idem, Verbi causa, actu sonus actuque auditus; fieri enim potest, vt auditum quis habeat, nec audiat, & quod sonū

C *habet, non semper sonat; cum autem operatur id quod potest audire, sonatque quod sonare potest, tunc actu auditus simul fit, actuque sonus, quorum dixerit aliquis, alterum auditionem, alterum sonationem esse.*

D *Si igitur motus, & actio & passio in eo quod mouetur, est, necesse est & sonum & auditum qui actu est, in eo esse qui est potentia, actiui enim & motiui operatio in patiente fit. quamobrē necesse non est, ut id quod mouet moueatur. actus igitur sonatiui sonus est, aut sonatio; auditui, auditus aut auditio, duplex enim est auditus, ac duplex sonus. Eadem est in cæteris sensibus ac sensibilibus ratio; vt enim actio & passio in patiente est, non in agente, sic & rei sensibilis actio in sensitiuo, uerum in nonnullis nomina quoque sunt indita, vt sonatio & auditio, in nonnullis, alterum caret nomine, uisio nāque dicitur visus actio, coloris vero caret nomine, sic gustatiui gustatio, saporis uero uacat nomine.*

E

uidente est similitudo coloris, vnde videns est simile colorato. Vnde illa potentia quæ videt aliquem esse videntem, non est extra genus potentiæ visiuæ. Et quod videns sit quodammodo coloratum, probat per ea quæ supra dicta sunt, quia unumqđque organum sensus est susceptiuum speciei sensibilis sine materia, vt dictum est. Et ista est rō quare abeuntib. sensibilibus, fiunt in nobis sensationes & phantasiæ, i. apparitiōes, ꝯm quas aliquo mō sentiūt aīalia. Et sic patet ꝙ uidens est tamq̄ coloratū, inq̄tum hēt similitudinem coloris. Et nō solum videns est tāquā coloratū, & simile colorato, sed etiam actus cuiuslibet sensus, est unus & idē subiecto, cū actu sensibilis, sed rōne non est vnus. Et dico actū sensus sicut auditū ꝯm actū, & actū sensibilis, sicut sonum ꝯm actum. Nō.n. sēper sunt ī actu, quia cōtingit hētia auditū nō audire, & hītia sonū, nō sēp sonare. Sed cū potēs audire hēt suam operōnem, & potēs sonare hēt sonare, tūc simul fit sonus ꝯm actū, qui uocaē sonatio, & auditus ꝯm actū, qui uocaē auditio. Cū igit uisus pcipiat sensibile, & actū eius, & uidens sit simile sēsibili, & act⁹ uidētis sit idē subiecto, cū actu sēsibilis, licet nō rōne, relinquit ꝙ eiusdē virtutis est uidere colorē & imutationem, q̄ est a colore, & visū in actu, & uisionē eius. Potētia ergo illa qua videmus nos uidere, nō est extranea à potētia uisiua, sed differt ratione ab ipsa. Deinde cum dicit.

g ¶ Probat qđ supposuerat, s. ꝙ unus & idē sit actus sēsibilis & sentiētis, sed rōne differāt, ex his q̄ sunt ostēsa in 3. Phy. Ibi.n. ostēsum est, ꝙ tā motus, q̄ actio, uel passio, sūt in eo ꝙ agitur, i. in mobili & patiente. Manifestū est aūt, ꝙ auditus patitur a sono: unde necesse est, ꝙ tam sonus ꝯm actum, qui dr̄ sonatio, q̄ auditus ꝯm actū qui dr̄ auditio, sit in eo ꝙ est secundum potentiam, s. in organo auditus. Et hoc iō, quia actus actiui & motiui fit in patiente & non in agente, & mouente. Et ista est rō, quare non est necessarium, ꝙ omne mouens moueatur. In quocunque.n. est motus, illud mouetur. Vnde si motus & actio, quę est quidam motus, esset in mouente, sequeretur, quod mouēs moueretur. Et sicut dictū est in 3. Phy. ꝙ actio & passio sunt unus actus subiecto, sed differunt ratione, prout actio signatur ut ab agente: passio aūt, ut in patiente, ita supra dixit, ꝙ idē est actus sensi-

A. c. 16. usque ad tex. cō. 23.

Tex. c. 30. Tex. prec.

f ¶ Ponit aliā solutionem, quę quidē necessaria est, eo ꝙ color hēt duplex esse, vnū naturale in re sensibili, aliud spūale in sensu. Scđm ergo primū esse coloris, processit prima solutio. Hæc aūt secunda procedit quantum ad ꝯm esse coloris. Circa hāc solutionē tria facit. Primo ponit solutionem. Scđo probat quoddam, qđ in solutione supposuerat, ibi. [Si igit est motus.] Tertio ex hac solutione ostēdit ēt quarundam aliarum quæstionum solutionem, ibi [Qm autem vnus.] Dicit ergo primo, quod cum soluta sit prima dubitatio, sustinendo quod uidens non sit coloratum, amplius potest solui dicendo quod uidens est tamquam coloratū, quia in

ſenſibilis & ſentientis.ſubiecto,ſed rõne.Actus igitur ſonatiui vel ſoni eſt ſonatio,auditiui aũt actus eſt auditio.Dupliciter.n. dr̃ auditus & ſonus,ſ.ſm actum & ſecundum potentiam.Et ꝙ de auditu & ſono dictum eſt, eadem ratione ſe habet in alijs ſenſibus & ſenſibilibus.Sicut.n.actio & paſſio eſt in patiente, & non in agente,vt

Tex.c.141. in ſubiecto, ſed ſolum vt in principio a quo,ita tam actus ſenſibilis,quã actus ſenſitiui, eſt ĩ ſenſitiuo,ut in ſubiecto. Sed i qbuſdã ſenſibilib.,& ſenſitiuis, noïatus eſt vtriuſq; uc act⁹,& ſẽſibilis, vt ſonatio, & ſenſitiui,vt auditio.

Tex.c.142. In quibuſdam aũt vnum tantum nominatum eſt,ſ.actus ſenſitiui. Viſio enim dr̃ act⁹ viſus: ſed actus coloris non eſt nominatus.Et guſtus, i. guſtatio eſt act⁹ guſtatiui:ſed actus ſaporis non eſt nominatus apud Grecos. Deinde cum dicit. h ¶ Ex præmiſſa ſolutione procedit ad demonſtrãdum veritatem duarum quæſtionum,quarũ

Tex.cõ.143 Supra text. 117.118.182.183. Li.3.t.67.68 prima eſt,vtrum ſẽſus, & ſenſibilia ſimul corrumpantur & ſaluentur.Ad huius ergo ſolutionẽ dicit, ꝙ quia actus ſenſibilis,& ſenſitiui eſt vn⁹ ſubiecto, ſed differunt rõne. vt dictum eſt,neceſſe eſt,quod auditus dictus ſm actum,& ſonus dictus ſecundum actum ſimul ſaluent̃ & corrumpant̃, & ſilr eſt de ſapore,& guſtu, & alijs ſenſibilib.& ſẽſib.Sed ſi dicãt ſm potentiã,non neceſſe eſt ꝙ ſimul corrũpant & ſaluẽt.Ex hac autẽ rõne excludit opinionẽ ãtiquorũ naturalium ibi. i ¶ Dicens,ꝙ priores naturales nõ bene dicebant in hoc, qa opinabant̃ nihil eſſe album, aut nigrũ,niſi qñ vr̃:neq; saporẽ eſſe, niſi qñ guſtat̃: & ſimiliter de alijs ſenſibilibus

Tex.cõ.144. & ſenſib.Et qa non credebãt eſſe alia entia,niſi ſenſibilia, neq:aliam virtutem cognoſcitiuam niſi ſenſũ,credebant,ꝙ totũ eſſe, & veritas rerum eſſet in apparere.Et ex hoc ꝺducebãt ad credẽdũ cõtradictoria ſimul eſſe uera,ꝑ hoc,ꝙ diuerſi contradictoria opinantur Dicebant autem quodammõ recte,& quodammodo nõ.Cum.n dupliciter dicatur ſenſus & ſenſibile.ſ.ſecundũ potẽtiã & ſecũdum actum,de ſenſu,& ſẽſi-

h Quoniam autem vnus quidẽ eſt actus ſenſibilis & ſenſitiui,eſſe autem alterum eſt, neceſſe eſt ſimul corrumpi & ſaluari, ſic dictum auditum,& ſonum,& humorem,igitur & guſtum,& alia ſimiliter.Dicta autem ſecundum potentiam,non neceſſe eſt.

G

i Sed priores philoſophi,hoc nõ bene dicebant, nihil opinantes, neque album,neque nigrum eſſe ſine viſu,neque humorem ſine guſtu.Si quidem enim dicebant recte, ſic autem, non recte. Dupliciter enim dicto ſenſu, & ſenſibili,his quidem ſecũdum potentiam,illis uero ſecundum actum; in his quidem accidit quod dictum eſt, ſed in alteris non accidit. Sed illi ſimpliciter dicebant, de dictis non ſimpliciter.

H

K Si autẽ ſymphonia uox quædam eſt.uox autem & audit⁹ eſt ſicut unum,& eſt ſicut non unũ aut idem, proportio autem eſt ſymphonia, neceſſe eſt & auditum, rationem quandam eſſe. Et propter id,corrumpit unum quodque excellens acutum, & graue auditum, & in humoribus guſtum & in coloribus uiſum fortiter fulgidum & opacum,& in olfactu fortis odor,& dulcis, & amarus,tamquam ratio quædam ſit ſenſus. Vnde & delectabilia quidem ſunt,dum ducuntur ſincera & impermiſta exiſtẽtia ad rationem,ut acutum, aut dulce, aut ſalſum. Delectabilia enim tunc.Omnino autem magis,quod miſtũ eſt, ſymphonia eſt,quam acutum & graue. Tactus autem calefactibile,& frigefactibile,ſed ſenſus ratio eſt. Excellentia autem contriſtant aut corrumpunt.

I

K

LECTIO III.

VNuſquiſque igitur ſenſus ſubiecti ſenſibilis eſt,et eſt in ſenſitiuo,inquãtum ſenſitiuũ et diſcernit ſubiecti ſenſibilis differentias,ut album quidem et nigrum,uiſus:dulce uero & amarum,guſtus. Similiter autem ſe habet hoc,et in aliis.

Sed cum unus actus ſit rei ſenſibilis ac ſenſitiuæ,eſſe autem diuerſum,neceſſe eſt auditum qui hoc modo dicitur et ſonum,ſimul corrumpi ſeruarique. ſic demum & ſaporem & guſtatum.atq; itidem cetera. At uero quæ dicuntur potentia,haud eſt neceſſe.

Sed priſci Naturales authores non recte hoc aſſerebant, quippe cum nullum prorſus nec album nec nigrum ſine uiſu, nec ſaporem ſine guſtatu eſſe putarent.partim enim recte,partim nõ recte loquebantur.nam cum ſenſus, & ſenſibile bifariam dicatur,tum potentia,tum actu,in his quidem fit quod diximus,in illis uero alijs non item.At illi ſimpliciter loquebantur de ijs quæ non ſimpliciter dicuntur.

Si igitur concentus uox quædam eſt,uox autem & auditus,partim unũ, partim non unum aut non idem ſunt, concentuſque eſt ratio, neceſſe eſt, & auditum rationem eſſe quandam, & proinde unumquodque modum excedens,tum graue,tum acutum,corrumpit auditum, itemque in ſaporibus guſtatum, & in coloribus uiſum quod valde ſplendidum, quodque tenebroſum eſt,& in odoratu vehemens odor, tam dulcis quam amarus, vtpote cum ſenſus ratio quædam ſit. ideoque iucunda ſunt,cum ſyncera & non miſta rediguntur ad rationem, vt acutum,aut dulce, aut ſalſum, tunc enim iucunda ſunt. Denique mixtum magis eſt concentus, quam acutum, & graue,tactui autem, calidum aut frigidum: ſenſus autem eſt ratio,cum autem modum excedunt, aut corrumpunt,aut moleſtia afficiũt.

LECTIO III.

SEnſus igitur quiſque ſubiecti ſenſibilis eſt,atque eſt in ſenſorio quatenus ſenſorium, diſcernitque ſubiecti ſenſibilis differentias; ut album & nigrum,viſus,dulce & amarum, guſtus, Pari modo res ſe habet in ceteris.

F bili illi ſm actum accedit quod ipſi dicebant,quod non eſt ſenſibile ſine ſenſu. Non autem hoc verum eſt de ſenſu & ſenſibili ſm potentiam.Sed ipſi loquebantur ſimpliciter,ideſt ſine diſtinctione,de his quæ dicuntur multipliciter. Deinde cũ dicit. K ¶ Demonſtrat ex præmiſſis ſolutionem alterius queſtionis, quare,ſ. quædam ſõſibilia corrumpant ſenſum, & quędam delectant: & dicit quod cum ſymphonia ideſt uox conſonans & proportionata ſit vox quædã, & vox quodãmodo ſit idem quod auditus & ſymphonia ſit quædam proportio, neceſſe eſt,quod auditus ſit quædã proportio.Et quia quælibet proportio corrumpitur ꝑ ſuperabundantia,ideo excellens ſenſibile corrumpit ſenſum, ſicut quod eſt excellenter graue & acutum,corrumpit auditum. Et excellens ſaporoſum corrumpit guſtum. Et fortiter fulgidum uel obſcurum corrumpit uiſum, Et fortis odor corrumpit olfactũ, quaſi ſenſus ſit quędam proportio.Sed ſi plura ſẽſibilia deducuntur ad proportionatam miſtionẽ, efficiuntur delectabilia,ſicut in ſaporibus,quando aliquid ſecundum debitam proportionem eſt, aut acutum, aut dulce,aut ſalſum, tunc enim ſunt omnino delectabilia.Et omne quod eſt miſtũ, eſt magis delectabile, quam quod eſt ſimplex, ſicut ſymphonia, quam vox acuta tm̃,vel grauis tantum.Et in tactu, quod eſt compoſitũ, ex calefactibili, & frigidabili. Sẽſus.n. delectatur in ꝓportionatis, ſicut in ſibi ſimilibus, eo quod ſenſus eſt proportio quędam. Sed excellentia corrumpit ſenſum,uel ſaltem contriſtat ipſum.

LECTIO III.

PRoceſſit Philoſophus ſuperius ad inueſtigandũ ſenſum communem ex hac operatione, qua ſentimus nos uidere & audire. Ex hac autem operatione ad hoc deuentum eſt, ꝙ potẽtia viſiua ſentit viſione,alio tamẽ mõ,q̃ ſentiat ſenſibile exterius:ſed nondum habetur, ꝙ potentia iudicatiua de actib.ſenſuum, ſit una & communis. Et ideo procedit ulterius ad inueſtigandũ hmõi veritatem per aliam operationem,quæ oſtendit vnam potentiã

esse cõem, habẽtem se quodammodo ad omnes quinque sensus, & hæc operatio est discernere sensibilia ab inuicem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quantum se possit extendere discretio sensus proprij. In secunda inquirit de illa discretion: sensibiliũ, quæ excedit uirtutem sensus proprij, ibi. [Qm autem albũ.] Dicit ergo primo, quod ex dictis manifestũ est quod vnusquisq; Tex. c. 145. sensus est cognoscitiuus sensibilis sui obiecti, cuius spẽs fit in suo organo, inquantum est tale organum. Immutat.n. Tex. c. 146. organũ vniuscuiusque sensus a proprio obiecto sensus per se, nõ per accidens. Et vnusquisq; sensus discernit drias proprij sensibilis, sicut uisus discernit album, & nigrũ. gustus dulce, & amarũ, & similiter se hẽt in alijs sensib. Deinde cũ dicit. b ¶ Ostẽdit cui sit attribuẽda illa discretio quæ excedit propriũ sensum. s. discernere sensibile uni⁹ sẽsus a sensibili alteri⁹. Et circa hoc duo facit. Primo determinat veritatem. Secundo obijcit contra ueritatẽ & soluit, ibi. [At uero impossibile.] Circa primum tria facit. Primo ostẽdit, quod aliquis sensus est qui discernit inter albũ, & nigrũ & dulce. Scdo, quod non sunt duæ potẽtiæ sensus, sed una, ibi. [Neq; utique.] Tertio, quod simul illa potentia percipit vtrũq; sensibile inter quæ discernit, ibi. [Quod aũt neque.] Dicit ergo primo, quod Tex. c. 147. quia discernim⁹ aliqua uirtute, non solum album a nigro, vel dulce ab amaro, sed & album a dulci, & unumquodque sensibile discernim⁹ ab unoquoq; & sentimus quod differũt, oportet quod hoc fit per sensum, quia cognoscere sensibilia inquantũ sunt sensibilia, est sensus.

b Quoniam autem album, & dulce, & unumquodque sensibilium ad unumquodque comparando, discernimus, & sentimus quod differunt, necesse igitur sensu. Sensibilia enim sunt. Quare & manifestum, quoniam caro non est ultimum sensitiuum. Necesse enim esset ut discernens, ipsum tangendo discerneret.

c Neque utique separatis contingit discernere, quod alterum sit dulce ab albo, sed oportet aliquo uno utraque manifesta esse. Sic.n. se haberet etiam si hoc quidẽ ego, aliud autem tu sentires: manifestũ utique esse altera ab inuicem sunt. Oportet autem unum dicere quoniam alterum. Alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare sicut dicit, sic & intelligit & sentit. Quod quidem igitur non possibile, separatis iudicere separata, palam est.

d Quod autem neque in separato tempore, hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quod alterũ est bonum, & malum, sic & quando alterum dicit esse alterum, tunc & alterum, non secundum accidẽs, ipsum quando. Dico autem uelut i nunc dico esse alterum, non tamen dico illud nunc alterum quoniam. Sed sic dicit & nunc, & quod nunc. Simul ergo. Quare inseparabile, & inseparabili tempore, utrũque discernit.

e At uero, impossibile est, simul secundum contrarios motus moueri idem, ut indiuisibile est, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sit, sic mouet sensum, aut intellectum, amarum autem contrarie, & album aliter.

f Ergo simul quidem & numero indiuisibile, & inseparabile, quod

Cognoscimus aũt drias albi, & dulcis, nõ solũ quantũ ad id Tex. c. 148. quod est vtriusq; qd' ptinet ad intellectũ, sed & quantũ ad diuersã imutationẽ sensus. Et hoc nõ põt fieri nisi p sensum. Et si p aliquẽ sensum fit hoc, maxime vr quod fiat p tactum, q est prim⁹ sensuum, & quodãmõ radix & fundm oium sensuũ, & ab hoc, aial hẽt quod dicatũ sensitiuũ. Vñ manifestũ est, quod caro nõ est vltimũ organũ sensus tact⁹, quia cũ p sensum tact⁹ fiat discretio, necesse est quod ipso cõtactu carnis a tãgibili, fieret discretio tãgibilis ab alijs sẽsibilib. Attribuit aũt ista discretio tactui, nõ sm quod tact⁹ est sensus proprius, sed sm quod est fundm oium sensuum, & propinquius habens ad fontalẽ radicem omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicit. c ¶ Ostẽdit, quod idẽ sensus sit qui discernit album a dulci. Posset.n. aliqs credere, quod discernam⁹ albũ a dulci non quadã una potẽtia, sed diuersis, vt.s. inquãtum gustu cognoscim⁹ dulce, & visu albũ. Hoc aũt excludit dicẽs, quod nõ contingit discernere, quod dulce sit alterũ ab albo separatis potẽtijs. i. diuersis, sed oportet ad discernendum inter ea, quod sm aliquã unã potentiam manifestum sit nobis. Ita.n. esset si diuersis potentijs sentiremus dulce & album, sicut si diuersi homines sentirent unus dulce, & alius album, puta si ego sentio

A hoc, & ille illud. Hoc autem posito, manifestum est, quod altera sunt ab inuicem, dulce & album, quia aliter patior ego a dulci, quã tu ab albo. Sed tamen diuersitas ista non erit nobis per sensum manifesta, sed oportet quod vnus sit qui dicat, quod alterum est dulce ab albo. Hoc enim est aliquid vnum verum, s. quod alterum sit dulce ab albo, ergo oportet quod illud unũ ab eodẽ dicatur, sed dictio est interpretatio interioris apprehensionis, ergo sicut est vnus qui dicit, ita oportet quod vnus sit qui intelligat & sentiat, alterũ esse dulce ab albo. Dicit aũt [intelligat, & sentiet] quia nondum ostensum est quod aliud sit intellectus a sensu, vel quia ista diuersitas, ex sensu, & intellectu cognoscitur. Sicut igitur oportet, quod vnus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit vtrumque, ita oportet quod vna potentia sit, qua agnoscitur vtrumq;. Nam homo non cognoscit nisi per aliquam potentiam. Et hoc est quod cõcludit vlterius, palam esse quod non est possibile iudicare [separata] i. quod aliqua sint diuersa [separatis] i. diuersis, sed oportet quod sit eadem potentia, quę vtrumque cognoscat. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ostendit, quod oportet simul vtrũque cognosci. Dicit ergo quod ex his quæ dicentur, manifestũ est [quod neque in separato tempore] i. in diuerso tempore cognoscit vtrũq;. Sicut enim ille qui iudicat aliqua esse diuersa, dicit aliqd vnum & idem. s. quod alterum sit bonum & malum, sic & dicit quando alterum

Sed quia & album, & dulce, & vnumquodque sensibilium cum vnoquoque comparatum iudicamus aliquo, et differre sentimus, necesse sane est, sensu, sunt enim sensibilia. Ex quo perspicuum est, carnem non esse vltimũ sensorium, necesse enim esset id quod iudicat, tangendo ipsum iudicare.

B

Haud ergo fieri potest, ut separatis iudicet diuersum esse dulce ab albo, sed vnicuipiam ambo cognita esse oportet, alioquin & si ego hoc, tu illud sentias cognitum esses ea diuersa inter se esse. Oportet igitur, vt vnum dicat diuersa esse, diuersum nanque est dulce ab albo, dicit ergo idem, quamobrem vt dicit, sic etiam intelligit & sentit. Fieri igitur non posse, vt separatis separata iudicentur, perspicuum est.

C

Neque etiam fieri posse in separato tempore, hinc patebit; vt enim idẽ dicit diuersum esse bonum & malum, sic & cum alterum dicit diuersum esse, & alterum, non per accidens illud quando. Verbi causa; nunc dico aliud esse, non tamẽ aliud esse nunc, sed ita dicit & nunc, & quod nunc, ergo simul. Quare inseparabile, & in tempore inseparabili.

D. *Verum enim vero fieri non potest, vt idem simul motibus moueatur contrarijs, quatenus indiuisibile est, & in indiuisibili tempore; si enim dulce sic mouet sensum & intellectum, amarũ autem contrario modo, & album diuerso.*

Nam igitur simul quidem, & numero indiuisibile, & inseparabile est,

fit. Dicit enim, quod sit alterum tunc, quando iudicat. & hoc ipsum quando sit alterum, non dicit secundum accidẽs, ita quod E ly quando, referatur ad dicentem, vt puta, quia nunc dicit, quod est alterum, si non diceret, quod nunc est alterum. Hoc.n. esset per accñs, respectu eius qd' dr, sed sicut nunc dicit, quod est alterum, ita dicit quod nũc sit alterum. Hoc autem nõ posset esse nisi simul ea apprehenderet. i. in illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, quod simul cognoscit vtrumq;. Ergo sicut est inseparabilis potentia, i. vna & eadem, quæ cognoscit vtrũque eorum, inter quæ iudicatur differentia, ita oportet quod in inseparabili tempore apprehendat utrumq;. Deinde cum dicit. e ¶ Obijcit in contrarium. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem talem. Impoẽ est idem & indiuisibile, simul moueri sm contrarios motus, simul & in indiuisibili tpe, sed intellectus & sensus mouent a sensibili, inqtum sentit, & intelligibili, inqtum itelligit. Diuersa aũt sensibilia & cõtraria. diuersis & cõtrarijs motib. mouent, ergo ipossibile est, quod eadẽ vis sẽsitiua, aut itellectiua, simul cognoscat cõtraria diuersa. Scdo ibi. f ¶ Ponit una solutionẽ, & dicit quod illud qd' iudicat differẽtiã inter cõtraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile. i.

sensibilis & sentientis subiecto, sed rõne. Actus igitur sonatiui vel soni est sonatio, auditiui aũt actus est auditio. Dupliciter.n. dr̃ auditus & sonus, s. f̃m actum & secundum potentiam. Et q̃ de auditu & sono dictum est, eadem ratione se habet in alijs sensibus & sensibilibus. Sicut.n. actio & passio est in patiente, & non in agente, vt in subiecto, sed solum vt in principio a quo, ita tam actus sensibilis, quã actus sensitiui, est i sensitiuo, ut in subiecto. Sed i quibusdã sensibilib., & sensitiuis, noiatus est vteriusq; ue act⁹, & sẽsibilis, vt sonatio, & sensitiui, vt auditio. In quibusdam aũt vnum tantum nominatum est, s. actus sensitiui. Visio enim dr̃ act⁹ visus: sed actus coloris non est nominatus. Et gustus, i. gustatio est act⁹ gustatiui: sed actus saporis non est nominatus apud Grecos. Deinde cum dicit. h ¶ Ex præmissa solutione procedit ad demonstrãdum veritatem duarum quæstionum, quarũ prima est, vtrum sẽsus, & sensibilia simul corrumpantur & saluentur. Ad huius ergo solutioné dicit, q̃ quia actus sensibilis, & sensitiui est vn⁹ subiecto, sed differunt rõne, vt dictum est, necesse est, quod auditus dictus f̃m actum, & sonus dictus secundum actum simul saluẽt & corrumpant, & sic est de sapore, & gustu, & alijs sensibilib. & sẽsib. Sed si dicãt f̃m potentiã, non necesse est q̃ simul corrũpant & saluẽt. Ex hac autẽ rõne excludit opinioné ãtiquorũ naturalium ibi. i ¶ Dicens, q̃ priores naturales nõ bene dicebant in hoc, q̃a opinabant nihil esse album, aut nigrũ, nisi qñ vi:neq; saporé esse, nisi qñ gustat & similiter de alijs sensibilibus & sensib. Et q̃a non credebant esse alia entia, nisi sensibilia, neq aliam virtutem cognoscitiuam nisi sensũ, credebant, q̃ totũ esse, & veritas rerum esset in apparere. Et ex hoc ducebant ad credẽdũ cõtradictoria simul esse vera, p̃p hoc, q̃ diuersi contradictoria opinantur Dicebant autem quodammõ recte, & quodammodo nõ. Cũm.n. dupliciter dicantur sensus & sensibile. s. secundũ potẽtiã & secundum actum, de sensu, & sẽsi-

Tex. c. 141.
Tex. c. 142.
Tex. c. 143. Supra text. 117. 118. 122. & 123. Lib. 3. t. 67. 68.
Tex. c. 144.

h Quoniam autem vnus quidẽ est actus sensibilis & sensitiui, esse autem alterum est, necesse est simul corrumpi & saluari, sic dictum auditum, & sonum, & humorem, igitur & gustum, & alia similiter. Dicta autem secundum potentiam, non necesse est.

i Sed priores philosophi, hoc nõ bene dicebant, nihil opinantes, neque album, neque nigrum esse sine visu, neque humorem sine gustu. Si quidem enim dicebant recte, sic autem, non recte. Dupliciter enim dicto sensu, & sensibili, his quidem secũdum potentiam, illis uero secundum actum; in his quidem accidit quod dictum est, sed in alteris non accidit. Sed illi simpliciter dicebant, de dictis non simpliciter.

K Si autẽ symphonia uox quædam est. uox autem & audit⁹ est sicut unum, & est sicut non unũ aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quandam esse. Et propter id, corrumpit unum quodque excellens acutum, & graue auditum, & in humoribus gustum & in colorib. uisum fortiter fulgidum & opacum, & in olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam ratio quædam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur sincera & impermista existẽtia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salsum. Delectabilia enim tunc. Omnino autem magis, quod mistũ est, symphonia est, quam acutum & graue. Tactus autem calefactibile, & frigefactibile, sed sensus ratio est. excellentia autem contristant aut corrumpunt.

LECTIO III.

VNusquisque igitur sensus subiecti sensibilis est, et est in sensitiuo, inquãtum sensitiuũ et discernit subiecti sensibilis differentias, ut album quidem et nigrum, uisus: dulce uero & amarum, gustus. Similiter autem se habet hoc, et in aliis.

F bili illi f̃m actum accedit quod ipsi dicebant, quod non est sensibile sine sensu. Non autem hoc verum est de sensu & sensibili f̃m potentiam. Sed ipsi loquebantur simpliciter, idest sine distinctione, de his quæ dicuntur multipliciter. Deinde cũ dicit. K ¶ Demonstrat ea præmissis solutionem alterius quæstionis, quare, s. quædam sẽsibilia corrumpant sensum, & quędam delectant: & dicit quod cum symphonia idest uox consonans & proportionata sit vox quædã, & vox quodãmodo sit idem quod auditus & symphonia sit quædam proportio, necesse est, quod auditus sit quædã proportio. Et quia quælibet proportio corrumpitur p̃ superabundantiã, ideo excellens sensibile corrompit sensum, sicut quod est excellenter graue & acutum, corrumpit auditum. Et excellens saporum corrumpit gustum. Et fortiter fulgidum uel obscurum corrumpit uisum. Et fortis odor corrumpit olfactũ, quasi sensus sit quędam proportio. Sed si plura sẽsibilia deducantur ad proportionatam mistioné, efficiuntur delectabilia, sicut in saporibus, quando aliquid secundum debitam proportionem est, aut acutum, aut dulce, aut salsum, tunc enim sunt omnino delectabilia. Et omne quod est mistũ, est magis delectabile, quam quod est simplex, sicut symphonia, quam vox acuta tm̃, vel grauis tantum. Et in tactu, quod est compositũ, ex calefactibili, & frigidabili. Sẽsus.n. delectatur in p̃portionatis, sicut in sibi similibus, eo quod sensus est proportio quędam. Sed excellentia corrumpit sensum, uel saltem contristat ipsum.

LECTIO III.

PRocessit Philosophus superius ad inuestigandũ sensum communem ex hac operatione, qua sentimus nos uidere & audire. Ex hac autem operatione ad hoc deuentum est, q̃ potẽtia visiua sentit visionem, alio tamẽ mõ, q̃ sentiat sensibile exterius: sed nondum habetur, q̃ potentia iudicatiua de actib. sensuum, sit una & communis. Et ideo procedit ulterius ad inuestigandũ huiusmodi veritatem per aliam operationem, quæ ostendit vnam potentiã

Sed cum unus actus sit rei sensibilis ac sensitiuæ, esse autem diuersum, necesse est auditum qui hoc modo dicitur et sonum, simul corrumpi seruarique. sic deinum & saporem & gustatum, atq; itidem cętera. At uero quæ dicuntur potentia, haud est necesse.

G *Sed priores Naturales authores non recte hoc asserebant, quippe cum nullum prorsus nec album nec nigrum sine uisu, nec saporem sine gustatu esse putarent. partim enim recte, partim nõ recte loquebantur. nam cum sensus, & sensibile bifariam dicatur, tum potentia, tum actu, in his quidem fit quod diximus, in illis uero alijs non item. At illi simpliciter loquebantur de ijs quæ non simpliciter dicuntur.*

H

Si igitur concentus uox quędam est, uox autem & auditus, partim unũ, partim non unum aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est, & auditum rationem esse quandam, & proinde unumquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu vehemens odor, tam dulcis quam amarus, vtpote cum sensus ratio quædam sit. ideoque iucunda sunt, cum syncera & non mista redigũtur ad rationem, vt acutum, aut dulce, aut salsum, tunc enim iucunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia afficiũt.

I

K

LECTIO III.

SEnsus igitur quisque subiecti sensibilis est, atque est in sensorio quatenus sensorium, discernitque subiecti sensibilis differentias; ut album & nigrum, visus, dulce & amarum, gustus, Pari modo res se habet in cęteris.

esse cōem, habētem se quodammodo ad omnes quinque sensus, & hæc operatio est discernere sensibilia ab inuicem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quantum se possit extendere discretio sensus proprij. In secunda inquirit de illa discretione sensibiliū, quæ excedit uirtutem sensus proprij, ibi. [Qm̄ autem albū.] Dicit ergo primo, quod

b Quoniam autem album, & dulce, & unumquodque sensibilium ad unumquodque comparando, discernimus, & sentimus quod differunt, necesse igitur sensu. Sensibilia enim sunt. Quare & manifestum, quoniam caro non est ultimum sensitiuum. Necesse enim esset ut discernens, ipsum tangendo discerneret.

B

c Neque utique separatis contingit discernere, quod alterum sit dulce ab albo, sed oportet aliquo uno utraque manifesta esse. Sic.n. se haberet etiam si hoc quidē ego, aliud autem tu sentires: manifestū utique esse altera ab inuicem sunt. Oportet autem unum dicere quoniam alterum. Alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare sicut dicit, sic & intelligit & sentit. Quod quidem igitur non possibile, separatis iudicere separata, palam est.

C

d Quod autem neque in separato tempore, hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quod alterū est bonum, & malum, sic & quando alterum dicit esse alterum, tunc & alterum, non secundum accidēs, ipsum quando. Dico autem uelut nunc dico esse alterum, non tamen dico illud nunc alterum quoniam. Sed sic dicit & nunc, & q̄ nunc. Simul ergo. Quare inseparabile, & inseparabili tempore, utrūque discernit.

D

e At uero, impossibile est, simul secundum contrarios motus moueri idem, ut indiuisibile est, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sit, sic mouet sensum, aut intellectum, amarum autem contrarie, & album aliter.

f Ergo simul quidem & numero indiuisibile, & inseparabile, quod

ex dictis manifestū est quod vnusquisq; (Tex. c. 145.) sensus est cognoscitiuus sensibilis sui obiecti, cuius spēs fit in suo organo, inquantum est tale organum. Immutat.n. (Tex. c. 146.) organū vniuscuiusque sensus a p̄prio obiecto sensus p se, nō per accidens. Et vnusquisq; sensus discernit drias p̄prij sensibilis, sicut uisus discernit album, & nigrū, gustus dulce, & amarū, & similiter se hēt ī aliis sensib. Deinde cū dicit.

b ¶ Ostē. sic cui sit attribuēda illa discretio q̄ excedit p̄priū sensum. s. discernere sensibile uni' sēsus a sensibili alteri'. Et circa hoc duo facit. Primo determinat veritatem. Secundo obijcit contra ueritatē & soluit, ibi. [At uero impossibile.] Circa primum tria facit. Primo ostēdit, quod aliquis sensus est qui discernit inter albū, & nigrū & dulce. Scdo, quod non sunt duæ potētiæ sensus, sed una, ibi. [Neq; utique.] Tertio, quod simul illa potentia percipit vtrūq; sensibile inter quæ discernit, ibi. [Quod aūt neque.] Dicit ergo primo, q̄ (Tex. c. 147.) quia discernim' aliqua uirtute, non solum album a nigro, vel dulce ab amaro, sed ēt album a dulci, & unumquodque sensibile discernim' ab unoquoq; & sentimus quod differūt, oportet quod hoc fit p sensum, q̄a cognoscere sensibilia, inquantū sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus (Tex. c. 148.) aūt drias albi, & dulcis, nō solū quātū ad q̄d quid est vtriusq;, qđ p̄tinet ad intellectū, sed ēt quantū ad diuersā immutationē sensus. Et hoc nō pōt fieri nisi p sensum. Et si p aliquē sensum fit hoc, maxime vr̄ q̄ fiat p tactum, q̄ est prim' sensuum, & quodāmō radix & fundm̄ oium sensuū, & ab hoc, aīal hēt q̄ dicat sensitiuū. Vn manifestū est, q̄ caro nō est vltimū organū sensus tact', q̄a cū p sensum tact' fiat discretio, necesse eēt q̄ ipso cōtactu carnis a tāgibili, fieret discretio tāgibilis ab aliis sēsibilib. Attribuit aūt ista discretio tactui, nō sm̄ q̄ tact' est sensus proprius, sed sm̄ q̄ est fundm̄ oium sensuum, & propinquius habens ad fontalē radicem omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostēdit, q̄ idē sensus sit q̄ discernit album a dulci. Posset.n. aliqs credere, q̄ discernam' albū a dulci non quadā una potētia, sed diuersis, vt. s. inquātum gustu cognoscim' dulce, & visu albū. Hoc aūt excludit dicēs, q̄ nō contingit discernere, q̄ dulce sit alterū ab albo separatis potētijs, i. diuersis, sed oportet ad discernendum inter ea, q̄ sm̄ aliquā unā potentiam manifestum sit nobis. Ita.n. esset si diuersis potentijs sentiremus dulce & album, sicut si diuersi homines sentirent unus dulce, & alius album, puta si ego sentio

A

hoc, & ille illud. Hoc autem posito, manifestum est, q̄ altera sunt ab inuicem, dulce & album, quia aliter patior ego a dulci, quā tu ab albo. Sed tamen diuersitas ista non erit nobis per sensum manifesta, sed oportet q̄ vnus sit qui dicat, q̄ alterum est dulce ab albo. Hoc enim est aliquid vnum verum, s. q̄ alterum sit dulce ab albo, ergo oportet q̄ illud unū ab eodē dicatur, sed dictio est interpretatio interioris apprehensionis, ergo sicut est vnus qui dicit, ita oportet q̄ vnus sit qui intelligat & sentiat, alterū esse dulce ab albo. Dicit aūt [intelligat, & sentiet] quia nondum ostensum est quod aliud sit intellectus a sensu, vel quia ista diuersitas, ex sensu, & intellectu cognoscitur. Sicut igitur oportet, quod vnus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit vtrumque, ita oportet quod vna potentia sit, qua agnoscitur vtrumq;. Nam homo non cognoscit nisi per aliquam potentiam. Et hoc est quod cōcludit vlterius, palam esse quod non est possibile iudicare [separata]. i. quod aliqua sint diuersa [separatis]. i. diuersis, sed oportet q̄ sit eadem potentia, quę vtrumque cognoscat. Deinde cū dicit.

d ¶ Ostendit, q̄ oportet simul vtrumque cognosci. Dicit ergo quod ex his q̄ dicentur, manifestū est [quod neque in separato tempore] i. in diuerso tempore cognoscit vtrūq;. Sicut enim ille qui iudicat aliqua esse diuersa, dicit aliqd vnum & idem. s. qđ alterum sit bonum & malum, sic ēt dicit quando alterum sit. Dicit enim, quod sit alterum tunc, quando iudicat. & hoc ipsum quando sit alterum, non dicit secundum accidēs, ita quod ly quando, referatur ad dicentem, vt puta, quia nunc dicit, quod est alterum, si non diceret, q̄ nunc est alterum. Hoc.n. esset per accñs, respectu eius qđ dr̄, sed sicut nunc dicit, q̄ est alterum ita dicit q̄ nūc sit alterum. Hoc autem nō posset esse nisi simul ea apprehenderet. i. in illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, q̄ simul cognoscit vtrumq;. Ergo sicut est inseparabilis potentia, i. vna & eadem, quæ cognoscit vtrūque eorum, inter quæ iudicatur differentia, ita oportet q̄ in inseparabili tempore apprehendat utrumq;. Deinde cum dicit.

e ¶ Obijcit in contrarium. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem talem. Impōe est idem & indiuisibile, simul moueri sm̄ contrarios motus, simul & in indiuisibili tp̄e, sed intellectus & sensus mouent a sensibili, inq̄tum sentit, & intelligibili, inq̄tum itelligit. Diuersa āt sensibilia & cōtraria, diuersis & cōtrariis motib. mouent, ergo īpossibile est, q̄ eadē vis sēsitiua, aut ītellectiua, simul cognoscat cōtraria diuersa. S. d̄o ibi.

f ¶ Ponit una solutionē, & dicit q̄ illud qđ iudicat differētiā inter cōtraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile. i.

Sed quia & album, & dulce, & vnumquodque sensibilium cum vnoquoque comparatum iudicamus aliquo, et differre sentimus, necesse sane est, sensu, sunt enim sensibilia. Ex quo perspicuum est, carnem non esse vltimū sensorium, necesse enim esset id quod iudicat, tangendo ipsum iudicare.

Haud ergo fieri potest, ut separatis iudicet diuersum esse dulce ab albo, sed vnicuipiam ambo cognita esse oportet, alioquin & si ego hoc, tu illud sentias cognitum esset ea diuersa inter se esse. Oportet igitur, vt vnum dicat diuersa esse, diuersum nanque est dulce ab albo, dicit ergo idem, quamobrem vt dicit, sic etiam intelligit & sentit. Fieri igitur non posse, vt separatis separata iudicentur, perspicuum est.

Neque etiam fieri posse in separato tempore, hinc patebit; vt enim idē dicit diuersum esse bonum & malum, sic & cum alterum dicit diuersum esse, & alterum, non per accidens illud quando. Verbi causa; nunc dico aliud esse, non tamē aliud esse nunc, sed ita dicit & nunc, & quod nunc; ergo simul. Quare inseparabile, & in tempore inseparabili.

Veruntamen vero fieri non potest, vt idem simul motibus moueatur contrarijs, quatenus indiuisibile est, & in indiuisibili tempore; si enim dulce sic mouet sensum & intellectum, amarū autem contrario modo, & album diuerso.

Nam igitur simul quidem, & numero indiuisibile, & inseparabile est,

vnum subiecto, sed ſm eſſe ſeparatum.i.rõne eſt diuerſum. Sic igitur quodammodo indiuiſibile ſentit diuiſa,i.diuerſa. Alio aũt modo diuiſibile ſentit diuerſa, quia ſecundum eſſe eſt diuiſibile,i.rõne eſt diuerſum ſed loco,& numero eſt [indiuiſibile] ideſt ſubiecto eſt vnum. Et dicit loco, quia diuerſę potentię inueniunt in diuerſis partib. corpori orgaña hẽre. Tertio ibi. g ¶ Improbat hãc ſolutionem dicens, ꝙ nõ eſt [poſſibile] illam prædictam ſolutionem ſtare. Qđ .n. eſt idem, & indiuiſibile ſubiecto, ſed non ſm eſſe,i.ſecundum rõnem, põt quidem hẽre contraria ſm potentiã, ſed qđ hẽt contraria [in operari].i ſm actũ, oportet ꝙ ſit diuiſibile. Et impoſe eſt, vnũ & idẽ idiuiſibile, ſimul & ſemel eſſe albũ & nigrum. Quare neq. poſe eſt aliqd vnũ & idẽ indiuiſibile, ſimul pati ſpẽs eorũ, & ita neq; itelligere & ſentire ſi intelligere & ſentire eſt hmõi, i. pati quoddã. Quarto ibi. h ¶ Ponit verã ſolutionẽ, & ſolo iſta ſumitur ex ſimilitudine puncti. Punctũ .n. qđ eſt inter duas partes lineæ, poteſt accipi [vt vnũ & vt duo] Vt vnũ quidẽ, ſecundũ ꝙ cõtinuat partes lineæ, vt cõis terminus. Vt duo aũt, ſecundũ ꝙ bis vtimur puncto.i.vt principio vnius lineę, & vt fine alterius. Sic ẽt intelligẽdum eſt, quia vis ſentiendi diffunditur in organa quinque ſenſuũ ab aliqua vna radice cõi, a qua ꝓcedit vis ſentiendi in oĩa organa ad q̃ ẽt terminant oẽs immutationes ſingulorũ organorũ, q̃ põt cõſiderari dupliciter. Vno mõ prout eſt principium vnũ, & terminus oĩum ſenſibiliũ immutationũ. Alio mõ, prout eſt principium, & terminus huius, & illius ſenſus. Et hoc eſt quod dicit, ꝙ ſicut pũctũ eſt vnũ, aut duo, ſic diuiſibile eſt principiuũ ſenſitiuũ cõe. Sic.n. diuiſibile eſt inq̃tum [ſimul bis vtiẽ eodẽ ſigno].i. principiũ ſenſitiuũ.ſ. vt principio & termino viſus, & auditus. Inq̃tum igiẽ aliqs vtiẽ principio ſenſitiuo, quaſi vno termino pro duob. inq̃tũ duo iudicat, & ſeparata ſunt q̃ accipiunẽ, ſicut [in ſeparato].i. diuiſibili principio cognoſcuntur [Inq̃tum vero] eſt vnũ in ſe, ſicut in vno principio, cognoſcit differentiã vtriuſq; & ſimul. Hẽt igitur hoc principium ſenſitiuum cõe, ꝙ ſimul cognoſcat plura, inquantũ accipiẽ bis, vt terminus duarum immutationũ ſenſibilium, inq̃tum vero eſt vnum iudicare põt differentiam vnius ad alterum, oportet aũt illud principium ſenſitiuum cõe hẽre aliud organum, quia pars ſenſitiua non hẽt aliquam operationem ſine organo. Cum.n. organum tactus diffundatur per totum corpus, neceſſarium vr̃, vt ibi ſit organum huius principij ſenſitiui cõis, vbi eſt prima radix organi tactus. Et pp hoc ſuperius dixit, ꝙ ſi caro eſſet ultimum organum tactus, ꝙ tangẽdo ſecundum carnẽ diſceremus vnum ſenſibile ab alio. Conſiderandum eſt ẽt, ꝙ licet hoc principium cõe immuteẽ a ſenſu proprio, quia ad ſenſum cõem perueniũt immutationes oĩum ſenſuũ propriorum, ſicut ad cõem terminũ, non tñ ſenſus pro

iudicat, ſecundum eſſe autem ſeparatum. Igitur quodammodo indiuiſibile, diuiſa ſentit, eſt autem quodammodo ut indiuiſibile. Secundum eſſe quidem enim diuiſibile, loco autem, & numero, indiuiſibile.

g Aut non poſſibile. Potentia enim idem & indiuiſibile eſt contraria, ſm eſſe aũt non, ſed in operari, diuiſibile eſt. Et impoſſibile eſt & album & nigrum eſſe ſimul. Quare neque ſpecies pati ipſorum, ſi huiuſmodi eſt eſt ſenſus, & intelligentia.

Tex. co. 149. h Sed ſicut quod uocant quidã punctum, aut vnũ, aut duo, ſic & diuiſibile. Secundum ꝙ quidem igitur indiuiſibile, unum diſcernens eſt, & ſimul. Secundum uero ꝙ diuiſibile, non eſt vnũ. Bis enim vtitur eodem ſigno ſimul. Inquantum igitur pro duob. vtiẽ termino, duo iudicat, & ſeparata ſunt, vt in ſeparato. Inquantum vero vnũ, vno & ſimul. De principio igitur, ſecundum quod dicimus poſſe ſentire animal, determinatum ſit hoc modo.

LECTIO IIII.

Tex. co. 150. QVod autem duabus differentijs diffiniunt maxime animam, motu qui ſecundũ locum, & in eo quòd eſt intelligere, & diſcernere & ſentire. Vr̃ autem & intelligere, & ſapere, tamquam quoddam ſentire eſſe. in utriſque enim his, anima iudicat aliquid, & cognoſcit eorum quæ ſunt.

quod iudicat, ipſo eſſe autem ſeparatum? quodammodo igitur, ut diuiſibile diuiſa ſentit, quodammodo ut indiuiſibile, ipſo enim eſſe diuiſibile eſt. loco autem & numero indiuiſibile.

An fieri non poteſt; potentia enim G *idem diuiſibile, & indiuiſibile, & cõtraria eſt, ipſo autem eſſe, nequaquam, ſed patiendo diuiſibile eſt, nec poteſt ſimul album & nigrum eſſe, quare nec eorum ſpecies pati, ſi talis eſt ſenſus & intellectus.*

Sed ut id quod punctum nonnulli uocant, qua vnum & qua duo, eatenus etiã diuiſibile eſt. ergo quatenus indiuiſibile eſt unum eſt id quod iudicat, ac ſimul; quatenus uero diuiſibile, non unum, bis enim eodem utitur ſigno ſimul: quatenus igitur duobus utitur termino, duo iudicat & ſeparata, cum ipſum quodammodo ſit H *ſeparatum, quatenus uero unum, vno & ſimul. Ac de principio quidem quo dicimus animal eſſe ſenſitiuum, ſic expoſitum ſit.*

LECTIO IIII.

QVoniam autem duabus potiſſimum differentijs deſcribunt animam ſcilicet motu loci, & intelligendo, & iudicando, ac ſentiendo, uidetur autem intelligere, & I *ſapere quaſi ſentire quoddam eſſe; his enim vtriſque anima iudicat, & cognoſcit aliquid eorum quæ ſunt.*

F prius eſt nobilior, quam ſenſus communis, licet mouens ſit nobilius moto, & agens patiente, ſicut nec ſenſibile exterius eſt nobilius quam ſenſus proprius, licet moueat ipſum. Eſt enim ſecundũ quid nobilius, ſ. inquantum eſt actu album uel dulce, ad qđ eſt ſenſus proprius in potentia. Sed ſenſus proprius ſimpliciter eſt nobilior propter uirtutẽ ſenſitiua, uñ & nobilion modo recipit.ſ. ſine materia: omne .n. recipiẽs aliquid, recipit illud ſecundum ſuum modum. Et ſic ſenſus communis nobiliori modo recipit quã ſenſus proprius, ꝓpter hoc quod uirtꝰ ſenſitiua conſiderat in ſenſu communi, vt in radice, & minus diuiſa. Neque oportet quod ꝑ aliquam actionem ſenſus communis, ſpẽs recepta in organo, fiat in ipſo, quia oẽs potentiæ partis ſenſitiuæ, ſunt paſſiuæ: nec eſt poſſibile, ꝙ una potentia ſit actiua & paſſiua. Conſiderandum eſt etiã, quod ſenſus ꝓprius hẽt diſcernere inter contraria ſẽſibilia, inquantum proprius participat aliqđ de uirtute ſenſus cõis, quia, & ipſe ſenſus proprius eſt unus terminus diuerſarũ immutationum, quæ ſiunt per medium a contrariis ſenſibilib. Sed ultimum iudicium, & ultima diſcretio pertinet ad ſenſum communẽ. Vltimo autem epilogando concludit qđ dictum eſt de principio, ſecundum ꝙ dicitur animal eſſe ſenſitiuum uel potens ſentire.

LECTIO IIII.

POSTQVAM Philoſophus oſtendit, quod duæ operationes, de quibus dubium uidebatur, percipere, ſcilicet actus ſenſuum propriorum, & diſcernere inter ſenſibilia diuerſorum ſenſuum, non excedunt facultatem principij ſenſitiui, nunc vult inquirere, utrum ſapere & intelligere excedant facultatem eiuſdem principij. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod ſapere & intelligere, non pertinent ad ſenſum, quod eſt oſtendere, ſenſum & intellectum non eſſe idem ſubiecto. Secundo, quod phantaſia, quæ pertinet ad ſenſum, non eſt idem cum opinione, quę pertinet ad intellectum, ibi. [Phantaſia autem K & cæt.] Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem ponentium, ſenſum & intellectum eſſe idem. Secundo improbat eam, ibi. [Et tamen oportuit.] Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem. Secundo aſſignat cauſam opinionis, ibi. [Omnes enim hi.] Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem in communi. Secundo inducit quædam uerba quorundam philoſophorum, quæ ad illud pertinere uidentur, ibi. [Et antiquis ſapere.] Dicit ergo primo, quod quia antiqui Philoſophi diffiniebant animam ſecundum duo, ſcilicet ſecundum motum, ſecundum locum, & cognitionem, quæ includit intellectiuam diſcretionem, & ſenſum, uidetur ex hoc quod ſecundum eorum opinionem intelligere & ſapere ſit quoddam ſentire, quia tam ſentiendo quam intelligendo, anima iudicat, & cognoſcit. Deinde cum dicit.

¶ Oſten-

A

b Et antiqui sapere & sentire, idẽ esse aiunt, sicut Empedocles dixit. Ad præsens uolũtas augetur, & in homnibus, & in alijs: vnde eis semper sapere altera præstat. Idem autem his vult, & id quod est Homeri. Talis enim intelle-ctꝰ est ĩ terrenis hominibus, qualem ducit in diem pater virorũq; deorumque.

B

c Omnes enim hi intelligere corporeum sicut sentire opinantur. Et sentire & sapere simile simili, sicut secundum principium in rationibus determinauimus.

e Et tamẽ oportuit simul ipsos de deceptione dicere. Magis proprium.n. est aĩalibus & plurimũ tẽpus in hoc permanet aĩa, vnde necesse est, aut (vt quidam dicũt) omnia quæ vidẽtur, esse vera, aut dissimilis tactum, deceptionem esse. Hoc enim contrarium ei qđ simile simili cognoscere.

C

e Videtur autem & deceptio, & scientia contrariorum eadẽ esse.

f Quòd quidẽ igitur nõ idem sit sapere, & sentire, manifestũ est. Hoc quidem.n. in omnibus est; illud aũt ĩ paucis animalium est,

Atque etiã prisci idem esse sapere, & sentire asserunt, ut etiã Emp. dixit.

„ Nam uiget ad præsens hominum sapientia semper.

Effigies rerũ uarias prudẽtia mõstrat, Hoc idem sibi uult illud Homerĩ.

„ Talis enim mens semper adest mortalibus agris.

„ Quales ipse dies dat diuum hominumque creator.

Hi namque omnes intelligere quẽadmodum etiam sentire, corporeum esse autumant, ut initio horum disputationum exposuimus.

Atqui de deceptione etiam oportebat eos dicere; magis enim propria est animalium, & plures temporis in his uersatur Anima. Quare necesse est, uel ut quidam dicunt omnia esse uera quæ appareant, uel rei dissimilis tactionem esse deceptionem. hoc enim contrariũ est illi sententia, simili cognoscere simile.

Videtur autem & deceptio & scientia contrariorum esse eadem.

Ac sentire quidem, & sapere non esse idem, perspicuum est: hoc enim cuncta participant animalia, illud pauca.

b ¶ Ostendit, quòd non solum hoc sequitur ex hoc quod in cõmuni dicebant: sed expresse antiqui dixerunt, quòd idem sit sapere per intellectum, & sentire. Vt autẽ intelligantur verba Philosophorum, quę inducuntur quomodo ad propositum faciunt, considerandum est, ꝙ nullum corpus potest directe agere in id, quod nullo modo est corporeum. quia igitur potentiæ sensitiuæ aliquo modo sũt corporeę, quia sunt virtutes in corporeis organis, immutari possunt ex actione corporum cęlestiũ, per accidens tamen, quia neque anima, neque animæ virtus mouetur, nisi per accidẽs, moto corpore. Et ꝓpter hoc cõtingit, ꝙ ex impressione corporis cęlestis variatur, & phantasia, & appetitus sensitiuus. Vnde & animalia irrationalia, quæ solo appetitu sensitiuo agũtur in suis motibus, vt plurimũ insequuntur impressiones corporum cęlestium. Ponere igitur, ꝙ corpora cœlestia habeant impressionẽ directe in partem intellectiuam, quantum ad intellectum & uoluntatem, est ponere quod uolũtas & intellectus sunt virtutes corporeæ. Et hoc sonãt verba quorundam Philosophorum antiquorum. Dicit enim Empe. ꝙ tam in hominibus, quàm in alijs animalibus [uoluntas augetur] idest incitatur ad agendum [Ad præsens] scilicet secundum præsentis horæ dispositionem quæ quidem dispositio dependet ex dispositione corporum cœlestium, Vnde præsens tempus, vel hora [eis] idest hominibus, & alijs animalibus [præstat semper sapere altera] Diuersis enim horis & temporibus, diuersa diuersimode homo, & alia animalia inueniuntur iudicare de rebus. Et ad idem pertinet illud verbum Homeri, [Talis autem est intellectus in terrenis hominibus, qualem pater virorumque deorumque] idest Sol [Ducit in diem.] Dicitur autem sol pater virorum, quia est aliqua causa humanæ generationis. Homo enim generat hominem, & sol. Dicitur autem pater deorum, vel propter corpora cęlestia, quæ antiqui Deos appellabant, quæ secundum Astrologos quodammodo a sole regulantur, vel propter homines quos deificari credebant; qui virtute solis generantur. Virtus autem solis est in die, quia in die nobis apparet, dum mouetur in superiori hemisphęrio, vnde & ab Astrologis dicitur planeta diurnus. Voluit ergo Homerus dicere, quod homines terreni intellectum sortiuntur ex actione solis. & quòd secundum diuersitatem motus & situs, & aspectus solaris, diuersimode se habent intelligendo. Sciendum est autem, ꝙ hunc uersum Homeri Aristoteles non totum posuit, sed solum principium. Vnde nec in Græco, nec in Arabico, plus habetur, quàm hic. Talis enim intellectus est, vt sic intelligatur hoe dictum, sicut consueuimus inducentes aliquem versum alicuius auctoris, tantum ponere principium, si versus sit notus. Sed quia hic versus Homeri nõ erat notus apud latinos, Boetius totum posuit. Patet ergo ex hoc, quod hic dicitur, quod si corpora cęlestia habent directe impressionem in intellectum & uoluntatem, idem est ac si ponatur, quòd intellectus est idem cum sensu. Indirecte uero impressio corporum cęlestium potest pertingere ad intellectum vel uoluntatem, prout intellectus & uoluntas iuuantur in sua operatione uirtutibus sensitiuis. Læso.n. organo phantasiæ, impeditur intellectus in sua operatione, & ex appetitu sensitiuo inclinatur uoluntas ad uolendum, vel nolendum aliquid. Quia tamen voluntas non ex necessitate trahitur ab appetitu sensitiuo, sed semper ei liberum manet sequi inclinationem appetitus sensitiui, vel nõ sequi, ideo corpora cęlestia nullam necessitatem humanis actibus inducũt. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit causam positionis. Manifestum est enim, ꝙ remota differentia, qua aliqua ab inuicem differunt, remanent idem, sicut si rõnale auferatur ab homine, remanebit de numero irrationalium animaliũ. Hæc autem differentia, qua differt cognitio intellectiua a sensitiua, ꝙ sentire est aliquid corporeum. Non.n. operatio sensus est sine organo corporali. Intelligere autẽ nõ est aliquid corporeũ, quia operatio intellectus non est per organum corporeum, vt infra ostendetur. Ideo ergo antiqui ponebant sensum & intellectum, idem esse, quia opinabantur ꝙ intelligere esset aliqd corporeũ, sicut & sentire. Qũn autem verũ que ponerẽt aliquid corporeũ, consequenter ostendit per hoc, quòd ponebãt ꝗ̃ sapere ſm intellectum, quàm sentire, contingere per uirtutem similitudinis, sicut in primo libro dictum est. Et intelligebãt similitudinem ſm esse corporeum, puta ꝙ ꝑ terram cognoscitur terra, & ꝑ aquã aqua, & sic de alijs. Vnde sequebãt, ꝙ sentire et intelligere consequerentur naturam corporeã, & eodem modo. Et sic sentire & intelligere sequit esse idẽ. Deinde cũ dicit.

d ¶ Improbat ꝓdictã positionẽ. Et primo quantum ad causam. Secundo quantum ad ipsam positionẽ, ibi, [Quòd quidẽ igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ Philosophi assignãtes causam cognitionis esse similitudinem cognoscentis ad cognitum, debuerunt assignare aliquam causam etiam deceptionis quia deceptio uidetur esse magis propria animalibus quàm cognitio secundũ cõditionem suæ naturæ. Videmus enim, quòd homines ex seipsis decipi possunt & errare. Ad hoc autem quod ueritatem cognoscant, oportet quòd ab alijs doceantur. Et iterũ pluri tempore anima est in deceptione, quàm in cognitione ueritatis; quia ad cognitionem ueritatis vix peruenitur post studiũ longi temporis. Et hęc quidẽ rõ efficax est cõtra antiquos Philo. qui ponebant cognitionem inesse animæ ex sui natura, quasi anima ex hoc quòd constituta est ex principijs, habeat quòd non solum sit in potentia ad cognoscibilia: sed quòd sit actu cognoscens. Potest autem ad hoc dupliciter responderi. Vno modo, ut dicatur ꝙ antiqui Philosophi non credebant aliquam deceptionem esse. Ponebant enim quòd oĩa, quæ uidentur, sunt uera, ut supradictũ est. Et ideo nõ oportebat quòd assignarẽ causam deceptionis. Alio modo põt respõderi, quòd ex hoc ipso quod dicebant, causam cognitionis esse ex hoc quòd anima tangit id, quod est sibi simile, datĩ intelligi quòd causa deceptionis sit hæc, quòd anima tangit sibi dissimile. Hoc est ergo quod concludit, ꝙ quia antiqui Phil. non assignauerũt causam deceptionis animæ, necesse est quòd omnia q̃ uidentur, uera sint, ut quidam dixerunt, aut quòd tactus quo aĩa tãgit rem dissimilem, sit deceptionis causa. Tangere enim dissimile, uidetur esse contrarium ad cognoscere sibi simile. Primum autem reprobatum est in 4. Metap. Vnde procedit ad inquirendum secundum cum dicit.

e ¶ Manifestũ est.n. ꝙ dissimilia sũt cõtraria: sed circa cõtraria eodẽ mõ se hẽt homo ad cognitionẽ & deceptionẽ, quia q cognoscit vnũ cõtrariorũ, cognoscit & aliud, & q errat ĩ uno, errat in alio. Et hoc est qđ dicit, ꝙ scia & deceptio vr eadẽ esse cõtrariorũ. Nõ ergo est possibile, ꝙ tactꝰ rei similis sit cã veræ cognitionis, & tactꝰ rei dissimilis sit causa deceptionis, quia tũc esset scientia de vno cõtrariorũ, & deceptio de alio. Deinde cũ dicit.

D

E

f ¶ Improbat ꝓ õnem, ostẽdẽs quòd neq; sapere, neq. intelligere est idẽ qđ sẽtire, hæc.n. duo intellectiuæ cognitioni attribuunt. Intellectus.n. habet iudicare, & hoc dr̃ sapere, & apprehendere & hoc dr̃ intelligere Primo ergo ostendit, quòd sẽtire nõ sit idem quod sapere, tali rõne. Sentire inest omnibus animalibus,

Tex. cõ. 152.

3. Tex. cõ. 4. & inde.

Lect. 10.

Lect. 8.

Lect. 10.

sapere autem non inest omnibus, sed paucis: ergo [sapere] non est idem quod sentire. Dicit autem, quod sapere inest paucis animalium, & non quod insit solis hominibus, quia etiam quędam animalia participant aliquid prudentiæ, & aliquid sapientiæ. s. quòd rectè iudicant de agendis per æstimationem naturalem. Secundo ibi.

g ¶ Probat, quod intelligere non sit idem quod sentire, per duo media. Quorum primum tale est. Intelligere contingit rectè, & non rectè. Rectè quidem contingit intelligere secundum scientiã, quæ est speculabilium, & necessariorũ, uel secundum prudentiam, quæ est recta ratio contingentium agibilium, uel
Tex.co.153. secundum opinionẽ ueram, quę se habet ad utrumque, & non determinate ad alterum oppositorum, sicut scientia & prudẽtia: sed ad unum, cum formido alterius. [Non rectè autem.] contingit intelligere secundum contraria, id est, secundũ falsam scientiam, & secundum imprudentiam,
Tex.co.154. & secundum opinionem falsam. Sentire autẽ non contingit nisi rectè, quia sensus circa propria sensibilia semper verus est: ergo sentire & intelligere non sunt idem. Et quia posset aliquis dicere, quod rectè intelligere sit idem quod sentire: ideo adiungit aliud medium ad hoc excludendum, quòd tale sentire [inest omnibus animalibus] intelligere autem non, sed solis illis, quibus inest ratio. s. hominibus, qui per inquisitionẽ rationis. appræhensionem ueritatis intelligibilis cõsequuntur,
Tex.co.155. quamuis substantię separatæ, quę sunt altioris intellectus, statim absque inquisitione ueritatem intelligant: ergo & rectè intelligere non idem est quod sentire. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quod opinio quæ sequitur intellectum, sit aliud a phantasia, quæ sequit sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, quod phantasia non est opinio. Secundo inquirit quid sit phan-
Tex.co.60. tasia. ibi [De eo aũt qđ est intelligere.] Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit. quod ex hoc ẽt apparet, quod sensus & intellectus differunt, quia phãtasia aliud est a sensu & ab intellectu: & tñ phãtasia nõ fit sine sensu, quia cõsequit sensum ut postea dicet, & sine phantasia nõ fit opinio. Ita enim uidetur se habere phantasia ad sensum, sicut opinio ad intellectum. In rebus aũt sensibilibus, cũ aliquid sentimus, asserimus sic esse. Cum aũt secundum phantasiã aliqd videtur, non asserimus sic esse: sed sic vi-
Lect. 6. deri, vel apparere nobis. A visione enim uel apparitione sumitur nomen phantasiæ, ut infra dicetur. Et similiter circa intelligibilia, cum aliquid intelligimus, asserimus sic esse. Cum autem opinamur, dicimus sic uideri, uel apparere nobis. Sicut enim intelligere requirit sensum, ita & opinari requirit phantasiã. Scđo ibi.

g Sed neque intelligere, in quo est & rectè & non rectè. Rectè quidem, prudentia & scientia & opinio vera. Non rectè autem, contraria horum. Neque hoc est idem cum ipso sentire, sensus quidem enim propriorum, semper verus est, & in omnibus inest animalibus. Intelligere autem contingit & falso, & nulli inest, cui non & ratio. G

h Phantasia enim alterum est, & a sensu & ab intellectu. Et hęc non fit sine sensu, & sine hac non est opinio.

i Quòd autem non est eadem phãtasia, & opinio, manifestum est. Hęc enim passio in nobis est cum volumus. Præ oculis enim est facere, sicut in recordatiuis positi, & idolum sunt facientes. Opinari autem non in nobis est. Necesse enim est falsum, aut verum dicere. H

k Amplius autem cum opinamur difficile aliquid, aut terribile, statim compatimur. similiter autem est & si sit confidendum. secũdum autem similiter nos habemus, sicut si essemus considerantes in pictura difficilia & confidentia. I

l Sunt autem & ipsius existimationis differentiæ, sciẽtia, & opinio, & prudentia, & contraria horum. De quorum differẽtia, altera sit ratio.

LECTIO V.

DE eo autem quod est intelligere, quoniam alterum est ab eo quod sentire. Huius autem, aliud phantasia esse videtur, aliud opinio. De phantasia determinantes, sic & de altero dicendum est. K

F i ¶ Probat, quod non sit idem opinio, & phantasia, duabus rõnibus, quarum prima talis est. Passio phantasię est in nobis cum uolumus, quia in potestate nostra est formare aliquid, quasi apparẽs ante oculos nostros, ut mõtes aureos, vel quicquid volumus, sicut patet de illis qui recordantur, & formant sibi idola eorum, quę sibi videntur ad votum. Sed opinari non est in potestate nostra, quia necesse est, quod opinãs habeat rationem, per quam opinetur, vel verum, vel falsum. ergo opinio non est idem quod phantasia. Secundam rationem ponit, cum dicit.

Quinimmo ne intelligere quidem, in quo positum est ipsum rectè & non rectè. ipsum enim rectè prudentia est & scientia, & uera opinio: non rectè autẽ his contrarium, neque hoc inquam, idẽ est quod sentire. Sensus enim propriorum uerus semper est, cunctisque inest animalibus: ratiocinari autem licet etiam falso, nullique inest, cui non etiã G *ratio.*

Phantasia namque diuersum est, tũ a sensu, tum a dianœa, atque hæc eadem sine sensu non fit, & sine ea non est existimatio.

Phantasiam autem & existimationem nõ idem esse, perspicuum est: nã affectio hæc, cum uolumus, in nobis est, licet enim ob oculos ponere, quemadmodum qui in mnemonicis collocant, & imagines effingunt, opinari vero H *non est in nobis: necesse enim est vel fallamur, vel ueritatem assequamur.*

Præterea, cum opinamur rem aliquam atrocem, aut formidolosam, statim commouemur, itemque si quid fuerit quod fiduciam afferat, at ex phantasia perinde afficimur, atque qui spectant in pictura terribilia & fiduciam afferentia.

I *Sunt porro & ipsius existimationis differentia, scientia & opinio & prudentia, & quæ his contraria sunt, de quorum differentia alia sit disputatio.*

LECTIO V.

DE intelligendo autem, quia diuersum est a sentiendo, huius autem aliud esse phantasia uidetur, aliud existimatio, vbi de phantasia disputauerimus, tunc demum de altero dicemus. K

K ¶ Quæ talis est. Opinionẽ statim sequitur passio in appetitu, quia cum opinamur aliquid esse graue vel terribile, statim compatimur tristando uel timendo. Et similiter si sit aliquid confidendum, id est de quo aliquis debeat confidere, & sperare, statim sequitur spes vel gaudiũ. Sed ad phantasiã nõ sequitur passio in appetitu, quia dum aliquid apparet nobis secundum phantasiã: similiter nos habemus, ac si consideremus in pictura, aliqua terribilia uel sperabilia: ergo opinio non est idẽ, qđ phantasia. Huius autem differẽtiæ ratio est, quia appetitus non patitur, neque mouetur ad simplicem apprehensionem rei, qualẽ proponit phantasia. Sed oportet, quod apprehendatur sub ratione boni uel mali, conuenientis uel nociui. Et hoc facit opinio in hominibus componendo, vel diuidendo, dum opinatur hoc esse terribile uel malum, illud autem esse sperabile uel bonum. Phantasia autem non componit, neque diuidit: patitur tamen appetitus animalium ab estimatione naturali, quæ hoc operatur in eis, quod opinio in hominibus. Tertio ibi.

l ¶ Dicit quod cum ad intellectualem existimationem multa pertineant scilicet scientia, prudentia, opinio, & contraria horum, de horum differentia, non est hic agendum, sed alibi, scilicet in 6. Ethicorum.

LECTIO V.

POstquam Philosophus ostendit, quod phantasia non est opinio: hic incipit inquirere, quid sit. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur. ibi. [Si igitur phantasia.] Dicit ergo primo, quod cum ostensum sit, quod intelligere est aliud quam sentire, & ad unum horum pertineat opinio. scilicet ad intellectum: ad aliud autem phantasia. s. ad sensum. Postquam determinatum est de sensu, dicendum est de phantasia, ut sic postmodum determinetur de altero, scilicet de intellectu & opinione. Deinde cum dicit.

b ¶ Prose-

b ¶ Prosequitur intentum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, ꝙ phantasia non est aliqua potentiarum vel habituum manifestorum, qui discernunt vel iudicant verum & falsum. Secundo ostendit quid sit ibi. [Sed quoniam accidit motus.] Circa primũ tria facit. Primo distinguit potentias & habitus quibus aliquid discernitur. Secundo ostendit, ꝙ phãtasia non est aliquid eorũ ibi. [Quod quidem igitur nõ sit sensus.] Tertio ostendit, ꝙ non est aliquid compositum ex eis. ibi. [Manifestum igitur quoniam] Dicit ergo primo, ꝙ cum phantasia sit, secundum ꝗ dicitur nobis fieri aliquod phantasma, Tex.c.156. aliquid apparibile, nisi forte accipiam⁹ phãtasmata metaphorice, necessa videtur, ꝙ sit aliquid de numero habituũ vel potẽtiarum cognoscitiua rum, quibus discernitur vnum ab alio, aut quibus circa aliquid dicimus verum vel falsum: hoc est, erramus, vel non erramus. Nam apparere est aliquid discernere & dicere verũ uel falsum. Potentiæ autem vel habitus quibus discernimus, & dicimus verum & falsum, videntur esse hi quatuor, sensus, intellectus, opinio, & scientia Vnde videtur, ꝙ phantasia sit aliquod horum quatuor. Ponit autem hæc quatuor. quasi iã nota. Alia aũt quę ad cognitionem videntur pertinere, nondum erant suo tempore p̃ Tex.c.157. certitudinem scita. Ipse autem iam superius distinxit intellectum a sensu. Vnde præter sensum connumerat tria alia. s. intellectum, opinionem, & scientiam. Et videtur quòd intellectus non accipiatur hic pro potentia: sic enim contra intellectũ non diuiderentur scientia, & opinio, quæ ad potentiam intellectiuam pertinent, sed intellectus accipitur pro certa apprehensione eorum, quæ absque inquisitione nobis innotescunt, sicut sunt prima principia. Scientia vero pro cognitione eorum, de quibus certificamur, per certitudinem, vel inuestigationem rationis. Opinio autem pro cognitione eorum, de quibus certũ iudicium non habemus. Vnde etiam dicit, ꝙ phantasia est habitus vel potentia de numero eorum, ad ostendendum, ꝙ inter Lect. 8. hæc, aliquid est vt potentia, & aliquid vt habitus. Cognoscere autem possumus, ꝙ hæc tantum apprehẽsionis principia apud Antiquos nota erant, ex positione Pla. superius in 1. lib. posita: qui solum hæc quatuor ad numeros reduxit, attribuens intellectum vni, scientiam dualitati, opinionem trinario, sensum quaternario, Deinde cum dicit.

b Si igitur phantasia est secundum quam phantasma aliquod nobis fieri dicimus, & si non aliquid secundum metaphoram dicimus: vna quædam potentia est harum, aut habitus, secundum quem discernimus, aut verum, aut falsum dicimus. Huiusmodi autem sunt sensus, opinio, scientia, & intellectus.

c Quod igitur nõ sit sensus, manifestum ex his est. sensus enim, aut potentia, aut actus est, vt visus, & visio. Apparet autem aliquid, & neutro horum existente, vt ea quæ in somnis.

d Postea secundum potentiam sensus quidem semper adest viuentibus & non orbatis: phantasia autem non.

e Si uero ei quod actu idẽ, omnibus utique contingeret bestiis phantasiam inesse. Videtur autẽ non, ut formicæ, aut api, aut vermi.

f Postea hi quidem veri semper: phantasiæ autem plures falsæ.

g Amplius autem non dicimus cum operemur certe circa sensibile, quoniam videtur hoc nobis homo, sed magis cum non manifeste sentimus: tunc & aut verus, aut falsus.

h Et (quod quidem & antea diximus) apparent & dormientibus visiones.

i Atque vero neque semper vera dicentium: habitus vllus erit, ut scientia, aut intellectus. Est. n. phantasia & uera & falsa.

a ¶ Ostendit quòd phantasia non est aliquid dictorum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod non sit sensus. Secundo ꝙ non sit intellectus, sine scientia. ibi [At vero neque semper.] Tertio, quòd non sit opinio. ibi. [Relinquitur igitur.] Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd phantasia non sit sensus, neque secundum potentiam, neque secundum actum, & ratio est talis. Dormiens, aliquid phantasiatur hoc autem non fit secundum sensum in potentia, quia sensui in potentia existenti, nihil apparet, nec secundum sensum in actu; quia in somno nõ est sensus in actu: ergo phantasia non est sensus in potentia, neque sensus in actu, Secundo ibi.

A d ¶ Ostendit, ꝙ phantasia non sit sensus in potentia, & est ratio talis. Sensus in potentia semper adest animali, phantasia autem non semper, cum non semper animali aliquid appareat: ergo phantasia non est sensus in potentia. Tertio ibi.

e ¶ Ostendit, ꝙ phantasia non sit sensus secundum actũ quatuor rationibus. Quarum prima talis est. Sensus secundũ actũ cõuenit omnibus bestiis. i. animalibus irrationalibus. Si igitur phãtasia esset idẽ quod sensus in actu, sequeretur ꝙ inesset oĩbus animalibus irrationalibus. Hoc autem non est uerum. Non enim inest formicę, aut api, aut uermi: ergo phãtasia nõ est sensus ſm actum. Considerandum est autem. ꝙ omnia animalia habent quodã modo phantasiã: sed animalia imperfecta habent phantasiã in determinatam, sicut infra dicet Philosophus. Sed hoc nõ uidetur uerum de formica & ape, in quarũ operatione plurimũ prudentiæ apparet. Sed sciendum est, ꝙ opera prudentię. formica & apis operantur naturali inclinatione: non ex hoc ꝙ habeant phantasiam determinatam, & distinctam a sensu. Nõ enim phantasiantur aliquid, nisi dum mouentur a sensibili. Quod autem operãtur propter finem, quasi prouidentes in futurum, non cõtingit ex hoc ꝙ habeant aliquam imaginationẽ ipsius futuri: sed imaginantur actus presentes, qui ordinantur ad finem ea naturali inclinatione, magis ꝙ ex apprehensione.

Si igitur phantasia est, qua phantasma aliquod nobis fieri dicimus (nec loquor nunc, siquid per translationem dicere consueuimus) profecto una earũ potentiarum est aut habituum, quibus iudicamus, uerumque assequimur, aut fallimur. hæc autem sunt sensus, opinio, scientia, intellectus.

B

Ac phantasiam quidem non esse sensum, ex his perspicuum est. Sensus enim aut potentia est, aut operatio, vt uisus uel uisio; at uero apparet aliquid etiam cum neutrum horum adsit, veluti ea quæ in somnis apparent.

Deinde sensus semper adest; phantasia non item.

C *Sin autem idem est quod operatio, fieri possit ut in omnibus bestijs phãtasia insit, quod tamen non uidetur, ut formicæ, aut api, aut uermi.*

Deinde illi semper ueri sunt, at phãtasiæ pleræque sunt falsæ.

Huc adde, quòd neque dicimus, cũ exquisite circa sensibile operamur hoc nobis apparere hominem; sed potius cum non expresse sentimus, et tũc aut uerus est, aut falsus.

D *Ac denique (quod superius dicebamus) etiam clausis oculis uisa quædam apparere solent.*

Neque uero eorum qui semper ueri sunt ullus erit, vt scientia, aut intellectus: nã est etiam falsa phantasia.

Illa autem animalia dicit Philosophus phantasiam habere, quibus aliquid secundum phantasiam apparet: etiam dum non actu sentitur. Secundam rationem ponit ibi.

f ¶ Quæ talis est. Sensus secundum actum semper sunt ueri: nõ. n. sensus decipitur circa propriũ sensibile: sed phantasiæ ut plurimũ sunt falsę. Non. n. respondent imaginationi, vt plurimum, ergo phantasia nõ est sensus ſm actum. Tertiam rõnẽ ponit ibi.

E g ¶ Quæ talis est. Cũ operamur cum certitudine circa sensibile actu, s. ipsum sentiendo: nõ dicimus, ꝙ hoc uidetur nobis homo: sed magis hoc dicimus, cum non manifeste sentimus, sicut cum a remotis aliquid uidemus, uel cũ videmus aliquid in tenebris. Et tunc sensus ſm actum, aut est uerus, aut est falsus. Circa sensibile. n. per accidens, cuiusmodi sensibile est homo, non semper sensus est uerus, sed quandoq; decipitur. Addit autem hoc, ut ostendat conuenientiã inter sensum non manifestum & phantasiam, quæ etiam quandoque est uera, quandoque falsa est. Cum autẽ manifeste aliquid phantasiamur, dicimus ꝙ hoc uidetur nobis homo & nõ ꝙ per certitudinem sit homo: ergo phantasia nõ est idem quod sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est. Phantasticæ uisiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum. ergo phantastica visio non est sensus secundum actum. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit quòd phantasia non sit intellectus, neque scientia, intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt uerorum. Phantasia autem quandoque est falsa. ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit, ꝙ phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quarum talis est. Opinionem sequitur fide: non enim uidetur esse conueniens, quòd aliquis non credat id quod opinatur, & sic cum nulla bestia habeat fidẽ, nulli bestiarum inerit opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, vt dictum est: ergo phantasia non est opinio. Secundam rationem ponit ibi.

l ¶ Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia unusquisque credit illud quod opinatur, vt dictum est. Sed ad fidem sequitur, ꝙ aliquis sit persuasus, ea enim credimus, Tex. cõ. 158 quę nobis persuasa sunt. Ad persuasionẽ autem sequitur ratio secundum ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid alicui suadetur. ergo de primo ad vltimũ, quicumque habet opinionem, habet rationem. Nulla autẽ bestia habet rationem, cum tamẽ aliqua habeat phantasiam, ergo phantasia non est opinio. Et manifestũ est, ꝙ hæc secunda ratio inducitur ad con-Tex. cõ. 159. firmandum primam, quantum ad hoc quod prima supponebat, ꝙ nulli bestia habet fidẽ. Deinde cũ dicit.

m ¶ Ostẽdit, ꝙ phãtasia non est aliquid compositum ex præmissis, & præcipue ex sensu & opinione, ex quibus magis posset videri esse composita. Et circa hoc, tria facit. Primo ponit quod intendit, quasi ex præmissis concludens, ꝙ quia phantasia neque est sensus, neq; opinio, manifestũ propter hoc esse potest ꝙ phantasia, nec opinio est cum sensu, ita Tex. cõ. 160. ꝙ essentialiter sit opinio, & habeat sensum concomitãtem, neque opinio est per sensum, ita ꝙ essentialiter sit opinio; sed & habeat sensum causantem, neque est cõplexio opinionis & sensus, ita ꝙ essentialiter cõponatur ex utroque. Non autem addit, ꝙ non sit phantasia sensus cum opinione, quia phantasia magis videtur cõicare cum opinione, quę põt esse falsa, quàm cum sensu, qui est semper verus. Secundo ibi.

n ¶ Ostendit, qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia complectitur opinionem & sensum: quia enim phantasia est vnius & eiusdem: manifestum est, quòd opinio adiuncta sensui quæ est phantasia, non est alia quædam opinio: sed illa quæ est de eodem, de quo est sensus, sicut si dicamus, quòd phantasia est quædam complexio ex opinione albi, & sensu eiusdem: Non enim potest esse composita ex opinione albi, & sensu boni, quia sic phantasia non esset de uno & eodem. Oportet igitur, si phantasia est ex complexione opinionis & sensus, quòd apparere aliquid secundum phantasiam, nihil aliud sit quam opinari aliquid idem, quod sentitur per se, & non secundum accidens. Tertio ibi.

k Relinquitur igitur uidere si opinio sit. Fit enim opinio & vera & falsa: sed opinioni quidem inhæret fides. Non enim cõtingit, opinantem iis quæ sibi uidentur non credere. Bestiarum autem nulli inest fides, phantasia autem multis.

G l Amplius omnem opinionem consequitur fides; fidem autem suasum esse, suasionem autẽ ratio. Bestiarum autem quibusdã phantasia inest, ratio uero non.

m Manifestum igitur quod neque opinio cum sensu, neque per sensum, neque complexio opinionis, & sensus erit phantasia, propter hæc.

n Et manifestum, ꝙ non alia quędã est opinio; sed eius est, cuius est & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, cõplexio phãtasia est. H Non enim ex opinione quidem est albi, ex sensu autem boni. Apparere igitur est opinari, quod quidem sentitur non secundum accidens.

o Apparent autem & falsa, de quibus simul opinionem veram habent, & videtur Sol vnius pedis: sed creditus est maior esse tota habitatione. Accidit igitur, aut abiicere suiipsius ueram opinionem, quam habebat saluare: I non oblitum, neque decredentem, aut si adhuc habet, eandem necesse est ueram & falsam esse: sed falsã facta est, cum lateat res. Non ergo unum aliquod horũ est, neque ex his phantasia.

Restat igitur spectandum, an opinio sit: fit enim opinio & vera & falsa: sed opinionem quidẽ sequitur fides (neque enim fieri potest, ut is qui opinatur, ea quæ opinatur, non credat) at vero bestiarum nulli inest fides: phantasia multis.

G *Præterea, omnem opinionem sequitur fidès: fidem persuasio, persuasionẽ ratio. at bestiarum nonnullis phantasia inest, ratio non item.*

Constat ergo nec opinionem cum sensu, neque per sensum, neque connexionem opinionis, & sensus, esse phantasia, tum propter hæc.

*Tum certe, quia non alia quædam opinio est, sed eiusdem illius, cuius & sensus est, Verbi causa: connexio ex al*H*bi opinione & sensu, phantasia est; neque enim ex opinione quidẽ boni erit, sensu autem albi. Apparere igitur est opinari, quod sentit non per accidens.*

Sed apparent etiam falsa, de quibus simul ueram habet existimationem, ut Sol apparet pedalis, persuasum est tamen, maiorem eum esse vniuersa terra. uel igitur accidit ut suam opinionem amiserit, quam habebat veram I *saluare, non oblitus, neque de scientia depulsus, vel si adhuc habet, necesse est eandem veram esse & falsam. Atqui tunc falsa fit, cum res mutata latuerit. Nec ergo horum unum quidpiam, neque ex his phãtasiã esse, perspicuũ est.*

F o ¶ Destruit prædictam positionem, tali ratione. Cõtingit aliquãdo, ꝙ aliqua falsa apparent secundum phantasiam, quæ est a sensu, & de illis & de eisdem rebus, homo habet veram opinionem. Sicut secundum sensum apparet, ꝙ Sol non excedit quantitatem vnius pedis, quod falsum est. Sed secundum veram opinionem creditur esse maior [habitatione] .i. tota terra, in qua habitamus. Si. n. apparitio ipsa falsa, sit idem ꝙ opinio cum sensu: oportet alterum duorũ dicere, quorum unũ est, ꝙ in illa compositione opinionis ad sẽsum, aliquis abijciat veram opinionem quã prius habebat, re opinata [saluata] idest eodem modo manente, & ille qui abiicit opinionem, non sit oblitus, neque ꝙ credat. Quod est impossibile. Istis.n. tribus modis aliquis abijcit veram opinionem. Primo, quando res mutatur, sicut cum aliquis vere opinatur, ꝙ Socrates sedet, eo sedente, sed postꝙ Socrates sedere destiterit, si retineat opinionem eandem, vera opinio mutatur in falsam. Secundo, quando desinit opinari quod prius opinabatur, propter hoc quod est pristinæ opinionis oblitus. Tertio quando desinit opinari quod prius opinabatur, quia decredit quod prius credebat, immutatus propter aliam rationẽ. Quòd autem aliquis amittat opinionem, nullo istorum contingente, est impossibile. Quod tamen contingeret in proposito. Aliud autẽ quod oportet dicere, si primum non dicatur, est ꝙ aliquis retineant cum falsa opinione, veram opinionem. Et sic si ipsa apparitio est ipsa opinio (quod necesse est ponere, si phantasia est opinio) sequitur ꝙ eadẽ apparitio sit vera & falsa. Sed oportet si uera falsa facta est, & non sit vera, quod res [transcendens] idest transmutata ab eo quod prius erat, lateat opinantem, quia si non lateret eum, simul cum mutatione rei, mutaretur opinio, & non esset eius opinio falsa. Hoc autem adiunxit ad exponendum quod prius dixerat de saluatione rei. Concludit ergo, quod phantasia neque est quid prædictorũ quatuor, neque est compositum ex his.

LECTIO VI.

Sed qñ accidit moto hoc, moueri alterum ab hoc; Phãtasia autem motus quidã videť esse, & non sine sensu fieri: sed in his K quę sentiunt & eorum quorum

LECTIO VI.

Verum, quia fieri potest, ut moto hoc, moueatur aliud ab hoc: phãtasia autem quidã eße motus uidetur, nec sine sensu fieri, sed sentientibus, eorumque eße, quorũ sensus est, potestq;

LECTIO VII.

Postquàm Philosophus ostendit, ꝙ phantasia non est aliquid illorũ quatuor, quæ ab Antiquis ad cognitionẽ pertinere ponebanť, hic inqrit quid sit phantasia. Et diuiditur in partes duas. In prima ostẽdit quid sit phãtasia. In scd'a assignat rõnem eorũ quæ ad phantasiam pertinent, ibi. [Hoc aũt accidit.] Ad inuestigandũ quid sit phantasia, hoc modo procedit. Primo enim proponit, ꝙ si aliquid est motum, contingit ꝙ ab eodem aliquid aliud moueatur. Ostensum est. n. in 8. Phy. quòd est duplex mouens. s. mouẽs immobile, & mouẽs motũ: quod. s. mouet, eo quod mouetur. Tex. cõ. 161

Deinde

Deinde ponit ꝙ phantasia est quidam motus. Sicuti. n. sentiens mouetur sensibilibus: ita in phantasiando mouetur a quibusdam apparentibus, quæ dicuntur phantasmata. Vlterius ponit affinitatem quam habet phantasia ad sensum, quia phantasia non potest fieri sine sensu, sed est tantum in habentibus sensum, scilicet in animalibus, & est illorum tantum, quorum est sensus, scilicet illorum quæ sentiuntur. Ea enim quæ sunt intelligibilia tantum, non cadunt in phantasiam. Deinde proponit, ꝙ ab actu sensus contingit quendam motum fieri. Quod quidem fit manifestum ex eo quod primo ꝓponebatur, scilicet ꝙ ab eo quod est motū, contingit moueri alterum. Sensus autem secundum actum fit ex eo quòd mouetur a sensibilibus, unde relinquitur, quod a sensu secundum actū causetur aliquis motus. Ex quo etiam manifestum est, quia motus causatur ab actu sensus: necesse est, ꝙ sit similis sensui, quia omne agens agit simile sibi. Vnde & illud quod mouet in quantum mouetur, causat motum similē motui, quo ipsum mouetur. Ex omnibus autem his concludit, ꝙ phantasia sit quidā motus causatus a sensu secundum actum, qui quidem motus non est sine sensu, neque potest inesse his quæ non sentiunt. Quia si aliquis motus fit a sensu secūdum actū: similis est motui sensus, & nihil aliud nisi phantasia inuenitur esse tale. Relinquitur ergo quòd phantasia erit huiusmodi motus. Et ex hoc ꝙ esset motus causatus a sensu, similis ei, sequitur quòd continget, habentem phātasiā multa agere & pati secundum eam. Et contingit eam esse verā & falsam, ut statim ostendetur. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat rationem eorum, quæ conueniunt phantasiæ, per ea quę dicta sunt. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam eius quod dixerat, quod phantasia quandoque sit vera, & quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis. ibi. [Quoniam autem visus.] Tertio assignat causam eius quod dixerat, quòd animalia multa agunt secundum phantasiam. ibi. [Et quoniam immanent.] Dicit ergo primo, quòd hoc, scilicet phantasiam esse quandoque veram, & quandoque falsam, accidit propter hoc quod dicetur, quia scilicet sensus, a cuius actu causatur phantasia, diuersimode se habet ad veritatem, & falsitatem, secundum quòd comparatur ad diuersa. Nam primo quidē circa propria sensibilia semper verus est, aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentię naturales non deficiunt in proprijs operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem: sic etiam sensus non deficiunt a uero iudicio propriorum sensibilium, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem organi, ut apparet in febricitantibus, quibus propter indispositionem linguę dulcia amara esse videntur. Secundo autem sensus est circa sensibilia per accidens, & hic iam decipitur sensus. Quod enim album sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel farina, vel aliquid huiusmodi, hic iam contingit mentiri sensum, & maxime a remotis. Tertio sensus est sensibilium communium, quæ consequuntur subiecta, in quibus sunt accidentia, quæ sunt sensibilia propria, sicut magnitudo & motus, quæ sunt sensibilia communia, accidunt sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia iudicium de his uariatur ſm diuersitatem distantiæ. Nam quod a remotiori uidetur, minus uidetur. Motus autem phantasiæ qui est factus ab actu sensus, differt ab istis tribus sensibus, idest actibus sensus, sicut effectus differt a causa. Et propter hoc etiam, quia effectus est debilior causa, & quãto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de uirtute, & similitudine eius; ideo in phantasia facilius adhuc quam in sensu potest incidere falsitas, quæ consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus, quando aliter recipitur forma sensibilis in sensu, quam sit in sensibili. Et dico aliter ſm speciem, non secūdū materiā: puta si sapor dulcis recipiatur in lingua secūdū amaritudinē, secundum uero materiam semper aliter recipit sensus, quàm habeat sensibile. Oīs igitur motus phantasiæ, qui fit a motu ꝓpriorum sensibilium, est uerus, vt in pluribus. Et hoc dico quãtum ad præsentiam sensibilis, quãdo motus phantasię est simul cum motu sensus. Sed quando motus phantasiæ est in absentia sensus, tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur. n. quandoq; absentia, vt alba, licet sint nigra. Sed alii motus phantasiæ, qui causantur a sensu sensibilium per accidens, & a sensu sensibiliū cōium, possunt esse falsi, siue sit præsens sensibile, siue non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilis, quã est procul. Et magis sunt falsi in absentia sensibilis, q̃ quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit ulterius principale propositum dicens, ꝙ si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasiæ, & phantasia habet quod dictū est, relinquitur ꝙ phātasia sit motus a sensu factus in actu. Vlterius autem ꝙ iste motus aliam potentiam requirat, q̃ sensitiuam, Aristo. hoc non determinat. Sed uidetur ꝙ cum secundum diuersitatem actuum distinguantur potentię & diuersitas motus requirat diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium uidetur, ꝙ sit alia potentia phantastica, siue imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam huius nominis. Circa quod sciendum est, ꝙ phos in græco, idē est q̃d lux, & inde uenit phanos, quod est apparitio, vel illuminatio, & phantasia. Dicit ergo, ꝙ uisus est præcipuus inter alios sensus, eo ꝙ est spiritualior, ut supra ostensum est, & plurium cognoscitiuus, ideo phantasia quæ causatur a sensu secundum actum, accepit nomen a lumine, sine quo non est videre, vt supra dictum est. Deinde cum dicit. Lec. 6. Supra tex. com. 2. & com. 73.

d ¶ Ostendit causam quare aīalia agunt, & patiuntur ſm phātasiam, & dicit ꝙ phantasię [immanent] idest perseuerant, etiam

A sensus est. Est autem motum fieri ab actu sensus. Et hunc similē necesse est esse sensui: erit utique phantasia ipsa, motus qui non sine sensu contingens esse, neque non sentientibus inesse potest, & multa est secundum ipsam facere, & pati habens, & esse ueram & falsam.

fieri motus ab actu sensus. Eumque similem esse sensui necesse est, hic sane motus einsmodi fuerit, qui neque sine sensu, neque non sentientibus inesse possit, atque fit ut id quod eam habeat, complura per ipsam, & agat & patiatur, ac uera sit & falsa.

B b Hoc autem accidit propter hoc, ꝙ sensus quidem propriorū est verus, aut quàm paucissimum habens falsum. Secundo autem est eius, cui & hæc accidūt & hic iam contingit mentiri. Quod. n. album, non mentitur. Si autem hoc, aliud & aliud mentitur. Tertio autem communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autē vt motus, & magnitudo, accidunt sensibilibus, circa quæ est maxime iam decipi secundum sensum. C Motus autem ab actu factus, differt a sensu ab his tribus sēsibus. Et primus quidem præsente sensu verus: alij autē & præsente, & absente, erunt utique falsi, & maxime cum procul sit sensibile. Si igitur nihil aliud habet ea quæ dicta sunt, nisi phātasia: hoc autem est quod dictum est, phātasia utique erit motus a sensu secundū actum factus.

Quod eo fit, quia sensus propriorū verus est, aut certe quàm minimū habet falsitatis. Secundo eius cui accidūt et hac, atque hic demum falsus esse potest. album enim esse non fallitur: sed an illud album sit hoc, aut aliud quidpiam, fallitur. Tertio communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria; uerbi causa, motus ac magnitudo, quæ accidunt sensibilibus, in quibus demum maxime fieri potest ex sensu deceptio. Motus igitur qui fit ab actu sensus, differens erit, uidelicet is qui ab his tribus fit sensibus. Ac primus quidem presente sensu uerus est, cateri uero & præsente et absente fuerint falsi, præsertim cum procul abest sensibile. Si igitur nihil aliud nisi phantasia quæ iam diximus habet, atq; hoc est quod diximus; profecto phantasia fuerit motus is, qui fit a sensu qui actu est.

D c Quoniam autem visus maxime sensus est, & nomen a lumine accepit, quoniam sine lumine non est videre.

Porro autem quia uisus præcipue sensus est; ideo etiam nomen duxit ἀπὸ τοῦ φάους, idest a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus.

d Et quoniā immanēt, & similes sunt sensibus, multa secūdū ipsas

Ac quoniā immanēt, similesq; sūt sensibus, multa per ipsas agūt aīalia,

E

abeuntibus sensibilibus, & sunt similes secundum actum. Vnde sicut sensus ſm actū mouet appetitum ad præsentiam sensibilis, ita & phantasiæ in absentiam sensibilis. Et propter hoc dicit, ꝙ animalia, multa operantur secundū phantasiam. Sed hoc contingit propter defectum intellectus, quia cum intellectus adest, qa est superior, eius iudicium prævalet ad agendum. Vnde quādo intellectus nō dominatur, agunt aīalia secundum phātasiā, alia quidē, quia omnino non habent intellectū sicut bestiæ: alia uero, quia habēt intellectum velatum, sicut homines, quod contingit tripliciter. Quandoque quidem ex aliqua passione iræ, aut concupiscētiæ, vel timoris, aut aliqd huiusmodi. Quandoque autem accidit ex aliqua infirmitate, sicut patet in phreneticis, vel furiosis. Quandoque autem in somno, sicut accidit in dormientibus. Ex istis enim causis contingit, quòd intellectus non prævalet phantasiæ; unde homo sequitur apprehensionem phantasticam, quasi ueram. Vltimo concludit de phantasia, quòd dictū est quid sit, & quæ sit eius causa.

Text. cō. 1. Lect. 12. 2. Text. cō. 3.

operantur animalia. Alia quidē, quia non habent intellectum, vt bestiæ. Alia uero ex uelamento intellectus, aliquando passione, aut ęgritudine, aut somno ut homines. De phantasia igitur quid est, & propter quid est, dictum sit in tantum.

alia, quòd non habeant intellectum, videlicet bestiæ: alia, quòd interdum intellectus obruitur, aut perturbatione, aut morbo, aut somno, vt homines. Ac de phantasia quidem quid sit, & quamobrem sit, tot exposita sint.

LECTIO VII.

DE parte autem animę, qua cognoscit anima, & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem; sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quomodo tandem sit ipsum intelligere.

b Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati quoddam erit ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi: alterum ergo oportet esse, susceptiuum autem speciei. & potentia tale, sed non hoc, & similiter se habet sicut sensitiuū ad sensibilia, sic intellectiuum ad intelligibilia.

c Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit, immixtum esse sicut dicit Anaxagoras, vt imperet. Hoc autem est, ut cognoscat. Intus enim apparens prohibebit extraneum, & obstruct.

LECTIO VII.

DE ea autem parte animæ, qua anima cognoscit, & sapit, siue ea sit separabilis, siue etiam non separabilis magnitudine sed ratione, considerandū est quam habeat differentiam, & quonam pacto fiat intelligere.

H *Si igitur intelligere est quemadmodum sentire, aut pati quoddam fuerit ab intelligibili, aut aliquid eius generis aliud. Ergo impatibile ipsum esse oportet, receptiuum uero speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter habere, ut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectum ad intelligibilia.*

Necesse igitur est cum omnia intelligat, non mistum esse, ut ait Anaxagoras, vt dominetur siue superet, idest, ut cognoscat: nam species se offerens impedimēto est alieno, & obsedit. I *Ita ut nulla sit eius natura nisi hæc, ꝙ*

LECTIO VII.

Text. com. 4. Tex. com. 5. Lec. 12. tex. com. 3.

POstquàm philosophus determinauit de parte animę sensitiua, & ostendit etiam quod sentire & intelligere non sunt idem: hic incipit determinare de parte animæ intellectiua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de parte animæ intellectiua. In secunda, ex his quæ determinata sunt de sensu & intellectu, ostendit quid sit de anima sentiendum. ibi [Nunc autem de anima.] Prima diuiditur in partes duas. In prima determinat de intellectu. In secunda comparat ipsum ad sensum ibi. [Videtur autem sensibile.] Prima diuiditur in duas. In prima determinat de intellectu. In secunda de operatione eius. ibi. [Indiuisibilium.] Prima diuiditur in tres. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de intellectu agente. ibi. [Quoniam autem sicut in omni.] In tertia de intellectu in actu. ibi. [Idem autem est secundum actum.] Circa primum, tria facit. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de obiecto eius. ibi. [Quoniam autem aliud.] In tertia mouet dubitationem circa prædeterminata. ibi. [Dubitabit autem aliquis.] Circa primum duo facit. Primo ostendit naturam intellectus possibilis. Secundo ostendit quomodo reducatur in actum. ibi. [Cum autem sic fiat singula.] Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secundo ostendit propositum. ibi. [Si igitur est intelligere.] Dicit ergo primo, quòd postquàm determinatum est de parte animæ sensitiua, & ostensum est quòd sapere, & intelligere non est idem quod sentire, considerandum est nunc de parte animæ, [qua cognoscit anima] idest intelligit, [& sapit.] Supra autem dictum est, quòd differentia est inter sapere & intelligere. Nam sapere pertinet ad iudicium intellectus, intelligere autem ad eius apprehensionem. Circa hanc autem partem aliquid est quod prætermittit, de quo erat apud antiquos dubium. Vtrum scilicet hæc pars animæ sit separabilis ab aliis partibus animę subiecto, siue non sit separabilis subiecto: sed ratione tantum. Intelligit autem esse separabile subiecto, per hoc quòd dicit esse separabile secūdū magnitudinē, propter Platonē qui ponens partes animæ subiecto adinuicem separatas: attribuit eis organa in diuersis partibus corporis. Hoc est ergo quod prætermittit. Sed duo sunt, quæ īquirere intendit. Quorum primum est. Si sit separabilis secundum rationem hęc pars animę ab aliis, quam differentiam habet ad alias. Et quia proprietas potentiæ ex qualitate actus cognoscitur secundum quod inquirere intendit, est, [quomodo sit ipsum intelligere]. i. quomodo operatio intellectualis cōpleatur. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit propositum. Et circa hoc tria facit. Primo proponit similitudinem intellectus ad sensū. Secūdo ex huiusmodi similitudine concludit naturam intellectus possibilis. ibi. [Necesse est itaque.] Tertio ostendit, ex his quę de intellectu probauerat differentiam inter intellectū & sensum. ibi. [Quoniam autem non similis.] Primo igitur ex huiusmodi suppositione procedit ad propositum ostendēdū. quod intelligere est simile ei quod est sentire. Quæ quidē similitudo ex hoc manifesta ē, ꝙ sicut sentire est quoddam cognoscere, & sentimus quādoque quidem in potentia, quādoq; autem in actu: sic & intelligere cognoscere qddam est, & quandoque quidē intelligimus in potētia. & quandoque in actu. Ex hoc autē sequitur, ꝙ cum sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, ꝙ intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi simile scilicet passioni. Horum autē duorum, secundum uerius est. Nam sentire, vt supra in Secundo dictum est, non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid a contrario. Sed aliquid habet simile passioni, inquantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiua sensibilium. ergo si intelligere est simile ei, quod est sentire, & partem intellectiuam oportet esse impossibilē, passione propriè accepta: sed oportet, ꝙ habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & ꝙ sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet ꝙ sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectiuum ad intelligibilia, quia utrumque est in potentia ad suum obiectum. & est susceptiuum eius. Deinde cū dicit.

Lect. 10. Text. cō. 31.

K c ¶ Ex præmissis ostendit naturam intellectus possibilis. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod intellectus possibilis nō est aliquid corporeum, uel commistum ex rebus corporalibus. Secundo ostendit, quod non habet organum corporale. ibi. [Vnde neque misceri.] Considerandum est ergo circa primum, ꝙ antiqui de intellectu dupliciter opinati sunt. Quidam. n. posuerūt, ꝙ intellectus erat compositus ex principijs omnium, ad hoc quod cognosceret omnia, & hanc supra dixit esse opinionem Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem, & immistum, & nulli rerum corporalium habere aliquid commune. Ex eo ergo quod dictū est, ꝙ intellectus non est actu intelligēs, sed potentia tantum, concludit ꝙ necesse est intellectū, propter hoc ꝙ intelligit oīa in potentia, non esse mistum ex rebus corporalibus, sicut Empe. posuit, sed esse immistū, sicut dixit Anax. Et quidem Anax. hoc dixit, hac rōne motus, quia posuit intellectū esse principiū totius motus, a quo omnia mouentur ſm eius imperium. Si aūt esset mistus ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia mouere suo imperio,

Lib. 1. lc. 4.

imperio, quia determinaretur ad vnum. Et hoc est quod dicit, q Anaxa. posuit intellectum esse immistum, [vt imperet] idest vi suo imperio omnia moueat. Sed quia nos nunc nõ loquimur de intellectu, qui omnia mouet, sed de intellectu quo anima intelligit: illud medium non est opportunum ad ostendendum intellectum esse immistũ: sed oportet aliud medium accipere ad illud ostendendum: ex hoc. s. q intellect⁹ omnia cognoscit. Et hoc est quod addit: [hoc aũt est, vt cognoscat,] quasi dicat, sicut Anaxa. posuit intellectum esse immistum, ad hoc vt imperet: ita oportet nos ponere intellectum esse immistũ, ad hoc vt cognoscat. Quod quidẽ tali ratione apparet. Omne enim quod est in potentia ad aliquid, & receptiuum eius, caret eo ad quod est in potentia, & cuius est receptiuum, sicut pupilla, quæ est in potentia ad colores, & est receptiua ipsorũ, est carens omni colore: sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia, quòd ẽ in potentia ad ea, & susceptiuus eorum, sicut sensus sensibiliũ. ergo caret omnibus illis rebus, quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles & corporeas, oportet q careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore: propter hoc quòd est cognoscitiuus coloris. si enim haberet aliquem colorem, ille color prohiberet videre alios colores. Sicut lingua febricitantis, quæ habet aliquem humorem amarum, non potest percipere dulcẽ saporem. Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam: illa natura connaturalis sibi prohiberet eum a cognitione aliarum naturarum. Et hoc est quod dicit. [Intus enim apparẽs prohibebit cognoscere extraneum, & obstruet] idest impediet intellectum, & quodammodo velabit, & concludet ab inspectione aliorum. Et appellat intus apparens, aliquid intrinsecum connaturale intellectus, quod dum ei appareret semper impediretur intellectus ab intelligendo alia, sicut si diceremus, q humor amarus esset intus apparens linguæ febricitantis. Concludit autem ex hoc, quòd non contingit naturam intellectus esse [neque vnam] idest nullam determinatam: sed hanc solam naturam habet, quod est possibilis respectu omnium. Et hoc quidem contingit intellectui, quia non est cognoscitiuus tantum vnius generis sensibilium, sicut visus vel auditus, vel omnium qualitatum, & accidentium sensibilium, communium vel propriorum sed vniuersaliter totius naturæ sensibilis. Vnde sicut visus caret quodam genere sensibilium: ita oportet, quòd intellectus careat tota natura sensibili. Ex hoc autem vlterius concludit, quòd ille qui vocatur intellectus animæ, nihil est in actu eorum, quæ sunt ante intelligere, quod est contrarium ei, quod antiqui ponebant. Dicebant enim eum, ad hoc quod cognosceret omnia, esse compositum ex omnibus. Si autem esset cognoscitiuus omnium, quia haberet in se omnia, esset semper intellectus in actu, & numquam in potentia, sicut supra dixit de sensu, q si esset compositus ex sensibilibus, non indigeret sensibilibus exterioribus ad sentiendum. Et ne quis crederet, quòd esset hoc verum de quolibet intellectu, q sit in potentia ad sua intelligibilia, antequam intelligat, interponit, quod nunc loquitur de intellectu, quo anima opinatur, & intelligit. Et hoc dicit, ut præseruet se ab intellectu diuino, qui non est in potentia, sed est quodammodo intellectus omnium. De quo intellectu Anaxa. dixit, q est immistus, vt imperet. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 6. Quare neque ipsius esse naturam neque vnam, nisi hanc quòd possibilis sit. Vocatus itaque animæ intellectus, (dico autem intellectum quo opinatur, & intelligit anima) nihil est actu eorum quæ sunt ante intelligere.

d Vnde neque misceri est rationabile, ipsum corpori. Qualis.n. aliquis vtique & esset, aut calefactus, aut frigidus, & erit organũ aliquod, sicut sensitiuo; nunc autem nullum est.

e Et bene iam dicentes sunt, animam esse locum specierum, nisi q non tota, sed intellectiua, neq; actu, sed potentia species.

Tex. cõ. 7. f Quòd autem nõ similis sit impassibilitas sensitiui & intellectiui, manifestum est ex organis & sensu. Sensus enim non potest sentire ex valde sensibili, vt sonũ ex magnis sonis, neque ex for

d ¶ Ostendit, quod intellectus non habet organum corporale. Et primo ostendit propositum. Secundo adaptat ad hoc quoddam dictum antiquorum. ibi [Et bene iam.] Dicit ergo primo, concludens ex prædictis, quod si intellectus noster ad hoc quod cognoscat omnia, oportet quod non habeat naturam aliquam determinatam, ex naturis rerum corporalium quas cognoscit: eodem modo rationabile est, quod non [misceatur corpori] idest, quòd non

A habeat aliquod organum corporale, sicut habet pars animę sensitiua, quia si erit aliquod organum corporale intellectui, sicut est parti sensitiuæ, sequetur quod habeat aliquam naturam determinatam ex naturis rerum sensibilium. Et hoc est quod dicit. [qualis enim aliquis utique fiet] aliquam qualitatem sensibilem habens, vt scilicet, ut actu calidus, aut frigidus. Manifestum est enim, quòd potentia animę, quæ est actua alicuius organi, conformatur illi organo, sicut actus susceptibili. Neque refert quantum ad actum potentiæ: utrum ipsa potentia habeat aliquam qualitatem sensibilem determinatã, aut organum, cũ actus non potentiæ sit solum, sed compositi ex potentia & organo corporeo. Similiter enim impediretur visio oculorum, si potentia visiua haberet colorem determinatum, siue pupilla. Et ideo dicit, quòd eiusdem rationis est ponere, quòd intellectus non habeat organum corporale, & q non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullũ est organum intellectiuę partis, sicut est sensitiuæ. Deinde cum dicit.

possibilis. ergo qui uocatur anima intellectus, uoco aut intellectum quo διανοεῖται, et existimat anima, nihil est actu eorum quæ sunt, antequam intelligat.

B *Itaque nec admixtum corpore eum esse, rationi consentaneum est: fieret.n. cuiusmodi, nimirum calidus, aut frigidus, atque etiam instrumentũ aliquod adesset, quemadmodum sensitiuo, nunc uero nullum est.*

Atque præclare sane censent, qui dicunt animam esse locum specierum, nisi quòd neque tota, sed intellectiua, neque actu, sed potentia species.

Non esse autem similem impassibilitatem sensitiui & intellectiui, perspicuum est in sensuũ instrumentis, & in sensu, nam sensus post uehemens sensibile sentire non potest. Verbi causa: sonum post magnos sonos, nec etiã post

C

e ¶ Adaptat quod dictum est, opinioni antiquorum, & dicit q ex quo pars intellectiua non habet organum, sicut pars sensitiua iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quòd anima est locus specierum. quod per similitudinem dicitur, eo q est specierum receptiua. Quod quidem non verum esset, si quęlibet pars animæ haberet organum, quia iam species non reciperentur in anima sola: sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptiuus specierum, sed oculus: & ideo non dicendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars intellectiua, quę organum non habet. Nec ita est locus specierum, quòd habeat actu species, sed potentia tantum. Deinde cũ dicit.

D f ¶ Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantũ ad impassibilitatem. Dictum est enim supra, quòd sicut sentire non est pati passione propriè accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra conclusit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quòd in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quòd non est similis impassibilitas sensitiui & intellectiui. Sensus.n. licet non patiatur a sensibili, tamen per accidens, inquantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. unde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicit, quòd dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectiui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut auditus non potest audire sonum, propter hoc quòd motus est ex magnis sonis, neque uisus potest uidere, neque olfactus odorare ex eo q hi sensus moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corrumpentibus organum. Sed intellectus, quia non habet E organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprii obiecti, cum intelligit aliquid ualde intelligibile, nõ minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporale. Debilitatur tamen intellectus ex lęsione alicuius organi corporalis indirecte, inquãtum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diuersitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quæ dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quòd intellectus est vis imaginatiua, uel aliqua præparatio in natura humana, consequens corporis complexionem. Sed horum occasione uerborum, quidam intantum decepti sũt, vt ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod quidem omnino impossibile est. Manifestum est enim, q hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicẽs hanc opinionem non intelligit aliquid: Li. 2. Tex. 10. Tex. com. 32

& ideo non est audiendus. Si autem intelligit, oportet quod aliquo formaliter intelligat. Hic autem est intellectus possibilis, de quo Philosophus dicit.] Dico autem intellectum, quo intelligit, & opinatur anima.] Intellectus ergo possibilis est, quo hic homo, formaliter loquendo, intelligit. Illud autem quo aliquid operatur, sicut activo principio, potest secundum esse separari ab eo quod operatur, ut si dicamus, quod Balivus operatur per regem, quia rex mouet eum ad operandum. Sed impossibile est illud quo aliquid operatur formaliter, separari ab eo secundum esse. Quod ideo est, quia nihil agit, nisi secundum quod est actu: sic igitur aliquid formaliter operatur per aliquid, sicut eo fit actu. Non autem fit aliquid aliquo, ens actu, si sit separatum ab eo secundum esse. Vnde impossibile est, quod illud quo aliquid agit formaliter, sit separatum ab eo secundum esse. Ideo hoc considerantes adinuentores huius opinionis, conati sunt adiuenire aliquem modum, quo illa substantia separata, quem intellectum possibilem dicunt, continuetur, & uniatur nobiscum, ut sic eius intelligere sit nostrum intelligere. Dicunt enim quod species intelligibilis est forma intellectus possibilis, per eam enim fit in actu. Huiusmodi autem speciei subiectum est quoddam phantasma, quod est in nobis. Sic igitur dicunt intellectum possibilem copulari nobiscum per formam suam. Sed hoc quod dictum est, nullam omnino continuationem intellectus ad nos demonstrat. Quod sic patet. Intellectus enim possibilis nō est unum cū intelligibili, nisi secundum quod intellectus est in actu, sicut neque sensus est idem cum sensibili in potentia, ut supra habitum est. Species igitur intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est intelligibilis actu: nō est autem intelligibilis actu, nisi secundum quod est a phantasmatibus abstracta & remota manifestum est igitur quod secundum quod unitur intellectui, est remota a phantasmatibus. Non igitur intellectus per hoc vnitur nobiscum. Sed manifestum est quod author huius positionis deceptus fuit per fallaciam accidentis, quasi sic arguens. Phantasmata sunt quodammodo unum cum specie intelligibili: species autem intelligibilis est unum cum intellectu possibili: ergo intellectus possibilis vnitur phantasmatibus. Manifestum est autem, quod hic incidit fallacia accidentis, quia species intelligibilis secundum, quod est unum cum intellectu possibili, est abstracta a phantasmatibus, ut dictum est. Dato tamen quod per hunc modum sit aliqua vnio intellectus possibilis ad nos, non tamen hæc unio faceret nos intelligentes, sed magis intellectos. Id enim, cuius similitudo est species, in virtute aliqua cognoscitiua existens, non ex hoc fit cognoscens: sed cognitum. Non enim per hoc quod species, quę est in pupilla, est similitudo coloris, qui est in pariete: color est uidens: sed magis est uisus. Per hoc igitur quod species intelligibilis, quæ est in intellectu possibili, est similitudo quædam phantasmatum, non sequitur quod nos simus intelligentes: sed quod nos, vel potius phantasmata nostra sint intellecta ab illa substantia separata. Sunt autem plura alia quæ contra hanc positionem dici possunt, quæ alibi diligentius pertractauimus. Sed hic hoc unum sufficiat, quod ad positionem hanc sequitur. quod hic homo non intelligit. Manifestum etiam est, quod hæc positio contra intentionem Philosophi est. Et primo quidem, quia Philosophus hic inquirit de parte animæ. Sic enim hunc tractatum incipit. Vnde manifestum est quod intellectus possibilis pars animæ est, & non substantia separata. Item ex hoc quod ipse procedit ad inquirendum de intellectu, siue sit subiecto separabilis ab alijs partibus animæ, siue non. Vnde patet, quod suus processus stat, etiam si intellectus subiecto non sit separabilis ab alijs partibus animæ. Item per hoc quod dicit, quod intellectus est quo anima intelligit. Hæc enim omnia ostendunt, quod Aristoteles non dicit intellectum esse separatum, sicut sunt substantiæ

Tex. co. 8.

F separatæ. Mirum est autem quomodo tam leuiter errauerunt, ex hoc quod dicit quod intellectus est separatus, cum ex litera sua huius rei habeatur intellectus. Dicitur enim separatus intellectus, quia non habet organum, sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem supergreditur facultatem materiæ corporalis, & non potest totaliter includi ab ea. Vnde remanet ei aliqua actio, in qua materia corporalis non communicat. Et propter hoc potentia eius, ad hāc actionem non habet organum corporale, & sic est intellectus separatus.

tibus odorib⁹ & coloribus, neq; videre, neq; odorare. Sed intellectus cum intelligat aliquod valde intelligibile, non minus intelligit infima: sed & magis. Sensitiuum enim nō sine corpore est, Intellectus autem separatus.

uehementes colores & odores, uidere aut olfacere: at vero intellectus vbi aliquid intellexerit uehementer intelligibile, nihilo minus inferiora intelligit, immo etiam magis, nam sensitiuum nō est sine corpore, hic vero separabilis est.

G

LECTIO VIII.

CVm autem sic singula fiat, vt sciēs, dicitur intellectus, qui secundum actum. Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per seipsum. Est igitur, & tunc potentia quodammodo: non tamen similiter, atque ante addiscere, aut inuenire, & ipse autem seipsum tunc potest intelligere.

b Quoniam autē aliud est magnitudo & magnitudini esse, & aqua & aquę esse: & sic in multis alijs: non autem in omnibus. In

LECTIO VIII.

VBi autem eo modo singula factus fuerit, quo qui actu est sciens appellari solet (quod tum accidit cum per se ipsum potest operari) est quidē tunc etiam quodammodo potentia, non tamen æque, ac prius quàm didicisset, aut inuenisset, atque tunc etiam ipse se potest intelligere.

H *Cum autem aliud sit magnitudo, & magnitudini esse, & aqua, & aquę esse, & sic in multis alijs, sed non in omnibus, in nonnullis enim idem est*

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus determinauit de itellectu possibili, qui est in potentia ad intelligibilia: hic ostendit quomodo in actum reducatur. Et primo ostendit, quod intellectus aliquando fit in actu. Secundo ostendit quid sit proprium obiectū eius, respectu cuius fit in actu: ibi [Quoniam autem aliud est magnitudo.] Ostendit igitur quomodo intellectus in actum reducatur, dicens, Dictum est, quod anima intellectiua non est actu ipsa species; sed in potentia tantum. [Cum autem sic fiat singula] idest sic reducatur in actum specierum intelligibilium, quemadmodum sciens, idest habens scientię habitum, habet species in actu, & tunc dicitur intellectus, qui est secundum actum. Hoc autem accidit statim, cum aliquis potest per seipsum operari operationem intellectus, quæ est ipsum intelligere, sicut & quamlibet
I formam tunc aliquis in actu habet, quando potest operationem illius formę explere. Sed licet tunc intellectus quodammodo sit in actu, quando habet species intelligibiles, sicut sciens habet habitum: est tamen & tunc quodammodo in potentia: non tamen eodem modo, sicut prius erat in potentia antequam scientiam acquireret, addiscendo, vel inueniendo. Nam antequam haberet habitum scientiæ, qui est primus actus, non poterat operari cum vellet: sed oportebat, quod ab altero reduceretur in actum; sed quando iam habet habitum scientiæ, qui est actus primus, potest, cum voluerit, procedere in actum secundum, qui est operatio. Manifestum est autem ex hoc quod hic dicitur, falsam esse opinionem Auicennæ, quam habet de speciebus intelligibilibus, contra opinionem Aristotelis. Posuit enim Auicenna, quod species non conseruantur in intellectu possibili, nec sunt in eo nisi quando actu intelligit. Sed oportet secundum ipsum quod quandocumque intelligit actu, quod conuertat se ad intelligentiam separatam agentem, a qua effluunt
K in intellectum possibilem intelligibiles species. Contra quod manifeste hic Philosophus dicit, quod intellectus reducitur in actum specierum per modum quo sciens actu, adhuc est in potētia intelligens. Cum enim intellectus actu intelligit, species intelligibiles sunt in eo secundum actū perfectum: cum autem habet habitum scientiæ, sunt species in ipso intellectu medio modo inter potentiam puram & actum purum. Et quia dixerat quod quando intellectus fit quodammodo in actu secundum singula eorum ad quæ erat in potentia, tunc potest intelligere: respectu autem sui nullo modo erat in potentia: posset aliquis credere, quod factus in actu, seipsum non intelligeret: & ideo ad hoc excludendum subiungit, quod intellectus factus in actu, non solum potest intelligere alia: sed etiam tunc potest intelligere seipsum, Deinde cum dicit.

b Ostendit Philosophus quid sit obiectum intellectus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod Philosophus in 7. Meth. inquirit, vtrum quod quid, idest quiditas, vel essentia rei, quam diffinitio significat, sit idem quod res. Et quia Plato ponebat quiditates rerum esse separatas a singularibus, quas dicebat ideas vel species: ideo ostendit quod quiditates rerum non sunt aliud a rebus, nisi per accidens: vt puta, Lect. 1. Text. co. 12.

non

non est idem quiditas hominis albi, & homo albus: quia quiditas hominis albi non continet in se, nisi quod pertinet ad speciem hominis: sed hoc quod dico. homo albus habet aliquid in se, præter illud quod est de specie humana. Hoc autem contingit in omnibus habentibus formam in materia, quod in eis est aliquid, præter propria speciei. Nam natura speciei indiuiduatur per materiã, vnde principia indiuiduantia, & accidentia indiuidui sunt præter essentiam speciei. Et ideo contingit sub una specie inueniri plura indiuidua: quæ licet non differant in natura speciei, differunt tamẽ secundum principia indiuiduantia. Et propter hoc in omnibus habentibus formam in materia, nõ est omnino idem & res & quod quid est eius. Socrates enim non est sua humanitas. In his vero quæ non habent formam in materia, sicut sunt formæ simplices, nihil potest esse, præter essentiam speciei: quia ipsa forma est tota essentia. Et ideo in talibus non possunt esse plura indiuidua vnius speciei: nec potest in eis differre res & quod quid est eius. Considerandum est etiam, quòd non solum naturalia habent speciem in materia: sed etiam mathematica. Est enim duplex materia, scilicet sensibilis, a qua abstrahunt mathematica: & concernunt eam naturalia, & intelligibilis, quam mathematica concernunt. Quod quidem sic intelligendum est. Manifestum est enim, quod quantitas immediate inhæret substantiæ; qualitates autem sensibiles in quantitate fundantur: ut album & nigrum: calidum & frigidum. Remoto autem posteriori remanet prius: unde remotis qualitatibus sensibilibus secundum intellectum, adhuc remanet quantitas continua in intellectu. Quædam ergo sunt formæ, quæ materiam requirunt sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: & huiusmodi sunt omnes formæ naturales: & ideirco naturalia concernunt materiam sensibilem. Quædam verò sunt formę, quę non exigunt materiam sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: tamen requirunt materiam sub quantitate existentem, sicut triangulus & quadratum, & huiusmodi: & hęc dicuntur mathematica, & abstrahunt a materia sensibili, sed non a materia intelligibili, inquantum in intellectu remanet continua quantitas, abstracta a sensibili qualitate. Sic ergo patet quòd sicut naturalia habent formam in materia, ita & mathematica: & propter hoc tam in naturalibus quàm in mathematicis, differt res & qd quid est, unde in utrisque inueniuntur plura indiuidua sub una specie: sicut enim sunt plures homines unius speciei, ita & plures trianguli sub una specie. His igitur habitis, planum est accipere ex litera Philosophi intellectum. Dicit enim, quòd aliud est [magnitudo & magnitudinis esse] idest aliud est magnitudo, & quod quid est eius: esse enim quod est magnitudini appellat quiditatem eius. Et similiter aliud est [aqua & aquę esse] & sic est in multis aliis, idest in omnibus mathematicis, & naturalibus. Vnde signanter duo exempla posuit. Nam magnitudo est quid mathematicum: aqua autem quid naturale. Non autem hoc contingit in omnibus. Nam in his, quę omnino sunt separata a materia, idem est res & quod quid est eius. Et quia substantię separatę ignotę sunt nobis, non potuit eas nominare propriis nominibus, sicut mathematica & naturalia: sed nominatur ea sub exemplo rerum naturalium. Et hoc est quod subdit, quòd in quibusdam, idem est carni esse & carnem: ex quo non intelligit quod sit idem caro, & quod quid est eius. Non enim diceret in quibusdam sic esse: sed simpliciter diceret quod idem est caro & carni esse. Sed intelligit quòd hoc, quod sic dicitur aliquid & aliud ut caro & carni esse, idem est [in quibusdam,] scilicet in his, quę sunt a materia separata. Et quia ad diuersa cognoscenda diuersę potentię cognoscitiuę requiruntur, concludit quòd anima aut cognoscat alio rem, & alio eius quidditatem, aut uno & eodem, sed alio modo se habente. Manifestum est autem, quod caro non est sine materia, sed forma carnis est forma determinata, & in materia determinata sensibili: sicut etiam simum ha-

quibusdam enim, idem est esse carni, & carnem esse. Aut alio ergo, aut aliter habente discernit. Caro enim non est sine materia: sed sicut simũ, hoc in hoc. Sensitiuo quidem igitur calidũ & frigidum iudicat: & quorum ratio, quædam caro est. Alio autem, aut separato, aut sicut circumflexa se habet ad seipsam, cum extensa sit: carni esse discernit.

Tex. co. 11. c Iterum autem in his, quæ in abstractione sunt, rectum est sicut simum. Cum cõtinuo enim est. Quod autem quid erat esse, si est alterum recto esse, & rectum, alio. Sit enim dualitas. Altero itaque, aut aliter habente

A bet subiectum sensibile determinatum, scilicet nasum. Hanc igitur naturam sensitiuam cognoscit anima per sensum. Et hoc est quod subdit, quòd anima iudicat potentia sensitiua, calidum & frigidum, & alia huiusmodi [quorum ratio,] idest proportio [quædam caro est.] Forma enim carnis requirit determinatam proportionem calidi & frigidi, & aliorum huiusmodi. Sed oportet quòd alia potentia [discernat esse carni,] idest quodquid est carnis. Sed hoc contingit dupliciter. Vno modo sic, quòd ipsa caro, vel quidditas carnis cognoscantur omnino potentiis abinuicem diuersis. puta quòd potentia intellectiua cognoscatur quidditas carnis: potentia sensitiua cognoscatur caro: & hoc contingit quando anima per se cognoscit singulare: & per se cognoscit naturam speciei. Alio modo contingit quòd cognoscitur caro, & quodquid est carnis, non quòd sit alia, & alia potentia,

carni esse & carnem: aut alio, aut aliter se habente iudicat intellectus. caro enim non est sine materia: sed sicut simum, hoc in hoc. Calidum igitur & frigidum sensitiua parte iudicat, & quorum ratio quędam est caro. alio autem, vel separabili; vel vt flexa B *se habet ad seipsam, cum extensa fuerit, carnis esse indicat,*

Rursus in iis quæ in abstractione consistunt, rectum est vt simum; cum continuo enim est. ipsum autem quid erat esse, si diuersum est recto esse & rectum, aliud est; sit enim dualitas, alio ergo aut aliter se habente indicat, Omnino vt res sepa-

C sed quia vna & eadem potentia, alio & alio modo cognoscit carnem, & quodquid est eius, & illud oportet esse, cum anima comparat vniuersale ad singulare. Sicut enim supra dictum est, quod non possemus sentire differentiam dulcis & albi, nisi esset vna potentia sensitiua communis, quæ cognosceret vtrunque, ita etiam non possemus cognoscere comparationem vniuersalis ad particulare, nisi esset vna potentia, quæ cognosceret vtrunque. Intellectus igitur, vtrumque cognoscit, sed alio & alio modo. Cognoscit enim naturam speciei, siue quodquid est, directe extendendo seipsum, ipsum autem singulare, per quandam reflexionem, inquantum redit super phantasmata, a quibus species intelligibiles abstrahuntur. Et hoc est quod dicit, quòd sensitiuo cognoscit carnem [alio] idest alia potentia [discernit esse carni,] idest quodquid est carnis [aut separata] puta cum caro cognoscitur sensu, & esse carnis intellectu, aut D eodem aliter se habente, scilicet [sicut circunflexa se habet ad seipsam] anima intellectiua cognoscit carnem [quæ cum extensa sit, discernit esse carni,] idest directè apprehendit quidditatem carnis, per reflexionem autem, ipsam carnem. Deinde cum dicit.

c Quod supra dixerat in naturalibus, exponit in mathematicis, dicens, quod iterum in his quæ sunt [per abstractionem,] idest in mathematicis quorum ratio abstrahit a materia sensibili, rectum se habet sicut simum. Hæc enim mathematica habent materiam, sicut & naturalia. Rectum enim mathematicum est, simum autem naturale. Ratio enim recti est cum continuo, sicut ratio simi cum naso. Continuum autem est materia intelligibilis, sicut simum materia sensibilis. Vnde manifestum est, quod aliud est in mathematicis res, & quodquid erat esse, vt rectum, & recto esse, vnde oportet quòd alio cognoscat quodquid erat esse horum, & alio ipsa. Et supponamus ad præsens, exempli causa, cum Platone, quòd dualitas sit quodquid erat esse lineæ rectæ, E Plato enim ponebat, quòd numeri erant species, & quidditates mathematicorum, puta vnitas lineæ, dualitas lineæ rectæ, & sic de aliis. Oportet igitur, quod anima alio cognoscat ipsa mathematica & quidditates eorum, aut eodem aliter se habente. Vnde sicut per naturalia ostenditur, quod intellectus qui cognoscit quidditates naturalium, sit alius a sensu, qui cognoscit naturalia singularia, ita ex mathematicis ostenditur quod intellectus qui cognoscit quodquid est ipsorum, sit aliud ab imaginatiua virtute quæ apprehendit ipsa mathematica. Et quia posset aliquis dicere, quod eodem modo intelligerentur mathematica & naturalia, subiungit quod sicut res sunt separabiles a materia, ita se habent ad intellectum. Vnde illa quæ sunt secundũ esse separata a materia sensibili, solo intellectu percipi possunt: quæ autem non sunt separata a materia sensibili secundum esse, sed secundum rationem, intelliguntur absque materia sensibili, nõn autem absque materia intelligibili. Naturalia vero intelliguntur per abstractionem a materia indiuiduali, non autem per abstractionem a materia sensibili totaliter. Intelligitur enim homo, vt compositus ex carnibus & ossibus, per abstractionem tamen ab his carnibus, &

his

F his ossibus. Et inde est, quòd intellectus non cognoscit directe singularia, sed sensus vel imaginatio. Apparet autem ex hoc quod Philosophus hic dicit: quòd proprium obiectum intellectus, est quidditas rei, quæ non est separata a rebus, vt Platonici posuerunt. Vnde illud, quod est obiectum intellectus nostri, non est aliquid extra res sensibiles existens, vt Platonici posuerũt, sed aliquid in rebus sensibilibus existens, licet intellectus apprehendat alio modo quidditates rerum, quàm sint in rebus sensibilibus. Non enim apprehẽdit eas, Text. cō. 12. cum cõditionibus indiuiduantibus, quæ eis in rebus sensibilibus adiunguntur. Et hoc sine falsitate intellectus, contingere potest. Nihil enim prohibet duorum adinuicem coniunctorum, vnum intelligi absque hoc quòd intelligatur aliud. Text. cō. 13. Sicut visus apprehendit colorem, absque hoc quòd apprehendat odorem, nõ tamen absque hoc quòd apprehendat magnitudiné, quæ est proprium subiectum coloris. Vnde & intellectus potest intelligere aliquam formam absque indiuiduantibus principijs, non tamen absque materia Text. cō. 14. a qua dependet ratio illius formæ, sicut nõ potest intelligere simum sine naso, sed potest curuum sine naso intelligere. Et quia hoc non distinxerunt Platonici, posuerunt quòd mathematica, & quidditates rerum sunt separatæ in esse, sicut sunt separatæ in intellectu. Manifestum est etiam, quòd species intelligibiles quibus intellectus possibilis fit in actu, non sunt obiectum intellectus. Non enim se habent ad intellectum sicut quod intelligitur, sed sicut quo intelligit. Sicut enim species, quæ est in visu, non est quod videtur, sed quo visus videt: quod autem videtur est color, qui est in corpore: similiter quod intellectus intelligit, est quidditas, quæ est in rebus, non autem species intelligibilis, nisi inquantum intellectus in seipsum reflectitur. Manifestum est enim, quòd scientiæ sunt de his, quæ intellectus intelligit: sunt autem scientiæ de rebus, non autem de speciebus vel intentionibus intelligibilibus, nisi sola scientia rationalis. Vnde manifestum est, quòd species intelligibilis non est obiectum intellectus, sed quidditas rei intellectæ. Ex quo patet nullam esse K rationem quorundam volentium ostendere, quod intellectus possibilis sit vnus in omnibus, ex hoc quòd idem est intellectum ab omnibus, cum oporteat esse plures numero species intelligibiles, si sunt plures intellectus. Non enim est species intelligibilis, ipsum intellectum, sed similitudo eius in anima: & ideo si sint plures intellectus habentes similitudinem vnius & eiusdem rei, erit eadem res intellecta apud omnes. Et præter hoc manifestum est, quòd etiam substantiæ separatæ intelligunt quidditates rerum naturalium, quas non intelligimus, & earum intellectus diuersi sunt. Vnde si eorum ratio esset efficax, non euitaretur inconueniens quod concludunt, per hoc quod ponunt vnum intellectum in omnibus hominibus. Non enim possunt ponere vnum intellectum in omnibus intelligentibus.

se iudicat. Omnino ergo sicut separabiles res a materia, sic & quæ circa intellectum sunt.

LECTIO IX.

Dubitauit autem vtique aliquis, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli aliquid habet commune, sicut G dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? Inquantum enim aliquid commune vtrisque est, hoc quidem agere, illud vero pati videtur.

b Amplius autem, si intelligibilis & ipse, aut alijs inerit intellectus, si non secundum aliud ipse intelligibilis est. vnum autem quoddam secundum speciem est intelligibile, aut mistum aliquid habebit, quod fa- H cit intelligibilem ipsum, sicut alia.

c Aut pati secundum commune aliquid: diuisum est prius. Potentia quodammodo est intelligibilia intellectus: sed actu nihil, antequam intelligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est scriptum actu, quod quidem accidit in intellectu.

I

rabiles sunt a materia, sic etiam intellectus.

LECTIO IX.

Sed quærat quispiam, si intellectus est simplex & impatibilis, nec cum ullo quidquam habet commune, ut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati quoddam est? nam quatenus commune quidpiam utrisque inest, alterum agere, alterum pati uidetur.

Præterea, an ipse quoque intellibilis sit, uel enim cæteris etiam inerit intellectus, si non ipse per aliud est intelligibilis, ac intelligibile unum quoddam est specie, uel aliquod mistum habebit, quod eum ut reliqua reddat intelligibilem.

An ipsum quidem pati communi quadam notione superius explicatum est, quod intellectus potentia quodam modo est intelligibilia, actu uero nullum, antequam intelligat, oportet autem ueluti in codice nihil esse actu descriptum, quæ res accidit in intellectu.

LECTIO IX.

Postquam ostendit Philosophus naturam intellectus possibilis, & obiectum eius, hic mouet quasdam dubitationes circa prædeterminata. Et diuiditur in duas partes. Et primo ponit dubitationes. Secundo soluit eas, ibi. [Aut pati.] Mouet autẽ primo duas dubitationes, quarũ prima talis est. Si intellectus est simplex & impassibilis, & nulli habet aliquid commune, vt Anaxago. dixit, quomodo intellectus potest intelligere, cũ intelligere, sit pati quoddam: & de ratione patientis hoc esse videatur, quòd habeat aliquid commune cum agente, quia inquantum esse aliquid cõmune vtrisque scilicet agenti & patiẽti, videtur quòd hoc agat & illud patiatur. Oportet enim ea quæ agunt & patiuntur adinuicem, communicare in materia, ut dicitur in primo de Generatione. Lect. 9. Tex. cō. 11. Secundam dubitationem ponit, ibi.

b Et insurgit hæc dubitatio ex eo, quod supra dixit, quòd intellectus factus in actu, etiam seipsum intelligit. Et est ista dubitatio, quòd si intellectus est intelligibilis, hoc potest contingere duobus modis. Vno modo, quod sit intelligibilis secundum se, & non secundum aliud. Alio modo, quòd habet aliquid sibi adiunctum, quod faciat ipsum intelligibilem. Si autem secundum seipsum est intelligibilis, & non secundum aliud, intelligibile autem inquantum huiusmodi est vnum in specie, sequetur si hoc non solum est intelligibile, sed intellectus, quòd etiam alia intelligibilia sint intellectus, & ita omnia intelligibilia intelligent. Si autem est intelligibilis per hoc, quòd habet aliquid aliud sibi adiunctum, sequetur quòd habeat aliquid quod faciat ipsum intelligibilem, sicut & alia quæ intelliguntur, & ita uidetur sequi idem quod prius, scilicet quòd semper id quod intelligitur, intelligat. Deinde cum dicit.

c ¶ Soluit præmissas dubitationes. Et primo soluit primam dicens, quòd sicut prius distinctum est de passione, cum ageretur de sensu, quòd pati dicitur secundum aliquid commune, idest hoc quod est pati, commune est ad passionem, quæ est in contrarias dispositiones, sicut est passio mutua in rebus naturalibus, quæ communicant in materia, & est aliquod pati, quod dicitur secundum receptionem tantum. Intellectus igitur dicitur pati, inquantum est quodammodo in potentia ad intelligibilia, & nihil est actu eorum, antequam intelligat. Oportet autem hoc sic esse, sicut contingit in tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi. Et hoc etiam accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibilium est in eo actu, sed potentia tantum. Et per hoc excluditur iam opinio antiquorum naturalium, qui ponebant animam compositam ex omnibus, ut intelligeret omnia, quàm etiam opinio Platonis, qui posuit naturaliter animam humanam habere omnem scientiam, sed esse eam quodammodo oblitam, propter vnionem ad corpus, dicens, quòd addiscere nihil aliud est, quàm reminisci. Deinde, cum dicit.

d Soluit secundam dubitationem. Et primo soluit quæstionẽ. Secundo respondet ad obiectionem in contrarium factam, ibi. [Non autem semper.] Dicit ergo primo, quòd intellectus possibilis est intelligibilis non per suam essentiam, sed per aliquam speciem intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Quod probat

Tex. co. 15. ex hoc, quòd intellectum in actu, & intelligens in actu, sunt vnum, sicut & supra dixit, quòd sensibile in actu, & sensus in actu, sunt vnum. Est autem aliquod intelligibile in actu, per

Tex. co. 16. hoc quòd est in actu a materia abstractum: sic enim supra dixit, quòd sicut res sunt separabiles a materia, sic sunt & quæ sunt circa intellectum. Et ideo hic dicit, quod [in his quæ sunt sine materia,] idest si accipiamus intelligibilia actu, idem est intellectus, & quod intelligitur, sicut idem est sentiens in actu, &

Tex. co. 17. quod sentitur in actu. Ipsa enim scientia speculatiua, [& sic scibile] idest scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellectæ in actu, est species ipsius intellectus, & sic per eam seipsum intelligere potest. Vn-

Tex. co. 18. de & supra Philosophus per ipsum intelligere, & per illud quod intelligitur scrutatus est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscimus intellectum nostrum, nisi per hoc, quod intelligi-

Tex. co. 19. mus nos intelligere. Accidit autem hoc in intellectu possibili, quod non intelligatur per essentiam sua, sed per speciem intelligibilem, ex hoc quòd est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metap. quòd nihil in-

Text. 9. telligitur, nisi secundum quòd est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quæ sunt secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium, non intelligit, neque intelligitur, nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separatæ quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligunt & intelliguntur. Deinde cum dicit.

e Respondet ad obiectionem, quæ erat in contrarium, dicens: quòd ex quo intellectus possibilis habet aliquid quod facit ipsum intelligibilem, sicut & alia, restat vt consideretur [causa non semper intelligendi,] idest quare non semper intelligibile intelligit. Quod ideo est, quia in rebus habentibus materiam, species non est intelligibilis secundum actum, sed secundum potentiam tantum. Intelligibile autem in potentia, non est idem cum intellectu, sed solum intelligibile in actu, unde in illis quæ habent speciem in materia, non inerit intellectus, vt scilicet intelligere possint, quia intellectus talium, idest intelligibilium, est quædam potentia sine materia. Illud autem quod est in materia, est intelligibile, sed in potentia tantum: quod vero est in intellectu, est species intelligibilis secundum actum.

A

d Et ipse autẽ intelligibilis est, sicut intelligibilia. In his enim quæ sunt sine materia, idem est intellectus, & quod intelligitur. scientia namque speculatiua: & sic scibile, idem est.

Atque etiam ipse intelligibilis est, quemadmodum intelligibilia. in ijs enim quæ sine materia sunt, idem est id quod intelligit, & quod intelligitur: nam contemplatiua scientia & quod ita scibile est, idem sunt.

e Non autem semper intelligẽdi causa consideranda. In habentibus autem materiam, potentia vnumquodque intelligibilium. Quare quidem illis non inerit intellectus. sine materia enim potentia est intellectus talium. Illud autem intelligibile inerit.

B

Causa porro cur non semper intelligat, consideranda est. In ijs autem quæ habent materiam potentia est vnumquodque intelligibilium. quare illis quidem non inerit intellectus, nam intellectus horum talium potentia est sine materia, illi autem intelligibile inerit.

LECTIO X.

QVoniam autẽ sicut in omni natura est aliquid: hoc quidem materia vnicuique generi: hoc autem est potentia omnia illa: alterum autem causa & factiuum, quod in faciendo omnia, vt ars ad materiã substinuit: necesse & in anima has esse differentias. Et est intellectus hic quidem talis in omnia fieri: ille vero in omnia facere sicut habitus quidam, & sicut lumen. Quodam enim modo & lumen facit potentia existentes colores, actu colores.

b Et hic intellectus separabilis, & impassibilis & immistus, substantia actu ens. semper enim

LECTIO X.

C

QVoniam autem vt in vniuersa natura est aliquid, alterum materia cuique generi: quod ideo sic est, quod potentia est illa omnia, alterum causa & effectiuum, eo quod omnia efficiat, quæ res vsu venit in arte, si cum materia comparetur, ita etiam in anima hæ adsint differentiæ necesse est. Atque est quidam intellectus talis quòd omnia fiat, quidam quod omnia faciat, veluti habitus quidam, perinde ac lumen: nam lumen quoque quodammodo facit actu colores, eos qui sunt potentia colores.

Et hic intellectus separabilis est, & non mistus, & impatibilis, & sui substãtia operatio. semper enim agens

LECTIO X.

POstquam Philosophus determinauit de intellectu possibili, nunc determinat de intellectu agente. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit esse intellectum agentem, præter possibilem, & ratione, & exemplo. Secundo ostendit huius intellectus naturam ibi. [Et hic intellectus.] Ponit ergo circa primum talem rationem. In omni natura, quæ est quandoque in potentia, & quandoque in actu, oportet ponere aliquid, quod est sicut materia in vnoquoque genere. quod scilicet est in potentia ad omnia quæ sunt in illius generis. Et aliud quod est sicut causa agens, & factiuum, quod ita se habet in faciendo omnia, sicut ars ad materiam. Sed anima secundum partem intellectiuam, quandoque est in potentia, & quandoque in actu. Necesse est igitur in anima intellectiua esse has differentias, vt scilicet vnus sit intellectus, in quo possint omnia intelligibilia fieri, & hic est intellectus possibilis, de quo supra dictum est. Et alius intellectus sit ad hoc, quod possit omnia intelligibilia facere in actu, qui vocatur intellectus agens, & est sicut habitus quidam. Huius autem verbi occasione, quidam posuerũt intellectum agentem idem esse cũ intellectu, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum, præsupponit aliqua iam intellecta in actu, scilicet terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, quòd intellectus agens non faceret omnia intelligibilia in actu, vt hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quòd habitus hic accipitur secundum quòd Philosophus frequenter consueuit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, vt sic per hoc quòd nominat eum habitum, distinguat eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Vnde dicit, quòd est habitus vt lumen. quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicit [quodammodo,] quia supra ostensum est, quòd color secundum seipsum est visibilis. Hoc autem solummodo facit lumen ipsum esse actu colorem, inquantum facit diaphanum esse in actu, vt moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quæ prius erant in potentia, per hoc quòd abstrahit ea a materia: sic enim sunt intelligibilia in actu, vt dictum est. Inducitur autem Aristotel. ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilium esse a materia separatas, & intelligibiles actu, vnde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Aristot. ponit, quòd quidditates rerum sensibilium sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit quòd poneret aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicit.

D

E

b Ponit quatuor conditiones intellectus agentis, quarum prima est, quod sit separabilis, secunda, quod impassibilis, tertia quòd sit immistus, idest non compositus ex naturis corporalibus, neque

adiunctus

adiunctus organo corporali. Sed in his tribus conuenit cum intellectu possibili. quarta autem conditio est, quòd sit in actu secundum suam substantiam, in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu solum secundum speciem susceptam. Et ad has quatuor conditiones probandas inducit vnam rationem, quæ talis est. Agens
Tex. co. 20. est honorabilius patiente & principium actiuum, materia: sed intellectus agens comparatur ad possibilem, sicut agens ad materiam, sicut iam dictum est, ergo intellectus agens est nobilior possibili. Sed intellectus possibilis est separatus, impassibilis, & immistus, vt supra ostensum est, ergo multo magis intellectus agens. Et hoc etiam patet, quòd sit secundum substantiam suam in actu, quia agens est nobilius patiente, non nisi secundum quòd est in actu.

honorabilius est agens patiente, & principium materia.

c Idem autem est secundum actum sciẽtia rei: quæ vero secundum potẽtiam, tempore prior in vno est. Omnino autem neque tempore: sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit.

G d Separatus autem est solum hoc, quod vere est. Et hoc solũ immortale, & perpetuum est.

e Non reminiscitur autẽ, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus, est corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit anima.

Occasione autem horum, quæ hic dicuntur, quidam posuerunt intellectum agentem, substantiam separatam, & quòd differt secundum substantiam ab intellectu possibili. H Illud autem non videtur esse verũ. Non enim homo esset a natura sufficienter institutus, si non haberet in seipso principia, quibus posset operationem complere, quæ est intelligere, quæ quidem compleri non potest, nisi per intellectum possibilem, & per intellectum agentem. Vnde perfectio humanæ naturæ requirit quòd vtrumque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam quod sicut operatio intellectus possibilis, quæ est recipere intelligibilia, attribuitur homini, ita & operatio intellectus agentis, quæ est abstrahere intelligibilia. Hoc autem nõ posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secundum esse
Supra text. com. 17. coniunctum. Nec sufficit ad hoc, quod hæc actio attribuatur homini, per hoc quod species intelligibiles factæ per intellectum agentem, habent quodammodo pro subiecto phantasmata, quę sunt in nobis, quia vt supra diximus, cum de intellectu possibili ageretur, I species non sunt intelligibiles in actu, nisi quia sunt abstractę a phantasmatibus, & sic eis mediantibus, actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et propterea intellectus agens comparatur ad species intellectas in actu, sicut ars ad species artificiatorum, per quas manifestum est, quòd artificiata non habent actionem artis. vnde etiam dato quòd species factæ intelligibiles actu, essent in nobis, non sequeretur, quòd nos possemus habere actionem intellectus agentis. Est etiam prædicta positio contra Aristotelis intentionem, qui expresse dixit has differentias duas, scilicet intellectum agentẽ, & intellectum possibilem esse in anima, ex quo expresse dat intelligere, quòd sint partes animæ, vel potentiæ, & non aliquæ substantiæ separatæ. Sed contra hoc videtur esse præcipue, quòd intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, vt in potẽtia existens ad illa, intellectus autem agens comparatur ad ea, vt ens in actu: non enim videtur possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia, & in actu. vnde non videtur possibile, quòd intellectus agens, & possibilis conueniat in vna substantia animæ. Sed hoc de facili soluitur, K si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potẽtia ad intelligibilia, & quomodo intelligibilia sunt in potentia respectu intellectus agentis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinate naturam alicuius rerum sensibilium. Vnumquodque autem intelligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Vnde supra dixit quòd intellectus possibilis cõparatur ad intelligibilia
Lectio 9. sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc,
Text. co. 14. intellectus agens non est in actu. Si enim intellectus agens haberet in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibiliũ, & sic non compararetur ad intelligibilia, vt faciens ad factum, vt Philosophus hic dicit, sed vt existens ipsa intelligibilia. Comparatur igitur vt actus respectu intelligibilium, inquantum est quædam virtus immaterialis actiua, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quæ sunt intelligibilia in potẽtia, facit intelligibilia in actu. Sic enim & lumen facit colores in actu, non quod ipsum habeat in se deter-
F minationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus actiua est quædam participatio luminis intellectualis a substantijs separatis. Et ideo Philosophus dicit, quod est sicut habitus, uel lumen, quod non competeret dici de eo, si esset substantia separata. Deinde cum dicit.

patiente, & principium materia nobilius est.

Idem autem est scientia quæ actu est, quod res ipsa. Ea uero quæ potentia est, prior tempore est in uno, omnino vero ne tempore quidem, sed non interdum intelligit, & interdum non intelligit.

Vbi autem separatus fuerit, tunc est solum id quod reuera est, & hoc solum est immortale & æternum.

Sed non meminimus, quia hoc quidem impatibile est, intellectus autem passiuus corruptibilis, & nihil sine eo intelligit.

c Determinat de intellectu secundum actum. Et circa hoc duo facit. Primo ponit conditiones intellectus in actu. Secundo ostẽdit conditiones totius partis intellectiuæ, secundum quod differt ab alijs partibus animæ: ibi. [Separatus autem.] Circa primũ tres ponit cõditiones intellectus in actu, quarum prima est, quòd scientia in actu, est idem rei scitæ. Quod non est verum de intellectu in potentia. Secunda conditio eius est, quod scientia in potentia in uno & eodẽ, tempore est prior quàm scientia in actu, sed uniuersaliter non est prior, non solum natura, sed neque etiam tempore. Et hoc est, quod Philosophus di- Lect. 8. text. com. 13.
H cit in 9. Metaph. quòd actus est prior potentia natura, tempore uero. in uno & eodem potentia prior est actu, quia unum & idem prius est in potentia, & postea fit actu. Sed vniuersaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est, non reducitur in actum, nisi per aliquid, quod est actu. Et sic etiam de potentia sciente, non fit aliquis sciens actu, neque inueniendo, neque discendo, nisi per aliam scientiam præexistentem in actu. quia omnis doctrina, & disciplina intellectiua fit ex præexistenti cognitione, ut dicitur in primo Posteriorum. Tertia conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili & intellectu in habitu, est, quia uterque quandoque intelligit, & quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici de intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere. Deinde cum dicit,

I d ¶ Ponit conditiones totius intellectiuæ partis. Et primo ponit veritatem. Secundo excludit obiectionem: ibi. [Non reminiscitur.] Dicit ergo primo, quod solus intellectus separatus est hoc, quod uere est. Quod quidem non potest intelligi, neque de intellectu agente, neque de intellectu possibili tantum, sed de vtroque, quia de utroque supra dixit, quòd est separatus. Et sic Text. co. 5. & 19.
patet quòd hic loquitur de tota parte intellectiua, quæ quidem dicitur separata, ex hoc quòd habet operationem suam sine organo corporali. Et quia in principio huius libri dixit, quod si aliqua operatio animæ sit propria, contingit animam separari: Concludit quòd hæc sola pars animę, scilicet intellectiua est incorruptibilis, & perpetua. Et hoc est quod supra posuit in Secundo, quòd hoc genus animæ separatur ab alijs, sicut perpetuum a corruptibili. Dicitur autem perpetua, non quòd semper fuerit Text. co. 26.
sed quod semper erit. Vnde Philosophus dicit in 12. Metaph. Text. co. 17.
quòd forma nunquam est ante materiam, sed posterius remanet anima, non omnis, sed intellectus. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis credere, quòd quia pars intellectiua animæ, est incorruptibilis, rema- K net post mortem in anima intellectiua, scientia rerum eodẽ modo quo nunc eam habet, cuius cõtrarium supra dixit in Primo, quod intelligere corrumpitur, quodam interius corrupto, & quod corrupto corpore non reminiscitur anima, neque amat. Et ideo hic dicit, quod non reminiscitur. s. post mortem eorum, quæ in uita scimus. quia [hoc quidem impassibile est,] idest ista pars animæ intellectiuæ impassibilis est, unde ipsa non est subiectum passionum animæ, sicut sunt amor & odium, reminiscentia, & huiusmodi, quæ ex aliqua passione corporali contingunt. Passiuus uero intellectus corruptibilis est, idest pars animæ, quæ non est sine prædictis passionibus, est corruptibilis, pertinent enim ad partem sensitiuam. Tamen hæc pars animæ dicitur intellectus, sicut & dicitur rationalis, inquantum aliqualiter participat rationem, obediendo rationi, & sequendo motum eius, ut dicitur in primo Eth. Sine hac autem parte animę corporali, intellectus Lect. 10.
nihil intelligit. Non enim intelligit aliquid sine phantasmate, ut Cap. 1.
infra dicetur. Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata, scientia rerum secundum eundem modum quomodo intelligit. Sed quomodo tunc intelligat, non est præsentis intentionis discutere.

LECTIO

LECTIO XI.

INdiuisibiliũ igitur intelligentia in his eſt, circa quæ nõ eſt falſum. In quibus autẽ & falſum, iam & verũ eſt, cõpoſitio quædam iam intellectuum eſt, ſicut eorum quæ vnum fiũt, ſicut Em- B pedocles dixit, multorum quidem capita ſine ceruice germinauerunt, poſtea cõpoſita ſunt concordia, ſicut & hæc ſeparata, compoſita ſunt, ut aſymmetron, & diametros, & ut ſymmetron, & diametros: ſi autẽ factorum, aut futurorum ſit compoſitio, tempus cointelligẽs eſt, & componens Falſum.n.in cõpoſitione ſemper eſt. Et nanque ſi album non albo, aut ſi non album albo componit, Contingit C autem & diuidentem dicere omnia. Sic ergo eſt non ſolum falſum, aut uerum ꝙ albus Cleon eſt, ſed & ꝙ erat, aut erit. Vnum autem faciens vnumquodque, hoc intellectus eſt,

b Indiuiſibile autem quoniam dupliciter, potẽtia aũt actu eſt, nihil prohibet intelligere indiuiſibile, cum longitudinem intelligat. Indiuiſibilis enim actu eſt;

LECTIO XI.

IN ijs igitur indiuiſibilium intellectio eſt, in quibus non reperitur falſitas; in quibus autem reperitur falſitas & veritas, in ijs demum compoſitio quædam eſt conceptuum, quaſi B *ſint vnum, atque vt Empedocles dixit.*

,, Pullulat ampla ſeges capitum ceruice carentum.

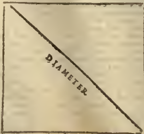
Deinde componi amore, ſic etiam hæc cum ſeparata ſint, componuntur, vt incommenſurabile, & diameter, Sin autem præteritorum vel futurorum, tempus inſuper intelligens & componens, ſemper enim falſitas in compoſitione conſiſtit; etenim ſi album non album dixerit, non album compo- C *ſuit, porro autem licet etiam diuiſionem omnia dicere, attamen nõ ſolum falſum eſt aut verũ album eſſe Cleonem, ſed fuiſſe vel fore. quod autem vnumquodque vnum facit, id intellectus eſt.*

Cum autem indiuiſibile bifariam dicatur, nihil prohibet quominus indiuiſibile intelligat, cum longitudinẽ intelligit (eſt enim actu indiuiſibilis) & in tempore indiuiſibili, ſimiliter enim

LECTIO XI.

POſtquam Philoſophus determinauit de intellectu, hic determinat de operatione intellectus. Et diuiditur in duas partes. In prima diſtinguit duas operationes intellectus. In ſecũda de- Tex. co. 21. terminat de vtraq. earum. ibi. [Indiuiſibile autẽ.] Dicit ergo primo, ꝙ vna operationum intellectus eſt, ſm ꝙ intelligit indiuiſibilia: puta cum intelligit hominem aut bouem, aut aliquid huiuſmodi incomplexorum. Et hæc intelligẽtia eſt in his, circa q̃ non eſt falſum: tum quia incomplexa nõ ſunt uera neq. falſa: tum quia intellectus non decipitur in eo quod qd eſt, vt infra dicetur: ſed in illis intelligibilibus in quibus eſt verum & falſum, eſt iam quædam cõpoſitio intellectuũ idest rerũ intellectarum, ſicut qñ ex multis fit aliquid vnum. Et ponit exẽplum ſm Tex. co. 21. opinionem Emped. q opinabatur ꝙ oĩa generata ſunt a caſu, nõ ꝑ aliquem ſiõe, ſed ſm ꝙ cõtingit ex diuiſione rerum per litem, & coniunctione per amicitiam. Vnde dixit, ꝙ a principio germinauerunt multa capita ſine ceruiTex. co. 23. ce, & ſimiliter multæ aliæ partes animaliũ ſeparatæ ab alijs partibus. Et dicit [germinauerũt:] quaſi ex elementis producta ſine ſemine animalis, ſicut terra germinat herbam virentem. Sed poſtmodum huiuſmodi partes ſic diuiſæ, compoſitæ ſunt per concordiam, & ex eis fa- D ctum eſt unum animal habens diuerſas partes, ut puta caput, manus, pedes, & huiuſmodi, Et ubi eſt conſtitutum animal habens omnes partes neceſſarias ad ſui cõſeruationem, idem animal ſaluatum eſt, & generauit ſibi ſimile. Si autem defuit aliqua aliarũ partium, non potuit ſaluari, nec remanſit in ſibi ſimili per generationem. Sicut ergo Emped. poſuit ꝙ amicitia cõpoſuit multas partes, & conſtituit ex eis vnum animal, ita & intellectus multa incomplexa prius ſeparata componit, & facit ex eis vnum intellectum. In qua compoſitione quandoque eſt ueritas, quandoq; falſitas. Veritas quidem, quando componit ea, quę in re ſunt unũ & compoſita, ſicut cum componit aſymmetrum, hoc eſt incommenſurabilem & diametrum, nam diameter quadrati eſt incommenſurabilis lateri. Falſa autem compoſitio eſt quando componit ea quæ non ſunt compoſita in rebus, ſicut cum componit ſymmetrum diametro, dicens quòd diameter quadrati eſt ſymmeter, ideſt commenſurabilis lateri.

Coſta quadrati.

A Symmetrum, & diametrum aliquando ſeparatim & ſeorſum intellectus intelligit, & tunc ſunt duo intelligibilia. Quando autem componit, fit vnum intelligibile, & ſimul intelligitur ab intellectu. Sed quia intellectus non ſemper cõponit ea quę ſunt in præſenti, ſed quæ fuerunt vel erunt, ideo ſubiungit ꝙ ſi intellectus faciat compoſitionem factorum, ideſt præteritorum, & futurorum, oportet ꝙ cointelligat ſuæ compoſitionis tempus præteritum & futurum. Et ſic componit, formans compoſitionem de præterito vel de futuro. Et quòd hoc ſit verum, probat, quia cõtingit compoſitionem de preterito vel de futuro eſſe falſam, falſum autem ſemper in compoſitione eſt. Et nãque falſum eſt, ſi non album componatur ei quod eſt album, vt ſi dicas, cygnus non eſt albus. Aut ſi album componatur ei quod non eſt album, vt ſi dicatur ꝙ corpus eſt albus. Et quia quæcunque contingit affirmare, contingit etiam negare, ſubiungit quòd omnia prædicta poſſunt per diuiſionem fieri. Poteſt enim intellectus omnia diuidere, & ſecundum præſens tempus, & ſecundum præteritum, & ſecundum futurum, & vere & falſe. Sic igitur patet, quòd cum compoſitio non ſolum ſit ſecundũ præſens tempus, ſed ſecundum præteritum & futurum, verum autem & fal- D ſum conſiſtit in compoſitione, & diuiſione, oportet ꝙ verum & falſum nõ ſolum ſint in propoſitionibus de præſenti, puta quòd Cleon eſt albus, ſed etiam in illis de præterito & futuro, puta quod Cleon erit, vel fuit albus. Conſiderandum eſt autẽ, quòd compoſitio propoſitionis non eſt opus naturæ, ſed eſt opus rationis & intellectus. Et ideo ſubiungit quòd illud quod facit vnumquodque intelligibilium, componẽdo ex intelligibilibus propoſitiones: hoc eſt intellectus. Et quia verum & falſum conſiſtit in compoſitione, ideo dicitur in 6. Metaphyſic. quòd verũ & falſum non eſt in rebus, ſed in mente. Deinde cum dicit,

b Determinat de vtraque prædictarum operationum. Et primo de ea, quæ eſt intelligentia indiuiſibilium. Secundo de ea quæ eſt compoſitio & diuiſio, ibi. [Eſt autem dictio quidem.] Tertio ponit quoddam quod eſt commune vtrique: ibi. [Idem autem eſt ſecundum actum.] Prima pars diuiditur in tres, ſecundum quod indiuiſibile dicitur tripliciter, quot uidelicet modis dicitur & unum: cuius ratio ex indiuiſione eſt. Dicitur enim uno E modo aliquid unum cum continuitate. Vnde & illud quod eſt continuum, indiuiſibile dicitur, inquantũ non eſt diuiſum actu, licet ſit diuiſibile in potentia. Hoc eſt ergo quod dicit, quòd cum diuiſibile dicatur dupliciter, ſcilicet actu, & potentia: nihil prohibet intellectum intelligere indiuiſibile, cum intelligit aliquid continuũ, ſcilicet longitudinem, quæ eſt indiuiſibilis actu, licet ſit diuiſibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indiuiſibili tempore, quia intelligit eam, vt indiuiſibile. Et hoc eſt contra opinionem Platonis in Primo poſitam, qui poſuit intelligentiam fieri, quaſi per motum quendam continuum magnitudinis. Tex. com. 4. & inde. Poteſt ergo intellectus intelligere magnitudinem dupliciter. Vno modo ſecundum quòd eſt diuiſibilis in potentia, & ſic intelligit lineam numerãdo partem poſt partem, & ſic intelligit eam in tempore. Alio modo ſecundum quòd eſt indiuiſibilis in actu, & ſic intelligit eam, vt vnum quid conſtãs ex multis partibus, & ſic intelligit eam ſimul. Et ideo ſubiungit, quod ſimiliter tempus, & longitudo diuiditur, vel non diuiditur, intelligendo. Vnde non eſt dicere, quòd intelligat ſecundum medium vtriuſque, ideſt quòd media pars intelligatur in medio temporis,

& in tempore indiuisibili. Similiter enim tempus est diuisibile & indiuisibile longitudini. Non enim est dicere, quid in vtroq; dimidio intelligat. Non enim est (nisi diuidatur) nisi in potentia. seorsum autem vtrũque intelligens dimidiorum: diuidit
G
& tempus simul. Tunc autem vt longitudines. si vero sicut ex vtrisque, & in tempore quod in vtrisque.

c Quod autem non secundum quantitatem indiuisibile est, sed specie intelligit & indiuisibili tempore, & indiuisibili animæ. secundum accidens autem, & non inquantum illa diuisibilia, quod intelligit, & in quo tempore, sed inquantum indiuisibilia. Inest enim & in his aliquid
H
indiuisibile, sed forte non separabile, quod facit tempus vnũ, & longitudinem. Et hoc similiter in omni est & continuo, & tempore, & longitudine.

d Punctum autem, & omnis diuisio, & sic indiuisibile, monstratur sicut priuatio. Et similis ratio in alijs est, vt quomodo malum cognoscit, aut nigrum. Contrario enim aliquo modo
I
cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscẽs, & vnum esse in ipso. si vero alicui causarum non inest contrarium, ipsa cognoscit seipsam, & actu est, & separabilis.

e Est autem dictio quidem, aliquid de aliquo, sicut affirmatio; & vera, aut falsa, omnis. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipsius quid est, secũdum hoc quòd aliquid erat esse, verus est: & nõ aliquid de aliquo, sed sicut
K

tempus diuisibile & indiuisibile est, atque longitudo. Non igitur dicere potest quid in utroque dimidio intelligebat, non enim est si non diuidatur, nisi potentia, at cum seorsum utrumque dimidiorum intelligit, una etiam tempus diuidit, tunc uero quasi longitudines, quòd si ut ex utrisque, & in tempore quòd in utrisque.

Quod porro non quantitate, sed specie indiuisibile est, id in tempore indiuisibili, & indiuisibili anima intelligit, per accidens autem, & non quatenus illa diuisibilia sunt, quo intelligit & in quo tempore, sed quatenus indiuisibilia, nam in his etiam inest aliquid indiuisibile, sed forte non separabile, quod unum & tempus & magnitudinem efficit, & hoc peræque in omni continuo reperitur, tum tempore, tum longitudine.

Punctum autem, omnisque diuisio, & quod ita indiuisibile est, sicut priuatio cognoscitur, quæ ratio similis est in cæteris, scilicet qua malum aut nigrũ cognoscit, nam contrario, quodammodo cognoscit. Oportet autem id quod cognoscit potentia esse, & inesse in ipso. Quòd si causarum alicui nihil est contrarium, ipsa seipsam cognoscit, & actus est, & separabilis.

Est autem dictio quidem aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio, est quæ uera uel falsa omnis, at intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est ex ipso, quid erat esse, & uerus est, & non aliquid de aliquo, sed ut uisus proprij uerus est, an uero

temporis. Hoc enim non esset, nisi linea diuideretur in actu, sed est diuisibilis tantum in potentia. Si autem vtrumque dimidium lineæ seorsum intelligat, tunc diuidit lineam in actu, secundum intellectum. Vnde & tunc tempus simul diuiditur. sicut & longitudo. Si autem intelligat lineam, sicut vnum quid constitutum ex duabus partibus, etiam intelliget in tempore non diuiso, sed secundum aliquid, quod est in vtrisque partibus temporis, scilicet in infinitu. Et si continuetur consideratio per aliquod aliud tempus, non diuidetur tẽpus, vt aliud intelligat in vna parte temporis, & aliud in aliud, sed idem in vtraque. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 24. c Ponit alium modum indiuisibilis. Nã dicitur alio modo vnum quando habet speciem vnam, & si sit compositũ ex partibus non continuis, sicut homo, aut domus, aut etiam exercitus & huic respondet indiuisibile secundum speciem. Et de hoc dicit hic, quod illud quod est indiuisibile non secundum quantitatem, sed secundum speciem, intelligit anima tempore

Tex. cõ. 25. indiuisibili, & per indiuisibilem animæ partem, non quòd intellectus intelligens sit aliqua magnitudo, vt Plato posuit. Et licet illud quod est indiuisibile specie habeat aliquam diuisionem in partibus, tamen illa diuisa intelligit per accidens, non inquantum sunt diuisibilia, & ex parte eius, quod intelligitur, & ex parte temporis, sed inquantum

Tex. cõ. 26. sunt indiuisibilia, quia in partibus diuisis etiam in actu, est aliquid indiuisibile scilicet ipsa species, quã intellectus indiuisibiliter intelligit. Sed si intelligeret partes, vt diuisas, puta carnem per se, & os per se, & sic de alijs, tunc non intelligeret in tempore indiuisibili. Vult autem Philosophus consequenter ostendere similitudinem huius modi ad primum modum. Sicut enim in hoc modo est aliquid indiuisibile, scilicet species, quæ facit omnes partes totius esse vnum, sic forte in continuis est aliquid inseparabile scilicet indiuisibile, quod facit tempus esse vnum, & longitudinem vnam, siue hoc dicatur esse punctum in longitudine, & instans in tempore, siue ipsa species longitudinis, aut temporis. Sed in hoc differt, quòd istud indiuisibile est similiter in omni continuo & tempore, & longitudine, sed indiuisibile quod est species, non est similiter in omnibus habentibus speciem, quia quædam componuntur ex partibus homogeneis, quædam ex partibus heterogeneis, & ex his dissimiliter. Deinde cum dicit.

d Prosequitur de indiuisibili tertio modo dicto. Videtur enim vnum esse, quod est penitus indiuisibile, vt punctus & vnitas, & de hoc ostendit nunc, quomodo intelligitur, dicens, quòd punctum, quod est quoddam signum diuisionis inter partes lineæ, & nunc quod est diuisio inter partes continui, sicut instans in-

F
ter partes temporis, & sic de alijs, & omne quod est sic indiuisibile in potentia & actu ut punctus [monstratur,] idest manifestatur intellectui [sicut priuatio,] idest per priuationem continui & diuisibilis. Cuius ratio est, quia intellectus noster accipit a sensu, & ideo ea cadunt prius in apprehensione intellectus nostri, quæ sunt sensibilia, & huiusmodi sunt magnitudinem habentia, unde punctus, & unitas non diffiniuntur nisi negatiue. Et inde est etiam, quod omnia, quæ transcendũt hæc sensibilia nota nobis, non cognoscuntur a nobis, nisi per negationem, sicut de substantiis separatis cognoscimus, quòd sũt immateriales & incorporeæ, & alia huiusmodi. Et similis ratio est in alijs, quæ cognoscuntur per oppositum, ut quando cognoscit intellectus malum, aut nigrum, quæ se habent ad sua opposita ut priuationes, semper enim alterum contrariorum est, ut imperfectum, & ut priuatio, respectu alterius. Et subiungit quasi respondens, quòd intellectus cognoscit utrũque illorum aliquo modo, suo contrario, scilicet malum per bonum, & nigrũ per album. Oportet autem, quòd intellectus noster, qui sic cognoscit unum contrariorum per alterum, sit in potentia cognoscens, & quod in ipso sit species unius oppositi per quã aliud cognoscat; ita quòd quandoque sit in ipso species albi, & quandoque species nigri, ut per vnã possit cognoscere alterũ. Si autem est aliquis intellectus, cui non inest vnum contrariorum, ad cognitionẽ alterius, tunc oportet quod talis intellectus cognoscat seipsum primũ, & per seipsum cognoscat alia, & quòd sit semper in actu, & sit penitus separabilis a materia, etiam secundum esse. ut ostensum est de intellectu Dei in 12. Metaph. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 40 & 51. e ¶ Determinat de secunda operatione intellectus, quæ est compositio, & diuisio. Et dicit quod dictio, qua dicit intellectus aliquid de aliquo, sicut contingit in affirmatione, semper est aut uera, uel falsa. Sed intellectus non semper est uerus, aut falsus, quia intellectus est incomplexorum, cui neque uerus aut falsus est, quantum ad id quod intelligitur. Veritas enim & falsitas consistit in quadam adæquatione, uel comparatione unius ad alterum, quæ quidem est in compositione vel diuisione intellectus. Non autem in intelligibili incomplexo. Sed licet ipsum intelligibile incomplexum non sit neque uerum, neque falsum: tamen intellectus intelligendo ipsum, uerus est, inquantum adæquatur rei intellectæ. Et ideo subiicit, quod intellectus, qui est ipsius quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, scilicet secundum quòd intelligit quid est res, uerus est semper, & non secundum quod intelligit aliquid de aliquo. Et huius rationem assignat, quia quod quid est, est primum obiectũ intellectus, un-

de

A de sicut visus nunquam decipitur in proprio obiecto, ita neque intellectus in cognoscendo quod quid est. Nam intellectus nunquam decipitur in cognoscendo quid est homo, Sed sicut visus non semper uerus est in iudicando de his, quæ sunt adiuncta proprio obiecto, puta si album est homo, uel non, sic intellectus non semper est verus in componendo aliquid alicui. Sic enim se habent in intelligẽdo substantiæ separatæ (si penitus sunt sine materia) sicut cum nos intelligimus quod quid est:
Tex. cõ. 27. & ideo in earum intellectu non contingit esse falsum, Sciendum tamen est, quòd in cognoscẽdo quod quid est, contingit esse deceptionem per accidens, dupliciter ratione cõpositionis
Tex. cõ. 28. interuenientis. Vno modo, prout diffinitio vnius rei est falsa ad aliã rem, sicut diffinitio circuli est falsa ad triangulum. Alio modo, prout partes diffinitionis non cohærent sibi inuicem, & tunc diffinitio est falsa simpliciter, ut si aliquis ponat in diffinitione alicuius animalis insensibile, unde in illis, in quorum
Tex. cõ. 29. diffinitione nulla est compositio, non contingit esse deceptionem, sed oportet ea uel intelligere uere, uel nullo modo, ut
Text. 13. dicitur in 9. Metaphy
Tex. cõ. 22. sicæ. Deinde, cum dicit.

f ¶ Resumit quoddam, quod supra dictum est, de intellectu secundum actum, eo quòd nunc etiam de actu intellectus locutus est, & dicit quòd scientia secundũ actũ est idem rei scitæ secundum actum, & quòd scientia quæ est secundum potentiam, est in uno & eodem prior tempore, sed vniuersaliter, neque est tempore prior, quia omnia quæ fiunt in actu, fiunt ex ente in actu: & hoc supra expositum est.

videre proprij verum est, si autẽ homo, album, aut non: non uerum semper. Sic autem se habẽt quæcumque sine materia sunt.

hoc album, homo sit, nec ne, non verum semper est, sic se habent quæcunque sine materia sunt,

f Idem aũt est secundum actum scientia, rei: quę uero secundum potentiam, tempore prior est in uno, omnino autem, neq; tempore: fiunt enim ex actu ente, omnia quæ fiunt.

Scientia autem quæ actu est, idem est quod res. ea vero quæ potentia est, in vno prior est tempore. † Omnino vero ne tempore quidem, cuncta enim quæ fiunt, ex eo fiunt quod actu existit. B

LECTIO XII.

Videtur autem sensibile ex potentia existente sensitiuo actu agens. Non enim patitur, neque alteratur. Vnde alia hęc species motus. Motus enim imperfecti actus. Simpliciter autem actus, alter est, qui perfecti.

LECTIO XII.

Videtur autem sensibile ex eo quod est potentia, sensitiuum actu efficere, non enim patitur nec alteratur. quamobrem alia est hæc motus species. motus enim, actus erat imperfecti, at vero qui simpliciter est actus, alius est, is scilicet qui perfecti est. C

b Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, & intelligere. Cum autem delectabile, aut triste, ut affirmans aut negans: prosequitur, aut fugit. Et est delectari & tristari, agere sensitiua medietate, ad bonum aut malum inquantum talia, & fuga, & appetitus qui secundum actum hoc sunt. Et non est alterum, appetitiuum & fugitiuum: neque ab inuicem, neque a sensitiuo, sed esse alterum est.

Sentire igitur simile est ipsi dicere solum & intelligere, cum autem iucundum aut molestum iudicauerit, non secus ac si affirmasset aut negasset persequitur aut fugit, Atque est voluptate aut dolore affici, operari sensitiua mediocritate ad bonum aut malum, quatenus talia sunt, & fuga demum & appetitus qui actu est, hoc sunt, nec diuersa sunt appetitiuum & sensitiuum neque inter se, neque à sensitiuo, sed eorum esse diuersum est. D

LECTIO XII.

Postquàm Philosophus determinauit de intellectu secundũ se: hic determinat de intellectu per comparationem ad sensum. Et circa hoc duo facit, Primo ostendit qualis sit motus sensus. Secundo assimilat motum intellectus motui sensus: ibi. [Sentire quidem igitur.] Dicit ergo primo, quòd sensibile uidetur faciens in actu partem sensitiuam, ex eo quòd erat in potentia. Non enim sic agit sensibile in sensum, sicut contrarium in suum contrarium, ut aliquid ab eo abijciat, transmutando & alterando ipsum, sed solum reducit eum de potentia in actum, Et hoc est quod subdit, quòd sensitiuum, neque patitur, neque alteratur a sensibili, passione & alteratione propriè accepta, secundum scilicet quòd est ex contrario in contrarium. Et quia motus, qui est in rebus corporalibus, de quo determinatum est in Libro Physico, est de contrario in contrarium, manifestum est quòd sentire, si dicatur motus, est alia specie motus ab ea, de qua determinatum est in Libro Physico. Ille enim motus est actus existentis in potentia, quia uidelicet recedens ab uno contrario, quandiu mouetur, non attingit alterum contrarium, quod est terminus motus, sed est in potentia ad ipsum. Et quia omne, quod est in potentia, inquan- E

A tum huiusmodi, est imperfectum, ideo ille motus est actus imperfecti. Sed iste motus est actus perfecti, est enim operatio sensus iam facti in actu, per suam speciem. Non enim sentire conuenit sensui, nisi in actu existenti, & ideo iste motus simpliciter est alter a motu Physico. Et huiusmodi motus dicitur propriè operatio, vt sentire, & intelligere, & velle. Et secundum hunc motum anima mouet seipsam, secundum Plat. inquantum cognosci, & amat seipsam. Deinde cum dicit.

b Assimilat motum intellectus, motui sensus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter procedit motus in sensu. Secundo ostendit quòd similiter procedit in intellectu: ibi. [Intellectiuæ autem.] Dicit ergo primo, quod cum sensibile reducat in actum sensitiuum, sine passione & alteratione, sicut de intellectu supra dictum est, manifestum est ex dictis, quòd ipsum sentire est simile ei quod est intelligere, ita tamen quòd quando est solum sentire, idest apprehendere & iudicare secundum sensum: hoc est simile ei, quod est solum dicere & intelligere, quando scilicet intellectus iudicat aliquid & apprehendit: quod est dicere, quia simplex apprehensio, & iudicium sensus assimilatur speculationi intellectus. Sed quando sensus sentit aliquid delectabile aut triste, quasi affirmans & negans, id quod sensu percipitur, esse delectabile aut triste, tunc prosequitur per appetitum, idest desiderat, aut fugit. Et dicit signanter [aut affirmans aut negans] quia facere affirmationem & negationem, est proprium intellectus, vt supra dictum est. Sed sensus facit aliquid simile huic, quando apprehendit aliquid vt delectabile & triste. Et vt sciatur quid sit delectari & tristari, subiungit quòd delectari & tristari est agere sensitiua medietate, idest actio quædam sensitiuæ virtutis, quæ dicitur medietas, inquantum sensus communis comparatur ad sensus proprios, ut quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum. Non autem omnis actio sensitiuæ partis est delectari & tristari, sed quæ est respectu boni vel mali, inquantum huiusmodi. Nam bonum sensus, scilicet quod est ei conueniens, causat delectationem, malum autem quod est repugnans & nociuum, causat tristitiam, Et ex hoc quod est tristari uel delectari, sequuntur fuga & appetitus, idest desiderium, quæ sunt secundum actum. Patet igitur quòd motus sensibilis in sensum procedit quasi triplici gradu. Nam primo apprehendit ipsum sensibile, ut conueniens uel nociuum. Secundo ex hoc sequitur delectatio & tristitia. Tertio autem sequitur desiderium uel fuga. Et quamuis appetere, uel fugere uel sentire, sint diuersi actus, tamen principium eorum est idem subiecto, sed ratione differt. Et hoc est quod subiungit, quòd appetitiuum & fugitiuum, idest pars animæ quæ fugit & desiderat, non sunt altera subiecto, neque ab inuicem, neque a parte sensitiua, sed esse aliud est, idest differunt ratione. Et hoc dicit contra Platonem, qui ponebat in alia parte corporis organum appetitiui, & in alia organum sensitiui. Deinde cum dicit, Text. cõ. 16.

† al. l. simpliciter.

c ¶ Assimilat processum motus in intellectu, ad id quod dictū est circa sensum. Et hic circa hoc duo facit. Primo ostēdit quō habet se circa sensibilia. Secundo quō se habet ad ea quæ sunt à sensibilibus separata, ibi. [Abstractione autem.] Circa primū duo facit. Primo ostendit quō intellectus se habet circa sensibilia in agēdo. Secūdo comparat intellectū actiuum ad speculatiuū: ibi. [Et oino in actione.] Circa pri-

Tex. co. 30. mū duo facit. Primo assimilat processum intellectus, processui sensus. Secundo manifestat similitudinem, ibi. [Sicut. n. aer.] Di-

Tex. co. 31. cit ergo primo, quòd phātasmata se habēt ad intellectiuā partē animæ, sicut sensibilia ad sensum. Vnde sicut sensus mouetur a sensibilibus, ita in-

Tex. co. 32. tellectus a phantasmatibus. Et sicut cum sensus apprehēdit aliquid, sicut delectabile vel triste, prosequitur illud, aut fugit, ita etiam cum intellectus apprehendit aliquid, affirmans vel negans esse bonum vel malū, fugit aut prosequitur. Ex ipso autem modo loquendi Aristot. duplex est attendenda differentia inter intellectū & sensum, quia in sensu erant tria. Nā ex apprehensione boni vel mali, nō statim sequebatur desideriū vel fuga, sicut hic cir-

Tex. co. 33. ca intellectum, sed sequebatur delectatio & tristitia, & ex hoc vlterius desideriū & fuga. Cuius ratio est, quia sicut sensus non apprehendit bonum vniuersale, ita appetitus sensitiuæ partis nō mouetur a bono vel malo vniuersali, sed a quodam determinato bono, quod est delectabile secundum sensum, & quodam de-

Tex. co. 34. terminato malo, qđ est contristans secundum sensum. In parte autem intellectiua est apprehensio boni & mali vniuersalis, vnde & appetitus intellectiuæ partis mouetur statim ex bono vel malo apprehenso. Secunda differentia est, ꝙ de intellectu dicit simpliciter ꝙ affirmat vel negat, sed de sensu ꝙ quasi affirmat vel negat. Cuius ratio ex dictis patet. Ex hoc autē quod dixerat, concludit vlterius, ꝙ si phantasmata se habēt ad animam intellectiuam, sicut sensibile ad sensum, sicut sensus nō potest sentire sine sensibili, ita anima non potest intelligere sine phantasmate. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat similitudinem positam. Et primo quantū ad hoc quod dixit, ꝙ intellectiuæ aiæ phantasmata sunt vt sensibilia. Secundo quantū ad hoc quod dixit, ꝙ cum bonū aut malum affirmat aut negat, fugit aut prosequitur, ibi. [Species quidē igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ aer immutatus a colore, facit pupillā hmōi. i. facit eā aliqualē, imprimens in eam speciē coloris, & ipsa. s. pupilla sic immutata immutat alterum. s. sensum cōem, & similiter auditus immutatus ab aere immutat sensum cōem. Et licet sensus exteriores sint plures, tñ vltimū ad quod terminantur immutationes horū sensuum, est vnū, quia est quasi quædam medietas om: inter oēs sensus, sicut centrū ad qđ terminantur oēs lineæ, quasi ad unū mediū. Et quāuis sit vnum subiecto illud medium omnium sensuū, tñ esse ipsius est plura. i. rō ipsius diuersificatur, sm

c Intellectiuæ aūt animæ, phantasmata vt sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum, affirmat aut negat, & fugit aut prosequitur. Propter quod nūquā sine phantasmate intelligit aīa.

d Sicut enim aer pupillam talem facit, ipsa autem alterum: & auditus similiter. Sed vltimum, vnum est & vna medietas, esse autem ibi plura. Quo autem di-

G scernit, quo differt dulce & calidum, dictum est quidē & prius, dicendum autem & nunc. Est. n. aliquid vnum, sic autem vt terminus. Et hæc tñ proportionali, aut numero ens vnum habet se ad vtrunque, sicut illa adinuicē. Quid enim differt, non homogenea iudicare, aut contraria, vt album & nigrum? Sit igitur, sicut A. album, ad A. nigrum G

H ad D. sicut illa adinuicem, quare & permutatim. sicut igitur. G D vni insunt, sic se habebunt, sicut & A B. idem quidē, esse autem non idem, & illud similiter. Eadem autem ratio est, & si A quidem dulce sit, B vero albū.

e Species quidem igitur intellectiuum in phantasmatibus intelligit. Et sicut in illis determinatum est ipsi imitabile & fugiendum, sic & extra sensum, cū in

I phantasmatibus fuerint, mouetur. Vt sentiēs quod fugibile est, quia ignis, cōmuni cognoscit, videns id quod mouetur, quoniam impugnans est. Aliquando autem ijs quæ sunt in anima phantasmatibus aut intellectibus, tanquam videns ratiocinatur, & deliberat futura aut præsentia. Et cū dixerit esse ibi lætū aut triste, tunc fugit, aut imitat̄.

F ꝙ ad diuersos sensus cōparatur. Et hoc est quo discernit aīa, in quo differat dulce & calidū, de quo dictū est prius, cum de ipso sm se agebatur, & nūc ēt dicendū est de ipso p cōparationem ad intellectū, qa est aliqd unum respū oium sensibiliū, sicut intellectus est terminus omniū phantasmatū. Et sicut ex parte illa erāt plura, q̄ dijudicabantur ab uno, ita & hic ex parte Intells se habent in quodā mō pportionabiliter isdet vni dijudicāti circa sensibilia, aut eciā est similitudo quantū ad numerū dijudicatorū. Iste. n. inquantū terminus q est intellectus eius vnū se hēt ad vtraq; inter q̄ discernit sicut illa se habebāt adinuicē. i. sicut se habebat vnus sensus cōis ad diuersa sēsibilia, inter q̄ discernebat. Et rō differt si accipiamus eā exēplū vel nō homogenea. i. diuersa sensibilia rō vnius generis, sicut album qđ est in genere coloris, & dulce qđ est in genere saporis: inter q̄ sensus cōis discerni.: aut si accipiamus cōtraria, ut albū & nigrū, q̄ sunt unius generis qa inter vtraque sensus cōis discernit. Accipiamus ergo. a. loco albi, & b. loco nigri, vt sic se hēat. a. albū, ad b. nigrū. sicut g. ad. d. i. sicut phantasia albi, ad phātasiam nigri, quare & sm pmutationē pportionū a. se hēt ad. g. sicut b. ad. d. i. albū ad phātasma albi, sicut nigrū ad phātasma nigri, & sic se hēt intellectus ad. g & ad. d. s. ad phātasma albi & nigri. sicut se hēt sensus ad. a. & b. i. ad albū & nigrū. Si igitur. g. & d. i. phātasmata albi & nigri sunt inexistentia vni. i. iudicant ab uno intellectu, sic se habebunt, sicut. a. & b. i. albū & nigrū, q̄ iudicātur ab vno sensu. Ita ꝙ sicut sensus dijudicans hæc duo, erat unum subiecto, differens ratione, ita erit de intellectu. Et eadem ratio est, si accipiamus non homogenea, ut scilicet. a. sit dulce, & b. sit album. Deinde cum dicit.

K e ¶ Manifestat qđ dixerat supra, ꝙ cū intellectu, affirmat uel negat bonum aut malū, fugit aut prosequitur, concludens ex prędictis, ꝙ pars aiæ intellectiua intelligit spēs a phātasmatibus abstractas. Et sicut intellectui determinat̄ aliqđ imitabile & fugiēdū in illis. s. in sensibilibus, cū p̄sentia fuerint, ita & mō ad imitādū uel fugiēdū cū sunt in phantasmatibus extra sensum. i. cū representant phātasmata in absentia sensibiliū. Et ponit exēplum de vtroq; Et primo quādo mouet̄ ad p̄sentiā sensibiliū, sicut hō sentiēs aliqd qđ fugiendum est. i. aliqđ terribile, puta fremitū aliquē. sicut cū uidet ꝙ ignis est accensus in ciuitate, uidēs ignem moueri cognoscit [cōi]. i. aliqua potentia cōi dijudicatiua, uel [cōi]. i. ab eo quod cōiter accidere solet, cognoscit inquā, quoniam sunt pręlia, uel qm̄ est aliquid pugnans, & sic mouet̄ aliqñ intellectu, ad fugiendū uel imitandū ex sensibile p̄sente. Aliqñ aūt ex phantasmatibus, aut intelligibilibus q̄ sunt in aīa, ratiocinatur & deliberat futura aut præsentia, tanquam si actu uideret. Et cum iudicat aliqd esse lętū uel triste, fugit hoc aut imitatur, ut ibi quando mouebatur a p̄senti sensibili. Deinde cum dicit.

Lect. 1. Tex. co. 35.

Dianoeticæ autem animæ phantasmata veluti sensibilia sunt. Cum aūt bonum aut malum affirmauerit uel negauerit, tunc fugit aut persequitur. Qua propter nunquā anima sine phantasmate intelligit.

Quemadmodum autem aer pupillam talem fecit: ipsa vero aliud, sic etiam auditus, extremum autem vnū est, & vna mediocritas, esse autem est ipsi plura. quo autem iudicat, qua ratione differat dulce ab albo, & superius dictum est, & dicendū etiam est, sic. est enim vnum quidpiam, & ita vnum, vt terminus. Et hæc vnum sunt proportione, & numero quem habet ad vtrunque, vt illa inter sese, quid. n. refert dubitare, quomodo ea quæ eiusdem generis sunt, iudicet, aut contraria, vt album ac nigrum, sit igitur vt A, quod est album ad B, quod est nigrum, C, ad D, vt illa inter se, quare etiam commutato ordine. Si igitur C, D, vnum sunt, ita se habebunt, sicut & A, B, idem, scilicet, & vnum, esse vero non idem, & illud similiter, Eadem ratio est, si A, quidem dulce sit B, uero album.

Intellectum igitur species in phantasmatibus intelligit. Et quemadmodum in illis præfinitū est ipsi quid persequendum, quidque fugiendum sit, ita etiam extra sensum, cum in phantasmatibus fuerit, mouetur, ut sentiens facem ignem esse communi cognoscit videns eam moueri, hostilem esse. Aliquando autem ijs quæ sunt in anima phantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi videns ratiocinatur, & consultat de futuris ad præsentia respiciens. Et cum dixerit ibi esse rem iucundam aut molestam, tum fugit aut persequitur.

f ¶ Comparat cognitionem intellectus practici & speculatiui, dicens, [quod uerum & falsum,] i. uera & falsa cognitio intellectus [in actione,] i. fm quod pertinet ad intellectum practicum [& sine actione] idest secundum quod pertinet ad intellectum speculatiuum, est in eodem genere, siue illud genus sit bonum siue malum.

f Et omnino in actione, & quod sine actione est uerum & falsū, in eodem genere est eum bono & malo. Sed in eo quod simpliciter differt & quodam.

g Abstractione autem dicta intelligit, sicut simum, quatenus simum non separate, inquantum autem curuū, si intellexit actu, sine carne intellexit, in qua curuum est: sic mathematica, non separata, tamquā si separata sint, intelligit, eū intelligat illa. Omnino autem intellectus secundum actum intelligens res, est ipse.

h Vtrum autem contingit aliquod separatorum intelligere, ipsum existentem non separatū a magnitudine, an non, considerandum posterius.

LECTIO XIII.

NVnc autem de anima dicta recapitulantes, dicamus iterum, quod omnia ea quę sūt, quodammodo est anima: aut enim sensibilia quæ sunt: aut intelligibilia. Est autem scientia quidem, scibilia quodāmodo, sensus autem sensibilia. Qualiter autem hæc sint oportet inquirere: secatur enim scientia & sensus in res: quæ quidem potētia est, in ea quæ sunt potentia: quæ uero actu, in ea quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuum, & quod scire potest, potentia hæc sunt: hoc quidem scibile, illud uero sensibile.

A *Et omnino in actione uersatur. Quin etiam verum & falsum quę sine actione sunt, in eodem sunt genere quo bonum & malum, sed ipso simpliciter differunt, & aliquo.*

Quæ vero in abstractione vocantur intelligi, perinde quasi simum, quatenꝰ quidem simum, non separate, quatenus vero curuum, si quid actu intelligeret, B *sine carne intelligeret in qua curuum est, sic mathematica quommis non separata, veluti separata intelligit, cum illa intelligit. Omnino intellectus qui actu intelligit, est res ipsa.*

An vero fieri porsit ut ipse a magnitudine non separatus, separatorum aliquod intelligat, nec ne, post considerandum est.

LECTIO XIII.

C *NVnc quæ de anima dicta sunt, in pauca conferamus, rursusque dicamus, animam esse quodammodo omnia ea quę sunt. Cuncta enim quæ sunt, aut sensibilia sunt, aut intelligibilia, ac scientia quidem est quodammodo scibilia, sensus autē sensibilia. Quod quomodo se habeat, quærendum est. secatur igitur scientia & sensus in res, quæ potentia est, in ea quæ sunt potentio; quæ actu, in ea quæ sunt actu, sensitiuum autem animæ & scientiale, potentia hęc sunt, alterum scibile, alterū* D *sensibile.*

Qđ pōt dupliciter intelligi. Vno mō sic, q̄ res intellecta uel practicè, uel speculatiue, qñq; ē bōm qñq; ē mala. Neq; diuersificatur pp hoc genꝰ rei, q̄ consideratur speculatiue uel practica. Alio mō pōt intelligi, quod ipsa cognitio uera, est quoddam bonū intellectus siue speculatiui, siue practici. Et ipsa cognitio falsa, est quoddā malū intellectus, siue speculatiui, siue practici. Non ergo intendit comparare uerū & falsum, bono & malo, fm conueniētiam generis, sed uerum & falsum quod est in actione, uero & falso quod est sine actione. Et hoc patet ex dria quam subdit dicens, quod differt. f. quod est in actione, & quod est sine actiōe in eo qđ est simpliciter, & quodam. Nam intellectus speculatiuus considerat aliquod uerum esse, uel falsum in uniuersali, quod est considerare simpliciter: intellectus autem practicus applicando ad particulare operabile, quia operatio in particularibus est. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 35. Tex. cõ. 36. Tex. cõ. 37. Tex. cõ. 38.

g ¶ Quia dixerat Philosophus, quod nequaquam sine phātasmate intelligit anima, phantasmata autem a sensu accipiuntur, vult ostendere qūo intellectus noster intelligit ea, quę sunt a sensibus separata. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qūo intelligit mathematica, quæ a materia sensibili abstrahuntur. Secundo inquirit, utrum intelligat ea, q̄ sunt secundum esse a materia separata, ibi. [Verum autem contingat.] Circa primum considerandū est, q̄ eorū q̄ sunt in reb. cōiuncta contingit vnū sine altero intelligi & uere, dummodo vnū eorū nō sit in rōne alterius. Si.n. Socrates sit musicus & albus, possum intelligere albedinē, nihil de musica intelligendo. Non aūt possum intelligere hominē nihil intelligēdo de aiali, quia aial est in rōne hoīs. Sic ergo separando fm intellectum quę sunt fm rem coniuncta, modo prædicto, non contingit falsitas. Si autem intellectus intelligat, ea quæ sunt coniuncta, esse separata, esset intellectus falsus, vt puta si in prędicto exemplo, diceret musicum non esse album: ea uera quæ sunt in sensibilibus abstrahit intellectus, non quidē intelligēs ea esse separata, sed separatim vel seorsum ea intelligēs. Et hoc est qđ dicit, qđ intellectus intelligit ea quæ sunt dicta per abstractione, s. mathematica, hoc modo, sicut dum intelligit simum fm quod est simum, non intelligit separate, i. seorsum simum a materia sensibili, quia materia sensibilis, s. nasus cadit in diffinitione simi. Si autem intellectus intelligit aliquid in actu, inquantum est curuum, sine carne intelligit inquantū est curuum. Non quidē ita, q̄ intelligat curuum esse sine carne, sed quia intelligit curuum, non intelligendo carnem. Et hoc iō, quia caro non ponit in diffinitione curui. Et sic intellectus intelligit oīa mathematica separate, tam quam fiessent separata, quamuis non sint separata se cundum rem. Non autem sic intelligit naturalia, quia in diffinitione naturalium ponitur materia sensibilis, non autē in diffinitione mathematicorum. Abstrahit tamen circa naturalia intellectus, vniuersale a particulari simili modo, inquantum intelligit naturā spēi sine principiis indiuiduantib. quæ non cadunt in diffinitione spēi. Et omnino intellectus in actu est res intellecta, q̄a sicut res in sui rōne habent materiam, vel non habent, sic ab intellectu percipiunt. Et quia hunc modum abstractionis Plato non consideraut, coactus fuit ponere mathematica, & species separatas, loco cuius ad prędictam abstractionem faciendam Arist. posuit intellectum agentem. Deinde cum dicit.

h ¶ Monet quæstionem de his quę sunt separata a materia secundum esse dicens, q̄ posterius cōsiderandum erit, utrum contingat intellectum nostrum nō separatum a magnitudine, i. a corpore, intelligere aliquid separatorum, idest aliquā substantiā separatam. Hæc enim q̄stio hic determinari non potuit, quia nondum erat manifestum, esse aliquas substantias separatas, nec q̄, vel q̄les sint. Vnde hæc quæstio ptinet ad Metaphysicum, non tamē inuenit ab Arist. soluta, quia complemētum illius scientię nondum ad nos puenit, vel quia nondum est totus liber translatus, vel quia forte præoccupatus morte, non compleuit. Considerandum tamen est, quod intellectum hic dicit non separatum a corpore, inquantum est potentia quædā aiæ quæ est actus corporis. Supra tamen dixit eum a corpore separatum, quia non habet aliquod organum deputatum suę operationi.

LECTIO XIII.

E POstquam philosophus determinauit de sensu & intellectu, Nunc per ea quę de vtraque dicta sunt, ostendit quid de natura animę sit sentiendum. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit, quod natura animæ est quodammodo sicut antiqui credebant, & quodammodo aliter. In secunda ostēdit dependentiam intellectus a sensu, ibi. [Quoniam autem neque res.] Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod anima quodammodo est omnia sicut antiqui dixerunt. Secundo dicit quod aliter est omnia quam illi dixerunt, ibi. [Necesse est autem.] Dicit ergo primo q̄ nunc recapitulantes quæ dicta sunt de anima, ut ex his propositum ostēdamus, dicamus q̄ omnia quodammodo est anima. Omnia. n. quæ sunt, aut sunt sensibilia aut intelligibilia: anima autem est quodammodo omnia sensibilia, & intelligibilia; quia in anima est sensus, & intellectꝰ siue scientia: sensus aūt est quodammodo ipsa sensibilia, & intellectus intelligibilia, siue scientia, scibilia. Et qualiter hoc sit oportet inquirere. Sensus enim & scientia diuiduntur in res, i. diuiduntur in actum & potentiā, quemadmodū & res, ita tamen

ꝙ scientia & sensus quæ sunt in potentia ad sensibilia & scibilia, se habent ad scibilia & sensibilia, quę sunt in potentia, scientia verò & sensus quæ sunt in actu, ordinantur in sensibilia, & scibilia, quæ sunt in actu, sed tamen diuersimode. Nam sensus in actu, & scientia vel intellectus in actu, sunt scibilia & sensibilia in actu. Sed potentia animæ sensitiuæ, & id quod scire potest. i. potentia intellectiua, non est ipsum sensibile, uel scibile, sed est in potẽtia ad ipsa. Sensitiuũ quidem ad sensibile, quod aũt scire potest, ad scibile. Relinquitur igitur ꝙ anima quodammodo sit omnia. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 39.

b ¶ Ostendit, ꝙ alio modo est oĩa, quam antiqui ponerent, & dicit quod si anima est omnia, necesse est quod sit vel ipsæ res scibiles, & sensibiles, sicut Empedocles posuit, ꝙ terra terrã cognoscimus, & aqua aquam, & sic de alijs, aut sit species ipsarum. Non autem anima est ipsa res, sicut illi posuerunt, quia lapis non est in anima, sed spẽs lapidis. Et per hunc modũ dr intellectiua in actu, esse ipsum intellectũ in actu, inquantum spẽs intellecti est species intellectus in actu. Ex quo patet ꝙ anima assimilatur manui. Manus enim est organum organorum, quia manus datę sunt homini loco omnium organorum, quæ data sunt alijs animalibus ad defensionem, uel impugnationẽ vel cooperimẽtum. Omnia enim hęc homo sibi manu præparat. Et similiter anima data est homini loco oium formarum, vt sit homo quodammodo totum ens, inquantum ſm aiam est quodammodo omnia, prout eius anima est receptiua oium formarum. Nã intellectus est quædam potentia receptiua omnium formarum intelligibiliũ. & sensus est quædam potentia receptiua omnium formarũ sensibiliũ. Deinde cũ dicit.

Tex. cõ. 40.

e ¶ Quia dixerat, ꝙ intellectus est quodamõ intelligibilis sicut sensus sensibilis, posset aliqs credere ꝙ intellectus non dependeret a sensu. Et hoc quidẽ verũ esset, si intelligibilia nři intellectus essent a sensibilib. separata ſm esse, vt Platonici posuerũt. Et iõ hic ostendit, quod intellectus indiget sensu. Et postmodũ ꝙ intellectus differt a phantasia, q̃ ẽt a sensu dependet, ibi. [Est aũt phantasma.] Dicit ergo primo, ꝙ qa nulla res intellecta a nobis, est ꝑter magnitudines sensibiles quasi ab eis separata ſm esse, sicut sensibilia videntur abinuicẽ separata, necesse est, qđ intelligibilia intellectus nři sint in spẽbus ſm esse, tam illa quę dicuntur per abstractionẽ. s. mathematica, q̃ naturalia, quæ sũt habitus & passiones sensibilium. Et ꝓꝑ hoc sine sensu non põt aliquis hõ addiscere, quasi de nouo acquirens scientiam, neque intelligere, quasi utens scientia habita. Sed oportet cũ aliqs speculatur in actu, quod simul formet sibi aliquod phãtasma. Phantasmata. n. sunt similitudines sensibilium. Sed in hoc differunt ab eis, quia sunt ꝑter materiam. Nam sensus est susceptiuus specierum sine materia, vt supra dictum est. Phantasia aũt est motus factus a sensu secundum actum. Patet aũt ex hoc falsum esse quod Auicenna posuit, quod intellectus nõ indiget sensu, postquam acquisiuit scientiam. Manifestum est enim, quod postquam aliquis acquisiuit habitum sciẽ, necesse est ad hoc ꝙ speculetur, ꝙ vtatur phãtasmate, & ꝓꝑ hoc per lęsionẽ organi impeditur usus sciẽ tię iam acquisitæ. Deinde cum dicit.

Secundo. in cõ. 1..

d ¶ Ostendit differentiam inter phantasiam & intellectũ. Et primo quantum ad operationem cõmunẽ intellectus, quæ est compositio & diuisio, dicẽs ꝙ phantasia est alterũ ab affirmatione, vel negatione intellectus, quia in complexione intelligibiliũ iam est uerũ & falsum quod nõ est in phantasia. Nam cognoscere uerum & falsum est solius intellectus. Scđo ibi.

e ¶ Inquirit in quo differãt primi intellectus, i. intelligẽtiæ indiuisibilium, cũ non sint phãtasmata. Et respondet ꝙ non sunt sine phantasmatib. sed tamen non sunt phãtasmata, quia phantasmata sũt similitudines particularium: intellecta autẽ sunt vniuersalia ab indiuiduantib. conditionibus abstracta, vnde phãtasmata sunt indiuisibilia in potentia, & non in actu.

b Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidem igitur non sunt, non enim lapis in anima est, sed species. Quare aĩa sicut manus est. Manus. n organum organorum, & intellectus, spẽs spẽrũ, & sẽsus, spẽs sẽsibiliũ.

e Quoniam autem res nulla est pręter magnitudines, sicut uidetur sensibiles, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ abstractione dicuntur & quæcumque, sensibilium habitus sunt & passiones. Et ob hoc nihil sentiens, nihil utique addiscet, neque intelliget. Sed cũ speculetur, necesse simul phantasmata aliquod speculari. Phantasmata enim sicut sensibilia sũt præterquam quod sunt sine materia.

d Est autem phantasia alterum a dictione, & negatione. Complexio enim intellectuum est uerum, aut falsum,

e Primi autem intellectus quo different ut nõ phãtasmata sint? An neque hi phantasmata, sed non sine phantasmatibus.

F

Necesse est autem, uel ipsa esse, uel species, at ipsa quidem nequaquam, nõ enim lapis in anima est, sed species, itaque anima quasi manus est, nam manus instrumentum est instrumentorum, et intellectus quoque species specierum, & sensus species sensibilium.

G

**Quoniam autem nulla res, vt videtur, est præter sensibiles magnitudines, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, tum quæ in abstractione vocantur, tum quæcunque sensibilium habitus & passiones sunt, quamobrem si non sentiat, nihil discernere aut intelligere poterit: & cum speculatur, necesse est vna cum phantasmate speculari, *phantasmata enim sicut sensibilia sunt, nisi quod sine materia sunt.*

H

Porro autem phantasia aliud est a dictione, & negatione, nam verum, vel falsum connexio est mentis conceptũ.

*At vero primi conceptus quo differunt vt non phantasmata sint an ne? * reliqua quidem phantasmata sunt, attamen non sine phantasmatibus.*

† Structura verborũ græcorum ambigua est, itaq. ex simplici sententia sic uertendum est.

LECTIO XIIII.

Quoniam autem anima secundum duas diffinita est potentias, quæ animalium est, & discretio quod intelligẽtię opus est, & sensus, & adhuc ĩ mouendo secundum locum motũ, de sensu quidem & intellectu determinata sint tanta. De mouente autem quid forte sit animæ, speculandum est, vtrum vna q̃dam pars ipsi⁹ sit separabilis aut magnitudine, aut ratione, aut omnis anima. Et si pars aliqua, vtrum propria quædam sit pręter consuetas dici, & dictas, aut harum vna aliqua sit.

LECTIO XIIII.

I

Quoniam autem animalium anima duabus definita est potentiis, tam ea quæ iudicat, (quod dianœa, & sensus officium est) tum ea quæ mouet motu loci; de sensu quidem & intellectu tot exposita sint. De ea autem quod mouet, quid tandem sit animæ, considerandum est: Vtrum una quædã sit eius pars, aut magnitudine aut ratione separabilis, an tota anima: & si pars aliqua, utrum peculiaris quædam, præter eas quæ dici solent, & quæ dictę sunt, an earum una quædam.

K

LECTIO XIIII.

Postquam Philosophus determinauit de partibus animæ vegetatiua, sensitiua, & intellectiua. Nunc quarto determinat de parte animæ motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda prosequitur, ibi. [Habet autem dubitationem.] Dicit ergo primo, quod quia anima quę est aialis, diffinita est etiam ab antiquis Philosophis secundum duas potentias, idest secundum quod habet potentiam ad duo, quorũ vnum est discretio, quæ fit per cognitionẽ, quæ quidem discretio opus est intellectiuæ & sensitiuæ partis, aliud autem est mouere ſm locum, de sensu & intellectu sunt tanta determinata, quanta in prioribus habita sunt. Sed nunc speculandum est de alia parte, s. principio mouente, quid animæ sit. Vtrũ. s. sit aliqua pars animæ separabilis ab alia, uel magnitudine, i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potentijs, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs aię partib. rõne tantum. Aut non sit pars aię, sed sit tota anima. Et dato ꝙ sit aliqua pars animæ, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars aię præter illas quæ consueuerunt dici, & pręter eas quę a nobis dictæ sunt, aut est vna earum. Deinde cũ dicit.

b ¶ Prosequitur suam intentionem. Et primo per modũ disputationis. Scdo per modum determinationis, ibi. [Videntur aũt hęc duo.] Circa primum duo facit. Primo disputat contra distinctionem potentiarum animę. Secundo specialiter circa principium motus, quæ pars animę sit, ibi. [Sed de motu secundum

Tex.cõ.41. locum.] Circa primũ duo facit. Primo recitat diuisionem potẽtiarum animæ, quã quidam ponebãt. Secundo disputat contra eas, ibi. [Secundũ enim differentias.] Dicit ergo primo, ꝙ mox in principio huius inquisitionis habet dubitationẽ, quomodo oporteat distinguere partes animę, & quot sunt, quia secũdum aliquem modũ videntur infinitæ esse, i. non posse comprehendi sub aliquo certo numero. Et hoc uerũ esset, si singulis operib. animę & motibus, quę sunt ab anima, necesse esset attribuere diuersas partes animæ, & sic uidetur quod nõ sint solum illæ partes, quas quidam determinant, s. rationalẽ, irascibilem, appetitiuam, i. concupiscibilem. Hęc quidem diuisio non comprehẽdit oẽs animæ partes, sed solum uires motiuas in homine.

Tex.cõ.42. Alii aũt distinguunt animæ uires, per rationem habentem,

1.Eth.10. & irrationabilem. Sed hæc quidem diuisio licet secũdum aliquem modum cõprehẽdat animæ partes omnes, non tamen est propria diuisio partium animæ, secũdum quod sunt animę partes, sed forte solum secundum quod sunt in anima rationem habente, & sic utitur ea Arist. in 1. Ethicorum. Deinde cum dicit.

b Habet autem dubitationem mox, quomodo oportet partes animę dicere, & quot. Modo n. quodam infinitæ uidentur, & non solum quas dicunt quidã, determinantes ratiocinatiuam, & irascibilem, & appetitiuam, hi autem rationem habentem, & irrationabilem.

c Secundum enim differentias per quas has separant, & alię uidentur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus, & nunc dictum est. Vegetatiua nimirum quæ & plantis inest, & omnib. uiuẽtib. & sensitiua, quã neque sicut irrationalem, neque sicut rationem habẽtem ponet quis utique facile.

d Adhuc autem & phantastica, quæ scdm esse quidem ab omnib. altera est. Cui autem harum eadem uel altera sit, habet multam dubitationem, si aliquis ponat separatas partes animæ.

e Adhuc autem, & appetitiua q̃ & ratione & potentia altera uidetur utique esse ab omnibus, & inconueniens utique hanc sequestrare. In ratiocinatiua enim voluntas fit, & in irrationabili concupiscentia & ira. Si autem tria in anima, in unoquoq; erit appetitus.

f Sed iam de quo nũc sermo instat agamus mouens scdm locũ

e ¶ Obiicit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, ꝙ si istę differentię sm quas diuersificant aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partib. animæ cõstituẽdam, inueniuntur alię partes maiorem differentiam habentes adinuicem, quam illæ quæ dictæ sunt, de quib. etiã in hoc libro dictum est. Pars. n. uegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnib. uiuentibus. & sensitiua etiam est in omnibus animalib. & manifestũ est ꝙ vegetatiua & sensitiua plus differunt abinuicẽ, & a rationali, & concupiscibili, & irascibili, quam irascibilis differat a concupiscibili, & tñ istæ duæ potẽtię non comprehenduntur sub illis diuisionib. Et quod non cõprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet. n. ꝙ neque vegetatiua neque sensitiua põt dici esse rõnabilis, uel cõcupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat ꝙ hęc non comprehendantur sub secunda diuisione, dicens quod nõ de facili potest aliquis vel vegetatiuam uel sensitiuam ponere vel irrationalem uel rationem habentem. Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse põt, quia irrationabile est uel quod est contrarium rationi, uel quod est natum habere rõnem, & non habet, quorum neutrũ contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum uidetur quod præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idẽ ponit ibi.

d ¶ Dicens, quod pars animæ phantastica, quæ scdm rationẽ ab omnibus aliis differt, habet multam dubitationẽ cum qua prę

A dictarũ potẽtiarum debeat esse eadem vel altera. & præcipue si aliquis ponat partes animę separatas subiecto, sicut aliqui ponebant. Tertiam rationem ponit ibi.

e ¶ Dicẽs, ꝙ vis etiam appetitiua videtur esse alterationem & potentia, ab omnibus partibus animæ. Et si secũdum prædictã diuisionem, partes animæ subiecto distinguantur in rõnalem & irrationalem [inconueniens videbitur sequestrare] i. diuidere appetitiuã in duas partes subiecto differẽtes: & tamen hoc oportebit si quis dicat rationale & irrationale partes animæ subiecto distinctas, quia quædam appetitiua est in parte rationabili, i. uolũtas, quędam in parte irrationabili, i. irascibilis & concupiscibilis. Et si quis distinguat partes aiæ in tres subiecto distinctas, s. rationalem, irrationalem & irascibilem, sequetur ꝙ in unaquaque earum erit appetitus. In rationabili. n. est voluntas, ut dictũ est. Irascibili inest appetitus, & similiter concupiscibili. Erunt igitur tres appetitus i anima subiecto differẽtes, secundum prædictã diuisionem. Sed quęritur quare io appetitu sẽsitiuo sunt duę potentiæ appetitiuæ, s. irascibilis, & concupiscibilis. In appetitu autem rõnali ẽ vnus appetitus tantum, s. uoluntas. Et dicendum est ꝙ potentiæ distinguuntur secundum rationes obiectorum, obiectum autem appetitiuę est bonum apprehensum. Alio aũt modo apprehendit bonum intellectus & sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secũdũ vniuersalem rationem boni, sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est vnus tantum. Appetitus aũt qui sequuntur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diuersam rõnẽ boni apprehensi. Nam aliquid apprehẽsum per sensum, habet rõnem boni appetibilis, inquantum est delectabile secundum sensum, & ad hoc bonum ordinatur concupiscibilis. Aliquid aũt habet rõnem boni & appetibilis, inq̃tum

E perficitur delectabilib. quasi habens facultatem ad libitum vtẽdi eis, & ad hoc ordinatur irascibilis, quę est quasi propugnatrix concupiscibilis. Et inde est quod animalia non irascuntur, neque pugnant, nisi propter delectabilia, i. propter cibos & uenerea, ut dr̃ in. 6. de Historijs animalium. Et propter hoc omnes passiones irascibilis incipiunt a passionib. concupiscibilis, & terminantur in eis. Ira. n. a tristitia commouetur, & in delectationem finitur. Irati enim puniendo delectanĩ. Et propter hoc quidam dicunt quod obiectũ irascibilis est arduum. Qđ autẽ a quibusdam dr̃, quod irascibilis ordinatur ad fugã mali, nullam oĩno habet rõnem. Eadem. n. est potentia contrariorum, sicut visus albi & nigri, unde bonum & malum non possunt diuersificare potentiam appetitiuam. Et propter hoc, sicut amor boni pertinet ad concupiscibilem, ita odium mali, ut dicit philosophus in nono Ethicorum & spes de bono, & timor de malo pertinent ad irascibilem. Quartam rationem ponit ibi.

e ¶ Dicens, quod etiam illud de quo nunc quærimus, s. quid sit mouens animal secundum locum, facit dubitationem circa prædictas diuisiones, quia non uidetur sub eis contineri.

Sed oritur statim quęstio, quo modo, partes animę, quotque dicẽda sint, modo enim quodam infinitę videntur esse, nec eę solum quas nonnulli inquiunt distinguentes, ratiocinatiuam, & irascitiuam, alij autem ratione præditam & rationis expertem.

B *Nam pro differentijs, propter quas eas distinguunt, etiam alia videntur esse partes, his magis distantes, de quib. nũc quoque diximus, nutritiua. s. quę, & plantis & cunctis inest animalibus, & sensitiua, quam neque ut rationis expertem, neq; ut rationem habentem quispiam facile statuat.*

Phantasticaque item quę ipso quidem esse ab omnibus diuersa est, a quanam autem harum diuersa, aut eadẽ sit, magna quæstio est, si quis separatas partes animæ statuet.

C

Appetitiuaque item, quę & ratione & potentia diuersa, ab omnibus esse uideatur, et certe absurdum est eam diuellere, nam et in ratione prędito uoluntas fit, & in ratione carente cupiditas & ira. Quod si anima tria est, in uno quoque erit appetitus.

D *Iam uero de quo nunc instituta est disputatio, quid est quod loco mouet*

F De motu autem augmenti & decrementi qui est cõmunis omnibus viuentibus, manifestum est quod habet principium commune omnibus viuentibus, ſm generatiuam & vegetatiuam. Quędam autem aliæ mutationes animalium sunt, sicut respiratio, & expiratio, somnus, & vigilia, de quib. posterius determinandum est, quid causet ea. Habent enim multam dubitationem, & ppter hoc specialem exigũt tractatum. Deinde cum dicit.

g ¶ Procedit disputatiue ad inquirendum quid sit principium motus ſm locum in aialib. Et
Tex. co. 44. primo ostendit, ꝙ non sit uegetatiua potentia. Secundo, ꝙ nec sẽsitiua ibi. [Similiter autẽ neque sensitiua.] Tertio, ꝙ nec intellectiua, ibi. [At vero neque ratiocinatio.] [Quarto, quod nec appetitiua, ibi. [At vero neq; appetitiua.] Dicit ergo
Tex. co. 45. primo, ꝙ considerandum nunc est, q̃ sit mouens aial ſm locum motu processiuo. Et ꝙ non sit potentia uegetatiua, ostendit duabus rationibus, quarum prima talis est. Semper motus processiu' secũdum locum, est pp aliquid imaginatũ, & desideratũ. Non .n. animal mouetur nisi appetens aut fugiens aliquid, nisi forte per uiolẽtiã. Sed phantasia & appetitus non compętit parti uegetatiuę.
Tex. co. 46. ergo pars uegetatiua non est principium motus localis processiui. Secũdam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est. Pars uegetatiua est etiam in plantis. Si igitur pars uegetatiua esset principiũ motus localis processiui, sequeretur ꝙ plantæ essẽt motiuę ſuipsis secũdum hunc motum, & haberent partes organicas conuenientes huic motui, ꝙ patet esse falsum. Nõ ergo pars uegetatiua est principiũ motus localis processiui ĩ aialib. Deĩde cũ dicit.

K i ¶ Ostendit, ꝙ neq; ẽt sensus est principiũ talis motus tali ratione. Sensus enim est omnibus aialibus, si ergo sensus esset principium pędicti motus, sequeretur quod omne animal hoc modo moueretur. Quod patet esse falsum, quia multa sunt habentia sensum, quæ tamen manent semper in eodem loco, & sunt immobilia per finem, i. quandiu uiuũt. Et quia posset aliqs credere quod hoc non est pp hoc q̃ desit in eis principiũ motiuum, sed quia deficiunt eis instrumenta apta ad motum, ideo ad remouendũ hoc, subiũgit ꝙ natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessarijs, nisi in aialib. orbatis & imperfectis, sicut sunt aialia monstruosa q̃ quidẽ monstra aialib. accidunt, pter intentionẽ naturę, ex corruptione alicui' principij in semine. Sed aialia imobilia sũt pfecta ĩ sua spẽ, & nõ sũt orbata, quasi

animal, est. Motum .n. secũdum augmentum, & decrementum, id quod omnibus inest uidebitur utiq; mouere, generatiuum, & vegetatiuum. De respiratione autem, & expitatione, & somno & uigilia posterius perspiciendum. Habent enim dubitationẽ multam hæc quoque.

G g Sed de motu secundum locum, quid sit mouens animal secundum processiuum motum, considerandum. Quod igitur non uegetatiua potentia manifestũ. Semper enim propter aliquid, motus hic, & aut cum phantasia, aut appetitu est. Nihil enim non appetens, aut fugiens, mouetur, nisi uiolentia.

h Amplius, & plantæ utiq; motæ essent, & utique haberent aliquam partem organicã ad motum hunc.

H i Similiter autem neque sensitiuum. Multa enim sunt animalium, quę sensum quidem habent, manẽtia autem & immobilia sunt per finem. Si igitur natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessariis nisi in orbatis, & imperfectis, huiusmodi autẽ animalia perfecta, & non orbata sunt, signum autem est, quia generatiua sunt, & augmentum habent, & decrementum, quare & haberent vtique partes organicas processionis.

I K At uero neque rõcinatiua potentia, & vocatus intellectus, est mouẽs. Speculatiuus .n. nihil speculatur agibile, neq; dicit de fugibili, & persequibili. Semper autẽ motus aut fugientis, aut persequentis aliquid est. Sed neque cũ speculatus fuerit aliqd huiusmodi, iã præcipit aut persequi, aut fugere, puta cũ multoties intelligit terribile aliquid, aut delectabile, nõ iubet autem timere, sed cor mouetur. Si autem delectabile, altera aliqua pars.

monstra, cuius signum est, quia generãt sibi simile, & hẽnt debitum augmentum & decrementũ, quod non est in animalib. orbatis, ergo & in huiusmodi animalibus natura nihil facit frustra, neque deficit in necessariis. Vnde sequitur quod si haberẽt principium motus, quod haberent partes organicas, dispositas ad motum processiuum A'ias principium motiuum eet in eis superfluũ, & necessaria ad executionem potẽtiæ motiuæ eis deficerent. Ex hoc autem accipere possum', quod cuicunque inest aliquod principiũ vitæ, insunt ei organa conuenientia illi principio, & quod partes corporis sũt ppter partes animæ. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit, quod etiam intellectus nõ est principium motiuum, & dicit ꝙ neque pars ratiocinatiua, quę uocatur intellectus, videtur esse mouens. Vnde accipere possumus, ꝙ ratio, & intellectus nõ sunt diuersæ partes animę, sed ipse intellectus dr̃ ratio, inquantum per inquisitionem quandam peruenit ad cognoscendum intelligibilem ueritatem. Et ꝙ intellectus non sit principium motus, probat primo quantum ad speculatiuũ intellectum, quia cũ intellectus speculatiuus speculatiue cõsideret ea, quæ sunt tãtũ speculabilia, & nullo mõ agibilia, sicut cũ considerat quod tr̃ angulus habet tres angulos ęquales duob. rectis, & alia hmõi, manifestum est, quod speculatiuus intellect' non speculatur aliquid agibile, neq; dicit aliquid de fugibili & persequebili, & sic non pt̃ mouere, quia semper motus est fugientis aliquid ſm appetitũ, aut prosequẽtis. Aliquando autem intellectus considerat aliquid agibile, non tamen practice, sed speculatiue, quia considerat ipsum in vniuersali, & non ſm quod est principium particularis operis. Et de hoc consequenter dicit, quod neque intellectus [cum fuerit speculatus] i. speculatiue considerauerit [aliquid huiusmodi] id est aliquid agibile, nondum præcepit prosequi uel fugerę, sicut cum multoties intelligimus terribile aliquod, uel delectabile. Sed intellectus non iubet timere, vel desiderare, sed aliquũ mouetur cor ad timẽdũ, absq; imperio intellectus. Et si iterũ delectabile mouerit appetitum, erit aliqua alia pars, q̃ cor, q̃ mouetur. Et hoc dicit ppter opinionẽ Platonis, qui posuit partes animæ esse subiecto diuersas, ita ꝙ irascibilis, cuius est timere sit in corde, & cõcupiscibilis sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est ꝙ intellectus speculatiue cõsiderando aliquid agibile, nõ mouet, ex quo patet, ꝙ intellectus speculatiuus nullo modo mouet aliquid. Deinde cum dicit.

¶ Probat,

animal? motu enim auctionis & diminutionis, qui omnibus insunt, id quod omnibus inest, nempe generatiuum & nutritiuum mouere uideatur. De respiratione autem & expiratione post considerandum est, nam de his quoque non leuis est quæstio.

G *Verum de motu loci quid sit quod moueat animal motu incessus, considerandum est. Constat igitur non esse nutritiuam potentiam, semper enim alicuius gratia motus hic est, atque vel cum phantasia, vel cum appetitu, nihil enim nisi appetat vel fugiat, mouetur, nisi vi.*

Præterea etiam plantis hic inesset motus, ut partem aliquam organicam ad hunc motum haberent.

H *Pari quoque modo nec sensitiuum, extant enim pleraque animalia, quæ sensum quidem habent; attamen stabilia ac immobilia perpetuo sunt. Quod si natura neque facit frustra quidquã, nec aliquid necessariorum prætermittit, nisi in mutilis, & imperfectis, ac eiusmodi animalia perfecta et non mutilia sunt, argumento quod generandi vim habeant & statum & diminutionẽ, sane etiam organicas incessus partes haberent.*

Quin ne intellectiuum quidem, &
I *qui vocatur intellectus est is qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum contemplatur, neque de fugiendo, & persequendo quidquam dicit: at motus semper aut fugientis aliquid, aut persequentis est. Neque vero cum aliquid eiusmodi considerat, jam iubet uel persequi vel fugere. Verbi causa; sæpe intelligit aliquid formidolosum aut iucundum, nec iubet timere, cor autem mouetur, sin iucundum, pars aliqua alia.*

i ¶ Probat, quòd nec etiam intellectus practicus mouet, dicēs quod nec etiam intellectu practico præcipiente, quod contingit cum intelligentia dicit aliquid fugiendum aut prosequendum, non propter hoc homo mouetur, sed agit s'm concupiscētiam, sicut patet de inconuenientibus, qui habent rationem rectam, sed non in hac
Tex. co. 47. tent rōni te'ę unde vr̄ q intellectus non moueat. Probat autem idem ex medicis, qui habentes scientiam medicatiuam & non sanant, q̄a nō faciunt ea in seipsis q̄ pcipit ars eis. Ex quo vr̄ quod agere s'm scientiam non sit scientiæ practicæ, sed alicuius alterius. Deinde cum
Tex. co. 48. dicit.
k ¶ Ostendit, quod pars appetitiua non sit dominatiua super hunc motum, quia uidemus quod continētes appetunt & cōcupiscū, sed non operantur ea quorum habēt appetitū. Ecō
Cap. 2. uerso est in incontinentibus ut manifestius apparet in 7. Eth. Vr̄ igit̄ qd' neq; appetitus moueat.

LECTIO XV.

Postquam Philosophus processit disputatiue ad in
Tex. co. 49. quirendum quid sit principium motus localis in animalib. hic determinat ueritatem. Et primo ondit in uniuersali qd sit principiū motus. Secundo quomodo hoc principiū diuersimode in diuersis reperit. ibi. [Omnino quidem igitur.] Circa primum duo facit. Primo ostendit qd sit principiū mot' in aialib. Secūdo docet ordinem, quo motus iste cōple', quātum ad mo
Tex. co. 50. tores & mobilia, ibi [Spē quidē igitur. Circa primum tria facit, Primo ponit esse duo principia motus. Secundo reducit ea in unum, ibi. [Intellectus autem.] Tertio soluit obiectionem supe rius positā, ibi. [Qm̄ autem.] Dicit ergo primo, quod cōsiderantis his quæ prędicta sunt, cum manifestum sit quod ve
Sup. te. c. 46. getatiua pars nō sit mouens, & similiter neque sensus, cum non omnia in quib. hæc sunt moueri inueniantur. ut patet ex dictis, uidentur duo hæc esse mouentia. s. appetitus & intellectus, ita tamen quod sub intellectu phantasia comprehendatur quę hēt aliqd simile intellectui, inquantum mouet ad abitionem sensibilium sicut

i Amplius & præcipiente intellectu & intelligentia fugere aliquid aut prosequi, non mouet, sed secundum concupiscentiā agit, ut incontinens. Et totaliter uidemus, q habens medicatiuā non sanat, tamquam alterius proprium sit agere secundum scientiam, sed non scientiæ.

k At uero neque appetitus huiusmodi motus Dominus est. Abstinentes enim appetentes & concupiscentes, non operantur ea quorum appetitum habent, sed consequuntur intellectum.

A

Præterea, quāuis intellectus iubeat moueatq; dianę aufugere aliquid aut persequi, non mouetur, sed ex cupiditate agit, quemadmodum in continentes, denique videmus eum, qui medendi scientiam teneat, non mederi, utpote cū aliud quidpiam sit quod habeat potestatem agendi ex scientia, & non scientia.

B

Neque vero penes appetitum est huius motus potestas, nam continentes, quamuis appetant & cupiant non tamen ea agunt quæ appetunt, sed parent intellectui.

LECTIO XV.

Videntur autem duo hæc, mouētia, aut appetitus aut intellectus, si aliquis phantasiam posuerit, sicut intellectum quendam. Multa enim præter scientiam, sequuntur phantasiam. Et in aliis animalib., nō ītellectiuū neque ratio est, sed phantasia. Vtraque hęc ergo motiua sunt secundum locum, intellectus & appetitus.

b Intellectus autem qui pp aliquid ratiocinatur, & qui practicus est. Differt autem a speculatiuo secundum finem. Et appetitus propter aliquid omnis est. Cuius enim appetitus, hoc principium practici intellectus. Vltimum autem principium actionis est. Quare rationabiliter hęc duo uidentur mouentia appetitus & ratio practica. Appetibile enim mouet, & propter hoc rō mouet, quia principium eius est appetibile. Et phantasia aūt cum moueat, non mouet sine appetitu. Vnum igitur est mouens, nempe id quod appetimus. Si enim duo, intellectus & appetitus mouerent, secundum communem vtique aliquā speciem mouerent. Nunc autem intellectus non uidetur mouens sine appetitu. Voluntas enim appetitus est. Cum autem secundum rationem mouetur, & secundū uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet præter rationem. Concupiscentia enim appetitus quidam est.

LECTIO XV.

C

Videntur igitur duo hæc mouere, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasiam statuat uelut intellectionē quandam, in multis enim post habita scientia sequimur phantasias, & quidem in cæteris animalibus, nec intellectio inest, neque ratio, sed phantasia. Ambo igitur hæc motiua sunt motu loci, intellectus et appetitus.

D

*Intellectus (inquam) qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus, differt autem a contemplatiuo fine, Appetitus etiam omnis, alicuius est gratia, cuius enim est appetitus, id principiū est actiui ītellectus: at q ultimū est prīcipiū est actionis. Quāobrē merito hæc duo uidentur esse ea quę moueant, appetitus & dianęa actiua, nam appetibile mouet, & propterea dianœa mouet; quia principiū eius est * appetibile. Quinetiam cum phantasia mouet non sine appetitu mouet. unum igitur quidpiam est quod mouet primo, uidelicet appetitiuum, nam si duo, intellectus nimirum & appetitus mouerent, communi aliqua specie mouerent, nūc autem intellectus non uidetur sine appetitu mouere. Nam uoluntas appetitus est cum autem ratione mouetur,*

E

voluntate etiam mouetur, appetitus autem sine ratione mouet, cupiditas enim appetitus est quidam.

intellectus quia hęc ēt est principium motus, Multi enim homines prætermissa scientia intellectus, sequuntur in suis motibus phantasiam, sicut illi qui non secundum rationem agunt, sed impetu mouentur ad aliquid agendum. Et in aliis animalibus manifestum est, quod numquam intellectus est, neque rō q̄ mouere possit, sed solum phantasia. In hominibus vero est phātasia & intellectus. Sic ergo manifestum est qd' utraque hæc mouent, s. intellectum comprehendens sub se phātasiam, & appetitum. Deinde cum dicit.

b ¶ Reducit prædicta mouētia in vnū. Et circa hoc tria facit. Primo ondit propositum. Secundo ex eo quod est ostensū, assignat cām cuiusdam accidentis circa motum animalium, ibi. [Intellectus quidem igitur.] Tertio improbat diuisionē potentiarum, quam antiqui ponebāt, ibi. [Diuidentibus aūt.] Dicit ergo primo, quod intellectus qui mouet, est itellect', q rōcinat pp aliqd, no pp ratiocinari tm, & hic ē intellectus practicus, q differt a speculatiuo, secundum finem. Nam speculatiuus speculatur ueritatem, non propter aliquid aliud, sed propter seipsum tātum: practicus autem speculatur ueritatem propter operationem. Et manifestum est, qd' omnis appetitus est propter aliquid: Stultum enim est dicere quod aliquis appetat propter appetere. Nā appetere est quidam mot' in aliud tēdes. Sed illud cuius est appetitus. s. appetibile, est principium intellectus practici. Nam illud quod est primo appetibile, est finis, a quo incipit cōsideratio intellectus practici. Cum. n. uolum' aliquid deliberare de agēdis, primo supponim' finē, deinde pcedim' per ordinē ad īgrēdū illa, q̄ sūt pp hoc, sic pcedentes semp a posteriori ad prius usq; ad illud qd' nobis imminet prio agendū. Et hoc est qd' subdit, q ultimum de actiōe intellectus practici, est principium actionis, i. illud, unde debemus actionē incipere. Vnde rōnabiliter dictūm est, quod hęc duo sunt mouentia. scilicet appetitus, & intellectus practicus, quia. n. ipsum appetibile qd' est primum consideratum ab intellectu practico, mouet, propter hoc dr̄ intellectus practicus mouere, q a i. aiēs

a. i. appetitiuum.

adiunctus organo corporali. Sed in his tribus conuenit cum intellectu possibili. quarta autem conditio est, quod sit in actu secundum suam substantiam, in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu solum secundum speciem susceptam. Et ad has quatuor conditiones probandas inducit unam ratione, quæ talis est. Agens est honorabilius patiente & principium actiuum, materia: sed intellectus agens cõparatur ad possibilē, sicut agens ad materiam, sicut iam dictum est, ergo intellectus agens est nobilior possibili. Sed intellectus possibilis est separatus, impassibilis, & immistus, vt supra ostensum est, ergo multo magis intellectus agens. Et hoc etiam patet, quòd sit secundum substãtiam suam in actu, quia agens est nobilius patiente, non nisi secundum quòd est in actu.

Tex. cõ. 20.

honorabilius est agens patiente, & principium materia.

c Idem autem est secundum actum sciẽtia rei: quæ vero secundum potẽtiam, tempore prior in vno est. Omnino autem neque tempore: sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit.

d Separatus autem est solum hoc, quod vere est. Et hoc solũ immortale, & perpetuum est.

e Non reminiscitur autẽ, quia hoc quidem impassibile est, passiuus vero intellectus, est corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit anima.

Occasione autem horum, quæ hic dicuntur, quidam posuerunt intellectum agentem, substantiam separatam, & quòd differt secundum substantiam ab intellectu possibili. Illud autem non videtur esse verũ. Non enim homo esset a natura sufficienter institutus, si non haberet in seipso principia, quibus posset operationem complere, quæ est intelligere, quæ quidem compleri non potest, nisi per intellectum possibilem, & per intellectum agentem. Vnde perfectio humanæ naturæ requirit quòd vtrumque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam quod sicut operatio intellectus possibilis, quæ est recipere intelligibilia, attribuitur homini, ita & operatio intellectus agentis, quæ est abstrahere intelligibilia. Hoc autem nõ posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secundum esse coniunctum. Nec sufficit ad hoc, quod hæc actio attribuatur homini, per hoc quod species intelligibiles factæ per intellectum agentem, habent quodammodo pro subiecto phantasmata, quę sunt in nobis, quia vt supra diximus, cum de intellectu possibili ageretur, species non sunt intelligibiles in actu, nisi quia sunt abstractę a phantasmatibus, & sic eis mediantibus, actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et propterea intellectus agens comparatur ad species intellectas in actu, sicut ars ad species artificiatorum, per quas manifestum est, quòd artificiata non habent actionem artis. vnde etiam dato quod species factæ intelligibiles actu, essent in nobis non sequeretur, quòd nos possemus habere actionem intellectus agentis. Est etiam prædicta positio contra Aristotel. intentionem, qui expresse dixit has differentias duas, scilicet intellectum agentẽ, & intellectum possibilem esse in anima, ex quo expresse dat intelligere, quòd sint partes animæ, vel potentiæ, & non aliquæ substantiæ separatæ. Sed contra hoc videtur esse præcipue, quòd intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, vt in potẽtia existens ad illa, intellectus autem agens comparatur ad ea, vt ens in actu: non enim videtur possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia, & in actu. vnde non videtur possibile, quòd intellectus agens, & possibilis conueniat in vna substantia animæ. Sed hoc de facili soluitur, si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potẽtia ad intelligibilia, & quomodo intelligibilia sunt in potentia respectu intellectus agentis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinate naturam alicuius rerum sensibilium. Vnumquodque autem intelligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Vnde supra dixit quòd intellectus possibilis cõparatur ad intelligibilia sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc, intellectus agens non est in actu. Si enim intellectus agens haberet in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibiliũ, & sic non compararetur ad intelligibilia, vt faciens ad factum, vt Philosophus hic dicit, sed vt existens ipsa intelligibilia. Comparatur igitur vt actus respectu intelligibilium, inquantum est quædam virtus immaterialis actiua, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quæ sunt intelligibilia in potẽtia, facit intelligibilia in actu. Sic enim & lumen facit colores in actu, non quod ipsum habeat in se determinationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus actiua est quædam participatio luminis intellectualis a substantijs separatis. Et ideo Philosophus dicit, quod est sicut habitus, vel lumen, quod non competeret dici de eo, si esset substantia separata. Deinde cum dicit.

Supra tex. com. 17.

Lectio 9. Text. cõ. 14.

patiente, & principium materia nobilius est.

Idem autem est scientia quæ actu est, quod res ipsa. Ea uero quæ potentia est, prior tempore est in uno, omnino vero ne tempore quidem, sed non interdum intelligit, & interdum non intelligit.

Vbi autem separatus fuerit, tunc est solum id quod reuera est, & hoc solum est immortale & æternum.

Sed non meminimus, quia hoc quidem impatibile est, intellectus autem passiuus corruptibilis, & nihil sine eo intelligit.

c Determinat de intellectu secundum actum. Et circa hoc duo facit. Primo ponit conditiones intellectus in actu. Secundo ostẽdit conditiones totius partis intellectiuæ, secundum quod differt ab alijs partibus animæ: ibi. [Separatus autem.] Circa primũ tres ponit cõditiones intellectus in actu, quarum prima est, quòd scientia in actu, est idem rei scitæ. Quod non est verum de intellectu in potentia. Secunda conditio eius est, quod scientia in potentia in uno & eodẽ, tempore est prior quàm scientia in actu, sed uniuersaliter non est prior, non solum natura, sed neque etiam tempore. Et hoc est, quod Philosophus dicit in 9. Metaph. quòd actus est prior potentia natura, tempore uero, in uno & eodem potentia prior est actu, quia unum & idem prius est in potentia, & postea fit actu. Sed vniuersaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est, non reducitur in actum, nisi per aliquid, quod est actu. Et sic etiam de potentia sciente, non fit aliquis sciens actu, neque inueniendo, neque discendo, nisi per aliam scientiam præexistentem in actu, quia omnis doctrina, & disciplina intellectiua fit ex præexistenti cognitione, ut dicitur in primo Posteriorum. Tertia conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili & intellectu in habitu, est, quia vterque quandoque intelligit, & quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici de intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere. Deinde cum dicit.

Lect. 8. text. com. 13.

d ¶ Ponit conditiones totius intellectiuæ partis. Et primo ponit veritatem. Secundo excludit obiectionem: ibi. [Non reminiscitur.] Dicit ergo primo, quod solus intellectus separatus est hoc, quod uere est. Quod quidem non potest intelligi, neque de intellectu agente, neque de intellectu possibili tantum, sed de vtroque, quia de vtroque supra dixit, quòd est separatus. Et sic patet quòd hic loquitur de tota parte intellectiua, quæ quidem dicitur separata, ex hoc quod habet operationem suam sine organo corporali. Et quia in principio huius libri dixit, quod si aliqua operatio animæ sit propria, contingit animam separari: Concludit quòd hæc sola pars animę, scilicet intellectiua est incorruptibilis, & perpetua. Et hoc est quod supra posuit in Secundo, quòd hoc genus animæ separatur ab alijs, sicut perpetuum a corruptibili. Dicitur autem perpetua, non quòd semper fuerit: sed quòd semper erit. Vnde Philosophus dicit in 12. Metaph. quòd forma nunquam est ante materiam, sed posterius remanet anima, non omnis, sed intellectus. Deinde cum dicit.

Text. cõ. 7. & 19.

Text. cõ. 2.

Text. cõ. 17.

d ¶ Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis credere, quòd quia pars intellectiua animæ, est incorruptibilis, remanet post mortem in anima intellectiua, scientia rerum eodẽ modo quo nunc eam habet, cuius cõtrarium supra dixit in Primo, quod intelligere corrumpitur quodam interius corrupto, & quod corrupto corpore non reminiscitur anima, neque amat. Et ideo hic dicit, quod non reminiscimur. s. post mortem eorum, quæ in uita sciuimus, quia [hoc quidem impassibile est,] idest ista pars animæ intellectiuæ impassibilis est, unde ipsa non est subiectum passionum animæ, sicut sunt amor & odium, reminiscentia, & huiusmodi, quæ ex aliqua passione corporali contingunt. Passiuus uero intellectus corruptibilis est, idest pars animæ, quæ non est sine prædictis passionibus, est corruptibilis, pertinent enim ad partem sensitiuam. Tamen hæc pars animæ dicitur intellectus, sicut & dicitur rationalis, inquantum aliqualiter participat rationem, obediendo rationi, & sequendo motum eius, ut dicitur in primo Eth. Sine hac autem parte animę corporali, intellectus nihil intelligit. Non enim intelligit aliquid sine phantasmate, ut infra dicetur. Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata, scientia rerum secundum eundem modum quomodo intelligit. Sed quomodo tunc intelligat, non est præsentis intentionis discutere.

cõ. 66.

Lect. 10. Cap. 39.

LECTIO

LECTIO XI.

Postquam Philosophus determinauit de intellectu, hic determinat de operatione intellectus. Et diuiditur in duas partes. In prima distinguit duas operationes intellectus. In secuda determinat de vtraq. earum, ibi. [indiuisibile autẽ.] Dicit ergo primo, q̄ vna operationum intellectus est, s̄m q̄ intelligit indiuisibilia: puta cum intelligit hominem aut bouẽ, aut aliquid huiusmodi incomplexorum. Et hæc intelligẽtia est in his, circa q̄ non est falsum: tum quia incomplexa nō sunt uera neq. falsa: tum quia intellectus non decipitur in eo quod qd est, vt infra dicetur: sed in illis intelligibilibus in quibus est uerum & falsum, est iam quædam cōpositio intellectuũ idest rerũ intellectarum, sicut qñ ex multis fit aliquid vnum. Et ponit exẽplum s̄m opinionem Emped. q opinabatur q̄ oia generata sunt a casu, nõ s̄ p aliquem finẽ, sed s̄m q̄ cõtingit ex diuisione rerum per litem, & coniunctione per amicitiam. Vnde dixit, q̄ a principio germinauerunt multa capita sine ceruice, & similiter multæ aliæ partes animaliũ separatæ ab alijs partibus. Et dicit [germinauerũt:] quasi ex elementis producta sine semine animalis, sicut terra germinat herbam virentem. Sed postmodum huiusmodi partes sic diuisæ, compositæ sunt per concordiam, & ex eis factum est unum animal habens diuersas partes, ut puta caput, manus, pedes, & huiusmodi. Et ubi est constitutum animal habens omnes partes necessarias ad sui cōseruationem, idem animal saluatum est, & generauit sibi simile. Si autem de fuit aliqua aliarũ partium, non potuit saluari, nec remansit in sibi simili per generationem. Sicut ergo Emped. posuit q̄ amicitia cōposuit multas partes, & constituit ex eis vnum animal, ita & intellectus multa incomplexa prius separata componit, & facit ex eis vnum intellectum, in qua compositione quandoque est ueritas, quandoq. falsitas. Veritas quidem, quando componit ea, quę in re sunt uou & composita, sicut cum componit asymmetrum, hoc est incommensurabilem & diametrum, nam diameter quadrati est incommensurabilis lateri. Falsa autem compositio est quando componit ea quæ non sunt composita in rebus, sicut cum componit symmetrum diametro, dicens quòd diameter quadrati est symmeter, idest commensurabilis lateri.

Tex. co. 21. Texe. co. 22. Text. co. 23.

LECTIO XI.

INdiuisibiliũ igitur intelligentia in his est, circa quæ nõ est falsum. In quibus autẽ & falsum, iam & verũ est, cõpositio quædam iam intellectuum est, sicut eorum quæ vnum fiũt, sicut Empedocles dixit, multorum quidem capita sine ceruice germinauerunt, postea cõposita sunt concordia, sicut & hæc separata, composita sunt, ut asymmetron, & diametros, & ut symmetron, & diametros: si autẽ factorum, aut futurorum sit compositio, tempus cointelligẽs est, & componens Falsum. n. in cõpositione semper est. Et nanque si album non albo, aut si non album albo componit, Contingit autem & diuidentem dicere omnia. Sic ergo est non solum falsum, aut uerum q̄ albus Cleon est, sed & q̄ erat, aut erit. Vnum autem faciens vnumquodque, hoc intellectus est.

b Indiuisibile autem quoniam dupliciter, potẽtia aũt actu est, nihil prohibet intelligere indiuisibile, cum longitudinem intelligat. Indiuisibilis enim actu est;

Costa quadrati.

DIAMETER

A Symmetrum, & diametrum aliquando separatim & seorsum intellectus intelligit, & tunc sunt duo intelligibilia. Quando autem componit, fit vnum intelligibile, & simul intelligitur ab intellectu. Sed quia intellectus non semper cõponit ea quę sunt in præsenti, sed quæ fuerunt vel erunt, ideo subiungit q̄ si intellectus faciat compositionem factorum, idest præteritorum, & futurorum, oportet q̄ cointelligat suæ compositionis tempus prętericum & futurum. Et sic componit, formans compositionem de præterito vel de futuro. Et quòd hoc sit verum, probat, quia cõtingit compositionem de pręterito vel de futuro esse falsam; falsum autem semper in compositione est. Et nãque falsum est, si non album componatur ei quod est album, vt si dicas, cygnus non est albus. Aut si album componatur ei quod non est album, vt si dicatur q̄ corpus est albus. Et quia quæcunque cõtingit affirmare, contingit etiam negare, subiungit quòd omnia prædicta possunt per diuisionem fieri. Potest enim intellectus omnia diuidere, & secundum præsens tempus, & secundum præteritum, & secundum futurum, & vere & false. Sic igitur patet, quòd cum compositio non solum fit secundũ præsens tempus, sed secundum præteritum & futurum, verum autem & falsum consistit in compositione, & diuisione, oportet q̄ verum & falsum nõ solum sint in propositionibus de præsenti, puta quòd Cleon est albus, sed etiam in illis de præterito & futuro, puta quod Cleon erit, vel fuit albus. Considerandum est autẽ, quòd compositio propositionis non est opus naturæ, sed est opus rationis & intellectus. Et ideo subiungit quòd illud quod facit vnumquodque intelligibilium, componẽdo ex intelligibilibus propositiones: hoc est intellectus. Et quia verum & falsum consistit in compositione, ideo dicitur in 6. Metaphysic. quòd verũ & falsum non est in rebus, sed in mente. Deinde cum dicit.

LECTIO XI.

IN ijs igitur indiuisibilium intellectio est, in quibus non reperitur falsitas; in quibus autem reperitur falsitas & veritas, in ijs demum compositio quædam est conceptum, quasi

B *sint vnum, atque vt Empedocles dixit.*

„ Pullulat ampla seges capitum ceruice carentum.

Deinde componi amore, sic etiam hęc cum separata sint, componuntur, vt incommensurabile, & diameter. Sin autem præteritorum vel futurorum, tempus insuper intelligens & componens, semper enim falsitas in compositione consistit; etenim si album non album dixerit, non album compo-

C *suit, porro autem licet etiam diuisionem omnia dicere, attamen nõ solum falsum est aut verũ album esse Cleonem, sed fuisse vel fore. quod autem vnumquodque vnum facit, id intellectus est.*

Cum autem indiuisibile bifariam dicatur, nihil prohibet quominus indiuisibile intelligat, cum longitudinẽ intelligit (est enim actu indiuisibilis) & in tempore indiuisibili, similiter enim

D b Determinat de vtraque prædictarum operationum. Et primo de ea, quæ est intelligentia indiuisibilium. Secundo de ea quæ est compositio & diuisio, ibi. [Est autem dictio quidem.] Tertio ponit quoddam quod est commune vtrisque: ibi. [Idem autem est secundum actum.] Prima pars diuiditur in tres, secundum quod indiuisibile dicitur tripliciter, quot uidelicet modis dicitur & unum: cuius ratio ex indiuisione est. Dicitur enim uno

E modo aliquid unum cum continuitate. Vnde & illud quod est continuum, indiuisibile dicitur, inquantũ non est diuisum actu, licet sit diuisibile in potentia. Hoc est ergo quod dicit, quòd cum diuisibile dicatur dupliciter, scilicet actu, & potentia: nihil prohibet intellectum intelligere indiuisibile, cum intelligit aliquid continuũ, scilicet longitudinem, quæ est indiuisibilis actu, licet sit diuisibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indiuisibili tempore, quia intelligit eam, vt indiuisibile. Et hoc est contra opinionem Platonis in Primo positam, qui posuit intelligentiam fieri, quasi per motum quendam continuum magnitudinis. Potest ergo intellectus intelligere magnitudinem dupliciter. Vno modo secundum quòd est diuisibilis in potentia, & sic intelligit lineam numerãdo partem post partem, & sic intelligit eam in tempore. Alio modo secundum quòd est indiuisibilis in actu, & sic intelligit eam, vt vnum quid constãs ex multis partibus, & sic intelligit eam simul. Et ideo subiungit, quod similiter tempus, & longitudo diuiditur, vel non diuiditur, intelligendo. Vnde non est dicere, quòd intelligat secundum medium vtriusque, idest quòd media pars intelligatur in medio temporis, Tex. com. 4 & inde.

& in tempore indiuisibili. Similiter enim tempus est diuisibile & indiuisibile longitudini. Non enim est dicere, quid in vtroq; dimidio intelligat. Non enim est (nisi diuidatur) nisi in potentia. seorsum autem vtrũque intelligens dimidiorum: diuidit & tempus simul. Tunc autem vt longitudines. si vero sicut ex vtrisque, & in tempore quod in vtrisque.

c Quod autem non secundum quantitatem indiuisibile est, sed specie intelligit & indiuisibili tempore, & indiuisibili animæ. secundum accidens autem, & non inquantum illa diuisibilia, quod intelligit, & in quo tempore, sed inquantum indiuisibilia. Inest enim & in his aliquid indiuisibile, sed forte non separabile, quod facit tempus vnũ, & longitudinem. Et hoc similiter in omni est & continuo, & tempore, & longitudine.

d Punctum autem, & omnis diuisio, & sic indiuisibile, monstratur sicut priuatio. Et similis ratio in alijs est, vt quomodo malum cognoscit, aut nigrum. Contrario enim aliquo modo cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscẽs, & vnum esse in ipso. si vero alicui causarum non inest contrarium, ipsa cognoscit seipsam, & actu est, & separabilis.

e Est autem dictio quidem, aliquid de aliquo, sicut affirmatio; & vera, aut falsa, omnis. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipsius quid est, secũdum hoc quòd aliquid erat esse, verus est: & nõ aliquid de aliquo, sed sicut

tempus diuisibile & indiuisibile est, atque longitudo. Non igitur dicere potest quid in utroque dimidio intelligebat, non enim est si non diuidatur, nisi potentia, at cum seorsum utrumque dimidiorum intelligit, una etiam tempus diuidit, tunc uero quasi longitudines, quòd si ut ex utrisque, & in tempore quòd in utrisque.

G

Quod porro non quantitate, sed specie indiuisibile est, id in tempore indiuisibili, & indiuisibili animæ intelligit, per accidens autem, & non quatenus illa diuisibilia sunt, quo intelligit & in quo tempore, sed quatenus indiuisibilia, nam in his etiam inest aliquid indiuisibile, sed forte non separabile, quod unum & tempus & magnitudinem efficit, & hoc peraque in omni continuo reperitur, tum tempore, tum longitudine.

H

Punctum autem, omnisque diuisio, & quod ita indiuisibile est, sicut priuatio cognoscitur, quæ ratio similis est in cæteris, scilicet qua malum aut nigrũ cognoscit, nam contrario, quodammodo cognoscit. Oportet autem id quod cognoscit potentia esse, & inesse in ipso. Quòd si causarum alicui nihil est contrarium, ipsa seipsam cognoscit, & actus est, & separabilis.

I

Est autem dictio quidem aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio, est quæ uera uel falsa omnis, at intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est ex ipso, quid erat esse, & uerus est, & non aliquid de aliquo, sed ut uisus proprij uerus est, an uero

K

temporis. Hoc enim non esset, nisi linea diuideretur in actu, sed est diuisibilis tantum in potentia. Si autem vtrumque dimidium lineæ seorsum intelligat, tunc diuidit lineam in actu, secundum intellectum. Vnde & tunc tempus simul diuiditur. sicut & longitudo. Si autem intelligat lineam, sicut vnum quid constitutum ex duabus partibus, etiam intelliget in tempore non diuiso, sed secundum aliquid, quod est in vtrisque partibus temporis, scilicet in instanti. Et si continuetur consideratio per aliquod aliud tempus, non diuidetur tẽpus, vt aliud intelligat in vna parte temporis, & aliud in aliud, sed idem in vtraque. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 24. c Ponit alium modum indiuisibilis. Nã dicitur alio modo vnum quando habet speciem vnam, & si sit compositũ ex partibus non continuis, sicut homo, aut domus, aut etiam exercitus & huic respondet indiuisibile secundum speciem. Et de hoc dicit hic, quòd illud quod est indiuisibile non secundum quantitatem, sed secundum speciem, intelligit anima tempore indiuisibili, & per indiuisibilem animæ partem, non quòd intellectus intelligens sit aliqua magnitudo, vt Plato posuit. Et licet illud quod est indiuisibile specie habeat aliquam diuisionem in partibus, tamen illa diuisa intelligit per accidens, non inquantum sunt diuisibilia, & ex parte eius, quod intelligitur, & ex parte temporis, sed inquantum sunt indiuisibilia, quia in partibus diuisis etiam in actu, est aliquid indiuisibile scilicet ipsa species, quã intellectus indiuisibiliter intelligit. Sed si intelligeret partes, vt diuisas, puta carnem per se, & os per se, & sic de alijs, tunc non intelligeret in tempore indiuisibili. Vult autem Philosophus consequenter ostendere similitudinem huius modi ad primum modum. Sicut enim in hoc modo est aliquid indiuisibile, scilicet species, quæ facit omnes partes totius esse vnum, sic forte in continuis est aliquid inseparabile scilicet indiuisibile, quod facit tempus esse vnum, & longitudinem vnam, siue hoc dicatur esse punctum in longitudine, & instans in tempore, siue ipsa species longitudinis, aut temporis. Sed in hoc differt, quod istud indiuisibile est similiter in omni continuo & tempore, & longitudine, sed indiuisibile quod est species, non est similiter in omnibus habentibus speciem, quia quædam componuntur ex partibus homogeneis, quædam ex partibus heterogeneis, & ex his dissimiliter. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 25. d Prosequitur de indiuisibili tertio modo dicto. Videtur enim vnum esse, quod est penitus indiuisibile, vt punctus & vnitas, & de hoc ostendit nunc, quomodo intelligitur, dicens, quòd punctum, quod est quoddam signum diuisionis inter partes lineæ, & omne quod est diuisio inter partes continui, sicut instans in-

F ter partes temporis, & sic de aliis, & omne quod est sic indiuisibile in potentia & actu ut punctus [monstratur,] idest manifestatur intellectui [sicut priuatio,] idest per priuationem continui & diuisibilis. Cuius ratio est, quia intellectus noster accipit a sensu, & ideo ea cadunt prius in apprehensione intellectus nostri, quæ sunt sensibilia, & huiusmodi sunt magnitudinem habentia, unde punctus, & unitas non diffiniuntur nisi negatiue. Et inde est etiam, quòd omnia, quæ transcendũt hæc sensibilia nota nobis, non cognoscuntur a nobis, nisi per negationem, sicut de substantiis separatis cognoscimus, quòd sũt immateriales & incorporeæ, & alia huiusmodi. Et similis ratio est in aliis, quæ cognoscuntur per oppositum, ut quando cognoscit intellectus malum, aut nigrum, quæ se habent ad sua opposita ut priuationes, semper enim alterum contrariorum est, ut imperfectum, & ut priuatio, respectu alterius. Et subiungit quasi respondens, quòd intellectus cognoscit utrũque illorum aliquo modo, suo contrario, scilicet malum per bonum, & nigrũ per album. Oportet autem, quod intellectus noster, qui sic cognoscit unum contrariorum per alterum, sit in potentia cognoscens, & quod in ipso sit species unius oppositi, per quã alius cognoscatur, ita quòd quandoque fit in ipso species albi, & quandoque species nigri, ut per vnũ possit cognoscere alterũ. Si autem est aliquis intellectus, cui non inest vnum contrariorum, ad cognitionẽ alterius, tunc oportet quòd talis intellectus cognoscat seipsum primo, & per seipsum cognoscat alia, & quòd sit semper in actu, & sit penitus separabilis a materia, etiam secundum esse. ut ostensum est de intellectu Dei in 12. Metaph. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 26. & 12. e ¶ Determinat de secunda operatione intellectus, quæ est compositio, & diuisio. Et dicit quod dictio, qua dicit intellectus aliquid de aliquo, sicut contingit in affirmatione, semper est aut vera, aut falsa. Sed intellectus non semper est uerus, aut falsus, quia intellectus est incomplexorum, qui neque uerus aut falsus est, quantum ad id quod intelligitur. Veritas enim & falsitas consistit in quadam adæquatione, uel comparatione unius ad alterum, quæ quidem est in compositione vel diuisione intellectus. Non autem in intelligibili incomplexo. Sed licet ipsum intelligibile incomplexum non sit neque uerum, neque falsum, tamen intellectus intelligendo ipsum, uerus est, inquantum adæquatur rei intellectæ. Et ideo subdit. quòd intellectus, qui est ipsius quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, scilicet secundum quòd intelligit quid est res, uerus est semper, & non secundum quòd intelligit aliquid de aliquo. Et huius rationem assignat, quia quod quid est, est primum obiectũ intellectus, un-

de

de sicut visus nunquam decipitur in proprio obiecto, ita neque intellectus in cognoscendo quod quid est. Nam intellectus nunquam decipitur in cognoscendo quid est homo. Sed sicut visus non semper uerus est in iudicando de his, quae sunt adiuncta proprio obiecto, puta si album est homo, uel non, sic intellectus non semper est verus in componendo aliquid alicui. Sic enim se habens in intelligẽdo substantiae separatae (si penitus sunt sine materia) sicut cum nos intelligimus quod quid est:

Tex. co. 27. & ideo in earum intellectu non contingit esse falsum. Sciendum tamen est, quòd in cognoscẽdo quod quid est, contingit esse deceptionem per accidens, dupliciter ratione cõpositionis

Tex. co. 28. interuenientus. Vno modo, prout diffinitio vnius rei est falsa ad aliã rem, sicut diffinitio circuli est falsa ad triangulum. Alio modo, prout partes diffinitionis non cohaerent sibi inuicem, & tunc diffinitio est falsa simpliciter, ut si aliquis ponat in diffinitione alicuius animalis insensibile, unde in illis, in quorum

Text. co. 29. diffinitione nulla est compositio, non contingit esse deceptionem, sed oportet eã uel intelligere uere, uel nullo modo, ut

Sect. 13. dicitur in 9. Metaphy

Text. co. 22. sicae. Deinde, cum dicit.

f ¶ Resumit quoddam, quod supra dictum est, de intellectu secundum actum, eo quòd nunc etiam de actu intellectus locutus est, & dicit quòd scientia secundũ actu est idem rei scitae secundum actum, & quòd scientia quae est secundum potentiam, est in uno & eodem prior tempore, sed vniuersaliter, neque est tempore prior, quia omnia quae sunt in actu, fiunt ex ente in actu: & hoc supra expositum est.

A videre proprij verum est, si autẽ homo, album, aut non: non uerum semper. Sic autem se habẽt quaecumque sine materia sunt.

hoc album, homo sit, nec ne, non verum semper est, sic se habent quaecunque sine materia sunt,

f Idem aũt est secundum actum scientia, rei: quę uero secundum potentiam, tempore prior est in uno, omnino autem, neq; tempore: fiunt enim ex actu ente, omnia quae fiunt.

Scientia autem quae actu est, idem est quod res. ea vero quae potentia est, in vno prior est tempore, † Omnino vero ne tempore quidem, cuncta enim quae fiunt, ex eo sunt quod

B *actu existit.*

LECTIO XII.

VIdetur autem sensibile ex potentia existente sensitiuo actu agens. Non enim patitur, neque alteratur. Vnde alia hęc species motus. Motus enim imperfecti actus. Simpliciter autem actus, alter est, qui perfecti.

LECTIO XII.

VIdetur autem sensibile ex eo quod est potentia, sensitiuum actu efficere, non enim patitur nec alteratur. quamobrem alia est haec motus species. motus enim, actus erat imperfecti, at vero qui simpliciter est actus, alius est, is scilicet qui per-

C *fecti est.*

b Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, & intelligere. Cum autem delectabile, aut triste, ut affirmans aut negans: prosequitur, aut fugit. Et est delectari & tristari, agere sensitiua medietate, ad bonum aut malum inquantum talia, & fuga, & appetitus qui secundum actum hoc sunt. Et non est alterum, appetitiuum & fugitiuum: neque ab inuicem, neque a sensitiuo, sed esse alterum est.

Sentire igitur simile est ipsi dicere solum & intelligere, cum autem iucundum aut molestum iudicauerit, non secus ac si affirmasset aut negasset persequitur aut fugit. Atque est voluptate aut dolore affici, operari sensitiua mediocritate ad bonum aut malum, quatenus talia sunt, & fuga demum & appetitus qui actu est, hoc sunt, nec diuersa sunt appetitiuum & sensitiuum neque inter se, neque à sensitiuo, sed eorum

D *esse diuersum est.*

LECTIO XII.

POstquàm Philosophus determinauit de intellectu secundũ se: hic determinat de intellectu per comparationem ad sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualis sit motus sensus. Secundo assimilat motum intellectus motui sensus: ibi. [Sentire quidem igitur.] Dicit ergo primo, quòd sensibile uidetur faciens in actu partem sensitiuam, ex eo quòd erat in potentia. Non enim sic agit sensibile in sensum, sicut

E contrarium in suum contrarium, ut aliquid ab eo abiiciat, transmutando & alterando ipsum, sed solum reducit eum de potentia in actum. Et hoc est quod subdit, quod sensitiuum, neque patitur, neque alteratur a sensibili, passione & alteratione proprie accepta, secundum scilicet quòd est ex contrario in contrarium. Et quia motus, qui est in rebus corporalibus, de quo determinatum est in Libro Physico, est de contrario in contrarium, manifestum est quòd sentire, si dicatur motus, est alia species motus ab ea, de qua determinatum est in Libro Physico. Ille enim motus est actus existentis in potentia, quia uidelicet recedens ab uno contrario, quandiu mouetur, non attigit alterum contrarium, quod est terminus motus, sed est in potentia ad ipsum. Et quia omne quod est in potentia, inquan-

A tum huiusmodi, est imperfectum, ideo ille motus est actus imperfecti. Sed iste motus est actus perfecti, est enim operatio sensus iam facti in actu, per suam speciem. Non enim sentire conuenit sensui, nisi in actu existenti, & ideo ille motus simpliciter est alter a motu Physico. Et huiusmodi motus dicitur proprie operatio, vt sentire, & intelligere, & velle. Et secundum hunc motum anima mouet seipsam, secundum Plat. inquantum cognoscit, & amat seipsam. Deinde cum dicit.

b Assimilat motum intellectus, motui sensus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter procedit motus in sensu. Secundo ostendit quòd similiter procedit in intellectu: ibi. [Intellectiuae autem.] Dicit ergo primo, quod cum sensibile reducat in actum sensitiuum, sine passione & alteratione, sicut de intellectu supra dictum est, manifestum est ex dictis, quòd ipsum sentire est simile ei quod est intelligere, ita tamen quòd quando est solum sentire, idest apprehendere & iudicare secundum sensum; hoc est simile ei quod est solum dicere & intelligere, quando scilicet intellectus iudicat aliquid & apprehendit: quod est dicere, quia simplex apprehensio, & iudicium sensus assimilatur speculationi intellectus. Sed quando sensus sentit aliquid delectabile aut triste, quasi affirmans & negans, id quod sensu percipitur, esse delectabile aut triste, tunc prosequitur per appetitum, idest desiderat, aut fugit. Et dicit signanter [aut affirmans aut negans] quia facere affirmationem & negationem, est proprium intellectus, vt supra dictum est. Sed sensus facit Text. co. 36. aliquid simile huic, quando apprehendit aliquid vt delectabile & triste. Et vt sciatur quid sit delectari & tristari, subiungit quòd delectari & tristari est agere sensitiua medietate, idest actio quaedam sensitiuae virtutis, quae dicitur medietas, inquantum sensus communis comparatur ad sensus proprios, ut quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum. Non autem omnis actio sensitiuae partis est delectari & tristari, sed quae est respectu boni vel mali, inquantum huiusmodi. Nam bonum sensus, scilicet quod est ei conueniens, causat delectationem, malum autem quod est repugnans & nociuum, causat tristitiam. Et ex hoc quod est tristari uel delectari, sequuntur fuga & appetitus, idest desiderium, quae sunt secundum actum. Patet igitur quòd motus sensibilis in sensum procedit quasi triplici gradu. Nam primo apprehendit ipsum sensibile, ut conueniens uel nociuum. Secundo ex hoc sequitur delectatio & tristitia. Tertio autem sequitur desiderium uel fuga. Et quamuis appetere, uel fugere uel sentire, sint diuersi actus, tamen principium eorum est idem subiecto, sed ratione differt. Et hoc est quod subiungit, quòd appetitiuum & fugitiuum, idest pars animae quae fugit & desiderat, non sunt altera subiecto, neque ab inuicem, neque a parte sensitiua, sed esse aliud est, idest differunt ratione. Et hoc dicit contra Platonem, qui ponebat in alia parte corporis organum appetitiui, & in alia organum sensitiui. Deinde cum dicit.

† al. l. simpliciter.

c ¶ Assimilat

c ¶ Assimilat processum motus in intellectu, ad id quod dictũ est circa sensum. Et hic circa hoc duo facit. Primo ostẽdit quõ habet se circa sensibilia. Secundo quõ se habet ad ea quæ sunt a sensibilibus separata, ibi. [Abstractione autem.] Circa primũ duo facit. Primo ostendit quõ intellectus se habet circa sensibilia in agẽdo. Secũdo comparat intellectũ actiuum ad speculatiuũ: ibi. [Et omnino in actione.] Circa pri-

Tex. co. 30. mũ duo facit. Primo assimilat processum intellectus, processui sensus. Secundo manifestat similitudinem,

Tex. co. 31. ibi. [Sicut.n.aer.] Dicit ergo primò, quòd phãtasmata se habẽt ad intellectiuã partẽ animæ, sicut sensibilia ad sensum. Vnde sicut sensus mouetur a sensibilibus, ita intellectus a phantas-

Tex. co. 32. matibus. Et sicut cum sensus apprehẽdit aliquid, sicut delectabile vel triste, prosequitur illud, aut fugit, ita etiam cum intellectus apprehendit aliquid, affirmans vel negans esse bonum vel malũ, fugit aut prosequitur. Ex ipso autem modo loquendi Aristot. duplex est attendenda differentia inter intellectũ & sensum, quia in sensu erant ista. Nã ex apprehensione boni vel mali, nõ statim sequebatur desideriũ vel fuga, sicut hic cir-

Tex. co. 33. ca intellectum, sed sequebatur delectatio & tristitia, & ex hoc vlterius desideriũ & fuga. Cuius ratio est, quia sicut sensus non apprehendit bonum vniuersale, ita appetitus sensitiuæ partis nõ mouetur a bono vel malo vniuersali, sed a quodam determinato bono, quod est delectabile secundum sensum, & quodam de-

Tex. co. 34. terminato malo, quod est contristans secundum sensum. In parte autem intellectiua est apprehensio boni & mali vniuersalis, vnde & appetitus intellectiuæ partis mouetur statim ex bono vel malo apprehenso. Secunda differentia est, ꝙ de intellectu dicit simpliciter ꝙ affirmat vel negat, sed de sensu ꝙ quasi affirmat vel negat. Cuius ratio ex dictis patet. Ex hoc autẽ quod dixerat, concludit vlterius, ꝙ si phantasmata se habẽt ad animam intellectiuam, sicut sensibile ad sensum, sicut sensus nõ potest sentire sine sensibili, ita anima non potest intelligere sine phantasmate. Deinde cum dicit.

c Intellectiuæ aũt animæ, phantasmata vt sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum, affirmat aut negat, & fugit aut prosequitur. Propter quod nũquã sine phantasmate intelligit aĩa.

d Sicut enim aer pupillam talem facit, ipsa autem alterum: & auditus similiter. Sed vltimum, vnum est & vna medietas, esse autem ibi plura. Quo autem discernit, quo differt dulce & calidum, dictum est quidẽ & prius, dicendum autem & nunc. Est.n. aliquid vnum, sic autem vt terminus. Et hæc in proportionali, aut numero ens vnum habet se ad vtrunque, sicut illa adinuicẽ. Quid enim differt, non homogenea iudicare, aut contraria, vt album & nigrum? Sit igitur, sicut A. album, ad A. nigrum G ad D. sicut illa adinuicem, quare & permutatim. sicut igitur. G D vni insunt, sic se habebunt, sicut & A B. idem quidẽ, esse autem non idem, & illud similiter. Eadem autem ratio est, & si A quidem dulce sit, B vero albũ.

e Species quidem igitur intellectiuum in phantasmatibus intelligit, Et sicut in illis determinatum est ipsi imitabile & fugiendum, sic & extra sensum, cũ in phantasmatibus fuerint, mouetur. Vt sentiẽs quod fugibile est, quia ignis, cõmuni cognoscit, videns id quod mouetur, quoniam impugnans est. Aliquando autem iis quæ sunt in anima phantasmatibus aut intellectibus, tanquam videns ratiocinatur, & deliberat futura aut præsentia. Et cũ dixerit esse ibi lætũ aut triste, tunc fugit, aut imitat.

d ¶ Manifestat similitudinem positam. Et primo quantũ ad hoc quod dixit, ꝙ intellectiuæ aĩę phantasmata sunt vt sensibilia. Secundo quantũ ad hoc quod dixit, ꝙ cum bonũ aut malum affirmat aut negat, fugit aut prosequitur, ibi. [Species quidẽ igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ aer imutatus a colore, facit pupillã hmõi. i. facit eã aliqualẽ, imprimens in eam speciẽ coloris, & ipsa. s. pupilla sic immutata immutat alterum. s. sensum cõem, & similiter auditus immutatus ab aere immutat sensum cõem. Et licet sensus exteriores sint plures, tñ vltimũ ad quod terminantur immutationes horũ sensuum, est vnũ, quia est quasi quædam medietas una inter oẽs sensus, sicut centrũ ad qđ terminantur oẽs lineæ, quasi ad unũ mediũ. Et quiuis sit vnum subiecto illud medium oium sensuũ, tñ esse ipsius est plura. i. rõ ipsius diuersificatur, sm

F ꝙ ad diuersos sensus cõparatur. Et hoc est quo discernit aĩa, in quo differat dulce & calidũ, de quo dictũ est prius, cum de ipso sm se agebatur, & nũc ẽt dicendũ est de ipso p cõparationem ad intellectũ, qa est aliqd unum respũ oium sensibiliũ, sicut intellectus est terminus omniũ phantasmatũ. Et sicut ex parte illa erãt plura, q̃ dijudicabantur ab uno, ita & hic ex parte intelľs se habens in quodã mõ pportionabiliter respõdet vni dijudicãti circa sensibilia, aut etiã est similitudo quantũ ad numerũ dijudicatorũ. Iste.n. inquantũ terminus q. est intellectus ens vnũ se hẽt ad vtraq. inter q̃ discernit sicut illa se habebãt adinuicẽ. i. sicut se habebat vnus sensus cõis ad diuersa sensibilia, inter q̃ discernebat. Et nõ differt si accipiamus e ã exẽpla vel nõ homogenea. i. diuersa sensibilia nõ vnius generis, sicut album qđ est in genere coloris, & dulce qđ est in genere saporis: inter q̃ sensus cõis discerni: aut si accipiamus cõtraria, ut albũ & nigrũ, q̃ sunt unius generis qa inter vtraque sensus cõis discernit. Accipiamus ergo, a. loco albi, & b. loco nigri, vt sic se hẽat. a. albũ, ad b. nigrũ, sicut g. ad. d. i. sicut phantasia albi, ad phãtasiam nigri, quare & sm pmutationẽ pportionũ a. se hẽt ad. g. sicut b. ad. d. i. albũ ad phãtasma albi, sicut nigrũ ad phãtasma nigri, & sic se hẽt intellectus ad. g & ad. d. s. ad phãtasma albi & nigri, sicut se hẽt sensus ad. a. & b. i. ad albũ & nigrũ. Si igitur. g. & d. i. phãtasmata albi & nigri sunt inexistentia vni. i. iudicant ab uno intellectu, sic se habebunt, sicut. a. & b. i. album & nigrũ, q̃ iudicantur ab vno sensu. Ita ꝙ sicut sensus dijudicans hæc duo, erat unum subiecto, differens ratione, ita erit de intellectu. Et eadem ratio est, si accipiamus non homogenea, ut scilicet. a. sit dulce, & b. sit album. Deinde cum dicit.

Dianoetica autem anima phantasmata veluti sensibilia sunt. Cum aũt bonum aut malum affirmauerit uel negauerit, tunc fugit aut persequitur. Qua propter nunquã anima sine phantasmate intelligit.

Quemadmodum autem aer pupillam talem fecit: ipsa vero aliud, sic etiam auditus, extremum autem vnũ est, & vna mediocritas, esse autem est ipsi plura. quo autem iudicat, qua ratione differat dulce ab albo, & superius dictum est, & dicendũ etiam est, sic. est enim vnum quidpiam, & ita vnum, vt terminus. Et hæc vnum sunt proportione, & numero quem habet ad vtrunque, vt illa inter sese, quid.n. refert dubitare, quomodo ea quæ eiusdem generis sunt, iudicet, aut contraria, vt album ac nigrum, sit igitur vt A, quod est album ad B, quod est nigrum, C, ad D, vt illa inter se, quare etiam commutato ordine. Si igitur C, D, vnum sunt, ita se habebunt, sicut & A, B, idem, scilicet, & vnum, esse vero non idem, & illud similiter, Eadem ratio est, si A, quidem dulce sit B, uero album.

Intellectum igitur species in phantasmatibus intelligit. Et quemadmodum in illis præfinitũ est ipsi quid persequendum, quidque fugiendum sit, ita etiam extra sensum, cum in phantasmatibus fuerit, mouetur, ut sentiens facem ignem esse communi cognoscit videns eam moueri, hostilem esse. Aliquando autem iis quæ sunt in anima phantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi videns ratiocinatur, & consultat de futuris ad præsentia respiciens. Et cum dixerit ibi esse rem iucundam aut molestam, tum fugit aut persequitur.

K e ¶ Manifestat qđ dixerat supra, ꝙ cũ intellectu affirmat uel negat bonum aut malũ, fugit aut prosequitur, concludens ex prędictis, ꝙ pars aiæ intellectiua intelligit spẽs a phãtasmatibus abstractas. Et sicut intellectui determinat aliqd imitabile & fugiẽdũ in illis. s. in sensibilibus, cũ pñtia fuerint, ita & mõ ad imitãdũ uel fugiẽdũ cũ sunt in phantasmatibus extra sensum. i. cũ rę presentant phãtasmata in absentia sensibiliũ. Et ponit exẽplum de vtroq; Et primo quãdo mouet ad pñtiã sensibiliũ, sicut hõ sentiẽs aliqd qđ fugiendum est. i. aliqđ terribile, puta fremitũ aliquẽ. sicut cũ uidet ꝙ ignis est accensus in ciuitate, uidẽs ignem moueri cognoscit [cõi], i. aliqua potentia cõi dijudicatiua, uel [cõi]. i. ab eo quod cõiter accidere solet, cognoscit inquã, quoniam sunt pręlia, ucl qñ est aliquid pugnans, & sic mouet aliqñ intellectu, ad fugiendũ uel imitandũ ex sensibile pñte. Aliqñ aũt ex phantasmatibus, aut intelligibilibus q̃ sunt in aĩa, ratiocinatur & deliberat futura aut præsentia, tanquam si actu uideret. Et cum iudicat aliqd esse lętũ uel triste, fugit hoc aut imitatur, ut ibi quando mouebatur a pñti sensibili. Deinde cum dicit.

Lect. 1. Tex. c. [illegible]

f ¶ Comparat cognitionem intellectus practici & speculatiui, dicens, [quod uerum & falsum,] i. uera & falsa cognitio intellectus [in actione,] i. secundum quod pertinet ad intellectum practicum [& sine actione] idest secundum quod pertinet ad intellectum speculatiuum, est in eodem genere, siue illud genus sit bonum siue malum. Qđ pōt dupliciter intelligi. Vno mō sic, q res intellecta uel practicè, uel speculatiuè, qñq; ē bonū qñq; ē mala. Neq; diuersificat pp hoc genus rei, q consideratur speculatiue uel practica. Alio mō pōt
Tex. co. 35. intelligi, quod ipsa cognitio uera, est quoddam bonū intellectus siue speculatiui, siue practici.
Tex. co. 36. Et ipsa cognitio falsa, est quoddā malū intellectus, siue speculatiui, siue practici. Non ergo intendit comparare uerū & falsum, bono & malo, secundum conuenientiam generis, sed uerum & falsum quod est in actione, uero & falso quod est sine actione. Et hoc patet ex differentia quam
Tex. co. 37. subdit dicens, quod differt. s. quod est in actione, & quod est sine actiōe in eo qđ est simpliciter, & quodam. Nam intellectus speculatiuus considerat aliquod uerum esse, uel fal-
Tex. co. 38. sum in uniuersali, quod est considerare simpliciter: intellectus autem practicus applicando ad particulare operabile, quia operatio in particularibus est. Deinde cum dicit.

g ¶ Quia dixerat Philosophus, quod nequaquam sine phantasmate intelligit anima, phantasmata autem a sensu accipiuntur, vult ostendere quō intellectus noster intelligit ea, quę sunt a sensibus separata. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quō intelligit mathematica, quæ a materia sensibili abstrahuntur. Secundo inquirit utrum intelligat ea, quæ sunt secundum esse a materia separata, ibi. [Vtrum autem contingat.] Circa primum considerandū est, q eorū quæ sunt in reb. cōiuncta contingit vnū sine altero intelligi & uere, dummodo vnū eorū nō sit in rōne alterius. Si. n. Socrates sit musicus & albus, possum intelligere albedinē, nihil de musica intelligendo. Non aūt possum intelligere hominē nihil intelligēdo de aīali, quia aīal est in rōne hōis. Sic ergo separando secundum intellectum quę sunt secundum rem coniuncta, modo prædicto, non contingit falsitas. Si autem intellectus intelligat, ea quæ sunt coniuncta, esse separata, esset intellectus falsus, vtputa si in prędicto exemplo, diceret musicum non esse album: ea uera quæ sunt in sensibilibus abstrahit intellectus, non quidē intelligēs ea esse separata, sed separatim vel seorsum ea intelligēs. Et hoc est qđ dicit, qđ intellectus intelligit ea quæ sunt dicta per abstractione, s. mathematica, hoc modo, sicut dum intelligit simum secundum quod est simum, non intelligit separate, i. seorsum simum a materia sensibili, quia materia sensibilis, s. nasus cadit in diffinitione simi. Si autem intellectus intelligit aliquid in actu, inquantum est curuum, sine carne intelligit inquantū est curuum. Non quidē ita, q intelligat curuum esse sine carne, sed quia intelligit curuum, non intelligendo carnem. Et hoc ió, quia caro non ponit in diffinitione curui. Et sic intellectus intelligit oia mathemati-
A ea separata, tam quam si essent separata, quamuis non sint separata secundum rem. Non autem sic intelligit naturalia, quia in diffinitione naturalium ponitur materia sensibilis, non autē in diffinitione mathematicorum. Abstrahit tamen circa naturalia intellectus, vniuersale a particulari simili modo, inquantum intelligit naturā spēi sine principijs indiuiduantib. quæ non cadunt in diffinitione spēi. Et omnino intellectus in actu est res intellecta, q sicut res in suī rōne habent materiam, vel non habent, sic ab intellectu percipiunt. Et quia hunc modum abstractionis Plato non considerauit, coactus fuit ponere mathematica, & species separatas, loco cuius ad prędictam abstractionem faciendam Arist. posuit intellectum agentem. Deinde cum dicit.

h ¶ Mouet quæstionem de his quę sunt separata a materia secundum esse dicens, q posterius cōsiderandum erit, vtrum contingat intellectum nostrum nō separatum a magnitudine, i. a corpore, intelligere aliquid separatorum, idest aliquā substantiā separatam. Hæc enim q̄stio hic determinari non potuit, quia nondum erat manifestum, esse aliquas substantias separatas, nec q̄, vel q̄les sint. Vnde hæc quæstio ptinet ad Metaphysicum, non tamē inuenit ab Arist. soluta, quia complemētum illius scientię nondum ad nos puenit, vel quia nondum est totus liber translatus, vel quia forte præoccupatus morte, non compleuit. Considerandum tamen est, quod intellectum hic dicit non separatum a corpore, inquantum est potentia quædā aiæ quæ est actus corporis. Supra tamen dixit eum a corpore separatum, quia non habet aliquod organum deputatum suę operationi.

f Et omnino in actione, & quod sine actione est uerum & falsū, in eodem genere est cum bono & malo. Sed in eo quod simpliciter differt & quodam.

g Abstractione autem dicta intelligit, sicut simum, quatenus simum non separate, inquantum autem curuū, si intellexit actu, sine carne intellexit, in qua curuum est: sic mathematica, non separata, tamquā si separata sint, intelligit, cū intelligat illa. Omnino autem intellectus secundum actum intelligens res, est ipse.

h Vtrum autem contingit aliquod separatorum intelligere, ipsum existentem non separatū a magnitudine, an non, considerandum posterius.

Et omnino in actione uersatur. Quin etiam verum & falsum quę sine actione sunt, in eodem sunt genere quo bonum & malum, sed ipso simpliciter differunt, & aliquo.

Quæ vero in abstractione vocantur intelligi, perinde quasi simum, quatenus quidem simum, non separate, quatenus vero curuum, si quid actu intelligeret,
B *sine carne intelligeret in qua curuum est, sic mathematica quamuis non separata, veluti separata intelligit, cum illa intelligit. Omnino intellectus qui actu intelligit, est res ipsa.*

An vero fieri possit ut ipse a magnitudine non separatus, separatorum aliquod intelligat, nec ne, post considerandum est.

LECTIO XIII.

NVnc autem de anima dicta recapitulantes, dicamus iterum, quod omnia ea quę sūt, quodammodo est anima: aut enim sensibilia quæ sunt: aut intelligibilia. Est autem scientia quidem, scibilia quodāmodo, sensus autem sensibilia. Qualiter autem hæc sint oportet inquirere: secatur enim scientia & sensus in res: quæ quidem potētia est, in ea quæ sunt potentia: quæ uero actu, in ea quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuum, & quod scire potest, potentia hæc sunt: hoc quidem scibile, illud uero sensibile.

LECTIO XIII.

C
NVnc quæ de anima dicta sunt, in pauca conferamus, rursusque dicamus, animam esse quodammodo omnia ea quę sunt. Cuncta enim quæ sunt, aut sensibilia sunt, aut intelligibilia, ac scientia quidem est quodammodo scibilia, sensus autē sensibilia. Quod quomodo se habeat, quærendum est. secatur igitur scientia & sensus in res, quæ potentia est, in ea quæ sunt potentia; quæ actu, in ea quæ sunt actu, sensitiuum autem animæ & scientiale, potentia hęc sunt, alterum scibile, alterū
D *sensibile.*

LECTIO XIII.

POstquam philosophus determinauit de sensu & intellectu, Nunc per ea quę de vtraque dicta sunt, ostendit quid de
E natura animę sit sentiendum. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit, quod natura animæ est quodammodo sicut antiqui credebant, & quodammodo aliter. In secunda ostēdit dependentiam intellectus a sensu. ibi. [Quoniam autem neque res.] Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod anima quodammodo est omnia sicut antiqui dixerunt. Secundo dicit quod aliter est omnia quam illi dixerunt, ibi. [Necesse est autem.] Dicit ergo primo q nunc recapitulantes quæ dicta sunt de anima, ut ex his propositum ostēdamus, dicamus q omnia quodammodo est anima. Omnia. n. quæ sunt, aut sunt sensibilia aut intelligibilia: anima autem est quodammodo omnia sensibilia, & intelligibilia; quia in anima est sensus, & intellectus sine scientia: sensus aūt est quodammodo ipsa sensibilia, & intellectus intelligibilia, siue scientia, scibilia. Et qualiter hoc sit oportet inquirere. Sensus enim & scientia diuiduntur in res, i. diuiduntur in actum & potentiā, quemadmodū & res, ita tamen

q scientia & sensus quæ sunt in potentia ad sensibilia & scibilia, se habent ad scibilia & sensibilia, quę sunt in potentia, scientia vero & sensus quæ sunt in actu, ordinantur in sensibilia, & scibilia, quæ sunt in actu, sed tamen diuersimode. Nam sensus in actu, & scientia vel intellectus in actu, sunt scibilia & sensibilia in actu. Sed potentia animæ sensitiuæ, & id quod scire potest .i. potentia intellectiua, non est ipsum sensibile, uel scibile, sed est in potentia ad ipsa. Sensitiuũ quidem ad sensibile, quod aũt scire potest, ad scibile. Relinquitur igitur q anima quodammodo sit omnia. Deinde cum dicit.

Tex. co. 39. b ¶ Ostendit, q alio modo est oĩa, quam antiqui ponerent, & dicit quod si anima est omnia, necesse est quod sit vel ipsæ res scibiles, & sensibiles, sicut Empedocles posuit, q terra terrã cognoscimus, & aqua aquam, & sic de alijs, aut sit species ipsarum. Non autem anima est ipsa res, sicut illi posuerunt, quia lapis non est in anima, sed spẽs lapidis. Et per hunc modũ dr intellectus in actu, esse ipsum intellectũ in actu, inquantum spẽs intellectꝰ est species intellectus in actu. Ex quo patet q anima assimilatur

Tex. co. 40. manui. Manus enim est organum organorum, quia manus datę sunt homini loco omnium organorum, quæ data sunt alijs animalibus ad defensionem, uel impugnationẽ vel cooperimẽtum. Omnia enim hęc homo sibi manu præparat. Et similiter anima data est homini loco omnium formarum, vt sit homo quodammodo totum ens, inquantum ſm aĩam est quodammodo omnia, prout eius anima est receptiua omnium formarum. Nã intellectus est quædam potentia receptiua omnium formarum intelligibiliũ. & sensus est quædam potentia receptiua omnium formarũ sensibiliũ. Deinde cũ dicit.

c ¶ Quia dixerat, q intellectus est quodamõ intelligibilis sicut sensus sensibilis, posset aliqs credere q intellectus non dependeret a sensu. Et hoc quidẽ verũ esset, si itelligibilia nr̃i intellectus essent a sensibilib. separata ſm esse, vt Platonici posuerũt. Et iõ hic ostendit, quod intellectus indiget sensu. Et postmodũ q intellectus differt a phantasia, q̃ ẽt a sensu dependet, ibi. [Est aũt phantasma.] Dicit ergo primo, q qa nulla res intellecta a nobis, est ꝑter magnitudines sensibiles quasi ab eis separata ſm esse, sicut sensibilia videntur abinuicẽ separata, necesse est, qđ intelligibilia intellectus nr̃i sint in spẽbus ſm esse, tam illa quę dicuntur per abstractionẽ .s. mathematica, q̃ naturalia, quæ sũt habitus & passiones sensibilium. Et pp hoc sine sensu non põt aliquis hõ addiscere, quasi de nouo acquirens scientiam, neque intelligere, quasi utens scientia habita. Sed oportet cũ aliqs speculatur in actu, quod simul formet sibi aliquod phãtasma. Phantasmata .n. sunt similitudines sensibilium. Sed in hoc differunt ab eis, quia sunt ꝑter materiam. Nam sensus est susceptiuus specierum sine materia, vt supra dictum est. Phantasia aũt est motus factus a sensu secundum actum. Patet aũt ex hoc falsum esse quod Auicenna ponit, quod intellectus nõ indiget sensu postquam acquisiuit scientiam. Manifestum est enim, quod postquam aliquis acquisiuit habitum sciẽ, necesse est ad hoc q speculetur, q vtatur phãtasmate, & pp hoc per lęsionẽ organi impeditur usus sciẽtię iam acquisitæ. Deinde cum dicit.

Secundo. l. co. 122.

† Structura uerborũ græcorum ambigua est, itaq. ex simplici sententia sic uertendum est.

d ¶ Ostendit differentiam inter phantasiam & intellectũ. Et primo quantum ad operationem cõmunẽ intellectus, quæ est compositio & diuisio, dicẽs q phantasia est alterũ ab affirmatione vel negatione intellectus, quia in cõplexione intelligibiliũ iam est uerũ & falsum quod nõ est in phantasia. Nam cognoscere uerum & falsum est solius intellectus. Scđo ibi.

e ¶ Inquirit in quo differãt primi intellectus, .i. intelligẽtiæ indiuisibilium, cũ non sint phãtasmata. Et respondet q non sunt sine phantasmatib. sed tamen non sunt phãtasmata, quia phantasmata sũt similitudines particularium, intellecta autẽ sunt vniuersalia ab indiuiduantib. conditionibus abstracta, vnde phãtasmata sunt indiuisibilia in potentia, & non in actu.

b Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidem igitur non sunt, non enim lapis in anima est, sed species. Quare aĩa sicut manus est. Manus .n. organum organorum, & intellectus, spẽs spẽrũ, & sẽsus, spẽs sẽsibiliũ.

c Quoniam autem res nulla est pręter magnitudines, sicut uidetur sensibiles, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ abstractione dicuntur & quæcumque, sensibilium habitus sunt & passiones. Et ob hoc nihil sentiens, nihil utique addiscet, neque intelliget. Sed cũ speculetur, necesse simul phantasmata aliquod speculari. Phantasmata enim sicut sensibilia sũt præterquam quod sunt sine materia.

d Est autem phantasia alterum a dictione, & negatione Complexio enim intellectuum est uerum, aut falsum,

e Primi autem intellectus quo different ut nõ phãtasmata sint? An neque hi phantasmata, sed non sine phantasmatibus.

LECTIO XIIII.

QVoniam autem anima secundum duas diffinita est potentias, quæ animalium est, & discretio quod intelligẽtię opus est, & sensus, & adhuc in mouendo secundum locum motũ, de sensu quidem & intellectu determinata sint tanta. De mouente autem quid forte sit animæ, speculandum est, vtrum vna q̃dam pars ipsiꝰ sit separabilis aut magnitudine, aut ratione, aut omnis anima. Et si pars aliqua, vtrum propria quædam sit pręter consuetas dici, & dictas, aut harum vna aliqua sit.

F *Necesse est autem, uel ipsa esse, uel species, at ipsa quidem nequaquam, nõ enim lapis in anima est, sed species, itaque anima quasi manus est, nam manus instrumentum est instrumentorum, et intellectus quoque species specierum, & sensus species sensibilium.*

G **Quoniam autem nulla res, vt videtur, est præter sensibiles magnitudines, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, tum quæ in abstractione vocantur, tum quæcumque sensibilium habitus & passiones sunt, quamobrem si non sentiat, nihil discernere aut intelligere poterit: & cum speculatur, necesse est vna cum phantasmate speculari, †phantasmata enim sicut sensibilia sunt, nisi quod sine materia sunt.*

H *Porro autem phantasia aliud est a dictione, & negatione, nam verum vel falsum connexio est mentis conceptũ.*

*At vero primi conceptus quo different vt non phantasmata sint an ne? * reliqua quidem phantasmata sunt, attamen non sine phantasmatibus.*

LECTIO XIIII.

I *QVoniam autem animalium anima duabus definita est potentiis, tam ea quæ indicat, (quod diancę, & sensus officium est) tum ea quæ mouet motu loci; de sensu quidem & intellectu tot exposita sint. De eo autem quod mouet, quid tandem sit anima, considerandum est: Vtrum una quædã sit eius pars, aut magnitudine aut ratione separabilis, an tota anima: & si pars aliqua, utrum peculiaris quædam, præter eas quæ dici solent, & quæ dictæ sunt, an earum una quædam.*

K

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus determinauit de partibus animæ vegetatiua, sensitiua, & intellectiua. Nunc quarto determinat de parte animæ motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda prosequitur, ibi. [Habet autem dubitationem.] Dicit ergo primo, quod quia anima quę est aĩaliũ, diffinita est etiam ab antiquis Philosophis secundum duas potentias, idest secundum quod habet potentiam ad duo, quorũ vnum est discretio, quæ fit per cognitionẽ, quæ quidem discretio opus est intellectiuæ & sensitiuæ partis, aliud autem est mouere ſm locum, de sensu & intellectu sunt tanta determinata, quanta in prioribus habita sunt. Sed nunc speculandum est de alia parte, .s. principio mouente, quid animæ sit. Verũ .s. sit aliqua pars animæ separabilis ab aliis, uel magnitudine, i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab aliis potentiis, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab aliis aię partib. rõne tantum. Aut non sit pars aię, sed sit tota anima. Et dato q sit aliqua pars animæ, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars aię præter illas quæ consueuerunt dici, & pręter eas quę a nobis dictæ sunt, aut est vna earum. Deinde cũ dicit.

b ¶ Prose-

b Habet autem dubitationem mox, quomodo oportet partes animę dicere, & quot. Modo.n. quodam infinitæ uidentur, & non solum quas dicunt quidā, determinantes ratiocinatiuam, & irascibilem, & appetitiuam, hi autem rationem habentem, & irrationabilem.

Sed oritur statim quęstio, quomodo, partes animę, quotque dicēda sint, modo enim quodam infinitę videntur esse, nec eę solum quas nonnulli inquiunt distinguentes, ratiocinatiuam, & irascitiuam, alij autem ratione præditam & rationis expertem.

B

c Secundum enim differentias per quas has separant, & alię uidentur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus, & nunc dictum est. Vegetatiua nimirum quæ & plantis inest, & omnib. uiuētib. & sensitiua, quā neque sicut irrationalem, neque sicut rationem habētem ponet quis utique facile.

Nam pro differentijs, propter quas eas distinguunt, etiam alia videntur esse partes, his magis distantes, de quib. nūc quoque diximus, nutritiua. s. quę, & plantis & cunctis inest animalibus, & sensitiua, quam neque ut rationis expertem, neq; ut rationem habentem quispiam facile statuat.

d Adhuc autem & phantastica, quæ secūdum esse quidem ab omnib. altera est. Cui autem harum eadem uel altera sit, habet multam dubitationem, si aliquis ponat separatas partes animæ.

C *Phantasticaque item quę ipso quidem esse ab omnibus diuersa est, a quanam autem harum diuersa, aut eadē sit, magna quæstio est, siquis separatas partes animæ statuet.*

e Adhuc autem, & appetitiua quę & ratione & potentia altera uidetur utique esse ab omnibus, & inconueniens utique hanc sequestrare. In ratiocinatiua enim uoluntas fit, & in irrationabili concupiscentia & ira. Si autem tria in anima, in unoquoq; erit appetitus.

Appetitiuaque itém, quę & ratione & potentia diuersa, ab omnibus esse uideatur, et certe absurdum est eam diuellere, nam et in ratione prędito uoluntas fit, & in ratione carente cupiditas & ira. Quod si anima tria est, in uno quoque erit appetitus.

D

f Sed iam de quo nūc sermo instat agamus mouens secūdum locū

Iam uero de quo nunc instituta est disputatio, quid est quod loco mouet

b ¶ Prosequitur suam intentionem. Et primo per modū disputatiuus. Scd'o per modum determinationis, ibi. [Videntur aūt hęc duo.] Circa primum duo facit. Primo disputat contra distinctionem potentiarum animę. Secundo specialiter circa principium motus, quæ pars animę sit, ibi. [Sed de motu secundum

Tex.co.41. locum.[Circa primū duo facit. Primo recitat diuisionem potētiarum animæ, quā quidam ponebāt. Secundo disputat contra eas, ibi. [Secundū enim differentias.] Dicit ergo primo, q mox in principio huius inquisitionis habet dubitationē, quō oporteat distinguere partes animę, & quot sunt, quia secū dum aliquem modū videntur infinitæ esse, i. non posse comprehendi sub aliquo certo numero. Et hoc uerū esset, si singulis operib. animę & motibus, quę sunt ab anima, necesse esset attribuere diuersas partes animæ, & sic uidetur quod nō sint solum istæ partes, quas quidam determinant, s. rationalē, irascibilem, appetitiuam. i. concupiscibilem. Hęc quidem diuisio non comprehēdit oēs animæ partes, sed solum uires motiuas in homine.

Tex.co.42. Alij aūt distinguunt animæ uires, per rationem habentem,

Lect.10. & irrationabilem. Sed hæc quidem diuisio licet secūdum aliquem modum cōprehēdat animæ partes omnes, non tamen est propria diuisio partium animæ, secūdum quod sunt animę partes, sed forte solum secundum quod sunt in anima rationem habente, & sic utitur ea Arist. in 1. Ethicorum. Deinde cum dicit.

c ¶ Obiicit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, q si istę differentię sm quas diuersificant aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partib. aīmæ cōstituēdam, inueniuntur alię partes maiorem differentiam habentes adinuicem, quam illæ quæ dictæ sunt, de quib. etiā in hoc libro dictum est. Pars. n. uegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnib. uiuentibus. & sensitiua etiam est in omnibus animalib. & manifestū est q vegetatiua & sensitiua plus differunt ab inuicē, & a rationali, & concupiscibili, & irascibili, quam irascibilis differat a concupiscibili, & tn̄ istæ duæ potētię non comprehenduntur sub illis diuisionib. Et quod non cōprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet. n. q neque vegetatiua neque sensitiua pōt dici esse rōnabilis, uel cōcupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat q hęc non comprehendantur sub secunda diuisione, dicens quod nō de facili potest aliquis vel vegetatiuam uel sensitiuam ponere vel irrationalem uel rationem habentem. Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse pōt, quia irrationabile est, uel quod est contrarium rationi, uel quod est natum habere rōnem, & non habet, quorum neutrū contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum uidetur quod præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idē ponit ibi.

d ¶ Dicens, quod pars animæ phantastica, quæ secūdum rationē ab omnibus alijs differt, habet multam dubitationē cum qua prę

A dictarū potentiarum debeat esse eadem vel altera. & præcipue si aliquis ponat partes animę separatas subiecto, sicut aliqui ponebant. Tertiam rationem ponit ibi.

c ¶ Dicēs, q vis etiam appetitiua videtur esse alterationem & potentia, ab omnibus partibus animæ. Et si secūdum prædictā diuisionem, partes animæ subiecto distinguantur in rōnalem & irrationalem[inconueniens videbitur sequestrare] i. diuidere appetitiuā in duas partes subiecto differētes: & tamen hoc oportebit, siquis dicat rationale & irrationale partes animæ subiecto distictas, quia quædam appetitiua est in parte rationabili, i. uolūtas, quędam in parte irrationabili, i. irascibilis & concupiscibilis. Et siquis distinguat partes aīæ in tres subiecto distinctas, s. rationalem, irrationalem & irascibilem, sequetur q in unaquaque earum erit appetitus. In rationabili. n. est voluntas, ut dictū est. Irascibili inest appetitus, & similiter concupiscibili. Erunt igitur tres appetitus i anima subiecto differētes, secundum prædictā diuisionem. Sed quæritur quare in appetitu sēsitiuo sunt duę potentiæ appetitiuæ, s. irascibilis, & concupiscibilis. In appetitu autem rōnali ē vnus appetitus tantum, s. uoluntas. Et dicendum est q potentiæ distinguuntur secundum rationes obiectorum, obiectum autem appetitiuę est bonum appræhensum. Alio aūt modo apprehendit bonum intellectus & sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secūdū vniuersalem rationem boni, sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est vnus tantum. Appetitus aūt qui sequuntur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diuersam rōne boni apprehensi. Nam aliquid apprehēsum per sensum, habet rōnem boni appetibilis, inquantum est delectabile secundum sensum, & ad hoc bonum ordinatur concupiscibilis. Aliquid aūt habet rōnem boni & appetibilis, inq̄tum

E perficitur delectabilib. quasi habens facultatem ad libitum vtēdi eis, & ad hoc ordinatur irascibilis, quę est quasi propugnatrix concupiscibilis. Et inde est quod animalia non irascuntur, neque pugnant, nisi propter delectabilia, i. propter cibos & ueneres, ut dr̄ in. 6. de Historijs animalium. Et propter hoc omnes passiones irascibilis incipiunt a passionib. concupiscibilis, & terminantur in eis. Ira. n. a tristitia commouetur, & in delectationem finitur. Irati enim puniendo delectant. Et propter hoc quidam dicunt quod obiectū irascibilis est arduum. Qđ autē a quibusdam dr̄, quod irascibilis ordinatur ad fugā mali, nullam omnino habet rōnem. Eadem. n. est potentia contrariorum, sicut visus albi & nigri, unde bonum & malum non possunt diuersificare potentiam appetitiuam. Et propter hoc, sicut amor boni pertinet ad concupiscibilem, ita odium mali, ut dicit philosophus in nono Ethicorum & spes de bono, & timor de malo pertinent ad irascibilem. Quartam rationem ponit ibi.

c ¶ Dicens, quod etiam illud de quo nunc quærimus, s. quid sit mouens animal secundum locum, facit dubitationem circa prædictas diuisiones, quia non uidetur sub eis contineri.

F De motu autem augmenti & decrementi qui est cõmunis omnibus viuentibus, manifestum est quod habet principium commune omnibus viuentibus, secundum generatiuam & vegetatiuam. Quædam autem aliæ mutationes animalium sunt, sicut respiratio, & expiratio, somnus, & vigilia, de quib. posterius determinandum est, quid causet ea. Habent enim multam dubitationem, & propter hoc specialem exigunt tractatum. Deinde cum dicit,

g ¶ Procedit disputatiue ad inquirendum quid sit principium motus secundum locum in aialib. Et
Tex. co. 44. primo ostendit, quod non sit uegetatiua potentia. Secundo, quod nec sẽsitiua ibi, [Similiter autẽ neque sensitiua.] Tertio, quod nec intellectiua, ibi. [At vero neque ratiocinatio. [Quarto, quod nec appetitiua, ibi. [At vero neq; appetitiua.] Dicit ergo
Tex. co. 45. primo, quod considerandum nunc est, quid sit mouens aial secundum locum motu processiuo. Et quod non sit potentia uegetatiua, ostendit duabus rationibus, quarum prima talis est. Semper motus processiuus secundum locum, est propter aliquid imaginatũ, & desideratũ. Non enim animal mouetur nisi appetens aut fugiens aliquid, nisi forte per uiolẽtiã. Sed phantasia & appetitus non competunt parti uegetatiuæ,
Tex. co. 46. ergo pars uegetatiua non est principium motus localis processiui. Secundam rationem ponit ibi,

h ¶ Quæ talis est. Pars uegetatiua est etiam in plantis. Si igitur pars uegetatiua esset principium motus localis processiui, sequeretur quod plantæ essent motiuæ seipsarũ secundum hunc motum, & haberent partes organicas conuenientes huic motui, quod patet esse falsum. Nõ ergo pars uegetatiua est principiũ motus localis processiui in aialib. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit, quod neq; etiam sensus est principiũ talis motus tali ratione. Sensus enim est omnibus aialibus, si ergo sensus esset principium prędicti motus, sequeretur quod omne animal hoc modo moueretur. Quod patet esse falsum, quia multa sunt habentia sensum, quæ tamen manent semper in eodem loco, & sunt immobilia per finem, i. quandiu uiuũt. Et quia posset aliqs credere quod hoc non est propter hoc quod deficiat eis principiũ motiuum, sed quia deficiunt eis instrumenta apta ad motum, ideo ad remouendum hoc, subiũgit quod natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessarijs, nisi in aialib. orbatis & imperfectis, sicut sunt aialia monstruosa quæ quidẽ monstra aialib. accidunt, præter intentionẽ naturę, ex corruptione alicuius principij in semine. Sed aialia imobilia sũt perfecta in sua spẽ, & nõ sũt orbata, quasi

monstra, cuius signum est, quia generãt sibi simile, & hẽnt debitum augmentum & decrementũ, quod non est in animalib. orbatis, ergo & in huiusmodi animalibus natura nihil facit frustra, neque deficit in necessarijs. Vnde sequitur quod si haberẽt principium motus, quod haberent partes organicas, dispositas ad motum processiuum. Alias principium motiuum eẽt in eis superfluũ, & necessaria ad executionem potẽtiæ motiuæ eis deficerent. Ex hoc autem accipere possumus, quod cuicumque inest aliquod principiũ vitæ, insunt ei organa cõuenientia illi principio, & quod partes corporis sũt propter partes animæ. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit, quod etiam intellectus nõ est principium motiuum, & dicit quod neque pars ratiocinatiua, quę uocatur intellectus, videtur esse mouens. Vnde accipere possumus, quod ratio, & intellectus nõ sunt diuersæ partes animę, sed ipse intellectus dr ratio, inquantum per inquisitionem quandam peruenit ad cognoscendum intelligibilem ueritatem. Et quod intellectus non sit principium motus, probat primo quãtum ad speculatiuũ intellectum quia cũ intellectus speculatiuus speculatiue cõsideret ea, quæ sunt tãtũ speculabilia, & nullo mõ agibilia, sicut cũ considerat quod triangulus habet tres angulos æquales duob. rectis, & alia huiõi, manifestum est, quod speculatiuus intellectus non speculatur aliquid agibile, neq; dicit aliquid de fugibili & persequebili, & sic non põt mouere, quia semper motus est fugientis aliquid secundum appetitũ, aut prosequẽtis. Aliquando autem intellectus considerat aliquid agibile non tamen practice, sed speculatiue, quia considerat ipsum in vniuersali, & non secundum quod est principium particularis operis. Et de hoc consequenter dicit, quod neque intellectus (cum fuerit speculatus, i. speculatiue considerauerit [aliquid huiusmodi] id est aliquid agibile, nondum præcepit prosequi uel fugerę, sicut cum multotiens intelligimus terribile aliquod, uel delectabile. Sed intellectus non iubet timere, vel desiderare, sed aliqñ mouetur cor ad timẽdũ, absq; imperio intellectus. Et si iterũ delectabile moueat appetitum, erit aliqua alia pars, quam cor, quæ mouetur. Et hoc dicit propter opinionẽ Platonis, qui posuit partes animæ esse subiecto diuisas, ita quod irascibilis, cuius est timere sit in corde, & cõcupiscibilis sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est quod intellectus speculatiue cõsiderando aliquid agibile, nõ mouet, ex quo patet, quod intellectus speculatiuus nullo modo mouet aliquid. Deinde cum dicit.

¶ Probat,

animal, est. Motum. n. secũdum augmentum, & decrementum, id quod omnibus inest uidebitur utiq; mouere, generatiuum, & vegetatiuum. De respiratione autem, & expiratione, & somno & uigilia posterius perspiciendum. Habent enim dubitationẽ multam hæc quoque.

G g Sed de motu secundum locum, quid sit mouens animal secundum processiuum motum, considerandum. Quod igitur non uegetatiua potentia manifestũ. Semper enim propter aliquid, motus hic, & aut cum phantasia, aut appetitu est. Nihil enim non appetens, aut fugiens, mouetur, nisi uiolentia.

h Amplius, & plantæ utiq; motæ essent, & utique haberent aliquam partem organicã ad motum hunc.

H i Similiter autem neque sensitiuum. Multa enim sunt animalium, quę sensum quidem habent, manẽtia autem & immobilia sunt per finem. Si igitur natura nihil facit frustra, neq; deficit in necessariis nisi in orbatis, & imperfectis, huiusmodi autẽ animalia perfecta, & non orbata sunt, signum autem est, quia generatiua sunt, & augmentum habent, & decrementum, quare & haberent vtique partes organicas processionis.

I K At uero neque rõcinatiua potentia, & vocatus intellectus, est mouẽs. Speculatiuus. n. nihil speculatur agibile, neq; dicit de fugibili, & persequibili. Semper autẽ motus aut fugientis, aut persequentis aliquid est. Sed neque cũ speculatus fuerit aliqd huiusmodi, iã præcipit aut persequi, aut fugere, puta cũ multoties intelligit terribile aliquid, aut delectabile, nõ iubet autem timere, sed cor mouetur. Si autem delectabile, altera aliqua pars.

animal? motu enim auctionis & diminutionis, qui omnibus insunt, id quod omnibus inest, nempe generatiuum & nutritiuum mouere uideatur. De respiratione autem & expiratione post considerandum est, nam de his quoque non leuis est quæstio.

G *Verum de motu loci quid sit quod moueat animal motu incessus, considerandum est. Constat igitur non esse nutritiuam potentiam, semper enim alicuius gratia motus hic est, atque vel cum phantasia, vel cum appetitu, nihil enim nisi appetat vel fugiat, mouetur, nisi vi.*

Præterea etiam plantis hic inesset motus, ac partem aliquam organicam ad hunc motum haberent.

H *Pari quoque modo nec sensitiuum, extant enim pleraque animalia, quæ sensum quidem habent, attamen stabilia ac immobilia perpetuo sunt. Quod si natura neque facit frustra quidquã, nec aliquid necessariorum prætermittit, nisi in mutilis, & imperfectis, ac eiusmodi animalia perfecta et non mutilia sunt, argumento quod generandi vim habeant & statum & diminutionẽ, sane etiam organicas incessus partes haberent.*

I *Quin ne intellectiuum quidem, & qui vocatur intellectus est is qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum contemplatur, neque de fugiendo, & persequendo quidquam dicit: at motus semper aut fugientis aliquid, aut persequentis est. Neque vero cum aliquid eiusmodi considerat, iam iubet uel persequi vel fugere. Verbi causa; sæpe intelligit aliquid formidolosum aut iucundum, nec iubet timere, cor autem mouetur, sin iucundum, pars aliqua alia.*

i ¶ Probat, quòd nec etiam intellectus practicus mouet, dicēs quod nec etiam intellectu practico præcipiente, quod contingit cum intelligentia dicit aliquid fugiendum aut prosequendum, non propter hoc homo mouetur, sed agit secundum concupiscētiam, sicut patet de inconuenientibus, qui habent rationem rectam, sed non inhærent rōni rectæ, & uidetur quod intellectus non moueat. Probat autem idem ex medicis, qui habentes scientiam medicatiuam & non sanant, quia nō faciunt ea in seipsis quæ præcipit ars eis. Ex quo uidetur quod agere secundum scientiam non sit scientiæ practicæ, sed alicuius alterius. Deinde cum dicit.

Tex. cõ. 47.

Tex. cõ. 48.

k ¶ Ostendit, quod pars appetitiua non sit dominatiua super hunc motum, quia uidemus quod continētes appetunt & cōcupiscunt, sed non operantur ea quorum habēt appetitū. Ecōuerso est in incontinentibus ut manifestius apparet in 7. Eth. Videtur igitur quod neque appetitus moueat.

cap. 9.

LECTIO XV.

POstquam Philosophus processit disputatiue ad inquirendum quid sit principium motus localis in animalib. hic determinat ueritatem. Et primo ostendit in uniuersali quid sit principiū motus. Secundo quomodo hoc principiū diuersimode in diuersis reperitur, ibi. [Omnino quidem igitur.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit principiū motus in aialib. Secūdo docet ordinem, quo motus iste cōpletur, quātum ad motores & mobilia, ibi [Spē quidē igitur.] Circa primum tria facit, Primo ponit esse duo principia motus. Secundo reducit ea in unum, ibi. [Intellectus autem.] Tertio soluit obiectionem superius positā, ibi. [Quoniam autem.] Dicit ergo primo, quod cōsideratis his quæ prędicta sunt, cum manifestum sit quod vegetatiua pars nō sit mouens, & similiter neque sensus, cum non omnia in quib. hæc sunt moueri inueniantur, ut patet ex dictis, uidentur duo hæc esse mouentia, s. appetitus & intellectus, ita tamen quod sub intellectu phantasia comprehendatur quę habet aliquid simile intellectui, inquantum mouet ad absentiam sensibilium sicut

Tex. cõ. 49.

Tex. cõ. 50.

Sup. tex. c. 46.

i Amplius & præcipiente intellectu & intelligentia fugere aliquid aut prosequi, non mouet, sed secundum concupiscentiā agit, ut incontinens. Et totaliter uidemus, quod habens medicatiuā non sanat, tamquam alterius proprium sit agere secundum scientiam, sed non scientiæ.

k At uero neque appetitus huiusmodi motus Dominus est. Abstinentes enim appetentes & concupiscentes, non operantur ea quorum appetitum habent, sed consequuntur intellectum.

LECTIO XV.

VIdentur autem duo hæc, mouētia, aut appetitus aut intellectus, si aliquis phantasiam posuerit, sicut intellectum quendam. Multa enim præter scientiam, sequuntur phantasiam. Et in aliis animalib., nō intellectiuū neque ratio est, sed phantasia. Vtraque hęc ergo motiua sunt secundum locum, intellectus & appetitus:

b Intellectus autem qui propter aliquid ratiocinatur, & qui practicus est. Differt autem a speculatiuo secundum finem. Et appetitus propter aliquid omnis est. Cuius enim appetitus, hoc principium practici intellectus. Vltimum autem principium actionis est. Quare rationabiliter hęc duo uidentur mouentia appetitus & ratio practica. Appetibile enim mouet, & propter hoc rō mouet, quia principium eius est appetibile. Et phantasia aūt cum moueat, non mouet sine appetitu. Vnum igitur est mouens, nempe id quod appetimus. Si enim duo, intellectus & appetitus mouerent, secundum communem vtique aliquā speciem mouerent. Nunc autem intellectus non uidetur mouens sine appetitu. Voluntas enim appetitus est. Cum autem secundum rationem mouetur, & secundū uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet præter rationem. Concupiscentia enim appetitus quidam est.

A

Præterea, quãuis intellectus iubeat moueatq; dicatq; aufugere aliquid aut persequi, non mouetur, sed ex cupiditate agit, quemadmodum in continentes, denique uidemus eum, qui medendi scientiam teneat, non mederi, utpote cū aliud quidpiam sit quod habeat potestatem agendi ex scientia, & non scientia.

B

Neque uero penes appetitum est huius motus potestas, nam continentes, quamuis appetant & cupiant non tamen ea agunt quæ appetunt, sed parent intellectui.

LECTIO XV.

C

VIdentur igitur duo hæc mouere, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasiam statuat uelut intellectionē quandam, in multis enim post habita scientia sequimur phantasias, & quidem in cæteris animalibus, nec intellectio inest, neque ratio, sed phantasia. Ambo igitur hæc motiua sunt motu loci, intellectus et appetitus.

D

*Intellectus (inquam) qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus, differt autem a contemplatiuo fine, Appetitus etiam omnis, alicuius est gratia, cuius enim est appetitus, id principiū est actiui intellectus: at quod ultimū est principiū est actionis. Quãobrē merito hæc duo uidentur esse ea quę moueant, appetitus & dianœa actiua, nam appetibile mouet, & propterea dianœa mouet; quia principiū eius est * appetibile. Quinetiam cum phantasia mouet non sine appetitu mouet. unum igitur quidpiam est quod mouet primo, uidelicet appetitiuum, nam si duo, intellectus nimirum & appetitus mouerent, communi aliqua specie mouerent, nūc autem intellectus non uidetur sine appetitu mouere. Nam uoluntas appetitus est cum autem ratione mouetur, uoluntate etiam mouetur, appetitus autem sine ratione mouet, cupiditas enim appetitus est quidam.*

E

intellectus quia hęc ēt est principium motus, Multi enim homines prætermissa scientia intellectus, sequuntur in suis motibus phantasiam, sicut illi qui non secundum rationem agunt, sed impetu mouentur ad aliquid agendum. Et in aliis animalibus manifestum est, quod numquam intellectus est, neque rō quę mouere possit, sed solum phantasia. In hominibus vero est phātasia & intellectus. Sic ergo manifestum est quod utraque hæc mouent, s. intellectum comprehendens sub se phātasiam, & appetitum. Deinde cum dicit.

b ¶ Reducit prædicta mouētia in unū. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit propositum. Secundo ex eo quod est ostensū, assignat cām cuiusdam accidentis circa motum animalium, ibi. [Intellectus quidem igitur.] Tertio improbat diuisionē potentiarum, quam antiqui ponebāt, ibi. [Diuidentibus aūt.] Dicit ergo primo, quod intellectus qui mouet, est intellectus, qui rōcinatur propter aliquid, non propter ratiocinari tm, & hic ē intellectus practicus, qui differt a speculatiuo, secundum finem. Nam speculatiuus speculatur ueritatem, non propter aliquid aliud, sed propter seipsum tātum: practicus autem speculatur ueritatem propter operationem. Et manifestum est, quod omnis appetitus est propter aliquid: Stultum enim est dicere quod aliquis appetat propter appetere. Nā appetere est quidam motus in aliud tēdens. Sed illud cuius est appetitus, s. appetibile, est principium intellectus practici. Nam illud quod est primo appetibile, est finis, a quo incipit cōsiderare ratio intellectus practici. Cum. n. uolumus aliquid deliberare de agēdis, primo supponimus finē, deinde procedimus per ordinē ad inquirēdū illa, quæ sūt propter finē, sic procedentes semper a posteriori ad prius, usque ad illud quod nobis imminet prio agendū. Et hoc est quod subdit, quod ultimum de actiōe intellectus practici, est principium actionis, i. illud, unde debemus actionē incipere. Vnde rōnabiliter dictum est, quod hęc duo sunt mouentia, scilicet appetitus, & intellectus practicus, quia. n. ipsum appetibile quod est primum consideratum ab intellectu practico, mouet, propter hoc dr intellectus practicus mouere, quasi eius

a. l. appetitiuum.

principium quod est appetibile, mouet. Et quod dicitur de intellectu, intelligendum est etiam de phantasia, quia cum phantasia mouet, non mouet sine appetitu. Nō.n.mouet, nisi inquantum representat appetibile, sicut nec intellectus. Sic igitur apparet, ꝙ vnum est mouens, s. appetibile, hoc.n.appetitum mouet, & est principiū intellectus, ꝗ duo ponebantur mouentia. Et hoc rōnabile est ꝙ hæc duo mouentia reducant in uno quod est appetibile, quia si ponebātur hęc duo intellectus & appetitus esse mouentia, respectu eiusdem motus, cum voius effectus sit vna cū propria, necesse est ꝙ moueant hæc duo ſm aliquam communē speciem. Non est autem dicendum quod appetitus moueat sub spē intellectus, sed magis econuerso, q intellectus, nō inuenitur mouens sine appetitu, quia uoluntas ſm quam mouet intellectus, ē quidam appetitus. Et rō huius assignatur in 9. Metaph. q cum rō sciē practicæ se habeat ad opposita, non mouet, nisi determinetur ad vnum, per appetitū. Sed appetitus mouet sine rōne, sicut patet ex his ꝗ ex concupiscentia mouentur. Concupiscentia.n.ē appetitus quidam. Exemplificat autem magis de concupiscentia, quam de ira, quia ira habet aliqd rationis, non autem concupiscētia, ut ꝓbat Philosophus in 7. Eth. Et sic patet ꝙ mouentia reducunt ad unum, quod est appetibile. Deinde cum dicit.

Tex. co. 51.

> c Intellectus quidem igitur oīs rectus est. Appetitus aūt & phātasia, recta & non recta. Vnde semper quidem mouet appetibile. Sed hoc est bonum, aut apparens bonum. Non omne aūt, sed agibile bonum. Agibile autē est contingens & aliter se habere. Quod igitur huiusmodi potentia mouet animæ quæ uocatur appetitus, manifestum.

G

Tex. co. 52.

> d Diuidētib. aūt aīę partes, si ſm potentias diuidatur & separent valde multę fiunt, uegetatiuum sensitiuum, intellectiuū, cōsiliatinū, adhuc appetitiuum. Hęc.n. plus differunt abinuicem, quam concupiscibile & irascibile.

Tex. co. 53.

> e Qm̄ autem appetitus fiunt cōtrarii adinuicē, hoc aūt accidit, cum rō & cōcupiscentia cōtrariæ fuerint. Fit autē in ipsis ipis sensum habentib. Intellectus.n. ꝑꝑ futurum retrahere iubet. Cōcupiscentia autem ꝑꝑ ipsum iā. Videtur enim ꝙ iam delectabile, & simpliciter delectabile & bonum simpliciter, propterea quod non uidetur futurum.

H

Tex. co. 106

> f Specie quidem igiť unum erit mouens, appetibile autē appetitiuum. Primo autem oīum appetibile. Hoc enim mouet, & non mouet, eo quod sit intellectum aut imaginatum. Numero autem plura mouentia.

I

Tex. co. 54.

cap. 9.

> g Qm̄ aūt tria sunt, unum qdē mouens: ſm aūt quo mouet, & tertium ꝙ mouet. Mouens aūt duplex, aliud qdē īmobile, aliud autem, qđ mouet & mouet. Est autem īmobile, agibile bonum: mouens aūt & qđ mouet, appetitiuum. Mouetur.n.quod appetit secundum quod appetit,

c ¶ Assignat ex ꝓdictis rōnem cuiusdam accidētis circa motum vel actionē ostendens, s. quare in actionib. & motibus nostris erramus. Et dicit, ꝙ [omnis intellectus est rectus,] quod intelligēdum est de intellectu principiorū. Non enim erramus circa prima principia in operabilibus, cuiusmodi sunt, Nulli nocēdum esse, Non esse aliquid inhoneste agēdum, & similia: sicut nec erramus circa prima principia in speculatiuis. In his autem quæ sunt post principia, siquidem recte cōsideramus, procedit ex rectitudine quę est circa prima principia. Si aūt a rectitudine deuiamus, procedit ex errore q accidit in ratiocinando. Sed appetitus & phantasia, qui ēt mouent, sunt & cum rectitudine, & sine rectitudine. Et ideo in actionib. nostris cōtingit deficere a rectitudine ſm ꝙ deficim' ab intellectu & rōne. Vnde patet ex prædictis, quod appetibile semper mouet. Hoc aūt appetibile est aut vere bonum, qñ persistitur in iudicio intellectus recti: aut apparens bonum, quando declinat a iudicio intellectus recti, propter appetitum vel phātasiam. Non autem omne bonum est appetibile & mouens, sed bonum agibile, quod est bonū applicatum ad operationem, & hoc contingit aliter se habere, sicut omnia quę nostræ actioni subduntur. Vnde bonum vltimum & necessariū in sua vniuersalitate consistens, non mouet. Manifestum est igiť quod potētia animę quæ dicitur appetitus, sit mouens. Deinde cum dicit.

F d ¶ Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partiū motiuarū, dicens, ꝙ diuidētibus partes animæ in rōnalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animæ abinuicem separatas, multo plures fient, quam ipsi ponant. s. vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuū, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatiuū quod est contingentium, a scientifico, quod est necessariorum, & ea ratione quæ ibi tangitur. Hæ autem partes animæ plus differūt abinuicē, quàm concupiscibile & irascibile, quæ comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicit.

> *At intellectus quidem omnis rectus est, appetitus autem & phantasia, & recta & non recta, itaque fit vt semper quidem appetibile moueat, id vero est vel bonum, vel apparens bonum, non omne tamen, sed agendum bonum: agendum autem bonum est, quod potest etiam aliter se habere. Eiusmodi igitur animæ potentiam, quæ vocatur appetitus, mouere palam est.*

Cap. 2.

G

> *Ex eorum autem sententia qui partes animæ diuidunt, si eas per potentias diuidāt, ac separent, permulta euadunt, nutritiua, sensitiua, intellectiua, deliberatiua, atque etiam appetitiua, hæc enim plus inter se differunt, quàm concupiscitiua & irascitiua.*

> *Sed quia appetitiones mutuo sibi cōtrariæ fiunt, quod tunc accidit, cum ratio & cupiditas contraria fuerint, fit autem in his quæ temporis sensum habent, nam intellectus propter futurū reluctari iubet, cupiditas vero propter id quod iam est, videtur.n. quod iam iucundum est, etiam simpliciter esse iucundum, & bonum simpliciter, propterea quod non videt futurum.*

H

> *Vtique vnum specie fuerit quod mouet, videlicet appetitiuum quatenus appetitiuum, primum autem omnium appetibile, (hoc enim mouet, & non mouetur, quod intellectu aut phantasia apprehensum sit) numero autem plura sunt ea quæ mouent.*

I

> *Sed cum tria sint, vnum quod mouet, secundum quo mouet, tertiumque item quod mouetur, atque id quod mouet duplex sit, partim immobile, partim quod moueat & moueatur, est autem immobile quidem, bonum agendum, quod vero mouet & mouetur, appetitiuum (mouetur.n. quod appetit, quatenus appetit, ac appetitus mo*

e ¶ Excludit quandam obiectionem supra positam ad ostēdendum, ꝙ appetitus non mouet, per hoc ꝙ continentes, appetitum non sequūtur. Sed hęc ratio soluit, quia in homine sunt contrarij appetitus, quorum unum continentes sequuntur, & alii repugnant. Dicit ergo, ꝙ quia ꝓtingit fieri, appetitus cōtrarii adinuicē, hoc cōcupiscentiæ contrariatur, & fit & accidit hoc in habētibus sensum temporis, i. qui nō solum cognoscūt quod in præsenti est, sed considerat præteritum & futurum, quia intellect' quādoque ab aliquo concupiscibili retrahere iubet, ꝑꝑ futuram considerationē. Sicut cū febricitanti, ex iudicio intellectus vr̃ a uino abstinendum esse, ne febris incalescat. Sed concupiscentia incitat ad accipiendum propter ipsum iam, idest propter illud quod in præsenti est. Videtur.n. quod in præsenti est delectabile, esse simpliciter delectabile, & bonum, ex eo ꝙ non consideratur ut futurum. Deinde cum dicit.

K f ¶ Ostendit ordinem motus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quo mouentia sunt unum, & quo plura. Secundo quo ordinantur adinuicem ibi. [Quoniam autem tria sunt.] Tertio summarie determinat de vnoquoque eorum quędam, quæ ad motum requiruntur, ibi. [Nunc autem,] Dicit ergo primo, ꝙ si mouentia considerantur formaliter, & secundum speciem, vnum erit mouens, s. appetibile vel appetitiuum, quia inter omnia primum mouens est appetibile, hoc enim est mouens nō motum, inquantum est imaginatum, vel intellectum. Manifestum est enim, ꝙ secunda mouentia non mouentur, nisi inquantum participant primum. Vnde omnia conueniunt in specie primi mouentis. Quamuis autem omnia conueniant in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura.

g ¶ Assignat ordinem motus, & dicit quòd tria sunt quæ inueniuntur in motu. Vnum quod est mouens, & aliud est organum quo mouens mouet, & tertium est quod mouetur. Mouens autem est duplex, vnum quidem immobile, & aliud quod est mouens motum. In motu igitur animalis, mouens quod

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitũ, prout est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motum, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, inquãtum appetit, mouetur, & ipsum appetere est quidã actus uel motus, prout motus est actus perfecti, prout dictum est de operatione sensus, & intellectus. Quod aũt mouetur, est animal. Organum aũt quo appetitus mouet, est aliquid corporeum, s. quod est primum organũ motus, & iõ de hmõi organis considerandum est in operatio-

Tex. co. 55. nib. communib⁹ aiæ & corporis. Determinat .n. de hoc in Libro de Cã motus aialium. In hoc .n. libro intendit determinare de aia ẽm se. Deinde cũ dicit.

h ¶ Sũmarie determinat de organo motus localis, & dicit in summa, ꝙ primum mouens organice oportet tale esse, ut in eodẽ sit &

Tex. co. 56. principium & finis motus, sicut ĩ quadã circulatione, in qua est gibbosum & cõcauum quorũ unũ est quasi finis, & aliud quasi pricipiũ. Nam concauum est sicut finis, gibbosum aũt uĩ eẽ sicut principium motus. Secũdum concauitatẽ .n. contrahitur in seipso; ẽm gibbositatẽ uero attẽditur eius dilatatio, prout ab ipso fit principium motus & pulsus. Et quia in ipso est principium motus & finis, principium aũt motus oportet esse immobile in vnoquoque motu, sicut cum mouet manus, quiescit brachiũ, & cũ mouetur brachiũ quiescit humerus. &

& appetitus, actus aut motus quidam est. Quod autem mouetur, animal est. Quo uero mouet organo appeti⁹, iã hoc corporeũ. Vnde ĩ cõib. animæ & corporis operib. considerãdũ est de ipsis.

h Nunc aũt ut in summa dicaĩ, mouens organice, ubi principiũ & finis idẽ, uelut in circulatione hoc est gibbosum & cõcauum. Hoc quidẽ finis, illud uero principium. Vnde aliud quidẽ quiescit, aliud vero mouetur. Rõne quidem altera, magnitudine uero inseparabilia sunt. Omnia .n. pulsu & tractu mouentur. Propter quod oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc incipere motum.

LECTIO XVI.

OMnino igitur sicut prædictum est, inquãtum appetitiuum animal, sic sui ipsius motiuum est. Appetitiuum autem non sine phantasia. Phantasia autem omnis rationalis aut sensibilis est. Hãc igitur & alia animalia participant.

b Considerandũ aũt & de imperfectis, quid mouẽs est, quib. sensus tactus solũ inest, utrũ contingat phantasiã & concupiscentiã inesse his, an non. Videtur .n. lætitia & tristitia inesse. Si aũt hęc, & concupiscentiã necesse. Phantasia autẽ quõ utique inerit? An sicut mouentur indeterminate, & hæc insunt quidem, indeterminate autem insunt.

c Sensibilis igitur phantasia, sicut dictũ est, & in aliis animali-

Tex. co. 57. sic omnis motus ab aliquo immobili procedit, oportet ꝙ in ipso organo motus, qđ est cor, sit aliquid quiescens, inquãtũ est principium motus, & aliud qđ mouetur, inquantũ motus terminatur ad ipsum. Et hæc duo in ipso s. quiescens & motũ sunt diuersa rõne, licet subiecto & magnitudine sint abinuicem inseparabilia. Et ꝙ oporteat ibi esse principium motus, & finis, & per consequens quiescens & mobile, manifestũ est hoc ꝙ ois motus aialis cõponitur ex pulsu & tractu. In pulsu autẽ id quod est mouens, est tñ principium motus, quia pellẽs elõgat a se id qđ pellitur. Sed in tractu, id qđ mouet, est terminus motus, quia trahens ad se mouet id quod trahitur. Et pp hoc oportet ꝙ primum organũ motus localis in aiali, sit & ut principiũ motus, & ut terminus. Et iõ oportet ꝙ in eo sit aliquid manens, & sic ꝙ hinc incipiat motus, sicut apparet ĩ motu circulari. Nã corpus qđ circulariter mouetur pp immobilitatẽ centri, & polorum, non mutat localiter locũ nisi forte rõne, sed ẽm totum manet in eodẽ loco ẽm subiectum, partes aũt uariant locũ subiecto, & non rõne tantum, sic ẽt est in omni motu cordis. Nam cor in eadẽ parte corporis confixum, manet, sed mouetur ẽm dilationem & constrictionem, ut causet motum pulsus & tractus, & sic quodamodo est mobile, & quodãmodo quiescẽs.

LECTIO XVI.

POSTQVAM Philosophus determinauit de principio motiuo secundum localem motum in communi & secundum se, nunc determinat de ipso, per comparationem ad diuersa genera animalium. Et circa hoc tria facit. Primo osten-

A dit quid sit cõe omnibus animalibus participantibus motum. Secundo quõ principium motiuum inueniatur in animalib. imperfectis, ibi. [Considerandum autem de imperfectis.] Tertio ostendit qũo hoc principium motus sit in animali perfectissimo quod est homo, differenter ab alijs animalibus, ibi. [Sensibilis quidem.] Dicit

tus quidam est aut operatio) quod uero mouetur animal: instrumentum uero quo mouet appetitus, id demum corporeum est, quamobrem in communibus corporis, & animæ muneribus de ijs considerandum est.

Nunc autem ut summatim dicam, id quod mouet organice, est ubi principium & finis est idem, ueluti cardo.

B *hic enim conuexum & concauum, alterum finis; alterum principium est; idcirco alterum quiesci, alterum mouetur, cum ratione diuersa, magnitudine inseparabilia sunt, cuncta enim pulsu & tractu mouentur. quapropter oportet ueluti in circulo, aliquid maneat, et inde incipiat motus.*

LECTIO XVI.

C *AD summam sicuti diximus, animal qua appetitiuum est, eatenus sui ipsius motiuum est. Apetitiuũ autem sine phantasia non est, phantasia porro omnis, aut ratione prædita est aut sensitiua. atque hanc quidem reliqua etiam animalia participant.*

Sed de imperfectis etiam considerandum est, quid sit quod ea moueat, quibus sensus duntaxat tactus inest, utrum fieri possit ut phantasia et cupiditas in ijs insit, an non? nam & dolorẽ, & uoluptatem inesse apparet, quod si hæc insunt, & cupiditatem inesse necesse est. Atqui phantasia quomodo

D *inerit an quemadmodum mouentur indefinite, ita hec etiam, insunt illa quidem, uerum indefinite insunt.*

Sensitiua igitur phantasia (quemadmodũ dictum est) reliquis etiam inest

ergo primo, ꝙ omne animal inquantum est appetitiuũ, sic est sui ipsius motiuum. Nam appetitus est causa ꝓpria motus. Sed appetitiuum non est sine phãtasia, quę est uel rationalis, vel sensibilis. Sensibilis autẽ phantasia, alia aialia ab homine participant, non autem rationali phantasia. Considerandum ãt est, ꝙ sicut supra dictum est, sicut sub intellectu phantasiam comprehẽdit, ita ẽt phantasiam vsq; ad intellectum extendit, sequens nominis rõnem. Nã phantasia apparitio quædam est, apparet aũt aliquid & secundum sensum, & ẽm rõnem. Phantasia ẽt hẽt suam operationem, in absentia sensibilium, ut ratio & intellectus. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quid sit principium motus in animalib. imperfectis. Et dicunt animalia imperfecta, quib. inest solũ sensus tactus. Et dicit, ꝙ considerandũ est quid moueat ea, utrum s. in eis sit phantasia & concupiscentia, vel non. Vr̃ autem ꝙ in eis sit concupiscentia, quia in eis videtur esse lætitia & tristitia. Retrahunt .n. se, cum ab aliquo nociuo tanguntur, & aperiunt se, & extẽdunt in illud qđ est eis cõueniens, quod non fieret, nisi in eis esset dolor & delectatio. Si hæc aũt sunt in eis, necessarium est ꝙ in eis sit concupiscẽtia. Sed cum concupiscentia ex sensu fiat delectationis, sequit̃ ꝙ concupiscentia non sit sine phantasia. Restat ergo quærẽdum, quõ in eis sit phantasia. Et rñdet ꝙ sicut mouent, ita inest hmõi aialibus, & phantasia & concupiscentia. Mouentur aũt non de-

E terminate, quasi intendentes aliquem determinatum locum, in suo motu, sicut accidit in animalib. quæ mouentur motu ꝓcessiuo, quæ imaginantur aliquid distãs, & illud concupiscunt, & ad illud mouentur. Sed hmõi animalia imperfecta non imaginant̃ aliquod distans, quia nihil imaginant̃, nisi ad pręsentiam sensibilis. Sed cũ lædunt̃, imaginant̃ illud ut nociuũ, & retrahũt se, & cum delectantur, extendũt se sup illud, & applicãt se illi. Et sic in eis est phantasia uel concupiscentia indeterminata, inquantum imaginantur & concupiscunt aliquid ut conueniens, non autẽ ut hoc aut illud, aut hic, aut ibi, sed habent confusam imaginationem & concupiscentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, ꝙ principium motiuum sit in hominib. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quõ principium mouens in hoibus est ratio deliberans. Secundo quõ aliquãdo deliberatio rõnis, per appetitum uincitur, ibi. [Vincit aũt.] Tertio ostẽdit quę ratio sit mouens, ibi. [Sciẽs sicũ aũt.] Dicit ergo primo, ꝙ phantasia sensibilis, ut ex dictis patet, est ẽt in alijs aialib. sed illa q̃ est per deliberationem, est tantũ in rõnalibus, quia considerare, utrum hoc sit agẽdũ, aut hoc (qđ est deliberare) opus est rationis.

tionis. Et in tali consideratione necesse est accipere aliquā unā regulam, uel finem, uel aliquid hmôi, a quod mensuretur quid sit magis agendum. Manifestum est enim q̄ assimilatur, idest desiderat id quod est magis in bonitate, & id quod est melius, melius autem semper diiudicamus mensura, & io oportet accipere aliquam mensuram in deliberado quid magis sit agendum. Et hoc est medium ex quo rō practica syllogizat qd sit eligēdum. Vnde manifestū est, q̄ rō deliberans pōt ex plurib. phantasmatibus unum facere. s. ex trib. quorū unū præeligitur alteri, & tertium est quasi mēsura quæ præelegit. Et hæc est cā quare animalia non hēnt opinionem licet habeant phantasiam, quia nō possunt uti syllogismo, per quē unum præeligant alteri. Sed deliberatio rōnis habet illam. s. opinionem, alias nō faceret ex pluribus phantasmatib. unū. Et inde est q̄ appetitus inferior, qui sequitur phantasiam, nō hēt deliberatio-

Tex. co. 58. nē, sed absque deliberatione mouetur ad concupiscēdum uel irascendū, quia . s. sequitur phātasiam sensibilem. Deinde cum dicit.

Tex. co. 59. d ¶ Ostendit quō deliberatio rōnis uincatur ab appetitu inferiori, & dicit q̄ appetitus inferior q est sine deliberatione, uincit deliberationem, q̄ remouet hoiem ab eo quod deliberauit. Aliqñ econuerso, appetit⁹ mouet appetitū. s.

Tex. co. 60. superior qui est rōnis deliberantis eū, qui est phantasiæ sēsibilis, sicut i corporib. cælestib. sphæra superior mouet inferiorem. quod accidit eum aliquis continens fuerit. Continentis. n. est per deliberationem rōnis, uincere passiones.

bus inest. Deliberatiua autem rationalibus inest. Verum. n. agere hoc aut hoc, iam rōnis est opus. Et necesse est uno mensurare. Maius. n. imitatur. Quare potest unum ex pluribus phantasmatibus facere. Et cā hæc est, cur opinionē non putatur hr̄e, quoniā eā quę ex syllogismo non habet. Hæc aūt illam. Propter quod deliberatiuum non habet appetitus. d Vincit autē & mouet aliquando appetitus deliberationē. Aliquando autē mouet & hunc illa, sicut sphæra, appetitus appetitū cum incontinentia fuerit. Natura autē semper quæ sursum, principalior est, & mouet, ut tribus lationibus iam moueatur.

e Scienticū autē non mouet, sed manet. Quoniā autē hoc quidē uniuersalis existimatio & ratio, alia uero particularis. Hæc quidem. n. dicit q̄ oportet talē tale agere, hoc aūt, q̄ hoc qdem est tale, & ego talis. Iam hæc mouet opinio, nō quę uniuersalis. Aut utraque, sed hæc quidem quiescens magis, hæc autem non.

LECTIO XVII.

Vegetabilem igitur animam necesse habere omne qd-cumque uiuit & habet animā, a generatione usque ad corruptionem. Necesse est enim quod generatur, augmentum habere, & statum, & decrementum; hoc autem sine alimento esse, impossibile est. Necesse est igitur, inesse uegetabilem potentiā in omnibur generabilib. & corruptibilibus.

b Sensum aūt nō necesse est oībus uiuentib. inesse. Neque. n. ea quorum simplex corpus, contingit hr̄e tactum. Neq; sine hoc, possibile est eē ullum animal. Neque quæcumque non susceptiua specierum sine materia.

Et iste est naturalis ordo, ut superior appetitus moueat inferiorem, quia etiam in corporib. cœlestib. naturaliter sphæra superior principalior est, & mouet inferiorem, ita quod inferior mouetur trib. motibus localibus. Sicut sphæra Saturni mouetur a motu diurno, qui est super polos mundi, & motu contrario, q est super polos zodiaci, & præter hoc, motu proprio. Et similiter appetitus inferior, etsi aliquid de motu proprio retineat, mouetur tamen naturali ordine, motu appetitus superioris, & motu rationis deliberantis. Si autem econuerso accidit, quod appetitus superior transmoueatur ab inferiori, hoc est præter ordinem naturalem. Vnde & hoc facit peccatum in moribus, sicut peccata sunt monstra in natura. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quæ ratio sit mouens. Et primo sciendū est, q̄ rō speculatiua, quam appellat scientificā, non mouet, sed in quiete est, quia nihil de imitando uel fugiendo dicit, ut supra dictum est. Rō aūt practica, quędam est uniuersalis, & quędam parti-

Tex. co. 61. cularis. Vniuersalis quidem, sicut quę dicit, quod oportet talē

F tale agere, sicut filium honorare parentes. Rō aūt particularis dicit, quod hoc quidē est tale, & ego talis, puta q̄ ego filius, & hūc honorē debeo nunc exhibere parenti. Hæc aūt iam opinio mouet, non autem illa quæ est uniuersalis. Aut si utraque mouet, illa quæ est uniuersalis mouet ut causa prima & quiescens, particularis uero ut cā proxima, & quodammodo motui applicata. Nā operationes & motus in particularib. sunt, unde oportet ad hoc, q̄ motus sequatur, q̄ opinio uniuersalis ad particularia applicet. Et pp hoc ēt peccatū i actionib. accidit, qñ opinio i particulari operabili corrumpitur pp aliq̄ delectationem vel propter aliquam aliam passionē, quæ tamē non uniuersalē opinionem non corrumpit.

animalibus, deliberatiua uero in ijs quę rationem habent; utrum enim hoc agat an illud, id iam rationis officium est, atque necesse est uno quodam semper metiri, maius. n. persequitur, quare potest ex pluribus phantasmatibus unum facere, atque hæc est causa cur non habere opinionem uideatur, nimirum, quia eam quæ ex syllogismo proficiscitur,

G non habet, proinde deliberatiuum appetitus non habet.

Vincit tamen interdum, & mouet uoluntatem, nonnumquam hæc illum, ueluti sphæra, appetitus scilicet appetitum, cum incontinentia fit, quæ uero superior est, semper est natura dominantior, & mouet, ita ut tribus demum lationibus moueatur.

Scientiale autem nō mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quæ-

H dam sit rei uniuersalis, quædam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera, hoc esse tale, & me etiam talem, hæc demū opinio mouet, non illa uniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, hæc, non uero.

LECTIO XVII.

Necesse igitur est, quidquid uiuit & animam habet, nutritiuam habere animam, ab ortu usque ad interitum suum, quod enim genitum est, habere auctionem & statum & diminutionem necesse est, quę sine nutrimē-

I to haberi nequeunt, ergo necesse est nutritiuam potentiam omnibus us inesse, quæ oriuntur & intereunt.

Sensum omnibus inesse uiuentibus, necesse non est, neque enim ea quorum corpus est simplex, possunt tactum habere, neque sine eo ullum animal esse potest, neque item ea quę non sunt receptiua specierum sine materia.

LECTIO XVII.

Postquam philosophus determinauit de singulis partib. aiæ, hic ostendit quō adinuicem ordinantur. Et primo ostendit, q̄ necesse est aīā partē uegetabilē in oīb. uiuentib. inueniri. Scdō ostēdit q̄ sensitiua non est in oīb. sed in aliquibus. [Sensum aūt nō necesse.] Dicit ergo primo ex his q̄ supra de partib. aiæ determinata sunt, concludens, q̄ oē qd' uiuit, & per consequens quacūque parte aiæ hēs, necesse est, quod habeat aiam uegetabilem a principio suæ generationis usque ad suam corruptionē. Et quoniam hoc etiam in aialib. quę generantur & corrumpuntur intelligēdū. Hoc aūt probat sic quia necesse est q̄ oē uiuens quod generatur, habeat augmentum & statū & decrementum, sed

K hæc nō possunt accidere sine alimēto, quia tempore augmenti oportet quod plus de alimento conuertatur, q̄ sufficiat ad conseruationem præexistentis magnitudinis, tempore autē status, æqualiter, sed tempore diminutionis, minus. Cum igitur ut alimento permeat ad partem uegetabilem, necesse est quod hæc pars animæ sit in omnib. uiuentib. quæ generantur & corrumpuntur. Et sic patet ordo istius partis animę ad alias partes animæ, quia omnes aliæ præsupponunt illam. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quō se habeat pars sensitiua ad uiuentia. Et primo ostendit, quod non est in oīb. uiuentib. Secundo ostendit in quibus uiuentib. sit. ibi. [Aialia autem necesse.] Dicit ergo primo, quod non est necessarium, quod oia uiuentia habeant sensum, quia sensus tactus (sine quo nullus alius pōt ee, & p cōsequens neq; aliqd' aial conuenienter perficitur ex hoc quod hēt sensum) esse non potest in aliquo corpore simplici, quia organū sensus ta-

Lib. 2. ctus necesse est eē in quadā medietate inter contraria ut su-

Tex. co. 118. pra ostēsū est, qđ nulli corpori simplici conuenit, cū i corporib. simpli-

simplicibus sint excellentiæ qualitatũ sensibilium, puta in igne excellentia calidi, in aqua excellentia frigidi. Similiter etiã quæ sunt; non sunt susceptiua specierum sine materia, non hñt sensum. Nam sensus est susceptiuus specierũ sine materia, ut supra
2.de a.c.122. dictum est. Sunt aũt quædã uiuentia, s. plãtæ, q̃ sunt propinqua corporib⁹ simplicib. pp earũ terrestreitatẽ, & nõ recipiũt species sensibiliũ, nisi p materialem immutationem, nõ ergo oĩa uiuentia habent sensum. Deĩde cũ dicit.
c ¶ Ostendit, q oĩa animalia habent sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit hoc de animalib. quæ mouent motu processiuo. Secundo simpliciter de oĩbus
Tex. c6.61. animalibus, ibi. [At uero.] Circa primũ duo facit. Primo ostẽdit propositum. Secundo excludit quoddam, per qđ posset suæ rationi obuiari, ibi. [Nõ põt autem corpus.] Dicit ergo primo, q necesse est q aial sensum hẽat. Ad quod probandum ponit primo, q natura nihil facit frustra, quia oĩa q̃ sunt
Tex. c6.62. ã natura, sunt ppter aliud, & proueniunt ex necessitate ex his quæ pp aliqd sunt, sicut natura facit mẽbra propter aliquas operationes. Sed ex
Tex. c6.63. hoc q membra sunt talis dispositionis, sequitur q habeant aliqua accidentia, sicut q hẽant pilositates quasdam, vel colores, uel corruptiones, quæ non sunt propter finem, sed magis proueniunt ex necessitate materiæ. Sic igitur est natura operatiua propter aliqd, si res naturales non possent peruenire ad finem quem natura intendit, essent frustra. Sed natura fecit corpus processiuũ, i. aialis quod põt moueri motu processiuo, sic organizatum & dispositum, propter motũ. & ut p motum ulterius psequeretur alimentum, per quod conseruaretur in esse. Hoc aũt non posset esse, si non hẽret sensum, quia non discerneret corruptibilia, quæ põt ei obuiare, & sic corrumperet, & non perueniret ad finem quem natura intendit, vt. s. cõseruet alimẽto, qđ ex motu acquirit. Quõ.n. aleretur, nisi quæreret alimentum per motum? Nec est instantia de aĩalibus immobilibus, q̃a aialibus manentibus, i. immobilibus existit adiunctum illud, vnde nata sunt nutriri. Vnde non oportet q a remotis quærant. Manifestum est igitur q si corpora processiua non haberẽt sensum, non possent consequi finem ad quem natura ordinauit, & ita essent frustra, quod est inconueniens. Deinde cum d cit.
d ¶ Excludit quoddã per qđ posset obuiari prędictæ rationi. Posset.n. aliquis dicere q corpus processiuũ põt peruenire ad finem intentũ a natura, discernendo corruptibilia p intellectũ, etiã si non hẽret sensum. Sed excludit hoc, dicens q corpus nõ existens mansiuũ, sed processiuum, nõ põt habere aĩam & intellectũ discernentem nociua, ita q non habeat sensum, neq; si sit gñabile, neq; si sit ingenerabile. Et de generabili quidem ostẽsum est. Nã viuentia generabilia habentia intellectum sunt tm̃ hoĩes. Intellectus aũt humanus indiget sensu, vt supra ostensum est. Sed qđ dicit, [q neq; illud quod est ingenerabile ha-
Tex. c6.20. & 30. bet intellectũ sine sensu,] vr esse falsum sm opinionem Arist. Nã corpora cœlestia quæ ponit esse aĩata, habent de partibus aĩæ, intellectum. Non habent aũt sensum, cum sint corpora uniformia, non habentia distinctionem in organis q̃ requirunt ad sensum. Vnde quidã sic exponunt, vt ibi terminet sñia, ubi dicit [generabile aũt,] vt sit sensus, q nullum corpus nõ manens, põt habere intellectum sine sensu, dummodo sit generabile. Sed quod subdit. [At uero neq; ingenerabile,] est principium

c Animal autem necesse est sensum habere, si nihil frustra facit natura. Propter aliquid.n. oĩa q̃ sunt natura, subsistunt, aut concidentia sunt eorũ, quæ sunt pp aliquid. Si igitur omne processiuum corp⁹ non habet sensum, corrumpet̃ utique, & ad finem non utique veniet, qui est naturæ opus. Quomodo.n. alet̃? Manentibus quidem enim existit, vnde nutriri nata sunt.

B

d Non potest autem corpus habere quidem animam, & intellectum discretiuum, sensum autẽ non habere, non mansiuũ existens, generabile autem. At vero neq; ingenerabile. Quare.n. non habebit? Aut enim animæ melius, aut corpori. Nunc autẽ neutrum est. Hęc quidem non magis intelligit. Hoc autem nihil erit magis propter illud. Nullũ ergo habet animal corpus non manens sine sensu.

C

e At vero si habet sensum, necesse est corpus esse, aut simplex aut mistum. Impossibile autem est esse simplex. Tactũ enim non haberet. Est autem necesse hunc habere.

f Hoc autem ex his manifestũ: quia enim animal, corpus animatum est, corpus autem omne tã-

At animal necesse est sensum habeat, si nihil frustra facit natura. cuncta enim quæ natura sunt, alicuius sunt gratia, aut sunt casus eorum quæ alicuius gratia sunt: ergo si corpus quodque gressile non haberet sensum, utiq; corrumperetur, & ad finem non perueniret, quod naturæ opus & officiũ est quo enim pacto nutrietur? ijs enim quæ stabilia sunt, hoc adest in eodem illo loco unde orta sunt.

*Fieri autem non potest, ut corpus ullum habeat quidem animam & intellectum iudicandi ut præditum, sensum uero non habeat, quod non stabile sit, sed generabile (quinimo ne ingenerabile quidẽ) cur *enim non habebit? nam aut animæ melius erit, aut corpori: nunc autem neutrum est, illa enim non magis intelliget: hoc uero nõ ideo magis erit propter illud. Nullũ ergo corpus non stabile, habet animã sine sensu.*

Enim uero, si sensum habet, necesse est corpus sit aut simplex aut mixtũ. Sed fieri non potest ut simplex sit, nã tactum non habebit, quem tamen necesse est habeat.

Quod ex his perspicuum erit, nam cum animal corpus sit animatũ, atque omne corpus tactile sit, tactile autem

A alterius sententię, ac si dicat, q hoc quod dictũ est de corpore generabili, non sic se habet circa corpus ingenerabile, vt. s. nõ possit hic intellectum sine sensu. Et hoc est qđ subdit. [Quare.n. non habebit.] Intelligendum est magis relatiuè q̃ interrogatiuè, ut sit sensus q ca quare corpus ingenerabile. s. corpus cęleste non habet sensũ, licet habeat intellectũ, est ista, q̃a si haberet sensum, aut hoc esset ut exinde esset aliqd meli⁹ aĩæ corporis, aut ut exinde esset melius corpori cęlesti, sed neutrũ horum est, q̃a aĩa corporis cœlestis non magis intelligeret p sensum q̃ sine sensu, intelligit.n. per modum substantiarum separatarum ea q̃ sunt sm se intelligibilia. Neq; ẽt corpus cęleste magis posset conseruari in esse pp sensum, q̃a non est possibile ipsum corrumpi, vñ non indiget sensu ad uitãdũ corrumpentia. Sed ad hunc sensum nõ adaptat̃ cõclo cõsequẽs. s. q nullũ corp⁹ nõ manẽs, i. non imobile, hẽt aĩam sine sensu. Nisi forte dicat̃ q hæc conclusio, s. õ sequit̃ ex eo q immediate dictum est, sed ex eo q primo fuit dictũ. Quia igit̃ hæc expositio extorta vr̃, dicẽdum est, q p corp⁹ ingenerabile non intelligit̃ corpus cæleste, sed corpora quorundã aĩaliũ aereorum q̃ ponebãt Platonici, noĩantes ea dęmones, quos quidem Apule. Platonicus sic diffinit. Dæmones sunt aĩalia corpore aerea, mente rationalia, aĩo passiua, tempore ęterna. Et de hmõi

a.l.cur.n.ha habet.

D aĩalium corporibus uult Philosophus ostendere q non est possibile q habeãt intellectum sine sensu, sicut Platonici posuerũt, vt interrogatiuè legatur quod dr̃. [Quare.n. nõ habebit?] s. huiusmodi corpus sensum? q.d. Non est huius rõnem assignare. Si enim non habet, aut hoc est ppter bonum aĩæ, aut pter bonum corporis. Sed neutrum horum, q̃a sine sensu, neque anima eius intelligit melius, neq; corpus magis conseruabit. Et ex hoc statim directe sequit̃ conclusio q̃ inducit q nullum corpus mobile habens aĩam, careat sensu. Apparet autem hanc esse intẽtionem Arist. ex hoc q immediate subiungit, q ĩpossibile est aliquod corpus simplex esse corpus aĩalis. Deinde cum dicit.
e ¶ Ostendit, quod sensus sit simpliciter necessarius oĩ animali. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo inducit quandam conclusionem ex dictis, ibi. [Manifestũ igit̃ qñ necesse.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. [Hoc autem ex his]
E Proponit, autem duo, quorum primum est q si aliquod corpus habet sensum, necesse est quod uel sit simplex, vel mistum. Et impossibile est qđ sit simplex, quia si esset corpus simplex, nõ hẽret tactum, quem quidem sensum necesse est omne animal habere, non solum animalia processiua, sed etiam animalia immobilia, sicut ostendit supra. Deinde cum dicit.
f ¶ Probat propositum. Et primo qđ sensus tactus sit in oĩb. animalib. Secundo qđ corpus aĩalis non possit esse corpus simplex ibi. [Qđ autem possibile.] Circa primum duo facit. Primo ostendit qđ necesse est inesse oĩb aĩalib. sensum tactus, secundo quòd alii sensus a sensu tactus non insunt oĩb. ibi. [Alii autem ppter bonum &c.] Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quod necesse est tactum inesse omnib. animalib. Sc̃do ostendit idem de gustu, ibi. [Propter qđ & gustus.] Dicit ergo primo q hoc s. quod necesse sit tactũ inesse omnib. animalib. manifestum est ex his quæ nunc dicentur. Animal.n. est corpus animatum.

matum. Omne aũt corpus. s. generabile & corruptibile, est tã- F gibile, & dico tangibile quod est sensibile tactu. Corpora aũt cęlestia quæ sunt ingenerabilia & incorruptibilia, non sunt tã gibilia. Non. n. sunt de natura elementorum, ut possint hr̃e qualitates elementares, quę sunt qualitates tangibiles. Sed omnia corpora corruptibilia necesse est hr̃e qualitates tãgibiles, cũ sint vel elemẽta simplicia, vel ex elementis composita. Et ex hoc concludit q necesse ẽ corpus animalis hr̃e sensum tactus, si debeat saluari corpus animalis, q2 cũ corp' aĩalis sit tangibile, i. habens tãgibiles quali- Tex. cõ. 64. tates, & similiter corpora quę ipsum tangunt, immutari põt corpus animalis ab his quæ ipsum tangunt, naturali immutatione usq; ad suã corruptionẽ. Aliter aũt ẽ de aliis sensib. quæ sentiũt per alia media, & non tãgendo, sicut olfactus, visus & auditus. Vñ illa sensibilia cũ sint remota, non tangũt corpus animalis, nec possunt alterare ipsum ad corruptionẽ sicut tangibilia. Et iõ nisi animal haberet sẽsũ tactus, per quẽ discerneret cõueniẽtia a corruptiuis, nõ posset hęc fugere, & illa accipere & ita non posset saluari aĩal. Necessariumẽ igit̃ ad salutẽ aĩalis, q hẽat sẽsũ tactus. Deinde cum dicit.

a. 1. Thomæ in fin. huius lib. 3.

Tex. cõ. 65.

g ¶ Ostẽdit idẽ de gustu. s. q gustus est sicut tactus qdã. Est enim gustus alimẽti, quo. s. discernit alimẽtũ, vtrum sit cõueniens uel nõ. Alimentum aũt est qd'dam corpus tangibile. Nutrit. n. ex hoc q est calidũ: humidum, frigidum, & siccũ. Ex eisdẽ. n. nutrimur, ex quib sumus. Sed sonus, & color, & odor, nihil faciũt ad alimentum, neq; ad augmentum, uel ad decremẽtum. Sapor aũt confert ad alimentum, inquantum est sequela complexionis. Sic igit̃ patet q gustus ẽ qdã tactus, q2 est sensus alicuius tãgibilis & vegetatiui, i. nutrimẽti. i. alimẽti. Et sic patet q hi sensus necessarii sunt animali. Ex quo etiã manifestum est q animal non potest esse sine tactu. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, p alii sensus nõ insunt omnib. animalib. sed quibusdam. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo manifestat quoddã qd' dixerat, ibi. [Sicut. n. mouens.] Dicit ergo primo, q alii sensus. s. uisus, auditus & olfact', cõueniunt animali nõ ppter necessitatẽ, sed ppter bene eẽ. Sed necessarium est eos inesse non cuilibet generi animalium, sed q-busdam. s. quæ mouentur motu processiuo, quia si debet hmõi animal saluari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum mouetur. Hoc autem. s. q sentiat aliquid a longe, erit si habeat sensus qui sentiant per medium, eo q medium patitur, & mouetur a sensibili, sensus autem a medio. Et hoc ostendit cõsequenter cum dicit.

i ¶ Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim, q mouens sm̃ locum, facit permutationem usq; ad aliquem determinatum locum, q2 quod primo depellit, facit, ut illud depulsum, iterum depellat aliud, & sic primum depellens mouet tertium per medium, & primũ quidem mouens depellit, sed non depellit. Vltimum autem ubi terminantur motus, depellitur, sed non depellit. Medium autem habet utrunque, scilicet q depellit, & depellitur, & contingit multa media eẽ talia. Et sicut hoc est in motu locali, ita contingit in alteratione, q sit primũ mouens & ultimum motum, & medium quod sit mouẽs, & motum. Sed in hoc tñ differt, q primum alterans manet sm̃ locum dum alterat, quod non contingit dici de pellente. Et ponit exẽplum, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam usque ad aliũ terminũ mota est, quousque per actionem caloris actio tangentis pertingit. Sed lapis quia durus est non est susceptiuus talis impressiõis. In aqua autem talis actio magis protenditur procul, q̃ ĩ cera. Sed adhuc aer qui ẽ passibilior, i maxime remotum mouetur, & facit & patitur, ut medium existens, dummodo maneat & sit unus, ut. s. nõ interrũpatur per aliqd' ubstaculum interpositum. Et ideo circa repercussionẽ sensus, melius est dicere q aer patiatur a figura & colore quousq; permanet unus & continuus, quod contingit quando est lenis, & non interruptus, q̃ q radij egredientes a uisu, repercutiantur a uisibili, ut Platonici posuerunt. Et iõ aer sic motus a figura & colore, mouebit uisum, inquantũ uisibile immutat totũ aerem usque ad uisum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminu eius sicut uisibile imprimit speciem suam in aerẽ usque ad uisum.

gibile. Tangibile autem quod sensibile tactu, necesse & aialis corpus tactiuum esse si debet saluari animal. Aliũ. n. sensus p altera sentiunt, ut olfactus, uisus, auditus. Tactiuum autem nisi habeat sensum, non hæc quidẽ poterit fugere, illa autem accipere. Si nero hæc, impossibile est saluari animal.

G

g Propter q & gustus est, sicut tactus qdam, alimentum autem corpus tãgi possibile. Sonus autem, & color & odor nõ alunt, neq; faciunt augmentum, neq; decrementum. Quare & gustũ necesse est tactum esse quendã, quia tangibilis & negetatiui sensus est. Hi quidem igitur necessarii sunt animali. Quo & manifestum, quod non possibile sine tactu animal esse.

H

h Alii autem propter bonum, et generi animalium iã, non cuicumque, sed quibusdam, ut p-cessiuo necesse inesse. Si. n. debet saluari, nõ solum oportet tactum sentire, sed & de lõge. Hoc autem erit, si p medium, sensitiuum fuerit, eo quod illud quidem a sensibili patiatur, & moueatur, ipsum autem ab illo.

I

i Sicut. n. mouens sm̃ locum usque ad pmutationem facit, & pellens alterum facit ut pellat, et est p medium, motus. Et primũ quidem mouens depellit & nõ depellitur, ultimum autem solum depellitur nõ pellens, medium autem utraque, multa autem media sic & in alteratione, prçterquam quod manet in eodem loco id quod alterat. Vt si in ceram tinxerit aliquis usque ad id mota est, usque quo tinxit. Lapis autem nihil, sed aqua usque procul. Aer autem ad plurimum mouetur, & facit & patitur, si maneat, & unus sit. Vñ & de repercussione est melius quam uisum egredientem repcuti, aerem pati a figura & colore, usquequo sit unus. In leni autem est unus, propter quod hic iterum uisum mouebit sicut utique si in ceram sigillum ingrederetur usque ad finem.

K

est quod est tactu sensibile, necesse est etiam animalis corpus, tactiuum esse, si saluum futurum est animal. cæteri nanque sensus per alia sentiunt, ut odoratus, uisus, auditus, quod si tangendo non sentiet, alia uitare, alia parare nõ poterit, quod si ita est, fieri non poterit, ut conseruetur animal.

Quapropter & gustus est ueluti tactus quidam. nam alimenti est; at alimentum corpus est tactile. Sonus autẽ & odor & color non nutriunt, neque auctionem, aut diminutionẽ efficiunt, ideo etiam gustum tactum esse quendam necesse est, quia rei tactilis et sensitiuæ sensus est. Atque hi quidem animali necessarij sunt, & perspicuum est fieri non posse, ut sine tactu animal sit.

Reliqui uero gratia eius quod bene est, at generi demum animalium non cuilibet, sed cuidam, ueluti gressili, necesse est insint, nam si saluum futurum est animal, non solum oportet tangendo sentiat, uerum etiam e longinquo. Quod quidem fiat, si per intermedium sensitiuum sit, eo quod illud quidem a sensibili patiatur & moueatur, ipsum autem ab illo.

Quemadmodum enim quod loco mouet, quadantenus transmutari facit, & quod pepulit aliud efficit ut pellat, & est per medium motus, ac primum quidem mouens, pellit nec pellitur, ultimum uero duntaxat pellitur, non pellens, medium autem horum utrunque (multa autem sunt media) sic etiam in alteratione, nisi quod in eodẽ loco manentia alterant, ut si quis in ceram mergat quidpiam, usque eo mota est, quo tinxit, lapis autem nihil prorsus, at aqua longius, aer uero longissime mouetur, & agit & patitur, si permaneat & unus sit. proinde de refractione rectius censendum est, aerem pati a colore & figura, donec sit unus, (in leui autem est unus) quam uisionem egredientem refringi. quamobrem rursus is quoque uisum mouet, non secus ac si signum quod in ceram imprimitur, usque ad imam ceram transmitteretur.

LECTIO

LECTIO XVIII.

POstquàm Philosophus ostendit, quòd tactus de necessitate inest omnibus animalibus, hic intendit ostendere, ꝙ impossibile sit corpus animalis esse simplex, puta quòd sit igneum, vel aereum, sicut Platonici posuerunt quædam animalia esse aerea. Hoc autē probat. quia nullum aliũ sensum contingit esse sine tactu, oportet enim omne animal habere tactum, vt ostensum est, & per consequens oportet ꝙ omne corpus animatum. s. anima sensibilis, sit tale, vt per ipsum possit fieri sensus tactus. Omnia autem elementa, pręter terram, possunt esse organa vel media aliorũ sensuum. s. aer, & aqua, eo ꝙ aer, & aqua faciũt sentire p alterum. i. p mediũ. Sed tactus nõ fit per mediũ, sed in tangendo ipsa sensibilia, & ideo sic nominatur, quáuis, & alii sensus sentiant, quodammodo in tangendo, non quidem immediate, sed per mediũ. Nam sensibile tangit sensum per medium, sicut & p mediũ immutat ipsũ. Solus aũt sensus tactus in tangendo sensibile, sentit per seipsum, & nõ per aliquod mediũ. Ex quo manifestum est ꝙ corpus animalis dẽt esse tale, vt p ipsum possit fieri tactus, nõ aũt ut per ipsum possit fieri visus, & auditus, q̃a hi sensus fiunt per mediũ extrinsecum. Et quia corpꝰ aĩalis oportet esse tale, vt per ipsũ fiat sensus tactus, impossibile est, ꝙ vllũ elemẽtorũ sit corpus aĩalis, neq; terra, per quã non fiunt alii sensus, neq; alia elemẽta per quæ fiũt alii sensus. Cuius rõ est, quia illud per quod fit tactus, oportet eẽ mediũ inter qualitates tangibiles, ad hoc ꝙ sit susceptiuũ earũ, vtpote in potẽtia existens ad eas, vt supra ostensum est. Et hoc ẽ uerũ nõ solũ respectu qualitatũ terræ, sed et omnium tãgibilium qualitatum. In corporibus autem simplicib. nõ inuenit medium inter qualitates tãgibiles, sed inueniuntur ipsæ qualitates ſm extremitatem cõtrarietatis. Et inde manifestũ est, ꝙ per nullũ corpus simplex, nec p aliquid ex corporib. simplicibus vicinum, potest fieri sensus tactus. Et ideo ossibus, & capillis, & talibus partibus non sentimus, quia superabundat in eis qđ terræ est, & non reducuntur ad medium, prout tactus requirit. Propter istam etiam rõnem, plantæ nullum hñt sensum, q̃a habent multum de terrestri, & sine tactu non est possibile esse aliquem alium sensum, nec tactũ fieri possibile per aliqđ simplex elementũ. Sic ergo manifestum est ꝙ nullum corpus simplex põt esse aiatum anima sensibili. Deinde cum dicit.

b ¶ Concludit ex pdictis habitudinem sensuum ad aĩalia. Et primo q̃tum ad tactum. Secundo quãtũ ad alios sẽsus, ibi. [Alios aũt sensus.] Dicit ergo primo, ꝙ cũ necesse sit omne animal habere tactũ, ut ostensum est, manifestum est ꝙ solum p priuatione huiꝰ sensus. s. tactus necesse ẽ aĩalia mori. Hic. n. sensus conuertit cũ animali, nec aliquid põt esse animal, nisi habeat hũc sensum. Et inde ulterius concludit, ꝙ sẽsibilia aliorum sensuum (si sint excellentia) corrumpũt quidem singulos sensus, puta nimis fulgida corrumpunt visum, & fortes soni corrumpunt auditum: quia tñ, corruptis his sensibus, põt animal remanere, horum excellentię non corrumpunt aĩal nisi p accidens, inquantum. s. accidit animal pati simul ab aliquibus tangibilib. corrumpẽtibus, puta si simul cum sono fiat depulsio & ictꝰ, ut accidit i tonitruo ex quo interdum aĩalia moriunt. Et similiter ab his q̃ vĩr, aliqua moriunt, non inquantum sunt uisa, sed inquãtũ aerẽ inficiunt, ut dr̃ de quibusdam uenenosis. Et si militer intelligendũ est de odorib. ſm ꝙ cum malis odoribus interdum adiungitur corruptio aeris. Et ita ẽt de sapore est ꝙ põt corrumpere aĩal, nõ inquantũ saporẽ, sed inquãtum sapori adiungit aliqua qualitas tãgibilis, puta ꝙ talis sapor consequit calorẽ excedẽtẽ, uel frigus. Sed excellẽtię qualitatum tangibilium corrũpunt aĩal p se, & nõ p accidẽs, quia oĩs excellentia sensibilis corrumpit sensum. Vnde & qꝺ tangi potest, i. tangibile

LECTIO XVIII.

A

QVòd autẽ impossibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestum est, dico autẽ, puta igneum, aut aereum. Sine tactu enim nullum alium sensũ esse possibile est. Corpus enim tactiuũ animatum omne, sicut dictum est. Alia autem, præter terram, sensoria quidem vtique fient, omnia autem per alterum sentiendo faciunt sensum, & per medium. Tactus autem est in tangendo ipsa, propter quod & habet hoc nomen. Et tamen alij sensus tactu sentiunt, sed per altera. Hic autem videtur solus per seipsum. Quare huiusmodi elementorum nullum vtiq; erit corpus animalis. Neque itaque terrenum. Omnium enim tangibilium tactus est, sicut medietas, & susceptiuus sensus, non solum quęcunque differentię terreæ sunt, sed calidi, & frigidi, & aliorum omnium tangi possibilium. Et propter hoc ossibus, & capillis, & huiusmodi partibus non sentimus, quia terreæ sunt. Et plantæ etiam ob hoc, nullum habent sensum quia terreę sunt, sine autem tactu, nullum possibile est alium esse. Hic autem sensus non est, neque terræ, neque vllius alius elementorum.

D

b Manifestũ igit̃, ꝙ necesse hoc solo priuata sensu aĩalia mori. Neq;. n. hũc possibile est hr̃e nõ aĩal existens, neq; cũ sit aĩal necesse est hr̃e, pręter hunc. Et pp hoc quidẽ alia sensibilia excellẽtiis nõ corrũpunt animal, vt color, & odor, & sonus, sed solum sensus, nisi ſm accidens, puta si simul cum sono depulsio fiat, & ictus, & a visis, & odore alia mouentur, quæ tactu corrumpunt, & humor ſũt, ſm ꝙ accidit simul tactiuũ esse, sic corrumpit. Tangibilium autem excellẽtia, vt calidorũ, & frigidorũ, & durorum, corrumpit animal. Oĩs enim sensibilis superfluitas corrumpit sensum. Quare & quod tãgi põt, tactum. Hoc aũt tactu, determinatum est viuere. Sine. n. tactu monstratũ est, ꝙ impossibile est animal esse. Vnde tangibilium excellentia non solũ corrũpunt sensum, sed & animal, quia necesse ẽ solũ habere hũc aĩalia.

E

LECTIO XVIII.

PErspicuum igitur est fieri non posse ut simplex sit corpus animalis verbi causa igneum aut aereum, nã sine tactu, nullus alius sensus haberi potest, omne enim animatum corpus, tactiuum vt diximus est. Reliqua vero

B *præter terram sensoria quidem fieri possunt, cũcta vero per aliud sentiendo sensum efficiunt, & per intermedia. at tactus in tangendo ea consistit. quamobrem etiam nomen hoc habet. at qui & alia sensoria tactu sentiũt, sed per alia: hic autem videtur solus per se. Quare nullum eiusmodi elemẽtorum fuerit corpus animalis. Neque vero terreum, tactus enim quasi mediocritas est omnium tactilium, atq; sensorium hoc, non solum differentiarum, quę terrę sunt receptiuum est,*

C *verum etiam calidi, & frigidi, ac reliquorum omnium tactilium, quo fit vt nec ossib. nec pilis nec id genus alijs partibus sentiamus, quia terrea sunt, & plantę, propterea nullum habent sensum, quia terrę sunt, at sine tactu, nullus alius esse potest, hoc autem sensorium neque terrę est, neque vllius alterius elementorum.*

Non ergo dubium est, quin animalia, cum hoc solo sensu priuantur, necessario moriantur, neque enim fieri potest ut eum habeat quod non sit animal, neque si sit animal alium pręter eum habeat necesse est. Quamobrem cętera quidem sensibilia animal excessib. non corrumpunt suis, vt color, vt odor ut sonus, sed sensoria tãtummodo; nisi forte per accidens; verbi causa si vna cum sono, pulsus fiat & ictus; & a quibusdam uisis & ab odore alia moueantur, quæ tactu corrumpant. Quin etiam sapor, qua simul accidit vt tactilis sit eatenus corrumpit; at tactilium exuperantia, vt calidorũ, frigidorum, durorum corrumpit animal. Nam sensilis cuiusuis exuperantia corrumpit sensorium, quamobrem tactile etiam tactum. hoc autem animal definitum est: ostensum namque est fieri non posse, ut sine tactu animal sit. itaq; fit ut tactilium excessum nõ solum sensorium, sed animal etiam corrũpant, quandoquidem necesse est animalia hunc solum habere.

Sen. c. 66.

Secundo co. com. 27.

Sex. c. 64. Legito supe anim. te. 117. 118. 143.

Secundo. c. com. 118. Tex. c. 68.

uile si fuerit excellent, corrumpit tactum. Secundum autem hunc sensum determinatur uita animalis, tamdiu n. durat aial, quamdiu durat sensus tactus in eo. Ostensum est enim, q̃ im possibile est esse sine tactu. Vnde manifestum est, q̃ excellen tiæ tangibilium, non solum corrumpunt sensum tactus, sed êt corrumpunt aial, in

Sup. tt. 63. quantum hunc solũ sensum necesse est inesse animali. Deinde cum dicit.

e Alios autem sensus habet animal, sicut dictum est, non pp bene, ut uisum, quia in aere, & aqua, ut uideat, omnino autem, quoniam in diaphano. Gustum autem habet propter delectabile, & triste, ut sentiat quod in alimento, & concupiscat, & moueatur. Auditum autem ut significetur aliquid ipsi. Linguam autem habet, quatenus significet aliquid alteri.

c ¶ Ostendit qualiter se habeant alii sensus ad animal, & dicit q̃ alios sensus habet animal, non propter necessitatem sui esse, quia sine eis potest esse & uiuere, sed ppter bene esse, sicut uisum habet, quia uiuit in aere, & in aqua, ut uideat per aerem & aquam ea quæ procul sunt. Et non solum per aerem & aquam, sed etiam per quodcumque diaphanum, quia etiam per corpora coelestia uidemus. Gustum autem habet animal propter delectationem & tristitiam quæ est in cibo, ut sentiat delectationem in alimento, & sic cõcupiscat ipsum, & mo F ueatur ad quærendum ipsum. Sed notandum est, quòd supra posuit gustum necessarium animalibus, inquantum est tactus quidam alimenti: hic autem numerat ipsum inter sensus non necessarios, inquantum est discretiuus saporum qui faciunt alimentum delectabile uel triste, ut accipiat facilius, uel refutetur. Et quod dicitur de gustu, intelligendum est de odoratu, quia per odoratum attrahuntur aialia ad alimentum a remotis licet êt in hominibus sit alia species, & alia utilitas odoratus, ut in Libro de Sensu, & sensato dicitur. Auditus autẽ est in animali ad hoc, quòd ei aliquid significet. Est n. necessariũ. q̃ conceptiones unius animalis alteri significentur, secundum quòd unum animal iuuatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generãtibus. Et ideo oportet etiam quòd animal habeat linguam, per quam sonando significet suas affectiones alteri. Et hæc dicta de anima ad præsens sufficiant.

Sup. t. 64. & lib. 2. tt. 101.

Reliquos autem sensus habet, ut diximus, animal, non ut sit; sed ut bene sit, ueluti uisum, quandoquidem in aere, & in aqua, & omnino in transluci do uersatur, ut uideat, o uštatum, propter iucundum, & molestum, ut id quod in alimento est, sentiat, idque cupiat ac moueatur. Auditum, ut ei aliquid significetur. Linguam, ut ipsum quidpiam alteri significet. G

Expositionis D: Tho. Aquin. in tres Libros de Anima Aristotelis, Finis.

Series Chartarum.

A B C D E F G.

Omnes sunt Quaterniones, præter G, qui est Ternio.

VENETIIS. MDXCIII.

Apud Dominicum Nicolinum, & Socios.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

IN EOS, QVI PARVA NATVRALIA Aristotelis dicuntur, libros, expositio.

LECTIO PRIMA.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE SENSV ET SENSATO, LIBER.

Antiqua translatio.

QVoniã aũt de anima ẜm seipsam determinatum est, & de virtutũ qualibet, ex parte ipsius, cõsequens est facere consideratioñe de animalibus & vitã habentibus omnibus, quæ sunt propriæ, & quæ cões operationes eorũ. Quæ igitur dicta sunt de anima subijciantur. De reliquis autem dicamus, & primum de primis.

C Nicolai Leoniceni ĩterpretatio.

QVoniam de anima per se, nec non de potestatibus singulis, quæ per partes illi insunt, pertractatũ est prius, proximum est de Animalibus perscrutari, & de ijs quæ vitam habent omnibus, quænam propria, & quæ communia illorum sunt opera. Quæ igitur dicta sunt de anima, supponantur. de reliquis vero dicamus, & de primis prius.

Tex. co. 11. & 36. SIcut Philosophus dicit in Tertio de Anima, sicut separabiles sunt res a materia, sic & q̃ circa intellectum sunt. Vnumquodq; enim inquantum est intelligibile, inquãtũ est a materia separabile. vnde ea, quę sunt ẜm naturã a materia separata, sunt ẜm seipsa intelligibilia actu: q̃ vero a nobis a materialib. cõditionibus sunt abstracta, fiũt intelligibilia actu p lumen nři intellectus agentis. Et qa habitus alicuius potẽtiæ distinguunt̃ specie ẜm differentiam eius, qđ est p se obiectum potentiæ, necesse est, q̃ habitus scientiarũ, quib. intellectus perficit̃, et distinguant̃ ẜm differentiã separationis a materia. & iõ Philosophus in Sexto Meta. distinguit gña sciẽtiarum ẜm diuersum modũ separationis a materia. Nã ea, quæ sunt separata a materia ẜm esse & rõne, pertinent ad Metaphysicum: quæ autem sunt separata secundũ rõnem & nõ ẜm esse, pertinent ad Matematicum: quæ autem in sui ratione concernunt materiã sensibilẽ, pertinent ad Naturalem. Et sicut diuersa genera scientiarum distinguuntur ẜm hoc, q̃ res sunt diuersimode a materia separabiles, ita etiam in singulis scientijs, & præcipue in scientia naturali, distinguuntur partes scientiæ ẜm diuersum separationis & concretionis modum: & quia vniuersalia sunt magis a materia separata, ideo in scientia naturali ab vniuersalibus ad minus vniuersalia proceditur. sicut Philosophus docet Primo Physi. Vnde & scientiam natura-

Texto 6. 2. lem incipit tradere ab his, quæ sunt communissima omnibus naturalibus, quę sunt motus, & principium motus. & demum processit per modum concretionis siue applicationis principiorum communium ad quędam determinata mobilia, quorum quædã sunt corpora viuentia: circa quæ etiam simili modo processit, distinguens hanc cõsiderationem in tres partes. Nã primo quidem considerauit de anima secundum se, quasi in quadam abstractione. Secundo, considerationem facit de his, quæ sunt animæ secundum quandam concretionem, siue applicationem ad corpus, sed in generali. Tertio, considerationem facit applicando omnia hæc ad singulas species animalium & plantarum, determinando quid sit proprium vnicuique speciei. Prima igitur consideratio continetur in Libro de Anima, Tertia vero consideratio cõtinetur in Libris, quos scribit de Animalibus, & Plantis. Media vero consideratio continetur in libris, quos scribit de quibusdam, quæ pertinent cõmuniter, vel ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viuentia, circa quæ huius libri est præsens intentio. Vnde considerandum est,

Viuentium gradus in 2o de Anima. Tex. co. 13. q̃ in Secundo de Anima quatuor gradus viuentium determinauit, quorum primus est eorum, quæ habent solam partem animæ nutritiuam, per quam viuunt, sicut sunt plantæ: quædam autem sunt, quæ cum hoc habent etiam sensum sine motu progressiuo, sicut sunt animalia imperfecta, puta cõchilia: quædam vero, quæ habent insuper motum localẽ progressiuũ, sicut animalia perfecta, vt equus & bos: quædã vero insuper intellectũ, sicut hoĩes. Appetitiuum, n. quamuis ponatur quintum genus potentiarum aiæ, non tamen cõstituit quintum gradum viuentiũ, quia semper consequitur sensitiuum. Horũ aũt intellectus quidẽ nullius partis corporis actus est, vt probatur Tertio de Anima. vnde non põt considerari per concretionem vel applicationem ad corpus, vel aliquod organũ corporeũ. Maxima n. cõcretio eius est in anima: summa aũt eius abstractio est in substantijs separatis. Et ideo præter librũ de Anima, Arist. non fecit librũ de itellectu & intelligibili: vel si fecisset, nõ pertineret ad scientiã naturalẽ, sed magis ad Metaphysicũ, cuius est cõsiderare de substantijs separatis. Alia vero oĩa sunt actus alicuius partis corporis, & iõ eorũ põt esse specialis consideratio per applicationẽ ad corpus, vel organa corporea præter considerationem, quæ habita est de ipsis in lib. de Anima. Oportet ergo huiusmodi considerationem mediam in tres partes distingui, quarum vna contineat ea, quæ pertinent ad viuum, inquantum est viuum, & hæc continetur in libro, quem scribit de Morte & Vita, in quo etiam determinat de Respiratione & Expiratione, per quæ in quibusdam vita conseruatur, & de Iuuentute & Senectute per quæ diuersificatur status vitæ. Similiter autem & in libro, qui inscribitur de Causis longitudinis & breuitatis vitæ, & in libro, quem fecit de Sanitate & ægritudine, quæ etiam pertinent ad dispositionem vitæ, & in libro, quem dicitur fecisse de Nutrimento & Nutribili, qui duo Libri, apud nos nondum habentur. Alia vero pertinent ad motiuum, quæ quidem continentur in duobus, scilicet in libro de Causa motus animalium, & in libro de Progressu animalium, in quo determinatur de partibus animalium opportunis ad motum. Tertia vero pertinet ad sensitiuum. Circa quod cõsiderari potest, & id quod pertinet ad actũ interioris vel exteriorũ sensus: & quantum ad hoc cõsideratio sensitiui cõtinetur in hoc libro, qui inscribitur de sensu & Sensato, idest, de Sensitiuo & sensibili, sub quo etiam cõtinetur tractatus de Memoria & Reminiscentia. Et iterum, ad considerationem sensitiui pertinet id, quod facit differentiam circa sensum in sentiendo, quod per somnum, & vigiliam determinauit in libro, qui inscribitur de Somno & vigilia. Sed quia oportet per magis similia ad dissimilia transire, talis videtur esse rõnabiliter horum librorũ ordo, vt post librum de Anima, in quo de anima secundũ se determinatur, immediate sequatur hic liber de sensu & Sensato, quia ipsum sentire, magis ad animam quã ad corpus pertinet. post quẽ ordinandus est liber de Somno & vigilia quæ important ligamentum & solutionem sensus. Deinde sequuntur libri, qui pertinent ad motiuum, quod est magis propinquum sensitiuo. Vltimo autem ordinantur libri, qui per-

tinent ad communem considerationem viui: quia ista consideratio maxima concernit corporis dispositionem.

Hic igitur liber, qui de Sensu & Sensato inscribitur, primo quidem in duas partes diuiditur. in Prooemium, & Tractatum qui incipit ibi [Sed de sensu & sentire.] Circa primum duo facit. Primo manifestat suam intentionem, ostendens de quibus sit tractandũ. Secundo assignat rationem, quare necessarium est de his tractari. ibi [Vidẽtur autem maxime.] Dicit ergo primo, tã determinatum esse in libro de Anima, de anima secundum seipsam, vbi scilicet animam definiuit. Iterum consequenter determinatũ est de qualibet virtute & potentia eius, sed hoc dico [ex parte ipsius.] Cum enim potentiæ animæ præter intellectum, sint actus quarũdam partium corporis, dupliciter de his considerari põt. vno modo secundum q̃ pertinent ad animam, quasi quædam potentiæ vel virtutes eius: alio modo ex parte corporis. De ipsis ergo potentijs animæ ex parte ipsius animæ determinatũ est in libro de Anima, sed nunc consequẽs est facere considerationẽ de animalibus, [& omnibus habentibus vitam.] quod addit propter plantas [determinando,] scilicet quæ sunt operationes eorum [propriæ] scilicet singulis speciebus animalium & plantarum. [Et quæ communes,] scilicet omnibus viuentibus, vel omnibus animalibus, vel multis generibus eorum. [Illa igitur, quæ dicta sunt de anima subijciantur, vel supponantur,] idest vtamur ipsis in sequentibus, tamquam suppositionibus iam manifestis. [De reliquis autem dicamus, & primum de primis] idest, primo de communibus, & postea de proprijs. sic enim est debitus ordo sciẽtiæ naturalis, vt determinatum est in principio libri Physicorum. Deinde cum dicit.

b Videntur autem † maxima, & communia, & propria animalibus, esse communia corporis & animæ.

c Puta, sensus & memoria, ira & desiderium, & omnino appetitus, & cum his gaudium & tristitia. etenim hæc ferè insunt omnibus animalibus. Cum his autẽ hæc quidem omnibus sunt vitam participantibus communia, hæc vero animaliũ quibusdam. Existunt autẽ horum maxime quatuor cõiugationes numero, velut vigilia & somnus, iuuentus & senectus, expiratio & respiratio, & vita & mors. de quibus considerandum est quid sit vnumquodq; eorum, & quibus de causis accidãt. Verũ Physici est de sanitate & infirmitate prima inuenire principia. nec enim sanitatem nec infirmitatẽ possibile fieri carentibus vita. Quare ferè Physicorum plurimi & Medicorum, qui magis physice artem prosequuntur, hi quidem finiunt ad ea, quæ de medicina: hi vero ex his, quæ de natura, incipiunt de medicina.

Videntur autem quæ maxima sunt & communia & propria animalibus, cum animæ, tum corpori esse communia.

Vt sensus, & memoria, ira, & desiderium & omnino appetitio, voluptasque, insuper & dolor, hæc enim fere omnibus insunt animalibus. Et præterea, alia quidem omnibus quæ vita participant sunt communia, alia vero animalibus dumtaxat quibusdam. Horum autem maxime coniunctiones solum sunt quatuor, vigilia & somnus, iuuentus & senectus, spiratio & expiratio, vita & mors, de quibus speculandũ est, quid quodque illorum est, & quas ob caussas fieri contingat. Physici etiam est sanitatis, & morbi primà cognoscere initia: cur neque sanitatem, neque morbum fieri posse constet ijs, quæ vita carent. Quamobrem Physicorum fere plurimi, & Medicorum ij, qui Physice artem exercent magis, illi quidem ad ea quæ sunt Medicinæ artem definiunt. Ii autem ex ijs, quæ de natura sunt, ea quæ ad medicinam spectant, exordiuntur.

G

H

Tex.c.3. & 4. b ¶ Ostendit necessitatem præsentis considerationis. Si enim operationes tam propriæ quàm communes animalium & plantarum essent propriæ ipsius animæ, sufficeret ad hoc consideratio de anima. sed quia sunt communes animæ & corpori, ideo oportet post considerationem de anima, de huiusmodi considerare, vt sciatur qualis dispositio corporum ad huiusmodi operationes vel passiones requiritur. Et ideo Philosophus hic ostẽdit omnia communia esse animæ & corpori. Circa autem hoc tria facit Philosophus. primo proponit quod intendit: secundo enumerat ea, de quibus est intẽtio. ibi [Puta sensus.] tertio, probat propositum. ibi. [Quòd autem omnia dicta.] Dicit ergo primo, quòd illa quæ sunt maxima, & præcipua inter ea, quæ pertinent ad animalia & plantas, siue sint communia omnium animaliũ, aut plurium, siue sint propria singulis speciebus, etiã ex ipso primo aspectu videntur esse cõmunia animæ & corporis. Vnde aliam considerationem requirunt præter eam, quę est de anima absolute. Deinde cum dicit.

c ¶ Enumerat ea, de quibus est intentio, & primo ponit ea, quę pertinent ad sensitiuum, scilicet sensum & memoriam. Non facit autem de alijs mentionem, scilicet de imaginatione & æstimatione, quia hęc non distinguuntur a sensu ex parte rei cognitę: sunt enim pręsentium, vel quasi pręsentium: sed memoria distinguitur per hoc quod est pręteritorũ inquantum pręterita sunt. Secundo ponit illa, quę pertinent ad motiuum. Est autem propinquum principium motus in animalibus appetitus sensitiuus, qui diuiditur in duas vires, scilicet irascibilem & concupiscibilem, sicut dictum est in tertio de Anima. Ponit ergo iram

Tex.c.6. m.

pertinentem ad vim irascibilem, & desiderium pertinens ad concupiscibilem, a quibus duabus passionibus, tamquam a manifestioribus prædictæ duæ vires denominantur. Concupiscibilis enim denominatur a desiderio, irascibilis autem ab ira. Sed quia sunt quædam aliæ animæ passiones ad vim appetitiuam pertinentes, ideo subiungit. [Et omnino appetitus] vt comprehendat omnia, quæ ad vim appetitiuam pertinent. Ad omnes autem passiones animæ, siue sint in irascibili, siue in concupiscibili, sequitur gaudium, vel tristitia, vt dicitur secundo Ethicorum, & ideo subdit [& cum his gaudium & tristitiam] quasi finales, & vltimæ passiones. Et subiungit, quòd hæc quæ enumerata sunt, fere inueniuntur in omnibus generibus animaliũ. Dicit autẽ fere, quia plura eorum inueniuntur in omnibus animalibus tam perfectis, quàm imperfectis, scilicet sensus & desiderium, & appetitus, & gaudium, & tristitia. Habent enim animalia imperfecta de sensibus solum tactum, habent etiam phantasiam & concupiscentiam, & gaudium & tristitiæ, licet indeterminatæ sint, & indeterminate moueantur, vt dictum est secundo de Cap. 2.
Anima. Memoria vero & ira in eis totaliter non inuenitur, sed solum in animalibus perfectis. Cuius ratio est, quia non
I omnia quæ sunt inferioris generis, sed solum suprema & perfectiora, pertingunt ad aliquam participationem similitudinis eius, quod est proprium superiori generi. Differt autem sensus ab intellectu & ratione: quia intellectus vel ratio est vniuersalium, quæ sunt vbique & semper: sensus autem est singularium, quę sunt hic & nunc. Et ideo sensus secundum sua propriam rationem, non est cognoscitiuus nisi præsentium. Quod autem sit aliqua virtus sensitiuę partis, se extendens ad alia, quæ non sunt pręsentia, hoc est secundum similitudinariam participationem rationis, uel intellectus. Vnde memoria, quę est cognoscitiua pręteritorum, conuenit solum animalibus perfectis, vtpote supremum quoddam in cognitione sensitiua. Similiter etiam appetitus sensitiuus, consequens sensum secundũ propriam rationem, est eius quod est delectabile secundum sensum, quod pertinet ad uim concupiscibilem, quę est communis omnibus animalibus. Sed quòd animal tendat per appetitum ad aliquod laboriosum, puta ad pugnam uel aliquod huiusmodi, habet similitudinẽ cum appetitu rationali, cuius est appetere
K aliqua propter finem, quę non secundum sensum sunt appetibilia. Et ideo ira, quę est appetitus uindictę, pertinet solum ad animalia perfecta, propter quandam appropinquationem ad genus rationalium. Deinde ponit ea, quę pertinent aliqualiter ad rationem vitę: & dicit, quòd cum pręmissis inueniuntur alia in animalibus, quorum quędam sunt communia omnibus participantibus uitam, non solum animalibus, sed etiam plantis. Quędam vero pertinent solum ad quędam genera animalium, & horum pręcipua sub quadruplici coniunctione enumerantur uel coniugatione. Primam quidem coniugationem ponit uigiliam & somnum, quę inueniuntur in omnibus animalibus, non tamen in plantis. Secundam autem ponit iuuentutem & senectutem, quę inueniuntur tam in animalibus, quàm in plantis. Cuiuslibet enim corruptibilis & generabilis uita distinguitur per diuersas ętates. Tertiam ponit respirationem, & expirationem, quę inueniuntur in quibusdam generibus animalium, scilicet in omnibus habentibus pulmonem. Quartam ponit vitam & mortem, quę inueniuntur in omnibus uiuentibus

uentibus in hoc mundo inferiori: & de his omnibus dicit considerandum quid vnumquodque eorum sit, & quæ sit causa eius. Et quia prædicta dixerat esse maxima, subiungit de quibusdam, quæ non sunt ita præcipua, sicut sanitas & ægritudo, quæ non inueniuntur in omnibus indiuiduis generis, in quibus nata sunt esse, sicut accidit de præmissis: sunt tamen nata inueniri in omnibus viuentibus, tam animalibus quàm plantis. Dicit autem quod ad naturalem Philosophum pertinet inuenire prima & vniuersalia principia sanitatis & ægritudinis: particularia autem principia cõsiderare pertinet ad Medicum, qui est artifex factiuus sanitatis, sicut ad quamlibet artem factiuam pertinet considerare singularia circa suum propositum, eo quòd operationes in singularibus sunt: & quòd hęc consideratio pertineat ad Naturalem, probat ibi [Nec enim sanitatem &c.] Et hoc dupliciter. Primo quidem per rationem, non enim potest inueniri sanitas, aut infirmitas, nisi in habentibus vitam. Ex quo patet, quòd corpus viuum est proprium subiectum sanitatis & ægritudinis. Principia enim subiecti sunt principia propriæ passionis. Vnde cum ad Philosophum naturalem pertineat considerare corpus viuum, & eius principia, oportet etiam quòd ipse consideret principia sanitatis & ægritudinis. Secundo probat idem per signum siue exemplũ quod concludit ex ratione inducta. Plurimi enim Philosophorum naturalium finiunt suam considerationem ad ea etiam quę sunt de Medicina. Similiter etiam plurimi Medicorum qui scilicet magis physice, artem medicinæ prosequuntur, non solum experimentis vtentes, sed causas inquirentes, incipiunt medicinalem considerationem a naturalibus. Ex quo patet, quòd consideratio sanitatis & ægritudinis, communis est & medicis & naturalibus. Cuius ratio est, quia sanitas causatur quandoque quidem solum a natura. & propter hoc pertinet ad considerationem naturalis, cuius est considerare opera naturæ: quandoque vero ab arte, & secundum hoc consideratur a Medico. Sed quia ars nõ principaliter causat sanitatem, sed quasi adiuuat naturam & est ministrans ei, ideo necesse est quòd Medicus a naturali tamquam a principaliori, principia suæ scientiæ accipiat, sicut gubernator nauis ab Astrologo. Et hæc est ratio, quare Medici bene artem prosequentes, a naturalibus incipiunt. Sed qua vero sunt artificialia, quæ solum fiunt ab arte, vt domus & nauis, hæc nullo modo pertinent ad considerationem naturalis, sicut ea, quæ fiunt solum a natura, nullo modo pertinent ad considerationem artis, nisi inquantum ars vtitur re naturali. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat propositum, scilicet quòd omnia prædicta sunt cõmunia animæ & corpori, & vtitur tali ratione. Omnia prædicta ad sensum pertinent: sensus autem, communis est animæ & corpori (sentire enim conuenit animæ per corpus) ergo prædicta omnia sunt communia animæ & corpori. Primum manifestat quasi per inductionem. Prædictorum enim quædam cum sensu accidunt, scilicet quæ pertinent ad cognitionem sensitiuam, vt sensus, phantasia, & memoria: quædã vero accidunt per sensum, sicut ea, quæ pertinent ad vim appetitiuam, quæ mouetur per apprehensionem sensus. Aliorum vero, quę pertinent manifestius ad corpus, quædam sunt passiones sensus, scilicet somnus, qui est ligamentum sensus, & vigilia, quæ est solutio eius: quædam vero sunt habitudines sensus, scilicet iuuentus & senectus, quæ pertinent ad hoc, quòd sensus bene se habeant, vel debiliter: quędam vero sunt conseruationes & salutaria sensus, scilicet respiratio, vita, & sanitas: quædam vero corruptiones & priuationes, sicut mors, & infirmitas. Secundum autem, scilicet quòd sensus, communis sit animæ & corpori, dicit esse manifestum & per rationem, & sine ratione. ratio enim est in promptu, quia cum sensus patiantur a sensibili, sicut ostensum est in lib. de Anima, sensibilia autem materialia sint & corporea, necesse est corporeũ esse, quod a sensibili patitur. Absque autem ratione manifestum est experimento: quia turbatis corporis organis, impeditur operatio sensus, & eis ablatis, totaliter sensus tollitur. [2. de Anima. Tex. co. 62.]

d Quòd autem omnia dicta communia sint animæ & corpori, non immanifestum est. Omnia enim hæc cum sensu accidunt, hæc vero per sensum. quædam autem hæc quidem passiones huius entis existũt, hęc vero habitudines, hęc autem conseruationes & salutaria, hæc vero corruptiones & priuationes. Sensus autem, quòd per corpus insit animæ, manifestum per rationem, & absque ratione.

Quòd autem supradicta omnia, cũ animæ, tum corpori communia sint, nõ est obscurum. siquidem ex ijs alia cũ sensu fieri contingit, alia per sensum. Præterea, ex illis pleraque affectiones sunt, nonnulla habitus, alia quin etiam custodia & conseruationes, quædam interitus & priuationes. Sensum autem medio corpore animæ inesse, & ratione clarum est, & sine ratione.

LECTIO II.

SEd de sensu & sentire quid sit: & quare accidat animalibus hæc passio, dictũ est prius in his, quæ de Anima.

b Animal autem vnumquodque secundum quòd animal, necesse est habere sensum. Per hoc enim determinamus animal esse, & non animal.

c Proprie autem secundum vnũquodque, tactus & gustus in-

LECTIO II.

CAeterum de sensu quidem, & sentiendi ratione, & cur animalibus istæc accidat passio, in Commentarijs de Anima dictum est.

Animalibus autem omnibus, qua animal est unumquodque, necesse est sensum inesse: hoc enim esse animal, & non animal dijudicamus.

Proprie autẽ ac singulatim tactus & gustatus omnia necessario conse-

LECTIO II.

PRæmisso prooemio, in quo ostendit Philosophus suã intentionem, hic incipit prosequi suum propositum. Et primo determinat ea, quæ pertinent ad sensum exteriorem. Secũdo determinat ea, quæ pertinent ad cognitionem sensitiuã interiorem, scilicet de memoria & reminiscentia. ibi [De memoria & reminiscentia.] Ille enim Tractatus est pars istius libri secundũ Græcos. Circa primum tria facit. Primo resumit quædam, quæ de sensu dicta sunt in libro de Anima, quibus vtendum est tamquam suppositionibus vt supra dictum est. Secundo determinat veritatem quam intendit circà opera sensuum & sensibilium. ibi [In quibus autem habent fieri.] Tertio soluit quasdam dubitationes circa primum dicta. ibi [Obijciet autem aliquis si omne corpus.] Circa primum duo facit. Dicit enim primo quid circa sensum in libro de Anima dictum sit, secundo assumit quædam eorum. ibi [Animal autem secundum quod animal.] Dicit ergo primo, quod in libro de Anima dictum est de sensu & sentire, idest de potentia sensitiua & actu eius. & duo dicta sunt de eis, scilicet quid sit vtrumque eorum & causa quare animalibus hæc accidant. Vocat autem sentire passionem quia actio sensus in patiendo fit, vt probatum est in Secundo de Anima. Quid autem sit sensus & quare animalia sentiant, ostensum est circa finem Secundi de Anima per hoc, scilicet quòd animalia recipere possunt species sensibilium sine materia. Deinde cum dicit. [Text. co. 52.]

b ¶ Assumit tria ex his, quæ in Libro de Anima dicta sunt circa sensum: quorum primum pertinet ad sensum in communi: secundum pertinet ad sensus, qui sunt communes omnibus aĩalibus, & hoc. ibi. [Proprie autem secundum vnumquodque] Tertiũ pertinet ad alios sensus, qui inueniuntur in animalibus perfectis. ibi [Sensus autẽ qui per exteriora.] Dicit ergo primo, quod omne animal inquantum est animal necesse est quòd habeat sensum aliquem. In hoc enim, quòd est sensitiuum esse, consistit ratio animalis, per quam animalia a non animali distinguit. Attingit enim animal ad infimum gradum cognoscentium, quæ quidem alijs rebus cognitione carentibus præeminent in hoc, quod plura entia in se continere possunt. & ita virtus eorũ ostẽditur esse capacior, & ad plura se extendens. Et quanto quidem aliquod cognoscens vniuersaliorem habet rerum cognitionẽ, tanto virtus eius est absolutior, & immaterialior & perfectior. Virtus autem sensitiua, quæ inest animalibus, est quidem capax extrinsecorum, sed in singulari tantum. vnde & quandam immaterialitatem habet, inquantum est susceptiua specierum sensibilium sine materia, infimam tamen in ordine cognoscentium, inquantum huiusmodi species recipere non potest, nisi in organo corporali. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit id quod pertinet ad sensus communes & necessarios animali. Circa quod considerandũ est, quòd sensus cõmunes & ne-

cessarij omni animali, sunt illi, qui sunt cognoscitiui eorum, quę sunt necessaria animali. Est autem animali aliquod sensibile necessarium dupliciter. Vno modo inquantum corpus est mixtum: ex quatuor elementis, & sic necessarium est animali debita commensuratio calidi & frigidi, humidi & sicci, & aliorum huiusmodi quę sunt differentiæ corporū mixtorum. Aliud autem est necessarium animali, inquantum corpus eius est quum nutribile, & sic necessarius est ei cibus conueniens, per contraria autem horum animal corrumpitur. Et quamuis primum sit necessariū omni mixto corpori, secundum autem sit necessarium etiam plantis, tamen animal superabundat in hoc, quòd horum notitiam habere potest ratione iam dicta secundum gradum suæ naturæ. Ad hoc igitur quòd cognoscat ea, quæ sibi sunt necessaria, uel contraria secundum rationē corporis mixti, ordinatur sensus tactus, qui est cognoscitiuus prædictarum differētiarum: ad hoc autem quòd cognoscat conueniens nutrimentum, necessarius est ei gustus, per quem cognoscitur sapidum & insipidum, quod est signum nutrimenti conuenientis uel inconuenientis.

sequitur omnia necessario. Tactus quidem propter dictā causam in his quę de Anima: gustus vero propter escam Delectabile enim & tristabile discernit ipso circa escam, ut hoc quidem fugiat, hoc autem prosequatur: & omnino sapor est † nutritiuæ partis animæ passio.	*quuntur animalia, & tactus quidem eam ob causam, quæ in commentarijs de Anima dicta est, gustatus vero propter alimentum: suaue enim is dijudicat, & molestum in esculentis, vt alterum fugiat, consectetur alterum, & omnino sapor gustatiuæ partis est passio.*
d Sensus autem, qui per exteriora media, animalibus proficiscentibus insunt; quemadmodū odoratus, auditus, visus, omnibus quidem habentibus uitam causa salutis insunt, ut præsentię tia prosequantur alimentū, mala autem & corruptiua fugiant.	*Sensus autem, qui per externa fiūt ijs, quæ gressu mouentur, vt olfactus, auditus, & visus, omnibus quidem quæ illos habent, salutis, insunt gratia, vt præsentiendo alimentum consectentur, malaque & perniciosa fugiant.*
e Et habentibus autem prudentiam eius quod boni gratia. Multas enim annūciant differentias, ex quibus contemplabilium in est discretio, & agibilium.	*Is etiam qui prudentiam habent, boni gratia insunt, multas enim significant differentias, ex quibus intelligibilium agendarumque rerum prudentia comparatur.*
f Horum autem ipsorum, ad necessaria quidem, melior est visus, & secundum se: ad intellectum autem & secundum accidens, auditus.	*Horum autem ad necessarios vitæ vsus melior est visus, & quidem per se: ad intelligentiam vero per accidens, auditus.*

† al. gustatiuæ.

F priuæ: siue sint ei necessaria secundū rationem corporis mixti, siue secundum rationem viui corporis nutribilis. Manifestum enim est quod animalia per visum & auditum fugiunt corruptiua quælibet & salubria prosequuntur. Et ideo dicit quod illi sensus, qui per exteriora media fiunt, vt dictum est secundo de Anima, scilicet odoratus, & auditus, & visus, insunt illis de numero animalium, [quæ proficiscuntur] id est, motu progressiuo mouentur, [omnibus quidē his propter vnam causam communem] scilicet causam salutis, vt a remotis scilicet necessaria cognoscant, sicut per gustum & tactū præsentialiter. Et hoc est quod subdit [vt præsentientia] id est a remotis sentientia prosequantur conueniēs alimentum, & fugiat mala, & corruptiua quæcunque sicut ouis fugit lupum vt corruptiuum. Lupus autem sequitur ouem vi sam, vel auditam, aut odoratam, vt conueniens alimētum. Deinde cum dicit. Text. cō. 97.

G

e ¶ Assignat aliam causam specialē quibusdam perfectioribus animalibus. Et primo proponit hanc causam. secundo circa has causas comparat sensus adinuicem. ibi. [Horum autem ipsorum.] Circa primū, considerandum est, quod prudentia est directiua in agendis, & vniuersalis quidem prudentia est directiua respectu quorumcunque agendorum. vnde non est in animalibus, nisi in solis hominibus, qui habent rationem vniuersalium cognoscitiuam: in alijs autem animalibus sunt quædam prudentiæ particulares ad aliquos aliquos determinatos actus, sicut formica, quæ congregat in æstate cibum, de quo viuat in hyeme. Prædicti autem sensus, maxime auditus & visus proficiunt animalibus ad huiusmodi prudētias particulares, & hominibus ad prudentiam vniuersalem ad hoc quòd aliquid bene fiat. Odoratus autem totaliter videtur necessitati nutrimenti deseruire, parum autem prudentiæ. Vnde in omnibus, in quibus est perfecta prudentia, est deficiētissimus ille sensus, vt dicitur libro de Anima. Quo autem deseruiant prædicti sensus prudentiæ ostendit per hoc quod multas differentias rerum ostendunt, ex quibus homo proficit ad discernendum & contemplabilia & agibilia: per effectus enim sensibiles homo eleuatur in intelligibilium & vniuersalium considerationem: & etiam ex sensibus per ea, quæ audiuit & vidit, instruitur circa agenda. alia vero animalia in nullo participant de contemplatione: actionem autem participant particularem, sicut dicitur Decimo Ethic. Ideo autem hi duo sensus multas differentias annunciant, quia obiecta eorum inueniuntur in omnibus corporibus: quia consequuntur ad ea, quæ sunt communia omnibus corporibus, & inferioribus & superioribus. Color enim consequenter se habet ad lucem & diaphanum in quibus inferiora communicant cœlesti corpori. sonus autem consequitur motum localem, qui etiam inuenitur in vtrisque corporibus: odor autem consequitur sola corpora mixta ex quibus animal natum est nutriri. Deinde cùm dicit. H I

tis. Et ideo dicit quòd gustus & tactus ex necessitate consequuntur omnia animalia, & de tactu quidem, causa assignata est in Libro de Anima, quia scilicet tactus est cognoscitiuus eorum, ex quibus componitur animal. Gustus autem est ei necessarius propter alimentum, quia per gustum animal discernit delectabile & tristabile, siue sapidum & insipidum circa cibum, ut unum eorum prosequatur tamquam conueniens, alterum fugiat tamquam nociuum. Et totaliter sapor est passio nutritiuæ partis animæ, non quod sit obiectum potentiæ nutritiuæ, sed quia ordinatur ad actum nutritiuæ potentiæ, sicut ad finem, vt dictum est. Alexan. tamen dicit in Com. quòd in quibusdam libris inuenitur in græco, quòd sapor est gustatiuæ nutribilis partis animæ passio: quia videlicet sapor apprehenditur a gustu ordinario ad nutritionem. Deinde cum dicit. 3. de Anima Tex. cō. 63.

d ¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis Et primo assignat causam propter quam cōmuniter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi [Et habentibus autem prudentiam.] Secundum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensitiuum sine motu progressiuo, ut ostrea, sed quę præter id habent motiuum sm motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, i. immobilia, sicut illa animalia excedūt plantas, & alia corpora mixta. Plantæ enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quæ sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quæ sunt necessaria solum secundum quod eis præsentualiter offeruntur; animalia uero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quæ a remotis, vnde hæc magis accedunt ad cognitionem intellectiuā, quæ non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quæ pertinent ad nutritionem, secundum quod præsentialiter offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odor enim & sapor quandam affinitatem habent, vt infra dicetur. Et, sicut per saporem cognoscitur conuenientia cibi coniuncti, ita per odorem cognoscitur conueniētia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet uisus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animali, uel corru-

f ¶ Comparat circa prædictas causas visum & auditum Et primo ponit comparationem. Secundo probat. ibi. [Multas quidē.] Circa primum quidem dicit, quòd uisus dupliciter præeminet auditui. vno quidem modo quantum ad necessaria, puta ad quętendum cibum, & ad uitandum corruptiua, quæ certius apprehenduntur per uisum, qui immutatur ab ipsis rebus, quàm per auditum, qui immutatur a solis consequentibus motus aliquos rerum: alio modo, visus est præuium auditu secundum se: quia magis est cognoscitiuus & plurium quàm auditus. Sed auditus præeminet visui inquantum deseruit intellectui, & hoc est secundum accidens, ut post manifestabit. Deinde cum dicit. Cap. 8. & in exordio Metaphys. K

g ¶ Manifestat

g ¶ Manifestat quod dixerat, Et primo quod visus sit secundum se melior, Secundo quòd auditus sit melior per accidés, ibi [Secundum vero accidens.] Dicit ergo primo, quòd visus ideo secundù se est melior, quia potentia visiua sua apprehensione annunciat nobis multas differentias rerum, & diuersorum modorum. Et hoc ideo est: quia eius obiectum, quod est visibile, inuenitur in omnibus corporibus. Fit enim aliquid visibile per hoc quòd diaphanum illuminatur actu a corpore lucido: in quibus inferiora corpora cù superioribus communicant. & ideo dicit, quòd colore omnia corpora participant tam superiora, quam inferiora: quia in omnibus corporibus, vel inuenitur ipse color secundum propriam rationem, sicut in corporibus in quibus est diaphanum terminatum: vel saltem in eis inueniuntur principia coloris, quæ sunt diaphanum, & lux. & ideo plura manifestantur per visum. per hunc etiá sensum magis cognoscútur communia sensibilia: quia quanto potentia habet virtutem cognoscitiuam vniuersaliorem, & ad plura se extendentem, tanto est efficacior in cognoscendo; quia omnis virtus quanto est vniuersalior, tanto est potentior. Et dicuntur sensibilia communia, quæ non cognoscuntur ab uno sensu tantum, sicut sensibilia propria, sed a multis sensibus: sicut magnitudo, figura, quies, motus, & numerus. Qualitates enim, quæ sunt propria obiecta sensuum, sunt formæ in continuo: & ideo oportet quod ipsum continuum, inquantum est subiectum talibus qualitatibus, moueat sensum non per accidens, sed sicut per se subiectum & commune omnium sensibilium qualitatum. Omnia autem hæc, quæ dicuntur sensibilia communia, pertinent aliquo modo ad cótinuum. uel secundum mensuram eius, ut magnitudo: uel secundum diuisionem, ut numerus, vel secundum terminationem, ut figura: vel secundum distantiam & propinquitatem, ut motus. Sed auditus annunciat nobis solas differentias sonorum, quæ non inueniuntur in omnibus corporibus, nec sunt expressiuæ multarum differentiarum, quæ sunt in rebus paucis. Animalibus autem ostendit auditus differentias uocis. Vox enim est sonus ab ore animalis prolatus cum imaginatione quadam: ut dicitur in Secúdo de Anima. & ideo uox animalis inquantum huiusmodi, naturaliter significat interiorem animalis passionem. sicut latratus canum significat iram ipsorum: & sic perfectiora animalia ex uocibus inuicem cognoscunt interiores passiones, quæ tamen cognitio in imperfectis animalibus deest. Si ergo auditus non cognoscat per se, nisi uel differentiam sonorum, ut puta graue & acutum, aut aliquod huiusmodi; uel differentias uocis, secundum quòd sunt indicatiuæ diuersarum passionum: & sic cognitio auditus non se extendit ad cognoscendum per se tot rerum differentias, sicut uisus. Deinde cum dicit.

2. de Anima. Tex. cóm. 9.

Tex. cõ. 90.

h ¶ Manifestat quòd auditus per accidens melior sit ad intellectum. Et dicit, quòd auditus multum confert ad prudentiam, Et accipitur hic prudentia pro quadam intellectiua cognitione; non solum prout est recta ratio agibilium, ut dicitur Sexto Ethicorum, sed hoc est per accidens: quia sermo, qui est audibilis, est causa addiscendi non per se, idest, secundum ipsas sonorum differentias, sed per accidens, inquantum scilicet no-

g Multas quidem differentias & multimodas visus annunciat potentia: quia omnia corpora colore participant. Quare & communia magis per hũc sentiuntur. Dico autem communia, magnitudinem, motum, quietem, figuram, numerum. Auditus autem soni tantum differentias: paucis autem & eas, quæ vocis. B

h Secundum vero accidens ad prudentiam auditus plurimam confert partem. Sermo enim audibilis existens causa est disciplinæ, non secundum se, sed secundum accidens. ex nominibus enim constat. Nominum vero vnumquodque symbolum est. Quare a natiuitate priuatorum vtroque sensu sapientiores sunt cæci, mutis, & surdis. De virtute itaque quam habet sensuum vnusquisque, dictum est. C

LECTIO III.

IN quibus autem habent fieri corporis instrumenta, nũc quidam inquirunt secundum elementa corporum. Non potentes autem ad quatuor quinque existentibus coaptare, cupiunt de quinto. D

A mina, in quibus sermo est, idest, locutio componitur, sunt symbola, idest, signa intentionum intellectuarum, & per consequens rerum. Et sic Doctor docet discipulum inquantum per sermonem significat ei conceptionem intellectus sui. Et plus homo potest cognoscere addiscédo ad quod est utilis auditus quamuis per accidés, quam de se inueniendo, ad quod præcipue est utilis visus. Inde est quòd inter priuatos a natiuitate vtrolibet sensu, scilicet visu & auditu, sapientiores sunt cæci, qui carent visu, mutis & surdis, qui carent auditu. Addit autem mutis, quia omnis surdus a natiuitate ex necessitate, mutus est. Non enim potest addiscere formare sermones significatiuos, qui significant ad placitum. Vnde sic se habet ad locutionem totius humani generis, sicut ille, qui nunquam audiuit aliquã linguam, ad imaginandum illam. Non est autem necessarium quod econuerso omnis mutus sit surdus: potest enim contingere ex aliqua causa, aliquem esse mutum, puta propter impedimentum linguæ. Vltimo autem epilogando concludit, quod dictum est de virtute, quam habet vnusquisque sensus.

Multa enim differentias & multiiugas videndi denunciat potestas, quando corpora omnia colore participant, quapropter & communia per hanc sentiuntur maxime. Communia autem appello conformationem, magnitudinem, motum, statum, numerum. Auditus autem tantummodo sonorum differentias iudicat, paucis autem & vocis.

Cum autem per accidens ad prudentiam multum quantum conferat, sermo enim audibilis existens disciplinæ est causa, non per se, uerum ex accidenti, ex nominibus enim constituitur: nominum autem quodcunque signum est. Quamobrem obortu utroque sensu priuatorum cæci sunt mutis, & surdis prudentiores. De facultate igitur quam unus quisque habet sensus, dictum est prius.

LECTIO III.

VErum in quibusnam corporis ...nati sint fieri sensiteriis: nonnulli sane in ipsis corporum elementis id quærunt, cum autem non possint quinque ad quatuor deducere sensus, de quinto optare videntur.

LECTIO III.

POstquam Philosophus resumpsit ea, quæ sunt necessaria ad præsentem considerationem de ipsis uirtutibus sensitiuis, nunc accedit ad principale propositum in hoc libro applicando considerationem sensus ad corporalia. Et primo quantum ad organum sensuum, secundo quantum ad sensibilia. ibi [De sensibilibus autem his.] Circa primum duo facit. Primo attribuit organum sensuum elementis improbando sermones aliorum, Secundo determinando id, quod uerius esse potest. ibi [Igitur siquidem in his.] Circa primum duo facit. Primo tangit in generali quomodo Antiqui attribuebant organa sensuum elementis; secundo descendit specialiter ad organum visus, circa quod a pluribus errabatur. ibi [Faciunt autem omnes visum.] Dicit ergo primo, quòd Priores Philosophi quærebant secundum elementa corporum, qualia essent corporea instrumenta, in quibus, & per quæ operationes sensuum exercerentur. Et hoc ideo, quia sicut in Primo de Anima dictum est, ponebant simile simili cognosci. Vnde & ipsam animam ponebant esse de natura principiorum, ut per hoc posset omnia cognoscere, quasi omnibus conformis. Nam omnia in principijs communicant, & pari ratione, quia organa sensuum omnia corporalia cognoscunt, attribuebant ea elementis corporum. Sed statim occurrebat eis una difficultas: sunt enim quinque sensus, & quatuor elementa, & ideo inquirebant cui possent organum quinti sensus applicare. Est autem inter aerem & aquam quoddam medium, aere quidem densius, aqua autem subtilius, quod dicitur fumus uel uapor, quem etiam quidam posuerunt esse primum principium, & huic attribuebant organum odoratus: quia odor secundum quandam euaporationem fumalé sentitur, alios vero quatuor sensus attribuebát quatuor elementis, tactum autem terræ, gustum autem aquæ, quia sapor sentitur per humidum, auditum autem aeri, uisum igni. Deinde cum dicit, E

Tex. cõ. 39.

b ¶ Accidit specialiter ad organum visus, quod attribuebant igni. Et primo improbat causam positionis. Secundo ipsam positionem, ibi [Quoniam autem, si ignis esset.] Circa primum tria facit. Primo ponit causam, ex qua quidem mouebantur ad attribuendum organum visus igni. Secundo mouet quandam dubitationem, ibi. [Habet autem dubitationem.] tertio determinat ueritatem circa utrumque, ibi. [Causa unque huiusmodi.] Ait ergo primo, quod omnes qui attribuunt organum visus igni, hoc ideo faciunt, quia ignorãt causam cuiusdam passionis, quæ circa oculum accidit: si enim oculus comprimatur & fortiter moueatur, videtur quòd ignis luceat: quod accidit si sint apertæ palpebræ solum, quando aer exterior est tenebrosus: aut etiam in aere claro, si primo clauduntur palpebræ: quia per hoc fiunt tenebræ oculo clauso. Et hoc reputabant esse manifestum signum, quod organum uisus ad ignem pertineret. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet quandam dubitationẽ circa prædicta. Manifestum est enim quòd sensus cognoscunt sensibile pręsens, vnde & uisus cognoscit visibile præsens, sicut ignis propter suam lucem est quid uisibile pręsens. Si ergo semper est præsens ignis visui, vtpote organo visus in eo existente, videtur quòd semper visus ignem deberet videre. Sed hoc quidẽ secundum principia, quæ Arist. supponit, non sequitur. Supponit enim quòd sensus est in potentia ad sensibile: & oportet quòd per aliquod medium a sensibili immutetur. Vnde secundum ipsum sensibile superpositum sensui non sentitur, ut dicitur secundo de Anima. vnde, si etiam organum uisus esset igneum, propter hoc uisus non uideret ignem. Sed secundum alios Philosophos, uisus & alii sensus percipiunt sensibilia inquantum sunt actu tales, idest similes sensibilibus: vt pote naturam principiorum habentibus, ut dictum est. Et ideo secundum eos, quia organum uisus erat igneum, sequebatur quod prædicto modo uideret ignem. Sed tunc remanet dubitatio, quam Aristo. hic inducit, quare oculus quiescens non uidet ignem, sicut oculus motus. Deinde cum dicit.

Tex. cô. 98.

d ¶ Assignat causam prædictæ apparitionis, per quam & dubitatio mota soluitur, & ostenditur quomodo inaniter putauerunt ignem uisum, & ad hoc accipiendum est, quod corpora lenia, idest polita & tersa, ex proprietate suæ naturæ habent quendam fulgorem, quod in corporibus asperis & non planis non accidit: quia quædam partes supereminent aliis & obumbrant eas. Et quamuis in se aliqualiter fulgeant huiusmodi corpora, non tamen habent tantum de fulgore, quòd de se possint facere medium lucidum actu, sicut facit Sol & huiusmodi corpora. Manifestum est igitur, quòd illud, quod est medium oculi, quod uocatur nigrum oculi, est quasi lene & politum. Vnde habet quendam fulgorem ex ratione lenitatis, non ex natura ignis, sicut illi existimabant. Per hoc ergo iam remota est necessitas attribuẽdi organum uisus igni: quia scilicet huius claritatis, quæ apparet causa, potest aliunde assignari quàm ab igne. Sed siue hoc sit ex igne, siue ex lenitate pupillæ, remanet

b Faciunt autem omnes uisum ignis: quia passionis cuiusdam ignorant causam. Contricto enim & moto oculo uidetur ignis lucere. Hoc autem in tenebris habet accidere, & palpebris super uelantibus. Fiunt enim & tunc tenebræ.

c Habet aũt dubitationem hoc & aliam. Si enim non est latere sentientem & uidentem uisibile quippiam, necesse erit se uidere oculũ, quare ergo quiescente illo, hoc non accidit?

d Causa quidem huius, & obiectionis, & putandi ignem uisum esse, hinc sumenda Lenia enim in tenebris nata sunt fulgere, nõ tamen lucem facere. Oculi autem uocatum nigrum & mediũ lene. apparet autem hoc moto oculo: quia accidit, quasi duo fieri unum. Hoc autẽ celeritas facit motus, ut uideatur aliud esse uidens & uisum: quare & nõ fit nisi celeriter, & in tenebris hoc accidat. Lene enim in tenebris natum est fulgere, quemadmodum quædam capita pisciũ & sepiæ turbidũ. Sed lente moto oculo non accidit, ut uideatur simul & unum & duo esse, uidens & uisum. Illo autem modo ipse seipsum uidet oculus, quemadmodum & in refractione.

F

Verum omnem visum ad ignem pertinere volunt, quando passionis cuiusdam ignorant causam. Constricto enim & commoto oculo præfulgens apparet ignis. id autem in tenebris accidere solet, aut palpebris superinductis, fit enim tunc etiam in tenebris.

G

Sed hoc ipsum alteram etiam habet difficultatem. Si enim sentientiam, & quippiam visu percipientem non contingit latere, necessarium certe est seipsum conspicere oculum, cur igitur id quiescenti non accidit?

Hucusque autem rei causa, & dubitationis, & cur visus ignis esse videatur, hinc sunt accipienda: lenia enim in tenebris nata sunt fulgere, non tamen lucem facere.

H

id autem, quod in oculis nigrum appellatur, & medium est lene esse apparet, id autem commoto apparet oculo, quoniam tunc accidit, vt vnum quasi duo fiat: istuc autem celeritas efficit motionis, vt appareat diuersum esse à vidẽte id quod cernitur, quamobrem non fit hoc nisi celeriter: & in tenebris fieri contingat: lene namque in tenebris natum est splendescere, vt piscium quorundam capita, & sepię atramentum.

I

Et oculo tarde commoto non contingit, vt simul appareat duo & vnum esse, videns, & id quod cernitur. Eo autem modo ipse seipsum cernit oculus, ceu in quodam repercussu.

communis dubitatio, quare huiusmodi fulgor videt oculus motus, quiescens vero non. Et ideo assignat causam huius, & dicit quòd talis fulgor apparet moto oculo: quia accidit per oculi motionem quasi quod vnum fiat duo: vnum enim & idem subiecto est pupilla fulgens & videns. Inquantum autem est fulgens, proiicit fulgorem suum ad extra: inquantum autem est videns cognoscit fulgorem, quasi recipiendo ipsum ab exteriori. cum autem est quiescens, emissio fulgoris fit ab exterius. & ita visus huiusmodi fulgorem non recipit, vt videre possit. Sed quando oculus celeriter mouetur, illud nigrum oculi transfertur ad exteriorem locum, in quem pupilla emittebat suum splendorem, antequam ille splendor deficiat. & ideo pupilla ad alium locum velociter translata recipit splendorem suum quasi ab exteriori, ut sic uideatur esse aliud uidens, & uisum, quamuis sit idem subiecto. Et ideo huiusmodi ibi apparitio fulgoris non fit, nisi oculus celeriter moueatur, quia si moueatur tarde, prius deficiet impressio fulgoris ab exteriori loco, ad quem fulgor perueniebat, quam pupilla illuc perueniat. Sed uidetur, quòd nulla celeritas motus ad hoc sufficiat. Quantumcumque enim motus localis sit velox, oportet tamen, quòd in tempore, emissio autem fulgoris ad præsentiam corporis fulgentis, & eius cessatio ab ipsius absentia vtrumque fit in instanti. non ergo videtur possibile quantumcunque oculus celeriter moueatur, quòd prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quam cesset fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco existente. Sed ad hoc dicendum est secundum Alexand. in commento. Pupilla corpus est quoddam, & in partes diuisibile. vnde celeriter commoto oculo, cum aliqua pars pupillæ ad alium locum peruenire inceperit, adhuc fulgor illuc peruenit ex residuo corpore pupillæ. quod nondum attingit locum illum. & inde est, quòd pupilla incipit videre fulgorem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est, quòd huiusmodi fulgor non videtur defecisse: sed pertransit & subito disparet visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & non in lumine: quia fulgor corporum lenium propter sui modicitatem obscuratur a magna claritate. sed in tenebris videtur, sicut etiam accidit de quibusdam aliis, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videntur in tenebris, & non in lumine, sicut quædam capita piscium, & humor turbidus piscis, qui dicitur Sepia. Et subiungit, quòd si aliquis lente vel tarde moueatur, non accidit prædicta apparitio. per hoc, quòd videns & visum simul uideatur esse unum & duo, ut dictum est, sed illo modo, quando scilicet celeriter mouetur oculus tunc oculus uidet seipsum, quasi secundum diuersum situm a seipso immutatus, sicut accidit in refractione uel in reflexione, puta cum oculus uidet seipsum in speculo, a quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prædicta apparitione, fulgor oculi redit ad ipsum, ut dictum est. Deinde cum dicit.

K

e Quoniam si ignis esset, ut dicit Empedo. & in Timæo scribitur: & accideret videre exeunte lumine, quemadmodum ex lucerna lumen, quare non in tenebris videret utique uisus?

f Dicere autem quòd extinguatur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

B

g Quæ enim extinctio luminis est? extinguitur enim aut humido, aut frigido, calidũ & siccũ, qualis uidetur quidem in carbonibus ignis & flamma, quorum neutrum in lumine apparet existens.

h Si igitur est quidem, sed propter debilitatẽ latet nos: oportebat per diem & in aqua extingui lumen, & in glacie magis fieri tenebras, flãma enim & ignita corpora patiũtur hæc. Nunc autem nihil tale accidit,

i Empedocles aũt videtur existimare ꝙ exeunte lumine, sicut dictũ est prius videre. Ait enim.

„ Vt quando quis progressum meditans præparet lucernam,
„ Hyemalem per noctem ignis lumen ardentis,
„ Adaptans omnium ventorũ prohibitrices laternas:
„ Hæ ventorum quidem spiritum dispergunt flantium,
„ Lumen aũt extra dissiliens, quãtũ magis expansum fuerit:
„ Illustrat pauimentum in domitis radijs.
„ Sic quod in membranis coercitum antiquum lumen.
„ Subtilibus voluminibus diffũditur per circularẽ pupillam,
„ Hæ autem aquæ profundum repellunt circumfluentis,
† Lumen autem extra peruenit, quanto magis expulsum fuerit.
Aliquando quidẽ igitur sic nos uidere ait: aliquando autem de fluxibus his, quæ ab his quæ uidentur, decidunt.

A

Quoniam si ignis esset vt dicit Empedocles & in Timæo scriptum est, & videndi ratio contingeret exeunte quasi ex laterna lumine, curnam in tenebris non cerneret visus?

Nam dicere in tenebris restingui exeuntem visum, vt Timæus asserit, vanum est omnino.

Quanam enim luminis est extinctio? restinguitur namque aut in humido, aut in frigido calidum, & siccum, cuiusmodi ignis esse videtur, quin carbonaceo est genere & ipsa flamma quorum neutrum lumini inesse videtur.

Si autem inest quidem, verũ, quia leniter nos latet, oportebat profectò per diem, & in aqua lumen restingui, in glacie vero maxime tenebras fieri: flamma enim & ignita corpora istuc pati percipiuntur, nunc autem nihil accidit huiusmodi,

C

Empedocles autem arbitrari videtur, interdum quidem exeunte vt dictum est lumine visionem fieri scribit namque sic.

„ *Ceu cum quis progredi meditans laternam præparauit.*
„ *Hibernam noctem ignis ardentis, lumen.*
„ *Accedens splendidum cornu, omnimodi obstaculum flatus.*
„ *Quod ventorum quidem flantium dissipat spiritum.*

D

„ *Extrinsecus autem extensum exiliens quantum procurreris lumen.*
„ *Splendescit per pauimentum indomitis radijs.*
„ *Sic quis in tuniculis constringitur, antiquus ignis.*
„ *Subtilibus velis rotundam complectitur pupillam.*
„ *Quæ circumfluentis profundum, continent aquæ.*

Ignis autem exiliens extensius se porrigit. & interdum quidem sic visionem fieri dicit Empedocles, interdum autem per defluxus, quia rebus, quæ cernuntur, fiunt.

E

e ¶ Accedit ad improbandum ipsam positionem: & primo quantum ad hoc ꝙ visum attribuebant igni. secundo quantum ad hoc ꝙ ponebant visum videre extramittendo, ibi. [Irrationale uero omnino est.] Circa primum tria facit. Primo proponit opinionem Platonis, secundo Empedoclis, ibi.] Empedoclis autem videtur.] Tertio opinionem Democriti, ibi. [Democritus autẽ quoniã.] Circa primũ duo facit. Primo obijcit cõtra Platonem, Secundo remouet eius responsionem, ibi. [Dicere autem quòd extinguatur. [Circa primum sciendum est, ꝙ Empedoc. & Plato in Timæo in duobus cõueniebant, quorum unum est quòd organũ uisus pertinet ad ignem: secundum est quòd uisio contingit per hoc quòd lumen exit ab oculo, sicut ex lucerna. Ex his autẽ duabus positionibus concludit Philosophus quòd visus deberet uidere in tenebris, sicut in luce. Potest enim etiam in tenebris lumen a lucerna emitti illuminans medium. Et ita, si per emissionem luminis oculus uidet, sequitur quòd etiam in tenebris oculus uidere possit. Deinde cũ dicit.

f ¶ Excludit positionem Platonis, quam in Timæo ponit dicens, quod quando lumen egreditur ex oculo, si quidem inueniat in medio lumen, saluatur per ipsum, sicut per sibi simile: & ex hoc accidit uisio. Si autem non inueniat lumen, sed tenebras, propter dissimilitudinem tenebrarum ad lumen ab oculo egrediens extinguitur: & ideo oculus non uidet. Sed Aristo. dicit hanc causam non esse ueram: & hoc probat ibi.

o.Lignis. g ¶ Non enim potest assignari ratio, quare lumen oculi a tenebris extinguatur. Dicebant enim Platonici tres esse species ignis, scilicet lumen, flammam, & carbonem. Ignis autem, cum sit naturaliter calidus & siccus, extinguitur uel ex frigido, uel ex humido, & hoc manifeste apparet in carbonibus & flamma: sed neutrum contingit in lumine: quia nec per frigidum, nec per humidum extinguitur. Non ergo bene dicitur quòd extinguitur ignis per modum ignis. Alexander autem in commento dicit, quòd inuenitur alia litera talis, qualis uidetur quidem in carbonibus esse ignis & flamma in lumine, neutrum autem uidetur conueniens. Neque enim humidum, nec frigidum, quibus extinctio fit. Et secundum hanc literam ratio Aristo. magis uidetur esse ad propositum. Lumen enim igneum quod apparet in carbonibus, & flamma extinguitur frigido aut humido. Tenebræ autem neque sunt aliquid frigidum nec humidum. Non ergo per tenebras potest extingui lumen igneum egrediens ab oculo. Posset autem aliquis dicere, quod lumen igneum egrediens ab oculo nec extinguitur in tenebris, sed quia debile est, non confortatur ab exteriori lumine, ideo latet nos. & propter hoc non fit visio. Sed Aristotel. hoc reprobat ibi.

h ¶ Circa quod sciendum est, quòd lumen igneum extinguitur vel obtenebratur dupliciter. Vno quidem modo secũdum proprietatem luminis, prout paruum lumẽ extinguitur ex præsentia maioris luminis. Alio modo secundum proprietatem ignis, qui extinguitur in aqua. Si ergo illud debile lumẽ ab oculo egrediens esset igneum, oporteret quòd extingueretur in die propter excellentiorem claritatem. & in aqua propter contrarietatem ad ignem, & per consequens inter glacies magis obtenebraretur prædictum lumen visibile: videmus enim hoc accidere in flamma, & in corporibus igneis vel ignitis, quod tamen non accidit circa visum. vnde patet prędictam responsionem vanam esse. Deinde cum dicit.

i ¶ Narrat opi. Empedoc. de cuius improbatione iam dictum est, & dicit quod Emped uidetur existimare, sicut dictum est, ꝙ uisio fiat lumine exeunte, & ponit uerba eius quę metrice protulit. Dicebat enim, quod ita accidit in uisu, sicut quando aliquis cogitans progredi per aliquod iter per noctem hyemis: flant uenti, præparat lucernam, accendens lumen ardentis ignis licet impetus omnium uentorum sufficienter prohibens, ponens accensum in laternam, & per hoc flatum uentorum spirantium impediens, scilicet eos, ne possint eorum flatus peruenire usque ad lumẽ ignis, lumen autem ignis contentum extragrediatur. & quantò magis expansum fuerit extra, tantò magis illustrat aerem, ita tamen quod radij exeuntes sunt domiti. idest, attenuati per uelum laternæ, puta per pellem, uel aliud huiusmodi. Non enim ita clare illuminatur aer per laternam, sicut illuminaretur ab igne non uelato. Et similiter dicit accidere in oculo [in quo lumen antiquum] idest, a prima formatione oculi [ad sensum connatatur] idest, tuto conseruatur [in miringis] idest, in tunicis oculi, per quas sicut per quasdam subtiles lintheos lumen diffunditur circumquaque per pupillam, quæ quidem tunicæ reuelant radijs per eas emissis profundum aquæ fluentis circa ignem accensum in pupilla ad nutritionem ꝗ

vel potius contemperationem ignis in profundo collocati. Et sic lumen extra peruenit, quanto magis fuerit expansum, ab interiori procedens. Vel quod dicit circulo, referendum est ad circularitatem pupillæ. Notandum est, quòd signanter dixit [per uelum domitis radijs] ad signandum causam quare non videtur in tenebris: quia scilicet lumen egrediens debilitatur per hoc, quòd transit per prædicta velamenta ut possint perfecte aerem illuminare. Positis autem verbis Empedo. subiungit quod aliquando dicebat visionem fieri per emissionem luminis, ut dictũ est: aliquando autem dicebat, quòd uisio fit per quędam corpora defluentia a visibilibus, & peruenientia ad uisum, & forte eius opinio erat, q̃ vtrunque cõiungeretur ad visionem.

LECTIO IIII.

Democritus autem quoniã quidem aquam dicit esse, bene dixit, quia autem putauit ipsum uidere esse illam apparitionem, non bene, hoc enim accidit, quoniam oculus lenis est, & est non in illo, sed in uidente, passio enim refractio est. Sed omnino de apparentibus, & de refractione nondum ipsi manifestum erat, ut uidetur.

b Incongruum autem est & nõ superuenisse ipsi dubitare, quare solus oculus videt, nullum autem aliorum, in quibus apparẽt idola.

c Quòd uisus nanque est aquæ, verum quidem. Non tamen accidit uidere secundum q̃ aqua est, sed secundum quòd perspicuum, quod & aeri commune est. Sed magis seruabilis est aqua aere & magis spissa. Quare pupilla & oculus aquæ sunt.

d Et hoc est in ipsis operibus manifestum. Videtur.n. aqua q̃ discurrit corruptis oculis, & in oĩno nouiter formatis frigiditate excedẽs, & claritate. Et album oculi habentibus sanguinẽ pinguem & crassum, pp hoc est ut pmaneat humidũ incoagulatũ,

LECTIO IIII.

Democritus autem, quod aquam quidem dicit esse recte dicit, quod vero videndi opus imaginem existimauit illam non recte, hoc enim accidit quoniam leuis est oculus, & non est in illo, sed in videnre, reflexio enim quædam illa est passio. Cæterum de imaginibus, & reflexione nondum illi vt videtur erat perspectum.

Absurdum quin etiam est, illi in mentem non venisse vt ambigeret, Quamobrem solus videt oculus, aliorum autem nullum, in quibus apparent imagines.

Quòd igitur visio sit aqua verum est. Videre autem contingit non vt aqua est, verum vt est perspicua, quod etiam ipsi commune est aeri, sed conseruans magis, & si minus recipiens aere est aqua. Propterea pupilla, & oculus aqua adscribuntur,

Quod etiam ex ipsis clarum est rebus: corruptis enim oculis defluens apparet aqua, & in inchoatis fœtibus splendore claritate excellere percipitur. Album quinetiam oculi in sanguine præditis pingue & vnctum est hanc ob causam, vt incõcretus permaneat humor, propterea ex corpo-

LECTIO IIII.

Post opi. Pla. & Empedo. hic tertio Philosophus prosequitur de opinione Democriti. Circa qđ tria facit. Primo ostẽdit in quo Democritus bene dixerit, & in quo male. Secundo prosequitur illud, in quo male dixit, ibi [Incongruum autẽ est.] Tertio prosequitur illud, in quo bene dixit, ibi. [Quod visus nanque.] dicit ergo primo, quod Democritus bene dixit in hoc, quod uisum attribuit aquæ. Sed in hoc male dixit, quòd putauit visionem non aliud esse quàm apparitionem rei uisæ in pupilla ex corporali dispositione oculi, quia scilicet oculus est lenis, idest, politus & tersus. Et ita patet, quòd ipsum uidere non consistit in hoc, quòd est apparere talem formam in oculo, sed consistit in uidente, idest, in habente virtutem visiuam: non enim oculus est uidens propter hoc, quòd est lenis, sed propter hoc, quòd est virtutis visiuæ. Illa enim passio, scilicet quòd forma rei visæ in oculo appareat, est reuerberatio, idest, causatur ex refractione, siue reuerberatione formæ ad corpus politum. Sicut videmus in speculo accidere, cum enim immutatio diaphani, quæ fit a corpore visibili, peruenerit ad corpus non diaphanum, non potest vltra immutatio transcedere, sed quodam modo reflectitur ad similitudinem pilæ, quæ repercutitur proiecta ad parietẽ. & ex tali repercussione redit forma rei visæ ad partem oppositam. Vnde contingit, quòd aliquis in speculo videt seipsum, uel etiã aliam rem, quæ non directe visui eius obijcitur, sed hoc locũ no habet nisi duo concurrant, quorum vnum est, ut corpus sit in superficie lene, & ex hoc quodam modo fulgens, ut supra dictum est, per quẽ quidẽ fulgorem moderatum manifestatur species in reflexione. Aliud est, quod corpus illud sit interius ad aliquid terminatum, ut immutatio prædicta ultra nõ transeat. Et ideo uidemus, quòd nisi in uitro apponatur plumbum uel aliquod huiusmodi, quod impediat eius penetrationem, ne ulterius procedat immutatio, non fit talis apparitio. vtrunque autem horum concurrit in oculo. Est enim moderate fulgẽs propter lenitatem, ut supra habitum est, & habet aliquid in fundo, quod terminat eius perspicuitatem. Vnde manifestum est quod hoc accidẽs, scilicet quòd forma rei visę appareat in oculo, accidit pure propter refractionem, quæ est passio corporalis, quæ causatur ex determinata corporis dispositione. Democrito tamen nondum erat manifestum de huiusmodi refractionibus, & de formis, q̃ apparent in corporibus specularibus propter refractionem prædictã. Ipsa autẽ visio secundum rei veritatem non est passio corporalis, sed principalis eius causa est virtus animæ. Democritus tamen ponebat animam esse aliquid corporale, & ideo non est mirum si operationem animæ nihil aliud esse dicebat quam passionem corporalem. Sciendum tamen quod prædicta apparitio, quantũ ad primam receptionem formæ, quæ est causa visionis, est corporalis, nõ enim visio est actus animæ nisi per organũ corporum. & ideo non est mirum si habeat aliquam causam ex parte corporeæ passionis, non tamen ita quod ipsa corporea passio sit idem qđ visio. Sed aliqua causa est eius quantum ad primam, vt ita dicã, percussionem formę visibilis ad oculum, namque reflexio consequens, nihil facit ad hoc, q̃ oculus videat rem visam per speciẽ in eo apparentẽ, sed facit ad hoc, quòd alteri possit apparere. Vnde etiam oculus videns rem per speciẽ, non videt ipsam speciem in eo apparentem. Deinde cũ dicit,

b ¶ Prosequitur quãtum ad hoc quòd Democritus male dixit. Et dicit, quòd valde incongruum videtur, quod Democrito ponenti visionem nihil aliud esse quàm apparitionem prædictã non occurrerit ista dubitatio: quare alia corpora, in quibus formæ rerum visibilium, quas idola nominabat, specialiter apparent, non vident, sed solus oculus. Ex quo manifeste apparet, quod non tota ratio visionis est prædicta apparitio, sed in oculo est aliquid aliud, quod visionem causat, scilicet virtus visiua. Deinde cum dicit.

c ¶ Prosequitur id quod Democritus bene dixit. Et primo proponit necessitatem, secundo manifestat per signa, ibi. [Et hoc est & in ipsis operib.] Dicit ergo primo, hoc qđ Democritus organum visus attribuit aquæ, verum est. Sciendũ tamen, quòd visio attribuitur aquæ non secundum q̃ est aqua, sed ratione perspicuitatis, quæ communiter in aqua & aere inuenitur. Nam visibile est motiuũ perspicui, ut dicitur in lib. de Anima. Attribuitur magis tamen visio aquæ q̃ aeri propter duo, primo quidem; quia aqua magis potest conseruari quam aer. Aer enim de facili diffunditur, & ideo ad conseruationem uisus conuenientior fuit aqua quam aer. Natura autem facit semper quod melius est. Secundo quia aqua magis spissa quàm aer, & ex ratione suæ spissitudinis habet q̃ in ea per quandam reuerberationẽ appareat forma rei uisæ, & hoc competit instrumento uisus: esse autem perspicuum competit medio in uisu, eo quòd commune est aeri & aquæ. & ideo concludit quòd oculus & pupilla magis attribuuntur aquæ quàm aeri. Est etiam & corpus cœleste perspicuum: sed quia non uenit in cõpositione corporis humani, propter hoc hic prętermittitur. Deinde cum dicit,

Secũdo de ani. com. 71. De sensu & sens. lec. p

d ¶ Manifestat organum uisus esse aquæ, per tria signa, quæ in ipsis operibus manifesta sunt. quorum Primum est, quòd si oculi destruantur, ad sensum, apparet inde aqua discurrens. Secundũ est, quòd in oculis embryonum de nouo formatis, qui quasi adhuc recipientes magis uirtutem sui principij, excedunt & in frigiditate, & claritate, quæ duo sunt connaturalia aquæ. Tertiũ signum est, quia in animalibus habentibus sanguinem, in quibus

potest

potest esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupillam ponitur album oculi habens pinguedinem & crassitudinem quandam, vt ex eius caliditate permaneat aqueum pupillę humidum absque congelatione, quæ perspicuitatem aquæ diminueret, & sic impediretur visio. Et ideo ratione prædictæ pinguedinis oculus qui pinguescit, propter eius caliditatem nullis unquã passus est frigus in toto, eo quòd intra palpebras continetur. In animalibus uero, quæ sunt sine sanguine, in quibus non inuenitur pinguedo, natura facit oculos duræ pellis, ad protegendum humidum aqueum, quod est intra pupillam. Deinde cum dicit.

e ¶ Accedit ad improbandum quod aliqui posuerunt uisionem fieri extra mittendo. quod erat ratio attribuẽdi uisum igni. Vnde hoc remoto, & illud remouetur. Et circa hoc duo facit. Primo proponit duas opiniones ponentium, quod uidemus extra mittendo. Secundo improbat alteram illarum, ibi. [Isto enim melius est.] Dicit ergo primo, quod irrationale uidetur quòd uisus uideat aliquo ab eo exeunte. Quod quidẽ aliqui posuerunt dupliciter. Vno modo, ut id, quod egreditur ab oculo, extendatur vsque ad rem uisam. ex quo sequitẽ, quòd cum nos uideamus etiam astra, id quod egreditur a uisu, extendatur usque ad astra, quod continet manifestam impossibilitatẽ, cum enim egredi non sit nisi corporum, sequitur quòd aliquod corpus egrediens ab oculo, perueniret usque ad astra, quod idẽ apparet falsum multipliciter. Primo quidẽ quia sequeretur plura corpora esse in eodem loco, tum quia illud, quod egrederetur ab oculo, simul esset cum aere, tum quia huiusmodi egredientia ab oculis oporteret multiplicari in eodem medio secundũ multitudinem uidentium per idem medium. Secundo, quia quælibet emissio corporis in principio quidem est maior, in fine uero attenuatur, propter quod contingit, quòd flamma ex corpore accenso procedens tendit in summum. hic autem accidit contrarium. Dicunt enim Mathematici, quorum est hęc positio, quòd copus corporis egredientis ab oculo, est intra oculum, basis illius in re uisa. Tertio, quia non posset quãtitas oculi sufficere ad hoc quòd tantum corpus ab eo progrederetur, quod attingeret usque ad astra quantumcúque subtiliaretur: aliquis enim est terminus subtilitatis corporum naturaliũ, & propterea quanto esset subtilius, tanto facilius corrumperetur. & iterũ oporteret, quod vel esset aer uel ignis illud corpus emissum ab oculo, & aerem quidẽ emissum emitti ab oculo non est necessarium, quia abũdat exterius. Si uero esset ignis, uideremus etiam ignẽ, vel non possemus videre mediante aqua, nec etiam possemus uidere nisi in sursum quo tendit motus ignis. Non autem potest dici, quòd illud corpus, quod egreditur ab oculo, sit lumen, quia lumen non est corpus, vt probatum est lib. de Anima. Alia opi. est Pla. qui posuit, quòd lumen egrediens ab oculo non procedit usque ad rẽ: sed quodantenus, idest, ad aliquod determinatum spatium, ubi scilicet cohęret lumini exteriori, ratione cuius cohærentiæ fit uisio, vt prius dictum est. Deinde cum dicit.

2. de an. co. 6?

f ¶ Prætermissa prima opinione tanquam maxime inconuenienti, consequenter improbat secundam dupliciter. Primo quidem, quia inutiliter, & vane aliquid ponitur. Et hoc est quod dicit. Melius esset dicere, quòd lumen interius coniungeretur exteriori in ipsa interiore extremitate oculi quàm extra per aliquam distantiam. Et hoc ideo, quia in illo spatio intermedio, si non est

& ideo corporis minime est frigẽs oculus. Nulli enim unquam quod infra palpebras est, friguit. Animaliũ uero quę sine sanguine sunt, duræ pellis sunt oculi, & hoc facit protectionem.

B e Irrationale uero omnino est exeunte quodam uisum uidere, & aut extendi usque ad astra, aut quodantenus prodeunte cohęrere, sicut quidam dicunt.

f Isto enim melius est in principio coniungi oculi,

g Sed hoc stultum. Quid enim coniungi est lumen lumini? vel quomodo hoc possibile est esse? Non. n. quodlibet coniungitur cuilibet, & iterius exteriori, quo C modo meninga enim intus est.

LECTIO V.

QVòd quidem igitur sine lumine impossibile est uidere dictum est in aliis. Sed siue lumẽ, siue aer est, quod est inter rem uisam, & oculum, motus, qui per ipsum est, facit uidere.

A lumen exterius, extingueretur lumen interius a tenebris secundum eius positionem, vt supra habitum est. Si vero attingat lumen vsque ad oculum, melius est quòd statim coniungatur, quia quod potest fieri sine medio melius est quam quod fiat per medium, cum aliquid fieri per pauciora melius sit quam per plura.

ris partibus minime friget oculus, nulli enim nunquã id quod intra palpebras est, obriguit. Animaliũ vero, quæ sanguine carent, duripelles sunt oculi, quod illis pro munimento facit,

B *Omnino autem est ratione carens quapiam egrediente re visum cernere, & vsque ad astra protendi: aut quodantenus egressum coalescere, vt nonnulli autumant,*

Hoc melius enim est in principio stasim oculi eo coalescere,

Quod etiam fatuum est, quæ enim luminis ad lumen copulatio, aut quonam hoc fieri potest modo? non enim cuicũque coalescit quodlibet, & iatrin C *secum cum extrinseco quomodo cum meninge membranula media sit.*

LECTIO V.

QVòd quidem sine lumine non cõtingit videre, alibi pertractatũ est. Cęterum siue lumen, idest, seu aer quod interiacet inter rem usam & cernentem oculum. profectò motus in hoc visionis est causa,

Dein cum dicit.

g ¶ Improbat coniunctionem luminis interioris ad exteri' etiam si fiat in principio oculi. Et hoc tripliciter. Primo quidem, quia coniungi vel separari est proprie corporum, quorum vtrunque habet per se subsistentiam, non autem qualitatum, quę nõ sunt nisi in subiecto. vnde, cum lumen non sit corpus, sed accidens quoddam, nihil est dictum, quod lumen adiungatur lumini, nisi forte corpus luminosum adiungeretur corpori luminoso; potest autem contingere quod lumen intendatur in aere per multiplicationem luminarium: sicut & calor intenditur per augmentum calefacientis, quod tamen non est per additionem, vt patet in quarto Phisic. Secundo improbat per hoc, quod etiam dato quòd vtrunque lumen esset corpus, non tamen esset possibile quod utrunque coniungeretur, cum non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus na- D tum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quæ sunt aliqualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interius & exterius intercidat corpus medium, scilicet meninga, idest, tunica oculi, non potest vtriusque luminis esse connunctio.

Primo Phy, cap. 5o.

Te. com. 14.

LECTIO V.

POstquàm Philosophus improbauit opinionem ponentium visionem fieri extra mittendo, hic determinat veritatẽ. & circa hoc tria facit. Primo manifestat qualiter visio fiat secundum suam sententiam. Secundo ex hoc reddit causam eius, quod supra positũ est de organo visus, ibi. [Et rõnabiliter.] Tertio manifestat causã illã per signum, ibi. [Et hoc est ab accidentibus.] Resumit ergo primo quod dictum est in libro de Anima. Quod sine lumine impossibile est videre. quia enim visio fit per medium, quod est diaphanum, requiritur ad visionem lumẽ, quod facit aliquod corpus esse actu diaphanum, ut dicitur Libro de Anima. Et ideo E siue illud medium, quod est inter rẽ visam & oculũ sit actu aer illuminatus, siue sit lumen, non quidem per se subsistens, cũ non sit corpus, sed in quocumque alio corpore, puta aqua vel vitro, motus, qui fit per huiusmodi medium, causat visionem. Non est autem intelligendum quod huiusmodi motus sit localis, quasi quorundam corporum defluentium a re visa ad oculũ, sicut Democritus & Empedocles posuerunt: quia sequeretur quod per huiusmodi defluxum corpora uisa diminuerentur quousque totaliter consumerentur: sequeretur etiam quod oculus ex occursu continuo huiusmodi corporum destrueretur, neque etiam esset impossibile vt totum corpus ab oculo videretur, sed solum secundũ tantã quantitatem, quãtam posset pupilla capere. Est autem motus iste secundum alterationem: alteratio autem est motus ad formam, quæ est qualitas rei visę, ad quem medium est in potentia inquantum est lucidum in actu, quod est diaphanum interminatum. Color autẽ est qualitas diaphani terminati, vt infra dicetur. Quod autem interminatum est, sic se habet ad terminatum, sicut potentia ad actum. Nam forma est quidam terminus materiæ, sed propter

2. de an. co. 67.

pter aliam rationē diaphaneitatis in medio perspicuo sequitur, quòd medium recipiat alio modo speciē coloris quàm sit in corpore colorato, in quo est diaphanum terminatum, vt infra dicetur. Actus enim sunt in susceptiuis secundum modum ipsorum. & ideo color est quidem in corpore colorato sicut qualitas completa in suo esse naturali: in medio autē incomplete secundū quoddam esse intentionale, alioquin nō posset secundum idē medium videri albū & nigrum. Albedo autē & nigredo prout sunt formę completę in esse naturali, non possunt simul esse in eodem: sed secundum prædictum esse incompletū sunt in eodē: quia iste modus essendi propter suam imperfectionē, appropinquat ad modum, quo aliquid est in aliquo in potētia. Sunt autem in potentia opposita simul in eodem. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat super id, quod dictū est causam, quare necesse sit visū attribuere aquæ, quod supra solū per signa ostenderat, & dicit, quòd quia immutatio medij illuminati a corpore viso, causat visionem, rationabiliter id, quod est intra pupillā, quæ est organū visus, est aqueum. Aqua enim est de numero perspicuorum. Oportet autem quod sicut exterius medium est aliquod perspicuum illuminatum, sine quo nihil potest uideri, ita etiam quod intra oculū sit aliquod lumen, & cum non sit visio nisi in perspicuo, necesse est quod etiam intra oculum sit aliquod perspicuū, non autē corpus coeleste,

b Et rationabiliter quod interius, aquę est. Aqua enim perspicua est. Videtur autem sicut exterius non sine lumine, ita & interius. Perspicuum igitur oportet esse. Necesse est igitur aquam esse, quia non est aer. Non enim in ultimo oculi anima, aut animæ sensitiuum est: sed manifestū quoniam interius. quare necessario perspicuum est & receptibile luminis, quod interius oculi.

c Et hoc etiam ab accidentibus manifestum. Iam enim quibusdā uulneratis in bello iuxta tempora, ita ut absciderentur pori oculi, accidit fieri tenebras, sicut lucerna extincta, eo quòd quasi lāpas quædam abscissum fuit perspicuum, uocatum pupilla.

d Igitur si quidem in his accidit, sicut diximus, manifestum, quòd si oportet secundum hunc modum attribuere, & assignare unū quodque sensitiuum uni elemētorum, oculi quidem uisiuum aquæ existimandum, aeris uero sonorum sensitiuum, ignis autem odoratum.

e Quod enim actu odoratus, hoc potentia odoratiuum est. Sensibile enim facit agere sensum, quare necesse existere ipsū potentia prius. Odor uero fumalis euaporatio est, fumalis autem euaporatio ab igne.

quia non venit in compositionem humani corporis, & ideo necesse est, quòd sit aqua, quæ sit seruabilior & spissior, quam aer, ut dictum est. Quare autem ad uidendum requiratur lumen interius, manifestat cum dicit. Non enim in vltimo. Si enim virtus visiua esset in exteriori superficie oculi, sufficeret ad videndum solum lumen exterioris perspicui, per quod immutatio coloris perueniret ad exteriorem superficiem pupillæ. Sed anima, siue sensitiuum animæ non est in exteriori superficie oculi sed intra. Et est attendendum quod signanter addit. [Aut animæ sensitiuum] anima enim, cum sit forma totius corporis, & singularū partium eius, necesse est, quod sit in corpore & in qualibet parte eius, quia necesse est formam esse in eo, cuius est forma: sed sensitiuū animæ dicitur potentia sensitiua quæ, quia est principium sensibilis operationis animæ, quæ per corpus exercetur, oportet esse in aliqua determinata parte corporis, & sic principium uisionis est interius iuxta cerebrum, vbi coniunguntur duo nerui ea oculis procedentes. Et ideo oportet quod intra oculum sit aliquod perspicuum receptiuum luminis, vt sic vniformis immutatio a re visa vsque ad principium uisiuum. Deinde cum dicit,

c ¶ Manifestat quod dixerat per signum, quod accidit in quibusdam, qui in pugnis circa tempora vulnerantur, scissis enim poris, qui pupillam continuant visiuo principio, subito tenebræ fiunt per uisus amissionem, ac si lucerna extingueretur. Pupilla enim est sicut quędā lampas illuminata ab exteriori lumine, & ideo, quando præsciduntur pori continuantes pupillam principio visiuo, non potest lumen huius lampadis vsque ad visiuum principiū peruenire, & ideo uisus obscuratur. Deinde cū dicit.

d ¶ Exclusis falsis opinionibus aliorū accedit ad principale propositum Et primo quantum ad organa sensuū non necessariorum. Secūdo quātum ad organa sensuum necessariorū. ibi [Tactiuum autem.]

F

Et rationi certe consentaneum est, vt quod intra est aqua ascribatur: perspicua enim est aqua, cernitur autem sicut extrinsecus non sine lumine, ita & intrinsecus. Perspicuū igitur oportet esse, & aquam necesse est esse, quādo non est aer, non enim in extrema oculi parte anima & illius est sensiterium, sed in intima, quamobrē perspicuum esse, & luminis capax quod intrinsecus est oculi, necesse est.

G

Quod etiam ex ijs quæ contingere solent, palam est. nam quibusdam in prælijs, secundum tempora vulneratis, ita vt oculi meatus abscinderentur, visæ sunt effundi tenebræ ceu extincta lucerna, quoniam perspicuum, & ea, quam vocant pupillam, ceu lucerna quædam effecta esset.

H

Quamobrem si in ijs contingit, vt diximus, manifestum est, quod oportet hæc reddere modo, & assignare unum quodq; sensiterium elementorum uni cuique, vt oculi quidē visiua potestas equę ascribatur, aeri autem sonorum sensitiua, igni vero odoratus.

I

Quod enim actu odoratus est, id potestate odoratiuum est. Sensibile namque operari facit sensum, iccirco necesse est ipsum esse id, quod potestate erat prius. Odor autem fumida quędam exhalatio, huiusmodi vero exhalatio ab igne est.

Circa primū duo facit. Primo adaptat organa sensuū elemētis. Secūdo manifestat quod dixerat. ibi. [Quod enim actu odoratur.] Circa primum considerandum est quod non fuit secundum sententiam Arist. quod organa sensuum elementis attribuerentur, ut patet in libro de Anima: sed quia alij Philosophi organa sensuū quatuor elementis attribuebant, ideo quasi in hoc condescendens, dicit quod suppositis his, quæ dicta sunt de uisu, oportet secundum, quod aliqui dicunt, vnumquodque sensitiuorum, idest, organorum sensus, attribuere alicui uni elementorum, sicut alij faciunt. Existimandum est, quod uisiuum oculi attribuendum sit aquę, sensitiuum autem sonorum sit attribuendum aeri, igni vero odoratiuum. Sed hoc uidetur esse contra id, quod dictū est in libro de Anima. Pupilla est aquæ, auditus vero aeris, olfactus autem alterius, horum autē ignis, aut nullius est, aut omnibus cōmunis. Sed dicendum est quod id, quod est odoratus, potest accipi dupliciter. Vno modo secundum potentiā, & sic organum odoratus est aeris uel aquę, vt dicitur in Secūdo de Anima. Alio modo secundū actum: 2. com. 158.

& sic est uerū quod hic dicitur, ut ipse probauit. Et ideo signāter non dixit odoratiuum esse ignis, sicut dixerat sensitiuum sonorum esse aeris, & visiuum oculi esse aqua: sed dicit odoratum esse ignis. Odoratiuum enim dicitur secundum potentiam: sed odoratus secundum actum. Deinde cum dicit. Text. co. 97.

K

e ¶ Probat quod dixerat de organo odoratus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit odoratiuum esse in actu ignis. Secundo cōcludit quale debeat esse organum odoratus, quod est odoratus in potētia, ibi. [Propter quod & circa cerebrum.] Tertio ostēdit similitudinem organi odoratus ad organum visus, ibi. [Oculi autem generatio.] Ait ergo primo, quod odoratiuum, idest, organū habens uirtutem odorandi, oportet quod sit hoc in potentia, quod actualis odoratus est in actu. quod manifestat per hoc, quod sensibile facit sensum agere, i. esse in actu uel etiam operari. Oportet enim quod sensitiuum sit in potentia sensibile, alioquin non pateretur ab ipso, unde relinquitur quod sensitiuum sit in potentia sensus in actu. Manifestum est autem quod odor est fumalis euaporatio, non quidem ita, quòd fumalis euaporatio sit ipsa essentia odoris: hoc. n. improbatum est secundo de Anima. longius enim diffunditur odor quam fumalis euaporatio: sed hoc dicitur, quia fumalis euaporatio est causa quod sentiatur odor. Fumalis enim euaporatio est, ab igne vel a quocumque calido, ergo odoratus in actu fit per caliditatem, quæ principaliter est in igne, & ideo in temporibus & locis calidis flores sunt maioris odoris. Deinde cum dicit. Text. co. 91. & de Sen. & Sensa. co.

f ¶ Concludit ex praemissis, quod organum odoratus dicitur esse in loco, qui est circa cerebrum. Organum enim odoratus est in potentia, odor in actu, qui est per calorem vel ignem, & ita oportet quod sit potentia calidum. Potentia autem calidum est materia frigidi: quia eadem est materia contrariorum, nec potest esse in potentia ad vnum eorum, nisi secundum quod est actu sub altero, vel perfecte, vel imperfecte: imperfecte, sicut quando est sub forma medii. & ideo oportet quod substantia & essentia organi odoratus sit id, quod est actu frigidum & humidum, quod praecipue est in loco circa cerebrum. Vnde organum odoratus est circa cerebrum. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit conuenientiam organi odoratus ad organum visus, & dicit, quod oculi generatio habet eundem modum quantum ad hoc, quod constat ex cerebro, quia cerebrum inter omnes partes corporis est humidius & frigidius, & ita habet naturam aquae, quae est naturaliter frigida & humida, & sic congruit organo odoratus, quod debet esse calidum in potentia, & organo visus, quod debet esse aquae. Sed tunc videtur conuenienter attribuisse Plato visum igni, sicut & hic Aristote. odoratum. Dicendum est autem, quod organum odoratus est aquae, in quantum aqua est potentia calidum, quod est ignis; organum autem visus est aquae inquantum est perspicua, & per consequens lucida in potentia: sed quia ignis est etiam lucidus actu sicut & calidum, adhuc posset aliquis dicere, quod conuenienter visus attribuitur igni. Dicendum est ergo quod eodem modo, quo Arist. attribuit odoratum igni, nihil prohibet visum attribui igni non secundum proprias eius qualitates, quae sunt calidum & siccum: sed secundum quod est lucidus actu, quod etiam attendisse videntur aliqui Philosophi, argumentum sumentes a fulgore, qui apparet moto oculo. Sed tamen quantum ad hoc improbatur eorum opi. Aristot. non quidem quia ponebant visum in actu esse ignem, quod aliqualiter esset verum, inquantum scilicet visus in actu, non fit sine lumine, sicut odoratus in actu sine calore: sed quia ponebant organum visus esse lucidum actu, ponentes visionem fieri non suscipiendo: sed extramittendo. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de organis sensuum necessariorum. Et primo ostendit quae cuique elemento sunt attribuenda. secundo in quo loco sint sita, ibi. [Et ideo iuxta cor.] Dicit ergo primo quod organum
Text.co.63. tactus attribuitur terrae. & similiter organum gustus, qui est tactus quidam, vt in Tertio de Anima dictum est, quod quidem non est sic intelligendum, quasi organum tactus vel gustus sit simpliciter terreum. Capillis enim & crinibus non sentimus, quae
Text.co.66. sunt magis terrea: sed quia, vt Tertio de Anima dicitur, terra maxime miscetur in organo ipsorum sensuum, & de organo quidem tactus ratio ista est, quia vt dicitur Secundo de Anima, organum tactus, ad hoc quod sit in potentia ad contrarias qualitates tangibiles, debet esse mediocriter complexionatum, & ideo oportet quod sit ibi secundum quantitatem plus de terra, quae inter alia elementa minus habet de virtute actiua. de organo autem gustus ratio

f Propter quod & circa cerebrum loco, odoratus proprium sensitiuum est. Potentia enim calida frigidi materia est.

g Oculi autem generatio eundem habet modum: a cerebro enim constat. Cerebrum autem frigidius, & humidius omnibus partibus corporis est.

h Tactiuum autem terrae: Gustatiuum uero species quaedam tactus est.

i Et ideo iuxta cor sensitiuum est ipsorum, scilicet gustus & tactus: cor enim oppositum est cerebro; & est calidissimum partium. Et de sensitiuis quidem partibus corporis, hoc modo sit determinatum.

LECTIO VI.

DE sensibilibus autem his, quae secundum vnumquodque sensitiuum puta dico colore, sono, odore, gustu, & tactu, uniuersaliter dictum est, quae actio ipsorum in his, quae de Anima, & quid operari secundum vnumquodque sensitiuorum. Quid autem oporteat dicere quodlibet eorum, scilicet quid color, quid sonus, quid odor, quid sapor, similiter & de tactu considerandum est, & primum de colore.

A *Quamobrem odoratus sensiterium eo proprium est loco, ubi cerebrum est; frigidi enim materia potestate est calida.*

Oculi quinetiam constitutio hunc ipsum habet modum; a cerebro namque conformatus est oculus, id autem ex omnibus corporis partibus frigidissimum

B *est, & maxime humidum.*

Tactus autem potestas terrae est: Gustatiuum uero tactus quaedam est species.

Et iccirco iuxta cor ipsorum est sensiterium, gustatus inquam, et tactus: cerebro enim oppositum est cor, & omnium est partium calidissimum Et de sensitiuis quidem corporis partibus, hoc determinatum sit modo.

C

LECTIO VI.

DE sensibilibus autem per vnumquodque sensiterium, vt de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in iis, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per unumquodque sensiterium sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similique modo de

D *tactu, considerandum est, & primum de colore.*

manifesta est. Sicut .n. organum odoratus debet esse aqueum vt sit ibi potentia calidum, sine quo non fit odoratus in actu, ita etiam organum gustus debet esse terreum ut sit potentia humidum, sine quo non est gustus in actu. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit vbi sit organum tactus & gustus constitutum, & dicit quod est iuxta cor, & assignat huius rationem, quia cor est oppositum cerebro secundum situm & qualitatem & sicut cerebrum est frigidissimum omnium, quae in corpore sunt, ita & cor est calidissimum inter omnes corporis partes, & propter hoc sibi inuicem opponuntur secundum situm, vt per frigiditatem cerebri temperetur caliditas cordis. Et inde est, quod illi qui habent paruum caput secundum proportionem caeterorum membrorum impetuosi sunt, tanquam calore cordis non sufficienter reflexo per cerebrum, sit econuerso, illi qui excedunt immoderate in magnitudine capitis, sunt nimis hebetes, & pinguiores per magnitudinem cerebri, calorem cordis impedientem, propter quod oportet organum tactus quod terreum est, esse principaliter in loco calidissimo corporis, ut per caliditatem cordis ad temperiem terrae frigiditas reducatur. Nec obstat, quod per totum corpus animal sentit sensu tactus, quia sicut alij sensus fiunt per medium extrinsecum, ita tactus & gustus per medium intrinsecum, quod est caro. Et sicut visiuum principium non est in superficie oculi, sed intrinsecus, ita etiam principium tactiuum est intrinsecus circa cor, cuius signum est quod laesio, si accidat in locis circa cor, est maxime dolorosa, nec tamen oportet esse duo principia sensitiua in animali. Vnum circa cerebrum, vbi constituitur principium visiuum, odoratiuum & auditiuum, & aliud circa cor, vbi constituitur principium tactiuum & gustatiuum. Sensitiuum enim principium primo quidem est in corde, ubi est fons caloris in corde animalis. Nihil enim est sensitiuum sine calore, vt dicitur in

E li. 2. de Anima. sed a corde deriuatur virtus sensitiua ad cerebrum, Tex.c. 130.
& exinde procedit ad organa trium sensuum, visus, auditus, & odoratus: tactus autem & gustus refertur ad ipsum cor per medium coniunctum, vt dictum est. Vltimo autem epilogat quod de sensitiuis partibus corporis sit hoc modo determinatum, sicut in superioribus habitum est.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus ad organa sensuum applicauit considerationem de sensibus animalium, hic applicat ea ad ipsa sensibilia. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum ibi. [Quemadmodum igitur dictum est de lumine.] Circa primum duo facit. Primo proponit intentum, Secundo manifestat quod dixerat, ibi [Est quidem igitur vnumquodque.] Dicit ergo primo, quod de sensibilibus propriis, quae sentiuntur secundum vnumquodque sensitiuum, idest, secundum singula organa sensuum, quod dicitur ad differentiam sensibilium communium, scilicet

de

de colore, sono & odore, quæ sentiuntur per visum, auditum, & odoratum, & de gustu, & tactu, idest, de sensibilibus horum sensuum dictum est in libro de Anima vniuersaliter. & quomodo habent in sensum agere, & qualis sit operatio sensus secundum vnumquodque organum immutatum a prædicto sensibili. Dictum est enim in Le. 10. & 11. Secundo de Anima, quod sonus est potentia sensibile, & quod sensibilia faciunt sensum esse in actu. Sed nunc considerandum est quid sit quodlibet sensibile secundum seipsum. scilicet quid sit color, quid sonus, quid odor, quid sapor, & similiter de tactu, idest de sensibilibus tactus. Sed primum dicendum est de colore, qui est obiectum visus, eo quod visus est spiritualior inter omnes sensus. Non est autem per hoc intelligendum quod de omnibus his sensibus in hoc libro determinare intendat, sed quod omnium horum sensibilium consideratio, necessaria sit ad propositam intentionem. sed cum sensibilia tactus sint vel proprietates elementorum, scilicet calidum frigidum, humidum, & siccum, de quibus determinatum est in libro de Generatione, vel sint proprietates corporum distinctorum, sicut durum & molle & alia huiusmodi, de quibus determinatum est in libro Methcororum. vnde nunc restat determinare de tribus scilicet de colore odore, & sapore. De sono enim 2. lec. 16. determinatum est in libro de Anima eo quod eadem est ratio generationis soni, & immutationis auditus organi a sono. I Qualiter autem immutentur organa sensuum a sensibilibus, pertinet ad considerationem libri de Anima. Deinde cum dicit.

b Est quidem igitur vnumquodque dupliciter dictum, hoc quidem actu, hoc autem potentia. Quomodo quidem igitur actu color & sonus, & quomodo est idem vel alterum his, qui secundum actum sensibus, puta visioni & auditioni, dictum est in eis, quæ de Anima. Quid autem, unumquodque eorum existens faciat sensum, & actum, nunc dicamus,

c Quemadmodum igitur dictum est de lumine in alijs, quod sit color perspicui secundum accidens. quando enim inest aliquid ignitum in perspicuo, præsentia quidem lumen est, priuatio vero tenebræ.

d Quod autem dicimus perspicuum, non est proprium aeris vel aquæ, nec alicuius sic dictorum corporum, sed est quædam communis natura, & uirtus, quæ separata quidem non est. In his uero est, & in alijs corporibus. In his quidem magis, in his vero minus.

Illorum igitur unumquodque bifariam dicitur, actu scilicet et potestate. Quomodo autem color actu, & sonus eadem sint, uel diuersa a sensibus, qui sunt actu, vt a visione, & auditione, in commentarijs de Anima dictum est. G *Quid autem eorum unumquodque existens sensum efficiat, & actum, nunc recenseamus.*

Quemadmodum igitur dictum est de lumine in illis, quod scilicet est color perspicui per accidens. Nam quotiens igneum quippiam inest perspicuo, illius quidem præsentia lumen est absentia uero tenebra. H

Quid autem uocamus perspicuum non est aeris aut aquæ, aut alicuius sic appellatorum corporum proprium; sed communis quædam natura & potestas, quæ separata quidem non est, in ijs autem est, et alijs etiam inest corporibus, ijs quidem magis, illis uero minus.

b ¶ Exponit quod dictum est, scilicet quod considerandum sit quid sit color & sapor, &c. Vnumquodque horum enim dupliciter est. Vno quidem modo prout sentitur in actu. Alio vero modo, prout est sensibile in potentia. Quod autem sit vnumquodque eorum secundum actum, idest, secundum quod est color actu perceptus a sensu, ut sapor uel quodcunque aliud sensibile, dictum est in libro de Anima, quomodo scilicet unumquodque hoTertio l. 2. rum idem sit, uel alterum sensiuis secundum actum, scilicet visioni uel auditioni, quia videlicet visibile in actu est idem visioni in actu, visibile autem in potentia non est idem visui in potentia, ergo quid unumquodque sensitiuum sit in actu dictum est in libro de Anima, in quo determinatum est de sensibilibus in actu. sed quid sit vnumquodque eorum secundum seipsum, quod natum est facere sensitiuum actu, est nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicit. K

c ¶ Determinat de sensibilibus secundum modum prætactum. Et primo de colore, Secundo de sapore. ibi [De odore vero & sapore.] Tertio de odore ibi [Eodem autem modo oportet intelligere.] Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima ostendit quid sit color in communi, In secunda parte determinat de differentijs colorum. ibi [Est ergo inesse perspicuo.] Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, Secundo inuestigat coloris definitionem ex huiusmodi principijs ibi. [Quemadmodum ergo & corporum.] Est autem duplex coloris principium. Vnum quidem formale. scilicet lumen, aliud materiale: scilicet perspicuum. Primo ergo tangit principium formale scilicet lumen. Secundo principium materiale scilicet perspicuum. ibi [Quod autem dicimus perspicuum.] Dicit ergo primo quod sicut dictum est libro de Anima, lumen est color per2. Tex. c. 69. spicui, quod quidem dicitur secundum quandam proportionem, ex eo quod sicut color est forma & actus corporis colorati, ita

F lumen est forma & actus perspicui. Differt autem quantum ad hoc quod corpus coloratum in seipso habet causam sui coloris. Sed corpus perspicuum secundum accidens, idest per aliud, nó quia est color perspicui secundum accidens, idest per aliud, nó quia lumen sit actus perspicui inquantum huius. Quod autem sit actus eius secundum aliud, manifestat per hoc, quod quando aliquod corpus ignitum, idest actu lucidum, adest perspicuo, ex præsentia eius fit lumen in perspicuo, ex priuatione uero fiunt tenebræ. Non sic autem est de colore, quia color manet in corpore colorato quocunque præsente vel absente, licet non sit actu visibilis sine lumine. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de perspicuo, & dicit, quod hoc quod dicitur perspicuum, non est proprium uel aeris, vel aquæ, vel alicuius huiusmodi corporum, sicut est vitrum & alia corpora transparentia: sed est quædam natura communis, quæ in multis corporibus inuenitur, idest, quædam naturalis proprietas in multis inuenta, quam et am virtutem nominat, inquantum est quoddam principium visionis. Et quia Plato ponebat communia, sicut sunt separata secundum rationem, ita etiam separata esse secundum esse, Ideo ad hoc excludendum subiungit, quod natura perspicuitatis non est aliqua natura separata: sed est in his corporibus sensibilibus, scilicet in aere, & I aqua, & in alijs in quibusdam quidem magis, in quibusdam vero minus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod Philosophus Text. co. 71. dicit in secundo de Anima, visibile non solum est color, sed etiam quoddam aliud, quod ratione comprehenditur innominatum, Est autem in genere visibilis communiter accepti, aliquid, vt actus, aliquid vero vt potentia: non est autem in hoc genere, vt actus, aliqua qualitas propria alicuius elementorum: sed ipsum lumen, quod est quidem primo in corpore cœlesti, deriuatur autem ad inferiora corpora: vt potentia quidem in hoc genere est id, quod est proprium luminis susceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum se habet. Primus quidem gradus cum id quod est luminis susceptiuum est totaliter lumine repletum, quasi perfecte in actu reductum, ita quod vlterius non sit receptiuum alicuius qualitatis, vel formæ huius generis, quod quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus solare non potest esse medium in visu, vt sit recipiens, & reddens formam visibilem. Proprietas autem lucendi secundum ordinem quendam de K scendendo, procedit vsque ad ignem, vlterius vsque ad quædam corpora, quæ propter paruitatem sui luminis, non possunt lucere nisi in nocte, vt supra dictum est. Secundus gradus est eorum, quæ de se non habent lumen in actu sed sunt susceptiua luminis per totum, & huiusmodi corpora proprie dicuntur perspicua siue transparentia, vel diaphana. Phanon enim in græco idem est quod visibile. Et hæc quidem proprietas transparendi inuenitur quidem maxime in corporibus cœlestibus præter corpora astrorum, quæ occultant quod post se est, secundario autem in igne, secundum quod est in propria sphera propter raritatem, tertio in aere, quarto in aqua, quinto etiam in quibusdam terrenis corporibus propter abundantiam aeris vel aquæ in ipsis. Tertius & infimus gradus est terræ quæ maxime distat a corpore cœlesti, quæ minime nata est recipere de lumine: sed in superficie tantum: exteriores enim partes propter sui grossitiem interiores obumbrant, vt ad eas non perueniat lumen, quamuis autem in solis corporibus medij gradus proprie dicatur perspicuum, vel diaphanum secundum nominis proprietatem, communiter tamen

men loquendo, potest dici perspicuum, quod est luminis susceptiuum qualitercunque. Et ita videtur Philosophus hic de perspicuo loqui. Deinde cum dicit

e ¶ Inuestigat definitionem coloris. Et primo inuestigat genus, Secundo differentiam. ibi [Sed eandem naturam.] Tertio definitionem concludit. ibi [Quare color vtique etiam.] Est autē considerādum quod semper oportet subiectum ponere in definitione accidentis, vt dicitur septimo Meta. differenter tamen.

Tex. com. 6. Nam si accidens definitur in abstracto, subiectū ponitur loco differentiæ: id autem, quod pertinet ad genus accidentis, poni loco generis, sicut cum dicitur symitas est curuitas nasi. Cum autem accidens definitur in concreto, econuerso subiectum ponitur loco generis: sicut cum dicitur, symus est nasus curuus. Quia ergo hic color definiendus est in abstracto, primo incipit inuestigare loco generis id, quod est essentialiter ipse color. Et concludit ex prædictis, ꝙ cum perspicuum non sit natura separata, sed in corporibus existens, necesse est ꝙ sicut corporum, in quibus hęc natura inuenitur, est aliquod vltimum, si sit finita, ita, & ipsius perspicui, quod significat qualitatem tantū corporum, oportet esse aliquod vltimum. Et eadem ratio est de omnibus qualitatibus corporeis, quæ per accidens sunt quanta secundum corporum quantitatem. vnde per accidens terminatur secundum corporum terminationem. Est ergo considerandum, ꝙ sicut corporum, quędam terminata dicuntur, quia propriis terminis terminātur, sicut corpora terrestria, quędam interminata, eo ꝙ non terminantur propriis terminis, sed alienis, ita etiam est & circa perspicuum. Quoddā. n. est interminatum ex seipso, quia nihil habet in se determinatum, vnde ipsum videatur. Quoddam autem est terminatum, quia determinate habet aliquid in seipso, vnde videatur secundum propriam terminationem. Perspicuum igitur indeterminatum est susceptiuum luminis, cuius natura non est ut suscipiatur solum in extremo, sed per totum medium. Manifestum est autem quod ipsius perspicui, quod significat qualitatem in corporibus existentem, vt dictum est, est aliquid vltimum, & ꝙ sit color, manifestū est ex his, quæ accidunt. nō enim videntur corpora colorata, nisi secundum suas extremitates. Per quod apparet quòd color, vel est extremitas corporis, vel est in extremitate corporis. Et inde est quòd Pythagorici colorem vocabant epiphaniam, idest apparitionem: quia illud, quod apparet in superficie corporum, color est. Non est autem verum quòd color sit extremitas corporis, vt Pythagorici posuerunt, quia sic esset superficies, vel linea, vel punctus: sed est in extremitate corporis, sicut natura perspicui est in corporibus. Deinde cum dicit:

f ¶ Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, ꝙ oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, idest, non per proprium colorem, sed ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorantur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua. & hoc manifestat per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora, quę colorantur ab exteriori, vel a seipsis. In his enim, quæ ab exteriori colorantur propter hoc, ꝙ non habent determinatum colorem de se, non videtur idem color de prope & de lōge, sicut apparet in aere & aqua maris, quæ de longe apparet alterius coloris, quam de prope. Quia enim horum color videtur secundum aliquā reuerberationem, necesse est, ꝙ secundū varietatem situs prospicientium varietur apparitio propter diuersam reuerberationis figurā: sed in corporibus, quæ de se habent determinatum colorem, est determinata phantasia, idest, apparitio coloris, & non variatur secundum diuersum situm aspicientium, nisi forte per accidens, puta cum corpus continens facit aliquam transmutationem apparitionis, vel quando color videtur per alium. sicut quę continentur in vase vitri rubei, videntur rubea: vel etiam per aliquam reuerberationem splendoris, sicut patet in collo columbę. Quia igitur color, qui videt in vtrisque corporibus, non differt secūdum proprium subiectum coloris, sed secundum apparitionis causam, quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est ꝙ vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in iis, quę colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris: & etiam ꝙ in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare colorem, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, vt dictum est. Quæ. n. istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo, minus autem habent, quæ superabundant in terrestri. Si ergo coniugamus duo, quæ dicta sunt, scilicet ꝙ color sit in extremitate corporis, & ꝙ corpora participent colorem secūdum perspicuum, sequitur ꝙ color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit definitionem coloris, & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi [Et ipsorum autem perspicuorum.] Concludit ergo, ꝙ color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quidem additur, eo ꝙ huiusmodi corpora sunt, quę secūdum se colorātur. In definitione autē debet poni id, quod est per se. Quòd autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat ei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatē. illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui: quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum & album. Et ideo color non est in genere quātitatis, sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed est in genere qualitatis, sicut & perspicuitas: quia extremum, & id cuius est extremum, vnius generis sunt. Si autem corpora intrinsecus quale habent superficiem in

e Quemadmodum ergo & corporum, necesse est vltimum esse & huius luminis quidem igitur natura, in indeterminato perspicuo est. Ipsius autem quod in corporibus perspicui vltimum, quod quidē erit vtique aliquid, palam est. Quòd autem hoc sit color ex accidentibus manifestum. Namque color in extremitate, aut extremitas est. Vnde Pythagorici epiphaniam colorem vocabāt. Est quidem enim in corporis extremitate, sed nō est extremitas corporis.

A

Quemadmodum igitur corporum necesse est aliquod esse vltimum, ita & huius. Quòd autem illius, quod in corporibus est, perspicui extremum sit quiddam, palam est omnibus. Quòd vero id sit color, ex iis, quę accidunt, est manifestum; color enim aut in extremitate est, aut extremum. Quamobrē Pythagorei superficiem colorem uocabant. Est autem in extremo sane corpore, sed non est corporis extremum.

B

f Sed eandem naturam oportet existimare, & eam quæ exterius coloratur, & hanc quæ & interius. Videntur autem aer, & aqua colorata. Etenim aurora talis. Sed ibi quidem, quoniā in indeterminato accidit, non eundem colorem habet accedētibus prope, & longe, nec aer, nec mare. In corporibus uero; nisi continens faciat transmutationem, determinata est phantasia coloris. Manifestum igitur ꝙ idem & ibi, & hic, susceptiuum coloris est. Perspicuum ergo secundum, ꝙ existit in corporib. (inest autem, aut plus aut minus) in omnibus coloris facit participare. Quoniam autem in extremitate color, huius vtique extremitas aliqua erit.

Verum eandem oportet censere naturam quæ coloratur extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparent autem aer & aqua colorata, quoniam splendor talis est. Sed in iis quidē, quoniam interminato est de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quod idem & hic & ibi capax coloris est. Propterea perspicuum, inquantum corporibus inest: inest autem aut plus, aut minus, vt colore participent, omnia sane præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sane erit extremo.

C

D

g Quare color vtique erit perspicui extremitas in determinato corpore.

Iccirco color perspicui in corpore determinato erit extremum,

E

b Est quidem igitur vnumquodque dupliciter dictum, hoc quidem actu, hoc autem potentia. Quomodo quidem igitur actu color & sonus, & quomodo est idem vel alterum his, qui secundum actum sensibus, puta visioni & auditioni, dictum est in eis, quæ de Anima. Quid autem, unumquodque eorum existens faciat sensum, & actum, nunc dicamus.

Illorum igitur unumquodque bifariam dicitur, actu scilicet et potestate. Quomodo autem color actu, & sonus eadem sint, uel diuersa a sensibus, qui sunt actu, vt a visione, & auditione, in commentarijs de Anima dictum est. Quid autem eorum unumquodque existens sensum efficiat, & actum, nunc recenseamus.

c Quemadmodum igitur dictũ est de lumine in alijs, quod sit color perspicui secundum accidens quando enim inest aliquid ignitum in perspicuo, præsentia quidem lumen est, priuatio vero tenebrę.

Quemadmodum igitur dictum est de lumine in illis, quod scilicet est color perspicui per accidens. Nam quotiens igneum quippiam inest perspicuo, illius quidem præsentia lumen est absentia uero tenebra.

d Quod autem dicimus perspicuum, non est proprium aeris vel aquæ, nec alicuius sic dictorum corporum, sed est quædam cõmunis natura, & uirtus, quæ separata quidem non est. In his uero est, & in alijs corporibus. In his quidem magis, in his vero minus.

Quid autem uocamus perspicuum non est aeris aut aquæ, aut alicuius sic appellatorum corporum proprium; sed communis quædã natura & potestas, quæ separata quidem non est, in ijs autem est, et alijs etiam inest corporibus, ijs quidem magis, illis uero minus.

de colore, sono & odore, quæ sentiuntur per visum, auditum, & odoratum, & de gustu, & tactu, idest, de sensibilibus horum sensuum dictum est in libro de Anima vniuersaliter, & quomodo habeor in sensum agere, & qualis sit opera in sensus secundum vnumquodque organum immutatum a prædicto sensibili. Dictum est enim in

Le. 10. & 11. Secundo de Anima, quòd sensus est potentia sensibile, & quod sensibilia faciunt sensum esse in actu. Sed nunc cõsiderandum est quid sit quodlibet sensibile secundũ seipsum. scilicet qd sit color, quid sonus, qd odor, quid sapor, & similiter de tactu, idest de sensibilibus tact^s. Sed primum dicendũ est de colore, qui est obiectum visus, eo quod visus est spiritualior inter omnes sensus. Non est autẽ per hoc intelligendũ quod de omnib^s his sensibus in hoc libro determinare intendat, sed quod omnium horũ sensibilium consideratio, necessaria sit ad propositam intentionem: sed cum sensibilia tactus sint vel proprietates elementorum, scilicet calidũ frigidum, humidum, & siccum, de quibus determinatũ est in libro de Generatione, vel sint proprietates corporum distinctorũ, sicut durũ & molle & alia huiusmodi, de quibus determinatum est in libro Metheororum, vnde nunc restat determinare de tribus scilicet de colore odore, & sapore. De sono enim

e.lec.16. determinatum est in libro de Anima eo quod eadem est ratio generationis soni, & immutationis auditus organi a sono. Qualiter autem immutentur organa sensuum a sensibilibus, pertinet ad considerationem libri de Anima. Deinde cum dicit.

b ¶ Exponit quod dictum est, scilicet quòd considerandum sit quid sit color & sapor, &c. Vnumquodque horum enim dupliciter est. Vno quidem modo prout sentitur in actu. Alio vero modo, prout est sensibile in potẽtia. Quod autem sit vnũquodque eorum secundum actum, idest, secundũ quòd est color actu perceptus a sensu, ut sapor uel quodcunque aliud sensibile, dictum est in libro de Anima, quomodo scilicet unumquodque ho-

Tertio l. 2. rum idem sit, uel alterum sensui secundum actum, scilicet visioni uel auditioni, quia videlicet visibile in actu est idem visioni in actu, visibile autem in potentia non est idem visui in potentia, ergo quid unumquodque sensitiuum sit in actu dictum est in libro de Anima, in quo determinatum est de sensibilibus in actu. sed quid sit vnumquodque eorum secundum seipsum, quod natum est facere sensitiuum actu, est nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de sensibilibus secundum modum prætactum. Et primo de colore, Secundo de sapore. ibi [De odore vero & sapore.] Tertio de odore ibi [Eodem autem modo oportet intelligere.] Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima ostendit quid sit color in communi, In secunda parte determinat de differentijs colorum. ibi [Est ergo inesse perspicuo.] Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, Secundo inuestigat coloris definitionem ex huiusmodi principijs ibi. [Quemadmodũ ergo & corporum.] Est autem duplex coloris principium. Vnum quidem formale, scilicet lumen, aliud materiale scilicet perspicuum. Primo ergo tangit principium formale scilicet lumen. Secundo principium materiale scilicet perspicuum. ibi [Quod autem dicimus perspicuum.] Dicit ergo primo quod sicut dictum est libro de Anima, lumen est color per-

3.Tex.c.49. spicui, quod quidem dicitur secundum quandam proportionẽ, ex eo quòd sicut color est forma & actus corporis colorati, ita

F lumen est forma & actus perspicui. Differt autem quantum ad hoc quod corpus coloratũ in seipso habet causam sui coloris. Sed corpus perspicuum secundum accidens, idest per aliud, nõ quia est color perspicui secundum accidens, idest per aliud, nõ quia lumen sit actus perspicui inquantum huius. Quòd autem sit actus eius secundum aliud, manifestat per hoc, quòd quando aliquod corpus ignitum, idest actu lucidum, adest perspicuo, ex præsentia eius fit lumen in perspicuo, ex priuatione uero fiunt tenebræ. Non sic autẽ est de colore, quia color manet in corpore colorato quocunque præsente vel absente, licet non sit actu visibilis sine lumine. Deinde cum dicit.

G

H

d ¶ Determinat de perspicuo, & dicit, quod hoc quod dicitur perspicuum, non est proprium uel aeris, vel aquę, vel alicuius huiusmodi corporum, sicut est vitrũ & alia corpora transparentia: sed est quędam natura communis, quę in multis corporibus inuenitur, idest, quędam naturalis proprietas in multis inuenta, quam etiam virtutem nominat, inquantum est quoddam principiũ visionis. Et quia Plato ponebat communia, sicut sunt separata secundum rationem, ita etiam separata esse secundum esse, ideo ad hoc excludendum, subiungit, quòd natura perspicuitatis non est aliqua natura se-

I parata; sed est in his corporibus sensibilibus, scilicet in aere, & aqua, & in alijs in quibusdam quidem magis, in quibusdam vero minus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd Philosophus Text.co.71.

dicit in secundo de Anima, visibile non solum est color, sed etiã quoddam aliud, quod ratione comprehenditur innominatum, Est autem in genere visibilis cõmuniter accepti aliquid, vt act^s, aliquid vero, vt potentia: non est autem in hoc genere, vt actus, aliqua qualitas propria alicuius elementorum: sed ipsum lumẽ, quod est quidem primo in corpore cœlesti, deriuatur autem ad inferiora corpora: vt potẽtia quidem in hoc genere est id, quod est proprium luminis susceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum se habet. Primus quidem gradus cum id quod est luminis susceptiuum est totaliter lumine repletum, quasi perfecte in actu reductum, ita quod vlterius non sit receptiuum alicuius qualitatis, vel formæ huius generis, quod quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus solare non potest esse medium in visu, vt sit recipiens, & reddens formã visibilem. Proprietas autem lucendi secundum ordinem quendam de-

K scendendo, procedit vsque ad ignem, vlterius vsque ad quædã corpora, quę propter paruitatem sui luminis, non possunt lucere nisi in nocte, vt supra dictum est. Secundus gradus est eorum, quæ de se non habent lumen in actu sed sunt susceptiua luminis per totũ, & huiusmodi corpora proprie dicuntur perspicua siue transparentia, vel diaphana. Phanon enim in greco idẽ est quod visibile. Et hæc quidem proprietas transparendi inuenitur quidem maxime in corporibus cœlestibus præter corpora astrorum, quæ occultant quod post se est, secundario autem in igne, secundum quod est in propria sphera propter raritatẽ, tertio in aere, quarto in aqua, quinto etiam in quibusdam terrenis corporibus propter abundantiam aeris vel aquæ in ipsis. Tertius & infimus gradus est terræ, quæ maxime distat a corpore cœlesti, quæ minime nata est recipere de lumine: sed in superficie tantum: exteriores enim partes propter sui grossitiem interiores obumbrant, vt ad eas non perueniat lumen, quamuis autem in solis corporibus medij gradus proprie dicatur perspicuum, vel diaphanum secundum luminis proprietatem, communiter tamen

men loquendo, potest dici perspicuum, quod est luminis susceptiuum qualitercunque. Et ita videtur Philosophus hic de perspicuo loqui. Deinde cum dicit. A

c ¶ Inuestigat definitionem coloris. Et primo inuestigat genus, Secundo differentiam. ibi [Sed eandem naturam.] Tertio definitionem concludit. ibi [Quare color vtique etiam.]

c Quemadmodum ergo & corporum, necesse est vltimum esse & huius luminis quidem igitur natura, in indeterminato perspicuo est. Ipsius autem quod in corporibus perspicui vltimum, quod quidē erit vtique aliquid, palam est. Quòd autem hoc sit B color ex accidentibus manifestum. Namque color in extremitate, aut extremitas est. Vnde Pythagorici epiphaniam colorem vocabāt. Est quidem enim in corporis extremitate, sed nō est extremitas corporis.

f Sed eandem naturam oportet existimare, & eam quæ exterius coloratur, & hanc quæ & interius. Videntur autem aer, & aqua colorata. Etenim auro C ra talis. Sed ibi quidem, quoniā in indeterminato accidit, non eundem colorem habet accedētibus prope, & longe, nec aer, nec mare. In corporibus uero: nisi continens faciat transmutationem, determinata est phantasia coloris. Manifestum igitur ꝙ idem & ibi, & hic, susceptiuum coloris est. Perspicuum ergo secundum, ꝙ existit in corporib. (inest autem, aut plus aut minus) in omnibus coloris facit participare. Quoniam autem in D extremitate color, huius vtique extremitas aliqua erit.

g Quare color vtique erit perspicui extremitas in determinato corpore.

Est autē considerādum quòd semper oportet subiectum ponere in definitione accidentis, vt dicitur septimo Meta. differenter tamen,

Tex. com. 4. Nam si accidens definitur in abstracto, subiectū ponitur loco differentiæ: id autem, quod pertinet ad genus accidentis, ponit loco generis, sicut cum dicitur symitas est curuitas nasi. Cum autem accidens definitur in concreto, econuerso subiectum ponitur loco generis; sicut cum dicitur, symus est nasus curuus. Quia ergo hic color definiendus est in abstracto, primo incipit inuestigare loco generis id, quod est essentialiter ipse color Et concludit ex prædictis, ꝙ cum pespicuum non sit natura separata, sed in corporibus existens, necesse est ꝙ sicut corporum, in quibus hęc natura inuenitur, est aliquod ultimum, si sit finita, ita, & ipsius perspicui, quod significat qualitatem talium corporum, oportet esse aliquod ultimum. Et eadem ratio est de omnibus qualitatibus corporum, quæ per accidens fiunt quanta secundum corporum quantitatem. vnde per accidens terminatur secundum corporum terminationem. Est ergo considerandum, ꝙ sicut corporum, quędam terminata dicuntur, quia propriis terminis terminātur, sicut corpora terrestria, quædam interminata, eo ꝙ non terminantur proprijs terminis, sed alienis, ita etiam est & circa perspicuum. Quoddā.n. est interminatum ex seipso, quia nihil habet in se determinatum, vnde ipsum uideatur. Quoddam autem est terminatum, quia determinate habet aliquid in seipso, vnde videatur secundum propriam terminationem. Perspicuum igitur indeterminatum est E susceptiuum luminis, cuius natura non est ut suscipiatur solum in extremo, sed per totum medium. Manifestum est autem quòd ipsius perspicui, quod significat qualitatem in corporibus existētem, vt dictum est, est aliquid vltimum, & ꝙ sit color, manifestū est ex his, quæ accidunt. nō enim videntur corpora colorata, nisi secundum suas extremitates. Per quod apparet quòd color, vel est extremitas corporis, vel est in extremitate corporis. Et inde est quòd Pythagorici colorem vocabant epiphaniam, idest apparitionem: quia illud, quod apparet in superficie corporum, color est. Non est autem verum quòd color sit extremitas corporis, vt Pythagorici posuerunt, quia sic esset superficies, uel linea, vel punctus: sed est in extremitate corporis, sicut natura perspicui est in corporibus. Deinde cum dicit.

f ¶ Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, ꝙ oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, idest, non per proprium colorem, sed ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorātur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua, & hoc manifestat per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora,

Quemadmodum igitur corporum necesse est aliquod esse vltimum, ita & huius. Quòd autem illius, quod in corporibus est, perspicui extremum sit quiddam, palam est omnibus. Quòd vero id sit color, ex ijs, quę accidunt, est manifestum; color enim aut in extre- B *mitate est, aut extremum. Quamobrē Pythagoræi superficiem colorem uocabant. Est autem in extremo sane corpore, sed non est corporis extremum.*

Verum eandem oportet censere naturam quæ coloratur extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparent autem aer & aqua colorata, quoniam C *splendor talis est. Sed in ijs quidē, quoniam interminato est de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quòd idem & hic & ibi capax coloris est. Propterea perspicuum, inquantum corporibus inest; inest autem aut plus, aut minus, vt colore participent, omnia sane præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sane erit extremo.* D

Iccirco color perspicui in corpore determinato erit extremum.

quę colorantur ab exteriori, vel a seipsis, In his enim, quæ ab exteriori colorantur propter hoc, ꝙ non habent determinatum colorem de se, non videtur idem color de prope & de lōge, sicut apparet in aere & aqua maris, quæ de longe apparet alterius coloris, quam de prope. Quia enim horum color videtur secundum aliquā reuerberationem, necesse est, ꝙ secundū varietatem situs prospicientium varietur apparitio propter diuersam reuerberationis figurā: sed in corporibus, quæ de se habent determinatum colorem, est determinata phantasia, idest, apparitio coloris, & non variatur secundum diuersum situm aspicientium, nisi forte per accidens, puta cum corpus continens facit aliquam transmutationem apparitionis, vel quando color videtur per alium: sicut quę continentur in vase uitri rubei, videntur rubea: vel etiam per aliquam reuerberationem splendoris, sicut patet in collo columbę. Quia igitur color, qui videt in vtrisque corporibus, non differt secūdum proprium subiectum coloris, sed secundum apparitionis causam, quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est ꝙ vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in ijs, quę colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris: & etiam ꝙ in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare colorem, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, vt dictum est. Quæ.n. E istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo, minus autem habent, quæ superabundant in terrestri. Si ergo coniugamus duo, quæ dicta sunt, scilicet ꝙ color sit in extremitate corporis, & ꝙ corpora participent colorem secūdum perspicuum, sequitur ꝙ color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit definitionem coloris, & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi [Et ipsorum autem perspicuorum.] Concludit ergo, ꝙ color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quidem additur, eo ꝙ huiusmodi corpora sunt, quę secūdum se colorātur. In definitione autē debet poni id, quod est p se. Quòd autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat ei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatē. illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui: quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum & album. Et ideo color non est in genere quātitatis, sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed est in genere qualitatis, sicut & perspicuitas: quia extremum, & id cuius est extremum, vnius generis sunt. Si autem corpora intrinsecus quidē habent superficiem

in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non colorantur in actu, sed in potentia, quæ reducitur ad actum facta corporis diuisione. Illud autem totū intrinsecum non habet virtutem mouendi visum, quod per se colori conuenit. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat rationem coloris quantum ad ipsa perspicua interminata, sicut est aqua vel quicquid aliud huiusmodi habet aliquem colorē, quia in omnibus his non est color, nisi secundū extremitatem.

h Et ipsorum autem perspicuorum, puta aquæ, & si quid aliud tale quorumcunque videtur aliquis color proprius esse, secundum extremitatem similiter omnibus inest.

Et ipsorum etiam perspicuorum, ut aqua, & siquid aliud huiusmodi est, quibusue proprius apparet inesse color in extremo similiter omnibus inest.

LECTIO VII.

Est ergo inesse In perspicuo hoc quod in aere facit lumē, est autem non, sed priuatum esse. quemadmodū igitur ibi hoc quidem lumen, hoc vero tenebræ, ita & in corporibus inest album & nigrum.

G *Et sane accidit ipsi inesse perspicuo huiusmodi quippiam, quod in aere facit lumen, cōtingit etiam non inesse; sed priuari. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, illud vero tenebra, ita in corporibus fiunt album, & nigrum.*

b De alijs autem coloribus iam diuidentes quot modis contingit fieri, dicendum. Contingit.n. inuicem positis albo & nigro, ita q vnumquodque eorum sit inuisibile propter paruitatem. quod autem ab ambobus visibile, sic fieri, hoc.n. neque album potest videri, neque nigrū: quoniam autem necesse quidem est quendam colorem habere, neutrum autem horū possibile est, necesse est commixtum esse, & speciem quādam coloris aliam. Est quidem ergo sic accipere plures colores esse, quàm albū & nigrum.

De alijs autem coloribus nobis dicēdum est prius, tamen diuidendo, quot fieri modis contingit illos. Contingit autem iuxta se positis albo & nigro, ita vt eorum neutrum ob paruitatem cernatur. ambo autem iuncta videantur, H *sic fieri, id enim neque album, neque nigrum esse potest. Quoniam vero necesse est quempiam habere colorem, illorum autem neutrum esse potest, mixtum quidam, colorisque speciem diuersam esse necesse est. Et hoc profecto existimare licet modo. plures esse colores quàm album & nigrum.*

c Multos autem proportione, tria est ad duo & tria ad quatuor, & secundum alios numeros est iuxta se inuicem latere. Hi autem omnino secundum nullam proportionem sunt, sed secundum abundantiam quandam & defectum incommensurabilem.

I *Multos autem proportione. Tria enim ad duo, & rursum tria ad quatuor, & per alios numeros iuxta se inuicem consistere contingit, Alios autem nulla omnino proportione; sed excessu defectuque incommensurabili.*

LECTIO VII.

POstquā Philosophus ostendit qd est color, hic procedit ad distinguendū species colorum. Et primo quantum ad colores extremos. secūdo quantum ad colores medios. ibi [De alijs autem coloribus.] Quia vero differentiæ, quibus species distinguuntur, debent esse per se generis diuisiuæ & nō per accidens, vt patet septimo Meta. ideo ex ipsa natura coloris, quam per definitionem supra positā explicauerat, concludit diuersitatem specierum ipsius. Habitum est enim ex præmissis, q subiectum coloris est perspicuū secundum suum extremum in corporibus terminatis: proprius autem actus perspicui inquantum huiusmodi, est lux, cuius præsentia in diaphano non determinato, sicut ē aer, facit lumē: eius autem absentia facit tenebras. Contingit ergo in extremo perspicui terminatorum corporum inesse illud, quod in aere facit lumen, & hoc facit ibi colorē album, & per eius absentiam efficitur color niger. quod quidem non est sic intelligendum quasi in colore nigro nihil sit luminis. sic enim nigredo non esset contraria albedini, vtpote non participans eandem naturam, sed esset pura priuatio, sicut tenebra aeris. Sed dicitur nigredo causari per absentiam luminis, quia minimum habet de lumine inter omnes colores, sicut albedo plurimum. Contraria enim sunt, quę in eodem genere maxime distant, vt dicitur decimo Metaphysic. Deinde cum dicit.

b ¶ Procedit ad distinguendum colores medios & diuiditur in partes duas. In prima ponit quosdam modos generationis & distinctionis colorum mediorum non secundum ipsorum existentiam, sed sm apparentiam. secundo assignat veram generationē mediorum colorum secundum suam naturam. ibi [Si autem commixtio est corporum.] Circa primū Philosophus duo facit. Primo ponit duos modos generationis & distinctionis mediorum colorum secundum apparentiam. Secundo comparat illos modos adinuicem. ibi [Dicere autem sicut Antiqui.] Prima pars diuiditur in duas, secundum duos modos, quos ponit. secunda pars incipit. ibi [Vnus autem apparere.] Circa primum duo facit. Primo ponit generationem colorum mediorum, secundo assignat distinctionem ipsorum. ibi [Multos autem proportione.] Dicit ergo primo, q cum dictum sit de coloribus extremis, dicendum est de alijs coloribus. s. medijs, distinguendo quot modis con-

F tingit eos generari. Supponitur ergo aliquid esse inuisibile propter eius paruitatem: contingit ergo duobus paruis corporibus non visibilibus propter paruitatem iuxta se positis, quorum vnū sit nigrum, & aliud sit album, illud quod ex vtroque compositum est, videri propter maiorem quantitatem. Omne autē quod videtur in huiusmodi corporibus, sm aliquem colorem videretur. Illud autē totū non videtur, vt album nec vt nigrum, quia tam illud, quod est album, q illud, quod est nigrū in ipso positū, est esse inuisibile propter paruitatē. Vnde necesse est q videatur quasi quidam color ex vtroque commixtus, & sic fit alia species coloris præter album & nigrum. Ex quo patet q contingit colores plures accipere, q album & nigrū. Deinde cū dicit.

c ¶ Assignat distinctionē mediorū colorū, & primo assignat causam distinctionis mediorū colorum ex diuersa proportione albi & nigri: secūdo assignat causam, quare quidā colores medij sunt delectabiles, & quidam non, ibi. [Et eodem itaq; modo.] Circa primū cōsiderandum est, q sicut Philosophus dicit 10. Meta. ratio mēsuræ primo quidem inuenitur i numeris, secundo in quantitatibus continuis, deinde vltimo transfertur etiam ad qualitates sm q in eis potest inueniri excessus vnius qualitatis super aliā: siue per modum intensionis, prout aliqd dicitur alio albius, siue per modum extēsionis, prout dicitur albedo maior, quę est in maiori superficie. Quia vero proportio est quædam habitudo quantitatum adinuicem, vbicunque dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio & primo quidem in numeris qui omnes sunt adinuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quæ est vnitas. Sunt autem diuersæ proportiones numerorum, secundum quòd diuersi numeri adinuicem comparantur. Alia enim est proportio, tria ad duo, quæ vocatur sexquialtera, & alia quatuor ad tria quæ vocat sexquitertia. Quia

K vero quantitates continuæ non resoluuntur in aliquod indiuisibile sicut numeri in vnitatem, non est necesse omnes quantitates continuas esse adinuicem commensurabiles, sed est inuenire aliquas quarum vna excedat alteram, quæ tamen non habet commensurationem. Quæcunque tamen quantitates continuæ proportionantur adinuicem, secundum proportionem numeri ad numerum, earum est vna mensura communis, puta si vna sit trium cubitorum, & alia quatuor, vtraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiam contingit esse excessum & defectum: vel secundum aliquam proportionem numeralem vel sm excessum cōmensurabilem. Et hoc est qd dicit, q cōtingit esse multos medios colores sm diuersas proportiones. contingit enim q albū iaceat iuxta nigrū, sm proportionē duorum ad tria, vel triū ad quatuor vel quorūlibet aliorū numerorū, aut sm nullam proportionē numeralem, sed solum sm incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicit.

Tex.cō. 8.Phys. com. 68.

Ostendit,

d ¶ Ostendit, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non. & assignat circa hos duas rationes. Secundam ponit, ibi [Vel etiam omnes colores.] Dicit ergo primo, quod ex quo medii colores distinguuntur secundum diversas proportiones albi & nigri. Eodem modo oportet se habere in mediis coloribus sicut & in consonantiis] quae causantur secundum proportionem vocis gravis & acutae. Sicut enim in consonantiis illae sunt [proportionatissimae] & delectabilissimae, quae consistunt in numeris, sicut dyapason in proportione duorum ad unum, & diapente in proportione trium ad duo: ita etiam in coloribus illi, qui consistunt in proportione numerali sunt proportionatissimi, & hi etiam videntur delectabilissimi, [sicut croceus, & purpureus] idest, rubeus & subrubeus. Et sicut paucae sunt symphoniae delectabiles, ita etiam pauci sunt colores tales. Alii vero colores, qui non consistunt in proportione numerali. Deinde cum dicit.

e ¶ Assignat aliam rationem, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non. Et dicit quod omnes species colorum possunt dici, quod sint ordinatae secundum numeros. Et potest ad hoc movere, quia si sit excessus solum, secundum superabundantiam & defectum, non erit alia species coloris: sed tunc solum quando superabundantia & defectus est secundum aliquam proportionem numeralem. Hoc autem supposito adhuc sequetur ipsos eosdem colores esse inordinatos [quando non sunt puri] utputa si in una parte sit excessus albi supra nigrum secundum unam proportionem, in alia autem parte secundum aliquam aliam numeralem proportionem, & hoc confuse & absque ordine. Et ideo quando non erit per totum eadem proportio numeralis, sequitur quod huiusmodi colores erunt inordinati & indelectabiles. Ultimo autem concludit hanc esse unum modum generationis mediorum colorum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit secundum modum generationis mediorum colorum, Et primo assignat generationem colorum mediorum. Secundo distinctionem ipsorum. ibi [Multi autem & sic erunt.] Dicit ergo primo, quod praeter modum praedictum, est unus alius modus generationis mediorum colorum secundum apparentiam, per hoc quod unus colorum apparet per alium. Ita quod ex duobus coloribus resultat apparitio cuiusdam medii coloris. Et ponit duo exempla, primum in Artificibus, sicut quando quidem faciunt pictores ponentes unum colorem super alium, ita tamen quod manifestior color id est, fortior & tenacior subtus ponatur: alioquin si debilior poneretur subtus, nullatenus appareret, & hoc praecipue faciunt quando volunt facere in sua pictura quod aliquid appareat, ac si esset in aere vel aqua, utputa cum pingunt pisces quasi in mari natantes, tunc enim superponunt fortiori colori piscium, quendam debilem colorem, quasi aqua. Aliud vero exemplum ponit in rebus naturalibus. Sol enim secundum se videtur albus propter suam claritatem: sed quando videtur a nobis mediante caligine sive fumo resoluto a corporibus, fit tunc puniceus, idest rubicundus. Et sic patet quod id, quod secundum se est unius coloris quando videtur per alium colorem facit apparentiam tertii coloris. Fumus enim secundum se non est rubeus sed magis niger. Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat etiam secundum hunc modum rationem distinctionis colorum. Et dicit quod eodem modo multiplicantur medii colores secundum hunc modum generationis eorum, sicut & secundum praedictum scilicet, secundum proportiones. Est enim accipere quandam proportionem coloris infra positi, quem dicit esse in profundo, ad colorem supra positum, quem dicit esse in superficie. Et quidam tamen colores, super & infra positi non sunt in proportione aliqua numerali. Et ideo causantur colores ut delectabiles & indelectabiles, ut supra dictum est.

d Eodem itaque modo, hoc oportet habere & in consonantiis, Qui quidem in numeris, proportionatissimi sunt colores, quemadmodum ibi concordantias, hi autem delectabilissimi colorum esse videntur, veluti croceus & puniceus. Pauci autem tales propter causam, propter quam quidem & symphoniae paucae. Qui autem non in numeris, alii colores.

e Vel etiam omnes colores in numeris esse, alios quidem ordinatos, alios vero inordinatos, & hos ipsos, quando non puri sunt, quia non sunt in numeris tales fieri. Unus siquidem modus generationis colorum, hic est.

f Unus autem apparere alterum per alterum. Quemadmodum animalium Pictores faciunt alterum colorum super alterum, & manifestiorem super ponentes, quemadmodum quando in aqua vel aere, volunt aliquid facere apparens, & quemadmodum Sol secundum se quidem albus videtur: per caliginem vero & fumum puniceus.

g Multi autem, & sic erunt colores eodem modo prius dicto. proportio enim erit utique quaedam eorum, qui in superficie, ad eos, qui sunt in profundo, Quidam autem & omnino non sunt in proportione.

LECTIO VIII.

DIcere autem sicut Antiqui, defluxionem esse colorem & videri propter talem causam, incongruum. Omnibus enim modis per tactum necesse ipsis facere sensum. Quare mox melius est dicere per moveri inter medium sensus a sensibili, fieri sensum, quàm tactu, & defluxionibus.

Et eodem iliac se habere modo existimandum est, ut consonantiae se habent. Qui enim exactissime proportionis numeris sunt colores, quemadmodum ibidem consonantiae, gratissimi profecto esse videntur, ut purpureus & puniceus, & alii id genus pauci, quam etiam ob causam consonantiae sunt paucae. qui autem non sunt in numeris, alii B *sunt colores.*

Aut certe omnes in numeris esse colores, & alios quidem ordine dispositos, alios nullo ordine, & hos ipsos cum minus puri fuerint, quoniam non sint in numeris tales fieri. Unus quidem colorum constitutionis modus, hic est.

Alter autem, cum per alterutrum apparent, quemadmodum interdum C *Pictores solent, cum alium colorem evidentiori alio superinducunt. si quando in aqua quippiam, aut in aere quod appareat, efficere cupiunt. Atque ut Sol, qui de per se quidem albus cernitur, per caliginem autem vel fumum puniceus apparet.*

Multi autem sic erunt colores eodem quo dictum est, modo, proportio enim quaedam sane erit eorum, qui in super- D *ficie sunt, ad illos qui in profundo existunt. quidam autem in nulla penitus erunt proportione.*

LECTIO VIII.

ABsurdum igitur est dicere, ut Veteres voluerunt, colores defluxus esse quosdam, & talem ob causam videri. omnium enim de illorum sententia per contactum sensationes fieri necesse est. Quamobrem melius continuo est dice- E *re sensationem fieri, quia sensus interstitium a re sensibili moveatur, quam contactu & defluxionibus.*

LECTIO VIII.

POsitis duobus modis generationis colorum mediorum, hic comparat praedictos modos adinvicem. Et circa hoc tria facit. Primo excludit quandam positionem, ex qua procedebat unus praedictorum modorum. Secundo comparat praedictos modos adinvicem. ibi [Insuper secus invicem.] Tertio ostendit quantum aliquid utrique praedictorum modorum sustineri possit. ibi [Quare si non contingit.] Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nil aliud esse, quam quendam effluxum a corporibus visis, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod visio fit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum idolorum a corporibus visis. Et quia unumquodque videtur per proprium colorem, ideo crediderunt nihil aliud esse colorem quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum. non enim poterat ponere quod huiusmodi corpora, tenuia a corporibus visis ingrederentur infra oculum, quia sic corrumperetur subito visus eius. unde oportebat omnibus modis quod poneret, quod visio fieret

b In his autem, quæ secus inuicē ponuntur, necesse sicut & magnitudinem accipere inuisibilē, ita & tempus insensibile, ut lateant motus peruenientes, & unum putetur esse, propter simul apparere. Hic autem nulla necessitas. Sed qui in superficie color, immobilis existens, & motus a supposito, nō similem facit motū. Quare aliud apparebit: & nec album nec nigrum.

c Quare, si non contingit nullā magnitudinem esse inuisibilem: sed quamlibet ab aliqua distantia visibilem, & hæc quædam vtique colorum commixtio, & illo autem modo nihil obstat quin appareat quidam color communis eis, qui a longe. Quoniam enim non est vlla magnitudo inuisibilis in eis quæ deinceps considerandum.

d Si autem commixtio est corporum non solum secundum hunc modum, quem putant quidam, solum iuxta inuicem positis minimis, immanifestis autem nobis propter sensum, sed omnino omniquaque, sicut in eis quæ de commixtione dictum est vniuersaliter de omnibus. Illo enim modo miscentur hæc solū, quæcūque contingit diuidere ad minima, quemadmodum homines, equi, aut semina. Hominum enim hominem minimū, equorum vero equum. Quare horum secus inuicem positione multi.

In ijs igitur, quæ iuxta se inuicem collocantur, quemadmodum magnitudinem non visilem, ita non sensile tempus accipere necesse est vt accedētes lateant motiones, & vnum videatur esse, quia simul apparent. Hic autem nulla est necessitas. Verum is, qui in superficie est color, cum immobilis

G *sit, & a supposito moueatur, haud similem faciet motionem. Quamobrem diuersus apparet, & neque albus, neque ater.*

Quamobrem, si nullam contingit non visilem esse magnitudinem, sed quamlibet ex certo distantiæ cerni spacio, huiusmodi certe colorum quædam erit permixtio: illoq; etiam modo nihil prohibet ijs, qui a longe spectant, communem quendam apparere colorem.

H *Nullam autem non esse visilem magnitudinem in ijs, quæ sequuntur, est considerandum.*

Si autem mixtio est corporum, non solum eo quo quidam arbitrantur modo; scilicet iuxta se inuicem minima collocentur, quæ a nobis sensu percipi nequeant, sed omnifariam, & omnino, quemadmodum in ijs quæ de permixtione in vniuersum de omnibus est pertractatum. Illo namque mo-

I *do hæc solum permisceri censentur, quæ secare contingit ad minima, vt homines, equos, aut semina: hominū namque minimus est homo, sicut equorum equus. Quamobrem illorum iuxta se inuicem positione vtrorumque permixta est multitudo, vnum autem hominum vnico permi.*

fieret per contactum corporum resolutorum ad ipsum oculum, ex huiusmodi contactu immutatum ad videndum. Si ergo immutatio talis sufficit ad causandum visionem, melius est dicere quòd visio fiat per hoc quod medium statim a principio moueatur a sensibili quàm dicere visionem fieri per contactū & defluxionē. Natura enim per pauciora se expedit in quantum potest. Sunt autem, & alia, quibus prædicta positio ostenditur esse falsa. primo quidē, quia si visio fieret per contactum, tunc sensus visus non distingueretur a tactu, quod patet esse falsum. Visus enim non est cognoscitiuus contrarietatum tactus. Secundo, quia corpora visa per continuum defluxum diminuerentur: & tandem totaliter consumerentur, nisi alijs defluxionibus superuenientibus, eorum quantitas seruaretur. Tertio, quia huiusmodi corpora defluentia a rebus visis cū sint subtilissima, a ventis propellerentur. Vnde nō fieret recta visio. Quarto, quia visus non indigeret lumine ad videndum, ex quo visio fieret per contactum visibilis: & multa alia huiusmodi inconuenientia sequuntur, quæ quia manifesta sunt, Philosophus prætermisit. Deinde cum dicit.

b ¶ Comparat prædictos modos adinuicem. Vbi considerandum est, quòd primus modos generationis mediorum colorum assignabatur ab illis, qui ponebant colorem esse defluxionē. Et idem, postquam Arist. ostendit falsitatem huius positionis secundum se, concludit inconueniens, quod sequitur eis in hac assignatione generationis colorum mediorum. Et dicit, quòd in hoc quòd ponunt medios colores generari, per hoc quòd colores extremi [secus inuicem ponuntur] necesse est eis dicere, non solum quòd magnitudo sit inuisibilis, sed etiam quòd [aliquod tempus sit insensibile] ad hoc quòd habeant propositum, quia ponebant

K visionem fieri per motum localem corporum defluentium. Nihil autem mouetur ad aliquam distantiam secundum motum localem, nisi in tempore. Oportet autem assignare aliquod tempus, in quo defluxus fiat a re visa ad oculū, & tanto oportet ponere maius tempus, quanto fuerit maior distantia. Manifestum est autem quòd corporum minimorum secus inuicem positorum non est omnino eadem distantia ad oculum, & sic oportet diuersa esse tempora, in quibus perueniunt motus ab eis ad oculum. Non ergo videbitur totum, quod ex huiusmodi corporibus componitur vt vnum, sicut supra ponebatur, nisi lateat tempus, in quo vnus motus præoccupat alium. Et ita necesse est ponere tempus insensibile in hoc modo generationis colorum. Sed [hic] .i. in secundo modo generationis colorum [nulla necessitas est] quòd ponatur tempus insensibile, quia non ponitur visio fieri per defluxum secundum motum localem [sed ille color, qui in superficie] ponitur [immobilis existens] idest cum maneat immobilis secundum locum, immutatur tamen per motum alterationis ab inferiori colorata [vt non similiter moueat] visum, sicut per se

F moueret vel color supra positus vel suppositus, vel [alius] color medius [apparebit] & [nec album, nec nigrum.] Est autem considerandum quod ponentibus visum fieri per defluxionem & tactum etiam remota generatione mediorum colorum, quam ponebant, sequitur tempus esse insensibile. Oportet enim eos dicere quòd nullū corpus totum simul videatur; sed per aliquam temporis successionem, cum ponant visum fieri per contactum. Non est autē possibile quòd totū aliquod magnū corpus, vel defluxus eius simul tangatur a pupilla, propter eius paruitatem. Et ideo sequitur tempus esse insensibile, cum de aliquibus nobis videat, quòd simul ea tota videamus.

Est tamen considerādum quòd aliquod corpus visui se offerens potest considerari dupliciter. Vno modo secundum quòd est totum unum in actu: & singulæ partes eius in eo existentes sunt quodam modo in potentia: & sic visio fertur in totum simul, sicut in aliquid vnum, non autem in aliquam eius partem determinate. Alio autem modo potest considerari corpus, quod visui se offert secundum quod aliqua pars ipsius accipitur, vt determinata in seipsa, & quasi ab alijs partibus distincta; & sic visus non fertur i totum simul, sed in vnam partem post aliā. Et hoc quidem tempus, quod uisio totius mensuratur nō est insensibile simpliciter, cum anima sentiendo prius & posterius in motu, sentiat tempus, vt patet in Quarto Physicor. Sed tanto est huiusmodi tempus sensibilius, quanto sensus fuerit perspicacior, & maior diligentia fuerit apposita. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, qualiter prædicti duo modi generationis colorum sustineri possint, & vsque ad quid se extendant, scilicet vsq. ad apparentiam, concludens ex prædictis [quòd si non contingit aliquam magnitudinem esse inuisibilem: sed qualibet magnitudo ab aliqua distantia est visibilis] vt sequitur, erit [quædam cōmixtio colorum hæc] scilicet per alternos colores [& illo] etiam [modo] per positionem colorum, secus inuicem [nihil prohibet] quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet, non potest videri per se vterque color simplicium propter corporis paruitatem. Quòd autem [nulla magnitudo sit inuisibilis] simpliciter propter paruitatem, dicit in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit modum generationis mediorum colorum, qui est non solum secundum apparentiam, sed secundum existentiam. Et primo determinat generationem mediorum colorum, secūdo assignat rationem distinctionis ipsorum secundum illū modum generationis, ibi [Multi autem erunt.] Quia vero iste modus generationis mediorum colorum accipitur secundum mixtionem corporum, ideo præmittit primo de mixtione corporum adinuicem, & subiungit secundo de mixtione colorum, ibi [Simul autem quæ sit necessitas,] Dicit ergo primo, quòd mixtio corporum adinuicem non solum est secundum quidem

hunc

hunc modum, quem quidam putauerunt, quod quædam minima iuxta alia ponerentur, quę propter paruitatem essent nostris sensib. immanifesta. Sed cōtingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita .s. quod totum toti immisceatur, sicut dictum est in libro de Generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporum mixtione. Est autem verum, ꝙ quædā miscentur illo mō, .s. per positionem minimorum iuxta inuicem, quæcumq; .s. possunt vsq; ad minima diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsque ad vnum hominem, tamquam vsq; ad aliqđ unum minimum, & multitudo equorum vsque ad vnū equū, & multitudo seminum vsq; ad vnū semen, quod est vnum granum tritici, vel aliquid huiusmodi. Vnde bene potest dici, ꝙ talium multitudo est permixta per hoc, ꝙ minima secus inuicē ponunt, sicut si hoīes confuse equis permisceantur, vel semina tritici seminib. hordei, non tamē erit permixtio talium totaliter. Singulæ .n. partes multitudinum remanebunt impermixtę, quia vnus hō non permiscetur vni equo, nec aliquod aliud hmōi alicui tali: sed eorum quę non diuidunť vsq; ad minimum, .s. corporum continuorum & similiū partium, sicut vinū & aqua, non potest fieri mixtio mō prædicto, .s. per positionem minimorum iuxta inuicem, q̄a non est in eis accipere minimū, sed per hoc quod totū toti commiscetur, ita ꝙ nulla pars remanet impmixta. Et hæc sunt, quę maxime & verissime nata sunt permisceri. Q̄o autē hęc fieri possint, determinatū est in libro de Generatione. Deinde cum dicit.

e ¶ Post cōmixtionem corporum tangit commixtionem colorum. Et dicit manifestum esse ſm prędeterminata quę sit necessitas, ꝙ commixtis corporib. colores misceantur. Dictū .n. est supra, quod perspicuum ſm ꝙ existit in corporibus, facit colores participari. Perspicuum autem diuersimode inuenitur in corporib. ſm magis & minus, & similiter lucidū, & iō permixtis corporibus, in quibus est lucidum & diaphanum, necesse est ꝙ fiat permixtio colorum. Et ista est pricipalis causa quod sunt multi colores pręter album & nigrum. Non aūt est priocipalis causa supnatatio, .i. ꝙ vnus color ponatur sup aliū, neq; secus inuicem positio, .s. ꝙ minima colorata iuxta inuicem ponantur, quia color medius uideť pręter album & nigrum, non quidem de longe, nec de prope, sed ex quacumque distātia. Et

tudo commixta est, quę simul vtrorumque hominem vero vnum vni equo non dicimus cō misceri. Quæcumque vero non diuiduntur ad minimum, horū commixtiones non contingit fieri ſm hunc modum, sed per commisceri ex toto, quæ quidē & maxime cōmisceri nata sunt. Quomodo autem hoc fieri possibile, in eis quę de Mixtione, dictum est prius.

B

e Simul autem, quæ sit necessitas commixtis illis & colore misceri, manifestum est. & hāc causam esse principalem cur multi sint colores: sed non supernatationem, nec secus inuicem positionem. Non enim de longe quidem, de prope autem non, uidetur vnus commixtorum colorum, sed undique.

C

f Multi autem erunt colore, qm̄ multis contingit proportionib. commisceri sibi inuicem cōmista, & hoc quidem in numeris, hoc, uero secundum abundantiam solum, & alia eodem modo, quo quidem nec secus inuicem positis coloribus, aut de supernatatione contingit dicere, & de commixtis. Sed qua de cā colorum species terminatæ, & non infinitę, & saporum, & sonorum, posterius considerandum. Quid quidem igitur sit color, & qua de causa multi colores, dictum est. De sono autē & de uoce, prius in his, quę de Anima, est dictum.

D

A

sceri equo non dicimus: quæcumque uero minutatim non secantur, horum certe hoc fieri modo mixtionem non contingit, sed quia undequaque commisceantur, quæ certe maxime commisceri nata sunt. Quo autem hoc fieri maxime possit modo, in ijs quæ de Commixtione diximus ante, est determinatum.

Cæterum, quænam sit necessitas ut commixtis corporibus ipsi etiam permisceantur colores, palam certe est. præcipuamque insuper hanc esse causam cur multi existant colores, et non si superinducantur, aut iuxta seinuicē constituantur, non enim a longe quidē, de prope autem minime unus & idem commixtorum apparet color, sed undique.

Multi quin etiam erunt colores, quoniam multiplici proportionis ratione, quæ inter se inuicem confunduntur, permisceri contingit, & hæc quidem in numeris, illa uero solummodo per excessum. Eoque modo erunt alij quo & de ijs, qui iuxta se inuiem sunt constituti, & de iis, qui superinducuntur, dicere contingit. Verum de iis quæ miscentur, alibi est pertractatū. Cur autem colorum terminatæ sint species, & non infinitæ, nec non saporum, & sonorum, posthac dicemus. Quid igitur est color, & quam ob causam multi sunt colores, dictum est.

ita patet quod iste est modus generationis colorum mediorum secundum ipsorum existentiam: alii autem duo modi pertinēt ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat causam distinctionis colorum mediorum secundum prædictum modum generationis. Et dicit, quod multi generātur colores medii, quoniam multis proportionib. solū inuicem contingit commisceri corpora & per cōsequēs ipsos colores. Quædam quidem ſm determinatos numeros, quædam uero secundum solam superabundantiam incommensurabilem, & alia omnia eodem hic dicenda sunt circa mixtionem, quæ supradicta sunt in aliis duobus modis, scilicet in positione colorū iuxta inuicem, & in superpositione vnius coloris super alterum. Vnum autem est, quod restat posterius determinandum, quare .s. sint finitæ, & non infinitæ species colorū, saporum, & sonorum. Vltimo autem epilogando concludit. Iam dictum est quid sit color, & ꝑpter quam causam sint multi colores. Excusat autem se deinceps a determinatione soni & uocis: quia de his iam determinatum est i Libro de Anima; Le. 16. & 17. eo ꝙ eadem est rō 18. generationis ipsorum, & immutationis, quæ secundum quod immutant, ꝑtinent ad considerationem libri de Anima. Lect. 16

LECTIO IX.

DE odore uero & sapore dicendum est; fere enim eadem est passio non in eisdē autem est utrumque eorum.

b Manifestius autem est nobis saporum genus, quam odorū. huius autem causa, quoniam peio-

LECTIO IX.

DE odore uero & sapore nunc est dicendum; eadem enim fere est passio, quamuis non in eisdem eorum est utrunque.

Clarius autem saporum nobis est genus, quam odoris. huius aūt rei causa, quoniam pessimum animalium,

E

LECTIO IX.

POstquam Philosophus determinauit de colore, hic consequenter determinat de sapore. Et primo dicit de quo est intentio, Secundo exequitur propositum ibi. [Igitur aquę natura.] Dicit ergo primo, quod post colorem dicendum est de odore, & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Primo quidē, quare coniunctim de eis sit agendum, scilicet propter eorum conuenientiam: quia utrumque eorum est fere eadem passio. Nominat autem vtrumque passionem; quia utrumque eorum est in tertia specie qualitatis, quæ est passio, uel passibilis qualitas. Dicit autem saporem & odorem fere esse eandem passionem: quia utrumque causatur ex permistione humidi & sicci ſm aliqualem terminationem a calido: non tamen utrumq; eorum est omnino in eisdem, quia odor magis sequitur siccū, & ideo principalius est in fumali euaporatione; sapor autem magis sequitur humidum. Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat causam, quare prius dicendum est de sapore, quam de odore. Videbatur esse dicēdum de odore immediate

post colorem, quia odor sentitur per medium extrinsecũ, sicut & color, non autem sapor. sed ordo disciplinæ requirit, ut a manifestioribus ad minus manifesta procedatur: manifestius est autem nobis genus saporum quam odorum: unde de saporibus prius est agendum. Ideo autem sapor est nobis manifestior, quia certiori sensu sentitur a nobis. Sẽsum.n. olfactum peiorem habemus, & per comparationẽ ad cætera aialia, & per comparationem ad cæteros sensus, q in nobis sunt. cuius rõ est, quia sicut supra dictum est, odoratus in actu perficitur per calidũ igneũ: est autem organum olfactus circa cerebrum, quod est frigidius, & humidius omnib. partibus corporis, ut supra habitum est. Homo autẽ inter omnia aialia hẽr cerebrum mai⁹ secundum quantitatem sui corporis, ut dicitur in Libro de Partib. animalium. Et ideo oportet q̃ homo deficiat in sẽsu odoratus. Sed homo habet certissimum tactum inter oia animalia. cũ.n. tangibilia sint ea ex quib. cõstituitur corpus animalis, scilicet calidum & frigidum, & humidũ, & siccũ, & alia hmõi, quę consequuntur, non potuit esse, q̃ organum tactus eẽt denudatum ab omni qualitate tangibili, sicut pupilla caret omni colore. sed oportuit organũ tactus esse in potentia ad qualitates tangibiles, sicut medium est in potentia ad extrema, ut dicitur in Secundo de Anima.

Lib. 2. de Anima tex. 92. 99.

Lect. 2.

Lib. 2. ca. 7.

Et ideo oportet, quod sensus tactus tanto sit certior, quanto cõplexio corporis est magis temperata, quasi ad medium reducta. Hoc autem maxime oportet esse in homine, ad hoc quod corpus eius sit proportionatum nobilissimæ formæ. Et ideo homo inter alia animalia habet certissimum tactum, & per consequens gustum, qui est tactus quidam. & huius signum est, quod homo minus potest sustinere uehementiam frigoris & caloris quam alia animalia, & etiam inter homines tãto est aliquis magis aptus mente, quãto est melioris tactus, quod apparet in his, qui habent molles carnes, sicut dictum est in Secundo de Anima. Deinde cum dicit.

c ¶ Exequitur propositum. Et primo determinat de sapore secundum ueritatem. Scdo excludit falsas positiones quorumdam de natura saporis, ibi [Democritus autem.] Prima pars diuiditur in duas. In prima determinat quę sit natura saporis, In secunda determinat de speciebus saporum. ibi [Quemadmodum autem colores.] Circa primum duo facit. Primo excludit opiniones quasdam circa generationem saporum, Secundo determinat ueritatem. ibi. [Apparent autem sapores.] Circa primum duo facit. Primo ponit tres opiniones circa generationem saporum, Secundo improbat eas, ibi [Horum autem, sicut Empedocles.] Incipit autem determinare naturam, siue generationem saporum ab aqua, quæ uidetur esse subiectũ saporũ, & dicit, quod ipsa natura aquæ secundum se, uult esse, idest habet naturalem aptitudinem ad hoc q̃ sit insipida, & si aqua habeat aliquem saporem, hoc est ex permixtione alicuius terrestris & tamen quamuis aqua sit secundum se insipida, est tamẽ

rem habemus aliis animalibus odoratum, & ipsis sensibus, qui in nobis. Tactum uero certissimum aliorum animalium. Gustus uero tactus quidam est.

c Igitur aquæ natura uult insipida esse. Necesse est itaque aquã in seipsa habere genera saporũ insensibilia propter paruitatẽ, secundum quod Emped. dicit: uel materiam talem inesse, quemadmodum pansperma saporum, & omnia quidem ea aqua fieri. alia quidem ex alia parte, vel nullã habente differentiam aqua, faciens causam esse, ac si calidum, & Solem dicat quis.

d Horum autem, sicut Empedo. dicit, multum apertum mendacium. Videmus enim permutari per calorem sapores, oblatis fructibus ad Solem, & ignitis tamquam non ab aqua trahere sapores tales factos: sed in ipso fructu transmutantes, & resudantes, & iacentes, propter tempus austeros a dulcibus, & amaros, omnimodos factos, & decoctos, & ad omnia saporum genera, ut est dicere, transmutatos.

e Similiter autem & pansperme materiam esse aquam impossibile. ex eodem enim uidemus sicut ex esca factos alios sapores. Restat igitur in pati aliquid aquam transmutari.

omnium hunc habemus sensum, & bonorum etiam, qui nobis insunt sensuum, exquisitissimum autem tactum ex reliquis animalibus, gustatus usque tactus quidam est.

Aqua certe natura ut sit insipida exigit. Cæterum necesse est, aquam in se omnia saporum habere genera quæ

G *propter paruitatem sentiri nequeant, ut inquit Empedocles, aut talem illi inesse materiam, tanquam saporum seminarium, & omnia quidem ex aqua fieri, alia autem ex parte illius alia. Vel nullum in aqua esse discrimen cum efficiens sit in causa, ut si calidum & Solem quispiam dicat.*

Verum ex iis, ut Empedocles dicit, valde manifesta est falsitas, perspici-

H *mus enim à calido deceptorũ pomorum immutari sapores, siue Soli, seu igni exponantur illa, ut appareat non ab aqua trahere eiusmodi factos, sed in ipsis pomis permutatos, & tempore exhalantes, cum austeros ex dulcibus, tum amaros, & omnimodos factos excocti, quinetiam ad omnia saporum genera, ut ita dicatur, transmutantur.*

Similique modo seminarium esse aquam & materiam non est possibile,

I *ex eadem enim uidemus, tanquam ex eodem alimento diuersos fieri sapores. Restat igitur aquam sane permutari, quoniam quippiam patitur.*

F radix & principium omnium saporum. Qualiter autem hoc esse possit, simpliciter aliqui assignauerũt. Empedo. etiã dixit, q̃ omnes sapores sunt actu in ipsa aqua, sed sunt isensibiles propter paruitatem partium, in quib. radicantur. Secunda opinio fuit Democriti & Anaxagoræ, sicut dixit Alexan. in Commẽto, q̃ in aqua quidẽ non erant sapores in actu, sed erat ibi quædam materia saporum, quemadmodum pãsperma, i. vniuersale semen, ita. s. q̃ omnes sapores fiant quidem ex aqua, sed alij sapores ex alijs aquæ partib. Ponebãt enim partes indiuisibiles esse principia corporũ. Nullum autẽ indiuisibile est actu saporosum, sed oportet corpus sapidum esse compactum. Et iõ non ponebant esse sapores in actu, sed saporum semina, ita tñ quod diuersa inuisibilia corpora sint semina diuersorum saporum, sicut & diuersarum naturarum. Tertia opinio est dicentium, quod differentia saporum non ex parte ipsius aquæ, sed solum ex parte agẽtis, quod aquam transmutat diuersimode, sicut Sol, uel quodcumque aliud calidum. Deinde cum dicit.

Tex. c. 10

d ¶ Improbat per ordinem prędictas tres opiniones. Et primo opi. Emp. dicens, q̃ dictũ Emp. est apertum mendacium. Si enim diuersitas saporum esset actu in paruis partibus aquæ, oporteret q̃ immutatio saporum non fieret, nisi per hoc q̃ diuersę partes aquę attraherent ad corpus, cuius sapores immutantur: hoc aũt non semper fit. Si.n. fructus ablati ab arbore exponantur Soli, vel ẽt decoquantur ad ignẽ, manifestum est q̃ immutatur eorum sapor per actionem caloris, & non per aliam actionem ab aqua. quod posset dici de fructibus, qui dum pendent in arbore mutant saporem attrahendo diuersos humores a terra, sed in fructib. decisis ab arbore, videmus transmutationem saporum factam per hoc q̃ ipsi fructus trãsmutantur facta resolutione interioris humoris

K per modum cuiusdam resudationis, & ita dum iacent aliquo tempore ad Solem, transmutantur de dulcedine in amaritudinem, aut econuerso, vel ad quoscunque alios sapores, secundum diuersam qualitatem decoctionis. Secundo cum dicit.

e ¶ Improbat secundam opinionem Democriti & Anaxagorę. Et dicit, quod etiam impossibile est aquam esse materiã saporum, quasi continentem omnia semina eorum, ita. s. quod diuersæ partes eius sint semina diuersorum saporum, quia uidemus oẽs vnum & idem corpus immutari ad diuersos sapores: sicut enim eadem esca, quę sumitur ab aĩali uel planta, conuertitur in diuersas partes aĩalis, vel plãtę, ita & cõuertit in diuersos sapores conuenientes diuersis partib. sicut vnius plantæ alius sapor est radicis seminis, & fructus, & diuersarum plantarum ex eodem cibo nutritarum sunt diuersi sapores. Et hoc est manifestum indicium q̃ diuersi sapores nõ causantur ex diuersis partibus aquæ. Vnde relinquitur quod causantur ex hoc quod aqua transmutatur in diuersos sapores, secundum quod aliqualiter patitur ab aliquo immutante. Tertio ibi.

f ¶ Impro-

f ¶ Improbat tertiam opinionem dicentium, quod sapores causantur ex mutatione aquæ a solo calido. Et dicit manifestum esse, quod aqua non accipit qualitatem saporis ex sola uirtute calidi immutantis. aqua n. est subtilissima inter omnes humores & inter omnia corpora, quæ sensibiliter humectant. Non autem dicit inter omnia humida: quia aer qui est humidus, est subtilior aqua. Poterat autem esse dubium de oleo propter hoc, quod supernatat aquæ, & plus diffunditur quam aqua. Et ideo ad hoc remouendũ subdit, quod aqua est subtilior & ipso oleo, & quod oleum supernatet aquę est propter aeritatem uel raritatem ipsius, sicut & ligna supernatant aquæ. Sed quod oleũ plus diffundatur quã aqua, contingit propter eius lubricitatem & viscositatem. Aqua n. est ualde diuisibilis, & ita una pars eius non sequitur ad aliã, sicut contingit in oleo. Et propter hoc, quia aqua est subtilior oleo, & magis diuisibilis, difficilius est conseruare aquã in manu, quã oleũ. facilius n. tota cum manu elabitur, quã oleũ. Quia igitur aqua, propter sui subtilitatem si sit pura, non habens aliquid permixtum, non ingrossatur a calido agente, sicut alia, in quibus sunt partes terrestres, quæ remanent subtili humido exhalante, manifeste sequitur. quod oportet aliquã aliam causam ponere generationis saporũ, quam immutationẽ aquæ a caliditate, quia oẽs sapores inueniũtur in corpore aliquo grossitudinem habẽte: non tamen remouetur quod calidum sit aliqua causa immutans aquam ad saporem, sed non est tota causa: requiritur enim aliquid aliud. vnde est magis concausa quam causa.

f Quod quidem igitur non a calidi solum uirtute accipit hanc uirtutem, quam dicimus saporem, manifestum est. Subtilissimum enim omnium humorũ aqua est, & ipso oleo: sed protenditur oleum plusquã aqua, propter uiscositatem. Aqua autem frangibilis est. Quare & grauius est seruare aquam in manu quã oleum. Quoniam autem calida facta aqua, non apparet ingrossata aqua ipsa sola, manifestum quoniam alia quędam utique erit causa. Sapores enim omnes grossitudinem habent magis: calidum autem concausa.

B

LECTIO X.

APparent autem sapores quicumque quidem in fructibus, hi existentes in terra.

C

b Quare, multi Antiquorum Physiologorum dicũt talem esse aquam, per qualemcumque terram transeat. & hoc manifestum est in salsis aquis maxime. Sal n. quædã terræ species est. Et quæ per cinerem colatæ, ipso amaro existente, amarum faciunt saporem. Sunt quoque fontes multi, hi quidem amari, alii uero acuti, hi autem omnimodos habentes sapores alios.

D

c Rationabiliter itaque in nascentibus fit saporum genus maxime.

d Pati enim natum est humidũ, quemadmodum, & alia a contrario. Contrarium autem siccum. Quare, & ab igne patitur quidem; sicca enim ignis natura. Sed proprium ignis calidum est, terræ uero siccum, sicut dictum est in his, quę de Elemẽtis.

E

Quod autem solum a calidi uirtute hanc accipiat non aqua, quam saporem nocamus, manifestum est, humidorum enim omniũ tenuissima est aqua, & ipso etiam oleo, licet illud lentore suo extendatur magis. fragilis enim est aqua. Quemamobrem manu seruare aquam difficilius est quam oleum. Quoniam autem calescens aqua nihilo plus crassescere uidetur, manifestum est aliam esse causam, sapores enim omnes crassitudinem habent magis, calidum autem est concausa.

LECTIO X.

QVicunque autem in pomis sunt sapores, iidem in terra etiam esse percipiuntur.

Quo circa, Veterum plerique physiologorũ talem dixerunt esse aquam: qualis terra est, per quã illa permeat. id autem potissimum in salsis declaratur aquis; sal enim terra quædam est species. Quamobrem quę per cinerem colantur aquæ, qui sane amarus est, amarum reportant saporem, eodemque modo in aliis. Nonnulli quinetiam amari sunt fontes, plerique aciduli saporis, alii uero omnimodos sapores alios in se habentes.

Quapropter, non immerito in terra nascentibus saporum maxime fiunt genera.

Humor enim, ut alia omnia a contrario pati natus est, porro contrarium siccitas est, propterea quippiam ab igne patitur, sicca namque ignis est natura. uerum ignis proprius est calor, terra autem siccitas, ut dictum est in iis, quæ de Elementis.

LECTIO X.

POstquam philosophus exclusit opinionem aliorum de causa generationis saporum, hic assignat ueram causam secundum propriam opinionem. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam generationis saporum, secundo definit saporem. ibi [Et hoc sapor.] Tertio manifestat quod dixerat. ibi [Quoniam autem non omnis ' ceci.] Circa primum tria facit. Primo ostendit quod sapor est terræ, & non solum aquæ ut Antiqui ponebant, Secundo ostendit, quod aqua immutatur a sicco terrestri ad sapores. ibi [Pati enim, &c.] Tertio concludit causam generationis saporum. ibi [Quemadmodum igitur qui lauant.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. [Quare multi Antiquorum.] Dicit ergo primo, quod omnes sapores quicumque apparent in fructibus plantarum, in quibus

A manifeste diuersificatur sapores, sunt & in terra, non quidem ita, quod terra pura saporem habeat, cum non habeat humorẽ, sed ad modicam permixtionem humidi cum aliqua alteratione calidi acquirit aliquem saporem. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur secundum dictum, in quo multi Antiquorum naturaliũ conueniũt, qui dicunt talis saporis esse aquam, per qualem terram transit. Et hoc manifestum est maxime in salsis aquis, non quidem ipsius maris, quia hoc habet aliam causam, ut in libro Meteororum ostensum est, sed quia aquæ quorundam fontium sunt salsę, propter hoc, quod transeunt per similem terrã. Nec hoc debet uideri mirum, quia sal est quædam species terræ, sicut & alumen, uel sulfur. Vnde & quidam montes inueniuntur de sale, hoc etiam apparet in aquis colatis per cinerem, quæ hñt amarum saporem sicut & cinis, per quem colantur. Inueniuntur quoque fontes diuersorum saporũ propter diuersas terras, per quas transeunt. Est autem considerandum quod Aristo. non inducit hoc ad ostendendũ uniuersaliter causam generationis saporum: quia per hoc non manifestatur nisi causa saporum in aquis, sed totum hoc inducit quasi quoddam signum, ad ostendendum quod sapores conueniunt terræ, & non soli aquę. Secundum signum ponit ibi. Secunda lectio c. 5.

c ¶ Et dicit, quod sapores conueniunt terrę rationabiliter: quia saporum genus maxime manifestatur & diuersificatur in his, quę nascunt immediate ex terra, propter affinitatem ipsorum ad terram. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, quod humidũ aquæ immutatur ad sapores a terra. Et primo probat propositum, secundo excludit quandam obiectionem. ibi [Quã quidem igitur.] Dicit ergo primo, quod humidum natũ est pati a suo contrario, sicut & oĩa alia patiunt a suis cõtrariis, ut probatum est in Primo de Generatione. Contrarium aũt humido est siccum. vñ humidũ naturaliter patit a sicco. Et quia nõ solũ terra est sicca, sed et ignis, iõ et patitur ab igne: Quamuis quatuor qualitates elementaliũ, quæ conueniant singulis: nã ignis est calidus & siccus, aer calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida & sicca. In singulis tñ elementis singulę harum qualitatũ principaliter inueniunt quasi propriæ ipsis. Nã ignis proprie calidus est, quia ignis est nobilissimũ inter elementa, & propinquissimũ cęlesti corpori, iõ cõpetit ei proprie & secundum se calidũ esse, quod est magis actiuũ: siccũ uero cõpetit ei propter excessum caliditatis, quasi a humiditate cõsũpta. Aeri uero cõpetit quidẽ calidũ

secundario ex affinitate ad ignem: secundum se autem cōpetit ei humidum, quod est nobilius inter qualitates passiuas, quia si calore resoluen se humiditatem, & non continuēte propter maiorem distantiam a prima causa caloris, quæ est corpus cœleste. Aquę vero proprie & secundum se competit frigidum, quod est secunda qualitas actiua, qua si priuatiue se hās ad calidum, competit autem ei humidum secūdario ſm propinquitatem ad aerem. Terrę uero competit quidem frigidum secundario, quasi ex ꝓpinquitate aquæ; siccū autem competit ei proprie & per se, quasi propter longissimam distantiā a fonte caloris non resoluta terra ī humiditatem, sed in vltima grossitie ꝑmanēte. Et hæc determinata sunt in libro de Elementis, idest in Secūdo de Generatio: unde humidum maxime natum est pati a sicco terrestri. Deinde cum dicit.

Vide S.T. in 2. de Gen. & Cor. tex. 23

e ¶ Excludit quandam obiectionem. Non.n. sequitur, ꝙ humidum a magis sicco patiatur, nisi patiatur a sicco inquantum est siccū. Posset autem aliqs hoc negans dicere, ꝙ humidum patit̄ maxime ab igne inquantum est ignis, & iō ad hoc excludendum dicit, ꝙ ignis inquātum est ignis, nihil natum est facere vel pati, nec aliquod aliud corporum. Et hoc probat, quia secundum hoc nata sunt aliqua agere & pati ad inuicem, quia habent contrarietatem, vt ostensum est in Primo de Generatione. Ignis autem inquantum ignis, & terrę inquantum terra, nihil est contrariū, sicut nec alicui substantiæ. Vnde relinquitur quod huiusmodi corpora non agant & patiantur inquantum sunt ignis vel terra vel aliquid huiusmodi, sed inquantum calidum, vel frigidū humidum & siccum. Sed contra hoc videtur esse dubitatio. Si enim igni competit per se esse calidum & siccum, si agit inquantum est calidum, videtur sequi quod agit inquantum est igni. Ad hoc sciendum est, ꝙ quidam opinati sunt calorem esse formam substantialem ignis, & ſm hoc ignis secundum suā formam substantialem habebit aliquid contrarium, & per consequens erit actiuus. sed quia ignis non solum significat formā, sed compositum ea materia & forma, ideo hic dr̄. quod ignis non est actiuus, nec est ei aliquid contrarium. Et soluit Alex. in Commen. Sed hoc non potest stare, quia idem non potest esse in genere substantiæ & accidentis, secundum illud philosophi Primo physicorum. Quod vere est, nulli accidit, forma autem substantialis ignis reducitur ad genus substantię: ergo non potest esse quod calor sit forma substantialis ignis, cum sit accidem aliorum. Item forma substantialis non percipitur sensu, sed intellectu: nam quodquid est, est proprium obiectum intellectus, ut dicitur Tertio de Anima. Vnde, cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicuius corporis. Est ergo dicendum, quod calor per se inest igni non sicut forma substantialis, quæ non percipitur sensu, sed sicut proprium accidens eius. & quia actio naturalis est alicuius contrarij alterantis, ideo ignis agit secundum suum calorem, cuius est aliquid contrarium. non autem secundum suam formam substantialem, quæ caret contrarietate, nisi contrarietas large accipiatur secundum differentiam perfecti, & imperfecti in eodem genere, per quem modum etiam in numeris contrarietas inuenitur, secundum quod minor numerus est ut imperfectum, & pars respectu maioris.

Tex. cō. 30.

8. Phys. c. 27

Cap. 11.

e Qua quidem igitur ignis, & qua terra nihil natum est facere uel pati, nec aliud quicquam. Quatenus autem inest contrarietas iu unoquoq; eatenus omnia & faciunt et patiuntur.

Ignis igitur ut ignis est, & terra ut terra, nihil agere aut pati nata sunt, neque aliud quippiam, quatenus autem illis inest contrarietas, eatenus omnia agunt & patiuntur.

Quemadmodum ergo, qui lauāt in humido colores & sapores, talem faciūt habere aquam: sic & natura siccum, & terreū; & per terreum & siccum colans & mouens per calidum, quale quiddam humidum facit.

G

Quemadmodum igitur qui colores & sapores in humore diluunt, talem efficiunt aquam, eo natura modo siccum & terreum, & per siccum, & terreum calidi agitans et percolās ui, qualitate quadam ipsum afficit humidum.

g Et hoc est sapor, passio facta a dicto sicco in humido, gustus alteratiua secundum potentiam in actum.

Et hoc est sapor, ea scilicet qua a prædicto sicco in humore fit passio, gustatus qui potentia est immutatrix ad actum.

h Ducit enim sensitiuū ad hoc potentia prǽexistens. Non enim secundum discere, sed secūdum speculari est sentire.

H

Deducit enim sensitiuū ad id, quod potestate praexistebat, sentire namque ipsum non vt discere est, sed vt speculari.

i Quoniam autem non omnis sicci, sed nutritiui sapores, aut passio sunt, aut priuatio, oportet sumere hinc. quoniam nec siccum absque humido, nec humidum absque sicco. Esca enim ipsis animalibus non est unum solum, sed commixtum, neque ipsis plantis, sed mixtum.

Quod autem non cuiusque sicci, sed nutritiui sapores uel passio uel priuatio existūt, hinc accipiendū est, quod neque siccum absque humido, neque humidum absque sicco. Nutrimentum namque animalibus neutrum illorum solitarium est, sed ex illis mixtum.

F

formę autem substantiales rerum sunt sicut numeri, ut dicitur Octauo Meta. Et per hunc modum est etiam inter differētias cuiuslibet generis contrarietas, ut in Decimo Meta. sic.n. animatum & inanimatum, sensibile & insensibile sunt contraria. Sed adhuc potest esse dubitatio. Si.n. in elementis non est principium actionis forma substantialis, sed accidētalis, cum nihil agit ultra suam spēm, non uidetur quod per actionem naturalem elementorum materia trāsmutetur ad formam substantialem, sed solum ad formam accidentalem. Et ꝑpter hoc quidam posuerunt, quod oēs formę substantiales sunt a causa supernaturali, & quod agens naturale solum alterando disponat ad formam. Et hoc reducitur ad opinionem Platonicorum, qui posuerunt quod species separatę sunt causæ generationis, & quod omnis actio est a virtute icorporea. Stoici autem sicut Alex. dicit, posuerunt qđ corpora ſm seipsa agunt, inquantum, s. sunt corpora. Arist. autem hic tenet mediam uiā, quod corpora agunt ſm qualitates suas. Et iō dicendum quod unūquodque agit ſm quod est in acto, ut patet primo de Generatione: necesse est autem quod esse qualitatum elementalium deriuetur a principiis essentialib. eorum, ita ēt, ut uirtus agendi competit hmōi qualitatib. ex virtute formarum substantialium. omne autem quod agit in uirtute alterius, facit simile ei, in cuius uirtute agit: sicut serra facit domum ex virtute domus, quæ est in anima, & calor naturalis generat carnem animatam ex uirtute animę, & per hunc etiam modum per actionem qualitatum elementalium transmutatur materia ad formas substantiales. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 10

I

f ¶ Concludit ex præmissis generationem saporum. Et dicit, ꝙ sicut illi, qui in humido aqueo lauant colores & sapores, i. corpora colorata & saporosa, faciunt aquam habere talem colorē & saporem, ita etiam econuerso, quando humidum aqueum colatur per siccum terrestre, & cum hoc fit aliqua immutatio a calido digerente & quodammodo cōmiscente humido sicco, qualificat humor aqueus qualitate saporosa. Deinde cū dicit.

g ¶ Inducit ex præmissis prædictis definitionem saporum, & dicit, quod sapor nihil est aliud q̄ passio facta in humido aqueo a dicto sicco, s. terrestri cum additione calidi, quæ gustum ſm potentiam alterando, in actum reducit, quod quidem additur ad differentiam odoris, & quarundam aliarum passionum, quę causantur ab humido & sicco per actionem calidi, quæ tñ non sunt immutatiua gustus, sed aliorō sensuū. Deinde cum dicit.

K

h ¶ Manifestat definitionem saporis, quantum ad ultimā partem eius. nam prima pars eius manifesta est ex præcedentibus. Dixerat autem, quod sapor alterat gustum secundum potentiam, & ad hoc manifestandum subdit, quod sapor, sicut & qđlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia ad sensibile: quia sentire, quod sequitur actionem sensibilis in sensum, non fit secundum addiscere, sed secundum speculari, idest non habet similitudinem cum eo quod est addiscere: quia alias in eo qui addiscit generatur habitus scientię de nouo: sed in eo qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionem sensibilis, sed sensus fit actu operans, sicut contingit in eo, qui speculatur actu. Deinde cum dicit.

Vide 2. de A[nim]a tex. 52. usq. ad 61.

i ¶ Manifestat quod supra dixerat, s. ꝙ sapor non sit solū in humido, siue sicco. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ꝙ sapor

fundatur

fundatur simul in humido, & sicco, Secundo probat quoddam quod supposuerat. ibi [Et sunt oblati cibi.] Tertio probationem manifestat. ibi [Oportet quidem.] Dicit ergo primo, quod sapores sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet vt imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrũ ad album: sed non cuiuslibet sicci, sed nutrimentalis, ex quo. s. possunt nutriri animalia & plantę. Ex hoc possumus accipere, ꝙ nec siccum sine humido, nec humidũ sine sicco pertinet ad sapores, quia ea, quę nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed cõmixtum ex his. Ex iisdem enim nutrimur, ex quib. sumus, vt dictum est Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cũ dicit.

A

K Et sunt oblati cibi animalib. tangibilia quædam sensibilium, & augmentum facientia & decrementum. Horum enim cã, calidum aut frigidum oblatũ: hęc enim faciunt & augmẽtum & decrementum. Nutrit autem secundum ꝙ gustabile oblatũ. Omnia enim nutriuntur & dulci, uel simpliciter uel commisto.

B

Et oblati animalibus alimenti ea quidem quæ tactu sentiuntur, accretionem sane faciunt & diminutionem. Horum autem causa quatenus calidũ fuerit & frigidum id quod offertur, hęc enim accretiones faciunt & diminutiones. Alia autem id quod profertur, quod ad gustabile est. Omnia namque dulci aluntur, siue simpliciter, siue permixtim.

K Probat quod supposuerat, quod sapor sit passio vel priuatio nutrimenti. Vbi considerandum est, ꝙ cibi, q offeruntur animalibus, ad duo eis deseruiunt. s. ad augmentum, quo perducuntur ad perfectam quantitatem, & ad nutrimẽtum, per quod conseruatur substantia. Deseruiunt etiam cibi & ad generationẽ, sed hoc iam non ptinet ad indiuiduũ, sed ad speciem. Dicit ergo, quod cibi animalibus oblati, cum sint de numero sensibili, inquantum sunt tangibilia causant augmentum & decrementum: quia calidum & frigidum facit augmentum & decrementum, ita ꝙ calidum proprie facit augmentum. eius. n. est dilatare & diffundere quasi mouendo ad circunferentiam: frigidum autem causat decrementum, quia eius est constringere, quasi mouendo ad centrum. Vnde in iuuentute, animalia augentur: in senectute decrescunt. Nec est contrarium, quod dicitur Secundo de anima, quod cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentum, nisi esset calor conuertens & digerens: sed cibus oblatus nutrit, inquantum est gustabilis Et hoc probat per hoc quod omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu, & hoc uel simplici dulci, vel commixtione aliorum saporum. Nec etiam est contrarium, quod Secundo de Anima dictum est, quod tactus est sensus animaliũ alimenti, quia ibi humorem, idest saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit quod sapor est delectamentum nutrimenti, inquantum . s. indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicit.

l Oportet quidem igitur de his determinare, in his quæ de generatione, nunc aũt quantũ necesse est tãgere de ipsis. Calidum enim augmentat, & struit nutrimentum, eo quod leue quidem attrahit, amarum autem & salsũ relinquit propter grauitatem. Quod itaque facit in exterioribus corporibus exterior calor, hoc quidem in natura animalium & plantarũ. quare nutriuntur dulci.

C

De huiusmodi autem re in commentariis de Generatione & Corruptione determinare oportet: nunc autem quatenus cogit necessitas de illis est prælibandum. Calidum enim auget, & alimentum affingit, & leue quidem attrahit, salsum autem & amarum ob grauitatem relinquit; quod igitur in exterioribus corporibus externus facit calor, id in animalium stirpiumque natura internus plane efficit, & iccirco dulci aluntur.

l ¶ Confirmat probationem præmissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci, secundo quantum ad hoc quod dixerat de commixtione aliorum. ibi [Commiscentur autem.] Dicit ergo primo, quod de his, quæ pertinent ad augmentum & nutrimentum, oportet determinare in his, quę sunt de Generatione. Dixit autem de his in libro de Generatione in uniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, ad quem pertinet consideratio de alimento animalium. nunc autem quantum ad propositum pertinet, tangendum est aliquid, scilicet quod calor naturalis actiue causat augmentum per extensionẽ quandam, & constituit nutrimentum digerendo, eo quantum scilicet attrahit id, quod est leue & dulce, & relinquit id quod est salsum & amarum propter grauitatem, unde omnes fœces animalium sunt satis amaræ, uel salsæ, & hoc manifestat per similitudinem in toto vniuerso, quia illud facit calor naturalis in animalib[9], & plantis, quod facit calor Solis in corporibus exterioribus: attrahit enim humidum subtile, & reliquit id quod est terrestre, & grossum, vnde aquæ cõpluręs sunt dulces, quãuis mare a quo plurima sit resolutio, sit salsum. Et ex hoc concludit quod omnia nutriũtur dulci, quod est attractũ a calido naturali. Deinde cum dicit.

m Commiscentur autem alii sapores ad cibum eodem modo, salso & acuto pro condimẽto, hoc autem propterea ꝙ reprimant, eo quod nimis nutritiuũ sit dulce, & supernatatiuum.

Alii autem alimento commiscentur sapores eodem sane modo, quo salsum, & acidum condimenti gratia. Hoc autem ideo ut diducant id, quod in dulci nutritiuum est nimis, & redundans.

m ¶ Assignat causam commixtionis aliorum saporũ ad nutrimentum. Et dicit, quod alii sapores commiscentur in cibo dulci, quod solũ nutrit loco cõdimenti, sicut manifeste apparet de sapore salso, & acuto, ut scilicet per huiusmodi sapores reprimatur dulce, ne nimis nutriat. Est enim nimis repletiuum, & supernatatiuum: quia facile attrahitur a calore propter sui leuitatem.

LECTIO XI.

D

QVemadmodum aut colores ex albi & nigri cõmixtione sunt, ita & sapores ex dulci & amaro.

LECTIO XI.

QVemadmodum autem colores de albi & nigri sunt mixtione, ita & sapores ex dulci & amaro.

LECTIO XI.

POstquam philosophus determinauit generationes saporum, hic distinguit species saporum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in communi generationem mediorum saporum. Secundo ostendit quomodo medii sapores diuersificantur ibi. [Et secundum proportionem &c.] Tertio ostendit quomodo album, & nigrum se habeant adinuicem ibi. [Et quemadmodum nigrum.] Dicit ergo primo, quod sicut alii colores medii generantur ex commixtione albi, & nigri, uel ipsorum secundum se, uel ex commixtione causarum albi & nigri, ita medii sapores generantur mixtione dulcis, & amari: uel ipsorum secundum se, uel ex mixtione causarum dulcis, & amari. Calidum enim perfecte digerens humidum, causat saporem dulcem: priuatio autem humidi perfecte digesti, est causa amaritudinis.

E

Alii uero sapores causantur secundum quod humidum medio modo se habet, nec totaliter est consumptum, nec totaliter est indigestum. Quia enim sapor propinquius sequitur humorem quam calorem, non oportet considerare medium & extrema secundum calidum, sed secundum humidum aliqualiter passum a sicco & calido: quia in hoc principaliter consistit natura saporis: alioquin si medium & extrema acciperentur in saporibus secundum calidum, non essent dulce & amarum extrema, sed dulce esset medium. Nam calidum intensum & consumens frigidum, aut digerens calidum, aut omnino deficiens in digerendo propter uictoriam frigidi, causat ponticum uel acetosum saporem: calor autem moderatus sufficiens ad digerendum causat dulcedinem. Deinde cum dicit.

b ¶ Agit de distinctione mediorum saporum. Et primo quantum ad differentiam delectabilis & indelectabilis: secundo quantum ad nomina. ibi. [Qui quidem ergo pinguis.] Tertio quantum ad numerũ, per similitudinem ad colores. ibi [Fere enim æquales.] Dicit ergo primo, quod medii sapores diuersificãtur secundũ proportionem commixtionis, inquantum. s. vnusquisque eorum vel magis uel minus accedit ad dulcedinẽ, siue amaritudinem. Quod quidem contingit dupliciter, sicut in colorib. dictũ est. vno modo fm numeralem proportionem obseruatam in prædicta commixtione & transmutatione humidi a calido. alio modo fm indeterminatam superabundãtiam, absque proportione numerali. Solum autẽ illi sapores delectãt gustum, qui sunt cõmixti secundum numeralem proportionem. Deinde cum dicit.

c ¶ Distinguit sapores medios fm nomina. Et dicit q sapor pinguis est quasi idem cum dulci. vterque enim sapor designat digestionem humidi a calido. veruntamẽ in dulci sapore ostẽditur calor magis dominari super humidum. unde pinguis sapor propinquior est aquoso, siue insipido sapori, pp abundantiam humiditatis. Similiter etiam amarus sapor, & salsus fere sunt idem. vterque enim ostẽdit excessum caloris cõsumẽtis humidũ. uerumtamen in amaro uidetur esse maior cõsumptio humiditatis quã in salso; qa in salso uidetur esse consumptum humidũ infusum corpori: in amaro aũt uidetur eẽ ulterius resolutum & consumptum, vel totaliter, uel ĩ parte humidũ, conglutinans substantiam corporis. Vnde fæces corporum resolutorum & incinerationum sunt amaræ. In medio autem sunt ponticus, siue mordicatiuus sapor & austerus, idest acetosus, & stypticus & acutus, ita tamen quod ponticus & acetosus consistunt in humore nondum digesto propter defectum caloris: propter quod fructus indigesti sunt uel acetosi saporis, ut poma acerba, vel pontici, sicut pira acerba. Ponticus tamen sapor uidetur plus habere de terrestri. Vnde & terra fere ponticum saporem habet, acetosus autem videtur plus habere de frigido. Stypticus autem sapor videtur etiam multum habere de terrestri: ppinquius enim est pontico, sed plus habet de calido: magis enim ad digestionem accedit. vnde etiam quædam digesta habent saporem stypticum. sicut fructus myrti. Acutus autem sapor significat excessum caloris, non quidem consumentis, sed superdigerentis humidum. Deinde cum dicit.

b Et secundum proportionem etiam, eo q magis uel minus vnusquisque est secundũ numeros quosdam commixtionis & motus, siue indeterminate. Qui autem delectationem faciunt, commixti hi in numeris solũ.

c Qui quidem ergo pinguis, est dulcis sapor. Amarum uero & salsum fere idem sunt. Ponticus uero & austerus, & stypticus, & acutus, in medio.

d Fere enim æquales humorum species & colorum sunt. Septẽ enim amborum species, si quis ponat, sicut rationabile, liuidum nigrũ aliquid esse. Relinquitur. n. flauum quidem albi esse, quẽ admodũ & unctuosum est dulcis. puniceus uero & alurgõ, & viride, & ciarũ in medio albi & nigri. Alii uero mixti ex his.

e Et quemadmodum nigrũ priuatio est albi in perspicuo, ita amarum & salsum dulcis in nutrimentali humido. Quare & cinis combustorum amarus omnium. exhalatum enim est ex ipsis potabile.

f Democritus autem, & plures Physiologorum quicunq; dñt de sensibilibus, incongruissimũ aliquid faciũt. Omnia enim sensibilia tangibilia faciũt. Etenim si hoc taliter se habet, manifestum, q & aliorũ sensuum vnusquisque tactus quidam est. hoc autem quod sit impossibile, nõ difficile est discernere.

g Amplius autem communibus sensuum omnium utũtur quasi propriis. Magnitudinem enim & figuram, & asperum, & lene; amplius autem acutum & obtusum, quod in magnitudine est,

Et proportione quidem eo quod tum magis, tum minus illorum vnusquisque suscipiat, siue per quosdam mixtionis numeros, & motiones, seu indefinite. Qui cunque autem ex illis mixti uoluptatem faciunt solum in numeris.

G *Pinguis igitur dulcis est sapor, salsus autem & amarus, idem fere sunt, acris uero & austerus, & acerbus, et acidus, in mediocritate consistunt.*

Aequales enim fere saporum, & colorum sunt species. Septem namque vtrinque species, si quis, vt recta dictat ratio, fuscum nigrum quidam esse posuerit. Restat igitur flauum quidem albi esse, quemadmodum pingue est dulcis. Puniceum vero, & purpureum & uiride, & ceruleum in intermedio albi & nigri esse. Reliqui autem ex iis

H *sunt mixti.*

Et quemadmodum nigrum albi est priuatio in perspicuo, ita salsum, & amarum dulcis in nutritiuo humido, quamobrem omnium quæ comburuntur, amarus est cinis, ab illis enim potabile exhaustum est.

Democritus autem, et plurimi physiologorum, qui de sensibus pertractarunt, absurde sane faciunt. Sensibilia enim omnia tactilia esse uolunt: Atqui si istuc hoc se habet modo, mani-

I *festum certe est quod aliorum unusquisque sensuum tactus est quidam, quod autem hoc fieri non possit, haud quaquam difficile est animaduertere.*

Preterea etiam communia sensuũ omnium vsurpant pro propriis, magnitudo enim, & figura, & asperum, & lene, acutum quinetiam, & obtusum, quæ in corporum sunt mole, communia sunt sensuum: & si non omniũ

F d ¶ Distinguit sapores medios secundum numerum per similitudinem ad colores. Et dicit, q species humorum, i. saporum sunt fere æquales numero speciebus colorum, septem autem species saporum sic numerandæ sunt, vt pinguis sapor non distinguatur a dulci. Salsus autem distinguatur ab amaro, ita q si his tribus saporibus addantur alii quatuor superenumerati, erunt. 7. sapores. Similiter & rationabiliter dr ex parte colorum, q liuidum se hẽt ad nigrum, sicut salsum ad amarum. Flauum autem ad album, sicut pingue ad dulcem. In medio autem erũt hi colores. Puniceꝰ i. rubeus, & alurgõ i. citrinus, & viridis: & ciarum, i. color cœlestis: ita tamen q viride, & ciarium magis appropinquant ad nigrũ: puniceum autem, & citrinum, magis appropinquant ad album. Sunt autem aliæ species plurimæ colorum & saporum, ex commixtione prædictarum specierum adinuicem. Deinde cũ dicit.

e ¶ Comparat amarum ad dulce. Et dicit, q sicut nigrum est priuatio albi in perspicuo, ita amarum, & salsum ẽ priuatio dulcis in humido nutrimentali. Semper. n. alterum contrariorum est ut priuatio, vt patet ex decimo Metap. Et quia amarum est priuatio dulcis, inde est q omnium combustorum cinis est amarus, pp exhalationem humidi nutrimentalis, quod potabile uocat. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit falsas opiniones aliorum de natura saporũ. Primo in generali quantum ad omnia sensibilia, Secundo si in speciali, quantum ad sapores ibi. [Quidam autem

K proprie.] Circa primum duo facit. Primo improbat opinionẽ Antiquorum, quãtum ad hoc, q reducebant oĩa sensibilia an qualitates tangibiles, Secundo quantum ad hoc q reducebant sẽsibilia propria ad sensibilia cõia, ibi. [Amplius autem cõibus.] Dicit ergo, primo, q Democritus & plurimi Naturalium philosophorum, quicumq; intromittunt se ad loquendum de sensibilibus, faciunt qddam incongruissimum, quia oĩa. s. sensibilia dicunt esse tangibilia, qđ si esset verum, sequeret q quilibet sensus esset tactus, cũ potentiæ distinguantur fm obiecta. Quod aũt hoc sit falsum, facile est uidere: quia alii sensus sentiunt per mediũ extraneũ, nõ aũt tactus. Deinde cum dicit.

g ¶ Arguit aliquos in hoc, q utebantur sensib. l.b. communibus quasi propriis. R. ducebant enim colores, & sapores, & alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim, & figura, & asperum, & lene, secundum q ad figuram pertinet, & simili-

similiter acutum & obtusum, quæ etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensibus; quamuis non omnia hæc percipiantur ab omnibus sensib., percipiuntur tamen saltem tactu & visu. & ita non sunt propria sensibilia, quia sic vno solo sensu sentirentur. Dicit autem, quod acutum & obtusum quod est in melodijs, vel in magnitudinibus secundum aliam literam, i. in corporibus, ad differentiam acuti, secundum quod est in vocib. & in saporibus. Et quod prædicta sunt sensibilia communia, manifestat per quoddam signum, quod circa huiusmodi, quæ dicta sunt, decipiuntur sensus: qui tamen non decipiuntur de proprijs sensibilibus. sicut visus non decipitur de colore, nec audit° de sonis. Deinde cum dicit.

h ¶ Excludit opiniones prædictas in speciali. Et primo narrat eas, secundo improbat, ibi [Quamuis autem nullius.] Dicit ergo primo, quod quidam reducunt propria sensibilia ad ista communia, sicut Democritus, qui nigrum dixit esse asperum, existimans obscuritatem nigri causari propter hoc quod partes, quæ supereminent in aspero, occultant alias. Albū autem dixit esse lene, existimans claritatem albi prouenire ex hoc, quod lene totaliter illustretur propter hoc, quod partes eius æqualiter iacent. Sapores autem reduxit ad figuras, propter hoc, quod inuenit acutum & obtusum in saporibus, sicut in figuris, æquiuocatione decept°. Secundo ibi.

i ¶ Improbat prædictam opinionem de saporibus tribus rationibus. Quarū prima est, quod nullus sēsus cognoscit figuras quasi propria sēsibilia, & si essēt alcui sensui propria, maxime pertinerent ad visum. sed si sapores essent figuræ sequeretur quod gustus magis ea cognosceret. Si ergo hoc est verum, cum sensus aliquis quanto est certior, tanto possit maxime discernere etiam minima in quoque genere, sequeretur, quod gustus tamquam certissimus, cognosceret cōia sensibilia & maxime discerneret figuras, quod patet esse falsum, quia visus in hoc est potentior. Secundam rationem ponit ibi.

K ¶ Quæ talis est. Omia sensibilia habent contrarietatem, quia secundum ea fit alteratio, Vt probatum est septimo physicorū sicut in colore sunt contraria album & nigrum, in saporib. autem dulce & amarum. & idem patet in alijs. Videtur autem esse instantia in lumine, quod secundum se non habet contrarietatem, vt pote qualitas propria existens supremi corporis contrarietate carentis. Tenebra vero opponitur ei vt priuatio, nō vt contrarium. habet tamen contrarietatem secundum quod participat in coloribus. sed figura non videtur esse contraria figuræ, non enim est assignare quod pologoniarum, i. figurarum habentiū multos angulos, sit contrarium circumferens, i. circulus, qui nullum angulum habet. Contraria enim maxime distant. Non enim est dare aliquam figuram, qua non sit inuenire aliam plures angulos habentem: ergo sapores non sunt figuræ. Tertiam rationem ponit ibi.

l ¶ Quæ talis est. Figuræ sunt infinitæ, sicut & numeri, multiplicantur enim secundum numerum angulorum & linearum, ut patet in triāgulo, & quadrangulo. Si ergo sapores essent figuræ, sequeretur, quod essent infinitæ spēs saporum, quod patet esse falsum: quia nulla esset ratio, quare vnus sapor sentiretur & non alius. Non autem discernit sensus infinitos sapores, ergo sapores non sunt figuræ. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sapore, & gustali, quædā autem aliæ proprietates saporum propriam habent considerationem in libro de plantis, quē Aris. non fecit, sed Theophrastus, ut Alexander hic dicit in commento.

communia sunt sensuum, & si non omnium, sed visus & tact°. Quare & de his decipiuntur, de propriis autem non decipiuntur. uelut visus de colore, & auditus de sonis.

uisus saltem & tactus. Quamobrem in ijs falli possint, in proprijs autem non falluntur, ut visus in colore, et auditus in sonis.

B h Quidam autem propria ad ista reducunt, quēadmodū Democritus album quidem & nigrum, hoc quidem asperum dicit esse, hoc vero lene esse. Ad figuras autem reducit sapores.

Quidem autē propria ad ista referunt ut Democritus, album enim et nigrum hoc quidem asperum esse uult, illud uero lene. Ad figuras autem sapores refert.

i Quamuis aut nullius, vel magis uisus est communia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa unumquodque genus, Quare oportebat gustum & alia omnia sentire, maxime & figurarum esse discernentissimum.

Atqui vel nullius, uel certe uisus magis est communia dignoscere; si igitur magis est ipsius gustatus, exquisitissimi autem est sensus circa unumquodque genus diudicare quę sunt minima, oportebat sane & alia communia gustum sentire maxime, & in alijs etiam figuris iudicij esse exquisitissimi.

C K Amplius sensibilia quidem omnia habent contrarietatem, velut in colore, nigro album, in sapore, dulci amarum, figura autem figuræ non putatur esse contrarium. Cui enim pologoniarum circumferens contrarium.

Omnia præterea sensibilia contrarietatem habēt ut in colorum genere, nigro album contrarium; & in saporibus, dulce amaro: figurę autē figura cōtraria nulla est, cui enim ex multangulis contrarius est circulus.

Amplius & figuris existentibus infinitis, necesse & sapores esse infinitos. Quare enim hic quidē idem faciet sensum, hic uero non faciet? De sapore & gustabili quidem igitur dictum sit. aliæ namque passiones saporum, propriā habent considerationem in de Naturalis scientię parte, quæ est de plantis.

D *Iam vero cum infinitæ sint figuræ, infinitos etiam esse sapores necesse est, quam enim ob causam hic quidem sensum faciet sapor, ille autem facere nō potest. Et de sapore quidem, & gustabili satis sit dictum. Aliæ namque saporis passiones in ea Philosophiæ parte, quæ de stirpibus est, peculiarem perscrutationis habent modum.*

LECTIO XII.

EOdem vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

LECTIO XII.

E *EOdem etiam modo de odoribus intelligere opus est. Quod enim in humido siccum efficit; id alio facit in genere sapidum, humidū in aere similiter, & aqua.*

LECTIO XII.

POstquam philosophus determinauit de saporibus, hic incipit determinare de odoribus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de odoribus. In secunda comparat sensū odoratus ad alios sensus, qui est odorādi.] Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris: secundo determinat species ipsius, ibi.] Species autem odorabilis.] Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit passiuum in generatione odorum. Secundo quid sit actiuum, ibi [Quoniam vero ab enchimo.] Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo exponit quod dixerat, ibi. [Commune autem his.] Tertio probat, ibi. [Non enim solum.] Dicit ergo primo, quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, scilicet quod aliquid est in generatione saporum passiuum, & aliquid actiuum. Dictum est enim circa sapores, quod humidum aqueum patitur a sicco terrestri, & sic reducitur per actionem caloris ad hoc quod sit saporosum: in generatione autem odoris est actiuum humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor quasi humore existente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actiuum in odore, passiuum autem est aliquod aliud genus, quod comprehendit, sub se aerem, & aquam. Deinde cum dicit.

b ¶ Exponit quid sit illud genus commune aeri,& aquæ,quod est susceptiuum odoris.Et dicit,quod commune utrique dr esse perspicuum,non tamen perspicuum, inquantum perspicuũ est susceptiuum odoris,sed coloris, ut supra habitum est : sed est susceptiuum odoris secundum quod est lauabile,vel mũdabile enchimę siccitatis,i. secundum ꝙ est receptiuum enchimi sicci, quam quidem receptionẽ uocat lauationẽ, vel mundationem, inquantum aliquod ꝑ humidũ receptiuum natum est ablui vel mundari. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat qđ supposuerat,s.quod susceptiuum odoris nõ solum sit aer,sed etiã aqua. Et primo inducit huius ꝓbationem,secundo cõcludit quid sit proprium susceptiuum odoris,ibi.[Si quis ergo.] Dicit ergo primo, quod odor non solum suscipit in aere, sed etiam in aqua:& hoc manifeste ostenditur ꝑꝑ hoc,ꝙ pisces aliqui, vt sunt ostra coderma, i. animalia duræ testæ, viuentia in aqua, videntur odorare ex hoc,ꝙ a longe odore trahuntur ad alimentum, quod videre non possunt. Et ex hoc appparet,ꝙ aqua ẽ susceptiua odoris duplici ratione. Primo quidem,qa huiusmodi animalium non viuunt in aere, sed in aqua. Quod autem sub aqua,in qua huiusmodi pisces degunt, non sit aer sed aqua, ꝓbat per hoc quod aer supernatet aquę, ẽt si itra aquam ponatur,sicut patet de vtro inflato per uiolentiam submergatur quod supernatabit aquæ. Secũdo ẽt,qa si daretur, ꝙ aer esset infra aquam, cũ tamen hmõi animalia non respirẽt aerẽ, ita non sentirent odorem, si solus aer eẽt odoris suscepti⁹. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit qđ sit proprium susceptiuum odoris. Et dicit,quod ex quo aer & aqua,quæ sunt susceptiua odoris,sunt humida,sequitur ꝙ odor nihil sit aliud quam quędam natura,s. forma ab enchimo sicco impressa in humido quod est aer,& aqua,& illud est odorabile,quod est tale,i.humidum habẽs naturam sibi impressam ab enchimo sicco. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat, ꝙ enchimus sit effectiuum odoris. Et hoc probat tripliciter.Primo quidem per ea,quæ habent,uel non habent, odorem:secundo per diuersas opiniones quorundam de odore,ibi.[Videtur autem quibusdam.] Tertio per affinitatẽ odoris ad saporem,ibi.[Adhuc autem siquidem.]Dicit ergo primo ꝙ manifestum est & per ea,quæ habent odorẽ,ꝙ hęc passio, q̃ est odor,sit impressa ab enchimo,idest ab humore imbibito,&

b Commune autem his, nunc quidem dicimus perspicuũ. Est autem odorabile,nõ secundum quod perspicuum,sed secũdum ꝙ lauabile,vel mundabile enchimæ siccitatis.

c Non enim solum in aere, sed & in aqua quod odoris est. Manifestum est autem in piscibus, & ostra codermis. Videntur enĩ odorare,nec aere existente in aqua. Supernatat enim aer,cum in aqua fuerit, nec ipsa respirantia.

d Si quis ergo ponat aquam, & aerem utraque humida,erit utique quæ in humido enchimi sicci natura odor, & odorabile tale.

e Quoniam uero ab enchimo passio,est manifestum & per habentia & non habẽtia odorem. Elementa enim inodorabilia sunt,uelut ignis,aer,terra, aqua, quia sicca,& humida eorum enchima sunt,nisi aliquod cõmixtum faciat,propter quod & mare habet odorem.Habet enim humorem,& siccitatem, & sal magis,quam nitrum odorabile est. Manifestat autem etiam, quod ab illis effluit oleum.Nitrum autem terræ est magis. Amplius lapis ĩodorabile, enchimus enim. Ligna autem odorabilia, enchima enim & horum aquatica minus. Amplius in eis,quæ metallãtur,aurum inodorabile, achimũ enim:æs autem odorabile,& ferrum. quando uero exuritur humidum ĩ odorabiles scoriæ fiunt omnium. Argentum uero, & stannum his quidem magis odorabilia : his uero minus,aquatica enim.

f Videtur autem quibusdam fumalis euaporatio esse odor, cõmunis existens terrę & aeri, & omnes in hanc opinionem concurrunt. Quare, & Heraclitus sic dicit,quod sit omnia entia fu

Horum autem commune omnium, nunc quidem perspicuum dicimus.Est autem odorabile non qua perspicuũ, sed quia sapida siccitatis diluuium ab stersiuumque est.

G *Non enim solum in aere, sed in aqua etiam odora existit vis, quod ex piscibus,& ostreacio genere est manifestum,olfacere namque videntur, cum neque sub aquis sit aer, supernatat enim si fuerit,neque ipsa respirent.*

Si quispiam igitur & aerem, & aquam ponat humida, erit certe odor sapidę natura siccitatis in humido,huiusmodique etiam ipsum est olfactile.

Quod autem a sapido istæc prouenit passio,ex ijs quę odorem habent, queue illo carent,manifestum esse potest. H *Elementa enim odorem non habent,ut ignis,aer,terra,aqua,quoniam ex illis cum sicca,tum humida,insipida sunt,nisi commixtum quippiam saporem faciat. Et iccirco mare odorẽ habet,quoniam saporem, & siccitatẽ habet,salque nitro odoratior est,quod sane defluens ex illo indicat oleum. Nitrum uero terreum est magis,lapis prętere a caret odore ; insipidus enim est.Ligna odora sunt,quoniam sapida & horum acquatica minus.Metallorũ quinetiam aurum odore caret, insipidum enim est,ęs autem, & ferrum sunt odora, cum uero exustum fuerit* I *humidum omnium odore carent scorię,argentum uero et stannum,nonnullis quidem odoratiora existunt, alijs uero minus odora,aquea enim sunt.*

Plerisque autem fumida euaporatio odor esse uidetur, quę terrę & aeris est communis,& omnes in hoc conueniunt de odore,quamobrem dixerat Heraclitus,si omnes res fumus fierẽt, quod nares illas dignoscerent. Cęte-

K

F comprehenso a sicco,ut supra dictum est.Primo enim elementa omnia.s.ignis,aqua,terra,carent odore, quia siue sint humida,siue sicca,sunt enchima,i. sine humore comprehenso a sicco, quia quæ eorum sunt humida, habẽt humidum siue sicco; quæ autem eorum sunt sicca,habent siccum sine humido, nisi sit facta aliqua commixtio elementorũ. Vñ mare habet aliquem odorẽ;quia in eo siccũ terrestre est admixtum humido adeo, ut manifestatẽ per salsum saporem. Sal ẽt magis hẽt odorem, quã nitrum, Et quod illa duo, scilicet sal, & nitrum habeant aliquid de enchimo, manifestaẽ per hoc quod oleum exit ab eis per aliquod artificium,& ex hoc manifestatur, quod ẽ in eis aliquis humor pinguis cōprehensus a sicco, sed nitrũ minus hẽt de hmõi humore q̃ sal; & iõ est minus odorabile. [illegible] & lignis,& [illegible] du [illegible] caret odore, quia non hẽt ꝑdictũ humorem, a quo odor causatur ꝑpter magnã suã terrestreitatẽ:sed ligna habent odorẽ, qa habẽt aliquid de ꝑdicto humore; qđ patet ex hoc,quia sunt flammabilia ꝓpter pinguedinem in eis existẽtem. Vnde ligna quę habent humorem magis aquosum,& minus pinguem,quasi non comprehensum a sicco, sunt minus odorabilia sicut patet de ligno populeo: ligna aũt abietis,& pinea, sunt multum odorabilia,propter pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestat idem in metallis, inter quæ aurum est minime odorabile,eo quod caret ꝑdicto humore, quod contingit propter eius magnã terrestreitatem quæ significaẽ ex maximo pondere eius.Est enim ponderosius cæteris metallis. Sed æs,& ferrum est odorabile, qa humidum in eis digestum est imbibitum a sicco, & non est totaliter ab eo separatum,sicut in auro.Vnde & scoriæ eorum propter adustionem humidi,sont minus odorabiles.

Argentum vero & stannum sunt magis odorabilia quam aurum,minus uero quam æs & ferrum.Habent enim humorem magis aquaticum& minus comprehensum a sicco quam æs, & ferrum.Quia tamen humiditas eorum aliqualiter comprehenditur a sicco,non sunt penitus absque odore,sicut aurum.Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit ꝙ enchimum sit actiuum odoris per opiniones aliorum,Secundo excludit eas,ibi.[Sed neutrum horũ.] Tertio concludit propositum,ibi.[Qm ergo.] Dicit ergo primo, quod quibusdam uidetur quod odor sit fumalis euaporatio,

quæ

quæ est communis aeri & terræ, quasi medium inter ea, quia est aliquid resolutum a sicco terrestri, non pertingens ad subtilitatem aeream, & omnes Antiqui, qui loquuntur de odore, propinqui fuerunt ad hanc positionem. Vnde & Heraclitus dicit, quod si omnia entia resoluerentur in fumum, nares percipientes odoré, discernerent omnia entia, quasi omnia entia essent odores. Existimabat. n. Heraclitus vaporem esse rerũ principium. Quia tamen non oēs Philosophi posuerũt odorem esse fumum, sed quidam aliquid simile, iō ad hanc diuersitatem manifestandam subiungit, quidam attribuebant odori exhalationem, quidam euaporationem, quidã vtrumque, & ostendit differentiam inter hæc duo, quia euaporatio nihil aliud est quã quædã humiditas aquea soluta, exhalatio autē siue fumus est cōe aeri & terræ; cũ sit resolutio quædã ex sicco terrestri, sicut dictum est. Et signũ huius differentiæ est quod ex euaporatione aquæ condensata generatur aqua, ex fumali aũt euaporatione aliquid terrestre. Secundo ibi.

g ¶ Excludit prædictas positiones duabus rationibus. Quarum prima est, quod vapor pertinet ad aquam, quæ nō est odorabilis absq; admixtione sicci, sicut supra dictum est; fumus autem non potest fieri in aqua, in qua tamen fit odor, vt supra est ostensũ per hoc, quod quædã animalia odorãt in aqua: ergo odor nō est fumus, nec vapor. Secundam rationem ibi.

h Quæ talis est. Similis ratio est quod euaporatio dicatur odor, & quod colores dicantur effluxiones: sed illud non dicitur bene de coloribus ut supra dictum est, ergo nec illud bene dicitur de odoribus. Vtrobique. n. sequitur, quod sensus fiat per tactum, & odorum, & colorũ, & quod corpora odorata & uisa diminuerentur, & tandem totaliter resoluerentur per effluxionem uel resolutionem, & hoc est inconueniens, præsertim cum inueniatur tam a remotis aliquid ui leri, & odorari, quod nullo modo resolutio corporis usque illuc reduci possit. Si. n. ad tantam distantiam, & calor, & odor per spiritualem immutationem medij percipi possunt, Deinde cum dicit.

mus fierent, quod nares utique de odore omnia discernerent. Ad odorem omnes inferunt hi quidem tamquã exhalationem, hi uero sicut euaporationẽ; hi autem utraque hæc. Est autem vapor quidem humiditas quædam: fumalis uero exhalatio, sicut dictum est, commune est aeri & terræ, & constituitur ex illa quidem aqua; ex hac uero terræ quædam species.

g Sed neutrum horum uidetur. Vapor enim aquæ est: fumalis vero euaporatio impossibile est in aqua fieri. Odorãt enim, & q̃ in aqua, sicut dictum est prius.

h Amplius euaporatio similiter dicitur effluxionibus. Si igitur nec illa bene, nec ista bene.

i Quod ergo contingat recipere humidum, & illud quod in spiritu, & illud quod in aqua, & pati aliquid ab enchyma siccitate non immanifestum. Et enim aer humidus natura est.

k Adhuc autem, si quidem similiter in humidis faciat, & in aere, quemadmodum lauatum siccum, manifestum, quod oportet proportionales esse odores humoribus.

l Sed adhuc hoc in quibusdam accidit: etenim acetosi & dulces sunt odores, & austeri, & pontici, & crassi, & amaris proportionales, dicat utiquequis putridos. Quare quemadmodum illa difficilis potationis, putrida diafana purusta sunt. manifestum ergo, quoniam quod in aqua sapor, hic in aere & in aqua odor.

m Et propter hoc frigus, & congelatio, & sapores hebetant, & odores exterminant. Calidum enim quod mouet, & generat, auferunt infrigidatio & congelatio.

A *rum de odore conueniunt omnes, ij quidem ut exhalationem quandam esse illum, alii autem vt euaporationem; nõnulli vero utrunque: est autem exhalatio humiditas quædam; fumida vero euaporatio, quemadmodum dictum est, communis aeris, & terræ, & ex illa quidem conflatur aqua, ex hac uero terræ species quædam.*

B *Sed neutrum illorum esse videtur; exhalatio enim aquæ est, fumida uero euaporatio in aqua fieri haud quaquã potest, odorant autem, vt dictum est prius, ea etiam quæ in aquis degunt.*

Præterea euaporatio eo dicitur modo quo defluxiones, si igitur illæ minus recte se habent, neque hæc sane recte se habebit.

C *Quod igitur id quod in aere, et quod in aqua est humidum a sapida siccitate accipiat quippiam, & non afficiatur, non est obscurum: Etenim aer suapte natura humidus est.*

Præterea, si eodem modo in aere sicut in aliis humidis, ceu dilutum efficit siccum: clarum certe est, quod odores saporibus proportione conuenire necesse est.

D

Quod profecto in quibusdam contingit. Aceris enim, & dulces sunt odores, necnon austeri & acerbi, & pingues. Amaris autem putridos proportione respondere quispiam recte affirmare posset. Quapropter ut illi ægre potantur, sic iis ingrate odorantur. Manifestum igitur est quod illud quod in aqua est sapor, hoc in aere & aqua odor est.

E *Et hanc ob causam frigus & congelatio sapores obtũdunt, et odores euanescere faciunt, quando quidem calidum, quod architectatur, & mouet frigus & gelu interimunt,*

i ¶ Conclu dit propositum, s. quod ex quo odor non est nec vapor nec fumus, manifestum est quod humidum, quod est in spiritu, id est in aere, & in aqua patitur ab enchima siccitate, & sic odor fit & sentitur. Humidum enim non solum inuenitur in aqua, sed etiam in aere. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestat, quod enchymum fit actiuum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter faciet odoré in humido aqueo & in aere, sicut siccũ terrestre lauatum per humidum aqueum facit sapores, manifestũ est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

l ¶ Manifestat propositum adaptãdo odores saporib. Et dicit, quod in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur. n. acetosi, & dulces, odores, & austeri, & stiptici, & pontici & crassi, sicut & sapores: s. ad amaros odores non dicim, sed putridi odores proportionabiliter respondent amaris saporib. quia amari sapores difficile sorbentur. Putrida sunt diafana purusta, i. difficilis respirationis. Vnde manifestũ est ex hac affinitate odoris ad saporem, quod sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

m ¶ Probat prædictam affinitaté per impedimenta saporis & odoris, quia per frigus & congelationem, sapores hebetantur & odores extenuantur, inquantum per prædicta aufertur calidũ, quod generat & mouet odores, & sapores, ut ex dictis apparet.

LECTIO XIIII.

Species antẽ odorabilis duæ sunt. Non enim sicut quidam dicunt, non sunt spe-

LECTIO XIII.

Species autem rei odorabilis duæ sunt, non enim ut quidam asserunt nulla sunt odorabilium

LECTIO XIII.

Postquam Philosophus determinauit generationẽ, & naturam odoris, hic determinat de speciebus odorum. Et circa hoc duo facit. Primo determinat diuersas spẽs odoris. Secundo determinat modum odorandi, ibi. [Et propter hoc fit per respirationem.] Circa primum tria facit, Primo proponit esse aliqua species odoris. Secundo determinat de speciebus odoris per conuenientiam ad species saporum, ibi, [Hoc qui em enim est secundum sapores.] Tertio determinat species, quæ sunt odoris secundum se, ibi. [Quidam autem secundum ipsos.] Dicit ergo primo,

quod duæ sunt species odorabilis, vna quidem per conuenientiam ad sapores, alia secundum se. Falsum est enim quod quidam dicunt, odorabile species non habere, sed oportet determinare quomodo habeat, & quomodo non habet. Est enim determinare species odorum secundum conuenientiam ad spes saporum, ut supra dictum est, non auté sunt determinatæ odoris species secundum se, nisi solum secundum diuersa odorabilia: sicut si dicamus aliú esse odorem rosarum, & uiolarum, & aliorum hmôi. Discernitur tamé in his odorib. delectabile & abhominabile. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de speciebus odorum, quæ consequuntur species saporum. Et dicit, quod inter odorabilia aliquid est odoratiuum secundum saporis spés, ut supra dictú est, & ideo delectabile contristans est in eis secundum accidens, idest non inquantum habent odorem sed inquátum eorum odor significat nutrimentum. Odor. n. est quædam passio nutriméti, sicut & sapor: animal. n. discernit conueniens nutrimentum a remotis per odorem, sicut coniunctum per saporem. Et ideo huiusmodi odores non sunt delectabiles animalib. repletis, & quæ cibo non indigent, sicut nec esca habés hos odores est his delectabilis, sed animalibus appetentibus cibum, i. esurientibus, uel sitientib. sunt huiusmodi odores appetibiles, sicut & cibus vel potus est eis appetibilis. Vnde manifestú est quod huiusmodi odorabile habet delectationé & tristitiam secundum accidens, sicut dictum est scilicet ratione nutrimenti. Et quia nutrimentum est commune omnibus animalibus, ideo circo omnia animalia percipiunt hos odores; quod tamé intelligendum est de omnibus animalibus habentibus motum progressiuum, quæ necessario habent quærere alimentum ex longinquo per odorem, animalibus autem immobilibus sufficit gustus, & tactus ad discernendum conuenientiam alimenti. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat species odoris per se. Et primo ponit hmôi species odoris Secundo ostendit a quibus animalibus percipiatur, ibi. [Hoc quidem igitur odorabile.] Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo probat propositú, ibi. [Nihil. n. magis.] Tertio excludit obiectionem contrariam, ibi. [Qui autem núc commiscent.] Dicit ergo primo, quod qui-

cies odorabilis, sed sunt. Determinandum autem quomodo suut, & quomodo non sunt.

b Hoc quidem enim est secundum sapores ordinatum ipsorum, sicut dictum est, & delectabile, & triste habent secundum accidens. Quoniam enim nutritiui passio est, appetentibus quidem delectabiles odores eorum sunt: plenis autem & nihil gentibus non delectabiles, neque odores. Et esca habens odores quibuscunque non delectabilis, neque his. Quare iste quidem, uelut diximus, secúdum accidens quidem habent delectabile, & triste, propter quod omnib. sunt communes animalibus.

c Quidam autem odores secundum seipsos delectabiles sunt, quemadmodum illi qui florum.

d Nihil enim magis uel minus ad escam inuitant, nec conferunt ad desiderium quicquam, sed contrarium magis. Verum enim est, quod Euripidem uituperans Stratis dixit. Quando lentem decoquis, non infundas myron.

e Qui autem nnne commiscent ad potationes tales uirtutes, vim faciunt per usum delectationi: donec vtique a duobus sensib. fiat delectabile: quemadmodú vnum & ab vno.

f Hoc quidem igitur odorabile, proprium hominis est. Quod autem secundum sapores ordinatum est, & aliorum animaliú est, sicut dictum est prius. Et illorum quidem, quia secundum accidens habent delectabile, diuiduntur species secundum sapores. Istius autem, non iá propterea quod natura ipsius est se-

F dam odores sunt delectabiles secundum seipsos, idest non per comparationem ad alimentum, sicut fit de odoribus horum. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, quod huiusmodi odores sunt secundum se delectabiles, quia. s. non habent conferre ad escam, ut uidelicet appetentes escam magis his odorib. delectétur, & repleti minus. Neque etiá huiusmodi odores conferunt aliquid ad desiderium escæ, sicut odores, de quib. supra dictum est, promouentes escæ appetitum, sed magis accidit contrarium, quia per mixtioné horum odorabiliú, redditur esca indelectabilis: quia frequenter quæ bene redolent secundum hmôi odorem, sunt mali saporis. Et inducit ad hoc verbú cuiusdam poetæ comici, qui Stratis dicebatur, qui in uituperium alteri⁹ poetæ, s. Euripidis, exquirentis cibaria nimis delicata parata dixit. Quando lentem decoquis, non infundas myron, i. unguétum suauiter redolens. q. d. non oportet quod in pulmento tuo apponas aliqua suauiter redolentia. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit obiectione quæ posset fieri propter cósuetudinem quorúdá talia cibis admiscétium. Sed ipse respódet dicés, quod illi qui huiusmodi virtutes, i. res odoriferas, cómiscent cibis & potib. faciunt per consuetudiné quandam uiolentiam naturali delectationi, vt. s. perueniat ad hoc quod unum & idem sit delectabile duob. sensib. s. gustui, & odoratui: sicut naturaliter est vnum delectabile vni sensui. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit a quib. hmôi odorabilia percipiantur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo assignat causam dictorum, ibi. [Causa autem est.] Tertio excludit obiectionem ibi. [Cibus.] Dicit ergo primo, quod hoc odorabile, quod secundum se delectat, uel contristatur est proprium hois, quia, s. solus homo huiusmodi odorabilia discernit, & in eis delectatur, uel contristatur. Vnde quantum ad hoc abundat in homine sensus odoratus præ alijs animalibus. Sed odor, qui coordinatur sapori, competit et alijs animalibus, quæ in huiusmodi odoribus discernendis, habent acutiorem sensum quá homo, & quantum ad hoc supra dixit, quod sensum odoratus habemus peiorem alijs animalib. Et quia illi odores, qui coordinantur saporibus, habent delectationem per accidens. s. per cóparationem ad escam, ideo species

species, sed proculdubio sunt; determinandum autem est, & quomodo sunt, & quomodo non sunt.

Aliud enim horum genus per sapores (ut diximus) est ordinatum, & cum suaue, tum triste per accidens habet,
G *quoniam enim illius, quod alit, sunt passiones, appetentibus quidem suaues illorum sunt odores; saturis autem et nullius indigentibus, neque odores sunt suaues, neque id, quod odores habet alimentum eisdem suaue est, quamobrem ii quidem (ut diximus) ex accidenti suaue & triste in se habent, qua pp omnium communes sunt animantium.*

H

Odorum autem nonnulli per se suaues sunt, ut florum.

Siquidem magis aut minus nihil ad escas inuitant, neque ad appetentiam quicquam conferunt, sed contrarium efficiunt magis. Verum, etenim est, quod in Euripidem cauillatus est Stratis, cum lenticula coquitur, vnguenti nihil infundito.

I

Atqui nostri temporis homines tales in poculis odorum miscentes vires, assuetudine vim voluptati facere contendunt, vt a duobus suauitas proueniat sensibus, vt vna ab vnico.

Hoc autem odoris genus homini est proprium, cum illud, quod saporibus est applicitum, alij, etiam (ut dictum est) animalibus competat. Et il
K *lorum quidem species, quoniam ex accidenti suaue & triste habent, per sapores disterminantur, huius autem*

species eorum distinxit secundum species saporum, q nō contingit in his odoribus, qui secundum propriam naturam habēt initiam, vel delectationem, sed huius odoris species distingui non possunt, nisi secundum odorabilia, vt dictum est. Deinde cum dicit. A

g ¶ Assignat causam prædictorū, & dicit, q odor secundum se delectabilis, est ꝓprius hominis ad contemperādum frigiditatem cerebri ipsius. Homo.n. habet maius cerebrum secundum quantitatem sui corporis inter cætera animalia: cerebrum autem sm̄ suam naturam est frigidum: & sanguis q circa cerebrum continetur in quibusdā subtilibus venis, est de facili infrigidabilis, & ex hoc contingit, q fumi resoluti a cibo sursum ascendentes, propter loci infrigidationem, inspissantur infrigidati; & ex hoc causant rheumaticæ infirmitates in hominibus. & ideo in adiutoriū sanitatis contra superfluam cerebri frigiditatem attributa est ista species odoris hominibus, & si quādoque huiusmodi odores grauent cerebrum, hoc est, quia non adhibentur secundum q debent, sed superflue ipsum calefacientes faciūt nimiam resolutionē, sed si modo debito adhibeantur conferunt ad sanitatem: & hoc manifeste apparet ex effectu, cum tñ nulla alia vtilitas appareat talis odoris, parum.n. deseruit intellectui perceptio talium odorū ad inuestigandas naturas rerum, cui multum deseruit visus, & auditus, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Excludit quandā obiectionem. Posset.n. aliquis dicere, q ad prædictum remediū sanitatis sufficeret aliqua species odorabilis, quæ coordinatur sapori, sed ipse respondet, q illa species odoris, q est delectabilis, propter cibum multoties magis grauat caput, vel ꝓp superfluam siccitatem Sed illa species odoris, quæ est secūdum se delectabilis, semper est vtilis ad sanitatem ex sui natura. Addit autem (vt est dicere) propter indebitum vsum. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit ex prædictis debitum modum odorādi. Et primo in hominibus, & in alijs animalibus respirantibus, secundo

cundum seipsam delectabilis, aut tristis.

g Causa autem cur proprius sit hominis talis odor, est propter frigus, quod circa cerebrum est. Frigido enim natura existente cerebro & sanguine, qui circa illud in angustis venis existente subtili & puro, de facili autem infrigidabili: propter quod & cibi fumositas infrigidata, ꝓpter locum, rheumaticas ægritudines facit hominibus, propter quod facta est ista species odoris. Nullum enim aliud est opus ipsius quàm hoc. Hoc autem facit manifeste. B

h Cibus enim delectabilis existens & siccus & humidus multoties infirmans est. Qui autem ab odore secundum seipsum odor operi, quomodocunque se habeat, semper vtilis est, vt est dicere. C

i Et propter hoc fit per respirationem nō omnibus, sed hominibus, & sanguinē habentibus, velut quadrupedibus, & magis participantibus naturam aeris.

k Ascendentibus nanque odoribus ad cerebrum propter leuitatem caloris, quæ in ipsis, saniꝰ habent circa locum hunc. Odoris nanque virtus natura calida est. Vtitur autem naturę respiratione ad duo, vt operose quidem ad thoracis adiutorium, vt aduentitie ad odorem. Respirante enim sicut ex trāsitu facit per nares motum. Proprium autem hominis naturæ tale genus odoris: quia plus cerebrum, & humidius habet alijs animalibus secundum magnitudinem, propter hoc enim & solum, vt est dicere, aliorum animalium homo, & gaudet florum & talium odoribus: cōmensuratur enim eorum calor & motus ad hiperbolem eius quæ in loco frigiditatis, & humiditatis est. D E

l Alijs vero quæcunq; pulmonem habent ob respirationem, alterius generis odoris sensum

A in animalibus non respirantibus. ibi. [Quę uero non respirant.] Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; secundo assignat causam propositam quantum ad hoīes, ibi. [Ascendentib. namque.] Tertio quātum ad alia animalia, ibi. [Alijs uero.] Dicit ergo primo, quod quia odor vtilis est ad contemperandū cerebri frigiditate, ideo odoratio fit ꝑ respirationem, non quidem in oib. animalibus, sed in hominibus, & qbusdā animalib. habentib. sanguinem, sicut in quadrupedibus, & auibus quæ et magis participant aerē, & naturam aeris, ut eorum motus demōstrat. Deinde cum dicit.

K ¶ Manifestat cām quare odor percipitē respirando quantū ad homines. Et dicit quod odores ascendunt ad cerebrum, quia calor igneus q resoluit odores, dat eis quandam leuitatem, ut superiora petant: & ex hoc sequitur quædam sanitas circa cerebrum. Odor.n. habet uirtutē calefaciendi ꝓpter calidum igneū a quo causatur, & resoluit. Vnde natura utitur respiratione ad duo ut operose quidem, idest principaliter ad adiutorium thoracis, i. pectoris, & ad refrigerium caloris cordis. Vt aduentitie autem. i. secundario ad percipiendum odorem. Dum enim homo respirat, commouet aerē per nares attrahendo: & sic facit pertransire odores usq; ad organū olfactus. Ideo autem tale genus est proprium naturæ humanę, qa homo habet inter cæteraanimalia, secūdū proportionē suæ magnitudinis, maius cerebrum, & humiđiꝰ alijs animalib. & ıõ solus homo inter cęteraanimalia sentit, & delectatur in odoribus florum, & aliorum huiusmodi odorum, & motus ad cerebrum reducet ad debitam mensuram hyperbolem, i. super excessum frigiditatis & humiditatis cerebri. Addit autem, ut est dicere, quia alia animalia fugiunt malos odores, inquantum sunt corruptiui. Deinde cum dicit.

l ¶ Assignat causam odorandi per respirationem quantum ad alia animalia. Et dicit, quod animalibus habentibus pulmonē, quæ sola respirant, natura dedit sensum alterius odoris, idest pertinentis ad cibum per respirationem, ut non faciat duo organa

minime, quoniam eius natura suauis per se est, uel tristis.

Cur autem homini proprius talis existat odor, in causa est cerebri frigiditas, cum enim suapte natura frigidū sit cerebrum, sanguisque, qui in eius continetur uenulis, tenuis sit & purus & qui de facili algeat, & propterea ciborum exhalatio ob loci naturam refrigerata, fluctionum morbos afferat talis profecto odorum species hominibus ad sanitatis subsidium est attributa; nullum enim aliud præter hoc illius est officium, Istuc autem manifestum fit. B

Quoniam suauis plerumque cibus cum siccus, tum humidus morbosus est. Suauis autem per se odor quoquomodo se habentibus semper, ut ita dicatur, est salubris. C

Et hāc ob causam per respirationē fit non omnibus, sed hominibus, & ijs quæ sanguinem habent quadrupedib. quin etiam ijs, quę aerea magis sunt naturę.

Cum enim propter caloris in se reperti leuitatem sursum ad cerebrum ferantur odores, locus certe ille salubrius se habet, odorum namque uis sua pte natura calida est, Ad duo autem natura spirandi vtitur opere, ex proposito quidem ad pectoris auxilium, præter propositum autem ad odorem, spirante enim animali, ceu ex traiectu per nares efficitur motio. Hominis autem naturę proprium est eiusmodi odorum genus: quoniam pro magnitudine amplissimum et humidissimum animalium omnium habet cerebrum, & eam ob causam solis, ut ita dicatur, inter reliqua animalia, & sentit, & delectatur florum taliumque id genus, odoribus homo, commensurata enim illorū est caliditas & motio, ad superfluentē loci illius humiditatem & frigiditatem. D E

Alijs autem quecunque pulmones habent spirandi opera alterius odorū generis sensū concessit natura, ne duo

organa, unum respirandi, & aliud odorandi cum sufficiat orga num respirandi, etiam ad odorandum, sicut hominibus, quan tum ad duo genera odorabilium, ita etiam aliis animalibus quantum ad unum tantum.

F dam alio sensu, qui est præter quinq; sensus nominatos, hmői animalia sentiunt odorabile, & posset videri responsio proba bilis, quia sentire est pati quoddam: vnde diuersus modus sen tiendi est quasi diuersus modus patiendi, qui indicat diuersitaté potentiæ passiuæ, sicut diuersus mod° agendi significat diuersi tatem virtutis actiuę, videmus enim ꝙ quanto calor est fortior, tãto calefactio est vehementior, & sic ex parte passiuorum, quæ alio modo patiuntur, aliam po tentiam passiuam habere videntur: & sic quæ alio modo sẽntiũt vſr habere aliũ sensum. Sed ꝙ alio modo sentiant odorabile, est impossibile: quia ubi est idem sensibile, est idẽ sensus. Potẽtię enim distinguuntur ſm obiecta. Idem aũt est sensibile, quod sentiunt vtraque animalia, scilicet odorabile. Vnde non potest esse alius sensus. Deinde cum dicit.

dedit natura, ut non duo sensoria faciat, sufficit enim, quoniam quidem & ut respirantibus, quẽ admodum hominibus utrorũque odorabilium his alterorum solum existens sensus.

sensiteria faceret, sufficit enim quando sic respirant, ut hominibus utriusq; olfactilis, ita iis alterius solum attributus sensus.

LECTIO XIIII.

Postquam Philosophus ostẽdit ꝙ homines, & quædam alia animalia odorant respirãdo, hic inquirit quomodo animalia non respirantia odorant. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid circa huiusmodi animalia sit manifestum, secundo qd circa ea sit dubium, ibi [Quomodo aũt &c.] Dicit ergo primo manifestum esse quod animalia, quę non respirant, sentiant odorabile, ex hoc, ꝙ videmus pisces & omne genus enthomorum. i. intercisorum animaliũ, sicut sunt formicæ, apes, & huiusmodi, acute sentire de longe nutrimẽtum suũ, quando distantia ꝑ prio cibo, plus quam per proprium uisum possent id percipere. Vnde manifestũ est, ꝙ id percipiunt ꝓpter nutritiuam speciem odoris, idest in quãtum sentiunt illã odoris speciem, quæ proportionatur sapori; & indicat qualitatem nutrimenti. Et ponit exemplum de apibus, quæ longe mouentur ad suum cibum quęrendum, scilicet mel: & de quibusdam formicis paruis, quæ habent sex pedes, & de quibusdam animalibus aliis, quæ purpurę vocantur propter colorem: & similiter multa animalia nõ respirantia inueniuntur, quæ acute a remotis sentiunt suam escam propter odorẽ. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostendit, quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem, Secundo soluit, ibi. [Sed non forte eodem.] Tertio manifestat solutionem magis per simile, ibi. [Similiter autem & aliorum.] Dicit ergo primo, quod cum manifestum sit q. õd prædicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiant odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem uno modo, scilicet respirando,

Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa prędicta animalia apparet, quod non respirant, & tamen sentiunt odorabile. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens quod quo-

LECTIO XIIII.

Quę uero non respirant, ꝙ quidem habent sensum odorabilis, manifestum est. Etenim pisces & enthomorũ genus omne, diligẽter sentit de longe: propter nutritiuam spẽm odoris; remota multum a ꝓpria esca, quemadmodũ apes faciũt ad mel, & paruarum formicarũ genus, quas uocant quidam senipas, & marinorum purpuræ, & aliorum multa talium animalium acute sentiunt escam propter odorem.

G *Quacumq; vero non spirant, quod quidem olfactile sentiant, manifestũ certe est, pisces enim & insectorum genus uniuersum exquisite, & de longe, propter altricem odoris speciẽ, sentiũt multum etiam a peculiari esca remota: vt apes in melle faciunt, magnarumque genus formicarum, quas senipas quidam vocant, & ex marinis purpuræ, & pleraque alia eiusmodi propter odorem acute prȩsentiunt escas.*

b Quomodo autem sentiunt non similiter manifestum, propter quod utique dubitabit aliquis quomodo sentiunt odorẽ, si spirantibus quidem omnibus sit spirare uno modo. Hoc. n. uidetur in respirantibus accidens omnibus. Illorum autem nullũ respirat, sentiunt tamen, nisi aliquis pręter quinque sensus alios, hoc autem impossibile. Odorabilis enim olfactus: illa vero hoc sentiunt.

H *Quæ vero rẽ sentiant, nõn æque est manifestum. Quamobrem iure quispiã ambigere posset, quanam re odores sentiant, siquidem spirantibus olfacere uno contingit modo, hoc enim in iis quę spirant apparet omnibus, illorum uero spirat nullum, cum tamen sentiant, nisi forte quispiam preter quinque alius est sensus; quod fieri non potest, olfactilis enim rei est olfactus, illa autem id sane sentiunt.*

c Sed non forte eodem mõ. Sed respirantib. quidem spiritus aufert superiacens: quemadmodũ cooperculum quoddam. Quare non sentiunt non respirãtia, his autem non respirantibus, ablatum est hoc. quemadmodum in oculis. Quædam enim animaliũ habent palpebras. quibus non reuelaris, minime possunt uidere. Quæ autem habent duros oculos, non habent. Quare non egent ullo, quod illa reuelet, sed uident a facultate existente in illis statim.

I *Verum non eodem fortasse modo, sed spirantibus quidem quod superiacet, velut operculum remouet spiritus, quamobrem non sentiunt, nisi spirent, ea autem, quę non spirant, id sane non habent, quemadmodum in oculorum natura percipere licet, siquidẽ animalia quędam palpebras habent, quę nisi diducantur, cernere nequeũt. Quę autem duros habent oculos illas non habent, ea propter nullo illas remouente indigent, sed pro videndi facultate illico cernunt.*

K

c ¶ Soluit præmissam dubitationẽ per hoc ꝙ idem odorabile sentiũt cum eodem sensu, sed non eodem modo. Considerandum enim est, ꝙ modus sentiendi potest diuersificari dupliciter. Vno modo per se, quod est secundum diuersam habitudinem sensibilis ad sensum, & talis diuersitas in modo sentiendi diuersificat sensum: puta, ꝙ vnus sensus sentit sensibile coniunctum, sicut tactus: alius autẽ sensibile remotum, sicut visus. Est & alia diuersitas in modo sentiendi per accidens, quæ non diuersificat sensum, & attenditur secundum remotionem prohibentis, & talis diuersitas in modo sentiendi est in proposito: quia in animalibus respirantibus, per respirationẽ remouet quoddam, quod per modum cooperculi subiacet organo odoratus: & ideo quando non respirant impediuntur ab odorando propter huiusmodi cooperculum. Sed animalia non respirantia carent huiusmodi cooperculo: & ideo non indiget respiratione ad odorandum: sicut uidemus in oculis, quòd quædam animalia habent palpebras, quæ si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia uidere. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiori uisu propter securitatem oculi, ut oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duros oculos quasi non indigentia tanto uisu, non habent huiusmodi palpebras: & ideo non indigent aliquo motu aperiente palpebras ad uidendum, sed statim oculos habent ad uidendum facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicit.

Manife-

d Similiter autem & aliorum animalium quodlibet, non egre fert eorum odorem, quæ per se fętida sunt, nisi quid accidat corruptiuum existens, ab his autem corrumpuntur. similiter, quemadmodum & homines a carbonum fumo, patiuntur grauedinem capitis, & corrumpuntur multoties: sic & a virtute sulphuris & bitumine corrumpuntur alia animalia., & fugiunt ꝓpter passionem. Ipsam autem secundum seipsam non curant foeditatem: quamuis multa terræ nascentium foetidos habeant odores, nisi quid conferat ad gustũ vel ad edulium illius.

e Videtur autem sensus qui est odorandi, imparibus existentib. sensibus, & numero impari habente medium & ipse medius esse tactiuorum quemadmodũ tactus & gustus & per alia sensitiuorum, velut uisus & auditus. Quare & odorabile nutritiuorũ est passio quædam hoc autem in eodem genere, & audibilis, & in aqua odorantur. Quare est odorabile commune aliquid horum amborum, quod & tactuali inest, & perspicuo, & audibili. Quare rationabiliter assimilata est siccitati enchimæ, quemadmodum color in humido & fusibili, uelut tinctura quædam & lotura. Quomodo quidem igitur species odorabilis oportet dicere, & quomodo non oportet, intantum sit dictum.

f Quod autem quidam Pythagoricorum dicunt, non est rationabile. Nutriri nãque dicunt quædam animalia odoribus.

g Primum quidem enim uidemus quoniam cibum oportet esse cōpositũ; etenim ea quæ nutriunt, nō sunt simplicia. Qua-

Similique modo reliquorum animalium nullum, nullos per se male olentes odores moleste fert, nisi forte perniciem afferant; a talibus enim nonnulla intermantur, ut plerumque homines qui ex carbonum halitu grauedinem incurrunt: & sæpenumero pereunt, ita reliqua animalia a sulphuris, bituminosorumque ui examinantur.

B *Quamobrem id incommodum declinare solent, cum de ipsa per se odoris foeditate nihil curent. Atqui multa ex terræ nascentibus grauẽ olentiam habent si quippiam illis ad gustatum esumue conferat.*

Cum autem impares sint sensus, isque num- rus medium habeat, odorandi sensus medius sane esse videtur, cũ
C *tactilium, cuiusmodi gustatus, & tactus est: tum eorum, qui per aliud sentiunt, qualis uisus est, & auditus, quãobrem olfactile nutrientium passio est quædam. Hæc autem in eodem sunt genere, quo & audibilis res est, & uisibilis; propterea & in aere, et in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactile commune quiddam horum est vtrorumque, quod & tactili inest, & audibili & perspicuo Quamobrem non sine ratione assimilatum est siccitatis esse in humido, & fusili, ceu infectionem quandam & luturam. Quonam modo ipsius olfactilis connumerandæ sunt*
D *species, & quomodo non, hactenus sit expositum.*

Quod autem Pythagoreorum quidam dixerunt, alij videlicet animalia quædam odoribus, rationi non est consentaneum.

Primo namque videmus, cibos omnes compositos esse oportere, ea enim quæ aluntur, simplicia non sunt, quam obrem ciborum fiunt excrementa,
E

d ¶ Manifestat prędictam solutionem per aliud simile per olfactum, in quo est quædam alia diuersitas inter animalia, quæ non diuersificant sensum. Nullum enim aliorum animalium, præter hominem, grauiter fert ea, quæ habent foetidum odorē secundum seipsa, idest non per comparationem ad nutrimentum. Et hoc quidem superius dixerat. Sed poterat esse circa hæc dubitatio ex hoc ꝙ quædam animalia uidentur huiusmodi foetidos odores fugere. Et iō repetit, ut hanc dubitationē remoueret, & dicit quòd alia animalia non fugiūt odores secundum se foetidos nisi per accidens, inquantum.s. accidit huiusmodi foetidum odorem esse corruptiuum. Cum enim odor causetur ex calido, humido & sicco, ut supra dictum est, quãq; contingit quod foetidus odor prouenit ex magna distemperantia in prædictis qualitatibus, & sic simul cum odore immutatur medium ad aliquam pessimam passiuam dispositionem, q̃ corrumpit corpora aliorum animalium, sicut & hominis, quam quidem immutationem alia animalia sentiũt per sensum tactus. & ideo fugiunt huiusmodi foetida. Et ponit exemplum, ꝙ homines patiuntur grauedinem capitis a fumo carbonum, propter eius distemperantiam, & quandoque vsque ad corruptionē. Similiter est de sulphure. Vnde animalia fugiũt huiusmodi corruptiua propter passionē corporis quam sentiunt, sed de ipsa fętiditate odoris secundum se considerata non curant, quãuis multa terræ nascentium habeant foetidos odores nisi secũdum quod fętiditas odoris repręsentat aliquid circa gustum vel circa conuenientiam proprii nutrimenti. Deinde cum dicit.

e ¶ Comparat sensum odoratus ad alios sensus: Et primo determinat ueritatem. Secundo excludit errorem, ibi. [Quod autem quidam.] Circa primum considerandum est quod ſm cōsuetudinem Pythagoricorum Philosophus utitur huiusmodi proprietate numerali ostendendum comparationem sensuũ. Numerus enim impar nō potest diuidi in duo media, sicut par, sed in medio remanet aliquid indiuiduum inter duas partes æquales, sicut in quinario remanet vnitas media inter duo, & duo. Cum autem sensus sint in impari numero constituti, s. quinario, duo eorum sunt tactiui: quia scilicet sentiunt suum sensibile coniunctum non per medium extraneum, s. tactus & gustus, duo autem eorum, s. uisus & auditus sentiunt suum sensibile remotum per alia, i. per extrinseca media. Odoratus
A autem in medio vtrorumque, vñ & cum vtrisque conuenit, cũ tactu quidem & gustu, qui sunt sensus nutrimenti, vt dicitur in Secundo de Anima, inquantũ odorabile est quædam passio nutritiuorum, ſm ꝙ odor proportionatur sapori. Et sic tangibilia, & gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus, & est idem genus visibilis, & audibilis & odorabilis, inquantum, s. vtraque cognoscitur per medium extraneum, Vnde odorant animalia per aerem, & aquam, sicut vident & audiunt. Et sic patet ꝙ odorabile est aliquid cōe vtrisque. Inest.n. tactuali, ſm quod est passio nutrimenti, & sic concurrit in eodem cũ tangibili, & gustabili qualitate, & similiter inest perspicuo, & audibili, s. percipitur per medium perspicuum, per quod videtur, & per quod etiam auditur, s. per aerem, & aquam: licet non inquantum huius sit perspicua, sed inquantum sunt susceptiua enchimæ siccitatis, vt supra dictum est. Et ideo a quibusdam rationabiliter ista duo assimilantur, vt esse enchimæ siccitatis odoriferę humido aqueo & fusibili, s. aereo, ꝓpter facilem diffusionē sic sicut tinctura quædã, quæ refertur ad immutationē medii a colore: & sicut lotura, quæ refertur ad sapores, quia scilicet, odor hẽt cōuenientiam cũ vtrisque. Et hoc epilogãdo concludit dictum esse quomodo oporteat distinguere species odorabilis, & qũo non, inquantũ scilicet accipiuntur odores ſm seipsos. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit errorem, & circa hoc tria facit. Primo narrat erroneam opinionem, scđo improbat eam, ibi. [Primũ quidem enim.] Tertio respondet tacitę obiectioni, i. [Quod quidem igitur. Dicit ergo primo, non esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quædam animalia nutriri odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus, vt dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quòd videbant homines, & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicit.

g ¶ Improbat prædictã opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, vt dictum est in Secũdo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, ꝙ ex cibis generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quædam

loca

loca deputata ad cōgregationem superfluitatum, uel exterius, sicut in plantis, quorum superfluitas statim exterius emittitur, sicut patet de gummis arborum, & de aliis huiusmodi. Si autē aliquod animal, uel planta nutriretur simplici elemento, nulla fieret superfluitas, cum non sit ibi aliqua difformitas partium. cum autem nullum elementum sit aptū nutritioni ꝑꝑ simplicitatem, adhuc amplius aqua hēt speciale impedimentū, quare sola non possit nutrire, sine commixtiōe alicuius terrestris, sicut agricultores adhibent fimum, ut aqua commixta nutriat plantas, quia nutrimentum constituit, & generat aliquid in substātia nutriti. & ideo oportet quòd sit aliquid corporale, & solidum. quod nō competit aquæ. Vñ aqua sola non potest nutrire, & multo min⁹ aer. unde relinquit quòd odor nutrire non possit. Manifestum est enim, quòd odor cum sit qualitas secundum se nō potest nutriendo cōstituere substātiam, nisi forte ratione susceptiui, quod ē aer, uel aqua. Et si odor esset euaporatio, uel fumalis exhalatio, ut Antiqui dixerunt, adhuc ratio remanet, quia utrumque pertinet ad naturam aeris, ut supra dictū est. Secundam rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd in omnibus animalibus est aliquis locus, in quo primo recipitur cibus, s. stomachus unde deriuat ad singulas partes corporis. Quia uero animalia plurima, respirando odorant, si cōsideremus ipsum odorabile, manifestum est ꝙ sentitur organo circa cerebrum existente, ut supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur, uadit ad locum respirantium, i. ad pulmonem. Manifestum est autem ꝙ in animalibus, neque cerebrum, neq; pulmo est locus recipiens cibum. Vnde manifestum est ꝙ odor non nutrit: confortat autem propter immutationem, quæ est a calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut & malus odor corrumpit, ut supra dictum est. Deinde cum dicit.

i ¶ Respōdet tacitæ obiectioni. Posset enim aliquis obijcere, si odor non nutrit: ergo ad nihil est utilis. Sed ipse respondet, ꝙ licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quæ supra dicta sunt. Vnde concludit ꝙ sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem.

Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus, secundum unumquodque organum sensus.

F

re & superfluitas fit cibi, aut in ipsis, aut extra, sicut in plantis. Amplius vero neque aqua vult ipsa sola nutrire, incōmixta existens. Corporale enim aliquid oportet esse constitutum. Amplius multo minus rationabile est aerem corpulentum fieri.

G

h Cum his autem, quoniā omnibus est animalibus locus receptiuus cibi, a quo quando cibus egreditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spirituali intrat fumositate. Quare ad spiratiuum uadet utique locum.

H

i Quòd quidē igitur non cōferat ad nutrimentum odorabile s̄m quod odorabile: manifestū est. Quòd aūt ad sanitatem, & ex sensu & ex dictis, manifestū est. Quare, quod sapor in nutritiuo & ad ea, quæ nutriuntur, hoc est ad sanitatē odorabile. Secūdum vnumquodque quidē igit̄ sensitiuū, determinatum sit hoc mō.

LECTIO XV.

I

Obijciet autē aliquis. Si omne corpus in infinitum diuiditur, & passiones, ergo sensibiles, puta, color, & sapor, & odor, & grauitas, & frigiditas, & calidum, & leue, & durum, & molle.

b Aut impossibile. Actiuum enim est unumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensum in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem uidere, non autem quantum.

K

LECTIO XV.

Postquam Philosophus determinauit de organis sensuum & de sensibilibus, hic determinat quasdam quæstiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam quæstionem circa ipsa sensibilia, secūdo mouet alia circa immutationem sensus a sēsibili. ibi [Obiiciet utique aliquis.] Tertio mouet tertia circa ipsum sensum. ibi [Est autem quędam obiectio. [Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionem, Secundo inducit rōnes ad quæstionem. ibi [aut impossibile.] Tertio soluit. ibi [de solutione autē eorum.] Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuidit̄, hoc. n. est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autē sensibiles, quę passiones dicuntur, ut dicitur in Prædicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quęstio quam quis obijcere potest, utrum & ipsę qualitates sensibiles, i. color, & sapor, & alia huiusm̄ di in infinitum diuidantur Deinde cum dicit.

K ¶ Obiicit ad quęstionem motam. Et primo ad ostendendum quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitū. Secundo ad oppositum ibi. [si enim nō sit] tertio excludit quandam solutionē. ibi [sed si hęc hēnt sic] Dicit ergo primo, quod impossibile ē, qualitates sensibiles diuidi in infinitum, quia unaquęque prædictarū sensibilium qualitatum est nata agere in sensum. In hoc enim ꝓpria ratio uniuscuiusque earum consistit vt moueat sensum, sicut ad rōnē coloris ꝑtinet ꝙ possit mouere uisum. Si ergo prædictæ qualitates in infinitum diuiduntur, consequens erit ꝙ sensus, i. ipsum sentire, in infinitum diuidat̄, secundum quod moueri diuiditur in infinitum secundum diuisionem magnitudinis, secundum quam aliquid mouetur, & ita sequeretur ꝙ sicut id quod mouetur ꝑtransit quamlibet magnitudinem, ita sentiens sentiret omnem magnitudinem quantumcunque paruā, & sic omnis magnitudo esset sensibilis. Subdit rationem quare non concludit etiam puncta esse sensibilia, quia impossibile est videre album quod non sit quantum, & eadem ratio est de sensibilibus aliis. Huius autem ratio est, quia sensus est uirtus in magnitudine, cum sit actus organi corporei. & ideo non potest pati nisi ab habente magnitudinē. Actiuum enim debet esse proportionatum passiuo. Relinquit autē pro inconuenienti omnem magnitudinem esse sensibilem; quod quomodo sit intelligendum, infra patebit. unde concludi potest, quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum. Deinde cum dicit.

aut in ipsis, aut extrinsecus, ut in stirpibus. Præterea neque aqua ipsa solitarie alere potest nulli commixta; corpulentum enim quiddam quod constituitur esse oportet, multo autem minus rationabile est, aerem fieri corpulentum.

Ad hæc autem, quòd omnibus inest animalibus alimenti capax locus, unde trahens accipit corpus, at odoris in capite est sensiterium, et spirabili cum halitu ingreditur, idcirco ad respirantem perueniet locum.

Quod igitur alimento olfactile ut olfactile est, nihil conferat, clare patet, quod uero ualitudini, & ex sensus testimonio, & ex retrodictis, est manifestum. Quamobrem quod sapor est in altrici re, & ad ea quę aluntur, hoc est ad ualitudinem olfactile, Et hoc certe modo de uno quoque sensiterio sit pertractatum.

LECTIO XV:

Dubitabit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corp⁹, nunquid etiam sensibiles passiones, ut color & sapor, & odor, & sonus, grauitas quin etiam, & frigidum, & calidum, & leue & asperum, & molle.

An hoc fieri non potest, sensationis namque illorum unumquodque est effectiuum: ita enim denominantur omnia quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, & sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & omnem magnitudinem esse sensibilem, fieri enim potest ut album quidem cernatur, non autem sit quantum.

1 ¶ Obiicit

c Si enim non sic, utique continget aliquod corpus nullũ habens colorem, neque grauedinem, neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, hæc.n.sensibilia sunt. Sensibile igitur erit cōpositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

d Amplius quo adiudicabimus hoc aut cognoscemus? An intellectu? sed non intelligibilia. Nec.n. intelligit intellectus quæ exterius, nisi cum sensu.

e Sed si hæc habēt sic, uidentur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Siquidē utique soluetur sermo: sed hoc impossibile. Dictum est enim prius in Sermonibus, qui sunt de Motu.

e De solutione autem eorum simul manifestum erit, & quare terminatæ sint species coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum sensibilium. Quorũ.n. sunt vltima, necesse est terminata esse quæ intus. Contraria autem sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, uelut in colore, album & nigrum, in sapore dulce & amatum, & in aliis itaque omnibus sunt ultima, quæ contraria.

g Continuum quidem igitur ad infinita diuiditur inæqualia, ad æqualia uero finita. Quod autē non secundum se continuum, in species finitas.

h Quoniam ergo passiones quidem ut species dicēdæ sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, qđ potētia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet uisum. quamuis uisus superueniat. at qui in

Si autem non hoc se habet modo, quippiam continget esse corpus nullũ habens colorem, neque grauitatem, neque aliamid genus passionem. Quamobrē neque omnino erit sensile: eiusmodi enim sunt quæ sentiuntur: sensile igitur ex non sensibilibus erit constitutum, Atqui necesse est, non enim
B *ex mathematicis.*

Præterea, quanam re diiudicabimus hæc & cognoscemus an intellectu; sed non sunt intelligibilia, neque intelligit mēs quæ extra sunt, nisi cum sensu.

Præterea, si hæc ita se habent, sidē facere, ijs uidentur, qui indiuiduas faciunt magnitudines, ita enim dissoluetur ratio, uerum id fieri non potest. De huiusmodi autem re dictum est in
C *Sermonibus de Motu.*

Simul autem cum istorum solutione palam fiet cur finitę sunt species, & coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum etiã sensilium. Quorum enim sunt extrema, quę interiacent, finita esse necesse est. Porro contraria sunt extrema. Omne autem sensile contrarietatem habet, ut in colore album & nigrum, in saporibus dulce et amarũ; & in alijs sane omnibus extrema sunt
D *contraria.*

Continuum etenim in infinita secatur inęqualia, infinita uero ęqualia. Quod autem per se cōtinuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quidem ut species sunt dicendę, continuitas autem illis semper inest, sumendum sane est, quod potestate & actu esse diuersum est. et hanc ob causam decies mil
E *lena Milij cum aspicitur, latet portio. Atqui uisio totum id percurrit, Nec minus in Diesi latet sonus, licet conti-*

c ¶ Obijcit ad oppositum duabus rationibus. Quarum prima talis est. Si qualitates sensibiles non diuidantur, continget esse aliquod corpus minimum, transcendens diuisionem sensibiliũ qualitatum, nullam habens sensibilem qualitatem, i. neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi; & ita huiusmodi corpus non erit sensibile, q̃a solæ prędictę qualitates sunt sensibiles. Cum igiẗ huiusmodi parua corpora sint partes totius corporis, quod est sensibile, sequiẗ ꝙ corpus sensibile sit compositum non ex sensibilibus; sed necesse est sensibile corpus ex sensibilibus componi. Non enim potest dici, ꝙ corpus sensibile cōponatur ex mathematicis, s. corporib', in quibus consideratur quantitas, sine qualitatibus sensibilibus. Relinquitur ergo, ꝙ oportet qualitates sensibiles in infinitum diuidi. Secundam rationem ponit ibi.

d ¶ Et procedit ratio sua ex hoc ꝙ anima nata est cognoscere omnia, vel s̃m sensum, uel s̃m intellectum, ut habitum est in Tertio de Anima. Si ergo prædicta minima corpora, quæ transcendunt diuisionē qualitatum sensibilium, non fuerint sensibilia, utpote sensibilibus qualitatibus carentia, non possunt iudicari, nisi per intellectum, ut cognoscantur per ipsum; sed non pōt dici, ꝙ sunt intelligibilia. Nihil. n. eōrum, quæ sunt extra animam, intellect' intelligit, nisi cum sensu eorum, i. simul ea sentiēdo. Si ergo hmōi minima corpora nō sentiuntur, intelligi non poterunt. Dicit autem hoc ad excludēdum opinionem Platonis, qui posuit formas intellectas esse extra animam. Secundum autē Aristotelem res intellectæ sunt ipsæ naturæ rerum, quæ sunt in singularibus, quæ quidem secundum ꝙ in singularibus sunt, cadunt sub apprehensione sensus, intellectus autem apprehendit huiusmodi naturas abstracte, & attribuit eis quasdam intentiones intelligibiles, s. esse genus uel species, quæ quidem intentiones sunt solum in intellectu, non autem exterius. Vnde solus intellectus eas cognoscit. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsam responsionem. Posset.n. aliquis dicere, ꝙ ex quo, posita diuisione magnitudinis in infinitum, sequitur inconueniens, quicquid dicatur de sensibilibus qualitatibus, siuē ꝙ diuidantur in infinitum, siue quòd non, uidetur hoc attestari opinionem illorum, qui ponunt aliquas magnitudines indiuisibiles. Per hūc enim modum prædicta dubitatio soluetur. Si.n. corpus nō est diuisibile in infinitum, non sequetur aliqua cor-
A pora esse sensibilia, si in infinitum non diuidetur qualitas sensibilis. Sed hoc est impossibile scilicet, aliquas magnitudines esse indiuisibiles, ut patet per ea. quę dicta sunt in sermonib. de Motu, idest in sexto Physi. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit prædictam quæstionem, quam mouerat de diuisione sensibilium qualitatum. Et primo agit de formali diuisione earum, quæ ē generis in spēs, scđo de diuisione quantitatiua. ibi [Continuum quidem igitur.] Dicit ergo primo, quod cum solutione prædictarum dubitationum, simul manifestandum erit quare sunt finitę species coloris, & saporis, & aliorum huiusmodi, hoc.n. supra determinandũ promiserat. Et huius rōnem assignat, q̃a si est deuenire ad ultimum ex parte utriusq; extremi, necesse est ea, quæ in medio sunt, esse finita, ut probatum est in Primo Poste. Manifestum est aũt ꝙ in quolibet genere sensibilium, est quædam contrarietas, q̃ est maxima distãtia. & iō contraria oportet esse ultima, sicut in colore, album & nigrum; in sapore, dulce & amarum, & in aliis similiter. Vnde relinquitur ꝙ spēs mediæ sunt finitæ. Deinde cũ dicit.

g ¶ Soluit prius motam quæstionem de diuisione quantitatiua sensibilium qualitatum. Et primo p̄supponit quędam. secundo procedit ad soluendum. ibi [Quoniam igitur passiōes.] Circa primum præsupponit duo. Quorũ primũ est, ꝙ continuum quodammodo diuiditur in infinita, alio modo in finita. Si.n. fiat diuisio in partes æquales, nō poterit diuisio in infinitum procedere, dummō cōtinuum sit finitũ. Quia si ab unoquoque finito semper subtrahatur aliquid ad mensuram palmi, totaliter consumetur. Si uero fiat diuisio per partes inæquales, procedit diuisio in infinitum, puta si totũ diuidatur in dimidium, & iterum dimidium, in dimidium quod est quarta pars totius, in infinitum procedet diuisio. Secunda suppositio est, ꝙ id quod non est secundum se continuum, sed per accidēs, sicut color & alia huiusmodi, diuiditur per se quidem formaliter in species finitas, sicut paulo ante dictum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Procedit ad soluendum principalem quęstionem, quę erat de diuisione sensibilium qualitatum. Et quia ad hanc quæstionem, rationem assumpserat ex apparentia sensus, iō primo inquirit de diuisione in infinitum quantum ad ipsum sentire, secundo excludit propositum, quantum ad ipsa sensibilia. ibi. [Cũ autem utique.] Circa primum duo facit. Primo inquirit utrũ

sentire

sentire procedat in infinitum secundum partes existentes in toto: Secundo, utrum secundum partes separatas. ibi [Separatæ.] Dicit ergo primo, ꝙ quia passiones, i. sensibiles qualitates dicendæ sunt quasi quædam species & formæ, quæ non sunt infinitæ sm se consideratæ sicut dictum est. & cum existunt in cōtinuo sicut in subiecto, secundum cuius diuisionem per accidens diuiduntur, cōsequens est quod sicut in continuo aliud est in actu, sicut pars separata, & aliud in potētia. s. pars in continuo existens non separata, ita etiā in his qualitatibus, quæ sunt diuisibiles per accidens, pars separata est actu existens, unde pōt actu sentiri; pars aūt indiuisa est in potentia, & iō non sentitur in actu. Et inde est, ꝙ quamuis supueniat visus, tñ aliqua pars eius minima, puta decima millesima latet visum. & similiter q̄uis totus cantus continuus audiatur, tñ auditum aliquid latet paruum de cātu, puta dyesis, quod est minimum in melodia, quasi distantia q̄dam toni & semitoni, huiusmodi autem distantia media inter ultima latet. Et ita est in aliis sensib⁹, ꝙ ea quę sunt omnino parua, latent omnino sensum. Sunt. n. sensibilia in potentia, nō autem in actu, nisi qñ separantur, sicut videmus in magnitudinibus quod linea vnius pedis est in potentia in linea bipedali: sed tūc est actu qñ diuiditur a toto. Patet autem ex præmissis falsum esse ꝙ quidam Mathematici dicunt, quòd nihil simul totum uideť, sed visus percurrit p̄ partes uisibiles ac si uideret sit cōtinuū, sicut & moueri. Decipiuntur autem in hoc quod partes cōtinui non sunt visibiles actu, sed solum in potentia. Vnde uisus utitur toto visibili vt quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtatur partibus non diuisis vt diuisis, sicut cum sigillatim inspicit vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsq; ad qualscunque minimas partes, quia sic sensus diuideretur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

dyesi sonus latet, quamuis continuus existens auditur omnis cantus. Distantia vero intermedii ad vltima latet. Similiter autem & in aliis sensibilibus, parua omnino. Potentia namque, visibilia ipsa, actu aūt non, nisi postquam fuerint separata. Etenim inest potentia, quæ pedalis bipedi, actu autem iam diuisa.

G

i Separatæ aūt tantæ superabūdantiæ rationabiliter utique resoluuntur in continentia, velut minimus sapor mari infusus.

K Quinimmo, quoniam neq; sensus superabundantia sm ipsam sensibilis, nec separata. Potentia enim inest certiori superabundantia, nec tantum sensibile separatum erit actu sentiri, sed tamen erit sensibile. Potentia. n. est iam & actu erit aduenieniens. Quod quidem igitur q̄dam magnitudines, & passiones latent, & propter quam causam & quomodo sensibilia, & quomodo non, dictum est.

l Cum autem utique in existentia sic quanta quædam sint, ut actu sensibilia sint, & nō solum in toto, sed & seorsum: finitas necesse est secundum aliquem numerū. & colores, & sapores, & sonos esse.

LECTIO XVI.

OBiiciet autem utique aliquis igitur. Perueniunt autem sensibilia, vel motus, quia sensibilibus qualitercunque fiat sensus, eum operentur in medium primo, quemadmodum odor uidetur facere &

i ¶ Ostendit, ꝙ etiam partes separatæ non sunt in infinitum sēsibiles. Et primo ex parte ipsarum partium, Secundo ex parte ipsius sensus. ibi [Quinimmo.] Dicit ergo primo, ꝙ si partes in paruitate superabundantes, separantur a toto, rōnabiliter uť ꝙ non possunt permanere, ꝓpter paruitatem virtutis conseruantis: quia uirtus corporalis diuiditur sm diuisionē magnitudinis vt patet in Septimo Phy. & iō illa minima separata conuertuntur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicū est diuisibile in infinitum, in quo considerať sola rō q̄titatis, in qua nil est repugnans diuisioni infinitæ, Sed corpus naturale, quòd considerať sub tota forma,

F non potest in infinitum diuidi; quia quando iam ad minimum deducitur, statim propter debilitatem virtutis conuertitur in aliud, vnde est inuenire minimum carnem, sicut dicitur in Primo Physic. nec tamen corpus naturale componitur ex mathematicis, vt obijciebatur. Deinde cum dicit. Tex. cō. 36.

nuata omnis auditur cautio, Interuallum autem illius quod est in medio ad extremos, latet. Similique rationis modo quæcunque in alijs sensibilibus ualde sunt exigua, potestate sane visilia sunt, actu vero, postquam fuerint separata; potestate enim pedalis linea in bipedali continetur, actu autem, cum iam est diuisa.

Seiugati vero tales excessus rationabiliter resoluuntur in continens, vt si pusillus sapor in mare infundatur.

H *Cæterum, quoniam sensus excessus non est per se sensilis, neque etiam separatus, excessus enim potestate in exquisitiori inest sensu, neque huiusmodi separatum sensile actu sentiri continget, sed nihilominus erit sensile: potestate enim iam existit, & actu erit cum accesserit. Quod igitur magnitudines quædam & passiones latent, & qua de causa, & quomodo sensiles, & quomodo non, dictum est.*

I *Cum autem inerint alicui tātę quędam, quæ actu sensiles sint, & non solum in toto, sed separatim existant, has numero finitas esse necesse est, colores inquam, & sapores, & sonos.*

LECTIO XVI.

DVbitare autem quispiam posset, an perueniant vel sensilia ipsa, vel illorum motiones quocunque sensus fiat modo cum initio in medium agant, quemadmodum odor & sonus facere videntur, prius enim qui proximus est odorem

K ¶ Ostendit propositum ex parte ipsius sensus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd quanto virtus sensitiua est excellentior, tanto minorem immutationem organi a sensibili percipit. Manifestum est autem, quòd quanto minus est sensibile, tanto maiorem immutationem facit organi, & ideo indiget excellentiori virtute sensus ad hoc quòd sentiatur in actu. Manifestum est autem, quòd potentia sensitiua non crescit in infinitū sicut nec aliæ virtutes naturales. Vnde etiam si corpora sensibilia in infinitum diuiderentur, tñ non semp inueniretur superabundātia sensus in excellentia virtutis, sm ipsam superabūdantiam sensibilis in paruitate, nec etiam hoc esset supabundāti paruitate sensibilis separata remanēte: quia superabundans paruitas sēsibilis, est in potentia vt sentiatur a certiori & perfectio sensu, qui si non adsit, non poterit actu sentiri, sed tñ erit, sensibile, quātum est in se: iam. n. ex quo separatū est habet potētiam actiuam ad immutandū sensum, & qñ sensus adueniet sentieť in actu. Sic igiť patet verū esse quod sup dixit, nullā magnitudinē esse inuisibilem, scilicet quantum est in se, quàmuis sit inuisibilis pp defectū visus. Concludit ergo quod dictum est, ꝙ quædam magnitudines & passibiles qualitates lateāt sensū, & propter quam causam, & quomodo sint sensibilia, & quomodo non. Deinde cum dicit.

K

I ¶ Concludit ex præmissis, ꝙ cum aliquæ partes sensibiliū corporum, hoc modo habeant quantitatem vt sint actu sensibilia, non solū in toto existentes, sed etiam diuisim, necesse est huiusmodi partes sint finitæ secundum aliquem numerum, siue in coloribus, siue in saporibus, siue in sonis. Et sic secundum quòd actu sunt sensibilia, in infinitum non diuiduntur.

LECTIO XVI.

POstquam Philosophus prosecutus est quæstionem primam pertinentem ad ipsa sensibilia. hic accedit ad quæstionem secundam, quæ pertinet ad immutationem sensus a sensibilibus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo argumentatur ad ipsam ibi. [Quemadmodum & Empe.] tertio soluit. ibi. [Vel circa sonum.] Circa primum considerandum est, ꝙ sicut supra habitum est, quidā sunt

posuerunt sensum immutari a sensibilibus per modum cuiusdam defluxus, ita quòd ipsa sensibilia & defluentia ab eis, perueniunt vsque ad sensum. ipse vero posuit quòd sensibilia per modum cuiusdam alterationis immutāt medium, ita quòd hu-
Lectio 5. iusmodi permutationes perueniunt vsque ad sensum. Est ergo quæstio qualitercunque fiat sensus, vtrum vel ipsa sensibilia secundum aliorum opinionem, vel immutationes, quæ sunt a sensibilibus secundū suā opinionē, primo perueniant ad medium, quàm ad sensum. Et hoc non habet dubitationem in auditu, & odoratu. Manifestum est enim, quòd aliquis de propinquo prius sentit odorem, & similiter sonus posterius peruenit ad auditum quàm faciat ictus percussionis, quæ causat sonum, sicut manifeste potest percipere, qui percussionem inspicit ex longinquo. Manifestum est etiā, quòd in gustu & tactu hæc quæstio locū non habet, quia non sentiunt per medium extrinsecum. Vnde dubitatio videtur esse de solo visu, vtrum scilicet visibile, & lumē, quod facit videre, prius perueniat ad medium, quàm ad sensum, vel ad quemcunque terminum. Deinde cum dicit.

sonus. Nam qui prope est prius sentit odorem. Et sonus posterius ictu venit. Num igitur sic & visibile, & lumen?

b Quemadmodum & Empedoc. dicit attingere prius quod a Sole lumen ad medium, prius quam ad visum, aut ad terram.

c Putabitur autem vtique hoc rationabiliter accidere. Quod enim mouetur ab aliquo, in aliquid mouetur. Quare necesse est quoddā tempus esse, in quo mouetur ab altero in alterum. Tēpus aūt diuisibile, quare erat quando nōdum videbatur: sed adhuc ferebatū radius in medio.

d Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit & sensit, & non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. tamen nihilominus, quemadmodum sonus iam facto ictu, nondum apud auditum. Manifestat autem hoc & literarum transfiguratio, tanquam facta latione in medio. Non enim dictum videtur audiuisse, quia transfiguratur aer cū fertur. Num ergo sic & color, & lumen? Non enim in eo quod quocumque habet hoc videt, hoc vero videtur, quemadmodum æqualia sunt. Nullū enim oportet alicubi vtrunque esse. Aequalibus enim existentibus non differt vel prope, vel longe inter se inuicem esse.

b ¶ Obijcit ad quæstionem motā. Et primo argumentatur ad partem falsam quæstionis, secundo excludit quandam falsam solutionem, ibi. [Et si omne simul.] Argumentatur autem ad quæstionē primo per auctoritatem Emped. qui dixit quòd lumē a Sole progrediens, primo peruenit ad medium quàm visum, qui videt lumen, vel ad terram, quæ videtur per lumen, & vltra quam radius Solis
Text.co.70. non procedit. Et hanc quidem opinionem tetigit in Secundo de Anima, sed improbauit eam per hoc, quòd in tam magno spatio, sicut est ab oriente vsque ad nos, latere nos temporis successionem impossibile est. Secundo ibi.

c ¶ Argumentatur ad idem per rationem. Et dicit quòd hoc videtur rationabiliter accidere, scilicet quòd visibile, vel lumen primo perueniat ad medium quàm ad visum. Videtur enim esse quidā motus ipsius visibilis, vel luminis peruenientis ad visum. Omne autem quod mouetur ab aliquo in aliud, ita se habet quod prius sit in termino a quo mouetur, & posterius in termino ad quem mouetur: alioquin, si simul esset in vtroque termino, non moueretur de vno in aliud. Prius autem & posterius in motu, numeratur tempore: ergo necesse est esse aliquod tēpus, in quo visibile, vel lumen mouetur a corpore visibili, vel illuminante vsque ad visum: omne autem tempus est diuisibile, vt probatū
Text.co.36. est in 6 Phys. Si ergo accipiamus medium illius temporis, adhuc radius luminis, vel ipsius visibilis, nondum peruenit ad visum. Sed adhuc mouebatur per medium, quia oportet diuidi per magnitudinem, per quam aliquid mouetur secundum diuisionem temporis, vt probatum est in 6. Phys. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quandam insufficientem responsionem. Posset.n. aliquis putare quod sensibilia non prius perueniāt ad mediū, quàm ad sensum, quia sensus simul percipit sensibile absque successione, ita quod in auditione nō prius est audire quàm auditū esse, sicut in successiuis prius est moueri quàm motū esse. Sed simul dū aliquis audit, iā audiuit, quia in instanti perficitur tota auditio. & vniuersaliter hoc est verum in omni sensu, quod simul, si aliquod sentit & sensit.

A Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, siue illius successiui motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem, siue ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiui termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositiones ad formam ipsorum, quæ sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa uero incipiūt esse absque hoc quòd generentur, uel fiant, quæ nec secundum se, nec secundum aliquas dispositiones præcedentes in ipsis per motum successiuum causantur, sicut dextrum causatur in aliquo nullo successiuo motu præexistente in ipso: sed quodā alio facto sibi sinistro. Similiter & aer incipit illuminari nullo motu successiuo præexistente in ipso, sed ad præsentiam corporis illuminantis. Et similiter sensus incipit sentire, nullo motu in ipso præexistente, sed ad debitam oppositionem sensibilis. Et ideo simul aliquis sentit, & iam sensit. Nihilominus tamen propter hoc nō oportet quòd sensibilia, vel motus sensibilium, absque successione sensibilium perueniant ad sensus: manifeste enim apparet, quòd simul aliquis audit, & audiuit statim, & tamen sonus, non statim facto ictu, qui causat sonum, peruenit ad auditum. Et hoc fit manifestum per transfigurationem literarum, quando alicuius locutio auditur ex longinquo, ac si sonus vocis literatæ deferatur per medium successiue. Propter hoc enim audientes sonum, non uidentur auditu discreuisse literas prolatas: quia aer motus in medio transfiguratus, quasi admittens impressionem primi sonantis, quod quidem cōtingit quandoque propter aliquam aliam aeris immutatione, sicut cum multis loquentibus non potest discerni quod aliquis eorum dicat, propter hoc quòd motus inuicem se impediunt, quandoque vero contingit propter distantiam. Sicut enim actio calefacientis, in remo-
E tioribus debilitatur, ita etiam immutatio aeris, quæ est a primo sonante, ex quo contingit quòd ad illos, qui sunt prope loquentem, perfecte contingit sonus locutionis cum debita expressione literarum, ad remotos autem cum quadam confusione. Videtur igitur similiter se habere, & de colore, & de lumine: quia etiam color, & lumen non uidentur quomodocunque sint disposita secundum situm, sed requiritur determinata distantia. Sicut enim locutiones a remotis audiuntur absque discretione literarum, ita etiam corpora videntur a remotis absque discretione dispositionis singulorum partium. Nec est ita de relatione visus & visibilis, sicut de relatione æqualitatis, ad hoc enim quod aliqua sint æqualia, non requiritur aliquis determinatus situs, sed qualitercunque varietur eorum situs, semper manent eodem modo æqualia. Nec differt vtrum sint prope, uel longe. Videtur ergo quod sicut transfiguratio literarum manifestat sonum successiue peruenire ad auditum, quamuis postquam iam peruenerit simul audiatur, ita etiam imperfecta visio uisibilium remotorum videtur significare quod color, & lumen successiue perueniant ad visum, quamuis simul uideantur.

sentit, & post percussionem exauditur sonus, nunquid sic, & id quod videtur, & ipsum lumen?

Vt Empedocles asserit Solis lumen prius ad medium peruenire, quàm ad visum, aut ad terram.

B *Istud autem non immerito contingere existimabitur. Quod enim mouetur alicunde aliquo mouetur, quàm obrem aliquod intercedere tempus necesse est, in quo ex altero mouetur ad alterum, omne autem tempus est diuisibile, quare erat, quando non cernebatur radius, sed adhuc in ipso medio ferebatur.*

Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit, & sensit, nullaque istorum est generatio, sed sine ortu
C *sunt, nihilominus sunt, vt sonus qui facta percusione auditui nondum adest. Id autem ostendit literarum transfiguratio, quasi in medio fiat translatio, minus enim, quod dictum est percepisse videtur, quoniam delatus transfiguratur aer. Num igitur & color, & lumen sic se habent? non enim respectu aliquo hoc quidem videt, illud autem videtur, vt sunt æqualia, non enim vtrunque alicubi esse oporteret. Nihil enim refert, quæ sunt æqualia propinqua, an longinqua sibi inuicem esse.*

D

e ¶ Hic ponit veram solutionē, ostēdens drīam visus ad alios duos sensus, qui sunt p media exteriora, s. auditū, & olfactum. Et diuidit in partes duas, primo nāq; assignat drīam visus ad auditum, & odoratum, secundo excludit obiectionē, ibi [Rationabiliter autē.] Prima pars diuiditur in duas sm duas drīas, quas ponit, secunda incipit ibi [Omnino autē, nec similiter.] Dicit ergo primo, q rōnabile est hoc accidere circa sonum, & odorē, q successiue perueniant. Cuius rōnē assignat ex hoe, quòd aer, & aqua (q̄ sunt media, qbus hmōi sensibilia deferūtur ad sensus) sunt quidem sm suā substantiā cōtinua, sed tn̄ in eis possunt fieri motus ab inuicē diuisi. quod cōtingit pp facilē diuisionē aeris & aquæ, sicut patet ī motu proiectionis, vt Philosophus ostendit Septimo Physic. ī quo sūt multi motus, multa mouētia, & mota. Nā vna pars aeris mouetur ab alia, & sic sunt diuersi motus, sibi inuicē succedentes, q̄ pars aeris mota adhuc remanet mouēs, postquam cessat moueri: & sic nō oēs motus partiū aeris sunt simul, sed sibi inuicē succedūt, vt ostenditur ī 8. Phys. Et hoc ēt apparet in sono, qui causatur ex quadā aeris percussione, nō tn̄ ita quòd totus aer, qui est medius, vno motu moueat a percutiente; sed sunt motus multi sibi succedentes ex eo quòd vna pars primo mota, mouet aliam. Et inde est q quodammodo idem est quod audit primus, qui est propinquus percussioni causanti sonū, & extremus, qui est remotus, quodam autem modo non idem. Apud quosdam enim vr̄ de hoc esse dubitatio. quia quidam dicunt, quòd cū diuersi per diuersa organa sentiant, impossibile est q idem sentiāt. quod quidem verum est, si referatur ad id, quod proxime mouet sensum. quia diuersorum sensus immutantur immediate a diuersis partibus medij sibi propinquis: & ita intercipitur hoc, & distinguitur illud, quod vnus sentit, ab eo quod sentit alius. Si vero accipitur id, quod primo mouet medium, sic erit vnum idē quod oēs sentiunt, sicut vnius percussionis sonū audiunt omnes, siue propinqui siue remoti, & similiter vnū corpus odoriferum puta cothonium, vel thus in igne ardens odorant oēs. sed id, quod iā proprie peruenit ad vnumquemq. est alterum numero: sed est idem specie, quia ab eadem forma primi actiui, omnes hmōi immutationes causant̄. Vnde simul multi vident, & odorant, & audiunt idem sensibile, per diuersas immutationes ad eos peruenientes. Huiusmodi autem, quæ perueniunt ad singulorum sensus, non sunt corpora defluentia à corpore sensibili, vt quidam posuerunt, sed singulum eorum est motus & passio medij immutati per actionem sensibilis. Si. n. essent diuersa corpora, quæ ad diuersos per defluxum peruenirent, non accideret hoc, quòd scilicet idem oēs sentirent; sed vnum sentiret, s. solum corpus ad ipsum perueniens. Et quamuis non sint corpora, non tamen sunt sine corpore, vel medio, quasi passo & moto a sensibili, quasi primo mouente & agente. Sic ergo per prędicta patet, quod sonus peruenit ad auditum per multos

F motus partium medij sibi inuicem succedentes, & simile est de odore, nisi quòd mutatio fit per alterationem medij: immutatio aūt soni per motū localem: sed de lumine est alia ratio. Non. n. per motus sibi succedentes in diuersis partibus medij peruenit lumen vsq; ad visum, sed per vnum aliquod esse, i. per hoc q totum medium, sicut vnū mobile, mouet vno motu a corpore illuminante. Sed non est ibi motus, qui sic cesset moueri, sicut dictū est de odore & sono. Huiusmodi autē differentiæ ratio est, quia quod recipit in aliquo sicut proprio subiecto, & naturali, pōt in eo permanere & esse principium actionis. Quod aūt recipitur in aliquo solum sicut aduentitia qualitas, nō pōt permanere, nec esse principium actionis: quia vero formæ substantiales sunt principia qualitatū, & omnium accidentium, illa qualitas recipitur in subiecto aliquo sm esse proprium & naturale, quæ disponit subiectū ad formā naturalem, cuius est susceptiuum, sicut aqua ratione suæ materiæ, est susceptiua formæ substantialis ignis, quæ est principium caloris. Et ideo calor recipitur in aqua, disponens ipsam ad formam ignis, & ideo remoto igne adhuc aqua remanet calida, calefacere potens: & similiter odor recipitur in aere & aqua: & sonus in aere secundum suum esse proprium & naturale, & secundum q aer & aqua immutantur ab enchymia siccitate & aer à percussione alicuius corporis. Et inde est q cessante pcussione, remanet sonus in aere, & remoto corpore odorifero adhuc sentitur odor in aere, propter hoc quòd pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorem potest aliam similiter immutare, vt sic fiant diuersi motus sibi inuicem succedentes: sed diaphanum non est susceptiuum formæ substātialis corporis illuminantis, puta Solis, qui est prima radix luminis, neque per receptionem luminis disponetur ad aliquam formam substantialem. Vnde recipitur lumen in diaphano sicut quædam qualitas aduentitia, quæ non remanet absente corpore illuminante, nec potest esse principium actionis in aliud. Vnde vna pars aeris non illuminatur ab alia, sed totus aer illuminatur a primo illuminante, quantum pōt se extendere virtus illuminantis, & ideo est vnum illuminatum & vna illuminatio totius medij. Deinde cum dicit.

K

f ¶ Ostendit secundam differentiam. Et dicit quòd si vniuersaliter loquamur de alteratione, idest loci mutatione, non similiter se habet in vtroque, quia loci mutationes rationabiliter perueniunt prius ad medium magnitudinis, supra quam est motus quàm ad vltimum, quia scilicet loci mutatione est motus de extremo magnitudinis ad extremum eius. vnde oportet quòd mobile in medio temporis pertingat ad medium magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet in loci mutatione. Sonus autem consequitur quendam motum localem, inquantum, scilicet ex percussione causante sonum, commouetur vsque ad auditum, & ideo rationabile est, quòd sonus prius perueniat ad medium, quàm ad auditum. Sed in his, quæ alterantur

† Tintinabulum. Tex. 9.

e Vel circa sonū quidē & odorē hoc accidere rationabile est. Quēadmodū enim aer & aqua continua quidem: partibiles autem amborum motus, propter quod, & est quidem vt idem addit primus & extremus, & odoratur: est autem quodam modo non.

G Videtur autē quibusdam esse obiectio & de his. Impossibile enim dicunt quidam, aliū idē audire, & videre, & odorari qđ alius. Non enim possibile esse multos & seorsum existentes, audire & odorari. Nam quod vnū est, ipsum a seipso seiunctum esset. vel mouens primum: puta † cothonium, vel thus, vel ignē, eundem & vnum numero sentiunt omnes. Id autem quod iā proprium, alterum numero, specie aūt idē est.

H Quare simul multi videm, & odorant, & audiunt. Sunt autem neq; corpora hæc, sed passio & motus quidā. Non enim vtique hoc accideret, nec sine corpore. De lumine autem aliā est ratio. Per esse enim aliquod lumen est, sed non motus aliquis.

Tex. cōm. 9.

f Omnino aūt nec similiter in alteratione se habet & latione. lationes nāq; rationabiliter in medium prius perueniunt. Videtur autem sonus lati esse cuiusdam motus.

I quęcūq; vero alterantur, nō iā similiter. Contingit enim simul totum alterari, & non dimidium prius, velut aquam simul omnem congelascere. Attamen si fuerit multū, quod calefit, aut congelatur,

An in sono quidem & odore hoc accidere rationi est consonum. Quemadmodum enim aer & aqua continua quidem sunt, partibilis autem nihilominus vtrorumq; est motus. Quamobrem contingit quidem vt id ipsum audiat & odoretur primus & postrem⁹, contingit autem vt non, sed nonnullis hac in re videtur inesse difficultas, fieri enim non posse asserunt alium alio idem audire aut videre, & olfacere, fieri enim haud quanquam potest, vt multi & separatim existentes audiant vel odorentur, id enim quod unum est, à semetipso distractum esset an primum quidem mouens, vt tintinabulum, vel thus, vel ignem, omnes vnum & idem numero sentiunt. quod autem iam est proprium, aliud numero, specie vero idem. Quamobrem multi simul aspiciunt, odorantur, & audiunt. Sunt autem hæc neque corpora, sed passiones & motus quidam, non enim istuc contingeret, neque sine corpore. De lumine autem alia est ratio, eo enim quod quiddam est, ipsum lumen est, sed non motus quispiam.

Non similiter autem omnino se habet res in alteratione, & translatione, translationes enim rationabiliter in medium prius deueniunt, sonus autem translati cuiusdam apparet esse motus. Quæcumque vero alterantur non simili fuerit modo, contingit namque simul totū alterari, & nō prius dimidiū, vt in aqua, quæ simul gelatur. Verūtamen si fuerit, multum id quod calescit, aut gelatur, proximum, à

habitum ab habito patitur. Primum autē ab ipso alterāte trāsmutari necesse est, & simul alterari, & subito. Esset autem vtique & gustare, quemadmodum odor, si in humido essemus, & remotius adhuc priusquā tangeremus, ipsum sentiremus.

g Rationabiliter autem inter quæ, & sensorium est mediū aliquod, non simul omne patitur, nisi in lumine, propter prædicta. Propter idem autem & de visione similiter dicendum est. lumē enim facit vt videamus.

coniunctio patitur, cum primum ab ipso mutetur alterante, & non simul & subito alterari necesse est. Cæterum si in humido essemus, gustandi ratio sicut odoris esset, & remotius etiam ante illius contactum sentiremus.

B *Rationi autem consentaneum est, ut quorum sensiteriis interiacet medium ea non simul pati, lumine tamen excepto, ob antedictam causam, quod in ipso etiam uidendi opere ob idipsum sit dictum. Lumen enim facit ut uideamus.*

LECTIO XVII.

E St autem & alia quædam obiectio talis circa sensus. Vtrum contingat duos simul sentire in eodem & indiuisibili tēpore, uel non?

b Si autem semper maior mot' minorē depellat, propter quod delata sub oculis non sentiunt, si fuerint vehementer in aliquid intendentes, vel timētes, vel audientes multum sonū. hoc itaq; supponatur. Et quòd unumquodque magis est sentire simplex existens quàm commixtū, velut vinum merum quàm temperatum, & mel, & colorem, & netem solam, quàm in dyapason, quia obscurant seinuicem. hoc autem faciunt ea, ex quibus unum aliquid fit. Si itaque maior minorem motum

LECTIO XVII.

H *E St præterea de ipsis sensibus & alia quædam huiusmodi difficultas; an contingat duo simul sentire in eodem indiuiduoque tempore, nec ne?*

C *Si igitur maior motio minorem extrudit, & propterea ob oculos delata non sentiunt homines, si in uehementiori fuerint meditatione, siue timuerint, seu magnum audiuerint fragorem, hoc itaque positum sit. Item quòd unumquodque sentire cōtingit magis cum simplex est quàm cum est commixtum, ut uinum quod meratius est quàm quod est mixtum, similiter & mel & colorem, &*

D *solitariā magis neten quàm in Diapason, quoniam sibi inuicem efficiunt, id autem illa efficiunt, ex quibus unum quippiam fit. Si igitur maior minorem extrudit motionem, necesse est,*

alterantur non similiter se habet. Termini enim alterationis nō sunt ipsa extrema magnitudinis. Et ideo non oportet, q̄ tempus alterationis per se loquendo, commensuretur alicui magnitudini, ita q̄ in medio temporis, motus perueniat ad medium magnitudinis, super quam fit motus, quia hoc non est dare in alteratione, quæ non est motus in quantitate vel in vbi: sed in qualitate: neque ad mediū magnitudinis, quæ mouetur. contingit.n. aliquando q̄ totū corpus simul alterat, non aūt dimidiū eius pri', sicut videmus q̄ tota aqua simul congelat. Sicut enim in motu locali tempus cōmensuratur distantiæ magnitudinis, sup quam transit motus, & secū dum diuisionem eius diuiditur, vt probatur in 6. Phys. ita etiam in alteratione, tēpus commensuratur distantiæ terminorum. Et ideo maius tēpus requirit cæteris parib' ad hoc q̄ de frigido fiat calidum q̄ ad hoc q̄ de tepido fiat calidum. Et ideo, si aliqua extrema sunt, inter quæ nō sit accipere medium, oportet quòd de vno extremo in aliud fiat trāsitus absq; medio. Contradictio autē est oppositio, cuius non est medium secūdum se, vt dr̄ in primo Poster. & eadem rōne de priuatione supposita aptitudine subiecti, cū priuatio nihil aliud sit quàm negatio in subiecto. Vnde oēs mutationes, quarū termini sunt esse & non esse, vel priuatio & forma sunt instantaneæ, & nō possunt esse successiuæ. In alterationibus enim successiuis attenditur successio secundum distantiam vnius contrarij ab alio per determinata media in qua quidem distantia tota magnitudo corporis, in quam potest immediate virtus primi alterantis, consideratur sicut vnum subiectum, quod statim simul incipit moueri. Sed si sit corpus alterabile tam magnum, quòd uirtus primi alterantis possit ipsum attingere secundum totū, sed secundum partē eius, sequitur quod prima pars primo alterata, alterabit consequēter aliam. Et ideo dicit quod si fuerit multū corpus, quod calefit, vel quod congelatur necesse est quod habitum patiatur ab habito, i. quod consequens pars ab immediate præcedēte alteretur. Sed E prima pars alteratur ab ipso primo alterāte: & simul, & subito: quia. s. nō est ibi successio ex parte magnitudinis: sed solum ex parte contrariarū qualitatū ut dictū est. Hæc aūt est causa, quare odor prius perueniat ad medium q̄ ad sensum, quāuis hoc fiat per alterationem sine motu locali, quia corpus odoriferum non pōt simul immutare totum medium, sed immutat partē vnam, quæ immutat aliā, & sic successiue peruenit immutatio vsque ad olfactum per plures motus, vt supra dictū est. Et esset simile in gustu, sicut in odoratu, si nos viueremus in humido aqueo, qd̄ sola susceptiuū est saporis, sicut in aere qui est susceptiuus odoris, & si iteri posset sentiri sapor per alterationē medij a remotis, antequā tangeremus corpus saporosum, sicut cōtingit circa odora si. Videtur aūt quod hic dicitur esse contrariū ei, per qd̄ Philosophus probat in 6. Phys. Omne quod mouetur esse diuisibile, quia pars eius est in termino a quo, & pars in termino ad quē. Sic igitur vr̄, q̄ dū aliquid alteratur de albo in nigrū, quando vna pars eius est alba, altera fit nigra, & sic non pōt esse q̄ totū simul alteretur, sed pars post partē. Dicunt aūt quidā q̄ intentio Philosophi ibi est ostendere, nō q̄dē q̄ vna pars mobilis sit in termino a quo, & alia in termino ad quē: sed q̄ mobile sit in vna parte termini a quo, & in alia parte termini ad quē, & sic in alteratione non oportet q̄ vna pars mobilis prius alteretur q̄ alia, sed q̄ totum mobile, quod alteratur, puta de albo in nigrū, habeat partē albedinis & partem nigredinis. Hoc autē non conuenit intentioni Aristo. quia per hoc non probaretur dicēte q̄ mobile esset diuisibile, sed q̄ termini motus sint aliqualiter diuisibiles, nec ēt competit uerbis, quibus utitur, sicut patet diligēter literam eius intuenti, in qua manifeste hoc refert ad partes mobilis. Et ideo aliter dicendum est, q̄ demōstratio illa intelligitur de motu locali, qui est vere & s̄m se continuus. Agit. n. Aristo. in 6. Physic. de motu secundum rationem continui, motus uero augmenti & alterationis non sunt simpliciter continui, vt dictum est in 8. Phys. Vnde in alteratione nō verificatur illud Arist. dictū omnino, sed solū q̄ accipit quandā continuitatē ex mobili, cuius una pars alterat aliā. Mobile uero qd̄ totū simul attingit a virtute primi alterātis, habet se sicut quoddā indiuisibile, quantum ad hoc, q̄ simul alterat. Deinde cū dicit.

g ¶ Cōcludit ex præmissis principale intētum. Et dicit quòd rationabiliter in sensibus, in quibus est aliquod medium inter sensibile & organum sentiendi, non simul patitur & mouetur totum medium, sed successiue, præter quam in lumine, & hoc propter prædicta. Primo quidem quia illuminatio non fit per motum localem, ut sonatio, sicut Empedo. posuit: sed per motum alterationis. Secundo, quia non sunt ibi multi motus, sicut dictum est de odore, sed vnus tantum, quibus addendum est. Tertio quia lumen non habet contrarium, sed tenebra opponitur ei sicut simplex priuatio, & ideo illuminatio fit subito. Et idē oportet dicere de visione, quia lumen facit videre, unde medium immutatur a visibilibus proportionabiliter lumini.

LECTIO XVII.

S Olutis duabus quæstionibus, hic Philosophus prosequitur tertiam, quæ est ex parte ipsius sensus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secūdo obijcit ad partem falsam. ibi [Si autem semper.] Tertio determinat ueritatem, ibi.] De primo autē dicta obiectione.] Dicit ergo primo, quòd circa ipsos sensus est quædam alia talis obiectio, utrum scilicet cōtingat quòd simul & in eodem indiuisibili tempore sentiant duo sensus, puta simul dum visus uidet colorem, auditus audiat uocem. Deinde cum dicit.

b ¶ Obijcit ad partem falsam, s. ad ostēdendū q̄ duo sensus nō possunt simul sentire. Et primo ponit rationes ad hoc ostendendum, secundo excludit quandam falsam solutionem, per quam hoc fulciebatur, ibi. [Quod autem dicunt.] Circa primum duo facit. Primo ponit tres rationes, quarū prima accipitur ex immutationibus sensibiliū, secunda ex parte ipsius sensus, ibi. [Adhuc si magis] tertia ex cōtrarietate sensibilium, ibi [Amplius contrariorum.]

depellit. necesse est. si simul sint, & ipsum minus sensibilem esse, q̃ si solus esset. aufertur enim aliquid minoris cõmixtione: siquidem omnia simplicia magis sensibilia sunt. Si igitur æquales fuerint alteri existentes, neuter erit sensibilis. obscurat enim alter alterum: G simplicem autem non est sentire. quare aut nullus erit sensus, vel alter ex vtrisq;: qui quidẽ & fieri videtur ex cõmixtis. in quocumque commiscean-tur. Quoniam ergo ex quibusdam quidem fit aliquid, ex quibusdam vero non fit: talia autẽ sunt, quæ sub alio sensu cadunt. Commiscentur enim quorum vltima contraria. Non est autẽ ex albo & acuto vnum fieri, nisi secundum accidens. sed nõn H sicut ex acuto & graui symphonia ergo nec sentire contingit ipsa simul. æquales enim existentes, ipsorum motus obscurant se inuicem: quoniam vnus non fit ex illis. si vero inæquales, melior faciet sensum.

c Adhuc magis simul duo sentiet vtique anima vno sensu, quorum vnus est sensus, velut acutũ & graue. Magis enim simul motus vnius, ipse ipsius, quàm duorum, puta visus, & auditus. Vno I autem simul duo non est sentire, nisi mixta fuerint. Mixtura enim vnum vult esse: unius autem simul unus sensus: unus autem simul ipse. Quare necesse mixta simul sentire, quia uno sensu secundum actum sentit. Vnius enim numero est sensus, qui secundum actum unus: specie autem, qui secundum potentiam unus: & si unus ergo sensus qui secundum actum, unum illud dicet, & mista ergo necesse est ipsa esse. Quan- K do ergo non fuerint mixta, duo erunt sensus qui secundum actum: sed secundum unam potentiam & indiuisibile tempus, unã necesse est opera-

si fuerint simul, & hanc minus esse sensilem, quã si sola esset: aufert enim ab illa quippiam minor commixta motio, siquidem simplicia omnia sensilia sunt magis. quod si æquales fuerint, cum sint diuersa, neutrius sane erit sensus. altera enim similiter delet alte- G *ram: simplicem autem neque sic sentire licet. Quamobrem vel nullius erit sensus, vel ex vtrisq; sane alius. quod profecto fieri videtur in iis, quæ temperantur in quocumque fuerint commixta. Quoniam igitur ex quibusdam fit aliqua, ex quibusdam vero non fit, einsmodi autem sunt, quæ sub diuerso existunt sensu. Miscẽtur nanque, quorum extrema sunt contraria, ex albo autem & acuto nihil vnum contingit fieri, nisi per accidens. & non sicut ex acuto & graui concentus, pro-* H *pterea non simul illas sentire contingit; si enim æquales sunt motiones, se ipsas inuicem delent, quando ex illis vnica fieri nõ potest, si autem inæquales fuerint, valentior sensum faciet.*

Præterea magis sentire simul poterit duo vnico sensu anima, quorum vnus est sensus, vt acutum, & graue. Magis enim simul motus est vnius ad seipsum, quàm duorum, vt I *visus, & auditus. Vnico autem sensu simul duo sentire non contingit, nisi misceantur, vnum enim exigit esse mixtum. Vnius autem vnus est sensus, vnus vero simul sibypsi est. quamobrem necessario simul sentit commixta, quoniam actu vno percipit sensu. Vnus enim numero, vnus actu est sensus. Specie autem per potentiam est vnus. Et si quidem vnus actu fuerit sensus, vnum illa esse dicet, mixta igitur esse illa necesse est. Quando autem non fuerint commixta, duo erunt actu sensus, ve-* K *rum per potentiam vnicam, indiuiduumque tempus, vnicum esse actum necesse est: vnius enim vnicus, & semel est vsus & motus, vna autem est potentia: non igitur duo simul sentire vnico contingit sensu.*

riorum.] Circa primam rationẽ præmittit duas suppositiones. F Quarum prima est, q; maior motus repellit minorẽ. & ex hoc dicit prouenire multoties, q; ea quæ iacet sub oculis, homines non sentiunt propter alium fortiorem motum, vel interiorem siue rationis, sicut cum homines aliqñ vehementer intendũt ad aliquid, siue appetitiuæ virtutis, sicut cum homines vehementer timent, vel etiam exteriorem alicuius sensibilis, sicut cum homines audiunt magnum sonũ, hoc igitur propter euidentiam dicit esse supponendum. Secũda suppositio est, q; vnumquodque magis sentitur si sit simplex, q̃ si sit alteri permixtũ, sicut vinum purũ fortius sentitur, q̃ si sit temperatum aqua. Et idẽ est de mele quãtum ad gustum, & de colore, quantum ad visum, & quantũ ad auditũ de vna voce, quę magis sentitur si sola sit, q̃ si audiatur in cõsonantia ad aliã vocẽ, puta in dyapason, uel in quacũque alia consonantia. & hoc ideo, q̃a ea, quæ commiscẽtur, obscurant se inuicem. Sed hæc secunda suppositio non habet locum nisi in his, ex quibus unũ fieri potest, hæc enim sola permiscentur. Ex his autẽ duabus suppositionibus ulterius procedit, cũ subdit. [Si itaque maior] & dicit q; si maior motus repellat minorem, ut prima suppositio dicit, necesse est, si ambo motus sunt simul, q; etiam maior motus minus sentiatur, q̃ si esset solus, quia aliquid eius aufertur per minoris cõmixtionem, ut patet ex secunda suppositione, s. q; simplicia sunt magis sensibilia q̃ permixta. Signanter dicit autem, si sint simul, q̃a maior motus quandoq; est tam fortis q; non permittit alium motum fieri, & tunc in nullo diminuitur ex motu minori, quia nõ est. Sed, si tantum præualeat, q; omnino impediat minorem motum fieri duobus motibus existentibus, necesse est q; minor motus in aliquo obscuret maiorem. Si ergo motus fuerint omnino æqualiter diuersi existentes, neuter erit sensibilis, quia totaliter alter obscurat alterum, nisi forte ex illis duobus motibus permixtione fiat unus motus. sed nõ potest aliquis eorum simplex sentiri. & sic oportet quòd uel nullus sensus fiat illorum motuum æqualium, uel quòd sit quidam alter sensus compositus ex utrisq;, inquantum. s. id, quod sentitur est compositum ex utrisq;. & hoc manifeste apparet in omnibus, quæ cõmiscentur. Nam permixtum non est aliquid eorum, quæ cõmiscentur, sed quoddã alterũ compositũ ex his. Sic ergo ex præ- F missis patet, q; si duo mot⁹ fuerint inæquales, maior obscurat minorem. si autem æquales, uel nil sentitur, uel aliquid cõpositum. Ex his autem ulterius procedit, proponens, q; quędam sunt, ex quibus potest aliquod unum fieri; quædã uero sunt, ex quibus unum fieri non potest, & huiusmodi sunt illa, quæ sentiuntur diuersis sensibus, sicut color, & odor. illa. n. solum cõmisceri possunt, in quibus extrema sunt contraria, q̃a cõmixtio fit per quandam alterationẽ. sed ea, quæ sentiuntur diuersis sensibus, non sunt contraria adinuicem. vnde non possunt cõmisceri. Vnde non fit aliquid vnum ex colore albo & sono acuto, nisi forte ꝑ accidens, inquantum cõueniunt in eodem subiecto, non autem per se, sicut symphonia constituitur ex voce graui & acuta. Et ex his cõcludit quod nullo modo contingit sentire sensibilia diuersorum sensuum simul. Quia, si eorum motus sint æquales omnino, destruẽt se inuicem, cum nõ possit vnũ fieri ex ipsis. si vero sint inæquales, maior motus præualebit, & ipse solus sentietur. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ponit secundam rationẽ, quæ sumitur ex vnitate & pluralitate sensuum. Et arguit per locum a maiori negatiue. Magis enim videtur q; anima possit duo aliqua sentire simul pertinentia ad vnũ sensum, sicut acutum & graue in sonis, q̃ diuersa sẽsibilia ad diuersos sensus pertinẽtia per duos sensus & huius rõnem assignat, quia quanto motus sunt magis diuersi, minus videñt eidẽ potentiæ simul attribui. duo aũt motus, quib. aĩa diuersis sensibus sentit diuersa sensibilia diuersorũ sensuũ & diuersorũ generũ, sunt magis diuersi q̃ duo motus, quibus ꝑ vnum sensum sentit diuersa sensibilia eiusdem generis. Vnde magis vr̃ q; possit esse simul i vna aĩa motus vnius sensus respectu diuersorũ sensibilium eiusdem generis, q̃ motus duorũ sensuum, puta visus & auditus. Posita autem hac cõparatione, remouet id quod magis vr̃. & dicit q; nõ contingit simul sentire duo sensibilia per vnum sensum, nisi illa duo fuerint cõmixta. q; tunc qñ mista sunt, nõ sunt duo, q̃a mixtum naturaliter est aliquid vnũ. Quod aũt sensus unus nõ possit cognoscere multa nisi inquantũ fuerint unũ per mixturam, probat per hoc q; vnus sensus in actu non potest esse simul nisi unius, sicut nec aliqua una operatio, aut unus motus terminatur nisi ad aliquid unũ. Sensus autem nõ pt̃ esse simul in actu nisi unius: sicut nec aliqua potentia simul recipit diuersas formas. Vnde

tionem esse. vnius enim esse vnus est semel vsus & motus vnus, vna autem potentia. Non ergo cõtingit duo simul sentire vno sensu. At vero, si ea, quæ sub eodem sensu simul impossibile, si sunt duo, palam quòd adhuc minus quæ secundum duos sensus contingit simul sentire, B velut album & dulce. Videtur.n. quòd idem vnum numero anima nullo alio dicere, nisi in eo quòd simul. Quod autem specie vnum iudicante sensu & modo. Dico autem hoc, quia forte album & nigrum alterũ quod proprium idem iudicabit & dulce & amarum. idem quidem ipse: ab illo autem alius: sed aliter vtrumque contrariorum. Eodem autem modo sibiipsis cognata, puta sicut gustus dulce, ita visus album. & sicut iste C nigrum, ita ille amarum.

Quod si fieri non potest, vt quæ sub eodem sunt sensu simul sentiantur, si duo fuerint, manifestum certe est, quòd ea quæ sub duobus sunt sensibus simul sentire minus continget, ut album, & dulce. Nullo autem alio id, quod vnum numero est, asserere videtur anima, nisi quod simul est. Quod autem vnum est specie, sensu diiudicante & modo. Hoc autem dico, quoniam fortasse album & nigrum diuersa specie idem diiudicat sensus, atque etiam dulce & amarum, idem sibi ipsi, ab illo autem diuersus: verum aliter contrariorum utrumque. Eodemque modo sibiipsis quæ cognatum ordinem habent, videlicet quemadmodum gustatus dulce, sic visus album, & ut is nigrum, sic ille amarum.

LECTIO XVIII.

AMplius, si contrariorum, motus contrarij: simul autem contraria in eodem & in atomo, non contingit esse: sub sensu autem vno cõtraria sunt, velut dulce & amarum. Hæc nõ continget sentire simul. Similiter autem palam est, quòd neque quæ non sunt contraria. D hęc quidem enim albi sunt. hęc vero nigri, & in alijs similiter, velut sapor, hi quidem dulces, hi vero amari: nec quæ cõmixta simul. (proportiones enim sunt oppositorum, velut dyapason & dyapente) nisi sicut vnum sentiantur, sic autem vna proportio extremitatum sit, aliter autem non. Erunt enim simul, hæc quidem multi ad paucum, vel imparis ad parem: hæc autem pauci ad multum, vel paris E ad imparem. Si ergo plus adhuc distant abinuicem & differunt, coelementaliter quidem dicta, in alio autẽ genere, quàm quæ in eodem genere. Dico autẽ, puta dulce & albũ uoco co-

LECTIO XVIII.

PRæterea, si contrariorum contrariæ sunt motiones, contraria autem in eodem, & indiuiduo simul esse non possunt, sub uno autem sensu contraria sunt, ut dulce & amarum, profecto hæc non simul sentire continget: similiter autem est manifestum quòd D neque ea, quæ contraria non sunt. Hæc enim ad album, illa vero ad nigrum pertinent. Et similiter se habet in alijs, vt in saporibus, ij quidem cum dulci, illi verum cum amaro faciunt. Nam etiam ea quæ commiscentur simul, in rationibus enim sunt oppositorum, vt Diapason & Diapente, nisi forte vt vnum sentiantur, hoc enim modo vna fit extremorum ratio, aliter autem minime. Erit enim simul, hic quidem multi ad paucum, aut imparis ad par, ille vero pauci ad multũ, aut paris ad E impar. Si igitur plus distant, & a se inuicem differunt ea, quæ proportionali quidem ordine inter se respondent, in alio autem sunt genere quàm ea quæ in eodem sunt genere. Verbi causa, dulce et albũ proportionalis ordinis appello, genere vero diuersa: dulce

A Vnde necesse est quòd si aliquis sensus, puta visus, vel auditus debeat sentire plura, sentiat ea inquantum sunt facta vnum per mixtione. Et hoc ideo, quia potentia sensitiua sentit illa duo secundum vnum sensum in actu, idest secundum vnam operationem sensitiuam. Ex hoc autem sensus secundum actũ, idest operatio sensitiua habet vnitatem secundum numerum, quia est vnius sensibilis, specie autẽ est vnus sensus secundum actum, siue vna operatio sensitiua, ex eo quod est secundum potentiam vnam, sicut omnes visiones quorumcũque visibilium sunt eiusdem speciei propter vnitatem potentiæ. sed visio huius rei differt numero a visione alterius rei. Necesse est ergo, si est vnus sensus secundum actum, quòd vnum dicat, idest iudicet: ergo oportet quòd si sunt multa, quòd commisceantur in vnum. & si non fuerunt mixta, necesse est quòd sint duo sensus secundum actum, idest duę operationes sensitiuæ: sed necesse est quòd vnius potentiæ in eodem indiuisibili tempore sit vna operatio, quia vnius rei non potest esse simul nisi vnus actus & vnus motus. Vnde, cum operatio sensitiua nihil aliud sit quàm vsus quidã, quo anima vtitur, potentia sensitiua erit motus quidam ipsius potentiæ, inquantum sensus mouetur a sensibili. cum ergo vnus sensus sit vna potentia, non cõtingit quòd sic multa sentiat vno sensu. Si ergo ea, quæ sunt vnius sensus, nõ possunt simul sentiri, si sunt duo, manifestum esse videtur adhuc quod minus contingit simul sentire quę sunt secundum diuersos sensus, sicut album & dulce. Hanc autem illationem consequenter manifestat dicens, quòd anima nullo modo alio videtur diiudicare aliquid esse vnum numero, nisi inquantum simul ab ea percipit: ipsa enim operatio sensitiua est vna numero inquantum est simul, ut dictum est. Sed anima dicit aliquid esse vnum specie, non ex eo quòd simul sentit, sed quia est idem sensus, qui iudicat vtrumque. & quia est idem modus, quo vterque sentit, ad exponendum hoc quod dixerat subdit quòd idem proprium, idest idem sensus proprius iudicat de duobus diuersis, s. de albo & de nigro: & similiter dulce & amarum diiudicat quidam sensus qui est idẽ numero: quia eo idẽ sensu s. gustu vtrũque cognoscitur. Sed iste sensus, qui idem existẽs cognoscit dulce & amarum: alius est ab illo qui cognoscit album & nigrum: sed est vnus & idem sensus aliter cognoscit vtrumq. contrariorũ, vnũ enim cognoscit sicut habitum & aliquid perfectum. & aliud sicut priuationem & aliquid imperfectum, omnia enim contraria hoc modo se habent: tamẽ idem est modus quo vterque sensus cognoscit cognata; idest, principia proportionabiliter sibi respondentia. Eo.n. modo, quo gustus sentit dulce, visus album: & sicut visus nigrum, ita & gustus amarum. Patet ergo, quòd anima iudicat aliqua esse diuersa specie vel diuerso sensu, sicut album & dulce: vel eodem sensu, sed diuerso modo sicut album & nigrũ, vnum autem numero ex hoc quòd simul sentit. Si ergo impossibile est illud quod est vnum specie, esse vnũ numero, videtur impossibile esse quòd anima simul sentiat, vel ea quæ cognoscuntur diuersis sensibus: vel ea, quæ cognoscuntur vno sensu, sed alio modo: quę minus diuersa esse videntur.

LECTIO XVIII.

POsitis duabus rationibus ad ostẽdendum, quòd non contingit sensus duos simul sentire, hic ad idem ponit tertiã rationem quæ sumitur ex contrarietate sensibiliũ. Et dicit quòd immutationes quæ sunt a contrarijs, sunt contrarię sicut calefactio & infrigidatio. Contraria autem nõ possunt simul esse in eodem atomo, id est indiuisibili, in eodem enim diuisibili possunt simul esse contraria secundum diuersas partes. Manifestũ autem est, quòd ea quæ cadunt sub unum sensum, sunt contraria, sicut dulce & amarum: ergo non possunt simul sentiri. Et similis ratio est in his, quæ nõ sunt cõtraria, scilicet in medijs: quorum quædã magis appropinquant ad unum extremum, quædam magis ad aliud, sicut supradictũ est de coloribus, & saporibus, quia colorũ mediorum quidam pertinent ad albũ, & quidam ad nigrum: & similiter saporum mediorum, quidam pertinent ad dulce, quidam ad amarum. & eadem ratio est de cum mixtis omnibus: quia diuersæ cõmixtiones habent quandã contrarietatem, quia diuersæ cõmixtiones fiunt secundum diuersas proportiones quæ habent quandam oppositionẽ adinuicẽ, ut patet in consonantijs, quarum vna dicitur dyapason, quæ consistit in dupla proportione, quæ est duorum ad unum: alia autẽ dicitur dyapente,

F quę consistit in proportione sexquialtera, quæ est trium ad duo: illa autem, inquantum sunt commixta diuersis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum, nisi forte duo sentiantur vt vnum, quia sic fiet vna proportio ex diuersis extremitatibus. Ostendit autem consequenter diuersas proportiones esse oppositas secundum duplicem oppositionem, quæ in numeris inueniuntur: quarum vna est secūdum multum & paucum, & secundum hoc opponuntur proportio dupli, & proportio dimidij, nam proportio dupli est multi ad paucum, proportio vero dimidij est pauci ad multum. alia vero est oppositio secundum par & impar, & secundum hoc opponūtur proportio dupla & sesquialtera, nam proportio dupla est duorum ad unum, quasi paris ad impar, vnū enim est forma imparis numeri. Sexquialtera autem proportio est trium ad duo, quod est imparis ad parem. Sic ergo patet, quòd nō possunt simul sentiri, quæ cadunt sub eodem sensu. Plus autem distant adinuicem, quæ coelementariter sibi correspondent in diuerso genere existentia, puta dulce & album, quàm ea quæ sunt vnius generis, quia ea quæ sunt vnius generis, non distinguuntur specie nisi propter modum sciendi, sicut album & nigrum. Ea vero quæ sunt diuersorum generū possunt differre specie, non solum ex parte sensus, sed etiam ex parte modi, sicut dulce a nigro plus differt quàm album: unde minus possunt simul sentiri, quod est quasi esse unum numero, ut supra habitum est. Si igitur ea quæ sunt unius generis, propter contrarietatem non possunt simul sentiri, multo minus ea, quæ sunt diuersorum generum, possunt simul sentiri. Deinde cum dicit.

elementaria, genere autem alia, dulce vero a nigro multo amplius specie differt quàm album adhuc vtique minus continget ipsà simul sentire, quàm quæ eadem genere sunt. Quare si nō hæc, nec illa,

G b Quòd autem dicunt quidam eorum, qui circa symphonias, ꝙ non simul quidem pertingūt soni: videntur autem & latent cum tempus insensibile fuerit, vtrum recta dicitur, an non Forte enim vtique dicet aliquis, & nunc ex hoc putabit simul uidere & audire, quia intermedia tempora latent his.

c Aut hoc non uerum, neque contingit ullum tempus esse insensibile, neque latere: sed omne tempus sentiri posse.

H d Si enim quando aliquis seipsum sentit, uel alium in continuo tempore: non cōtingit tūc latere ꝙ sit. Est autem aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est, manifestum ꝙ tunc latebit ipse seipsum, an sit, & an videat, ac sētiat.

e Amplius nec utiq; erit tempus, nec ulla res quæ sentit in quo nō sic, quia in huius aliquo, uel qa istius aliquid uidet, si quidem est aliqua màgnitudo & temporis & rei insensibilis omnino propter paruitatē. Si eñ totam uidet & sentit eodem continuo tempore, non eo ꝙ in huius aliquo auferatur. ACB, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius aliquo, uel istius aliquid, uelut terram nidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac parte ipsius. At uero in CB, nihil sentit: eo ergo ꝙ in huius aliquo, scilicet AB, sentit, dicitur totum sentire AB, & totam. Eadem autem ratio & in AC: Semper eñ in aliquo & in aliquid, totū autem non est sentire A C B.

K

Q C B

autem a nigro plus etiā specie differt quàm album profecto, minus etiam cō tinget simul istac sentire, quàm ea quę sunt eadem. quamobrem si non hac, neque illa.

Quod autem dicunt nonnulli, qui musicis concentibus uacant, sonos sane non simul peruenire, uideri autem latereque nos, si quando insensibile fuerit tempus, rectè ne dicitur, uel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam posset, existimari simul uidere et audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.

An hoc minus uerum est, nullumque insensile contingit esse tempus, neque etiam nos latere, sed quodcumque sentire contingit.

Etenim, si enim aliquis aut se, aut alterum sentit in continuo tempore, non contingit eum latere quod est, est autem quiddam in continuo tantum quantum omnino est insensile, manifestum ꝙ tunc latere poterit seipsum si est, & si uidet, & non sentit, etiam si sentit.

I *Præterea neque tempus, neque res sane erit ulla, quæ sentiatur, aut in quo non ita, quòd in huius aliquo, uel huius aliquid uidet, si quidem aliqua est magnitudo & temporis & rei, ob paruitatem omnino non sensilis. Si enim totam uidet, totumque sentit continuo tempus, ita quod in huius quopiam, uel illius quippiam uidet, si quidem aliqua est magnitudo, auferatur C B. in quo sentiebat: in huius igitur quopiam, aut istius quippiam, uelut terram uidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac illius parte, at uero in B C. nihil sentit: in eo igitur quod in huius quopiam A B. sentit. totum sentire, & totam dicitur. Eadem etiam ratio in A C, semper enim in quopiam, uel quippiam, totum autē non contingit sentire.*

A C B

b ¶ Excludit quandam falsam solutionem huius quæstionis. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi [Aut hoc non est uerum.] Dicit ergo primo, quòd quidam de symphonijs, idest de consonantijs musicis tractantes, diserunt quòd soni consonantes non simul perueniunt ad auditū, sed uidentur simul peruenire, eo ꝙ tempus medium est insensibile propter paruitatē. De quo potest esse dubium, utrum recte dicatur, uel non: si eñ hoc recte dicat poterit aliquis similiter in proposito dicere cōsentiēs præmissis rationibus, ꝙ nō est possibile simul uidere & audire: sed tamen sensibiliter videtur ita contingere, quia latent nos tempora media visionis & auditionis. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prædictam solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod prædicta solutio supponit, secundo probat quod dixerat. ibi [Omnia quidem igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ non est verum quod prædicta solutio supponit, scilicet ꝙ sit aliquod tempus insensibile, vel latens sensum, nullum enim tēpus est tale: sed omnia tempora contingit sentire. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat quod dixerat duabus rationibus. Circa quarū primam considerandum est, ꝙ tempus nō sentitur quasi aliqua res permanens proposita sensui, sicut videtur color, magnitudo, sed propter hoc sentitur tempus, quia sentitur aliquid, quod est in tempore: & ideo sequitur, quod si aliquod tempus non sit sensibile, ꝙ id, quod est in tempore illo, nō sit sensibile. Dicit ergo, quòd si aliquando aliquis sentit seipsum esse in aliquo cōtinuo tempore, non contingit latere illud tempus esse: manifestum est autem, quòd homo, vel aliquid aliud est in quodam continuo tempore, & quantumcunque dicas paruum tempus esse insensibile, manifestum est, quòd latebit hominem, si ipse sit in illo tempore, & latebit etiam si in illo tēpore videt, vel sentit, quod est incōueniens omnino. ergo impossibile est, aliquod tempus esse insensibile. Secundā rationem ponit ibi.

e ¶ Circa quam primo considerandū est, ꝙ sicut dicit Philosophus in 5. Phys. tripliciter dicitur aliquod mouere, aut moueri. Vno modo per accidens, vt si dicamus Musicum ambulare. Alio modo secundū partem, vt si dicamus hominem sanari, quia oculus sanatur. Tertio modo primo, & per se, qn̄ aliquid mouet, vel mouet, nō qa vna pars eius tm̄ mouetur aut mouet, sed quia totū mouetur ſm quamlibet suā partem, Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens; sicut dulce videtur. Alio modo ſm partem, vt si dicamus hominem videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, scilicet, quia aliqua pars eius videatur. Dicit ergo, quod si est aliqua magnitudo, vel temporis, uel etiam rei corporalis insensibilis propter paruitatem, sequetur, quod nec tempus, nec ulla res sit quæ sentit, uel quæ sensus sentit. s. in quo tempore scilicet, non sit, idest non sentiatur, quia in huius aliquo. Quasi dicat. Nulli tempus erit possibile, ꝙ nō

dicatur

dicatur sentiri propter aliquam partem eius. Et quantum ad rem corpoream subdit, vel quia istius aliquid videt, quasi dicat. Nulla magnitudo corporea erit, quæ non sentiatur, quia aliqua pars eius sentitur, quod est eam non esse sensibilem primo. Ad probandum autem quod dixerat, subdit, quòd si aliquis videt, vel sentit quocunq; sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis uel magnitudinis. & tamen ponatur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paruitatem. Sic igitur quædam magnitudo uel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sit pars eius, quæ est. B. C. insensibilis propter paruitatem. Non ergo de hac parte insensibili propter paruitatem poterit dici quod sentiatur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quòd sentiatur aliquid istius, si sit insensibile corpus, eo modo, quo dicit de tota terra, quod uidetur ab aliquo, quia aliqua pars ei⁹ videt, & de aliquo quod ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B nil sentit, relinquitur quod dicatur sentire totū A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in residua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadē ratio est de magnitudine. A C. quæ ponebatur sentiri. quia aliqua pars eius erit insensibilis propter paruitatem Et ita semper dicetur sentiri quodcumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B, Hoc autem uidetur inconueniens, non ergo est aliquod tempus, vel aliquod corpus insensibile propter paruitatem. Videtur autem hæc ratio efficaciam non habere, sentitur enim aliquid per hoc, quod habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quod si aliquod totum mouet aliquod mobile in aliquo tempore, non oportet quòd pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum mouens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quòd aliquid sit primo sensibile, licet aliquæ partes eius sint insensibiles propter paruitatem. Est autem ad hoc dicendum, quòd differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si sic separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expers virtutis motiuæ, sequeretur quòd totum non esset primo mouens, sed ratione partis alicuius ad quam pertinet virtus motiua. Sic aliter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paruitatem, vt supra habitum est, quæ tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, inquantum sensus fertur super totum non exclusa aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter eum dicit.

Tex. co. 37.

g ¶ Ostendit, quid sit verum circa prædicta. Et dicit, quòd omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia, [Sed nō videtur quæcunque sunt] idest non videntur omni modo secundum quod sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc quòd a longe est, videtur quatuor cubitorū, vel etiā minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensui secundum naturam, non tamen videntur in actu quantacunque sint. Sed aliquod indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo secundum quòd indiuisibile dicitur aliquod corpus naturale minimum: quod non potest diuidi vlterius quin corrumpatur, & tunc resoluitur in corpus continens. Et tunc sensus erit, quod corpus indiuisibile est quidem in seipso insensibile: sed tamen huiusmodi indiuisibile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuisibile, quod nō est actu diuisum: sicut pars continui, & huiusmodi indiuisibile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtranque expositionem competit quod subditur, quod causa huius dicta est prius in determinatione primæ quæstionis. Videtur autem secunda expositio melior: quia per hoc soluitur obiectio prædicta, quia scilicet pars qualibet cōtinuę magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiatur in actu quasi separata. Vltimo autē concludit manifestum esse ex prædictis, quòd nullū tempus est insensibile.

f Omnia quidē igitur sensibilia sunt: sed non videntur quæcunq, sunt: Solis autē magnitudo videtur: & quod quatuor cubitorū a longe, sed non videtur quātumcunq;, sed aliquando indiuisibile est, quod tamen non videtur indiuisibile. Dicta autē est causa in anterioribus de hoc. Quòd quidem igitur nullum est tempus insensibile, manifestum ex his.

Omnia quidem sensilia sunt, sed quanta sunt, non apparent. Solis enim magnitudinem cernit, & quadricubitum a longinquo, verum quantus est, non apparet, sed interdum indiuiduus: cernit autem non indiuiduum. huius autem causa in prioribus est dicta. Ex iis igitur perspicuum est, quòd nullum est insensile tempus.

LECTIO XIX.

DE prius autē dicta obiectione cōsiderandum. Vtrum contingit simul plura sentire, aut non contingit. simul autem dico in vno indiuisibili tempore ad se inuicem.

b Primū quidem igitur. Vtrum sic contingit simul quidem, altero autem animæ sentire & non indiuisibili, sic autem indiuisibili, vt omni existente continuo.

e Vel quoniam primū quidem ea quæ secūdum vnum sensum, velut dico visum, si est enim alio sentiens alium & alium colorem: pluresq; vtique partes habebit species easdē. Etenim quod sentit, in eodem genere est.

LECTIO XIX.

DE dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, vel non contingat, simul autem dico in vno & indiuiduo tempore adinuicem.

Primum igitur, nunquid quid ita contingit, simul quidem, verum diuersa animæ potestate sentire, & sic indiuisibili vt totum sit continuum.

An quoniam initio quidem ea quæ per vnum sunt sensum (verbi causa) visum, si erit alio sui alium & alium sentiens colorem, pluresque habebit partes species easdem: illa enim quæ sentit, in eodem sunt genere.

LECTIO XIX.

POstquam Philosophus exclusit secundam solutionem falsam, hic inquirit veram, & circa hoc tria facit. Primo inquirit veritatem prædictę quæstionis, secūdo probat quoddam, quod in præcedentibus supposuerat. ibi. [Quoniam autem sensibile omne.] Tertio epilogat, quæ in hoc libro dicta sunt. ibi. [De sensitiuis quidem igitur.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exequitur propositum. ibi. [Primum quidem igitur.] Dicit ergo primo, quòd ex quo conclusum est, quòd quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi indiuisibili temporis secundum rei veritatem, sed quasi in tempore imperceptibili propter paruitatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum, si contingat, vel non contingat plura sentire simul, ita scilicet quod intelligatur simul, hoc est in indiuisibili temporis. Deinde cum dicit.

b ¶ Supposito, quòd animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquirit quomodo hoc sit possibile. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quendam modum falsum, secundo improbat ipsum. ibi. [Vel quoniam primum.] Tertio proponit modum verum ibi. [Igitur secundum quòd indiuisibile.] Dicit ergo primo, quòd primo considerandum est, vtrū contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animæ, quasi sensitiuum animæ sit indiuisibile, idest, nō quòd nō possit diuidi, sit tamen indiuisibile. idest, non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum continuum. Si autem intelligamus partem animæ sensitiuam esse sicut quoddam continuum, soluentur præmissæ rationes: quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potentia sensitiuā animæ secundum diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrum in alia. Deinde cum dicit.

e ¶ Improbat modum prædictū. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sequeretur etiā, quòd vnus sensus, puta visus diuidatur in plures partes: secūdo ostēdit hoc esse impossibile ibi. [Si aūt quemadmodū.] Tertio ostendit, quia etiam impossibile quantū ad diuersos sensus. [Si autem hoc.] Dicit ergo primo, quod cū contingit plura secundum eundem sensum sentire, sicut cum visus discernit inter album & nigrum, oportebit dicere secundum eandem rationem, quod diuersos colores sentiat secundum

F loca deputata ad cōgregationem superfluitatum, uel exterius, sicut in plantis, quorum superfluitas statim exterius emittitur, sicut patet de gummis arborum, & de aliis huiusmodi. Si autē aliquod animal, uel planta nutriretur simplici elemento, nulla fieret superfluitas, cum non sit ibi aliqua difformitas partium. cum autem nullum elementum sit aptū nutritioni pp simplicitatem, adhuc amplius aqua hēt speciale impedimētū, quare sola non possit nutrire, sine commixtiōe alicuius terrestris, sicut agricultores adhibent fimum, ut aqua commixta nutriat plantas, quia nutrimentum constituit, & generat aliquid in substātia nutriti. & ideo oportet quòd sit aliquid corporale, & solidum. quod nō competit aquæ. Vñ aqua sola non potest nutrire, & multo min⁹ aer. unde relinquit quòd odor nutrire non possit. Manifestum est enim, quòd odor cum sit qualitas secundum se nō potest nutriendo cōstituere substātiam, nisi forte ratione susceptiui, quod ē aer, uel aqua. Et si odor esset euaporatio, uel fumalis exhalatio, ut Antiqui dixerunt, adhuc ratio remanet, quia utrumque pertinet ad naturam aeris, ut supra dictū est. Secundam rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd in omnibus animalibus est aliquis locus, in quo primo recipitur cibus, s. stomachus unde deriuat ad singulas partes corporis. Quia uero animalia plorima, respirando odorant, si cōsideremus ipsum odorabile, manifestum est q sentitur organo circa cerebrum existente, ut supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur. uadit ad locum respirantium. i. ad pulmonem. Manifestum est autem q in animalibus, neque cerebrum. neq; pulmo est locus recipiens cibum. Vnde manifestum est q odor non nutrit: confortat autem propter immutationem, quæ est a calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut & malus odor corrumpit, ut supra dictum est. Deinde cum dicit.

i ¶ Respōdet tacitæ obiectioni. Posset enim aliquis obijcere, si odor non nutrit: ergo ad nihil est utilis. Sed ipse respondet, q licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quæ supra dicta sunt. Vnde concludit q sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem.

Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus, secundum unumquodque organum sensus.

re & superfluitas fit cibi, aut in ipsis, aut extra, sicut in plantis. Amplius vero neque aqua vult ipsa sola nutrire, incōmixta existens. Corporale enim aliquid oportet esse constitutum. Amplius multo minus rationabile est aerem corpulentum fieri.

G h Cum his autem, quoniā omnibus est animalibus locus receptiuus cibi, a quo quando cibus egreditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spirituali intrat fumositate. Quare ad spiratiuum uadet utique locum.

H i Quòd quidē igitur non cōferat ad nutrimentum odorabile s͠m quod odorabile: manifestū est. Quòd aūt ad sanitatem, & ex sensu & ex dictis, manifestū est. Quare, quod sapor in nutritiuo & ad ea, quæ nutriuntur, hoc est ad sanitatē odorabile. Secūdum vnumquodque quidē igit͠ sensitiuū, determinatum sit hoc mō.

aut in ipsis, aut extrinsecus, ut in stirpibus. Præterea neque aqua ipsa solitarie alere potest nulli commixta; corpulentum enim quiddam quod constituitur esse oportet, multo autem minus rationabile est, aerem fieri corpulentum.

Ad hæc autem, quòd omnibus inest animalibus alimenti capax locus, unde trahens accipit corpus, at odoris in capite est sensiterium, et spirabili cum halitu ingreditur, idcirco ad respirantem perueniet locum.

Quod igitur alimento olfactile ut olfactile est, nihil conferat, clare patet, quod uero ualitudini, & ex sensus testimonio, & ex retrodictis, est manifestum. Quamobrem quod sapor est in altrici re, & ad ea quę aluntur, hoc est ad ualitudinem olfactile, Et hoc certe modo de uno quoque sensiterio sit pertractatum.

LECTIO XV.

I O Bijciet autē aliquis. Si omne corpus in infinitum diuiditur, & passiones, ergo sensibiles, puta, color, & sapor, & odor, & grauitas, & frigiditas, & calidum, & leue, & durum, & molle.

K b Aut impossibile. Actiuum enim est unumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensum in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem uidere, non autem quantum.

LECTIO XV:

DVbitabit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corp⁹, nunquid etiam sensibiles passiones, ut color & sapor, & odor, & sonus, grauitas quin etiam, & frigidum, & calidum, & leue & asperum, & molle.

An hoc fieri non potest, sensationis nanque illorum unumquodque est effectiuum: ita enim denominantur omnia quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, & sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & omnem magnitudinem esse sensibilem, fieri enim potest ut album quidem cernatur, non autem sit quantum.

LECTIO XV.

POstquam Philosophus determinauit de organis sensuum & de sensibilibus, hic determinat quasdam quæstiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam quæstionem circa ipsa sensibilia, secūdo mouet alia circa immutationem sensus a sēsibili. ibi [Obiiciet utique aliquis.] Tertio mouet tertiā circa ipsum sensum. ibi [Est autem quędam obiectio. [Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionem, Secundo inducit rōnes ad quæstionem. ibi [aut impossibile.] Tertio soluit. ibi [de solutione autē eorum.] Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuidit͠, hoc. n. est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autē sensibiles, quę passiones dicuntur, ut dicitur in Prædicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quęstio quam quis obiicere potest, utrum & ipsę qualitates sensibiles, s. color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur Deinde cum dicit.

K ¶ Obiicit ad quęstionem motam. Et primo ad ostendendum quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitū. Secundo ad oppositum ibi. [si enim nō sit] tertio excludit quandam solutionē. ibi [sed si hęc hēnt sic] Dicit ergo primo, quod impossibile v͠r, qualitates sensibiles diuidi in infinitum, quia unaquęque prædictarū sensibilium qualitatum est nata agere in sensum. In hoc enim ꝓpria ratio uniuscuiusque earum consistit ut moueat sensum, sicut ad rōnē coloris ptinet q possit mouere uisum. Si ergo prædictæ qualitates in infinitum diuiduntur, consequens erit q sensus, i. ipsum sentire, in infinitum diuidat͠, secundum quod moueri diuiditur in infinitum secundum diuisionem magnitudinis secundum quam aliquid mouetur, & ita sequeretur q sicut id quod mouetur ꝑtransit quamlibet magnitudinem, ita sentiens sentiret omnem magnitudinem quantumcunque paruā, & sic omnis magnitudo esset sensibilis. Subdit rationem quare non concludit etiam puncta esse sensibilia, quia impossibile est videre album quod non sit quantum, & eadem ratio est de sensibilibus aliis. Huius autem ratio est, qa sensus est uirtus in magnitudine, cum sit actus organi corporei. & ideo non potest pati nisi ab habente magnitudinē. Actiuum enim debet esse proportionatum ꝑpassiuo. Relinquit autē pro inconuenienti omnem magnitudinem esse sensibilem; qđ quomodo sit intelligendum, infra patebit. unde concludi potest, quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum. De inde cum dicit.

c ¶ Obijcit ad oppositum duabus rationibus. Quarum prima talis est. Si qualitates sensibiles non diuidantur, continget esse aliquod corpus minimum, transcendens diuisionem sensibilium qualitatum, nullam habens sensibilem qualitatem, i. neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi; & ita huiusmodi corpus non erit sensibile, quia solæ prędictę qualitates sunt sensibiles. Cum igitur huiusmodi parua corpora sint partes totius corporis, quod est sensibile, sequitur quod corpus sensibile sit compositum non ex sensibilibus; sed necesse est sensibile corpus ex sensibilibus componi. Non enim potest dici, quod corpus sensibile componatur ex mathematicis, s. corporibus, in quibus consideratur quantitas, sine qualitatibus sensibilibus. Relinquitur ergo, quod oportet qualitates sensibiles in infinitum diuidi. Secundam rationem ponit ibi.

d ¶ Et procedit ratio sua ex hoc quod anima nata est cognoscere omnia, vel secundum sensum, uel secundum intellectum, ut habitum est in Tertio de Anima. Si ergo prædicta minima corpora, quæ transcendunt diuisionem qualitatum sensibilium, non fuerint sensibilia, utpote sensibilibus qualitatibus carentia, non possunt iudicari, nisi per intellectum, ut cognoscantur per ipsum; sed non potest dici, quod sint intelligibilia. Nihil. n. eorum, quæ sunt extra animam, intellectus intelligit, nisi cum sensu eorum, i. simul ea sentiendo. Si ergo huiusmodi minima corpora non sentiuntur, intelligi non poterunt. Dicit autem hoc ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit formas intellectas esse extra animam. Secundum autem Aristotelem res intellectæ sunt ipsæ naturæ rerum, quæ sunt in singularibus, quæ quidem secundum quod in singularibus sunt, cadunt sub apprehensione sensus. intellectus autem apprehendit huiusmodi naturas abstracte, & attribuit eis quasdam intentiones intelligibiles, s. esse genus uel species, quæ quidem intentiones sunt solum in intellectu, non autem exterius. Vnde solus intellectus eas cognoscit. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsam responsionem. Posset. n. aliquis dicere, quod ex quo, posita diuisione magnitudinis in infinitum, sequitur inconueniens, quicquid dicatur de sensibilibus qualitatibus, siue quod diuidantur in infinitum, siue quòd non, uidetur hoc attestari opinionem illorum, qui ponunt aliquas magnitudines indiuisibiles. Per hunc enim modum prædicta dubitatio soluetur. Si. n. corpus non est diuisibile in infinitum, non sequetur aliqua cor-

c Si enim non sic, utique continget aliquod corpus nullũ habens colorem, neque grauedinem, neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, hæc. n. sensibilia sunt. Sensibile igitur erit cõpositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

d Amplius quo adiudicabimus hoc aut cognoscemus? An intellectu? sed non intelligibilia. Nec. n. intelligit intellectus quæ exterius, nisi cum sensu.

e Sed si hæc habẽt sic, uidentur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Siquidẽ utique soluetur sermo: sed hoc impossibile. Dictum est enim prius in Sermonibus, qui sunt de Motu.

e De solutione autem eorum simul manifestum erit, & quare terminatæ sint species coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum sensibilium. Quorũ. n. sunt vltima, necesse est terminata esse quæ intus. Contraria autem sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, uelut in colore, album & nigrum, in sapore dulce & amarum, & in aliis itaque omnibus sunt ultima, quæ contraria.

g Continuum quidem igitur ad infinita diuiditur inæqualia, ad æqualia uero finita. Quod autẽ non secundum se continuum, in species finitas.

h Quoniam ergo passiones quidem ut species dicẽdæ sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potẽtia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet uisum. quamuis uisus superueniat. et qui in

A pora esse sensibilia, si in infinitum non diuidetur qualitas sensibilis. Sed hoc est impossibile scilicet, aliquas magnitudines esse indiuisibiles, ut patet per ea. quę dicta sunt in sermonib. de Motu, idest in sexto Physi. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit prædictam quæstionem, quam mouerat de diuisione sensibilium qualitatum. Et primo agit de formali diuisione earum, quæ est generis in species, secundo de diuisione quantitatiua. ibi [Continuum quidem igitur.] Dicit ergo primo, quod cum solutione prædictarum dubitationum, simul manifestandum erit quare sunt finitę species coloris, & saporis, & aliorum huiusmodi, hoc. n. supra determinandũ promiserat. Et huius rationem assignat, quia si est deuenire ad ultimum ex parte utriusque extremi, necesse est ea, quæ in medio sunt, esse finita, ut probatum est in Primo Poste. Manifestum est autem quod in quolibet genere sensibilium, est quædam contrarietas, quæ est maxima distantia. & ideo contraria oportet esse ultima, sicut in colore, album & nigrum; in sapore, dulce & amarum, & in aliis similiter. Vnde relinquitur quod species mediæ sunt finitæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit prius motam quæstionem de diuisione quantitatiua sensibilium qualitatum. Et primo præsupponit quędam. secundo procedit ad soluendum. ibi [Quoniam igitur passiões.] Circa primum præsupponit duo. Quorũ primũ est, quod continuum quodammodo diuiditur in infinita, alio modo in finita. Si. n. fiat diuisio in partes æquales, nõ poterit diuisio in infinitum procedere, dummõ cõtinuum sit finitũ. Quia si ab unoquoque finito semper subtrahatur aliquid ad mensuram palmi, totaliter consumetur. Si uero fiat diuisio per partes inæquales, procedit diuisio in infinitum, puta si totũ diuidatur in dimidium, & iterum dimidium, in dimidium quod est quarta pars totius, in infinitum procedet diuisio. Secunda suppositio est, quod id quod non est secundum se continuum, sed per accidẽs, sicut color & alia huiusmodi, diuiditur per se quidem formaliter in species finitas, sicut paulo ante dictum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Procedit ad soluendum principalem quęstionem, quę erat de diuisione sensibilium qualitatum. Et quia ad hanc quæstionem, rationem assumpserat ex apparentia sensus, ideo primo inquirit de diuisione in infinitum quantum ad ipsum sentire, secundo excludit propositum, quantum ad ipsa sensibilia. ibi. Cũ autem utique.] Circa primum duo facit. Primo inquirit utrũ

sentire

Si autem non hoc se habet modo, quippiam continget esse corpus nullũ habens colorem, neque grauitatem, neque aliamuid genus passionem. Quamobrẽ neque omnino erit sensile: eiusmodi enim sunt quæ sentiuntur: sensile igitur ex non sensibilibus erit constitutum, Atqui necesso est, non enim

B *ex mathematicis.*

Præterea, quanam re diiudicabimus hæc & cognoscemus an intellectu; sed non sunt intelligibilia, neque intelligit mẽs quæ extra sunt, nisi cum sensu.

Præterea, si hæc ita se habent, fidẽ facere iis uidentur, qui indiuiduas faciunt magnitudines, ita enim dissoluetur ratio, uerum id fieri non potest. De huiusmodi autem re dictum est in

C *Sermonibus de Motu.*

Simul autem cum istorum solutione palam fiet cur finitę sunt species, & coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum etiã sensilium. Quorum enim sunt extrema, quę interiacent, finita esse necesse est. Porro contraria sunt extrema. Omne autem sensile contrarietatem habet, ut in colore album & nigrum, in saporibus dulce et amarũ & in aliis sane omnibus extrema sunt

D *contraria.*

Continuum etenim in infinita secatur inęqualia, infinita uero ęqualia. Quod autem per se cõtinuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quidem ut species sunt dicendę, continuitas autem illis semper inest, sumendum sane est, quod potestate & actu esse diuersum est. et hanc ob causam decies mil

E *lena Milii cum aspicitur, latet portio. Atqui uisio totum id percurrit, Nec minus in Diesi latet sonus, licet conti-*

sentire procedat in infinitum secundum partes existentes in toto: Secundo, utrum secundum partes separatas. ibi [Separatæ.] Dicit ergo primo, ꝙ quia passiones, i. sensibiles qualitates dicendæ sunt quasi quædam species & formæ, quæ non sunt infinitæ s̄m se consideratæ sicut dictum est. & cum existunt in cōtinuo sicut in subiecto, secundum cuius diuisionem per accidens diuiduntur, cōsequens est quod sicut in continuo aliud est in actu, sicut pars separata, & aliud in potētia. s. pars in continuo existens non separata, ita etiā in his qualitatibus, quæ sunt diuisibiles per accidens, pars separata est actu existens, unde pōt actu sentiri; pars aūt indiuisa est in potentia, & iō non sentitur in actu. Et inde est, ꝙ quamuis superueniat visus, tñ aliqua pars eius minima, puta decima millesima latet visum. & similiter q̄uis totus cantus continuus audiatur, tñ auditum aliquid latet paruum de cātu, puta dyesis, quod est minimum in melodia, quasi distantia q̄dam toni & semitoni, huiusmodi autem distantia media inter ultima latet. Et ita est in aliis sensib⁹, ꝙ ea quę sunt omnino parua, latent omnino sensum. Sunt. n. sensibilia in potentia, nō autem in actu, nisi qñ separantur, sicut videmus in magnitudinibus quod linea unius pedis est in potentia in linea bipedali: sed tūc est actu qñ diuiditur a toto. Patet autem ex præmissis falsum esse ꝙ quidam Mathematici dicunt, quòd nihil simul totum uidet, sed visus percurrit ꝑ partes uisibiles ac si uideret sit cōtinuū, sicut & moueri. Decipiuntur autem in hoc quod partes cōtinui non sunt visibiles actu, sed solum in potentia. Vnde uisus utitur toto visibili vt quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtatur partibus non diuisis vt diuisis, sicut cum sigillatim inspicit vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsq; ad qualcunque minimas partes, quia sic sensus diuideretur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, ꝙ etiam partes separatæ non sunt in infinitum sēsibiles. Et primo ex parte ipsarum partium, Secundo ex parte ipsius sensus. ibi [Quinimmo.] Dicit ergo primo, ꝙ si partes in paruitate superabundantes, separantur a toto, rōnabiliter uī ꝙ non possunt permanere ꝓpter paruitatem virtutis conseruantis, quia uirtus corporalis diuiditur s̄m diuisionē magnitudinis vt patet in Septimo Phy. & iō illa minima separata conuertuntur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicū est diuisibile in infinitum, in quo consideratur sola rō q̄titatis, in qua nil est repugnans diuisioni infinitæ, Sed corpus naturale, quòd consideratur sub tota forma,

dyesi sonus latet, quamuis continuus existens auditur omnis cantus. Distantia vero intermedii ad vltima latet. Similiter autem & in aliis sensibilibus, parua omnino. Potentia namque, visibilia ipsa, actu aūt non, nisi postquam fuerint separata. Etenim inest potentia, quæ pedalis bipedi, actu autem iam diuisa.

i Separatæ aūt tantæ superabūdantiæ rationabiliter utique resoluuntur in continentia, velut minimus sapor mari infusus.

K Quinimmo, quoniam neq; sensus superabundantia s̄m ipsam sensibilis, nec separata. Potentia enim inest certiori superabundantia, nec tantum sensibile separatum erit actu sentiri, sed tamen erit sensibile. Potentia. n. est iam & actu erit adueniens. Quod quidem igitur q̄dam magnitudines, & passiones latent, & propter quam causam & quomodo sensibilia, & quomodo non, dictum est.

l Cum autem utique in existentia sic quanta quædam sint, ut actu sensibilia sint, & nō solum in toto, sed & seorsum: finitas necesse est secundum aliquem numerū. & colores, & sapores, & sonos esse.

LECTIO XVI.

O Biiciet autem utique aliquis igitur. Perueniunt autem sensibilia, vel motus, quia sensibilibus qualitercunque fiat sensus, cum operentur in medium primo, quemadmodum odor uidetur facere &

F non potest in infinitum diuidi; quia quando iam ad minimum deducitur, statim propter debilitatem virtutis conuertitur in aliud, vnde est inuenire minimum carnem, sicut dicitur in Primo Physic. nec tamen corpus naturale componitur ex mathematicis, vt obijciebatur. Deinde cum dicit. Tex. c6. 36.

nuata omnis auditur cantio, Interuallum autem illius quod est in medio ad extremos, latet. Similique rationis modo quecunque in alijs sensibilibus ualde sunt exigua, potestate sane visilia sunt, actu vero, postquam fuerint separata; potestate enim pedalis linea in bipedali continetur, actu autem,

G *cum iam est diuisa.*

Seiugati vero tales excessus rationabiliter resoluuntur in continens, vt si pusillus sapor in mare infundatur.

Cæterum, quoniam sensus excessus non est per se sensilis, neque etiam separatus, excessus enim potestate in exquisitiori inest sensu, neque huiusmodi separatum sensile actu sentiri contin-

H *get, sed nihilominus erit sensile: potestate enim iam existit, & actu erit cum accesserit. Quod igitur magnitudines quædam & passiones latent, & qua de causa, & quomodo sensiles, & quomodo non, dictum est.*

Cum autem inerint alicui tātę quędam, quæ actu sensiles sint, & non solum in toto, sed separatim existant, has numero finitas esse necesse est, colores inquam, & sapores,

I *& sonos.*

LECTIO XVI.

D Vbitare autem quispiam posset, an perueniant vel sensilia ipsa, vel illorum motiones quocunque sensus fiat modo cum initio in medium agant, quemadmodum odor & sonus facere videntur, prius enim qui proximus est odorem

K ¶ Ostendit propositum ex parte ipsius sensus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd quanto virtus sensitiua est excellentior, tanto minorem immutationem organi a sensibili percipit. Manifestum est autem, quod quanto minus est sensibile, tanto maiorem immutationem facit organi, & ideo indiget excellentiori virtute sensus ad hoc quòd sentiatur in actu. Manifestum est autem, quòd potentia sensitiua non crescit in infinitū sicut nec aliæ virtutes naturales. Vnde etiam si corpora sensibilia in infinitum diuiderentur, tñ non semꝑ inueniretur superabundātia sensus in excellentia virtutis, s̄m ipsam superabūdantiam sensibilis in paruitate, nec etiam hoc esset superabundāti paruitate sensibilis separata remanēte: quia superabundans paruitas sēsibilis, est in potentia vt sentiatur a certiori & perfectio sensu, qui si non adsit, non poterit actu sentiri, sed tñ erit sensibile, quā tum est in se: iam. n. ex quo separatū est habet potētiam actiuam ad immutandū sensum, & qñ sensus adueniet sentieē in actu. Sic igit̄ patet verū esse quod sup dixit, nullā magnitudinē esse inuisibilem, scilicet quantum est in se, quāmuis sit inuisibilis ꝑꝑ defectū visus. Concludit ergo quod dictum est, ꝙ quædam magnitudines & passibiles qualitates lateāt sensū, & propter quam causam, & quomodo sint sensibilia, & quomodo non. Deinde cum dicit.

I ¶ Concludit ex præmissis, ꝙ cum aliquæ partes sensibiliū corporum, hoc modo habeant quantitatem vt sint actu sensibilia, non solū in toto existentes, sed etiam diuisim, necesse est huiusmodi partes sint finitæ secundum aliquem numerum, siue in coloribus, siue in saporibus, siue in sonis. Et sic secundum quòd actu sunt sensibilia, in infinitum non diuiduntur.

LECTIO XVI.

POstquam Philosophus prosecutus est quæstionem primam pertinentem ad ipsa sensibilia, hic accedit ad quæstionem secundam, quæ pertinet ad immutationem sensus a sensibilibus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo argumentatur ad ipsam ibi. [Quemadmodum & Empe.] tertio soluit. ibi. [Vel circa sonum.] Circa primum considerandum est, ꝙ sicut supra habitum est, quidā

sunt

sonus. Nam qui prope est prius sentit odorem. Et sonus posterius ictu venit. Num igitur sic & visibile, & lumen?

b Quemadmodum & Empedoc. dicit attingere prius quod a Sole lumen ad medium, prius quam ad visum, aut ad terram. B

c Putabitur autem vtique hoc rationabiliter accidere. Quod enim mouetur ab aliquo, in aliquid mouetur. Quare necesse est quoddã tempus esse, in quo mouetur ab altero in alterum. Tẽpus aũt diuisibile, quare erat quando nõdum videbatur: sed adhuc ferebat radius in medio.

d Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit & sensit, & non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. tamen nihilominus, C quemadmodum sonus iam facto ictu, nondum apud auditum. Manifestat autem hoc & literarum transfiguratio, tanquam facta latione in medio. Non enim dictum videtur audiuisse, quia transfiguratur aer cũ fertur. Num ergo sic & color, & lumen? Non enim in eo quocumque habet hoc videt, hoc vero videtur, quemadmodum æqualia sunt. Nullũ enim oportet alicubi vtrunque esse. D Aequalibus enim existentibus non differt vel prope, vel longe inter se inuicem esse.

posuerunt sensum immutari a sensibilibus per modum cuiusdam defluxus, ita quòd ipsa sensibilia & defluentia ab eis, perueniunt vsque ad sensum. ipse vero posuit quòd sensibilia per modum cuiusdam alterationis immutãt medium, ita quòd hu-
Lectio 5. iusmodi permutationes perueniunt vsque ad sensum. Est ergo quæstio qualitercunque fiat sensus, verum vel ipsa sensibilia secundum aliorum opinionem, vel immutationes quæ sunt a sensibilibus secundũ suã opinionẽ, primo perueniant ad medium, quàm ad sensum. Et hoc non habet dubitationem in auditu, & odoratu. Manifestum est enim, quòd aliquis de propinquo prius sentit odorem, & similiter sonus posterius peruenit ad auditum quàm faciat ictus percussionis, quæ causat sonum, sicut manifeste potest percipere, qui percussionem inspicit ex longinquo. Manifestum est etiã, quòd in gustu & tactu hæc quæstio locũ non habet, quia non sentiunt per medium extrinsecum. Vnde dubitatio videtur esse de solo visu, verum scilicet visibile, & lumẽ, quod facit videre, prius perueniat ad medium, quàm ad sensum, vel ad quemcunque terminum. Deinde cum dicit.

b ¶ Obijcit ad quæstionem morã. Et primo argumentatur ad partem falsam quæstionis, secundo excludit quandam falsam solutionem. ibi. [Et si omne simul.] Argumentatur autem ad quæstionẽ primo per auctoritatem Emped. qui dixit quòd lumẽ a Sole progrediens, primo peruenit ad medium quam visum, qui videt lumen, vel ad terram, quæ videtur per lumen, & vltra quam radius Solis non procedit. Et hanc quidem opinionem tetigit in Secundo
Text. co. 70. de Anima, sed improbauit eam per hoc, quòd in tam magno spatio, sicut est ab oriente vsque ad nos, latere nos temporis successionem impossibile est. Secundo ibi.

c ¶ Argumentatur ad idem per rationem. Et dicit quòd hoc videtur rationabiliter accidere, scilicet quòd visibile, vel lumen primo perueniat ad medium quàm ad visum. Videtur enim esse quidã motus ipsius visibilis, vel luminis peruenientis ad visum. Omne autem quod mouetur ab aliquo in aliud, ita se habet quod prius sit in termino a quo mouetur, & posterius in termino ad quem mouetur: alioquin si simul esset in vtroque termino, non moueretur de vno in aliud. Prius autem & posterius in motu, numeratur tempore: ergo necesse est esse aliquod tẽpus, in quo visibile, vel lumen mouetur a corpore visibili, vel illuminante vsque ad visum: omne autem tempus est diuisibile, vt probatũ
Text. co. 36. est in 6 Phys. Si ergo accipiamus medium illius temporis, adhuc radius luminis, vel ipsius visibilis, nondum peruenit ad visum. Sed adhuc mouebatur per medium, quia oportet diuidi per magnitudinem, per quam aliquid mouetur secundum diuisionem temporis, vt probatum est in 6. Phys. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quandam insufficientem responsionem. Posset. n. aliquis putare quod sensibilia non prius perueniãt ad mediũ, quàm ad sensum, quia sensus simul percipit sensibile absque successione, ita quod in auditione nõ prius est audire quàm audiuisse, sicut in successiuis prius est moueri quàm motũ esse. Sed simul dũ aliquis audit, iã audiuit, quia in instanti perficitur tota auditio. & vniuersaliter hoc est verum in omni sensu, quod simul, si aliquod sentit & sensit.

sentit, & post percussionem exauditur sonus, nunquid sic, & id quod videtur, & ipsum lumen?

Vt Empedocles asserit Solis lumen prius ad medium peruenire, quàm ad visum, aut ad terram. B

Istud autem non immerito contingere existimabitur. Quod enim mouetur alicunde aliquo mouetur, quàm obrem aliquod intercedere tempus necesse est, in quo ex altero mouetur ad alterum, omne autem tempus est diuisibile, quare erat, quando non cernebatur radius, sed adhuc in ipso medio ferebatur.

Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit, & sensit, nullaque istorum est generatio, sed sine ortu C *sunt, nihilominus sunt, vt sonus qui facta percussione auditui nondum adest. Id autem ostendit literarum transfiguratio, quasi in medio fiat translatio, minus enim, quod dictum est percepisse videtur, quoniam delatus transfiguratur aer. Num igitur & color, & lumen sic se habent? non enim respectu aliquo hoc quidem videt, illud autem videtur, vt sunt æqualia, non enim vtrunque alicubi esse oporteret. Nihil enim refert, quæ sunt æqualia propinqua, an longinqua sibi inuicem esse.* D

A Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, siue illius successiui motus sit ipsa eorum forma terminus. sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem, siue ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiui termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositiones ad formam ipsorum, quæ sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa uero incipiũt esse absque hoc quòd generentur, uel fiant, quæ nec secundum se, nec secundum aliquas dispositiones præcedentes in ipsis per motum successiuum causantur, sicut dextrum causatur in aliquo nullo successiuo motu præexistente in ipso: sed quodã alio facto sibi sinistro. Similiter & aer incipit illuminari nullo motu successiuo præexistente in ipso, sed ad præsentiam corporis illuminantis. Et similiter sensus incipit sentire, nullo motu in ipso præexistente, sed ad debitam oppositionem sensibilis. Et ideo simul aliquis sentit, & iam sensit. Nihilominus tamen propter hoc nõ oportet quòd sensibilia, vel motus sensibilium, absque successione sensibilium perueniant ad sensus: manifeste enim apparet, quòd simul aliquis audit, & audiuit statim, & tamen sonus, non statim facto ictu, qui causat sonum, peruenit ad auditum. Et hoc fit manifestum per transfigurationem literarum, quando alicuius locutio auditur ex longinquo, ac si sonus vocis literatæ deferatur per medium successiue. Propter hoc enim audientes sonum, non uidentur auditu discreuisse literas prolatas: quia aer motus in medio transfiguratus, quasi admittens impressionem primi sonantis, quod quidem contingit quandoque propter aliquam aliam aeris immutatione, sicut cum multis loquentibus non potest discerni quod aliquis eorum dicat, propter hoc quòd motus inuicem se impediunt, quandoque vero contingit propter distantiam. Sicut enim actio calefacientis, in remo-
E tioribus debilitatur, ita etiam immutatio aeris, quæ est a primo sonante, ex quo contingit quod ad illos, qui sunt prope loquentem, perfecte contingit sonus locutionis cum debita expressione literarum, ad remotos autem cum quadam confusione. Videtur igitur similiter se habere, & de colore, & de lumine: quia etiam color, & lumen non uidentur quomodocunque sint disposita secundum situm, sed requiritur determinata distantia. Sicut enim locutiones a remotis audiuntur absque discretione literarum, ita etiam corpora uidentur a remotis absque discretione dispositionis singulorum partium. Nec est ita de relatione visus & visibilis, sicut de relatione æqualitatis, ad hoc enim quod aliqua sint æqualia, non requiritur aliquis determinatus situs, sed qualitercunque varietur eorum situs, semper manent eodem modo æqualia. Nec differt vtrum sint prope, uel longe. Videtur ergo quod sicut transfiguratio literarum manifestat sonum successiue peruenire ad auditum, quamuis postquam iam peruenerit simul audiatur, ita etiam imperfecta visio uisibilium remotorum videtur significare quod color, & lumen successiue perueniant ad visum, quamuis simul uideantur.

e Vel circa sonũ quidẽ & odorẽ hoc accidere rationabile est. Quẽadmodũ enim aer & aqua continua quidem: partibiles autem amborum motus, propter quod, & est quidem vt idem addit primus & extremus, & odoratur: est autem quodam modo non. Videtur autẽ quibusdam esse obiectio & de his. Impossibile enim dicunt quidam. aliũ idẽ audire, & videre, & odorari q̃d alius. Non enim possibile esse multos & seorsum existentes, audire & odorari. Nam quod vnũ est, ipsum a se ipso seiunctum esset. vel mouens primum: puta † cothonium, vel thus, vel ignẽ, eundem & vnum numero sentiunt omnes. Id autem quod iã propriũ, alterum numero, specie aũt idẽ est. quare simul multi vident, & odorant, & audiunt. Sunt autem neq; corpora hæc, sed passio & motus quidã. Non enim vtique hoc accideret, nec sine corpore. De lumine autem alia est ratio. Per esse enim aliquod lumen est, sed non motus aliquis.

An in sono quidem & odore hoc accidere rationi est consonum. Quemadmodum enim aer & aqua continua quidem sunt, partibilis autem nihilominus vtrorumq; est motus. Quamobrem contingit quidem vt id ipsum audiat & odoretur primus & postrem^s, contingit autem vt non, sed nonnullis hæc in re videtur inesse difficultas, fieri enim non posse asserunt alium alio idem audire aut videre, & olfacere, fieri enim haud quaquam potest, vt multi & separatim existentes audiant vel odorentur, id enim quod unum est, à semetipso distractum esset an primum quidem mouens, vt tintinabulum, vel thus, vel ignem, omnes vnum & idem numero sentiunt. quod autem iam est proprium, aliud numero, specie vero idem. Quamobrem multi simul aspiciunt, odorantur, & audiunt. Sunt autem hæc neque corpora, sed passiones & motus quidam, non enim istuc contingeret, neque sine corpore. De lumine autem alia est ratio, eo enim quod quiddam est, ipsum lumen est, sed non motus quispiam.

e ¶ Hic ponit veram solutionẽ, ostẽdens drĩam visus ad alios duos sensus, qui sunt p media exteriora, s. auditũ, & olfactum. Et diuidit in partes duas. primo nãq; assignat drĩam visus ad auditum, & odoratum, secundo excludit obiectionẽ. ibi [Rationabiliter autẽ.] Prima pars diuiditur in duas sm duas drĩas, quas ponit, secunda incipit ibi [Omnino autẽ, nec similiter.] Dicit ergo primo, q̃ rõnabile est hoc accidere circa sonum, & odorẽ, q̃ successiõe perueniant. Cuius rõnẽ assignat ex hoc, quòd aer, & aqua (q̃ sunt media, q̃bus hmõi sensibilia deferũtur ad sensus) sunt quidem sm suã substantiã cõtinua, sed tñ in eis possunt fieri motus ab inuicẽ diuisi. quod cõtingit pp facilẽ diuisiõ oẽ aeris & aquæ, sicut patet ĩ motu proiectionis, vt Philosophus ostendit Septimo Physic. ĩ quo sũt multi motus, multa mouẽtia, & mota. Nã vna pars aeris mouetur ab alia, & sic sunt diuersi motus sibi inuicẽ succedentes, q̃ pars aeris mota adhuc remanet mouẽs, postquam cessat moueri: & sic nõ oẽs motus partiũ aeris sunt simul, sed sibi inuicẽ succedũt, vt ostenditur ĩ 8. Phys. Et hoc ẽt apparet in sono, qui causatur ex quadã aeris percussione, nõ tñ ita quòd totus aer, qui est medius, vno motu moueat a percutiente; sed sunt motus multi sibi succedentes ex eo quòd vna pars primo mota, mouet aliam. Et inde est q̃ quodammodo idem est quod audit primus, qui est propinquus percussioni causanti sonũ, & extremus, qui est remotus, quodam autem modo non idem. Apud quosdam enim vr̃ de hoc esse dubitatio. quia quidam dicunt, quod cũ diuersi per diuersa organa sentiant, impossibile est q̃ idem sentiãt quod quidem verum est, si referatur ad id, quod proxime mouet sensum. quia diuersorum sensus immutantur immediate a diuersis partibus medij sibi propinquis: & ita intercipitur hoc, & distinguitur illud, quod vnus sentit, ab eo quod sentit alius. Si vero accipitur id, quod primo mouet medium, sic erit vnum idẽ quod oẽs sentiunt, sicut vnius percussionis sonũ audiunt omnes, siue propinqui siue remoti, & similiter vnũ corpus odoriferum puta cothonium, vel thus in igne ardens odorant oẽs. sed id, quod iã proprie peruenit ad vnumquemq; est alterum numero: sed est idem specie, quia ab eadem forma primi actiui, omnes hmõi immutationes causãtur. Vnde simul multi vident, & odorant, & audiunt idem sensibile, per diuersas immutationes ad eos peruenientes. Huiusmodi autem, quæ perueniunt ad singulorum sensus, non sunt corpora defluentia à corpore sensibili, vt quidam posuerunt, sed singulum eorum est motus & passio medij immutati per actionem sensibilis. Si n. essent diuersa corpora, quæ ad diuersos per defluxum peruenirent, non accideret hoc, quòd scilicet idem oẽs sentirent, sed vnum sentiret, s. solum corpus ad ipsum perueniens. Et quamuis non sint corpora, non tamen sunt sine corpore, vel medio, quasi passo & moto a sensibili, quasi primo mouente & agente. Sic ergo per prædicta patet, quod sonus peruenit ad auditum per multos

F motus partium medij sibi inuicem succedentes, & simile est de odore, nisi quòd mutatio fit per alterationem medij: immutatio aũt soni per motũ localem: sed de lumine est alia ratio. Non. n. per motus sibi succedentes in diuersis partibus medij peruenit lumen vsq; ad visum, sed per vnum aliquod esse, i. per hoc q̃ totum medium, sicut vnũ mobile, mouet vno motu a corpore illuminante. Sed non est ibi motus, qui successiue moueat, sicut dictũ est de odore & sono. Huiusmodi autẽ differentiæ ratio est, quia quod recipit in aliquo sicut proprio subiecto, & naturali, pot in eo permanere & esse principium actionis. Quod aũt recipitur in aliquo solum sicut aduentitia qualitas, nõ põt permanere, nec esse principium actionis: quia vero formæ substantiales sunt principia qualitatũ, & omnium accidentium, illa qualitas recipitur in subiecto aliquo sm esse proprium & naturale, quæ disponit subiectũ ad formã naturalem, cuius est susceptiuum, sicut aqua ratione suæ materiæ, est susceptiua formæ substantialis ignis, quæ est principium caloris. Et ideo calor recipitur in aqua. disponens ipsam ad formam ignis, & ideo remoto igne adhuc aqua remanet calida, calefacere potens & similiter odor recipitur in aere & aqua: & sonus in aere secundum suum esse proprium & naturale, & secundum q̃ aer & aqua immutantur ab enchyma siccitate & aer a percussione alicuius corporis. Et inde est q̃ cessante percussione, remanet sonus in aere, & remoto corpore odorifero adhuc sentitur odor in aere, propter hoc quòd pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorem potest aliam similiter immutare, vt sic fiant diuersi motus sibi inuicem succedentes: sed diaphanum non est susceptiuum formæ substãtialis corporis illuminantis puta Solis, qui est prima radix luminis, neque per receptionem luminis disponetur ad aliquam formam substantialem. Vnde recipitur lumen in diaphano sicut quædam qualitas aduentitia quæ non remanet absente corpore illuminante, nec potest esse principium actionis in aliud. Vnde vna pars aeris non illuminatur ab alia, sed totus aer illuminatur a primo illuminante, quantum põt se extendere virtus illuminantis, & ideo est vnum illuminatum & vna illuminatio totius medij. Deinde cum dicit,

f Omnino aũt nec similiter in alteratione se habet & latione. lationes nãq; rationabiliter in medium prius perueniunt. Videtur autem sonus lati esse cuiusdam motus. quæcũq; vero alterantur, nõ ità similiter. Contingit enim simul totum alterari, & non dimidium prius, velut aquam simul omnem congelascere. Attamen si fuerit multũ, quod calefit, aut congelatur,

Non similiter autem omnino se habet res in alteratione; & translatione, translationes enim rationabiliter in medium prius deueniunt; sonus autem translati cuiusdam apparet esse motus. Quæcumque vero alterantur non simili fuerit modo, contingit namque simul totũ alterari, & nõ prius dimidiũ, vt in aqua, quæ simul gelatur. Verũtamen si fuerit multum id quod calescit, aut gelatur, proximum, à

f ¶ Ostendit secundam differentiam. Et dicit quòd si vniuersaliter loquamur de alteratione, id est loci mutatione, non similiter se habet in vtroque, quia loci mutationes rationabiliter perueniunt prius ad medium magnitudinis, supra quam est motus quàm ad vltimum, quia scilicet loci mutatione est motus de extremo magnitudinis ad extremum eius. vnde oportet quòd mobile in medio temporis pertingat ad medium magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet in loci mutatione. Sonus autem consequitur quendam motum localem, inquantum, scilicet ex percussione causante sonum, commouetur vsque ad auditum, & ideo rationabile est, quòd sonus prius perueniat ad medium, quàm ad auditum. Sed in his, quæ

alterantur

Margin notes: † Tintinabulum. Tex. 9. Tex. com. 9.

alterantur non similiter se habet. Termini enim alterationis nō sunt ipsa extrema magnitudinis. Et ideo non oportet, ꝙ tempus alterationis per se loquendo, commensuretur alicui magnitudini, ita ꝙ in medio temporis, motus perueniat ad medium magnitudinis, super quam fit motus, quia hoc non est dare in alteratione, quæ non est motus in quantitate vel in vbi: sed in qualitate: neque ad mediū magnitudinis, quæ mouetur. contingit.n. aliquando ꝙ totū corpus simul alterat, non aūt dimidiū eius pri⁹, sicut videmus ꝙ tota aqua simul congelat. Sicut enim in motu locali tempus cōmensuratur distantiæ magnitudinis, sup quam transit motus, & secūdum diuisionem eius diuiditur, vt probatur in 6. Phys. ita etiam in alteratione, tēpus commensuratur distantiæ terminorum. Et ideo maius tēpus requirit̄ cæteris parib⁹ ad hoc ꝙ de frigido fiat calidum q̄ ad hoc ꝙ de tepido fiat calidum. Et ideo, si aliqua extrema sunt, inter quæ nō fit accipere medium, oportet quòd de vno extremo in aliud fiat trāsitus absq; medio. Contradictio autē est oppositio, cuius non est medium secūdum se, vt dr̄ in primo Poster. & eadem rōne de priuatione supposita aptitudine subiecti, eū priuatio nihil aliud sit quàm negatio in subiecto. Vnde oēs mutationes, quarū termini sunt esse & non esse, vel priuatio & forma, sunt instantaneæ, & nō possunt esse successiuæ. In alterationibus enim successiuis attenditur successio secundum distantiam vnius contrarij ab alio per determinata media. in qua quidem distantia tota magnitudo corporis, in quam potest immediate virtus primi alterantis, consideratur sicut vnum subiectum, quod statim simul incipit mouere. Sed si fit corpus alterabile tam magnum, quòd virtus primi alterantis possit ipsum attingere secundum totū, sed secundum partē eius, sequitur quòd prima pars primo alterata, alterabit consequēter aliam. Et ideo dicit quòd si fuerit multū corpus, quod calefit, vel quod congelatur necesse est quòd habitum patiatur ab habito, i. quòd consequens pars ab immediate præcedēte alteretur. Sed prima pars alteratur ab ipso primo alterāte: & simul, & subito quia. s nō est ibi successio ex parte magnitudinis: sed solum ex parte contrariarū qualitatū vt dictū est. Hæc aūt est causa, quare odor prius peruenit ad medium q̄ ad sensum, quāuis hoc fiat per alterationem sine motu locali, quia corpus odoriferum non pōt simul immutare totum medium, sed immutat partē vnam, quæ immutat aliā, & sic successiue peruenit immutatio vsque ad olfactum per plures motus, vt supra dictū est. Et esset simile in gustu, sicut in odoratu, si nos viuerem⁹ in humido aqueo, qđ solū susceptiuū est saporis, sicut in aere qui est susceptiuus odoris, & si uerū posset sentiri sapor per alterationē medij a remotis, ante quā tangeremus corpus saporosum, sicut cōtingit circa odora ū. Videtur aūt quod his dicitur esse contrariū ei, per qđ Philosophus probat in 6. Phys. Omne quod mouetur esse diuisibile, quia pars eius est in termino a quo, & pars in termino ad quē. Sic igitur vr̄, ꝙ dū aliquid alteratur de albo in nigrū, quando vna pars eius est alba, altera sit nigra, & sic non pōt esse ꝙ totū simul alteretur, sed pars post partē. Dicunt aūt quidā ꝙ intentio Philosophi ibi est ostendere, nō qđ ꝙ vna pars mobilis sit in termino a quo, & alia in termino ad quē: sed ꝙ mobile sit in vna parte termini à quo, & in alia parte termini ad quē, & sic in alteratione non oportet ꝙ vna pars mobilis prius alteretur q̄ alia, sed ꝙ totum mobile, quod alteratur, puta de albo in nigrū, habeat partē albedinis & partem nigredinis. Hoc autē non conuenit intentioni Aristo. quia per hoc non probaretur directe ꝙ mobile esset diuisibile, sed ꝙ termini motus sint aliqualiter diuisibiles, nec ēt competit uerbis, quibus utitur, sicut patet diligēter literam eius intuenti, in qua manifeste hoc refert ad partes mobilis. Et ideo aliter dicendum est, ꝙ demōstratio illa intelligitur de motu locali, qui est vere & ſm se continuus. Agit. n. Aristo. in 6. Physic. de motu sub ratione continui, motus uero augmenti & alterationis non sunt simpliciter continui, vt dictum est in 8. Phys. Vnde in alteratione nō verificatur illud Arist. dictū omnino, sed solū ꝙ accipit quandā continuitatē ex mobili, cuius una pars alterat aliā. Mobile uero qđ totū simul attingit à virtute primi alterātis, habet se sicut quoddā indiuisibile, quantum ad hoc, ꝙ simul alterat̄. Deinde cū dicit.

g ¶ Cōcludit ex præmissis principale intē tum. Et dicit quòd rationabiliter in sensibus, in quibus est aliquod medium inter sensibile & organum sentiendi, non simul patitur & mouetur totum medium, sed successiue, præter quam in lumine, & hoc propter prædicta. Primo quidem, quia illuminatio non fit per motum localem, ut sonatio, sicut Empedo. posuit: sed per motum alterationis. Secundo, quia non sunt ibi multi motus, sicut dictum est de odore, sed vnus tantum, quibus addendum est. Tertio quia lumen non habet contrarium, sed tenebra opponitur ei sicut simplex priuatio, & ideo illuminatio fit subito. Et idō oportet dicere de visione, quia lumen facit videre, unde medium immutatur à visibilibus proportionabiliter lumini.

habitum ab habito patitur. Primum autē ab ipso alterāte trāsmutari necesse est, & simul alterari, & subito. Esset autem vtique & gustare, quemadmodum odor, si in humido essemus, & remotius adhuc priusquā tangeremus, ipsum sentiremus.

g Rationabiliter autem inter quæ, & sensorium est mediū aliquod, non simul omne patitur, nisi in lumine, propter prædicta. Propter idem autem & de visione similiter dicendum est. lumē enim facit vt videamus.

A *coniunctio patitur, cum primum ab ipso mutetur alterante, & non simul & subito alterari necesse est. Cæterum si in humido essemus, gustandi ratio sicut odoris esset, & remotius etiam ante illius contactum sentiremus.*

B *Rationi autem consentaneum est, ut quorum sensiterijs interiacet medium ea non simul pati, lumine tamen excepto, ob antedictam causam, quod in ipso etiam uidendi opere ob idipsum sit dictum: Lumen enim facit ut uideamus.*

LECTIO XVII.

Est autem & alia quædam obiectio talis circa sensus. Vtrum contingat duos simul sentire in eodem & indiuisibili tēpore, uel non?

b Si autem semper maior mot⁹ minorē depellat, propter quod delata sub oculis non sentiunt, si fuerint vehementer in aliquid intendentes, vel timētes, vel audientes multum sonū. hoc itaq; supponatur. Et quòd unumquodque magis est sentire simplex existens quàm commixtū, velut vinum merum quàm temperatum, & mel, & colorem, & netem solam, quàm in dyapason, quia obscurant seinuicem. hoc autem faciunt ea, ex quibus unum aliquid fit. Si itaque maior minorem motum

LECTIO XVII.

C *Est præterea de ipsis sensibus & alia quædam huiusmodi difficultas, an contingat duo simul sentire in eodem indiuiduoque tempore, nec ne.*

Si igitur maior motio minorem extrudit, & propterea ob oculos delata non sentiunt homines, si in uehementiori fuerint meditatione, siue timuerint, seu magnum audiuerint fragorem, hoc itaque positum sit. Item quòd unumquodque sentire cōtingit magis cum simplex est quàm cum est commixtum, ut uinum quod meratius est quàm quod est mixtum, similiter & mel & colorem, &

D *solitariā magis neten quàm in Diapason, quoniam sibi inuicem officiunt, id autem illa efficiunt, ex quibus unum quippiam fit. Si igitur maior minorem extrudit motionem, necesse est,*

E

LECTIO XVII.

Solutis duabus quæstionibus, hic Philosophus prosequitur tertiam, quæ est ex parte ipsius sensus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secūdo obijcit ad partem falsam, ibi [Si autem semper.] Tertio determinat ueritatem, ibi.] De prius autē dicta obiectione.] Dicit ergo primo, quòd circa ipsos sensus est quædam alia obiectio, utrum scilicet cōtingat quòd simul & in eodem indiuisibili tempore sentiant duo sensus, puta simul dum uisus uidet colorem, auditus audiat uocem. Deinde cum dicit.

b ¶ Obijcit ad partem falsam, s. ad ostēdendū ꝙ duo sensus nō possunt simul sentire. Et primo ponit rationes ad hoc ostendendum, secundo excludit quandam falsam solutionem, per quam hoc fallinebatur, ibi. [Quod autem dicunt.] Circa primum duo facit. Primo ponit tres rationes, quarū prima accipitur ex immutationibus sensibiliū, secunda ex parte ipsius sensus, ibi. [Adhuc si magis] tertia ex cōtrarietate sensibilium, ibi [Amplius contrariorum.]

depellit. necesse est. si simul sint, & ipsum minus sensibilem esse, q̃ si solus esset, aufertur enim aliquid minoris cõmixtione: siquidem omnia simplicia magis sensibilia sunt. Si igitur æquales fuerint alteri existentes, neuter erit sensibilis. obscurat enim alter al- G terum: simplicem autem non est sentire. quare aut nullus erit sensus, vel alter ex vtrisq́; qui quidẽ & fieri videtur ex cõmixtus. in quocumque commisceãtur. Quoniam ergo ex quibusdam quidem fit aliquid, ex quibusdam vero non fit: talia autẽ sunt, quæ sub alio sensu cadunt. Commiscentur enim quorum vltima contraria. Non est autẽ ex albo & acuto vnum fieri, nisi secundum accidens. sed nòn H sicut ex acuto & graui symphonia ergo nec sentire contingit ipsa simul. æquales enim existentes, ipsorum motus obscurant se inuicem: quoniam vnus non fit ex illis. si vero inæquales, melior faciet sensum.

e Adhuc magis simul duo sentiet vtique anima vno sensu, quorum vnus est sensus, velut acutũ & graue. Magis enim simul motus vnius, ipse ipsius, quàm duorum, puta visus, & auditus. Vno I autem simul duo non est sentire, nisi mixta fuerint. Mixtura enim vnum vult esse: vnius autem simul vnus sensus: vnus autem simul ipse. Quare necesse mixta simul sentire, quia vno sensu secundum actum sentit. Vnius enim numero est sensus, qui secundum actum vnus: specie autem, qui secundum potentiam vnus: & si vnus ergo sensus qui secundum actum, unum illud dicet, & mista ergo necesse est ipsa esse. Quan- K do ergo non fuerint mixta, duo erunt sensus qui secundum actum: sed secundum unam potentiam & indiuisibile tempus, unã necesse est opera-

si fuerint simul, & hanc minus esse sensilem, quã si sola esset: aufert enim ab illa quippiam minor commixta motio, siquidem simplicia omnia sensilia sunt magis. quod si æquales fuerint, cum sint diuersa, neutrius sane erit sensus. altera enim similiter delet alteram: simplicem autem neque sic sentire licet. Quamobrem vel nullius erit sensus, vel ex vtrisq; sane alius. quod profecto fieri videtur in iis, quæ temperantur in quocumque fuerint commixta. Quoniam igitur ex quibusdam fit aliqua, ex quibusdam vero non fit, eiusmodi autem sunt, quæ sub diuerso existunt sensu. Miscẽtur nanque, quorum extrema sunt contraria, ex albo autem & acuto nihil vnum contingit fieri, nisi per accidens. & non sicut ex acuto & graui concentus, propterea non simul illas sentire continget; si enim æquales sunt motiones, se ipsas inuicem delent, quando ex illis vnica fieri nõ potest, si autem inæquales fuerint, valentior sensum faciet.

Præterea magis sentire simul poterit duo vnico sensu anima, quorum vnus est sensus, vt acutum, & graue. Magis enim simul motus est vnius ad seipsum, quàm duorum, vt visus, & auditus. Vnico autem sensu simul duo sentire non contingit, nisi misceantur, vnum enim exigit esse mixtum. Vnius autem vnus est sensus, vnus vero simul sibiipsi est. quamobrem necessario simul sentit commixta, quoniam actu vno percipit sensu. Vnius enim numero, vnus actu est sensus. Specie autem per potentiam est vnus. Et si quidem vnus actu fuerit sensus, vnum illa esse dicet, mixta igitur esse illa necesse est. Quando autem non fuerint commixta, duo erunt actu sensus, verum per potentiam vnicam, indiuiduumque tempus, vnicum esse actum necesse est: vnius enim vnicus, & semel est vsus & motus, vna autem est potentia: non igitur duo simul sentire vnico contingit sensu.

riorum.] Circa primam rationẽ præmittit duas suppositiones. F Quarum prima est, q̃ maior motus repellit minorẽ. & ex hoc dicit prouenire multoties, q̃ ea quæ iacet sub oculis, homines non sentiunt propter alium fortiorem motum, vel interiorem siue rationis, sicut cum homines aliqñ vehementer intendũt ad aliquid, siue appetitiuæ virtutis, sicut cum homines vehementer timent, vel etiam exteriorem alicuius sensibilis, sicut cum homines audiunt magnum sonũ, hoc igitur propter euidentiam dicit esse supponendum. Secũda suppositio est, q̃ vnumquodque magis sentitur si sit simplex, q̃ si sit alteri permixtũ, sicut visum purũ fortius sentitur, q̃ si sit temperatum aqua. Et idẽ est de mele quãtum ad gustum, & de colore, quantum ad visum, & quantũ ad auditũ de vna voce, quę magis sentitur si sola sit, q̃ si audiatur in cõsonantia ad aliã uocẽ, puta in dyapason, uel in quacũque alia consonantia. & hoc ideo, q̃a ea, quæ commiscẽtur, obscurant se inuicem. Sed hæc secunda suppositio non habet locum nisi in his, ex quibus unũ fieri potest, hæc enim sola permiscentur. Ex his autẽ duabus suppositionibus ulterius procedit, cũ subdit. [Si itaque maior] & dicit q̃ si maior motus repellat minorem, ut prima supp̃ositio dicit, necesse est, si ambo motus sunt simul, q̃ etiam maior motus minus sentiatur, q̃ si esset solus, quia aliquid eius aufertur per minoris cõmixtionem, ut patet ex secunda suppositione, s. q̃ simplicia sunt magis sensibilia q̃ permixta. Signanter dicit autem, si sint simul, q̃a maior motus quandoq; est tam fortis q̃ non permittit alium motum fieri, & tunc in nullo diminuit ex motu minori, quia nõ est. Sed, si tantum præualeat, q̃ omnino impediat minorem motum fieri duobus motibus existentibus, necesse est q̃ minor motus in aliquo obscuret maiorem. Si ergo motus fuerint omnino æqualiter diuersi existentes, neuter erit sensibilis, quia totaliter alter obscurat alterum, nisi forte ex illis duobus motibus permixtione fiat unus motus. sed nõ potest aliquis eorum simplex sentiri. & sic oportet quòd uel nullus sensus fiat illorum motuum æqualium, uel quòd sit quidam alter sensus compositus ex utrisq;, inquantum, s. id, quod sentitur est compositum ex utrisq;. & hoc manifeste apparet in omnibus, quæ cõmiscentur. Nam permixtum non est aliquid eorum, quæ cõmiscentur, sed quoddã alterũ compositũ ex his. Sic ergo ex præmissis patet, q̃ si duo motꝰ fuerint inæquales, maior obscurat minorem. si autem æquales, uel nil sentitur, uel aliquid cõmixtum. Ex his autem ulterius procedit, proponens, q̃ quędam sunt, ex quibus potest aliquod unum fieri: quædã uero sunt, ex quibus unum fieri non potest, & huiusmodi sunt illa, quæ sentiuntur diuersis sensibus, sicut color, & odor. Illa. n. solum cõmisceri possunt, in quibus extrema sunt contraria, q̃a cõmixtio fit per quandam alterationẽ. sed ea, quæ sentiuntur diuersis sensibus, non sunt contraria adinuicem, unde non possunt cõmisceri. Vnde non fit aliquid unum ex colore albo & sono acuto, nisi forte p̃ accidens, inquantum cõueniunt in eodem subiecto, non autem per se, sicut symphonia constituitur ex voce graui & acuta. Et ex his cõcludit quòd nullo modo contingit sentire sensibilia diuersorum sensuum simul. Quia, si eorum motus sint æquales omnino, destruent se inuicem, cum nõ possit unũ fieri ex ipsis. si vero sint inæquales, maior motus præualebit, & ipse solus sentietur. Deinde cũ dicit.

e ¶ Ponit secundam rationẽ, quæ sumitur ex vnitate & pluralitate sensuum. Et arguit per locum a maiori negatiue. Magis enim videtur q̃ anima possit duo aliqua sentire simul pertinentia ad vnũ sensum, sicut acutum & graue in sonis, q̃ diuersa sensibilia ad diuersos sensus pertinẽtia per duos sensus. & huius rõnem assignat, quia quanto motus sunt magis diuersi, minus videntur eidẽ potentiæ simul attribui. duo aũt motus, quib. aĩa diuersis sensibus sentit diuersa sensibilia diuersorũ sensuũ & diuersorũ generũ, sunt magis diuersi q̃ duo motus, quibus p̃ vnum sensum sentit diuersa sensibilia eiusdem generis. Vnde magis vr̃ q̃ possit esse simul ĩ vna aĩa motus vnius sensus respectu diuersorũ sensibilium eiusdem generis, q̃ motus duorũ sensuum, puta visus & auditus. Posita autem hac cõparatione, remouet id quod magis vr̃. & dicit q̃ nõ contingit simul sentire duo sensibilia per vnum sensum, nisi illa duo fuerint cõmixta, q̃ tunc q̃ñ mixta sunt, nõ sunt duo, q̃a mixtum naturaliter est aliquid vnũ. Quod aũt sensus unus ĩ õ possit cognoscere multa nisi inquantũ fuerint unũ per mixturam, probat per hoc q̃ vnus sensus in actu non potest esse simul nisi unius, sicut nec aliqua una operatio, aut unus motus terminatur nisi ad aliquid unũ. Sensus autem nõ pt̃ esse simul in actu nisi unius: sicut nec aliqua potentia simul recipit diuersas formas.

Vnde

Vnde necesse est quòd si aliquis sensus, puta visus, vel auditus debeat sentire plura, sentiat ea inquantum sunt facta vnum per mixtione. Et hoc ideo, quia potentia sensitiua sentit illa duo secundum vnum sensum in actu, idest secundum vnam operationem sensitiuam. Ex hoc autem sensus secundum actū, idest operatio sensitiua habet vnitatem secundum numerum, quia est vnius sensibilis, specie autē est vnus sensus secundum actum, siue vna operatio sensitiua, ex eo quòd est secundum potentiam vnam, sicut omnes visiones quorumcunque visibilium sunt eiusdem speciei propter vnitatem potentiæ. sed visio huius rei differt numero a visione alterius rei. Necesse est ergo, si est vn' sensus secundum actum, quòd vnum dicat, idest iudicet: ergo oportet quòd si sunt multa, quòd commisceantur in vnum. & si non fuerunt mixta, necesse est quòd sint duo sensus secundum actum, idest duæ operationes sensitiuæ. sed necesse est quòd vni' potētiæ in eodem indiuisibili tempore sit vna operatio, quia vnius rei non potest esse simul nisi vnus actus & vnus motus. Vnde, cum operatio sensitiua nihil aliud sit quàm vsus quidā, quo anima vtitur, potentia sensitiua est motus quidam ipsius potentiæ, inquantum sensus mouetur a sensibili. cum ergo vnus sensus sit una potentia, non cōtingit quòd sic multa sentiāt vno sensu. Si ergo ea, quæ sunt vnius sensus, nō possunt simul sentiri, si sunt duo, manifestum esse uidetur adhuc quod minus contingit simul sentire quę sunt secūdum diuersos sensus, sicut album & dulce. Hanc autem illationem consequenter manifestat dicens, quòd anima nullo modo alio uidetur diiudicare aliquid esse unum numero, nisi inquantum simul ab ea percipit: ipsa enim operatio sensitiua est una numero inquantum est simul, ut dictum est. Sed anima dicit aliquid esse unum specie, non ex eo quòd simul sentit, sed quia est idem sensus, qui iudicat utrumque. & quia est idem modus, quo vterque sentit, ad exponēdum hoc quod dixerat subdit quòd idem proprium, idest idem sensus proprius iudicat de duobus diuersis, s. de albo & de nigro: & similiter dulce & amarum diiudicat quidam sensus qui est idē numero: quia eo idē sensu, s. gustu utrūq; cognoscitur. Sed iste sensus, qui idem existēs cognoscit dulce & amarum: alius est ab illo qui cognoscit album & nigrum: sed et vnus & idem sensus aliter cognoscit vtrumq. contrariorū, vnū enim cognoscit sicut habitum & aliquid perfectum. & aliud sicut priuationem & aliquid imperfectum, omnia enim contraria hoc modo se habent: tamē idem est modus quo vterque sensus cognoscit cognata, idest, principia proportionabiliter sibi respondentia. Eo. n. modo, quo gustus sentit dulce, visus album & sicut visus nigrum, ita & gustus amarum. Patet ergo, ꝙ anima iudicat aliqua esse diuersa specie uel diuerso sensu, sicut album & dulce: uel eodem sensu, sed diuerso modo sicut album & nigrū, vnum autem numero ex hoc ꝙ simul sentit. Si ergo impossibile est illud quod est vnum specie, esse vnū numero, videtur impossibile esse ꝙ anima simul sentiat, uel ea quæ cognoscuntur diuersis sensibus: vel ea, quæ cognoscuntur vno sensu, sed alio modo: quę minus diuersa esse videntur.

tionem esse. vnius enim esse vnus est semel vsus & motus vn', vna autem potentia. Non ergo cōtingit duo simul sentire vno sensu. At vero, si ea, quæ sub eodem sensu simul impossibile, si sunt duo, palam quòd adhuc minus quæ secundum duos sensus contingit simul sentire, velut album & dulce. Videtur. n. quòd idem vnum numero anima nullo alio dicere, nisi in eo quòd simul. Quod autem specie vnum iudicante sensu & modo. Dico autem hoc, quia forte album & nigrum alterū quod proprium idem iudicabit & dulce & amarum: idem quidem ipse: ab illo autem alius: sed aliter vtrumque contrariorum. Eodem autem modo sibiipsis cognata, puta sicut gustus dulce, ita visus album. & sicut iste nigrum, ita ille amarum.

Quod si fieri non potest, vt quæ sub eodem sunt sensu simul sentiantur, si duo fuerint, manifestum certe est, quòd ea quæ sub duobus sunt sensibus simul sentire minus continget, ut album, & dulce. Nullo autem alio id, quod vnum numero est, asserere videtur anima, nisi quod simul est. Quod autem vnum est specie, sensu diiudicante & modo. Hoc autem dico, quoniam fortasse album & nigrum diuersa specie idem diiudicat sensus, atque etiam dulce & amarum, idem sibi ipsi, ab illo autem diuersus: verum aliter contrariorum utrumque. Eodemque modo sibiipsis quæ cognatum ordinem habent, videlicet quemadmodum gustatus dulce, sic visus album, & ut is nigrum, sic ille amarum.

LECTIO XVIII.

Amplius, si contrariorum, motus contrarij: simul autem contraria in eodem & in atomo, non contingit esse: sub sensu autem vno cōtraria sunt: velut dulce & amarum. Hæc nō continget sentire simul. Similiter autem palam est, quòd neque quæ non sunt contraria, hęc quidem enim albi sunt, hęc vero nigri, & in alijs similiter, velut sapor, hi quidem dulces, hi vero amari: nec quæ cōmixta simul. (proportiones enim sunt oppositorum, velut dyapason & dyapente) nisi sicut vnum sentiantur, sic autem vna proportio extremitatum fit, aliter autem non. Erunt enim simul, hæc quidem multi ad paucum, vel imparis ad parem: hæc autem pauci ad multum, vel paris ad imparem. Si ergo plus adhuc distant abinuicem & differunt, coelementaliter quidem dicta, in alio autē genere, quàm quæ in eodem genere. Dico autē, puta dulce & albū uoco co-

LECTIO XVIII.

Præterea, si contrariorum contraria sunt motiones, contraria autem in eodem, & indiuiduo simul esse non possunt, sub uno autem sensu contraria sunt, ut dulce & amarum, profecto hæc non simul sentire continget: similiter autem est manifestum ꝙ neque ea, quæ contraria non sunt. Hæc enim ad album, illa vero ad nigrum pertinent. Et similiter se habet in alijs, vt in saporibus, ij quidem cum dulci, illi verum cum amaro faciunt. Nam etiam ea quæ commiscentur simul, in rationibus enim sunt oppositorum, vt Diapason & Diapente, nisi forte vt vnum sentiantur, hoc enim modo vna fit extremorum ratio, aliter autem minime. Erit enim simul, hic quidem multi ad paucum, aut imparis ad par, ille vero pauci ad multū, aut paris ad impar. Si igitur plus distant, & a se inuicem differunt ea, quæ proportionali quidem ordine inter se respondent, in alio autem sunt genere quàm ea quæ in eodem sunt genere. Verbi causa, dulce et albū proportionalis ordinis appello, genere vero diuersa: dulce

LECTIO XVIII.

Positis duabus rationibus ad ostēdendum, ꝙ non contingit sensus duos simul sentire, hic ad idem ponit tertiā rationem, quæ sumitur ex contrarietate sensibiliū. Et dicit ꝙ immutationes quæ sunt a contrarijs, sunt contrariæ sicut calefactio & infrigidatio. Contraria autē nō possunt simul esse in eodem atomo, i. indiuisibili, in eodem enim diuisibili possunt simul esse contraria secundum diuersas partes. Manifestū autem est, quòd ea quæ cadunt sub unum sensum, sunt contraria, sicut dulce & amarum: ergo non possunt simul sentiri. Et similis ratio est in his, quæ nō sunt cōtraria, scilicet in medijs: quorum quædā magis appropinquant ad unum extremum, quædam magis ad aliud, sicut supradictū est de coloribus, & saporibus, quia colorū mediorum quidam pertinent ad albū, & quidam ad nigrum: & similiter saporum mediorum, quidam pertinent ad dulce, quidam ad amarum. & eadem ratio est de commixtis omnibus: quia diuersæ cōmixtiones habent quandā contrarietatem, quia diuersæ cōmixtiones fiunt s̄m diuersas proportiones quæ habent quandam oppositionē adinuicē, ut patet in consonantijs, quarum vna dr̄ dyapasun, quæ consistit in dupla proportione, quæ est duorum ad unum: alia autē dicitur dyapente,

quę consistit in proportione sexquialtera, quæ est trium ad duo: illa autem, inquantum sunt commixta diuersis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum, nisi forte duo sequantur vt vnum, quia sic fiet vna proportio ex diuersis extremitatibus. Ostendit autem consequenter diuersas proportiones esse oppositas secundum duplicem oppositionem, quæ in numeris inueniτur: quarum vna est secūdum multum & paucum, & secundum hoc opponuntur proportio dupli, & proportio dimidij, nam proportio dupli est multi ad paucum, proportio vero dimidij est pauci ad multum. alia vero est oppositio secundum par & impar, & secundum hoc opponūtur proportio dupla & sexquialtera, nam proportio dupla est duorum ad unum, quasi paris ad impar, vnū enim est forma imparis numeri. Sexquialtera autem proportio est trium ad duo, quod est imparis ad parem. Sic ergo patet, quòd nō possunt simul sentiri, quæ cadunt sub eodem sensu. Plus autem distant adinuicem, quæ coelementariter sibi correspondent in diuerso genere existentia, puta dulce & album, quàm ea quæ sunt vnius generis, quia ea quæ sunt vnius generis, non distinguuntur specie nisi propter modum sciendi, sicut album & nigrum. Ea vero quæ sunt diuersorum generū possunt differre specie, non solum ex parte sensus, sed etiam ex parte modi, sicut dulce a nigro plus differt quàm album: unde minus possunt simul sentiri, quod est quasi esse unum numero, ut supra habitum est. Si igitur ea quæ sunt unius generis, propter contrarietatem non possunt simul sentiri, multo minus ea, quæ sunt diuersorum generum, possunt simul sentiri. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quandam falsam solutionem huius quæstionis. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi [Aut hoc non est uerum.] Dicit ergo primo, quòd quidam de symphonijs, idest de consonantijs musicis tractantes, dixerunt quòd soni consonantes non simul perueniunt ad auditū, sed uidentur simul peruenire, eo ꝙ tempus medium est insensibile propter paruitatē. De quo potest esse dubium, utrum recte dicatur, uel non: si em̄ hoc recte dicatur poterit aliquis similiter in proposito dicere cōsentiēs præmissis rationibus, ꝙ nō est possibile simul uidere & audire: sed tamen sensibiliter videtur ita contingere, quia latent nos tempora media visionis & auditionis. Deinde cum dicit.

elementaria, genere autem alia, dulce vero a nigro multo amplius specie differt quàm album adhuc vtique minus continget ipsa simul sentire, quàm quæ eadem genere sunt. Quare si nō hæc, nec illa.

G b Quòd autem dicunt quidam eorum, qui circa symphonias, ꝙ non simul quidem pertingūt soni: videntur autem & latent cum tempus insensibile fuerit, vtrum recte dicitur, an non? Forte enim vtique dicet aliquis, & nunc ex hoc putabit simul uidere & audire, quia intermedia tempora latent his.

c Aut hoc non uerum, neque contingit ullum tempus esse insensibile, neque latere: sed omne tempus sentiri posse.

H d Si enim quando aliquis seipsum sentit, uel alium in continuo tempore: non cōtingit tūc latere ꝙ sit. Est autem aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est, manifestum ꝙ tunc latebit ipse seipsum, an sit, & an videat, ac sētiat.

e Amplius nec utiq; erit tempus, nec ulla res quæ sentit in quo nō sic, quia in huius aliquo, uel qa istius aliquid uidet, si quidem est aliqua magnitudo & temporis & rei insensibilis omnino propter paruitatē. Si em̄ totam uidet & sentit eodem continuo tempore, non eo ꝙ in huius aliquo auferatur. ACB, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius aliquo, uel istius aliquid, uelut terram uidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac parte ipsius. At uero in CB, nihil sentit: eo ergo ꝙ in huius aliquo, scilicet AB, sentit, dicitur totum sentire AB, & totam. Eadem autem ratio & in AC: Semper em̄ in aliquo & in aliquid, totū autem non est sentire ACB.

Q C B

autem a nigro plus etiā specie differt quàm album profecto, minus etiam cōtinget simul istæc sentire, quàm ea quę sunt eadem. quamobrem si non hae, neque illa.

G *Quod autem dicunt nonnulli, qui musicis concentibus uacant, sonos sane non simul peruenire, uideri autem latereque nos, si quando insensibile fuerit tempus, recte ne dicitur, uel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam posset, existimari simul uidere et audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.*

An hoc minus uerum est, nullumque insensile contingit esse tempus, neque etiam nos latere, sed quodcumque sentire contingit.

H *Etenim, si cum aliquis aut se, aut alterum sentit in continuo tempore, non contingit eum latere quod est, est autem quaddam in continuo tantum quantum omnino est insensile, manifestum ꝙ tunc latere poterit seipsum si est, & si uidet, & non sentit, etiam si sentit.*

I *Præterea neque tempus, neque res sane erit ulla, quæ sentiatur, aut in quo non ita, quòd in huius aliquo, uel huius aliquid uidet, si quidem aliqua est magnitudo & temporis & rei, ob paruitatem omnino non sensilis. Si enim totam uidet, totumque sentit continuo tempus, ita quod in huius quopiam, uel illius quippiam uidet, si quidem aliqua est magnitudo, auferatur C B. in quo sentiebat: in huius igitur quopiam, aut istius quippiam, ueluti terram uidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac illius parte, at uero in B C. nihil sentit: in eo igitur quod in huius quopiam A B. sentit. totum sentire, & totam dicitur. Eadem etiam ratio in A C, semper enim*

K *in quopiam, uel quippiam, totum autē non contingit sentire.*

A C B

c ¶ Improbat prædictam solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod prædicta solutio supponit, secundo probat quod dixerat. ibi [Omnia quidem igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ non est verum quod prædicta solutio supponit, scilicet ꝙ sit aliquod tempus insensibile, vel latens sensum, nullum enim tēpus est tale: sed omnia tempora contingit sentire. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat quod dixerat duabus rationibus. Circa quarū primam considerandum est, ꝙ tempus nō sentitur quasi aliqua res permanens proposita sensui, sicut videtur color, magnitudo, sed propter hoc sentitur tempus, quia sentitur aliquid, quod est in tempore: & ideo sequitur, quod si aliquod tempus non sit sensibile, ꝙ id, quod est in tempore illo, nō sit sensibile. Dicit ergo, quòd si aliquando aliquis sentit seipsum esse in aliquo cōtinuo tempore, non contingit latere illud tempus esse: manifestum est autem, quòd homo, vel aliquid aliud est in quodam continuo tempore, & quantumcunque dicas paruum tempus esse insensibile, manifestum est, quòd latebit hominem, si ipse sit in illo tempore, & latebit etiam si in illo tēpore videt, vel sentit, quod est incōueniens omnino. ergo impossibile est, aliquod tempus esse insensibile. Secundā rationem ponit ibi.

e ¶ Circa quam primo considerandū est, ꝙ sicut dicit Philosophus in 5. Phys. tripliciter dicitur aliquod mouere, aut moueri. Vno modo per accidens, vt si dicamus Musicum ambulare. Alio modo secundū partem, vt si dicamus hominem sanari, quia oculus sanatur. Tertio modo primo, & per se, qn̄ aliquid mouet, vel mouet, nō qa vna pars eius tm̄ mouetur aut mouet, sed quia totū mouetur s̄m quamlibet suā partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens: sicut dulce videtur. Alio modo s̄m partem, vt si dicamus hominem videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, scilicet, quia aliqua pars eius videatur. Dicit ergo, quod si est aliqua magnitudo, vel temporis, uel etiam rei corporalis insensibilis propter paruitatem, sequetur, quod nec tempus, nec ulla res sit quæ sentit, uel quæ sensus sentit. i. in quo tempore scilicet, non sit, idest non sentiatur, quia in huius aliquo. Quasi dicat. Nullū tempus erit possibile, ꝙ nō dicatur

dicatur sentiri propter aliquam partem eius. Et quantum ad rem corpoream subdit, vel quia istius aliquid videt, quasi dicat. Nulla magnitudo corporea erit, quæ non sentiatur, quia aliqua pars eius sentitur, quod est eam non esse sensibilem primo. Ad probandum autem quod dixerat, subdit, quòd si aliquis videt, vel sentit quocunque sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis vel magnitudinis, & tamen ponatur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paruitatem. Sic igitur quædam magnitudo vel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sit pars eius, quæ est B. C. insensibilis propter paruitatem. Non ergo de hac parte insensibili propter paruitatem poterit dici quod sentiatur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quòd sentiatur aliquid istius, si sit insensibile corpus, eo modo, quo dicit de tota terra, quod videtur ab aliquo, quia aliqua pars eius videtur, & de aliquo quod ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B nil sentit, relinquitur quod dicatur sentire totũ A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in residua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadē ratio est de magnitudine. A C. quæ ponebatur sentiri. quia aliqua pars eius erit insensibilis propter paruitatem. Et ita semper dicetur sentiri quodcumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B, Hoc autem videtur inconueniens, non ergo est aliquod tempus, vel aliquod corpus insensibile propter paruitatem. Videtur autem hæc ratio efficaciam non Tex. co. 37. habere, sentitur enim aliquid per hoc, quod habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quod si aliquod totum mouet aliquod mobile in aliquo tempore, non oportet quòd pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum mouens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quòd aliquid sit primo sensibile, licet aliquæ partes eius sint insensibiles propter paruitatem. Est autem ad hoc dicendum, quòd differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si sit separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expers virtutis motiuæ, sequeretur quòd totum non esset primo mouens, sed ratione partis ad quam pertinet virtus motiua. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paruitatem, vt supra habitum est, quæ tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, inquantum sensus fertur super totum non exclusa aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter eum dicit.

g ¶ Ostendit, quid sit verum circa prædicta. Et dicit, quòd omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia, [Sed non videtur quęcunque sunt] idest non videntur omni modo secundum quod sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc quòd a longe est, videtur quatuor cubitorũ, vel etiã minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensui secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcunque sint. Sed aliquod indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo secundum quòd indiuisibile dicitur aliquod corpus naturale minimum: quod non potest diuidi vlterius quin corrumpatur, & tunc resoluitur in corpus continens. Et tunc sensus erit, quòd corpus indiuisibile est quidem in seipso insensibile: sed tamen huiusmodi indiuisibile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuisibile, quod nõ est actu diuisum: sicut pars continui, & huiusmodi indiuisibile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtranque expositionem competit quod subditur, quod causa huius dicta est prius in determinatione primæ quæstionis. Videtur autem secunda expositio melior: quia per hoc soluitur obiectio prædicta, quia scilicet pars qualibet cõtinuę magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiatur in actu quasi separata. Vltimo autē concludit manifestum esse ex prædictis, quòd nullũ tempus est insensibile.

f Omnia quidē igitur sensibilia sunt: sed non videntur quæcunq; sunt: Solis autē magnitudo videtur: & quod quatuor cubitorũ a longe, sed non videtur quãtumcunq;, sed aliquando indiuisibile est, quod tamen non videtur indiuisibile. Dicta autē est causa in anterioribus de hoc. Quòd quidem igitur nullum est tempus insensibile, manifestum ex his.

Omnia quidem sensilia sunt, sed quanta sunt, non apparent. Solis enim magnitudinem cernis, & quadricubitum a longinquo, verum quantus est, non apparet, sed interdum indiuiduus: cernit autem non indiuiduum. huius autem causa in prioribus est dicta. Ex ijs igitur perspicuum est, quòd nullum est insensile tempus.

LECTIO XIX.

DE prius autē dicta obiectione cõsiderandum. Vtrum contingit simul plura sentire, aut non contingit. simul autem dico in vno indiuisibili tempore ad se inuicem.

b Primũ quidem igitur. Vtrum sic contingit simul quidem, altero autem animæ sentire & non indiuisibili, sic autem indiuisibili, vt omni existente continuo.

c Vel quoniam primũ quidem ea quæ secũdum vnum sensum, velut dico visum, si est enim alio sentiens alium & alium colorem: pluresq; vtique partes habebit speciem easdē. Etenim quod sentit, in eodem genere est.

LECTIO XIX.

DE dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, vel non cõtingat, simul autem dico in vno & indiuiduo tempore adinuicem.

Primum igitur, nunquid quid ita contingit, simul quidem, verum diuersa animæ potestate sentire, & sic indiuisibili vt totum sit continuum.

An quoniam initio quidem ea quæ per vnum sunt sensum (verbi causa) visum, si erit alio sui alium & alium sentiens colorem, pluresque habebit partes species easdem: illa enim quæ sentit, in eodem sunt genere.

LECTIO XIX.

POstquam Philosophus exclusit secundam solutionem falsam, hic inquirit veram, & circa hoc tria facit. Primo inquirit veritatem prædictę quæstionis, secũdo probat quoddam, quod in præcedentibus supposuerat. ibi. [Quoniam autem sensibile omne.] Tertio epilogat, quæ in hoc libro dicta sunt. ibi. [De sensitiuis quidem igitur.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exequitur propositum. ibi. [Primum quidem igitur.] Dicit ergo primo, quòd ex quo conclusum est, quòd quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi indiuisibili temporis secundum rei veritatem, sed quasi in tempore imperceptibili propter paruitatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum scilicet contingat, vel non contingat plura sentire simul, ita scilicet quòd intelligatur simul, hoc est in indiuisibili temporis. Deinde cum dicit.

b ¶ Supposito, quòd animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquirit quomodo hoc sit possibile. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quendam modum falsum, secundo improbat ipsum. ibi. [Vel quoniam primum.] Tertio proponit modum verum ibi. [Igitur secundum quòd indiuisibile.] Dicit ergo primo, quod primo considerandum est, vtrũ contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animæ, quasi sensitiuum animæ sit indiuisibile, idest, nõ quòd nõ possit diuidi, sit tamen indiuisibile idest, non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum continuum. Si autem intelligamus partem animæ sensitiuam esse sicut quoddam continuum, soluentur præmissæ rationes: quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potentia sensitiua animæ secundum diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrum in alia. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat modum prædictũ. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sequeretur etiã, quòd vnus sensus, puta visus diuideretur in plures partes: secũdo ostẽdit hoc esse impossibile ibi. [Si autẽ quemadmodũ.] Tertio ostendit, quia etiam impossibile quantũ ad diuersos sensus. [Si autem hoc.] Dicit ergo primo, quod cũ contingit plura secundum eundem sensum sentire, sicut cum visus discernit inter album & nigrum, oportebit dicere secundum eandem rationem, quod diuersos colores sentiat secundum

diuersas sui partes, & sequitur, quod idem sensus habebit plures partes eiusdem speciei. non enim potest dici, quod partes sensus visus differant specie, quia omne quod sentitur per visum, est eiusdem generis. In potentijs autem sensitiuis nihil differt specie, nisi propter diuersa genera sensibilium. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat quod dictum est duabus rationibus. Quarum prima est, quod si aliquis dicat, quod sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, sic nihil prohibet in anima sensitiua etiam esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis fit aliquid vnum, & una est operatio amborum oculorum, inquantum scilicet visio utriusque oculi concurrit per quosdam neruos ad aliquod intrinsecum in suum organum, quod est circa cerebrum, ut supra dictum est. Si autem similiter in anima fiat unum ex duobus uisibus, per hoc quod uterque uisus concurrat ad aliquod unum principium, illi uni attribuetur operatio sentiendi. si uero omnino separatim se habēt duo uisus in anima, quod non cōcurrant in aliquod unū principiū, tunc non similiter se habebit de uisione in anima, sicut de oculis in corpore. & ita similitudo non fuit cōueniens ad manifestādum propositum. Non ergo ut rōnabiliter dici, quòd sunt duo uisus in anima. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd secundum prædictā positionem hoc modo erunt plures sensus, qui sunt idem specie, puta plures uisus, aut plures auditus, sicut si aliquis dicat, scientias non differentes specie esse plures in eodē homine, ut plures Grammaticas, uel plures Geometrias, esse quidem plures grāmaticas numero, vel plures uisus in diuersis hominibus possibile est, sed non in uno & eodē homine, sicut nec plures numero albedines sunt in uno & eodem subiecto. Subiungit autem ad ostendendum quod non possunt esse plures sensus eiusdem speciei in eodē, quia uirtus sensitiua & operatio, se inuicē cōsequūtur, ita quod neq; uirtus est sine propria & per se operatione, neq; operatio sine propria uirtute. Operatio autē sensitiua distinguitur secundum sensibilia: & ideo ubi sunt omnino eadem sensibilia, nō sunt diuersæ uirtutes sensitiuæ causantes diuersas operationes. Et simile est de habitibus scientiarum, quarum actus distinguuntur secundum obiecta. Deinde cum dicit.

f ¶ Hic ostendit esse impossibile in sensibilibus diuersorū sensuum, ut, scilicet per eandem partem animæ sentiantur. Et dicit, quod si sensibilia diuersorum generum sentiuntur per aliquid animæ unum & idem indiuisibile, manifestum est quod multo magis alia, quæ sunt unius generis. Probatum est enim supra, quod magis contingit ea quæ sunt unius generis simul sentire, quàm ea quę sunt diuersorum generum. & hoc maxime uerum est quantum ad identitatem sentientis. Quòd autem eadem indiuisibilis anima sentiat sensibilia diuersorum generum, probat, quia si anima sentit per aliam sui partem dulce, & per aliā album, aut ex

d Si autem, quemadmodū oculi duo sunt, dicat quis nihil prohibere: sic & in anima: dicēdum quòd forte ex his quidē vnū aliquid fit, & vna operatio ipsorū. Ibi autem siquidem vnūquodq; ex ambobus, illud sentiens erit; si autem separatim, non similiter se habebit.

e Amplius, & sensus idem plures erunt, sicut si quis scientias indifferentes dicat. Neque enim operatio erit sine virtute, quæ secundum seipsam, nec absque hac erit sensus,

f Si autem hoc in vno & indiuisibili sentit, manifestum quòd & alia. magis enim contingebat hoc simul plura, quàm genere altera. Si itaque alia quidem parte dulce, alia vero album sentit anima, aut quod ex istis conflatur, vnum aliquid est, vel non vnum. Sed necesse est vnum esse, vna enim quædam sensitiua est pars. Cuius ergo illa vnius? nullum namque ex istis vnum. Necesse ergo vnum aliquid esse animæ, quo animal omnia sentit, sicut dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

g Igitur secundum quod indiuisibile est secundum actum, vnum est sensitiuum dulcis & albi: quū vero diuisibile factum fuerit secundum actum, alterum,

h Vel quēadmodum in rebus ipsis contingit, ita & in anima. Idem enim & vnum numero album & dulce est, & alia multa, Nā & si non separabiles passiones abinuicem, tamen esse alte-

F istis duabus partibus erit aliquid vnū, vel non erit: sed necesse est dicere quod sit aliquid vnū, ad quod referantur omnes illę partes, scilicet diuersi sensus; quia sensitiua est quædam vna pars animæ, non autem potest dici quod pars sensitiua animæ sit alicuius vnius generis sensibilium, nisi forte diceretur, quod ex omnibus sensibilibus particulariū sensuum puta colore, sono, & alijs huiusmodi fieret vnum sensibile, correspondens illi vni parti sensitiuę, quæ est cōmunis omnibus proprijs sensibus hoc autem est impossibile. Necesse est ergo, quòd sit aliquid vnum animę quo animal omnia sentit: sed aliud genus per aliud, puta colorem per visum & sonum per auditum, & sic de alijs. Considerandum autē est hic, quòd vbicunque sunt diuersæ potentiæ ordinatę, inferior potentia comparatur ad superiorem per modū instrumenti, eo quòd superior mouet inferiorem. Actio autem attribuitur principali agenti per instrumentū. sicut dicimus quòd artifex secat per serram. Et per hunc modum Philosophus dicit, quòd sensus cōmunis sentit per visum, & per auditum, & alios sensus proprios, qui sunt diuersæ partes potentiales animæ, non autem diuersæ partes sunt alicuius continui, vt superius dicebatur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quomodo eadē pars animæ indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorum primum breuiter & obscure ponit, quia in libro 3. de anima apertius positus est. Ad huius ergo euidentiam cōsiderandum, quòd cum operationes sensuum propriorū referantur ad sensum communem, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorū, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt. punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum quod in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secūdum quòd in se est vnum, est indiuisibilis, & est vnum sensitiuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum. si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius lineæ, sic est quodam modo diuisibile: quia vtimur vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum: secundum vero quòd est vnum, iudicat differentias sensibilium. Et per hoc soluuntur rationes supradictæ, quia quodam modo est vnum, & quodammodo non est vnum illud quod sentit diuersa sensibilia. Secundum modum ponit ibi. Text. c. 134

K

h ¶ Et dicit, quòd sicut est in rebus exterioribus, ita pōt dici in anima. Videmus enim quod corpus vnum & idem numero est albū & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prędicantur: sed tamen huius passiones separant abinuicē, sicut contingit quod aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, Sed quādiu nō sic separāt illę passiones, albū & dulce remanet, uel

Si autem, quoniam gemini sunt oculi dixerit quispiam nihil prohibere; ita etiam in anima, quoniam ex ijs fortasse quiddam fit vnum, & illorum est opus vnum: ibi autem, si quidem vnum ex ambobus, illud erit sentiens; si vero seorsum, non similiter se habebit,

G

Præterea, idem sensus plures erūt, vt differentes quispiam scientias dixerit. neque enim operatio absque sua ipsius erit potentia, neque sine hac erit sensus,

Si autem hæc in vnico, & indiuiduo sentit, manifestum est quòd & alia. Continget enim magis hæc simul plura, quàm ea quæ genere sunt diuersa: si vero alia quidem sui parte dulce, alia autem album sentit anima,

H

vel quod ex istis, vnum quiddam est, vel non vnum esse necesse est, vnum enim quiddam sentiens est pars. Cuius igitur illa vnius; nihil enim ex istis vnum? necesse igitur est vnum quippiam esse ipsius animæ, quo omnia sentit, vt dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

I

Vtrum igitur vt est indiuiduum quiddam actu, vnum est ipsum sensitiuum dulcis & albi, sed cum actu diuisum fuerit, alterum est.

An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita & in aīa, vnum enim & idem numero album est & dulce, & alia multa: si enim non separabiles a se inuicem sunt passiones, alterum tamen vnicuique esse: similiter igitur

vel sunt idem subiecto: sed differunt secundum esse. Et similiter potest poni de Anima, quod vnum & idem subiecto est sensitiuum omnium sensibilium, tam eorum quæ differunt genere, sicut album & dulce, quam eorum quę differunt specie, sicut album & nigrum. Et secundum hoc dicendum erit, quod anima sentit diuersa sensibilia quodam modo, secundum vnum & idem, scilicet subiecto: quodã modo diuersa inquantum ratione differunt. Potest autem cõtra hoc obijci: quia in rebus quæ sunt extra aĩam, licet idem possit esse dulce & album, non tamen potest idem esse album & nigrum: & ita videbitur quòd anima non possit simul sentire sensibilia vnius generis, cũ sint contraria. Hanc autem obiectionem Aristot. remouet in lib. de Anima, cum dicit. Et impossibile est album & nigrum esse simul: quare neque species pati ipsorum. Et innuit solutionem per hoc, quòd si huius est sensus, & intelligentia vel intellectus. Per quod datur intelligi quod non omnino se habet in sensu, & intellectu, sicut in corporibus naturalibus. Corpus enim naturale recipit formas secundum esse naturale & materiale, secundum quòd habẽt ĩn se contrarietatem: & ideo non potest idem corpus simul recipere albedinem & nigredinem: sed sensus & intellectus recipiunt formas rerũ spiritualiter & immaterialiter secundum esse quoddam intentionale, prout non habent contrarietatem. Vnde sensus & intellectus simul potest recipere species sensibilium contrariorum, cujus simile potest uideri in dyaphano, quod in vna & eadem sui parte immutatur ab albo & nigro quia immutatio non est materialis secundum esse naturale, ut supra dictum est. Est etiam aliud considerandum, quod sensus & intellectus, non solũ recipiunt formas rerũ; sed etiã habent iudicare de ipsis, iudicium autem, quod faciunt de contrarijs, non est contrarium: sed vnum & idem quia per vnum contrariorum sumitur iudicium de altero. Et quãtum ad hoc uerum est quod supra dictum est, quod magis simul possunt sentiri sensibilia vnius generis de quorum uno iudicatur per alterum, quàm sensibilia diuersorum sensuum. Est autem & aliud circa hoc dubium: quia per præmissa verba Philosophi, videtur confirmari opinio Stoicorum, qui posuerunt, quod non diuersis potentijs sentitur color & odor, & alia sensibilia: sed nec sunt diuersæ potentiæ sensuum: sed ipsa anima secundum seipsam cognoscit omnia sensibilia non differens nisi ratione. Sed dicendum est, quod secunda solutio supponit primam. Vnde intelligendum est, quod anima, idest sensus communis, vnus numero existens, sola autem ratione differens, cognoscit diuersa genera sensibilium, quæ tamen referuntur ad ipsum secundum diuersas potentias sensuum propriorum. Deinde cum dicit,

I ¶ Probat quod supposuerat, scilicet quod nihil sentitur nisi quantum. Et dicit manifestum esse quod omne sensibile est magnitudo, & quod nullum indiuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, quod est quædam distantia, ex qua non põt aliquid videri, & hanc distantiam dicit esse infinitam: quia si in infinitũ illa distantia protendatur, nihil inde videtur. Est autem aliqua distantia vnde aliquid videtur. & hæc est finita, quia a finita distantia incipit aliquid videri, & simile est de alijs sensibus, quæ sentiunt ab aliqua distantia per medium extrinsecum non tangentes ipsa sensibilia, sicut auditus & odoratus. Cum igitur distantia, vnde non videtur aliquid, sit infinita per remotionem a visu, finita autem versus visum, sequitur quod sit dare vltimum aliquod, unde nihil uideatur. Distãtia autem ex qua videtur aliquid, est ex vtraque parte finita. Est ergo dare aliquẽ terminum vnde primo possit aliquid videri: omne autem quod est medium duarum quantitatum inuicẽ continuatarum, est indiuisibile, ergo necesse est esse aliquid indiuisibile, vltra quod omnino possit sentiri & circa quod necesse sit aliquod sentiri. Si ergo aliquid indiuisibile sit sensibile, & ponatur in illo indiuisibili termino, sequetur quod illud sit uisibile simul & inuisibile: inuisibile quidem inquantum est in termino inuisibilis distantiæ; visibile autem, inquantũ est in termino visibilis: hoc autem est impossibile: ergo & primum, scilicet quod aliquod indiuisibile sit sensibile. Si enim aliquod indiuisibile in prædicto termino ponatur, partim videbitur, & partim nõ videbitur, quod de indiuisibili dici non potest. Videtur autem quòd hęc probatio non valeat; quia non est dare aliquem terminum, vnde omnia visibilia incipiant videri: quia maiora a maiori distãtia uidentur, minora vero a minori. Dicendum est autem, quòd vnumquodque sensibile ab aliqua determinata distantia videtur. Si ergo illud indiuisibile, quod ponitur posse sentiri, videatur ab aliqua determinata distantia, sicut & aliquod diuisibile, concludet ratio Arist., si uero non sit determinare aliquam distantiam, ex qua simul incipit uideri cum aliquo diuisibili, sequetur iterum quod nullo modo possit uideri. Oportet enim accipere proportionem distantiæ, ex qua uidetur aliquod diuisibile secundum proportionem magnitudinum, quæ videntur: sed non est aliqua proportio indiuisibilis ad magnitudinem diuisibilem, sicut nec puncti ad lineam. Et ita sequetur, quod ex nulla distantia possit uideri indiuisibile: quia cuiuslibet distantię est aliqua proportio ad aliam distantiam. Sequetur ergo si videtur quod videatur coniunctum visui: quod est contra rationem visus & aliorũ sensuum: quæ non tangentes sentiunt. Sic ergo indiuisibile nõ potest sentiri, nisi forte secundum quod est terminus continui, sicut & alia accidentia continuorum sentiuntur. Deinde cum dicit.

K ¶ Epilogat quæ dicta sunt in hoc libro, continuans se ad sequentia, & dicit quod dictum est de sensitiuis idest de organo sentiendi, & sensibilibus quomodo se habeãt ad sensus, & communiter, & secundum vnumquodque organum sensus, partim in hoc Libro partim in libro de Anima. Inter reliqua uero, quod primo considerandum, occurrit est memoria & reminiscentia & de somno, quia sicut per sensum cognoscuntur præsentia ita per memoriam cognoscuntur pręterita, & in somno fit aliqua præcognitio futurorum.

rum vnicuique. Similiter ergo ponendum & in anima idem & vnum esse numero sensitiuum omnium: secundum esse tamen alterum & alterum, horum quidem genere, horũ vero specie. Quare & sentiet vtiq; simul eodẽ & vno, ratione aũt nõ eodẽ. B

In anima ponendum est, vnum & idẽ numero esse id, quod omnia sentit, secũdum esse autem aliud & aliud, horum quidem genere, illorum vero specie. Quamobrem vno & eodem simul sentiet, ratione autem non eadem.

i Quòd autem sensibile omne magnitudo est. & non est diuisibile sensibile, manifestum. Est.n. vnde quidem non videbitur, infinita distantia. vnde autem videtur, finita. Similiter autem & audibile. & odorabile, & quæcunque non ipsa tangentes sentiunt. Est itaque aliquod vltimũ distantiæ, vnde non videtur, & primum vnde videtur: hoc itaque necesse est indiuisibile esse, C quod in vlteriori quidem non cõtingit sentire existens, in citeriori aũt necesse sentire. Si itaq; aliquid erit indiuisibile sensibile, cũ ponatur in vltimo vnde est, vltimo quidẽ non sensibile, primo autem sensibile, simul accidet visibile esse & inuisibile: hoc autem impossibile.

Quòd autem omne sensibile magnitudinem habet, & indiuiduum non est sensile, manifestum sane est: unde.n. uideri non potest infinita est distantia, vnde autem uidetur, finita, similiq; modo olfactile & audibile, & quęcunque sentiunt non tangentes homines. Est igitur quiddam distantiæ extremum, vnde non cernatur, & primum unde cernatur, & hoc sane indiuiduum esse necesse est, cuius in eo quidem quod ultra est, sentire quippiam non contingit: in eo autem quod est citra sentire, est necesse. Si igitur indiuiduum quippiã est sensile, quando in extremo constituetur, vnde postremum quidem non sentiatur, primum autem sentiatur, simul visile & non visile esse continget, hoc autem fieri non potest,

k De sensitiuis quidem igitur & sensibilibus quomodo se habent, & communiter & secundum vnumquodque sensitiuũ D dictum est. Reliquorum autem, primo considerandũ de memoria & reminiscentia & somno.

Et de sensiteriis quidem & sensilibus quonam se habeant modo, & communiter & per singula sensiteria, dictũ est. Ex reliquis autem de memoria & rememoratiua, & de somno est considerandum,

Explicit scriptum sancti Thomæ de Aquino super Libro Aristotelis de Sensu & Sensato.

DIVI

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE MEMORIA & Reminiſcentia, expoſitio.

LECTIO PRIMA.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA LIBER.

Antiqua Translatio.	N. Leoniceni interpretatio.
DE memoria autē & memorari dicendū quid eſt, & pp quam cauſam ſit, & cui animæ partiū hæc accidat paſſio, & de reminiſci. Non enim ijdē ſunt memoratiui & reminiſcitiui: ſed vt frequenter memorabiliores quidem qui tardi, reminiſcibiliores autem qui veloces, & facile diſcentes.	B *De memoria autē & memorari, dicendū quidnā eſt, & quia ob cauſam fiat, & cui animæ parti hęc accidat paſſio, & de ipſo reminiſci. Non enim idem memores ſunt, & ad reminiſcentiam apti, ſed magna ex parte memores magis ſunt ingenio tardi, reminiſcentiæ vero valent ij, qui mente celeres & dociles exiſtunt.*
b Primum quidē igitur accipiēdū eſt qualia ſunt memorabilia: multoties enim decipit hoc.	*Primum igitur conſiderandum eſt qualia ſunt memorabilia; ſæpius enim iſtud nos fallit.*
c Neque enim futura cōtingit memorari, ſed eſt opinabile & ſperabile. Erit aūt vtique & ſcientia quædā ſperatiua, quēadmodum quidā diuinatiuam dicunt.	C *Nam neque quod futurum eſt, memorari contingit, verum opinione & ſpe percipitur. Et profecto erit ſcientia quædam ſpei ad dicta, ut de diuinatione quidam autumant.*

SIcut Philoſophus dicit in Septimo de Hiſtorijs animaliū, Natura ex inanimatis ad aiata procedit paulatim: ita q genus inanimatorū prius inuenit q̄ genus plantarū, quod quidē ad alia corpora cōparatū, videt eſſe aiatū ad genus aūt aialiū, inanimatum. Et ſimiliter a plātis ad aialia quodā cōtinuo ordine progredit: qa q̄dā aialia immobilia, q. terræ adherēt, parū vident a plātis differre: ita ēt & in pgreſſu ab aialibus ad hoiem, q̄dam inueniunt, in quibus aliqua ſimilitudo rōnis appareat: cū enim prudentia ſit propria virtus hois. Eſt.n. prudentia recta ratio agibiliū, vt dr̄ in 7. Ethi. inueniūtur quędā aialia quādā prudentiā participare nō ex eo q habeāt rōnē: ſed ex eo q inſtinctu naturæ mouent per apprehēſionē ſenſitiuæ partis ad quędā opera facienda, ac ſi operarent ex rōne. Pertinet aūt ad prudentiā, ut prudēs dirigat p eā, in his quę imminent ſibi agēda et conſideratione nō ſolū præſentiū: ſed ēt præteritorū. Vnde Tullius in ſua Rethorica partes prudentiæ ponit non ſolū prouidentiā, per q̄ futura diſponuntur, ſed ēt intelligentiā, per q̄ conſiderantur præſentia. & memoriā. per quā apprehenduntur præterita. Vnde ēt in alijs animalibus, in quibus inuenitur prudentiæ ſimilitudo participata, neceſſe eſt eſſe nō ſolū ſenſum præſentiū, ſed ēt memoriā præteritorum. Et ideo Philoſ. in principio Meta. dicit, q quibuſdā animalibus ex ſenſu memoria fit, & pp hoc prudentia ſunt. Sed ſicut prudentiam imperfectam habent reſpectu hominis, ita etiam & memoriam. Nam alia animalia memorantur tantum: homines autem & memorantur & reminiſcuntur, & ideo gradatim Ariſt. poſt librum, in quo determinatur de ſenſu, qui communis de omnibus animalibus, determinat de memoria & reminiſcentia, quorum alterum inuenitur in ſolis hominibus, alterum vero in his, & in animalibus perfectis. Diuiditur autem Liber iſte in partes duas. Primo enim ponit Procemium, in quo manifeſtat ſuum propoſitum: ſecundo accedit ad tractandum ea, de quibus intendit. ibi [Primum quidem igitur.] Circa primum dicit de duobus eſſe dicendum. Primo quidē de memoria & memorari, quod eſt actus eius, circa quod tria ſe pmittit dicturum. Primum, quid ſit memoria & quid memorari, & quæ ſit cauſa eius. & ad quam partē animæ pertineat paſſio memorandi. Omnes enim operationes ſenſitiuæ partis paſſio- A nes q̄dā ſunt, ſm q ſentire pati quoddā eſt. Scdo promittit ſe dicturū de reminiſci. Et ne videretur idē eſſe reminiſci & memorari, ſubiūgit quoddā ſignū differētiæ ipſorū ex parte hoīum, in quibus inuenit vtrunq;. Non.n. ijdē hoies inueniunt ita bene memoratiui: ſed ſicut frequēter accidit, illi ſūt melius bene memorātes, q ſunt tardi ad inueniendū & diſcēdū. Illi aūt melius reminiſcuntur, q ſunt velocis ingenij ad inueniendū ex ſe, & bene diſcendū ab alijs. Cuius rō eſt, quia diuerſę habitudines hominū ad opera aīæ pueniūt ex diuerſa corporis diſpoſitione. Videmus aūt in corporalibus, q illa q̄ difficiliter & tarde recipiūt impreſſionē, bene retinent eā, ſicut lapis: quæ vero de facili recipiunt, non retinent bn̄, ſicut aqua. Et qa memorari nil aliud eſt q̄ bene cōſeruare ſemel accepta, inde eſt q illi, q ſunt tardi ad accipiēdū, retinēt bene recepta, quod eſt bene memorari. Qui aūt de facili recipiunt, plerumque de facili amittunt. Sed reminiſci eſt quędā reinuentio prius acceptorum non conſeruatorum, & ideo illi qui ſunt velocis ingenij ad inueniēdū & recipiēdū diſciplinā, ēt ſunt bn̄ reminiſcentes. Deinde cū dicit.

b ¶Exequitur propoſitum. Et primo determinat de memorari, Secundo de reminiſci. ibi [De reminiſci autem reliquum eſt dicere.] Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid ſit memorari. Secundo cuius partis animæ ſit. ibi [Qm̄ autem de phantaſia.] Tertio propter quam cauſam fiat. ibi [Dubitabit autem utique aliquis.] Et quia operationes & habitus, & potentiæ ſpecificantur ex obiectis, ideo circa primum duo facit. Primo inquirit quid ſit obiectū memoriæ, Secūdo cōcludit quid ſit memoria, ibi [Eſt quidem igitur memoria.] Circa primū duo facit, Primo D dicit de quo eſt intentio. Secūdo manifeſtat propoſitū. ibi [Neque.n. futura.] Dicit ergo primo, q ad determinandū de memoria, primo oportet accipere qualia ſunt memorabilia, quia obiecta ſunt priora actibus, & actus potentijs, ut dictum eſt in 2. de Ani. Neceſſarium autem eſt hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc, quia aliqui putant quorundam eſſe memoriam, quorum non eſt. Deinde cum dicit. Tex. cō. 3 & 11.

c ¶Manifeſtat propoſitum. Et primo dicit, q memoria non eſt futurorum, Secundo, q non eſt præſentium. ibi [Neque præſentis.] Tertio q eſt præteritorum ibi [Memoria autē facti eſt,] Dicit ergo, q futura non contingit memorari, ſed eorum eſt opinio

In Prologo.

nio ex parte virtutis cognoscitiuæ, dum scilicet aliquis opinat aliquid esse futurum. & spera: ex parte virtutis appetitiuæ, dum scilicet spes in aliquid futurum quandoque tendit. Dicit autē, ꝙ etiam quædam scientia potest esse futurorū, quæ potest esse speratiua scientia. Quidam autem nominant eam diuinatiuam, quia per eam aliqui possunt cognoscere quid in futurum cōtinget, de quo est spes. Sed cum spes sit futurorū quæ ab homine acquiri possunt, huiusmodi autem sunt futura contingentia, de quibus non potest esse scientia: videtur ꝙ nulla scientia possit esse speratiua futurorum: Dicendum autem est ꝙ de futuris contingentibus, secundum se consideratis, non potest esse scientia: sed cum in causis suis considerantur, potest de eis sciētia esse, prout aliquæ scientiæ cognoscunt esse inclusiones quasdam ad tales effect⁹. Sic enim & sciētia naturalis est de generabilibus & corruptibilibus. Et hoc etiā modo Astrologi possunt per suam scientiam pronunciare quosdā futuros euentus sperando: puta vbertatē vel sterilitatem, propter dispositionem corporum cœlestium ad tales effectus. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quòd memoria non est præsentis, sed hoc dicit pertinere ad sensum, per quem neque futurum, neque factū idest, præteritum, cognoscimus, sed tantummodo præsens. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd memoria est præteritorum. Et hoc probat ex communi vsu loquendi. Cum enim aliquid præsentialiter adest, puta cū aliqs præsentialiter videt album, nullus diceret se memorari albū, sicut nullus dicit se memorari illud, quod per intellectū actu consideratur, cum actu considerat & intelligat: sed cū communiter homines uident album, nominant sentire, & considerare aliquid actu, nominant solummodo scire. Cum aliquis autem habet scientiam habitualem, & potentiam sensitiuam sine actibus uel operationibus eorum, tunc dicitur memorari præteritorum actuum, puta cum considerat intellectu triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: & forte sensibiliter descriptionem figuræ videt: & ex quadam parte operationis intellectualis memoratur aliquis, quia didicit ab alio, vel quia speculatus est per seipsum: ex parte uero sensibilis apprehensionis memoratur, quia audiuit uel vidit, uel aliquo alio sensu percepit. Semper enim cum anima memoratur, prænūciat se uel prius audiuisse aliquid, uel sensisse, vel intellexisse. Ex quo patet, ꝙ non est intentio Philosophi dicere, quòd memoria non possit esse ipsarum rerum, quæ in præsenti sunt: sed solum eorum quæ in præterito fuerunt. Potest enim aliquis memorari non solum hominum, qui mortui sunt, sed etiam qui nunc viuunt: sicut & ipsip-

d Neque præsentis est, sed sensus. Hoc enim neque futurum, neque factum cognoscimus, sed tantum præsens.

e Memoria autem facti est, præsens autem cum adest, vt hoc album, cum aliquis uidet, nullus vtique dicet memorari, neque quod consideratur, cum sit considerans & intelligens: sed hoc quidem communiter sentire dicit, illud autem scire solum. Cū vero sine actibus sciētiam & sensum habeat: sic memoratur, ꝙ triangulus duobus rectis æquales habet, hoc quidem, quia didicit aut speculatus fuit, illud vero, quoniam audiuit aut vidit, aut aliquid tale. Semper enim, cum secundum memorari agat sic in anima dicit, ꝙ hoc prius audiuit, aut sensit, aut intellexit.

f Est quidem igitur memoria, neque sensus neque opinio: sed horum alicuius habitus aut passio cum factum fuerit tempus. Ipsius autem nunc in ipso nunc non est memoria, sicut dictum est. Est enim præsentis quidem sensus, futuri vero spes, facti autem memoria est. Vnde post tempus memoria omnis. Quare quæcumque tempus sentiunt, hæc sola animalia memorantur & isto sentiunt.

LECTIO II.

QVoniam autem de phantasia prius in his, quę sunt de Anima, dictum est, & ꝙ intelligere non est sine phantasmate.

b Accidit enim eadem passio circa intellectum, quæ quidem

A sius aliquis dicitur reminisci: secundum illud Virgilij. Hæc talia passus Vlyxes, Oblitus vel sui est Ithacus discrimine tanto. Per qđ intelligi voluit, quòd meminit sui: sed intentio Philosophi est dicere, ꝙ memoria est præteritorum quantum ad nostram apprehensionem, idest, quòd prius sensimus vel intelleximus aliqua indifferenter, siue illæ res secundū se cōsideratæ sunt in præsenti, siue non. Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit ex præmissis quid sit memoria, quia neque est sensus, quia solum est præsentium, neque est opinio, quæ potest etiam esse futurorum: sed oportet, quòd ad aliquid horū pertineat uel per modum habitus, puta si sit aliqua uis permanens vel per modum passionis, puta si sit aliqua impressio transiens. Sic autem memoria pertinet ad sēsum uel opinionem, cum interuenit aliquod tempus mediū inter priorem apprehensionem sensus, vel intellectualis opinionis, & memoriam subsequentem: vt sic memoria possit esse præteritæ apprehensionis: quia ei⁹ quod nunc apprehenditur, in ipso nunc non est memoria, ut dictum est, sed sensus quidē est præsentis, spes vero futuri, memoria vero præteriti. Et iō oportet, quòd omnis memoria sit cum aliquo tempore intermedio inter ipsā, & priorem apprehēsionem. Et ex hoc cō cludit quòd sola animalia, quæ possunt sentire tempus, memorantur, & illa parte animæ memorantur, qua & tēpus sentiunt, & de hoc in sequentibus inquiret.

Sed neque id, quod præsens est, illius enim est sensus: hoc enim neque futurum, neque præteritum cognoscimus, sed solum id quod præsens est.

Memoria autem est præteriti, præsens uero cum adest, ut hoc album quā do quis id conspicit nullus vtique memorari asseret, neque quod contemplatur, cum considerat & intelligit, sed
B *illud quidem se sentire dicit, hoc autem scire solummodo. Cum uero sine operatione scientiam habuerit & sensum, tum de triāguli meminit angulis quòd duobus rectis sunt æquales, hoc quidē uel quia didicerit, uel contemplatus fuerit, illud uero quoniam audiuerit, uel viderit, aut huiusmodi quippiam perceperit: semper enim cum memoriæ operam dat, tacite secum animo confirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.*

C

Est igitur memoria neque sensus, neque opinatio, sed horum alterius, habitus, aut passio, cum intercesserit tempus. ipsius autem nunc in ipso nunc, non est memoria. vt dictum est prius, sed præsentis quidem sensus, futuri autem spes, præteriti uero memoria. quamobrem cum tempore omnis est memoria. & iccirco quæcunque tempus sentiunt animalia hæc sola recordantur,
D *& isto quo sentiunt.*

LECTIO II.

QVoniam autem de Fantasia dictum est prius in commentarijs de Anima, & quòd sine fantasmate intelligere non licet.

Eadem enim in intelligendo contingit passio, quæ in describendo. ibi
E

LECTIO II.

POstquam Philosophus ostendit quid est memoria, hic ostendit ad quam partem animæ pertineat. Et circa hoc duo facit. Primo præmittit quoddam, quod est necessarium ad propositi manifestationem. Secundo manifestat propositum. ibi [Magnitudinem autem & motum.] Circa primum. Primo præmittit quod intendit. Secundario manifestat quod dixerat per exemplum. [Accidit enim eadem passio] Tertio ostendit quid circa hoc sit alibi manifestandum. ibi [Propter quam igitur causam] Proponit ergo primo, quòd in Libro de Anima dictum est, de phātasia quid sit: quia scilicet est motus factus a sensu secundum actum. In eodem etiam libro dictum est, quòd non contingit hominem sine phantasmate intelligere. Deinde cum dicit. Text. cō. 61 Tex. cō. 10. 30. & 10.

b Manifestat hoc, quod vltimo dixerat. Posset enim alicui videri inconueniens, si non possit homo sine phantasmate intelligere, cum phantasma sit similitudo rei corporalis: intelligere autē

sit

sit vniuersalium, quæ a particularibus abstrahuntur, & ideo ad huius manifestationem inducit quoddam exemplum dicens, ꝙ Ita accidit circa intellectum, quantum ad hoc ꝙ indiget phantasmate, sicut accidit in descriptionibus figurarum Geometriæ, in quibus describitur quidam triangulus, qui sit alicuius determinatæ quantitatis, tum Geome. in sua demonstratione non vtat aliqua determinata quãtitate triãguli: similiter & homini volenti intelligere rẽ aliquam proponitur ante oculus phantasma alicuius determinatæ quantitatis, vt pote singularis: puta uolẽti intelligere hominem, occurrit imaginatio alicuius hominis bicubiti: sed intellectus intelligit hominem inquãtum est homo, non autem in quantum habet quantitatem hanc. Sed quia intellectus potest intelligere naturã quantitatis, ideo subiũgit, ꝙ si ea quæ debẽt intelligi, sunt secũdum suam naturam quanta, puta linea, superficies, & numerus, nõ tamen finita, idest, determinata determinatione singularitatis, nihilominus tamẽ ponit ante oculos phantasma quanti determinati, sicut uolenti intelligere lineã occurrit phantasma lineæ bipedalis, sed intellectus intelligit eã solum secundum naturam quantitatis, non secundum quòd est bipedalis. Deinde cum dicit.

& in describendo. Ibi enim nulla utentes quantitate trianguli determinata, tamen finita secundum quantitatem describimus, & intelligens similiter & si non intelligat quantum, ponitur ante oculos quantum. Intelligit autem non secundum ꝙ quantum est solum. Si autẽ natura sit quãtorum infinitorum, anteponitur tamẽ quantum determinatum. Intelligit autem secũdum quod quantum solum.

enim ad nihil utentes determinata triãgulis quantitate. nihilominus per terminata illum describimus, quantitatẽ ita intelligent, licet non contempletur quantum, ante oculos tamen proponit quantum, contemplatur autem non ut est quantum. Quòd si natura fuerit quantorum quidem, verum indeterminatorum, ante oculos certe quantum

G *ponit terminatum, contemplatur autẽ, ut quantum est solum.*

e Propter quam igitur causam non contingit intelligere nihil sine continuo, neque sine ratione temporis entia, alia ratio est.

Quam igitur ob causam intelligerẽ non contingit sine continuo, & sine tempore ea qua non sunt in tempore; alius est sermo.

d Magnitudinem autem & motũ cognoscere necesse est, quo & tempus, & phãtasma communis sensus passio est. Quare manifestum est, quòd primo sensitiuo, horum cognitio est memoria autem quæ est intelligibiliũ, non sine phantasmate est. quare intellectiui secundum accidens utique erit, per se autem primi sensitiui.

Magnitudinem autem & motũ necesse illo cognoscere, quo & tempus,

H *& fantasma communis sensus est passio, iccirco manifestũ est, quod horum cognitio per primum est sensitiuum. Intelligibilium vero rerum memoria non sine fantasmate est, propterea contemplabilis quidem res per accident sane erit, per se autem primi sensitiui.*

c ¶ Ostendit ad quam considerationem reseruatur hoc, & dicit ꝙ ad aliam rationem pertinet assignare causam, quare nihil

I potest homo intelligere sine continuo & tempore: quod quidẽ accidit, inquantum nihil potest homo intelligere sine phantasmate. Phantasma autem oportet ꝙ sit cum cõtinuo & tempore, eo ꝙ est similitudo rei singularis, quæ est hic & nunc: quod non potest intelligi sine phantasmate. Quare homo autem non possit intelligere sine phantasmate, de facili põt assignari ratio quantum ad primam acceptionem specierum intelligibilium, quæ a phantasmatibus abstrahuntur secundum doctrinam Aristote. in Tertio de Anima. Sed experimento patet ꝙ etiam ille, qui iam

Text. cõ. 3. acquisiuit scientiam intelligibilem per species intellectas, nõ potest actu considerare illud, cuius scientiam habet, nisi occurat ei aliquod phantasma Et inde est, ꝙ læso organo imaginationis impeditur homo non solum ab intelligendo aliqua de nouo, sed ẽt considerando ea, quę prius intelleait, ut patet in phrænetecis. Posset autem adhuc aliquis dicere ꝙ species intelligibiles nõ manent in intellectu possibili humano, nisi quamdiu actu intelligit: postquam autem desijt actu intelligere, pereunt & cessant species intelligibiles esse in intellectu, per modum, quo cessat

K lumẽ esse in aere apud absentiam corporis illuminantis, & ideo est necesse, si intellectus velit de nouo intelligere, ꝙ iterũ se cõuertat ad phantasmata, vt acquirat species intelligibiles. Sed hoc est expresse contra verba Arist. in Tertio de Anima, vbi dicit ꝙ

Tex. cõ. 8. cum intellectus possibilis fiat singula intelligibilia, quod est per species eorum, tunc etiam est in potentia ad intelligendum in actu. Repugnat etiam rationi vt cum species intelligibiles recipiantur in actu in intellectu possibili immobiliter secundũ modum ipsius, intellectus possibilis non habet species intelligibiles etiam cum actu non intelligit, non est sicut in potentijs sensitiuis, in quibus propter conditionem organi corporalis, aliud est recipere impressionem, quod facit sentire in actu, & aliud retinere, quando etiam res actu non sentiuntur, vt obijcit Auicen. sed contingit propter diuersum gradum essendi formarum intelligibilium, uel secundum potentiam puram, sicut inuenire, vel addiscere, vel secundum actum purum, sicut quando actu in-

F telligi: vel medio modo inter potentiam & actum: quod est esse in habitu. Non ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasmate, vt acquirat intelligibiles species: sed etiam vt eas quodam modo in phantasmatibus inspiciat. Et hoc est quod dicitur in tertio de anima. Species igitur in phantasmatibus intellectiuum intelligit. huius autem ratio est, quia operatio proportionatur virtuti & essentiæ: intellectiuum autem hominis est in sensitiuo, sicut dicitur in secundo de Anima. Et ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in phantasmatibus, sicut intellectus substantiæ separatæ operatio est intelligere res secundum se intellectas, & ideo huius causa est reddenda a Metaphy. ad quem pertinet considerare diuersos gradus intellectuum. Deinde cum dicit. Tex. cõ. 19.

d ¶ Ostendit ad quã partem animæ pertineat memoria. Et primo per rationem, secundo per signa. ibi [Vnde & alteris.] Tertio concludit propositum ibi [Cuius quidem igitur.] Dicit ergo primo, ꝙ necesse est ꝙ eadẽ parte animæ cognoscatur magnitudo & motus, qua etiam cognoscitur tempus. Hæc. n. tria se sequuntur tam in diuisione, quã in eo quod est esse infinitũ & finitum, vt probatur in Sexto Phys. Magnitudo autem cognoscitur sensu: est enim vnum de sensibilibus communibus. Similiter autem, & motus præcipue localis cognoscitur, inquantum cognoscitur distantia magnitudinis. Tempus autem cognoscitur, inquantum cognoscitur prius & posterius in motu, unde & etiam sensu percipi possunt. Dupliciter autem aliquid sensu percipitur. vno quidem modo per seipsam immutationem sensus a sensibili, & sic cognoscuntur tam sensibilia propria, quàm etiam communia a sensibus proprijs, & a sensu communi. Alio modo cognoscitur aliquid quodam secundario motu, qui relinquitur ex prima immutatione sensus a sensibili. Qui quidem motus remanet etiam quandoque post absentiam sensibilium & pertinet ad phantasiam, vt habitũ est in Libro de Anima. Phantasia autem, secundum quòd apparet per huius immutationem secundariam, est passio sensus communis: sequitur enim totam immutationem sensus, quæ incipit à sensibilibus proprijs & terminatur ad sensum communem. Vnde manifestum est quòd prædicta tria, scilicet magnitudo, motus, & tempus, secundum quod sunt in phantasmate, comprehenduntur & cognoscuntur p sensum communem. Memoria autem non solum est sensibilium, vtputa cum aliquis memoratur se sensisse: sed etiam intelligibilium, vt cum aliquis memoratur se intellexisse. Nõ autem est sine phantasmate. Sensibilia enim postquam pertereunt, a sensu non percipiuntur, nisi sicut in Phantasmate, intelligere etiã non est sine phantasmate, vt supra habitum est. Vnde cõcludit quòd memoria sit intellectiuæ partis animæ: sed per accidens, per se autem primi sensitiui sensus communis. Dictum est enim supra, ꝙ intelligens proponit in phantasmate quantum determinatum, licet intellectus secundum se consideret rem absentem: ad memoriam autem pertinet apprehensio temporis secundum determinationem quandam, secundum scilicet distantiam in præterito ab hoc in præsenti nunc. Vnde per se memoria pertinet ad apparitionem phantasmatum: per accidens autẽ ad iudicium intellectus. Posset autem alicui videri ꝙ ex his quæ hic dicuntur, ꝙ phantasia & memoria non sunt potentiæ distinctæ a sensu communi: sed sint quædam passiones ipsius: sed Auicenna rationabiliter ostendit esse diuersas potentias. Cum enim potentiæ Tex. cõ. 20.

sensitiuæ

e Vnde & alteris quibusdã inest animaliũ: & nõ solũ hominibus, & habentibus opinionẽ & prudentiã. Si aũt intellectiuarũ aliqua partium esset, non vtique inesset multis aliorũ animaliũ, forte autem nulli mortalium.

Qua propter, & alijs quibusdam inest animalibus, & non solum hominibus, & opinione aut prudentia præditis: quod si intellectiua esset partis, non multis sane aliorum inesset animalium, forteque mortalium nulli.

B

f Quoniam neq; nũc omnibus propter id quod nõ omnia tpis sensum habẽt. Semper enim cũ agat memoria, sicut & prius diximus, quoniam vidit, aut audiuit, aut didicit, simul sentit, quia prius. Prius autem & posterius in tempore sunt.

Quando neque nunc omnibus, quoniam non omnia temporis sensum habent. Semper enim quando memoria operatur, ut retro diximus, quod vidit hoc, aut audiuit, aut didicit, simul sentit quod ante. Ante autem & post sunt in tempore.

g Cuius quidem igitur eorum quæ sunt animæ, memoria sit, manifestũ, quia quidem cuius & phantasia est. Et sunt memorabilia p se quidẽ, quorũ est phantasia: secundũ accidens autem, quæcunque non sine phantasia.

C

Cuius igitur partium animæ est memoria, palã est, quod illius videlicet, cuius est fantasia. Et memorabilia per se quidem sunt quæcunque imaginabilia existunt, per accidens autem, eorũ quæcunque non sine fantasia.

A

sensitiuæ sint actus corporalium organorum, necesse est ad diuersas potentias pertinere receptionem formarum sensibilium, quod pertinet ad sensum & conseruationem eorum, quæ pertinent ad phantasiam siue imaginationem. sicut in corporalibus videmus quod ad aliud principium pertinet receptio & conseruatio, humida enim sũt bene receptiua sicca autem, & dura bene conseruatiua. Similiter etiã ad aliud principium pertinet recipere formam, & conseruare receptam per sensum, & intentionem aliquam per sensum non apprehensam, quam vis æstimatiua percipit etiã in alijs animalibus, vis autem memoratiua retinet, cuius est memorari rem non absolute, sed prout est in præterito apprehẽsa a sensu vel intellectu, conueniunt tamen quod diuersarum potentiarum, vna est quasi radix & origo aliarũ potentiarum, quarum actus actũ prius primæ potentiæ præsupponunt, sicut nutritiua est quasi radix augmentatiuæ & generatiuæ potentiæ, quarũ vtraque vtitur nutrimento. Similiter autẽ sensus communis est radix phantasiæ, & memoriæ, quæ præsupponunt actũ sensus communis. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur ex parte animalium habentium memoriam. Et dicit quod quia memoria est per se primi sensitiui, inde est quod memoria inest quibusdam alijs animalibus habentibus sensum & carẽtibus intellectu, & non solum homini & quibuscumque alijs habentibus opinionem, quæ potest ad intellectum speculatiuum pertinere, & prudentiam, quæ pertinet ad intellectum practicum. Si autem memoria esset aliquid de potentijs intellectiuis, nõ inesset multis aliorum animalium, de quibus manifeste constat quod habent memoriam, & tamen non habent intellectũ, & forte non inesset memoria alicui mortalium nisi homini, qui solus homo inter mortales habet intellectum. Dicit autem forte, propter quosdam qui dubitauerunt de quibusdam alijs animalibus ab hominibus vtrum habeant intellectum, propter opera quædam similia operibus rationis, sicut sunt opera Simiarũ & quorundam huiusmodi animalium. Secundum signum ponit ibi.

f ¶ Et sumitur ex animalibus non habentibus memoriam. Et dicit inde esse manifestũ quod memoria pertinet per se ad partem sensitiuã, quia etiam nũc cum supponimus solum hominem inter mortales habere intellectum, memoria non inest omnibus animalibus sed solum illa habent memoriam, quæ sentiunt tempus. Quędam enim animalia nihil percipiunt nisi apud pręsentiam sensibiliam, sicut quædam animalia immobilia, quæ propter hoc habent indeterminatam phantasiam, vt dicitur in Secundo & Tertio de Anima, & propter hoc non possunt cognoscere prius & posterius. & per consequens nõ habent memoriã. Semper enim cum anima agit per memoriã, vt prius dictũ est, simul sentit quod hoc prius vidit, aut audiuit aut didicit. Prius autem & posterius pertinent ad tempus. Deinde cum dicit.

Text c. 30. Text c. 56.

g ¶ Concludit propositum. Et dicit manifestum esse ex præmissis ad quam partem animæ pertineat memoria: quia ad eam, ad quam pertinet phantasia. & quod illa sunt per se memorabilia, quorum est phantasia, scilicet sensibilia: per accidens autem memorabilia sunt intelligibilia, quæ sine phantasia non apprehenduntur ab homine. Et inde est quod ea quæ habent subtilem, & spiritualem considerationem, minus possumus memorari. Magis autẽ sunt memorabilia, quæ sunt grossa & sensibilia. Et oportet, si aliquas intelligibiles rationes volumus memorari facilius, quod eas alligemus, quasi quibusdam alijs phantasmatibus, vt docet Tullius in sua Rhetorica. Memoria tamen ponitur a quibusdam in parte intellectiua, secundum quod hic per memoriam intelligitur omnis habitualis conseruatio eorum, quæ pertinent ad partem animæ intellectiuam.

LECTIO III.

DVbitabit autem vtique aliquis propter quid quidem passione præsente, re uero absente, memoratur quod non præsens.

DVbitare autem non ab re quis poterit, cur præsente quidem passione, re uero absente, non præsentis recordetur.

D

b Manifestum enim, quoniam oportet intelligere talẽ aliquã passionem factam per sensum in anima, & in parte corporis habente ipsam, velut picturam quandam. cuius dicimus habitum esse memoriã, factus enim motus imprimit uelut figuram quandam sensibilis, sicut sigillantes annulis.

Manifestum profecto est, quod huiusmodi quippiã a sensu in anima productum intelligere oportet, aut in corporis parte, quæ illum continet, ut passio illa, velut quædam sit pictura, cuius habitum memoriam esse dicimus, illa enim quæ fit motio imprimit, veluti sensibilis effigiem rei, eorum more, qui annulis signant.

LECTIO III.

POstquam Philosophus ostendit quid sit memoria, & cuius partis animæ sit, hic ostendit causam memorandi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit dubitationem. secundo soluit, ibi. [Aut est ut contingit.] Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem, secũdo manifestat quẽdam, quod dubitatio supponit, ibi. [Manifestum enim, quoniã oportet.] Tertio inducit rõnes ad quæstionem, ibi. [Sed si tale accidens] Dicit ergo primo quod potest aliquis dubitare, cũ in memorando quædam passio præsentialiter afficiat animã, res uero, cuius memoramur sit absens, propter quid memoramur id quod non est præsens, scilicet rem, & non memoramus passionem præsentem. Deinde cum dicit.

E

b ¶ Manifestat quoddam quod supposuerat scilicet, passionem quandam esse in anima dum memoramur. Et primo manifestat hoc per causam, secundo per signa. ibi [Vnde & his quidẽ.] Dicit ergo primo manifestum esse quod oportet intelligere aliquam talem passionem a sensu esse factam in anima, & in organo corporis animati, cuius quidem animæ memoriam dicimus esse quendam quasi habitum, quæ quidem passio est quasi quædam pictura: quia scilicet sensibile imprimit suam similitudinem in sensu. & huius similitudo remanet in phantasia, etiam sensibili abeunte. Et ideo subiungit quod motus, qui fit a sensibili in sensum, imprimit in phantasia quasi quandam figuram sensibilem, quæ manet sensibili abeunte ad modum, quo illi, qui sigillant cum annulis, imprimunt figuram quandam in cera, quæ remanet etiam, sigillo vel annulo remoto. Dicit autem in anima & in parte corporis: quia cum huiusmodi passio pertineat ad partem sensitiuã, quæ est actus organici corporis. huiusmodi passio non pertinet ad solam animam: sed ad coniunctum. Memoriam autem nominat habitum partis huius, quia memoria est in parte sensitiua,

& ea

c Vnde & his quidē, qui in motu multo aut propter passionē, aut propter ætatem sunt, non fit memoria, tanquam utique in aquam fluentem incidente motu & sigillo. Alijs quidem propter ea frigida, quòd sicut antiqua ædificiorum, & propter duritiem accipientis passionem, non fit impressio, propter quod quidem multum noui & senes, immemores: fluunt enim hi quidem propter augmentum, illi uero propter decrementum. Similiter autem & multum veloces aut tardi: neutri uidentur memores. Hi quidē enim plus oportet, humidiores sunt, illi uero duriores. His quidem igitur non manet phantasma in anima, alios uero non tangit.

H d Sed si tale accidens est circa memoriam, vtrum hanc memoratur passionem, aut illud a quo facta est? Si enim hanc, absentiū nihil utique memorabimur: si uero illud quod sentientes, hoc memoramur quomodo nō sentimus quod absens. Et si est simile sicut figura aut pictura in nobis si vera huius ipsius sensus, propter quid utique erit memoria alterius: sed non huius ipsius? Agens enim memoria speculatur hanc passionem, & sentit hanc. Quomodo igitur non præsens memoratur? erit enim utique uidere & audire non præsens.

I e Ant est vt contingit & accidit hoc. Vt enim in tabula pictū animal, & animal est & imago,

Quamobrem ijs, qui in multa sunt agitatione, aut propter passionem, aut propter ætatem, nullus sana memoria est vsus, vt si in fluētem aquā is incideret motus & ea sigilli impressio, nonnullis vero ob naturæ frigiditatē, velut in antiquis ædificiorum structuris, & ob duritiem recipiendæ passionis ineptis, nulla imprimitur figuratio.

G *Et hanc ob causam adolescentuli valde & senes non bene sunt memores, effluunt enim alteri quidem propter incrementa, alteri vero propter decrementa, parique modo qui mentis agilitate vigent, & qui tardo sunt ingenio, non bene memores esse apparent, illi enim humidiores quàm opus sit, hi vero sicciores existunt, alteris igitur in anima non perstat imago, alteros autem neque tangit.*

H *At vero, si circa memoriam huiusmodi est accidens, utrū ne huiusce meminit passionis, an illius à quo est effecta? si enim huius, absentium certe non erit memoria, si vero illius, quo pacto sentientes hoc, absentis meminimus quod non sentimus, siue simile est in nobis ut figura, siue pictura. Si autem huius ipsius est sensus, cur alterius erit memoria, & non huius? qui enim per memoriam agit, hanc contemplatur passionem, & istam sentit,*

I *quo igitur modo absentis meminit, hoc enim continget modo & videre, & audire illud quod non est præsens.*

An est ut contingit hoc & accidit. Sicut enim in tabella pictum animal, idem & animal est, & imago, & idē

F & ea quæ in memoria conseruamos, quandoque non actu apprehendimus, sed quasi habituali er tenemus. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat propositum per signa, scilicet q in memorando fit prædicta passio præsens. Et dicit q propter hoc q talis passio neccssaria est ad memoriam, contingit q quibusdam non fit memoria: quia sunt in multo motu, siue hoc sit propter passionē corporis, sicut infirmis uel ebriis: vel animæ, sicut in his, qui sunt commoti ad irā uel cōcupiscentiam: aut etiam hoc accidit propter ætatē deputatam augmento siue decremento, & sic propter huiusmodi causas corpus hominis est in quodam fluxu, & ideo non potest retinere impressionē, quæ fit ex motu rei sensibilis, sicut contingeret si aliquis motus vel etiam sigillum imprimeretur in aqua fluentē. Statim enim propter fluxum deperiret figura. In quibusdam vero alijs non recipitur prædicta impressio. Quandoque quidem propter frigiditatem congelantem humores, sicut accidit in his, q sunt in magno timore constituti, q propter frigidationem quandam non potest imprimi aliquid in anima ipsorum. Et ponit exemplum de antiquis ædificijs, cū paries est nouus antequam cementum inspissetur, potest de facili immutari, non autem postquam inspissatur. Quandoq; autem accidit nō propter infrigidationem, sed propter duritiem naturalē eius, quod debet recipere passionem. Corpora n. terrestria duritiē habent, etiam si sint calida, corpora uero aquea indurantur per hoc, q superinfrigidantur. Et propter prædictas causas, illi qui sunt multum noui sicut pueri, & etiam senes, sunt immemores, quia corpora puerorum sunt in fluxu propter augmentum, senium vero propter decrementum, ideo in neutris bene retinetur impressio. Contingit tamen q ea, quæ quis a pueritia accipit, firmiter in memoria tenet propter vehementiam motus, ex quo cō-
K tingit ut ea quæ admiramur, magis memoriæ imprimantur. Admiramur autem noua præcipue & insolita. pueris de nouo mūdū ingredientibus major adest admiratio de aliquibus quasi insolitis, & ex hac etiam causa firmiter memorantur: secundum autem complexionem fluentis corporis naturaliter competit illis, vt sint labilis memoriæ. Subiungit autem quòd similiter propter prædicta, neutri uidentur esse bene memores. neq; illi qui sunt multum uelocis apprehensionis, nec illi qui sunt multum tardæ. Illi enim qui sunt multum ueloces, sunt magis humidi q̄ oportet. Humidi enim est facile recipere impressiones. Illi autē qui sunt magis tardi, sunt etiam magis duri. Et ideo uelocius nō remanet impressio phantasmatis in anima. Duros autem non tāgit, idest non recipiunt phantasmatis impressionem. Potest etiā aliter exponi quod dictum est, ut primo quidem intelligat assignasse causam defectus memoriæ propter motū superuenientem, quam postea manifestauit per exemplum motuum & sigilli. Secundo autem assignauit causam ex naturali complexione, vel quia in aliquibus abundat humor aqueus qui est frigidus & humidus, & ideo dispergunt de facili in eis impressiones phantasmatum, sicut faciliter dilabuntur antiqua ædificia, vel quia in aliquibus abundat humor terrestris, qui propter duriciem nō recipiunt impressionē. Et hoc postea manifestauit p exemplū velociū & tardorū. Est autem considerandum, quòd ideo præmisit impressionem Phantasmatis fieri in anima, & in parte corporis, ut postmodum ostenderet homines diuersimode se habere ad huiusmodi impressionē, propter diuersam corporis dispositionem. Deinde cum dicit.

d ¶ Argumētatur ad quæstionē prius propositā. Et primo iam manifestato qd suppositū erat, resumit quæstionē, & dicit q si hoc accidit circa memoriam s. q fit in ea passio quædā præsens ve pictura, quærendum est. utrū aliquis memoratur hāc passionē. quæ præsentialiter est in memorante, aut rē sensibilē, a qua facta est illa impressio: Secundo ibi. Obijcit ad unā partē & dicit, q si quis dicat q homo memoratur passionē præsentem, sequitur q nihil absentiū memoretur, quod est contra prædeterminata. Tertio ibi. [Si uero illud.] Obijcit ad partē altā tribus rōnibus. Quarū primā ponit dicēs q si aliquis memoretur illā rē, a qua facta est passio, videtur esse inconueniēs q homo sentiat id, quod est præsens, i. passionem, & q simul cum hoc memoretur id, quod est absēs, quod nō potest sentire. Dictum est enim q memoria pertinet ad primum sensitiuū, & sic non videtur q sensus sit de vno & memoria de alio. Secundam rationem ponit, ibi. [Et si est simile.] Et dicit q si huiusmodi passio, quæ fit præsens memoranti, est in nobis sicut quædam figura aut pictura ipsius sensus in repræsentando primam immutationē sensus a sensibili, quare memoria erit alterius, s. rei & non ipsiusmet figuræ uel picturæ? Cum enim sit figura sensus manifestū est quòd apprehēdi pōt. Et etiā hoc experimento patet quòd ille qui memoratur, speculatur aliquid per intellectū circa hanc passionē, vel sentit per partem sensitiuam. Videtur aūt incōueniens quod præsente eo quod cadit sub apprehensione, illud non apprehendatur: sed aliquid aliud. Tertiā rationem ponit. ibi. Quomodo igitur. Et quærit quomodo aliquis possit per sensum interiorem memorari illud, quod non est præsens. Cum enim sensus exterior sit conformis sensui interiori, sequeretur quòd sensus exterior esset rei non præsentis, ita scilicet quòd contingeret videre & audire rem non præsentem, quod uidetur inconueniens. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit propositam quæstionē. Et primo ostendit per quam causam contingat memorari: secundo ostendit quæ sit causa q aliquid

aliquid bene in memoria conseruetur, ibi. [Meditationes autẽ.] Tertio epilogat, ibi. [Quod quidem igitur.] Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem, secundo manifestat solutionẽ per signum, ibi. Et ob hoc aliquando. Dicit ergo primo, quod potest assignari quomodo contingat & accidat hoc quod dictũ est, scilicet quòd aliquis sentiat passionẽ prȩsentem, & memoretur rem absentem. Et inducit exemplum de animali, quod pingitur in tabula, quod quidem, & est animal pictum, & est imago animalis veri. Et cum idem subiecto sit cui conueniũt hȩc ambo, differunt tamen hæc duo ratione: & ideo alia est cõsideratio eius inquantũ est animal pictũ, & alia inquãtum est imago animalis ueri: ita etiam & phantasma quod est in nobis potest accipi, uel prout est aliquid in se, uel prout est phantasma alterius. Et secundum se quidem, est quoddam speculatũ, circa quod speculat intellectus uel phantasia quantum pertinet ad partẽ sensitiuam. Secundum vero q est phantasma alterius, qđ prius sensimus vel intelleximus, sic considerat vt imago in aliud ducens, & principium memorandi. Et ideo cum anima memoretur secundum modũ phantasmatis, si anima cõuertatur ad ipsum secundum se, sic videtur animæ adesse, uel aliquid intelligibile, quod intellectus in phantasmate inspicit, uel simpliciter phantasma. quod vis imaginatiua apprehẽdit. Si uero anima conuertat se ad phantasma, inquantum est phantasma alterius, & consideret ipsum tanquam imaginẽ eius, quod prius sensimus, vel intelleximus, vt dictum est circa picturam. Et sicut ille qui non videt coriscum, & considerat eius phantasma, vt corisci imaginem: hæc iam est alia passio huius consideraationis, quia videlicet iã hoc ad memoriã ptinet. Et sicut accidit de phantasmate alicuius singularis hominis, puta Corisci imaginem, q quandoque consideratur secundum se, quandoque ut imago, ita etiam accidit circa intelligibilia: quandoque enim intellectus inspicit ad phantasma, sicut ad quoddam animal pictum sic inspicit ad ipsum secundum se, sic solum consideratur, ut quoddam intelligibile: sic autem intellectus inspiciat ad ipsum inquãtum est imago, sic erit principium memorandi, sicut accidit ibi, idest circa particularia. Sic igitur manifestum est, quòd quãdo anima conuertit se ad phãtasma, prout est quędam forma reseruata in parte sensitiua, sic est act[us] imaginationis siue phantasiæ, vel etiam intellectus considerãtis circa hoc vniuersale. Si autem anima conuertatur ad ipsum inquantum est imago eius, quod prius audiuimus aut intelleximus, hoc pertinet ad actum memorandi. Et quia esse imaginem significat intentionem quandam circa forma, ideo conuenienter Au. dicit q memoria respicit intentionem, imaginatio uero formam per sensum apprehensam. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat quod dixerat per quædã signa. Et dicit, q quia tũc memoramur qñ attendimus ad phantasma, secundum q est imago eius, quod prius sensimus & intelleximus, ideo circa actum memoriæ tripliciter se habent homines. Aliquando enim, quamuis in nobis sint motus phantasmatũ, qui sunt facti ab eo quod sensimus, qui s. relinquuntur ex prima immutatione sensus prius a sensibili, tamẽ nescim[us] si accidat hos motus esse in nobis sm hoc q prius sensim[us] aliquid. Et ideo dubitamus, verũ memoremur vel non. Secundo vero contingit aliquando q homo intelligit, & reminiscitur: quia prius audiuimus aut uidimus aliqua, cuius phãtasma tunc nobis occurrit, quod est proprie memorari, & hoc contingit quando ille q speculatur phantasma, mouetur quidem ab ipso præsenti phãtasma, sed considerat ipsum inquantũ est imago alterius quod prius sensit vel intellexit. Tertio autẽ modo aliquando accidit contrarium primi modi, vt s. credat hõ se memorari cũ non memoratur, sicut accidit cuidã, qui dicebatur Antipheron, & erat origine oretan[us], & similiter contingit illis, qui patiũtur alienationẽ mẽtis. Phantasmata enim, quæ eis de nouo occurrũt, existimant ac si essent aliorum prius sanctorum, ac si memorentur illa, quæ nũquam viderunt uel audierunt. Et hoc contingit cum aliquis considerat id, quod non est imago alterius prius facti, ac si esset eius imago. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit per quæ memoria conseruetur. Et dicit q frequentes meditationes eorum, quæ sensimus aut intelleximus conseruant memoriam ad hoc q aliquid bene reminiscatur eorũ quæ vidit aut intellexit. Nihil autem est aliud meditari, q multoties considerare aliqua, sicut imaginem priorum apprehensorum, & non solum secundum se, qui quidem motus conseruandi pertinet ad rationem memoriæ. Manifestum autem est, q ex frequenti actu memorandi, habitus memorabilium confirmatur, sicut & quilibet

& idem & unum ipsum est ambo, esse tamen non idem amborum & est considerare & sicut animal, & sicut imaginem, sic & quod in nobis phantasma oportet existimare, & ipsum aliquid secundum se esse, & alterius phãtasma. Secundum quidem seipsum speculatum, & phantasma est. Inquantum uero alterius, vt
B imago & memorabile. Quare & cum agat motus ipsius, siquidẽ inquantum secundum se, sic sentit anima ipsum, vt intelligibile: aliquod autem phantasma videtur adesse: si autem inquantum alterius, & sicut in pictura tãquã imaginem considerat, & qui nõ vidit coriscum, vt corisci imaginem, hæc alia passio huius speculationis. Et quando sicut animal pictum considerat in anima, hoc quidem sit sicut intelli-
C gibile solum, hoc autem ut ubi; quia imago memorabile.

f Et ob hoc aliquando, factis nobis in anima huiusmodi motibus ab eo, quod prius sensimus, nescimus an id propterea acciderit, quoniam antea sensersimus, & si est memoria aut non, dubitamus quandoque. Aliquando
D autem accidit intelligere, & reminisci, quoniam aliquid audiuimus prius aut vidimus, hoc autem contingit cum speculans tanquam ipsum transmutatur, & consideretur tanquam alterius. Fit aliquando & contrariũ, vt accidit Antipheronti oritæ, & alijs extasim passis. Phantasmata enim dicebant fieri ac si memorentur. Hoc autem fit cum aliquis non imaginem tanquam imaginem, consideret.

E
g Meditationes autem memoriam seruant in reminiscendo. Hoc autem est nihil alterum, quàm speculari multoties sicut imaginem, & non secundum se,

unum ambo: ambobus autem esse non est unum, licetque illud contemplari vt animal, & ut imaginem, ita id quod in nobis est fantasma existimare oportet, & ipsum per se cõtemplabile quiddam esse, & alterius imaginem: vt igitur de per se, contemplabile quippiam est aut fantasma; vt uero alterius, tanquam imago & rememoratio. Itaque
B *cum ipsius operatur motio, si quidem vt per se est eo senserit anima, quasi intelligibile quippiam, aut fantasma sibi incurrere videtur. Quòd si ab alio tanquam in pictura, ut imaginem contemplatus fuerit, & coriscum non conspicatur tanquam coriscum, tunc certe huius cõtemplationis alia est passio, & quando ut pictum cõtemplatus fuerit animal, & in anima hoc quidem ut contemplabile sit solum, illud autem vt ibi quoniam imago memorabile.*
C

Et hanc ob causam interdum ignoramus huiusmodi in anima nobis excitatis motionibus, quoniam prius sensimus, si quoniam sensimus id accidit, & si est memoria necne, ambigimus aliquando. Quandoque autem accidit intelligere & reminisci, quòd quippiã
D *prius audiuimus aut vidimus. Hoc uero contingit quando contemplans vt ipsum permutetur, & contemplatus fuerit ut alterius. Fit autem aliquando contrarium, ut Antipheronti contingit orita, nonnullisque alijs extra se positis, fantasmata enim dicebant ut facta & vt meminissent, hoc autem accidit cum quispiam non imaginem contemplatur ut imaginem,*

E
Commentationes autem in reminiscẽdo memoriam conseruant, id autem nihil aliud est, quàm sæpe contemplari, ut imaginem, & non ut per se est.

quilibet habitus per similes actus,& multiplicata causa fortificatur effectus. Deinde cum dicit.

Lec. prima & secunda.

h ¶ Epilogat similiter inpradicta. Et dicit q dictum est quid est memoria & memorari:quia memoria est habitus, idest habitualis quæ iam conseruatio phantasmatis, non quidem secundú seipsum. (hoc enim pertinet ad virtutem imaginatiuam:) sed inquantum phantasma est imago alicuius prius sensati. Dictum est etiã ad quã partem animæ earũ, quæ in nobis sunt, ꝑtineat: quia scilicet pertinet ad primum sensitiuum, inquantũ per ipsum cognoscimus tempus.

h Quid quidem igitur est memoria & memorari,dictum est, quoniam phantasmatis vt imaginis cuius phantasma habitus, & cuius particulæ earum, quæ in nobis, quia primi sensitiui & quo tempus sentimus.

Quid igitur est memoria,& ipsam meminisse, dictum est, quoniam fantasmatis vt imaginis,cuius est fantasma, habitus est preterea cuiusnam partis in nobis, quoniam scilicet primi sensitiui, quo etiam tempus percipimus.

G

LECTIO IIII.

DE reminisci autem reliquũ est dicere. Primum quidem igitur,quæcunque in argumẽtatiuis rationibus vera sunt oportet ponere,vt existentia.

b Non.n. est memoriæ resũptio reminiscentia,neque acceptio.

c Cum enim primum addiscat aut patiatur, non resumit memoriam neq; vuam. Nulla enim ante facta est.

H

d Neque ex principio accipit. Cum enim factus fuerit habitus aut passio, tunc memoria est. quare vna cum passione, quæ fit,non ingeneratur.

e Adhuc autem cum primo facta est ĩ indiuiduo & vltimo,passio quidem inexistit iam patienti & scientia,si oportet vocare sciẽtiam habitum aut passionem.

I

Nihil autem prohibet secũdum accidens memorari quędã quæ scimus Memorari autem secundum se non est ante factum tempus. Memoramur enim nũc quę audiuit, aut vidit, aut passus fuit prius,non quod nunc passus est, memoratur nunc.

f Amplius manifestum quoniam memorari est non nunc reminiscentem, sed a principio sentientem aut patientem.

LECTIO IIII.

REliquum autem est, vt de reminiscentia dicamus. Principio igitur quacunque in problematis vera inuenta sunt, supponantur vera.

Neque enim memoria resumptio est reminiscentia,neq; apprehensio.

Cum enim primo didicerit, quispiã aut patiatur, neque vllam resumit memoriam,nulla enim prafuit.

Neque a principio sumit, quando autem factus fuerit habitus aut passio, tunc est memoria: quamobrem, vna non fit cum passione.

Praterea, quando primo in indiuiduo & vltimo factum est passio quidem iam inest patienti & scientia. siquidem habitum aut passionem scientiam appellare conuenit. Nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse qua scimus, memorari autem per se non inest nisi intercesserit tempus,in prasentia nanque meminit eius quod vidit,aut passus est ante, non illius quod nunc patitur in prasentia meminisse censetur.

Manifestum quin etiam est, quòd meminisse est, non rememorantem in prasentia quod à principio senserit, aut passus fuerit.

LECTIO IIII.

POstquã Philosophus determinauit de memoria, & memorari,nunc determinat de reminisci.Et primo dicit de quo est intentio, secundo prosequitur propositum,ibi.[Nõ enim est memoriæ.] Dicit ergo primo, q postquã dictũ est de memorari, reliquũ est dicere de reminisci hoc ordine, vt q̃cunque vera possint accipi per disputatiuas rationes, primo supponantur, quasi existentia vera, per quod excusat se a ꝓlixa disputatione eorum, quæ ad reminiscentiam pertinent. Deinde cum dicit.

b ¶ Exequitur propositum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit reminiscentia per comparationem ad alias apprehensiones:secundo determinat modum reminiscendi, ibi. [Contingit autẽ reminiscentiæ.] Tertio ostendit qualis passio sit reminiscentia. ibi. [Quod autẽ corporea quædã passio.] Circa primum duo facit. Primo ostẽdit quid non sit reminiscentia,secundo q d sit,ibi, [Sed cum resumat.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit,secundo manifestat propositum,ibi.[Cum enim primum addiscat.] Dicit ergo primo, q reminiscentia neque est resumptio memoriæ,ita q nihil aliud sit reminisci quã iterato memorari:neque iterum reminiscentia est prima acceptio alicuius cognoscibilis,puta quæ fit per sensum, vel per intellectum. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat quod dixerat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit d ff-rẽtiam duorum,quæ proposuerat, scilicet resumptionis memoriæ & acceptionis:secundo ostendit q reminiscentia non sit memoriæ resumptio,neque etiam acceptio,ibi.[Amplius manifestum.] Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd acceptio non est memoria quia ille qui accipit non memoratur. secũdo ostendit q nec econuerso memorari est acceptio, eo q ille, qui memoratur,non de nouo accipit,ibi.[Neque ex principio.] Dicit ergo primo, q cum aliquis primum addiscat, vel patiatur

F quantum ad apprehensionem sensitiuam; nullam memoriam tunc resumit, quia nihil resumitur nisi prius existens: nulla autem memoria præcessit, ergo primum addiscere vel sentire non est memoriam resumere. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quòd memorari non sit prima acceptio. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit quòd memorari non consistit in hoc quòd est accipere notitiam: secundo ostendit quòd nõ consistit in hoc quòd est primo acceptum esse, ibi. [Adhuc autem.] Dicit ergo primo,quòd neq; etiam memorans accipit à principio notitiam rei memoratæ. Cum enim memoria sit facti, vt supra habitum est,tũc est memor, quando notitia per modum habitus, vel saltem passionis iam est in facto esse. Sed, cum sit prima passio in ipsa, scilicet acceptione notitiæ, nondum est in facto esse. ergo nondum fit in homine memoria. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quòd neque memoria est in primo instanti, in quo iam facta est notitia, siue per modum habitus, siue per modum passionis, sicut quando non cum notitia est in habitum versa. Vbi considerandum est, quòd sicut probatur in Sexto Physicorũ, primo dicitur esse factum aliquid in indiuisibili instanti, quod est vltimum temporis mensurantis motum. Dicit ergo, quòd cum primo facta est notitia in indiuisibili, quòd est vltimũ temporis generationis notitiæ, in illo quidem instanti dici potest quòd iam inest patienti, idest, acquirẽti notitiã passio & scientia, ita vt non faciamus vim in nomine scientiæ, quod proprie significat habitum: sed accipiamus hoc nomen

K communiter pro habitu & pro passione. Et ratio huius quod dicit, est,quia semper in vltimo instanti generationis verum est dicere illud esse,cuius est generatio, sicut in vltimo instanti generationis ignis,ignis iam est. Existente autem scientia,nihil prohibet memorari ea,quæ iam scimus:sed hoc est per accidens. Non enim memoramur ea inquantum in præsenti eorum scientiam habemus, sed per se memorari non contingit ante factum tempus, scilicet antequam interueniat tempus medium inter notitiã prius existentem, & ipsam memoriam. Memoratur.n.nunc aliquis quæ prius audiuit, vel vidit, vel qualitercunque passus fuit: non autem nunc memoratur,quod nunc passus est. Manifestum est autem, q primo aliquis iam passus dicitur in ipso vltimo instanti passionis. non ergo tunc potest esse memoria. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostẽdit vlterius,quod reminiscẽtia nec est memoriæ resumptio,nec noua acceptio. Et dicit per præmissa manifestũ esse, q memorari

memorari contingit non nunc reminiscen:em,i. non memoratur aliquis huius,quod nunc reminiscitur,sed eius,quod a principio sensit vel qualitercumque passus est. Et sic reminiscentia nõ est resumptio memoriæ, sed refertur ad aliquid, quod pri aliquis appræhendit. Deinde cum dicit.

a.le. memoria.

g ¶ Manifestat quid sit reminiscentia. Et primo dicit, ꝙ reminiscentia est resumptio primę acceptionis: secundo ostẽdit ꝙ non quælibet talis resumptio est reminiscentia.ibi [Neque itaq;.] Dicit ergo primo ꝙ reminiscentia non est resumptio memoriæ: sed cum resumit aliqs id,quod prius sciuit, vel sensit sensu proprio vel cõi, huiusmodi habitum dicimus esse memoriam. Sicut enim memorari refert ad prius factam notitiam, ita & reminisci. Et tunc est reminisci,s. cum aliquo mõ resumimus priorem apprehensionem, non aũt ita ꝙ reminiscẽtia sit aliqd eorum, quæ dicta sunt, vel sensus,vel memoria, vel phãtasia,vel sciã: sed ꝑ reminiscentiã accidit memorari, quia reminiscentia est quidam motus ad memorãdum. Et sic memoria sequit̃ reminiscentiã, sicut terminus motũ, vel ſm aliam literam. Reminiscẽtia sequit̃ memoriam,qa sicut inquisitio rõnis est via ad aliquid cognoscendum, & tñ ex aliquo cognito procedit,ita reminiscentia est uia ad aliquid memorãdum: & tamen ex aliquo memorato procedit, vt infra patebit. Deinde cum dicit.

h ¶ Hic ostendit ꝙ non quælibet resumptio sensus vel scientię est reminiscentia. Et dicit, quod non est vniuersaliter hoc verum quod reminiscentia fiat quandocunque iterum fit cognitio scientiæ vel sensus,quæ prius fuerat,sed quodam modo contingit resumentem scientiam,aut sensum reminisci,& quodammodo non. Et quod non sit uniuersaliter uerum, ostendit per hoc quod contingit eundem hominem,secundo post amissam scientiam idem addiscere aut inuenire, quòd prius. hoc tamen non est reminisci. Oportet igitur quod reminisci differat ab his,scilicet ab iterato addiscere vel inuenire, & quod aliquid plus insit,quod sit principium reminiscendi,quam requiratur ad addiscendum. Quid autem sit illud plus, per sequentia manifestatur.

g Sed cum resumat quam prius habuit scientiam aut sensum, aut cuius vis denique habitum, memoriam diximus esse hoc, & tunc reminisci aliquid eorũ, quę dicta sunt. Memorari autẽ accidit,&† memoriam sequit̃.

h Neque itaq; hoc simpliciter, sed cum ante essent,iterum fiãt: sed est ut est,aut vt nõ. Bis.n.discere & inuenire contingit eundem idem. Oportet igitur differre reminisci ab his,& cum reminiscimur longe maius principium nobis inesse, quam cum denuo addiscimus.

LECTIO V.

Contingunt autem reminiscentiæ, quoniam aptus natus est fieri hic motus iam post hunc. Si fieri enim ex necessitate,manifestum,quod cum motus fuerit illo,hoc mouebitur.si autem non ex necessitate,sed ex consuetudine, vt ad multũ mouebitur. Accidit autem quosdã semel consueuisse velocius quã alios multoties motos. Vnde quædam semel videntes, magis memoramur quam altera multoties.

b Cum igit̃ reminiscimur,mouemur ſm quendam primorũ motuum,quousque utique moueamur postquam ille consueuit. Vnde & quod consequenter uenamur,meditantes a nũc: aut alio aliquo,& ut a simili,aut cõtrario,aut propinquo,& propter hoc fit reminiscentia. Motus enim horum, horum qdẽ

LECTIO V.

Postquam Philosophus inquisiuit quomodo reminiscentia se habeat ad alia,quę ad cognitionem pertinent,hic incipit manifestare reminiscendi modum. Et primo manifestat modum reminiscendi,secundo ostendit differentiam inter memoriam & reminiscentiam.ibi[Quod quidem igitur nõ idem sunt.] Circa primũ duo facit. Primo ondit modũ reminiscendi quantum ad res,quarũ reminiscimur:secundo quantũ ad tẽpus.reminiscentia.n.concernit tempus, sicut memoria. & hoc ibi.[Maxime aũt oportet cognoscere.] Circa primũ duo facit.

A Primo proponit causam reminiscendi,secũdo ostendit modũ, quo procedit in reminiscendo. ibi [Cũ igitur reminiscimur.] Causa autẽ reminiscendi est ordo motuũ, qui relinquuntur in anima ex prima impressione eius,quod primo apprehẽdimus. Hanc ergo cũm primo proponẽs dicit,ꝙ reminiscẽtia contingunt,ꝑ hoc ꝙ unus motus natus est post aliũ nobis occurrere quod quidẽ contigit dupliciter. Vno modo,quando secũdus motus cõsequitur post primũ motum ex necessitate, sicut ad apprehensionem hois sequitur appræhẽsio aĩalis ex necessitate,& sic manifestum est ꝙ qñ aĩa mouetur primo motu, mouebitur ẽt scđo. Alio vero mõ contingit, quia secundus motus sequitur post primum non ex necessitate, sed ex cõsuetudine,quia,s. aliqs consueuit post hoc cogitare uel dicere uel facere, & tunc scđs motus sequit̃ post primum nõ sp, sed vt ad multũ,i. vt in plurib.sicut ẽt effectus naturales, vt in plurib.ex suis causis sequuntur,nõ semper. Dicta autẽ consuetudo non firmatur ęqualiter in omnib. hominibus, sed accidit ꝙ quidẽ semel cogitãdo, velocius firment in se consuetudinem, q̃ alii,si multotiens cogitẽt hoc post illud, quod põt cõtingere uel ꝑꝑ maiorẽ attẽtionem & ꝓfundiorem cognitionẽ,vel ꝑꝑ naturã, quę est melius receptiua & retentiua impressionis. Et inde ẽt contingit, quod nos semel uidentes quædam,magis memoramur eorum, quã alia multoties visa. Quia ea,quibus vehementius intendimus,magis in memoria manent. Ea vero,quæ superficialiter & leuiter videmus aut cogitamus, cito a memoria labuntur. Deinde cum dicit.

Verum, quando resumpserit quam prius habebat scientiam, aut sensum, id cuius habitum memoriam dicebamus,hoc est tunc eorum quę dicta sunt quippiam reminisci, ad ipsum autem memorari memoriam sequi contingit.

B *Neque hæc profecto simpliciter si cum præessent antea rursus fiant, sed est quomodo hoc contingat, & est quomodo non, eandem enim rem bis eundem discere & inuenire contingit. Reminisci igitur ab huiusmodi differre oportet,& pluri existente principio quã ex quo quispiam discit,reminisci.*

LECTIO V.

Fieri autem contingunt reminiscentiæ, quoniam hæc post illam nata est fieri motio. Et si quidem ex necessi
C *tate,palam est quando illa mouetur, hanc etiam moueri.si autem non necessario,sed ex consuetudine,ut in pluribus mouebitur. Contingit autem quosdam semel magis cõsuesse, quam alios sępius motos. Quamobrem quædam semel uidentes illorum meminimus magis quam alia multoties.*

Quando igitur reminiscimur per præcedentes quasdam motiones mouemur, quo ad per eam moueamur
D *postquam illa fieri consueuit. Quamobrem quod sequitur indagamus ab ipso nunc,aut alio quopiã,necnon a simili,aut a contrario,aut proximo: & iccirco fit reminiscentia, horum nanque motiones, partim quidem sunt eędem,partim uero simul, nonnullorum*

b ¶ Ostendit qũo reminiscentia procedat, supposito prędicto ordine motuũ. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat modũ procedendi in reminiscẽdo:scđo ostendit vnde oporteat reminiscentem procedere,ibi. [Oportet aũt acceptum esse princi-
E piũ.] Circa primum duo facit. Primo manifestat modũ,quo ꝓceditur in reminiscẽdo:scđo ex hoc ostẽdit qualiter differt reminisci & addiscere,qđ supra indeterminatũ dimiserat,& hoc ibi.[Et in hoc reminisci.] Circa primum tria facit. Primo ꝓponit modũ reminiscendi, scđo ex hoc soluit quandã dubitationẽ,ibi. Nihil aũt oportet.] Tertio manifestat propositum per signa,ibi.[Vnde citissime.] Primo igitur cõcludit ex pręmissis, ꝙ ex quo vnus motus sequitur post alterũ uel ex necessitate, vel ex consuetudine,oportet,ꝙ quando reminiscimur,moueamur, ſm aliquem horum motuũ, quousq; veniamus ad hoc ꝙ moueamur apprehẽdẽdo illo motu, qui cõsueuit esse post primum,quem,s. motum intendimus reinuenire reminiscẽdo, qa reminiscentia nil est aliud q̃ inquisitio alicuius, quod a memoria excidit. Et iõ reminiscendo venamur,i. inquirimus id, quod consequenter est ab aliquo priori,quod in memoria tenemus.

Sicut enim ille, qui inquirit per demonstrationem, procedit ex aliquo priori, quod est notũ, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum, ita etiam reminiscens ex aliquo priori, quod in memoria habetur, procedit ad reinueniendum id, quod ex memoria excidit. Hoc autem primum, a quo reminiscens suam inquisitionem incipit, qñque quidẽ est tempus aliquod notum, qñque autem aliqua res nota. Secundum tempus quidem incipit quandoque a nunc. idest a præsẽti tempore, procedendo in præteritum, cuius quærit memoriam puta si quærit memorari id quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic, hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, & sic ſm consequentiam motuum assuetorũ pueniit resoluendo in id quod fecit quarta die. Quandoque vero incipit ab aliquo alio tempore, puta si quis in memoria habeat quid fecerit octaua die ante, & oblitus sit qd fecerit quarta die, procedet descẽdendo ad septimam, & sic inde quousque ueniat ad quartam diem, uel ẽt ab octaua die ascendet in quintãdecimã diẽ, aut in aliquod aliud tempus præteritũ. Similiter ẽt quãdoque reminiscitur aliquis incipiẽs ab aliqua re, cuius memoratur, a qua ꝑcedit ad aliam triplici ratione. Quandoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memoratur de Socrate, & per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapientia; quandoq; uero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, & per hoc occurrit ei Achilles. Quandoque uero ratione propinquitatis cuiuscumque, sicut cum aliquis memor est patris, & per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumq; alia propinquitate, uel societatis, uel loci, uel tẽporis. & propter hoc fit reminiscentia, quia motus horum, seinuicem consequũtur. Quorundam enim præmissorum motus sunt idem, sicut præcipue similium, quorumdam autem simul, scilicet contrariorũ, quia cognito uno contrariorum, simul cognoscitur aliud. quandoque uero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibuscumque propinquis. quia in unoquoque propinquorum consideratur aliquid, quod pertinet ad alterũ. & ideo illud residuum, quod deest apprehensioni, cum sit paruum, consequitur motum prioris, ut apprehensio primo, consequenter occurrat apprehensioni secundum. Est autem considerandum ulterius, ꝙ quandoque peruenitur ad motum posteriorẽ ex aliquo priori secundum prædictum modũ ab his, qui quærunt inuenire motum consequentem perditũ, & hoc proprie est reminisci, quando s. aliquis ex intentione inquirit alicuius rei memoriam. Contingit autem quandoque ꝙ etiam illi, qui non quærunt memorari, propterea ꝙ sic ꝓcedentes ex priori motu in posteriorem, ut dictum est, deueniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei oblitæ fiat in aĩa post alium. & hoc quidem erat præter intentionẽ (sed ut secundum multa) idest in pluribus factis aliis motib. quales diximus, scilicet similibus

& iidem, horum autem simul, illorum autem partem habent: quare reliquum paruum est ꝙ motum est post illum. Quærunt quidem igitur sic, & non quærẽtes autem sic reminiscuntur, cũ post alterum motum ille fiat, plerumque tamen alteris factis motibus (quales diximus) fiebat ille. G

e Nihil autem oportet intendere, quæ procul sunt, quomodo memoremur, sed non quæ prope. manifestum est enim quod idem modus est aliqualiter. Dico autem quomodo dicit quod consequenter non præinquirẽs neque reminiscens. consuetudine enim consequitur motus hic post hunc. et cum igitur reminisci uoluerit, hoc faciet. Quæret accipere principium motus, post quem ille erit. H

d Vnde citissime, & optime fiunt a principio reminiscentiæ. Sicut enim se habent res adinuicem in eo quod consequenter, sic & motus.

c Et sunt magis reminiscibilia quæcumque ordinationem habent aliquam, sicut matematica. quæ autem male, ea etiam difficulter.

LECTIO VI.

I ET in hoc reminisci differt ab iterum addiscere, quia poterit quodammodo per seipsum moueri in id, quod est post principium; cum uero non, sed per aliud, non amplius memoratur.

etiam habent partem. Quamobrem paruum sane est quod restat quod post illud est motum, hoc igitur quærunt modo: Atqui non quærentes, etiam sic reminiscuntur, cum post aliam motionem illa facta fuerit, magna autem ex parte, aliis factis motionibus, quales diximus, fit & illa.

Neque uero considerare oportet quomodo memoremur illa, quę procul sunt, sed ea quę de prope. manifestum enim est, quod idem est modus, quomodo nulla inquisitione consequens dicit, neque in ipsa reminiscentia, consuetudine enim hic post illum sibi inuicem consequuntur motus. Et cum reminisci sane uoluerit hoc faciet, & motionis principium accipere quęret post quod illa erit.

Quamobrem celerrime & optime a principio fiunt reminiscentię, quemadmodum enim consequutionis ordine adinuicem se habens res, ita et motiones.

Et bene memorabilia sunt quęcumque ordinem quendam habent, ut matematicę disciplinę, alia uere praue & difficulter.

LECTIO VI:

ET hac in re reminisci ab iterum discere differt, quod poterit sane ex seipso moueri ad id quod principiũ consequitur; quando uero non, sed ꝑ alium, non sane meminit.

F uel contrariis vel propinquis, insurgebat ille motus qui occurrit. sed hoc abusiue dr reminisci. Est autem casualiter memorari ſm similitudinem quandam reminiscẽtiæ. Deinde cũ dicit.

c ¶ Soluit ex præmissis quandam dubitationem. Posset enim alicui uenire in dubium, quare frequenter memoramur ea, ꝙ procul sunt, puta ea, quæ ante multos annos contigerunt, & non memoramur ea quæ sunt prope, puta quę fuerunt ante paucos dies. Sed ipse dicit, ꝙ circa hoc non oportet intendere, idest, dubitãdo sollicitari, quia manifestum est, ꝙ aliqualiter eodem mõ hoc accidit, qui in præmissis positus est. Et exponit resumẽs ꝙ dictum est, s. ꝙ contingit quãdoque ꝙ anima dicat apprehendendo id, quod consequẽter est, cuius erat oblita, absq; hoc ꝙ ꝑinquirat, vel ex intentione reminiscatur, quia ꝓpter cõsuetudinem vnus motus sequitur ad aliũ. Vnde insurgente primo motu, sequitur secundus, ẽt si homo non intẽdat. Et sicut contingit hoc ex consuetudine præter intentionem, ita ẽt hoc facit aliquis cum ex intentione uoluerit reminisci quæret. s. accipere primum motum, ad quẽ consequatur motus posterior. Et quia quãdoque contingit ꝙ motus eorum quę sunt procul magis per consuetudinem firmati, propter hoc eorum interdũ magis memoramur, uel ex inquisitione uel sine inquisitione. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat præmissum modum per duo signa. Quorum primum ponit dicẽs, ꝙ quia ex priori motu propter consuetudinẽ venitur in sequẽtem uel inquirendo vel non inquirendo, inde est quod citissime & optime fiunt reminiscentiæ quando incipit aliquis meditari a principio totius negocii, quia secundum ordinẽ quo res sunt sibiinuicem consecutæ, secundum hunc ordinem facti sunt motus eorum in anima, sicut quando quærimus aliquem uersum, prius incipimus a capite. Secundum signum ponit ibi. K

e ¶ Et dicit ꝙ illa sunt magis reminiscibilia, quæcunque sunt bene ordinata, sicut Matematica & Theoremata Matematicorum, quorum ſm concluditur ex primo, & sic deinceps. Illa autem, quę sunt male ordinata, difficulter reminiscuntur. Sic ergo ad bene memorandum vel reminiscendum, ex præmissis quatuor documenta utilia addiscere possumus. Quorum primum est ut studeat quæ uult retinere in aliquẽ ordinẽ deducere: secundo ut ꝓfunde & intẽte eis mẽtẽ apponat; tertio ut frequẽter meditet ſm ordinẽ, quarto ut incipiat reminisci a pricipio.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus ostendit modum reminiscendi, hic manifestat duo, quæ supra dictum sunt.

Primo quidem quomodo differant reminisci. & iterum addiscere: secundo quod oportet reminiscentem a principiis incipere, ibi. [Oportet ait acceptum esse. Circa primum duo facit.

Primo

primo ostendit quomodo differt reminisci, & iterum addiscere: secundo quomodo differt reminisci, & iterum inuenire. ibi [Multoties autem.] Circa primum considerandum est, quod tam ille qui reminiscitur, quam ille, qui iterato addiscit, recuperat notitiam quam amisit. sed ille qui reminiscitur recuperat eā sub ratione memoriæ, in ordine, s. ad id, quod prius fuit cognitum. ille aūt qui iterato addiscit, recuperat eā absolute, non quasi alicui⁹ prius cogniti. Cum aūt ad notitiam ignotorū non perueniamus nisi ex aliqb. principijs præcognitis, necesse est quod principia, ex quibus procedimus ad aliqd ignotum cognoscēdū, sint eiusdē generis, vt patet i Primo Poster. Et iō necesse est, φ reminiscens ad recuperandum notitiam sub ratione memoriæ procedat ex aliquibus a principio memoratis: quod non contingit iterato addiscere. Dicit ergo, φ in hoc differt reminisci ab hoc, qđ est iterum addiscere, quia reminiscēs habet potestatem quodammodo ut moueatur in aliqd, quod consequitur ad primum in memoria retētum: puta cum aliquis recordatur φ tale qđ dictum est ei, oblitus est autem quis dixerit eius etiam er go ad reminiscendum id, cui⁹ est oblitus, eo quod hēt in memoria. Sed quando non peruenit ad recuperandum amissam notitiam per principium in memoria retentum, sed per aliquod aliud quod ei de nouo traditur a docente, non est memoria nec reminiscentia sed hoc est de nouo addiscere. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat quomodo differt reminisci, & iterum inuenire. Et dicit, φ multoties homo non potest iam reminisci eius, qđ oblitus est, quia non manent in eo motus aliqui, ex quib. possit deuenire in id, quod quærit memorari. sed, si quærat, quasi de nouo, in notitiam illius rei potest procedere, & multotiens inuenit id quod quærit, ac si de nouo scientiam acquireret. Id aūt contingit, quando anima diuersa excogitans, multis motibus mouetur: & contingat quod perueniat ad motum, quem consequitur cognitio rei, tunc dicitur inuenire. Ideo ante non pōt reminisci, licet possit inuenire, quia reminisci contingit per hoc, φ homo interius retinet quandam potentiam uel uirtutem in mouendo se ad motus rei quos quærit. hoc autem contingit, cū potest peruenire ad hoc quod moueatur motu, quem amisit p obliuionem, & hoc ex seipso, non ex aliquo docente, ut cōtingit, quando iterum addiscit, & ex motib. præhabitis, sicut dictū est, non ex nouis motibus, sicut quando iterum inuenit. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat φ oportet reminiscentem a principio incipere. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum: secundo assignat cām defectus, quem quandoque patimur in reminiscendo. ibi [Eius aūt quod ab eodem.] Circa primum duo facit. Primo ostendit φ oportet reminiscentem incipere a principio: secundo a quali principio ibi. Videtur autem. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, φ oportet, eū qui uult reminisci, accipere principiū, a quo incipit moueri, uel cogitando, uel loquendo, uel aliud faciendo. Scd'o ibi.

b Multoties autem iam quidem non potest reminisci. quærere autem potest & inuenit. Hoc autē fit multa mouenti, si moueat huiusmodi motu quem consequitur res. Meminisse enim est in esse potentiam mouentem. Hoc autem est ut ex ipso, & iis, quos habet motibus, moueatur sicut dictum est.

c Oportet autem acceptum esse principium.

d Propter quod a locis uidentur reminisci aliquando.

e Causa autem est, quia uelociter ab alio in aliud ueniunt, ut a lacte in album, ab albo autem in aerem, & ab hoc in humidum, a quo meminit autumni is, qui hoc tempus inquirebat.

f Videtur autē uniuersale principium & medium omnium. si enim non prius, cum in hoc ueniat reminiscetur, aut non iam neque aliunde, ut siquis intellexit in quibus ABGDEZST. Si enim non in E reminiscitur, in T meminit. Hinc enim ad ambo motum esse contingit, & in A & in E. Si uero non horum aliquid quærit, in G ueniens reminiscetur, si in G aut E inquirit. Si autem non in A & sic semper.

A B G D E Z S T

A

Plerumque autem reminisci quidē iam non ualet, quærere autem potest, & inuenit. Id autem fieri contingit multa mouenti, quo ad eiusmodi excitauerit motionem quam res ipsa sequatur. Meminisse enim est mouentem inesse potentiam, id autem est ut ex seipso quispiam, & ab iis quæ in se habet, motionibus ut dictum est moueatur.

B

Principium autē accipere oportet.

Quapropter a locis uidentur reminisci aliquando.

Huius autem rei causa, quoniam celeriter ab alio ad aliud transit, ut ex lacte ad album, ex albo ad aerem, ex hoc ad humidum, a quo postmodum autumni reminiscitur, id quærens anni tempus.

C

Similε autem est uniuersale principio & medium omnium; nam si non prius, saltem cum ad id peruenerit memorabitur, uel neque amplius, neque aliunde, ut si quis considerauerit in quibus ABGDEZST. si enim non ipsius. H E. meminerit, in ipso certe E H memoratus est, hinc enim ad ambo moueri contingit, & ad D & ad E. si autem nihil horum quærit ad ipsum si G deuentens memorabitur, siue G siue F quærit, si uero non ad ipsum A, et hoc semper modo.

D

d ¶ Manifestat quod dixit per signum. Quia enim oportet reminiscentem aliquod principium accipere, unde incipiat procedere ad reminiscendum, inde est φ aliquando homines uidentur reminisci a locis, in quib. aliqua sunt dicta uel facta, vel cogitata, vtentes loco quasi quodam principio ad reminiscendum, quia accessus ad locum est principium quoddam eorum omnium, quæ in loco aguntur. Vnde & Tulli⁹ in sua Rhetorica docet φ ad facile memorandū, oportet imaginari quædam loca ordinata, quib. phantasmata eorum, q̄ memorari volumus, quodam ordine distribuantur. Tertio ibi.

e ¶ Manifestat propositum per causā dicēs, φ causa quare oportet reminiscētem accipere principium, est, quia homines de facili per mētis quandam euagationem de vno veniunt in aliud rōne similitudinis, aut cōtrarietatis, aut propinquitatis, sicut si cogitem⁹ uel loquamur de lacte, de facili peruenimus in album propter lactis albedinem, & de albo in aerem pp claritatem diaphani, q̄ causat albedinem, & ab aere in humidum, quia aer est humidus. ab humido autē peruenitur ad reminiscēdum temporis autūnalis, qđ quærebat rōne contrarietatis; quia hoc tempus est frigidū, & siccum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quale principium reminiscens debeat accipere. Et dicit, φ istud quod est uniuersale, uidetur esse principium, & medium: per quod potest perueniri ad omnia. Dicitur autem hic uniuersale, non illud quod prædicatur de pluribus, sicut in Logicis, sed id, a quo aliquis consueuit ad diuersa moueri, sicut si post lac, aliquis moueatur ad albedinem & ad dulcedinem, & iterum ab albedine ad quædam alia, sicut dictum est, & iterum a dulcedine ad calorem digerentem, & ad ignem, & ad alia consequenter cogitata, lac erit quasi uniuersale ad omnes istos motus. Et oportet ad hoc recurrere si aliquis uoluerit cuiuscunque consequentiū reminisci, quia si non reminiscitur alicuius consequentiū prius, per alia posteriora principia, saltem reminisci poterit cum venerit ad illud primum uniuersale principium. Aut, si tunc non reminiscitur, non poterit aliunde reminisci. Et ponit exemplū de diuersis cogitatis per diuersas literas, A B G D E Z S T. Quas quidem literas enumerat secundum ordinem alphabeti Græci. non tamen in reminiscendo est idem ordo: sed accipiendū est quod aliquis cogitando, uel loquendo de B ueniat in A: de A vero quandoque quidem in, E, quandoque uero in G D, aut quandoque in D, quandoque in E. de G: uero quandoque in I quandoque in A. Si ergo aliquis non reminiscatur eius quod est in G, poterit reminisci eius, quod est in E, si ueniat ad E ex quo mouebatur ad duo, s. ad E & D. Sed forte non quærebat E: neque D, sed quærebat S uel Z. tunc ueniens ad G reminiscetur. Sed quia nescimus verū id quod q̄rimus, cōtineatur sub E, vel sub G. oportet recurrere ad A, quod est quasi uniuersale respectu oīum. Et sic semper oportet procedere: puta si adhuc B sit vniuersalius quam A. Potest autem & aliter dispō p̄dicta intelligi: vt ab A directe quidē ueniatur in G lateraliter aut in B A G: aut lateraliter quidem in I hinc inde: di-

E

F fecte autem in T a quo in D & E. Et ideo dicit, q si aliquis meminit in E quod est ultimum; venit in T quod est prius. Et si forte in T non meminit, quia id quod quærit, non continetur sub eo, recurrendum est ad G, sub quo quędam alia continentur, puta A Z, & deinde in A, vt prius dictum est, sub quo continetur et B. Quod quidem in ppor͞ta linea conspici pōt. Deinde cum dicit.

g ❡ Assignat causā defectus, quā reminiscentes patiūtur. Et primo quantum ad hoc, q omnino non reminiscimur; secundo quātum ad hoc quod corrupte reminiscimur. ibi [Qm̄ autem.] Dicit ergo primo, q iō ab eodem principio accepto qnque homines reminiscuntur, & quandoque non, quia contingit quod ab eodē principio, a quo mouetur aliquis ad diuersa, pluries mouetur ad unum quam ad aliud: puta si ab ipso G moueatur in E & in D pluries in unū quam in aliud. Vnde eo accepto, de facili reminiscit eius, in quod pluries cōsueuit moueri. Si vero non moueatur p antiquum, i. per id, per quod magis consueuit moueri, mouetur minus consuete. & iō non de facili reminiscitur, quia cōsuetudo est quasi quędam natura. Vnde sicut ea, quæ sūt naturaliter, de facili fiunt & reparantur, inquantum s. res cito redeunt ad suam naturam propter naturæ inclinationē, ut patet in aqua calefacta quæ cito redit ad frigiditatem, ita et ea quę multoties considerauimus, de facili reminiscimur propter inclinationē cōsuetudinis. Quod autem consuetudo sit sicut natura, manifestat per hoc, quod sicut in natura quidā fit ordo, quo hoc post hoc fit, ita etiam quando multæ operationes per ordinem se consequuntur, faciunt quandam naturam. & hoc præcipue contingit in operationibus animalium, in quorum principijs aliquid est imprimens, & aliquid impressionem recipiens: sicut imaginatio recipit impressionem sensus. Et ideo quæ frequenter vidimus uel audiuimus, magis in K imaginatione firmantur per modum cuiusdam naturæ. sicut etiam multiplicatio impressionis agentis naturalis producit ad formam, quæ est natura rei. Deinde cum dicit.

h ❡ Ostendit causam quare quandoque corrupte reminiscamur. Et dicit q sicut in his, quæ sunt secundum naturam cōtingit aliquid quod est extra naturā. quod est a fortuna uel casu, sicut monstratur in partib. animalium, multo magis contingit aliquid inordinatum & præter intentionem in his, quę sunt s̄m consuetudinem, quæ & si imitetur naturam, deficit tamen a firmitate ipsius. Et ideo etiam ibi, idest in his quæ per consuetudinem reminiscimur contingit reminisci aliter & aliter, & hoc accidit propter aliquod impedimentum, puta cum aliquis retrahitur inde, idest a consueto cursu ad quodcunque aliud, ut patet in his, qui memoriter aliquid dicunt, quorum imaginatio si F ad aliud abstrahatur, perdunt quod dicere debent, vel dicunt corrupte & propter hoc. cum aliquis indigeat reminisci aliquod nomen, vel aliquem sermonem, facimus circa alium sermonem dissimiliter ab eo, quod scimus. Vltimo autem epilogat q reminisci accidit secundum modum præmissum.

g Eius autem quod ab eodem aliquando quidem meminisse, aliquando autem non, causa est, quia contingit ad plus motum esse ab eodem principio, ut ab ipso G in Z, aut in D. Si igitur nō per antiquum mouetur, in id quod consuetius est, mouetur, tanquam enim natura iam consuetudo est. Vnde quæ multoties intelligimus, cito reminiscimur. Sicut enim natura hoc post hoc est, sic & operatione, id quo hoc multoties naturam facit.

G *Cur autem interdum quidem ab eodem reminisci contingit, interdum uero non, in causa est, quoniam ab eodē principio ad plura moueri contingit ut ex C ad D, aut ad E. Nisi igitur ab antiquo moueatur, ac consuetus sane mouetur, quemadmodum enim natura sic & consuetudo est; quamobrem eorum quæ crebro tractamus, celeriter reminiscimur, ut enim natura hoc est post illud, ita & operatione, ipsum autem multoties naturam efficit.*

h Quoniam autem sicut in his, quæ sunt natura, fit aliquid & extra naturam, & a fortuna, adhuc magis in his, quę per consuetudinem sunt quibus natura non similiter inest. Quare mouetur aliquando & illuc, & aliter cum retrahatur alio quouis. Et ꝓpter hoc, cum indigeat nomen reminisci, dissimile, quo scimus, in illud solo erramus. Reminisci igitur hoc accidit modo.

H *Quoniam autem in ijs, quæ natura constant fit & quod pręter naturam, fortuito, ita in ijs, quę consuetudine cōstant fiet magis, quibus non similiter inest natura. Quapropter ibi & aliter interdum moueri continget, presertim cum abduxerit inde hac, & hanc ob causam, cum opus fuerit nominis reminisci, similis quidem meminimus, in illo autem solęcismum facimus. Reminiscendi igitur ratio, hoc se habet modo.*

LECTIO VII.

MAxime autem oportet cognoscere tēpus, aut mensura, aut infinite.

LECTIO VII.

QVod autem præcipuum est, ipsum cognoscere oportet tēpus aut mensurate, aut indefinite.

b Est autem aliquid quo iudicat maius & minus. Rationabile autem, sicut & magnitudines. Intelligit enim magnas & procul, non extendendo illuc intelligentiam; sicut visum dicunt quidā. Etnanque cum non sint, similiter intelliget, sed proportionali motu. Sunt enim in ipsa similes figuræ & motus.

I *Est autem quiddam, quod diiudicat maius & minus, rationabile autem est sicut magnitudinem, intelligit autē quę magna sunt, & quæ procul, non q eo notionem extendat, quemadmodum visionem quidam asserūt: etenim cum non sunt similiter intelliget, sed rationem quandam mouebit, in ipsa enim similes sunt figuræ & motiones.*

LECTIO VII.

POstquam philosophus manifestauit modum reminiscendi ex parte rerum reminiscendarum, hic determinat modum reminiscēdi ex parte temporis. Et primo proponit quod intendit: secundo manifestat propositum, ibi [Est autem aliquid.] Dicit ergo primo, q in reminiscendo, oportet maxime cognoscere tempus, s. preteritum, quod cōcernit memoriam, cuius inquisitio qdam est reminiscentia: tempus aūt præteritum cognoscitur a reminiscente, quandoque quidem sub, certa mensura, puta cum scit se hoc sensisse, quandoque ante tres dies, qnq. autem infinite, i. indeterminate, puta si recordetur se aliquando hoc sensisse. Deinde cū dicit.

b ❡ Manifestat propositum. Et primo ostendit, quomodo anima cognoscat mensuram temporis; secundo manifestat principale propositū, s. q cognoscere tempus necessarium est reminiscenti, ibi [Cum igitur rei.] Et circa primum duo facit. Primo manifestat propositum, secundo mouet quandā quæstionem, ibi. [Quō. n. differt.] Dicit ergo primo, quod aliquid est in anima, quo indicat maiorem & minorem mensuram temporis. Et hoc rationabile est esse circa tempus, sicut & circa magnitudines corporales, quas quidem itelligit anima, & magnas quidem, quantum ad quantitatem corporum visorum, & procul, quantum ad quantitatē distātię localis, cui proportionatur quantitas temporis, quę accipitur s̄m distantiam a præsenti nunc. Huiusmodi autem magnitudines cognoscit anima non extendendo ibi intelligentiam, quasi anima cognoscat magnitudinem contingendo eas secundum intellectum, quod uoeēt dicere propter Platonem, vt patet in Primo de Anima, & per hunc ēt modum, quidam dicunt visum fieri per hoc q radius visualis pertransit totam distantiam usque ad rem visam, ut dictū est in Libro de Sensu & Sensato. Sed non potest esse quod magnitudines cognoscātur ab anima per contactum intelligētiæ, quia sic non posset aīa intelligere nisi magnitudines existētes: nunc aūt videmus q intelligit magnitudines quæ nō sunt. Nihil. n. prohibet aīam intelligere quantitatem duplam quantitatis cœli. Non ergo cognoscit aīa magnitudinem rei se coextendendo, sed p hoc, q quidā motus a re sensibili reuolutus in aīa est proportionalis magnitudini exteriori. Sunt. n. in aīa qdā formę & mot⁹ similes reb. p quas res cognoscit. Deīde cū dicit.

c ❡ De-

b ¶ Determinat quandam quæstionem circa præm ſſa. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem. ſecundo ſoluit. ibi [Aut quia illa.] Tertio ſolutionem exempl ficat in literis. ibi [Sicut igitur.] Quærit ergo primo, cum anima per ſimilitudinem magnitudinis, quam habet, magnitudinem cognoſcat, in quo differt illud, quo cognoſcit maiorem & minorē magnitudinē? Videtur enim nō habere differentem ſimilitudinem, eo φ non differūt ſpecie. Deinde cum dicit.

d ¶ Soluit quæſtionem. Et dicit quod anima vel per ſimilem figurā ſiue formam intelligit minora, i. minorem quantitatē, ſicut & p formā ſimilem cognoſcit maiorē magnitudinem. Formæ. n. & motus interiores ꝓportionaliter correſpondent magnitudinib. exterioribus. & forte ita ē de magnitudinib. ſiue diſtantiis locorum & temporum, ſicut de ſpeciebus rerum. Vnde, ſicut in ipſo cognoſcere ſūt diuerſæ ſimilitudines & motus, proportionaliter reſpondētes diuerſis ſpeciebus rerū, puta equo & homini, ita ēt & diuerſis quantitatibus. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifeſtat huiuſmodi diuerſā ꝓportionem per eaē plū in literis. Ad eius euidentiā conſiderandū eſt, φ quia ſupra dixit in intelligentia eſſe ſimiles figuras & motus proportionales reb. utitur hic gratia exempli ſimilitudine figurarum, ſicut Geometræ utitur: apud quos figuræ ſimiles dicuntur, quarum latera ſunt proportionalia & anguli æquales, ut patet in Sexto Euclidis. Deſcribatur ergo triangulus, B A E, cuius baſis ſit B E. Deinde a puncto G ſignato in latere B A, ducatur linea æque diſtans a baſi vſque ad aliud latus, quæ ſit G D. & ſimiliter in triangulo G A D, producatur linea æque diſtans a baſi. eſt autem demonſtratum in Primo Euclidis φ linea recta, cadens ſuper duas æque diſtantes, facit angulos oppoſitos æquales. Angulus ergo A G D eſt æqualis angulo A B E, & angulus A D G eſt æqualis angulo A E B: angulus autem A, eſt communis: ergo tres anguli trianguli A G D ſunt æquales angulis trianguli B A E: ergo lineæ, quæ ſubtenduntur æqualibus angulis, ſunt proportionales ſecundum quartam propoſitionē Sexti Euclidis, ergo proportio, quæ eſt ab A B, ad A G, eadem eſt proportio B E ad G D, ergo permutatim, quæ eſt proportio A B ad B E eadem eſt proportio A G ad G D. & ſic duo trianguli prædicti ſunt figuræ ſimiles. Per lineam uero A B & partes eius, intelligitur motus animæ, quibus anima cognoſcit. Per lineas autem B E G D & I quæ ſunt baſes triangulorum intelliguntur diuerſæ quantitates, magnitudine & paruitate differentes. Cōcludit ergo exemplificando quòd ſi anima ſecundum motum A B, moueatur ad cognoſcendum quantitatē B E faciet etiam iſte motus ſecundum aliquid ſui cognoſci quantitatem G D, quia motus A G, qui continetur in A B & magnitudo G D, in eadem proportione ſe habent, in qua motus A B, & magnitudo B E. Sed tunc redibit qō, quę ſupra mota eſt, cum plus requiratur ad cognoſcendum quantitatem G D, quæ eſt maior quam ad cognoſcendum quantitatem Z A I, quæ eſt minor. Et ut hoc expreſſius uideri poſſit, accipiat motus in diſtinctos, quorū unus

c Quo enim differt cum maiores intelligat?

d Aut quia intelligit quæ minora. Omnia enim, quæ intus sūt minora, & proportionabiliter & quę extra. Eſt autem forte ſicut & ſpeciebus, & proportionale accipere. Sed in ipſo, ſic & diſtantiis.

e Sic igitur ſi ſecundum A B, B E mouetur, facit A D: ꝓportionale enim eſt A B, & G D. Quid ergo magis, G D, quam Z G facit? Aut ſicut A G ad A B ſe habet, ſic K ad T M ſe habet. Secundum has igitur ſimul mouetur. Si uero ſecundum A G uelit intelligere, ei quidem quę B E ſimiliter intelliget. Sed ꝓ K M, K L intelliget. Hæc enim ſe habent ſicut E A, & B A.

f Cum igitur rei ſimul fiat motus & temporis, tunc memoria agit. Si autem putet non faciēs memorari ſe putat: nihil enim prohibet mentiri, quemadmodum & uideri memorari non memorantem. Agentem autē memoriam non putare, ſed latere, memoratum non eſt. hoc enim erat ipsū memorari. Sed ſi motus rei fiat ſine eo qui tēporis, aut hic ſine illo, non reminiſcitur.

A nō contineatur in altero, ſit ergo vna linea K M, & diuidatur in puncto T tali rōne, ut eadem ſit proportio K T, ad T M. quę eſt lineæ A G, ſecundum quam cognoſcitur quantitas C D, ad lineam A B, ſecundum quam cognoſcitur B E. Sic ergo ſimul mouetur ſecundum hos motus, quia ſicut ſm motum A G, cognoſcitur quantitas G D, ita ſm motū K T. Et ſicut ſm motum A B cognoſcit quantitas B E, ita ſm motum T M. Si uero aliquis uelit ſm motum A Z, cognoſcere quantitatē Z I, oportebit φ ſubtrahatur ab AC hoc qd eſt G Z, ſicut ei addebant G B ad cognoſcendum quantitatē B E. Sed ſi uolumus accipere motus diſtinctos, oportebit accipere, loco duorum motuum K T, & T M loco cuius ponit T E, ita φ ſit C & M. Inſcribātur eidem puncto alii duo motus, quorum unus ſit K L & alius L M, ita φ linea K M diuidatur in puncto L, & ob hāc rationem, ut ſit proportio K L, & L M ſicut proportio A Z, ad A B Vnde, ſicut per motum, L M, cognoſcet quantitatē B E, ita per motum K L, cognoſcet Z I. Quod quidem ſic demonſtratur. Deinde cum dicit.

Quonam igitur differt quando maiora intelliget?

An quod illa intelligit minora. Omnia enim, quę intus sūt, minora ut proportione ad ea qua extra ſunt. Licet autem fortaſſe, ſicut in formis prō portione accipere, ſed in ipſo, ita in ipſis diſtantijs.

B *Quemadmodum igitur ſi A B, B E mouetur, facit A D, proportione. n. ſibi reſpondent A C. & C D, cur igitur potius C D, quam F G efficit? An quemadmodum A C ad ipſum A B ſe habet, ita ipſum H ad M ſe habet? Has igitur ſimul mouetur. Si autem F G uoluerit intelligere, ipſam B E ſimiliter intelligit. Loco autem ipſius H I I L intelligit, hæc enim ita ſe habent quemadmodum F A, ad B A.*

C *Quando igitur ſimul rei & temporis fiet motus, nunc memoria quiſpiā operatur, ſi autem iſtuc non agens exiſtimauerit, meminiſſe ſe exiſtimat; nihil. n. prohibet quempiā decipi, ſibi uideri cum nihil meminerit. Memoria autem operantem, non exiſtimare, ſe latere ſe recordari, haud ſane contingit, hoc enim eſt ipſum meminiſſe. Quod ſi rei fiat motus ſine illo qui eſt temporis, aut hic abſque illo, non ſane meminit.*

D

Figura rerum ac temporis proportiones in memoria reminiſcentia deſcribens.

M B E H C D L F G RES TEMPUS A K

f ¶ Manifeſtat principale propoſitum. Et primo oſtendit φ reminiſcentem oportet cognoſcere tempus; ſecundo manifeſtat duplicē modū cognoſcendi ipſ, ibi. [Qui uero eſt temporis.]

Dicit ergo primo quòd quando in anima simul occurrit motus rei memorandæ, & temporis præteriti, tunc est memoriæ actus. Si vero aliquis putet ita se habere, & non ita sit in memoria, quia vel deest motus rei, vel motus temporis, non est memoratum. Nihil enim prohibet quod in memore insit mendaciū, sicut cum alicui videtur quòd memoretur & non memoratur, quia occurrit ei tempus præteritum, sed nō res quā vidit, sed alia loco eius. Et quandoque aliquis memoratur & non putat se memorari: sed latet ipsum, quia s. non occurrit ei tempus, sed res, quia vt supra dictum est, hoc est memorari phantasmati intendere alicuius rei, prout est imago prius apprehensi. Vnde, si motus rei fiat sine motu tēporis, aut econuerso, non reminiscitur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit diuersum modum, quo reminiscētes cognoscunt tempus. Quandoque enim aliquis recordatur tempus, non quidem sub certa mensura, puta quòd tertia die fecerit aliquid, sed quòd aliquando fecit. Quandoque autem recordatur sub mensura temporis præteriti, quāuis non sub certa mensura. Consueuerunt enim homines dicere quòd recordantur quidem alicuius rei, vt specie, sed nesciunt temporis metrum, i. mensurā. & hoc contingit propter debilē impressionē, sicut contingit in his quæ videntur a remotis, quæ indeterminate cognoscuntur.

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus ostēdit modum reminiscendi, nunc ostendit differentiam memoriæ & reminiscentiæ. Innuit autem tres differentias, quarū prima est ex aptitudine vtriusque. Dictum est enim supra, quod non iidem homines sunt bene memoratiui & reminiscitiui. Secunda autem differentia est ex parte tēporis, quia s. reminiscentia, cum sit via ad memoriam, tempore ipsam præcedit, ut ex prædictis patet. Tertia differentia est ex parte subiecti in quo vtrumque eorum inueniri potest. quia hoc quod est memorari, multa alia animalia participāt præter hominem, ut etiam supra dictum est: sed nullum animal, quod a nobis cognoscatur, reminiscitur, nisi homo. quod quidē dicit, quia apud quosdam dubium fuit, an aliquod animal esset rōnale præter hominem. Causa autem, quare soli homini conuenit reminisci, est quia reminiscētia habet similitudinem cuius-

g Qui vero est temporis, duplex est. Aliquando quidem. n. mensura non meminit ipsorū, vt quia tertia die, quod tamen aliquando fecit, aliquando autem & mensura. Sed memoratur, quamuis non mensura. Cōsueuerunt. n. dicere quoniā memorantur quidem, quando tamen nesciunt, cum ipsius quando, non cognoscant quantitatem metro. G

LECTIO VIII.

QVòd quidem igitur non ijdem sunt memoratiui, & reminiscitiui, in prioribus dictum est. Differt autem memorari a reminisci non solum secundum tempus: sed quoniam ipso quidem memorari & aliorum animaliū participant multa, sed reminisci nullum, (vt est dicere) eorum, quæ cognoscuntur animalium, nisi homo. Causa autem, quia reminisci est, vt syllogismus quidam. Quod enim prius aut vidit, aut audiuit, aut aliquid huiusmodi passus fuit, syllogizat reminiscens, & est vt inquisitio quædam. Hoc autem quibus, & deliberatiuum inest natura, solum accidit, & nanq; deliberare syllogismus quidam est. H I

b Quòd autem corporea quædam passio, & inquisitio in tali phantasmatis sit reminiscentia, signum est turbari quosdā, cum non possunt reminisci, & valde adhibentes intelligentiam, quamuis a cogitando desistant, nec amplius conentur reminisci, nihilo tamen minus molestia quadam confici. Id quod accidit maxime melancholicis. Hos enim phātasmata mouent maxime. K

c Causa autem eius quòd non seipsis est reminisci, hæc est, quia sicut proiicientibus non amplius

Io autem qui est temporis duplex est, modo enim mensura non meminit veluti quod nudius tertius, sed certe quod olim fecit, aliquando autem, & mensura. verum meminit etiā, quamuis non mensura. dicere enim solent quod meminerunt quidem, sed quando, nesciunt, cum istuc ipsum quando commensurata quantitate non cognouerint.

LECTIO VIII.

QVod igitur non iidem memoria valeant, & bene reminiscentes sint, dictum est prius. Memoria autem & reminiscentia non solum tempore differunt, verumetiam quia memoria quidem complura aliorum animaliū participare videntur, reminiscentiæ autem nullum sane ex cognitis animalibus, vt ita dicatur præter hominē. Huius autem causa, quoniam reminiscentia tanquam ratiocinatio quædā est; quod enim ante audiuit, vel vidit vel quippiam huiusmodi passus sit, is qui reminiscitur ratiocinatur, & hoc veluti quæsitum est quoddam. id autem solis iis contingit, quibus a natura consultandi inest facultas. Porro consultatio ratiocinatio quædam est.

Quod autem istuc corporea quædam sit passio, & in eiusmodi phātasmate reminiscentia sit inquisitio, id sane declarat quod plerique commouentur cum reminisci nequeunt, & licet cogitationem valde inhibere, & non amplius reminisci contendant, nihilominus; quod potissimum melancholicis accidit. Hos enim phantasmata excitant maxime.

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes arbitratu suo telum si

F dam syllogismi, quare, sicut in syllogismo peruenitur ad conclusionem ex aliquibus principijs, ita etiam in reminiscendo aliquis quodammodo syllogizat se prius aliquid vidisse, aut audiuisse, aut aliquo alio modo percepisse, ex quodam principio in hoc deueniēs; & reminiscentia est quasi quędam inquisitio, quia non a casu reminiscens ab vno in aliud, sed cū intentione deueniens in memoriā alicuius procedit. Hoc autem. s. quòd aliquis inquirat in aliud peruenire, solū illis accidit, quibus est naturalis virtus ad deliberandum, quia etiam deliberatio fit per modū cuiusdam syllogismi. deliberatio autem solis hominibus competit: cætera vero animalia nō ex deliberatione, sed ex quodam naturali instinctu operantur. Deinde cū dicit.

b ¶ Ostendit qualis passio sit reminiscentia. Quia enim dixerat quòd reminiscentia est sicut syllogismus quidam: syllogizare autem est actus rationis, quæ non est actus corporis cuiusdā, ut probatur Secundo de Anima: posset alicui videri quòd reminiscentia non esset passio corporea, i. operatio exercitata per organū corporale. Philosophus autem ostēdit contrariū. Et primo quòd est per quoddam, quod accidit reminiscentibus: secundo per eos qui habēt impedimētum reminiscētię. ibi [Sunt autē & superiora.] Circa primum tria facit. Primo inducit accidens prædictum, secundo assignat causam prædicti accidentis. ibi [Causa autē eius.] Tertio manifestat per sim le. ibi [Vnde & iræ & timores.] Dicit ergo primo, quod signū huius quod reminiscentia sit quędam corporea passio siue existens inquisitio phantasmatis in tali, idest in aliquo particulari, uel in tali, idest in quodā organo corporeo, est, quod cum quidem nō possūt reminisci turbantur, i. quadam inquietudine sollicitantur, & valde apponunt mentem ad reminiscendum. Et si contingat quòd iam de cætero non conentur ad reminiscendū, quasi cessantes a proposito reminiscendi, nihilominus adhuc inquietudo illa cogitationis remanet in eis, & hoc maxime contingit in melancholicis, qui maxime mouentur a phantasmatib. quia propter terrestrem naturam, impressiones phantasmatum magis firmantur in eis. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam prædicti accidentis. Et primo ponit causam, secundo ostendit in quibus maxime locum habet ibi [Maxime autem turbantur.] Circa primum considerandum est, quòd ope-

Te.com.ca.

operationes, quæ sunt partis intellectiuæ absque organo corporali, sunt in sui arbitrio ut possit ab eis desistere cum uoluerit. Sed non ita est de operationibus, quę per organum corporale exercentur: quia non est in potestate hominis quod ex quo organum corporale est mere, eius passio statim cesset. Et ideo dicit quod causa eius, quod est reminisci, non ita est in ipsis reminiscentibus .i. in potestate eorum, ut scilicet possint desistere cum uoluerint ea est: quia sicut accidit proiicientibus quod post mouerint corpus proiectum, nō est amplius in eorum potestate ut sistant, sic etiam reminiscens & quicunque inuestigans per organum corporale mouet corporale organum, in quo est passio. Unde non statim motus cessat cum homo voluerit. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit in quibus maxime prædicta causa locum habeat. Et dicit quod maxime turbantur, idest commouentur in reminiscendo illi, quibus humiditas abundat circa locum, ubi sunt organa sensuū, puta circa cerebrum & circa cor, quia humiditas mota non de facili quiescit, quousque occurrat illud quod quæritur, & motus inquisitionis procedat recte usque ad terminum. Nec est contrarium quod supra dixit hoc maxime accidere malancholicis, qui sunt siccæ naturæ, quia in illis contingit propter violentam impressionem, in his autem propter facilē commotionem. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quod dixerat per simile. Et ponit duo similia, quorum primum est de passionibus animæ, quibus organum corporale, quodammodo commouetur. Et dicit quod quando ira, uel timor, uel concupiscentia, uel siquid huiusmodi mouetur contra aliquod obiectum (etiam si homines uelint in contrarium mouere, retrahendo se ab ira uel a timore) non sedatur passio, sed contra idem adhuc mouetur, quod contingit, quia commotio corporalis organi non statim quietatur. Secundum simile ponit ibi.

f ¶ Et dicit quod prædicta passio, quæ accidit in reminiscēdo comparatur in hominibus & melodiis & ratiocinationibus, cum aliquod eorum cum aliqua intentione per os proferatur, sicut accidit his, qui cum magna intentione recitant, nominant, uel cantant, uel argumentantur, quia quando ipsi uolunt desistere, adhuc

ipsis in resistere, sic & reminiscēs & inuestigans, corporale aliquod mouet, in quo passio est.

d Maxime autem turbantur, quibus humiditas fuerit circa locum sensitiuum. Nō enim facile quiescit mota, quousque pertingat ad id quod quæritur, & recte procedat motus.

e Vnde & iræ, & timores, cum contra mouerint, & contra mouentibus iterum his, non sedantur: sed ad idem contra mouent.

f Et comparatur hęc passio nominibus & melodiis & ratiocinationibus: cum per os fiat aliquod ipsorum. Valde pausantib. enim & non uolētibus accidit iterum cantare aut dicere.

g Sunt autem & superiora maiora habentes & nani peius memoratiui quā contrarii, propter id quod grauitatem multam hēnt in sensitiuo, & quia neq; a principio motus possunt immanere, sed dissoluti sunt, neque in reminiscendo, facile recte procedūt. Penitus, autem noui, & multum senes immemores sunt propter motum. hi quidem enim in decremento, illi vero in augmento, multo sunt. Amplius autem huiusmodi pueri qui nanosi sunt vsque ad longam ætatem. De memoria quidem igitur & memorari, quæ sit natura ipsorum, & qua eorum partium, quæ sunt animæ memorantur animalia, & de reminisci quid sit, & quomodo fit, & propter quam causam, dictum est.

stere nequeunt, ita reminiscentiam exercens & inuestigans corporeum quiddam mouet in quo est passio.

Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensitiuum locum esse contigerit, non enim facile excitata B *motu cessat, nisi quod quærebatur occurrit, & commotio dirigatur.*

Et hanc ob causam timores & irę iam exciti fuerint, contra mouentib. rursum illis, non sedantur, sed ad idem contrario mouent:

Similisque sane est passio nominib. & melodijs, & orationibus, cum illorū quippiam intente ore profertur, cessantibus enim & peregre nolentibus, rur- C *sum canere occurrit, aut proferre.*

Sunt autem qui superiores corporis partes maiores habent, & qui Pomilionibus sunt similes, minus ad memoriam apti ijs, qui contrario se habent modo, quoniam in sensitiua parte multum grauitatis habent. Neque enim motiones a principio consistere possunt, sed dissipantur, & in reminiscendi opere eędem non facile recte procedere queunt. Primo quinetiam ętate pueri, nec non ualde senes propter motum memoria minus ualent, ij nanque D *in multo sunt decremento, illi uero in multo augmento. Et alioquin valde pueri ad multam sane ætatem Pomilionum speciem referunt. De memoria igitur & ipso memorari, quęnam illorum sit natura, & qua animę parte meminerunt animalia, & quidnam ipsum sit reminisci, quone fiat modo, & quam ob causam, iam dictum est.*

A præter intentionem eorum accidit quod cantent, vel aliquid proferant, propter hoc, quod motus pristinæ imaginationis adhuc manet in organo corporali. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat propositum per hoc, quod reminiscentia impeditur per aliquam corporalem dispositionē. Et ponit duas dispositiones corporales impedientes reminiscentiam. Quarū prima ponit dicens, quod illi qui hēnt membra superiora maiora quam inferiora, quę est dispositio nanorum, qui habent curtas tibias & superiorem partē corporis proportionaliter maiorē, sunt peius memoratiui, quam illi qui habent cōtrariam dispositionem, propter hoc, quod organū sensitiuū in eis, quod est in superiori parte, est aggrauatum in eis multitudine materiæ, & propter hoc nec motus sensibilium in eis diu possunt permanere, sed cito dissoluuntur propter cōfusionem humorū, quod pertinet ad defectum memoriæ, nec etiam de facili possunt recte procedere reminiscendo, quia non possunt regulare motum materię, quod pertinet ad defectū reminiscentię. Secūda dispositio impediens est, quod illi, qui sunt penitus noui sicut pueri nuperna ti, & multum senes sunt immemores propter motum augmenti, qui est in pueris & decrementi, qui est in senibus, ut supra dictum est, & hęc dispositio partim conuenit cum prima, scilicet quantum ad pueros, qui usq; ad longam ętatem sunt nanosi, quasi habentes superiorem partem, corporis maiorem. Sic ergo patet & reminiscentia corporalis passio, nec est actus partis intellectiuæ, sed sensitiuæ, quæ etiam in homine est nobilior, & uirtuosior, quam in animalibus pro- E pter coniunctionem ad intellectum. Semper enim quod est inferioris ordinis perfectius fit suo superiori coniunctum, quasi aliquid de eius perfectione participans. Vltimo autem epilogādo concludit quod dictum est de Memora & Memorari quæ sit natura ipsorum, & per quam partem animę animalia memorantur, & similiter de Reminiscentia quid sit, & quomodo fiat, & propter quam causam.

Expositio Diui Thomæ Aquinatis super librum Memoria, & Reminiscentia finis.

DIVI THOMAE AQVINATIS.
DOCTORIS ANGELICI,
IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE SOMNO & Vigilia, Expositio.

LECTIO PRIMA.

IN priori libro determinauit Auctor de quibusdam proprietatibus consequentib. sensum, quæ causantur ex parte aiæ, & insunt aialib. perfectis, in hoc libro determinat de quibusdam proprietatib. consequentib. sensū ex parte corpo[illegible] om ni aiali & soli, quæ sūt somn⁹ & uigilia. Et diuidit Liber iste in partes duas, i. pœmium & tractatū, q incipit, ibi. [Primū quidem, &c.] Prima in duas, sm q duo sunt intenta in hac scia. In prima dat intentionem circa primum intentum. scilicet circa Somnum & Vigiliam; In secunda dat secundum intentū, quod est passio somni, & secūda, ibi [Adhuc autem, &c.] Tractatus similiter diuiditur in partes duas pęnes hæc duo intēta. In prima intendit de prima, In scđa parte determinat de scđa, ibi. [Post hoc autem quærēdum, est de somno.] Prima i duas. In prima ostēdit, q somnus, & vigilia sūt passiones coniuncti in oi animali vicissim & soli. Et in scđa cui parti coniuncti primo debet, & ob quas causas, ex quib. dubitationibus patebit sufficienter quid sit somnus & uigilia, & secunda, ibi [Quare autē dormiant &c.] Prima est presentis lectionis. Et diuiditur i duas. In prima ostendit q sunt passiones coniuncti, In secunda ostendit q insunt omni aiali, & vicissim, & soli. Et secunda ibi. [Cum aūt determinata.] Prima in duas. In prima parte pbat minorē suæ rōnis, In scđa parte pbat maiorē, ibi [Qm autem &c.] Prima adhuc in duas. In prima declarat quoddam præambulum ad minorē. In secunda probat istā minorem. Et secunda ibi [Amplius aūt.] illa pars in qua ostendit, q somnus & uigilia insunt omni animali vicissim, &c. diuiditur

G In duas. In Prima ostendit quod soli animali insunt. In secunda ostēdit q oi insunt uicissim. Et scđa ibi [Similiter aūt, &c.] Dicit ergo primo, & dat intentionem suam circa somnum & uigiliam, & sunt quinque intenta. Primum est, quid sit somnus, & uigilia, Secundum est, vtrum sint passiones aię solum, uel corporis tantū, uel coniuncti. Tertium, si sint passiones, ex qua particula animæ & corporis sit illud coniunctum. Quartum est, propter quam causā insunt omnibus animalibus, Quintū est, vtrum omnia aialia communicent tam somno quam vigilię, uel non. Et si non, vtrum hæc animalia communicent somno tantum, illa vigilia tantum, vel hæc animalia neutrum, illa vtrunque. Deinde cum dicit.

b ¶ Dat intentionē circa somnium. Et sunt tria: primū est, q d sit somniū: scđm est, propter quā causam somniantes aliqñ somniant, aliquando non, uel dormientes semper somniant & non semper sunt memores somnii, propter qua causam hoc est. tertium est. vtrum contingat prędere futura in somno, vel non. Et si sic, qualiter contingit, s. vtrum homo inquantum homo potest præuidere futura per reuelationem spirituum, & vtrū hoc a natura vel a casu. Et notadū q dæmō grace, idē est qđ sciēs latine. Est ēt nomē cōe cuiuslibet itelligētię, & cōponitur cū calo & dæmō, q est bonus, dæmon, a calo, q est bonū, & dæmon quasi bonus dæmon. Dei[illegible]de cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS
DE SOMNO ET VIGILIA
LIBER.

Antiqua Translatio.

DE somno autem & uigilia, cōsiderandum est quid sint. Et utrū animæ corporis propria sint, uel cōia. Et si cōia cuius particulę aiæ uel corporis, & pp quam causam insunt aialib. Et utrum communicant omnia simul ambob. ipsis, aut alia quidem somno, alia vero altero solum, uel alia quidem neutro, altera uero utrisq;.

b Adhuc autem quid est somnium, & propter quam causam dormientes interdum quidem, somniant, interdum autem nō: vel accidit quidem semper dormientibus somniare, sed nō meminerunt. Et si hoc fiat, propter quam causam fit. Et vtrum contingat futura prędere, aut non contingat, & qualiter si contingat. Et utrum futura ab homine prospiciantur solum. Et vtrum agenda ab homine solum, uel quorum demon est cā. Et utrū a natura fiant. aut ab euentu.

c Primum quidem igitur hóc manifestum sit quoniam circa idem animalis vigilia quidē est & somnus. Opponuntur enim, & videtur somnus vigiliæ quædam priuatio. Nā extrema semper & in aliis & in naturalibus, circa idem susceptibile viden-

H **N. Leoniceni interpretatio.**

DE somno autem & Vigilia quænam sint perscrutādū est. Et utrum propria sint animę, an corporis, an cōmunia, et si communia fuerint, cuiusnam sint partis, corporis ne, an animæ. Et quam ob causam animantibus insint, & utrum ne omnes utriusque participes sint, aut eę quidē alterius tantum, illę uero alterius, uel ea quidem nullius, illa vero utriusque.

I *Præterea, etiam quidnam sit somniū, quamūe ob causam dormientes alias quidem somniant, alias uero non somniant, an dormientibus quidem semper accidit ut somnient, verum non recordantur, & si hoc sit, quam ob causam fiat. Pręterea utrum ne futura prędere contingat, an non; & si cōtingat, quonam id contingat modo, & utrum ea, quæ ab hominibus effici debent, an illa quorum dæmonium est in causa, & quæ natura fiunt, aut casu.*

Principium igitur hoc palam est quod eidem animalis parti Vigilia inest &
K *Somnus, opposita nanque sunt, & uigilię somnus priuatio quædam esse uidetur. Semper enim extrema cū in aliis, tū in ipsis natura constantibus, in eodem quod illorum sit capax fieri uidentur, et eiusdem esse passiones.*

c ¶ Prosequitur intentum. Et probat primo quod somnus & uigilia sunt passiones coniuncti, sic sensus est passio coniuncti: sed somnus & uigilia circa idem, circa quod est sensus: ergo somnus, & uigilia sunt passiones, coniuncti. In hac ratione sic procedit. Primo probat minorem, secundo probat maiorem

iorem, tertio infert conclusionem circa minorem. Primo osten dit ꝙ somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus sic. Omnia priuatiue opposita habent fieri circa idem: sed somnus & uigilia sunt priuatiue opposita: ergo &c. Vn le primo ponit conclusionem cum dicit (primum) secundo minorem, ibi. [Opponunt enim.] Vbi dicit ꝙ somnus est quoddam uigilię extremum contrarietatis immediatæ, tertio maiorem ibi [Nam extrema semper.] Et confirmat ꝑ exempla, ibi. [Dico autem.] Et accipit hic communiter priuatiue opposita secundum quod cõtinent sub se contraria. Et ideo exemplificat in priuatiue oppositis a natura & in cõtrariis, &c. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat minorẽ in se sic. Eodem sensu cognoscimus uigilantem & dormiẽtem: sed vigilantẽ cognoscimus per actum sentiendi, eo ꝙ sentit aliquẽ motum interiorem uel exteriorem, quare idem est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadem parte vigilant & dormiunt. Hanc rationem ponit totam continue. Et notandum quod motus exterior est, qui fit á sensibili extra in organum sensus particularis: motus autem interior, qui fit á specie sensibili in organum sensus communis, qui superior est. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat maiorem sic. Eiusdẽ est potẽtia cuius est actus procedens a potentia: sed actus sentiendi est ipsius coniuncti: est enim motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio cõiuncti. Vnde hic primo ponit cõclusionem cũ dicit. [Quoniam aũt.] Secundo maiorem, ibi [Cuius.n.] Tertio minorem cũ dicit. [Quæ vero est.] quarto iterũ infert cõclusionem cũ dicit [Manifestũ qm̃. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostẽdit ꝙ somnus & vigilia in sũt soli animali. Nõ.n. insunt plantis, ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plãtę nõ habent particulam sensitiuam, cuius passiones sunt somnus & vigilia, ergo nõ habent somnum & vigiliam. Huius rationis solum ponit cõclusionem dicens ꝙ cum determinatũ sit in Lib. de anima, de his, quę sunt particulę animæ, s. ꝙ pars vegetatina siue nutritiua separatur ab alijs partibus animæ in quibusdam corporibus, sicut in plantis, nulla aũt pars animę reperit sine vegetatiua, manifestũ est ꝙ nulla viuentia participantia solam partem animę vegetatiuam, quę operatur, augmẽtum & decremẽtum habent somnum & uigiliam, sicut plantę. Deinde ponit medium huius rationis cum dicit.

Tex. cõ. 31.

g ¶ Dicens, ꝙ plantę non habent sensitiuam particulã. Et hoc siue illa particula sit separabilis a potentia vegetatiua sm locũ, sicut dicit Plato, qui dixit, ꝙ sensitiua est in corde, vegetatiua in hepate: siue non sit separabilis a potẽtia uegetatiua sm locum: quia si non sit separabilis secundum locum, separabilis est tamen secũdum potentiam, & definitionem.

LECTIO II.

Sequitur secunda pars principalis, in qua ostendit ꝙ somnus, & uigilia insunt animali vicissim. Et ista diuidit in duas. Primo proponit duas conclusiones ꝓbandas, secundo probat eas, ibi. [Non cõtingit autem.] Et ista in duas. Primo probat primã, secundo secundam, ibi [Animalia quidem.] Prima in duas. Primo repetit conclusionẽ probandã, secundo ꝓbat eã, ibi [Amplius aũt, &c.] Et ista in duas. Primo probat ꝙ necesse ẽ oẽm uigilantẽ aliqñ dormiter; in scd̃o probat conuersã, ibi [Similiter ãt. &c.] Nũc seqnit scd̃a pars, in qua ꝓbat cõclusionẽ secundã, & illa ĩ duas, in partẽ principalẽ, & incidentalem, scd̃a, ibi. [Plantarũ aũt, &c.] Prima in duas. Primo ꝓbat ꝙ somnus & uigilia in suni aiali: scd̃o ꝓbat ꝙ uniuersaliter insunt oi, ibi [Qm̃ q dẽ &c.] Sequit pars incidẽtalis in duas. Primo repetit rõnẽ ꝓpositã, scd̃o ꝓbat medium rõnis, ibi [Quibusdam uero, &c.] Et ista in duas sm duas rõnes. Et scd̃o, ibi. Signũ aũt, &c.] Ponit ergo primo duas cõclusiones ꝓbãdas. Et prima est, ꝙ nulli aiali semꝑ inest uigilia & sp inest somn⁹; sed vtraq; insũt uicissim, scd̃a est, ꝙ nullũ aial hñs sensum põt neque dormire, neque uigilare:

tur fieri, & eiusdem passiones esse. Dico autem uelut visus, cæcitas, turpitudo, pulheritudo, sanitas, ęgritudo, fortitudo, debilitas, auditus, & surditas.

d Amplius aũt & ex his manifestum. Quo enim vigilantem cognoscimus, hoc & eum qui sõno præmitur. Sentientem enim vigilare putamus & vigilantem omnem, aut eo ꝙ eorum quæ extrinsecus aliquid sentit, vel eorũ qui in ipso motuũ aliquem. Si ergo vigilare in nullo alio est q̃ in eo quod est sentire, manifestum, quoniã quo quidem sentiunt, hoc vigilãtia, & dormiũt dormientia.

e Qnoniam autem non animæ proprium est sentire neque corporis. Cuius enim est potentia, eius est & actio. Qui vero dicitur sensus ut actio, motus quidam per corpus animæ est. Manifestum quoniam neque aĩæ passio propria, neque inanimatum corpus possibile est sentire.

f Cum autem determinatũ sit prius in alijs de his quæ dicuntur quasi particulæ animę, & de nutritiua ꝙ quidem separatur ab alijs in corporibus habẽtib⁹ viuam, aliarum vero nulla sine hac existit, manifestũ quidem quæcũque viuentium augmentu diminutionisque participant solũ qm̃ in his nõ est somnus, nec vigilia, velut plantis.

g Non enim habent particulam sensitiuam, neque si separabilis, neque si non separabile. potestate enim & esse separabile est.

LECTIO II.

Similiter autem quòd nihil est quod semper vigilet aut semper dormiat, sed eisdem insunt animalium vtræque passiones hę. Neque.n. si est animal habens sensum, hoc contingit neque dormire, neque vigilare, vtraque.n. passio hæc circa sensum primi sensitiui est.

A *Dico autem ut sanitatem & morbũ, pulchritudinem & deformitatem; robor & imbecillitatem, uisum & caecitatem, auditum & surditatem.*

B *Præterea ex ijs etiam est manifestum, qua enim re uigilantem animaaduertimus, eadem sane dormiẽtem illum etenim qui sentit uigilare arbitramur uigilantemque omnem uel extrinsecã sentire, uel aliquam in seipso motionem. Si igitur uigilare in nullo alio est quam in sentiendi opere manifestũ profecto est, quoniam quo sentit, hoc uigilat & dormit quodcunq; dormit.*

C *Cum autem neque animæ propriũ sit sentire, neque corporis, cuius enim est potestas, eiusdem etiam est actus, is autem, qui uocatur sensus, ut actus, motio quędam corpore medio ipsi⁹ est animę, manifestum sane est, quod neq; propria animæ huiusmodi est passio, neque inanimum corpus sentire quippiam potest.*

D *Cum autem in alijs determinatum sit de ijs, quę ueluti animę appellantur partes, et quod altrix quidem potestas a reliquis seiungi potest, aliarum autẽ nulla absque illa esse potest manifestum profecto est, ꝙ quibuscunq; aliarum animantium sola insunt incremẽta & decrementa, illis somnum & uigiliam haud quaquam in se, ut stirpibus.*

Non enim sensitiuam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis, potestate enim & essentia separabilis est.

E

LECTIO II.

Similique modo quod nihil sane est quod semper uigilet, aut dormiat semper, sed iisdem insunt animalibus utræquę passiones, nulli enim animali sensu predito neque dormire, neq; vigilare, contingit, Nanque istarum utraque passionum in primi sensitiui collocatur sensu.

lare, sed necesse est alterum omni animali iesse, eo q̃ am bo sunt passiones sensus communis, qui inest omni ani mali. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat primã conclusionem. Et primo repetit eam, ibi[Non contingit aũt.] Secundo pro bat eam per duas rõnes. Prima talis est, Quorumcunq; est aliquod opus determinatũ secun dum naturam, quũ excedit tp̃s determinabile a natura in operatione tali, necesse est eam lã guescere & qescere ab operatione ta li, vt patet in visio ne, q̃ est talis operõ oculorum. & ẽt in operatione manus. Quare cum sentire sit opus sentientis determinatum a na tura, si continue sẽ tiet, necesse est ip sum languescere, & cessare ab actu operandi. Et tunc cũ dicit.[Si igit̃.] Concludit intentũ sic, Si omni sẽsitiuo necesse est cessare ab actu sentiendi, cum vigilare cõtin gat in actu sentien di, ergo necesse est ipsum cessare ab actu uigilandi, sed ui gilare & dormire sunt contraria immediate, quare necesse est alterum in esse aliquando oi aiali, ergo necesse est aliquãdo uigila re, & aliq̃do dormi re. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ponit secundã rationem quę talis est. Somnus est impotentia sensus p̃p excessum vigilãtiæ: sed excessus vigilã di aliquando accidit aïali ab ęgritu dine, aliquando si ne, ergo etiã hmõi impotentia. Quare vigilantem necesse est aliquãdo dormi re, q̃do non possit amplius sentire. Et hanc ratione ponit totam, consequẽter probat conuersam.

d ¶ Et circa hoc, duo facit. Primo po nit conclusionẽ, secũdo probat ea, ibi [Somnus enim.] Di cit ergo, q̃ necesse est oẽm dormientẽ uigilare aliqñ, &c. Deinde cum dicit.

e ¶ Quam probat sic. Omne dormiẽs

b Non contingit aũt alterũ ho rum semper inesse eidẽ, ueluti aliquod genus aïalium, semper dormire, uel semp vigilare. Am plius quorumcunque est aliqđ opus secundum naturam, quan do excesserit tempus, in quo possunt aliquid facere, necesse est deficere: ut oculos cum uide rint, postea quiescare oportet, uec amplius vire. Similiter a mẽ manum & aliud omne, cuius est opus aliquod. Si itaque alicu ius est opus sentire, & hoc utiq. excedat tempus, quo potest continue sentire, deficiet & non amplius faciet hoc. Si igit̃ vigilare definitur solutione sen sus, contrariorum vero hoc qui dem necesse est adesse, illud ue ro non. Vigilare autem ei quod est dormire contrarium est, & necessarium omni alterum ines se, necessarium utique erit dor mire.

c Si igitur huius passio est som nus, hoc autem est impotentia propter excessum uigilandi. Vi gilandi autem ex cessus quando que quidem ab ægritudine, quã que absque ægritudine fit. Qua re impotentia & dissolutio simi liter erit, necesse est omne quod uigilat posse dormire. Impossibi le enim semper agere.

d Similiter autem neque dormi re, semper consequenter ullum animal potest.

e Somnus enim passio sensiti uę particulæ est, ut uinculum & immobilitas quędam. quare ne cesse est omne dormiens habe re sensitiuam particulam. Sensi tiuum autem est, quod potest sentire secundum actum, agere aut sensu proprie & simpliciter impossibile est dormientem simul, ideo necessarium est somnum omnem excitabilem esse.

f Animalia quidem igitur pene omnia somnio communicant, & natabilia & uolatilia, atque gressibilia.

g Etenim omnia genera piscium & quę marinorũ, uel malachio rum uisa sunt dormiẽtia, & alia omnia quæcunque habent ocu los. Etenim quæ duros habent oculos, & insecta manifestum quod dormiunt, breuis autem somni sunt huiusmodi omnia. Ideoque latebunt utique quæ dam multoties, utrum partici pant somno uel non. Eorum ue ro quæ duram habent testam, secundum sensum quidem nõ dum factum si dormiant, si cui uero uerisimilis dicta ratio est, suadebitur.

F *Sed neq; horum contingit alterum idem semper inesse, ut animalium aliquod sit genus, quod semper dormiat, aut semper uigilet. Præterea quæcunque natura aliquod exercent opus, quando id excesserit tempus, in quo quippiam facere possunt, lassescere illa, & ab opere cessare necesse est, ut oculi conuentee, parique modo manus, reliquaque omnia, quę aliqmd operis habent. Itaque, si sentire res cuiuspiam est opus, illudque plane omne excesserit tempus, in quo continue sen*
G *tire potest, deficiet profecto, neque id amplius faciet. Cum igitur ipsum uigilare præscriptum sit, eo quod soluti sunt sensus, contrariorum autem alterum quidem necessario adest, alterum uero non: uigilare uero et dormire contraria, & omnibus alterutrum inesse necesse est, summa profecto erit necessitas dormiendi.*

Si igitur huiusmodi passio est som-
H *nus, is autem ob uigiliæ superfluentiam imbecillitas est quædam, porro uigiliæ excessus alias morbi gratia, aliae sine morbo fit, quare imbecillitas et dissolutio similiter se habebit, necesse sanè est, omne quod uigilat ẽt dormire contingere, semper enim operari haud quaquam potest.*

Similique modo nullum semper dormire contingit animal.

Somnus enim quædã sensitiuæ partis ex passio, quasi uinculum quoddã
I *& immobilitas. Quamobrem omne quod dormit, sensitiuam habere partem necesse est, sensitiuum autem id est quod actu sentire potest. Vt autem per sensum proprie & simpliciter agas dormiens animal, fieri non potest, iccirco experrectibile necessario omnis est somnus.*

Et alia quidem animalium omnia fere genera, cum natantium, tum uolucrium, & pedestrium, somni parti-
K *cipare uidentur.*
Piscium genus omne, nec non quæ mollia appellantur, dormire conspectum est, & omnia sane quęcunque oculos habent, quinetiam ea quæ duros habent oculos, & insecta, etiã dormire certum est, quamuis eiusmodi omnia breuioris sint somni, quapropter utrum dormiant, necne, nos sępe latet. Quę autem ostreaceum habent tergus an dormiant sensu, adhuc non est compertum, quod si cui proposita uerisimilis uidetur ratio, illi sane assentiri poterit.

potest sentire secũdum actũ, sed hoc non cõtingit dum dormit, ergo necesse est ipsum excitari à somno, vt actu sentiat. Huius rationis, primo probat maiorem sic. Somnus est passio sensitiuę particulę, est enim immobilitas sensus, & quasi vinculum, ergo necesse est omnem dormientem habere particulam sensitiuam, sed omne habens sensitiuam particulam potest sentire secundum actum, ergo omne dormiens, potest sentire secũdum actum. Hanc rationẽ totã ponit post cõclusionem, quæ est maior principalis rationis, & secundo infert principalem conclusionem cum dicit, ideo necessarium. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat secũdã conclusionem, scilicet q̃ sõnus & vigilia insunt pene oĩ animali, sic. Omnia animalia volatilia, gressibilia, & natabilia habent somnũ & vigiliam: sed omnia animalia pene sunt huiusmodi, ergo omnia animalia pene habent somnum & uigiliã. Huius rationi primo ponit cõclusionem cũ dicit.[Aialia, &c.] Subiũgit maiorem cum dicit.[Et natabilia, &c.] Et nota, q̃ dicit pene, p̃pter aĩalia carentia motu progressiuo, quæ sunt terræ affixa, q̃ sunt cõchilia degẽtia. Deinde cũ dicit.

g ¶ Probat minorem per locũ a minori, sic. Omnia genera piscium, etiam quę sũt malacia, cuiusmodi sunt ostreę & huiusmodi conchilia, & omnia animalia q̃ habẽt oculos dormiunt aliqñ, & quæ habent oculos duros, & carent palpebris, quib. uidẽtur uigiles oculi: quia signũ maxime dormiẽdi est clausio palpebrarum, & sic animalia imperfecta aliquãdo dormiunt: licet p̃pter leuitatem somni lateant nos ipsos dormire. Ipsa etiã animalia, quæ hẽnt durum coriũ, in qui-

bus

bus parua ascendit euaporatio a nutrimento propter eorum duritiem, quod est causa somni, aliquando dormiunt, licet illud nondum sit manifestum. Et ita est manifestum ꝙ omnia animalia aliquando dormiunt. Deinde cum dicit.

h ¶ Probat ꝙ somnus & vigilia insunt omni animali, & uniuersaliter sic. Oẽ aĩal habet sensum; sed somnus & vigilia sunt passiones sensus. ergo oĩa aĩalia habẽt somnum & vigiliã. Huius rõnis primo ponit conclusionem cũ dicit. [Quod igit quidem] Secundo ponit declarationẽ maioris dicens, ꝙ animal habet sensũ, quia definitur per sensum. Et ita constat quòd omne animal habet sensum. Et hoc facit cum dicit. [Eo enim.] Deinde cum dicit.

h Quod igitur quidem somno communicant omnia animalia, manifestum est ex his, eo. n. quod est sensum habere, definitur animal.

i ¶ Ponit declarationem minoris sic. Somnus est immobilitas & vinculum sensus. Et quodammodo dicit, quia non est vinculum, nisi Metaphorice accipiatur vinculum. Vigilia enim est remotio & solutio sensus a tali vinculo, & ita somnus & vigilia sunt passiones sensus. Et quia superius probauit somnum non inesse plãtis, eo ꝙ non habẽt sensum, hic incidenter cũ dicit [Plantarum, &c.] redit, ut probet dictũ mediũ. Et primo repetit rõnem prius positam, ut patet. Deinde cũ dicit.

i Sensus autem mõ quidem aliquo immobilitatẽ & uelut vinculum somnum esse dicimus, solutionem autem remissionẽque vigiliam. Plantarum aũt nullam possibile est communicare neutra harum passionum, nam sine sensu quidem nõ existit, neque somnus, neque uigilia.

K ¶ Probat mediũ per duas rõnes. Prima talis est. Quibus inest sensus, inest tristitia & gaudium, & quib. hæc insunt, in eis est concupiscentia. Sed nihil horum inest plãtis. ergo nec sensus. Deinde cum dicit.

K Quibus uero inest sensus, & tristari, & gaudere, quibus uero hęc, & concupiscentia, plantis autem nihil horum inest.

l ¶ Ponit secundam rõnem. Et est talis. Cõplexio plantarũ in nutrimẽto & augmento, & his similia melius fiunt sine sensu quam cum sensu, ergo plantæ non habent sensum, cũ natura semper faciat quod melius est. Huius rationis solum ponit minorem per signum dicens ꝙ signum est ꝙ nutrimentũ & augmentum melius fiunt sine sensu quam cum sensu, quare anima vegetatiua siue nutritiua melius facit opus suum in animalibus in dormiendo, quam in uigilando. Nutriuntur enim & augentur magis cum dormiunt, quam cum vigilant: Et ita nutrimentum, & augmentum non indigent sensu.

l Signum autem, quoniam & opus suum facit nutritiua particula in dormiendo magis q̃ in uigilãdo. Nutriuntur autem & augentur tunc magis, tanquã nihil egentia ad hęc sensu.

LECTIO III.

QVare autem dormiant, & uigilent animalia; & pp qualem quendam sensũ vel quales si propter plures cõsiderandum.

b quoniam uero quædam animalium hñt sensus omnes, quędã vero non habent, † ut visũ: tactum autem & gustum oĩa habent, nisi sit aliquod animalium imperfectorum: dictum est autem de his, in iis quæ de Aĩa, impossibile autem simpliciter qualicumque sensu sentire, ꝙ dormit aĩal, manifestum qm̃ omnib. necessarium inesse eandem passionem inuocato somno q nã si huic fidem huic uero non, hoc dormiens sentiet, hoc autem impossibile est.

† al. ut auditum, uisum.

2. lec. 3 & 5. le. pe. & al.

LECTIO III.

OSTENSO, quod somnus & uigilia insunt omni animali vicissim & soli, In hac parte ostendit quòd cõiuncti passiones sunt, propter quam causam, & hęc in duas. Primo dat intentionem suam, secundo prosequitur, ibi.

c Quoniam autem inest unicuique sensui aliquid proprium, atque aliquid cõe. Propriũ quidem, velut visui uidere, auditui autem audire, & in aliis secundum eundem modum. Et autẽ quædam & communis potentia, quæ sequntur omnes.

d Qua & quod videt, & audit & sentit: non enim visu quidẽ videt, quod uidet.

e Et iudicat itaque & potest discernere, quoniam alia quidem dulcia sunt ab albis, nec gustu, nec visu, nec ambob. sed quadã cõi particula omniũ sensitiuorum. nam est quidem sensus vnus, & principale sensitiuum vnum, esse autẽ sensui generis cuiuslibet alterum, uelut soni & coloris. Hoc aũt simul cũ tactiuo maxĩe existit. Hoc q̃dem.n. separatur ab aliis sensitiuis, alia uero ab hoc inseparabilia sunt. Dictũ est autem de ipsis in his, quæ de Anima theorematibus. Manifestum igitur quoniam huius est passio, vigilia & somnus.

f propter quod omnibus inest animalibus. Etenim tactus solus omnibus inest.

g Si.n. in eo q̃ oẽs patiuntur aliquid sensus, fieret dormitio, inconueniens est, si quibus necesse neque possibile ẽ aliquo modo agere simul, hos uacare, simul & immobiles existere, contrarium enim rationabilius accideret eis, quam simul quiescere. Quemadmodum autem nũc dicimus rationabiliter se habet & de his. Nam cum principale aliorum oĩum sensitiuorum, & ad quod tendunt alia, patiatur aliquid, compati necessarium & reliqua oĩa. Illorum autem, cum aliquid impotens sit, nõ necesse est hoc impotens fieri.

h Manifestum autem est plurib. quoniam nõ in sensus sine operatione esse, & non uti ipsis, sõnus est, neque in non posse sentire. Nam & manifeste in animę defectionibus tale quid accidit. Impotentia.n. sensuum est animę defectio. Fiunt autem & amentiæ quædam hmõi. Amplius autem quibus in collo venæ apprehenduntur, insensibiles fiunt. Sed q̃ñ impotentia v-sus, neque in quouis sensitiuo, neque per q̃uis causam, sed quẽadmodum dictum est nunc in primo quo sentit omnia. Cum enim hoc quidem impotens fuerit, necesse est & sensitiua omnia impotentia esse sentire; cum vero illorum aliquid, non est hoc necesse

F *Quoniam autem singulis inest sensibus partim proprium quoddam, partim uero commune, proprium quidem ut visioni uidere, auditui uero audire, eademque in alijs ratione. Est etiam communis quædam potestas, quæ omnes consequitur sensus.*

Qua uidet, & audit, & sentit, non enim uisu cernit quod uidet.

Et iudicat certe & iudicare potest quod diuersa sunt dulcia ab ipsis albis, neque gustatu, neque uisu, neque utrisque, sed communi quadam oĩum sensiteriorum parte: est enim unus sensus, & proprium sensiterium unum. Essentia autem cuiusque generis sensum diuersa ut soni & coloris. Istuc autem simul cum tactili existit maxime, id namque ab alijs separatur sensiterijs, cum alia ab illo seiungi non possunt. Dictum est autem de ijs in cõtemplationibus de Anima. Manifestũ igitur est, uigiliam & somnum huius sensiterij esse passiones.

H *Quamobrem omnibus inest animalibus, solus enim tactus omnibus inest.*

Si enim eo quod omnes quippiam patiantur sensus, somnus fieret, absurdum, si quibus neque necesse est, neque quodammodo fieri potest ut simul agant, hos simul cessare, & esse immobiles, necessarium esset. Contrarium enim illis accidere rationi consentaneum est magis, non simul.s. quiescere, sed ut nos nunc asserimus de hmõi re rationabiliter se habere uidetur. Cũ enim sensiteriorum omnium præcipuum & ad quod alia tẽdunt omnia, quippiam patitur, reliqua etiã simul affici omnia necesse est, illorum uero quopiam minus idoneo existente, ut hoc tale sit, nulla est necessitas.

Ex multis autem compertum quod non eo quod cessant sensus, & illis nõ utitur animal, existit somnus, neque quoniam sentire non possunt, in anima namque defectu huiusmodi quippiam accidit; sensuum enim imbecillitas est animæ defectus. Ad hunc etiã modum quædam fiunt amentiæ. Præterea quibuscunque arteriæ, quæ in collo sunt comprimuntur, ij certe omni carent sensu uerum cum usus imbecillitas acciderit, neque in quouis sensiterio, neque quamlibet ob causam, sed ut tunc est constitutum, quando in primo fuerit, quo sentit omnia: cum enim istuc defecerit, omnibus etiam alijs sensiterijs necesse est non posse sentire, cum vero illorum quippiam huic, non est necesse.

c ¶ Probat minorẽ dicẽs q̃ i vnoquoq; sensu particulari est aliquod propriũ, & aliquid cõmune, cõsequens ad ipsum ꝓprium, & est ei sua propria operatio, ut visui videre, & auditui audire, & q̃dam communis potentia sentiendi est, consequens ad omnes sensus particulares. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat consequent duabus rationibus. Quarum prima talis ẽ, aliquo sentimus nos videre: sed nõ sensu proprio, ergo aliquis est sensus communis sentiens. Et hic primo ponit conclusionem, & secundo minorem, ibi. [Non enim.] Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundam rationem, quę talis est. Aliquis sensus discernit sensibilia diuersorum generum, vt album a dulci; sed nõ facit hoc vno sensu proprio, nec pluribus, ergo de necessitate est aliq̃s sensus communis, faciens huiusmodi iudiciũ, & discretionem. primo ponit maiorem; secundo cum dicit. [Nec gustu.] ponit minorem; tertio cũ dicit [sed quadam.] ponit cõclusionem. Et ex hoc concludit vlterius quod unus est sensus communis & principalis, & vnum organum sentiendi principale, quod licet sit idem & vnum secundum substantiam, est tamen diuersum secundum esse, inquantum sentit sensibilia diuersa genere. Et hoc est, quod dicit, ibi. [Nam quidem.] Et quia superius dictum est, quòd sensus communis sequitur maxime ad sensus particulares, ne crederet quis quod hoc esset generaliter verum, addit cõsequenter quod sensus communis maxime sequitur ad tactum, & simul est cum ipso, quia tactus solus reperitur sine sensibus alijs, & alij nunquam sine tactu, vt dicit in Lib. de Anima. Et hoc est quod dicit. [Hoc autem simul.] Et tunc concludit principalem conclusionem cum dicit. Manifestum est igitur. Deinde cum dicit.

f ¶ Infert corrolarię, quòd somnus & vigilia insunt omnibus animalibus. Tactus enim ad quem sequitur sensus cõmunis, inest omnibus animalibus ad minus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundam rationem principalem, & est talis. Ad cuius vacationem, & quietem sequitur vacatio & quies omni sensui, & non econuerso, illius est somnus primo ꝑ se & vigilia sed ad vacationem sensus cõmunis, sequitur vacatio omnium particularium & non econuerso; ad vacationẽ autem unius sensus proprij nõ sequitur vacatio aliorum sensuum particulariũ, sicut nec ad actionẽ vnius sequitur actio alterius; ergo somnus non est passio sensuum propriorũ, sed communis. Primo conclusionẽ cũ dicit. [Si enim.] Et cõ inuat partem minorem cum antecedente cum dicit. [Si enim.] Et tertio addit tertiam partem minoris cum dicit. [Quẽadmodũ aũt.] Deinde cum dicit.

h ¶ Quia dixit, quod somnus est uacatio sensuum, ne crederet quis quod omnis vacatio esset sõnus, hoc remouet dicens q̃ non, quia multipliciter accidit impotentia sensus, ꝑp defectũ spirituũ aĩalium in comparatione sensuum. Alter ꝑpter defectũ illorum contingit aliq̃ñ amẽtia; similiter cõtingit insensibilitas ꝑp occupationes venarum, quib. deferuntur spiritus ad sensus exteriores, nulla talis impotentia sensus est somnus, sed q̃ñque est sensus impotentia, non ꝑp defectũ organi particularis, neque ex quacunque causa. Sed ꝑp impotentiam sensus cõmunis per organũ, quod prouenit ex defectu sensus materialis, per cuius impotentiam reducuntur omnia organa particularia impotentia ad sentiendũ, & non econuerso.

LECTIO IIII.

OStenso, quod somnus & vigilia sunt passiones sensus communis & eius organi, in hac parte intendit determinare de causis somni. Et diuiditur in duas. In prima dat intentionem suam, in secunda secundum modos causarum declarat & determinat causas, somni, ibi. [Primum quidem, &c.] Et ista in duas. Primo dat causam finalem somni. In secunda, ibi. [Amplius, &c.] Determinat causam materialem. In tertia parte determinat causam efficientem, ibi. [Consequens autem] Prima in duas. Primo præmittit quandam suppositionem, in secunda prosequitur intentum, & secunda, ibi. [Quidem vero, &c.] Et ista in duas. &c.] Et ista in duas. Primo determinat somni finem spectantem ad esse animalis. in secunda finem spectantem ad bene esse animalis, ibi. [Vigilia vero, &c.] Tunc sequitur illa pars, in qua determinat de causa materiali, & illa in duas partes diuiditur, in prima dat intentionem suam: in secunda prosequitur intentum, ibi. [Quoniã ergo, &c.] Et ista pars diuiditur in duas, in principalem & incidẽtalem, in qua mouet dubitationem, ibi. [Mouetur igitur, &c.] Prima in duas. In prima probat suæ rationis maiorem, secũdo ponit minorem, & infert conclusionem, ibi. [Si vero est.] Prima in duas. Primo ponit per syllogismũ ad maiorem, secũdo declarat ei pmissas, ibi. [Motus quidem, &c.] Et ista in duas. Primo ostendit minorem, secundo maiorem, ibi. Media autem.] Prima in duas, Primo ponit minorẽ secũdo probat eam, ibi.] Motus quidem, &c.] Et ista in duas. Primo probat primã partem minoris, scilicet quòd cor est principium spiritus, in secunda probat secundam, scilicet quod cor est principium motus sensibilis, ibi. [Quoniã mouere, &c.] Prima in duas. Primo, ostendit quod cor est principium in habentibus sanguinem, secundo ostendit quòd in non habentibus sanguinem est aliquid principium simile cordi, ibi. [Non habentibus, &c] Primo dat intentionem suam, & prosequitur, & diuidit causam in finalem, formalem, efficientem, & materialem. Deinde cum dicit.

Lect. 1.

b ¶ Determinat causã somni finalẽ. Et primo præmittit quandam suppositionem dicens. Qm̃ natura facit quod facit ꝓpter aliquem finem, qui est bonum aliquid, & hoc dicit, ibi. [Primũ quidem.] Et ex hac suppositione sequitur, quod somnus finem hẽt cum sit passio naturalis. Nota etiam quod quia somnus forma non est, immo priuatio, ideo eius causam formalem nõ determinat.

LECTIO IIII.

PRopter quam vero causam accidit dormire, & cuiusmodi passio est dicendum. Quoniã vero modi plures sunt causarum, nam & quod cuius gratia, & vnde principium motus, & materiam, & rationem causas esse dicimus.

b Primum quidem igitur, quoniam naturã dicimus gratia huius facere, hoc autem bonum aliquod.

c Quietem vero omni, quod natum est moueri, cum nõ possit semper continue moueri cũ delectatione, necessariam esse, atque vtilem, somno quoque propter ipsam veritatem, coaptant metaphoram hanc, tanquam requies sit. Quare propter salutẽ animalium existit.

d Vigilia vero finis, nam sentire & sapere, omnibus finis quibus inest alterum eorum.

e Optima enim hæc, finis vero optimus. Amplius, necessarium vnicuique animaliũ inesse somnum. Dico autem ex suppositione necessitatem, quoniam si animal erit habens suam naturam, ex necessitate inesse quædam ei oportet, & his existentibus, alia existere.

f Amplius autem, & quali motu, & actione in corporibus facta, accidat vigilare, & dormire animalibus, post hoc dicẽdum. Aliis igitur animalibus, quemadmodum non habentibus sanguinem existimandum est causas esse passionis, vel easdem, vel proportionales, sanguinem vero habentibus, quæ quidem hominibus: quare ex his omnibus speculandum.

g Quòd igitur sensus principiũ sit ab eadem parte animalis, a qua quidem & motus, de-

LECTIO IIII.

A

QVam uero ob causam accidat somnus, & qualis eiusmodi sit passio, dicendum est. Quoniam autem causarum complures sunt modi, namque & cuius gratia, & unde motionis initium, nec non materiam, & rationẽ causas nuncupamus.

B

Principio igitur cum naturam alicuius gratia facere asserimus, istuc autem bonum quiddam est.

Quietem uero omnibus, quę nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum uoluptate moueri, necessariam esse & utilem, somno uero ueritate adducti hanc applicant translationem, quasi requies sit, quamobrem salutis gratia animalib. inest.

C

Vigilia autem finis est, sentire enim & sapere omnibus est finis, qua illorum alterutrum habent.

Optima nanque istęc, finis autem optimum. Necessarium præterea est cuique animalium inesse somnum, necessitatem ex suppositione dico, quoniam si animal est suum ipsius habens naturã quædam illi necessario adesse oportet, qua sane si existunt, alia etiam quædam adesse necesse est.

D

Præterea quonam motu & actione in corporibus facta, cum dormire, tũ uigilare animantibus contingat, posthac dicendum est, alijs igitur animalibus, ut ex sanguinibus, passionis huiusce causas vel easdem esse, uel proportione respondentes, existimandum est, sanguine uero præditis, easdem quæ hominibus, quamobrem ex ijs omnia sunt consideranda.

Quod igitur sensus initium ab eadem animalium sit parte a quo motionis exordium est, in alijs prius est de-

E

Et sic ex determinatis hic, patet definitio somni, per quam eius quidditas signatur, &c. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit finem somni spectantem ad esse animalis sic. Cuilibet animali non potenti semper continue moueri cum voluptate, necessaria est aliquando quies propter salutem eius: sed somnus est quies huiusmodi, quia si aial non potest cõtinue sentire cum uoluptate: ergo necessarius est somnus ꝓpter salutem animalis. Et ita patet quod definitio somni est salus animalis. Huius rõnis primo ponit maiorem cum dicit. [Quietem vero.] Secundo minorem cum dicit (sõnus.) Et nota quod dicit somnum quietẽ p metaphoram, idest p similitudinẽ, quia non est proprie quies, sicut nec sentire est proprie moueri. Sed cõiter. Et quia licet somnus sit quies uirtutũ animalium, est tamen magis labor uirtutũ naturalium. Et sunt virtutes naturales, quæ operãtur digestionẽ: virtutes aiales, quæ opant sensum & motũ. Et tunc ponit conclusionẽ, cũ dicit [Quapropter.] Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit finem somni spectantẽ ad bene esse aialis, quod ẽ exercere & excitare opa animalis sic. Vigilare, siue exercere opera uigiliæ est finis aialis; sed ista opa nõ põt aial aliquãdo exercere, nisi aliquãdo capiat somnũ & quietem, ergo somnus est necessariꝰ cuilibet aiali, ꝓpter hũc finem. Huius rõnis, primo ponit maiorẽ cũ dicit. [Vigilia uero.] Et secũdo declarat eã sic. Sẽtire & sapere sũt opera uigilię: sed sentire & sapere sunt opera cuiusl liberaialis, cui insũt, ergo & uigilare est finis. Huius rõnis tantum ponit medium & probat. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat sic. Qđ est optimũ in vnoquoq; est finis eius: sed sẽtire & sapere sunt optima eorũ in quo sunt, ergo sunt finis. Huius rõnis primo ponit minorem cũ dicit [Optima secũdo maiorem, ibi [Finis uero.] Deinde ponit conclusionẽ cum dicit. [Necessarium.] Et ponit postea minorem principalis rõnis cũ dicit. [Dico autem.] Et uocat uigilare & exercere opera eius, sm naturam animalis. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de cã materiali sõni. Et primo dat intentionẽ suam, ut patet: secundo pmittit quandam suppositionem dicẽs, quod eadẽ est cã materialis somni & proportionalis animalibus habentibus sanguinem, & in non habentib. Et nota quod causam materialem somni uocat istam partem corporis, quæ est primũ subiectum, quæ est principium sensus. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat intentum tali rõne. Cor vel aliquid simile cordi

di est principium sensus. Sed somnus & uigilia primo & per se sunt circa principium sensus, ut probatū fuit prius, ergo sunt primo circa cor vel aliquid simile cordi, ut circa primū subiectum. Huius rōnis probat maiorem tali pro syllogismo. Eadē pars aīalis est principium sensus & motus, sicut determinatum est in li. de Animalib.

terminatum est prius in aliis. ¶Ipsa uero est trium determinatorum locorum, qui medius est inter caput & inferiorem uentrē. Habentibus quidem igitur sanguinem, hoc est q circa cor pars. Omnia.n. habentia sanguinem cor habent & principium motus, & sensus prīcipalis huic est.

h Motus quidem igitur & spiritus, manifestum qm̄ principiū; & oīno q refrigeratiōis, est hic: i Et a respirationem aūt & humido † refrigerationem ad salutē eius, qui est in hac particula caloris, natura tribuit. Dicetur autem de ipsa postea separatim.

a.l. respirantia. a.l. refrigerantia.

K Non habentibus uero sanguinem & insectis & non suscipiētibus spiritum in proportionali plantatus spiritus † lintlans & residens uidetur. Palam autem hoc in his quæ sunt † totala, puta uespis, apibus, & muscis, & quæcunque huiusmodi sunt.

Quoniam autem mouere quidem, aut facere aliquid sine robore non est possibile. Vigorē autem facit spiritus detentio. Et spirantibus quidem quæ deforis, non respirantibus uero ea, quæ ingenita est.

m Ideo & bombantia alata uidentur cum moueantur attractione spiritus offendentis ad succinctorium totalorum.

n Mouetur autem omne aliquo sensu facto, ꝓprio vel alieno in primo sensitiuo. Si uero est somnus & uigilia passio partis huius, in quo loco quidem, & in qua particula primo sit somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem quidam dum dormiunt, & faciunt multa, quę uigilantiū sunt, non tamen absque phantasmate & aliquo sensu, somniū enim est quodammodo sensamentum. Dicendum est autem postea de ipso. Cur uero somnia memorantur expergefacti, vigilium uero actus non memorantur, in Problematicis dictum est.

sed cor & simile cordi, vel proportionale est principiū motus, ergo est principium sensus. Huius rōnis primo ponit maiorem, & secūdo minorē, & cōclusionē dicēs, q ista pars aialis est media tria locorum. Inter caput.n. & deorsum uētris, i. medium ſm ueritatē, inter cerebrum & caput, quę sunt alia mēbra principalia, & hæc pars in oīb. habentib. sanguinē est cor, in aliis nō habentib. sanguinē proportionale cordi est principium motus & sensus ab hac parte. Et hoc dicit, ibi [Ipsa uero.] Deinde cū dicit.

h ¶ Ostendit pmissas pdicti prosyllogismi. Et primo minorē, s. q cor ē principiū spūs in habentib. sanguinem, sic. Cor est principium refrigerationis, q̄ fit p attractionē spūs, cor ergo ē pricipiū spūs. Huiꝰ rōnis solū ponit mediū, cum dicit [motu. qdē.] Deinde cum dicit.

a.l. exurgēs a.l. totspientia.

i ¶ Declarat illud sic. Natura dedit animali respirationē, ut per aerem humidum inspiratum infrigideretur calor naturalis cordis ꝓpter salutem eius, aliter .n. sanguis, q est in corde, inflāmaret, & cōbureret cor. Et nascit iste calor pp intermissionem sanguinis in thalamis cordis, & continet cursum illius in dextro thalamo eius. De hac āt natura respirōnis determinatur in Libro de Respiratione, & Inspiratione. Deinde cū dicit.

K ¶ Ostendit idem in nō habentib. sanguinem, dicēs q cū illis non sit respiratio per aliquod organum deputatum ad hoc, cuiusmodi ē camera pulmonis i habentibus sanguinē in non habentib. est aliquid proportionale cordi, in quo est spiritus complantatus ad refrigerationem caloris naturalis in ipso existentis, qui quidem spiritus complantatus est per subtiles poros corporis, cuiusmodi sunt animalia sensitiua, quæ uocantur totala, sicut uermes, & vespæ, &

F muscę. Et huiusmodi si dicuntur totala quæ in qualibet parte alata, & per totum corpus. Et ita habent spiritum ad refrigerationem membri, quod est simile cordi. Deinde cum dicit.

I ¶ Probat secundam partem minoris prosyllogismi, scilicet quod illud quod est simile cordi, est principium motus sensibilis, sic. Si motus localis est a vigore, & spiritus perseuerantia; quoniam spiritus inspiratus p organum proprium in animalibus respirantibus, est complantatus intra. ergo & locus motus localis est a spiritus perseuerātia, & ita a corde, q est principium spiritus. Huius rationis primo ponit primā propositionem cum dicit. [Quoniam autem.] secundo secūdam cum dicit. [Vigorem.] Deinde cū dicit.

terminatum. Hæc autem cum tripartita sint loca, media sane sita est inter caput & imum uentrem. In ijs igitur quæ sanguine prędita sunt, ea est pars quæ in corde sita est, omnia namque sanguine prædita cor habent; & sensus, motionisque propriæ initium inde est.

G

Motus igitur initium quod spiritus sit principium, manifestum est, & omnino refrigerationis origo inde est.

Et ijs, quę respirant, humoreque refrigerantur, ad salutem illius quod in hac parte est calidi. natura comparauit, qua de re separatim infra pertractabitur.

Iis autem quæ sanguine carent, & insectis, & ijs quę non respirant, in

H *proportione illi correspondente parte: connatus enim spiritus cum exurgēs, tum vero residens cernitur. palam autem est hoc in ijs, quę ex unica membrana integras habent alas, ut vespæ sunt, & apes, & muscę, & reliqua id genus omnia.*

Sed quoniam mouere quippiam, aut facere sine ui haudquaquam fieri posse uidetur, robur autem spiritus contentio efficit, spirantibus quidem eius, qui extrinsecus aduenit, non spirantibus autem, eius qui est connatus.

I *Idcirco bombum quendam facere animaduertuntur illa, quę alas habent cum mouentur, spiritus.s. attritu in transuersum septum incurrentis eorum, quę membranaceas habēt alas.*

Mouentur autem omnia sensu aliquo uel cognato, uel alieno in primo sensiterio facto, Quod si somnus & uigilia huiusce passiones sunt partis, in quo sane loco, & in qua parte primo fiunt somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem plerique dum dormiunt, multaque faciunt vigilantium

K *opera, non tamen sine imaginibus sensuve aliquo somnium namque quodam modo sensus quidam est, qua de re paulo post dicemus. Cur autem somniorum quidam a somno exciti meminerunt, vigilantium vero opera non recordentur, in Problematicis Quęstionibus est pertractatum.*

m ¶ Ostendit secundum per signum dicens, quod quia vigor est a spiritus pseuerantia, ideo & bombantia, quæ sūt uermes facientes sibilum, videtur continue mota, eo quod mouetur per attractionem spiritus reseruata ad membrū, quod dicitur succinctorium in totalis. Et dicitur a quibusdam succinctorium diaphragma, quod est pellis diuidens superiora ventris ab inferioribus, siue spiritualia a nutritiuis, ad quam pellē fit reuerberatio spiritus. Et potest dici q est membrum in totalis, quod est proportionale cordi, ad qd omnes partes totalis succindūtur, siue innituntur, sicut ad aliquod suū principium, p quod sustentatur, sicut omnes partes terræ sustentantur ad centrum. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit maiorē prosyllogismi sic. Omne animal, quod mouet, mouet p sensum aliquem factum ī primo sensitiuo ad præsentiam alicuius sensibilis ꝓprii, vel alieni, i. sensibilis p accidens, ideo illud est principium motus & sensus. Huius rationis ponit præmissas cū dicit. [Mouetur autem.] Deinde ponit maiorem prioris rationis cum dicit. [Si vero] & tertio infert principalem cōclusionem cum dicit. [In quo loco quidem.] & quia supra dixit, q motus localis fit per sensum factū in præsentia sensibilis, ne aliquis obiiceret q dormiētes mouētur localiter aliquando, qui non sentiunt in actu, respondet dicens,

cens, ꝙ dormientes mouentur & faciunt opera vigilantiũ propter presentiam phãtasmatum in primo sensitiuo, & ideo mediante sensu quodam & imaginatione, quæ sensui assimilatur. Somnium.n.est similitudo sensibilium, sicut dicit inferius, & hoc est. [Mouetur autem.] Et tunc in fine addit causam quare expergiscẽtes a somno, memorãtur somnia quæ vident, & non memorantur actus vigilantiũ, quos fecerunt dũ dormierunt, hoc determinauit in Libro Problematum, quem nõ habemus, in quo tractauit quasdam consimiles quæstiones de naturalibus. Et hoc quòd dicit (qui vero somnia.)

LECTIO V.

A Consequens autem est, ex eis, quæ dicta sunt, aggredi, in quibus factis, & vnde principium passionis sit vigilandi & dormiendi.

b Palam itaque quod necessarium est animali, cũ sensum habeat, tunc primo nutrimentum suscipere & augmentum.

c Nutrimentum autem est omnibus extremum, his quidẽ, quæ sanguinem habẽt, sanguinis naturalis, his vero, quę sanguinem non habent, proportionale.

d Locus vero sanguinis, venæ.

e Harum autem principiũ cor: palam autem quod dicitur, est ex dissectionibus.

f Foris igitur alimento ingrediente in susceptiua loca, fit euaporatio ad venas, ibi uero transmutatur & in sanguinem vertitur & vadit ad principium.

g Dictum est autem de his in his, quæ de Nutrimento, nũc autem repetendum est de ipsis huius gratia, ut principia motus speculemur, & quid patiente particula, accidit vigilia & somnus.

h Non. n. est somnus quælibet impotentia sensitiui, ut dictum est. Etenim amentia, & suffocatio aliqua, & animæ defectio facit huiusmodi impotentiã. Iam autem facta fuit phantasia quibusdam defectum animę patientibus fortiter: hoc quidem igitur aliquam habet dubitationẽ. Si enim contingat obdormire defectionem animæ patientem, contingit vtique somnium esse, & phãtasma. Multa autem sunt, quæ dicunt, qui animo defecerunt, & qui visi sunt mortui esse. De quibus omnibus eandem rationem esse, opinandum est.

LECTIO V.

Consequens autem est iis, quæ dicta sunt, recensere, quibusnam effectis rebus, & unde passionis cum uigilandi, tum dormiendi origo deducatur.

B *Manifestum autem est, quoniam cũ animal simul ac sensum habere cæperit, necesse sit & alimentum initio assumere & augescere.*

Vltimum autem omnibus est alimentum sanguine quidem præditis ipsa sanguinis natura, carentibus uero sanguine, id quod pro portione illi respondent.

Sanguinis autem receptacula ipsę sunt uenę.

Quarum origo est cor ex sectionib. autem palam est quod dicitur.

C *Alimento igitur extrinsecus in susceptiua ingrediente loca exhalatio sane ad ipsas fit uenas, ibique immutatũ in sanguinem uertitur, ad principium que tendit.*

De iis autem in libello de Alimento dictum est. Verum hac de re quædã in præsentia eius gratia sunt repetenda, ut motionis initia contemplemur, quaue re sensitiua particula affecta D *somnus accidat & uigilia.*

Non enim quęcumque sensitiuę partis imbecillitas, ut diximus, somnus est, amentia nãque & præfocatio quędam, & animi defectus eiusmodi efficiunt imbecillitatem. Plerisque autem in ualido animi defectu, aliquando facta est fantasia, uerum hoc aliquam sane habet difficultatem, si enim animo defectum dormire contingit fantasma ꝑfecto illud somniũ esse cõtinget. Porro multa sunt quę referre solent ii, qui in uehementi animi defectu fuere, & E *qui pro mortuis sunt habiti, de quibus omnib. eadem existimanda est ratio.*

LECTIO V.

Determinata causa finali somni, & materiali, & etiã vigiliæ similiter, hic determinat causam efficientem eorum. Et diuiditur ista pars in duas. In prima ponit intentionẽ. In secunda prosequitur, & secunda, ibi. [Palam itaque.] Et ista ĩ duas. In prima præmittit quinque suppositiones, & subiungit quoddã incidens cum dicit. [Dictum est.] In secunda prosequitur intentum, ibi. [Non est autem somnus.] Et hæc in duas. Primo determinat causam efficientem somni, in secunda determinat efficientem vigiliæ, ibi. Expergiscuntur aũt. Et prima in duas, q\[u\]a enim omne efficiẽs impotentię sentiẽdi, & nõ conuertitur, iõ primo ostẽdit, quòd animal est efficiens impotentis sentiendi, ita ꝙ somniãt: in secunda vt diximus, ostendit quid est causa efficiens somni. Et ista in duas. Primo dat causam efficientem somni, secundo verificat eam, & secunda, ibi. [Signum autem, &c.] Et ista ĩ septem, secundum septem signa: & ẽm ibi. [Amplius autẽ.] tertium, ibi. Et ægritudines,] quartũ vero, ibi. [Amplius autem.] quintum uero, ibi. [Et propter hanc uero causam.] sextum, ibi. [Et ideo &c.] septimum, ibi. [Nec melancholici.] Et ista in duas, in principalem & corollariam, ibi. [Ideo melancholicus, &c.] Prima in duas. Primo ponit signum, in secunda, ibi. [Quare manifestum ex omnibus prædictis,] Infert principalem conclusionem. primo ergo dat intentionem suam. Secundo ibi.

b ¶ Præmittit quinq; suppositiones. Quarum prima est, ꝙ necessariũ est cuilibet animali, quàm cito habet sensum in principio, recipere tam nutrimentum q̃ augmentum, & nutrimẽtum recipit vsq; ad extremum uitæ, licet non augeatur. Et causa huius est, quia cõtinua fit deperditio partium animalis ꝑ mutuã actionem qualitatum elementalium in toto tempore uitæ suæ: & ideo continua indiget restauratione, quæ fit per nutrimentum: sed augmento non indiget, nisi usque ad perfectam q̃titatem suæ speciei; & ideo non semper indiget augmento. Secundo ibi.

c ¶ Ponit secundã suppositionem, quę talis est, ꝙ sanguis est primum nutrimentum cuilibet animali habenti sanguinem: sed nõ habentibus sanguinẽ est nutrimentum id quod est proportionale sanguini. Tertio ibi.

d ¶ Ponit tertiam, s. ꝙ uenæ sunt continentia sanguinem, per quas sicut per uias, deferĩ sanguis ad omnes partes corporis alendas. Quarto ibi.

e ¶ Ponit quartam, quod principiũ uenarum est a corde, & ab eo ortum hñt, sicut patet in Libro de Animalib. Quinto ibi.

f ¶ Ponit quintam, quæ est, ꝙ nutrimẽtum ab extrinseco intrat in loca susceptibilia nutrimenti; quorum autem primus est stomachus, secundus est hepar, tertius est cor, & ab istis locis egreditur nutrimentum ad uenas. Et quia non totum nutrimentum est receptum, sed solum pars subtilis ad venas defertur, iõ dicit ꝙ fit euaporatio ad uenas, & pars grossa per digestionem in sanguinem conuertitur, & consequenter uadit ad suum principium, s. cor: ubi fit multa digestio sanguinis ꝑter illam, quæ erit in singulis mẽbris. Deinde cum dicit.

g Excusat se a sufficienti determinatione de nutrimẽto dicens, ꝙ sufficienter determinauit de hoc in Libro de animalibus, & ĩ alijs libris. Prædicta autẽ hic sunt repetita, ut per ea inquiramus causas sufficientes somni & uigiliæ, q̃, s. faciunt hmõi passiones in parte sensitiua. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit intentum. Et primo ostendit, quod aliquod est efficiens impotentiam sentiendi non tamen somnum, sicut amentia, & suffocatio, & animæ defectus faciunt impotentiã sentiẽdi, ergo non omne efficiens impotentiam sentiendi efficit somnum. Vnde in ista ratione primo ponit conclusionem. Deĩde medium, ibi. [Etenim amentia.] tertio ostendit ipsum sic. Si defectus animę esset somnus, cum patientib. defectum aĩæ multa phantasmata appareant, sicut & dormientib. illa phantasmata somnia essẽt: sed hoc est impossibile, ergo & primum. Eadẽ ratio est de laborantib. morbo caduco, qui sunt quasi mortui: &

alijs

l Sed vt diximus non est somn⁹ impotentia omnis sensitiui, sed ex vaporatione circa nutrimentum passio fit hęc. Necesse enim est quod euaporatum est, pulsũ quousque impelli, deinde conuerti & permutari, sicut euripũ: calidum vero cuiusque animalium ad superiora natum est ferri: cum autem in superiorib. locis fuerit multum simul, iterum reuertitur, ferturque deorsum, & reuertendo propellit calorẽ. Et ideo maxime fiunt somni a G cibo. Nam repente tunc multa humiditas & corpulentia sursũ fertur, constans quidem grauat & facit dormire: cum uero fluxerit deorsum, & reuertens repellit calorem, tuuc fit somnus & animal dormit.

K Signum autem horũ, & somnifera. Omnia enim grauedinẽ capitis faciunt, & potus & cibi, ut † opium & mandragora, uinum & lolium. Et qui deorsum H feruntur, & quid dormitãt, hoc uidentur pati, & nou possuut leuare caput & palpebras. Et post cibaria maxime, talis somnus. Multa enim ascendit a cibis euaporatio.

l Amplius autem ex laboribus qbusdam. Nam labor quidem colliquatiuus. Colliquatiuum uero fit quemadmodum nutrimentum indigestum, si non frigidum sit.

m Et ęgritudines quędam illud idem faciunt, quæcunque a superfluitate calida & humida, ut I accidit febricitantibus atque lethargicis.

n Amplius autem prima ætas. Pueri enim dormiunt uehemẽter, eo ꝙ nutrimentum sursum fertur omne. Signum autem ꝙ magnitudo superiorum membrorum excedit inferiora in prima ætate, eo quod adhęc fiat augmentum in his.

o Propter hanc uero causam & epileptici fiunt. Simile enim est K somnus epilepsię, & est quodã modo somnus epilepsia. Et iõ accidit multis pricipium huius passionis dormientibus, & dormieutes quidem capiuniut, uigilantes uero nou. Cum enim multus feratur spiritus sursum, descendeudo rursum uenas tumefacit, quibus coarctat porũ, quo fit respiratio.

p Ideo pueris non conferunt uina neque nutricibus, differt enim nihil fortan ipsos bibere, uel nutrices. Sed oportet bibere

F *Cæterum, vt diximus non qualibet sensitiuæ partis imbecillitas est somnus, sed ab alimenti exhalatione hæc sane efficitur passio. Quod enim exhalat, quodantenus impelli, tum retrocedere, & commutari Euripi more necesse est. Calidum autem cuiusque animalis sursum natum est ferri, cum vero in supernis fuerit locis, simul rursum remeat & retro fertur. Vnde fit ut post cibum potissimum fiant somni, tunc enim multum simul, & corpulentum humidum sursum fertur, quod simul, ac constetit, aggrauat certe dor*G *mitareque facit, cum vero ad inferna delabitur, retrocedensque ipsum propellit calidum, tunc sane somnus efficitur, dormitque animal.*

Inditio autem sunt soporifera, hæc enim omnia caput aggrauant, siue esculenta fuerint, seu poculenta, vt papauer, mandragora, uinum, lolium, H *qui etiam qui in somno delabuntur, & dormitant, istue pati animaduertuntur caputque & palpebras haud quaquam attollere possunt, atque istiusmodi potissimum somnus est post assumptos cibos, multa enim tunc a cibis est exhalatio.*

Ex laboribus præterea quibusdam somni fiunt. nam labor certe liquandi uim habet, id autem liquamentum quasi crudum est alimentum, nisi fuerit frigidum.

Morbi quinetiam quidam idipsum I *efficiunt, quicunque ab excrementis cum humidis, cum calidis fiunt, quod febrientibus & letargicis accidit.*

Prima quinetiã ætas; infantes nanque uehementer dormiunt, quoniam uniuersum sursum rapitur alimentum. huiusce autem rei signum quod supernarum partium magnitudo in prima ætate infernas excedit, quia ad illas fit accessio.

*Et hanc etiam ob causam epilepsiã incurrere solent. Porro epilepsiæ simi*K*lis est somnus, quamobrem plerisque huius morbi initium dormientibus accidere consueuit. & sane dormientes tentantur, vigilantes uero minime. Cũ enim multus sursum latus fuerit spiritus, rursus descendens uenas turgescere facit, quibus meatum per quem fit respiratio, obstruit.*

Quapropter neque infantibus, neque eorum nutricibus conferunt uina, nihil enim fortasse refert ipsi, an nutrices bibant, paucum autem bibere de-

alijs huiusmodi passionibus defectum, sensus facientibus aliqua passione grauat. Nullus enim talis dormit. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, quid est causa efficiens somni, dicens, ꝙ non omnis impotẽtia sensus est somnus, sed illa, quæ fit ex euaporatione nutrimenti. Sicut .n. pricipium, quod est feruor maris, p incorporationem caloris, ascendẽtis vsque ad medium interstitium aeris, congelatur, & descendit, ita est circa operationes nutrimenti, quib. calor incorporatur, necesse est ascendere ad superiorem partem animalis, s. cerebrum. & cum ibi fuerint impelliũtur & inspissantur i no beper frigiditatem cerebri: & consequenter desceodit. propter suagrauitatem per venas, in quib. defertur calor naturalis, & ẽt spiritus ad sensus exteriores ministrãtes sensum & motum aĩalis, & ita obturãt uenas illas & repelluut calorem naturalem & spiritus ad interius corporis, & ita vacat officiũ sensus & fit somn⁹. Est. n. vapor iste multum humidus, & et corpulentus, & ita mouetur cũ in'pissat in uenis & grauat aial & facit illud dormire uel somniare. Deinde cum dicit.

K ¶ Verificat hanc cam per septem signa. Primũ est, ꝙ oẽs cibi, & potus sont vaporatiui, & faciunt grauitatem capitis & lõgũ sõnũ, ita ꝙ hões nõ possunt leuare, & aperire palpebras per mult. tempus, cuiusmodi cib⁹ est opiũ thebaicũ, & ẽt vinũ in magna q̃titate acceptũ: Post ẽt cibos quoscunq; acceptos, maxime accidit somnus, eo q multa euaporatio fit a cibis, &c. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit sm signũ. Et ẽ ꝙ hoĩes multũ dormiũt post labores corporeos, & ẽt spales. Nam talis labor dissoluit partes corporis, & facit multos vapores ascẽdere a partibus corporis dissolutis: sicut & nutrimentum est multum vaporatiuũ, cum nõ multum sit digestum perfecte, vt omnino frigido indigestũ, quod. s. fit ex euaporatione ascendente ad cerebrum. Et hoc dicit, ibi. [Amplius aũt.] Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertium signum. Et est, quod ægritudines quędã, quæ causantur a superfluitate humida, cuiusmodi sunt febres quæ faciũt multum dormire. Et hoc est ppter multas euaporationes ascendentes a tali superfluitate ascendente: humidum. n. est materia vaporis, & calidum efficiens. Deinde cũ dicit.

n ¶ Ponit quartum. Et ĕ, ꝙ in prima ętate multus fit somn⁹, vt in pueris, eo ꝙ in ipsis maxime ascendunt euaporationes a nutrimento, nutrimentum autem pro maiori parte sui sursum fertur. & signũ huius ẽ, ꝙ in tali ętate partes superiores excedunt in magnitudine partes inferiores propter accessum nutrimenti. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit quintũ signum. Et est, ꝙ quidam morbus, qui vocatur epilepsia, ꝙ est morbus caducus, fit p p multas euaporationes ascẽdentes ad cerebrum. Talis morbus ẽ similis somno, & est quodammodo somnus; quia cũ deberet somnus naturalis fieri propter superabundantiã vaporum densorũ descẽdẽtium, & obturantiũ venas, incantũ tumefiũt venæ ꝙ arteria, per quam fit respiratio vitę intrũ cõstringitur, ꝙ pene deficit spiramen vitæ. & ita fit per somniũ morbus. Vnde & frequentius dormientib⁹ accidit talis passio, & raro vigilantibus. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit quintum signum corollarie, s. ꝙ propter huiusmodi ascensum vaporũ nõ debẽt pueri & nutrices bibere vinum: parum

a. l. siue papauer. De mandragora unde Celiũ lib. 9. cap. 49.

parum enim differt nutricem bibere aliquod & puerum. Sed debent bibere potum aquaticum modicum: quia vinũ est multum uaporosum, & ẽt nigrum magis quam alius potus. Et tũc addit dicens, quod partes superiores pueri sunt ita repletæ nutrimento, ꝙ etiam, cum iam sint uigilãtes, tamen suũ non possunt uertere caput, at ebrij pp multã euaporationem uini, quę fertur sursũ in eis ad cerebrũ. Huiusmodi .n. superflua humiditas est cã quare embryo quiescat in matrice & non mouetur, donec illa humiditas digesta fuerit & cõpleta. Deinde cum dicit.

al. Lquinq.

q ¶ Ponit sextum signum: Et est, ꝙ illi qui habẽt occultas venas, & strictas, & similiter habentes magna capita sunt amatores somni. Et hoc est, quia in habẽtib. strictas venas deriuatur uapor nutrimenti descendens a cerebro in uenis propter earum fortitudines, & non descendit faciliter, & ita diu repellitur calor naturalis a sensib. In habentibus vero magna capita, euaporatio sursum, habentes autem magnas venas, & amplas, non sunt somnolẽti propter facilem fluxum uaporum per venas capitis, nisi haberent aliquã passionẽ effectiuã somni. Et hoc est totum signum, ꝙ euaporatio nutrimẽti descẽdẽs a cerebro est cã sõni efficiẽs. Deinde cum dicit.

r ¶ Ponit septimũ signum, i. ꝙ melancholici non sunt sõnolenti, & hoc qa in eis est melancholia, quæ est frigida, & īfrigidat locum nutrimenti, unde ẽt hmõi sunt edaces, & duri, sicut & qui delectabile non cõprehendunt in nutrimento propter dispõnem cõmunẽ corporis sui, sẽper tñ aliquod delectabile cupiunt cõprehendere. Nigra .n. cholera, q̃ de sui natura frigida est, oẽs partes corpis, i qb. dominat, frigidaefficit. Deĩde cũ dicit.

s ¶ Ex oĩb. istis signis infert conclusionẽ principalẽ dicens, ꝙ somnus est cõgregatio caloris intrinsecus, & reciprocatio caloris naturalis ab extra, propter causam prædictam, i. propter repulsionem caloris a vaporib. descendentibus. Et postea cum dicit: [Iõ motus] infert duo corollaria. Primum est, ꝙ propter congregationem caloris hmõi intrinsecus, multus est motus intrinsecus in somno, licet quies sit intrinsecus. Et tunc cum dicit. [Et pp] ponit secundũ. Et est, ꝙ propter recursum caloris naturalis ad interius, infrigidatur externus & superius. Vnde etiã palpebræ concidũt interiora membra, & inferiora calefiunt, &c.

LECTIO VI.

SVpra posuit Philosophus causã efficientem somni, & probauit per signa, In ista parte mouet dubitationẽ circa hoc quod dictum est, ꝙ somnus fit per infrigidationem & fugam caloris naturalis. Et ista in duas. In prima mouet dubitationẽ. In secunda soluit eam, ibi. [Verum ergo accidat &c.] Et hæc i duas. In prima ponit solutiões aliorum, secundo ponit solutionẽ propriã, ibi: [Vel dictæ quidẽ, &c.] Prima pars in duas, fm tres solutiones, secunda, ibi[Vel quemadmodũ.] tertia ibi. [Amplius autẽ multũ.] Tunc sequitur illa ĩ qua dat solutionem propriã. Et hæc in duas. Primo ĩcrepat solutionẽ aliorũ, secundo dat suã solutionem, secunda ibi [Verum .n. uero.]. Tunc sequit̃ alia pars q̃ supra fuit diuisa, ĩ qua dat cãm efficiẽtem uigiliæ. Et hæc in duas. Primo ponit tres cãs efficientes uigiliæ, secundo adaptat illas ad propositum. & secũda, ibi (Est autẽ tenuissimus.) Et hæc in duas. Primo facit qd' dictum est, secũdo epilogat, & secũda, ibi. (Quæ qdem ex causa.) Dicit ergo primo, & mouet dubitationem dicens, quod ita est sõnus infrigidatio: quamuis aliquis dubitare possit qualiter post cibum & potum somniferum, q̃ calidæ naturæ sunt: fiunt et natura huiusmodi calida, fortissimus somnus fiat. Quare nõ uidetur rationabile somnũ esse infrigidationẽ, cum a calidis causetur. Secundo, ibi:

A

aquaticum & modicum, spiritiosum enim uinum, hoc autẽ magis nigrum. Ita uero superiora plena sunt nutrimenta pueris, ꝙ sex mensibus neque uertunt collum, quemadmodum enim ebrijs sursum fertur humiditas multa. Rationabile autem est hanc passionem esse causam quare quiescunt in matricibus embrya primum.

bent, & dilutum, spirituosum nanque est uinum, imprimisque quod est nigrum, adeoque superna partes infantibus alimento sunt refertę, ut neque quinque mensium ceruices inflectere possint, multa nanque humiditas, quẽadmodum ualde ebrijs, sursum fertur, quinetiam rationi consentaneum est huiusmodi passionem esse causam, cur ab initio in vulua quiescant fętus.

B

q Et ideo amatores somni, qui occultas habent uenas, & nani, & magna capita habentes. Nam horum uenæ angustę, ut non facile diffluat quę descendit humiditas, nanosis uero magnaque capita habẽtibus sursum impetus multus & euaporatio fit. Manifestas uero habentes uenas, non somnolenti, propter amplitudinem uenarum, nisi aliquam passionem habuerint contrariam.

Omnino autem somniculosi sunt, qui tenues & immanifestas habent venas, necnon pomiliones, & qui magni sunt capitis, illorũ enim angustę sunt uenę non facile defluat quę descendit humiditas. Pomilionibus autem, & ijs qui magna habent capita, sursum uersus exhalatio & impetus multus est. At uero qui latarum sunt uenarũ propter liberam meatuum transmissionem, minus somniculosi sunt, nisi forte aliam quampiam habuerint passionem.

C

r Neque melancholici, infrigidatus enim est locus intus. quare non fit ipsis multitudo euaporationis, propterea & edaces dicuntur existentes cum sint duri, & quemadmodum enim nullo fruentia efficiuntur eorum corpora. Nigra vero cholera, cum naturaliter sit frigida, & nutritiuum locum frigidum facit, & alias particulas, ubicunque existit potestate huiusmodi superfluitas.

Neque rursum melancholici, interior nanque friget locus, iccirco illis exhalatio non est multa, quamobrem edaces sunt cum existant duri, & quasi nihil cibis iuuentur, ita illorum efficiuntur corpora, atra nanque bilis natura existens frigida, nutritiuum etiam locum frigidum reddit, nec non alia etiã loca ubi potestate istuc affuerit excrementum.

D

s Quare manifestum ex his quę dicta sunt, quod somnus est q̃dam conuentus caloris intrinsecus, & naturalis reciprocatio, propter prædictam causam. Iõ motus multus dormientis. Vnde & deficit & infrigidatur, & propter frigiditatem concidũt palpebræ. Et superiora quidem frigefacta & exteriora, interiora vero & inferiora calida, uelut quę circa pedes, & quę intrinsecus.

Quamobrem ex his quę dicta sunt, palam est, quod somnus caloris ad interna recessus quidam est, & naturalis antiperistasis propter enarratam causam: quapropter contemplatis multa sane est commotio, unde autem deficit, & infrigidatur, & ob talem frigiditatem palpebrę concidunt, & superna quidem & quæ extra sunt frigescunt, interna autem & quę inferius sunt calida existunt, ut pedes, & quæ intrinsecus sunt.

E

LECTIO VI.

QVamquam utique dubitabit aliquis, quia post cibum fortissimus fit somnus, & est somniferum uinum, & alia huiusmodi caliditates habentia, est autem non rationabile, somnũ quidem esse infrigidationem, causas autem dormiendi calidas.

LECTIO VI.

CAEterum ambigere quispiã posset, cur post assumptos cibos ualidissimus fiat somnus, necnon cur soporiferum fit uinum, aliaque plęraque tales habentia caliditates. nam rationi haud quaquam consentaneum, est. Somnum quidem esse infrigidationem, somni uero calidas esse causas.

E ¶ Soluit

b Vtrum ergo hoc accidit. quia quemadmodum uenter, uacuus cum sit, calidus est: repletio vero illum infrigidat propter motū, sic & qui in capite pori & loca, infrigidantur, sursum lata euaporatione.

c Vel quemadmodum persusis calido subito tremor fit, & ibi ascendente caliditate congesta frigiditas infrigidat. & quod secundum naturam calidum facit languescere, ac secedere.

d Amplius autem multo incidēte nutrimento, quod calor subleuat: quemadmodum ignis, im positis lignis infrigidat, quousq; digeratur. fit enim somnus, quē admodum dictum est, dum corpulentum sursum fertur a caliditate per uenas ad caput: cum uero amplius non possit, sed in multitudine excedit quod eleuatum est, iterum repellitur, & deorsum fluit. Ideo cadunt homines subtracto calore, qui sursum ferebat. Solum enim animaliū rectum, & incidens quidem desipientiam facit, postmodum vero phantasiam.

e Vel dictę quidem nunc solutiones cōtingentes quidē sunt, ut fiat infrigidatio.

f Verum enim uero dominus locus qui circa cerebrum, quemadmodum dictum est in aliis: Omnium vero, quæ in corpore, frigidissimum cerebrum. non habentibus vero, quæ æquiualēs huic pars. Quemadmodum igitur humidum, quod euaporat a Solis caliditate, cum uenerit ad supremum locum, propter frigiditatem suam infrigidatur, & congestum deorsum fertur, factum rursus aqua: sic in eleuatione calidi ad cerebrum superflua quędam euaporatio in phlegma redigitur. Ideo & catarri uidentur ex capite fieri. Nutritiua vero & non ęgrotatiua deorsum fertur congesta, & refrigerat quod calidum est. Ad infrigidandum vero & non facile suscipiēdum euaporationem, confert & tenuitas & angustia venatum circa cerebrum. Infrigidationis quidem igitur hęc est causa, quanquam euaporatio exuperat caliditate.

Vtrum igitur hoc accidit, quoniam ut ventriculus cum inanis est, calidus sane est. Repletio vero illum infrigidat propter motum, ita & ij qui in capite sunt meatus & loca: frigescunt subeūte exhalatione.

G *An ut perfusis calido confestim aduenit horror, ita eo loci calido ascēdente confertum refrigerat frigus, naturalemque hebetat calorem, eundēq; retrocedere cogit.*

Praeterea multo ingesto cibo, quem secum subleuat calidum, ut ignis infrigidatur lignis superiniectis, donec concoquatur, somnus enim ut dictum est, efficitur cum corpulentum quippiam

H *sursum a calido per uenas ad caput fertur: cum autem non amplius potest sed copia superauerit, quod sursum est latum, iterum depellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto, quod sursum ferebat concidunt homines, soli enim inter reliqua animalia erecti sunt, & prolapsus quidem amentiam facit, postmodum uero fantasiam.*

An proposita quidem nunc dissolutiones eiusmodi sunt, vt contingat infrigidationem fieri.

I

Verum principaliter is, qui circa cerebrum est locus, ut in alijs est pertractatum, etenim omnium, quę sunt in corpore frigidissimum est cerebrū: ijs vero quæ non habent, id quod illi pro portione respondet. Quemadmodū igitur a Solis calore exhalans humidū cum ad superius peruenerit locum, illius algore frigescit, compactumque deorsum fertur, denuoque fit aqua, ita

K *in calidi ascensu feculenta quidem exhalatio in pituitam coalescit, quamobrem distillationes fieri animaduertūtur. Altrix autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumque refrigerat. Vt autem refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipit non nihil sane confert tenuitas & angustia illarum, quæ circa cerebrū sunt uenularum, & refrigerationis quidem hęc est causa, quamuis caliditate redundet exhalatio.*

b ¶ Soluit dictam dubitationem. Et ponit tres solutiones. Quarum prima est, ꝙ accidit somnū esse infrigidationem, quia venter vacuus est calidus de sui natura; quare ingrediens nutrimētum & replens infrigidat. mouetur. n. venter & patitur a nutrimento, & nutrimentum est frigidum, cum nihil patiatur nisi a suo contrario. Et eodē modo, loca capitis de se & venæ calidę sunt. Infrigidātur autem quādo ad ipsa eleuatur euaporatio frigidā nutrimenti. Et sic per euaporationem frigidā superius eleuatā, & caliditate ventris fugata. ꝓhibetur administratio spirituū & caloris naturalis circa sensum, & efficitur impotentia sentiendi, qui est somnus. Secūdo ibi.

c ¶ Secunda solutio est, quod sicut cum calido infundit frigidum. fit tremor & fuga calidi, & eodē modo, cū nutrimentum frigidum ascendit ad superiora capitis, calidū fugans illud frigidum ibidem collocatum, facit latitare calorem naturalem ibidem existentem, & recedere a sensibus. Et sic causatur impotentia sentiendi, qui est somnus. Tertio ibi.

d ¶ Tertia solutio est quod sicut ignis infrigidatur supra positus lignis uiridibus, sic quādo nutrimentum est in loco digestionis & eleuatur per calorem ad cerebrū, calor naturalis ibidem existēs infrigidatur donec digeratur nutrimentum, & cesset euaporatio. & ita fit sōnus propter ifrigidationem nutrimenti corrupti & eleuati a calore per uenas ad caput. Et dum ibi aggregatum est in magna multitudine, repellitur ꝓpter sui grauedinē, & fluit deorsum, impediēs vias spirituum & caloris naturalis ministrantiū ad sensum: & fit impotētia sentiendi, q est somn'. Et sic minuit calor naturalis, & fugatur a partib. exterioribus per vaporis frigiditatem descendētē: qui calor sursum ferebat a corde, & cadunt hoies. Et hoc pōt intelligi de casu sōni siue epilepsiæ. Et dicunt homines cadere, qa solus homo est animal re

F ctæ staturæ. Et ideo solis illis proprie dr̄ cadare. Et cum cadit, primo habet virtutem intellectiuam alteratam, & deinde phantasiam. Et illud ꝓprie de epilepsia est verum. Et nota ꝙ sic differt secunda solutio a prima, quę ponit locum cerebri de se calidum esse, & nutrimenti euaporationē frigidā. Secunda solutio ponit calorē a corde ascendentem ad cerebrū, & illū debilitari, & ēt fugari a frigiditate nutrimenti. Tertia solutio differt ēt ab illa, eo ꝙ ponit euaporationē frigidā non solum per sui actionem fugare calorem naturalem, sicut alię ponūt, sed etiam propter sui descēsum illud omnino depellere. Deinde cum dicit.

f ¶ In hac parte dat solutionē propriā. Et primo increpat solutionem aliorū dicens, ꝙ non sunt omnino conuenientes, eo ꝙ ponunt cām somni solū infrigidationem nutrimenti. Et sic notat, ꝙ omnes solutiones peccabant in hoc ꝙ posuerūt euaporationem nutrimenti de se frigidam esse; & ꝑꝑ sui frigiditatē somnū causare, quia oīs uapor de se calid° est. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit dicēs, ꝙ locus circa cerebrū est locus frigidissimus omnium locorum in aīalib. habētibus cerebrū, & in non habentib. cerebrū illud. qđ est ꝓportionabile cerebro est frigidissimū. Vñ sicut ille uapor humidus eleuatus in aere ꝑ calorem adeptū, uel calorem Solis, cū deuenit ad mediū interstitium aeris ifrigidatur per frigiditatem loci, & cōgelatur in nubē, & fit aqua, & consequenter ꝑꝑ sui grauedinem descendit: eodem mō uapor calidus de se eleuatus a nutrimēto ꝑꝑ sui calorem, cum uenit ad cerebrū ibidem infrigidatur ꝑ naturam loci, & comprimitur per nubē, licet de se calidus sit: quare postea descēdit. Et quod ē ęgrotatiuum descendit ad nares, & ad aures, & fiunt catarri, & quod non est ægrotatiuum ascendit. Sed nutrimentū descendit per uias venarum, & repellit

g Expergiscuntur autem cum digestio facta fuerit, & ubi multus ille calor, qui a frigore circunfuso in angustum fuerat redactus, obtinuerit. Et discretus quoque fuerit corpulentior sanguis atq; purissimus.

h Est autem tenuissimus quidẽ sanguis & purissimus qui in capite, densissimus autem & turbidissimus qui in inferioribus partibus. Omnis uero sanguinis principium, sicut dictum est hic, & in alijs, est cor. Horum autem qui in corde utrinque thalami, communis est qui medius, quorum vterque suscipit ex utraque vena, & ex ea, quæ vocatur magna, & quæ Aorta. In medio uero fit discretio. Sed definire quidẽ de his alijs sermonibus est conuenientius.

i Quia uero fit maxime sanguis post nutrimenti oblationem indiscretus, somnus, fit quoad secernat sanguis, hic quidem purissimus sursum, ille uero turbidissimus deorsum. Cum autem hoc accidit, expergiscuntur animalia absoluta ex nutrimẽti grauitate.

K Quæ igitur est causa dormiendi dictum est. Quia corpulento, quod sursum fertur per ingenitum calorem reciprocatio subito ad primum sensitiuum. Et quid est somnus, quoniam primi organi sensitiui comprehensio, ut nõ possit agere.

l Non enim contingit animal esse non accidentib., quę ipsum perficiunt, propter salutem uero est, saluat enim quies.

A *Excitantur autem quando fuerit cõcocta & euicerit qua compulsa fuerat in angustum a circunstanti copiosa caliditas, sanguisque crassus a sinceriore discretus fuerit.*

B *Est autem tenuissimus quidem sanguis & purissimus is qui est in capite, crassus autem & faculentus maxime ille qui in infernis est partibus. Vniuersi uero sanguinis origo, ut hoc in loco & in aliis etiam determinatum est, ipsum est cor. Eorum autem qui in corde vtrinque sunt sinus, communis est medius, illorum uero uterque ab utraque suscipit vena, & ab ea qua magna uocatur, & ab aorte, in medio autem fit secretio. Verum de iis constituere magis proprium aliorum est sermonum.*

C *Quoniam autem post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, iccirco somnus efficitur, quoad purior quidem secretus sursum, turbidior uero deorsum feratur; cum autem hoc cõtigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur.*

D *Quæ igitur dormiendi sit causa explicatum est, quod uidelicet corpulenta rei sursum a connato calido antiperistasis: aduenatim ad primum sensiterium. Praterea quid est somnus, quod, s. primi sensiterii comprehẽsio ut in opus exire non possit, ex necessitate quidem effectus.*

E *Non enim contingit esse aĩal, nisi ea quæ ipsum constituunt, contingerint. salutis uero gratia, saluat .n. requies.*

[illegible] calorem naturalem, & spiritus ascendentes a corde: quib. in [illegible] infrigidantur loca superiora & exteriora & fit impotentia [illegible] endi. Et ad infrigidandum hmõi uaporem calidum eleuatum, & ut ipsi descendat, cõfert multum tenuitas & strictitudo [illegible] circa cereb. ũ. Et ita patet quod infrigidatio est cã sõni, quod tñ infrigidatio est a frigiditate loci circa cerebru originaliter, & nõ a frigiditate euaporationis ascẽdentis, sicut ponũt aliæ solõnes, immo illa in suo ascensu calida est. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat causam efficientem uigiliæ. Et primo ponit tres causas efficiẽtes vigiliæ. Prima est cõpletio digestionis. Quando .n. completa digestio est, cessat euaporatio, quę causa est somni. Secunda cã est, qñ calor naturalis, qui expulsus est ad interius, & angustia uenarum a frigiditate ipsius uaporis circunstanti obtinuerit cõtra frigꝰ illud, tunc enim dissoluit illum uaporem congestũ in uenis, & facit descendere deorsũ & ascendit sursum ad sensus. Et hoc forsan est cã uigiliæ, qñ aliquis excitatur a sõno. Tertia causa est, qñ facta est diuisio sanguinis puri ab impuro in corde, ubi est digestio. Prima .n. digestio est in stomacho, ubi colligit subtile nutrimentum, & mittit ad hepar, grossum aũt descẽdit ad intestina. Secunda digestio est in hepate, ibi enim digeritur illud subtile in sanguinẽ, & mittit ad cor. In medio thalãoꝰ cordis fit & tertia digẽstio, tũc cũ discretio sãguinis puri ab ĩpuro. Et hoc ibi [Et discretis.] Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat hanc cãm dicens, quod tenuissimus & purissimus sanguis est ille, qui transmittitur ad nutrimentum capitis, & turbidissimus, qui mittitur ad nutrimentum partis inferioris. Vtriusque enim sanguinis principium est cor, ut dictum est in Tertio libro de animalibus. In corde enim sunt tres thalami, s. dexter, qui recipit sanguinem a uena, quæ dicitur Aorta, & est principium venarum non pulsatilium; quę communiter uocantur venæ. Et sinister, qui recipit sanguinem a vena magna, & est principium venarum pulsatilium quæ uocantur arteriæ. Et nota quod in venis pulsantibus multum est de spiritu uital & calore naturali, & parum de sanguine, in venis uero non pulsantib. econuerso, multum est de sanguine & parũ de spiritu. Et est medius thalamus inter utrumque, qui recipit sanguinem ab utroque, & fit ibi discretio sanguinis puri ab impuro. Sed determinare de his, proprie pertinet ad librum de Animalibus, siue ad Medicinam. Deinde cum dicit.

i ¶ Adaptat ad propositum dicens, quod quia sanguis cum offertur cordi, & recipitur in medio thalamo, est indiscretus, ideo fit sõnus: quia grauatur cor ex sanguine, donec fiat discretio sãguinis puri ab impuro, & purus mittatur ad mẽbra superiora, & turbidus ad inferiora. Cum autem facta fuerit digestio ista, uel diuisio sanguinis, tũc animal soluitur a grauitate nutrimenti & uigilat &c. Deinde cum dicit.

K ¶ Epilogat. Et primo in communi, & secundo in speciali. Et primo dicit, quod somnus est reductio caloris naturalis a loco superiori ad locum, qd est cor, cum expellitur a vapore corrupto nutrimenti per uenas descendentis: quib. vapor ferebatur sursum ad cerebrũ per calorem proprium. Et sic tangit duplicem causam somni efficientẽ, & ex consequenti materialem, & hoc dicit, ibi. [Quę igitur.] Deinde cum dicit.

l ¶ Tangit causam finalem dicens, quod somnus est necessarius animali. Non enim potest animal esse nisi insint sibi ea quæ perficiant, quę habere non potest nisi dormiat. Et ideo somnus necessarius est ad salutem. quies enim saluat ipsum. Et hoc dicit, ibi [Et quæ ex necessitate est &c.]

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis, de Somno, & Vigilia, finis.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE SOMNIIS, *Expositio.*

LECTIO PRIMA.

DEterminato de somno, in hac parte determinare intendit de passione eius, quæ est somniū. Et diuiditur in duas hæc pars; s. in procemialem, & executiuam. ibi [Autem &c.] Et ista in duas. In prima ostendit cuius per se, passio sit, in secūda determinat de quidditate somni. secunda ibi. [Quid autem.] Prima in duas. Primo ostendit cuius per se non est passio sōnium, in secunda cuius per se passio fit. ibi [Sed quatenus &c.] Prima in duas. Primo dicit, ꝙ somnium non est per se passio sēsus nec intellectus, secundo ostendit quod nec est sine illis. ibi [Amplius autem, &c.] Prima in duas. Primo ostendit ꝙ somnium nō est passio sensus, & in secunda ostendit quod non est passio intellect⁹. ibi [Sed neq; in opinione.] Illa pars in qua ostendit quod somnium nō est sine illis; diuiditur in duas. Primo ostēdit quod somnium est passio sensitiuæ, in secunda ostendit, ꝙ est passio phātasiæ. ibi [Sed autem de phātasia.] In speciali ergo sic procedit dicens quod primo determinandum est cuius partis animę somnium passio sit, vtrum sensitiuę, vel intellectiuæ, quia solum his duobus cognoscimus quicquid cognoscimus. Deinde cum dicit.

b¶ Prosequitur. Et primo ostēdit ꝙ sōniū nō est passio sēsus, sic. In sōno nō operatur sensus, nec sēsus somnium percipit: igitur nō est passio sensus. Huius rōnis primo ponit declarationē medii dicens, ꝙ cum actus cuiuslibet sensus fiat circa sensibile cōe, & proprium, & neque illa sensibilia neque illa possunt apprehēde- G re per somnium, tunc manifestum est quod in somnio non operatur sensus. Deinde cum dicit.

c¶ Probat, quod non est per se passio intellectus, sic, quia non solum apprehendimus in somniando intelligibile, sed etiam sensibile: ergo non est somnium per se passio intellectus. Et tunc ponit medium in speciali exemplo, & declarat dicens, quod non solum apprehēdimus huiusmodi intelligibilia hominē & equum in somno, sed etiam huiusmodi album & nigrum de quibus non potest intellectus iudicare, neque uere, neque false sine sensu. Sed de his iudiciū facit anima in somno. Similiter etiam apphendit, quoniam aliquis est homo, & ꝙ alb⁹. Deinde cum dicit.

d ¶Ostendit, ꝙ somnium nō fit omnino sine intellectu, sic. In somno intelligitur aliquid præter somnium quod nobis apparet sicut apparet in uigilando, quod cum nos sentimus aliquid, immediate post illud aliquid intelligimus, ergo somnium non fit sine intellectu. Hui⁹ rationis solum ponit medium, & tunc secundo ostendit ipsum dicēs, quod manifeste apparebit sōnium esse aliquid aliud intelligere phantasmatibus sibi apparentibus, si surgens a somnio reducit ad memoriam uigilans quæ somniauit. Multi enim uident huiusmodi somnia, in quibus operatur intellectus sicut qui disponunt & iudicant quid pōt sequi ex his quę apparent in somnio. Ponunt enim aliquid aliud sibi ante oculos suos in loco phantasmatum apparentium: & aliud conueniens, quod intendant, prosequi, & fugere. Et hoc dicit ibi [Videbitur autem.] secundo

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE SOMNIIS.

LIBER.

Antiqua Translatio.

POst hoc autem quærēdum est de somnio. Et primo cui earum, quæ aīæ passio hoc inesse uidetur, & utrū intellectiuæ particulæ passio est hæc, uel sensitiuæ. His enim solum, eorum, quæ in nobis sunt, cognoscimus aliquid.

b Si itaque usus uisus est uisio, & auditus audire, & omnino sensus sentire: communia autē sunt sensuū, velut figura, & motus, & magnitudo, & alia huiusmodi: propria vero ueluti color, son⁹, sapor. Impotentia autem sunt omnia claudentia oculos aut dormientia, uidere. Similiter autem, & in reliquis manifestum, quoniam nihil sentimus in somnis. Non ergo sensu somnium sentimus.

c At uero neque opinione. Non enim solum aduueniens dicimur hominem esse vel equum, sed & album uel pulchrum: quorum opinio sine sensu nihil vtique dicet neque vere neque false. In somnis autem accidit animam hoc facere. similiter enim quoniam homo est, & quoniam albus est, is qui aduenīēs, uidemur nobis uidere.

d Amplius præter somnium, aliud aliquid intelligimus, quēadmodum in vigilando sentientes aliquid. de eo enim quod sen

H **Nicolai Leoniceni interpretat.**

POst autem de somnijs est pertractandum, in primisque, cui nam animæ parti obuersentur, & utrum cōtemplatiuæ passio sit, an sensitiuę, ijs enim solis ex iis quę nobis insunt, aliquid cognoscimus.

Quod si uisus opera est uisio, & auditus auditio, & omnino sensus ipsum sentire; Hæc autem sensuum sunt communia, ut figura, & magnitudo, aliaq; huiusmodi: propria uero, ut color sonus, sapor: I *conniuens autem & dormiens nullum uidere potest animal. Similique modo in reliquis: iccirco manifestum est quod in somnis non sentimus: non igitur sensu somnium sentitur.*

Sed profecto neque opinatione. non enim solum quod accedit, dicimus hominem esse uel equum, sed etiam albū & pulchrum, quorum sane aliquid uere uel falso sine sensu opinio dicere non K *potest. Somni autem tempore animam contingit hoc ipsum facere; nam eodem sane modo id quod accedit, quod homo, & quo pulcher est, cernere conspicamur.*

Quinetiam præter somnium, aliud etiam quidam intelligimus, ut cum uigilando aliquid sentimus. De eo enim quod sentimur sæpenumero etiā

do concludit ꝙ nõ omn. ,de quo it: ui dicium in somno, est somnium, & ꝙ contingit intelligere in somno ea, q̃ sola opinione percipi possunt. Et hoc dicit, ibi [Quare manifestum &c.] Deinde cum dicit.

c ¶ Probat, ꝙ somnium non sit sine sensu, sic, Eadem est deceptio, quę fit in uigilando circa sensibilia, & quæ fit circa sensibilia in dormiendo, & eodem modo: sed talis deceptio non accidit nisi mediãte sensu, ergo non fit somniũ nisi mediante sensu. Huius rõnis primo ponit maiorem, & hoc ibi. [Palam autẽ.] secundo conclusionem cum dicit; sed siue idem. Et addit conclusionẽ, ꝙ non est sine sensu, siue uirtus sensitiua sit eadem cum phantasmate, siue nõ. Et hoc dicit, quia manifestum est somnium esse uirtutis phantasticæ passionem: tertio ponit minorem, ibi. [In somno aũt, &c.] Et quia aliquis diceret ꝙ sensus non errat circa proprium obiectum, minor falsa est. & ideo addit dicens, ꝙ licet visus & auditus vera sint circa ꝓpriũ obiectũ, non tamẽ vera sũt circa oẽ illud de quo iudicit. Possunt .n. errare circa sensibile commune, & per accidens, & hoc est uidentis vere. Deinde probat ꝙ sõniu nõ fit sine sensu & intellectu cõiũcti, sic, Sẽsus & intellect⁹ eodẽ mõ patiunẽ a sõnis i dormiẽdo quo mõ patiuni in vigilãdo: ergo sõniũ nõ fit sine intellectu & sensu. Huius rõnis nõ ponit cõclõnẽ, sed solũ ponit primam partẽ medii cũ declaratiõe, dicẽs ꝙ i sõnio nõ fit sẽs⁹ simpliciter, sed aliqua passio tñ, cũ fit i sẽsu quolibet, ꝙ qlibet sẽsus eãdẽ passionẽ recipit in dormiẽdo, q̃ recipit in vigilãdo, sed nõ eodẽ mõ penitus, & hoc est in sõno. Et túc ꝓbat sedam par

timus, sæpe etiam intelligimus aliquid. Sic & in somniis, præter phantasmata, alia aliquando intelligimus. Videbitur autem alicui hoc, siquis adhibeat mentẽ, & tẽtet memorare surgens. Iam vero quidam viderunt somnia huiusmodi, velut qui uidentur secundum memoratiuum pręceptum ponere quæ proponũtur. Accidit enim eis aliud quid præter somnium, ponere ante oculos in loco phantasma. Quare manifestum, quoniam neq; somnium omne quod in somniis phantasma, & quoniã intelligimus quæ opinione opinamur.

e Palam autem de his vniuersi in tantum, quoniam eodẽ, quo vigilantes in ęgritudinibus decipimur, hoc idem in somnio facit passionem. & sanis uero & scientibus, pedalis tamen Sol uidetur esse. Sed siue idẽ, siue diuersum phantasticum animę, & sensitiuũ, nihilominus non fit absque uidere & sentire aliquid. Perperã enim uidere & audire uidentis vere aliquid est & audientis, naquaquam tamen id quod arbitratur. In somno autem positum est nos nihil uidere, atque audire, neque omnino sentire. Singulum autem horum in sensum quodammodo incurrit, ꝑinde ac si uigilaret, uerum non eodem prorsus modo. Et quandoque quidem opinio dicit q̃d falsum, quemadmodum in uigilans, quandoque uero detinetur, & sequitur phantasma: Quod quidem igitur non est opinantis neque intelligentis passio hæc quam vocamus somniare, manifestum est. Sed neque sentientis simpliciter, uidere.n. vtique & audire simpliciter esset.

f Sed qualiter, & secundum quẽ modum, considerandum. Ponatur ergo, quod & manifestum est, quod & sensitiui passio sit siquidem & somnus. Non enim alicui animalium inest somnus, alii vero alicui somniare, sed eidem. Quoniam vero de phantasia, in his quę de anima dictũ est, & est quidem sensitiuo fantasticum, esse autem sensitiuo et fantastico alterum. Est autem fantasia, qui a sensu secundum actum, fit motus, somnium vero, fantasma quoddã videtur esse, nam q̃d in somno fantasma, somniũ dicim⁹, siue simpliciter, siue quodammodo tactũ, manifestũ ꝙ sensitiui qdẽ est sõniare, huius autẽ ſm quod fantasticũ.

A *aliquid cogitamus, ita & in somnijs, præter ipsa fantasmata: alia plerũque intelligimus. id autem perspicuum esse poterit, siquis mentem adhibeat, & experrectus meminisse contendat. iam vero nonnulli talia uiderunt somnia, qualia uidentur illi facere qui ex memorandi pręceptis præpositas collocãt res, illis enim plerumque accidere solet præter somnium aliud quippiam ob oculos loco ponere fantasma. Quapropter perspicuum est, quoniam neque somnium est omne quod in somnis cernitur fantasma, & quoniam quod cogitamus id opinatione opinamur.*

B

De omnibus autem ijs in tantum est manifestum, quod eadem res, qua in morbis uigilantes decipimur, somni tẽpore eandem efficit passionem, cum sanis etiam, & probe noscentibus, pedalis tamen Sol esse videatur. Cæterum siue idem anima fantasticum, siue diuersum sit a sensitiuo, nihilominus nulla fit deceptio absque videre quippiam et sentire: peruerse enim uidere, & perperam audire, uere uidentis quippiã est, & audientis, non illud autem quod arbitratur. C *Somni uero tempore positum est nihil videre, aut audire, neque omnino quippiam sentire. An igitur nihil quidem uidere verum est, nihil autem sensum pati, haud quaquam verum. Quinimmo visionem aliquid contingit pati, nec non alios etiam sensus, horum autem vnumquodque vt in vigilante, applicat quidem quodammodo se sensui: non autem eo applicat modo vt in vigilante, & aliquando quidem opinio asserit quod falsum est id quod uidetur, plerumque autem fallitur, & fantasma consectatur. Quod igitur neque opinantis est, neque cogitantis istęc pas-* D *sio, quam somniare vocamus, manifestum sane est, sed neque sentientis simpliciter, videre namque esset, & audire simpliciter.*

Verum quo id fiat modo, perscrutãdum est. Supponatur igitur, quod alioquin est manifestum, quod sensitiui sit passio, quando quidem & somnus, non enim in alia quidem animalium parte inest somnus, in alia uero somnia videre, sed in eadem. Quoniam autem de fantasia in Commentarijs de Anima di- E *ctum est, & est quidem cum sensitiuo idem ipsum fantasticum, esse autem aliud fantastico est & sensitiuo. Est autem fantasia ea quæ a sensu actu facta est motio, somnium autem quiddam apparet esse fantasma. Quod enim in somnis cernitur fantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, seu quodammodo fiat, manifestum profecto est, quod sensitiui quidem est somnia videre, huius autem ut est fantasticum.*

tẽ dicẽs, ꝙ sicut i vigilãdo intellectus aliquãdo dicit esse falsum, quod sensus dicit esse: verum, aliquando sequitur sẽsum dicens, cum sẽtiat eodem modo, & hoc ibi [Et quandoque quædam.] Et nota, quod accipit hic opinionem pro intellectu. Deinde probat conclusionẽ, dictam, s. somnium non esse passionem intellectus neq; sensus: quia non fit sensus simpliciter i dormiendo, & hoc ibi. [Quod quidem.] Deinde cum dicit.

f ¶ In hac parte ostendit cuius per se passio sit somnium. Et primo dat intentionem, secundo ꝓsequitur. Primo ostẽdit, quod est per se passio partis sensitiuæ, sic, Circa idem sunt somnus & somnium: sed sõnus est per se passio partis sensitiuę, ergo & sõnium. Primo ponit conclusionem, ibi. [Ponatur ergo.] secundo minorẽ, ibi. (Siquidem & somnus.) tertio maiorẽ, ibi. (Non enim.) Et nota, quod non est sibi contrarius: quia prius, qñ probauit, q̃d somniũ non est passio sẽsus, accipit sensũ ꝓ sensu ſm actũ, q actus in sono ligatur: hic autẽ ꝓbat, quod somnium est passio sensitiuę partis animę, quæ non solum comparatur sensui, sed imaginationi. Et iõ consequenter ostendit, quod somnium est passio sensitiuæ, inquantum fantasmatis est, sic, Eadẽ uirtus secundum substantiam est sensus & fantasmatũ, sed differunt secundum esse: sed somnium est quoddam fantasma: ergo somnium est passio sensitiuæ, inquantum fantasma est. Huius rationis ponit maiorem, & hoc ibi, (Quoniã vero de fantasia.) Deinde ostendit ea per definitionẽ fantasia: secũdo ponit minorem cum sua declaratione, & hoc ibi. (Somnium vero.) tertio conclusionem, & hoc, ibi. [Manifestum quidẽ, &c.

LECTIO II.

OStenso, cuius partis animę somnium per se passio sit, hic determinat de quidditate eius cum aliis proprietatibus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de somnio quid sit, & quomodo fit, In secunda determinat de diuisione somnij. ibi [De diuisione vero, &c.] Prima pars diuidit i duas. In prima determinat de somnio absolute. In secunda de somnio io comparatione ad nos ibi [Iam uero quibusdam accidunt &c.] Prima in duas. Primo dat intentionem, secundo prosequitur. ibi [Sensitiuo enim.] Et ista in duas, quia somnium est apparitio simulacrorum in somno. In prima determinat omnes apparitiones simulacrorum. In secunda concludit cuius apparitio simulacri facit somnium: secunda ibi [Si fantasma.] Prima i duas. Primo determinat de modo apparitionis simulacri sensibilis. In secunda determinat modum apparitionis simulacri intelligibilis. Et quia omne simulacrum sēsibile apparet simpliciter uigilando, & simpliciter dormiendo, & io lāguedine, dormiendo & vigilando, ideo determinat motus simulacrorum in his: post, in secunda modos simulacrorum apparentium in languedine uigilando, & dormiendo. ibi [Ex his &c. Prima in duas. Primo ostēdit quod simulacra apparent io uigilando in absentia sensibilium, secundo determinat quod huiusmodi apparitio est deceptiua aliquando. ibi [Ad hoc autem &c.] Prima in duas, in principalem, & incidentalē. ibi [Quoniam uero &c.] Prima in duas. Primo ostendit suū intētum per rationes sumptas a simili, secundo p signa, ibi [Palam autem.] Prima in duas. ponens duo signa, secūdum ibi [Similiter autem &c.] secunda in duas. Primo probat illud per signa in uisu, secundo per signa in aliis sensib. ibi. [Fiunt autem.] Prima in quatuor partes secundum quatuor signa. secūda ibi [Ab his &c.] In speciali sic procedit. Primo dat intentionem, & patet. secundo prosequitur, probans primo hāc conclusionem, quod simulacra sensitiua non solum agunt in sensum & mouent ipsum in praesentia sensibilium, sed etiam in eorum absentia. Deinde cum dicit.

LECTIO II.

QVid autem est somnium, & quomodo fit, ex his quae circa somnum accidunt, maxime utique speculabimur. Sensibilia n. secundum singulum sensitiuum in nobis efficiunt sensum. Et quae fit ab eis passio, nō solum inest sensitiuis dum sensus agunt, sed & dum abierint.

b Similis enim passio in his, & in his quae feruntur, uidetur eē. Etenim in latis, eo quod mouit non vlterius tangente, mouent. nam quod motum fecit mouit aerem quendā, & rursus hic motus, alium. Et hoc itaque modo, quousque quidem steterit, facit motum & in aere & in humidis.

c Similiter autem oportet opinari hoc & in alteratione. Nam qđ calefactum est a calido, proximum calefacit, & hoc distribuit usque ad principium. Quare & in quo ipsum est sentire (quoniā est alteratio quaedam qui scđm actum sensus) necesse est hoc accidere. Ideo passio est nō solum in sentientib. sensitiuis, sed quiescentibus, & in profundo, & superficietenus.

d Palam autem cum continue sentimus aliquid. Transferentibus enim sensum sequitur passio: velut de Sole ad tenebras: accidit enim nihil videre propter adhuc subsistentem motum in oculis a lumine.

Et si ad vnum colorem multo tempore aspiciamus, aut album vel viridem: eiusmodi uidetur ad quodcumque visum permutemus.

f Et si ad Solem prospicientes, vel aliquod splendidum concluserimus, obseruantibus quidem uidetur secundum directionem qua accidit, visum videre: primum quidem huiusmodi colorem donec permutatur in puniceum, deinde in purpureum, quousque in nigrum veniat colorem, & euanescat.

LECTIO II.

QVid autem est somnium, & quonam fiat modo, ex iis quae somni tempore accidunt, maxime cognoscere poterimus. Sensilia enim per vnumquodque se asiterium in nos sensum efficiunt, ea autem quę ab illis

G *fit passio, non solum operantibus sensibus sensiteriis inest, sed etiam cum recesserint.*

Similis enim istęc videtur esse passio iis, & his quae sunt lata. Huiusmodi nāq; nihilominus mouentur, quamquā motor illa amplius non attingit; is enim aerem commouit, qui iterum commotus aliam aeris partem commouit, & hoc sane modo quoad consistat cū in aere, tum in humore facit motum.

Similiq; modo in alterationib. fieri existimandum est, quod enim a calido

H *calescit, proximum calfacit, & ad initium vsque deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quadam sit is qui actu est sensus, idipsam contingere necesse est. quapropter passio haec est non solum operantibus sensiteriis, sed etiam cessantibus, cum in profundo, tum superficietenus.*

Manifestum autem id est cum continenter aliquid sentimus, nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio, vt de Sole ad vmbrā;

I *contingit enim nihil tunc cernere ob motionem a lumine adhuc in oculis restantem.*

Nec minus si ad colorem quempiā longo conspexerimus tempore, uel album vel uiridem, eiusmodi profecto apparet omne id, quod uisum transferimus.

Similiq. modo ad Solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conniuerimus, appares obseruantibus e regione qua uisum cernere contigerat, primo quidem idem color, postea

K *uero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quoad nigrum perueniat colorem, & euanescat.*

F b ¶ Probat hoc per duo signa, primum tale est, sicut in motu proiectorum, proijciente quiescente, ipsum proiectum nihilo minus mouetur: nam primum mouens motus aerem sibi continuum cū ipso proiecto, & ipse aer motus mouet aliū aerē sibi continuum, & sic successiue quęlibet pars aeris mouet aliam, donec eēt totus motus, & nō solū accidit hoc in aere, sed in aqua, & in aliis humidis. Et eodem modo quiescente sensibili extra vel absente, quod est primum mouēs in sensu: nihilominus mouet motus in sē su. mediante simulacro derelicto Huius rationis primo ponit conclusionē, & post medium. Secundo ibi.

c ¶ Ponit secundum signū simile, sicut est in alteratione, q primum alterans alterat sibi proximum, & illud sibi proximum, & sic successiue usq; ad ultimum alterationis, quod est principium quietis: quia in ipso primo deficit virtus primi mouentis. Et cū sensus sit quaedam alterō, sic erit in sensu. unde passio fit in organo sentiendi. Et hoc in profundo, quā est fortis & debilis. Primo pōit mediū. scđo conclusionē. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit idem per signa in uisu. Quando aliquis uidet aliquod lucidū excellens, si trāsferat uisum ad res alias, nihil uidebit propter motum ipsius simulacri, detenti in uisu, qui expellit aerem sibi proximū, & sic successiue usq; ad ultimū generōnis, q est primū principiū quietis, quia in ipso deficit primo virtus primi mouētis. Cū igitur sit sēsus quaedam alterō, sic erit in sensu, q quiescente sensibili primo moto adhuc fit motus in sensu: vnde passio fit ī organis sētiendi & motus simulacri in sensu expellūt motus minores, & hoc ē signū q simulacra mouēt i sēsu in absētia sēsibilium Scđo ibi.

e ¶ Ponit scđm signum. Et est, si aliquis uideat diu aliquē colorē uehementer mouentem, ut albū aut ceruleum, deinde transferat visum ad alios colores, omnes apparebunt esse talis coloris, qualis erat is, qui prius uidebatur. Et hoc non est nisi propter simulacrum primi coloris mouens ipsum. Tertio ibi.

f ¶ Ponit tertiū signum. Et est, q si aliquis uidet aliquid lucidum, ut Solem, & subito claudat oculos, non auertendo visum.

ſed obſeruando illud directe, primo apparebit ei color rei ſplē dide, deinde mutabitur in medios colores ſucceſſiue, donec ve niat ad nigrum, & omnino euaneſcat. Et hoc non cōtingit niſi propter ſimulachra ſplendidi derelicti in viſu. Quarto ibi.

g ¶ Probat per quartum ſignum, Et eſt, quod ſiquis velocisſime fluens, vt flumē, reſpiciat, & deinde trāſferat viſum ad res quieſcentes, oēs apparebūt moueri. Et hoc nō cōtingit niſi propter ſimulachrū motus manēs in ſenſu. Quare hec oīa ſunt ſigna ꝙ ſimulacra manent in ſenſu in abſentia ſenſibilium, & hoc dicit. ibi [Et ab his.] Deinde cum dicit.

h ¶ Oſtendit idē per ſigna in oīb. ſenſib. dicens ꝙ ab excellētib. ſenſibilib. corrūpuntur ſenſus oēs. Excellentes. n. odores non odorantur. Et hoc nō contingit niſi propter impreſſionem ſimulachrorum talium ſenſibilium factorum in ſēſu, quæ non ceſſant agere in ſenſum donec corrumpant ipſum &c.

LECTIO III.

HAEc eſt pars īcidentalis, in qua remouet duas dubitationes, & diuiditur in duas. In prima remouet eas, In ſecunda, quia fecit digreſſionem a propoſito, redit ad aliud. ibi. [Ad eam vero.] Prima in duas. Primo remouet primā dubitationē, ſecundo ſecundā. ibi] De quo eadem.] Et iſta in duas. Primo reddit cauſam ex parte oculorum, In ſecunda ex parte ſpeculi. ibi [Quēadmodum &c.] Et iſta in duas. Primo ponit cauſā, ſecundo confirmat eam per ſimile. ibi [Atteſtātur autem.] Prima in duas. Primo ponit cauſam, ſecundo infert concluſionem ſuper vtrāque dubitationem, & tunc ſequitur illa pars (Adhuc autē.) in qua oſtēdit quod apparitio huiuſmodi ſimulacrorum eſt ſimilatio. Et diuiditur in duas. Primo oſtendit quando decipiunt & quādo nō: ſecundo reddit cauſam utriuſque. ibi (Cauſa uero.) Et iſta in duas. Primo reddit cauſam, quare anima nō decipitur per ſimulachra huiuſmodi, ſecundo

g Et ab his quæ mouentur, aut permutantur, uelut a fluminib. maxime autem ab his quæ citiſſime fluunt. Videntur enim quieſcentia moueri.

h Fiunt autem & a magnis ſonis obſurdeſcentes; fiunt autem & a a validis odoribus difficile odorantes: atque ita de ſimilib᷑. Hæc itaque manifeſte accidunt hoc modo.

LECTIO III.

QVod autem ſenſitiua cito, & modicas differētias ſentiunt, ſignum eſt, quod in ſpeculis accidit.

b De quo vtique per ſe inſiſtens conſiderabit quis, & dubitabit. Simul autem ex ipſo manifeſtū, quoniam quemadmodum viſus patitur, ſic & facit aliquid.

c In ſpeculis enim valde puris cum menſtruis ſuperuenientib. mulieres inſpiciant in ſpeculum, fit ſuperficies ſpeculi ſicut nubes ſanguinea, & ſi quidem nouum ſit ſpeculum, non facile eſt abſtergere huiuſmodi maculam, ſi vero vetus, facile. Cauſa vero vt diximus, quoniam non ſolum viſus patitur aliquid ab aere, ſed & facit aliquid & mouet, quemadmodum ſplendida. Nā viſus ſplēdidorū eſt & habentium colorē.

d Oculi quidem igitur rationabiliter, cum fuerint menſtrua, afficiuntur, ſicut & alia pars quælibet corporis. Etenim natura exiſtunt pleni venarum. Ideo cum fiunt menſtrua propter turbationem, & ebullitionem ſanguineā, nobis quidem, quæ in oculis differentia, incerta eſt, ineſt aūt. Nā eadē natura ſeminis, & mēſtruorum. Aer quoque mouetur ab ipſis, & eū, qui in ſpeculis eſt aerē continuum exiſtentem, qualem quēdā facit, & talem velut ipſe patitur, hic vero ſpeculi ſupficiem.

e Quemadmodum. n. veſtium, q̄ maximè mundę ſunt, citiſſime inquinātur. Nam purum diligenter monſtrat quicquid exceperit, & præſertim minimos motus: eſt vero eo ꝙ planū ſit, qualemcumque tactū maxime ſentit. Oportet vero intelligere tanquā attractionem eſſe aeris tactum, & tāquā exterſionem & ablutionem. pp munditiam vero manifeſtus fit qualiſcunq; ſit. Non exeundi vero celeriter ex nouis ſpeculis

A reddit cauſam quare decipitur. ibi [Neceſſe autem &c.] In ſpeciali ſic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, ꝙ ſi ſenſus retinet ſimulacrum rei ſenſibilis, īō ſi conuertat ſe ad aliud ſenſibile, non de facili recipiet ſimulacra ipſius, crederet etiā ꝙ ſenſus non agit, ſed ſolum patitur, ideo remouet hic vtrumque. Et primo primū dicēs, ꝙ ſenſus ſpēs ſenſibilium differentium cito recipit, vt vr in ſpeculo, quoniā non obſtante ſimulacro pri᷑ recepto, ſtatim recipit ſimulacrum alterius obiecti. & hoc eſt uerum ſi aliquod ſenſibile non fuerit excellens. tūc .n. impedit receptionē minoris. Et ideo dicit modicas. Secūdo ibi.

b ¶ Remouet ſecundum quod fit per ſignum in ſpeculo. Et eſt ꝙ ſimiliter aliquis poſſet ſuper hoc adiuuari ꝙ uiſus nō ſolum patitur aliquid, ſed aliquo modo agit. Deinde cū dicit.

c ¶ Oſtendit hoc ſignum ſic, Si mulier patiens menſtruum inſpiciat ſpeculū, apparebit nubes ſanguinea in ſuperficie ſpeculi, & ſi nouum ſit ſpeculum, nō pōt illa macula abſtergi faciliter: & ſi uetus, faciliter. hoc aūt eſt, quoniam uiſus non ſolū patitur ab aere deferente ſpēm uiſibilem, ſed agit in aerem, & mouet ipſū, ſicut alia ſplendida. Deinde cum dicit.

d ¶ Dat cauſam huius ſigni. Et primo a parte oculorū, dicēs ꝙ cū menſtruo afficitur q̄libet pars mulieris, & maxime in oculo, q a pleni ſunt venarū, in quib. abū dat feruor ſanguinis in tpe menſtrui, qui turbat diſpoſitionē mulieris, & inficit totum oculum, quia eadem eſt natura ſeminis & mēſtrui. Vnde ſicut ſemen generatur ex ſuperfluitate ultimi digeſti, ſic & mēſtruū: & ita eſt i mulieris oculo, & ocul᷑ infectus mouet aerē ſibi contiguū, & ille aliū ſucceſſiue, vſq; ad aerē cōtiguū ſpeculo, q aer ē inſectus continuā paſſione. qua inficit ocul᷑ & ſic inficit ſupficiē ſpeculi. Secūdo ibi.

e ¶ Dat cām a parte ſpeculi. & eſt mūdicia, puritas, & planities. Hæc. n. eſt natura mundi, ꝙ ualde cito inquinatur, &

Aere prҿterea commota mutantur, vt a fluminibus, & ab ijs maxime, quæ concitatiſſime fluunt, quæ quieſcunt apparent moueri.

Ab excellentibus quinetiam ſonis ſurdaſtri homines redduntur, & a vo- B *lentibus odoribus, male odorantes, ſimiliterq; in alijs. Et iſthac quidem hoc manifeſte accidunt modo.*

LECTIO III.

QVod autem ſenſiteria celeriter paruas etiam ſentiant differentias, iudicio eſt id, quod in ſpeculis fieri animaduertitur.

Qua de re, ſecum conſiderans quiſpiam, perquirere ſane & ambigere poſſet. Et ſimul ex hoc erit manifeſtum, C *viſum vt aliquid patitur, ita aliquid etiam agere.*

Si enim in menſtruorum profluuiis mulieres in nitida conſpexerint ſpecula, ſummæ eorum parti nubecula quaſi cruenta imprimitur, quæ, ſi nouum fuerit ſpeculum, haud leui ſane negocio inde abſtergitur, ſi vero antiquum, non adeo eſt difficile; cauſa autem, vt diximus, eſt quod nō ſolum ab aere aliquid patitur uiſus, ſed agit aliquid & mouet, quemadmodum alia ſplendida. Viſus namque de ſplendeſcentium ordine eſt, & colorem habentium.

D

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quęuis alia corporis pars, & alioquin natura venularum ſunt pleni. quamobrem excitis menſtruis propter conturbationem & ſanguineam ebullitionem, ea nobis quidem, quę in oculis eſt differentia non apparet, quæ tamen ineſt. eadem enim natura genitalis eſt ſeminis, quæ menſtruorum. aer autem ab illis mouetur, aeremque ſpeculo proximum, & illi contiguum eadem afficit qualitate, quali ipſe affectus eſt, is autem ſpeculi ſummam partem.

E

Quemadmodum ueſtimenta, quæ maxime ſunt nitida, celerrime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimaſque in primis motiunculas, aer autem quoniam leue eſt, qualemcūque maxime ſentit contactū. Conſiderare autem oportet aeris contactum illū quaſi attritum eſſe quendam, & abſterſionem, & lotionem, ob puritatem vero quotacunque fuerit, conſpicua apparet. Cur autem non celeriter a nouitiis exeat ſpeculis cā nitor, tū leui-

secundum quod recipit cito minimas coinquinationes (ut apparet in vestib. preciosis) sic palam est, quod vbilibet recipit quantitatem impressionis, sicut æs propter planitiem suam, vbicunque sonat propter paruum tactum. Eodem modo intelligendum est acumen aeris configurari ad speculũ per quẽdam tactũ. Ipsum autem speculum est tersum, & politum & mundum. Vnde propter suam mundiciam manifestat suam impressionem receptam ab aere, propter sui puritatem. In nouis speculis serpit in profundum pp planitiem, quæ undique in speculo recipitur. Sed in veterib. pp defectum puritatis parum manet huiusmodi impressio, eo quod non subintrat speculum, sed in superficie solum, & ita non inficit speculum, inquantum videns, sed inquantum iquinatum vel incomplexionatũ, vt in basilisco: & ideo sequitur quod uisus inquantum sentit, aliquid agat. Et quia uidens radios emittit, huiusmodi infectio est naturalis inquinatio, vt patet. Deinde concludit principalẽ conclusionem. & primo partem primã. Et hoc ibi. [Quoniam quidem.] Secundo secundam cum dicit.

f ¶ Confirmat causam, quam posuit per simile a parte speculi, dicens, quod speculum distis ab oculo potest infici ab ipso mediante aere, sicut euenit in vino in vase æneo, quod cito recipit corporũ in eo existentiũ, sapores mediante aere, & ẽt corporum proximorũ, si cum eis misceãtur. Et ex his patet quod emissio radiorum talem infectionẽ facit in speculo, & quia fecit digressionẽ, redit ad ppositũ & repetit prius pbata, s. quod simulacra manẽt in sensu in absentia sensibiliũ. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quod ap

causa est, quod purum sit & planum: serpit. n. per huiusmodi in profũdum, & in oẽs partes. nam eo quidem quod purũ est, in profundum, eo aũt quod planũ, in oẽs partes. In ueteribus uero nõ immanet, quoniam non similiter subit macula, sed superficietenus magis. Qm̃ quidem igit̃ & a paruis differentiis fiat motus, & quod celeres sunt sensus, & quod non solum patit̃, sed cõtra agit colorum sensitiuũ, manifestũ ex his.

f Attestantur aũt his quæ dicta sunt, & q̃ circa uina vnguenta eueniunt. Nam quod pparatũ est oleũ, & vinũ cito accipit proximorũ odores, & uina hoc ipsũ patiuntur, non solũ. n. eorum, q̃ immittuntur vel commiscẽtur, sed eorum quæ prope uasa ponuntur uel nascuntur, recipiunt odores. Ad eã uero quę ex principio est cõsiderationem, ponat̃ vnum quidem quod ex his quę dicta sunt, patet quod recedente sensibili extrinsecus, immanent simulacra, quæ sensibilia sunt.

g Adhuc aũt, quod facile decipimur circa sensus, cum in passionib. existimus, alii aũt in aliis, veluti trepidus in timore, & qui amat, in amore, vt uideatur a modica similitudine, hic quidẽ hostes videre, ille uero dilectum. Et hoc utique quanto patibilior quis fuerit, tanto a minori similitudine uĩ. Eodem vero mõ & in ira & in oĩb. concupiscentiis facile decipiuntur omnes, & magis quanto utique in passionib. magis fuerint. Ideo & febricitãtib. interdum aĩalia uidentur in parietib. a modica similitudine linearum compositarum. Et hæc quidem aliqñ intendunt̃ in passionibus sic, ut si uehementer non laborant, non lateat qm̃ falsum. Quod si maior sit passio, tunc mouetur ab ipsa.

h Causa uero ut hæc accidant, hæc est, quia non s̃m eãdem potentiã iudicat, quæ princeps est, & in qua phantasmata fiunt. Huius uero signũ est, qm̃ uĩ Sol pedalis, contradicit aũt aliud aliqd sæpe ad phantasiam. Et per mutationem digitorum, unũ duo uĩ, attamen non dicimus quoniam duo. duo enim tactu uis⁹. Si uero esset tactus solus, iudicaremus unum duo.

i Mentiendi aũt cã, qm̃ non solum cum sensibile mouet, apparent quęlibet, sed ẽt cum sensus ipse moueat̃, si eodẽ mõ mouet quẽadmodũ & a sensibili. Dico aũt velut terra uĩ nauigantibus moueri, dũ mouet̃ visus ab alio.

F *tas in causa est; alte enim in eiusmodi fiudunt maculę, & quoquo versus diffunduntur, propter puritatem quidem ad fundum, ob leuorem autem, quoquo versus, in antiquis uero non perstat, quoniam non æque penetrat maculæ, sed superficietenus magis. quod igitur a paruis motiones fiunt differentiis, & quod velox est sensus, quod ve non solũ patitur colorum sensiterium, sed contra etiam agit, ex iis sane manifestum est.*

G *Testimonio autẽ iis quæ dicta sunt, esse possunt eum ea quę vinis accidunt & vnguentis, tum factitium oleum & vinum. Proximarum. n. rerum celeriter odores recipiunt, neque illorum modo quę iniecta, aut commista sunt, sed eorum etiam, quę iuxta dolia reponũtur, aut adnascuntur odores capiunt. Ad eam autem disquisitionem, quę initio proposita fuit, vnum quidem supponatur, quod ex antedictis est manifestũ, quod scilicet abscendente extremo sensili, sensiles restant.*

H *Prętereа etiam quod faciliter in perturbationibus versantes, facile in ipsis decipimur sensibus, in aliis vero alii, ut formidolosus in metu, amator, in amore, vt ex parua plerumque similitudine, illi quidem hostes cernere uideatur, huic vero rem amatam, & istuc ipsum quo quisque perturbatior fuerit, eo a minori apparet similitudinis nota. Eodemque modo in ira, cupiditatibusque omnibus facile decipiuntur omnes, eoque magis quo in perturbationibus fuerint magis. Quamobrem febre laborantibus ex modica interdum similitudine linearum compositarum animalia in*

I *parietibus apparent, huiusmodique res interdum ita cum morbis intenduntur, vt nisi valde a morbo fuerint oppressi, illos non lateat, quod falsum est quod cernunt, quod si ualentior fuerit morbus, ad illa etiam mouentur.*

Causa autem cur hęc ita eueniant est, quoniam non eadem potentia princeps iudicat pars, & ea in qua fantasmata fiunt, inditio autem esse potest, quod Sol quidem pedalis apparet, sępe numero autem aliud quiddam contra fantasiam reclamat digitorum quin

K *etiam commutatione, vnum duo videtur. verumtamen non dicimus esse duo, certior. n. tactu est visus, quod si solus esset tactus, iudicaremus profecto unũ esse duo.*

Deceptionis autem causa est, quod non modo sensili moto apparent quęcunque videntur, sed ipso etiam sensu commoto, si quidem eodem modo moueatur quo a sensibili. Verbi gratia terra nauigantibus moueri uidetur, cum ab alio uisus moueatur.

paritio in sensu deceptio est, dicens quod sensus decipitur per simulacra ei apparẽtia, & apparet quod videat hostes, & similiter apparet amãti quod uideat quẽ diligit, & quanto uehementior fuerit passio, tanto minor est similitudo. Vnde febricitantes credunt se videre animalia. Et aliquando in huiusmodi passionib⁹ non est vehemens passio, & differunt talia simulacra apparentia. Et dicit esse falsum quod apparet. Deinde cum dicit.

h ¶ Dat causam, quare anima nõ decipitur, & dicit tandem quod non est eadem virtus iudicãdi uera, & apprehendens fantasmata extra. Et ideo iudicium est cõtrarium illi quod apparet, sicut Sol apparet visui bipedalis, tamen ratio iudicat ipsum esse multo maiorẽ, & alius propter paruitatem apparet vnũ esse duo, & tamen ratio iudicat illud esse vnum. Deinde cũ dicit.

i ¶ Dat causam, quare sensus decipitur, & est, quia non solum apparet species rei sensibilis, sicut simulacra remote mouent, sed etiã cum sensus ipse mouetur, vbi moueatur eodem modo, quo mouetur a sensibili. Vnde moto oculo in naui, omnia quiescentia videntur moueri. Et sic intelligitur quod species rei dilectę, manens in sensu amantis, propter ea fortiter amãtis sensum mouet. Et similiter propter paruam similitudinem apparet, & similiter de aliis passionibus.

LECTIO I.II.

SVperius determinauit apparitionẽ simulacrorum in simpliciter vigilando, in hac parte determinat ĩ simpliciter dormien lo. Et hęc pars in duas. Primo ostẽdit quod simulacra magis apparent in dormiendo quam in vigilando. In secunda determinat modos & differẽtias huiusmodi apparitionis, ibi. [Oportet autem &c.] Prima in duas. Primo ostẽdit duos modos iudiciorum, secundo ostendit quando cõtingit vnũ iudicium, & qñ aliud, ibi. [Quemadmodum ergo &c.] Prima in duas. In prima ponit duos modos iudiciorum, In secũda cõfirmat eos per simile, ibi. [Quẽadmodum vero diximus.] Prima in duas penes duos modos, & secũda, ibi. [Qũo aũt &c.] In speciali ergo sic pcedit. Primo repetit prædeterminata, & ponit conclusionem dicens, q ex dictis est manifestũ, q non solũ mouent simulacra in vigilando, sed apparẽt in dormiẽdo, & hoc tã ab extra veniẽtiũ, q̃ intrinsecus manẽtium: sed ẽt mouent simulacra in somno magis, & tunc apparent magis q̃ vigilãdo. Et tunc ostendit hanc cõclusionẽ sic. In die repellitur motus simulacrorũ pp motus maiores & excellentiores dũ operanẽ sensus tam exteriores q̃ interiores: nec operaẽ intellectus, sicut minor lux non apparet iuxta magnã. Sed in somno quiescunt maiores motus, eo q sensus est tunc impotẽs pp refluxionẽ caloris naturalis, sensum ministrantis ab exterioribus sensibilibus ad primum sensitiuũ, & tunc dormiendo simulacra mouẽt ipsum, & ita apparet de aliis motibus. Et nota, q motus simulacri intus minor est quàm motus simulacri ab extra: quia omnis motus a virtute sensitiua est per sensibile obiectum: & ideo quanto motus propinquior est sen

LECTIO IIII.

EX his itaque manifestũ, qm̃ non solũ in vigilãdo motus a simulacris fiunt & quæ extrinsecus, & quæ ĩ corpore sunt, sed ẽt qñ fit passio hec quæ uocatur somnus, & magis tunc apparẽt. Sub die.n. repelluntur, dum operantur sensus, & intelligentia & euanescũt, exterminantur, quẽadmodum iuxta magnum ignẽ minor, & tristitiæ & oblectationes paruæ secus magnas. Dum vero quiescunt, & supernatãt, & parua simulacra. Nocte vero propter vacationem particularium sensuum, & impotentiam agendi, eo q ab exterioribus ad id quod intrinsecus est, fiat caloris refluxio, ad principium sensus deferuntur, & fiunt manifesta sedata turbatione.

b Oportet autem opinari tanq̃ modicas vertigines, quæ in fluminibus ferunt, sic motu vnum quemque fieri continue, sæpe quidem similes, sæpe vero dissolutas in alias figuras propter repulsionẽ. Ideo & post nutrimentum & omnino tenebris existentibus, veluti pueris, nõ fiũt somnia, multus.n. motus est ppeam, q̃ ex nutrimẽto est caliditatem.

c Vt quemadmodum in humido, si vehementer moueat quis, quandoque nullum apparet idolum, quandoque vero apparet qdem, distortum autem oĩno, vt appareat alterius modi q̃ sit, q si quiescat, pura & manifesta idola, sic & dormiẽdo fantasmata, & reliqui motus qui proueniunt a simulacris, interdum quidem cum vehementior fit q̃ dictus est motus, exterminantur oĩno. Interdum vero conturbatę apparent uisiones & mõstruosæ† & deteriora sõnia: velut melancholicis, & febricitantibus, & uinolentis. Omnes.n. huiusmodi passiones, cum spirituosę sint multum faciunt motum & turbationem. Sedato autem, & discreto sanguine in habentib. sanguinem, conseruatus simulacrorum motus ab unoquoque sensuum amica facit somnia.

† ingrata.

d Et apparere aliqd & existimare, pp ea quidẽ q a uisu deferuntur, uidere: pp ea vero, quę ab auditu, audire: similiter autem aliis sensitiuis. Ex eo.n. q inde pgredĩ motus ad principium, putatĩ uidere, & audire, & sentire. Quia autem uisus interdum moueri uidetur, qui non mouetur, ut diximus: & quia tactus duos motus annunciat, id quod unum

A LECTIO IIII.

EX ijs sane manifestum est, quod nõ solum uigilantib. adsunt motus & qui ad exterius sunt sensibilibus, & qui ab ipso sunt corpore, uerum etiam cum ea fit passio, quæ uocatur somnus, tunc apparent magis. Interdiu.n. ab operantib. exturbantur sensibus & cogitatione, obscuranturq; ut exiguus ignis a magno, modicęq; mæstitiæ & uoluptates ab immodicis, illis autem cessantib. parua etiam eminent, noctu uero propter particulium sensuum uacationem. et agendi imbecillitatem, quoniam calidi ab extrinsecis ad intrinseca refluxus fit, ad sensus principium, deferuntur, fiuntque manifesti composito tumultu.

B

Existimare autem oportet ita singulas continuo fieri motiones ut paruas illas uertigines, quę in fluminibus fiunt, quę sæpenumero quidem fiunt similes, nonnunquam uero propter contrarium impulsum in alias dissoluuntur figuras. Ac propterea post assumptos cibos, & infantibus nulla fiunt somnia, uehemẽs enim est commotio, ob eam, quę ex alimẽto est, caliditatẽ.

C

Quamobrem, ut in humore si quis uehementer agitauerit, interdum nullum apparet simulacrum, nonnunquã apparet id quidem, uerum distortum omnino, ut aliud sane quam quod est appareat, quiescente autem puræ & perspicuę apparent imagines, ita somni tẽpore fantasmata, motionumq; reliquię, quę a sensibus accidunt, interdum quidem, cum uehementior sit antedictus motus, delentur penitus, nonnunquam autem cõturbatę apparent uisiones, & monstrificę, & non constantia somnia, qualia melancholicorum sunt, & febrientium, & temulentorum, omnes enim huiusmodi passiones, cum sint spirituosę, uehementer excitant motum & conturbationem, sedato autem & secreto in sanguine in ijs quę id habẽt animalibus integer ab unoquoque sensuum simulacrorum motus, tum constantia obijcit somnia.

D

E

Tum apparere aliquid, et existimare facit, & ab ijs quidem quę a uisu deferuntur, cernere uidentur, ab illis uero quę ab auditu, audire, similique modo ab alijs sensiterijs. Nã quia inde motus ad principium est delatus uigilanter cernere uidentur, & audire, et sentire. Quia autem uisus interdũ moueri uidetur non motus ut diximus et quia duo motus tactus annunciat unũ, uidetur duo, omnino.n. quod

sibili, & tãto fortior est. Deinde cũ dicit.
b ¶ Oñdit qũo apparẽt hmõi simulacra in sõno, dicẽs q sicut in fluminibus fiũt quędã imagines quæ si nõ ipediant rectæ sũt: si aũt repcutiant ad aliquod obstaculum, siue ad aliũ fortiorẽ motũ, dissoluunt, & transmutant ĩ alias figuras: eodẽ mõ simulacra ĩ sõnis ferunẽ a proprijs organis sẽtiẽdi ad sẽsũ cõem vel integra manentia, & sub eisdẽ figuris. Sed vel aliqñ impediunt & dissoluntur in alias figuras, si ad mot' maiores repcutiant. Et tunc infert ex hoc q .i. statim facto sõno per nutrimẽtũ, nõ fiunt sõnia. Nec ẽt pueris apparent sõnia propter uehemẽtẽ motum simulacrorũ. Et hoc est qd' dicit ibi [Post nutrimentũ.] Deide cũ dicit.
c ¶ Complet itẽtionẽ suã dicẽs, q sicut aqua, si fuerit vehementer mota, nullũ apparet idolũ ĩ ipsa: sed si parũ moueat, apparet idolum distortum & alterius figuræ q̃ esse debet: sed oĩno sedata, tũc apparet, idola recta, & manifesta, sic in dormiẽdo, qñ vehemẽs est mot' intrinsecus ex nutrimento, vel a passiõe aliqua, extinguiẽ motus simulacrorũ, & non apparent oĩno. Cũ aũt iste motus sedatus est, nõ tamen oĩno apparent simulacra, sed distorta & tũc fiũt sõnia monstrosa & mala, ut in melãcholicis & febricitantib. Cũ aũt mot' totaliter est sedatus, tunc tales ctiã porõnes faciunt interius, & currũt motus simulacrorũ, sedato oĩno tali intrinseco, sicut in sanis ppter discretionẽ sanguinis: puri ab ipuro apparent simulacra recta, eo q ipedit motus ipsorum, & iõ faciũt somnia recta. Et hoc ibi. [Vt quemadmodum in humido.] Deinde cum dicit.
d ¶ Determinat duos modos iudiciorũ huius apparitionis. Primus est q aliquis aliquando deci

netur

ne: a simulacro apparẽte & sequit ipsũ, & iudicat eũ sicut appa ret. Primo dicit ꝙ hmõi simulacra faciũt aliqua apparere & iudi care ꝓut apparẽt, & qa a uisu primo spẽs uisibilis, ab auditu spẽs auditibilis, & sic de aliis. Et qa iste modus ꝓcedit a sensib. propriis, iõ apparet aiæ ꝙ uideat & audiat & decipiẽ, sicut in uigilando visus & tactus decipiunt. Et hoc ibi. [Et apparere &c.] Secundus modus est, quando uirtus superior, siue rõ non detinet a fantasmate, sed mouet motu proprio, tunc contradicit motui simulacri & iudicat alter esse ꝙ apparet. Tamẽ nisi uirtus illa cõtradicat, semp iudicat aia esse sicut apparet. Et hoc ibi. [Omnino aũt &c.] Deinde cum dicit.

e ¶ Cõfirmat qđ dixerat, s. ꝙ sint modi iudiciorũ huiusapparitionis simulacrorũ. Et ista pars diuidit in duas. Primo cõfirmat illos modos ꝑ simile. secundo complet intentũ ibi. [Et eius uero &c.] Prima in duas. Primo ponit similitudinem. secundo confirmat ibi. [Quẽadmodum in nubib.] Cõfirmat duos modos iudiciorum per simile tale. Sicut vigilando, qñ quis percipiens sensu iudicat sicut sensui apparet, & tunc decipitur, eodẽ mõ in dormiendo, aia ꝑcipit esse sm ꝙ apparet. Non iudicat tñ sm ꝙ apparet aliquando, quando nõ percipit illud esse ꝑ somnum. Et tunc decipi credens esse verũ qđ apparet dupliciter. primo sicut dictum est per somnũ, qa propter diuersas passiones decipiunt in uigilãdo, quia mouent organa sentiendi a simulacris in eis existentib. & ꝓpter diuersa accidentia circa sensum, sicut propter diuersas passiões, ut amor, timor &c. eius. n. quod hẽt modicam similitudinẽ ad quod timet & amat, apparet similitudo, ita decipiẽ aia in dormiendo propter somnum. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat similitudinem hanc, dicens quod in dormiendo descendit multus sanguis ad primum sensitiuum, & simulacra similiter in ipsis propriis organis descendunt ad primum sensitiuũ, & mouent ipsum: alia quidem mouent in actu, sicut illa, quæ proxima sunt, alia autem mouent solum in

est, duo uñ, Oĩno. n. quod ab utroquoq; sensu, dicit principiũ, nisi alius dignior contradicat. Apparet quidem igitur semper, putatur autem non semper qđ apparet, si quod diiudicat non detineatur, vel etiã non moueatur proprio motu.

G e Quẽadmodũ uero diximus ꝙ aliqui ꝑ aliã passionẽ facile decipiunt, ita dormientes ꝑ sõnium, & quia mouentur sensitiua. & alia accidentia circa sensũ Quare modicam habens similitudinem, uidetur illud.

f Cum. n. dormit, descendente plurimo sanguine ad principiũ, condescendunt & mouent qui insunt motus, hi quidẽ ꝑtãte, illi vero actu. Sic aũt se hñt ut ĩ motu, hic quidem supnatat ex ipsis motus; si uero hic corrumpat, & hic adinuicem itaque se hñt

H quemadmodũ fictę ranæ ascendentes in aqua liquefacto sale ita insunt potestate, cedente uero quod prohibebat, agunt, & soluti in exiguo reliquo sanguine, qui in sensitiuis, mouentiũ habent similitudinem.

g Quemadmodum in nubibus, quæ similes dicũtur hominib. & centauris, cito ꝑmutantur.

h Horum aũt unũquodque est sicut dictũ est reliquiæ eius qđ in actu est simulacri. Et abeunte illo, est uerũ dicere, qm̃ hoc quale Coriscus, sed nõ est Coriscus.

I Cũ aũt sẽtiebat, nõ dicebat Coriscũ ꝙ princeps est, & quo diiudicat, sed ꝑ hoc illũ Coriscũ uerum. Qđ itaq; & sentiendo dicit hoc, si nõ hic omnino detineat a sãguine, quemadmodum nõ sentiẽs hoc, mouet a motib. qui sunt in sensitiuis, & uidetur quidem simile ipsum esse quod uerum est, & tanta somni potentia quod facit hoc latere.

i Quẽadmodum igiẽ si quẽ lateat suppositus digitus oculo nõ solum apparebit, sed & putabit esse duo qđ est unũ, si uero non

K lateat, apparebit quidẽ, non putabitur aũt, sic & in somnis, si sẽtiat quidẽ quod dormit & passionẽ in qua est sensus sensitiui, apparet quidem, dicit aũt in seipso, qm̃ vĩ quidem ut Corisc', nõ est autem Coriscus, sæpe. n.

F potentia, quæ non deuenerunt ad primum sensitiuum, sed iu in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum, minuit motus simulacrorum, & impedit ipsos. Sed quando sanguis nondum digestus est hic, & pars sanguinis digesti se habent adinuicem, sicut aqua, in qua resolutum est sal. Et ita durãte motu sanguinis solum est simulacrũ ipsius sẽsitibilis in ipso sensitiuo in potẽtia. Remoto uero illo motu post digestionem quæ prohibebat motum simulacrorum, iam fiunt in actu & mouetur primum sensitiuũ post sanguinis resolutionẽ in partes exiguas, sicut in vigilando, simulacrum mouet organum sentiẽdi particulare. Et hoc ibi. [Cum. n. dormit.] Deinde cum dicit.

est ab unoquoque sensu affirmat principium, nisi aliud quippiam præstantius aduersetur, apparet igitur omnino: videtur autem non omnino id quod apparet, nisi id quod iudicat distineatur, aut proprio motu non moueatur.

G *Quemadmodum autem diximus, alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes a somno, & eo quod mouentur sensiteria, & ob alia, quę circa sensum fieri contingunt, quamobrem quod exiguam habet similitudinem, illud esse apparet.*

Cum enim dormit plurimo ad principium defluẽte sanguine, ij qui insunt motus simul deuoluuntur, alij quidem potestate, alij uero actu, ita etiam se habet ut hoc in motu, hic alius ab illo emineat motus. Si vero is intereat, hic alius & adinuicẽ ita se habent, quemadmodum ficti ranunculi qui superemi

H *nent aquę cum liquescit sal eodem sane modo potestate insunt. cum autem quod prohibebat remiserit, in opus exeunt, dissolutique in pauco sanguine qui reliquus erat in sensiterijs, mouentium habentes similitudinem.*

Vt ea quæ uisuntur in nubibus, quę hominibus & centauris assimilant, celeriter commutantur.

Horum autem unumquodque, quẽadmodum dictum est, illius quod actu est sensile, sunt reliquiæ, digressoque uero sensili, licet uere dicere quod tale est qualis Coriscus: quando autem sen-

I *tiebat princeps pars, & id quod iudicat, non dicebat Coriscum, sed propter hoc illum dicebat uerum esse Coriscũ, quod sentiens hoc ipsum ait, nisi omnino distineatur a sanguine, ut non sentiens hoc, mouetur ab ijs quę in sensiterijs sunt motionibus, uideturq; id quod est simile, ipsum esse quod est verum, & tanta sane somni est uis, ut id latere faciat.*

Quemadmodũ igitur si quempiam oculo subiectus lateat digitus, non solũ apparebit, sed uidebitur etiam duo es-

K *se id qđ unũ est, si uero nõ lateat, apparebit quidem, sed id non existimat: ita in somnis siquidem senserit se dormire & passionẽ in qua sensitiui est sensus, apparebit quidem, uerum quippiam in seipso dicit quod apparet quidem Coriscus; non est autem Coriscus. Sępenumero autem dormiens quispiam in*

g ¶ Ostendit quo est ista similitudo, dicens ꝙ sicut aspiciẽti in nubibus in vigilando apparent similationes hominum, & aliorum quæ cito permutantur a figura in figuram quãdo mouetur successiue post aliam, eodẽ modo est de simulacris ꝙ quodlibet apparet, post aliud, & unum in aliud cito permutatur. Et hoc ibi. [Quemadmodũ in nubibus, &c. Deinde cum dicit.

h ¶ Complet intẽtum dicens, ꝙ abundante sanguine impediẽte motus simulacrorum, & simulacro mediante se[illegible] dum actum, aliquando contingit animã iudicare sm ueritatẽ quod est simulacrũ rei, & non res ipsa sicut in uigilando aliquis sentit similitudinem Corisci non Coriscũ, iudicat sm similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu uigilãdo, sic iudicat dormiendo: quia nõ decipitur a sanguine: quia deceptus potest errare iudicare, sicut uirtus iudicatiua, quando nõ sentit rem uere, sed solum mouetur a simulacris rei, credit esse uerum quod sibi apparet. Tãta enim est potentia somni supra animam, quod facit latere ipsum simulacrum esse quod sibi apparet credendo ipsum esse uerum. Et hoc ibi.

[Horum autem &c.] Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit quando fit unum iudicium, & quãdo fit aliud dicens, ꝙ sicut quando supponitur digitus oculo, unũ apparet esse duo

se duo, & si lateret animā digitū supponi oculo, iudicaret esse qđ apparet, si aūt nō lateat digitum oculo supponi, tunc apparet sensu unum eē duo. Sed rō cum dicat econuerso ſm ueritatem, sicut est in somno: qm̄ aīa simul in apprehēsiōe simulacrorum perpēdit se dormire, tunc nō iudicat esse uerum quod apparet, sed dicit eē somnium & simulacrum rei & non rē; si uero latet se dormire, credit esse uerum quod apparet. Et hoc ibi [Quemadmodum, &c.]

LECTIO V.

Hic determinat apparitionē simulacrorum in languidine dormiēdo, & in languedine uigilando. Et diuiditur ista pars in duas. In prima determinat de languedine uigilando. In secunda de lāguedine dormiendo ibi. [Neque quod in sōno &c.] Prima in duas, in principalem & incidentalem uel corollariū, ibi. [Ex his itaque.] Tunc sequitur illa, in qua determinat apparitionem simulacri intelligibilis, & illa remanet indiuisa, & tunc sequitur illa pars, in qua determinat de sōno in comparatione ad nos. Et hæc similiter remanet indiuisa. In speciali ergo sic procedit. In prima determinat apparitionē simulacrorum in languedine uigilādo, dicens, quod manifestum est motum simulacrorum fieri in organis sentiendi ī dormiendo, sicut prius determinatum ē per hoc quod aliquando dormiētes subito expergefacti sunt, & illud idem patiunt in uigilādo, qđ patiunt in dormiendo. Simulacra uero q̄ apparent ipsi dormienti, apparēt et uigilāti aliqn̄. Et ita idē mot⁹ simulacrorum manet in organis sentiēdi post expergefactione, quod fuit in sōno. Et ideo pueri aliquando expergefacti a somno, si tenebræ sunt, uidentes eadem simulacra, quæ uident in dormiendo ita quod dormiendo timeant, timent qđ sit uerum qđ apparet. Et hoc ibi. [Qm̄ autem uera &c.] Et nota quod huiōi apparitio non sit simpl'r uigilando, sed languendo, ſ. ſm quod somnus inest sensibus secundum quid. Deinde cum dicit.

dormiendo dicit aliquid in anima, qm̄ somnium est quod apparet. Si uero lateat qm̄ dormit, nihil contradicit fantasię.

LECTIO V.

QVoniā autem uera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestum si quis attendens tentet, memorare quę patimur dormientes quidem & expergefacti. Interdum enim q̄ apparent idola dormiē ti, aspiciet expergefacti esse motus in sensitiuis. Quibusdam .n. iuniorum & omnino perspicientibus, si sint tenebræ, idola apparent plura, quæ mouentur, ita ut uelentur frequenter timentes.

b Ex his itaque uniuersis oportet syllogizare, quod est sōnium fantasma quidem aliquod & in somno. nam quę modo dicta sunt idola, sunt somnia, neque si quid aliud sensibus solutis uidetur.

c Neque quod in somno fantasma omne. Nā primum quidem aliquib. accidit & sentire aliquo modo & sonos, & lumen, & saporem, & tactum languide quidem, & ueluti de longe. Iam .n. in dormiendo respicientes, & mox excitati: quod debiliter uidebant lumen lucernę dormiētes ut arbitrabantur, & expergefacti statim cognouerunt quod lucernę erat. Et gallorum, & canum debiliter audiētes uocem, expergefacti cognouerunt manifeste. Quidam uero & respondent, interrogati.

d Contingit enim & uigilare & dormire simpliciter altero existente & altero aliquo modo īesse, quorum nullum somnium dicendum.

e Sed neque quæcunque in sōno quidem fiunt uerę intelligentiæ præter fantasmata.

f Sed fantasma, quod est a motu simulacrorum cum in dormiendo fit, & in eo quod dormit, hoc est somnium.

g Iā uero qbusdā accidit, ut nullum sōnium uiderit ī uita. rarū qdem huiōi est, accidit tñ. Et his qdem oīno pseuerauit, quibusdā uero multum pcedētis ætate accidit, cū prius nullum sōniū uiderit. Cām autem quare non fiat simile aliquid, oportet arbitrari, qm̄ neque qui post cibum dormitauerunt, neque pueris

A *animo suo dicit quod somnium est id, quod sibi apparet, si uero illum quod dormit lateat, nihil fantasiæ contradicit.*

LECTIO V.

QVod autem uera dicimus, & motus quosdam fantasticos in ipsis esse sensiterijs, manifestū
B *sane erit, si quispiam intendens meminisse contenderit quęcunque in somnū delapsi, & excitati patimur. Nam plerunque ea quę dormienti apparuerunt simulacra, excitatus deprahendet esse motiones in sensiterijs. Pueris .n. nonnullis, quamuis omnino conspiciant si fuerint tenebræ, multa apparent commota simulacra, ita ut sæpenumero expauescentes caput obuoluant.*

Ex ijs sane omnibus concludere licet, quod somnium fantasma quidem est uerum somni tēpore, ea enim, quę modo dicta sunt simulacra, non sunt
C *somnia, neque si aliud quippiam solutis apparet sensibus.*

Neque etiam omne quod in somnis apparet fantasma. in primis .n. quibusdam accidit sentire quodammodo, cum strepitum & lumen, tum sapores & contactus, debiliter tamen & quasi procul. iam uero inter dormiendum, conspicientes, id quod languide stertentes ut putabant, uiderant lucernę lumen, experrecti statim illud lucernæ esse agnouerunt. Gallinaceorum quinetiam & canum uocem debiliter audientes, experrecti manifeste perce
D *perunt, nonnulli item cum interrogantur respondent.*

Accidit enim in uigilia, & somno simpliciter cum alterum adsit, alterū etiam quodammodo adesse, quorum neutrum sane somnium dicendum est.

Neque etiam quæcunque in somnis præter fantasmata, uera sunt motiones.

Sed ipsum fantasma quod a simulacrorum fit motione, quando somni
E *tempore repręsentatur quatenus dormit, illud est somnium.*

Iam uero quibusdam usu euenit toto uitę spatio nullum uidisse somnium rarum profecto id est, contigisse tamē aliquando fertur, & alijs quidem idipsum omnino perseuerauit, nonnullis autem procedente ætate, cum prius nullum uidissent somnium, postmodum uidere contigit. Causa autem, cur non fiant somnia, similis esse uidetur illi, quam de pueris, & de ijs, qui post as

b ¶ Infert corollarie, quod aliquid est quod apparet præter somnium in somno. nam prædicta simulacra apparentia uigilantibus languide non sunt somnia. neque si aliquid aliud apparet sensu soluto, & non ligato per somnum. Et hoc ibi. [Ex his &c.] Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit illud in languidine dormiendo, quod non omne simulacrū apparens in somno est somnium. Nā aliqñ simulacra sensuum uere mouent sensum dormientium, apparet ēt dormienti sentire sonos, & audire sonos, & sic de aliis, languendo tñ et a longe, & deinde expgefacti perpendunt non fuisse somnium quod apparuit, sed se uidisse lumen uel tactū. Et hoc ibi. [Neque quod in somoo.] Deinde cum dicit.

d ¶ Dat cām huius apparitionis. & est quod cū uigilare & dormire sint cōtraria, unum pōt esse simpliciter & aliud secondum qd. Lāguide .n. uigilans, simpliciter non uigilat, sed dormit, & languide dormiens non simpliciter dormit, sed uigilat, & nullum simulacrū ei apparens est somniū. Et hoc ibi. Cōtingit enim, &c. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit apparitionē simulacri intelligibilis, dicens, quod quæcunque simulacra intelligibilia apparēt eē in somno nō mediante aliquo fantasmate, non sibi, nō sunt sōnia, sed uisiones. Et hoc ibi. [Sed neque quæcunque.] Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit quale simulacrū facit insōniū, dicens, quod simulacrū sensile, est qđ apparet dormienti inquātū dormit. Et sic est somniū. Per hoc quod dicit [dormienti] excludit oia q̄ apparent languide dormiēti, quia illa apparent ſm quod uigilat. Et hoc ibi. [Sed fantasma, &c.] Deinde cū dicit.

g ¶ Determinat de somno in cōparatione quo ad nos, dicens, quod aliquib. nullum accidit somniū ī tota uita, licet hoc sit raro. Et causa est continua turbatio cerebri & motus continuus interior, qui impedit motum simulacri. Accidit aūt aliis somnium in tota uita, ut his q sunt in continua quiete.

Alijs

Aliis in prima ętate non accidit somnus, sed cum fuerint pro uecti. & causa cómunis est in istis & in illis q statim dormiũt post cibum. Et causa illius, quare deficit somnium, est ascensus multi uaporis nutrimenti ad cerebrũ, qui consequenter descendens, uariatione motus interioris impedit motus simulacrorum: & ideo nul-

fit somnium. Quibuscunque.n. hoc modo constructa natura, ita ut multa ascendat euaporatio in superiorem locum, uel iterum deorsum lata facit multitudinẽ motus, conuenienter istis nullũ apparet phãtasma. Procedente vero ætate, nihil inconueniens est apparere somnia. permutatione enim aliqua facta, vel secundum ętatem, vel secundũ passionem, necessarium est accidere contrarietatem hanc.

F *sumptos cibos statim dormiunt, retro diximus. Quibuscunque enim hoc natura se habet modo, ut copiosa exhalatio summum petat locum, quæ rursum inferne deuoluta plurimũ efficiat motum, ijs recta sane ratione nullum apparet simulacrum. ætatis autem decursu haud sane absurdum est, si ijsdem somnia appareant; mutatione enim aliqua aut per ętatem, aut per passionẽ facta, hanc accidere contrarietatem est necessarium.*

lum eis apparet somnium. sed alias permutatione facta in te rius & mutatione inferioris, quæ contingit propter pueritiã. Et ira sedata passione, quæ turbationem faciebat, tunc apparent somnia. Contraria enim causa ponit contrariũ effectum. Et hoc ibi [Iam uero quibusdam.]

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis de Somniis, finis.

DIVI THOMAE AQVINATIS
IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE DIVINATIONE PER SOMNVM, EXPOSITIO.
LECTIO PRIMA.

Determinato prius de somnio & qbusdam proprietatibus eius, hic determinat de quodã consequẽte ad somnum, s. de diuinatione somni. ł est diuinatio alicuius futuri & absentis significati præcognitio & ista pars in duas diuidtur. In prima ponit intẽtũ, In secũda prosequit̃ de intẽto, ibi. [Nã q oẽs &c. Et ista ĩ duas. Primo procedit opponẽdo, scd͠o determinando ibi. [Necesse ẽ, &c.] Prima in duas. In prima ostẽdit diuinatione p duas rões, secũdo arguit ad partẽ affirmatiuam q diuinatio sit, ibi. [Nullã vero.] Prima ĩ duas ſm duas rões. Et secunda, ibi. [Sed de q busdã.] Illa pars in qua procedit determinãdo, ĩ duas diuidit̃. Primo determinat de diuinatione sõniorũ, quantũ est ex parte ipsorum, scd͠o qtũ est ex parte somniantium, ibi. [Quidam enim.] Prima pars diuidit̃ in duas. Primo determinat de somniis, quorũ origines sunt semp in somnis, secundo determinat de illis, quorum origines non sunt in sõnis, ibi. [De his vero. &c.] Prima in duas. Primo ponit tres qõnes & exponit e scũ dicit. [Dico aũt.] secundo verificat eas, ibi. [Ergo sõniorũ.] Et hęc ĩ duas Primo verificat qõnes illas, secundo mouet quasdã dubitationes circa illas, ibi [Oino aũt, &c.] Prima in duas ſm numerũ trũ cõclusionũ, secunda, ibi. [At uero q̃dã.] tertia, ibi. [plura uero, &c.] Illa pars in qua remouet dubitatiões, diuidit̃ ĩ duas. Primo remouet vnã circa conclusionẽ vltimã. secũdo remouet dubitatione circa primã,

G ibi [Qm̃ nõ eueniũt.] Prima in duas, ſm duas rões. secũda ibi. [Signũ aũt, &c.] Similiter alia pars hẽt duas rões: secũda, ibi] Cum multa consulta.] In spãli sic procedit. Primo ponit intẽtũ, dicens q diuinatio somniorum, q̃ accidere dr̃, neque erit contemnenda, neq; oino suadenda. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE
PERIPATETICORVM PRINCIPIS
DE DIVINATIONE. PER SOMNVM.

Antiqua Translatio.

DE diuinatione vero, quæ in somnis fit, & dr̃ accidere a somniis, neque contemnere idoneum, neque suaderi.

b Nam q oẽs qdẽ vel plures existimãt hr̃e aliquam significationem somnia præstat fidem, tanquam ab experiẽtia dictum est.

c Et q de quibusdam fit diuinatio in somniis, non est incredibile, habet enim aliquam rõnem. Ideo & de aliis somniis similiter utique quis arbitrabitur.

d Nullam uero rationabilẽ cãm uidere, secundum quã vtiq; fiat hoc nõ credere facit. Nam Deũ quidem esse immittẽtem cum alia irrationabilitate, & nõ optimis, & prudentissimis, sed quibuslibet mittere, incõueniẽs. K Ablata vero quę a Deo causa, nulla aliarum conueniens esse v̄r causa. De his enim quæ secus Herculeas columnas, & quæ in Boristhene præuidere aliqua, super nostram uidetur esse prudentiam inuenire originem horum.

H Nicolai Leoniceni interpre.

Diuinationem, q̃ p somnum fit, quæ ue ab ipsis contingere dicitur somnijs, neque facile est spernere, neque rursus illi omnino fidem præstare.

Quod enim omnes, aut plures aliquã habere somnia significationem arbitrantur, tanquam ab experientia dictum, fidem facere potest.

I *Et alioquin de nonnullis per somnia esse diuinationem, non est incredibile. Rationem enim quandam id habere uidetur iccirco de reliquis etiam somnijs similiter decernere quispiam posset.*

Quia autem nulla ratione constans intercedere uidetur causa propter quam fiant, id profecto illis fidem non pręstare facit. Nam Deum quidem somnia mittere, pręter id quod ratione caret, ut non optimis & prudentissimis, sed cuiuis e populo illa mittat, absurdum etiam esse uidetur. Deorum autem sublata causa, aliarum certe nulla ratione constare uidetur, primam enim originem reperire cur nonnulli prę sagiant de ijs, qui ad herculeas degunt columnas, aut ad Borysthenem, nostrę profecto mentis superat captum.

b¶ Prosequit̃ intẽtũ. Et primo probat p duas rões, q diuinatio somniorũ est, & primo ponit rõnẽ a rei iudicio sic Oẽs uel plures dicunt somnia aliquid significare, & ita diuinatio somniorũ põt adesse: qa sic ostẽdit eãm in illo tractatu ſm hũc librũ. Nã impossĩ ẽ, famosum esse falsũ ſm totũ. Scd͠o ibi.

c¶ Ponit scd͠am rationẽ, quæ talis est. De quibusdã sõniis fit vera diuinatio: ergo & eadẽ rõne de omnibus. Deinde cum dicit.

d¶ Arguit sic. Si ipsa somnia immitterentur a Deo & ipsa diuinatio, nulla alia cã est, & ipsorũ sõniorũ diuinationẽ esse sed Deus nõ immittit somnia: ergo nõ est aliqua cã ĩ illis, quare dicãt somnia aliqd signãre, & eorũ diuinatio eẽ. Minor sic pbat̃. Sõnia ẽ accidũt qbusdã fatuis magis q̃ sapiẽtibus: sed si essent a Deo, icõueniẽs eẽt ipsa pot⁹ imittere fatuis, q̃ sapiẽtib⁹, & oĩb. hoĩb indifferẽter: ergo De⁹ hmõi sõnia nõ immittit. Huius rõnis primo ponit mediũ; scd͠o ponit maiorẽ. Et hoc ibi. [Ablata.] Tertio pbat eã sic. Supra naturã est cognoscere ea, q̃ sũt in remotissimis partib. p somnia, qm̃ manifestũ est q hoc nõ põt eẽ nisi p immissionẽ diuinã. Et hoc ibi. [De his enim.]

Prob

e ¶ Procedit determinando. Et primo ponit tres conclusiones quas intendit probare. Et est prima talis, quod somnia sunt signa eorum, quæ fiunt: secunda est quòd somnia sūt causæ eorum, quæ fiūt. Tertia est, quod somnia sunt accidentia eorum. Secundo ibi.

f ¶ Exponit eas, dicens, quod causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclypsis Solis. Et est signum sicut asperitas linguę signum est febris, & est accidēs, sicut accidit Soli eclypsari aliquo ambulante. Neutrum tamen est causa alterius, uel signū, sed solum a casu est, quod simul fiunt. Et quia, quæ a casu fiūt nullam causam habent, ideo non fiunt semper neq; frequēter, vt probatur in Sexto Metaphysic. Tertio ibi.

g ¶ Verificat has cōclusiones. Et primo ponit simul primam cum secūda, cum dicit. [Sunt igitur.] Et postea declarat primam: dicēs quod boni Medici dicunt, quod oportet multum intendere somnis, & causa est, vel potest esse, eo quòd somnia sunt signa ægritudinum futurarum, vel sanitatis futuræ, Abundantia autem caloris, in somno mouet fantasma & facit apparere homini, quod fit in igne, & ita abūdātia phlegmatis, quod fit in aqua: quia talis abūdantia aliquo modo mouet sensum tactus; licet in vigilia talis motus propter sui paruitatē lateat. Similiter omnib. mechanicis accidunt sōnia, quæ sunt signa fiendorum ab ipsis. Et hoc ibi. [Dicunt quidem. [Deinde cum dicit.

h ¶ Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & ē quod motus simulacrorū, qui fiunt in die non sunt valde magni, & fortes, & ideo latēt animam: sed in dormiendo apparēt huiusmodi mot⁹, eo quod tunc quiescunt sēsus a magnis motib. sensibilium exteriorū: & ideo apparēt quod mul

c Necesse igitur somnia, vel causas esse, vel signa eorū quæ fiunt aut accidentia, vel omnia, vel aliqua eorum, vel vnum solum.

f Dico autem causam quidem, vt Lunam defectus Solis, vel laborem febris. Signum vero defectus, stellam subintrare, asperitatem vero linguæ febricitandi, accidens vero, aliquo ambulante deficere Solē. Neque.n. signū deficiendi hoc est, neque causa, neque defectus, ambulandi. Ideo accidentium nullum, neq; semper fit, neque vt plurimum.

g Sunt ergo somniorū, hęc qdē cāæ & signa, velut eorū, quę circa corpus accidūt. Dīīt quidem, & Medicorū gratiosi, qm̄ oportet valde intendere somniis. Cōueniens autem sic existimare, & non artificib. quidem, sed cōsiderantib. aliqd & Philosophātib⁹.

h Nam qui ī die motus, nisi magni valde fuerint & fortes, latēt iuxta maiores qui in vigilando sunt motus, in dormiendo autē cōtrarium, etenim parui magni videntur esse. Manifestum autē ex his quæ in somnis accidunt frequenter: arbitrantur.n. fulgura cadere, ac tonitrua fieri, paruis sonis ī auribus factis, & melle & dulcibus saporibus perfrui tenui phlegmate defluente; & ambulare per ignem & calefieri vehementer, paruo calore circa quasdam partes facto. Expergefactis autē, manifestum est ea hoc modo se habere. Quare qm̄ parua oīum principia, manifestum qm̄ & ægritudinum & aliarum passionū, quę in corporibus futura sunt. Manifestū ergo qm̄ necessarium hæc in somnis esse patentia magis q̄ in vigilando.

i At vero quædā quidē, quæ in somniis fantasmata, causas esse propriorū cuiusq; actuū, nō est irrationabile. Quemadmodum .n. debentes agere, & in actibus existentes, aut qui olim egimus, sępe recta his somnia intuemur & agimus, causa aūt, qm̄ sicut p̄paratus existit motus a diurnis inchoationibus, sic rursus necessarium est eos qui ī somno sunt motus, frequenter principiū esse diurnorum actuum, eo quod p̄parata sit rursus & horum intelligentia in phātasmatibus nocturnis. Sic ergo contingit somniorum, quædam signa, & causas esse.

k Plurima vero accidentib. assimilant, maxime, & transcēdētia oīa, & quorum non est origo in nobis: sed de naualí bello, & de his quę procul accidunt, sunt.

A *Somnia igitur uel causas esse, uel signa eorum quę fiunt, vel accidentia quædam necesse est, vel omnia, vel de ijs quædam, vel unum tantummodo.*

Dico autem causam quidem, ut Lunam quod Sol defectum patiatur, vt defatigationem febris, defectus uero signum, quod subdit sydus, linguę autem asperedinem ipsius febris, accidens vero quod de ambulante quopiam deficiat Sol, neq; enim signum defectus hoc est, neque causa, sed neque defectus deambulationi. Quapropter acci- B *dentium nullum neque semper, neq; magna ex parte.*

An igitur somniorum alia quidem sunt causæ, alia uero sunt signa eorum quæ corporibus contingunt? Elegantes namque affirmant Medici magnopere conuenire somnia obseruari. Et profecto ita existimare conuenit, illis etiam qui artes exercent, & aliquid disquirunt, & philosophantur.

Etenim quę interdiu fiunt motiones, nisi grandes fuerint & preualidę, latere plane solent, si maioribus C *uigilantium motib. comparentur: somni autem tempore contrario se habēt modo, parui nanque motus magni esse uidentur. Palam autem .i. ex ijs, quę in somnis plerumque contingunt. Modico .n. aurib. percepto strepitu fulmina ex tonitruis appetiri se existimant, minimaque distillante pituita, mel & dulces se degustare sapores, atque etiā per ignem incedere, uehementerq; calefieri, leui calore quasdam corporis partes incessente, quæ tamen experrecti hoc se habere modo manifeste depræbeadunt. Quare, cum debilia oīum* D *sint initia, manifestum sane est quod morborum etiam aliarumque passionum, quę in corporib. fieri debent. Palā igitur est quod istęc ipsa in sōnis necessario illustriora sunt quàm vigilię tempore.*

At vero nonnulla in somnis apparētium fantasmatum, propriarum unicuique operationum esse causas, haud quaquam rōne caret. Quemadmodum enim cum agere quippiam debemus, aut in ipso samus opere, aut etiam id iam peregimus per recta plerumque E *somnia in illis uersamur, & agimus, quoniam a diurnis initijs præparatus existit motus, ita rursum necesse est eas, quę somni tempore fiunt motiones, diurnorum pleramque operum esse principia, propterea quod illorum cogitatio nocturnis imaginibus iam est pręuenta, & hoc certe modo somniorum nonnulla, & signa, & causas esse contingit.*

Verum plurima fortuitis similia habentur illaque pręcipue oīa quę remota sunt, & quorum in nobis nullū est initium, ut de bello nauali, & de his quę procul fieri contingit.

to maiores videntur esse q̄ sunt. Sicut.n. paruus sonus in aure dormientis apparet: dormiētu tonitruus esse, ita credit se gustare mel, siue hmōi dulcia paruo phlegmate descendente ad gustū, apparet ēt sibi quod sit in igne, p̄p calorem in in ipso abundantē. Et quod his causis appareant talia somnia, perpendunt expergefacti post somnium. Nam causæ p̄sentes fortes talium passionū, magis possunt apparere ī dormiēdo q̄ in vigilia. Et ita somnia ipsarū figurarum possunt esse. Deinde cū dicit.

i ¶ Intendit verificare secundam conclusionem, & primo ponit eā: secundo verificat eā. dicēs, qd̄ illi qui debent facere aliquam op̄ationem in futuro, vel cum sint in p̄senti in actu operādi, uel dudum inceperunt agere, eā cōplemētu, quod intendunt per fantasmata recta his, in sōno intuent. Et causa huius est, quod aliqua operatio inchoatur in vigilando & non perficit, qa non pōt aīa cōplere eius perfectionem cognoscere p̄pter occupationes eius & operationes circa simulacra q̄ imprimuntur in ea, & mouent ipsam & nō pōt diiudicare, p̄pter varias occupationes imp̄ssas ipsi circa aliqua in vigilando: si ūt dormit, qa tunc qescit ab oī occupatio n. exteriori, cōuertit se sup simulacrū & cōplet ī eis dormiendo, quæ icepit uigilādo: & ita acqrit cognitionē, per somnum, mediāte quo perficit qd̄ itēdit. Et ita sunt sōnia causę operationum fiēdarum. Et hoc dicit, ibi [Quēadmodum.n.] Deinde cum dicit.

K ¶ Verificat tertiā cōclusionē. Et primo ponit eā, dicēs quod maior pars sōniorū sunt, accidentia respectu eorum quę fiunt. Et hoc solum a casu qd̄ natura manifestat, sicut oīa alia sōnia, quæ transcendunt, sciam, & aliorum origo nō ē in nobis simpliciter,

sicut

In duas: ſm q ſunt tria gña hoīum bene diuinantiū, in ſecūda ibi [Quoſdā aūt &c.] tertia ibi. Melācholici aūt &c.] Primo ergo oſtēdit modū quo fiunt hmōi ſomnia, dicēs q hmōi ſōnia q nō hent originē in nobis, ſed de diſtantib. p multa tp̄a vel loca ſiue magnitudines, non pūidenſ in ſomno niſi a cauſa q nō habēt i ſe principiū ſomniorum, nihil pcognoſcit ſōniās de tali ſōnio. Nō. n. prius fit ab aliquo, ſimulacro prius in ſenſu, vt ipſo recepto, hmōi ſōnia fiunt p defluxiōes a reb. ſēſibilib' remotis, quæ mouent p mediū & intrāt p ſēſum uſq; ad aīam ſōniātis, & apparent ei, ſicut vult Democrit' p defluxione a reb. ſenſibilib. Et tunc ponit cauſam eōpoſitionis cū ſimilitudine ſenſitiuæ. Secundo ibi.

b ¶ Cōfirmat hoc p ſimile tale. Sicut cū aliqs mouet aerem vel aq̄, vel pars aquæ vel aeris mouet alia, & ſic ſucceſſiue vſq; ad remotum terminum, primo motore qeſcente vel abſente, eodē mō motus factus in aere a re ſenſibili vel qeſcēte pōt ſuccedere ſucceſſiue ad loca remota vbi eſt ſomniās: quē motū Democrit' uocat idolū motū i medio, ſiue defluxionē factā a ſēſibili. Et nota q i hoc errabat, q poſuit aliqd materiale egredi & moueri p mediū vſq; ad ſēſum, nō ē aūt hoc uerum, ſed ſēſibile mouet aerē mediū gñando ſuā ſpēm i ipſo, ita q nil egredit a ſēſibili: & talis mot' pcedit ſucceſſiue uſq; ad ſēſum a medio. Deinde cū dicit.

c ¶ Dat cauſam, quare ſōnia apparēt de nocte, dicēs q talia fantaſmata rerū abſentiū magis appropriāt ad ſōnia de nocte. & apparent q de die q fātaſmata delata de die p mediū pp motus maiores diſſoluunt, ſed i nocte ē mediū minus turbulētū pp ſilētiū & qetē noctis: & pp hoc manent fantaſmata mota integra. Deinde cū dicit.

d ¶ Dat cām, quare hmōi fātaſmata apparēt i dormiēdo. Et ē q dormientes minores mot' intrinſecus ſimulacrorū i pcipiūt q vigilātes pp qetē exteriorū. Vñ mot' hmōi i fātaſmatū fiūt i ſōno in ore fātaſmatis, & faciunt ſōnia, p q ſōniātes pui

b Quemadmodū. n. cū quis moueat aquā vel aerem, hoc aliud mouit, quieſcente illo accidit huiuſmodi motum prodire vſque ad aliquid, illo, q mouit nō pſente, ſic nihil phibet motū aliquē & ſenſum ptingere ad aīas ſomniantes, a quibus ille idola facit & defluxiones.

c Et quocunque fuerint ptingētes, magis ſenſibiles eſſe nocte; eo q quæ in die deferuntur, diſſoluuntur magis. Magis. n. ſine turbatione eſt aer noctis, eo qd ſilentiores ſint noctes.

d Et in corpore facere ſenſum pp ſomnum. Ideo & paruos motus intrinſecus ſentire dormientes magis quam uigilantes, hi vero motus fantaſmata faciunt ex quibus præuident futura de huiuſmodi.

e Et iō accidit paſſio hæc quibuslibet & non prudentiſſimis, in die. n. utique fieret & ſapientibus, ſi Deus eſſet immittens. Sic autem ueriſimile quoslibet præuidere, nam intelligētia horum non eſt curis affecta, ſed tanquā deſerta & vacua ab omnibus. & mota ſecundum mouens ducitur.

f Et quod quidam qui mentis exceſſum patiunt pūidēt, cā eſt, qm̄ proprii motus nō inteſtāt, ſed longe proiiciunt: extraneos ergo maxime ſentiunt.

g Quoſdā aūt recte ſomniantes eſſe & notos de notis maxime pūidere accidit, eo qd noti maxime pro ſeinuicē ſolicıti ſunt. Quemadmodum. n. procul diſtantes maxime cognoſcunt & ſentiunt, ſic & motus, notiorum enim notiores ſunt motus.

h Melancholici autem propter vehementiā, quemadmodum iacentes longe bene coniectāt. Et propter permutationem, cito hærens imaginanſ ipſi. Quemadmodum enim philægidæ poemata & qui furioſi ſunt hærentia ſimili, dīt & intelligunt veluti Venerem, & ſic copulant ad id quod longe. Amplius autem propter uehementiam nō repellitur eorum motus ab alio motu.

i Artificioſiſſim' āt eſt iudex ſōminorū, qui pōt ſimilitudines inſpicere. Recta. n. ſōnia iudicare, cuiuſq; eſt. Dico autem ſimilitudines, qm̄ ſimilia accidunt fātaſmata eis, q̄ in aquis ſunt idolis, ſicut & prius diximus. Ibi

Quemadmodum. n. cum quiſpiam aquā mouerit, aut aerem, id aliud mouit, illo autem ceſſante quodamtenus authore abſente procedere contingit, ita nihil prohibet motum quempiam, & ſenſum ad ſomniantes peruenire animos, a quibus ille idola, & effluxiones fieri aſſerit.

B *Et quocunque peruenire contigerit, nocte magis ſentiri, quoniam interdiu ſi deferantur, euaneſcant. Noctu nanque tranquillior eſt aer, quia minus perflata ſunt noctes.*

Et in corpore propter ſomnum ſenſationem facere, quoniam tenues dormientibus motus quàm vigilantibus ſentiuntur magis. Porro ij motus imagines efficiunt ex quibus de eiuſmodi futura præuident.

C *Quapropter infimæ conditionis hominibus hęc accidit paſſio, & non ij, qui prudentia ſunt inſignes. Sapientibus. n. interdiu fierent ſi mitteret illa Deus, hoc autem modo infimę conditionis homines præuidere uériſimile eſt, ſiquidem horum mēs haud quaquā eſt cogitabunda, ſed tanquam deſerta, & ab omnibus uacua, & quæ impulſa ſecundum motorem agatur.*

Cur autem nonnulli qui ecſtaſim patiuntur præuident, in cauſa eſt, quoniam peculiares motus illos non prępediunt, ſed diſſipantur, extraneos igi-

D *tur maxime ſentiunt.*

Quod uero quidam recte ſomniant, et quod amici de amicis pręuident maxime, iccirco contingere uidetur, quoniam amici mutuas ſibi inuicem curas impartiunt. Et ſicut quæ procul ſunt cognoſcunt & ſentiunt maxime, ita cognitorum notiores ſunt motus.

Melancholici autem propter vehementiam, ut qui a longinquo iaculantur, ſępe collimant, necnon ob celerem permutationem, celeriter id quod ſequitur, imaginantur. Quemadmodum

E *enim Philęgidis poemata furore perciti ij, quę ſimilia ſunt coniuncta, dicunt et cogitant, vt Venerem, itaque ad primum annectunt, pręterea ob uehementiam ab alia motione illorum non extenditur motus.*

Artificioſiſſimus autem ſomniorū eſt interpres, quicunque poteſt ſimilitudines contemplari. Cuiuſuis enim eſt recta dÿudicare ſomnia. Similitudines autem dico, quoniam ſimiles accidunt imagines ÿs quæ in aquis cernuntur idolis, ut proxime diximus, ibi nanq;

A dēt futura de his, quorum ſunt fantaſmata. Deinde cum dicit.

e ¶ Infert concluſionem, quod quia hmōi ſomnia ſic fiunt per influxiones idolorum & non per immiſſionem diuinam, ideo eueniunt indifferenter etiam fatuis & imprudentibus. Si autē Deus immitteret ſomnia, quæ ſunt ſigna abſentium, immitteret q ipſa de die, & ſapientibus ſolum q melius iudicarēt, de his accipientes vigilando q̄ dormiēdo. Sed quia fiunt per defluxiones idolorū, ideo pōt quilibet pūidere futura indifferenter per hmōi ſomnia, eo q virtus cognoſcitiua in ſomnis eſt abſoluta a motib. rerum exteriorum, & quieſcēs ab omni motu exteriori: & iō anima, mota ab huiuſmodi fantaſmatibus, deducit & perficitur per hmōi mot' apprehendendo quę ipſum primo latebat. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de diuinatione in ſōnis a parte ſomniātium, dicens quod extatici bene pūident de ſōnis. & cauſa eſt: quia non ſunt ſoliciti ſolū circa proprios mot', ſed circa alienos; & ideo maxime percipiūt per ſomnia quæ ſunt circa aliquos. Deinde cum dicit.

g ¶ Addit, q ſic noti recte ſomniant de notis & pūident multa de ipſis, eo quod maxime ſunt ſoliciti de inuicē. Io illis. n. ſolicitudo facit magnā impreſſionē ſimulacrorum. Et ideo nō recedentes ab inuicem, prius uident in ſōnis de ſe inuicē quā de alis: ſicut ſe melius cognoſcūt ad inuicē, ſicut & ſimulacra eorum magis ſūt eis nota q̄ alio ū &c. Deinde cū dicit.

h ¶ Addit, q melancholici pp uehementiam bene coniectu rant de ſomnis: inueniunt. n. cito ſignata ſomniorū, eo q cito permutant a ſimili i ſimile. Et iſti ēt furioſi iudicārde ſimilibus fantaſmatibus, ei apparentib faciliter. hi q a unū ſimile aliud apprehēdit, ſicut i colore rhetorico q dr̄ Adnominatio, fit faciliter tranſmutatio ab uno ſimili in alud Et pp uehemētem impreſſionē taliū fantaſmatū i melācholicis, nō faciliter repellit mot' ipſorū a motu exteriori. Deinde cū dicit.

i ¶ Oſtendit, q qui ſimilitudines rerū i

ſao-

fantasmata uult inspicere ipse bene diiunat in somnijs, cuius similitudines faciliter apprehendit: sicut quando fit motus magnus aliunde, in aqua apparent simulacra distorta. & tñ qui nouerit similitudinē in proprijs, promptus erit, & cito perpendit quorū sunt hęc idola distorta: & quid significēt, prompte, eodemmodo iudicare de somno, quia tale fantasma apparens in somno, similitudo alicuius rei extra est, indistortum tamen, aliquando motus interior rectum somnum impedit. Deinde cum dicit.

K ¶ Epilogat omnia determinata in hoc libro, &c.

vero si multus fiat motus, non similis fit apparitio & idola veris. Promptus uero erit simulacra iudicare, qui potest cito inspicere & sentire dissipata & distorta idolorum ꝙ est hominis, uel equi aut cuiusque. Et ibi ita aliquid potest simile somnium. Motus enim impedit rectum somnium.

K Quid quidem igitur est somnus & somnium, & propter quam causam vtrunque horum fit, amplius autem, & de ea, quæ in somnis est, diuinatione, dictum est.

F *si multa fuerit commotio, haud quaq; similis fiet effigies aut idola ijs quę uera sunt. Efficax itaque erit huiusmodi sufficienter dijudicare imagines, q celeriter animaduertere poterit & perspicere dissipata & distorta idola, quod hominis, aut equi aut cuiusuis alterius existunt. Et ibi sane simile quiddam potest somnium. Motus enim* G *recta extrudit somnia.*

Quid igitur est somnus, & quid sōnium, quam ue ob causam utrumque illorum fit. Praterea de ea quaex somnijs est diuinatione, dictum est. De communi animalium motione est dicendum.

Expositionis Diuī Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis de Diuinatione per Somnum, finis.

Deest in reliqua parua expositio, quam D. Thomas morte preuentus, absoluere non ualuit.

Series Chartarum.

A B C D E.

Omnes sunt Quaterniones.

VENETIIS, MDXCIII.

Apud Dominicum Nicolinum, & Socios.